รายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้
เรื่อง

เด็ก เยาวชน ครอบครัว และ นวัตกรรมการเรียนรู้-การศึกษา

เล่มที่ 1 : สถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้

โดย

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กรกฎาคม 2546

RDC 44 Q 0001

รายงานสถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้
เรื่อง

เด็ก เยาวชน ครอบครัว และ นวัตกรรมการเรียนรู้-การศึกษา

เล่มที่ 1 : สถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้

โดย

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กรกฎาคม 2546

คำนำ

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีบทบาทหน้าที่ในการกระตุ้น หนุนเสริม ประสาน เชื่อมโยง ให้เกิดกลไกการจัดการความรู้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนการพัฒนา และได้ถือเอา *เด็ก เยาวชน ครอบครัว* เป็นประเด็นหนึ่งในการดำเนินงาน เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างกำลังคนและอนาคตของชาติ ขณะที่ทุกวันนี้สถาบันทางสังคม นับตั้งแต่ระดับครอบครัวเป็นต้นมา ที่จะมีส่วนในการทำหน้าที่บ่มเพาะสมาชิกที่ดีของสังคมกลับอ่อนแอลง และไม่อาจทำหน้าที่ได้อย่างที่ควรจะเป็น

ทั้งนี้โครงการฯ ได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงเครือข่ายและพัฒนากลไกที่จะทำหน้าที่จัดการความรู้ ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ จึงได้สนับสนุนให้มีการรวบรวม ประมวลวิเคราะห์-สังเคราะห์สถานการณ์ความเคลื่อนไหวและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว ตลอดจนได้เข้าไปทำหน้าที่เป็น "กองเลขานุการภาคีเพื่อเด็กไทย" เพื่อเป็นแกนกลางประสานความร่วมมือของภาคีต่างๆ ให้เป็นกลไกที่ทำหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของภาคีสมาชิกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นทั้งการสร้างสรรค์และใช้ความรู้ไปในกระบวนการดังกล่าว

การดำเนินงานในเรื่องนี้ได้ทำให้เกิดกิจกรรมในเชิงเวทีการเรียนรู้ และการทบทวนสถานการณ์ความเคลื่อนไหว ตลอดจนองค์ความรู้หลากหลายประเด็น เนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นๆ อีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง การศึกษา หรือนวัตกรรมการเรียนรู้

รายงานฉบับนี้ เป็นการรวบรวมเนื้อหาจากกระบวนการทำงานดังกล่าวในช่วงปี 2544-2545 โดยแบ่งออกเป็น 4 ภาค ดังนี้

ภาคที่ 1 **สถานการณ์ความเคลื่อนไหวและองค์ความรู้เรื่องเด็ก เยาวชน** โดยโครงการฯ สนับสนุนให้เกิดการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ความเคลื่อนไหวและองค์ความรู้ในแต่ละภาค โดยเฉพาะภาคใต้และภาคเหนือ ซึ่งจะมีเนื้อหาและขอบเขตการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามบริบทของภาค และสำหรับภาคอีสานนั้น ได้มีการดำเนินการอยู่แล้ว กล่าวคือ มีการศึกษาถึงสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนภาคอีสาน โดย คณะทำงานวิจัยและพัฒนาเด็ก เยาวชนเชิงบูรณาการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ภายใต้การสนับสนุนของมหาวิทยาลัยขอนแก่น และองค์การยูริเซฟ ประเทศไทย

ภาคที่ 2 **เด็ก เยาวชน ครอบครัว ในความเคลื่อนไหวของภาคีเพื่อเด็กไทย** เป็นการรวบรวมเนื้อหาสาระจากเวทีภาคีเพื่อเด็กไทย ซึ่งเป็นการรวมตัวของบุคคล ครอบครัว และกลุ่ม องค์กรในสังคม ที่มีการเชื่อมโยงกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และหนุนเกื้อกัน ในการดำเนินบทบาทของสถาบันครอบครัว และองค์กรเครือข่าย ในการพัฒนาเด็กเยาวชนไทย ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิแม็กไซไซ โดยที่ผ่านมาได้มีการจัดกิจกรรมในเชิงเวทีเสวนาประจำเดือนและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่าย จำนวน 16 ครั้ง

ภาคที่ 3 **นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ** เป็นเนื้อหาจากการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องและขยายผลจากเวทีภาคีเพื่อเด็กไทย ที่ทำให้เห็นว่า ได้มีกลุ่ม องค์กรที่ได้มีปฏิบัติการเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนที่มีคุณภาพและศักยภาพอยู่มากมาย ในขอบข่ายที่อาจจะเรียกกันทั่วไปว่า การศึกษาทางเลือกบ้าง การเรียนรู้นอกระบบบ้าง เป็นต้น ที่น่าจะได้มีการขยายแนวคิดและทำให้เกิดการเรียนรู้กับสังคมอย่างกว้างขวางขึ้น

ภาคที่ 4 **ความรู้เพื่อชีวิต : เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษาในงานวิจัย สกว.** เป็นการรวบรวมประเด็นเนื้อหาจากเวทีสัมมนา ซึ่งเป็นการร้อยเรียงผลงานที่สกว.ให้การสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาในหลายโครงการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่อง เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา เพื่อชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหา แนวโน้ม ตลอดจนแนวคิดและทิศทางในการแก้ไขปัญหาในเรื่องดังกล่าว

โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(ก)
สารบัญ	(ข)
บทสรุป	(ค)

ภาคที่ 1 : สถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้เรื่องเด็ก เยาวชน

■ รายงานสถานการณ์และองค์ความรู้เรื่องเด็ก และเยาวชนในภาคใต้	1
■ การเคลื่อนไหวของการทำงานด้านเด็กและเยาวชนใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน	38

ภาคที่ 2 : เด็ก เยาวชน ครอบครัว ในความเคลื่อนไหวของภาคีเพื่อเด็กไทย

■ โรงเรียนดนตรีบ้านดรุณบทเพลง	1
■ พิพิธภัณฑ์เด็ก	5
■ การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่าน	16
■ การศึกษาโดยครอบครัว	32
■ การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ	47
■ เยาวชนกับการพัฒนาชุมชนเมือง	67
■ การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร	79
■ การมีส่วนร่วมของชุมชน : การแก้ไขปัญหาเด็ก เยาวชนในชุมชน	99
■ เด็ก เยาวชนกลุ่มรักษ์เขาชะเมา ความหลากหลายในการจัดการทรัพยากร	119
■ อานาปานสติภาวนาและโยคะฝึกจิตพิชิตโรค	157
■ ศิลปวัฒนธรรม ละครหุ่นองุ่น มาลิก	171
■ การ์ตูนวัฒนธรรมสร้างสรรค์ยุวชนไทย	194
■ ชมรมรักใจคุณ กิจกรรมรณรงค์สุขภาพเพื่อเยาวชน	214

ภาคที่ 3 : นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ

■ นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ	1
■ แนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์เรียนรู้"	52
■ ศูนย์เรียนรู้ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน	99

ภาคที่ 4 : ความรู้เพื่อชีวิต : เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษาในงานวิจัย สกว.

■ เด็ก เยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์	1
■ การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา	18
■ การพัฒนาการเรียนรู้/ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน	35

บทสรุป

ปัจจุบันนี้ถือเป็นยุคทองของการศึกษาก็ว่าได้ ด้วยเป็นยุคที่มีการพูดถึงเรื่องการศึกษามากที่สุดอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน กลายเป็นกระแสของสังคมในยุคที่การปฏิรูปการศึกษา เป็นนโยบายหนึ่งที่รัฐบาลให้การสนับสนุนอย่างชัดเจน แต่ในเชิงของการปฏิบัติจริงจะเกิดผลมากน้อยประการใด คงเป็นสิ่งที่ต้องมีการประเมินกันอย่างจริงจังรอบด้านต่อไป

ที่ผ่านมา ภายใต้กระแสการปฏิรูปการศึกษาชาติ รัฐบาลและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหลาย มักได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า ยังคงตกอยู่ในกับดักของปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนทัศน์การศึกษาแบบเดิมๆ อยู่นั่นเอง ขณะเดียวกันก็ ปรากฏว่า มีภาคประชาชน อันได้แก่ ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายสถาบันทางสังคม ฯลฯ ทั่วประเทศ ได้มีความพยายามที่จะนิยามและให้ความหมายของ "การศึกษา" เสียใหม่ ที่สามารถจะตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของตนเองและการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและบริบทที่แตกต่างกันไป โดยได้ริเริ่มลุกขึ้นมาจัดการศึกษาหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมกันเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของเครือข่ายองค์กรที่ทำงานเรื่องเด็ก เยาวชน ตลอดจนความเคลื่อนไหวของภาคีเพื่อเด็กไทย และภาคส่วนอื่นๆ ในการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชนเอง อันนับเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นนวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบที่ก่อรูปขึ้นในสังคมไทย

การจัดการศึกษาของภาคประชาชนเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นศูนย์การเรียนที่ดำเนินการเป็นเอกเทศ และที่ดำเนินการเกาะเกี่ยวเป็นเครือข่าย อาทิ *กลุ่มพ่อแม่ที่จัดการศึกษาที่บ้าน* (Home School) *กลุ่มโรงเรียนทางเลือก* เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนสัมมาสิกขา โรงเรียนสัตยาไส ฯลฯ *ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน* เช่น โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสาน โรงเรียนใต้ร่มไม้ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน สาคลี ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา โรงเรียนม่อนแสงดาว ค่ายดูดาวเกิดแก้ว มหาวิชชาลัยชุมชนปักษ์ใต้ ฯลฯ *กลุ่มศิลปะการแสดงและดนตรี* เช่น โรงเรียนดนตรีบ้านครุณบทเพลง กลุ่มมะขามป้อม กลุ่มละครหุ่นยายอุ่น กลุ่มกระดานหก กลุ่มยายกับตา กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา ฯลฯ

รูปแบบการศึกษาส่วนใหญ่ จะเป็นการศึกษานอกระบบ มีเนื้อหาครอบคลุมเกือบทุกมิติและบูรณาการ อย่างไรก็ตาม ความริเริ่มอันทรงคุณค่าทางการศึกษาเหล่านี้ ยังทำกันอย่างกระจัดกระจาย ขาดการเชื่อมโยงกันเอง และขาดการเชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของสังคม โดยเฉพาะกับการศึกษาในระบบ ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ให้เกิดเป็น "พลังแห่งการเรียนรู้" ของสังคม และนำพาประเทศไปให้พ้นจาก "วิกฤติทางปัญญา" ที่เราประสบกันอยู่ในปัจจุบัน

ในขณะที่ปัญหาอีกด้านหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงกัน ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางหรือกลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษาและเป็นทั้งผลผลิตของระบบการศึกษา ตลอดจนเป็นผลพวงของการพัฒนาสังคมโดยรวมก็คือ เด็ก เยาวชน ครอบครัว ซึ่งยังเป็นปัญหาอยู่ในหลายๆ ด้าน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กและเยาวชนชายขอบ ซึ่งเป็นเด็กที่ขาดพื้นที่ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็น เด็กจากสถานพินิจฯ เด็กอาชีวะ เด็กถูกละเมิดสิทธิ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กที่มีปัญหาเร่งด่วน เช่น เด็กติดเอดส์ แก๊งค์เด็ก โสเภณีเด็กต่างด้าว เด็กในสภาพมลพิษจากสารเคมี เด็กขายยาเสพติด ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็สะท้อนปัญหาด้านครอบครัวด้วย เช่น ครอบครัวที่มีแม่คนเดียว ครอบครัวเด็กพิเศษ ครอบครัวโรคเอดส์ เป็นต้น

แม้ไม่อาจกล่าวได้ว่า สถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชน เป็นปัญหามาจากเรื่องระบบการศึกษาเพียงถ่ายเดียว แต่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับปัญหาเชิงโครงสร้างด้านต่างๆ อย่างซับซ้อน แต่ก็เป็นจุดที่สะท้อนให้เห็นถึง "วิกฤติทางปัญญา" ที่สังคมไทยจำเป็นจะต้องทบทวนในเรื่องของการจัดการเรียนรู้ การศึกษาที่จะนำไปสู่อิสรภาพทางปัญญา เพื่อจะเป็นต้นทางของการแก้ไขปัญหาอื่นๆ รวมทั้งปัญหาเด็ก เยาวชน ครอบครัว ซึ่งจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ความ

รู้จากการวิจัยในชุดโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน ที่สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ที่สำคัญ ได้แก่

- ชุมชนมีความรู้และวิธีเรียนรู้ของตนเอง แต่กำลังหมดพลัง และยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับในภูมิปัญญาที่มี จากสังคมโดยรวม
- การศึกษาเรียนรู้ ยังติดรูปแบบโครงสร้างของระบบโรงเรียน และปฏิเสธความเป็นจริงและความต้องการในชุมชน
- ครู/ ผู้บริหาร เป็นหัวใจของความสำเร็จ แต่ยังขาดการพัฒนาอีกมาก
- มีตัวอย่างที่ดีเกิดขึ้น แต่ยังขาดช่องทางขยายผลและประยุกต์ใช้

จากความเคลื่อนไหวของปัจเจก กลุ่ม องค์กรทางสังคมต่างๆ ที่เคลื่อนไหวในเรื่องการจัดการเรียนรู้ การศึกษาทางเลือก การเรียนรู้นอกระบบต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นการดึงพลังสร้างสรรค์จากทุนที่มีอยู่เดิม ไม่ว่าจากเด็ก จากผู้เฒ่าผู้แก่ ภูมิปัญญาต่างๆ มาใช้ขับเคลื่อน ที่มักทำให้เราเห็นว่า พลังสร้างสรรค์เหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นในระบบ ดังนั้นการจะนำไปขยายผลต่อ จึงมีเงื่อนไขปัจจัยที่แตกต่างออกไปจากการจัดการเรียนรู้หรือการศึกษาในระบบอย่างมาก อีกทั้งบริบทที่แตกต่างกัน เช่น บริบทของเด็ก เยาวชน ครอบครัวที่อยู่ในชนบทและในเมือง ย่อมนำไปสู่การจัดการหรือวิธีการดำเนินงานที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาองค์ความรู้ในงานวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปด้วยกับการปฏิบัติการทางสังคมมีความจำเป็นต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ไม่ว่าจะมองในเรื่องของเด็ก เยาวชน ครอบครัว หรือการศึกษาก็ตาม ซึ่งจากเวทีระดมความคิดเห็นจากเวทีต่างๆ ได้ชี้ให้เห็นประเด็น/ โจทย์วิจัยอย่างหลากหลาย อาทิ

1. งานวิจัยเพื่อค้นหาและพัฒนาพื้นที่ต้นแบบ และการขยายผล
   - งานวิจัยเพื่อค้นหาและพัฒนาพื้นที่ต้นแบบชุมชน-โรงเรียนเข้มแข็ง
   - งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อประยุกต์ใช้/ ขยายผลตัวแบบโรงเรียน/ ชุมชน
   - รูปแบบ กระบวนการ วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของกลุ่ม ชุมชนต่างๆ ในสังคมไทย
   - งานวิจัยศึกษาความพร้อมและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการศึกษา
   - งานวิจัยชุด "เด็กของชุมชน" สร้างกำลังใจและตัวอย่างที่ดี
   - แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่าง โรงเรียน ครู นักเรียนและชุมชน
2. งานวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูล/ สถานการณ์/ ความรู้
   - ฐานข้อมูลเรื่องปัญหาเด็ก
   - เด็กติดยา
   - ผลกระทบของสื่อ
   - เครือข่ายและศักยภาพการทำงานด้านเด็กในพื้นที่
   - องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมฐานรากในการสร้างสำนึกท้องถิ่น
   - ศึกษาภัยคุกคามใหม่ๆ ต่อเด็กที่เจาะลึกถึงสาเหตุ
   - ประเมินผลประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ดูแลเด็ก
3. งานวิจัยปฏิบัติการ
   - พัฒนาศักยภาพและกระบวนการทำงานของกลุ่มเยาวชน
   - ค้นหาแนวทางพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง
   - วิธีการพัฒนาครูและสร้างเครือข่ายพัฒนาครู
   - เชื่อมโยงการศึกษาทางเลือกกับระบบการศึกษา
   - ปรับ/ แปลงองค์ความรู้ของการศึกษาทางเลือกให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจจากสังคม

ทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการหรือวิธีทำงานที่หลากหลาย อาทิ การสร้างกลไกที่พร้อมจะเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับเด็ก ในการรับฟังมุมมองเด็ก เน้นความคิดเชิงบวก และการให้เด็กมีส่วนร่วม ใช้ศักยภาพและพลังสร้างสรรค์ของเด็ก เยาวชน สายด่วนปัญหาเด็กที่มีกระบวนการรองรับที่ดี เช่น ระบบอาสาสมัคร บ้านพักฉุกเฉิน ระบบการให้คำปรึกษา ระบบตำรวจเฉพาะกิจเรื่องเด็ก ระบบสนับสนุนจากเอกชน ระบบรณรงค์ทางสังคม ระบบการคืนเด็กกลับสู่บ้าน-สังคม ตลอดจนการมีเวทีประชุมประสานงานด้านการวิจัยและพัฒนาเด็ก เยาวชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อรับทราบความเคลื่อนไหวซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีการสรุปสถานการณ์ ความรู้ร่วมกันเป็นระยะๆ ในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่าย ตลอดจนการประสานในแนวดิ่ง เพื่อผลักดันนโยบายในการแก้ไขปัญหา และที่สำคัญคือ การเน้นถึงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา โดยการสนับสนุนด้านซอฟท์แวร์ รวมทั้งให้ประชาชนและชุมชนเข้ามาร่วมดูแล ตรวจสอบได้ เป็นต้น.

1

สถานการณ์ความเคลื่อนไหว และองค์ความรู้เรื่อง เด็ก เยาวชน

1 รายงานสถานการณ์และองค์ความรู้เรื่องเด็ก และเยาวชนในภาคใต้

38 การเคลื่อนไหวของการทำงานด้านเด็กและเยาวชนใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน

1 รายงานสถานการณ์และองค์ความรู้เรื่อง เด็กและเยาวชนในภาคใต้

1. สถานการณ์เด็กและเยาวชนในภาคใต้

โดยทั่วไปแล้วนักจิตวิทยา (สุชา จันทน์เอม : 1-3) มักแบ่งขั้นแห่งพัฒนาการของมนุษย์ออกตามระดับอายุและวุฒิภาวะ เป็นหลายระดับ โดยที่วัยเด็กจะอยู่ในระหว่างช่วงอายุวัยเด็ก เริ่มตั้งแต่อายุ 2-12 ปี และวัยรุ่นช่วงอายุระหว่าง 13-21 ปี ดังนั้นถ้าใช้คำว่า "เด็กและวัยรุ่น" จะครอบคลุมตั้งแต่เด็กชั้นอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งจะยากแก่การวิเคราะห์ผลกระทบจากบริบท ต่อตัวเด็กซึ่งจะมีผลต่อพฤติกรรม เพื่อให้ง่ายแก่การพิจารณา ในเอกสารฉบับนี้จะใช้คำว่า "เด็ก" กับกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุในช่วง 6-12 ปี (ซึ่งโดยทั่วไปจะเรียนอยู่ในระดับประถมศึกษา) และใช้คำว่า "เยาวชน" สำหรับกลุ่มเป้าหมายหมายที่มีอายุในช่วง 13-18 ปี (ซึ่งโดยทั่วไปจะเรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษา)ประถมศึกษา) ดังนั้นคำว่า "เด็กและเยาวชน" จะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในระดับประถมและมัธยมศึกษา

ในช่วงปี 2538 – 2539 สภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชนได้ทำการศึกษาสถานการณ์และปัญหาของเด็กและเยาวชนเป็นรายจังหวัด โดยสอบถามความเห็นจากกลุ่มตัวอย่างจังหวัดละประมาณ 200 คน ซึ่งจำแนกเป็นคน 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เป็นคนพ้นวัยเยาวชน เป็นตัวแทนของคนในชุมชนมองสภาพปัญหาที่เกิดจากเยาวชน และ 2) กลุ่มเยาวชน สอบถามเกี่ยวกับปัญหาที่เยาวชนประสบ

ในส่วนที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของเยาวชนที่ชุมชนเห็นว่าเป็นปัญหา ในส่วนของภาคใต้ ปรากฏผลโดยรวมตามลำดับความสำคัญดังนี้ **(1) ขับรถซิ่ง (2) ติดยาเสพติด (3) ตั้งแก๊ง จี้ ปล้น ลักขโมย และ (4) ทะเลาะวิวาท**

ปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นที่ประจักษ์ชัดตามสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ สื่อหนังสือพิมพ์ และดูเหมือนว่าจะเป็นไปในทำนองเดียวกันทั้งประเทศ

ในเรื่องเดียวกันนี้ เมื่อสอบถามกลุ่มเยาวชนเกี่ยวกับปัญหาที่เยาวชนประสบ พบว่า มีปัญหาเรียงตามลำดับความสำคัญ 10 ลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

จากคำตอบในสองแง่มุมของคนสองกลุ่ม จะพบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

ความเห็นจากคนกลุ่มแรกซึ่งเป็นผู้ใหญ่หรือกลุ่มที่เป็นพ่อแม่/ญาติผู้ มีความเห็นที่ให้น้ำหนักกับผลกระทบต่อความไม่เป็นระเบียบของสังคม มากกว่าจะให้น้ำหนักกับความรุนแรงของปัญหาที่ฝังลึกอยู่ภายในตัวปรากฏการณ์ หรือเอา **"อาการ" หรือผลแห่งปัญหา** มาเป็นกับ "ตัวปัญหา" หรือตัวสาเหตุ และภาพรวมมองออกไปจากตัวเองหรือใช้ตัวเองเป็นที่ตั้งและเห็นว่าคนอื่นเป็นปัญหา

ตารางที่ 1 แสดงปัญหาที่เยาวชนประสบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เรียงตามลำดับความสำคัญ 10 อันดับแรก

ลำดับความสำคัญของปัญหา	ปัญหาที่เยาวชนประสบรายจังหวัด		
	ปัตตานี	สตูล	ยะลา
1	ยาเสพติด	ยาเสพติด	ยาเสพติด
2	ว่างงาน	การศึกษา	การศึกษา
3	ครอบครัว	ว่างงาน	ว่างงาน
4	การศึกษา	ครอบครัว	การใช้เวลาว่าง
5	การใช้เวลาว่าง	คบเพื่อน	ขาดสถานที่ อุปกรณ์กีฬา
6	คบเพื่อน	ทะเลาะวิวาท	ครอบครัว
7	อยากรู้ อยากลอง	เล่นการพนัน	คบเพื่อน
8	ขาดสถานที่ อุปกรณ์ กีฬา	การใช้เวลาว่าง	เมาสุรา สูบบุหรี่
9	แต่งงานเร็ว	เที่ยวกลางคืน	เอาแต่ใจ ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่
10	เที่ยวกลางคืน	ถูกหลอกไปขายบริการ	ขาดการอบรม

ความเห็นจากคนกลุ่มหลังซึ่งเป็นเด็กและเยาวชน แสดงความเห็นเช่นเดียวกันกับกลุ่มแรกคือเอา "อาการ" หรือผลแห่งปัญหา มาเป็นกับ "ตัวปัญหา" หรือตัวสาเหตุ และส่วนใหญ่มองออกไปจากตัวเองหรือใช้ตัวเองเป็นที่ตั้งและมองว่าคนอื่นเป็นปัญหา

ทั้งสองกรณีบ่งชี้ว่าระบบการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนและระบบการจัดการศึกษาสำหรับสังคมของเรามีปัญหา เพื่อให้เข้าใจตรงกัน ขอยกตัวอย่างดังนี้ เช่น เมื่อเราเกิด "อาการ" ปวดท้อง อาจจะเกิดจากสาเหตุ (ปัญหา) ได้หลายประการเช่น ไส้ติ่งอักเสบ หรือเป็นโรคกะเพาะ หรือเป็นแผลในลำไส้ หรือจะเป็นหลายเหตุปนกัน ฯลฯ การจะขจัดอาการปวดท้องเราต้องไปรักษาที่สาเหตุ (แก้ปัญหาหรือขจัดปัญหา) แล้วตัว "อาการ" จะหายไปเอง ในทำนองเดียวกันกับปรากฏการณ์ ยาเสพติด การทะเลาะวิวาท การมั่วสุมและการก่ออาชญากรรม ล้วนเป็น "อาการ" ทั้งสิ้น และ "อาการ" เหล่านี้ บาง "อาการ" ก็จะเป็นเหตุของ "อาการ" ถัดไป (ถ้าวิเคราะห์แบบพลวัต)

ที่เห็นชัดเจนคือทั้ง 2 กลุ่มมองออกไปจากตัวเองหรือใช้ตัวเองเป็นที่ตั้งและมองว่าคนอื่นเป็นปัญหา

มีนักวิชาการหลายท่านทั้งในและต่างประเทศ ได้ทำการศึกษาและบ่งชี้ให้เห็นถึงสาเหตุแห่งพฤติกรรม (อาการ) เหล่านี้ ดังเช่น ทาดอทท์ พาสัน (Talcott Parsons 1955) นักสังคมวิทยาได้กล่าวสรุปไว้ว่า การที่บุคคลในสังคมมีพฤติกรรมเชิงลบ (แตกต่างไปจากบันทัดฐานทางสังคม) หรือมีพฤติกรรมต่อต้านสังคมนั้น เกิดจากบทบาทของครอบครัวที่เป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับ ศาสตราจารย์ประพาส อวยชัย (2527) ได้เสนอแนวทางแก้ไขการกระทำผิดของเด็กว่า ควรจะ "ทำบ้านให้เป็นบ้าน" ซึ่งหมายถึง บิดามารดาจะต้องไม่ทำให้เกิดความแตกแยกในครอบครัว และจะต้องแสดงตัวอย่างที่ดีเป็นตัวแบบให้ลูกๆ เห็น รวมถึงให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกๆ และสั่งสอนอบรมให้ลูกมีความประพฤติปฏิบัติในสิ่งดีงาม

จรรยา สุวรรณทัต (2532) ระบุว่า ความเป็น (อาการ) อันธพาล ยุวอาชญากร ความล้มเหลวทางการเรียน การติดยาเสพติด การประพฤติผิดทางเพศ สุขภาพจิตเสื่อม เป็นผลมาจากความไม่ปรองดองในครอบครัว ในขณะที่ โสภา ชปิลนันท์ (2533) ได้ทำการศึกษาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในเด็กและเยาวชนในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร และชี้ชัดได้ว่า เด็กเริ่มเสพยาเสพติดในช่วงอายุระหว่าง 11-14 ปี และอยู่ในครอบครัวที่ขาดความอบอุ่นทั้งสิ้น เช่น ครอบครัวที่พ่อแม่ทะเลาะกัน พ่อแม่แยกกันอยู่ และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดจำนวน 136 เรื่อง ที่ดำเนินการศึกษาในช่วง 2517 – 2533 (อ้างจาก อมรา พงศาพิชญ์ 2537) ชี้ให้เห็นโดยปราศจากข้อสงสัยอีกคือบ้าน

ที่แตกแยกปราศจากความอบอุ่นเป็นผล ทำให้เยาวชนกระทำผิดส่วนในต่างประเทศ ซัทเทอร์แลนด์ (อ้างจาก โสภา ชปิลนันท์ 2533) ได้กล่าวถึงลักษณะของครัวเรือนที่ก่อให้เกิดการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน โดยพิจารณาจากประเภทและความสัมพันธ์ในครอบครัวไว้ดังนี้

1. ครอบครัวที่มีสมาชิกบางคนขาดศีลธรรม ติดเหล้า ติดยาเสพติด หรือทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการประกอบอาชญากรรม

2. ครอบครัวที่ขาดพ่อ ขาดแม่ หรือขาดทั้งพ่อแม่ อันสืบเนื่องมาจากการหย่าร้าง การแยกกันอยู่ หรือการตายจาก

3. ครอบครัวที่พ่อแม่ละเลยไม่ให้การอบรมสั่งสอน

4. ครอบครัวที่มีปัญหาขัดแย้งตลอดเวลา อันได้แก่ ครอบครัวที่มีใครคนใดคนหนึ่งบงการหรือเป็นเจ้ากี้เจ้าการอยู่ตลอดเวลา มีอคติ ขาดความรักและความเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

5. ครอบครัวที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจฝืดเคือง ขัดสนยากจน ต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ ไม่มีเวลาใกล้ชิดหรือให้การอบรมลูก

6. ครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวมีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ต่างกัน

จากงานการศึกษาของหลายๆ ท่านข้างต้น พอจะสรุปได้อย่างมั่นใจได้ว่า บทบาทของ "ครอบครัว" มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม งานเหล่านี้ยังไม่สามารถบอกต่อไปว่า แล้วครอบครัวควรจะทำอย่างไร (How to) เพื่อให้เด็กและเยาวชนซึ่งเปรียบประดุจหน่ออ่อนของป่าสังคมได้เจริญงอกงามต่อไป เพียงแต่บอกเป็นนัยๆ ว่า อย่าทำให้ครอบครัวอยู่ในข่าย 6 ประการนี้ และที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ ถ้าเป็นครอบครัวในสังคมไทยจะต้องทำอย่างไร (ภายใต้กรอบวัฒนธรรมที่ต่างกัน)

จากคำตอบของเยาวชนในบริเวณ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผนวกกับผลการศึกษาของนักวิชาการ พอทำให้เราเรียงปัญหาที่เยาวชนตอบมาเสียใหม่ โดยจัดเรียงเป็น

เหตุ	ผล (อาการ)	ผลสืบเนื่อง (อาการ) ดังนี้
ครอบครัว	คบเพื่อน	ยาเสพติด
การศึกษา/เรียนรู้	ว่างงาน	ทะเลาะ วิวาท
อยากรู้ อยากลอง	การใช้เวลาว่าง	เที่ยวกลางคืน
	เอาแต่ใจ ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่	มั่วสุมตั้งแก๊งก่ออาชญากรรม
		ถูกหลอกไปขายบริการ

จากการแยกเหตุและผลออกจากกัน ทำให้พอจะมองเห็นได้ว่า รากเหง้าของปัญหาเกิดจาก 1) สถาบันครอบครัว 2) ระบบการศึกษา และ 3) พฤติกรรมพื้นฐานของเด็กและเยาวชนตามทฤษฎีจิตวิทยา และหากจะแยกวิเคราะห์ลึกลงไปอีกจะพบว่า ฐานตามธรรมชาติของเด็กและเยาวชนตามทฤษฎีจิตวิทยาคือความอยากรู้อยากลอง สถาบันครอบครัวและระบบการศึกษา จะทำหน้าที่ขัดเกลาให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมอยู่ในกรอบของปทัสถานทางสังคมในแต่ละสังคม แต่ทั้งหมดที่กล่าวถึงนี้อยู่ในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งถ้าทั้งสถาบันครอบครัวและระบบการศึกษาเท่าทันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น กระบวนการขัดเกลาน่าจะทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมอยู่ในกรอบของปทัสถานทางสังคมในแต่ละสังคมได้อย่างราบรื่น

หากจะตั้งคำถามต่อว่า แล้วครอบครัวที่เคยทำหน้าที่ได้ดีแต่ก่อนมา ทำไมในปัจจุบันจึงทำหน้าที่ไม่ดีเสียเล่า การจะตอบคำถามนี้ จะต้องเข้าใจถึงการปรับตัวของการทำหน้าที่ของครอบครัวในระหว่างการเปลี่ยนผ่านของยุคสมัย จากระบบเศรษฐกิจเปิดแบบไทยๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากสภาพเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมดั้งเดิมหรือกึ่งเกษตรกรรม เป็นการผลิตเพื่อป้อนระบบตลาดทั้งในเมืองไทยและตลาดโลก เน้นการเติบโตภาคอุตสาหกรรม ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา เศรษฐกิจไทยโตในอัตราสูงมากเฉลี่ย 7 – 8 % แต่ส่วนใหญ่เป็นการเติบโตในภาคอุตสาหกรรม การค้า ธนาคาร และบริการต่างๆ ในขณะที่ภาคเกษตรกลับลดถอยลง จากเดิมเคยมีมูลค่าการผลิต 34% ของจีดีพีลดลงเหลือเพียง 16% ทั้งๆ ที่ ภาคอุตสาหกรรมรองรับคนทำงานเป็นสัดส่วนน้อยกว่าภาคเกษตรมาก ซึ่งแต่เดิมภาคเกษตรเป็นแหล่งทำกินของคนกว่าครึ่งประเทศ การเติบโตของเศรษฐกิจในลักษณะที่ไม่สมดุลเช่นนี้ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหันต์ในชนบท ผลักดันให้มีการอพยพย้ายถิ่นของครอบครัวจากชนบท ทิ้งลูกหลานไว้ให้ผู้สูงอายุดูแล หรืออพยพทั้งครอบครัวเข้าสู่แรงงานในเมืองทั้งที่เข้าสู่ระบบ หรือนอกระบบเศรษฐกิจ ขนาดแรงงานในเมืองจึงเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็ว เช่น พ.ศ. 2533 เขตเมืองมีแรงงานประมาณ 7 ล้านคน หรือเป็นร้อยละ 25 ของแรงงานทั้งหมด แรงงานในเมืองนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพจากชนบทชั่วคราว ส่วนหนึ่งก็ลงหลักปักฐาน ทำให้จำนวนคนงานในโรงงานขนาดใหญ่เพิ่มจาก 2 แสนคน มาเป็น 1 ล้านคน ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ 2541)

หากจะพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าว ผ่านปัจจัยผลักและดึงในช่วงที่ประเทศไทยเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก "รัฐ" มุ่งปรับค่านิยมของคนในชาติให้เป็น "งานคือเงิน เงินคืองาน บรรดาลสุข" ซึ่งหมายถึงว่า "เงิน" สามารถบรรดาลสุขได้ เมื่อคนต้องการความสุขจึงต้องแสวงหาเงิน ผลจากการปรับค่านิยมดังกล่าวทำให้เกิดการปรับการผลิตเพื่อ"ความมั่นคงของชีวิต" เป็น " ผลิตเพื่อความมั่งคั่ง" ดังนั้นค่าจ้าง (ที่ตำแหน่งงานอยู่ในเมือง) ที่เป็นตัวเงินจึงเป็นแรงดึงให้มีการอพยพเข้าเมือง พร้อมๆ กันนั้น "ความต้องการ" ชีวิตที่มีความสุขเป็น "แรงผลัก" ให้มีการอพยพเข้าทำงานในเมืองต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ผลจากการปรับค่านิยมคือ การกระชากสังคมไทยที่เคยเหนียวแน่นด้วยการร้อยรัดของวัฒนธรรมออกจากกัน เพราะวัฒนธรรมไทยเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตที่หลากหลาย ในระยะการเปลี่ยนผ่านจากสังคมไทยโบราณมาเป็ยยุคทันสมัยลักษณะประการหนึ่งที่แตกต่างระหว่างสังคมยุคเก่ากับใหม่ คือ วัฒนธรรมไทยโบราณมักได้มาจากประสบการณ์ตรง เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ต้องเห็นหน้าตากัน ในขณะที่วัฒนธรรมสมัยใหม่เป็นวัฒนธรรมผ่านสื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกำลังเคลื่อนย้ายไปสู่ความสัมพันธ์แบบมีสื่อเป็นตัวกลางมากขึ้นเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดจิตสำนึกที่ห่างไกลธรรมะ ศาสนาถูกลดระดับจากที่เป็นข้อตกลงทางสังคม มาเป็นเรื่องรสนิยมส่วนตัวและข้อตกลงในทางสังคมสมัยใหม่ใช้กติกาของระบบตลาด เป็นระบบการซื้อขายตั้งแต่สิ่งของไปถึงการซื้อขายมนุษย์ การเปลี่ยนรูปนี้ทำให้คนไทยซึ่งเดิมมองมนุษย์อย่างหลากหลายมิติ คือ เป็นเด็ก ผู้หญิง ลูก ญาติ เพื่อน ฯลฯ กลับกลายเป็นมองเห็นเพียงมิติเดียวคือเป็นสินค้า

ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมไทยก็กำลังหลอมรวมเข้ากับวัฒนธรรมโลกโดยอาศัยเทคโนโลยีระบบข้อมูลข่าวสารประจวบกับครอบครัวอ่อนล้าในการทำหน้าที่สั่งสอนอบรมในช่วงวัยที่เด็กเยาวชน ใคร่รู้ ใคร่ลอง โดยส่งผ่านภาระดังกล่าวไปให้โรงเรียน ดังนั้นความสัมพันธ์ภายในครอบครัวซึ่งแต่เดิมผ่านการปฏิสัมพันธ์ (สื่อสาร) แบบเผชิญหน้ามาเป็นความสัมพันธ์ผ่านสื่อ ประกอบกับระบบโรงเรียนก็ล้มเหลวในการฝึกอบรม (ตัวบ่งชี้คือต้องมีการปฏิรูปการศึกษาอย่างขนาดใหญ่....ถ้าดีแล้วคงไม่ต้องปฏิรูป) และเมื่อหันกลับมาพิจารณาสื่อที่เด็ก/ เยาวชนใช้ประกอบในการเรียนรู้มากคือ สื่อภาพยนต์ สื่อการ์ตูน สื่อโทรทัศน์ สื่อวิดิทัศน์ และวิดีโอเกมส์ ซึ่งสื่อส่วนใหญ่ที่เด็กและเยาวชนใช้ ต่างแทรกสอดการต่อสู้ ความรุนแรง ความฟุ้งเฟ้อ ไว้ทั้งสิ้น เช่น

- การ์ตูนญี่ปุ่น (ต่อสู้กับสัตว์ประหลาด)
- โทรทัศน์ หนังประโลมโลก แอ๊กชั่น ฟุ้งเฟ้อ โฆษณา
- ภาพยนตร์ วิดีโอ ประเภท สงคราม แอ๊กชั่น
- วิดีโอเกมส์ ต่อสู้

ดังนั้นเมื่อเด็กและเยาวชน "รับรู้" โดยปราศจากการ "เรียนรู้" พฤติกรรมที่เด็กแสดงออกจึงเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานที่พึงประสงค์ของสังคม ไปสู่สิ่งที่ตนรับรู้มาจากสื่อ ซึ่งยืนยันได้จากการสอบถามเด็กและเยาวชนจำนวน 26 คนในสถานพินิจจังหวัดสงขลา ถึงสาเหตุที่ทำให้ตนเองมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน (ในกลุ่ม "อาการสืบเนื่อง".... จนถูกกักกัน) 24 คน (ร้อยละ 92) ตอบสรุปได้ว่า 1) อยากเด่น (เช่น รถซิ่ง ทะเลาะวิวาท) 2) ทะเยอทะยาน (โลภอยากได้เงิน เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม) 3) รู้เท่าไม่ถึงการณ์ (ตามเพื่อน..เช่น เสพยาเสพติด ทะเลาะวิวาท ร่วมแก๊ง) 4)ควบคุมตนเองไม่ได้ (ใจร้อน เมาสุรา เช่น ทะเลาะวิวาท ข่มขืน)

แม้ว่าในมิติหนึ่งโดยเฉพาะในสังคมเมือง มีปัญหาวิกฤติทางวัฒนธรรมที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่คือ การถือเอาประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง และขาดความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ไม่เคารพสิทธิของคนอื่น การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา เป็นต้น แต่ในอีกมิติหนึ่ง สืบเนื่องจากรากวัฒนธรรมหมู่บ้านไทยที่มีหลากหลายไปตามถิ่นฐาน ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นระบบสังคมกสิกรรมซึ่งให้ความสำคัญต่อประโยชน์ยั่งยืนและร่วมกันของส่วนรวม ให้ความสำคัญกับการสืบสายเลือด สถาบันครอบครัวและเครือญาติ ในมิตินี้แม้จะถูกคุกคามครอบงำโดยระบบทุนนิยมสมัยใหม่ แต่เนื่องจากความผูกพันกับระบบเดิมมีมาก จึงยังไม่กลายเป็นแบบทุนนิยมไปทั้งหมด แม้ว่าในระยะ 20 ปีมานี้ ทรัพยากรของชุมชนลดน้อยลง ชาวนาไร้ที่ดินเพิ่มขึ้น ทั้งชายหญิงเด็กต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ทำให้วัฒนธรรมหมู่บ้านถูกสั่นคลอนแต่ก็ยังดำรงสภาพอยู่ได้ในบางส่วน ดังจะเห็นได้จากการศึกษาเปรียบเทียบวิถีดำเนินชีวิตของครอบครัวในหมู่บ้านต้นทางอพยพกับปลายทางอพยพย้ายถิ่น พบว่า ลักษณะครอบครัวในชุมชนต้นทางที่หมู่บ้านชนบทยังคงมีความเป็นอยู่ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกัน การแพร่กระจายข่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วแบบปากต่อปากและยังให้ความสำคัญกับครอบครัวมาก มีการแบ่งบทบาทและดำรงความสัมพันธ์อันดี แต่หากเป็นเด็กที่อยู่กับผู่ย่าตายายก็มีแนวโน้มที่จะถูกปล่อยปละละเลย ในขณะที่ชุมชนปลายทางที่อยู่ในเขตก่อสร้างในกรุงเทพฯ จะพบความสัมพันธ์เฉพาะกลุ่ม ถ้าต่างกลุ่มจะไม่มีความสัมพันธ์กัน การดำเนินชีวิตครอบครัวมีต่ำ โดยที่พ่อบ้าน/แม่บ้านส่วนหนึ่งใช้เวลาว่างไปกับการดื่มสุรา เล่นการพนัน มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวเป็นประจำ

โดยสรุป การนำเสนอสภาพการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งประมวลจากเอกสาร บทความ การศึกษาวิจัย ส่วนใหญ่มิได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเด็ก เยาวชน และครอบครัวอย่างไรบ้าง เอกสารส่วนใหญ่เป็นการแสดงสภาวะการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างต่างๆ โดยทั่วไป มีเพียงบางชิ้นที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของรากฐานความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่มีต่อสิทธิ และการพัฒนาเด็กฯ โดยที่รากฐานทางการปกครองและวัฒนธรรมแต่ดั้งเดิมของไทย มิได้ให้สิทธิเด็กและสตรีในฐานะเดียวกับบุรุษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรากฐานความคิดที่ว่า "เด็กเป็นสมบัติของพ่อแม่ จะทำอย่างไรกับเด็กก็ได้" ยังคงเป็นกระแสหลักที่มีผลให้เกิดการล่วงละเมิดสิทธิเด็กอยู่เนืองๆ แม้จะมีกฎหมายป้องปรามอยู่บ้าง แต่ก็คงมีปัญหาทางปฏิบัติและบังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะหากเป็นกรณีที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เช่น การทารุณเด็ก การขายเด็กไปเป็นแรงงานหรือโสเภณี เป็นต้น แม้ในระบบการเมือง นอกจากการเปิดโอกาสให้เยาวชนอายุ 14 ปีขึ้นไปมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งแล้ว ก็ยังมิได้มีกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง ในบางยุคสมัยกลับปรามปรามทำลายกระบวนการประชาธิปไตยของนักเรียนนักศึกษาเสียอีก และแม้ว่าประเทศไทยจะลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กไปแล้ว ก็ยังไม่ปรากฏรูปธรรมหรือมาตรการที่ชัดเจนซึ่งจะดำเนินการให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย

ในอีกด้านหนึ่งสภาวะการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่สมดุล และละเลยเกษตรกรและคนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศก็มีผลให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยก พรากจาก และการที่เด็กและเยาวชนเสียโอกาสทางการศึกษาเพราะต้องออกขายแรงงานจุนเจือตนเองและครอบครัว นอกจากนี้ด้วยสภาพที่รัฐมิได้กำหนดนโยบายดูแลกำกับสื่อสารมวลชนอย่างเหมาะสม แทนที่สื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ โดยเฉพาะ "โทรทัศน์" ซึ่งเป็นสื่อหลักที่ส่งผ่านข่าวสารต่างๆ ที่มีสาระประโยชน์ไปยังเด็กและเยาวชน นอกเหนือจากสื่อสารมวลชนอันเป็นแหล่งพักผ่อนหาความบันเทิงสำหรับเด็ก

เยาวชน และครอบครัวแล้ว รัฐก็ยังจัดให้มีสวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น สนามกีฬา กระจายอยู่ทั่วทุกภาค แต่ปริมาณยังน้อยไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ได้ (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ 2541)

2. การทำงานขององค์กร/ บุคคล-กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในภาคใต้

จากการสำรวจโดยแบบสอบถามไปยังองค์กร/ บุคคล-กลุ่มบุคคล ที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนภาคใต้ในปัจจุบัน (12 พ.ย. 2545) ได้รับกลับมาจำนวน 9 องค์กร ดังแสดงในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงองค์กร/ บุคคล-กลุ่มบุคคล ที่ดำเนินการเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในภาคใต้

ที่	ชื่อกลุ่ม	ที่ตั้ง
1	กลุ่มป่าบอน (ชื่อเดิม "กลุ่มคนรักป่าข่อย")	รร.นิคมควนขนุนวิทยา อ.ควนขนุน จ.พัทลุง
2	ชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	รร.สวัสดิ์รัตนาภิมุข อ.นาโยง จ.ตรัง
3	กลุ่มอนุรักษ์สัมพันธ์ตรัง	46/1 ต.ทับเที่ยง อ.เมือง จ.ตรัง
4	กลุ่มสุขภาพดีสมสิบ	204 ม.5 ต.บางเป้า อ.กันตัง จ.ตรัง
5	โครงการโรงเรียนใต้ร่มไม้	333 ม.1 ต.หนองธง อ.ป่าบอน จ.พัทลุง
6	ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด	12/5 ม.1 ต.น้ำตก อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช
7	กลุ่มอาสาพัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านฮูดู	98/1 ม. 3 ต.เขาลิซา อ.ระแงะ จ.นราธิวาส
8	ประชาคมพลเมืองเด็ก	อาคารศรีเกียรติพัฒน์ ศูนย์พัฒนาอาชีพจังหวัดสงขลา ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา
9	สงขลาฟอรั่ม	อาคารศรีเกียรติพัฒน์ ศูนย์พัฒนาอาชีพจังหวัดสงขลา ต.พะวง อ.เมือง จ.สงขลา

ใน 9 องค์กร 3 องค์กร เป็นองค์กรประชาชน (Civic Group) ได้แก่ สงขลาฟอรั่ม ประชาคมพลเมืองเด็กและศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด 5 ใน 9 องค์กรเป็นการรวมตัวของกลุ่มบุคคล ได้แก่ กลุ่มอาสาพัฒนาเด็กและเยาวชนบ้านฮูดู กลุ่มสุขภาพดีสมสิบ กลุ่มอนุรักษ์สัมพันธ์ตรัง ชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มป่าบอน และ1 องค์กรเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ได้แก่ โครงการโรงเรียนใต้ร่มไม้

ใน 9 องค์กร มีเพียง 3 องค์กรที่มีแหล่งทุนสนับสนุนค่อนข้างแน่นอน คือ โครงการโรงเรียนใต้ร่มไม้ (องค์การอโซก้า และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย) สงขลาฟอรั่ม (มูลนิธิฟรีดรีช เนามัน และหารายได้เองจากสปอนเซอร์รายการวิทยุ) และประชาคมพลเมืองเด็ก (สงขลาฟอรั่ม) และมี 2 องค์กร ที่มีแหล่งทุนสนับสนุนตามกิจกรรม ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์สัมพันธ์ตรัง และชุมนุมอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม) นอกนั้นระดมทุนกันเองภายในหมู่สมาชิก/ ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม หรือหารายได้โดยการจำหน่ายสินค้า (ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด)

ตารางที่ 3 การเทียบเคียงเหตุผลและวัตถุประสงค์ขององค์กร

องค์กร	เหตุผลในการก่อตั้ง	วัตถุประสงค์หลักขององค์กร
ป่าบอน	ตระหนักถึงพลังการสร้างสรรคของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นและตระหนักถึงสภาพทางสังคมที่บั่นทอนพลังแห่งการสร้างสรรค์อนาคต	เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในแนวระนาบเพื่อเรียนรู้ตนเอง ชุมชนและสังคมผ่านกิจกรรมศึกษาหลายมิติ เช่นธรรมชาติ แนวโน้มการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของชุมชน
ชุมนุมอนุรักษ์ฯ	ตระหนักถึงพลังการสร้างสรรคของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นและตระหนักถึงสภาพทางสังคมที่บั่นทอนพลังแห่งการสร้างสรรค์อนาคต	เพื่อให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในแนวระนาบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ
สัมพันธ์ตรัง	ตระหนักถึงพลังกลุ่มของเยาวชนที่มีต่อการพัฒนาทั้งตนเองและสังคม	เพื่อให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในแนวระนาบเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม วิถีชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์
สมสิบ	ตระหนักถึงความอ่อนแอทั้งด้านสุขภาพ ศีลธรรม เศรษฐกิจ และปัญญาของผู้ใหญ่ซึ่งกระทบต่อพลังการสร้างสรรคของเด็กและเยาวชน	เพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งทั้งด้านสุขภาพ ศีลธรรม เศรษฐกิจ และปัญญา โดยผ่านการเสริมสร้างพลังแห่งการพัฒนาในกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแนวระนาบในกิจกรรมทุกมิติ
ชุมชนต้นน้ำ	ตระหนักถึงสิทธิของชุมชนในการรักษาทรัพยากรและตระหนักถึงความด้อยโอกาสในการป้องกันรักษาทรัพยากรของชุมชน	เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนผ่านการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่องสิทธิชุมชน และสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการปกป้องทรัพยากร
พัฒนาเด็ก	ตระหนักถึงความสำคัญของเด็กและเยาวชนในฐานะที่เป็นพลังแห่งอนาคต และตระหนักถึงสภาพทางสังคมที่บั่นทอนพลังแห่งการสร้างสรรค์	เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของเด็กและเยาวชนและเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้แสดงศักยภาพให้ชุมชนประจักษ์ และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกที่รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม
ใต้ร่มไม้	ตระหนักถึงความล้มเหลวของระบบการศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการตอบสนองเชิงเศรษฐกิจละเลยการเสริมสร้างความงอกงามจากภายใน	เพื่อสร้างการเรียนรู้อย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาความงามภายในของมนุษย์อันจะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ เช่น ความรักในเพื่อนมนุษย์ ความเอื้ออาทร เกื้อการุณย์ฯลฯ
สงขลาฟอรั่ม	มีเวทีพูดคุยอย่างสร้างสรรค์ นำไปสู่การปฏิบัติหรือกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านการเมืองภาคประชาชน	เพื่อจัดวงเสวนาเพื่อยกระดับความคิดเกี่ยวกับกิจกรรมสาธารณะ
พลเมืองเด็ก	ตระหนักถึงความสำคัญของเด็กและเยาวชนในฐานะที่เป็นพลังแห่งอนาคต และตระหนักถึงสภาพทางสังคมที่บั่นทอนพลังแห่งการสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน	เพื่อเชื่อมโยงการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในแนวระนาบ จากกลุ่มเด็กและเยาวชนหลากหลายสถานภาพ

จากเหตุผลในการจัดตั้งองค์กรและวัตถุประสงค์ที่เทียบเคียงให้เห็นทั้ง 9 องค์กร ดังแสดงในตารางที่ 3 พบว่า

1) เหตุผลและวัตถุประสงค์สอดคล้องกันทั้ง 9 องค์กร
2) ทั้ง 9 องค์กร ตระหนักถึงพลังการสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน ในขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงการบ่อนทำลายพลังแห่งการสร้างสรรค์ดังกล่าว จากเปลี่ยนแปลงของสังคม-วัฒนธรรม
3) ทั้ง 9 องค์กร มีเจตนารมณ์ร่วมกันในการเสริมสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน โดยยึดวิถีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงระนาบ ทั้งระหว่างบุคคล กลุ่ม ที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ภูมิศาสตร์ สถานภาพ ผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักตัวตน รู้จักชุมชน และสังคม รวมถึงเท่าทันต่อผลกระทบจากภายนอก
4) ทั้ง 9 องค์กร มีจุดมุ่งหมายแฝง ที่จะใช้เด็กและเยาวชนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว เป็นคานงัดทางสังคม

ตารางที่ 4 กิจกรรมที่องค์กรดำเนินการ

	กิจกรรมที่ดำเนินการ						
องค์กร	**อาชีพ**	**สุขภาพ**	**นันทนาการ**	**การศึกษา**	**สังคม-วัฒนธรรม**	**สิ่งแวดล้อม**	**อื่น ๆ**
ป่าบอน	/	/	/	/	/	/	/
ชุมนุมอนุรักษ์ฯ		/	/	/	/	/	
สัมพันธ์ตรัง				/		/	
สมสิบ	/	/	/	/	/	/	/
ชุมชนต้นน้ำ	/	/			/	/	/
พัฒนาเด็ก	/	/	/	/	/	/	/
ใต้ร่มไม้	/	/	/	/	/	/	/
สงขลาฟอรั่ม	/	/	/	/	/	/	/
พลเมืองเด็ก	/	/	/	/	/	/	

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่า เกือบทุกองค์กรดำเนินการแบบองค์รวม คือส่งเสริมศักยภาพในทุกด้านในตัวเด็กและเยาวชน ยกเว้นกลุ่มอนุรักษ์สัมพันธ์ตรัง ที่มุ่งเน้นเฉพาะด้านการศึกษาโดยใช้กิจกรรมสิ่งแวดล้อม และ ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนต้นน้ำเทือกเขาบรรทัด ที่มีกิจกรรมเน้นการรักษาสิทธิชุมชนเกี่ยวกับทรัพยากร

ตารางที่ 5 การให้บริการของแต่ละองค์กร

องค์กร	**การดำเนินกิจกรรม**		
	จำเพาะกลุ่ม/สถานที่		**ไม่จำเพาะ (ทั่วไป)**
	พื้นที่	**สมาชิก**	
ป่าบอน	พัทลุง นครศรี ฯ ตรัง		
ชุมนุมอนุรักษ์ ฯ	อ.นาโยง อ.เมือง		
สัมพันธ์ตรัง	จ.ตรัง		
สมสิบ	ม.5 ต.บางเป้า		
ชุมชนต้นน้ำ	45 ชุมชนรอบเทือกเขาบรรทัด	เฉพาะแกนนำชุมชน 45 ชุมชน	

องค์กร	การดำเนินกิจกรรม		
	จำนวนกลุ่ม/ สถานที่		ไม่จำเพาะ (ทั่วไป)
	พื้นที่	สมาชิก	
พัฒนาเด็ก	ต.เขาลิซา		
ใต้ร่มไม้	จ.พัทลุง		บางครั้ง
สงขลาฟอรั่ม	สงขลา		ประชาชนทั่วไปที่สนใจร่วมกัน
พลเมืองเด็ก	สงขลา		ครอบครัวที่สนใจร่วมกัน

จากตารางที่ 5 จะพบว่า องค์กรส่วนใหญ่ให้บริการเด็กและเยาวชนโดยจำกัดเขตพื้นที่ ยกเว้นสงขลาฟอรัมและโรงเรียนใต้ร่มไม้

3. สถานการณ์ แนวโน้ม และหนทางใหม่

3.1 สถานการณ์ขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาชนในภาคใต้

จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	ข้อจำกัด
1) ทุกองค์กรไม่มีพันธนาการโดยระบบราชการ ทำให้สามารถปรับบทบาทได้ตามสถานการณ์ 2) ทุกองค์กรตระหนักถึงปัญหาร่วมกันหรือมีใจเดียวกัน 3) ทุกองค์กรมีจิตสาธารณะในระดับใกล้เคียงกัน มีปณิธานในทิศทางเดียวกัน มีความมุ่งมั่นในปณิธานระดับเดียวกันและหาญกล้าที่จะเผชิญและงัดกับกระแสหลักของสังคมโลก	1) ขาดการสั่งสมองค์ความรู้และการสืบสานรวมถึงการสืบทอด 2) ขาดงบประมาณสนับสนุน	1) ภายใต้บริบทของการใช้รัฐธรรมนูญใหม่ การปฏิรูประบบราชการ ที่หนุนให้องค์กรอิสระทำงานมากขึ้น เปิดโอกาสให้มีการรวมตัวก่อตั้งสถาบันภาคประชาชน และได้รับการอุดหนุนจากรัฐหรือแหล่งทุนอื่นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมภาคประชาชน 2) ภายใต้บริบทของการปฏิรูประบบการศึกษา ที่หนุนให้ทุกภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนเป็นเด็กเก่ง ดี และมีความสุข 3) ภายใต้บริบทของการปฏิรูประบบการจัดสรรเคลื่อนความถี่ เปิดโอกาสให้ชุมชน องค์กร-เครือข่าย ใช้เป็นช่องทางการสื่อสารกับสังคมและกระเพื่อมสังคมในวงกว้างได้	1) ขาดการเชื่อมประสานสนับสนุนระหว่างองค์กร 2) ขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน

แนวโน้มของสถานการณ์ จากสถิติของสำนักงานปรามปรามยาเสพติดภาคใต้ ชี้ให้เห็นว่า สถานการณ์ยาเสพติดทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาบ้า ซึ่งในปี 2544 มีคดีรวมของภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับยาบ้าถึง 10,016 คดี มากกว่าในปี 2541 ถึงกว่า 2 เท่าตัว และไม่มีทีท่าว่าจะลดลง เช่นเดียวกับ ยาอี (ยาเอ็กตาซี่) จากสื่อต่างๆ เสนอให้เห็นการขับรถจักรยานต์ซิ่งแพร่ขยายไปตามเมืองต่างๆ ในภาคใต้มากขึ้นเรื่อยๆ เช่นเดียวกันกับการทะเลาะวิวาทหรือการก่อความรุนแรงอันเกิดจากการขาดความยับยั้งชั่งใจ

ปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็น "อาการ" ที่บ่งชี้กลับไปที่การขยายตัวของ "สาเหตุ" หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทั้งครอบครัวและสังคมอ่อนแอลงเรื่อยๆ นั่นหมายถึงว่า พลังการสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน กำลังถูกบั่นทอนไปเรื่อยเช่นกัน

สถานการณ์ของเด็กและเยาชนในภาคใต้ จากการจัดเวทีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในภาคใต้โดยสงขลาฟอรั่ม 2 ครั้ง คือการประชุมเวทีการพูดคุยอย่างพินิจไตร่ตรอง (Deliberative Forum) วันที่ 16 – 17 พฤศจิกายน 2545 ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา และ การประชุมเวทีก่อตั้งสมัชชาเด็กและเยาวชนแห่งชาติจังหวัดสงขลา วันที่ 13–15 ธันวาคม 2545 ณ หาดแก้วรีสอร์ท จังหวัดสงขลา (ดูได้จากภาคผนวก ข หน้า 16 และภาคผนวก ค หน้า25) พบว่า **เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในฐานะ " ผู้ถูกกระทำ" ก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปสภาพที่ทบทวนมาตั้งแต่ต้นมากมาย** แต่พบว่า ในฐานะ "ผู้กระทำ" (หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลง) เด็กและเยาวชนมีการเชื่อมเครือข่ายมากขึ้น มีการมองประเด็นที่กว้างขวางขึ้น มีความลึกในการวิเคราะห์มากขึ้น

3.2 หนทางใหม่

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ของเด็กและเยาวชนใน 3 ส่วนที่ผ่านมาข้างต้น คือ

1) วิเคราะห์ "เหตุและปัจจัย"ของปรากฏการณ์ "พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน"
2) วิเคราะห์บทบาทและจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและข้อจำกัดขององค์กรที่มีบทบาทเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในภาคใต้ และ
3) วิเคราะห์แนวโน้มของสถานการณ์ที่กำลังเคลื่อนเข้ามากระทบ

พบว่า ส่วนใหญ่ของกิจกรรมที่องค์กรต่างๆ ดำเนินการ พุ่งไปที่ตัวเด็ก ให้เด็กและเยาวชนมีทางออกจากความกดดัน ที่มาจากครอบครัว โรงเรียน และสังคมรอบข้าง แต่ตัวปัญหาจริงๆ กลับไม่ถูกแก้ไขเท่าที่ควร อันได้แก่ ครอบครัว ระบบการศึกษา และสังคมโดยรวม แม้ว่าองค์กรต่างๆ จะทำกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนโดยแข็งขันสักเพียงใด ในที่สุดแล้วเด็กและเยาวชนต้องกลับสู่ครอบครัว ระบบโรงเรียน และสังคม และท้ายสุดเด็กและเยาวชนจะถูกเหนี่ยวนำจนกลับเข้าไปสู่วงจรเดิมอีก

ประเด็นก็คือ เมื่อเทียบพลังที่สร้างสรรค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีหรือพลังด้านบวก กับพลังการเหนี่ยวนำของสังคมโดยรวม ที่นำสังคมไปสู่ความแตกแยกล่มสลายของรากวัฒนธรรมเดิมหรือพลังด้านลบแล้ว แตกต่างกันมากเกินไป การคัดง้างที่เป็นไปได้ จะต้องวางอยู่บนหลักการสำคัญ ได้แก่ (1) รวมพลังการสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน (2) รวบรวมองค์ความรู้ และจัดการความรู้ให้ทรงพลัง และ (3) แบ่งสรรหน้าที่เข้าตีหลายจุดทั้งครอบครัว ระบบการศึกษา การเมืองและการสั่นสะเทือนสังคม

3.2.1 รวมพลังการสร้างสรรค์เข้าด้วยกัน

หมายถึง ควรจะมีการตั้งองค์กรกลางที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในภาคใต้ขึ้น เชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรเดิมที่ทำกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนเข้าด้วยกัน สื่อสารและรวบรวมแหล่งทุน บริหารจัดการกระจายทรัพยากรไปสู่องค์กรเครือข่าย รวมถึงการสรรหา/สร้างเครือข่ายใหม่

3.2.2 รวบรวมองค์ความรู้ และจัดการความรู้ให้ทรงพลัง

องค์กรกลางจะต้องรวบรวมองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงทั้งในเครือข่ายและนอกเครือข่าย และจัดการความรู้ในลักษณะของการสร้างยุทธศาสตร์ และนวัตกรรม (ยุทธวิธี) ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของทีม Technician Support ผสมกับทีม Internal Evaluation เพื่อสร้างวงจรการเรียนรู้ขึ้นในแต่ละองค์กรเครือข่าย หมายถึงว่าการดำเนินกิจกรรมขององค์

กรเครือข่ายจะต้องตั้งอยู่บนฐานของ "ความรู้" และกระบวนการขององค์กรเครือข่ายดำเนินการ จะต้องตั้งอยู่บนฐาน "การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม"

อนึ่งนวัตกรรมที่กล่าวถึง จะมีอยู่ใน 2 ลักษณะคือ 1) เป็น Software ที่มีวัตถุประสงค์สร้างสรรความคิดจินตนาการ สร้างความตระหนัก และสร้างทางเลือกในสถานการณ์ต่างๆ และ 2) เป็น Capacity Building ซึ่งอาจจะเป็นการฝึกอบรม การสัมมนา ฯลฯ

3.2.3 แบ่งสรรหน้าที่เข้าดี

เป็นผลจากข้อ 3.2.1 และ 3.2.2 องค์กรกลางจะต้องแบ่งจุดเน้นของกิจกรรมขององค์กรเครือข่ายบนฐานความเชี่ยวชาญเดิมของแต่ละองค์กร ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มกิจกรรมที่พุ่งไปที่ตัวเด็กและเยาวชน
2) กลุ่มกิจกรรมที่พุ่งไปสู่ครอบครัว
3) กลุ่มกิจกรรมที่พุ่งไปที่การสร้างแรงกระเพื่อมต่อสังคม การเมืองและระบบการศึกษา (เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ฯลฯ) และ
4) กลุ่มกิจกรรมที่พุ่งไปที่การเชื่อมต่อกับระบบที่แข็งตัว (เช่น ระบบการศึกษา) กับสถานการณ์จริง (สร้างแรงกดดันให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบการขัดเกลาเด็กและเยาวชน ตามช่องทางของรัฐธรรมนูญ และกฎหมายการศึกษา)

จากข้อมูลที่มีในปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกันเองแล้วจะเห็นว่า ในภาคใต้กลุ่มกิจกรรมที่พุ่งไปที่ตัวเด็กและเยาวชนมีมากที่สุด ส่วนอีก 3 ด้านเบาบางมาก จึงเป็นคำตอบที่ว่า ทำไมการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในฐานะ "ผู้ถูกกระทำ" จึงไม่เปลี่ยนแปลงมาก

ภาคผนวก ก

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเด็ก เยาวชน บางประการที่น่าสนใจ

1. บทบาทของสื่อประเภทต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก เยาวชน

ในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมในเมือง เมื่อครอบครัวอ่อนล้าในการทำบทบาทหน้าที่ลงไป ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งแต่เดิมผ่านการปฏิสัมพันธ์ (สื่อสาร) แบบเผชิญหน้า มาเป็นความสัมพันธ์ผ่านสื่อ บทบาทของสื่อมวลชนเพิ่มความสำคัญขึ้นเป็นลำดับ สื่อมวลชนแต่ละประเภทมีบทบาทที่หลากหลาย แต่ก็มีขีดความสามารถจำกัดในบางมิติ เช่น ได้ผลดีในมิติของความรู้ความเข้าใจ แต่ยังอาจขาดศักยภาพในการสร้างเจตคติ และเปลี่ยนพฤติกรรม การทบทวนสถานภาพองค์ความรู้ พบบทบาทของสื่อมวลชนต่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว จำแนกตามประเภท ซึ่งสื่อแต่ละประเภทก็เกิดผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมายต่างกันไป กล่าวคือ

- <u>หนังสือพิมพ์</u> สื่อที่เก่าแก่ที่สุด มีอายุนานกว่าศตวรรษ จากจำนวนพิมพ์ไม่ต่ำกว่า 2 ล้านฉบับ แต่เข้าถึงผู้สูงวัย ผู้ชาย ผู้มีการศึกษา สาระเข้าไม่ถึงเด็กและเยาวชน บทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อเด็กและเยาวชนนั้น เป็นไปได้ทั้งทางบวก ในฐานะผู้ช่วยเหลือ หรือบทบาทด้านลบคือ การเป็นผู้ทำร้าย/ ละเมิดสิทธิเด็ก เด็กและเยาวชนสนใจประเด็นเรื่องเพศศึกษา แต่ผู้เชี่ยวชาญประเมินว่า เนื้อหาเพศศึกษาในหนังสือพิมพ์นั้นมีความถูกต้องทางวิชาการเพียงร้อยละ 55
- <u>นิตยสารและหนังสือ</u> มีมากมายหลายร้อยฉบับ เหมาะกับผู้แสวงหาสาระความรู้ ส่วนใหญ่เข้าไม่ถึงเด็ก จำนวนนิตยสารหลายร้อยฉบับ แต่มีเพียง 30 ฉบับที่มีสาระบันเทิงที่จะช่วยในการพัฒนาเด็ก และหนังสือยังกระจายไปไม่ถึงเด็กผู้รับสาร
- <u>หนังสือการ์ตูน</u> สื่อในดวงใจเด็กและเยาวชนทุกคน ทุกยุคทุกสมัย อ่านแล้วอ่านอีก เด็กมีรสนิยมการ์ตูนคล้ายคลึงกัน คือ ชอบเนื้อหาตลกเป็นอันดับแรก รองมาคือ สัตว์ประหลาดการผจญภัยและเทพนิยาย เด็กจะปฏิบัติต่อการ์ตูนแบบเป็นของรัก อ่านจบแล้วจะเก็บและนำมาอ่านซ้ำอีก รวมทั้งแลกเปลี่ยนระหว่างเพื่อนฝูง จึงถือเป็นสื่อช่วยสร้างสัมพันธ์ทางสังคมอีกด้วย
- <u>ภาพยนตร์</u> เดิมเป็นสิ่งบันเทิงในครอบครัว กระแสความนิยมจะขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นช่วงตามการพัฒนาของภาพยนตร์ โดยบางช่วงก็ซบเซาลงเพราะมีการผลิตวิดีทัศน์กันแพร่หลายและชมภายในบ้านได้ ภาพยนตร์กลับมาเฟื่องฟูเมื่อมีการพัฒนาเทคโนโลยีการฉายภาพยนตร์ใหม่ ภาพสะท้อนความนิยมของคนกรุงเทพฯที่พบในปี พ.ศ. 2539 คือ ร้อยละ 99.4 เคยดูหนังในโรงภาพยนตร์เฉลี่ย 1 ครั้งต่อสัปดาห์ และเป็นวัยรุ่นมากที่สุด
- <u>สื่อเสียง..วิทยุ</u> สื่อที่มีการขยายตัวในด้านช่องทางการสื่อสารอย่างมาก นับแต่การเริ่มก่อตั้งสถานีแรกในปี พ.ศ. 2473 จนถึงปี พ.ศ. 2537 มีถึง 482 สถานี เน้นบันเทิงเป็นหลัก แม้หน่วยงานภาครัฐจะเป็นเจ้าของสถานีวิทยุทั้งหมด แต่การดำเนินงานถูกผูกขาดโดยกลุ่มธุรกิจที่เน้นบันเทิงเพื่อผลกำไร
- <u>โทรทัศน์</u> ในยุค "วัฒนธรรมโทรทัศน์" โทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ จนกลายเป็นศูนย์กลางของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมในสังคมยุคนี้ เกือบทุกบ้านของไทยมีโทรทัศน์ประจำบ้าน อีกทั้งช่วงเวลาแพร่ภาพก็ยาวนานเกือบตลอด 24 ชั่วโมง จึงปรากฏให้เห็นในงานวิจัยว่า เด็กใช้เวลาว่างในการดูโทรทัศน์มากที่สุด ในขณะที่สัดส่วนของรายการเด็กในโทรทัศน์มีเพียงร้อยละ 3.5 – 14.3 ส่วนใหญ่เป็นรายการที่สั่งมาจากต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2539 การสำรวจพบว่า ใน 1 สัปดาห์รายการเด็กจาก 6 สถานีเพียง 21 รายการ รวมเวลาออกอากาศทั้งสิ้น 14 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เด็กจะเริ่มดูโทรทัศน์ตั้งแต่ก่อนอายุ 2 ขวบ โดยสนใจภาพและเสียง และเกือบ

ตลอดวัน การสำรวจทุกสมัยจึงพบคล้ายกันว่า เด็กมัธยมปลายส่วนใหญ่ดูโทรทัศน์ทุกวัน วันละไม่เกิน 7 ชั่วโมง รายการที่เด็กเปิดดูมากที่สุดคือการ์ตูน

- <u>โฆษณา</u> รูปแบบพิเศษที่มีผลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างมาก พบว่า เด็กเห็นโฆษณา เฉลี่ยวันละ 150 ครั้ง หรือสัปดาห์ละ 3.5 ชั่วโมง งบประมาณโฆษณาสินค้าเด็กก็สูงพอกับผู้ใหญ่คือ 480 ล้านบาทต่อปี โดยเป็นสินค้าประเภทลูกอม ขนมขบเคี้ยวมากที่สุด ผลของโฆษณาอาจสร้างความก้าวร้าวเกินวัย.. สร้างบริโภคนิสัยที่ไม่ดี
- <u>วิดีทัศน์</u> อาจแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ วิดีทัศน์เพื่อความรู้ วิดีทัศน์เพื่อความบันเทิงและวิดีโอเกมส์ (รวมเกมกด) ข้อเด่นคือ เป็นสื่อที่ผู้ใช้สามารถเลือกใช้ได้ในเวลาที่ตนต้องการ การสำรวจในปี พ.ศ. 2531 พบว่าในกรุงเทพฯ มีศูนย์เช่า วิดีทัศน์ 600 กว่าแห่ง และทั่วประเทศ 1,176 แห่ง และกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มที่ดูภาพยนตร์ประเภทต่างๆ จากวิดีทัศน์มากที่สุด ส่วนวิดีโอเกมส์ซึ่งแพร่ระบาดเข้ามาในระยะเวลาไม่นานนี้ ก็มีงานวิจัยที่พบว่า เด็กเริ่มเล่นเกมส์ตั้งแต่อายุ 9-10 ขวบ แต่ละคนใช้เวลา 1 – 2 วันต่อสัปดาห์ วันละ 1 – 2 ชั่วโมง สถานที่เล่นคือ ที่บ้านร้านเช่าและบ้านเพื่อน เกมส์ที่เด็กผู้ชายชอบคือ การต่อสู้ เด็กเล่นแล้วเลิกยากคล้ายติดยา เสพติด เด็กที่เล่นวิดีโอ เกมส์บ่อน จะเครียด มีแนวโน้มจะก้าวร้าวและใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ชอบการต่อสู้มากขึ้น เห็นว่าการฆ่าศัตรูเป็นการแก้ปัญหาที่ดี ผลการวิจัยจะเห็นว่า วิดีโอเกมส์เป็นมากกว่า "ของเล่น" ของเด็ก ซึ่งพ่อแม่ยังไม่ตระหนักถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น

ระบบสวัสดิการของรัฐ นอกเหนือจากการจัดบริการพื้นฐานด้านสาธารณูปโภค คมนาคม และการสื่อสารเพื่ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอย่างสะดวก สบาย สำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัยแล้ว ยังอาจหมายรวมไปถึงการจัดการด้านนันทนาการ เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของเด็ก เยาวชน และครอบครัว ข้อมูลเท่าที่มีอยู่ไม่ชัดเจนนัก มีเพียงรายงานการจัดสถานที่เพื่อการกีฬา กล่าวคือ ในด้านโครงสร้าง รัฐได้จัดสถานที่สำหรับเล่นกีฬา สวนสาธารณะเพื่อการพักผ่อน ออกกำลังกาย ฯลฯ กระจายอยู่ทุกจังหวัด โดยเฉลี่ยแต่ละจังหวัดมีสนามกีฬากลางแจ้ง 16 แห่ง มีสนามกีฬาในร่ม และโรงฝึกกีฬาจังหวัดละแห่ง สระว่ายน้ำมีน้อยที่สุดเพียง 1 แห่งต่อ 2 จังหวัด

สำหรับกิจกรรมกีฬานั้น การสำรวจในปี พ.ศ. 2535 พบว่า จำนวนเด็กที่เล่นกีฬามากกว่าที่ไม่เล่นกีฬาประมาณ 1.3 เท่า ยิ่งโตขึ้น ก็เล่นกีฬาน้อยลง เด็กในชนบทเล่นกีฬาน้อยกว่าในเมือง เหตุผลที่เล่นกีฬา ส่วนใหญ่ร้อยละ 53.5 เพื่อสุขภาพ เพื่อการแข่งขันร้อยละ 16.7 ไม่ถึงร้อยละ 1 ที่เล่นเพื่อแก้ไขความบกพร่องของร่างกาย นอกจากนี้ภาคธุรกิจเอกชนก็ยังมีบทบาทในการจัดสร้างสวนสุขภาพ อาทิ สวนสุขภาพในจังหวัดต่างๆ จัดสร้างโดยธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) ซึ่งปัจจุบันได้มอบให้จังหวัดเป็นผู้ดูแล เรื่องการท่องเที่ยว และกิจกรรมเพื่อความบันเทิงที่มีสาระ เพื่อการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว ยังไม่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน อาทิ การจัดค่ายพักแรมเยาวชน ค่ายส่งเสริมและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยภาคเอกชนในเมืองใหญ่ๆ เท่านั้น

ในการเสวนาเรื่อง เด็ก เยาวชน และครอบครัว : อนาคตของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสถานการณ์ของเด็ก มุมมองของเด็กและเยาวชนถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขแล้ว จะทำให้เกิดแนวคิดในเชิงบูรณาการในการพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมถึงงานพัฒนาด้านอื่นๆ ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ในการพูดคุยอาจแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการให้ภาพรวมของสถานการณ์ด้านเด็ก เยาวชน และรวมถึงครอบครัวในบางด้าน ผ่านการทบทวนสถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมา และอีกส่วนหนึ่งมาจากผลงานวิจัย ซึ่งค่อนข้างจะเน้นไปที่ปัญหาสุขภาพ การดูแลเลี้ยงดู และส่วนที่สอง นับเป็นการนำเสนอที่มีสีสันอย่างยิ่ง ด้วยว่าเป็นการนำเสนอในมุมมองของเด็กและเยาวชนผ่านสื่อผสมและกิจกรรมต่างๆ อาทิ สไลด์ ละคร นิทรรศการ เวทีนี้มีผู้ใหญ่ใจดีที่สนใจหลายท่านไปเฝ้ามองว่า พวกเด็กๆ เขาทำอะไรกัน หรือ เขาพยายามจะบอกอะไรกับผู้ใหญ่ บนพื้นฐานของการมองว่า ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต่างฝ่ายต่างก็ต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. ภาพรวมสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน

สถานการณ์ด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในที่นี้มีการมองย้อนหลังกลับไปประมาณ 15 ปี (2528 – 2543) โดยภาพรวม ในช่วงแรกๆ พบว่า เป็นปัญหาเรื่องสุขภาพและโภชนาการ รวมถึงการพัฒนาด้านอื่นๆ ก็ต่ำกว่ามาตรฐาน เช่น โอกาสในการศึกษา ขณะที่กลไกในเชิงโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมายก็ล้าสมัย ภาครัฐเองก็มีนวัตกรรมในเรื่องการพัฒนาเด็กน้อย ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ขณะที่องค์กรภาคเอกชนมีลักษณะต่างคนต่างทำ การรวมตัวเป็นเครือข่ายยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก สังคม ก็เริ่มมีการตื่นตัวมากขึ้น เวทีสิทธิเด็กถูกผลักดันออกมาให้เด็กมีโอกาสแสดงความคิดเห็นในเวทีระดับชาติ

พอถึงช่วงปลายแผนฯ 6 สถานการณ์ด้านสุขภาพและโภชนาการเริ่มดีขึ้น เพราะมีโครงการที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาด้านนี้มากขึ้น ขณะเดียวกันมีองค์กรเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน แรงงานเด็ก เด็กพิการเกิดขึ้น ซึ่งอาจสะท้อนภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ระดับหนึ่ง ปัญหาเหล่านี้เริ่มปรากฏชัดขึ้น และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านเด็กก็มีการประสานกันมากขึ้น เริ่มเป็นที่ยอมรับของภาคราชการ และมีการจับมือร่วมกันทำงานอยู่บ้าง แต่อาจเป็นประเด็นเฉพาะหน้า ในแง่ของนโยบาย กฎหมาย ยังทรงตัว ไม่มีใครพูดถึงมากนัก

ในช่วงแผนฯ 7 สถานการณ์ปัญหาเด็กเปลี่ยนจากด้านสุขภาพ การศึกษา พัฒนาการทั่วไป มาสู่ผลกระทบจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และเมือง เช่น พบปัญหาเด็กต่างชาติ หรือเด็กที่เป็นลูกชนกลุ่มน้อยชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันกลุ่มเด็ก เยาวชนหลาย ๆ กลุ่ม ได้รับการสนับสนุนในทำงานเพื่อสังคม รวมทั้งแผนระดับชาติเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนได้รับความสำคัญมากขึ้น มีนโยบาย กฎหมายใหม่ออกมา แต่กฎหมายที่จะเป็นกฎหมายแม่บทอีกหลายตัวก็ยังไม่ออก เช่น กฎหมายคุ้มครองเด็กในสถานพินิจฯ

เมื่อก้าวเข้าสู่ช่วงแผนฯ 8 รัฐธรรมนูญก็ให้การรับรองสิทธิเด็กชัดเจน มีการพูดถึงการเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญกับเด็กที่แต่เดิมไม่ได้รับการเหลียวแลมากนัก เช่น การให้ความสำคัญกับเด็กพิการ เด็กในสถานพินิจฯ โดยรวมก็คือ ปัญหาได้รับกรแก้ไขมากขึ้น มีการรวมพลังจากฝ่ายรัฐ องค์กรเอกชน ประชาชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของเด็ก และเยาวชนกลายเป็นกระแสสังคมที่แรงมาก

ที่นี้เมื่อมามองดูสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนบางด้านในปัจจุบัน ก็พบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมหลายเรื่องส่งผลต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน ที่เห็นได้ชัดที่สุดในปัจจุบันก็คือ ผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจในช่วง 2 – 3 ปีมานี้ ทำให้เด็กจำนวนไม่น้อยต้องออกจากโรงเรียน ครอบครัวมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็กไปด้วย ในอดีตที่ผ่านมาหลายปัญหาอาจได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้น แต่ก็มีปัญหาใหม่ ๆ ตามมา เช่น การพัฒนาด้านสาธารณสุขและเศรษฐกิจ ช่วยทำให้เด็กแรกเกิดรอดชีวิตสูงขึ้น แม่มีการคลอดในที่ที่ได้รับการดูแล ขณะเดียวกันสาเหตุการตายของเด็กช่วง 5 ขวบปีแรก ก็เกิดจากสาเหตุที่ป้องกันได้มากขึ้น เช่น อุบัติเหตุ หรือได้รับเชื้อเอดส์ เด็กปฐมวันมีภาวะโภชนาการดีขึ้น มีภาวะขาดอาหารลดลง ขณะเดียวกันเด็กในเขตเมืองก็กลับมีโภชนาการล้นเกิน คือพบเด็กอ้วนมากขึ้นด้วย ส่วนเด็กในชนบทพบว่ามีการขาดธาตุอาหารบางอย่าง เช่น เกลือ(ไอโอดีน)ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการทางสมองหรือการเรียนรู้

นอกจากนี้ ปัจจุบันสภาพของครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทั้งพ่อและแม่ต้องออกไปทำงานทั้งคู่ ทำให้เด็กต้องเข้าไปอยู่ในการดูแลของโรงเรียนอนุบาล ศูนย์เด็ก เท่ากับฝากอนาคตไว้กับคนอื่น ซึ่งคุณภาพการเลี้ยงดูอาจไม่ได้รับความสำคัญเท่าไร เรื่องนี้มีความสำคัญเพราะถือว่าเกี่ยวข้องกับต้นทุนทางสติปัญญาของประเทศเลยทีเดียว เพราะเด็กในช่วง 3 – 6 ปี เป็นช่วงของการเตรียมความพร้อม คนที่เลี้ยงต้องมีความเข้าใจ สามารถจัดกิจกรรมที่จะกระตุ้นพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย แต่ปัจจุบันกลับพบว่า คุณภาพการดูแลของสถานที่รับเลี้ยงเด็กเหล่านั้นยังไม่มีคุณภาพเท่าที่ควร โดยเฉพาะในภาคชนบท นอกจากนี้กลุ่มเด็กที่ไร้คนเหลียวแลก็มีมากขึ้น เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กชาวเขา เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กพิการในชนบทไม่ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพ ปรากฏการณ์เหล่านี้มักสะท้อนให้เห็นบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับสะท้อนความไม่เสมอภาคในการได้รับการดูแลทั้งกาย ใจ สติปัญญาของเด็กในเมืองและชนบท ซึ่งมักเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ ทั้งในด้านสุขภาพ และการศึกษา ทั้งหมดเป็นประเด็นว่าชุมชนและรัฐจะเข้ามามี

บทบาทกำกับดูแลในเรื่องเหล่านี้มากขึ้นได้อย่างไร รวมไปถึงว่าปัจจุบันก็มีสิ่งยั่วยุ และล่อใจให้เด็กและเยาวชนหลงทางได้มาก และเกิดขึ้นกับเด็ก/ เยาวชนในวัยที่ต่ำลงทุกที ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องสิ่งเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน หลายคนมองว่าเพราะเด็กถูกชักนำไปด้วยสื่อที่ยั่วยุในรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าทุกวันนี้เด็กและเยาวชนใช้เวลากับการดูทีวี เล่นวิดีโอเกมส์ค่อนข้างมาก แทนที่กิจกรรมอื่นๆ ที่สร้างสรรค์กว่า ในประเด็นเรื่อสื่อนั้น ได้รับการเชื่อมโยงมาสู่จุดที่ว่า ผู้บริโภค ผู้ปกครองจะมีส่วนกำหนดหรือเรียกร้องให้มีการผลิตสื่อที่ส่งเสริมคุณภาพเด็กได้อย่างไรด้วย

ปัญหาเหล่านี้ยังดำเนินไปภายใต้แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วและซับซ้อน ซึ่งล้วนกระทบต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน และเป็นสิ่งที่ควรต้องตระหนักและมองไปในอนาคต เพื่อที่จะเตรียมเด็กให้สามารถเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้ อาทิ เรื่องความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสาร ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุ ปัญหาอาชญากรรมและการค้ามนุษย์ ที่เด็กมักตกเป็นเหยื่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น เรื่องการโคลนนิ่ง และเรื่องความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เมื่อมองเนวโน้มเช่นนี้การพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงต้องเป็นไปอย่างมีระบบและมีขั้นตอนที่เหมาะสม ซึ่งโดยหลักการก็คือ 1) เมื่อเด็กอยู่ในสภาวะถูกเอาเปรียบ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ไม่ดี ก็ต้องป้องกัน ช่วยเหลือ แก้ไข 2) ขั้นต่อมาคือ ช่วยให้เขามีศักยภาพในตัวเอง ไม่ตกเป็นเหยื่อโดยง่าย จึงต้องพัฒนาเรื่องสติปัญญา ความเป็นผู้นำ ทักษะอาชีพ ความมั่นคงทางอารมณ์ จิตใจ เรื่องจริยธรรม ค่านิยมที่ดี และ 3) การให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมในวิถีทางต่างๆ เช่น ส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักทำงานเป็นกลุ่ม เป็นต้น

3. ตารางเปรียบเทียบทฤษฎีพัฒนาการของ Freud, Erikson, Piaget and Sullivan

อายุ Age	Freud's PsychosexualStages	Erikson's Psychosocial Stage	Piaget's Cognitive Stages	Sullivan's Development Of Presonality
0-2 ปี	ระยะปาก (Oral)	ความเชื่อถือไว้วางใจกับความระแวงไม่ไว้วางใจ (trust vs. mistrust)	ระยะประสาทสัมผัส (Sensorimotor Operation)	ระยะวัยทารก
2-3 ปี	ระยะขับถ่าย (Anal)	ความรู้สึกอิสระกับความสงสัยไม่แน่ใจ (Autonomy vs. Doubt)	ระยะของการเริ่มมีความคิดความเข้าใจ (Preoperations)	ระยะวัยเด็กตอนต้น
3-6 ปี	ระยะอวัยวะเพศ (Phallic)	ความคิดริเริ่มและความรู้สึกผิด (Initiative vs. Guilt)		ระยะวัยเด็ก
6-11 ปี	ระยะพัก (Latency)	ความขยันหมั่นเพียรและความรู้สึกมีปมด้อย (Industry vs. Inferiority)	การคิดอย่างมีเหตุผลเชิงรูปธรรม (Concrete operations)	
11-17 ปี	ระยะสนใจเพศตรงข้าม (Genital)	การมีเอกลักษณ์ของตนเองกับความสับสนไม่เข้าใจตนเอง (Identity vs. role Confusion)	การคิดอย่างมีเหตุผล (Formal Operations)	ระยะเข้าสู่วัยรุ่นและวัยรุ่น
17-20 ปี				ระยะเข้าสู่วัยรุ่นและวัยรุ่น
20 ปีขึ้นไป				ระยะวัยผู้ใหญ่

ภาคผนวก ข

สรุปการประชุมเวทีการพูดคุยอย่างพินิจไตร่ตรอง (Deliberative Forum)

วันที่ 16 – 17 พฤศจิกายน 2545 ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา สงขลา

เป็นการประชุมเครือข่ายคนทำงานเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนภาคใต้ โดยกระบวนการพูดคุยอย่างพินิจไตร่ตรอง (Deliberative Forum) มีหลักการสำคัญคือ

1. พลังการพูดคุยอยู่ที่การฟังซึ่งกันและกัน การได้มุมมอง – แนวคิดใหม่ๆ แก่กัน ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดการใช้วิจารณญาณ การทำอะไรเร็วแบบเรียนลัด สำเร็จรูป จะทำให้ลดความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การรับรู้ถึงแก่นแท้ ของการวางกรอบประเด็นของปัญหา

2. การวางกรอบประเด็นของปัญหาให้ชัดเจน จะสามารถนำไปสู่การสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ การวิจัยที่จะนำไปสู่ แนวคิดที่แตกต่างหลากหลาย ข้อโต้แย้งและทางเลือกต่างๆ ได้มากขึ้น รวมทั้งทำให้เกิดการทบทวนกาทำงานให้รอบคอบขึ้น

3. ทำให้เรากล้าเผชิญกับผลได้-ผลเสีย และรู้จักกับการยอมสูญเสียเพื่อแลกเปลี่ยนได้บ้าง

ผลการระดมความคิด ประเด็นของเด็กและเยาวชน

กลุ่มที่ 1 ประเด็น เด็กว้าเหว่ สับสน ไม่เห็นคุณค่าของตัวเอง

องค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครอบครัวอาชีพ, การศึกษาโรงเรียน ครู เพื่อน ญาติ มิตร ฐานะทางครอบครัว บุคลิกภาพ (อาจจะเหงาท่ามกลางคนหมู่มาก) เด็กถูกบีบให้ประสบความสำเร็จ / ความคาดหวังของผู้ปกครอง เด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง การขาดประสบการณ์ ทักษะทางสังคม เด็กไม่มีเพื่อนเล่น เด็กมีภาระงานล้น ทำไม่ทัน (การบ้าน) ขี้เกียจทำงานบ้าน เลี้ยงน้อง

ปัญหา 1. เด็กไม่รู้คุณค่าของตัวเอง ว้าเหว่ สับสน

ประเด็นห่วงใย
- เด็กแสวงหาสิ่งรอบข้าง ยิ่งเดินผิดทาง ทำให้เตลิดเปิดเปิง
- เป็นพ่อแม่ที่ไม่ดี ทำให้เป็นภาระของสังคม สร้างปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้นในสังคม
- ขาดความกตัญญูต่อผู้ใหญ่
- รักไม่เป็น / เห็นแก่ตัว
- เป็นเครื่องมือ เหยื่อสังคม
- ภูมิต้านทานต่ำ

ปัญหา 2. เด็กถูกกระทำรุนแรง

ประเด็นห่วงใย - เด็กจะถูกกรทำรุนแรงต่อ ตนเอง คนอื่น สิ่งแวดล้อม

ปัญหา 3. ผู้ใหญ่ไม่ยอมรับความจริงของเด็กไม่รับฟังเด็ก (เบื้องหลังของปัญหาอยู่ที่ ข้อ 1,2) คิดจากพื้นความคิดของตนเอง : ตัวเราไม่เคยผิด

ประเด็นห่วงใย - เด็กไม่รู้คุณค่า ไม่รู้จักตัวเอง สับสน เด็กถูกกระทำรุนแรง (ทั้งกาย ทั้งใจ) จากผู้ใหญ่

การแก้ไขปัญหา เริ่มจาก ตัวเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมรอบข้าง

ความหมายกิจกรรมเชิงรุก

- กันไว้ดีกว่าแก้ สร้างภูมิต้านทาให้เด็กที่ยังไม่มีปัญหา คู่ขนาน
- กับการแก้ไข ให้เด็กที่มีปัญหา
- เด็กต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการตัวเอง
- เริ่มต้นทำงานกับเด็กในครอบครัวตัวเอง ใกล้ตัว ในพื้นที่เข้มแข็ง พร้อมๆ กัน
- เลือกรับรู้สื่อตามความเหมาะสม

วิธีการ

- แก้ที่ตัวเหตุ (ตัวที่กระทำจากนอกไปใน)
- ใช้สถานการณ์ของตัวการ (ปัญหา) สร้างกระบวนการเรียนรู้จากใน ไปสู่นอก
- สร้างจุดช่วยปรึกษาแบบเร่งด่วน / ทันควัน

หน้าที่

- รับฟังรับทราบปัญหาเป็นที่ระบายความรู้สึก
- เฝ้าระวัง – สังเกตพฤติกรรมเด็ก
- จัดเวทีให้เด็กสนับสนุนเวทีธรรมชาติ พบปะพูดคุย สร้างกำลังใจ ฝึกอบรมสร้างกิจกรรมที่หลากหลายบนพื้นฐานทุนทางสังคมที่มีอยู่
- โครงการพี่ช่วยน้อง

องค์ประกอบ

- ผู้ใหญ่ที่เข้าใจ อาสาสมัครทั้งที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- แหล่งทุน

การสร้างขีดความสามารถในการจัดกิจกรรม

- สร้างขึ้น พัฒนาตามเหตุการณ์
- ยกระดับความสามารถ สัมมนาแลกเปลี่ยน เชิญวิทยากร

<u>กลุ่มที่ 2</u> ปัญหาครอบครัว

1. ผู้มีส่วนได้-ส่วนเสียเด็ก →พ่อ แม่ ปู่ย่าตายาย
2. ความห่วงใย

เด็ก

- เด็กถูกลดคุณค่า
- เด็กต้องการความรัก ความห่วงใย
- ขาดสมดุลในชีวิต
- สอนด้านเดียว

พ่อแม่

- กลัวลูกไม่มีความสุข
- ขาดความรู้ทักษะการเลี้ยงดู ทุกมิติ

- ห่วงลูกเรื่องการศึกษา
- การคบเพื่อน การใช้เงิน

ปู่ย่าตายาย

- ความเจริญเติบโตของหลาน
- กลัวหลานและลูกทอดทิ้ง
- กลัวหลานด้อยกว่าคนอื่น

3. คุณค่า

เด็ก

- กาย และจิตต้องสมดุล ทั้ง SQ, IQ, EQ, MQ, AQ และอีกมากมาย

พ่อ แม่

- สายใยผูกพัน
- ไว้วางใจ เชื่อมั่นในตัวลูก

ปู่ย่าตายาย

- ความกตัญญู

4. วิธีการ

- หาว่าวงกลมติดกับดักอะไรตรงไหน ให้มีทางเลือก
- ปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม
- การเลี่ยงดูเตรียมตัวเป็นพ่อ แม่
- กอดฟังให้อ้อภัยชมเชย
- ให้ความรู้พ่อ แม่
- ให้ความสำคัญและเวลา
- ให้ลูกพัฒนาทักษะจากการเลือก
- ไม่ขัดแย้งในการเลี้ยงดูเด็ก

กลุ่มที่ 3 ปัญหาการศึกษา

1. เริ่มจากสถานการณ์ทางสังคม

- รัฐ → นโยบายเศรษฐกิจและสังคม
- โรงเรียน → ไม่ได้สร้างคน การศึกษาหมาทางด่วน การเรียนรู้แบบท่องจำ ขาดความรักไร้ชีวิต ไม่เป็นความหวังของสังคม ธุรกิจทางการศึกษา
- เด็ก
- ครู
- ครอบครัว พ่อ แม่
- เพื่อน
- ชุมชน

2. คุณค่า

- รากฐานของชีวิต (ไม่ใช่การเป็นทาส)
- ทางออกสำหรับสังคม หลากหลาย เป็นบทเรียน
- อิสระความรัก

- การพึ่งตนเอง/ แก้ปัญหาของตนเอง
- ความปีติ/ ความสุข
- มิติทางวัฒนธรรม

3. ความห่วงใย

- การศึกษาไม่ตอบสนองผู้เรียน
- ครอบผู้เรียน
- การศึกษาเห็นความสำคัญของหน่วยย่อย
- ความไม่รู้คุณภาพทางการศึกษา
- การแข่งขัน ระหว่างเด็ก เด็กเก่ง เด็กเรียนช้า

4. ทางออก

- เปลี่ยนวิธีการ โรงเรียน สร้างความรู้คู่พัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน สอนหนังสือพร้อมทั้งสอนคุณธรรม
- ทำการศึกษาในทุกระดับ ครอบครัว ชุมชน ตนเอง
- สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้เชื่อมโยงกับชุมชน (ปัญหา / ศักยภาพ)
- ถอดบทเรียน แลกเปลี่ยน ขยายผล
- D – day ทางการศึกษา
- เสนอธงการศึกษาที่ชัดเจน

กลุ่มที่ 4 เด็กไม่รู้เท่าทันสื่อ

ผู้เกี่ยวข้อง	ความห่วงใย	คุณค่า	วิธีแก้ไข
ผู้ผลิตสื่อ	สารถึงผู้รับสาระบันเทิง	คุณภาพสื่อ	สื่อสองทาง
แหล่งข้อมูล	ข้อมูลที่เสนอจะตรงหรือไม่	ทันเหตุการณ์	เวทีค้นหาเรื่องจริงจาก
เด็ก	สื่อให้แนวทางกับชุมชน	ผ่อนคลาย	กลุ่มย่อยระดับตำบล
สปอนเซอร์	นำเสนอในสิ่งที่บางแห่งทำได้		หมู่บ้าน
รัฐ	เน้นเนื้อหาแต่ไม่เน้นสาระ		ให้ผู้เกี่ยวข้องเสนอปัญหาเอง
ชุมชน	คุณภาพของผู้ผลิตสื่อ / สาร		นำผู้มีประสบการณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง
นักจัดรายการ			
กบว.			

ปัญหา	ผู้ที่เกี่ยวข้อง	ความห่วงใย	คุณค่าทางสังคม	วิธีการแก้ไข
1.บริโภคสื่อที่ไม่เป็นประโยชน์	- ผู้ผลิตสื่อ - เจ้าของสื่อ	- สาระถึงผู้รับ - ความเที่ยงตรงของข้อมูล	- คุณภาพสื่อ - ให้แนวทางกับชุมชน	- สื่อสองทาง - นำเสนอข้อเท็จจริง
2.เด็กบริโภคนิยมตามกระแสสื่อ	- สปอนเซอร์ - แหล่งข้อมูล	- ภาพลักษณ์ของธุรกิจ		
3.เด็กหลงในวัตถุนิยมที่สื่อสร้างขึ้น	- กลุ่มผู้ผลิตสื่อ - ครอบครัว/ การศึกษา	- ผลตอบแทน		

กลุ่มที่ 5 ปัญหายาเสพติด

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ความห่วงใย	คุณค่า	วิธีการ
1) ครอบครัว	เป็นห่วง	ให้ความรักความอบอุ่น	ใส่ใจด้วยใจรัก (ครอบครัว เพื่อน คนรอบข้าง)
2) กลุ่มเพื่อน / ผู้คนรอบข้าง	การเรียน	เป็นเพื่อนรับรู้ความรู้สึก	ให้ความรู้/ ตระหนัก/ อบรม
3) สถานบำบัดยาเสพติด	รับภาระ	รับฟังความทุกข์ความคิดเห็น	รณรงค์
4) กลุ่มผู้ผลิต / ผู้ค้า	มุ่งหวังรายได้	ไม่มีคุณค่าต่อเยาวชน	ใช้ศาสนาช่วย
5) ตำรวจ	ภาระป้องกันและเกิดเหตุร้าย	รักษากฎหมายอย่างเคร่งครัด	ยึดเหนี่ยวจิตใจ
6) สถานพินิจ ฯ	รับภาระดูแล/ ค่าใช้จ่าย	ให้คำปรึกษา/ รักษา	รู้ ปฏิบัติตามกฎหมาย

ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง	ความห่วงใย	คุณค่า	วิธีการ
ผู้ได้รับความความเสียหาย	ความปลอดภัยของชีวิตตนเอง		
ผลกระทบจากการกระทำ			
ผู้ติดยาเสพติด			
พระ / วัด / ศาสนา	ไม่รักษาศีล / ขาดผู้สืบทอด	เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ / ธรรมะช่วย	
โรงเรียน	อนาคตของเด็ก	ช่วยให้ตระหนักถึง	
ปอเต็กตึ้ง	เพิ่มภาระงาน / ไม่อยากให้เกิดเหตุ		

กลุ่มที่ 6 ปัญหาสิ่งแวดล้อม

1. ผู้เกี่ยวข้อง	ประชาชน / เยาวชน	ภาครัฐ / ราชการ	นักธุรกิจ	นักการเมือง
2. ความห่วงใย	- ป่ากำลังจะหมด กลไกภาครัฐทำงานไม่ได้ผล เนื่องจากถูกครองด้วยนายทุนจนไม่สามารถอนุรักษ์ป่าได้	ป่ากำลังจะหมด เสถียรภาพของตนเอง (ตำแหน่ง / หน้าที่)	ป่ากำลังจะหมด ไม่มีไม้ให้ตัด ธุรกิจขาดทุน	จะเป็นเจ้าของป่าที่แปลง

ผู้เกี่ยวข้อง	ประชาชน / เยาวชน	ภาครัฐ / ราชการ	นักธุรกิจ	นักการเมือง
3. คุณค่า	ประโยชน์จากป่า ระบบนิเวศน์ การทำมาหากิน เป็นเจ้าของที่	รักษาป่าจำนวนต้นไม้	ผลประโยชน์ต่อรอง	อิทธิพล
4. วิธีการ	พลังชุมชน คนที่ได้รับปัญหาแลกเปลี่ยนกันและกัน เวทีชุมชน กิจกรรม ธรรมนูญชาวบ้าน ชาวบ้านต้น	ปลูกป่า รณรงค์ กฎ ระเบียบเข้มงวดกับชาวบ้าน	สนับสนุนงบประมาณ ประชาสัมพันธ์	สร้างภาพพระเอก สร้างภาพผู้ให้ ชอบทำบุญ

สร้างเด็กให้ดีได้

นักการเมือง	นักธุรกิจ	หน่วยงานรัฐ	สื่อทุกชนิด	ครอบครัว	เพื่อน	โรงเรียน	ศาสนา
อนาคตเด็ก อนาคตชาติ	ทำธุรกิจไม่เป็น	อนาคตเด็ก	กลัวขาดข้อมูล	อนาคตเด็ก อาชีพ การใช้ชีวิต	การเรียน คู่ครอง แฟชั่น	ความรู้ที่เด็กได้รับ การใช้ชีวิตในสังคม	คุณธรรม จริยธรรม
?	?	?	เด็กเท่าทันสังคม	ประสบความสำเร็จ	มีความสุข	เด็กเก่ง ดี มีสุข	ดี
นโยบาย ออกกฎหมาย งบประมาณ โครงการ	งบประมาณ กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์	นำกฎหมายมาใช้	ประชาสัมพันธ์	สนับสนุน อบรม เปิดโอกาส		ให้ความรู้	อบรม ชี้แนะ แนวทาง

กลุ่มที่ 7 ปัญหาวัฒนธรรม

คำจำกัดความของวัฒนธรรม

1. ความเชื่อประเพณีของสังคมของสังคมไทย สิ่งดีงาม
2. การนับถือศาสนา
3. สิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา
4. อาชีพ / วิถีชีวิต
5. พิธีกรรม
6. ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอเป็นระยะเวลายาวนาน
7. ความหลากหลายที่ตรงกับอาชีพและวิถีชีวิต

สาเหตุของปัญหา

1. ขาดการปลูกฝังจากครอบครัว

2. การรับกระแสของวัฒนธรรมต่างชาติ สื่อ
3. ขาดความรู้ ความศรัทธา ไม่รู้คุณค่าของวัฒนธรรม
4. นโยบายรัฐ วัฒนธรรมเน้นมูลค่ามากกว่าคุณค่า
5. การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
6. เกิดช่องว่างการสืบทอด
7. เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง
8. ตัววัฒนธรรมไม่มีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน (บางอย่าง)
9. คนรุ่นใหม่ต้องการความสะดวกสบาย
10. ผู้ใหญ่ไม่เป็นตัวอย่างในการสืบทอด
11. ไม่มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่
12. สถาบันหลักในสังคมหล่มสลาย

วิธีการแก้ปัญหา

1. ปลูกฝังให้ทุกคนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม เช่น สร้างสื่อให้เหมาะสมกับทุกเพศทุกวัย
2. รัฐต้องควบคุมดูแลการใช้สื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย
3. ให้ความรู้ทางวัฒนธรรมทุกระดับ
4. เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติ

ถ้าวัฒนธรรมไทยล่มสลายจะเกิดอะไรขึ้น

ครอบครัว - แตกแยก เด็กจรจัด ยากจน เห็นแก่ตัว บุคคล ขาดจิตสำนึก ขาดคุณธรรม
ทรัพยากร - สิ่งแวดล้อมธรรมชาติถูกทำลาย
เศรษฐกิจ - ผลิตผลจากชุมชนไม่มีค่า คนยากจน
ชุมชน - ชุมชนล่มสลาย ขาดการพัฒนา ขาดการพึ่งพิง สูญเสียเอกลักษณ์ความเป็นไทย เห็นแก่ตัว อ่อนแอ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ครอบครัว	สังคม ประเทศ	เศรษฐกิจ	ทรัพยากร
ห่วงใย	ครอบครัวแตกแยก ฐานะยากจน	ถูกครอบงำจากต่างชาติ	ผลิตผลจากชุมชนไม่มีค่า	ธรรมชาติ บุคคล
คุณค่า	เด็กเป็นคนไม่ดี ขาดการศึกษา ติดยาเสพติด	สูญเสียเอกลักษณ์ความเป็นไทย	เศรษฐกิจตกต่ำ ยากจน	สูญเสียทรัพยากร ขาดจิตสำนึก
วิธีการ	ปลูกฝังให้เห็นคุณค่าความเป็นไทย	รัฐควบคุมสื่อให้เหมาะสม	ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน	อนุรักษ์ป่า

กลุ่มที่ 8 ปัญหาวัฒนธรรมเชิงอำนาจ

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	เด็ก	พ่อ-แม่	รัฐ	ครู	ผู้นำศาสนา	ธุรกิจ	วัยรุ่น	องค์กรเอกชน	ผู้สูงอายุ
ความห่วงใย	ความทันสมัย		บ้านเมืองสงบสุข	ลูกศิษย์ประสบความสำเร็จ	ชุมชนสงบสุข	ความมั่นคงทางการค้า	ความเป็นตัวของตัวเอง	ความเท่าเทียมของสังคม	ความสงบสุขของสังคม
คุณค่า	การยอมรับ	ความมั่นคงของตน	รักษาอำนาจตน	เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง	นับถือศรัทธา	การยอมรับหน้าตา	อิสระ การยอมรับ	ได้รับผลจากความเท่าเทียม	ลูกหลานเป็นสุขตัวเองเป็นสุข
วิธีการ	ทำกิจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม	สื่อสาร ไกล้ชิด เรียนรู้ลูก		ต้องทำงานกับตนเอง		ค้าขายความชั่วต่อผู้บริโภค	แสวงหาความรู้ยอมรับความแตกต่าง	ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกวัย	ฟังคนรุ่นหลังให้มากมาก ๆ ทำกิจกรรมกับทุกคน

1.รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องหรือทำการวิจัยเบื้องต้น

2. สัมมนา เวทีพูดคุย เลือกผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. เครื่องมือสู่ชุมชน

4. เวทีชุมชน

5. สร้างพันธกิจชุมชน

ภาคผนวก ค

สรุปผลการประชุมเวทีก่อตั้งสมัชชาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

13 – 15 ธันวาคม 2545 ณ หาดแก้วรีสอร์ท

สนับสนุนโดย สปรส . สสส. ยูนิเซฟ (ประเทศไทย) มูลนิธิฟรีดริชเนามัน

โจทย์ : แบ่งฐานการเรียนรู้และร่วมคิด ประเด็น "สุขภาวะ"

- งานที่ทำก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างไร
- สุขภาวะที่เราต้องการคืออะไร
- เราจะร่วมพลังกันสร้างสุขภาวะของเด็กสงขลาอย่างไร

❶ ฐานการพัฒนาและเสริมสร้าง ศักยภาพเด็กและเยาวชน

1. งานที่พวกเราทำก่อให้เกิด สุขภาวะอย่างไร

โครงการถนนสายสีเขียว	มีการพัฒนาสุขภาวะทั้งทางกายและจิตใจ
กลุ่มเยาวชนรำแดง	เน้นการพัฒนาสุขภาวะของชุมชน
ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็ก	ทำกิจกรรมร่วมกับสังคม เช่น การจัดค่าย เป็นการพัฒนาสุขภาพด้านสังคม
ประชาคมพลเมืองเด็ก	ก่อตั้งมา 4 ปี โดยการจัดประชุมใหญ่ จนก่อให้เกิดกลุ่มเด็กไทย หัวใจไทย หัวไท เช่น ต้นกล้าสื่อ สำนักข่าวที่ถูกลืม เป็นการสร้างกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้แก่ ชุมชน และสังคมโดยรวม
กลุ่มพลังฟ้า - แดง	พัฒนาทุกๆ ด้าน ด้านสุขภาวะทางกาย พัฒนาเกี่ยวกับยาเสพติด เพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น ด้านสังคมส่งเสริมการเป็นผู้นำ สุขภาวะด้านจิตใจ โดยใช้ระบบรุ่นพี่รุ่นน้อง
กลุ่มโรงเรียนโสตศึกษา	มีการทำกิจกรรมสร้างสุขภาวะด้านจิตใจ และสังคม

2. สุขภาวะ ที่เราต้องการเป็นอย่างไร

ด้านจิตวิญญาณ

- ครอบครัวเป็นพื้นฐานของจิตวิญญาณ
- มีที่พึ่งทางจิตรใจในการดำเนินชีวิต
- ต้องรู้จักรักตนเองให้มากที่สุด
- จัดกิจกรรมฝึกความเอื้อเฟื้อแผ่
- เห็นความสำคัญของการฝึกสมาธิ

ด้านร่างกาย

- ทางด้านโภชนาการ
- การออกกำลังกาย
- การไม่ข้องเกี่ยวกับยาเสพติด

ด้านจิตใจ

- อิสระทางความคิด (คิดในทางที่ดี)
- การสอนแบบมีเหตุผล
- มีการให้โอกาสซึ่งกันและกัน
- พื้นฐานของครอบครัวที่ดี
- การกระทำตัวของตัวเองให้ดี

ด้านสังคม

- ให้โอกาสคนด้อยโอกาส
- ช่วยกันยกระดับของสังคม
- ลดช่องว่างระหว่างวัย
- ในเรื่องกฎหมายมีบทลงโทษแน่นอนตายตัว
- ภูมิใจและศรัทธาเข้าใจสังคมตนเองมากขึ้น
- ให้โอกาสสิทธิของเด็กอย่างแท้จริง

3. เราจะร่วมสร้างสุขภาวะที่ดีให้แก่ เด็กสงขลาได้อย่างไร

- มีการกระจายเครือข่าย
- มีการสำรวจตัวเอง
- ต้องการความร่วมมือจากหลายด้าน

คำขวัญประจำกลุ่ม : เหนือฟ้ายังมีฟ้า เหนือกว่ายังมีไม้เอก เหนือเด็กยังมีเทียน เหนือเซียนยังมีพวกเรา

❷ ฐานการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

สมาชิก : กลุ่มขรรค์ชัยรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มประมงติณสูลานนท์ กลุ่มเยาวชนรักษ์ป่าต้นน้ำผาดำ กลุ่มคนรักหาด กลุ่มชุมชนเก้าเส้ง กลุ่มเยาวชนลานหอยเสียบ กลุ่มใจตรงกัน กลุ่มสองมือสร้างฝัน กลุ่มเยาวชนคนต้นน้ำเขาพระ กลุ่มชมรมอาสาพัฒนาเพื่อโลกสีเขียว กลุ่มเยาวชนรักทะเลสาบ

1. งานที่พวกเราทำก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างไร

- ปลูกป่าทำให้อากาศบริสุทธิ์ และ การดูแลป่าต้นน้ำให้สะอาด
- เกิดกำลังใจเป็นสุขภาวะด้านจิตใจ
- ไม่มีขยะตามทรายหาด ทำให้มองดูสวยงาม แล้วเกิดความสบายใจ

- อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนก่อให้เกิดสุขภาวะ มีอาหารกิน และมีอาชีพ
- ท่องเที่ยวธรรมชาติทำให้สบายใจ
- ได้ใกล้ชิดกับชุมชน
- คนสงขลามีน้ำสะอาดใช้
- หากมีท่อก๊าซไทย-มาเลเซีย อาจทำระบบนิเวศเสียหาย ทั้งทางน้ำและอากาศทำให้มลภาวะเสื่อม หากไม่มีโครงการเหล่านี้สุขภาวะทุกของทุกคนก็ไม่ปัญหา
- เมื่อมีการปลูกป่าจะทำให้ไม่ต้องพบเหตุการไฟไหม้ป่า และน้ำท่วม

2. สุขภาวะที่เราต้องการคืออะไร

- มีป่าน้ำไม่ท่วม อากาศบริสุทธิ์ น้ำใสสะอาด
- ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมทำให้มีอากาศบริสุทธิ์ น้ำไม่เสีย
- สุขภาวะทางจิตวิญญาณโดยให้มีสามัญสำนึกของแต่ละบุคคล ให้รักสิ่งแวดล้อม
- ให้ระบบนิเวศคืนป่าชายเลน
- ไม่ต้องการให้ผู้บริโภคบริโภคสัตว์น้ำที่ห่วงแหน
- ลดการใช้พลาสติกให้น้อยลง
- ให้มีการร่วมมือกันทำงานที่สร้างสรรค์
- สิทธิชุมชน
- ไม่ให้คนตัดไม้ทำลายป่า
- อยากให้สังคมเข้าใจ
- ไม่อยากให้โครงการท่อก๊าซไทย -มาเลเซีย เกิดขึ้น

❸ ฐานการส่งเสริมศิลปะวัฒนธรรม

สมาชิก : ชมรมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นวังพา กลุ่มพหุศิลป์ อาชีพหัตกรรมมาลัยดินหอม กลุ่มแมงปอ มโนราห์-บำบัด กลุ่มเยาวชนเพลงเรือแหลมโพ

1. งานที่พวกเราทำก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างไร

- ก่อให้เกิดความสุขทั้งผู้แสดง และ ผู้ชม
- เพื่อปลูกฝังการพัฒนาทางความคิด ที่เป็นสาระต่อการสร้างสรรค์ พัฒนาจิต สมาธิ ความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิตขณะปฏิบัติการ
- งานที่ทำก่อให้เกิดกำลังใจ ทำให้มีจิตสงบ ช่วยสร้างบุคลิกภาพ ทำให้สุขภาพจิต-กายแข็งแรง
- ทำให้เพลิดเพลินสนุกกับการทำกิจกรรม สามานำมาประกอบอาชีพได้
  - ช่วยเพิ่มจิตสำนึกต่อโลกทัศน์ภายนอก ช่วยฝึกพัฒนาประสาทสัมผัสภายนอก และภายใน เพื่อเป็นเครื่องมือนำประสบการณ์มาสู่ผู้ปฏิบัติ ฝึกให้มีการตอบสนองที่ฉับพลัน

2. สุขภาวะที่เราต้องการคืออะไร

- อยากให้เพื่อนมาอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- อยากให้เพื่อนๆรู้จักเชื่อมโยงสิ่งต่างเข้าด้วยกัน เช่น การค้นคว้า การสังเกต การแยกแยะ
- อยากให้ทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์
- อยากให้ผู้ชมมีความสุข
- อยากรู้จักตัวเองให้ชัดเจนขึ้น

3. เราจะรวมพลังกันสร้างสุขภาให้เด็กได้อย่างไร

- จัดกิจรูปแบบนี้เป็นประจำเพื่อเชื่อมความสามัคคี
- ปลูกฝังให้เด็กสงขลาไม่ข้องเกี่ยวยาเสพติด
- พัฒนาความคิดเด็กให้เพิ่มมากขึ้น

❹ ฐานการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ

สมาชิก : กลุ่มธนาคารเด็กทุ่งหวัง พัฒนาอาชีพวังเขียว ส่งเสริมอาชีพวัดดีหลวง เยาวชนคนรักสมุนไพร ลายสีสวยด้วยศิลปการเพ้นท์

1. งานที่พวกเราทำก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างไร

กลุ่มธนาคารเด็กทุ่งหวัง

- สุขภาวะด้านร่างกาย ทางธนาคารเด็กมีสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรค มีการออกกำลังกาย
- ด้านภัยยาเสพ ติดอยู่เป็นประจำ
- ด้านสังคม ได้ร่วมกันกันทำงานก่อเกิดความสามัคคี แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- ด้านจิตใจ เป็นการฝึกให้เรามีความซื่อสัตย์ รู้จักอดออม คิดถึงอนาคต
- ด้านจิตวิญญาณ มีการเสียสละทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลกำไร

กลุ่มลายสีสวยด้วยศิลปการเพ้นท์

- ด้านจิตใจ มองโลกในแง่ดี มีสมาธิ
- ด้านร่างกาย ร่างกายแข็งแรง
- ด้านสังคม การเข้าร่วมกับสังคมในการพัฒนาท้องถิ่น
- ด้านจิตวิญญาณ ปลูกฝังให้มีจิตใจที่สร้างสรรค์

กลุ่มพัฒนาอาชีพวังเขียว

- ด้านอารมณ์ และ จิตใจ มีอารมณ์ดี มีความตั้งใจในการทำงาน
- ด้านร่างกาย ฝึกบุคลิกภาพในด้านต่าง
- จิตวิญญาณ เอื้อเฟื้อเพื่อแผ่ซึ่งกันและกัน สำนึกในการใช้วัสดุให้คุ้มค่า

กลุ่มส่งเสริมอาชีพวัดตีหลวง

- ด้านจิตใจ ใจเย็นไม่หมกมุ่นในอบายมุข
- ด้านร่างกาย ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
- ด้านสังคม พัฒนาการสร้างอาชีพ
- ด้านจิตวิญญาณ มีจิตสำนึกในงานที่ทำ

กลุ่มรักสมุนไพร

- ด้านจิตใจ ทำให้มีความตั้งใจรวมกันทำความสุขให้กับตัวเองและคนอื่น
- ด้านร่างกาย ทำให้มีร่างกายแข็งแรง
- ด้านสังคม สามารถพัฒนาสมุนไพร และอนุรักษ์สมุนไพร

2. สุขภาวะที่เราต้องการคืออะไร

- ต้องการให้เกิดการเสียสละ ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์ต่อตนเอง
- ปลูกฝังจิตสำนึกให้ทำในสิ่งที่ดีๆ ดูแลสังคมให้น่าอยู่และนำไปสู่การพัฒนาสังคม
- ความมีวินัยของคนในสังคม
- อยากให้เห็นความสำคัญของวัสดุท้องถิ่น

3. เราจะรวมพลังกันสร้างสุขภาพได้อย่างไร

ด้านสังคม

- มีการขยายผลเพื่อให้เด็กใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
- ควรจัดกิจกรรมเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และทำความรู้จักกันมากขึ้น
- รักในศิลปวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ
- ส่งเสริมรายได้ให้ชุมชน

ด้านจิตวิญญาณ

- ทำให้เกิดความคิดในการริเริ่มสร้างสรรค์ ในทางที่ถูกต้อง

ด้านสุขภาพร่างกาย

- ร่างกายแข็งแรงเมื่อจิตใจเข็มแข็ง ต่อสู้กับโรคภัยต่างๆ
- รณรงค์ให้เล่นกีฬาเพื่อสุขภาพ

ด้านจิตใจ

- ทำกิจกรรมร่วมกันให้จิตใจสงบ
- ให้ทุกคนอยู่ในหลักธรรม ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความซื่อสัตย์ ความมีสัจจะ ขันติ

❺ ฐานการสื่อสารกับสังคม

สมาชิก : เยาวชนเทพพิทยาภานุมาศ ต้นกล้าสื่อ สำนักข่าวที่ถูกลืม วิทยุชุมชนสถานพินิจ สงขลา

1. งานที่พวกเราทำก่อให้เกิดสุขภาวะอย่างไร

- มีความสุขกับงานที่ทำ

- ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์
- คนที่ฟังมีความสุข
- ได้รับความรู้และความบันเทิง
- ทำให้คนฟัง คนอ่าน ทันต่อเหตุการณ์
- รู้สึกภูมิใจในการทำงาน
- รู้สึกภูมิใจที่ครอบครัวช่วยในการทำงาน
- ท้าทายความสามารถ
- สุขใจที่ทำให้คนอื่นมีความสุข
- ทำให้กระบวนการคิดของเรามีการพัฒนา
- ผู้ผลิตสื่อมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- มีส่วนในการจุดประกายความคิดที่สร้างสรรค์ให้คนในชุมชน
- ทำให้เราได้พัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ
- ทำให้เป็นคนตรงต่อเวลา

2. สุขภาวะที่เราต้องการคืออะไร

ด้านร่างกาย

- สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง
- ปัจจัย 4 (พื้นฐาน) ที่เพียงพอ
- สดชื่นแจ่มใส
- ฝึกฝนตนเอง
- รู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

ด้านจิตใจ

- สุขกายสบายใจ
- มีหัวใจสาธารณะ
- มีความรู้สึกผ่อนคลาย
- พัฒนาทางด้านความคิด
- อยากให้คนอื่นเห็นคุณค่าในตัวเรา
- ส่งความสึกถึงกัน
- กล้าแสดงออก
- รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่
- ปลูกฝังจิตวิญญาณความเป็นคน

ด้านสังคม

- สังคมมีความสุขเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ปลูกจิตสำนึกสร้างความคิดที่ดี
- ทันต่อเหตุการณ์ รู้เท่าทันสื่อ

- แลกเปลี่ยนความคิด
- สร้างให้เกิดความสามัคคีในชุมชน
- สภาพแวดล้อมที่ดี
- อยากให้คนเห็นคุณค่าของคนกันเองบ้าง

3. เราจะรวมพลังกันสร้างสุขภาให้เด็กได้อย่างไร
    - เปิดโอกาสให้ผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมได้สื่อสารกับสังคม
    - ปลูกฝังให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม
    - ให้ความสนับสนุนคนในสังคม

❻ ฐาน เรื่องสิทธิเด็ก

ปัญหาสิทธิเด็กและเยาวชน

1. เด็กรุ่นน้องถูกรุ่นพี่บังคับ ไม่มีทางเลือกเมื่อแจ้งให้ผู้ใหญ่ทรายแล้วไม่ได้รับความสนใจช่วยเหลือ
2. เด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่กับคนขรา ขาดที่ปรึกษาทำให้ต้องหันไปปรึกษาเพื่อแทนผู้ใหญ่
3. ร้านอาหาร ร้านน้ำชากลางคืนผสมกัญชาในน้ำ เป็นแหล่งนัดพบของเยาวชน มั่วสุมและนำไปสู่ปัญหาสังคมต่อไป
4. เด็กไม่มีกิจกรรมยามว่างในทางที่ถูก ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันตามสถานบันเทิงต่าง ๆ
5. วัฒธรรมที่เปลี่ยนแปลงคำสอนของเยาวชนทำให้เด็กต่อต้าน
6. พ่อแม่ตีกรอบให้ลูกเดินในทางที่ตนเองคิดว่าถูกต้อง เด็กบางคนไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
7. เด็กถูกใช้เป็นเครื่องมือประกอบอาชีพของผู้ใหญ่
8. ผู้ใหญ่ใจดีคุ้มครองสิทธิเด็ก แต่ไม่มีมาตราการใดคุ้มครองผู้ใหญ่
9. เด็กอยากทำกิจกรรม แสดงความสามารถแต่ขาดการสนับสนุนจากผู้ใหญ่
10. เด็กที่ติดยาไม่ได้รับบำบัดที่ยั่งยืน
11. เด็กถูกซ้ำเติมจากสื่อ

มาผจญสุขภาวะเด็ก

- มารการศึกษา
- มารสื่อ
- มารค่านิยม
- มารวัฒนธรรม
- มารสภาพชุมชนสิ่งแวดล้อม
- มาด้านอาหาร สุขภาพกาย – ใจ
- มารครอบครัว

การระดมความคิด : เพื่อทำแผนปฏิบัติการกิจกรรมเชิงรุกเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา

1. ฐานการส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม

ทำอะไร

- จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเด็กและเยาวชน จังหวัดสงขลา (ภาคใต้)
- จัดนิทรรศการสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นท้องถิ่น
- จัดแสดงเพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม
- สาธิตงานศิลปกรรมและศิลปะประดิษฐ์

ทำไมต้องทำ

- เพื่อให้เด็กและเยาวชนรุ่นหลังมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของภาคใต้
- เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

ทำอย่างไรบ้าง

- มีการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ คือ หนังตะลุง มโนราห์ เพลงเรือแหลมโพธิ์
- กลองยาวประกอบหนังตะลุง
- นิทรรศการเผยแพร่
- สอนการละเล่นพื้นบ้าน
- สอน สาธิต งานประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น มาลัยดินหอม การวาดภาพเหมือน การแกะตัวหนังตะลุง

ทำที่ไหนกันบ้าง

- งานวัดงานกาชาด
- งานเทศกาลประจำปี
- งานประเพณีท้องถิ่น
- ได้รับเชิญ
- ในหมู่บ้าน ชุมชน ตำบล จังหวัด

ทำแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

- ภาคภูมิใจ
- พัฒนาสมาธิ
- ใช้เวลาว่างเป็นประโยชน์
- มีรายได้พิเศษ
- เกิดส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของเด็กและเยาวชน
- เกิดชื่อเสียงของภาคใต้

ทำอย่างไรให้กลุ่มศิลปวัฒนธรรมของเด็กเกิดขึ้น

- รวบรวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งและบริหารกลุ่ม
- ปรึกษาผู้ใหญ่ใจดีเพื่อให้การสนับสนุน
- ขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่รับผิดชอบให้การสนับสนุน

ใครร่วมทำบ้าง

- เด็กและเยาวชน ผู้ใหญ่ให้การสนับสนุน วิทยากรผู้ให้ความรู้ ผู้เข้าร่วมในการแสดง

จะต้องใช้อะไรบ้าง

- เวที เครื่องดนตรี วัสดุฝึกต่างๆ
- วิทยากรรับเชิญ

ทำกันเมื่อไร

- เทศกาล งานประเพณีของ
- สถานที่ต่าง ๆ ที่มาติดต่อ

<u>2. เสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนเป็นฐานการพัฒนา</u>

ทำอะไร

- การศึกษาที่เท่าเทียมกัน

ทำไม

- เด็กชนบทและเด็กในเมืองควรได้เรียนรู้เหมือนๆ กัน (วิธีการอาจจะแตกต่างกัน) เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ และขยายโอกาสทางการศึกษา เช่น การให้ทุน พัฒนาการเรียนในเมือง และชนบทไปพร้อมกัน

ทำอย่างไร

- จับคู่โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง สำรวจความแตกต่างๆ แล้วหาวิธีการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น การจัดค่ายเพื่อหาแกนนำในการทำงาน หลังจากนั้นแกนนำก็นำผลที่ได้ขยายไปสู่เพื่อนๆ ในลักษณะของเครือข่าย

พื้นที่เป้าหมาย

- โรงเรียนทุกโรงในจังหวัดสงขลา ที่การศึกษายังเข้าไม่ถึงเต็มที่ และโรงเรียนที่มีศักยภาพมีความพร้อมในการช่วยเหลือโรงเรียนอื่น

ใครเกี่ยวข้องบ้าง

- คณะกรรมการนักเรียน คณะครู ผู้ใหญ่ใจดี แกนนำในสถานศึกษา

ผลที่จะได้รับ

- มีเครือข่ายแกนนำที่มีประสิทธิภาพเกิดขึ้น
- รู้ปัญหาในชนบท
- มีจิตสำนึกต่อหน้าที่รับผิดชอบ
- ยกระดับจิตและพัฒนาสุขภาวะ ให้เป็นผู้รับผิดชอบและซื่อสัตย์
- นำไปสู่วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

<u>3. ฐานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ</u>

ทำอะไร

- พลังกายพลังใจต้านภัยยาเสพติด

ทำไมต้องทำ

- อยากให้ยาเสพติดหมดไปจากสงขลา
- สร้างความเข้มแข็งให้กับวัยรุ่น

ทำอย่างไรบ้าง

- สร้างความมั่นคงจากครอบครัว เช่น พ่อ แม่ โดยการเป็นที่ปรึกษาที่ดี

- ให้ความรู้ด้านยาเสพติดจาก สื่อ เช่น โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จัดค่ายการเรียนรู้เพื่อป้องกันยาเสพติด
- จัดโครงการดนตรี กีฬา ต้านยาเสพติด
- รณรงค์เรื่องโทษ พิษภัยของยาเสพติด
- จัดอบรมให้แก่ผู้ติดยาเสพติดที่ต้องการเข้าบำบัด
- ให้โอกาสผู้ติดยาเสพติดเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ซ้ำเติมในสิ่งที่เขาเคยผิดพลาด
- สมาชิกในสังคมๆไม่ดูดายคอยเป็นหูเป็นตาให้

ทำที่ไหน

- เริ่มจากตัวเอง ครอบครัว หมู่บ้าน โรงเรียน ตำบล อำเภอ จังหวัด
- สื่อเสียงตามสาร การรณรงค์
- จัดนิทรรสการเผยแพร่ให้ความรู้

สถานที่

- ค่ายเสนารณรงค์ กองพันทหารปืนใหญ่ที่ 5 ภูเขาหลงทุ่งหวัง ศูนย์บำบัดยาเสพติดเกาะแต้ว ฐานทัพเรือสงขลา ค่าย ตชด. 437 อ.สะเดา วัดทรายขาว

ทำแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

- เยาวชนติดยาเสพติดน้อยลง
- รู้จักวิธีการป้องกันตนเอง และมีความรู้เพื่อแนะนำคนอื่นมิให้ไปเป็นทาสยาเสพติดได้ง่าย

ใครร่วมทำบ้าง

- เยาวชนชาวสงขลา ผู้ปกครอง หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

มีวิธีการทำอย่างไร

- เริ่มจากการปลูกฝังให้คนในครอบลครัวเข้าใจถึงภัยและผลร้ายของยาเสพติด
- รณรงค์ต่อสาธารณะในวันสำคัญต่าง ๆ เช่นวันงดสูบบุหรี่โลก 31 พ.ค วันเอดส์โลก 1 ธ.ค. วันยาเสพติดโลก 10 ธ.ค. วันเด็ก ฯ ล ฯ
- ที่โรงเรียนเมื่อเข้าแถวทำพิธีหน้าเสาธง ควรสอดแทรกข้อคิดที่เกี่ยวกับยาเสพติด เพื่อการปลูกจิตสำนึกให้นักเรียน

<u>4. ฐานการสื่อสารกับสังคม</u>

ทำอะไร

- การปฏิรูปสื่อ

ทำไม

- เพื่อเรียกร้องสิทธิ
- เพื่อให้รู้เท่าทันสื่อ
- เพื่อให้เกิดสื่อสร้างสรรค์ สื่อและเกิดความแปลกใหม่ๆ
- เพื่อให้สื่อมีคุณภาพ
- เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้คนเล็กในสังคมได้สื่อสารกัน
- เพื่อเป็นช่องทางในการพัฒนาสังคม
- เป็นเวทีกลางสำหรับทุกกลุ่ม

- มีฐานเดิมเกี่ยวกับวิทยุ
- เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอข่าวสารทางวิทยุมากขึ้น

ทำอย่างไร

- สร้างเว็บไซต์เครือข่ายเยาวชนสงขลา เพื่อเป็นฐานข้อมูล ในการเก็บข้อมูลต่างๆ ประชาสัมพันธ์และเชื่อมโยงข่าวสารซึ่งกันและกัน
- สร้างศูนย์กลางการติดต่อประสานงานร่วมกัน
- อบรมเตรียมความพร้อมสำหรับผู้ผลิตสื่อ
- .จัดประชุมเครือข่ายวิทยุชุมชนเพื่อหาแนวทางในการเรียนรู้และพัฒนา (เครือข่ายไปขยายในกลุ่มตัวเอง
- จัดทำวารสาร สิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่สื่อวิทยุและข้อมูลจากศูนย์กลาง0

ทำกันที่ไหนบ้าง

- ศูนย์ประสานงานคือ ศูนย์ศรีเกียรติพัฒน์ เครือข่าย เช่น ร.ร.เทพพิทยาภานุมาศ มหาวิทยาลัยทักษิณ สถานพินิจ ฯ

ทำแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

- เกิดความหลากหลายในสื่อ
- รู้เท่าทันสื่อ
- เรามีสื่อที่คุณภาพ
- ได้สื่อสารกับสังคม
- ได้สื่อที่เป็นจริง
- ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม
- สร้างศักยภาพให้กับตนเอง
- ปลูกจิตสำนึกรักชุมชน
- ทำให้บ้านเมืองและสังคมพัฒนา
- เ ยาวชนเห็นความสำคัญของสื่อ

ใครร่วมบ้าง

- เครือข่ายสื่อของเรา เยาวชนกลุ่มต่างๆ แกนำนเด็กและเยาวชน องค์กรต่างๆ
- องค์กรต่างๆ ต้องช่วยกัน สนับสนุนกิจกรรมของเด็กเยาวชน

จะต้องใช้อะไรบ้าง

- ความร่วมมือของชุมชน
- ความตั้งใจของคนทำงาน / ประสบการณ์การทำงาน
- บุคลากร งบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ต่าง ๆ
- หัวใจที่เป็นอาสาสมัคร

ระยะเวลา

- เตรียมการ 1 ปีและขยายผลต่อไปเรื่อยๆ

คาดว่าจะได้อะไร

- เยาวชนมีสิทธิ์ที่จะสร้างสรรค์และรับฟังสื่อที่ผลิตด้วยเยาวชนเอง
- ได้รับข้อมูลข่าวสารของชุมชน

5. ฐานสิ่งแวดล้อม

ทำอะไร

- สงขลาสวยด้วยสองมือเรา
- เป็นการปลูกป่าต้นน้ำ

ทำยังไง

- วันที่หนึ่งเดินเพื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนทราบ นิทรรศการสิ่งแวดล้อมไทย
- วันที่สอง ลงพื้นที่ปลูกป่า
- วันที่สาม สรุปผลการปฏิบัติงาน

ทำที่ไหน

- ป่าชายเลน สายถนนหลังโรงเรียนนวมินทร์ปลูก
- ป่าชายเลนที่ตำบลท่าหิน อ.สทิงพระ
- ป่าสันทราย ลานหอยเสียบ บ้านตลิ่งชัน อ.จะนะ
- ป่าต้นน้ำ ผาดำ เขาพระ เขาน้ำค้าง

ทำแล้วเกิดอะไรขึ้น

- ป่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นและทำให้สัตว์เพิ่มจำนวนขึ้นด้วย ช่วยทดแทนป่าที่ถูกทำลายไป
- สร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชน
- ลดการเกิดภัยธรรมชาติ เช่นป่า น้ำท่วม
- รักษาระบบนิเวศในธรรมชาติ
- เผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชน

ใครจะร่วมทำบ้าง

- กลุ่มเยาวชน ประชาชน องค์กรต่างๆ ที่ให้การสนับสนุน
- ต้องใช้งบประมาณ
- พันธุ์ไม้ต่างๆ
- อุปกรณ์ในการปลูก เช่น จอบ เสียม
- บอร์ดนิทรรศการรณรงค์

ทำเมื่อไร

- รณรงค์ วันพ่อ ช่วงเดือนมกราคม 2546
- การลงพื้นที่ปลูกป่า
- ป่าสันทราย เดือนมกราคม 2546
- ป่าต้นน้ำ เดือนกรกฎาคม 2546
- ป่าชายเลน 4 มิถุนายน 2546
- สรุปกิจกรรม เดือนธันวาคม 2546

บรรณานุกรม

พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ รายงานการทบทวนองค์ความรู้เรื่อง เด็ก แยาวชนและครอบครัวในประเทศไทยและข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัย กรุเทพ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2541

ผจงจิตต์ พิทักษ์พากร **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวไทย** วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต สาขาประชากรศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล 2543.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ **ทฤษฎีสังคมวิทยา : เนื้อหาและแนวทางการใช้ประโยชน์เบื้องต้น** กรุงเทพ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2538(ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6).

โสภา ชปิลมันท์.**บุคลิกภาพและพัฒนาการ:แนวโน้มสู่พฤติกรรมปรกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนของเด็กและเยาวชน** คณะสังคมศาสตร์แลมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 2536.

โสภา ชปิลมันท์ สมบัติ สุพพัดชัยและประกายรัตน์ สุขุมมาลชาติ **การศึกษารูปแบบของครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองในประเทศไทย** คณะกรรมการชมรมสร้างสรรค์สังคม สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ 2534

สุชา จันทน์เอม **จิตวิทยาพัฒนาการ** กรุเทพ ฯ :สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด 2536

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย **เด็ก เยาวชนและครอบครัว :อนาคตของชุมชน** เอกสารประกอบการประชุมหมายเลขประจำปีว่าด้วยเรื่องชุมชน ครั้งที่ 1ระหว่างวันที่ 30-31 พฤษภาคม 2543 ณ อาคารเฉลิมพระบารมี 50ปี ซ.ศูนย์วิจัย (เอกสารหมายเลข 3 อัดสำเนาเย็บเล่ม)

สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคใต้ **สถานการณ์ยาเสพติดภาคใต้** สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม 2545

สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 3 **สถิติการศึกษา เขตการศึกษา 3 ปีการศึกษา 2543** (เอกสารอัดลำเนาเย็บเล่ม)

อมรา พงศาพิชญ์ **นโยบายและแผนงานสตรีระยะยาว (พ.ศ.2535 – พ.ศ.2554)** คณะอนุกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนงานหลักสตรี คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักงานปลัด สำนักนายกรัฐมนตรี 2537.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี **รายงานการสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 ภาคใต้**

Parsons Talcott .**The Social System** New York :Free Press .1951

2 ความเคลื่อนไหวของการทำงานด้าน เด็กและเยาวชนใน ๙ จังหวัดภาคเหนือตอนบน*

1. ความเป็นมาของโครงการ

ปัญหาเด็กและเยาวชนในสังคมไทย เป็นปัญหาที่มีมานาน และมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงและมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ทั้งที่มีการแก้ไขปัญหาจากหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนมาโดยตลอด ด้วยยุทธศาสตร์ วิธีการ และกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเรื่องดังกล่าว ได้มีการพิจารณาร่วมกันในกลุ่มหน่วยงานองค์กร ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน จากเวทีการอภิปรายสัมมนาต่างๆ หลายเวที ทำให้ได้ข้อสรุปตรงกันในหลายประเด็นคือ

(1) ความจำเป็นของการมีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชน ที่จะทำให้ทราบว่าปัญหาคืออะไร มีสาเหตุมาจากไหน และมีความรุนแรงส่งผลกระทบอย่างไร มีความเกี่ยวเนื่องกับปัญหาอื่นๆ อย่างไร

(2) ความจำเป็นของการมีข้อมูล เกี่ยวกับหน่วยงาน/ องค์กร ที่ทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชน ที่จะทำให้ทราบถึงศักยภาพที่มีอยู่ในพื้นที่ อันจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนในยุทธศาสตร์ วิธีการทำงานระหว่างองค์กร หน่วยงาน กลุ่ม ต่อไป

(3) การแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชน ไม่ว่าจะโดยหน่วยงานหรือองค์กรใดก็ตาม หากทำตามยุทธศาสตร์เดิมที่ผ่านมา ที่มีลักษณะแบ่งแยกองค์กร/ หน่วยงาน จะทำให้การแก้ปัญหาไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากไม่ครอบคลุมต่อเนื่อง แก้ได้เฉพาะบางจุด บางช่วง บางพื้นที่

จากปัญหาและข้อสรุปดังกล่าว ทำให้หน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนในภาคเหนือหลายๆ ส่วน ได้มีความพยายามที่จะแก้ปัญหา ทั้งในด้านการแสวงหาข้อมูล และการรวมเครือข่ายเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา เช่น

- รายงานการทบทวนองค์ความรู้เรื่องเด็กของ แพทย์หญิง จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ ได้รวบรวมองค์ความรู้ย้อนหลัง 10 ปี จากงานวิจัยกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนอายุ 0-24 ปี และครอบครัว แสดงสภาพปัญหาและสถานการณ์

---

* รวบรวมโดย คณะทำงาน โครงการวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์และกระบวนการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน

ของเด็ก เยาวชน และครอบครัว โดยใช้กรอบที่สร้างขึ้นจากการระดมสมอง และเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศไทย แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนในแต่ละพื้นที่

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับ นักพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดเวทีสัมมนา *"แนวทางการสร้างความร่วมมือด้านการวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนในภาคเหนือ"* เมื่อวันที่ 17-18 มีนาคม 2543 ได้เกิดการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เด็กและเยาวชนจากองค์กรด้านเด็กร่วมกับตัวเด็กและเยาวชนเอง นอกจากข้อมูลจากเวทีแล้วยังมีข้อมูลจากการรวบรวมสถานภาพงานวิจัยและการปฏิบัติงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในภาคเหนือย้อนหลัง 10 ปี โดยใช้หลักสิทธิเด็กและหลักการแก้ไขปัญหาตามแนวอริยสัจสี่เป็นกรอบ ซึ่งเป็นการรวบรวมที่ยังไม่ครอบคลุมนัก แต่อย่างน้อยทุกฝ่ายเห็นพ้องว่า จำเป็นต้องมีข้อมูลสถานการณ์ปัญหา ต้องรู้ว่า การแก้ไขใดมีประสิทธิภาพหรือไม่อย่างไร เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในปัญหาดีขึ้นและเพื่อเห็นแนวทางในการแก้ไขที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- UNICEF ได้ร่วมกับองค์กรที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดเชียงใหม่ ริเริ่มการสำรวจสภาพปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก เพื่อการประเมินสภาวะเร่งด่วน เพื่อการวางแผนแก้ไขปัญหา โดยศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก (ศป.พด.) ร่วมกับสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กรอบแนวคิด "เด็กในภาวะยากลำบาก" หรือ CEDC (Children in Especially Difficult Circumstances) ในการศึกษา ได้ทดลองให้ชุมชนเป็นผู้สำรวจรวบรวมวิเคราะห์และใช้ข้อมูลในการแก้ไขปัญหาครอบคลุมทุกอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ หน่วยงานต่างๆ สามารถนำข้อมูลมาใช้ประเมินสถานการณ์และหาทางแก้ไขได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีการจัดเวที "นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ" รวบรวมวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กในด้านต่างๆ ได้พบว่า การศึกษาและการทำงานด้านเด็กยังคงทำกับกลุ่มเด็กในโรงเรียน ขณะที่เด็กที่กำลังเผชิญปัญหาวิกฤตบางกลุ่ม มีการศึกษาและการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือน้อยมาก

จากสถานการณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า หน่วยงาน/ องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เริ่มมีความพยายามในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบมากขึ้น กล่าวคือ เริ่มจากการแสวงหาข้อมูล และใช้ข้อมูลเป็นฐานในการแก้ไขปัญหา ในขณะเดียวกันก็มีการจัดเวทีประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน เพื่อระดมความคิดเห็นแลกเปลี่ยนยุทธศาสตร์การทำงาน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนประสบความสำเร็จสูงสุด

ตรงนี้ ถือเป็นมิติแห่งการแก้ไขปัญหาที่ดี แต่เนื่องจาก การแสวงหาข้อมูลและการรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายผ่านการจัดเวทีประชาคม ยังมีลักษณะของกิจกรรมที่กระทำเป็นครั้งๆ ไป โดยบุคลากรในองค์กร/ หน่วยงาน ที่พอมีวิสัยทัศน์ มีศักยภาพ และมีงบประมาณสนับสนุน จึงเกิดความไม่ต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของข้อมูลสถานการณ์ปัญหาที่สำรวจ ข้อมูลหยุดนิ่ง ไม่ทันสมัย ทั้งในส่วนของกลไกเครือข่ายประชาคม ซึ่งก็หมายความว่า ยังไม่มีระบบกลไกในการจัดการข้อมูลที่ดี

ด้วยความสำคัญของปัญหาและสถานการณ์ดังกล่าว จึงเป็นที่มาของ "โครงการวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์และกระบวนการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน" โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหา (Situation Analysis) ของเด็กและเยาวชนและการปฏิบัติงาน (Intervention Analysis) ด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน และเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และแนวทางการพัฒนา/ แก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน นำผลไปกำหนดความสำคัญของปัญหาเพื่อแก้ไข (Problem Prioritization) และนำไปใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น การสร้างเครื่องมือในการเฝ้าระวัง ตรวจสอบ การผลักดันเชิงนโยบาย เช่น การจัดระบบฐานข้อมูล ตัวชี้วัดสถานการณ์และการสร้างความตระหนัก เป็นต้น

โดยที่กระบวนการทั้งหมด ให้ความสำคัญยิ่งกับกลไกประชาคมของจังหวัดแต่ละจังหวัด ที่จะรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ช่วยกันคิดเพื่อให้เกิดการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทั้งข้อมูลสถานการณ์ปัญหา และข้อมูลองค์กรหน่วยงานที่แก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ตั้งแต่การออกแบบกรอบการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ ซึ่งทุกขั้นตอนเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของกลไกประชาคมภายในจังหวัด แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีคณะทำงานที่ทำหน้าที่ประสานงานช่วยสนับสนุนการดำเนินงานในส่วนกลาง คณะทำงานดังกล่าว เกิดมาจากกลุ่มที่มีชื่อ

เรียกว่า "เครือข่ายวิจัยและพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน" (CY-Net.) อันเป็นที่รวมของนักวิจัยและพัฒนาจำนวนหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ จากการสนับสนุนของ สกว.ภาค คณะทำงานในส่วนกลางนี้ จะทำหน้าที่ช่วยสนับสนุนในด้านกระบวนการและวิชาการ ร่วมปรึกษาแก้ไขปัยหาอุปสรรคกับเครือข่ายกลไกของจังหวัด

การดำเนินงานตามโครงการฯ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – ธันวาคม 2545 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 เดือน ที่ผ่านมานั้น ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. เป็นการเตรียมการเพื่อให้เกิดความพร้อมในการดำเนินงาน ซึ่งผลการดำเนินงานตามโครงการฯ ได้ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหว การรวมตัวกันของประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนภายในจังหวัด ที่มาจากหลายส่วนทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน พระสงฆ์ กลุ่มเยาวชน รวมกันเป็นเครือข่าย "ประชาคม" หรือ "คณะทำงาน" หรือ "กลุ่มผู้ก่อการดี" ที่อาจมีชื่อแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด โดยอย่างน้อยในช่วงเริ่มต้น ก็มีการรวมเครือข่ายผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนจังหวัดละประมาณ 20-30 คน กลไกเครือข่ายได้ร่วมปรึกษาหารือระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในเวทีเครือข่าย ซึ่งมีผู้ประสานงานในส่วนกลางร่วมอยู่ด้วย เพื่อวางแผนการทำงานให้กลไกประชาคมที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดเกิดความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น และเกิดแผนงาน/ ข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัด ในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดเอง โดยใช้ข้อมูลเป็นฐานการแก้ปัญหา

การที่กลไกประชาคมของจังหวัด เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการการทำงานทั้งหมดนี้เอง จึงถือได้ว่า ประชาคมจังหวัด เป็นเจ้าของโครงการฯ นี้โดยสมบูรณ์ เพราะเกิดขึ้นโดยความต้องการของประชาคมจังหวัด ดำเนินงานโดยกลไกประชาคมคณะทำงานของจังหวัด และที่สำคัญเพื่อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นปัญหาของประชาชนทุกคนในจังหวัดเอง สำหรับพัฒนาการความเคลื่อนไหวของการสร้างกลไกประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน และความเคลื่อนไหวในการสำรวจแหล่งข้อมูลทั้ง 9 จังหวัด ได้สรุปไว้ในหัวข้อ 2 และ 3 ในลำดับต่อไป

2. ความเคลื่อนไหวของกลไกการทำงานด้านเด็กและเยาวชนใน 9 จังหวัด ภาคเหนือตอนบน

ในส่วนของความเคลื่อนไหวเรื่องการสร้างเครือข่ายกลไกผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน และอุตรดิตถ์ นั้น ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ของการเตรียมความพร้อมของโครงการฯ คณะทำงานในส่วนกลาง ซึ่งประกอบไปด้วย ที่ปรึกษาโครงการฯ ทีมวิจัย และเครือข่าย CY-Net ได้ปรึกษาหารือร่วมกัน ในการเตรียมการประสานงานกับ 9 จังหวัด โดยในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ผู้ประสานงานส่วนกลาง (CY-Net) จำนวนหนึ่ง ซึ่งมีทักษะในด้านกระบวนการและทักษะในด้านการวิจัยและประสานงานเครือข่ายพอสมควร ทำหน้าที่ประสานงานเชื่อมกับผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนในจังหวัดแต่ละจังหวัด โดยเริ่มจากการประสานงานกับเครือข่ายที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนที่รู้จักก่อน นำไปสู่การประสานงานต่อไปยังเครือข่ายอื่นๆ จากนั้น จึงได้เดินทางไปประสานงานโดยการจัดเวทีย่อยเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันกับเครือข่ายประชาคมของจังหวัดในเบื้องต้นก่อน และในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 ได้เชิญตัวแทนเครือข่ายของจังหวัดเข้าร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 เพื่อทำความเข้าใจในเป้าหมายวัตถุประสงค์และแนวทางยุทธศาสตร์การดำเนินงานร่วมกันในระดับภาค

สาระสำคัญของเวทีระดับภาคคือ ปัญหาเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในจังหวัด จึงเป็นสิ่งที่เครือข่ายกลไกจังหวัดในพื้นที่จะดำเนินการแก้ไขด้วยศักยภาพของบุคคลากรในองค์กร/ หน่วยงานภายในจังหวัดเอง โครงการฯ นี้ จึงถือว่า ควรให้ประชาคมจังหวัดเป็นเจ้าของโครงการเอง โดยใช้ยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการที่มีการสำรวจรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล จนถึงการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการผลักดันโครงการ/ นโยบายที่จะแก้ไขปัญหา อันจะทำให้การแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนเป็นการแก้ไขแบบบูรณาการ เชื่อมโยง และมีความยั่งยืน

กระบวนการทั้งหมดเกิดขึ้นจากความต้องการแก้ไขปัญหาของผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนในจังหวัดเอง ที่อาศัยใจที่พร้อมจะแก้ไขปัญหา ประกอบกับเงื่อนไขภารกิจหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนที่ตนกระทำรับผิดชอบอยู่แล้ว ทั้งหมดคือเงื่อนไขที่จะทำให้กลไกการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัด มีความเข้มแข็งยั่งยืน จนถึงขั้นเติบโตเป็นประชาคมที่มีศักยภาพต่อไป

เมื่อตัวแทนเครือข่ายกลไกประชาคมของจังหวัด รวมทั้งผู้ประสานงานในส่วนกลาง ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันดีแล้ว ได้ร่วมกันระดมความคิดเพื่อกำหนดกรอบในการเก็บข้อมูล (Child information system) ที่ผ่านการระดมความคิดในเวทีย่อยจากคณะทำงานในส่วนกลางมาระดับหนึ่งแล้ว และมีเอกสารที่เป็นเครื่องมือสำหรับสำรวจแหล่งข้อมูล (Check list) ซึ่งในเวทีได้มีการปรับกรอบในการเก็บข้อมูลและเอกสารสำรวจแหล่งข้อมูลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางหลักที่แต่ละจังหวัดจะนำไปประยุกต์ใช้

หลังจากเวทีภาคครั้งที่ 1 ผ่านไป ในช่วงเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม รวมระยะเวลา 4 เดือน คณะผู้ประสานงานที่รับผิดชอบประสานในแต่ละจังหวัดทั้ง 9 จังหวัด ได้เดินทางไปช่วยสนับสนุนให้เกิดความพร้อมในแต่ละจังหวัดอย่างต่อเนื่อง โดยการประสานงานให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ การเดินทางไปร่วมวางแผนกับผู้ประสานงานประจำจังหวัดในเวที Work shop และการเข้าร่วมในเวทีระดับจังหวัด ซึ่งได้ส่งผลให้จังหวัดแต่ละจังหวัดเริ่มมีการรวมตัวและขยายเครือข่ายประชาคมด้านเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น มีการจัดเวทีจังหวัดเพื่อทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการฯ และจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ให้ผู้ที่มีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการฯ โดยคำนึงถึงข้อจำกัดและศักยภาพของเครือข่ายกลไกที่เป็นผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนแต่ละท่าน ขณะเดียวกัน ก็เริ่มมีการสำรวจข้อมูลของแหล่งข้อมูล (Information Accessibility) เพื่อให้การเก็บข้อมูลในช่วงของการปฏิบัติจริงมีความพร้อมและมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

หลังจากที่ผ่านกระบวนการสร้างเครือข่าย โดยกลไกประชาคมที่รวมตัวกันเป็นเครือข่าย มีการปรึกษาหารือกันในเวทีใหญ่และเวทีย่อยของจังหวัด มาเป็นระยะเวลา 6 เดือนแล้ว จึงได้มีการจัดเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ขึ้น ในวันที่ 31 ตุลาคม และวันที่ 1 พฤศจิกายน เป็นระยะเวลา 2 วัน โดยมีผู้อำนวยการโครงการฯ ผู้ประสานงานโครงการ ทีมวิจัย ทีมประสานงานกลาง ตัวแทนประชาคมของ 9 จังหวัด เข้าร่วมในเวที เพื่อเป็นการสรุปความก้าวหน้าและความพร้อมของ 9 จังหวัด รวมทั้งนำเสนอ (ร่าง) ข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัดที่มีความพร้อมจะปฏิบัติการจริงก่อนในชุดแรก ซึ่งได้ข้อสรุปในเวทีว่า ตัวแทนประชาคมแต่ละจังหวัด ได้นำเสนอปัญหาอุปสรรคและความก้าวหน้าของการสร้างกลไกประชาคม รวมทั้งปัญหาอุปสรรคในการสำรวจข้อมูล ความบกพร่องของระบบการจัดการข้อมูลภายในจังหวัด และความก้าวหน้าของการสำรวจแหล่งข้อมูลในเบื้องต้น โดยมีการประเมินคร่าวๆ ในเวทีว่า จังหวัดที่มีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานจริงน่าจะได้แก่ เชียงราย แพร่ น่าน ลำพูน พะเยา รวม 5 จังหวัด ส่วนอีก 4 จังหวัดที่เหลือคงต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนากลไกและแผนงานอีกสักระยะหนึ่ง แล้วค่อยนำเสนอแผนในชุดที่สองต่อไป จากนั้นก็ได้มีข้อเสนอแนะในกระบวนการทำงาน และข้อเสนอเพื่อให้จังหวัดที่มีความพร้อมนำไปปรับให้แผนงาน/ข้อเสนอโครงการฯ ที่จะนำเสนอมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผลจากการสัมมนาในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในแต่ละจังหวัดเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากแกนนำมีความเข้าใจ และมองเห็นถึงความเป็นไปได้ในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดโดยใช้ยุทธศาสตร์ตามแนวของโครงการฯ และนำไปขยายแนวคิดต่อมีการจัดเวทีย่อยภายในจังหวัด จนทำให้มีจังหวัดที่มีศักยภาพและความพร้อมจะปฏิบัติงานอย่างเต็มรูปแบบจัดทำแผนงาน/ ข้อเสนอโครงการฯ นำเสนอต่อ สกว. ในชุดแรก 5 จังหวัด คือ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์ ซึ่งทางผู้ประสานงานของโครงการฯ ได้เชิญตัวแทนประชาคมซึ่งเป็นผู้ประสานงานหลักของทั้ง 5 จังหวัด มาร่วมในเวที Review อีกครั้ง ในวันที่ 14 ธันวาคม 2545 เพื่อปรับปรุงแผนงาน/ ข้อเสนอโครงการฯ ของทั้ง 5 จังหวัด ที่จะนำเสนอต่อ สกว.ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ต่อมาวันที่ 15 ธันวาคม 2545 ที่ปรึกษาโครงการฯ ทีมวิจัย และผู้ประสานงานกลาง (CY-Net) ได้ประชุมร่วมกันอีกครั้ง เพื่อเตรียมแผน/ข้อเสนอโครงการฯ ในส่วนกลาง ในการประสานงานหนุนช่วยด้านกระบวนการและวิชาการสำหรับ 5 จังหวัดชุดแรก เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามแผนงานได้ตามวัตถุประสงค์ และการหนุนช่วย 4 จังหวัดชุดหลัง เพื่อให้เกิดกลไกประชาคมที่เข้มแข็งมากขึ้น และเกิดแผนงาน/ข้อเสนอโครงการฯ ต่อไป ซึ่งหลังจากที่ข้อเสนอโครงการฯ ของ 5 จังหวัดได้จัดส่งไปยัง สกว.และอยู่ในระหว่างการพิจารณานั้น จังหวัดลำพูน ซึ่งได้เข้าร่วมในเวที Review ข้อเสนอโครงการฯ ของ 5 จังหวัดด้วย ก็ได้พัฒนากลไกโดยจัดเวทีจังหวัดอีก 2 ครั้ง ทั้งๆ ที่ไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะสนับสนุน แต่ประชาคมมีความพร้อมที่จะปฏิบัติงานและมีความต้องการที่จะเสนอข้อเสนอโครงการฯ รวมกับ 5 จังหวัดด้วย จึงได้จัดส่งข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัดลำพูนต่อ สกว. ทำให้มีข้อเสนอโครงการฯ ในชุดแรกรวมทั้งสิ้น 6 จังหวัด

เพื่อให้เข้าใจถึงพัฒนาการและโครงสร้างของเครือข่ายกลไกประชาคมที่เกิดขึ้นใน 9 จังหวัด จึงได้สรุปพัฒนาการของการสร้างกลไกตั้งแต่ก่อนที่จะเริ่มโครงการฯ ไปจนถึงความเคลื่อนไหวที่เป็นผลจากการดำเนินงานตามโครงการฯ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือน พฤษภาคม–ธันวาคม 2545 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 8 เดือน ที่ผ่านมา โดยได้ประมวลสรุปความเคลื่อนไหวของกลไกแยกเป็นรายจังหวัดไว้ ดังนี้

1. จังหวัดเชียงใหม่

ก่อนที่จะเริ่มโครงการฯ จังหวัดเชียงใหม่ มีสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนเกือบทุกปัญหา และมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนจำนวนมาก ที่ทำงานด้านการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ที่ผ่านมามีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายวิจัยและพัฒนา (CY-Net) และเกิดเวทีแลกเปลี่ยนต่างๆ มากมาย มีทั้งเวทีที่ทางภาครัฐและภาคเอกชนเป็นเจ้าภาพ จนเกิดข้อสรุปและความต้องการที่ตรงกันของผู้ที่ทำงานในเรื่องของการรวบรวมข้อมูลและการทำงานเป็นเครือข่าย

ในช่วงของการประสานงานเพื่อให้เกิดกลไกเครือข่ายของจังหวัด ผู้ประสานงานในส่วนกลางได้ประสานกับคุณรสสุคนธ์ ทาริยะ จากศูนย์ประสานงานเพื่อป้องกันและพิทักษ์สิทธิเด็ก (ศป.พด.) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐในส่วนของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการ เนื่องจากมีบทบาทและเป็นแกนหลักในการทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนภายในจังหวัด ส่วนในภาคเอกชนก็มีหลายองค์กรที่มีบทบาท แต่ทางผู้ประสานงานได้ประสานกับคุณอัจรี สายมี จากเอื้องผึ้งคลีนิคมาร่วมเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน แล้วจึงขยายแนวคิดไปยังหน่วยงาน/องค์กรพัฒนาเอกชน นำไปสู่การทำความเข้าใจร่วมกันในเวทีใหญ่ระดับจังหวัด ในวันที่ 26 สิงหาคม 2545 โดยมีตัวแทนจากส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมดังต่อไปนี้

1.คุณดาวัลย์ มีอำนาจ	สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด
2.คุณรสสุคนธ์ ทาริยะ	ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก (ศพ.ปด)
3. ดร.ชาคริต ชมชื่น	สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่
4.คุณรัตนา เจริญชัย	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเหนือ
5.คุณกชกร จิณะวงค์	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยภาคเหนือ
6.คุณขวัญใจ ธรรมขันโท	ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาการเด็กภาคเหนือ
7.คุณภิตติชัย เหลืองกำจร	สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ
8.คุณศรันยา งามศิริอุดม	ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 10

9.คุณนิยม เขื่อนปัญญา	สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
10.พตท.ภูศิลป์ กาญจนสถิตย์	สถานีตำรวจภูธรจังหวัดเชียงใหม่
11.คุณภานุพันธ์ พิสิฐ	สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงใหม่
12.คุณแม่ทองดี โพธิยอง	โครงการเพื่อสตรีและเยาวชนเชียงใหม่
13.คุณประสงค์ อยู่สุขสำราญ	โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวและเด็ก
14.คุณกมล นำบุญจิตต์	กลุ่ม WY
15.คุณอนุชน หวลทรง	กลุ่มอาสาพัฒนาเด็ก
16.คุณอภิเดช ชัยราชา	ชุมชนรักษา
17.คุณอัจรี สายมี	เอื้องผึ้งคลีนิค
18.คุณศรีพรรณ จันทร์ศิลป์	สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย
19.คุณขันแก้ว รัตนวิไลลักษณ์	สมาคม IMPECT
20.คุณทรงพล รัตนวิไลลักษณ์	สมาคม IMPECT
21.คุณอรุณี สุทธะ	มูลนิธิพุทธเกษตร

นอกจากนั้น ยังมีที่ปรึกษาโครงการ ทีมวิจัย และผู้ประสานงานฯ เข้าร่วมในเวทีฯ ซึ่งข้อสรุปจากเวทีคือ ที่ประชุมเห็นด้วยในหลักการและยุทธศาสตร์ของโครงการฯ และยังเห็นว่าควรให้ผู้ที่เข้าร่วมในเวทีเป็นเครือข่ายประชาคมในเบื้องต้นก่อน แต่เนื่องจากหน่วยงานและองค์กรในจังหวัดมีมากมาย จึงยังไม่มีองค์กร/หน่วยงานใด ที่จะอาสาทำหน้าที่ประสานงานในส่วนกลาง ที่ประชุมจึงเสนอให้ สกว. โดย CY-Net รับเป็นผู้ประสานงานชั่วคราวก่อน แต่ในส่วนของกลไกการทำงานด้านข้อมูล ที่ประชุมเห็นว่า ควรให้แบ่งกลุ่มเครือข่ายกลไกตามประเด็นปัญหา 8 กลุ่มประเด็น เพื่อให้กำหนดแผนแนวทางในการประสานงานภายในกลุ่มประเด็น แล้วค่อยนำไปสู่เวทีกลไกที่รวมกลุ่มประเด็นทั้ง 8 กลุ่มอีกครั้งหนึ่ง อันจะทำให้สะดวกและง่ายต่อการทำงานมากกว่าการรวมทุกกลุ่มประเด็น ซึ่งในแต่ละกลุ่มประเด็นมีรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานกลไกเครือข่ายภายในกลุ่มประเด็น ดังต่อไปนี้

<u>กลุ่มที่ 1</u> ปัญหาเด็กกับยาเสพติด

ผู้ประสานงาน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ

เครือข่ายร่วม
- ตำรวจภูธรจังหวัด
- ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด
- กรมสุขภาพจิต
- กลุ่ม WY
- องค์กรชุมชน
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด
- สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน
- มูลนิธิพุทธเกษตร
- โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเด็ก

<u>กลุ่มที่ 2</u> ปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ

ผู้ประสานงาน ศูนย์ประสานงานเพื่อพิทักษ์สิทธิเด็ก (ศพ.ปด)

เครือข่ายร่วม
- ตำรวจภูธรจังหวัด
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
- สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง
- โรงพยาบาล
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด
- อัยการ

- ศูนย์การศึกษาพิเศษ เขต 8
- มูลนิธิ Hotline
- ศูนย์หยาดฝน (หน่วยงานของกรมประชาสงเคราะห์)
- ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาการเด็กภาคเหนือ
- องค์กรชุมชน

<u>กลุ่มที่ 3</u> ปัญหาเด็กในระบบการศึกษา

ผู้ประสานงาน สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด/สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด

เครือข่ายร่วม
- การศึกษาสงเคราะห์
- ตำรวจตระเวณชายแดน
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
- อบต.
- องค์กรชุมชน
- การศึกษานอกโรงเรียน
- กรมอาชีวะศึกษา
- การศึกษาเอกชน (สช.)
- เทศบาล

<u>กลุ่มที่ 4</u> ปัญหาเด็กกับสุขภาพอนามัย/เอดส์

ผู้ประสานงาน สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

เครือข่ายร่วม
- สถานรับเลี้ยงเด็ก
- ศูนย์ควบคุมโรคติดต่อ
- NGOs ด้านเอดส์ (เช่น เอื้องผึ้งคลีนิค)
- สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย
- โรงพยาบาล
- ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 10
- องค์กรชุมชน

<u>กลุ่มที่ 5</u> ปัญหาเด็กเร่ร่อนและเด็กนอกระบบโรงเรียน

ผู้ประสานงาน พัฒนาชุมชน

เครือข่ายร่วม
- ประชาสงเคราะห์
- เทศบาล
- สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก
- กลุ่มอาสาพัฒนาเด็ก (คุณอนุชน)
- YMCA
- ตำรวจภูธรจังหวัด
- สถานสงเคราะห์เด็ก

<u>กลุ่มที่ 6</u> ปัญหาแรงงานเด็กในสถานบริการและในภาคเกษตร

ผู้ประสานงาน สวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน (สรจ.)

เครือข่ายร่วม
- ตรวจคนเข้าเมือง
- สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
- ปกครองจังหวัด
- สถานประกอบการเอกชน
- ตำรวจ
- สำนักงาน ปปส.
- มูลนิธิเพื่อพิทักษ์สิทธิหญิงบริการ (Empower) ทิพย์เนตร

<u>กลุ่มที่ 7</u> ปัญหาเด็กก่ออาชญากรรม

ผู้ประสานงาน สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่

เครือข่ายร่วม
- ศาลเยาวชนและครอบครัว
- อัยการ
- กลุ่ม NDR
- ตำรวจ
- ผู้พิพากษาศาลสมทบคดีเด็ก/เยาวชน

<u>กลุ่มที่ 8</u> ปัญหาเด็กไทยภูเขา/ เด็กต่างด้าว

ผู้ประสานงาน สมาคม IMPECT

เครือข่ายร่วม
- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา
- ตรวจคนเข้าเมือง
- องค์กร MAP
- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน
- องค์กรชุมชน (เช่น วัดศรีโสดา)
- สถาบันวิจัยชาวเขา
- ตำรวจ
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด
- สถานประกอบการเอกชน

จากนั้น จึงนำไปสู่การจัดเวทีย่อยตามกลุ่มประเด็น โดยเริ่มจากเวทีย่อยของกลุ่มประเด็นยาเสพติด ในวันที่ 9 กันยายน 2545 ซึ่งผู้ทำหน้าที่ประสานงานหลักคือคุณกิตติชัย เหลืองกำจร จากสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคเหนือ และเวทีย่อยของกลุ่มประเด็นเด็กถูกละเมิดสิทธิ์ ในวันที่ 26 กันยายน 2545 ผู้ทำหน้าที่ประสานงานหลักคือคุณรสสุคนธ์ ทาริยะ จากศูนย์ป้องกันและพิทักษ์สิทธิเด็ก ทั้งสองเวทีได้เชิญตัวแทนหน่วยงาน/ องค์กรที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นเข้าร่วม และได้ข้อสรุปของเวทีย่อยที่ตรงกันทั้งสองเวทีคือ ที่ประชุมเห็นด้วยในหลักการของโครงการและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ แต่ต้องมีการจัดเวทีต่อเนื่องเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้ประโยชน์ต่อไป

ส่วนกลุ่มประเด็นที่เหลือ ยังไม่ได้มีการจัดเวที เนื่องจากขาดผู้ประสานงานที่จะทำหน้าที่ได้เต็มที่ภายในกลุ่มประเด็น ประกอบกับภารกิจในแต่ละหน่วยงาน/องค์กรที่มากมายและมีเวลาจำกัด ปัญหาดังกล่าวได้นำไปสู่การปรึกษาหารือในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2545 ซึ่งได้ข้อสรุปว่า การสร้างกลไกประชาคมของจังหวัดเชียงใหม่เป็นเรื่องยาก เพราะปัญหาหลากหลาย หน่วยงานหลากหลาย ขณะที่ธรรมชาติของการทำงานมีลักษณะแยกตามกลุ่มประเด็น และข้อจำกัดเรื่องเวลาทำให้การรวมกลุ่มเป็นประชาคมของจังหวัดที่ทำทุกกลุ่มปัญหาเป็นไปได้ยาก

ทางออกที่ดี ก็คือ จังหวัดเชียงใหม่ควรจะมีการแบ่งกลไกโดยจัดเป็นคณะทำงานตามกลุ่มประเด็นปัญหา มีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลให้เกิดองค์ความรู้ในเวทีย่อยแต่ละกลุ่มประเด็นปัญหา แล้วจึงนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากแต่ละกลุ่มประเด็นมาสังเคราะห์รวมกัน เริ่มต้นจาก 2-3 กลุ่มประเด็นแรกก่อน ซึ่งเวทีย่อยที่ได้เริ่มไปแล้ว 2 กลุ่มประเด็นคือ กลุ่มประเด็นยาเสพติดและกลุ่มประเด็นเด็กถูกละเมิดสิทธิ์ จากนั้นจึงค่อยขยายไปสู่กลุ่มประเด็นอื่นๆ ต่อไป ซึ่งคาดว่าจะดำเนินการตั้งแต่เดือนมีนาคม 2546 เป็นต้นไป กลไกเครือข่ายประชาคมของจังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่ใช่กลไกรวม แต่เป็นกลไกเฉพาะกลุ่มประเด็น โดยที่มีผู้ประสานงานหลักในแต่ละกลุ่มประเด็น แล้วก็มีผู้ประสานงานในส่วนกลางเพื่อรวมกลุ่มประเด็นทุกกลุ่มด้วย ซึ่งการประสานงานในส่วนกลางเพื่อรวมกลุ่มประเด็น จะมีผู้ประสานงานจาก CY-Net ทำหน้าที่ประสานงานหลักในช่วงเริ่มแรกก่อนแล้วค่อยหาผู้เหมาะสมต่อไป

2. จังหวัดลำพูน

ก่อนเริ่มโครงการฯ จังหวัดลำพูน มีศักยภาพที่เป็นทุนเดิมของจังหวัดคือ มีหน่วยงาน/ องค์กรที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนอยู่หลายองค์กร/ หน่วยงาน โดยในส่วนของภาครัฐ มีทั้งในส่วนของอัยการ สำนักงานประชา

สงเคราะห์ (สำนักงานพัฒนาสังคมฯ) สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน เป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทด้านการทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัด ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน มี "สถาบันวิจัยหริภุญชัย" ที่มีบทบาทในด้านของการทำงานด้านเด็กและเยาวชนและมีการสร้างเครือข่ายในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมกับโครงการฯ อื่นๆ ดังนั้นจึงถือว่าจังหวัดลำพูน มีความเข้มแข็งของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัดเป็นทุนเดิม และเคยมีความพยายามขององค์กร/ หน่วยงานในการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน รวมไปถึงการแก้ปัญหาเร่งด่วนที่เป็นปัญหาวิกฤตของเด็กในจังหวัดมาแล้ว

เมื่อเริ่มโครงการฯ ผู้ประสานงานของโครงการฯ ได้เข้าร่วมเวทีประชาคมของจังหวัด และพูดคุยทำความรู้จักกับแกนนำของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดก่อน หลังจากนั้น ได้ประสานงานอย่างไม่เป็นทางการ โดยประชุมร่วมกับคุณนิลวรรณ ระพิพงษ์ ซึ่งเป็นนักวิชาการแรงงานจากสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด และคุณวันเพ็ญ พรินทรากูล ผู้ประสานงานจากสถาบันวิจัยหริภุญชัย รวมทั้งผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนในสถาบันวิจัยหริภุญชัยอีก 2 ท่าน เพื่อทำความเข้าใจแลกเปลี่ยนแนวคิด และวางแผนที่จะสร้างกลไกประชาคมด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดลำพูนร่วมกัน หลังจากนั้น ได้เชิญมาร่วมเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 เพื่อให้เกิดความเข้าใจและร่วมแลกเปลี่ยนกับตัวแทนผู้ที่ทำงานด้านเด็กของจังหวัดอื่นๆ ด้วย

เมื่อแกนนำผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมประชุม ทำให้เกิดความเข้าใจ จึงนำไปสู่การขยายแนวคิดร่วมกับแกนนำอื่นๆ ในจังหวัด ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยที่ทางสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ทำหน้าที่ประสานในส่วนของหน่วยงานรัฐ และสถาบันหริภุญชัย ทำหน้าที่ประสานงานเครือข่ายองค์กรด้านเด็กและเยาวชนในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในเวทีระดับจังหวัด ซึ่งจังหวัดลำพูนได้จัดขึ้นในวันที่ 15 สิงหาคม 2545 ได้ข้อสรุปในเวทีเกี่ยวกับด้านกลไกการทำงานว่า ที่ประชุมมีความเห็นว่าผู้ที่มาร่วมในเวทีครั้งนี้เป็นเครือข่ายคณะทำงานร่วมกันชั่วคราวก่อน โดยที่มีสถาบันวิจัยหริภุญชัยซึ่งมีใจพร้อมที่จะปฏิบัติงานอาสาเป็นผู้ประสานงานในส่วนกลางของจังหวัด โดยเฉพาะการประสานงานในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีทางสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานช่วยประสานในส่วนของราชการ

ต่อจากนั้น มีการประสานงานกันอย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ประสานงานส่วนกลางกับผู้ประสานงานของจังหวัด และระหว่างผู้ประสานงานของจังหวัดกับเครือข่ายประชาคม มีการประชุมปรึกษาร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการหลายครั้ง รวมไปถึงการร่วมประชุมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นการรายงานความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค ผลจากการร่วมประชุม ทำให้แกนนำของประชาคม มีความเข้าใจและได้แนวทางกระบวนการในการพัฒนากลไกประชาคมของจังหวัด ให้มีความเข้มแข็งขึ้น และแนวทางในการจัดทำข้อเสนอโครงการฯ ซึ่งนำไปสู่การจัดเวทีจังหวัดอีกครั้งหนึ่งในเดือนธันวาคม แต่เนื่องจากการจัดเวทีระดับจังหวัดครั้งที่ 2 กลไกประชาคมของจังหวัดได้ให้ความสำคัญกับการจัดตั้งศูนย์ประสานงานเพื่อป้องกันและพิทักษ์สิทธิเด็ก ซึ่งเป็นประเด็นที่เป็นความสนใจของผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนระดับจังหวัด ประกอบกับในช่วงขณะนั้นเป็นช่วงที่ทางผู้ประสานงานของสถาบันหริภุญชัยมีภารกิจมาก ขณะที่ผู้ประสานงานของสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน ซึ่งอยู่ในส่วนราชการมีการปรับโครงสร้างหน่วยงานตามแนวทางการปฏิรูประบบราชการ จึงทำให้กลไกแม้จะมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น แต่ข้อเสนอโครงการฯ ที่จะปฏิบัติเป็นแผนงานของกลไกก็ยังไม่มีความสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม แกนนำของประชาคม โดยเฉพาะในส่วนของสถาบันวิจัยหริภุญชัย ได้มีความสนใจและพัฒนากลไกและความพร้อมในการทำงานด้านข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยได้ขอเข้าร่วมในเวที Review ข้อเสนอโครงการฯ ของ 5 จังหวัดชุดแรกด้วย และมีการจัดเวทีจังหวัดอีกครั้ง ในวันที่ 8 มกราคม 2546 เพื่อให้ประชาคมเครือข่ายร่วมกันเสนอแนะและปรับแผนงานของจังหวัดให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งๆ ที่โครงการฯ ไม่มีงบประมาณที่จะสนับสนุนในการจัดเวที แต่เนื่องจากกลไกมี

ความเข้มแข็งและมีความพร้อม จึงช่วยกันสนับสนุนในค่าใช้จ่ายต่าง ๆ จนทำให้เกิดแผนงานที่มีความสมบูรณ์ ซึ่งในส่วนของกลไกเครือข่ายประชาคมที่ถือเป็นคณะทำงานในโครงการฯ ของจังหวัดอย่างเป็นทางการ ประกอบไปด้วย ตัวแทนจากส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน ดังต่อไปนี้

ภาครัฐ

- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน
- สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดลำพูน
- สำนักงานอัยการจังหวัดลำพูน
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำพูน
- สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดลำพูน
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลำพูน
- สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดลำพูน
- สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลำพูน
- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดลำพูน
- ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดลำพูน
- โรงพยาบาลลำพูน
- โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 26
- สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองลำพูน

องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน

- ค่ายพุทธบุตร
- วาย เอ็ม ซี เอ ลำพูน
- โรงเรียนร่วมน้ำใจ
- เครือข่ายชุมชนรักษา
- โครงการสตรีและเยาวชนลำพูน
- มูลนิธิรักษ์ไทย
- มูลนิธิรักษ์เด็ก
- ศูนย์พันธกิจสันติภาพ
- เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน
- เครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดลำพูน
- ศูนย์ประสานงานองค์กรเอกชนประจำจังหวัดลำพูน
- สถาบันวิจัยหริภุญชัย สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

3. จังหวัดเชียงราย

ก่อนที่จะเริ่มโครงการฯ จังหวัดเชียงราย มีสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนที่มากมายหลายด้าน และมีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาในด้านแรงงานเด็กที่เชื่อมไปสู่ปัญหาโสเภณีเด็กและยาเสพติด มีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดจำนวนมาก ที่ทำงานด้านการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งมีบทบาทเด่นมากได้มีการสำรวจจัดทำทำเนียบไปแล้ว เฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนมีถึง 40-50 องค์กร อีกทั้งที่ผ่านมา มีการประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัดเชียงรายหลายเวที เช่น การประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัดเชียงรายเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2544 ซึ่งถือว่าเป็นเวทีใหญ่ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความจำเป็นของการรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหา ข้อมูลองค์กร/ หน่วยงาน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและผลักดันเชิงนโยบายระดับจังหวัด

ในส่วนของกลไกการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ได้เกิดเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กจังหวัดเชียงรายตั้งแต่ปี พ.ศ 2540 ที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดมา ทั้งยังได้ขยายเชื่อมต่อกับหน่วยงานภาครัฐด้วย

ฉะนั้น จึงถือได้ว่า จังหวัดเชียงรายผ่านการพัฒนาในด้านกลไกเครือข่ายประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดมาพอสมควร เมื่อเริ่มโครงการฯ ผู้ประสานงานในส่วนกลางได้พยายามเชื่อมต่อกับองค์กรพัฒนาเอกชนคือ มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขาก่อน โดยอาศัยความคุ้นเคยรู้จักกันในผู้ที่ทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งพบว่า เนื่องจากจังหวัดเชียงรายเองมีความคิดที่จะทำงานและได้พัฒนายุทธศาสตร์แนวทางการทำงาน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และยุทธศาสตร์ของโครงการฯ ระดับภาค เพียงแต่ยังขาดการทำความเข้าใจร่วมกันในคณะทำงานเครือข่ายภายในจังหวัด ซึ่งในการจัดเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 ผู้ประสานงานในส่วนกลางได้เชิญคุณสิทธิชัย แก้วเกิด จากมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา มาร่วมแลกเปลี่ยน ได้ข้อสรุปในที่ประชุมว่า โครงการฯ นี้ มีความสอดคล้องกับความคิดและความต้องการขององค์กร/หน่วยงานของจังหวัดที่มีความพร้อมในการจัดทำข้อเสนอโครงการฯ ต่อ สกว.อยู่แล้ว และได้มีการพัฒนากลไกประชาคมไปแล้วระดับหนึ่ง จึงไม่ยากที่จะสานต่อ เพียงแต่จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่มีองค์กรทำงานมาก จึงมีปัญหาในการประสานงานทำความเข้าใจกันในระหว่างองค์กรบ้าง ซึ่งจากการลงไปปรึกษาในพื้นที่ของทีมผู้ประสานงานกลาง ร่วมกับทีมทำงานของจังหวัดในช่วงระหว่างการเตรียมความพร้อมของโครงการฯ ประกอบกับการจัดเวทีย่อยภายในจังหวัด ทำให้กลไกเครือข่ายของจังหวัดเกิดความเข้าใจและมีความเข้มแข็งมากขึ้น

หลังจากนั้น ทางผู้ประสานงานในส่วนกลางได้ลงไปประสานงานปรึกษาหารือกับแกนนำของคณะทำงาน ส่วนใหญ่เป็นการประชุมร่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่ได้มีการจัดเวทีระดับจังหวัดเนื่องจากหน่วยงาน/ องค์กรมีภารกิจมาก ประกอบกับเวทีเพื่อพัฒนากลไกและแผนงาน ได้มีการจัดไปก่อนหน้าโครงการฯ แล้วหลายครั้ง สิ่งที่เหลือคือการปรับให้แผนงานมีความสอดคล้องกับแผนงานระดับภาคมากขึ้น

จากศักยภาพซึ่งเป็นทุนเดิมของจังหวัดดังกล่าว ทำให้จังหวัดเชียงรายมีความพร้อมในการนำเสนอข้อเสนอโครงการฯ ที่พร้อมปฏิบัติการในชุดแรก โดยได้เข้าร่วมนำเสนอข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัด ในเวที Review วันที่ 14 ธันวาคม 2545 ซึ่งในส่วนของกลไกคณะทำงานในโครงการฯ ประกอบไปด้วยบุคลากรจากหน่วยงาน/ องค์กร ดังต่อไปนี้

1. มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา
2. มูลนิธิเรือนร่มเย็น
3. เครือข่ายอาสาสมัครเยาวชนต้านเอดส์ แม่ข้าวต้ม
4. มูลนิธิเข้าถึงเอดส์ เชียงราย

5. กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน
6. กลุ่มสร้างฝันวันใหม่
7. กลุ่มคนเฒ่าคนแก่
8. องค์การแคร์ มูลนิธิรักษ์ไทย สำนักงานเชียงของ
9. โครงการบ้านรุ่งอรุณ
10. โครงการพัฒนาการเกษตรและการศึกษาอาข่า (DAPA)
11. สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน
12. ศูนย์ชีวิตใหม่
13. มูลนิธิบ้านชีวิตใหม่
14. มูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ
15. เครือข่ายเยาวชนอาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม
16. สำนักงาน สว.เตือนใจ ดีเทศน์
17. ศูนย์คริสเตียนบริการ
18. ศูนย์เอดส์จังหวัดเชียงราย
19. โครงการเวิลด์คอนเซิน
20. องค์การนานาชาติแพลน
21. สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้การดำเนินงานของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กจังหวัดเชียงราย ได้แบ่งประเด็นเด็กที่ได้รับผลจากการพัฒนาสังคมที่ไม่เหมาะสมไว้ 11 ประเด็นด้วยกัน และในแต่ละประเด็นนั้น ได้มีการกำหนดองค์กรที่ดำเนินงานรับผิดชอบโดยตรงตามเนื้องานของตนไว้ดังนี้

ประเด็นหลัก	องค์กรที่รับผิดชอบโดยตรง
1. เด็ก HIV / AIDS	ACCESS / ศูนย์เอดส์จังหวัดเชียงราย / บ้านชีวิตใหม่
2. เด็กเร่ร่อน	โครงการมิตรข้างถนน / บ้านเด็กนานา
3. เด็กไร้สัญชาติ	กระจกเงา / DAPA / มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา
4. เด็กข้ามชาติ	ศูนย์ลูกหญิง / มิตรข้างถนน / บ้านเด็กนานา
5. เด็กพิการ	สนง.พัฒนาสังคมฯ / โรงเรียนศึกษาพิเศษ
6. เด็กกับการกระทำผิด	ศูนย์คริสเตียนบริการ/สถานพินิจฯ
7. แรงงานเด็ก	พชภ. / สวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด
8. เด็กกับยาเสพติด	กระจกเงา / เครือข่ายเยาวชนแม่ข้าวต้ม / สปจ.เชียงราย
9. เด็กกับการค้าประเวณี	มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา / เรือนร่มเย็น / ศูนย์ลูกหญิง
10. เด็กถูกละเมิดสิทธิทางเพศ	โรงพยาบาลเชียงรายฯ / บ้านพักพิง / ศูนย์เพื่อน้องหญิง
11. เด็กกำพร้า	ศูนย์ลูกหญิง / สนง.พัฒนาสังคมฯ / บ้านชีวิตใหม่

องค์กรที่รับผิดชอบในแต่ละประเด็น จะเป็นแกนนำหลักในการให้ข้อมูลสถานการณ์เด็ก รวมทั้งให้แนวทางในการรวบรวมข้อมูลดังกล่าว ในส่วนของกลไกการทำงาน จะเห็นได้ว่า จังหวัดเชียงราย มีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นแกนหลักในการประสานงาน โดยมีมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา เป็นศูนย์กลาง ขณะที่หน่วยงานภาครัฐ จะเป็นเพียงคณะทำงานที่จะช่วยในด้านของการอำนวยความสะดวกด้านข้อมูล และจะร่วมในเวทีวิเคราะห์สังเคราะห์องค์ความรู้จากข้อมูลที่ได้เป็นบางครั้งเท่านั้น โดยที่การประสานงานมีองค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่ประสาน ทั้งภายในกลุ่มประเด็นทั้ง 11 ประเด็น และประสานงานในเครือข่ายประชาคมด้วย

4. จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ มีหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทในการทำงานด้านเด็กและเยาวชนเป็นหลัก ส่วนบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนก็มีจำนวนหนึ่ง แต่ยังไม่มากเท่ากับจังหวัดอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นเพราะปัจจัยในด้านของพื้นที่ ประชากร ในส่วนของการทำงานในลักษณะเครือข่าย ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ก็ยังไม่มีการรวมตัวกันชัดเจน ฉะนั้น จึงถือได้ว่า จังหวัดแพร่ยังไม่มีการก่อตัวของการทำงานในลักษณะของเครือข่ายประชาคม

ดังนั้น เมื่อเริ่มโครงการฯ ทางผู้ประสานงานในส่วนกลาง ซึ่งเป็นมีพื้นเพเดิมเป็นคนในพื้นที่มาก่อน ได้ติดต่อเชื่อมกับเจ้าหน้าที่ในส่วนของสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดซึ่งมีความรู้จักกันในเบื้องต้นก่อน เนื่องจากถือว่าเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทโดยตรงในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ซึ่งมีคณะทำงานร่วมกันในหน่วยงานประมาณ 3-4 ท่าน ประกอบกับคณะทำงานที่บางท่านก็เป็นบันทิตกองทุนหมู่บ้าน โดยได้มีการปรึกษากันอย่างไม่เป็นทางการหลายครั้ง หลังจากนั้น จึงได้เชิญตัวแทนมาร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 เพื่อทำความเข้าใจและปรึกษาแนวทาง ในการสร้างเครือข่ายกลไกการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในจังหวัดแพร่ ซึ่งเมื่อตัวแทนซึ่งเป็นผู้ที่มีภารกิจรับผิดชอบทำงานด้านเด็กและเยาวชนและทำหน้าที่ในด้านของข้อมูลสถิติอยู่แล้ว ได้มองเห็นความเป็นไปได้ของแนวทางในการทำงานก็ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวในการขยายแนวคิด ชักชวน เพื่อให้เกิดเครือข่ายกลไกประชาคมจังหวัดแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดเวทีระดับจังหวัด เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2545 มีการเชิญตัวแทนผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนจากทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วม

ข้อสรุปจากการจัดเวทีคือ ที่ประชุมเห็นด้วยในแนวคิด/ ยุทธศาสตร์การทำงานของโครงการฯ และเห็นว่า ตัวแทนจากส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมในเวทีนั้น ยังถือว่าไม่เป็นประชาคมที่เข้มแข็ง เพราะยังขาดผู้ที่มีผู้ที่มีบทบาททำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดอีกหลายท่าน ซึ่งทำงานอยู่ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้น จึงถือว่าผู้ที่ร่วมประชุมเป็นคณะทำงานในเบื้องต้นก่อน แล้วให้คณะทำงานไปขยายแนวคิดเพื่อให้เกิดเครือข่ายคนทำงานเพิ่มมากขึ้น ทั้งในหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนั้น ที่ประชุมยังได้ร่วมกันกำหนดแผนการทำงาน โดยลงรายละเอียดเป็นภารกิจที่จะกระทำอย่างชัดเจนเป็นรายสัปดาห์ แสดงให้เห็นถึงความสนใจของประชาคมได้อย่างดี

หลังจากนั้น คณะทำงานของจังหวัด ก็มีการจัดเวทีจังหวัดครั้งที่ 2 ในวันที่ 31 สิงหาคม 2545 ข้อสรุปในเวทีคือ มีการรายงานผลการติดต่อทาบทามเพื่อให้เครือข่ายประชาคมมีการขยายของผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น ซึ่งถือเป็นการรวบรวมศักยภาพที่เป็นทุนของจังหวัดให้มารวมกันนั่นเอง ทำให้ได้ผู้ร่วมเครือข่ายจากทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนเพิ่มขึ้น ที่ประชุมยังได้เห็นชอบให้มีการทำหนังสือรับรองคณะทำงานอย่างเป็นทางการ จากผู้ว่าราชการจังหวัดด้วย เพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงานในช่วงของการเก็บข้อมูลจริง และเห็นว่าควรมีการจัดเวทีย่อยที่เป็น Work

shop ในส่วนของคณะทำงานอีก โดยได้จัดขึ้นในวันที่ 14 กันยายน 2545 เพื่อร่วมกันเขียนแผนงาน/ ข้อเสนอโครงการฯ เป็นตุ๊กตาเตรียมนำเสนอในเวทีใหญ่ประชาคมของจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อประหยัดเวลาและงบประมาณ

ผลจากการปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องของกลไกประชาคม รวมทั้งการที่ผู้ประสานงานส่วนกลาง ได้ลงไปร่วมให้ทักษะกระบวนการ ทำความเข้าใจในแนวทางเป้าหมายยุทธศาสตร์ของโครงการฯ ทุกครั้งที่คณะทำงานของจังหวัดได้มีการประชุม ทั้งเวทีระดับจังหวัดและเวที Work shop ทำให้จำนวนของเครือข่ายขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กลไกประชาคมจังหวัดมีความเข้าใจและมีข้อเสนอโครงการฯ ที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องในคณะทำงาน นำไปสู่การนำเสนอข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัดในเวทีประชาคมของจังหวัดในเดือนพฤศจิกายน 2545 และเข้าร่วมนำเสนอปัญหาอุปสรรคและแผนงานในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ในวันที่ 31 ต.ค – 1 พ.ย 2545 ที่เชียงใหม่ หลังจากนั้นได้เข้าร่วมในเวที Review ข้อเสนอโครงการฯ ในวันที่ 14 ธันวาคม 2545 อีกครั้งหนึ่ง จนทำให้เกิดข้อเสนอโครงการฯ ที่มีความสมบูรณ์ พร้อมที่จะปฏิบัติงานในชุดแรก กลไกประชาคมที่ปรากฏในแผนงานอย่างเป็นทางการของจังหวัดแพร่ ประกอบไปด้วยตัวแทนจากส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ดังนี้

กลไกคณะทำงานด้านเด็กและเยาวชน จังหวัดแพร่

1. นายเจตน์ ขีดดี	ข้าราชการบำนาญ	ที่ปรึกษา
2. นายไกรฤกษ์ กิ่งแก้ว	อาจารย์ใหญ่ ร.ร.บ้านเวียงทอง	ที่ปรึกษา
3. นางภิรมย์พร กวาวสาม	ประธานชมรม อสม. อ.เมืองแพร่	ที่ปรึกษา
4. น.ส.ปลิดา กำคำ	หัวหน้าฝ่ายบริหารงานทั่วไป สนง.จัดหางานจังหวัดแพร่	ที่ปรึกษา
5. นายจรูญ สิริปัญจพร	ประธานกรรมการบ.ควอลิตี้เมติคัลฯ	ที่ปรึกษา
6. นายสมคิด พันธ์แพง	ผอ.ร.ร.บ้านปงหัวหาด อ.สูงเม่น	ประธานคณะทำงาน
7. นางอัญชัญ หวังระบอบ	นักสังคมสงเคราะห์ 6 ว สนง.พัฒนาสังคมและสวัสดิการจ.แพร่	รองประธาน
8. น.ส.พรนภา สำรีราษฎร์	นักสังคมสงเคราะห์ 4 สนง.พัฒนาสังคมและสวัสดิการจ.แพร่	เหรัญญิก
9. น.ส.นภาพร พนอนุอุดมสุข	องค์กรภาคประชาชน	ผู้ช่วยเหรัญญิก
10. น.ส.วิไลรัตน์ แขมน้อย	บัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน	ผู้ประสานงานภาค/ จังหวัดและเลขานุการ
11. น.ส.มนชยา ภู่มณี	องค์กรภาคประชาชน	ผู้ประสานงานภาค/ จังหวัด
12. นายธีรศักดิ์ แก้วบริสุทธิ์	อาจารย์ใหญ่ ร.ร.บ้านหัวดง อ.สูงเม่น	คณะทำงาน
13. นางนิมิตรา แก้วบริสุทธิ์	อ.2 ระดับ 7 ร.ร.วิไลเกียรติอุปถัมภ์	คณะทำงาน
14. นายสมภพ ดาวแดน	นักสังคมสงเคราะห์โครงการฯ สนง.พัฒนาสังคมและสวัสดิการจ.แพร่	คณะทำงาน
15. น.ส.เสาวณีย์ ถาปนา	เจ้าพนักงานคุ้มครองแรงงาน สนง.สวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน	คณะทำงาน
16. นางชุติมา เวียงโอสภ	ศูนย์ประสานงาน อสม.จังหวัดแพร่	คณะทำงาน
17. น.ส.จิรพร ปินใจ	องค์กรภาคประชาชน	คณะทำงาน

อย่างไรก็ตาม ในการสร้างกลไกประชาคมของจังหวัด มีความไม่เข้าใจกันเกิดขึ้นภายในกลไกของเครือข่ายจังหวัดเอง ซึ่งทางผู้ประสานงานในส่วนกลาง ได้พยายามช่วยให้คำปรึกษาและเชื่อมประสานให้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น จนได้ข้อสรุปของกลไกประชาคมของจังหวัดแพร่คือ ผู้ประสานงานในส่วนกลางของจังหวัดที่ทำหน้าที่ประสานงานหลักคือตัวแทนจากสำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด โดยที่มีการประสานงานร่วมกับทางบุคลากรของโรงเรียน อสม. และองค์กรภาคประชาชน

5. จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านถือเป็นจังหวัดที่มีกลไกประชาคมที่เข้มแข็งทั้งในส่วนของราชการ เช่น ทางโรงพยาบาล ทีมงานประชาสงเคราะห์ และในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน มีมูลนิธิฮักเมืองน่าน เป็นแกนหลักของประชาคมที่เข้มแข็งมาก เป็นที่ยอมรับในระดับจังหวัด ทั้งการทำงานด้านเด็กและเยาวชนและประเด็นปัญหาอื่นๆ ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ในจังหวัด ก็เข้ามามีส่วนร่วมในเครือข่ายของมูลนิธิฮักเมืองน่านด้วย ในส่วนของกลไกการทำงานเชิงประชาคมด้านเด็กและเยาวชน จังหวัดน่านได้มีความพยายามที่จะรวมตัวกันในเฉพาะประเด็นเด็กและเยาวชน เช่น มีการจัดเวทีพูดคุยเรื่องสิทธิเด็ก โดยศูนย์ประสานงานประชาคมจังหวัดน่านและโรงพยาบาลน่าน มีการระดมความคิดเห็นทั้งจากภาครัฐ เอกชน และชุมชน ทำให้เกิดพันธมิตรการทำงานมากขึ้น แต่การทำงานของประชาคมจังหวัดน่านที่ผ่านมา ก็ยังไม่มีการจัดระบบการทำงานในลักษณะเครือข่ายกลไกประชาคมด้านเด็กและเยาวชนอย่างสมบูรณ์

ดังนั้น เมื่อเริ่มโครงการ ผู้ประสานงานในส่วนกลางจึงได้ประสานกับทางมูลนิธิฮักเมืองน่านก่อน โดยในช่วงของการพัฒนาโครงการฯ ได้มีการปรึกษาหารือร่วมกันหลายครั้ง และเชิญเข้าร่วมประชุมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 เพื่อทำความเข้าใจและปรับแนวทางการทำงานร่วมกันให้เชื่อมกับระดับภาค ผลจากการประชุมนำไปสู่การขยายในแนวคิดภายในจังหวัด มีการจัดเวทีระดับจังหวัดในวันที่ 11 สิงหาคม 2545 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมจากทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ส่วนใหญ่ล้วนเป็นประชาคมเดิมของจังหวัดอยู่แล้ว ข้อสรุปของเวทีคือ อาศัยคณะทำงานตามโครงสร้างประชาคมของจังหวัดที่มีความเข้มแข็งอยู่เดิมแล้ว เป็นคณะทำงานในเบื้องต้นก่อน โดยที่ทางมูลนิธิฮักเมืองน่านจะทำหน้าที่ประสานงานเป็นศูนย์กลางหลัก เพื่อทำให้เกิดการรวมกลไกประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดน่านทั้งในส่วนของราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ในขณะที่การประสานงานในส่วนของหน่วยงานราชการ ก็จะพัฒนากลไกประชาคมจากการประสานงานร่วมกันของมูลนิธิฮักเมืองน่านกับทางโรงพยาบาล

หลังจากนั้น ตัวแทนของประชาคมน่าน ก็ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะจากทางส่วนกลาง เพื่อปรับข้อเสนอโครงการฯ ที่นำเสนอให้มีความชัดเจนสมบูรณ์ขึ้น โดยที่ประชุมมีความเห็นว่า จังหวัดน่านถือเป็นจังหวัดที่มีความเข้มแข็งของกลไกประชาคม และมีความพร้อมมากที่สุดในการปฏิบัติงานในชุดแรก จากนั้น ได้มีการจัดเวทีย่อยภายในจังหวัดอีกประมาณสองครั้ง เพื่อปรับแผนให้มีความสมบูรณ์และนำเสนอในเวที Review ในวันที่ 14 ธันวาคม 2545 จนเกิดข้อเสนอโครงการฯ ของจังหวัดที่มีความสมบูรณ์พร้อมที่จะปฏิบัติจริงได้ทันที ซึ่งในแผนงานฯ กลไกประชาคมของจังหวัดน่านประกอบไปด้วย

1. คุณสำรวย	ผัดผล	มูลนิธิฮักเมืองน่าน	ผู้ประสานงาน/ วิชาการ
2. คุณถนัด	ใบยา	สำนักงานสาธารณสุข	ผู้ประสานงาน/ วิชาการ
3. อ.ลักษณาพร	ทัศนาวลัย	ข้าราชการบำนาญ	ผู้ประสานงาน
4. อ.เสน่ห์นุช	วิเศษสุข	สนง.สปจ.(ศึกษานิเทศก์)	ผู้ประสานงาน

5. คุณมะลิวัลย์	ผัดผล	มูลนิธิฮักเมืองน่าน	คณะทำงาน
6. คุณทนงศักดิ์	ธรรมะ	มูลนิธิฮักเมืองน่าน	คณะทำงาน
7. คุณจินตนา	จันดี	สสจ.	คณะทำงาน
8. คุณกัญญารัตน์	วงค์ภูคา	ประชาคมจังหวัดน่าน	คณะทำงาน/ วิชาการ
9. คุณอรไท	พิพิธพัฒน์ไพสิฐ	โรงพยาบาล	คณะทำงาน
10. อ.ประภารัตน์	สายวงศ์	โรงเรียนสตรีศรีน่าน	คณะทำงาน
11. อ.ศิริลักษณ์	ขจรศักดิ์พันธ์	โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์น่าน	คณะทำงาน
12. คุณจีราวัฒน์	กำคำมูล	ชมรมอนุรักษ์พันธุ์พืชบ้านน่าน	คณะทำงาน
13. คุณเกียววะลี	มีสิทธิ์	อาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม	
14. คุณบุษยารัตน์	ผัดผล	แกนนำเยาวชนฮักเมืองน่าน	คณะทำงาน
15. คุณยุวธิดา	พลพิชัย	แกนนำเยาวชนฮักเมืองน่าน	คณะทำงาน
16. คุณเพิ่มศักดิ์	ทาไชย	โรงพยาบาลอำเภอสันติสุข	กองเลขาฯ
17. คุณชาณิดา	กินนาธรรม	มูลนิธิฮักเมืองน่าน	กองเลขาฯ
18. คุณสมศักดิ์	อินทะเสน	อาสาสมัครชมรมอนุรักษ์พันธ์พื้นบ้าน	

จึงสรุปได้ว่า ในส่วนของกลไกประชาคมของจังหวัดน่าน ถือว่ามีความเข้มแข็งเป็นทุนเดิม โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนคือมูลนิธิฮักเมืองน่านเป็นแกนหลัก ในการประสานงานร่วมกับทางสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล มีความหลากหลายของประชาคมที่มีตัวแทนจากส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน พระสงฆ์ องค์กรชุมชน รวมทั้งเยาวชนด้วย ถือว่าเป็นต้นแบบที่ดีของจังหวัดอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยกลไกประชาคมที่เข้มแข็งระดับจังหวัด

6. จังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยา เป็นจังหวัดที่มีสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนที่มีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จังหวัดหนึ่งซึ่งมีส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ได้พยายามทำงานแก้ไขปัญหามาโดยตลอด เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา โดยคุณหมอเพชญศรี และกลุ่มเอ็นจีโอต่างๆ เช่น ศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน มูลนิธิรักษ์ไทย องค์กรแคร์ ศูนย์ส่งเสริม สวท. กลุ่มมะเขือแจ้ เป็นต้น ทำงานในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด แต่ยังไม่มีการรวมตัวกันทำงานเป็นเครือข่ายประชาคมทั้งในส่วนของราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ผ่านมามีความพยายามที่จะจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรวบรวมทำเนียบขององค์กรพัฒนาเอกชนโดยรวมบ้าง แต่ก็จำกัดอยู่ที่หน่วยงานหรือองค์กรหนึ่งๆ เท่านั้น ไม่ได้ร่วมกันทำงานและประสานงานในเชิงเครือข่าย

เมื่อเริ่มโครงการฯ ในส่วนของการสร้างเครือข่ายประชาคมด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดพะเยา ผู้ประสานงานในส่วนกลาง ได้ประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนคือศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนจังหวัดพะเยา และสาธารณสุขจังหวัดพะเยา มีการปรึกษาหารือร่วมกันและเชิญเข้าร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 ผลของการร่วมในเวที นำไปสู่การจัดเวทีจังหวัดเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2545 เพื่อทำความเข้าใจร่วมกับองค์กร/ หน่วยงานอื่นๆ ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน และเพื่อทำให้เกิดกลไกเครือข่ายทีมงานของจังหวัดในเบื้องต้น จากนั้นได้มีการจัดเวทีย่อยในจังหวัดอีกสองครั้ง ทำให้เกิดความชัดเจนทั้งในส่วนของกลไกการทำงานและในส่วนของแผนงาน/ข้อเสนอโครงการฯ มากขึ้น

หลังจากนั้น ตัวแทนของประชาคมจังหวัดพะเยา ได้เข้าร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ในวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2545 เพื่อนำเสนอความก้าวหน้า และความพร้อมในการทำงาน โดยได้ข้อสรุปว่า ในส่วนของกลไกการทำงานมีผู้ทำหน้าที่ประสานงานหลักจากสองส่วนคือ ส่วนราชการจากสำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการฯ และส่วนองค์กรพัฒนาเอกชนคือศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชน โดยมีทางสำนักงานสาธารณสุขโดยทีมงานคุณหมอเพชรศรี ช่วยสนับสนุนให้คำปรึกษาหลัก ในขณะที่มีเครือข่ายประชาคมเกิดขึ้นทั้งจากส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน พระสงฆ์ รวมทั้งเยาวชนด้วย ทุกฝ่ายล้วนแต่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพร้อมที่จะช่วยเหลือในด้านการรวบรวมข้อมูล

ผลจากการร่วมปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องทั้งในเวทีระดับภาคและในระดับจังหวัด ของเครือข่ายกลไก ทำให้กลไกของจังหวัดมีความเข้มแข็ง และมีความชัดเจนในข้อเสนอโครงการฯ มากขึ้น สามารถนำเสนอระดับภาคในเวที Review วันที่ 14 ธันวาคม 2545 ซึ่งคณะทำงานในส่วนกลางและผู้ร่วมประชุมเห็นว่า จังหวัดพะเยาเป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีความพร้อมจะปฏิบัติงานจริงในชุดแรก โดยกลไกประชาคมของจังหวัดพะเยาตามแผนงานฯ ประกอบไปด้วยตัวแทนจากส่วนราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน พระสงฆ์ องค์กรชุมชน รวมทั้งเยาวชน ดังต่อไปนี้

ส่วนราชการ

- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา
- ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
- กองกำกับการตำรวจตระเวณชายแดนที่ 32
- ศูนย์พลศึกษาและการกีฬาพะเยา
- สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดพะเยา
- โรงพยาบาลพะเยา
- สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด
- จังหวัดทหารบกพะเยา
- ตำรวจภูธรจังหวัดพะเยา
- วิทยาลัยเทคนิคพะเยา
- มหาวิทยาลัยนเรศวร
- ศูนย์การท่องเที่ยวกีฬาและนันทนาการจังหวัดพะเยา
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

องค์กรพัฒนาเอกชน/ พระสงฆ์

- มูลนิธิรักษ์ไทย/ องค์การแคร์
- สมาคมวางแผนครอบครัวฯ
- บ้านเมตตาธรรม
- เครือข่ายร่วมใจภักดิ์ฯ อำเภอจุน
- ศูนย์พักพิงใจ
- ลานวัดลานใจลานกีฬา วัดร่องเข็ม อ.เมือง
- ศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนจังหวัดพะเยา

ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานจริง จะมีแกนหลักที่ทำหน้าที่ประสานงานให้กลไกประชาคมมีความเข้มแข็ง ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนคือ ศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนจังหวัดพะเยา โดยความร่วมมือจากทางโรงพยาบาลและสาธารณสุข โดยคุณหมอเพชรศรี ในการช่วยประสานงานในส่วนของภาครัฐ

7. จังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน ยังไม่มีการทำงานด้านเด็กและเยาวชนเด่นชัดมากนักเมื่อเทียบกับในส่วนของราชการ และยังไม่มีการรวมตัวกันทำงานเป็นเครือข่ายประชาคมทั้งในส่วนของราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ช่วงก่อนเริ่มโครงการฯ จึงยังไม่มีความเคลื่อนไหวในการรวมเครือข่ายกลไกด้านเด็กและเยาวชน

เมื่อเริ่มโครงการฯ ทางผู้ประสานงานในส่วนกลาง ได้ประสานงานกับทางส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดเพื่อทำความเข้าใจ ในเวทีได้มีการกำหนดผู้ประสานงานของจังหวัดชั่วคราวคือคุณปรีชา ลักษณะ ซึ่งทำงานในส่วนของนโยบายจากสำนักงานจังหวัดลำปาง และคุณนงลักษณ์ นันตา จากสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำปาง เป็นตัวแทนเข้าร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 หลังจากนั้น ได้มีการจัดเวทีภายในจังหวัดอีก 2 ครั้ง เพื่อทำความเข้าใจและวางแผนการทำงานของกลไก ซึ่งตัวแทนจากส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วม ล้วนแต่มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมในประชาคม และพร้อมที่จะให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ โดยถือว่าผู้ที่เข้ามาร่วมเวทีเป็นประชาคมและเป็นคณะทำงานในเบื้องต้นก่อน ประกอบไปด้วย

1.	คุณกุลรัตน์	ไชยพรหม	สนง.สาธารณสุขจังหวัด
2.	พ.ต.ท.สุภาพ	เหล่มนำชัย	สนง.ตำรวจภูธรจังหวัด
3.	คุณมงคล	อินทนา	สนง.ประถมศึกษาจังหวัด
4.	คุณนงลักษณ์	นันตา	สนง.ศึกษาธิการจังหวัด
5.	คุณรัศมี	บัวบาน	สนง.ประชาสงเคราะห์จังหวัด
6.	คุณอำไพ	กรุงวงค์	สนง.สวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน
7.	คุณบุญเทียม	ดีประสิทธิ์	สนง.พัฒนาชุมชนจังหวัด
8.	ผู้แทนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดลำปาง		
9.	ผู้แทนศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพสตรีภาคเหนือ		
10.	คุณศิริพร	สมาน	โครงการส่งเสริมสิทธิเด็กและชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากการร่วมเวทีแลกเปลี่ยน รายงานความก้าวหน้าความพร้อมของกลไกและแผนงานในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ในวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2545 ได้ข้อสรุปว่า เนื่องจากผู้ประสานงานของจังหวัด ซึ่งเป็นตัวแทนจากส่วนราชการทั้งสองท่าน ติดภารกิจทางส่วนราชการที่กำลังอยู่ในช่วงปฏิรูประบบราชการ จึงทำให้การประสานงานไม่เกิดความต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่ผู้เข้าร่วมในเวทีระดับจังหวัดทุกคน มีใจพร้อมที่จะร่วมโครงการฯ ซึ่งแนวทางแก้ไขจากการร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 นั้น ที่ประชุมเห็นว่า น่าจะติดต่อผู้ที่มีความเหมาะสมในจังหวัดทำหน้าที่ประสานงานแทนผู้ประสานงานในชุดเดิมต่อไป ซึ่งน่าจะเป็นตัวแทนจากส่วนองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น คุณศิริพร หรือเครือข่ายวิจัยของ สกว. โดยคุณนพพร คุณศรีษะเกษ เป็นต้น ซึ่งผู้ประสานงานในส่วนกลางรวมทั้งเครือข่ายกลไกเดิมของจังหวัด จะต้องปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่องเพื่อขยายเครือข่ายกลไกและหาผู้ที่มีใจ พร้อมจะทำหน้าที่ประสานงานในส่วนของกลไกของจังหวัด

อย่างเต็มที่ต่อไป โดยที่ผู้ประสานงานรวมทั้งเครือข่ายกลไกในชุดเดิมที่ผ่านการทำความเข้าใจในโครงการฯ ในเวทีระดับจังหวัดมาแล้ว ได้ยืนยันถึงความพร้อมที่จะให้การสนับสนุนช่วยเหลือในกลไกประชาคมและการเก็บข้อมูลอย่างเต็มที่

8. จังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์มีสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนก็กำลังก่อตัวขึ้นเรื่อยๆ บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนยังไม่เด่นชัดนัก เนื่องจากมีจำนวนน้อยและกระจัดกระจาย แต่มีกลไกประชาคมจังหวัดอุตรดิตถ์ ที่มีการสัมมนากับเครือข่ายทุกเดือน เป็นเวทีสัญจรไปแต่ละอำเภอ และมีบุคลากรที่มีศักยภาพในจังหวัดซึ่งทำงานในสถาบันการศึกษาคือ อ.ฉัตรนภา มีความเกี่ยวข้องในการทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชน มีองค์กรที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนคือสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) ที่ผ่านมา บุคลากรในภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน ก็มีความพยายามแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนด้วยยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่เด่นก็คือ การจัดกิจกรรมเข้าค่าย การจัดรายการวิทยุชุมชนเป็นการสื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยเยาวชนสู่เยาวชน ชมรมเยาวชนรักสุขภาพ นอกจากนั้นสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาล และประชาสงเคราะห์จังหวัดยังได้ช่วยสนับสนุนทั้งข้อมูลและงานวิชาการ ให้กับองค์กรที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดซึ่งก็มีการประสานงานกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่ยังไม่ได้มีภารกิจเนื้องานที่จะกระทำร่วมกันเป็นเครือข่าย

ในช่วงแรกเริ่มโครงการฯ ผู้ประสานงานในส่วนกลาง ได้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่จากสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) คือคุณสุขุม ใหม่จันทร์ดี โดยการแนะนำจาก อ.ฉัตรนภา เพื่อเชิญให้เข้าร่วมในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 ผลจากการร่วมเวที ทำให้เกิดการขยายต่อในแนวคิด และการขยายเครือข่ายเพื่อร่วมปรึกษาหาแนวทางในการทำงาน โดยอาศัยเครือข่ายทำงานในหน้าที่เดิมคือกลุ่มพระสงฆ์ เครือข่ายเยาวชน องค์กรชุมชน โดยมีตัวแทนจากส่วนราชการคือทางโรงพยาบาลให้การสนับสนุนร่วมปรึกษาหารือด้วย ซึ่งต่อมาคุณสุขุม ได้ทำหน้าที่ประสานงานหลักภายในจังหวัด ร่วมกับทีมงานจากสำนักงาน กกต.จังหวัดอุตรดิตถ์ คือคุณสมชาย พลจร

ในช่วงของการเตรียมความพร้อมตามโครงการฯ ได้จัดเวทีย่อยภายในจังหวัดครั้งแรกเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2545 ได้ข้อสรุปว่า เนื่องจากรูปแบบการทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนเดิม มีฐานจากการทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชน และมีข้อมูลที่ทางนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาราชภัฏได้รวบรวมไว้ (ตามโครงการ Child Watch โดย ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สกว.) เป็นข้อมูลเชิงสถิติที่ดี ก็จะนำมาประกอบ รวมทั้งในข้อมูลเชิงปฐมภูมิ ก็จะมีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งตามโซนอำเภอทั้งจังหวัด รวมทั้งหมด 3 โซน ในแต่ละโซนมีบุคลากรจากองค์กรชุมชน พระสงฆ์ และเยาวชน เป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งอยู่เดิมแล้ว

จากนั้น ตัวแทนประชาคม คือผู้ประสานงานที่เป็นแกนหลักรับผิดชอบในการประสานงานภายในจังหวัดคือคุณสมชาย พลจร จากสำนักงานคณะกรรมการเลือกตั้งจังหวัด ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีระดับภาคครั้งที่ 2 ในวันที่ 31 ตุลาคม – 1 พฤศจิกายน 2545 ถึงปัญหาอุปสรรคในด้านกลไกและข้อมูล และนำเสนอผลของการจัดเวทีย่อยหลายๆ ครั้ง ร่วมกับเครือข่ายเยาวชน องค์กรชุมชน ส่วนราชการบางหน่วยงาน และพระสงฆ์ โดยอาศัยฐานจากการทำงานตามภารกิจในองค์กร/หน่วยงานภายในจังหวัด ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความพร้อมและความเข้มแข็งของกลไกเครือข่ายทำงาน ที่จะดำเนินงานตามโครงการฯ

หลังจากได้ข้อเสนอแนะจากส่วนกลาง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนกับกลไกจังหวัดอื่นๆ ที่เข้าร่วมในเวทีระดับภาค ก็ทำให้เกิดความเข้าใจในเนื้องาน นำไปสู่การจัดเวทีย่อยของจังหวัดอีกหลายครั้งอย่างต่อเนื่อง มีการประสานงานขยายเครือข่ายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในส่วนของส่วนของราชการ จากการจัดเวทีย่อยอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้กลไกสามารถนำเสนอ

แผนงาน/ข้อเสนอโครงการ ที่มีความชัดเจนพร้อมจะปฏิบัติจริง โดยได้นำเสนอแผนงานฯ ผ่านเวที Review ข้อเสนอโครงการฯ ในระดับภาควันที่ 14 ธันวาคม 2545 โดยในส่วนของกลไกประชาคมของจังหวัดอุตรดิตถ์ที่เป็นคณะทำงานนั้น ประกอบไปด้วย

ภาครัฐ

- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์
- ฝ่ายจิตเวช โรงพยาบาลจังหวัดอุตรดิตถ์
- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดอุตรดิตถ์
- สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดอุตรดิตถ์
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุตรดิตถ์
- สำนักงานจังหวัดอุตรดิตถ์
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุตรดิตถ์
- สามัญศึกษาจังหวัดอุตรดิตถ์

ภาคเอกชน

- ประชาคมจังหวัดอุตรดิตถ์
- กองทุนเพื่อสังคมจังหวัดอุตรดิตถ์
- เครือข่ายวิทยุชุมชนคนรักอุตรดิตถ์
- เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน
- เครือข่ายบัณฑิตกองทุนฯ
- เครือข่ายเยาวชนจังหวัดอุตรดิตถ์
- เครือข่ายเด็กอำเภอท่าปลา
- เครือข่ายเฟรนคอนเนอร์ โรงพยาบาลอุตรดิตถ์

ภาคประชาชน

- ชมรม อสม.จังหวัดอุตรดิตถ์
- กลุ่มเยาวชนตำบลวังดิน
- กลุ่มเยาวชน ตำบลวังกะพี้
- กลุ่มเยาวชนอำเภอตรอน
- กลุ่มเยาวชนวิทยุชุมชนคนรักอุตรดิตถ์
- กลุ่มเยาวชนสร้างอาชีพอำเภอฟากท่า

โดยมีคณะทำงานและกองเลขานุการจากตัวแทนภาคีเครือข่ายประชาคม เครือข่ายบัณฑิตฯและเครือข่ายเยาวชนจังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 20 คน

9. จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีองค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนพอสมควร ในช่วงของโครงการฯ ผู้ประสานงานส่วนกลางได้เชิญคุณสันติพงษ์ มูลฟอง จากศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชน และคุณเรณู จอมกาศ จากโครงการฟื้นฟูชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวแทนจากองค์กรพัฒนาเอกชน และทำงานในพื้นที่ เข้าร่วมแลกเปลี่ยนในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2545 เพื่อทำความเข้าใจและร่วมแลกเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนากลไกเครือข่ายประชาคมของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้ข้อสรุปว่า จังหวัดมีปัญหาในด้านของการคมนาคมเป็นหลัก ขณะที่การทำงานเป็นเครือข่ายก็ยังมีการแบ่งโซนการทำงานเป็น 2 ส่วนด้วยกัน แต่ถ้าหากว่ามีกระบวนการเข้าไปหนุนช่วยอย่างต่อเนื่อง ก็คงไม่ยากที่จะพัฒนากลไกประชาคมให้มีความเข้มแข็ง

หลังจากที่ตัวแทนผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมในเวทีฯ ก็ทำให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การจัดเวทีระดับจังหวัดขึ้นในวันที่ 9 ตุลาคม 2545 โดยได้มีตัวแทนจากหน่วยงาน/ องค์กรที่เข้าร่วมในเวที ทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งประกอบไปด้วย

- ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชน
- ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน
- สำนักงานเทศบาล
- ด่านตรวจคนเข้าเมือง
- เรือนจำจังหวัด
- มูลนิธิศุภนิมิตรแห่งประเทศไทย
- สำนักงานการกีฬาจังหวัด
- สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด
- ชมรมเพื่อนเตือนเพื่อน
- องค์กร IRC
- องค์กร UNHCR
- สำนักงานจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- อบจ.จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดยในการจัดเวที มีศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชน ทำหน้าที่เป็นองค์กรประสานงานเครือข่ายประชาคมภายในจังหวัด ต่อมาเนื่องจากจังหวัดมีปัญหาเรื่องการคมนาคมภายในจังหวัดที่แต่ละอำเภอห่างไกลกันมาก ประกอบกับผู้ประสานงานภายในจังหวัดติดภารกิจ ดังนั้น การประสานงานรวมเครือข่ายประชาคมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกัน จึงประสบปัญหา ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาอีกสักช่วงหนึ่ง เพื่อหาผู้ประสานงานที่เหมาะสมทั้งในส่วนของผู้ประสานงานกลางที่จะลงไปเชื่อมกับจังหวัด และในส่วนของผู้ประสานงานภายในจังหวัด ที่จะเชื่อมกลไกประชาคมของจังหวัดอีกครั้งหนึ่ง

ตารางสรุปกลไกประชาคมด้านเด็กและเยาวชนของ 9 จังหวัด

จังหวัด	หน่วยงาน/องค์กรที่ร่วมเป็นเครือข่ายประชาคม						สังกัดของผู้ประสานงาน	
	GOs	NGO	POs	กลุ่ม	พระสงฆ์	เยาวชน	ผู้ประสาน 1	ผู้ประสาน 2
เชียงใหม่	*	*	*	0	0	0	CY-Net	CY-Net
เชียงราย	*	*	*	*	0	0	มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา	
ลำพูน	*	*	*	0	0	*	สถาบันหริภุญชัย	สรจ.
แพร่	*	*	*	0	0	0	สนง.พัฒนาสังคมฯ	อสม.
น่าน	*	*	*	*	*	*	มูลนิธิฮักเมืองน่าน	รพ.น่าน
พะเยา	*	*	*	*	*	0	ศูนย์ส่งเสริมกิจกรรม	สสจ.
ลำปาง	*	*	0	0	0	0	สำนักงานจังหวัด	สนง.ศึกษาธิการฯ
อุตรดิตถ์	*	*	*	*	*	*	กกต.จังหวัด	SIF
แม่ฮ่องสอน	*	*	0	0	0	0	ศูนย์พัฒนาเครือข่ายเด็กและชุมชน	

หมายเหตุ:

*	หมายถึง	ร่วมเป็นเครือข่ายประชาคมฯ
0	หมายถึง	ยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นเครือข่ายประชาคมฯ
Gos	หมายถึง	หน่วยงานราชการ
NGOs	หมายถึง	องค์กรพัฒนาเอกชน
Pos	หมายถึง	องค์กรชุมชน

จากภาพรวมของกลไกเครือข่ายประชาคมด้านเด็กและเยาวชนของทุกจังหวัด ได้ข้อสรุปว่า ในแต่ละจังหวัด มีหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน ทำงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว ทุกฝ่ายต่างมุ่งช่วยแก้ไขปัญหา แต่ด้วยข้อจำกัดในด้านข้อมูลด้านการแก้ปัญหาแบบแยกส่วน ไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้มาร่วมกันแก้ไขปัญหาในแนวทางยุทธศาสตร์เดียวกัน และในด้านของการยกระดับของปัญหาไปสู่ประเด็นสาธารณะสู่มวลชนและสู่นโยบาย ทำให้พลังการแก้ปัญหาไม่ทันกับพลวัตของปัญหา

จุดเริ่มของแนวทางการแก้ไขปัญหาแบบใหม่ จึงอยู่ที่กลไกการรวมตัวของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน องค์กรทางศาสนา และทางสังคมอื่นๆ ตลอดจนผู้ที่สนใจ อาจเรียกได้ว่าเป็นประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็ก (Child Civic Community) ของแต่ละจังหวัด ซึ่งในบางจังหวัด เช่น จังหวัดน่าน ได้มีกลไกก่อตัวเกิดขึ้นเป็นทุนเดิมก่อนแล้ว บางจังหวัดมีการริเริ่มและพยายามจะสร้างขึ้นมา

ในการรวมเครือข่ายประชาคมในแต่ละจังหวัด มีความแตกต่างกันของแกนนำหลักในประชาคม บางจังหวัดที่องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทเข้มแข็ง จะมีพันธมิตรเป็นองค์กรภาครัฐ บางจังหวัดที่หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทเข้มแข็ง จะมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นพันธมิตร เมื่อพัฒนาการของแต่ละจังหวัดมีแนวโน้มไปสู่การรวมตัวเป็นกลไกหรือเป็นประชาคมอยู่แล้ว ถ้าหากมี "กระบวนการ" กระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริม เกิดขึ้น ไม่ว่าจะมาจากภายนอกหรือจากภายในพื้นที่/จังหวัดก็ตาม การก่อตัวของกลไกจะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น เมื่อผู้ประสานงานในส่วนกลาง ได้ลงไปทำหน้าที่ประสานงานเพื่อสร้างกลไกเครือข่ายประชาคมผู้ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน กลุ่ม พระสงฆ์ เยาวชน ฯลฯ ก็ทำให้เริ่มมีการก่อตัวของประชาคมในแต่ละจังหวัด จังหวัดใดที่มีพัฒนาการความพร้อมและมีความเข้มแข็งของกลไกอยู่ก่อนแล้ว ก็จะง่ายต่อการสร้าง

ประชาคม อย่างไรก็ตาม เครือข่ายประชาคมทุกคนต่างมีภารกิจตามตำแหน่งหน้าที่ในสังกัด จึงมักประสบปัญหาในเรื่องเวลา โดยเฉพาะในช่วงของการเตรียมพร้อมโครงการ ซึ่งเป็นช่วงที่ส่วนราชการมีการปฏิรูประบบราชการ และเป็นช่วงปิดงบประมาณ ข้าราชการยังมีความสับสนในการเคลียร์งาน และเตรียมงานต่างๆ จึงเกิดอุปสรรคในการประสานงานและสร้างประชาคมพอสมควร แต่เมื่อทีมงานในจังหวัดได้ทำความเข้าใจในโครงการฯ มากขึ้น ก็พบว่า การทำงานตามยุทธศาสตร์ของโครงการฯ จะช่วยแบ่งเบาภารกิจในหน้าที่เดิม ทั้งยังเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานแก้ไขปัญหาด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดให้ดีขึ้น เนื่องจากเครือข่ายหลายท่าน ทำงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว ขณะที่มีการจัดบทบาทหน้าที่ของเครือข่ายตามข้อจำกัดของคณะทำงานแต่ละท่าน และเนื้องานก็จะทำตามศักยภาพของแต่ละจังหวัดคือจะทำเท่าที่ทำได้ก่อน แล้วค่อยขยายผลต่อไปอย่างต่อเนื่อง ก็ทำให้เครือข่ายที่มีจุดแข็งคือมีใจพร้อมที่จะทำงานช่วยเหลืออยู่แล้ว มีกำลังใจและเห็นแนวทางการทำงานเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

ในช่วงของการเตรียมความพร้อมตามโครงการฯ กลไกเครือข่ายของจังหวัด มีศักยภาพความพร้อมแตกต่างกันไป บางจังหวัด เช่น เชียงใหม่ เชียงราย มีความหลากหลายของ GO และ NGO มาก จุดเน้นของการทำงานจะอยู่ในส่วนของการประสานงาน ที่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อน ขณะที่ประเด็นเรื่องการเก็บข้อมูลถือเป็นเรื่องรอง เพราะถ้าหากประสานงานเชื่อมโยงกันได้ ก็จะเกิดความรวดเร็วในการทำงานด้านข้อมูลตามมา เนื่องจากมีการพัฒนาระบบข้อมูลในแต่ละหน่วยงาน/องค์กรในแทบทุกประเด็นอย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ขณะที่บางจังหวัด มีหน่วยงาน/ องค์กร ที่ทำงานเคลื่อนไหวด้านเด็กและเยาวชนน้อย ข้อมูลยังไม่มีการจัดระบบไว้ก่อน ก็ต้องให้ความสำคัญทั้งในส่วนของการพัฒนากลไกประชาคมและการจัดระบบข้อมูลไปพร้อมๆ กัน

จากการประสานงานสนับสนุนให้เกิดกลไกเครือข่ายประชาคมด้านเด็กและเยาวชนใน 9 จังหวัด โดยคณะผู้ประสานงานโครงการฯ ดังกล่าว ทำให้มีจังหวัด 6 จังหวัด ที่มีความพร้อมจะปฏิบัติงานอย่างเต็มรูปแบบ ได้จัดทำแผนงาน/ข้อเสนอโครงการฯ เสนอต่อฝ่าย 4 สกว. โดยที่สาระในแผนงาน/ ข้อเสนอโครงการฯ ของทั้ง 6 จังหวัด มีรูปแบบของ ข้อเสนอโครงการที่มีความคล้ายคลึงกันในสาระสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายของโครงการ กิจกรรม และรายชื่อของคณะทำงานในโครงการฯ ทั้งนี้เนื่องจากทั้ง 6 จังหวัด ได้มีการเสนอข้อเสนอโครงการฯ ต่อที่ประชุมในเวที review ข้อเสนอโครงการฯ จัดขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วมประกอบไปด้วย ที่ปรึกษาโครงการ ทีมวิจัย ผู้ประสานงานในส่วนกลางและตัวแทนกลไกเครือข่ายของ 6 จังหวัดที่เสนอโครงการฯ ซึ่งในเวทีได้มีการเสนอแนะและปรับแผนของทั้ง 6 จังหวัด ให้มีความสมบูรณ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่มีความสอดคล้องและยืดหยุ่นตามความต้องการ ข้อจำกัดและศักยภาพของจังหวัด เนื้อหาหลักในแผนงานของทั้ง 6 จังหวัด มีประเด็นที่ตรงกัน 4 ประเด็น คือ

- การเสริมสร้างเครือข่ายกลไกประชาคมให้เข้มแข็ง
- การเก็บรวบรวมข้อมูล
- การวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล
- การนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์

ประเด็นทั้ง 4 ประเด็นดังกล่าว เป็นประเด็นหลักที่ปรากฏอยู่ในแผนงานของทั้ง 6 จังหวัด แต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียดของกิจกรรม รวมทั้งงบประมาณที่ใช้ในแต่ละแผนงาน

3. ความเคลื่อนไหวของการทำงานด้านข้อมูลใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และการเข้าถึงแหล่งข้อมูลของ 6 จังหวัด

ในกระบวนการเตรียมความพร้อมในด้านข้อมูล ของทีมงานในส่วนกลางและทีมประชาคมของจังหวัดนั้น เมื่อได้ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์การทำงานร่วมกันดีแล้ว ก็มีการร่วมกันระดมความคิดเพื่อกำหนดกรอบในการเก็บข้อมูล (Child information system) อันจะทำให้เกิดความชัดเจนในการปฏิบัติการเก็บข้อมูลจริง ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการฯ และทำการสำรวจแหล่งข้อมูลตามเอกสารประกอบการสำรวจแหล่งข้อมูล (Check list) ที่ได้ผ่านการแลกเปลี่ยนปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์นับตั้งแต่เวทีย่อยในการวางแผนงานของผู้ประสานงานในส่วนกลาง การร่วมกำหนดกรอบในการเก็บข้อมูลในเวทีระดับภาคครั้งที่ 1 ที่มีที่ปรึกษา ทีมงานในส่วนกลาง และตัวแทนประชาคมของจังหวัด เข้าร่วม ตลอดจนถึงการแลกเปลี่ยนปรับปรุงกรอบการเก็บข้อมูลและเอกสารประกอบการสำรวจแหล่งข้อมูลอีกครั้ง ในเวทีประชาคมของจังหวัดแต่ละจังหวัด เพื่อให้กรอบการเก็บข้อมูล มีความสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละจังหวัด และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง

ในกรอบการเก็บข้อมูลที่ผ่านการระดมความคิดเห็นในเวทีระดับจังหวัด และในเวทีระดับภาคดังกล่าว ได้แบ่งเนื้อหาของข้อมูลที่แต่ละจังหวัดจะนำไปใช้ตามแผนในการเก็บข้อมูลจริง โดยแบ่งเนื้อหาตามประเด็น มีรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูลของแหล่งข้อมูล รายละเอียดของแหล่งข้อมูลที่จะไปจัดเก็บ ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ กรอบการเก็บข้อมูลทั้งหมดมี 3 ส่วน คือ

1. ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กและเยาวชน ซึ่งจะทำให้ทราบว่า ในแต่ละจังหวัด สภาพบริบทแวดล้อมที่หล่อหลอมและมีอิทธิพลต่อตัวเด็กและเยาวชนนั้น มีลักษณะอย่างไร ซึ่งมีประโยชน์ต่อการนำมาเป็นข้อมูลประกอบการอธิบายถึงปัญหาในแง่ของพัฒนาการของเด็กและเยาวชน ซึ่งข้อมูลสถิติเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กและเยาวชน ประกอบไปด้วย

1.1 ข้อมูลสภาพทั่วไปของครอบครัว ในด้านประชากร อัตราการเกิดการตาย เป็นต้น
1.2 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
1.3 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานของครัวเรือน
1.4 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับสภาวะสุขอนามัยของครัวเรือน
1.5 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการมีบุตร
1.6 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับสภาพของเด็กปฐมวัย (0-5 ปี)
1.7 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กวัยเรียน (6-14 ปี)
1.8 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับพัฒนาการของเยาวชน (15-24 ปี)
1.9 ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับการเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่น (15-24 ปี)

2. ข้อมูลสถิติสถานการณ์เด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC) ที่จะทำให้ทราบสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในแต่ละจังหวัด แต่ละประเด็นว่ามีหรือไม่อย่างไร มีความรุนแรงในระดับไหน โดยได้แบ่งประเด็นข้อมูลตามปัญหา ดังนี้

2.1 *เด็กและเยาวชนกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา* โดยที่เด็ก/ เยาวชนเป็นผู้กระทำหรือผู้ก่อปัญหาขึ้นเอง ประกอบไปด้วยสถิติเกี่ยวกับ

- การมั่วสุมสถานเริงรมย์
- การเสพยาเสพติด
- การมีพฤติกรรมทางเพศที่เป็นปัญหา ได้แก่ การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนา การทำแท้ง การขายบริการทางเพศ การก่ออาชญากรรม

2.2 *เด็กและเยาวชนที่ถูกกระทำ* ประกอบไปด้วยสถิติสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับ

- การถูกละเมิดสิทธิ
- การถูกละเมิดทางกาย/เพศ
- การถูกเอาเปรียบแรงงาน
- การถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ
- การได้รับอันตรายจากการทำงานภาคเกษตร
- การได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร
- การถูกบังคับให้ขอทาน
- การถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด

2.3 *เด็กและเยาวชนที่ได้รับผลกระทบ* คือไม่ได้เป็นผู้กระทำและไม่ได้ถูกกระทำ

- เด็กพิการ
- เด็กกำพร้า (AIDS)
- เด็กเร่ร่อน/ขอทาน

3. ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับหน่วยงานรัฐ/ เอกชนที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน เป็นการสำรวจรายละเอียดเกี่ยวกับหน่วยงานที่เป็นข้อมูลทั่วไป เช่น สถานที่ตั้ง ผู้รับผิดชอบ ที่อยู่ที่จะติดต่อได้ทางไปรษณีย์ โทรศัพท์ รายละเอียดของเนื้องาน/ กิจกรรมที่ทำ รวมถึงการสำรวจข้อมูลที่มีอยู่ในหน่วยงาน/ องค์กรนั้น

ในช่วงของการเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 8 เดือน เป็นการสำรวจที่ยังไม่ได้เป็นการเก็บข้อมูลจริง เพียงแต่เตรียมความพร้อม โดยการสำรวจแหล่งหรือหน่วยงาน/ องค์กร ที่จะสามารถให้ข้อมูลกับคณะทำงานของจังหวัดแต่ละจังหวัดได้เท่านั้น ผลที่เกิดขึ้นจากการเตรียมความพร้อมดังกล่าว คือ

(1) ได้ทราบความเคลื่อนไหวในการเตรียมความพร้อมที่จะจัดการข้อมูล ของกลไกประชาคมทั้ง 9 จังหวัด

(2) ได้ทำเนียบหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่ม องค์กรชุมชน ฯลฯ ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัด ของ 6 จังหวัดชุดแรก

(3) ได้ทราบถึงสถานการณ์การเข้าถึงข้อมูลของ 6 จังหวัดที่มีความพร้อมจะดำเนินงานตามโครงการฯ ก่อนในชุดแรก

(1) พัฒนาการความเคลื่อนไหวของ 9 จังหวัด ในการเตรียมพร้อมด้านการเก็บข้อมูล

<u>จังหวัดเชียงใหม่</u>

ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาและข้อมูลหน่วยงานองค์กรที่แก้ไขปัญหาของจังหวัดเชียงใหม่ ในส่วนของราชการจะมีข้อมูลที่เก็บรวบรวมไว้ตามหน่วยงาน เป็นรายปี ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนจะเน้นกระบวนการและกิจกรรมมากกว่าที่

จะจัดเก็บข้อมูล ซึ่งยังไม่มีการจัดระบบข้อมูลและการนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ประโยชน์มากนัก ต่อมา มีความพยายามของหน่วยงานภาครัฐ เช่น ศพ.ปด ที่จะพัฒนาจัดระบบข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC) ซึ่งได้รวบรวมไว้แล้วในระดับหนึ่ง ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับเรื่องโสเภณีเด็กที่ ศพ.ปด จัดทำร่วมกับ ECPAT และมีข้อมูลเชิงคุณภาพจากเวทีสัมมนาต่างๆ พอสมควร แต่ข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาเด็กที่วิกฤต ซึ่งเป็นที่ต้องการ ยังต้องอาศัยกลไกเครือข่ายเข้าช่วย

ในการเตรียมความพร้อมด้านการจัดเก็บข้อมูลของกลไกเครือข่ายของจังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการแบ่งกลุ่มประเด็นในการเก็บข้อมูลไว้ 8 กลุ่มประเด็น แยกตามกลุ่มปัญหา ได้แก่

ประเด็นที่ 1 ปัญหาเด็กกับยาเสพติด
ประเด็นที่ 2 ปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ
ประเด็นที่ 3 ปัญหาเด็กในระบบการศึกษา
ประเด็นที่ 4 ปัญหาเด็กกับสุขภาพอนามัย/เอดส์
ประเด็นที่ 5 ปัญหาเด็กเร่ร่อนและเด็กนอกระบบโรงเรียน
ประเด็นที่ 6 ปัญหาแรงงานเด็กในสถานบริการและในภาคเกษตร
ประเด็นที่ 7 ปัญหาเด็กก่ออาชญากรรม
ประเด็นที่ 8 ปัญหาเด็กไทยภูเขา/เด็กต่างด้าว

ในทั้ง 8 กลุ่มประเด็น ได้มีการพูดคุยกันในเวทีย่อยไปแล้ว 2 กลุ่มประเด็น คือประเด็นด้านปัญหาเด็กกับยาเสพติด และประเด็นปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งตัวแทนทั้งส่วนราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าร่วมเวทีพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ ในการเก็บข้อมูล และร่วมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลด้วย แต่ยังไม่ได้มีการจัดทำทำเนียบหน่วยงาน/องค์กร และสำรวจแหล่งข้อมูล เนื่องจากกลไกคณะทำงานยังไม่เข้มแข็ง ต้องอาศัยระยะเวลาการพัฒนากลไกของจังหวัดอีกซักระยะหนึ่ง

<u>จังหวัดลำพูน</u>

จังหวัดลำพูนมีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐ และมีข้อมูลคุณภาพที่ได้จากเวทีสัมมนา ซึ่งสถาบันหริภุญชัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมไว้พอสมควร แต่ยังไม่ได้นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ ในช่วงของการเตรียมความพร้อมที่ผ่านมา คณะทำงานที่ทำหน้าที่ประสานงานของจังหวัดลำพูน ได้รวบรวมข้อมูลทำเนียบหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนหรือมีข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชน รวมทั้งได้ดำเนินการสำรวจรายละเอียดของแหล่งข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดในเบื้องต้นเกี่ยวกับการติดต่อเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลที่รวบรวมไว้ค่อนข้างจะสมบูรณ์

<u>จังหวัดเชียงราย</u>

จังหวัดเชียงรายมีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐ ซึ่งเป็นข้อมูลดิบที่เป็นสถิติ และมีข้อมูลคุณภาพที่ได้จากเวทีสัมมนาที่เกิดขึ้นจากทั้งในส่วนของราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งยังไม่ได้มีการเก็บรวบรวม แต่ในส่วนของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กจังหวัดเชียงราย ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ 2540 ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันตลอดมา มีข้อมูลขององค์กรและมีการจัดทำเนียบหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนไว้ ซึ่งเป็นทั้งข้อมูลทำเนียบและถือเป็นแหล่งที่มีการจัดเก็บข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน ที่กลไกสามารถจะติดตามเก็บข้อมูลในช่วงปฏิบัติงานจริงต่อไป สำหรับทำเนียบองค์กร/หน่วยงานและการสำรวจแหล่งข้อมูลตามกรอบการเก็บข้อมูลรวมทั้งรายละเอียดของข้อมูล ได้ดำเนินการสำรวจไปในระดับหนึ่ง

จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่ ก่อนเริ่มโครงการฯ ยังไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชน และเก็บข้อมูลหน่วยงาน/ องค์กรที่แก้ไขปัญหา มีเพียงข้อมูลดิบที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐเท่านั้น ซึ่งขณะนี้ทางทีมงานจังหวัดได้ดำเนินการสำรวจทำเนียบหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนรวมทั้งสำรวจรายละเอียดของแหล่งข้อมูลเรียบร้อยแล้ว

จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านมีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐ และมีข้อมูลคุณภาพที่ได้จากเวทีสัมมนาในหลายๆ เวที ซึ่งยังไม่ได้นำมาจัดระบบและใช้ประโยชน์เท่าที่ควร คณะทำงานของจังหวัด ได้เริ่มทำการวิเคราะห์ระดมความคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ของข้อมูลและแหล่งข้อมูลในช่วง 8 เดือนที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปในเบื้องต้นพบว่าข้อมูลเชิงสถิติที่เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไปและข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเฉพาะส่วนใหญ่สามารถหาได้จากหน่วยงานของรัฐ ส่วนข้อมูลในส่วนของการแก้ไขปัญหาพบว่ามีอยู่ 4 แหล่งคือ หน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน และกลุ่มหรือเครือข่ายเยาวชน ซึ่งมีกิจกรรมและเป้าหมายที่แตกต่างกันไป

ข้อมูลทำเนียบหน่วยงาน/ องค์กรที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนและการสำรวจแหล่งข้อมูลตามกรอบการเก็บข้อมูลรวมทั้งรายละเอียดของข้อมูล คณะทำงานได้ดำเนินการรวมรวมไว้เรียบร้อยแล้ว

จังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยามีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐเช่นกัน และมีข้อมูลคุณภาพที่ได้จากเวทีสัมมนา เนื่องจากจังหวัดพะเยามีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายกลุ่ม เช่น มูลนิธิรักษ์ไทย องค์กรแคร์ ศูนย์ส่งเสริม สวท. กลุ่มมะเขือแจ้ เป็นต้น ทำงานในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด และมีประเด็นปัญหาในการทำงานที่หลากหลาย กลุ่มเหล่านี้มีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนอยู่ มีเวทีการแลกเปลี่ยนในระดับจังหวัดด้วย ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีการ Update และเปลี่ยนกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทำเนียบหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนและการสำรวจแหล่งข้อมูลตามกรอบการเก็บข้อมูล รวมทั้งรายละเอียดของข้อมูล คณะทำงานได้ดำเนินการรวมรวมไว้เรียบร้อยแล้ว

จังหวัดลำปาง

จังหวัดลำปาง ได้มีหน่วยงานภาครัฐโดยสำนักงานจังหวัด ที่พยายามรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนซึ่งมีอยู่กระจัดกระจาย และเนื่องจากเป็นจังหวัด CEO ทำให้เริ่มมีการจัดระบบและสกัดข้อมูลเฉพาะประเด็นเด็กและเยาวชนออกมาบ้างแล้ว ในส่วนของการสำรวจแหล่งข้อมูลเพื่อเตรียมพร้อมในการเก็บข้อมูลจริง เนื่องจากกลไกคณะทำงานยังขาดผู้ประสานงานหลัก กลไกประชาคมจึงไม่เข้มแข็ง ทำให้ยังไม่ได้ดำเนินการทั้งในส่วนของการทำทำเนียบหน่วยงาน/ องค์กรที่แก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัด และการสำรวจแหล่งข้อมูลที่จะไปจัดเก็บจริง จึงถือว่าต้องใช้เวลาในการประสานงานเพิ่มเติมเพื่อให้ประชาคมเข้มแข็งต่อไป

จังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์ มีข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กที่เป็นข้อมูลเชิงสถิติที่รวบรวมไว้ตามหน่วยงานของภาครัฐเช่นกัน และมีข้อมูลคุณภาพของสถานการณ์ปัญหาที่ได้จากการเวทีร่วมกับเยาวชน เป็นข้อมูลเชิงลึก ซึ่งทาง SIF ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมไว้พอสมควร ข้อมูลทำเนียบหน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนและการสำรวจแหล่งข้อมูลตามกรอบการเก็บข้อมูล รวมทั้งรายละเอียดของข้อมูล คณะทำงานได้ดำเนินการรวมรวมไว้เรียบร้อยแล้ว

<u>จังหวัดแม่ฮ่องสอน</u>

จังหวัดแม่ฮ่องสอนมีข้อมูลเชิงสถิติในหน่วยงานภาครัฐทั่วไป แต่ในส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชน ก็มีการถอดบทเรียนสถานการณ์ปัญหาและการแก้ไขปัญหาขององค์กรพัฒนาเอกชนในหลายพื้นที่ พบมีปัญหาเด่นเรื่องเด็กไม่มีสัญชาติซึ่งโยงไปสู่ปัญหาอื่นๆ แต่ยังไม่มีการนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์โดยเครือข่ายกลไกในระดับจังหวัด

ในส่วนของการรวบรวมทำเนียบหน่วยงาน/องค์กรที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัด รวมทั้งการสำรวจแหล่งข้อมูลเพื่อเตรียมพร้อมในการเก็บข้อมูลยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากกลไกประชาคมของจังหวัดยังไม่เข้มแข็ง ยังขาดผู้ประสานงานที่สามารถทำงานประสานได้อย่างต่อเนื่อง จึงต้องใช้เวลาในการพัฒนาสร้างกลไกต่อไป

(2) ทำเนียบหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่ม องค์กรชุมชน ฯลฯ ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัด ของ 6 จังหวัดชุดแรก

ข้อมูลทำเนียบหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่ม องค์กรชุมชน ฯลฯ ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัด เป็นข้อมูลที่ได้มีการสำรวจโดยกลไกเครือข่ายคณะทำงานประชาคมของ 6 จังหวัด ซึ่งในแบบสำรวจจริงของจังหวัด มีรายละเอียดเกี่ยวกับหน่วยงานที่เป็นข้อมูลทั่วไป เช่น สถานที่ตั้ง ผู้รับผิดชอบ ที่อยู่ที่จะติดต่อได้ทางไปรษณีย์ โทรศัพท์ รายละเอียดของเนื้องาน/กิจกรรมที่ทำ รวมถึงการสำรวจข้อมูลที่มีอยู่ในหน่วยงาน/ องค์กรนั้น โดยที่ข้อมูลทำเนียบดังกล่าวจะทำให้ทราบถึงศักยภาพของจังหวัดในการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน และทำให้ทราบสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัด ที่มีการเก็บรวบรวมไว้ในแต่ละหน่วยงาน/ องค์กร ซึ่งกลไกของจังหวัดจะติดตามเก็บข้อมูลในช่วงปฏิบัติงานจริงต่อไป

ทำเนียบหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่ม องค์กรชุมชน ฯลฯ ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในแต่ละจังหวัด ที่กลไกเครือข่ายประชาคมได้สำรวจ สรุปได้ดังต่อไปนี้

จังหวัดลำพูน

ภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน
- สำนักงานจังหวัดลำพูน	- ค่ายพุทธบุตร
- สำนักงานสถิติจังหวัด	- วาย เอ็ม ซี เอ ลำพูน
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน	- โรงเรียนร่วมน้ำใจ
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน	- เครือข่ายชุมชนรักษา
- สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดลำพูน	- โครงการสตรีและเยาวชนลำพูน
- สำนักงานอัยการจังหวัดลำพูน	- มูลนิธิรักษ์ไทย
- สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดลำพูน	- มูลนิธิรักษ์เด็ก
- สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดลำพูน	- ศูนย์พันธกิจสันติภาพ
- สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดลำพูน	- เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดลำพูน
- สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลำพูน	- เครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดลำพูน
- สำนักงานจัดหางานจังหวัดลำพูน	- ศูนย์ประสานงานองค์การเอกชนประจำจังหวัดลำพูน

ภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน
- ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดลำพูน - ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดลำพูน - โรงพยาบาลลำพูน - โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 26 - ตำรวจภูธรอำเภอเมืองลำพูน	- สถาบันวิจัยหริภุญชัย สำนักงานประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

จังหวัดเชียงราย

ภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน
- สำนักงานจังหวัด - สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงราย - สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดเชียงราย - สำนักงานสถิติจังหวัดเชียงราย - สำนักงานพัฒนาชุมชน - สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเชียงราย - สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย - สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย - ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด - สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดเชียงราย - สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดเชียงราย - สำนักงานจัดหางานจังหวัด - ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา - ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด - โรงพยาบาลจังหวัด - สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองเชียงราย	- มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา - สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อม - ศูนย์พัฒนาการศึกษาเพื่อลูกหญิงและชุมชน - มูลนิธิเรือนร่มเย็น - โครงการพัฒนาการเกษตรและการศึกษา อาข่า - กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา - มูลนิธิเข้าถึงเอดส์ (ACCESS) - YMCA เชียงราย - มูลนิธิพัฒนาสตรีภาคเหนือ - สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) - สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม ชาวอาข่า - โครงการพัฒนาเครือข่ายอาสาสมัคร - เยาวชนต้านเอดส์ - กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ - มูลนิธิศึกษาพัฒนาประชาชนบนที่สูง - โครงการบ้านพักนักเรียนลีซอ - ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานเวียงป่าเป้า (PDA) - ศูนย์คาทอลิคสันเกล็ดทอง - ศูนย์เพื่อน้องหญิง - ศูนย์ชีวิตใหม่ - โครงการบ้านรุ่งอรุณ - กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน - ECPAT Prevention Project - บ้านพักวาคาทาเกะ

	- โครงการสุขภาพลาหู่ - โครงการเวิลด์คอนเซิน - องค์การนานาชาติ แพลน เพื่อร่วมกันพัฒนา - ศูนย์คาทอลิกเชียงของ - กลุ่มพัฒนาสตรี ฟาร์มสัมพันธกิจ - โครงการเคียงริมโขง - โครงการเพื่อเด็กกำพร้า - ศูนย์เบิกอรุณ - โครงการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตสตรีอาข่า - ชมรมส่งเสริมสุขภาพเชียงราย - บ้านพักพิง มูลนิธิโครงการเพื่อชีวิต - แหล่งเรียนรู้สู่ชาวเขา - มูลนิธิฟาร์มสัมพันธกิจ - บ้านพระคุณ - บ้านพักแม่กรณ์ - บ้านชีวิตใหม่ - ศูนย์พัฒนาชาวไทยภูเขาแบ๊พติสท์พระกรุณาธิคุณ - บ้านเบธไซดาองค์การแคร์ - มูลนิธิรักษ์ไทยศูนย์คริสเตียนบริการ - โครงการต่อต้านการค้าเด็กและหญิงในระดับอนุภาคลุ่มน้ำแม่โขง - โครงการมิตรข้างถนน - ศูนย์ปฏิบัติการต้านภัยเอดส์ จ.เชียงราย - มูลนิธิหมอเสม พริ้งพวงแก้ว - โครงการบ้านเด็กนานา - โครงการเครือข่ายผู้หญิงแรงงานข้ามชาติไทย-ญี่ปุ่น (SEPOM) - สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน - มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตซีนาย - โครงการแม่น้ำและชุมชน

จังหวัดแพร่

หน่วยงานภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน
- สำนักงานจังหวัดแพร่ - สำนักงานสถิติจังหวัดแพร่ - สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด - สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด - สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด - สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด - สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด - สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด - ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด - สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด - สำนักงานคุมประพฤติจังหวัด - สำนักงานจัดหางานจังหวัดแพร่ - สำนักงานแรงงานจังหวัดแพร่ - สำนักงานประกันสังคมจังหวัดแพร่ - ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดแพร่ - ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด - โรงพยาบาลประจำจังหวัดแพร่ - ตำรวจภูธรจังหวัดแพร่	- มูลนิธิสงเคราะห์เด็กยากจน CCF ในประเทศไทย ในพระราชินูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา - มูลนิธิคุภมิตรแห่งประเทศไทย - ชมรมคนรักวังชิ้น

จังหวัดน่าน

หน่วยงานภาครัฐ	หน่วยงานภาคเอกชน
- สาธารณสุขจังหวัดน่าน - สำนักงานสถิติจังหวัด - สำนักงานพัฒนาชุมชน - สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด - สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัด - สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด - ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด - โรงพยาบาลจังหวัด - สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด - สำนักงานจัดหางานจังหวัด	- มูลนิธิฮักเมืองน่าน - ประชาคมจังหวัดน่าน - ชมรมอนุรักษ์พันธุ์พืชบ้านน่าน - กลุ่มเยาวชนฮักเมืองน่าน - เครือข่ายพระสงฆ์จังหวัดน่าน

- โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์น่าน - โรงพยาบาลอำเภอสันติสุข - โรงเรียนสตรีศรีน่าน - ตำรวจภูธรอำเภอ/จังหวัด	

จังหวัดพะเยา

หน่วยงานภาครัฐ	องค์กรพัฒนาเอกชน
- สำนักงานจังหวัดพะเยา - สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา - ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน - กองกำกับการตำรวจตระเวณชายแดนที่ 32 - ศูนย์พลศึกษาและการกีฬาพะเยา - สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดพะเยา - โรงพยาบาลพะเยา - สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด - จังหวัดทหารบกพะเยา - ตำรวจภูธรจังหวัดพะเยา - สำนักงานสถิติจังหวัด - สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด - สำนักงานประถมศึกษาจังหวัด - สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด - สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัด - สำนักงานจัดหางานจังหวัด - สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา - วิทยาลัยเทคนิคพะเยา	- มูลนิธิรักษ์ไทย - องค์การแคร์นานาชาติจังหวัดพะเยา - สมาคมวางแผนครอบครัวฯ - มูลนิธิศุภนิมิตจังหวัดพะเยา - มูลนิธิวาย.เอ็ม.ซี.เอ พะเยา - บ้านเมตตาธรรม - เครือข่ายร่วมใจภักดิ์ฯ อำเภอจุน - ศูนย์พักพิงใจ - ลานวัดลานใจลานกีฬา วัดร่องเข็ม - ศูนย์ส่งเสริมกิจกรรมเยาวชนจังหวัดพะเยา - กลุ่มมะเขือแจ้ - เครือข่ายเยาวชนวัดศรีโคมคำ - เครือข่ายผู้ติดเชื้อ - สมาคมพัฒนาสตรีและเด็กจังหวัดพะเยา - โครงการบ้านพักคุณภาพชีวิต - เครือข่ายรวมใจภักดิ์ฯ

จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาครัฐ	ภาคเอกชน	ภาคประชาชน
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุตรดิตถ์ - โรงพยาบาลจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัดอุตรดิตถ์ - สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์ - สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดอุตรดิตถ์ - สามัญศึกษาจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานสถิติจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานพัฒนาชุมชนอุตรดิตถ์ - สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดอุตรดิตถ์ - ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุตรดิตถ์ - สำนักงานจัดหางานจังหวัดอุตรดิตถ์ - ตำรวจภูธรจังหวัดอุตรดิตถ์	- ประชาคมจังหวัดอุตรดิตถ์ - กองทุนเพื่อสังคมจังหวัดอุตรดิตถ์ - เครือข่ายวิทยุชุมชนคนรักอุตรดิตถ์ - เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน - เครือข่ายบัณฑิตกองทุนฯ - เครือข่ายเยาวชนจังหวัดอุตรดิตถ์ - เครือข่ายเด็กอำเภอท่าปลา - เครือข่ายเฟรนคอนเนอร์โรงพยาบาลอุตรดิตถ์	- ชมรม อสม.จังหวัดอุตรดิตถ์ - กลุ่มเยาวชนตำบลวังดิน - กลุ่มเยาวชน ตำบลวังกะพี้ - กลุ่มเยาวชนอำเภอตรอน - กลุ่มเยาวชนวิทยุชุมชนคนรักอุตรดิตถ์ - กลุ่มเยาวชนสร้างอาชีพอำเภอฟากท่า

(3) สรุปผลการสำรวจแหล่งข้อมูลของ 6 จังหวัด

การดำเนินงานด้านข้อมูลของ 6 จังหวัด คือ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา ลำพูน และอุตรดิตถ์ ที่มีความพร้อมจะดำเนินการเก็บข้อมูลจริงก่อนในชุดแรก โดยกลไกประชาคมของจังหวัด เป็นเพียงการสำรวจรายละเอียดและแหล่งข้อมูลเท่านั้น ยังไม่ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจริง เป็นการเตรียมความพร้อมในการเก็บข้อมูลจริง ซึ่งการสำรวจจะทำให้ทราบว่าข้อมูลมีการจัดเก็บไว้ที่ใดบ้าง มีรายละเอียดของข้อมูลอย่างไร มีการจำแนกไว้อย่างไร มีข้อมูลใดบ้างที่มีการจัดเก็บไว้โดยหน่วยงาน/องค์กรเรียบร้อยสมบูรณ์แล้ว มีข้อมูลใดบ้างที่ยังไม่สมบูรณ์หรือไม่มีข้อมูลเลย อันจะทำให้ทราบถึงสถานการณ์ของการจัดระบบข้อมูลระดับจังหวัด และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขให้การจัดเก็บข้อมูลของจังหวัดเป็นระบบสามารถนำมาใช้ประโยชน์และตอบสนองต่อความต้องการด้านข้อมูลของผู้ที่ทำงานแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนภายในจังหวัดเอง โดยสามารถสรุปผลการสำรวจแหล่งข้อมูลของ 6 จังหวัด ได้ดังนี้

การเข้าถึงแหล่งข้อมูลของ 6 จังหวัด

Code	1 = ไม่มีข้อมูล	2 = มีข้อมูลแต่ไม่สมบูรณ์
	3 = มีข้อมูลสมบูรณ์	

ตารางที่ 1 สถิติพัฒนาการของเด็กและเยาวชน

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
สภาพทั่วไปของครอบครัว 1.ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพทางประชากร 1.1 จำนวนครัวเรือน จำแนกตามปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.2 ขนาดครัวเรือน จำแนกตามปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.3 จำนวนประชากร จำแนกตามอายุ/ เพศ /ปี พ.ศ/ เขตพื้นที่(หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.4 อัตราการเกิดการตาย จำแนกตามอายุ /เพศ /ปี พ.ศ /เขตพื้นที่(หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.5 อัตราการเพิ่มของ ประชากรจำแนกตามอายุ /เพศ /ปี พ.ศ /เขตพื้นที่(หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.6 ความหนาแน่นของ ประชากรจำแนกตามปี พ.ศ /เขตพื้นที่(หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
1.7 การอพยพย้ายถิ่น การย้ายเข้าย้ายออก จำแนกตามประเภทครัวเรือน /สถานที่อยู่ก่อนย้าย /เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
1.8 การหย่าร้าง จำแนกตามอายุ ปี พ.ศ./ เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
2.ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัว เรือน 2.1 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน จำแนกตามปี พ.ศ / ประเภทค่าใช้จ่าย / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / สถานะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน	3	3	3	3	3	3
2.2 รายได้ของครัวเรือน จำแนกตามปี พ.ศ / แหล่งที่มาของรายได้ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
2.3 ภาวะหนี้สินโดยเฉลี่ยของครัวเรือน จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / สถานะทางเศรษฐสังคมของครัวเรือน / วัตถุประสงค์การกู้ยืม	2	2	1	2	3	1
2.5 การมีงานทำ จำแนกตามปี พ.ศ / เพศ และขั้นการศึกษาที่สำเร็จ / อาชีพ / สถานภาพการทำงาน	3	3	3	3	3	3
2.6 การกระทำความผิดทางกฎหมาย และสถิติจำนวนครั้งที่เกิดคดี จำนวนครั้งที่จับกุมได้ จำนวนผู้ต้องหา จำแนกตามปี พ.ศ / ประเภทคดี /	3	3	3	3	3	3
2.7 การศึกษาของครัวเรือน จำแนกตามปี พ.ศ / สถานภาพในครอบครัว / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล)	3	3	3	3	3	3
2.8 ศาสนาที่นับถือ จำแนกตามปี พ.ศ / ศาสนาที่สำคัญ	3	3	3	3	3	3
3. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานของครัว เรือน 3.1 ลักษณะของที่อยู่อาศัยของครัวเรือน จำแนกตาม ปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / ลักษณะบางประการของที่อยู่อาศัย	3	3	3	3	3	3
3.2.แหล่งที่มาของน้ำดื่ม/ น้ำใช้ จำแนกตาม ปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / แหล่งน้ำกินน้ำใช้	3	3	3	3	3	3
3.3 การใช้ส้วม จำแนกตาม ปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / ลักษณะส้วม	3	3	3	3	3	3

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
4. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสภาวะสุขภาพอนามัยของครัว เรือน 4.1 จำนวนสถานพยาบาล จำแนกตาม ปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / จำแนกเป็นรายอำเภอ จำแนกตามสังกัด	3	3	3	3	3	3
4.2 จำนวนเตียง แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาลและผู้ป่วย จำแนกตาม ปี พ.ศ / เขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) / เขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / จำแนกเป็นรายอำเภอ / ประเภทสถานพยาบาล	3	3	3	3	3	3
4.3 .จำนวนและอัตราการป่วยของประชากร จำแนกตาม ปี พ.ศ / จำแนกเป็นรายอำเภอ จำแนกตามสังกัด/ จำแนกตามโรคที่ต้องเฝ้าระวัง 10 อันดับแรก	3	3	3	3	3	3
4.4 จำนวนผู้ป่วยและผู้ตายด้วยโรคเอดส์ จำแนกตาม ปี พ.ศ / จำแนกเป็นรายอำเภอ / อายุ	3	3	3	3	3	3
4.5 อัตราการตาย จำแนกตามอำเภอ และปี พ.ศ / เพศ และสาเหตุสำคัญ	3	3	3	3	3	3
4.6 จำนวน อสม. จำแนกตามอำเภอ / ปี พ.ศ / เพศ และอายุ	3	3	3	3	3	3
4.7 จำนวนแพทย์แผนไทย (พื้นบ้าน) จำแนกตามอำเภอ / ปี พ.ศ / เพศ และอายุ	2	3	2	3	3	2
5. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการมีบุตร 5.1 จำนวนผู้รับบริการการวางแผนครอบครัว จำแนกเป็นรายอำเภอ / จำแนกตามวิธีคุมกำเนิด	3	3	3	3	3	3
5.2 จำนวนคู่สมรสที่ใช้วิธีคุมกำเนิดจากสถานบริการของโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ จำแนกเป็นรายอำเภอ / จำแนกตามวิธีคุมกำเนิด	3	3	3	3	3	3

สภาพของเด็กปฐมวัยในครอบครัว (อายุ 0 – 5 ปี)

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
6. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการก่อนวัยเรียน/การดูแลสุขภาพของเด็ก 6.1 จำนวนและอัตราการเกิดมีชีพ/การตาย และอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของทารก จำแนกตามเพศ / ปี พ.ศ / ประเภท / พื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / น้ำหนักแรกเกิด	3	3	3	3	3	3

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
6.2 สาเหตุการตายของมารดาทารก/เด็กเล็ก จำแนกตาม เพศ / ปี พ.ศ / อายุ / สาเหตุการตาย	1	1	1	1	1	1
6.3 การป้องกันโรคให้บุตร/การฉีดวัคซีน จำแนกตามปี พ.ศ/พื้นที่รายอำเภอ	3	3	3	3	3	3
6.4 โรคที่เกิดกับเด็กก่อนวัยเรียน จำแนกตาม พ.ศ / พื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / ประเภทของโรค 10 อันดับแรก	3	3	3	3	3	3
6.5 จำนวนเด็กพิการ จำแนกตาม พ.ศ / พื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) / ลักษณะการพิการ	3	3	3	3	3	3
6.6 จำนวนเด็กขาดสารอาหาร จำแนกตาม พ.ศ / อายุ/ พื้นที่รายอำเภอ / ประเภทของสารอาหารที่ขาด	3	3	3	3	3	3

พัฒนาการของเด็กในวัยเรียน (5 – 14 ปี)

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
7. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในวัยเรียน (5 – 14 ปี)	3	3	3	3	3	3
7.1 การเจ็บป่วยของเด็ก จำแนกตามอายุ / เพศ / พื้นที่รายอำเภอ / ปี พ.ศ / ประเภทของโรค 10 อันดับแรก	2	1	3	3	3	1
7.2 การเกิดอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บของเด็ก จำแนกตามอายุ / เพศ / พื้นที่รายอำเภอ / ปี พ.ศ / ประเภทของอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ	3	3	3	3	3	3
7.3 ภาวะทุพโภชนาการ สถิติเปรียบเทียบน้ำหนัก/ส่วนส่วนโดยเฉลี่ยมาตรฐานกับน้ำหนัก/ส่วนสูงเฉลี่ยของเด็กช่วงอายุ 5-14 ปี สถิติการขาดสารอาหารจำแนกตามอายุ / เพศ / พื้นที่รายอำเภอ / ปี พ.ศ / ประเภทสารอาหารที่ขาด	3	3	3	3	3	3
7.4 อัตราร้อยละของเด็ก/ เยาวชนที่กำลังเรียน จำแนกตามปี พ.ศ / อายุ /พื้นที่รายอำเภอ / จำแนกตามโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และจำแนกตามระดับชั้น (ม.1 – ม.6)	3	3	3	3	3	3
7.5 สถิติจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา / การศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษา จำแนกตามปี พ.ศ. / พื้นที่รายอำเภอในสังกัด สปอ.สปจ.	3	3	3	3	3	3

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
7.6 สถิติการรับนักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ม.1 และ ม.4 จำแนกตามเขตการศึกษา / และจำแนกตามแผนการรับนักเรียนของโรงเรียน	3	3	3	3	3	3
7.7 การออกกลางคันจากโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน / อายุ /ระดับชั้นที่ออก	3	3	3	3	3	3

ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี)

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
8. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี)						
8.1 การจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จำแนกตามปี พ.ศ / พื้นที่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา	3	3	3	3	3	3
8.2 อุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ จำแนกตามอายุ / ปี พ.ศ / ลักษณะของอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ / พื้นที่รายอำเภอ	1	1	3	2	3	1
8.3 อัตราการตาย/สาเหตุการตาย จำแนกตามอายุ / ปีพ.ศ / สาเหตุการตาย / พื้นที่รายอำเภอ	3	1	3	3	3	3
8.4 อัตราการฆ่าตัวตาย จำแนกตามอายุ / ปีพ.ศ / สาเหตุการฆ่าตัวตาย / พื้นที่รายอำเภอ	1	1	1	1	1	1
8.5 การออกกลางคันจากโรงเรียนมัธยม/อุดมศึกษา จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน / อายุ /ระดับชั้นที่ออก	1	1	2	2	3	1
9. ข้อมูลสถิติข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับการเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่น 9.1 จำนวนผู้มีงานทำ/สภาพการทำงาน จำแนกตามเพศ / ขั้นการศึกษาที่สำเร็จ / อาชีพ / สถานภาพการทำงาน / ประเภทของสถานที่ทำงาน	3	3	3	3	3	3
9.2 จำนวนผู้ประสบอุบัติเหตุ/โรค/ภัยจากการทำงาน จำแนกตามประเภทของการทำงาน / ลักษณะของอุบัติเหตุ / อายุ / เพศ	3	3	3	3	3	3

ตารางที่ 2 สถานการณ์เด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC)

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเด็ก/เยาวชนกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา						
1. เอกสารรายงานเกี่ยวกับเด็ก/เยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหาของจังหวัด ระบุประเภทของเด็ก / พื้นที่การศึกษา	2	2	2	2	3	2
2. การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ระบุประเภทของเด็ก / พื้นที่การศึกษา	2	2	2	2	3	2
3. สถิติจำนวนสถานเริงรมย์ในจังหวัด จำแนกตามประเภทของสถานเริงรมย์ / ลักษณะ / พื้นที่การปกครอง	3	3	3	3	3	3
4. พฤติกรรมที่เป็นปัญหาด้านยาเสพติด 4.1 สถิติจำนวนสถานบำบัดฟื้นฟูเด็ก/เยาวชนที่ติดยาเสพติดของจังหวัด จำแนกตามพื้นที่ตั้ง	3	3	3	3	3	3
4.2 สถิติจำนวนเด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติด จำแนกตามปี พ.ศ / อายุ / เพศ / ประเภทของสารเสพติด / พื้นที่ / สถานภาพการศึกษา	3	3	3	3	3	3
4.3 สถิติจำนวนเยาวชนที่ผ่านสถานบำบัดฟื้นฟู จำแนกตามปี พ.ศ / อายุ / เพศ / ประเภทของสารเสพติด / พื้นที่ / สถานภาพการศึกษา	3	3	3	3	3	3
4.4 ผลการจับกุม/ผู้ต้องขังคดียาเสพติด จำแนกตามปี พ.ศ / น้ำหนักของของกลาง / ชนิดของยาเสพติด / ประเภทคดี / อายุ / เพศ	3	3	3	3	3	3
5.พฤติกรรมที่เป็นปัญหาทางเพศ 5.1 การติดเชื้อจากเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น จำแนกตามอายุ / เพศ / โรคที่ติดเชื้อ / พื้นที่รายอำเภอและเขตการปกครอง	3	3	3	3	3	3
5.2 การตั้งครรภ์ไม่พึงปรารถนา/การทำแท้ง จำแนกตามอายุ / เพศ /พื้นที่รายอำเภอและเขตการปกครอง	3	3	3	3	3	3
5.3 จำนวนสถานบริการทำแท้ง จำแนกตามสถานพยาบาลของรัฐและเอกชน	2	2	2	2	2	2
5.4 ขายบริการทางเพศ (สมัครใจ) จำแนกตามอายุ / ภูมิลำเนา	2	2	2	2	2	2
6.สถิติเด็ก/เยาวชนที่ก่ออาชญากรรม จำแนกตามประเภทของคดี / อายุ / ปี พ.ศ	2	3	3	3	3	3

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
ข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเด็ก/เยาวชนที่ถูกกระทำ						
7.เด็ก/เยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิ						
7.1 สถิติเด็ก/เยาวชนที่ถูกละเมิดจากคนในครัวเรือน	2	3	3	2	2	2
7.2 รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนในครอบครัว	2	2	2	2	2	2
7.3 สถิติเด็ก/เยาวชนที่ถูกละเมิดจากคนอื่น	3	3	3	3	2	3
7.4 รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนอื่น	1	1	1	1	2	1
7.5 สถิติเด็ก/เยาวชนถูกละเมิดทางกาย/เพศจากนายจ้าง	2	2	3	2	2	2
7.6 รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดจากนายจ้าง	1	1	1	1	2	1
8. เด็ก/เยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน						
8.1 สถิติเด็ก/เยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน	2	2	2	2	2	2
8.2 รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน	1	1	1	1	2	1
9. เด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ						
9.1 สถิติ เด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ	2	1	2	2	2	1
9.2.เอกสารรายงาน/วิจัย เด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ (ไม่สมัครใจ)	2	1	1	1	2	1
10.เด็ก/เยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงาน						
10.1 สถิติเด็ก/เยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร	1	1	1	1	1	1
10.2 เอกสารรายงาน/วิจัย เด็ก/เยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร	2	1	1	2	1	1
10.3 สถิติเด็ก/เยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร	2	2	1	2	2	2
10.4 เอกสารรายงาน/วิจัย เด็ก/เยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร	2	1	1	1	2	1
11. สถิติเด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน	2	2	2	2	2	2
12. รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน	2	1	1	1	2	1
13. สถิติเด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด	1	1	1	1	1	1

ประเด็นข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	การเข้าถึงแหล่งข้อมูล					
	เชียงราย	พะเยา	แพร่	น่าน	ลำพูน	อุตรดิตถ์
14. รายงาน/การวิจัย กรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด	1	1	1	1	1	1
ข้อมูลสถิติเด็กที่ได้รับผลกระทบ 15. จำนวนเด็กพิการ จำแนกตามเพศ / อายุ / ประเภทความพิการ / ปี พ.ศ	3	3	3	3	3	3
16. จำนวนเด็กกำพร้า (AIDS) จำแนกตามเพศ / อายุ / ประเภทกำพร้า / ปี พ.ศ	3	3	3	3	3	3
17. จำนวนเด็กเร่ร่อน/ขอทาน จำแนกตามเพศ / อายุ / ภูมิลำเนาเดิม / ปี พ.ศ	2	2	2	2	2	2

จากภาพรวมของการสำรวจแหล่งข้อมูลของ 6 จังหวัด ได้ข้อสรุปในเบื้องต้นว่า

(1) ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนที่มีการเก็บรวบรวมไว้นั้น ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ ลักษณะการเก็บมีหน่วยงานภาครัฐทำหน้าที่หลักในการเก็บรวมรวมข้อมูล ขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนเน้นการทำงานในภาคปฏิบัติมากกว่าที่จะจัดเก็บข้อมูล ข้อมูลทุติยภูมิที่หน่วยงานภาครัฐจัดเก็บไว้ ก็มีลักษณะกระจัดกระจายปะปนกับข้อมูลอื่นๆ ไม่ได้แยกข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนออกมาโดยเฉพาะ

(2) คุณภาพของข้อมูล ข้อมูลไม่มีความน่าเชื่อถือ บางครั้งข้อมูลในส่วนของภาครัฐเองก็มีความขัดแย้งกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อมูลในเชิงลบมีผลกระทบต่อผู้บริหารในหน่วยงานของรัฐ

(3) การจัดเก็บข้อมูลของหน่วยงานรัฐ ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลดิบที่ไม่ได้แยกแยะไว้ ไม่ได้นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อใช้ประโยชน์ได้จริง

(4) ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ขณะที่ข้อมูลปฐมภูมิโดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นสถานการณ์ปัญหาของเด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC) และข้อมูลปัญหาวิกฤตอื่นๆ ที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ยังไม่มีกลไกที่มีประสิทธิภาพที่จะสามารถเข้าไปจัดเก็บรวบรวมได้

(5) มีข้อมูลเชิงคุณภาพจากเวทีสัมมนาต่างๆ มากมาย ของทั้งหน่วยงานภาครัฐ/ องค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งเป็นการสรุปจากประสบการณ์ของผู้ทำงานด้านเด็กและเยาวชนจริง แต่ไม่ได้มีการสรุปรวบรวมไว้

ส่วนความพร้อมของแต่ละจังหวัดในการดำเนินงานตามโครงการฯ พบว่า มีความแตกต่างกันไปตามศักยภาพของกลไกเครือข่ายประชาคมจังหวัด จังหวัดที่ยังไม่มีกลไกประชาคมเข้มแข็ง ก็จะทำให้ไม่มีคณะทำงาน ที่จะทำหน้าที่ในการสำรวจทำเนียบหน่วยงาน/องค์กรที่แก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัด รวมทั้งการสำรวจแหล่งข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดด้วย จังหวัดที่มีกลไกพร้อมและได้ทำการสำรวจทำเนียบและสำรวจแหล่งข้อมูลไปแล้วมี 6 จังหวัด คือ เชียงราย แพร่ น่าน พะเยา ลำพูน และอุตรดิตถ์ ส่วนจังหวัดที่เหลืออีก 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำปาง แม่ฮ่องสอน ยังต้องอาศัยระยะเวลาในการพัฒนากลไกให้มีความเข้มแข็งต่อไป โดยทีมประสานงานในส่วนกลางต้องลงไปให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ต่อไป จึงยังไม่มีข้อมูลทำเนียบหน่วยงาน/ องค์กร ที่แก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัด รวมทั้งข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในจังหวัดด้วย

4. บทสรุป

จากบทเรียนในการทำงานช่วงเตรียมความพร้อมของ "โครงการวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์และกระบวนการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนบน" พบว่า การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการฯ จุดสำคัญที่สุดของความสำเร็จของโครงการฯ อยู่ที่ "กระบวนการ" ของการสนับสนุน กระตุ้นส่งเสริม โดยที่กระบวนการดังกล่าว จะต้องประกอบไปด้วยเงื่อนไขที่เป็นลักษณะพิเศษคือ

(1) กลไกเครือข่ายประชาคมในจังหวัดต้องมีความเข้มแข็ง โดยมีผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานเป็นแกนนำคือผู้ที่ทำงานด้านเด็กที่มีภาระกิจ หน้าที่ มีใจที่จะทำงานด้านนี้อย่างเต็มที่อยู่แล้ว มีความสามารถประสานงานเชื่อมกับเครือข่ายอื่นๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัด ที่มีความเข้มแข็ง ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน

(2) แกนนำมีการสื่อสาร ประสานงาน ร่วมมือกับองค์กร/หน่วยงานอื่นๆ ตามความสัมพันธ์เดิม และตามกิจกรรม ซึ่งมีเงื่อนไขสำคัญที่จะทำความร่วมมือเข้มข้น ก็คือ

- ทุกฝ่ายเห็นปัญหาร่วมกัน หรือมีเป้าหมายร่วมกัน

- ทุกฝ่ายเห็นว่า การร่วมกันไม่มากก็น้อย จะทำให้ภาระงานในหน้าที่ง่ายขึ้น มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และได้ผลเท่าเดิมหรือดีกว่าเดิม
- ทุกฝ่ายมีกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เป็นกิจกรรมร่วมกัน ในที่นี้คือการประเมินสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนร่วมกัน จะทำให้เกิดเนื้องานและเนื้องานจะนำไปสู่การติดต่อสื่อสาร เรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันมีบางส่วนทำให้บางหน่วยประสานงานมากขึ้น และก็อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งที่บางส่วนขอไปทำเองตามแบบเดิม
- ถ้าทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งนั้น (ในที่นี้คือการประเมินสถานการณ์ปัญหาออกเป็นฐานข้อมูล แล้วให้ฐานข้อมูลเป็น "อำนาจ" ในการทำแผนขอความสนับสนุนก็ดี หรือในการขับเคลื่อนงานของแต่ละฝ่ายก็ดี ผู้ที่ร่วมกันทำข้อมูลจะได้ประโยชน์)
- และถ้าทุกฝ่ายสามารถรวมกันใช้ข้อมูลเป็น "อำนาจ" เป็น "เครื่องมือ" ในการยกระดับการรับรู้ปัญหาเด็กและเยาวชน สู่สาธารณะของพื้นที่/ จังหวัด สู่ผู้มีอำนาจตัดสินใจของพื้นที่/จังหวัด และสู่สาธารณะ/ผู้มีอำนาจในระดับนโยบาย จะทำให้ไม่เพียงเกิดพลังเท่านั้น แต่จะเกิดการสนับสนุนในระดับที่กว้างขวาง (ซึ่งเคยเป็นอุปสรรคมาก่อน) ได้ดีขึ้น และมีกิจกรรมที่เชื่อมโยงเครือข่ายของประชาคมเข้าด้วยกัน ซึ่งได้แก่การวิจัยเพื่อประเมินสถานการณ์และกระบวนการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนร่วมกันของจังหวัด

(3) มีการหนุนช่วยจากภายนอกในแง่ของกระบวนการ และทางวิชาการ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนร่วมอย่างเป็นระบบ ทั้งในระดับจังหวัด และสู่ระดับภาคต่อไป ซึ่งในระหว่างของกระบวนการ ต้องมีการเสริมศักยภาพเชิงกระบวนการ ทักษะการประสานงาน การสร้างการมีส่วนร่วม การวิเคราะห์สังเคราะห์องค์ความรู้จากข้อมูลที่เก็บรวบรวม การจัดระบบข้อมูล ตลอดจนถึงการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนของจังหวัดในลักษณะต่างๆ เช่น การวิจัย การขับเคลื่อนกิจกรรม การขยายผลสู่สาธารณะ/ นโยบาย

(4) ความต่อเนื่องและยั่งยืนของกลไก จำเป็นต้องให้แกนนำ-คณะทำงาน-เครือข่าย และ "ประชาคม" ได้คิด-วางแนวทาง-และผลักดันในภาคปฏิบัติการในที่นี้คือ

- การสร้างแกนนำ และคณะทำงานให้เข้มแข็ง ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นในช่วง 1-2 ปีแรกของการสร้างกลไก "ประชาคม"
- การทำให้ "กิจกรรมร่วมกัน" มีความยั่งยืน ในที่นี้ก็คือ ฐานข้อมูล จะต้องสร้างในเริ่มต้นให้ได้ เมื่อเริ่มมีฐานแล้ว การ Up-date จะง่ายขึ้น และสามารถทำให้เป็น Routine ได้
- การใช้ประโยชน์จากกลไกหรือประชาคม ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ต้องยั่งยืน ในที่นี้ก็คือ การเอาฐานข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในหลายรูปแบบโดยเครือข่ายองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วม
- การสร้างให้องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (เช่น อบต.) องค์กรชาวบ้าน และกลุ่มเด็ก/ เยาวชน มาร่วมเป็นหุ้นส่วน/เป็นเจ้าของตั้งแต่เริ่มต้น นอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจในตัวปัญหาดีขึ้น จะมีแนวทางในการแก้ไขที่ดีขึ้นแล้ว ยังจะทำให้เกิดการระดมทรัพยากร (จาก อบต.) และทุนอื่นๆ จากองค์กรชาวบ้านและกลุ่มเด็ก/ เยาวชน มาขับเคลื่อนได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ภาคผนวก ก

แผนภูมิการประมวลองค์ความรู้
และสถานการณ์เด็กและเยาวชน

แผนภูมิการประมวลองค์ความรู้และสถานการณ์เด็กและเยาวชน (โดยกลไกของพื้นที่ร่วมกับ CY-Net ทีมกลาง)

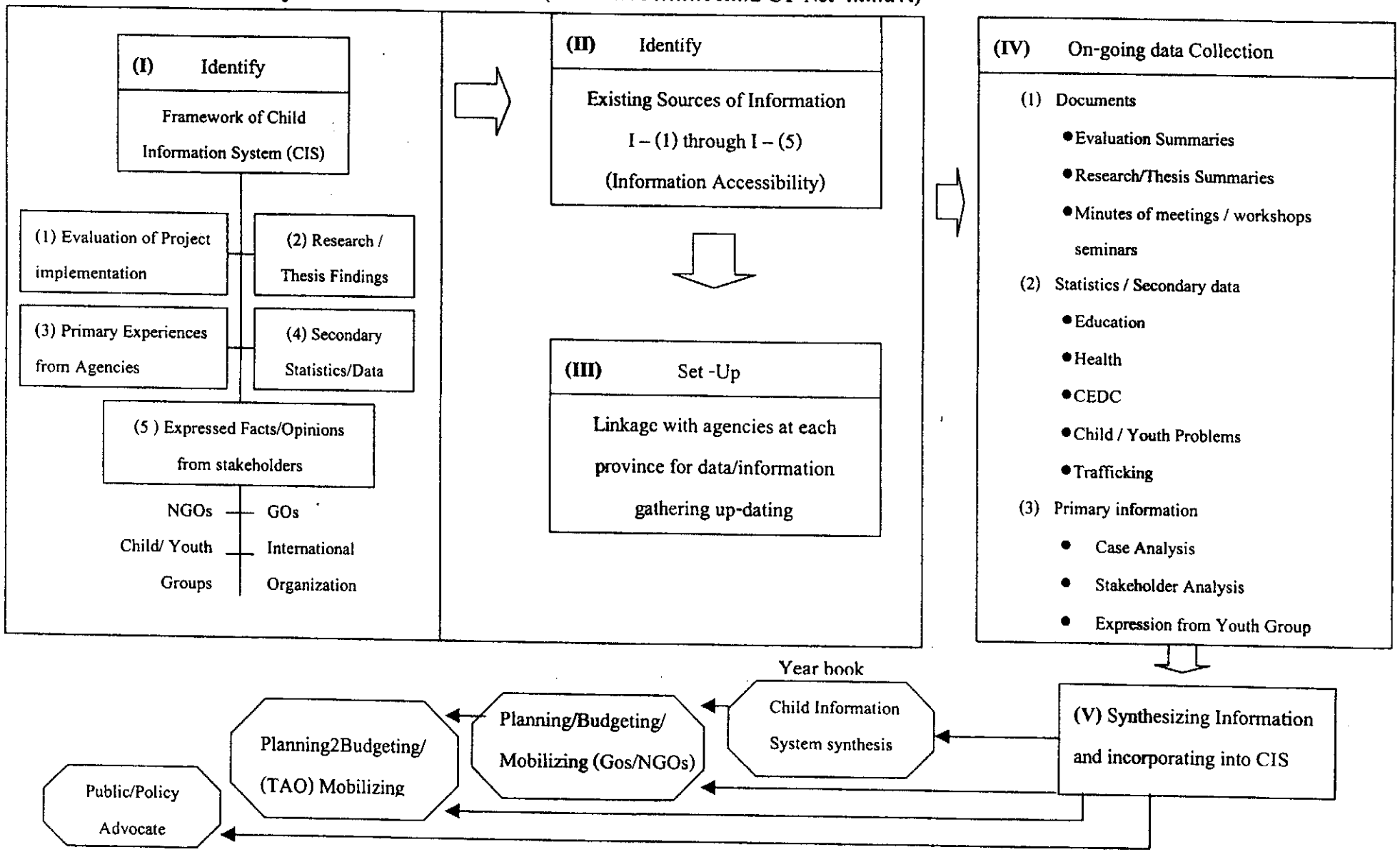

ภาคผนวก ข

เอกสารประกอบการสำรวจแหล่งข้อมูล
เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

เอกสารประกอบการสำรวจข้อมูลสถิติเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

ของจังหวัด.....

ตารางที่ 1 สถิติพัฒนาการของเด็กและเยาวชน

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
สภาพทั่วไปของครอบครัว 1.ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับ สภาพทางประชากร 1.1 จำนวนครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	รายละเอียดการจำแนกข้อมูลจำนวนครัวเรือน ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.2 ขนาดครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	รายละเอียดการจำแนกข้อมูลขนาดครัวเรือน ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.3 จำนวนประชากร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด)..... .....
1.4 อัตราการเกิดการตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด)..... .....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.5 อัตราการเพิ่มของประชากร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.6 ความหนาแน่นของ ประชากร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.7 การอพยพย้ายถิ่น การย้ายเข้าย้ายออก ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทครัวเรือน ☐ จำแนกตามสถานที่อยู่ก่อนย้าย ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.8 การหย่าร้าง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุช่วงปี)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ที่ว่าการอำเภอ/กิ่งอำเภอ (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.9 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพทางประชากรที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัว เรือน 2.1 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... จำแนกตามประเภทค่าใช้จ่าย (ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค , ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ในบ้าน , ค่ารักษาพยาบาลค่ายา , รายจ่ายส่วนบุคคล , ยานพาหนะและการสื่อสาร, การบันเทิงและการอ่าน , การศึกษา , ค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ด , ค่าใช้จ่ายอื่นๆ) ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามสถานะทางเศรษฐสังคมของครัวเรือน (ผู้ถือครองทางการเกษตร, ผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร, ลูกจ้าง–ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ วิชาการ บริหาร เสมียนพนักงาน/ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต คนงานเกษตรและคนงานทั่วไป , ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ)	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กชช. 2 ค. (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูล จปฐ. (รายละเอียด)..... ☐ สำมะโนเกษตร (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.2 รายได้ของครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามแหล่งที่มาของรายได้ (จากการทำงาน , จากทรัพย์สิน , จากการช่วยเหลือ , รายได้ไม่เป็นตัว เงิน , รายได้เป็นตัวเงินอื่นๆ) ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กชช. 2 ค. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.3 ภาวะหนี้สินโดยเฉลี่ยของครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามสถานะทางเศรษฐสังคมของครัวเรือน (ผู้ถือครองทางการเกษตร , ผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร , ลูกจ้าง –ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ วิชาการ บริหาร เสมียนพนักงาน/ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต คนงานเกษตรและคนงานทั่วไป , ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ) ☐ จำแนกตามวัตถุประสงค์การกู้ยืม (เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน , เพื่อใช้ทำธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร, เพื่อใช้ทำ การเกษตร , อื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กชช. 2 ค. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.4 การประกอบอาชีพ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามพื้นที่ (หมู่บ้าน,ตำบล,อำเภอ) ☐ จำแนกตามอำเภอ ☐ จำแนกตามอาชีพที่สำคัญ (ทำนา/ข้าวไร่ , ทำสวน –พืชยืนต้น , ทำสวนยาง , ทำไร่ , รับจ้าง , ค้าขาย , เลี้ยงสัตว์ , ประมง – เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กชช. 2 ค. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.5 การมีงานทำ ☐ ไม่มี มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ จำแนกตามเพศ และขั้นการศึกษาที่สำเร็จ (ไม่มีการศึกษา , ต่ำกว่าประถมศึกษา ,ประถมศึกษา , มัธยมศึกษาตอนต้น ,มัธยมศึกษาตอนปลาย –สายสามัญ /อาชีวะศึกษา/วิชาการศึกษา ,อุดมศึกษา ☐ -สายวิชาการ/สายวิชาชีพ/สายวิชาการศึกษา , อื่นๆ) จำแนกตามอาชีพ (ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการฯ ,ผู้ที่ปฏิบัติงานบริหาร ธุรการ และจัดดำเนินการ,ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสมียน,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า,เกษตรกร ชาวประมง ผู้ล่าสัตว์,ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง,**ช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตฯ,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา,คนงานซึ่งมิ** ☐ **ได้จำแนกไว้ในหมวดอื่น)** จำแนกตามสถานภาพการทำงาน (นายจ้าง , ลูกจ้างรัฐบาล , ลูกจ้างเอกชน , ทำงานส่วนตัว , ช่วยธุรกิจครัวเรือน) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สำนักงานจัดหางาน จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.6 การกระทำความผิดทางกฎหมาย สถิติจำนวนครั้งที่เกิดคดี จำนวนครั้งที่จับกุมได้ จำนวนผู้ต้องหา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามประเภทคดี (คดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ , คดีประทุษร้ายต่อชีวิตร่างกายและเพศ , คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ , คดีน่าสนใจ , คดีรัฐเป็นผู้เสียหาย) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ เรือนจำกลางจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สถานีตำรวจภูธร (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.7 การศึกษาของครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามสถานภาพในครอบครัว ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.8 ศาสนาที่นับถือ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามศาสนาที่สำคัญ (พุทธ , คริสต์ , อิสลาม , อื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.9 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครัว เรือนที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานของครัว เรือน 3.1 ลักษณะของที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามลักษณะบางประการของที่อยู่อาศัย (ประเภทที่อยู่อาศัย , ชนิดของวัสดุก่อสร้างที่อยู่อาศัย , การใช้น้ำ , การใช้ส้วม , การใช้เชื้อเพลิงปรุงอาหาร) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูล จปฐ. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.2.แหล่งที่มาของน้ำดื่ม/ น้ำใช้ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามแหล่งน้ำกินน้ำใช้ (น้ำประปาหรือบาดาลใช้เฉพาะครัวเรือน , น้ำประปาหรือบาดาลใช้ร่วมกับครัวเรือนอื่น , น้ำประปานอกบ้าน , น้ำบ่อหรือน้ำบาดาล , น้ำจากแม่น้ำลำคลองลำธาร , น้ำฝน , อื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูล จปฐ. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.3 การใช้ส้วม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามลักษณะส้วม (ส้วมชักโครก , ส้วมซึม , ส้วมชักโครกและส้วมซึม , หลุมถัง , แม่น้ำลำคลอง ทะเลหรืออื่นๆ , ไม่มีส้วมเป็นของตนเอง) ☐ จำแนกตามสถานทางเศรษฐสังคมของครัวเรือน (ผู้ถือครองทางการเกษตร , ผู้ดำเนินธุรกิจที่ไม่ใช่การเกษตร , ลูกจ้าง –ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ วิชาการ บริหาร เสมียนพนักงาน/ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต คนงานเกษตรและคนงานทั่วไป , ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูล จปฐ. (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.9 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานของครัวเรือนที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับสภาวะสุขภาพอนามัยของครัว เรือน 4.1 จำนวนสถานพยาบาล ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกเป็นรายอำเภอ จำแนกตามสังกัด (สังกัดกระทรวงสาธารณสุข , กระทรวงอื่นๆ , สถานบริการสาธารณสุขภาคเอกชน ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.2 จำนวนเตียง แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาลและผู้ป่วย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเขตพื้นที่ (หมู่บ้าน/ตำบล/อำเภอ) ☐ จำแนกตามเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกเป็นรายอำเภอ และจำแนกตามประเภทสถานพยาบาล (ก. ประเภทบริการทั่วไป 1.รัฐบาล –กระทรวงสาธารณสุข , กระทรวงอื่นๆ 2.รัฐวิสาหกิจ 3.เทศบาล 4.เอกชน 5.องค์กรอิสระ ข.บริการเฉพาะโรค 1.รัฐบาล 2.กระทรวงสาธารณสุข 3.กระทรวงอื่นๆ 4.เอกชน) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4.3 .จำนวนและอัตราการป่วยของประชากร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกเป็นรายอำเภอ จำแนกตามสังกัด (สังกัดกระทรวงสาธารณสุข , กระทรวงอื่นๆ , สถานบริการสาธารณสุขภาคเอกชน ☐ จำแนกตามปี พ.ศ และจำแนกตามโรคที่ต้องเฝ้าระวัง 10 อันดับแรก (อุจาระร่วงเฉียบพลัน , ปอดบวม , อาหารเป็นพิษ , ไข้เลือดออก , ตาแดง ,ไข้หวัดใหญ่ , ไข้ไม่ทราบสาเหตุ , สุกใส ,บิด ,วัณโรค) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.4 จำนวนผู้ป่วยและผู้ตายด้วยโรคเอดส์ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอำเภอ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามอายุ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4.5 อัตราการตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอำเภอ และปี พ.ศ ☐ จำแนกตามเพศ และสาเหตุสำคัญ (เอดส์ , โรคหัวใจ , มะเร็งทุกชนิด , โรคระบบทางเดินหายใจ , การฆ่าตัวตาย , โรคไต , ความดันหลอดเลือด , อุบัติเหตุ , หลอดเลือดดำน้ำเหลือง , โลหิตเป็นพิษ , โรคตับ ,วัณโรค , ถูกฆ่า , โรคเบาหวาน , โรคระบบย่อยอาหาร , โรคติดเชื้อ , ไข้ไม่ทราบสาเหตุ , อัมพาต ,ไข้มาลาเรียทรพิษ ,ภาวะแทรกซ้อนการคลอดและการอยู่ไฟ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ หน่วยงานอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.6 จำนวน อสม. ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอำเภอ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถานีอนามัยจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4.7 จำนวนแพทย์แผนไทย (พื้นบ้าน) ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอำเภอ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.8 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับสภาวะสุขภาพอนามัยของครัวเรือนที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
5. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมในการมีบุตร 5.1 จำนวนผู้รับบริการการวางแผนครอบครัว ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกเป็นรายอำเภอ จำแนกตามวิธีคุมกำเนิด (ห่วงอนามัย , ☐ ยาเม็ด ,ทำหมันหญิง, ทำหมันชาย , ยาฉีด , ยาฝัง , ถุงยางอนามัย , อื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สมาคมวางแผนครอบครัวจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.จำนวนคู่สมรสที่ใช้วิธีคุมกำเนิดจากสถานบริการของโครงการวางแผนครอบครัวแห่งชาติ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกเป็นรายอำเภอ ☐ จำแนกตามวิธีคุมกำเนิด (ห่วงอนามัย , ยาเม็ด ,ทำหมันหญิง, ทำหมันชาย , ยาฉีด , ยาฝัง , ถุงยางอนามัย , อื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สมาคมวางแผนครอบครัวจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
สภาพของเด็กปฐมวัยในครอบครัว (อายุ 0 – 5 ปี) 1. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการก่อนวัยเรียน/การดูแลสุขภาพของเด็ก 1.1 จำนวนและอัตราการเกิดมีชีพ/การตาย และอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของทารก ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศ และปี พ.ศ ☐ จำแนกตามประเภท (การเกิดมีชีพ , การตาย , การเพิ่มตามธรรมชาติ , มารดาตาย , ทารกตาย) ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามน้ำหนักแรกเกิด อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูล จปฐ. (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.2 สาเหตุการตายของมารดาทารก/เด็กเล็ก ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม เพศ และปี พ.ศ และอายุ ☐ จำแนกตามสาเหตุการตาย (ถูกฆ่า , อุบัติเหตุ , โรค , ฆ่าตัวตาย , สาเหตุอื่นๆ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.3 การป้องกันโรคให้บุตร/การฉีดวัคซีน ☐ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.4 โรคที่เกิดกับเด็กก่อนวัยเรียน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตาม พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามประเภทของโรค 10 อันดับแรก ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.5 จำนวนเด็กพิการ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศ อายุ และปี พ.ศ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ และเขตการปกครอง (ในเขตเทศบาล/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามลักษณะการพิการ (พิการทางหู , พิการทางตา ,พิการทางจมูก ,พิการแขนขา ,พิการทางร่างกาย , พิการมากกว่า 2 อย่าง) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.6 จำนวนเด็กขาดสารอาหาร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ จำแนกตามอายุ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตามประเภทของสารอาหารที่ขาด ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
1.7 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับสภาพของเด็กปฐมวัย ที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการในวัยเรียน (5 – 14 ปี) 2.1 การเจ็บป่วยของเด็ก ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามประเภทของโรค 10 อันดับแรก ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.2 การเกิดอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บของเด็ก ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามประเภทของอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.3 ภาวะทุพโภชนาการ สถิติเปรียบเทียบน้ำหนัก/ส่วนส่วนโดยเฉลี่ยมารตฐานกับน้ำหนัก/ส่วนสูงเฉลี่ยของเด็กช่วงอายุ 5-14 ปี สถิติการขาดสารอาหาร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศ อายุ ปี พ.ศ และพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตามประเภทของสารอาหารที่ขาด ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.4 อัตราร้อยละของเด็ก/ เยาวชนที่กำลังเรียน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ จำแนกตามโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา และจำแนกตามระดับชั้น (ม.1 – ม.6) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.5 สถิติจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษา -ระดับประถมศึกษา -การศึกษาต่อระดับ มัธยมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ในสังกัด สปอ.สปจ. ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.6 สถิติการรับนักเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ม.1 และ ม.4 ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเขตการศึกษา ☐ จำแนกตามแผนรับ (พื้นที่บริการ , ความสามารถพิเศษ , ผู้มีอุปการะคุณ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.6 การออกกลางคันจากโรงเรียนระดับประถมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามระดับชั้นที่ออก ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สนง.สถิติฯ ประจำจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.ประถมศึกษาอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
2.7 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในวัยเรียนที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี) 3.1 การจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามพื้นที่ในสังกัดกรมสามัญศึกษา ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.2 อุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามลักษณะของอุบัติเหตุ/การบาดเจ็บ ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.3.อัตราการตาย/สาเหตุการตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ ☐ จำแนกตามสาเหตุการตาย ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.4.อัตราการฆ่าตัวตาย ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ จำแนกตามสาเหตุการฆ่าตัวตาย ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอ ☐ อื่นๆ.....	☐ โรงพยาบาลประจำอำเภอ/จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สาธารณสุขจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สถานีตำรวจภูธรจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.5 การออกกลางคันจากโรงเรียนมัธยม/อุดมศึกษา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามสาเหตุการออกกลางคัน ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามระดับชั้นที่ออก ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.สถิติฯ จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.สามัญศึกษาจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
3.6 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับพัฒนาการของเยาวชนวัยรุ่นที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4. ข้อมูลสถิติของจังหวัดเกี่ยวกับการเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่น (15 – 24 ปี) 4.1 จำนวนผู้มีงานทำ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 4.2 สภาพการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศ ☐ จำแนกตามขั้นการศึกษาที่สำเร็จ (ไม่มีการศึกษา ,ต่ำกว่าประถมศึกษา ,ประถมศึกษา , มัธยมศึกษาตอนต้น ,มัธยมศึกษาตอนปลาย -สายสามัญ /อาชีวะศึกษา/วิชาการศึกษา ,อุดมศึกษา -สายวิชาการ/สายวิชาชีพ/สายวิชาการศึกษา , อื่นๆ) ☐ จำแนกตามอาชีพ (ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการฯ ,ผู้ที่ปฏิบัติงานบริหาร ธุรการ และจัดดำเนินการ, ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเสมียน,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า,เกษตรกรชาวประมง ผู้ล่าสัตว์,ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง,ช่างหรือผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตฯ,ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา,คนงานซึ่งมิได้จำแนกไว้ในหมวดอื่น) ☐ จำแนกตามสถานภาพการทำงาน (นายจ้าง , ลูกจ้างรัฐบาล , ลูกจ้างเอกชน , ทำงานส่วนตัว , ช่วยธุรกิจครัวเรือน) ☐ จำแนกตามประเภทของสถานที่ทำงาน ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.ศึกษาธิการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สนง.แรงงานและสวัสดิการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สำนักงานจัดหางาน จังหวัด (รายละเอียด)..... กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานฯ (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
4.3 จำนวนผู้ประสบอุบัติเหตุ/โรค/ภัย จากการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทของการทำงาน ☐ จำแนกตามลักษณะของอุบัติเหตุ ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามเพศของผู้ทำงาน ☐ อื่นๆ.....	☐ สนง.แรงงานและสวัสดิการจังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ สำนักงานจัดหางาน จังหวัด (รายละเอียด)..... ☐ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานฯ (รายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ (รายละเอียด).....
4.4 ข้อมูลสถิติอื่นๆ ของจังหวัดเกี่ยวกับการเข้าสู่อาชีพของเยาวชนวัยรุ่นที่มีเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) 1..... 2..... 3.....	รายละเอียดการจำแนก	แหล่งข้อมูล 1.หน่วยงาน..... 2.หน่วยงาน..... 3.หน่วยงาน.....

ตารางที่ 2 สถานการณ์เด็กในภาวะยากลำบาก (CEDC)

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่ได้
เด็ก/เยาวชนกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา 1.1 เอกสารรายงานเกี่ยวกับเด็ก/เยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ระบุประเภทของเด็กในภาวะยากลำบาก (ระบุ)..... ☐ ระบุพื้นที่การศึกษา (ระบุ) อื่นๆ ☐ (ระบุ).....	☐ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายละเอียด..... ☐ ตำรวจภูธรจังหวัด รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
-การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ระบุประเภทของเด็กในภาวะยากลำบาก (ระบุ)..... ☐ ระบุพื้นที่การศึกษา (ระบุ) ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ สถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายละเอียด..... ☐ ตำรวจภูธรจังหวัด รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
-เอกสารรายงาน/วิจัยอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.2 การมั่วสุมสถานเริงรมย์ -สถิติจำนวนสถานเริงรมย์ในจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทของสถานเริงรมย์ (สถานเริงรมย์ที่ได้รับใบอนุญาต , สถานเริงรมย์ที่ไม่ได้รับใบอนุญาติ) ☐ จำแนกตามลักษณะของสถานเริงรมย์ (เธค , ผับ , คลับ , บาร์ , คาราโอเกะ ,อื่นๆ) ☐ จำแนกตามพื้นที่การปกครอง (ใน/นอกเขตเทศบาล) ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน ☐ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.3 เยาวชนกับยาเสพติด -สถิติจำนวนสถานบำบัดฟื้นฟูของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -สถิติจำนวนเด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -สถิติจำนวนเยาวชนที่ผ่านสถานบำบัดฟื้นฟู ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ จำแนกตามพื้นที่ตั้ง ☐ จำแนกตามอายุ เพศ ประเภทของสารเสพติด ในเมือง/ชนบท ☐ จำแนกตามสถานภาพการศึกษา (กำลังศึกษา,ไม่ได้ศึกษา) ☐ จำแนกตามอายุ เพศ	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
-ผลการจับกุม/ผู้ต้องขังคดียาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ จำแนกตามน้ำหนักของของกลาง ☐ จำแนกตามชนิดของยาเสพติด (เฮโรอีน , ยาบ้า ,เอ็กซ์ตาซี , ฝิ่น , กัญชาแห้ง , สารระเหย , อื่นๆ) ☐ จำแนกตามประเภทคดี (จำหน่าย , ครอบครองเพื่อจำหน่าย , อื่นๆ –ผลิต/นำเข้า/ส่งออก , เสพ , ครอบครอง , เสพและครอบครอง) ☐ จำแนกตามอายุ เพศ	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.4 การมีพฤติกรรมทางเพศที่เป็นปัญหา -การติดเชื้อจากเพศสัมพันธ์ของวัยรุ่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การตั้งครรภ์ไม่พึงปราถนา/การทำแท้ง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -จำนวนสถานบริการทำแท้ง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุและเพศ ☐ จำแนกตามโรคที่ติดเชื้อ (เอดส์ , กามโรค , ซิฟิลิส , อื่นๆ) ☐ จำแนกตามพื้นที่รายอำเภอและเขตการปกครอง (ใน/นอกเขตเทศบาล) ☐ จำแนกตามสถานพยาบาลของรัฐและเอกชน	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
1.5 ขายบริการทางเพศ (สมัครใจ) -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่เป็นปัญหาของจังหวัด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามภูมิลำเนา ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.6 ก่ออาชญากรรม จำนวนเยาวชนที่ก่อคดีอาชญากรรม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามประเภทของคดี (คดีอุกฉกรรจ์สะเทือนขวัญ , คดีประทุษร้ายต่อชีวิต-ร่างกาย-เพศ , คดีประทุษร้ายต่อทรัพย์ , คดีน่าสนใจ (โจรกรรม/ปล้น/ข่มขืนฆ่า) , คดีรัฐเป็นผู้เสียหาย) ในแต่ละปี ☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามปี พ.ศ (ระบุ)..... ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
1.7 สถิติข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กที่มีพฤติกรรมเป็นปัญหา ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.สถิติเกี่ยวกับเด็กที่ถูกละเมิดสิทธิ 2.1 ถูกละเมิดจากคนในครัวเรือน -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนในครอบครัว ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนในครอบครัว ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.2 ถูกละเมิดจากคนอื่น -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนอื่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดสิทธิจากคนอื่น ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.3 ถูกละเมิดทางกาย/เพศจากนายจ้าง -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดจากนายจ้าง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกละเมิดจากนายจ้าง ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.4 ถูกเอาเปรียบแรงงาน -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบแรงงาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.5เอกสารรายงาน/วิจัย เด็ก/เยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ (ไม่สมัครใจ) -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามอายุ ☐ จำแนกตามภูมิลำเนา ☐ อื่นๆ (ระบุ).....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
2.6 ได้รับอันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานในภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจาการทำงานในภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.7 ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ได้รับอันตรายจากการทำงานนอกภาคเกษตร ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.8 ถูกบังคับให้ขอทาน -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
2.8 ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด -รายงานกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ) -การวิจัยกรณีเด็กและเยาวชนที่ถูกบังคับให้ค้ายาเสพติด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....	☐ ศูนย์ประสานงานและป้องกันสิทธิเด็ก รายละเอียด..... ☐ NGOs ที่ทำงานด้านเด็ก/เยาวชนของจังหวัด รายละเอียด..... ☐ แหล่งข้อมูลอื่น รายละเอียด.....
2.9 ข้อมูลสถิติอื่นๆเพิ่มเติมกรณีเด็ก/เยาวชนถูกละเมิด ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.เด็กที่ได้รับผลกระทบ 3.1 จำนวนเด็กพิการ ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามประเภท (ทางร่างกาย , ทางตา , ทางหู , ทางปัญญา , พิการมากกว่า 1) ☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
3.2 จำนวนเด็กกำพร้า (AIDS) ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามประเภทกำพร้า (กำพร้าบิดา , มารดา) ☐ จำแนกตามการอยู่อาศัย (อยู่กับบิดา , อยู่กับมารดา , ญาติ , คนรู้จัก) ☐ จำแนกตาม ปี พ.ศ ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....

ประเด็นข้อมูล	รายละเอียดเกี่ยวกับการจำแนกข้อมูล	แหล่งข้อมูลที่สามารถค้นหาได้
3.3 จำนวนเด็กเร่ร่อน/ขอทาน ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)	☐ จำแนกตามเพศและอายุ ☐ จำแนกตามภูมิลำเนาเดิม ☐ จำแนกตามปี พ.ศ ☐ อื่นๆ.....	☐ ข้อมูลรายงานของหน่วยงาน (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลจากการสรุปสัมมนา/ประชุม (ระบุรายละเอียด)..... ☐ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ (ระบุรายละเอียด)..... ☐ ข้อมูลรูปแบบอื่นๆ (ระบุ).....
3.4 สถิติข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับเด็กที่ได้รับผลกระทบเพิ่มเติม ☐ ไม่มี ☐ มี (ระบุ)		

ตารางที่ 3 ข้อมูลทั่วไปของหน่วยงานของรัฐ/เอกชนที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก/เยาวชน

หน่วยงานที่ 1

ชื่อหน่วยงาน.....สถานที่ตั้งเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....มือถือ.....Email.....

ผู้รับผิดชอบดูแลองค์กร/หน่วยงาน 1..... 2.....

สังกัด	กลุ่มเป้าหมายที่ทำงาน	ช่วงอายุของเด็ก/ เยาวชน	กิจกรรม	แหล่งทุน	ระยะเวลาของการทำงาน	เป้าหมาย
☐ เอกชน ☐ รัฐ ☐ อื่นๆ	☐ เด็ก ☐ เยาวชน ☐ สตรี ☐ ผู้สูงอายุ ☐ ทั่วไป รายละเอียด.....	☐ 0 – 5 ปี ☐ 6 - 9 ปี ☐ 10 – 15 ปี ☐ 16 – 19 ปี ☐ 20 – 25 ปี	☐ ให้คำปรึกษา ☐ ให้ทักษะในการป้อง ☐ กันตนเอง (ระบุ)..... ☐ ให้ความรู้ ☐ ให้สิ่งของ อื่นๆ.....	☐ รัฐ ☐ เอกชน ☐ องค์กรทุน ☐ ในประเทศ ☐ องค์กรทุน ☐ ต่างประเทศ ☐ องค์กรศาสนา	☐ 0 – 1 ปี ☐ 2 – 3 ปี ☐ 4 – 5 ปี ☐ 6 - 7 ปี ☐ 8 - 9 ปี ☐ 10 ปี ขึ้นไป	รายละเอียด..... ....

หน่วยงานมีเอกสาร/ ข้อมูลดังต่อไปนี้หรือไม่

1. เอกสารโครงการ (Proposal) ☐ ไม่มี ☐ มี
2. แผนปฏิบัติงาน (Work Plan) ☐ ไม่มี ☐ มี
3. ยุทธศาสตร์การทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี
4. การเก็บสถิติข้อมูลของกลุ่มเป้าหมาย ☐ ไม่มี ☐ มี
5. การทำงานเกี่ยวกับกรณี (Case) ของเด็ก ☐ ไม่มี ☐ มี
6. การจัดทำกระบวนการ/ขั้นตอนการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี
7. รายงานผลการปฏิบัติงานแต่ละโครงการ ☐ ไม่มี ☐ มี
8. รายงานการประเมินผลโครงการ ☐ ไม่มี ☐ มี
9. การวิจัยเกี่ยวกับปัญหาที่พบของกลุ่มเป้าหมาย ☐ ไม่มี ☐ มี
10. การวิจัย+ประเมินผลเกี่ยวกับปัญหาในการทำงาน ☐ ไม่มี ☐ มี

ลงชื่อผู้สำรวจ 1.....

2.....

สำรวจวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ค

รายชื่อคณะทำงานส่วนกลาง

คณะทำงานในส่วนกลาง

ที่ปรึกษา

1. ผศ.ดร.เพิ่มศิริ นิติมานพ		สำนักงานกองทุนเพื่อเด็ก (UNICEF)
2. อาจารย์เรณู	อรรถฐาเมศวร์	สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
3. รศ.ดร.บุปผา	วัฒนาพันธ์	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. ดร.ทพ.สุรสิงห์	วิศรุตรัตน์	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่
5. รศ.พิกุล	โค้วสุวรรณ์	คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คณะผู้ประสานงานกลาง

1. ดร.สิทธิณัฐ	ประพุทธนิติสาร
2. รศ.ศันสนีย์	อ่อนทัวม
3. คุณปิ่นทิพย์	ชะเอม
4. คุณอดุลย์	ดวงดีทวีรัตน์
5. คุณประสงค์	อยู่สุขสำราญ
6. คุณอภิเดช	ชัยราชา
7. คุณอนุชน	หวลทรง
8. คุณไชยมงคล	จันทร์ตา
9. คุณกมล	นำบุญจิตต์
10. คุณรัชนี	ศรีอ่อนศรี
11. คุณอนงค์	ปะนะทัง
12. คุณจำนงค์	วงศ์ภูคำ
13. คุณเอกชัย	จินาจันทร์
14. คุณนครินทร์	ดำรงภคสกุล
15. คุณลัดดาวัลย์	ชัยนิลพันธุ์
16. คุณไททัศน์	อ่อนทัวม

2

เด็ก เยาวชน ครอบครัว ในความเคลื่อนไหวของภาคีเพื่อเด็กไทย

1 โรงเรียนดนตรีบ้านดรุณบทเพลง

5 พิพิธภัณฑ์เด็ก

16 การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่าน

32 การศึกษาโดยครอบครัว

47 การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ

67 เยาวชนกับการพัฒนาชุมชนเมือง

79 การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร

99 การมีส่วนร่วมของชุมชน : การแก้ไขปัญหาเด็ก เยาวชนในชุมชน

119 เด็ก เยาวชนกลุ่มรักษ์เขาชะเมา ความหลากหลายในการจัดการทรัพยากร

157 อานาปานสติภาวนาและโยคะฝึกจิตพิชิตโรค

171 ศิลปวัฒนธรรม ละครหุ่นองุ่น มาลิก

194 การ์ตูนวัฒนธรรมสร้างสรรค์ยุวชนไทย

214 ชมรมรักใจคุณ กิจกรรมรณรงค์สุขภาพเพื่อเยาวชน

โรงเรียนดนตรี **บ้านดรุณบทเพลง**

เตือนใจ ศรีมารุต

ที่จริงทำมา 35 ปีแล้ว ทำแบบศิลปินเดี่ยวตั้งแต่ลูกยังเล็กๆ สมัยก่อนเพลงเด็กเตือนใจชุดแรก ก็สอนลูกร้องเพลง ให้ลูกไปอัดเสียง พองานออกมา เราขายไม่เป็น มีคนเสนอให้ไปเข้าค่าย แต่ทีนี้ถ้าเข้าค่าย ก็เกรงว่าเขาจะมาครอบงำเรา เตือนใจเป็นศิลปิน ศิลปินต้องอิสระ เพราะฉะนั้นจึงเข้าค่ายไม่ได้ พออิสระ งานก็ออกมาเรื่อยๆ ใครทราบข่าว ก็จะเข้ามาฟัง บอกว่าเพราะดีก็มาอุดหนุน เราก็ได้เงินมา พอได้ทำไรบ้างก็ไปต่องานใหม่ จนตอนนี้กลายเป็นค่ายเพลงย่อยๆ งานเติบโตด้วยตัวเอง แต่ไม่มีเงินสะสม เพราะมีงานออกมาตลอด

ปัญหาต่างๆ มีมาก เพราะเราทำแบบศิลปินเดี่ยว คนรู้จักเราน้อยมาก การประชาสัมพันธ์ของเราก็แย่ แม้แต่ช่อง 11 ที่เราได้ไปทำรายการ ก็ถือเป็นช่องหลังเขา ทำมา 11 ปี ถามว่าใครเคยดูรายการ "โลกใบจิ๋ว" บ้าง แต่ก็ทำเพื่อให้คนได้ผ่านตาบ้าง แม้จะไม่ได้เงิน เป็นการอุทิศตัวให้คนอื่นได้สัมผัส

รายการทีวีโลกใบจิ๋วทำร่วมกับช่อง 11 มีบริษัท NHK ของญี่ปุ่นเป็นผู้จุดประกาย มีอาจารย์เตือนใจช่วยด้านเพลงทั้งหมด รายการมีทุกวันจันทร์ เวลา 17.30 น. มุ่งพัฒนาเด็กเล็ก 6 ขวบลงไป โดยเอาหลักสูตรของเราไปช่วยสร้างงาน พัฒนาศักยภาพตามความสมารถของเด็กเล็กๆ คิดว่าต่อไปจะขยายไปสู่กลุ่มเด็กโต อายุ 7-13 ขวบด้วย ซึ่งทางช่อง 11 ก็สนับสนุน ตอนนี้กำลังคิดโครงการกันอยู่ แต่ทางเรามีทุนน้อย ทุกวันนี้บ้านดรุณบทเพลงเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายทุกอย่าง เคยได้จากธนาคารไทยพาณิชย์ปีละล้านกว่าบาท ได้มา 2 ปี ตอนหลังเขาอาจไม่พร้อมที่จะมาช่วยเหลือรายการเด็ก ตลอด 11 ปี จึงต้องช่วยเหลือตนเอง มีไทยพาณิชย์ช่วยอยู่ 2 ปี เราคิดว่าเด็กเป็นของทุกคน เราทำคนเดียวเพื่อเด็กก็ไม่ได้ ต้องร่วมมือกัน

มีชาวโลกกลุ่มหนึ่งทำเรื่อง ธรรมคีตา อย่างท่านดาไลลามะซึ่งเห็นว่า ถ้าไม่มีการเปลี่ยนจิตใจ จะปฏิวัติอย่างไรก็ไม่มีทางสำเร็จ บางคนทำได้ แต่ก็มีอีกหลายคนที่ทำไม่ได้ ฉะนั้นงานก็ไม่สำเร็จ เรื่องนี้เตือนใจได้ทำมา 35 ปีแล้ว สถาบันโคไล (Kodaly) ทางยุโรปตะวันออก ซึ่งเป็นสถาบันดนตรีทั่วโลกรู้จักดีที่สุด ท่านโคไลกับท่านคาร์ล ออฟ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านโคไล เขานำเสนอดนตรีเป็นธรรมคีตา อย่างที่ท่านดาไลลามะทำ แต่เขาทำเป็นบัลเล่

ไทยรับแนวทางของท่านคอร์ล ออฟมา แต่ไม่ได้รับแนวคิดหลักคามีบูโลน่า ซึ่งเป็นภาษาลาติน แปลว่า วัฏจักรแห่งการตั้งอยู่ เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และสูญสลายมาด้วย ท่านอาจารย์หม่อมดุษฎี บริพัตร นำหลักนี้มาใช้ แต่อุปกรณ์เครื่องดนตรีจะแพง ซึ่งบางชิ้นราคาเท่าเปียโน ถือว่าแพงมาก ทางโรงเรียนก็เริ่มคิดทำเลียนแบบ ซึ่งก็ทำได้ใกล้เคียง ตอนนี้บ้านเราเริ่มทำแล้ว ที่จริงมันก็เป็นระนาดไทยนั่นเอง แสดงว่า ท่านคาร์ลออฟประกาศสัจธรรมด้วยเครื่องดนตรีทางเอเชียแน่นอน แต่เตือนใจเป็นภูมิปัญญาไทย ไปสอนให้ชาวบ้านจังหวัดนครนายก หล่อทองเหลืองเป็นระฆังเลียนแบบระฆังของทิเบต

บ้านดรุณบทเพลงจะชัดเจนในความเป็นไทย เพราะเราตั้งวงโดยคิดว่า คนไทยต้องรู้จักตนเองก่อนที่จะไปรู้จักชาวโลก ที่นี่พื้นฐานเรียนตามความเข้าใจ แต่จะอิงหลักสากล เพื่อจะได้ไปร่วมวงกับต่างชาติได้ด้วย

การดำเนินงานของโรงเรียนบ้านดรุณบทเพลง จะใช้หลักจริยศาสตร์การดนตรีเพื่อให้เข้าใจถึงศิลปะบริสุทธิ์ เป็นธรรมดีตา เพื่อนำเสนอศิลปะบริสุทธิ์ ศิลปินทุกศาสตร์มีศิลปะบริสุทธิ์อยู่ในตัว คิดว่าทุกท่านคงเคยพบมาบ้าง โดยได้นำเสนอด้วยจริยศาสตร์ทางดนตรีขั้นพื้นฐาน ผ่าน 3 สื่อ ด้วยกัน

สื่อที่ 1 ดนตรีสรีระ ดนตรีสรีระ เป็นลีลาร้องรำประกอบเพลง เป็นการให้เด็กรู้จักร่างกายตัวเอง องค์ความรู้อยู่ที่เด็กทั้งหมด เมื่อเด็กรู้จักตนเองก็จะมาช่วยกันคิดว่า จะนำไปบูรณาการเรื่องอะไร เป็นเรื่องการอ่าน ก็จะสอนผ่านเสียงเพลง ด้วยดนตรีสรีระ เช่น ก.ไก่สอนน้อง เด็กจะคิดว่า ไก่จะเป็นอย่างไรก็ได้ตามแต่จินตนาการ ซึ่งธรรมชาติของมนุษย์โดยเฉพาะเด็กจะไม่อยู่นิ่งๆ เขาจะเคลื่อนไหว ถ้าไปสอนท่าทางบางท่าอาจทำให้เด็กเจ็บ เขาก็จะไม่ทำ เป็นการหยุดพัฒนาการไปในส่วนนั้น แต่นี่เขาอยากทำอะไร ก็ทำ ตั้งแต่หัวจรดท้า แล้วไปบูรณาการสู่สาระ จะเรื่องอะไรก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นเลข จริยธรรม

เราเริ่มที่อายุ 2 ขวบครึ่ง บางคน 2 ขวบก็ร้องได้ อย่างไปบูรณการกับหลักภาษาไทย ภาษาไทยก็มีความงามสากลเปิดลำคอด้วย A, E, I, O, U คุณมณีนุชก็ไปเปิดโรงเรียนสอนเส้นเสียง เป็นการเปล่งเสียงเพื่อเป็นนักร้อง การเปล่งเสียงที่ดี ทำให้ไม่เหนื่อย

ภาษาไทยเปิดลำคอด้วย อะ อิ อุ เอะ โอะ 21 รูป 32 เสียง ได้หมด มีเพลงบูรณาการไปสู่การเปิดลำคอ ได้ทั้งหลักภาษาไทยและการใช้เส้นเสียง เช่น เพลงเที่ยวเกาะ เป็นเรื่องสระผสม 32 เสียง เด็กได้ตั้งแต่ อนุบาล3 เพราะบูรณาการ เต้นไปเล่นไป แล้วปรากฏว่าเด็กพูดชัด ร้องไม่เพี้ยน แม่ซีศันสนีย์ก็ใช้หลักตรงนี้ เด็กไปร้องเพลงที่ UN ซ้อม 5 ครั้งเท่านั้น แต่เด็กสามารถร้องได้ระดับชาติ ใช้สอนคนตาบอดเดี๋ยวเดียวก็ได้

สื่อที่ 2 ดนตรีในดวงใจ ทุกศาสนามีสื่อทำนองเพลงที่ไพเราะ ไม่ว่าทุกศาสนามีหมด และคือเสียงภาวนาสวดมนต์ อ่านคัมภีร์ทำวัตรเช้า เสียงสวดมนต์จะเข้าไปในจิตวิญญาณ ก่อให้เกิดสุนทรียรส ขณะที่ร้องเกิดศิลปบริสุทธิ์ ขณะสวดมนต์ ยิ่งภาวนามากยิ่งได้มาก อย่างโยคะก็ใช้เพลงเปิด ซึ่งก็อยู่ในสื่อนี้ เกิดคลื่นเสียงสูงๆ ต่ำๆ เมื่อไร ก็จะเกิดสุนทรียรสทันที เด็กๆ นอน ก็เปิดเพลงเบาๆ ได้ เริ่มได้ตั้งแต่ในครรภ์ มีการสังเกตพัฒนาการของเด็ก คือให้ลูกฟังเพลง แล้วเด็กคนนี้มีพัฒนาการที่เร็ว หนึ่งขวบครึ่ง พูดชัด ร้องเพลงจบได้เอง

ดนตรียังช่วยให้เย็นลง ข้อดีกับเด็กมีมาก เด็กจะอารมณ์ดี ไม่งอแง ไม่ร้องไห้ แยกแยะได้ เช่น พี่ชายของเด็กคนนี้มาแย่งของ เด็กก็กัดเลย คุณยายเลยบอกว่า "หนูไปกัด มีแต่หมาที่กัด" เด็กตอบเลยว่า "หนูไม่ใช่หมาสักหน่อย" เขาสมารถแยกแยะได้ว่า เขาไม่ใช่หมา ที่คุณยายพูดมาผิด

สื่อที่ 3 ดนตรีสันติภาพ พัฒนาการการฟังเสียงซึ่งกันและกัน ดนตรีชิ้นแรกของโลกเป็นเสียงของธรรมชาติ อย่างที่ชาวทิเบตมาแสดง จะเห็นว่าเลียนเสียงธรรมชาติหมดเลย ดนตรีชิ้นแรกคงเป็นไม้ไผ่ ก็คืออังกะลุง ตามนิทานบอกว่าเป็นของเทพ อังกะลุงมาจากคนละที่ เครื่องดนตรีประเภทนี้จะสอนจริยธรรมขั้นพื้นฐาน คือถ้าไม่ฟังคนอื่น ก็เล่นเป็นเพลงไม่ได้ มีคนละ 1 ตัว เล่นไม่ได้ ไม่เป็นเพลง อย่างในครอบครัว ถ้าไม่ฟังกัน ไม่รับฟังกัน ก็มีปัญหา

สื่อดนตรีนี้ สอนให้เคารพความคิดผู้อื่นและยอมรับผู้อื่นเป็น สอนให้เป็นผู้นำ จุดมุ่งหมายคือให้เป็นดนตรีในครอบครัว ว่างๆ ไม่ได้เจอกัน ก็มีระฆังทำให้ใจเย็น ทุกศาสนามีหมด แสดงว่าเป็นสิ่งที่เข้าไปในจิตวิญญาณได้ โดยไม่ได้นัดหมาย ส่วนตัวชอบไม้ไผ่ แต่ไม่ทน จึงคิดจะทำเป็นทองเหลือง แต่หนัก เลยทำเป็นอลูมิเนียมซึ่งเบากว่า แต่เสียงก็ผิดกัน เด็กยกทองเหลืองไม่ไหว ผู้ใหญ่ใช้ได้ แต่ลูกใช้ไม่ได้ ต้องใช้เบาๆ ยิ่งเป็นระนาดแผงยิ่งไม่ได้

ดิฉันจะนำเสนอในเรื่องดนตรีสันติภาพเป็นสำคัญ ปัจจุบันมีแต่การแข่งขัน แต่งหน้าทาปาก ซึ่งเด็กไม่ได้อะไร ผู้ใหญ่ก็มาตี มาทำโทษ เด็กคาดหวังรางวัลกันทุกคน แต่รางวัลมีแค่ 3 รางวัล ทุกวันนี้มีแต่เรื่องที่ทำให้จิตใจมันดิบไปหมด จำต้องบ่มจิตใจ โดยเฉพาะครูต้องบ่มใจให้หวานหอมเพื่อเด็ก พยายามสอนให้ครู ให้คนที่อยู่ใกล้เด็กต้องบ่มใจ ต้องรักเด็กให้เหมือนรักลูกเรา

เราจะปลูกสำนึกให้ครอบครัวสงบสุข ภารตรภาพ รักกัน ปลอดอบายมุขเท่านั้น ไม่ได้ ครูก็สำคัญ วันหวยออก ครูไม่อยู่ ไปกินเหล้า เด็กเห็นตัวอย่าง เขาก็เลียนแบบ ถ้าคนเราไม่บ่มจิตใจ ก็ไม่สามารถปฏิรูปใดๆ ได้ ทั้งครอบครัวและครู ซึ่งเป็นผู้ชี้นำสังคม มีโรงเรียนแห่งหนึ่งครูเป็นเจ้าพ่อในโรงเรียน สอนพิเศษ ขายยาบ้า เด็กอัดเทปตอนขายยาไปให้ผู้ใหญ่ในโรงเรียน ผู้ใหญ่ลบเทปหมด นี่มันเป็นขบวนการไปแล้ว

ดนตรีสรีระไม่บังคับเด็ก ให้เด็กทำกันด้วยตนเองตามธรรมชาติ นำไปสู่จิตวิญญาณจริงๆ แบบมนุษย์ธรรมดา เพื่อประกาศศักดิ์ศรีการเป็นมนุษย์แบบธรรมดา อีกทั้งยังเป็นการฝึกสมาธิ ถ้าไม่ฟังคนอื่นก็ไม่เป็นเพลง เป็นการสอนจริยธรรมพื้นฐาน เด็กเติบโตก็จะไปคิดค้นหาเอาเอง โดยทำให้เด็กสำนึกเอง แต่ต้องสอนครูให้รู้ก่อน แล้วค่อยให้ครูไปสอนเด็ก คนสอนเด็กก็ต้องบ่มใจก่อน เป็นหนทางเลือกใหม่เป็นการคุ้มครองสิทธิเด็กไปในตัว

เครื่องดนตรีเราใช้ โหม่ง เป็นเสียงเบสได้ ตอนนี้กำลังหาแหล่งทำโหม่งอยู่ ที่อุบลฯ มีแหล่ง แล้วจะไปสอนเขา โดยมีตัวอย่างให้เขาดู อย่างที่ท่าด่าน นครนายกก็ไปสอนเขา ซึ่งตอนนี้ก็กำลังหล่อกังสดาลอยู่ ตัวที่มีอยู่เป็นของเก่า ถ้าเครื่องดนตรีผลิตในประเทศ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่มุ่งเน้นการประกวด อนาคตก็จะพัฒนาเครื่องดนตรีต่อไป ลูกฆ้อง โหม่ง ระฆัง กังสดาล ระนาดแผง เด็กจะรักษาเครื่องดนตรีของตนเอง เล่นเสร็จก็จะขัด เก็บให้เป็นที่เป็นทาง ก็เป็นสิ่งที่ฝึกวินัยเด็กได้

เคยมีการนำครูมาอบรม โดยใช้เครื่องดนตรีที่หาได้จากชาวบ้าน ตอนนี้ซื้อเครื่องวัดเสียงไปให้แล้ว ต่อไปก็ผลิตได้เร็ว เครื่องดนตรีไทยมีครู เมื่อกลัวผิดครู จึงไม่กล้าทำผิดแบบ เป็นเรื่องยากที่จะหาคนทำเครื่องดนตรีให้

ดิฉันคิดอยากจัดคอนเสิร์ตใหญ่ ให้คนนำเครื่องดนตรีอะไรมาก็ได้ มาเล่นกัน ไม่มีการพูดกัน มีเขียนภาพ ต้องการความเงียบ สื่อสารกันด้วยเพลง เสียง 5 เสียง แตกต่างกันอย่างสร้างสรรค์ ไม่จำกัดเครื่องดนตรี ใครคิดอะไรได้ก็เอามาเลย ดนตรีเพื่อความสงบเสียงควรจะนุ่ม เพราะฉะนั้นกลอง ฉาบก็คงไม่เหมาะ ดนตรีที่ไม่ต้องซื้อหาก็มีแก้วใส่น้ำก็เล่นได้ แต่เด็กตีก็คงจะแตกได้ คนไม่มีเงินก็ร่วมเล่นได้ วงใหญ่ที่สุดที่เคยเล่นก็แค่ 20-30 คน อยากเป็นพันๆ คน เคยเล่นแต่ดนตรีสรีระ สถานที่ที่แปลนฯ ซึ่งเป็นศูนย์เยาวชนก็เหมาะสม และมีเครือข่ายพ่อแม่อยู่ ต้องเล่นในห้องโถง ไม่เช่นนั้นเสียงหายหมด เคยเล่นที่เกอเธร์ เลยรู้ว่า พอไม่ได้ยิน ก็ควบคุมวงไม่ได้ อาจเป็นที่ศูนย์วัฒนธรรมฯ ในวันครอบครัวก็ได้ น่าทดลองดู

บ่มใจเป็นดนตรีผ่อนคลาย มีเพื่อนคนหนึ่งเครียดจนปากเบี้ยว ก็เลยให้บ่มใจไปฟัง รุ่งขึ้นโทรมาบอกว่า หายปากเบี้ยวแล้ว แล้วยังขอเพิ่มอีก บอกจะไปให้พี่ซึ่งทะเลาะกัน เข้าบ้านกันไม่ได้ ตอนนี้ก็ดีกันแล้ว กลายเป็นครอบครัวอีกครั้ง

การเล่นเป็นชมรมต้องรู้จักเรียนรู้กัน แม้มีประจำตัวก็ต้องแลกเปลี่ยนกันกับผู้อื่น เล่นเพื่อสุนทรียภาพ เวลาเล่นก็จะมีแต่ความสบายใจ เมื่อได้รับบ่อยๆ ก็จะลดความโลภ โกรธ หลง ลงไปได้

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม</u>

- ทำอย่างไรให้ขยายผลไปสู่วงกว้างอย่างเป็นระบบมากขึ้น น่าจะมีการสอดแทรกอยู่ในหลักสูตร ซึ่งภาคีฯ น่าจะมีส่วนผลักดัน

อาจารย์เตือนใจ : เคยไปพูดเรื่องนี้ในการประชุมร่างแผนฯ 8 แต่ไม่มีใครเข้าใจว่า กำลังนำเสนออะไร มีเพียงอาจารย์เรณู ที่มองเห็นเลาๆ และขอคุยนอกรอบ แต่ละคนในที่นั้นล้วนยึดติดในสถาบันของตน สรุปแล้วในแผนฯ 8 ก็ไม่มีของอาจารย์เตือนใจเลย

- น่าจะมีการขยายสู่วงกว้าง อาจเป็นวาระต่อไป กรรมวิธีก็มีเยอะมาก สัมมนา ผ่านสื่อ ขบวนการวิจัย ฯลฯ แต่คงต้องเริ่มต้นที่ผู้นำในการวางแผน ว่าจะระดมคนมาเป็นข่ายได้เช่นไร
- เห็นว่าเป็นทางเลือกหนึ่ง ที่ทำให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้อิ่มใจ แต่จะทำอย่างไรให้เกิดวงกว้าง น่าจะมีการทำการสำรวจ ติดตามผล แล้วแสดงให้คนที่เกี่ยวข้องได้เห็น ได้เรียนรู้ เพื่อนำไปสานต่อ

- เสนอให้จัดดนตรีสรีระที่สวนลุมพินี เพราะคนมาก กว้างขวางพอ ร่มรื่น มีที่จอดรถ หรือน่าจะมีการบันทึกภาพออกวิทยุหรือทีวี ทำการสำรวจผลจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม หรือเริ่มที่ศูนย์วัฒนธรรมฯ ซึ่งเป็นกลุ่มไม่ใหญ่มาก เป็นครอบครัว พ่อแม่จะได้เกิดประกายที่จะทำต่อ ซึ่งจะกระจายได้เร็วขึ้น
- เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่จะทำอย่างไรให้ไปสู่โรงเรียนอนุบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก ไม่ทราบว่า มีการอบรมมากหรือยัง

อาจารย์เตือนใจ : ต่างจังหวัดก็มีเชิญมาให้ไปอบรม มีจำนวนมากเหมือนกัน เน้นไปที่ดนตรีสรีระ สื่อก็ยังไปไม่มาก การตลาดของเราไม่ดีนัก ต้องการการตลาดที่ทำการเผยแพร่ได้ ในเรื่องการอบรมครู เราทำได้แต่ดนตรีสรีระ ส่วนอีก 2 สื่อนั้นยังไม่ได้ คนทำเครื่องดนตรีมีน้อยเพราะครูดนตรีไทยมักกลัวผิดครู ไม่กล้าทำผิดแบบ

- ในภาพกว้างจะได้ในส่วนของความรู้สึก แต่ไม่ยั่งยืน น่าจะเป็นในลักษณะของภาพกว้างเพื่อสร้างกระแส แล้วจึงสร้างโครงงานย่อยขึ้นมาเพื่อสร้างความยั่งยืน ผ่านพ่อแม่ ครู อาจจัดเป็นอบรมสัมมนา แล้วขยายวงออกไปแบบลูกคลื่น
- ควรจะมีการอัดวิดีโอบันทึกการสอนไว้ เพื่ออนาคต โดยจะเปิดดูกี่ครั้งก็ได้ ผู้สอนต่อๆ ไปก็จะสอนไม่ผิดแบบ ต่อเนื่องได้ตลอด
- เรื่องดนตรีเป็นภาษาธรรม เด็กทุกคนมีอยู่แล้ว ดนตรีทำให้สร้างศักยภาพได้ดี แต่คงไม่ได้มีรูปแบบเดียว น่าจะมีหลากหลาย จุดเด่นของอาจารย์เตือนใจคือ ง่ายแก่การเข้าใจและง่ายแก่การเข้าถึง น่าจะมีการจัดการให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง เข้ามาเกี่ยวข้อง
- การเผยแพร่กิจกรรม ทางแปลนฯ มีเครือข่ายที่น่าจะเชื่อมต่อขยายผลได้ ทางธารปัญญาก็มีสื่อที่จะเผยแพร่ รวมทั้งของคุณไก่ ศันสนีย์ ซึ่งได้เวลาวิทยุเด็กและยินดีให้ความช่วยเหลือ หรือของอาจารย์เตือนใจเองก็ได้เวลาของวิทยุรัฐสภา
- เราน่าจะทำอะไรได้มาก แต่คงต้องใช้เวลาจัดระเบียบความคิดสักหน่อย สังคมตอนนี้มีกรอบราชการมาคอยคุมการเปิดพื้นที่สาธารณะเพื่อให้คนมีที่ในการทำอะไรโดยไม่ติดกรอบราชการ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ก็เป็นสิ่งที่มีคนพยายามทำกันอยู่ อย่างภาคีเด็กฯ ก็พยามยามเปิดพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นน่าจะพัฒนาในจุดนี้ก่อน เพราะการจัดกิจกรรมทุกวันนี้ เช่น วันครอบครัว วันเด็ก วันครู ก็ไม่ค่อยสร้างสรรค์ ดังนั้นจะเป็นโจทย์ว่าภาคีเด็กฯ จะทำอย่างไร อาจจะเอาจุดนี้ไปทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม ใช้วิธีการกระจายโดยการอัดวิดีโอ เครือข่ายเด็กก็มีอยู่ทั่วประเทศ มีพื้นที่สาธารณะอยู่แล้ว สามารถเอาสิ่งเหล่านี้กระจายออกไปได้ การทำสื่อวิดีโอเป็นสิ่งจำเป็น โดยบุคคลที่สำคัญของสังคมควรถูกบันทึกไว้ ส่วนจะนำไปกระจายอย่างไร คงต้องลองดูว่าจะทำอย่างไร

นอกจากนี้ อาจมีการวิจัยเข้ามาเสริม จึงอยากเชิญอาจารย์เตือนใจไปพูดที่สกว.เลย โดยอาจารย์อาจต้องแสดงให้ดู ให้ผู้บริหารเล่นด้วย หรือเอาเด็กไปเล่นให้ดู

พิพิธภัณฑ์เด็ก

สุจิตรา วุฒิธำรง

ในส่วนของแปลน จะทำเรื่องครอบครัวและเด็ก ซึ่งเรามีนิตยสารอยู่ 3 ตัว คือ รักลูก ดวงใจพ่อแม่ และ life & family แล้วก็แตกออกมาเป็นรายการทีวี ตอนนี้มี 2 ช่อง คือช่อง 5 เป็นรายการดวงใจพ่อแม่ ส่วนช่อง 7 เป็นรายการบ้านรักลูก ทุกอย่างเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเลี้ยงลูก พัฒนาการของลูก และปัญหาของเด็ก

ช่วงหลัง เนื่องจากได้ทำตัวเนื้อหาหรือได้จับเรื่องวิชาการในเรื่องของการเลี้ยงลูกมาตลอด เราก็มีความคิดในเรื่องการทำกิจกรรมเด็ก เริ่มต้นจากความคิดที่จะทำ family center ที่วาดภาพไว้ว่า ครอบครัวจะเข้าไปใช้เหมือนห้างสรรพสินค้า เข้าไปใช้กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้เพื่อการเลี้ยงลูก มีสิ่งสาระบันเทิงอยู่ในนั้นด้วย ตัวเลขออกมาแล้วอยู่ไม่ได้ เพราะในส่วนที่เป็นขบวนการเรียนรู้ การเลี้ยงดูลูกที่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ของเด็ก การเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ หากเป็นการทำงานในเชิงธุรกิจแล้ว จะค่อนข้างยาก มันสวนกระแสกับงานทางธุรกิจ เลยเสนอความคิดนี้ไปทาง กทม. โดยเสนอเรื่องของ "พิพิธภัณฑ์เด็ก" ซึ่งเป็นความคิดที่มาจาก family center ช่วงนั้นเป็นสมัย ดร.พิจิตร รัตตกุล ซึ่งก็เป็นทีมที่ค่อนข้างเห็นด้วยกับพัฒนาการของเด็ก เขาก็รับความคิดไป เราก็ไปทำงานกับสำนักสวัสดิการสังคมเป็นหลัก

ตรงสำนักสวัสดิการสังคม เป็นส่วนที่เราเห็นว่ามีกิจกรรมที่ครอบคลุมตั้งแต่เด็กแรกเกิดจนถึงผู้สูงอายุ และมีเรื่องของกีฬาเพื่อป้องกันยาเสพติด มีเรื่องของสุขภาพโดยกรมอนามัย ขณะที่สำนักสวัสดิการฯ จะทำเป็นจุดๆ และทำในลักษณะที่เคยทำมาแล้ว เช่นตอนนี้มีศูนย์เยาวชนอยู่ 26 ศูนย์ ทั่วกรุงเทพฯ จะมีเรื่องของกีฬา มีส่วนของการส่งเสริมกิจกรรมพ่อแม่ ซึ่งจะเป็นลักษณะเดียวกันหมด ตรงนั้นเป็นสิ่งที่เรามองเห็นว่า ทรัพยากรของ กทม.ค่อนข้างมาก ขณะที่ทิศทางการทำงานเกี่ยวกับเด็กและครอบครัว กลับมีลักษณะการแตกตัวที่เป็นตามแบบเดิมอยู่มาก เลยเสนอว่า ถ้าทำพิพิธภัณฑ์เด็กจะเป็นเรื่องที่ยากที่สุด กทม.คิดว่าจะต้องสร้างอาคาร ต้องมีเรื่องการจัดการบริหาร ฉีกแนวไปแบบนั้น เป็นเรื่องที่ท้าทายมาก จึงเสนอในรูปแบบของการทำ "วันหยุดสุดสนุก" ตามสวนสาธารณะต่างๆ ตรงนั้น แนวคิดก็จะเป็นเรื่องการหาองค์ความรู้ของตัวกิจกรรม เป็นลักษณะที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติเอง และได้ผลิตภัณฑ์ของตัวเองไปด้วยความภาคภูมิใจ แต่ว่ามันมีความหลากหลาย มีเรื่องศิลปะ มีเรื่องการออกกำลังกาย สันทนาการ วิทยาศาสตร์ ก็จะจัดเป็นมุมๆ ไป เด็กจะเข้ามาเล่นพร้อมกับครอบครัว ซึ่งการเล่นของเด็กก็จะมีบรรยากาศ

จากประสบการณ์ที่ทำวันหยุดสุดสนุกมาประมาณ2ปี เคลื่อนย้ายไปตามสวนต่างๆ สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นคือ จะมีพ่อแม่โทรมาถาม เดือนนี้จะไปที่ไหน จะเป็นลักษณะที่มีแฟนประจำตามมาอยู่ บรรยากาศของงานคือ พ่อแม่มาช่วยลูกทำบาติกบ้าง วาดรูปบ้าง ฟังนิทานบ้าง ซึ่งตรงจุดที่กระจายไปในส่วนต่างๆ เป็นเรื่องของการสนับสนุนชุมชนด้วย แต่ละชุมชนตรงนั้นก็จะเข้ามา พ่อแม่ครอบครัวก็จะเข้ามา เป็นจุดเริ่มต้นที่เรามองเห็นว่า มันมีตลาดหรือในแง่ของครอบครัวเองก็จะขาด ดังนั้นก็ช่วยทำให้เขามีทิศทางที่จะให้ลูกเล่นอย่างมีสาระมากขึ้น ทุกครั้งเราจะมีการประเมิน

ผล คือ เป็นการสัมภาษณ์พ่อแม่ว่า แบบนี้เป็นอย่างไร เปรียบเทียบกับการใช้เวลาว่างที่เป็นอยู่เดิมๆ เที่ยวห้าง ดูทีวีกันทั้งวัน หรือว่าเป็นเรื่องของแต่ละคนต่างทำกิจกรรมกันในครอบครัวและไม่ได้พูดคุยกัน ก็เป็นสิ่งที่ตอบได้ชัดเจนว่าเป็นเรื่องที่ครอบครัวในเมืองนึกที่จะทำแบบนี้ แล้วมีความสุข จุดดีคือ เขารู้สึกว่าไม่เสียเงิน พาลูกมาและก็ฟรีทุกอย่าง

ในตัวของการจัดกิจกรรมก็ทำมาประมาณ 2 ปี หลังจากนั้นก็รู้สึกว่า ในแง่ของการบริหารคงไม่ไหว ย้ายไปย้ายมา เป็นงานที่หนักมากเพราะว่าเราต้องไปสร้างบรรยากาศของสวนแต่ละสวน เพื่อการให้ได้อารมณ์ที่สนุกสนาน และต้องไปจัดมุมที่มหาศาลมาก เลยเสนอ กทม.ว่า โครงการของตัวพิพิธภัณฑ์ มันมีความเป็นไปได้ที่จะทำได้ ถ้าไม่เชื่อว่าจะทำได้ ลองทำเป็นนำร่องดู ก็ไม่ต้องจัดสร้างอะไรจริง เอานำร่องก่อน ขอที่เป็นจุดใดจุดหนึ่ง เราก็เลยเสนอรูปแบบง่ายๆ คือเอาเต็นท์ลงมาเฉยๆ เป็นเต็นท์ที่ถาวรหน่อย คือมีเต็นท์ขนาดใหญ่1300 ตร.ม. และมีเต็นท์เล็กๆ ไปจัดเริ่มต้นที่สวนจัตุจักร สวนสมเด็จฯ ตัวกิจกรรมเป็นลักษณะที่ให้เด็กลงมือปฏิบัติเอง และได้ผลิตภัณฑ์ของตัวเองกลับไปด้วยความภาคภูมิใจ แต่ว่ามันมีความหลากหลาย เริ่มต้นคิดจากภาควิชาการ 8 ภาคก่อน โดยเราดูว่าที่เกี่ยวข้องกับวิชาการ ควรจะมีเรื่องอะไรบ้าง เช่น วิทยาศาสตร์ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เราก็มานั่งระดมสมองกับนักวิชาการทั้งหลาย และในเชิงการเลี้ยงลูกด้วย เช่น ถ้าสมมติว่าเด็กจะเรียนรู้เรื่องวิทยาศาสตร์ เราจะทำอย่างไรที่เด็กจะสนุกเกี่ยวกับเรื่องวิทยาศาสตร์ ก็คิดออกมาในลักษณะเป็นชุดวิชาการ ที่ interactive ไม่ใช่เป็นพิพิธภัณฑ์เด็ก ที่สะสมของไว้ เป็นของมีคุณค่า แต่เด็กเข้ามาดูแล้วจับต้องไม่ได้ ห้ามแตะ แต่ให้เป็นลักษณะชุดนิทรรศการที่เด็กจับต้องได้ เรียนรู้ด้วยตัวเอง หาคำตอบด้วยตัวเอง มีกิจกรรมที่จะเสริมชุดนิทรรศการตรงนี้ให้มีองค์ความรู้มากขึ้น

การลองทำตรงนั้น ปัญหาที่เจอคือชุดนิทรรศการ การบริหารพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่ยาก เพราะว่าเมื่อไรที่มีแฟนมาบ่อยๆ แต่ไม่มีการหมุนเวียน ก็จะเป็นเรื่องที่น่าเบื่อสำหรับเด็ก ที่ต้องการความตื่นเต้นอยู่ตลอดเวลา เราจึงคิดว่าประสบการณ์จากการทำชุดนิทรรศการ ถึงแม้ว่าจะพยายามให้เขามีส่วนร่วมในการเล่น มันก็ยังไม่พอ มันต้องมากกว่านั้น ซึ่งเราก็เสนอ กทม.ว่า ต้องมีงบประมาณส่วนหนึ่งที่ต้องตั้งไว้เลยเพื่อให้มันผันแปรได้ เราก็เลยเสนอตัวกิจกรรมหมุนเวียน 10 มุม เปลี่ยนไปทุก 2 เดือน จะเป็นลักษณะของการหมุนเวียนกิจกรรมไปเรื่อยๆ คิดกันจนคิดไม่ออกแล้ว เช่นเดือนนี้จะทำเรื่องช้าง เราก็คิดว่าทำอย่างไรเด็กจะเรียนรู้เรื่องช้าง พี่ๆ ก็พยายามไปหาข้อมูลเรื่องช้างที่เด็กควรจะรู้ ว่ามีอะไรบ้าง ไปคุยกับเด็กว่าอยากรู้อะไรเกี่ยวกับช้าง หรืออย่างเรื่องกล้วย ก็จะไปหาข้อมูลกันว่า เอากล้วยมาให้เด็กรู้ จะทำอย่างไรถึงจะสนุกและทำกิจกรรมได้ด้วย ฉะนั้นมันจึงเป็นงานที่หนักอีกแบบหนึ่ง ก็คือต้องหาความคิดสร้างสรรค์ที่ไม่ซ้ำ เพื่อจะมาเสริมชุดนิทรรศการที่มีอยู่ แล้วก็ต้องแปรตัวกิจกรรมให้สนุกและสอดคล้องกับเด็กด้วย ตรงนี้จะเป็นตัวหนึ่งที่ช่วยในแง่ของการบริหารจัดการค่อนข้างเยอะ

จากที่ทำนำร่องที่สวนสมเด็จฯ ขณะเดียวกันตัว "วันหยุดสุดสนุก" ก็หยุดไปเลย ดังนั้นจะมีแฟนส่วนหนึ่งตามมาที่นี่ ตามมาเล่นทุกวันเสาร์-อาทิตย์ คือเราเปิดทุกวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ ดังนั้น กทม. ก็คิดว่าทิศทางนี้เป็นการสนับสนุนครอบครัวคนเมืองได้ค่อนข้างเยอะ เป็นแนวใหม่ของการจัดองค์ความรู้ การจัดกิจกรรมสำหรับเด็กและครอบครัวในเมือง บังเอิญทางกรมทหารได้ยกที่ที่สวนเกียกกายมาให้ ตอนแรกที่เราเข้าไป มีสภาพเป็นโรงงานยาวๆ สมัยก่อนที่เป็นโรงงานทอผ้าโบราณ ซึ่งถูกทิ้งร้างไว้ มีตัวอาคารประมาณ 10 อาคาร กทม.ก็คิดไม่ออกเพราะว่ามันสกปรกมาก มีคราบน้ำมันที่หนา ดูแล้วไม่น่าทำอะไรได้ แต่เรามองว่า มันมีประวัติศาสตร์ของชุมชนตรงนั้น ที่เป็นคนงานของโรงงานทอผ้าเกือบทั้งหมด ในขณะที่เขาทำงานตรงนั้นมา 20-30 ปี นโยบายของ กทม.คือทุบทิ้งหมดและทำเป็นสวนสาธารณะ เราก็เสนอว่า อย่าเพิ่งทุบ เพราะว่ามันค่อนข้างทำประโยชน์ได้มาก เราก็ไปบูรณะในเรื่องกิจกรรม กิจกรรมที่ไม่ใช่เด็กก็ได้ ก็เลยขอไว้หนึ่งอาคารที่ยาวที่สุด และทางเขตได้จัดสรรงบมาเพื่อบูรณะตัวอาคาร จึงเกิดเป็นอีกส่วนหนึ่งของการนำร่องเรื่องพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเรารู้สึกค่อนข้างดีมาก คือเดิมที่สวนจัตุจักร ซึ่งเป็นเต็นท์ จะร้อนมาก โดยธรรมชาติของเด็ก เขาจะไม่รู้สึกร้อน แต่พ่อแม่ที่มาคอยจะรู้สึกว่าทนได้ยังไงทั้งวัน จึงมาทำที่สวนเกียกกาย ซึ่งจะเป็นจุดที่ค่อนข้างสมบูรณ์นิดนึง คือมีตัวอาคารและจัดสีสันได้สนุกสนาน แต่ก็ใช้แนวคิดในการจัดชุดนิทรรศการที่ไม่เหมือนสวนสมเด็จฯ ฉะนั้นเหมือนกับว่าเด็กมีจุดเที่ยว 2 จุด และก็มาได้ทุกเสาร์-อาทิตย์

จนในที่สุด กทม. ได้จัดสร้าง "พิพิธภัณฑ์เด็ก" ที่สวนสมเด็จฯ ตรงนี้ก็เป็นพัฒนาการที่เรามองเห็นว่า มันเริ่มต้นมาจากจุดเล็กๆ รู้สึกว่าเป็นทิศทางที่ถูกต้องในการเสริมสร้างการเรียนรู้ ซึ่งมันมีน้ำหนักมากขึ้นเมื่อไปสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา ที่เป็นเรื่องนอกระบบ เพราะว่าหลายโรงเรียนให้ความสนใจที่จะเอาเด็กมาเรียนรู้ชุดนิทรรศการอย่างนี้เข้ามาสนุกกับการเล่นแบบนี้ อันนี้เป็นภาพที่ตัวเราเองก็ได้เรียนรู้ มันเป็นจุดเริ่มจากประสบการณ์จุดเล็กๆ ก่อน แล้วก็มาถึงทิศทางของการบริหารตัวพิพิธภัณฑ์

ทรัพยากรอีกอย่างที่ กทม. มี คือ ศูนย์เยาวชนที่มีอยู่ 26 ศูนย์ ตรงนั้นเรามองว่า เจ้าหน้าที่ของกทม.ที่มีอยู่ศูนย์ละ 5-6คน และมีตัวอุปกรณ์ค่อนข้างสมบูรณ์ ขณะเดียวกันก็มีชุมชนที่แวดล้อมอยู่ค่อนข้างมาก รวมทั้งมีอาสาสมัครคนหนุ่มสาวที่เข้ามาทำงานตรงนี้ ถ้าเราทดลองทำศูนย์เยาวชนให้เป็นศูนย์เพลิน คือ play&learn เราคิดว่า มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจและทำได้ ตอนนั้นเลยเสนอว่า ถ้าไม่ทำหมดเลยทั้ง 26 ศูนย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ใหญ่มากสำหรับ กทม. ก็ทำ 3 ศูนย์ก่อน คือเริ่มต้นที่ศูนย์จอมทอง บางมด ศูนย์ลาดกระบัง และศูนย์ชัยพฤกษ์มาลา ที่ตลิ่งชัน ก็จะกระจายตามหัวเมือง 3 ส่วน

การเริ่มต้นที่ศูนย์เพลิน เป็นสิ่งที่เราต้องทำงานในลักษณะที่พยายามวางทิศทางว่า เราเองไม่ควรจะเข้าไปบริหาร แต่ควรจะเป็นทิศทางที่หน่วยงานของรัฐ บุคลากรของรัฐ เป็นผู้ดำเนินการ ตรงนั้นเราเสนอเรื่องของการอบรมเจ้าหน้าที่ของศูนย์เยาวชน ให้มีหัวใจของการให้บริการ (service mind) มีเรื่องของการดูแลสมาชิก เรื่องของท่าที เรื่องของการให้องค์ความรู้ ตรงนั้นเราเข้าไป โดยการจัดชุดนิทรรศการเป็นชุดย่อมๆ พร้อมที่จะเคลื่อนย้ายได้สู่ศูนย์ 26 ศูนย์ โดยแนวคิดคือ (1) บุคลากรของรัฐจะต้องมีแนวคิดใหม่ในเรื่องของการทำงาน (2) ตัวชุดนิทรรศการต้องพร้อมที่จะเคลื่อนย้ายได้ ไม่ใช่ 26 ศูนย์แล้ว ก็สร้างเหมือนกันทั้ง 26 ศูนย์ มันจะไม่เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร เราก็มองว่า ต้องมีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรเพื่อการแลกเปลี่ยน และ (3) ต้องดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป้าหมายของการทำศูนย์เพลิน ทางสำนักฯ ก็ชัดเจนว่าตัวศูนย์เยาชนนั้น ส่วนใหญ่ลูกค้าจะมากันตอนเย็นหลังเลิกเรียน และ เสาร์-อาทิตย์ ตอนเย็นจะมีลูกค้าอยู่ 2 ประเภท คือเด็กที่โตหน่อย สามารถมาเองได้ เด็กที่อายุ 8 ขวบขึ้นไป และค่อนข้างเป็นวัยรุ่น จะมาเล่นกีฬา ส่วนคุณพ่อคุณแม่ก็จะมาออกกำลังกาย ซึ่งจะมีบรรยากาศแบบนั้น แต่กลางวันจะเงียบมาก จนกระทั่ง 3-4โมง จึงจะเริ่มทำงานกัน และจะปิดอีกทีประมาณ 1 – 2 ทุ่ม แล้วแต่ที่

ธรรมชาติของการให้บริการจะเป็นแบบนี้ แต่จริงๆ ตัวศูนย์เพลิน ต้องเป็นสิ่งที่ดึงเด็กในระบบมาใช้ประโยชน์ในช่วงกลางวัน เพราะในแง่ของตัวโรงเรียน จะมีแหล่งที่ศึกษาหาความรู้ค่อนข้างเยอะ แต่ไม่มีจุดไหนที่จะสนับสนุนการเรียนรู้แบบนี้ได้ ตรงชุดนิทรรศการ 7 ชุด ที่ตั้งขึ้น คล้ายๆ กับพิพิธภัณฑ์นำร่อง แต่เป็นชุดที่ย่อมลงมาอีก แต่ก็เป็นองค์ความรู้เช่น เช่น เรื่องของเครื่องยนต์กลไก เรื่องแม่เหล็ก เรื่องธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตรงนี้เป็นจุดที่โรงเรียนเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ เป้าหมายคือ เรามองว่าช่วงกลางวันต้องเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ต้องเป็นเรื่องที่ทำตัวกิจกรรมให้สอดคล้องกับเด็กในวัยที่เป็นวัยประถม และทำงานประสานกับโรงเรียนในชุมชนของเขตนั้น ช่วงเย็นเป็นช่วงที่พ่อแม่ลูกเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ และเสาร์-อาทิตย์ ต้องการบรรยากาศที่พ่อแม่ลูกเข้ามาใช้ประโยชน์ เป็นลักษณะการเล่นแบบครอบครัว แล้วหยุดวันจันทร์วันเดียว

การเริ่มต้น จะมีการอบรมอาสาสมัคร ซึ่งทุกครั้งก็จะเอาเจ้าหน้าที่ศูนย์เยาวชนเข้ามาด้วย เสมือนหนึ่งว่าเขาต้องเข้ามาร่วมขบวนการตั้งแต่ต้น ว่าแต่ละชุดเป็นอย่างไร องค์ความรู้คืออย่างไร การนำเสนอเป็นอย่างไร การทำงานกับโรงเรียนต้องทำงานอย่างไรบ้าง การให้บริการกับพ่อแม่หรือกับสมาชิกที่จะเข้ามาต้องเป็นอย่างไร เราจะเอาเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้ามาทุกครั้ง และจัดแผนการอบรมให้แก่เจ้าหน้าที่ศูนย์ที่ไม่ใช่อาสาสมัครให้เป็นระยะๆ

ตรงนั้นเราทำนำร่องอยู่ 2 เดือน โดยเอาอาสาสมัครของเราไปนำร่องให้ก่อน และก็ทำงานคู่ขนานกันไป เสร็จแล้วหลังจากนั้นเราก็ถอนตัวและให้ทางเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้าไปสวมแทน ซึ่งจากที่ถอนตัวไปแล้ว ก็เป็นว่าทางสำนักสวัสดิการก็จ้างอาสาสมัครต่อ และให้พี่ที่เป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์เข้ามาดูแลบริหารจัดการ จากประสบการณ์ของงานศูนย์เพลิน ก็เห็นทิศทางที่ทางราชการกระตือรือร้นที่จะเข้ามาจัดการตรงนี้มากขึ้น แต่ภาระของการต้อนรับเด็ก การดูแลเด็กก็ยังเป็นของอาสาสมัคร ซึ่งเรารู้สึกว่าในระยะยาวถ้าต้องบริหารเองได้จริงๆ ต้องมีเรื่องของการเข้ามาจัดการต่อน

ข้างเยอะ ตรงนั้นผลคือช่วงแรกๆ จะมีโรงเรียนจองรอบมาเต็ม เพราะว่าในแง่การทำงานประชาสัมพันธ์ของเรา ทำทั้งภาพกว้าง ต้องสร้างประเด็นออกมาให้ได้ว่าช่วงนี้มีกิจกรรมอะไร สื่อมวลชนต้องเข้ามา มีการวางแผนประชาสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา ติดต่อกับโรงเรียนอยู่ตลอดเวลา ตรงนี้เป็นจุดที่ต้องประสานกับหน่วยราชการค่อนข้างมาก เพราะว่าถ้าถอนตัวออกไปปุ๊บ ก็จะไปตามสภาพ โรงเรียนก็จะเข้ามาถามเองว่า ตอนนี้มีชุดใหม่แล้วหรือยัง การประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเป็นหัวใจสำคัญที่เราทิ้งไม่ได้เลย

อันที่สองคือการจัดการดูแลชุดนิทรรศการ ซึ่งต้องการการดูแลค่อนข้างเยอะ เพราะเด็กเล่นทุกวัน ซึ่งจะบอบช้ำมาก ดังนั้นจึงต้องมีการจัดสร้าง ดูแล อยู่ตลอด ถ้าเป็นการเล่นตามสภาพจะโทรมลงเรื่อยๆ เรายืนยันว่า มันต้องมีการจัดการค่อนข้างมาก ทำให้ความบอบช้ำของตัวนิทรรศการลดลง อีกประเด็นเป็นเรื่องของการติดตามประเมินผลตัวอาสาสมัครผู้ให้บริการ ซึ่งเราคิดว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่ง เพราะเด็กที่เข้าไปอยู่ประจำให้ความรู้กับน้องๆ เป็นเด็กหนุ่มสาวที่เข้ามาสมัครงาน ส่วนหนึ่งใจรัก ส่วนหนึ่งต้องการรายได้ ส่วนหนึ่งเป็นการหาประสบการณ์ ความหลากหลายของเด็กค่อนข้างมาก การกระตุ้นเด็กจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ต้องมีการกระตุ้นตลอดเวลาว่าเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร หลายคนต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตัวเอง เท่าที่ประสบการณ์จากอาสาสมัครเรื่องกิจกรรมเด็กก็คือ ปัญหาเด็กไม่มีแต่กลับกลายเป็นปัญหาพ่อแม่กับสต๊าฟ เช่น ทำไมลูกฉันไม่ได้ดิว ทำไมลูกไม่ทำแบบนี้ ฯลฯ เป็นการที่อาสาสมัครต้องไปปะทะอารมณ์กับพ่อแม่ ขณะที่เราต้องบอกกับอาสาสมัครว่า ต้องแก้ปัญหาในเชิงบวกตลอดเวลา ตรงนี้เป็นความยาก ที่ต้องอบรมอาสาสมัครให้ออกมาแบบนั้น และต้องมีกระบวนการนี้อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องมีทีมงานเข้ามาจัดการกับระบบแบบนี้ในแต่ละจุด

ในส่วนประสบการณ์ของศูนย์เพลิน ณ ตอนนี้คือ ต้องทำงานกันต่อ หลังจากที่ถ่ายโอนไปยังศูนย์เยาวชน เราต้องเข้าไปช่วยเหลือในบางเรื่อง เช่น การแนะนำเรื่องประชาสัมพันธ์ เพราะถ้าในบริษัทเอกชนจะมีความพร้อมในการนำเสนอให้สื่อมวลชนสนใจ แต่ในแง่ของรัฐบาล มักจะมีอุปกรณ์เดิมๆ ซึ่งก็น่าเห็นใจ แต่มีสิ่งที่เขาต้องสร้างสรรค์ลงไปมากกว่านี้ ถึงตอนนี้เราต้องปรับว่าไม่ต้องเอาแบบที่แปลนฯ ทำ ไม่ต้องทำแผ่นพับ ใบปลิวแบบแปลนฯ ก็ได้ ทำแบบที่ศูนย์เยาวชนทำ เอาตัววัสดุที่เขามี เอามาทำแบบไหนให้สวยได้ เพราะมันไม่ยากเกินไป

ในส่วนของชุมชน จากประสบการณ์ของศูนย์เพลิน ด้วยระยะเวลาที่ค่อนข้างสั้น ทำให้เราไม่มีโอกาสเข้าไปดึงศักยภาพของชุมชน จริงๆ เราเห็นว่า ผู้เฒ่าแม่เฒ่าในแต่ละชุมชนมีองค์ความรู้และมีความภาคภูมิใจที่จะเข้ามาสอน อยากจะมีบทบาทตรงนี้ อยากเป็นเจ้าของ แต่น่าเสียดายที่ไม่ได้เข้าไปทำตรงนั้น เราใช้วิธีที่ว่า ให้ผู้ที่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ กับผู้นำที่เป็นทางการ ลองเข้ามาดูและลองช่วยกันประเมินดูว่าเป็นอย่างไร และสิ่งที่อยากจะใส่เข้าไปของชุมชนจะเป็นอะไรบ้าง ก็จะได้แค่กระบวนการที่มีส่วนร่วมในความคิดเห็น แต่ยังไม่ถึงขั้นที่ดึงศักยภาพของเขาเข้ามา ซึ่งก็เป็นความคิดที่พยายามเสนอกับ กทม.ว่า ถ้ายังไม่มีงบประมาณ ควรจะใช้วิธีการทำงานแบบนั้น และก็จัดกิจกรรมของชุมชนเข้ามา เพื่อจะได้ไม่ซ้ำ ซึ่งคิดว่าในส่วนของเวทีภาคีเด็กฯ จริงๆ ศูนย์เยาชนเป็นส่วนที่มีอาคาร มีเด็กสามารถไปใช้สวนสาธารณะในบางศูนย์ ตรงนี้สามารถเข้าไปจัดการทำงานได้เลย ทางนโยบายค่อนข้างเปิดไฟเขียวเป็นทิศทางที่จะผลักดันให้เกิดทั้ง 26ศูนย์ และเป็นการบริหารจัดการกันเอง

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม</u>

- มีปัญหาเวลาเราเสนอความคิดของเรา กับการตัดสินใจของ กทม. หรือไม่

คุณสุจิตรา : ตอนนี้ผ่านแล้ว แรกๆ ตรงเข้าไปทำวันหยุดสุดสนุก ปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เป็นปัญหา แต่ปัญหาเรื่องการทำงานร่วมเป็นประเด็นสำคัญกว่า เช่นเราไปทำวันหยุดสุดสนุก เราก็บอกแนวคิดว่าเป็นแบบนี้ เสร็จแล้วจะมีอาสาสมัครที่ไปเป็นพี่เลี้ยง ช่วงนั้นแปลนฯ ไม่มีประสบการณ์ ใช้คนในออฟฟิศทั้งหมดเป็นอาสาสมัคร คือเราไม่เคยรับอาสาสมัครจากน้องๆ ที่จบใหม่ ก็ใช้พนักงานแปลนฯ เสาร์-อาทิตย์ต้องไปสวนลุมพินี แบ่งกัน ไปศึกษาว่ามุมตัวเองทำอย่างไร จะจัดแบบไหน

ประสบการณ์อันหนึ่งคือ เราทำมุมขนมครก น้องๆ ที่ไปเป็นพี่เลี้ยง นี่เป็นอาร์ตไดเร็คเตอร์ ตรงนั้นเป็นภาพสะท้อนอันหนึ่งที่เขาอธิบายกับเด็กว่า กระบวนการขนมครกเป็นอย่างไร ประโยชน์ของมันคืออะไร การตรวจงานของ กทม. เขาก็จะถามว่า คุณมีอาชีพทำขนมครกมาหรือเปล่า แล้วรู้ได้อย่างไรว่าขนมครกทำอย่างไร ส่วนผสมเป็นอย่างไร จะเป็นคนละทัศนะกัน ขณะที่เราคิดว่าคนที่สอนต้องสอนเป็น ให้องค์ความรู้เป็น เป็นภาพสะท้อนของวิธีคิด ที่เราต้องเสริมกันไป ถึงตอนนี้เราต้องบอกว่า กทม.มองทะลุหมดแล้ว ตอนนี้ก็เป็นเรื่องของการจับเข่าคุยกัน เห็นภาพทั้งหมด แต่ว่าใช้เวลา 4ปีนะคะ สำหรับการทำงานแบบนี้ ช่วงแรกถือว่าทำงานกันหนักพอสมควร

- ศูนย์เพลินมี 3 ศูนย์ใช่ไหมคะ ลูกค้าที่ไปเล่น จะเป็นคนแถบนั้นทั้งหมดใช่ไหมคะ

คุณสุจิตรา : ใช่ค่ะ เวลาทำประชาสัมพันธ์เราจะขีดวงไว้ว่า จะตรงไปยังแถบนั้นอย่างไร จะต้องติดต่อประสานงานอย่างไร ช่วงที่เราส่งจดหมายเชิญไปที่โรงเรียนให้เขาพิจารณา ซึ่งก็มีการตอบรับจากโรงเรียนค่อนข้างเยอะ ช่วงหลังเจ้าหน้าที่ไม่ได้ทำในจุดนี้มากนัก ก็เป็นเรื่องของโรงเรียนเดิมๆ ที่ถามเข้ามาว่า นิทรรศการชุดใหม่มารึยัง ซึ่งเราคิดว่าถ้ามีความต่อเนื่อง ค่อนข้างจะทำไปได้

- ในฐานะที่ทำงานเด็กเหมือนกัน อยากถามว่า มีปัญหาความขัดแย้งหรือแก่งแย่ง ในระหว่างเด็กด้วยกัน หรือการแก่งแย่งในระหว่างผู้ปกครอง หรือเปล่า ปัญหาที่ผู้ปกครองคิดว่า ลูกฉันต้องเก่งกว่าลูกเธอ

คุณสุจิตรา : ไม่ค่อยเห็นการแย่งระหว่างเด็กกันเอง เพราะคุณต้องเข้าคิว ต้องว่ากันตาม กฎ และจะมีการจัดหมวด เช่น กิจกรรมนี้จะเป็นคิวของคนนี้ ฉะนั้นการจัดการของพี่เลี้ยงจึงเป็นหัวใจสำคัญ แต่สิ่งที่เจอคือ พ่อแม่จะเข้ามากำหนดลูก เช่น ต้องวาดรูปแบบนี้ ซึ่งเรารู้สึกว่า มันไปสกัดกั้นเด็กค่อนข้างมาก แต่ก็จะมีพ่อแม่ที่รู้สึกว่า รอคิวนานทนไม่ได้ แต่เด็กทนได้ จึงมีปัญหาที่ต้องเคลียกับพ่อแม่ตลอด

- จากคำถามเมื่อครู่ ผมเข้าใจว่า มันสะท้อนความเห็นแก่ตัวอยู่ลึกๆ ของพ่อแม่ ว่านี่ลูกของฉัน ขณะที่เราทำเรื่องเด็ก เราอาจต้องมองไปถึงจิตวิญญาณของพ่อแม่ที่อยู่กับเด็กด้วย

คุณสุจิตรา : เคยคิดถึงกิจกรรมพ่อแม่อยู่เหมือนกัน เพราะเด็กเข้ามาอยู่กับเราอย่างน้อย 3 ชั่วโมง บางครอบครัวอยู่ทั้งวัน พ่อแม่ก็จะว่างมาก พอว่างก็มักจะไปจัดการกับลูก เราเคยประกาศรับอาสาสมัครคุณพ่อคุณแม่ที่อยากจะเข้ามาช่วยงานในมุมอะไรอย่างนี้ ปรากฏว่าไม่มีใครกล้า ต้องมานั่งทำให้ดู คือเราจัดหน้าม้ามานั่งคุยกัน ก็มีสัก 1-2 ครอบครัว อีกอันหนึ่งคือจัดมุมห้องหนังสือ พ่อแม่ว่างมากก็ไปอ่านหนังสือ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็กเคยไปร่วมที่วันหยุดสุดสนุก โดยเขาก็เอาวิทยากรเข้าไปคุยกับพ่อแม่ มีคุณหมอด้านจิตวิทยามาให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดู แต่ก็ไม่ได้ตอบสนองพ่อแม่ได้ทุกครอบครัว แต่กติกาคือ บางอันต้องขอไม่ให้พ่อแม่เข้ามายุ่ง แต่อันไหนพ่อแม่เข้ามาได้ ก็ให้เข้ามาเลยทั้งครอบครัว

- ตามที่ผมได้เห็นมา สังคมไทยพอเข้าสู่สถานที่ที่ไม่สามารถแสดงอำนาจ ทุกคนจะมีความเกรงใจ รอดูซึ่งกันและกัน ในกลไกจะมีการจัดคิวหรือลำดับ ทำให้ปัญหาแบบที่ว่านั้นไม่เกิดเท่าไร แต่การที่จะสอดแทรกแนวคิดแบบนี้เข้าไปควรจะออกแบบผ่านรูปแบบกิจกรรมบางตัวเข้าไป เช่นอาจจะออกแบบกิจกรรมแบบคุณแชงคิวไม่ได้ ทำเมื่อไรล้มเหลว

  อีกประการ ผมคิดว่า ปัญหาใหญ่ที่ประสบกับตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนโดยครอบครัวหรืออะไรก็ตาม คุณแทบจะวางเด็กลงได้เลย เขาจะมีทางออกของเขา มีทางเดินของเขา มีวิธีการเดินของเขา จะเร็วหรือช้าก็แล้วแต่ ทุกวันนี้ที่มันบิดพลิ้วไป ก็เพราะส่วนอื่นๆ ไปทำลายหรือปิดกั้นอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ปัจจัยใหญ่คือตัวพ่อแม่ ฉะนั้นต้องชี้ให้เห็นความสำคัญของกระบวนการว่า จะสัมฤทธิ์ผลหรือล้มเหลว เด็กเป็นหัวใจเลย แต่กลไกที่บิดพลิ้วไปคือพ่อแม่ ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจของพ่อแม่ก่อนเข้าสู่ขบวนการทั้งหมดน่าจะจำเป็น เช่นมีการสื่อสาร 10-15 นาที ก่อนเข้าสู่กิจกรรม เพราะว่าครอบครัวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นหัวใจ ถ้าพ่อแม่เข้าใจนิดเดียว ทุกอย่างจะเบาและง่ายขึ้น

อย่างกรณีของพวกๆ เรา เดิมทีเขาไม่มั่นใจ ก็มาถามผมว่าทำอย่างไร ผมบอกให้เขามานั่งคุยกันสักวัน ก็ไปทำกิจกรรมด้วยกัน ผมจะชี้ให้เขารู้ว่า ตอนนี้การเรียนรู้ของเด็กเกิดแล้ว ซึ่งเมื่อก่อน ผมก็ไม่รู้ ผู้ปกครองท่านนั้นตอนนี้เขารู้แล้ว เพราะในช่วงก้าวทุกก้าวของเขาคือการเรียนรู้และคือการศึกษาที่แท้จริง แต่เขาไม่รู้ว่านั่นคือการศึกษาที่แท้จริง ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนี้ ผมเข้าใจว่า คำถามเมื่อครู่ พยายามจะชี้ว่าการแข่งขัน ค่านิยมที่ผิดพลาด มันทำลายตัวเรายังไง ในเงื่อนไขของตัวพิพิธภัณฑ์อาจจะให้ได้ไม่เต็มที่ แต่เป็นช่องทางที่ถ้าเราสนใจ ก็อาจจะเอารายชื่อของผู้ปกครองทั้งหลายมา แล้วจัดกิจกรรมเสริมสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ในเรื่องสัมมาทิฐิของการศึกษาจะเป็นผลที่ดีมาก

- เราน่าจะใช้เวลาตรงช่วงนี้ ที่จะให้พ่อแม่สานต่อความรู้ความเข้าใจว่า ลูกเข้าไปทำกิจกรรมอะไร และกิจกรรมเหล่านี้ลูกสามารถไปทำต่อเนื่องได้อย่างไร ครอบครัวจะต้องมีบทบาทในการช่วยสานต่อสิ่งที่ก่อรูปไว้แล้วอย่างไร ถ้าเราเข้าไปช่วยตรงนี้ได้ มาช่วยกันดูว่า ในแวดวงแต่ละคนจะเข้าไปช่วยให้พ่อแม่ได้เรียนรู้ร่วมด้วย และให้พ่อแม่ได้ไปสานต่อในชุมชนของตนเองอย่างไร ซึ่งก็จะทำให้ได้มุมมองที่จะมาเสนอให้ กทม. เห็นว่าชุมชนนั้นๆ ต้องการอะไร วันนี้เขาต้องการสืบสานให้ลูกได้เรียนรู้ ได้ทำต่อเนื่องกันไป ฉะนั้นพ่อแม่ต้องเข้าใจว่า ทุกย่างก้าว ลูกก็เรียนรู้ พ่อแม่ก็ต้องเรียนรู้
- ผมมองว่า สิ่งที่แปลนฯ ทำ ได้เกิดการกระตุ้นมาในระดับหนึ่งแล้ว ภายใต้การจัดการที่ให้เด็กอยู่ในสถานการณ์หนึ่ง แต่ผมขอเสริมว่า น่าจะลองจัดอีกห้องหนึ่ง ที่ไม่มีสถานการณ์ใดเลย เปิดให้เด็กแสดงออกแบบสุดๆ แล้วมาเล่าให้ฟัง อย่างที่ อ.ประเวศกล่าวไว้ เรื่องการสังเกตสู่การบันทึก
- ขอเสริมเรื่องสิทธิกับหน้าที่ อย่างกระบวนการที่ให้เด็กมีส่วนร่วม ให้เด็กนำอุปกรณ์มาจากบ้านของเขามา เขาก็จะมีความรู้สึกว่า เขามีส่วนร่วม แล้วก็แบ่งปันให้ผู้อื่นด้วย หรือเรื่องการดูแล อย่างถ้าเล่นเสร็จแล้วให้เด็กดูแล อันนี้ก็จะเป็นเรื่องของมีสิทธิที่จะเล่น และมีหน้าที่ที่จะต้องดูแล ก็จะเป็นการค่อยๆ สร้างสังคม ไม่ให้เขาเกิดการแก่งแย่ง

อย่างเรื่องการทอผ้านั้น ดิฉันมองเห็นว่า ในสวนของ กทม.มีที่ว่าง แทนที่จะปลูกต้นอะไรก็ไม่รู้ ก็มาเปลี่ยนเป็นต้นฝ้าย ต้นหม่อนให้เด็กรู้เลย ตั้งแต่ขบวนการปลูก ผลิตฝ้าย เอามาปั่นทอ เขาก็จะได้รู้คุณค่าว่า กว่าจะมาเป็นผ้าลำบากอย่างไร และชื่นชมกับภูมิปัญญาไทยด้วย

ส่วนเรื่องการสร้างอาสาสมัคร ที่สำคัญที่สุดคือครอบครัว กระบวนการอาสาสมัครเป็นขบวนการที่ดี เราคิดกลับไปถึงการลงแขก ให้ผู้ปกครองมาลงแขกช่วยกัน มีภูมิปัญญาอะไรก็มาแลกเปลี่ยน แม้แต่วัสดุที่เหลือใช้จากที่บ้าน ก็เอามาช่วยตรงนี้ได้ การมีส่วนร่วมทำให้เขารู้สึกว่าไม่ต้องมาแก่งแย่ง

นอกจากนี้เรื่องของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ประวัติศาสตร์ จะทำให้เด็กได้รู้รากเหง้าของแต่ละท้องถิ่น อย่างที่เกียกกายเป็นเรื่องทอผ้า น่าจะมีการสร้างความเป็นเฉพาะในแต่ละที่ ให้เป็นเสน่ห์ของแต่ละที่โดยเอาเรื่องประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ณ จุดนั่นมานำเสนอ หรืออย่างการละเล่นไทย ตี่จับ อะไรพวกนี้ เด็กกรุงเทพฯ ไม่รู้จักกันแล้ว น่าจะจัดตรงนี้ หรืออย่างการทำว่าว ก็ให้เริ่มจากการเอากระดาษมาทำเป็นว่าว เด็กสมัยนี้จะรอแต่ของสำเร็จรูป ถ้าลงมือทำเอง เขาจะได้รู้ว่า ก่อนจะผลิตอะไรออกมาได้นั้น มันมีที่มาอย่างไร

เรื่องการขยายโอกาสให้เด็ก เท่าที่ดูก็จะเป็นเด็กที่มีฐานะ ดิฉันคิดไปถึงเด็กยากจนหรือเด็กด้อยโอกาส มีศูนย์เด็กอยู่มากมายตามสลัม แต่เมื่อไปดูแล้ว เหมือนไม่ใช่ที่เลี้ยงเด็กเลย ทั้งอับ ทั้งสกปรก ถ้าเราเข้าไปตรงนี้ เขามีผู้นำชุมชนอยู่แล้ว ก็เพียงแต่ไปแนะนำเขาเท่านั้น ไปช่วยจัดในเบื้องต้นก่อนตอนที่เขายังไม่รู้อะไร เอาสไลด์ไปฉายให้ดู และก็สอนกระบวนการ เขาเก่งเรื่องอะไรก็ให้เขาสอนเรื่องนั้น อันนี้จะทำให้เขาภาคภูมิใจในชุมชนสลัมของเขา

กิจกรรมที่หลายท่านทำ เป็นกิจกรรมที่ดี เรามีเครือข่าย ฉะนั้นเราน่าจะมาดูว่า ใครทำอะไร ก็มาทำที่นี่ได้ เป็นการมาทำกิจกรรมร่วมกัน ไหนๆ ก็มีภาคีแล้ว ก็ควรมีการจัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นการลดภาระที่ต่างคนต่างทำ สถานที่ก็มีรองรับ นอกจากนี้ในการทำกิจกรรมแต่ละครั้ง น่าจะเอาไปออกวิทยุ ทีวี จะช่วยกระตุ้นให้สังคมรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ดิฉันเสนอว่า อย่างองค์กรที่จะมาร่วมได้ ก็เช่น บางจากฯ เขามีกิจกรรมดูนก ถ้าที่ศูนย์

มีคอมพิวเตอร์ ก็จะมีโปรแกรมว่า นกแต่ละชนิดเป็นอย่างไร สามารถให้เด็กเปิดดูได้ มีสมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อม มาให้ความรู้และแนะนำได้ว่า ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมมีอะไรบ้าง ดิฉันคิดว่า เรามาถูกทางแล้ว เพียงแต่เราต้องหาแนวร่วม

- รัฐบาลเพียงแค่มีนโยบาย และให้คนที่ทำได้มีโอกาสเข้ามาทำ โดยภาครัฐมีหน้าที่เพียงสนับสนุน ไม่ใช่ลงไปทำทุกอย่างเอง เมื่อ 4 ปีก่อน ถ้า กทม.ไม่คิดอย่างนี้ เด็กๆ คงไม่มีพิพิธภัณฑ์ แต่รัฐไม่ได้มีแค่ กทม. วัดที่อยู่ในกรุงเทพฯ เป็นทรัพยากรที่น่าจะไปดึงเข้ามาได้ ตอนนี้มีความสำเร็จที่เห็นเป็นตัวอย่างแล้วในเรื่องที่รัฐมาร่วมกับชุมชน

  ส่วนชุดกิจกรรมก็จะค่อยๆ พัฒนาไป แต่หลักการคือ เด็กจะต้องมีส่วนร่วม ผู้ปกครองก็เช่นกัน ชุมชนก็อยากเข้ามา แต่ไม่มีจุดหรือช่องที่จะเข้า อย่างไรก็ตาม จุดนี้สามารถค่อยๆ พัฒนาไปได้ ขอเพียงให้มีการสนับสนุนจากรัฐ จากจุดนี้แปลนฯ เอง น่าจะต้องขยายงานตรงนี้ต่อไป เราไม่อยากจะมีแต่แปลนฯ ที่สนับสนุน ทำอย่างไรให้คนอื่นมาเรียนรู้จากเราและเอาไปทำเอง

- วันก่อนมีโอกาสคุยกับ ผอ.สำนักสวัสดิการสังคม กทม. บอกว่า เราชื่นชมเขา และเราคิดว่าต้องการการพัฒนาอีกมาก มันเป็นการปรับกระบวนทัศน์ของคนในสังคม ของราชการ ซึ่งคิดว่า กทม. เป็นตัวอย่างที่ดี เขาบอกว่า เขาต้องต่อสู้กับผู้บริหาร กทม. ต่อสู้กับนักการเมือง เพราะโดยโครงสร้างระบบการเมือง เขาต้องสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมให้แก่ประชาชน งบประมาณในการสร้างคุณภาพชีวิต เป็นงบที่น้อยมาก อย่างนี้จะต้องมีฝ่ายที่ 3 (third party) เข้าไปช่วย เราก็บอกเขาว่า จะไปคุยกับ สกว. ให้ไปทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ ไปประเมินผล ทำวิจัยและพัฒนาควบคู่ไปด้วย เพื่อขยายผลตรงนี้ออกไป

  เราเห็นว่า เขามีสถานที่เยอะมาก ที่ทางแปลนฯ เข้าไปแตะ เป็นแค่นิดเดียวเท่านั้น และเราบอกว่า ในตัวโครงสร้างราชการ มีข้อจำกัด ถ้าเขาเปิดมิติใหม่อย่างที่แปลนฯ เข้าไป ถือเป็นจุดเริ่มต้น เราก็อยากขยายผลตรงนี้ ทำวิจัยประเมินผล วิจัยเพื่อพัฒนาศูนย์ทั้ง 3 ศูนย์ และอีก 23 ศูนย์ มีการคิดค้นกิจกรรมไปเรื่อยๆ ก็เป็นสิ่งที่สมควรจะทำ ขณะเดียวกัน การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมก็สำคัญ ให้ชุมชนเข้ามาเป็นอาสาสมัคร หรือธุรกิจแถวนั้นต้องเข้ามาร่วมลงทุน ผู้นำชุมชนแถวนั้นต้องเข้ามา ภารกิจของโครงการอันนี้ คือ 1. *ต้องดึงชุมชนเข้ามา และทำตรงนี้ให้เกิดเป็นคุณค่าในชุมชน* และให้ฐานประชาชนมาบังคับนักการเมืองอีกทีหนึ่ง คือเอาภาคประชาชนมาบังคับภาคการเมือง ทาง สกว. สนใจว่าต้องทำให้เป็นโมดล สิ่งที่ต้องไปวิจัยเสริมคือ การพัฒนาตัวซอฟท์แวร์ให้มากขึ้น และ 2. *คิดถึงรูปแบบการบริหารจัดการ ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมจากคนภายนอกได้ยังไง*

  เราไม่อยากเห็นเจ้าหน้าที่ กทม.ทำงานในระบบเดิม คือรับคำสั่งอย่างเดียว เราอยากให้ทำงานอย่างมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ งานวิจัยที่เราไปที่ศูนย์ฯ นั้น ทางศูนย์ต้องทำวิจัยด้วย เราจะตั้งโจทย์ใหญ่ให้เขา แต่เขาต้องไปคิด เช่น คุณจะพัฒนากิจกรรมได้อย่างไร คุณจะเอาชุมชนเข้ามาร่วมได้อย่างไร เมื่อทำไปสักพัก เขาต้องคิดทำงานใหม่แล้ว ไม่ใช่รอแต่นายสั่ง รอแต่นโยบาย เขาสามารถคิดได้ด้วยตัวของเขา เพราะเขาดูแลศูนย์ฯ ตรงนั้น ต่อไปเขาก็ต้องทำงานกับประชาชนในพื้นที่

  ผมเห็นว่า ทางแปลนฯ ทำจากงบประมาณ เวลา คนที่จำกัด ภาคีเด็กฯ จะช่วยได้ โดยเอาส่วนนี้ที่เราทำกัน เข้าไปสู่สถานที่ที่มีอยู่

คุณสุจิตรา : จากประสบการณ์ที่ทำงานมา 4 ปี จุดที่เราเห็นด้วยคือ ทรัพยากรของเรามีเยอะ และเป็นเรื่องที่จัดการอะไรได้ค่อนข้างมาก แต่ไม่ง่ายเลย 1. ช่องทางที่เข้าเป็นจุดแรกก่อน ตอนแรกที่แปลนฯ เข้าไป ก็ถูกครหามาก ตอนนั้น อ.ประภาภัทร นิยม เป็นรองผู้ว่า กทม. เป็นจังหวะที่เราเสนอความคิดเข้าไป แล้วผู้บริหารเขาเห็นด้วย 2. เมื่อเข้าไปแล้ว ต้องไปต่อสู้กับวิธีคิดทุกชั้นเลย ที่เป็นเรื่องหนักสำหรับเรา ตั้งแต่สำนักฯ ไปจนถึงชั้นปฏิบัติการ กระบวนการที่เราเจาะเข้าไปนั้น เป็นการพัฒนาความคิดกับข้าราชการ เราจัดอบรมยกทีม ซึ่งกว่าจะผ่าน ตอนที่เราอบรมหัวหน้าศูนย์เยาวชนทั้ง 26 ศูนย์ จะมีหัวหน้าบางส่วนที่จะเกษียณอายุในอีกไม่กี่ปี ก็จะเกิดการสะท้อนว่า มันเป็นใคร บังอาจยังไง ถึงคิดมาทำเรื่องเด็ก มีการแลกเปลี่ยนและให้ออกมาพูด เราถูกด่าเลย แต่ก็จัดใหม่ ในวันสุด

ท้ายกอดคอกันทำงาน แต่ไม่ทั้งหมด บางเรื่องเขาไม่รับ แต่บางเรื่องรับนิดหน่อย ถ้าขยายความคิดแบบนี้ เราเริ่มเห็นว่า ทำได้แล้ว แต่จะรับหรือไม่รับ ไม่เป็นไร ต้องค่อยๆ แหย่ไป

- ผมเคยทำงานราชการ ก็เห็นด้วยกับคุณทรงพล ที่ต้องอาศัยฝ่ายที่สาม (third party) เข้าไปช่วยกระตุ้น เป็นการดึงเอาภาคอื่นเข้ามาเสริมพลังภาคพัฒนา เป็นการวางบทบาทของ 3 ฝ่าย คือ ภาคราชการ ประชาชน เอกชน แต่ในข้อเท็จจริง เราเห็นปัญหาที่ต้องวิจัยคือ หน่วยงานไหน ที่เราสามารถจะเข้าไปทำอย่างนี้ได้ ซึ่งคงต้องเป็นหน่วยงานที่สัมผัสกับประชาชนหน่อย เช่น กระทรวงเกษตรฯ จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ วันดีคืนดีก็ให้ข้าราชการที่มีความคิดดีๆ มีโอกาสเข้าไปทำ วันดีคืนดีผู้บริหารเปลี่ยน ก็โละพวกนี้ออกหมดเลย กิจกรรมที่เคยทำดี ดึงชาวบ้านมาทำ ก็พลอยล้มไปเลย เราจะเห็นว่า มีปัญหาเกี่ยวกับผู้นำอยู่มาก โดยเฉพาะองกรค์ที่ไม่ค่อยสัมผัสชาวบ้านมากนัก จะทำได้ยาก เราเคยขอให้โรงเรียนวัดสิงห์จัดประชุมวางแผนกับชาวบ้านบางบอน เขาก็ตกลง แต่พอถึงวันจริง เขาไม่ให้แล้ว ที่จริงโรงเรียนวัด เป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่ก็เอาแน่นอนไม่ได้ มันเหนื่อยในการทำงานความคิด เพราะฉะนั้นเรื่องราวความสำเร็จที่อาศัย third party เข้าไปก็เป็นวิธีการที่ดี แต่อย่าละเลยเรื่องการแก้ปัญหาที่ต้องอาศัยภาคการเมือง
- เรื่องการทำวิจัย มีตัวอย่างดีๆ ที่ขอนแก่น มีหลายที่ทีเดียวที่ดึงการมีส่วนร่วมอย่างนี้ได้ อย่างโรงเรียนในเขตพื้นที่สามารถทำวิจัยได้ เด็กๆ ทำโครงการวิจัยย่อยๆ ของตัวเองได้ และเรานำเข้ามาสู่กระบวนการที่ใหญ่ขึ้น เป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ กระบวนการสำคัญสุดของปัญหาคือ ต้องเปลี่ยนข้าราชการให้รู้ว่า เขาไม่ใช่เจ้าของอาคารสถานที่ประชาชนต่างหากเป็นเจ้าของ
- การวิจัยเป็นเครื่องมือ แต่เราต้องคิดในเชิงยุทธศาสตร์ ผมคิดว่า เราไปพูดให้เขาเปลี่ยน คงไม่ได้ แต่เราต้องทำอย่างมีอุบาย เช่นทำวิจัย สิ่งที่ซ่อนอยู่คือ คุณต้องคิดใหม่ทำใหม่ นั่นคือต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ให้แก่เขา โดยไม่ต้องบอกว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี ถ้าเริ่มต้นบอกว่าไม่ดี ความร่วมมือจะหายไป ผมเห็นด้วยว่า มันขึ้นอยู่กับผู้นำองค์กร ถ้าผู้นำเปลี่ยน สถานการณ์ก็จะเปลี่ยนไปด้วย เราต้องถ่ายอำนาจให้ลงไปอยู่ที่ประชาชน ถ้าชุมชนเข้ามาร่วมชุมชนจะมีความต่อเนื่อง แต่คนที่เข้ามาดำรงตำแหน่งในราชการ คุณต้องทำหน้าที่แค่สนับสนุน แต่คนทำต้องเป็นชุมชน เพราะฉะนั้นผมคิดว่า ถ้าตรงไหนมีประกาย เราก็น่าจะเอาเรื่องวิจัยเข้าไปจับ
- อย่าคิดว่ากรุงเทพเป็นต้นแบบ ต่างจังหวัดคือแต่และถิ่นเขาก็มีความสามารถของเขา กรุงเทพมีหลากหลายได้มีโอกาส แต่ที่อื่นก็มีศักยภาพของเขา ให้เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- ทางแปลนฯ เคยพูดคุยไหมครับ เรื่องที่จะมีกิจกรรมให้ชุมชน ให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม

คุณสุจิตรา : ยังไม่ถึงขั้นนั้น แต่ถ้าเป็นตัวแนวทางเรื่องพิพิธภัณฑ์ที่จะเป็นตัวอาคารถาวร เราคิดว่าจะเปิด ตัวทีโอ อาร์ (TOR) ของราชการนี่มันบีบคอเรา คุณจะไปเปลี่ยนไม่ได้ เราพยายามเสนอแนวคิดใหม่ที่ว่า ต้องเปลี่ยนแปลงได้แล้วแต่สถานการณ์ คือ 1. มีเวทีให้ใครจะใช้ ก็สามารถไปใช้ได้ 2. เป็นกิจกรรมที่เปิดกว้างไว้ก่อน พยายามดึงส่วนร่วมจากเยาวชน จากคนอื่นๆ เข้ามา ก็คิดว่าจะเป็นทิศทางที่ดี

- เคยมีใครคิดไหมว่า จะทำกิจกรรมกับเด็กที่โตไปกว่านั้น เพราะเด็กเยาวชนมีตั้งหลายวัย

คุณสุจิตรา : จากประสบการณ์ที่ทำ มันยังไปไม่ถึงเด็กวัยรุ่น แต่เป็นคำถามที่เราถามตัวเองอยู่บ่อยๆ ว่า ทำไมทุกครั้งที่เราจัด มันจะมาลงตรงเด็กอายุ 3-10 ขวบ ขณะที่ส่วนอื่นถูกลืมไปเลย แต่ถ้าคิดถึงกิจกรรมที่จะมารองรับเด็กธรรมชาติของเด็กวัยหนึ่งๆ มันต้องมีอารมณ์ที่ต่างกัน ประสบการณ์ของเรายังไม่ทะลุมากนัก ถ้าดู life & family ก็เพิ่งเติบโต นักวิชาการในเมืองไทยที่จะมาสนับสนุนเราในเรื่องข้อมูล ก็มีไม่มาก และมีไม่กี่กลุ่ม ทำให้ตรงนี้มันทะลุยาก แต่ก็อยากมีเวทีให้เขาเหมือนกัน ตอนนี้เสนอความคิดไปที่รัฐบาลใหม่ เกี่ยวกับเด็กอายุ 15-16 ปี ว่าเราจะทำเรื่องการอบรมผู้นำเยาวชน คือเราจะจัดแบบจำลองของเด็ก 1,200 คน ลงชนบทเลย เอาเด็กที่คัดเลือกจากภาคๆ ละ 400 คน หาพื้นที่ที่เอ็นจีโอหรือองค์กรชาวบ้านมีความเข้มแข็ง สามารถเป็นวิทยากรของเด็กได้ เพราะเรามองว่า เด็ก

วัยรุ่นเชื่อมโยงไม่เป็น วิเคราะห์-สังเคราะห์ไม่เป็น มองปัญหาในเชิงลบค่อนข้างมาก ฉะนั้นเราจึงจะเอาเด็กกลุ่มนี้ไปอยู่ค่าย 6 วัน ดูว่าจะเกิดอะไรขึ้น

- ขอเสริมในเรื่องของกลุ่มผู้นำเด็ก ปัญหาคือ เรามีเด็กอัจฉริยะ เด็กกลุ่มนี้มีตัวตน มีอีโก้มากเลย ถูกปั้นมาเพื่อให้นั่งในสภาเลย ซึ่งคิดว่าเป็นอันตราย เรากำลังมองกลุ่มนี้ว่า ทำอย่างไรถึงจะหล่อหลอมให้เด็กกลุ่มนี้มีสิทธินั่งในสภาหรือมีสิทธิทุกอย่าง จากการสัมภาษณ์พ่อแม่ เขาอยากให้ทุกคนเรียกลูกเขาว่าอัจฉริยะ ตรงนี้คือปัญหาของบ้านเรา
- คำว่า "เด็กอัจฉริยะ" ผมฟังแล้วตกใจ กลุ่มนี้อยากให้เรียกเด็กว่า "เด็กอัจฉริยะ" ผมเคยศรัทธารายการ 60 minute มาก แต่เขานำ "เด็กอัจฉริยะ" ออกรายการ แต่เป็นไปในเชิงทำลายเด็ก เพราะสะท้อนว่า สังคมกำลังแข่งขันกัน
- เมื่อแปลนฯ นำเสนอมา สมาชิกท่านอื่นที่ทำกิจกรรมอยู่ สนใจอยากเสนอกิจกรรมของตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้องแล้วทางแปลนฯ สะดวกหรือไม่ เพราะผมคิดว่า เป็นประเด็นเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

คุณสุจิตรา : สะดวกใจค่ะ พื้นที่ของเกียกกายมีเยอะ และเอื้อให้ได้ ในส่วนของพ่อแม่ เราก็สามารถติดต่อให้ได้

- จากการประชุมคราวที่แล้ว เรามีการพูดถึงวันครอบครัว คิดว่าเราน่าจะทำกิจกรรมอะไรร่วมกัน เป็นการยิงพลุภาคีเด็กฯ
- การจัดกิจกรรม ถ้าเป็นการรวมคนเฉยๆ ไม่น่าจะจัด แต่ควรจัดเป็นรายการทีวี วิทยุ เราไม่ต้องการเอาคนมาอยากให้อยู่กับครอบครัว แต่ให้นำเสนอว่า จะทำอะไรในครอบครัว ถ้าทำรายการอย่างนี้ น่าจะเตรียมการได้ทัน
- เท่าที่ฟังมา เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมเด็ก แต่ผมมองว่า เด็กอย่างพวกผมไปอยู่ตรงไหน รู้สึกว่าผู้ใหญ่ไปเล็งเห็นเด็กระดับล่างมากกว่า เราอาจจะอยู่ในช่วงที่กำลังจะโต ผู้ใหญ่อยากจะให้เราไปทางไหน ทำไมไม่บอกให้เราแน่ใจหรือกิจกรรมอื่นที่จะให้เด็กเข้ามาร่วม พวกเรายินดีและก็พร้อมมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เครือข่ายของผมมีตั้งแต่ 6-25 ปี สมาชิกประมาณ 3 พันกว่าคนทั่วประเทศ

  กลุ่มที่เราทำเรียกว่า "กลุ่มตาสัปปะรด" ช่วงแรกเราทำประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เราคิดว่าจะทำอย่างไรให้เด็กที่ทำเรื่องสิ่งแวดล้อมมาสื่อสารกัน เราเห็นว่า เรื่องสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดที่กรุงเทพฯ อย่างเดียว ฉะนั้นเลยมีเด็กเสนอว่า เราก็เป็นเหมือนตาสัปปะรด มีอยู่หลายๆ ที่ของประเทศ

  เพื่อนๆ หรือกิจกรรมของกลุ่มอื่นๆ หรือที่เราน่าจะเสนอให้คนอื่นทำ ก็ส่งมาที่ขบวนการ โดยขบวนการจะมี "ศูนย์สำนักข่าวเด็กและเยาวชน" เป็นตัวประสานงาน โดยได้รับความร่วมมือจากคุณหญิงสุพัตรา มาศดิศ ที่มอบรายการวิทยุให้เรา 2 ชั่วโมง เราจัดอยู่วันเสาร์-อาทิตย์ เวลา10.00-11.00 น. ทาง AM 891 kHz รายการที่เราทำ เราเน้นเรื่องสิ่งแวดล้อมและสิทธิเด็ก จะเอาข่าวจากตาสัปปะรดทุกตา ทุกสาย และกิจกรรมอื่นๆ ที่เราส่งเครือข่ายของเราไปร่วม เอาเข้ามาพูดในวิทยุ ที่เด็กอย่างเรา เป็นผู้คิดเองว่า รูปแบบรายการควรเป็นแบบไหน ทั้งจิงเกิลรายการ ไอเดียรายการ แปลนของรายการ และวิธีการนำเสนอ เด็ก 6-25 ปี มารวมกันคิด โดยมีพี่เลี้ยงช่วย โดยเรื่องที่เราคุยกันมากคือ อยากให้ผู้ใหญ่เห็นเด็กในวงกว้าง มากกว่าจะเห็นเด็กในกระจุกเล็กๆ ไม่ใช่ว่า เราทำให้เด็กกลุ่มหนึ่งพัฒนาขึ้น แต่เด็กอีกกลุ่มเรากลับมองไม่เห็น อยากให้ผู้ใหญ่มองภาพรวมของเด็กด้วย

  ช่วงนี้ที่เราเน้นมากที่สุดคือ เรื่องสิทธิเด็ก เรามี 4 ข้อที่นำเสนอและควรจะให้เห็นผลจริงๆ คือ1. สิทธิที่เด็กควรจะได้สื่อ 2. สิทธิที่เด็กควรจะได้พูด 3. สิทธิที่เด็กควรจะได้ในการอยู่อาศัย และ 4. สิทธิที่เด็กควรจะได้แสดงความคิดเห็นให้ผู้ใหญ่ได้รู้ เราพูดอยู่เสมอในรายการว่า *"สร้างสรรค์สื่อเพื่อสร้างสรรค์เด็ก"* เราพูดเสมอว่าการที่เราจะสร้างเด็กสักคน เราเริ่มที่ครอบครัวก่อน ถ้าหากมีเรื่องอะไรก็ตามเกิดขึ้นในครอบครัว และเราให้เด็กเป็นคนช่วยตัดสินใจ ช่วยวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เราจะบอกว่า นั่นเป็นบันไดขั้นแรกที่จะทำให้เขาพัฒนาขึ้นแทนที่จะมานั่งจัดกิจกรรม เดี๋ยวก็อบรม เดี๋ยวก็มีค่าย เราเริ่มจากในครอบครัวและก็เริ่มจากพวกเรากันเอง ผมว่ามันมีความรู้สึกที่ดีกว่า ไม่เปลืองแรงงาน อย่างที่พวกผมทำ พูดได้เต็มปากว่า งบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนต่างๆ ไม่มีเลย เราต้องจ่ายเงินเอง แต่เราก็ทำได้ เราอยากพิสูจน์ให้ทุกคนเห็นว่า เด็กไม่ใช่เล่นดินเล่นทรายแล้ว

ไม่มีความคิด ถ้าคุณเล็งเห็นว่า พวกเรามีประโยชน์ และคุณอยากให้ชาติเดินไปได้ คุณก็น่าจะสร้างจากพวกนี้มากกว่า

- ขบวนการ "กลุ่มตาสับปะรด" มีมาประมาณ 7 ปีแล้ว เดิมทีเคยมีเวลารายการจัดอยู่ 24 ชั่วโมง จนกระทั่งเหลือ 2 ชม. ซึ่งเป็นการปิดกั้นและทำให้เด็กแตกกระจายออกไปอีกครั้งหนึ่ง เพราะกลุ่มตอนนั้นรวมกันได้เยอะมาก แต่ตอนนี้เวลาที่จะจัดให้เด็กแสดงออกเหลือ 2 ชม. ก็ขอฝากทางกรมประชาสัมพันธ์ด้วย

  ช่วงนั้นเรามีปัญหา ตอนนั้นเราไปขอคลื่นมาเต็ม 24 ชม. เลย ทาง AM 918 kMz เราจัดอยู่ประมาณ 10 กว่าชั่วโมง มีเด็กอยู่ 24 กลุ่มที่มาจัด โดยเขาคิดเอง มีเด็กติดเอดส์ เด็กที่โดนทารุณทางเพศ อย่างเด็กที่ติดเอดส์ก็มาคุยปัญหาทางเพศ เด็กติดยาเสพติดก็จะมาคุยถึงปัญหายาเสพติด เสร็จแล้ว กรมประชาสัมพันธ์มาบอกว่าห้องตัดต่อไม่พอ คุณมาใช้ห้องของเรามากเกินไป เด็กคุณเยอะเข้ามาวุ่นวาย นี่สถานที่ราชการ พวกคุณเข้ามาทำอะไรกัน แต่ปัจจัยสำคัญคือ เขาจะเปลี่ยนคลื่น ยุบรวม 918 kHz ให้เปลี่ยนเป็นคลื่นภาษาอังกฤษ และขอลดลงไปเหลือ 2 ชม. รายการของคุณออกทั่วประเทศ คุณจะเอาไหม นั่นคือคำถามที่กรมประชาสัมพันธ์ทิ้งให้เรา เราก็งงว่า แล้ว 24 กลุ่มที่เราทำอยู่ก่อนนั้น จะไปไหน กลุ่มเลยหายไปเลย เหลือแค่ 2 กลุ่มที่จัดรายการวันเสาร์และวันอาทิตย์
- กลุ่มภาคประชาสังคม และกลุ่มพื้นฐานด้านชุมชน มีความตั้งใจที่จะหาคลื่นความถี่เพื่อจะระบายทุกข์ของตัวเอง เพราะสื่อมวลชนจะสื่อเฉพาะข่าวภาพกว้าง แต่ถ้าเป็นทุกข์ชาวบ้าน เป็นเหมือนน้ำหยดเล็กๆ ไม่มีพลัง ก็เลยจะหาพื้นที่ที่จะทำหน้าที่สื่อมวลชน สื่อภาคประชาชน แต่ขาดสื่อที่จะกระจายในวงกว้าง ซึ่งผมฝากเป็นประเด็น ถ้าพอหาคลื่นความถี่ตรงนี้ได้ จะได้เรียนเชิญท่านไปร่วมประชุมด้วย คงจะเป็นประโยชน์
- กรมประชาสัมพันธ์เรากำลังปรับตัวเองเพื่อให้เข้ากับรัฐธรรมนูญใหม่ ต่อไปคลื่นทั้งหมดจะไม่ได้อยู่ที่เรา จะไปอยู่ที่การจัดสรรของคณะกรรมการ 7 ท่านที่จะมีอำนาจ ขณะนี้เราก็เตรียมสภาพว่า เราจะทำวิทยุท้องถิ่น เราจะทำวิทยุ 3 ระดับ คือระดับที่เป็นสาธารณะของส่วนกลางเพื่อประเทศชาติ ระดับที่เป็นเครือข่ายต่างประเทศ และวิทยุชุมชน คือวิทยุชุมชนจะได้รับการจัดสรรไปเลยหนึ่งคลื่น จะจัดอะไรก็ให้เป็นชุมชนแบ่งสรรกันเอง กรมประชาสัมพันธ์เรา เพิ่งจะไปสัมมนาจัดกระบวนท่าตัวเอง จากที่ฟังมา ต้องยอมรับว่าเปลี่ยนแปลงความคิดของคนในราชการค่อนข้างยากมาก เราต้องไปรับใช้สังคมท้องถิ่น ไม่ใช่เราเป็นเจ้านาย แต่คนที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงมีน้อย จริงๆ เขาจะยึดติดว่าฉันมีอำนาจ การที่จะเปลี่ยนตัวเองจากคนสั่ง ให้เป็นคนรับใช้หรือคนบริการค่อนข้างยาก เราก็เปลี่ยนแปลงโดยการเชิญผู้นำระดับ 8-9 เอาไปเดี่ยว ได้อะไรที่จะเปลี่ยนแปลงเยอะมาก อะไรที่เปลี่ยนยากๆ ปฏิรูปแล้วปฏิรูปอีกก็ไม่สำเร็จ เนื่องจากท่านผู้นำท่านไม่เคยลงมาอยู่กับพวกเราเลย คนที่ปรับปรุงคือคนที่อยู่ระดับกลางๆ แล้วมีกลุ่มเดียวเท่านั้นที่บ้าทำ

  เราจะปรับบทบาทของกรมประชาสัมพันธ์ ไปมีบทบาททางด้านประชาสัมพันธ์ต่อเนื่องครบวงจร สื่อจะแยกออกไปเลย จะไม่อยู่ในสังกัดของราชการแล้ว แยกสำนักข่าว สื่อโทรทัศน์วิทยุจะไปอยู่ด้วยกัน เราพร้อมที่จะเข้าไปเป็นพี่เลี้ยงวิทยุท้องถิ่น ให้เขาเกิดการเป็นเจ้าของ เราได้ทดลองจัดงานวันเด็กขึ้นมา ซึ่งได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายมาก เราจัดให้มีการอ่านข่าวภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ซึ่งเด็กๆ เก่ง สามารถทำได้ดีมาก คิดว่าปีต่อไปอาจทำต่อเนื่องอีก
- ในภาวะที่มีความพร้อมระดับหนึ่ง มีความสนใจที่อยากจะใช้สื่อตอบสนองต่อปัญหา ตอบสนองต่อประชาชนโดยตรง จะพอมีโอกาสที่จะให้เด็กๆ อย่างกลุ่มตาสับปะรดมีที่ยืนได้กว้างขึ้นหรือไม่ อีกประเด็นคือ มีการเคลื่อนตัวอยู่เป็นกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง คือภาคีสื่อภาคประชาชน มีอยู่หลายร้อยชุมชน ภารกิจนี้เป็นของซิป (SIF) แต่อีกไม่นาน ซิปจะหมดบทบาทไป กลุ่มของภาคประชาชนกำลังเติบโต ช่วง 2 ปีที่ผ่านมา ทำให้ประสบการณ์มากขึ้นอย่างสื่อนั้น ทุกคนเห็นว่าสำคัญหมด แต่ไม่มีใครแตะ จนผมเข้ามาและมาทำตรงนี้ จึงอยากจะเรียนถามว่า พอจะมีคลื่นความถี่ให้เราได้ใช้หรือไม่

- จะลองเอาไปปรึกษาท่าน ผอ.วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย คิดว่า เขาก็คงจะถูกจัดออกไปเป็นองค์การมหาชน เพราะฉะนั้นในการทำงาน เขาก็พยายามปรับตัวและรับทราบปัญหา อย่างตัดเวลาไปให้ภาคต่างประเทศ แต่เราก็ประเมินไม่ได้ว่า คนฟังภาคต่างประเทศมีมากแค่ไหน เราไม่เคยรู้เลยว่า ใครบ้างที่เป็นลูกค้าเราและมีจำนวนมากพอที่เราจะลงทุนเสียเวลาไปหรือไม่ ทำไมเราไม่หันมาดูทรัพยากรที่เรามีอยู่ 5 คลื่นความถี่ เราน่าจะใช้มันได้เต็มที่เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน บางครั้งการจัด ก็ตามใจผู้จัด ไม่ได้ตามใจผู้รับ
- ถ้าท่านใดมีสื่อจะฝากให้ทางสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดทั่วประเทศ ให้บอกข่าวที่ต้องการจะประชาสัมพันธ์มาตอนนี้ดิฉันรับผิดชอบอยู่ ศูนย์ของเรายังใช้ได้ แต่คงต้องปรับให้น้อยลง เพราะอีกหน่อยจะยุบไป จะเป็นการประสานงานผ่านศูนย์ประชาสัมพันธ์เขตแทน
- ตอนนี้เราขอเวลาเพิ่ม เราทิ้งเรื่องไปนานมากแล้ว ตอนนี้เราอยากผลักดันให้ได้ช่วงเวลาที่เด็กกลับมาบ้าน ช่วงเวลาเย็นๆ เราจะมีสื่อสำหรับเด็กตั้งแต่ 18.00-21.00น. จะเป็นไปได้ไหม รวมทั้งมีทีวีสำหรับคนหูหนวก
- ที่จริงมูลนิธิสื่อสร้างสรรก็สนับสนุนอยู่ แต่มีปัญหาใหญ่เลยว่า ทางมูลนิธิคนหูหนวกไม่ได้รู้สึกว่า เขาเป็นเจ้าของเป็นหน้าที่ของเขาที่ต้องมาจัดสิ่งเหล่านี้ให้กับประชาชนของเขา
- กลุ่มผมเคยเอาเด็กหูหนวกมา ตอนแรกเราใช้ภาษามือคุยกับเขา แล้วเราก็เล่าผ่านไมค์ออกไป เรารู้สึกว่าเสียงกับภาพที่เราได้ มันไม่ใช่เด็กหูหนวก เราเลยให้เขาพูดออกอากาศ แล้วเราก็แปล แต่เราโดนกรมประชาสัมพันธ์ต่อว่าอีกว่า คุณเอาอะไรมาพูด เราก็บอกว่าเราแปลแล้ว แต่ที่เราได้คือ เรารู้ว่าเด็กหูหนวกเขาคิดอะไรกับสังคมของเรา ตอนนี้ที่เราฝันไว้คือ อยากมีรายการวิทยุ 1 คลื่น ที่ออกทั่วประเทศ
- ประเด็นหนึ่งที่อยากจะทำต่อคือ การเอางานวิจัยเป็นตัวนำร่องที่จะประสานความร่วมมือ ในแง่ของการพัฒนาซอฟต์แวร์ และคิดว่า สมาชิกเกือบทุกคนในนี้สามารถที่จะเข้ามาในกระบวนการที่ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับโครงการนี้ได้ ซึ่งผมจะประสานไปอีกครั้งหนึ่ง

การพัฒนาเด็กปฐมวัยด้วยการอ่าน

ธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ และ
ทีมงานสมาคมไทยสร้างสรรค์ จ.ขอนแก่น

นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร : ขอขอบคุณภาคีเด็ก และ สกว.ที่ให้เกียรติสมาคมไทยสร้างสรรค์ ในฐานะนายกสมาคมต้องขอขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ให้ความสนใจในกิจกรรมของสมาคม เราเริ่มทำงานจดทะเบียนเป็นสมาคมเมื่อปี 2541 โดยวัตถุประสงค์ของการทำงาน ก็เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเด็กปฐมวัยและครอบครัวในทุกๆ ด้าน เราเน้นว่าการพัฒนาต้องรอบด้าน เพื่อให้เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กปฐมวัย ครอบครัว ชุมชน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมด้วย และต้องการให้รูปแบบการทำงานของเรา ที่เป็นการค้นคว้าและวิจัยเพื่อเอาสิ่งที่เกี่ยวกับการทำงานของเราไปเผยแพร่สู่ผู้ที่เกี่ยวข้องว่า การทำงานกับเด็กต้องทำอย่างไรบ้าง นอกจากนั้น ก็เป็นการเผยแพร่แนวคิด ประสบการณ์ที่เราได้รับไปสู่ภาคี ไปสู่องค์กรอื่นที่ทำงานร่วมกับเรา ผมขอเกริ่นเพียงแค่นี้ และขอให้คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ ซึ่งทำสองหน้าที่คือเป็นเลขาธิการ และรั้งตำแหน่งผู้อำนวยการสมาคม หมายถึงตำแหน่งที่ดูแลผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งหมด ช่วยเป็นผู้สรุปรายละเอียดเกี่ยวกับภารกิจและกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมให้ที่ประชุมรับทราบ

คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมขอเริ่มต้นตรงความเป็นสมาคมสักนิดหนึ่ง เราก่อตั้งสมาคมในปี 2541 มีข้อปรึกษาหารือระหว่างผู้ก่อตั้งว่า เราจะเป็นมูลนิธิหรือจะเป็นสมาคมดี หลังจากที่ได้พิจารณาดูในข้อกฎหมายต่างๆ แล้ว สิ่งที่เราสรุปร่วมกันคือ โดยข้อเท็จจริงทางกฎหมาย มูลนิธิดูเหมือนเป็นของรัฐโดยมีกรรมการเป็นผู้บริหาร แต่สมาคมเป็นของสมาชิกซึ่งรัฐให้การรับรอง อ.เสรี พงพิศ เคยพูดเอาไว้ว่า โครงสร้างของสมาคมดูเหมือนจะเป็นโครงสร้างที่เลวน้อยที่สุดที่เรามีอยู่ในสังคม คือเรามีสมาคม มีสมาชิก สมาคมเป็นของสมาชิก กรรมการมาจากสมาชิก การบริหารก็บริหารโดยกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนจากสมาชิก ถ้ากรรมการบริหารไม่เข้าท่า สมาชิกก็สามารถตั้งกรรมการชุดใหม่ได้ และมีการคานกัน ถูกควบคุมโดยกฎหมาย เราในฐานะผู้ริเริ่มก็คิดว่าน่าจะเลือกวิธีนี้ เพราะเราอยากให้องค์กรนี้เป็นองค์กรที่ทำเพื่อสาธารณะ โดยอาศัยเงินบริจาคจากเข้ามาทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สาธารณะ จึงขอเลือกเป็นสมาคม

ก่อนหน้าจะเป็น "สมาคมไทสร้างสรรค์" คณะทำงานส่วนหนึ่ง เคยทำงานอยู่ในศูนย์อพยพทางด้านลาวมาก่อน ซึ่งเป็นองค์กรของฝรั่งเศส จัดการศึกษาภายในค่ายอพยพที่เชียงคำเกือบทั้งหมด ส่วนหนึ่งของบ้านวินัย ส่วนหนึ่งของบ้านนะโค พอแคมป์ปิด เราก็พยายามจะมาทำงานเรื่องเด็กปฐมวัย เกี่ยวกับครอบครัวในเขตชุมชน ตอนนั้นเราเรียกว่าหมู่บ้านไท จนกระทั่งในท้ายที่สุด เราจดทะเบียนเป็นสมาคม จากนั้นได้เชิญหลายๆ ท่านเป็นสมาชิกและทำงานร่วมกัน ผมกับคุณหมอไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่มารู้จักกันตอนตั้งสมาคม ผมคิดว่า นี่เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นกำลังใจและเป็นพลังให้กับพวกเราได้มากคือ เราเริ่มทำงานเรื่องเด็กปฐมวัยในนามสมาคม ขณะเดียวกันเราได้เพื่อนพี่น้องใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย สิ่งที่ช่วยให้เราทำงานอยู่ได้ ไม่ใช่ทรัพยากรจากต่างประเทศ แต่เป็นเพื่อนพี่น้องที่เข้ามาร่วม

กันทำงาน หลายๆ ท่านตอนนี้ก็ให้การสนับสนุนพวกเราอยู่ อ.ปรีดา อ.ชีวัน คุณระพีพรรณก็มีส่วนช่วยพวกเราได้มาก อ.พรอนงค์ ท่านก็ให้กำลังใจเราตลอด

งานของสมาคมไทสร้างสรรค์มีอยู่ 2 บริบท ซึ่งเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่ไม่ค่อยตรงกัน หลายท่านเคยถามว่า ทำไมไม่เริ่มทำงานกับเด็กชนบท เพราะหลายท่านจะเห็นงานในขอนแก่น งานในเขตเมือง ผมเลยขอเริ่มตรงนี้ครับ ในปี 2513 มีกลุ่มคนชาวถิ่น เผ่าลัวะ อาศัยอยู่ที่เขต อ.ปัว จ. น่าน อาชีพคือทำไร่เลื่อนลอย อยู่ในเขตรอยต่อระหว่างชายแดน แล้วตอนหลังพื้นที่ป่าถูกตัดไปเรื่อยๆ จนต้องย้ายไปอยู่ในเขตไทรบุรี ของลาว อยู่จนกระทั่งปี 1975 วันที่ 2 ธันวาคม 2513 ลาวแตก กลุ่มนี้ก็ถอยกลับลงมาที่เดิม ในขณะที่ผู้อพยพด้านลาวทะลักเข้ามาพร้อมกัน ทางการก็เข้าไปควบคุมไว้ในศูนย์อพยพที่สบปวงและบ้านน้ำยาว เพื่อพิสูจน์สัญชาติไทย เพราะคนเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีสัญชาติไทยมีบัตรประชาชนอยู่แล้ว แต่พอเข้าไปอยู่ในลาวหลายๆ ปี เข้าไปทำไร่ก็ขนครอบครัวเข้าไปอยู่ หลักฐานเอกสารหายประกอบกับปีนั้น ที่ว่าการอำเภอปัวถูกไฟไหม้ทั้งหมด เอกสารหายหมด พอกลับเข้ามาก็ถูกจับเข้าไปอยู่ในค่าย เพื่อพิสูจน์สัญชาติ 80 เปอร์เซ็นต์ของคนกลุ่มนี้ที่เริ่มจากประชากร 1,700 กว่าคน ใช้เวลาอยู่ในศูนย์อพยพ 18 ปี 5 ค่าย สบปวง บ้านน้ำยาว เชียงคำ บ้านวินัย และ บ้านพะโค ผมเรียกคนกลุ่มนี้ว่า เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของคนที่ไม่มีแผ่นดินจะอยู่ จนกระทั่งวันที่ 7 มิ.ย. 2538 คณะรัฐมนตรีมีมติให้กรมประชาสงเคราะห์จัดพื้นที่ให้รองรับชั่วคราว ซึ่งได้ที่รอยต่อ จ.เพชรบูรณ์ กับจ.เลย แต่พื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่ครอบครองของชาวม้ง ด้านหลังเป็นพื้นที่ของอุทยานภูหินร่องกล้า พอเข้าไปอยู่ที่นั่นตั้งแต่ปี 2538 รอการพิสูจน์สัญชาติจนถึงวันนี้ 24 ปีผ่านไปก็ยังไม่เสร็จ มีคนอยู่ในหมู่บ้าน 3 คนที่อยากมีบัตรประชาชน เพราะฉะนั้นหมู่บ้านตรงนี้เป็นหมู่บ้านที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายการปกครองท้องถิ่น ผลที่ตามมาคือ ไม่มีบริการด้านการศึกษา ด้านการแพทย์ ไม่มีบริการอะไรทั้งนั้น

ตอนนั้นพวกเราก็เข้าไปช่วย ได้พื้นที่หนึ่งงานต่อหนึ่งครอบครัว พื้นที่อุทยานด้านหน้าเขาเป็นพื้นที่ครอบครองของม้งทั้งหมด ดังนั้นชุมชนนี้เข้ามาอยู่ก็ไม่มีที่ทำกิน ไม่มีบริการจากภาครัฐ ไม่มีเอกสารสิทธิใดๆ ไม่มีทรัพยากร บางที่โรงเรียนต้องการที่จะซ่อมโรงครัว จะใช้ไม้ไผ่สัก 3 ลำ ต้องขับรถออกไป 4 กม. พื้นที่ตรงนี้มันถูกถางเตียนหมด มีแต่หญ้า ฉะนั้นทรัพยากรพื้นฐานไม่มี ชาวบ้านไม่รู้จะเอาหลังพิงไว้กับอะไร เราเข้าไปเริ่มต้นทำ โดยการเปิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตั้งแต่ปี 2538 อบรมและฝึกครูชาวบ้านขึ้นมา ครูส่วนหนึ่งเราเทรนมาตั้งแต่ในศูนย์อพยพ เข้าไปจัดบริการเรื่องเด็กเล็ก เพราะมองกันว่า สิ่งแรกที่เราต้องช่วยคือเรื่องเด็กเล็ก เขาต้องอยู่รอด เราขอบริจาคนม ขนอาหารบางส่วนเข้าไปให้ จัดบริการเอาเด็กเล็กเข้ามาส่งเสริมพัฒนาการ และเทรนคนในหมู่บ้านให้ทำงานเกี่ยวกับเด็กเล็กมาตั้งแต่ปี 2538

คนกลุ่มนี้ถูกจัดให้เป็น 2 หมู่บ้าน ศูนย์ตรงนี้อยู่ในเขต อ.หล่มเก่า จ.เพชรบูรณ์ แต่ว่าเข้าง่ายที่สุดทางด้านด่านซ้าย อีกกลุ่มอยู่ในเขต อ.ด่านซ้าย แต่เข้าทางหล่มเก่า ท่านนักบริหารการศึกษา ท่านคงนึกออกนะครับว่า จะมีความยุ่งยากอะไรถ้าเราจัดโรงเรียนขึ้น เราเข้าทางเพชรบูรณ์ตลอดแต่ว่าเราต้องอ้อมไปอีก 100 กว่ากิโล เพื่อไปเข้าทางด้านด่านซ้าย ไปประสานงานเรื่องโรงเรียน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่ทำ เราก็พยายามทำกันมาเรื่อยๆ พยายามที่จะเทรนครู ให้ความรู้พ่อแม่ เรื่องโภชนาการ เรื่องอาหาร และเรื่องการจัดหาอาหารเสริม ประสบการณ์ 18 ปี ในศูนย์อพยพบล็อกคนเหล่านี้เกือบทั้งหมด ผมคิดว่าหลายท่านคงเคยไปเยี่ยมศูนย์อพยพ สมัยที่เรามีค่ายอยู่ในพื้นที่ชายแดนลาวกับเขมร ภาพที่เราเห็นคือ 8 โมงเช้า รถ18 ล้อ ขนข้าวสารเข้าไปเต็ม มากันเป็นขบวน 10 โมงเช้า รถขนฟืนอัดแท่งเข้าไป สิ่งที่เขาต้องทำคือตื่นมาตอนเช้า ถือไม้กวาดไปกวาดหน้าบ้านที่ตัวเองพัก และไปเข้าแถวรับฟืน รับเนื้อ รับข้าว 18 ปี ผ่านไป คนเหล่านี้ออกมาทำอะไรไม่เป็นเลย ครูผมหลายคนที่นั่น มีอยู่คนหนึ่งเป็นคนที่สอนดีมาก ชื่อครูสอน เข้าค่ายตอนอายุ 7 ขวบ 18 ปีผ่านไป เขาออกมาเป็นครู ครูคนนี้ปลูกผักไม่เป็น เลี้ยงไก่ไม่เป็น ชุมชนโดยเฉพาะหมู่บ้านนี้ไม่เคยปลูกผักทานเอง พฤติกรรม 18ปี คือ ซื้อและรับแจก สิ่งที่เราช่วยชุมชนตรงนี้คือ ทำอย่างไรชุมชนจะเข้ามาช่วยเราจัดการศึกษา สิ่งที่ท่านเห็น เช่น เครื่องเล่นสนาม ไม่ใช่ของเรา เป็นของที่มีคนบริจาคมา เป็นสิ่งซึ่งเราพยายามคัดค้านตลอดว่า กรุณาเถอะ อย่าบริจาคเลย ชุมชนนี้ได้รับมามากพอแล้ว กรุณาให้เราทำงานกับเขาอย่างสงบๆ

ตอนนี้สมาคมก็มีภาพเสมือนเป็นคลายๆ ผู้อุปถัมภ์ จากศูนย์อพยพกลายมาเป็นสมาคม งานตรงนี้จึงมีโจทย์เพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง และเราก็พยายามเข้าไปรื้อฟื้นตรงนี้ อย่างหญ้าดำที่มีมากแถบ จ.น่าน และ เชียงใหม่ มีบางส่วนที่เพชรบูรณ์ ชาวบ้านก็เอามาสานทำเป็นกระติ๊บข้าว ทำกล่องใส่ทิชชู่ สมาคมฯ เอามาทำการตลาดให้ เราประเมินจากส่วนกิจกรรมระดมทุน ตลอดระยะเวลา 2-3 ปี ที่ผ่านมา คือขาดทุน แต่เรายังทำอยู่เพราะมีเงื่อนไขอย่างเดียว ก็อย่างที่คุณโสภณ สุภาพงษ์พูดครับว่า ทำอย่างไรให้ครอบครัวมีกิน เพื่อเด็กจะได้มีกิน เรายอมขาดทุนเพื่อให้เด็กๆ เหล่านี้มีกิน เพราะในชุมชนตรงนี้ ชุมชนบ้านหมันขาวมีประมาณ 20 กว่าครอบครัว ซึ่งข้าวไม่พอกิน ขาดข้าวอยู่ปีละประมาณ 5 เดือน บางทีเราต้องวิ่งไปหามูลนิธิซึ่งมีผู้บริจาคให้เยอะ ขอข้าวสารขนขึ้นไปให้ทั้งๆ ที่เราก็ไม่อยากให้งานที่นั่นก็จะไปเกี่ยวโยงกับเรื่องพวกนี้

เรื่องความอยู่รอด เรามาช่วยเขาตั้งกลุ่มทำเครื่องจักสาน ทำการตลาดให้เขา จัดตั้งกองทุนหมุนเวียนให้ กู้เงินไปเช่าที่คนมังเพื่อทำมาหากิน ส่วนหนึ่งทำตามคนมังคือ ปลูกเผือก กระหล่ำปลี ตอนหลังผมเข้าใจว่า คนถิ่นกับคนลัวะน่าจะเรียนรู้ไวกว่า ทำมา 2 ปีเลิก คนมังทำมา 25 ปี ผ้าปักเหล่านี้ก็เป็นอีกส่วน แบรนด์ของเราคือ เด็กไท มีทั้งขายและแจก

เด็กคนถิ่นที่นั่นมีปัญหาเรื่องสุขภาพสูงมาก พ่อแม่พยายามเลี้ยงลูกดี ใกล้ชิดกับลูก แต่สิ่งหนึ่งที่เรามองเห็นคือปัญหาเรื่อง basic minimum ยังเป็นปัญหาอีกเยอะ เรื่องสาธารณสุขมูลฐาน เรื่องโภชนาการ เรื่องเครื่องนุ่งห่ม

อาคารที่ใช้ทางคริสตจักรเป็นคนสร้างให้ มีอาคารอิฐบล็อกที่ได้เงินจากสถานทูตเข้าไปช่วยอยู่ 3 หลัง โรงเรียนประถมศึกษาเราเปิดในปีการศึกษา 2541 หลังจากที่เราทำงานมาหลายปี ทางประชาคมยุโรปก็เข้ามาช่วย เพราะเด็กที่นี่ ในวัยประถมและอนุบาลมี 100 กว่าคน ต้องเดินทาง 12 กม. บนทางโคลนเพื่อไปเรียน พองบประมาณมา เราก็สร้างโรงเรียนประถมศึกษาและเอาครูคณะหนึ่ง 6-7 คน ที่จบปริญญาตรีด้านการศึกษา ขึ้นไปจัดการเรียนการสอน สิ่งหนึ่งที่เราพยายามจะทำกันให้ได้มากที่สุดคือ พยายามตอบคำถามว่า ทำอย่างไรโรงเรียนจึงจะเป็นกลไกความอยู่รอดของชุมชนให้ได้ ทำอย่างไรชุมชนที่นี่จะสร้าง identity ของตนให้ได้ หลังจากที่เขาวิ่งหาแผ่นดินอยู่มา 20 ปี ชื่อเด็กเราฝาก สปจ.เลยไว้ คณะครูได้รับการอนุญาตจากทีมทำงานพวกเราว่า คุณทดลองได้ทุกอย่าง อยู่ในกรอบของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เขาพยายามคิดหลักสูตรชุมชน เอาเด็กเข้าไปเรียนรู้ทุกอย่างที่อยู่ในชุมชน ก็ทำได้ระดับหนึ่ง ตอนนี้ก็มีผลงานของเด็กออกมา 40-50 ชิ้น ซึ่งคณะทำงานบนดอยบอกว่า อยากเอามาอวดบ้าง เพราะเด็กเขาไปสำรวจหมด เรื่องกระเดื่องตำข้าว เรื่องประเพณีพื้นบ้าน เรื่องวัฒนธรรมตัวเอง แล้วผลที่ได้จากการทำงาน 2 ปีเศษ ที่เราเริ่มโรงเรียนประถมศึกษาคือ เด็กเราประกวดงานวิชาการ คือถูกโรงเรียนที่มีชื่อเด็กของเราอยู่ เอาไปประกวดทั้งด้านกีฬาและด้านวิชาการ เด็กของเราชนะมาหมดเลย และเป็นเด็กที่กล้าแสดงออกมาก

ทางคณะครูพยายามจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ตอนนี้หลายคนลองเอาวิธี mind map เข้าไปช่วยเด็ก ตั้งแต่ ป.1-6 บางชั้นเด็กมีน้อย ครูก็พยายามสอนคละชั้น ซึ่งก็ได้ผลพอสมควร เห็นถึงความแตกต่างขึ้นมา

เราทำศูนย์เกษตรให้เด็กเรียนเรื่องการเกษตร เราพยายามสอนเรื่องการทำกิจกรรมทางด้านการเกษตร และเอามาทานที่โรงเรียน ก็ประสบความสำเร็จบ้าง ไม่ประสบความสำเร็จบ้าง

ที่นี่มีปัญหาเรื่อง **identity** มากที่สุด เพราะสิ่งที่เขาได้มาจากศูนย์อพยพคือ 2 ศาสนา 3 นิกาย กลุ่มหนึ่งถือพุทธ กลุ่มหนึ่งถือคริสต์ คริสต์เป็น 3 โบสถ์ ฉะนั้นการรวมพลังการเป็นชุมชนทำได้ยากมาก เราก็พยายามไปขุดว่าวัฒนธรรมดั้งเดิมของเขามีอะไรบ้าง บางคนเป็นคริสต์แต่เขาก็ยังทำพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่ง เราก็ให้เด็กไปสำรวจและให้การสนับสนุนเขาบ้าง

จริงๆ แล้ว ชุมชนไม่ค่อยเข้าใจว่า ครูทำบ้าๆ บอๆ อะไรกับเด็ก บางทีพาไปอยู่กลางทุ่ง ไปน้ำตก เราคงต้องขอความช่วยเหลือจากผู้รู้หลายๆ ท่าน อย่างทางพ่อวิบูลย์ พ่อสุทธินันท์ เข้าไปพูดคุยกับชุมชน ว่าเราจะทำนิทรรศการเรื่องผลงานการเรียนรู้ของเด็ก ให้พ่อแม่ได้เห็นว่าเด็กได้เรียนรู้อะไร ในขณะที่พ่อแม่มองว่า ครูพาเด็กไปทำอะไรบ้าๆ บอๆ ก็คงจะได้ความชัดเจนมากยิ่งขึ้น พ่อแม่คิดว่าทำไมไม่นั่งเรียนในห้อง อันนี้ผมคิดว่าเป็นบล็อกที่มีอยู่ทั่วสังคม

ไทย ที่หมันขาว โครงการนี้เราคงสรุปได้โดยหลักๆ ปีนี้เราได้รับการร้องขอจาก สปจ.เพชรบูรณ์ ให้ช่วยเปิดโรงเรียนอีกโรงหนึ่ง ซึ่งผมไม่แน่ใจว่าเป็นข่าวดีหรือข่าวร้าย ก็คงต้องร่วมมือกับท่านที่จะทำไป

ผมขอกลับมาที่กิจกรรมทางด้านขอนแก่น ซึ่งเป็นกิจกรรมที่หลายท่านนินทาว่า เป็นกิจกรรมคนรวย สมาคมไทสร้างสรรค์เริ่มทำงานจริงๆ ที่ขอนแก่น ช่วงนั้นเราเริ่มต้นด้วยการจัดอบรมพัฒนาบุคลากรเรื่องการศึกษาเด็กปฐมวัยและครอบครัว คงเป็นเช่นคุณหมออุดมพูดไปเมื่อครู่ว่า สมาคมฯ ต้องการทำงานเรื่องเด็กปฐมวัยและครอบครัว เราคุยกันในสมาคมฯ เสมอว่า เราต้องการเอาดีทางด้านเด็กปฐมวัยและครอบครัว ด้วยเหตุผลหลายๆ อย่าง อันหนึ่งคือเป็นที่รับรู้กันมาตลอดว่า รัฐบาลไทยสนับสนุนทุนด้านการศึกษาปฐมวัยน้อยมาก ขณะที่เราพูดกันเสมอว่า การศึกษาในระดับปฐมวัยมีความสำคัญที่สุด คือต้นทุนของชีวิตทั้งชีวิต ถ้าเราลองพิจารณาดูว่า กระทรวงศึกษาฯ ทำอะไรบ้างเกี่ยวกับเรื่องนี้ เรียกว่าเกือบจะไม่ทำอะไรเลย เรามีพระราชบัญญัติการประถมศึกษามาหลายสิบปีแล้ว แต่โรงเรียนสปช. เพิ่งรับเด็ก 3 ขวบเข้าเรียนเมื่อไม่กี่ปีก่อนฟองสบู่จะแตก แล้วพอฟองสบู่แตก สิ่งที่กระทรวงศึกษาทำคือตัดเด็ก 3 ขวบออกจากโรงเรียน และตอนที่รับเด็ก 3 ขวบเข้าโรงเรียน คือตอนที่โรงเรียน สปช.จำนวนมากถูกปิด เพราะว่าอัตราการเกิดเด็กลดลง เป็นข้อเท็จจริงที่น่าเจ็บปวดมาก

วันนี้เราก็มีเด็กที่มีคุณภาพขนาดนี้ เราพยามแก้ปัญหาในระดับมหาวิทยาลัย มัธยม ประถม แต่เรามองเรื่องการศึกษาเด็กเล็กน้อยมาก องค์การยูนิเซฟในขณะนั้น เมื่อหลายปีมาแล้ว เราเคยทำ situation study เรื่องเด็กปฐมวัย เพราะว่าเด็กปฐมวัย 40 เปอร์เซ็นต์อยู่ในภาคอีสาน จึงเป็นปัญหามากที่สุดของภาคนี้ เราเลยย้ายฐานไปทำงานภาคอีสาน งานสมาคมฯ จึงประกาศชัดเจนว่า เราต้องการทำงานเรื่องเด็กปฐมวัย เราจะไม่ทำงานเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่ทำเรื่องสิทธิสตรี เราคิดว่า ต้องมีองค์กรที่เชี่ยวชาญเรื่องเด็กปฐมวัยให้ได้ ใน 5-10 ปีข้างหน้า ในฐานะขององค์กรพัฒนาเอกชน

เราพยายามจะช่วยองค์กรต่างๆ จัดอบรมบุคลากรเรื่องการพัฒนาเด็กปฐมวัยหลายครั้ง เราทดลองหลายเทคนิควิธี อีกข้อที่เป็นข้อสรุปของพวกเราคือ เราจะไม่ให้เทคนิคอีกต่อไปในการเทรนโดยทั่วไปที่ทางราชการขอ แต่เราจะหาวิธีว่า ทำอย่างไรจะปรับทัศนคติที่มีต่อเรื่องเด็กปฐมวัยของคนในกระทรวงศึกษาฯ เกือบทุกคนให้ได้ ถ้าเราพูดถึงเรื่องที่จะทำอะไรสักอย่าง เราถามรูปแบบ เราถามโมเดล เราถามเทคนิควิธี แต่เรามักไม่ถามกันเรื่องวิธีคิด พอลงไปทำงานสักหน่อย พอวิธีหมด ก็ไปไหนไม่ได้

อีกอันที่เราเริ่มทำถัดมาจนถึงตอนนี้คือ วิทยุครอบครัว ตอนที่เราเตรียมทำรายการนี้ 3-5 ชม. ทุกวันอาทิตย์ ทุกคนที่ขอนแก่นบอกว่า รายการมันยาวเกินไป คงไม่มีใครฟัง ชั่วโมงหนึ่งก็ไม่มีคนฟังแล้ว ในขณะนี้สิ่งที่เราได้กลับมาคือว่า หลายท่านบอกว่ารายการมันสั้นไปหน่อย มันเป็น talk of the town อยู่ประมาณปีครึ่ง หลายคนบันทึกโปรแกรมของเราไว้

สิ่งที่เป็นข้อสรุปของพวกเราคือ ถามว่ารายการนี้เป็นรายการที่ดีที่สุดหรือไม่ ผมคิดว่าไม่ใช่ แต่มันบอกอย่างหนึ่งว่า เด็กและครอบครัวไม่มีที่พึ่ง เขาต้องการแหล่งข้อมูล แต่ไม่มีกลไกที่จะให้ข้อมูลกับเขาได้

ผมเคยยืมหนังสือเล่มหนึ่งจากคุณระพีพรรณมา เป็นหนังสือที่ผมใช้กับลูกแล้วประสบความสำเร็จในการแก้ภาวะอาการกลัวความตายของลูกชายผมเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ประสบความสำเร็จหลังจากที่ผมอ่านให้ลูกฟังไป 3 ครั้ง ทีนี้ผมถามอย่างเดียวกันว่า ถ้าพ่อแม่ต้องการรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ พ่อแม่จะไปถามใครที่ไหน สังคมเราไม่มีกลไกตรงนี้ให้ เราไม่เคยมีกลไกที่สนองความต้องการของครอบครัวได้ตรงไปตรงมา ทั้ง active และ effective ฉะนั้นรายการวิทยุที่เราทำ ก็เป็นรายการยอดฮิตไป หลังจากนั้นเราสำรวจปริมาณคนฟังจากกลุ่มพ่อแม่เด็กอนุบาลเมื่อต้นปีที่แล้ว ตอนเดือนมกราคม มีพ่อแม่ 15 เปอร์เซ็นต์ของเด็กปฐมวัยกว่า 3 หมื่นคนที่ฟัง ก็คงไม่น้อย

อีกงานหนึ่งที่เราต้องการให้พ่อแม่คือ การจัดสัมมนาแบบให้เปล่า จัดเวทีวิชาการให้กับพ่อแม่ เมื่อวันที่ 27-28 มกราคม 2544 ก็เพิ่งจัดไป มีคนไปร่วมงาน 1,700 กว่าคน ในช่วง 2 วัน สิ่งที่เราเห็นชัดว่า เรามาถูกทางแล้วก็คือ เรามีเพื่อนพี่น้องไปช่วยเรามากมาย เพื่อนทางอมรินทร์ไปกัน 10 กว่าคน ทางสิกขาเอเชีย ทางสิทธิเด็กก็ไปช่วย หลายรายเข้ามาแชร์ค่าใช่จ่าย ทางกรมอนามัยก็เข้ามาช่วย ภาพที่ออกมาคือ พ่อแม่และเด็กๆ มีความสุข เขาได้

เรียนรู้อะไรบางอย่าง เขาไปช็อบไอเดีย เด็กๆ ก็ไปสนุกสนานกัน แล้วสิ่งที่น่าชื่นใจคือ ทีมงานที่เข้าไปช่วยเรา 70 กว่าชีวิต ทุกคนมีความสุข และทุกคนไม่ได้เรียกร้องอะไรจากเรา อ.ปรีดาไปช่วยนั่งเพ้นท์เสื้อเพื่อขายหาทุนเข้าห้องสมุด

นั่นเป็นบางอย่างที่เราอยากเห็น เราเห็นเรื่องเลวร้ายมามากพอสมควร ซึ่งเป็นนโยบายสมาคมฯ ที่เราคุยกันเสมอว่า เราทำงานส่งเสริม ฉะนั้นสิ่งที่เรานำเสนอ ควรเป็นทางบวก และทุกคนควรจะมีความสุข เราเห็นพ่อแม่คนไหนเลี้ยงลูกเก่งๆ เลี้ยงลูกแล้วลูกมีความสุข มีแนวทางชัดเจน เราก็พยายามจะเอาสิ่งเหล่านี้มาพูดคุยหรือนำมาบอกต่อกับครอบครัวอื่น วิทยากรท่านไหนที่สามารถพูดจาบางอย่างแล้วพ่อแม่ได้ฉุกคิด ในแนวทางการเลี้ยงลูกของตัวเอง เราก็ชวนท่านเข้ามาร่วมกับเราบ่อยๆ อ.สายสุรีย์ท่านก็ไปช่วยพวกเรา ตอนนี้ท่านบอกว่า ท่านจะช่วยดูเรื่องหนังสือ ว่าทำอย่างไรเราจะมีหนังสือนิทานมากขึ้น ท่านบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ท่านพูดไว้ตั้งแต่ก่อตั้งคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว อ.สมบูรณ์ สิงคมานันท์ ท่านก็ไปช่วย ผมชอบสิ่งที่อาจารย์พูดว่า หนังสือนิทาน 1 เล่ม ต้องใช้ 100 ครั้ง ใช้ 100วิธี แต่ละวิธีให้ใช้ 100 ครั้ง แต่ละครั้งให้ใช้กับเด็ก 100 คน เรามีเพื่อนๆ ที่ส่งของเล่นไม้ไผ่จากกลุ่มบ้านป่าแดดเข้ามาแสดงด้วย เพื่อนทางสิกขาเอเชียก็มาแสดงหุ่น และช่วยกันเล่านิทานให้เด็กฟัง

ที่สมาคมฯ ทำห้องสมุด เราเริ่มมาหลายวิธี เริ่มตั้งแต่ปูเสื่อ แล้วมีกลุ่มพ่อแม่ กลุ่มเด็กๆ เข้ามาร่วมกิจกรรมทุกบ่ายวันอาทิตย์ พอทำไปสักพัก เราเริ่มเหนื่อยแล้ว ยกของขึ้นรถทุกอาทิตย์เลย ก็คิดว่าเราน่าจะใช้พื้นที่ของเราตัดห้องรับแขกออก และตั้งเป็นห้องสมุดขึ้นมา เอาชั้นต่างๆ เข้ามา เราเริ่มจากหนังสือ 200 เล่ม ตอนนี้เรามีสมาชิก 120 กว่าครอบครัว หลังจากเปิดรับสมาชิกมา 3 เดือน สมาชิกมีทุกรูปแบบ บางท่านปั่นจักรยาน บางท่านขับเบ็นซ์ บางท่านเดินเข้ามา เด็กๆ หลายคนก็ปั่นจักรยานเข้ามา เราเปิดฟรีสำหรับทุกท่าน พ่อแม่ที่เข้ามา เด็กหลายคนเข้ามาที่นี่แล้วเปลี่ยนพฤติกรรมของเขาไปเอง ซึ่งพฤติกรรมอย่างนี้เป็นปัญหาที่บ้านตลอดมา ผมก็ตั้งข้อสงสัยขึ้นมาว่าทำไมเด็กไปโรงเรียนทุกวัน พฤติกรรมเด็กเปลี่ยนไม่ได้ เช่น เด็กคนนี้แกพูดจารุนแรงมาก อีกคนหนึ่งท่าทางเหมือนตุ๊ด เด็กสองคนนี้มาอยู่ห้องสมุด 3-4 อาทิตย์ติดต่อกัน คนที่ท่าทางตุ้งติ้งหายหมดเลย

ผมตั้งคำถามขึ้นมาว่า ทำไมถ้าโรงเรียนเป็นชุมชนหนึ่งแล้ว พยามยามให้เด็กเข้าสังคม ได้รับกระบวนการเยียวยาทางสังคม น่าจะปรับพฤติกรรมเด็กได้ ทำไมโรงเรียนทำไม่ได้ ทำไมห้องสมุดพื้นที่ที่เราเปิดฟรีให้กับเด็กทำไมถึงทำได้ แปลว่าโรงเรียนทำอะไรอยู่ ครอบครัวเขาก็มาพักผ่อน เด็กๆ ก็ทำกิจกรรมศิลปะสลับกับอ่านหนังสือ เราจัดพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมอ่านหนังสือ และกิจกรรมอื่นๆ เด็กๆ มาเล่น มาเรียนรู้ มาทำกิจกรรมร่วมกัน พ่อแม่ก็มาเล่นกับลูก มาอ่านหนังสือให้ลูกฟัง กลายเป็นกลุ่มครอบครัว กลายเป็นกลุ่มเด็กขึ้นมา ตอนนี้ก็มีกิจกรรมชมรมครอบครัวขึ้นมา มีสมาชิกลงชื่อไว้ 100 กว่าครอบครัว สมาคมฯ ก็พยายามจะจัดกิจกรรมให้กับทางครอบครัว เพื่อให้เขาเข้มแข็งขึ้น ให้เขาสามารถเรียนรู้กันและกัน

สิ่งที่เราอยากเห็นต่อไปคือ **ห้องสมุดเต็มรูปแบบ** ซึ่งเราเรียกว่า **"สวนเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยและครอบครัว"** เราอยากเห็นห้องสมุด อยากเห็นสวนที่เด็กเล่นกันอย่างอิสระ ใช้เวลาพักผ่อนเสาร์-อาทิตย์ไปเรียนรู้ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ให้พ่อแม่นอนเอกเขนกพักผ่อนได้ เป็นทางเลือกที่สังคมไทยไม่เคยมีให้กับครอบครัว ทางเลือกที่เรามีอยู่ปัจจุบันคือ พาลูกไปเดินตามบิ๊กซี โลตัส เราไม่มีทางเลือก เราก็ต้องพาลูกไปห้าง เราไม่มีที่ให้เขาไป เราจึงคิดว่า ทำไมเราไม่สร้างห้องสมุดให้กับเด็กๆ ทำที่ให้เขาไป ให้ทุกคนไปรื่นรมย์กับมันได้ ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ ให้พ่อแม่เด็กๆ ได้ใช้เวลาว่างร่วมกัน ให้พ่อแม่มีส่วนร่วมในชีวิตวัยเยาว์ของเด็ก

มันเป็นโครงการใหญ่มาก ซึ่งต้องใช้ทุนมากมายมหาศาล ผมเชื่อว่าเด็กทุกคน เด็กบนดอย เด็กขอนแก่น เด็กคนรวย เด็กธรรมดา ประเด็นของผมคือ เด็กคนนี้ต้องอยู่ร่วมกับเด็กทุกๆ คน เขาอยู่รอดคนเดียวไม่ได้ ถ้าเขาจะอยู่รอด เด็กคนอื่นต้องอยู่รอด เด็กทุกคนต้องอยู่ร่วมกัน ผมถามสังคมไทยว่า เราสามารถทำอะไรให้แก่เด็กได้บ้าง เด็กปฐมวัยเราช่วยอะไรพ่อแม่บ้าง ขอบคุณครับ

นายแพทย์อุดม เพชรสังหาร : ผมขออนุญาตใช้เวลา 2-3 นาที สรุปประเด็นของท่านเลขาธิการ ในเอกสารของสมาคมฯ ได้พูดถึงวิสัยทัศน์และกิจกรรมที่เราทำงาน เราพยายามหาประสบการณ์ใน 3 พื้นที่ คือ

(1) พื้นที่ในชุมชนที่ห่างไกล ขาดทุกสิ่งทุกอย่าง ก็คือบนดอย ที่ จ.เพชรบูรณ์ และ จ.เลย แต่ว่าการทำงานตรงนี้ เป็นการทำงานที่เด็ดสุด เราเรียนรู้อะไรหลายอย่างจากคนที่ไม่มีทักษะชีวิตเลยในการดำรงชีวิต และเราพยายามจะสนับสนุนการพัฒนาคนตรงนั้น โดยที่ให้เขามีส่วนร่วมมาก เราดึงเด็ก 2 คนที่จบมัธยม 3 มาเรียนหนังสือ โดยที่เราพยายามลงขันกันเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายให้เด็ก พอ 2 ปีผ่านไป ผมก็คุยกับเขาว่า เรียนจบแล้วจะทำอะไร อยากทำงานในเมือง ทั้งๆ ที่ใจเราตอนแรก คิดว่า เขาเป็นทรัพยากรบุคคลสำคัญที่สุดที่จะพัฒนาท้องถิ่นของเขา ตอนนี้ก็ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แต่คุยกันครั้งสุดท้ายก็บอกว่า อยากหาทางทำงานในเมือง ชุนชนตรงนั้นเป็นอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งเรากำลังหาความกระจ่าง

(2) คือชุมชนในเขตกึ่งเมืองกึ่งชนบท คือที่ กลุ่ม อ.บ้านแพก จ. ขอนแก่น ก็ทำคล้ายๆ กัน แต่กระบวนการของเราคือ พยายามให้ชุมชนเรียนรู้ด้วยตนเองและช่วยตนเอง สมาคมฯ จะค่อนข้างขี้เหนียว เราจะไม่พยายามให้อะไร จนกว่าเขาจะพยายามช่วยตนเอง

(3) ชุมชนเขตเมือง ในเขตเทศบาลขอนแก่น เราพบว่า คนชั้นกลางเลี้ยงลูกมีปัญหา แม้แต่หมอเอง ในการสัมมนาครั้งสุดท้าย เขาไม่สามารถควบคุมลูกเขาได้ ลูกจะเอาอะไร พ่อก็ตามง้อ และผมเชื่อว่าลูกคนรวย ลูกคนมีอำนาจ ถ้าเลว จะสามารถสร้างผลกระทบต่อสังคมได้สูง ซึ่งตรงนี้คือจุดอ่อนของสังคมเมือง หลายคนชอบแซวเราว่าชอบทำงานกับคนรวย เพราะเรามองปัญหาตรงนี้ ที่ขอนแก่น เราเริ่มต้นจากรายการวิทยุ เพื่อที่จะให้ public education ไปๆ มาๆ จากรายการวิทยุ ทำให้เราได้เห็นอะไรบางอย่าง เกิดการเรียกร้อง เขาบอกว่าอยากเจอคนโน้นคนนี้ เราก็เลยเปิดพื้นที่ให้ชมรมครอบครัวเข้ามาหากันเอง เขาจะแชร์ประสบการณ์ในกลุ่มของเขาเอง ตอนแรกกิจกรรมห้องสมุดของชุมชนเราจะไปเร่ร่อน ทำตามพิพิธภัณฑ์ บังเอิญบ้านพักที่เราเช่าทำเป็นสำนักงาน มีพื้นที่เยอะ เราเลยถืออภิสิทธิ์ทำชั้นต่างๆ เพื่อให้เด็กได้มีกิจกรรม ปรากฏว่า ได้กลายเป็นห้องสมุดสำหรับครอบครัวและเด็ก ที่เราดูแล้ว เด็กอาจมานั่งอ่านหนังสือ พ่อแม่มาอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ก็ทำกิจกรรมเอื้อกัน บางทีพ่อแม่ก็นั่งรวมกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน ในพื้นที่ประมาณ 3 งาน

การที่พ่อแม่อ่านหนังสือให้ลูกฟัง มันได้ประโยชน์หลายอย่าง ความผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นหัวใจที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้เขาเติบโตมาด้วยความงดงาม ภาพพ่อหรือแม่นั่งอ่านหนังสือให้ลูกฟัง ให้ลูกนั่งอยู่บนตัก เป็นภาพที่เราอยากเห็น เด็กได้เรียนรู้ทั้งการกระตุ้นสมอง กระตุ้นพัฒนาการทุกอย่าง ที่สำคัญสุดคือ เด็กจะรู้ว่าเรารักเขา พอเด็กสนุก ผู้ปกครองที่มาก็รู้สึกว่า อยู่ที่นี่เขาดีขึ้น ลูกเขามีความสุข ภาพที่เราเห็นคือเสาร์-อาทิตย์ พ่อแม่จะมาที่สมาคมฯ ประมาณสายๆ พอถึงเที่ยง ก็พาลูกไปกินข้าว บ่ายๆ ก็กลับบ้าน บางทีก็อาจไปเดินซื้อของ เขารู้สึกว่า ที่ตรงนี้ลูกเขาได้อะไร ตัวเขาได้อะไร ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน ในการเลี้ยงลูกกับคนอื่นๆ ซึ่งตรงนี้ในช่วงหลังเมื่อก่อนเราจะเปิดวันธรรมดา แต่ตอนหลังความต้องการมากขึ้น ต้องสลับให้น้องๆ อยู่เวรวันเสาร์-อาทิตย์ และสลับหยุดวันธรรมดาเพื่อให้บริการเด็ก เฉลี่ยแล้วช่วงปิดเทอมเด็ก 30-50 คน มาในลักษณะประมาณว่าเหมือนเป็นมหกรรมรายการทุ่งแสงตะวันก็มาถ่ายที่ห้องสมุดของสมาคมฯ

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม</u>

คุณจุฬา สุดบรรทัด : มีคำถามว่า ระหว่างที่ทำกิจกรรมทางสถาบันราชภัฏหรือทางมหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่มีโรงเรียนสาธิตได้เข้ามาร่วมกิจกรรมนี้ด้วยหรือเปล่า และเนื่องจากคุณหมอเป็นจิตแพทย์ที่โรงพยาบาลราชานุกูล ที่นั่นไม่ทราบว่าใช้วิธีเรียนผสมด้วยหรือเปล่าคะ พวกดาวน์ซินโดมได้มีโอกาสบ้างไหมที่จะไปเรียน ไปปรับตัวกับเด็กอื่น เพื่อพัฒนาการของเขา เพราะสังเกตว่ามีเด็กดาวน์ซินโดมในโรงเรียนปกติ และพัฒนาการเขาดีมาก ถึงเขาจะช้า แต่นับว่าเป็นเด็กฉลาดคนหนึ่งของดาวน์ซินโดม พอดีเป็นลูกของแม่บ้าน และโชคดีอยู่ที่ศรีษะเกษซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ และเขา

เข้าใจกันหมดเลย เด็กโชคดีมาก พอดีมีปัญหาเขาเลยพาย้ายมาอยู่ที่บ้าน กำลังหาโรงเรียนให้เขา ว่าจะเอาไปราชานุกูลหรือจะเอาไปโรงเรียนผสมเพราะว่าเคยเรียนในโรงเรียนปกติมาก่อน

นพ.อุดม เพชรสังหาร : การมีส่วนร่วมของหน่วยอื่นๆ ในขอนแก่นก็มีตลอด ทางคณะศึกษาศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ ตอนเรามีกิจกรรมน้องๆ นักศึกษาก็จะเข้ามาเป็นอาสาสมัครในการทำงาน และรายการวิทยุของเราต้องการผู้เชี่ยวชาญที่จะตอบคำถาม ในช่วงแรก พอเปิดรายการวิทยุปั๊บ ผมก็ถูกย้ายมากรุงเทพ ทุกวันอาทิตย์ผมจะกลับบ้านเพื่อไปนั่งที่สถานีทำรายการ จนกระทั่งต้องไปต่างประเทศระยะยาวช่วงหนึ่งก็เลิกไป ต้องหาคนอื่นมาแทน เราพยายามระดมนักวิชาการจากหน่วยต่างๆ ทั้งราชการ ทั้งเอกชนเข้ามาช่วยตอบคำถาม ตรงนี้เราได้รับความร่วมมือดีในช่วงแรกๆ อาจจะลำบาก แต่ตอนหลังความร่วมมือจะเข้ามาหาเราเอง แม้แต่สปอนเซอร์รายใหญ่ๆ เขาเดินเข้ามาเพื่อขอร่วมงานกับเรา ซึ่งตรงนี้แสดงว่า มันมีอะไรที่สังคมมองว่าเป็นทางออกที่ดี

ส่วนเรื่องการเรียนร่วม นี่คือทางออกที่ดีที่สุดในการพัฒนาเด็กปัญญาอ่อน เนื่องจากว่าแนวคิดการดูแลเด็กปัญญาอ่อนที่ผ่านมาในอดีต เน้นเอาเด็กมาเก็บไว้ใน ซึ่งมันผิด เราพยายามเปลี่ยนกระแสตรงนี้ แต่ค่อนข้างยาก เราให้เด็กของเราอยู่ในระบบการศึกษาที่เป็น main stream ตลอด และพัฒนาการของเขาจะดีกว่า ถ้าเด็กเหล่านี้มาอยู่ในกลุ่มของตัวเอง สิ่งที่เสียไปคือ communication skill กับทักษะในการปรับตัวเข้ากับสังคมจะหายไป และนี่เป็นงานวิจัยที่เราพบในราชานุกูล ปัญหาคือความพร้อมของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งก็พร้อมอยู่ในระดับหนึ่ง หลายโรงเรียนจะบ่ายเบี่ยงว่า ครูยังไม่พร้อม ซึ่งกระทรวงศึกษาฯ ก็มีนโยบายในเรื่องนี้ เด็กพิการทุกคนต้องได้เรียนตามพระราชบัญญัติใหม่ ผมคิดว่า เป็นจุดเปลี่ยนผ่านที่ค่อยๆ ดีขึ้น การให้เด็กอยู่ในระบบปกติจะเป็นสิ่งที่ดีกว่า

คุณจุฬา สุดบรรทัด : กิจกรรมที่ทางสมาคมฯ จัด ให้โอกาสเด็กเหล่านี้ เข้ามาร่วมด้วยหรือเปล่า

คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมเคยเป็นคนหนึ่ง ซึ่งผลักดันเรื่องการเรียนร่วมกับทาง สปช. อยู่หลายปี หลวงเคยให้ทุนสปช.ทำเรื่องเรียนร่วม ได้โมเดลในระดับกลุ่มโรงเรียนที่เชียงราย ซึ่งคณะครูก็ทำอยู่ พวกเราหลายคนทำเรื่องเด็กพิการ ผลักดันเรื่องสิทธิเด็กพิการมา ฉะนั้นทางสมาคมฯ ก็คุยกันให้ชัดว่าเด็กทุกคนเข้ามาได้ อย่างห้องสมุดที่เราคิดเอาไว้ ก็สามารถรองรับเด็กพิการได้ทั้งหมด และช่วงหนึ่งมีเด็กหูหนวก เด็กพิการทางร่างกายเข้ามา เราก็พยายามจะส่งเสริมให้เขาอยู่ร่วมกับกลุ่มให้ได้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : เมื่อครู่ คุณธีรวงศ์พูดถึงประเด็นการเรียนร่วมกับการคละชั้น ซึ่งเป็นแนวความคิดคนละอัน กับที่เราเคยคิดกัน ที่ต้องแยกชั้นแยกกลุ่มเพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอน ตรงนี้ที่ทำไปแล้ว ผมขอทราบว่าในแง่ปฏิบัติ มีปัญหาอุปสรรคอะไรอย่างไรหรือไม่

คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ : เท่าที่ได้รับรายงานมา ที่นั่นจัดกระบวนการสอนแบบบูรณาการเข้าไปแล้ว งานของครูลดลง เด็กทำงานมากขึ้น เด็กสนุกมากขึ้น เพราะฉะนั้นการแจกงานให้เด็กเป็นเรื่องที่ทำง่ายขึ้น เด็กจะถูก map มาว่าจะเชื่อมโยงเรื่องอะไรเข้าสู่เรื่องอะไร ช่วงแรกครูของผมต้องจุดเทียนทำแผนการสอนจนเที่ยงคืน จนตาเริ่มมีปัญหา ผมเลยเสนอว่าแผนการสอนยุ่งนัก ก็ตัดมันทิ้ง ทำบันทึกดีกว่า เราใช้วิธีการสอนตามตารางโรงเรียน ใช้ครูเปลืองมาก ผมเลยบอกว่าทำไมไม่เอามารวมกัน วันนี้ทั้งวันสอน สปช.ให้หมด เอาวิชาทักษะไปสอนสม่ำเสมอ ซึ่งลดพลังงานลงได้เยอะ

ส่วนการเรียนร่วมที่ผมพูดถึงไปก็คือ ผมเคยทำงานเกี่ยวกับเรื่องเด็กพิการร่วมกับหลายหน่วยงาน รวมทั้งโรงพยาบาลราชานุกูล สมัยที่ อ.เชาวรา เป็นผู้อำนวยการ สิ่งที่เราเห็นคือ เราเคยมีเด็กอายุ 13 ปี หนัก 40 กว่ากิโล อ้วนนั่งก้มหน้าตลอด น้ำลายไหล อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็กของ พช. เวลาเด็กคนอื่นมาใกล้ก็ผลักล้มไป มีอยู่วันหนึ่งท่านอยู่ใน

กลุ่มโรงเรียนห้วยสักในเชียงราย ท่านบอกว่าจะเอาเด็กคนนี้เข้าโรงเรียน ผมบอกว่า อาจารย์ต้องคิดให้ดีนะ เพราะอาจารย์จะเจอ 3 อย่างคือ 1. ผู้บริหารต่อต้าน 2.เพื่อนครูต่อต้าน และ 3.ผู้ปกครองต่อต้าน แล้วเขาก็เจอจริงๆ แต่ผลคือ 2 เดือนถัดมา ผมไปเยี่ยมที่โรงเรียน อาจารย์ใหญ่ร้องไห้บอกว่า ผมทำงานมา 25 ปี ผมรู้สึกว่า วันนี้ผมทำงานสำเร็จ เพราะเด็กคนนี้เริ่มเข้ากลุ่มเพื่อนได้ เขาเริ่มลุกขึ้นเดินถือไม้เท้า อยู่ ป.5 อายุ 13 ปี นั่งร้อยลูกปัด ไปห้องน้ำ จากเดินไปเองไม่ได้ เพื่อนต้องประคองไป เด็กคนนี้ไม่เคยมีเพื่อนมาตลอดชีวิต เขาเพิ่งมีเพื่อน ณ ตรงนั้น ผมได้ข้อสรุป 5 ปีจากการทำงานเรื่องการเรียนร่วมว่า medical care เยียวยาเด็กเหล่านี้ไม่ได้ การเยียวยาทางสังคมเท่านั้นที่เยียวยาเด็กเหล่านี้ได้ ให้เขามีที่อยู่ในสังคม

นพ.อุดม เพชรสังหาร : ผมขอเติมนิดหนึ่งว่า เรื่องการศึกษาสำหรับเด็กปัญญาอ่อนในประเทศไทยถูกนำด้วยการแพทย์ คือถูกนำด้วยโรงพยาบาลราชานุกูล เพราะเราเป็นหน่วยแรกที่เริ่มต้นเมื่อปี 2503 เราเดินทางผิดมาตลอด หัวใจสำคัญสุดที่จะพัฒนาเด็กเหล่านี้คือการศึกษา ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาจะให้ความรู้แต่ในเรื่องทักษะเลข แต่เด็กปกติจะได้เรียนรู้ว่า เขาจะดูแลเพื่อนพิการอย่างไร เด็กพิการก็จะรู้ว่า สังคมไม่ได้ทอดทิ้งเขา ตอนหลังเราพูดถึง conclusive education มากขึ้น คือการเรียนตามอัธยาศัย ตามศักยภาพของแต่ละคน แต่ครูมีหน้าที่จัดเพิ่มเติมให้กับเด็กที่มีความไม่พร้อมในเรื่องของความบกพร่องของเขา อาจจะมีช่วงที่สอนเพิ่มเติมให้กับเด็กเหล่านั้น แต่เด็กควรอยู่ในระบบปกติ การแยกเป็นการทำลายเด็ก เราเคยมีเด็กพูดไม่ได้ แต่พอเขาโตขึ้น เราก็พยายามฝึกให้ทำงาน ผู้อำนวยการกองคลังจ้างไปเป็นพนักงานส่วนตัวอยู่ปีกว่า จากไม่พูด ทุกวันนี้ผู้อำนวยการกองคลังต้องบอกว่า เดี๋ยวนี้เถียง เขาเริ่มปรับตัว ถ้าเรื่องไหนด่วน ต้องให้เขาเอาไปเสนอ เพราะเขาจะยึดถือคำสั่งนายเป็นหลัก ถ้าท่านไม่เซ็นต้องให้ท่านเซ็นให้ได้ มันเป็นการปรับตัวต่อสังคม ถ้าสังคมให้โอกาสเขา

คุณทิพย์สุดา สุเมธเสนีย์ : ดีใจมากที่วันนี้ได้มาพบเพื่อนร่วมงาน เรื่องเด็กปฐมวัยและครอบครัวเป็นเรื่องที่เราพูดกันมาตลอด ตอนนี้ถ้าเราทำเรื่องเหล่านี้ เราทำโดยมีกฎหมายรองรับคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ สิ่งที่สมาคมฯ ทำอยู่มันคือมาตรา13 ที่บอกว่า พ่อแม่ผู้ปกครองมีสิทธิที่จะได้ความรู้ในการเลี้ยงดูลูก แต่ขณะนี้พ่อแม่ยังไม่รู้ว่า นี่เป็นสิทธิของเขา อยากรู้ว่ารัฐพูดไปแล้วทำอะไรหรือยัง มีอะไรรองรับหรือเปล่า จริงๆ เราบอกว่า กรมอนามัย กรมสุขภาพจิตก็ได้เริ่มดำเนินการ แต่ทุกอย่างยังอยู่ข้างบน คือเป็นนโยบาย แต่สิ่งที่สมาคมฯ ทำคือรูปธรรมที่ได้เห็น เราพยายามทำหลายอย่างที่จะให้พ่อแม่ผู้ปกครองหันมาสนใจว่า เด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงก่อน ป.1 เป็นช่วงที่สำคัญที่สุด เป็นช่วงที่เด็กกำลังพัฒนาโดยเฉพาะเรื่องสมอง

สิ่งที่สำนักงานฯ ทำ คือจะยึดเรื่องสมอง ทำเป็นเอกสารง่ายๆ ออกมาให้พ่อแม่ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต่างประเทศพูดกันมาก อย่างที่คุณธีรวงศ์ทำ คืออ่านหนังสือให้ลูกฟัง ตั้งแต่ลูกยังอ่านหนังสือไม่ออก แต่ความคิดของผู้ใหญ่ เมื่อเข้าสภา พอเราพูดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต คือเริ่มตั้งแต่เกิดจนตาย ก็มี สส.บางท่านว่า จะไปเริ่มตั้งแต่เกิดได้ไง เด็กมันเพิ่งเกิดจะไปรู้เรื่องได้ไง ซึ่งเป็นความรู้ที่ผิด เพราะเด็กพัฒนาแล้วตั้งแต่อยู่ในครรภ์ เราก็แปลหนังสือและพยายามเผยแพร่ให้พ่อแม่ได้รู้ ทำอย่างไรเราจะเปลี่ยนความคิดเหล่านี้ได้ ทำไมนายกฯ ถึงไม่เอาเรื่องของเด็กขึ้นมาพูด ในขณะที่อเมริกาพูด เขาบอกเลยว่า ถ้ายังอยากเป็นผู้นำของโลกนี้อยู่ สิ่งที่อเมริกาต้องทบทวนอย่างหนักคือ เด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนถึงก่อน ป.1 เรื่องพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก เราก็พยายามทำและเผยแพร่เป็นหนังสือออกมา ผู้ใหญ่ก็อยากได้หนังสือไป แต่ถามว่ามีกี่คนที่อ่านหนังสือเหล่านี้จบ เพราะเราไม่ได้ถูกปลูกฝังให้เป็นคนรักการอ่านตั้งแต่เล็กๆ

ทำอย่างไรจะให้สมาคมไทสร้างสรรค์ทำอย่างนี้ต่อไป ให้ดำรงอยู่ได้ ทำอย่างไรให้คนอื่นมาเรียนรู้และไปทำในที่อื่นๆ ได้อีก ตรงนี้พวกเราจะสนับสนุนได้อย่างไร มีคนอีกมากมายที่ไม่ได้รู้เรื่องเหล่านี้ ทำอย่างไรเราจะมีเวที มีการพูดคุยขยายความคิดและร่วมกันทำ อันนี้คงจะเป็นคำถามที่ว่า พวกเราจะร่วมกันทำอะไรได้อย่างไรบ้าง

พญ. จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ : ประทับใจในงานของสมาคมฯ คิดว่าสมาคมฯ คงมีประสบการณ์มาค่อนข้างเยอะในการที่จะเน้นให้ครอบครัว ครู หรือโรงเรียนเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญ และเราพูดเรื่องนี้กันมานาน ตอนนี้กำลังทำเรื่องอีคิว (EQ) ซึ่งทางท่านพระธรรมปิฎกได้ให้ปาฐกถามาชุดหนึ่ง คิดว่าปัญหาใหญ่ของสังคมไทยเป็นอย่างนี้มานานแล้ว คือมีคนอยากทำความดีและทำจริง แต่ถึงจุดหนึ่งคือ ทำอย่างไรให้เกิดการขยายตัว คือทำแบบนี้ในทุกพื้นที่ เพราะอาศัยแต่เพียงบางหน่วยทำ ก็จะเกิดผลกระเทือนในวงค่อนข้างแคบ และไปสักพักก็คงเหนื่อย มีผลเกิดขึ้นก็จริง แต่คงไม่สะเทือนถึงระดับนโยบาย เพราะบ้านเมืองเราอยู่ในภาวะวิกฤติ โดยเฉพาะเกี่ยวกับคน ไอคิวเฉลี่ยของเด็กไทยต่ำกว่ามาตรฐาน ถ้าไม่รีบทำ ในอนาคตคงลำบาก ยิ่งถ้ามีวิกฤติอีกรอบ น่ากลัวเราจะแย่

เราไม่ค่อยสรุปบทเรียนในเชิงงานวิจัยเจาะลึก จริงๆ งานที่สมาคมฯ ทำสามารถเก็บข้อมูลในเชิงเจาะลึกและอธิบายสิ่งที่ทำ ให้ออกมาเป็นรูปธรรมได้ว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมและทำให้เกิด อะไรที่เรียกว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำงานนี้ให้สำเร็จ สมมติมีคนอื่นอยากทำแบบเรา เขาจะทำอย่างไร ทางนี้พยายามจะไปช่วยเขาอบรมอยู่ แต่ตอนนี้มีคนบอกว่าไม่ต้องอบรมเทคนิค ถึงอบรมไปก็แค่นั้น ปัญหาใหญ่คือเรื่องทัศนคติ ความเข้าใจ ซึ่งเป็นเรื่องยาก ดังนั้นอาจเป็นเรื่องที่สมาคมฯ และหน่วยงานอื่นที่มีความตั้งใจจะทำอย่างนี้และทำมาแล้ว คงต้องสรุปบทเรียนในเรื่องการวิจัยเจาะลึกแบบ action research ซึ่งจะช่วยอธิบายว่า ถ้าคุณจะทำแบบนี้ ต้องมีขั้นตอนอย่างไร สปศ.สามารถเอาไปเป็นแม่แบบที่บอกว่า อะไรเป็นตัวสำเร็จ อะไรที่เป็นตัวล้มเหลว รู้สึกว่ามีหลายจังหวัดที่มีคนพยายามจะทำ เพราะเขาตระหนักเรื่องปัญหาของเด็กในเมืองมาก จากการศึกษาครอบครัวที่สอนให้ลูกรักการอ่าน เขาจะจัดระเบียบวินัยในการดูทีวี เขาสอนจนลูกดูทีวีเอง ดูแต่ที่เขาสนใจไม่เกินวันละ 1 ชม.

คิดว่าองค์กรเอกชนมีความพยายามที่จะทำโมเดลนี้เยอะ แต่ปัญหาใหญ่ที่เราไปดูทุกองค์กรคือ ไม่มีการเก็บข้อมูลเลย สุดท้ายคือ ไม่มีประสบการณ์เพียงพอที่จะไปขยายผลอย่างมีคุณภาพ ซึ่งในที่นี้ คงต้องฝากทางสมาคมฯ และ สปศ. คิดว่าพวกเราในส่วนภาคี ฯ อาจมีสักวันที่เชิญคนที่ทำโมเดลเหล่านี้มาคุยกัน และช่วยในเรื่องการทำวิจัยในเชิงลึก อันหนึ่งที่คิดว่าเราจะไปหานายกฯ คือให้ออกกฎหมาย ถ้าไม่พร้อมห้ามมีลูก ถ้ามีลูก พ่อแม่ทุกคนต้องมีเวลา 1 ชม.อ่านหนังสือให้ลูกฟัง อันนี้ได้ 2 อย่างคือ พ่อแม่ต้องอ่านหนังสือด้วย พ่อแม่ในชนบทส่วนใหญ่ยังอ่านหนังสือไม่ออก ทำอย่างไรให้มีผลกระทบทั้งพ่อแม่ ครอบครัว และเด็กไปพร้อมๆ กัน

คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมมี 2-3 ประเด็น (1) สิ่งที่เราประเมินในสมาคมฯ ผมคิดว่ามันเป็นความจริง ผมไม่กล้าพูดว่าเป็นความสำเร็จ มันเป็นแค่การเริ่มต้น ผมจะส่งทีมของผมไปเรียนเรื่องหุ่นกระบอกกับสิกขาเอเชียเดือนหน้า เรามีอีกมากที่ต้องทำ ผมไม่อยากให้อาจารย์คาดหวังกับสมาคมฯ มากขนาดนั้น (2) มีช่วงหนึ่งผมหาผู้ประสานงานเรื่องเด็กเล็ก ผมหาอยู่ 2 ปี ผมหาไม่ได้ มีคนมาสมัครงานกับผม บางคนทำงานกับเด็กมา 15 ปี เขาตกสัมภาษณ์ผม ตรงประเด็นที่ว่า พี่มีลูกหรือยัง เขาบอกว่ามีแล้ว ลูกอายุเท่าไร เขาบอกว่า 4 ขวบ พี่ทำงานเรื่องเด็กเล็ก แล้วถ้าพี่มาอยู่ขอนแก่น ใครจะดูแลลูก เขาบอกว่า ไม่เป็นไรแฟนผมดูแลได้ ผมว่าก็จบ และความเป็นจริงมหาวิทยาลัยขอนแก่นยังไม่มีภาควิชาปฐมวัย เราหาคนทำงานเรื่องเด็กเล็กได้น้อยมาก คิดว่านี่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุด เพราะเราสอนเด็กที่จบออกมาแต่เทคนิค ไม่ได้สอนวิธีคิดเลย

ผมมีน้องที่เคยทำงานกับผม เป็นครูทายาท มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผมให้ทำงาน 3 เดือน ผมประเมินให้เขาออก วิชาเอกปฐมวัย เรามีปัญหาคุณภาพคนเรื่องการศึกษาเด็กปฐมวัยมาก ผมทำงานได้เพราะผมมีลูกเป็นของตัวเอง ผมเลี้ยงลูกเอง ผมได้ประสบการณ์และผมได้ทำงานกับพ่อแม่หลายๆ คน ถ้าเราเทรนคนออกมาพร้อมกับทัศนคติที่ดี เข้าใจและมีวิธีคิดที่ถูกว่า ประถมวัยศึกษาคืออะไร ผมว่าน่าจะช่วยแก้ปัญหาได้เยอะ

ที่อาจารย์พูดเรื่องส่งเสริมการอ่านเมื่อครู่ก็หมือนกัน มันเป็นงูกินหาง ถามคุณระพีพรรณว่า หนังสือแพรวขายได้กี่เล่ม ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ขาดทุนเท่าไร หนังสือที่เรามีอยู่ในห้องสมุดเป็นหนังสือที่เราคัดแล้ว หนังสือดีกับเด็ก 80 เปอร์เซ็นอยู่กับผมแล้ว ต่อให้ผมมีเงินอีก 3 ล้าน ผมก็หาซื้อหนังสือไม่ได้ มีแต่ซื้อก็อบปี้เพิ่ม ผมยังคิดว่าจะบินไปซื้อที่สิงคโปร์ แล้วแปลติดทับหนังสือเอา หนังสือเด็กบ้านเราไม่มี และแมวน้อยร้อยหมื่นชาติ 4 เล่ม พันบาท มี

ครอบครัวไหนกล้าซื้อ ครอบครัวที่กล้าซื้อ คือครอบครัวอย่างผมครับ คือผมเข้าใจว่าลูกจะได้อะไรจากหนังสือ มันคุ้มไหม หนังสือภาพสำหรับเด็กสังคมไทยยังมีจำกัดมาก สิ่งที่เราพยายามทำ เราช่วยสำนักพิมพ์ด้วย ให้สำนักพิมพ์อยู่รอด ผมเคยคุยกับ อ.ปรีดา อ.ชีวันว่า ถ้านักเขียนอยู่ไม่รอด สำนักพิมพ์อยู่ไม่รอด เราก็ทำงานไม่ได้ บางทีผมไปพูดที่ไหน ผมจะบอกแพรว ให้ขนหนังสือมาขายด้วย และผมจะช่วยแนะนำหนังสือให้ เพราะแพรวต้องอยู่รอดด้วย

คุณระพีพรรณ พัฒนเวช : ปัญหาใหญ่ของสังคมไทยคือ พ่อแม่ไม่เห็นความสำคัญของการอ่าน ถ้าเทียบหนังสือ 250บาท กับอะไรสักอย่างหนึ่ง แม็กโดนัลสักมื้อหรือชุดสักชุด พ่อแม่ที่ไม่เข้าใจจะซื้อตรงนั้น หนังสือเขาตีค่าว่ามันเป็นกระดาษเปล่า ซื้อกระดาษ 250 บาท กับเสื้อผ้า เกมส์คอมพิวเตอร์ มันจับต้องได้ มันเห็นชัดๆ แต่หนังสือมันต้องรอสักระยะ พ่อแม่ไทยอาจใจร้อนไม่รอ เล่นเกมส์คอมพิวเตอร์แล้วเห็นเลยว่า ลูกเล่นได้ ต้องรณรงค์ให้พ่อแม่เข้าใจว่า หนังสือเป็นปัจจัยหนึ่งสำคัญของชีวิตในการพัฒนาเด็ก ในการเจริญเติบโตของลูก

คุณภัทรา สง่า : ดิฉันเป็นแม่ของลูก 3 ขวบ ก็มีประสบการณ์กับกลุ่มแม่ๆ ทั้งหลาย กลุ่มนี้เป็นกลุ่มระดับกลาง หนังสือเหล่านี้ ดิฉันเข้าไปในศูนย์เด็กเล็กของกระทรวงสาธารณสุข เป็นศูนย์ต้นแบบ ก็จะมีหนังสือพวกนี้อยู่มาก เด็กจะได้อ่าน ดิฉันจะดูรายการว่า แต่ละรุ่น 300-400 คน เด็กๆ ดูเรื่องอะไร ก็จะอยู่ที่ครูพี่เลี้ยงแต่ละรุ่น ว่าจะสนใจอะไร แล้วพ่อแม่ก็จะยืมออกไปได้ ดิฉันถามพ่อแม่ว่า หนังสือพวกนี้อะไรบ้างที่อยู่ในใจเขา เขาจะไล่มา ซึ่งบางเล่มตรงกันบ้าง ไม่ตรงบ้าง ถามว่าถ้าต้องซื้อเขาโอเคไหม เขาว่าเขาไม่ซื้อเพราะแพง บางเล่มซื้อแล้วไม่ให้ลูกอ่าน กลัวขาด แม้แต่คนที่มีการศึกษาอยู่ในสายสุขภาพ น่าจะเข้าใจระดับหนึ่งว่า จะช่วยพัฒนาสติปัญญาของลูกอย่างไร ก็ยังมีทัศนคติในรูปแบบนี้

พอเราไปสัมภาษณ์กลุ่มพ่อแม่ที่รักการอ่าน ซึ่งก็ยังไม่มาก ก็เห็นว่ากลุ่มที่อยู่ทางด้านงานหนังสือโดยตรง เขาจะเข้าใจว่าหนังสือภาพ ภาพจะไปบรูณาการหลายๆ อย่างให้กับลูก แต่ในชนบท เขาคิดว่าภาพเหล่านี้มันมีอยู่แล้วในธรรมชาติ มันไม่ถูกจับมาอยู่ในเล่ม ถามว่าเขาซื้อไหม เขาไม่ต้องซื้อก็ได้ แต่เขาเข้าใจไหมที่จะนำมาปลุกเร้าให้แก่ลูก เขาก็ยังไม่เข้าใจ ที่จริงรัฐบาลออกกฎหมายที่ต้องให้ความรู้แก่พ่อแม่ เพื่อส่งเสริมให้เรียนรู้ มันเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องทำร่วมกัน ถามว่าถ้าเขาไม่มีแนวคิด ไม่เห็นค่า เขาจะทำไหม ต่อให้มีกฎหมายจนกระทั่งมันล้าหลังก็อาจไม่เกิด เพราะฉะนั้นระดับรากหญ้าก็ต้องไปช่วยกันทำ อย่างที่สมาคมฯ ทำ ดิฉันมองว่า มันมี 2 ประเด็น

ประเด็นแรก ต้องกระเทือนในระบบการบริหารจัดการ กฎหมายควรออกไปว่า หนังสือพวกนี้ รัฐจะสนับสนุนได้อย่างไร หรือสกศ.เอง จะคัดกรองได้อย่างไรว่า หนังสือที่พึงชี้นำ หนังสือที่ควรนำมาแปล ควรเป็นอย่างไร และสนับสนุนอย่างไรให้พ่อแม่เข้าถึงได้ ประเด็นที่หนึ่ง หนังสือดีๆ มี แต่เข้าไม่ถึง อาจจะแพง จนเข้าไม่ถึง รัฐจะทำอย่างไร ที่จะทำให้เรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นและเป็นจริง มีพ่อแม่คนหนึ่งอยู่เชียงใหม่เห็นหนังสือดีมากของแพรว เข้ามากรุงเทพฯ ถือเงินมา จะไปซื้อ ถามว่าแม่อ่านออกไหม แม่อ่านไม่ออก แต่รู้ว่า ถ้าอ่านออก ลูกจะมีโอกาสอย่างไรบ้างในสังคม เอาเงินมาพันกว่าได้หนังสือกลับไป 2-3 เล่ม เพื่อนบอกว่าโง่ ฉันไปบางลำพู ซื้อชุดมาใส่ได้เป็น10 ลูกกลับไปบ้านแล้วลูกฉันสวย มันอยู่ที่ภาพลักษณ์และการมองต่างหากว่า สังคมกำลังให้ค่าอะไร ไม่ใช่เรื่องที่เปลี่ยนกันง่ายๆ แต่ก็ไม่ยากจนเกินไป

ในประเด็นสาธารณะ จะโยนลูกอย่างไร ให้กระแสนี้แรงพอที่จะปลุกเร้าให้มีการลงมือทำเสียที ถ้าภาคีฯ เองมีประเด็นชัดเจนว่าจะลงมาเล่น เรามีองค์ความรู้ที่ต้องศึกษาระยะยาวและจะนำมาเสนอต่อผู้ใช้ว่า ทำอย่างไรสินค้านี้จึงเป็นที่ต้องการของตลาด สกศ.เองอาจจะเอาความรู้นี้ไปขยายหรือจัดการ พวกเราจะทำอย่างไรให้คนเอาไปใช้ได้ อาจจะทำให้เห็นภาพมากขึ้น

พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ : มาตรการทางสังคมต้องประกอบกันหลายอย่าง มนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีระเบียบวินัยในสังคม มันมีมาตรการที่ทำได้ เป็นมาตรการทางภาษี มาตรการทางงบประมาณ มาตรการทางประชา

สัมพันธ์ ซึ่งความจริงเรื่องนี้เราพูดกันมานานหลายรอบแล้ว เรื่องที่รัฐบาลต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ต้องผลิตหนังสือดีออกมา ที่ต้องไปช่วยสำนักพิมพ์ที่เขาทำอยู่แล้ว หรือเป็นส่วนที่รัฐบาลต้องทำเอง ถ้าเป็นหนังสือที่มีราคาแพงมากจนสำนักพิมพ์ไม่สามารถทำได้ เราพูดกันหลายที แต่ไม่เคยลงไปถึงคนที่จะทำ ถามว่าเราจะมีปัญญาอะไรมาบังคับรัฐมนตรี หรือนายกฯ อันนี้คงต้องมีข้อเสนอ ที่เราต้องหาวิธีที่จะเข้าไปสู่ผู้กำหนดนโยบาย

เรื่องผลกระทบที่เราต้องทำในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยผ่านทางสังคมก็เหมือนกัน ในลักษณะเจาะลึก ทางองค์กรเอกชนก็จะทำได้ดีกว่า แต่ภาครัฐต้องทำในลักษณะที่มองกรอบของประเทศว่าอะไรต้องทำ ไม่ใช่ปล่อยให้โฆษณาบ้าบอเข้ามามีอิทธิพลและทำลายสังคมอย่างนี้ รัฐต้องพยายามหาสิ่งที่มาตอบโต้สิ่งเลวร้ายพวกนี้ให้ได้ ไม่ใช่ปล่อยให้องค์กรเอกชนทำกันอยู่อย่างนี้ บอกได้เลยว่า พื้นที่ 80-90 เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้รับผลกระทบอะไรจากที่พวกเราทำกันเลย ดูจากงานที่เราเข้าไปทำในพื้นที่จริง ข้อมูลดีๆ พวกนี้ ไม่เคยลงไปถึงครอบครัว

นพ.อุดม เพชรสังหาร : สิ่งที่เราทำกับเด็กปฐมวัย มันเป็นเรื่องของความเป็นความตายของประเทศ เราเดินทางผิดมาตลอด เช่น การแก้ปัญหายาเสพติด เราไปจับเอาคนมีปัญหาและพยายามแก้ไขทุ่มเททุกอย่าง ซึ่งมันไม่มีทางแก้ปัญหาได้เลย เพราะคนที่จะเกิดขึ้นมาในวันนี้ มันเกิดขึ้นมาในกลไกครอบครัวที่บิดเบี้ยว นั่นคือเราเดินตามปัญหาตลอดเวลา เราไม่มีทางสกัดกั้นได้เลย สิ่งที่เราต้องทำคือ เราต้องจัดการอะไรบางอย่างกับเด็กตั้งแต่เกิดมา เขาไม่ควรจะมีอะไรที่ผิดปกติ เขาควรจะมีความพร้อม เป็นคนดี คนเก่ง คนที่มีความสุข เราจะทำได้อย่างไร แค่อ่านหนังสือให้ลูกฟัง ผลมันมหาศาลเลยนะครับ เรื่องความผูกพันในครอบครัว เด็ก ถ้าเขารู้ว่าพ่อแม่รัก เขาจะรักดี เขาจะรักคนอื่น นั่นคือสิ่งที่เราจะทำให้เกิดขึ้นในสังคม เราต้องสร้างครอบครัวที่เข้มแข็ง อบอุ่น ตัวนี้จะแก้ปัญหาทุกอย่างในประเทศ สิ่งที่เราทำ พวกเราไม่ได้มีอุดมการณ์มากมาย แต่รู้สึกว่าลูกเราต้องอยู่ในเมืองขอนแก่น ถ้าลูกเราถูกรังแก พวกเราจะอยู่ได้อย่างไร หน้าที่ของพวกเราทุกคนที่มานั่งคุยกัน ผมบอกตรงๆ ว่า ทำเพื่อลูก เพื่อให้ลูกเดินออกจากบ้านแล้วผมรู้สึกสบายใจ พอเย็นกลับมา ผมก็สบายใจ ไม่ใช่เดินไปเรียนหนังสือแล้วถูกฉุดจากรถเมล์ไปข่มขืน ซึ่งผมบอกตรงๆ ว่า ผมรับไม่ได้ พวกเราทำตรงนี้เพียงแค่นี้เอง แต่หลังจากนั้นก็มีเพื่อนฝูง มีหลายๆ คนเห็นด้วยกับเรา ก็ช่วยกันเข้ามาทำคนละไม้คนละมือ ส่วนเรื่องสรุปเป็นบทเรียนทางวิชาการ เพื่อที่จะไปถ่ายทอดตรงอื่น ผมยอมรับว่า น้องๆ แต่ละคน มีประสบการณ์ทำงานวิจัยน้อย

คุณสุจิตรา วุฒิธำรง : เห็นด้วยกับแนวคิดที่ว่า เรานำจะมีการรณรงค์เรื่องการอ่านให้มากขึ้น พร้อมกับการปลูกจิตสำนึกให้กับพ่อแม่ โยงถึงการปฏิรูปการศึกษาตั้งแต่ในห้องเรียน จากที่ทำกิจกรรมมา ที่เจอปัญหามากสุดคือผู้ปกครอง ตั้งแต่ทัศนคติที่ไม่เข้าใจว่า การเรียนรู้ต้องค่อยๆ เปลี่ยน ส่วนของครูก็ยังติดอยู่ในกรอบของห้องเรียนสี่เหลี่ยมอยู่ การพาเด็กออกไปเรียนรู้ข้างนอก เป็นความยากลำบาก บางทีเขาอาจต้องใช้ความรับผิดชอบที่มาก ทำให้เด็กต้องอยู่ในห้องตรงนั้นเหมือนเดิม อย่างศูนย์เพลินยังดึงชุมชนเข้ามาร่วมได้น้อย เพราะเราไปปลูกจิตสำนึกว่าให้เขาเริ่มนำร่องกันเองด้วยในส่วนของภาครัฐ เขาจะทำได้แค่ไหน เราก็ยังไม่ทราบ ในส่วนชุมชน มันเป็นสังคมเมืองไปแล้ว ซึ่งจะหลากหลายมากในเรื่องของผู้ปกครอง ทัศนคติ ที่อาจมีสิ่งยั่วยุต่างๆ ในสังคม ห้างเยอะแยะมากมาย เขาจะเข้ามาหาเราน้อย ยิ่งตอนนี้ ในสังคม มีเทคโนโลยีเข้ามาเยอะขึ้น คงต้องต่อสู้กันหนักหน่อย เด็กไปเล่นอินเตอร์เน็ต ภาษาเขียนจะค่อยๆ หายไป คงอยู่ที่รูปแบบการรณรงค์ที่ต้องทำมากขึ้น

อ.เตือนใจ ศรีมารุต : อยากจะบอกว่า บ่มใจผู้ใหญ่เสียก่อน อย่าใจร้อนไปสอนเด็ก สำหรับการปรับเปลี่ยนค่านิยม เด็กคือผ้าขาว เด็กง่าย แต่ผู้ใหญ่สิยาก บางทีเราเข้าใกล้เด็ก เรานำอะไรไปให้เด็ก เด็กที่ยังไม่เปื้อนก็เลยเปื้อนผสมกัน จึงมองไปที่ผู้ใหญ่

ทางแฟชั่นไอแลนด์คิดว่า เราคงจะช่วยทำลูกค้าให้เขา ก็เลยเชิญมาเปิด ปรากฏว่าเราเป็นผู้จำหน่ายเปียโน แต่เราไม่เคยขายให้เด็กเลย เพราะดนตรีไม่ใช่เปียโน เด็กมาเรียน ก็บอกว่าเรียนฟรีก่อนยังไม่คิดเงิน โรงเรียนของเรา

สอนดนตรีสีขาว ถ้าเด็กชอบที่นี่ เด็กก็คิดว่าเราคือบ้านที่สองของเขา เขาจะมาโดยที่เขาอยากมา มีเด็กคนหนึ่งเป็นลูกคนเดียว พ่อแม่คาดหวังมาก เขามาถึง เขาไม่พูดเขาจะนั่งนิ่ง จนเดี๋ยวนี้เด็กพูดไม่หยุด เราไม่ได้ทำยอดให้กับห้าง เราอยู่ในบริเวณ children club จะมีโรงเรียนดนตรีมากมาย เด็กมาที่เรา เราชี้ไปที่อื่นหมด เพราะผู้ปกครองจะให้ประกวด นานๆ ถึงจะมีมาคน เดี๋ยวนี้ครูส่วนใหญ่สำนึกหายไปหมด จะไปเรียนเลขต้องเอาเงินไปให้ก่อน ครูจึงจะบอกความรู้ เราจึงไม่ทำตรงนั้น เรามองดนตรีเป็นศิลปะบริสุทธิ์ เรามองมนุษย์แบบคนธรรมดาๆ

เราอยากให้เด็กในวังได้สัมผัสว่าเด็กในสลัมเป็นอย่างไร เคยนำเด็กในวังไปหาครูประทีป มีการนำเด็กลูกคนงาน ไปเรียนกับเด็กที่จิตรลดา ก็เกิดปัญหาลูกคนมีสตางค์จะมีค่านิยมอย่างหนึ่ง พ่อแม่ก็ไม่อยากให้เด็กลูกคนงานมาเรียนด้วย เกิดความรุนแรง ไม่สามารถเรียนร่วมกันได้ จนต้องแยกเด็กไปเรียนที่พระตำหนักสวนกุหลาบ

คุณพัฒนจรินทร์ สวนแก้วมณี : อาจไม่ใช่เรื่องเด็กโดยตรง แต่น่าจะมีผลเกี่ยวข้องในสิ่งที่หลายๆ ท่านพูดมา ความพยายามที่จะทำในการพัฒนาเด็ก ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของรัฐหรือเอกชน เรายังทำงานในพื้นที่ที่ยังไม่กว้างนัก ทรัพยากรต่างๆ ยังจำกัดอยู่ การกระจายหรือการเข้าถึงยังแคบ นอกจากเราที่นั่งคุยกันตรงนี้ อีกสิ่งที่มีผลและควรติดตามกับคนที่ทำด้านนี้อยู่คือ คนที่ปฏิรูปสื่อ โดยส่วนตัวก็ทำงานเกี่ยวพันด้านงานประชาสัมพันธ์อยู่ ขณะนี้หน่วยงานที่ทำเรื่องติดตามการปฏิรูปสื่อก็เป็นหน่วยเล็กๆ มีข่าวออกมาเป็นระยะๆ พวกเรากำลังจะทำให้การกระจายสื่อมาสู่ประชาชนอย่างแท้จริง มันเป็นเรื่องที่จำเป็น ขบวนการคัดเลือกคณะกรรมการจะบิดเบือนไปบ้าง พวกเราเองน่าจะให้ความสนใจในเรื่องนี้ด้วย เพราะจะมีประโยชน์มาก ถ้าการปฏิรูปสื่อนี้กระจายลงมาสู่ภาคประชาชนอย่างแท้จริง น่าจะมีรายการดีๆ ให้ลูกดูมากกว่านี้ องค์การที่จะมากระจายสื่อยังกระจุกอยู่ที่กลุ่มเดิม เพียงแต่ว่าเป็นองค์กรใหม่ พวกเราน่าจะประสานให้ได้มาซึ่งโอกาสที่จะใช้สื่อเหล่านั้นในการกระจายองค์ความรู้ ทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่เด็ก น่าจะเอามาเชื่อมโยงกับการทำงานด้านเด็กต่อๆ ไป

คุณเรวดี ธรรมารักษ์ : ตอนนี้ได้รับมอบนโยบายจากรัฐมนตรีว่า อยากให้กรมประชาสัมพันธ์ได้ทำการประชาสัมพันธ์แบบสื่อสารสองทางคือ การนำนโยบาย ผลงานของรัฐบาลไปเผยแพร่สู่ประชาชน และอยากให้นำความคิดของประชาชนกลับมาให้รัฐบาลรับทราบว่า เขาอยากทำอะไร มีอะไรที่ต้องการให้แก้ไข เรากำลังทำเรื่องการใช้สื่อพื้นบ้าน หอกระจายข่าว รวมทั้งมีนโยบายมาที่จะทำวิทยุชุมชนให้ชุมชนเข้มแข็ง เรากำลังเปลี่ยนโครงสร้างของวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยให้เป็นองค์การมหาชน ก็คิดว่าชุมชนจะมีโอกาสได้ใช้สื่อแน่นอน

คุณจุฬา สุดบรรทัด : เรามีหนังสือเก่าๆ เยอะ อย่างเรื่องนกกางเขน จะทำอย่างไรให้มีห้องสมุดดีๆ อย่างหนังสือดี 100 เล่มที่เด็กไทยควรอ่าน ก็ต้องมีให้อ่านจริงๆ ทุกจังหวัดควรมีกองทุนหนังสือที่ควรอ่าน โดยระดมทุนให้คนมาทำบุญตรงนี้ ช่อง11 รายการดีๆ มีเยอะ แต่ไม่เป็นธุรกิจ ถ้าธุรกิจมีจิตสำนึกทางสังคม ธุรกิจนั้นจะเสริม ถ้าจะเอาธุรกิจอย่างเดียว จะเป็นการทำลาย

คุณพจมาน พงษ์ไพบูลย์ : สปช.เป็นเป้าหมายใหญ่ ที่หลายองค์กรต้องการมาทำงานร่วมกับเรา โดยส่วนตัวอยากขยายแนวคิดในการพัฒนาหรือส่งเสริมการอ่าน ขอแสดงความยินดีที่สมาคมไทสร้างสรรค์ดำเนินการไปได้อยู่ในระดับที่น่าภาคภูมิใจ น่าสังเกตว่า งานในลักษณะนี้ ถ้ารัฐทำจะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทำอย่างไรให้เกิดกระแสของการทำงานในลักษณะนี้ให้เผยแพร่ออกไปทั่วถึง

การรณรงค์การรักการอ่าน โดยส่วนตัวเราทำกันอย่างสม่ำเสมอ ดิฉันมีหน้าที่กลั่นกรองหนังสือดีให้ถึงเด็กและเยาวชนในภูมิภาค สปช.มีเงินให้ทุกโรงเรียนที่จะซื้อหนังสือดีๆ แต่ครูในชนบทไม่มีทางที่จะได้เห็นหนังสือดีๆ จึงมีกรรมการชุดหนึ่ง ที่สำนักพิมพ์จะเอาหนังสือที่พิมพ์ใหม่ทุกปีมาให้เราช่วยกันอ่าน และทำเป็นรายชื่อส่งไปถึงโรงเรียน และจัดเงินไปให้ตามจำนวน ปีหนึ่งเกือบ 200 ล้านบาท แต่หนังสือที่พบในโรงเรียน มีแต่อะไรก็ไม่รู้ ถามว่าทำไมถึงมี

หนังสือลักษณะนี้ ครูบอกว่า ไม่อ่านหนังสือเขาไม่ตาย แต่ไม่มีข้าวกินเขาตาย เพราะฉะนั้นท่านอาจตกใจที่ยังมีภาพแบบนี้อยู่ ทำอย่างไรที่ทุกส่วนจะแก้ปัญหาในระดับต้นตอได้ เราเอาครูมาช่วยกัน มีครู 100 กว่าคนที่เป็นแกนนำของเราทั่วประเทศ เขาเป็นเครือข่ายที่ดีให้กับองค์กรหลายๆ องค์กร บางครั้งเราต้องลืมระบบและใช้วิธีสายตรงปากต่อปาก

ดิฉันจึงมีแนวคิดเป็น 2 แนวทางว่า ส่วนหนึ่งระบบจะนำแนวคิดนี้ไปเผยแพร่ให้อีกหลายคนที่ทำงานเกี่ยวข้องแต่เขาไม่มีโอกาสมาในวันนี้ ซึ่งเราคงมีเครือข่ายที่กว้างขึ้น กับอีกส่วนหนึ่ง การรณรงค์นอกระบบ ก็ต้องอาศัยองค์กรเหล่านี้ โดยต้องดึงคนที่มีพลังเข้ามาร่วมกันให้มากขึ้น ในลักษณะจดหมายข่าวที่เห็น ก็เป็นเรื่องที่ดีมาก แต่จะทำอย่างไรให้จดหมายข่าวในลักษณะนี้เผยแพร่ออกไป ให้งานลักษณะนี้กระหึ่มขึ้นมา ทำอย่างไรให้คนที่มีลูกมีหลานนึกไปถึงเด็กคนอื่นๆ

เราทำเรื่อง "ห้องสมุดครอบครัว" ที่พิษณุโลก แพร่ น่าน และในอีกหลายๆ ที่ อยากให้พวกเรามีความหวังอย่างเด็กๆ หอบหนังสือการ์ตูนระหว่างพักกลางวัน ถามว่าหนูเอาไปอ่านเองใช่ไหม เขาบอกว่า อ่านไม่ออก จะเอาไปให้พี่อ่าน มันเกิดกระแสในสังคมเล็กๆ ครู 10 กว่าคน สร้างนิสัยรักการอ่านได้ เด็กเห็นพี่อ่านหนังสือ เขาอ่านไม่ออก เขาไม่อยากตกรุ่น เขาก็ไปยืมพี่อ่าน ในที่สุดผู้ปกครองก็เอาหนังสือฝากมาให้กับโรงเรียน อันนี้น่าจะเป็นนิมิตหมายที่ดี

เมื่อ 2 ปีที่แล้ว คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ซึ่งเป็นบอร์ดใหญ่ได้ประชุมหารือกัน เราเสนอให้มี "สถาบันพัฒนาหนังสือแห่งชาติ" ซึ่งเป็นองค์กรอิสระที่สามารถสนับสนุน ส่งเสริม กลั่นกรอง หนังสือที่ดีให้ถึงประชาชน รวมถึงการลดภาษีกระดาษ ภาษีการผลิต หรือการที่รัฐรับประกันการผลิตหนังสือดี 2 ปีมานี้ ก็ไม่ทราบว่าพิมพ์เขียวตัวนี้อยู่ที่ไหน ตรงนี้จะส่งผลถึงสำนักพิมพ์หลายแห่งที่ผลิตหนังสือดี เราต้องยุติกิจกรรมพิจารณาหนังสือดีลงไปชั่วคราว เพราะว่าเราสู้กระแสไม่ไหว เงินที่ให้ไป มันเป็นหนังสือชุด ที่ครูบอกว่า 3 ปีแล้วได้ชุดเดิมเหมือนกัน มีสำนักพิมพ์ดีๆ เล็กๆ ที่เพิ่งเข้ามาเป็นเครือข่ายของเรา เขารู้สึกว่า ชื่อของเขาได้รับการประกาศไปถึงโรงเรียน แต่วันนี้โรงเรียนไม่รู้จักเขาแล้ว ถ้าเราทำต่อไป สำนักพิมพ์ดีๆ ได้ชื่อ เพราะโรงเรียนรู้จัก สำนักพิมพ์ใหญ่ไม่สนใจหนังสือพวกนี้เพราะไม่ใช่พวกเขา เราอยากสื่อสารถึงกันที่จะให้หนังสือดีๆ ถึงโรงเรียน และสำนักพิมพ์มีกำลังใจที่จะร่วมมือกับเราในการจัดกิจกรรมดีๆ ให้เด็ก ทำอย่างไรที่องค์กรเหล่านี้จะมีการกระเพื่อมที่ต่อเนื่อง อยากให้ข้อมูลในวันนี้ได้รับการขยายแนวคิดออกไป โอกาสหน้าจะนำเพื่อนคนอื่นที่ทำงานเกี่ยวข้องมาด้วย และกิจกรรมในลักษณะนี้จะเอาไปขยายผลให้ทุกครั้งที่มีโอกาส

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร : ดิฉันทำงานเกี่ยวข้องกับสถาบันการศึกษาระดับสูงและประชาชนทั่วไปเสียมากกว่า การประชุมในวันนี้เป็นเรื่องที่ดิฉันได้ความรู้มาก และมองเห็นประเด็นที่อยากร่วมเสวนาด้วย หลายๆ ท่านที่พูดมาดิฉันว่ามีส่วนถูก เรื่องที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพคงยังต้องออกแบบกันอยู่ ดิฉันประทับใจท่านที่มาจากกระทรวงศึกษาฯ ที่ว่า เรื่องชาวนาอ่านหนังสือไม่ได้ ไม่สำคัญเท่าเรื่องไม่มีข้าวกิน เป็นเรื่องที่เราต้องยอมรับว่า เป็นภาพสะท้อนสังคมไทย ที่ไม่ใช่สังคมของการเรียนรู้และไม่ใช่สังคมของการอ่าน โดยประสบการณ์ดิฉันก็มีลูกเล็ก คนไทยเราจะไปที่ไหนอย่างไรเราต้องเดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด เด็กไม่สามารถคิดพูดสิ่งใดได้ พ่อแม่ก็ต้องรีบออกไปข้างนอกเพราะมีความเร่งด่วน ปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม เรื่องการอ่าน คงเป็นภาพสะท้อนที่ดีว่า สังคมไทยไปที่ไหนก็ไม่มีใครอ่านหนังสือ ขณะที่ไปต่างประเทศที่ไหนๆ ก็มีการอ่านหนังสือ

เพราะฉะนั้นสังคมไทยมีสองมิติที่เราคงมองข้ามไม่ได้ คือไม่ใช่สังคมของการเรียนรู้และสังคมของการอ่านหนังสือ เราจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร ที่ครอบครัวดิฉันเอง ดิฉันกระตุ้นการเรียนรู้ของลูกตั้งแต่เล็ก ได้ความคิดความอ่านจากการศึกษา จากการคุยมามากมาย จากการได้เดินทางไปเห็นในที่ต่างๆ ก็คิดว่าการสังเกตเป็นสิ่งจำเป็น การอ่านมากเท่าไร ไม่เท่าสังเกต ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติม ตอนลูก 6 เดือน ดิฉันเอาหนังสือ ก.ไก่ อ่านให้ลูกฟัง เขาตื่นเต้นมากในสิ่งใหม่ เด็กก็เหมือผู้ใหญ่ พอไปเห็นสิ่งใหม่ก็เกิดการเรียนรู้ และจะขยายการเรียนรู้ต่อ ดิฉันเริ่มให้สีเล่น เริ่มให้เห็นสิ่งต่างๆ เริ่มคุยแบบใช้ภาษาผู้ใหญ่ที่ถูกต้องชัดเจน ลูกดิฉันตอนนี้อายุ 8 ขวบ เขามีหนังสือมากกว่า 400 เล่ม ส่วนหนึ่งที่เขาได้จากการที่ดิฉันอ่านให้ฟังคือ เขาอ่านได้ด้วย ทุกครั้งที่อ่าน เราปะทะความคิดกัน อ่านจบเรา

จะคุยกัน จะตรวจสอบความคิดว่าเขาเก็บอะไรได้บ้าง และเขาคิดอย่างไร บางเรื่องเด็ก 4-5 ขวบ ก็เห็นในสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในครอบครัว ในชุมชน สิ่งที่เขาไปพบการรังแกในนิทานอีสป การเอารัดเอาเปรียบกัน เขาจะเห็นจากข่าว จากห้าง จากตลาด หรืออะไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้จะปะทะความคิดเขา แต่ไม่มีใครทำให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง เด็กไม่จำเป็นต้องอ่านหนังสือออก ให้เขาอ่านจากสิ่งที่เห็น และให้เขาปะทะความคิดนั้นต่อเนื่อง เพื่อกระตุ้นว่าเขาอยากจะรู้อะไรอีก เมื่อเขาอยากรู้ เขาจะถาม ถามคนในบ้าน ทุกคนเปิดรับคำถามของเขา บางเรื่องเขาถาม เราตอบไม่ได้ ก็ขอติดไว้ก่อนนะลูก แม่ต้องหาหนังสือ บางเรื่องเขาถามแล้วเราตอบได้เลย เขาก็ถามว่าแม่รู้ได้อย่างไร ดิฉันบอกว่ารู้เพราะอ่าน บางเรื่องก็บอกตามตรงว่าคุณยายบอกแม่ และคุณยายก็อ่านหนังสือ บางเรื่องคุณยายทำ นั่นคือการอ่าน ทั้งนั้น เห็นอาหารอร่อยก็สังเกตว่ามีอะไรบ้าง ถ้าเขาเรียนวิชาสุขศึกษาเมื่อไร ลูกดิฉันต้องได้ 100 เต็ม เพราะในทุกมื้ออาหาร เราจะคุยทุกสิ่งที่อยู่บนโต๊ะ เขาจะรู้ว่าแครอทนั้นมาจากไหน ให้อะไร ได้ประโยชน์อย่างไร นั่นคือการอ่าน ลูกคนเล็กของดิฉัน 3-4 ขวบ อยากเลี้ยงกระต่าย ดิฉันพาลูกไปเที่ยวชนบท เพราะฉะนั้นห้างไม่ใช่ที่ที่เขาอยากจะไป แต่จะเป็นที่ที่เขาสนใจ เขาไปหัวหิน ไปชะอำ ตรงศูนย์ป่าไม้ ซึ่งมีกระต่ายเยอะมาก เขาเห็นว่าน่ารัก เขาก็อยากมีสัตว์เลี้ยงส่วนตัวของเขา ก็คุยข้อดี-ข้อเสียหลายอย่าง สุดท้ายสรุปว่า ถ้าอยากรู้เรื่องกระต่าย แต่แม่มีความรู้แค่นี้เอง เพราะไม่เคยเลี้ยง หลายคนบอกว่า มันเป็นสัตว์ขี้ตกใจ เลี้ยงยาก มันอ่อนไหวมากนะลูก สรุปก็ไปจบที่ศูนย์หนังสือจุฬาฯ เขาจะหาหนังสือกระต่าย ก็พาเขาไปที่มุมพืชและสัตว์ ให้เขาหาเอง ไม่บอกว่าอยู่ตรงไหน เขาก็หาได้ เมื่อแม่ไม่มีความรู้ ลูกก็ต้องหาอ่านต่อ นี่เป็นการขยายว่า เด็กเล็กๆ เราก็สร้างได้ ไม่จำเป็นต้องเอาเรื่องการอ่านมาครอบงำเด็ก เหมือนกับเราเคยรณรงค์ปีของการไม่รู้หนังสือ อันนั้นในที่สุดก็รู้หนังสือ แต่อ่านไม่เป็น อ่านแล้วก็ไม่ได้สาระ ไม่สามารถเรียนรู้เพิ่มได้

ในเรื่องของการอ่าน ทำอย่างไรให้เด็กอยากอ่านหนังสือเป็น สองทำอย่างไรให้ผู้ใหญ่อยากอ่านหนังสือเป็น ให้เด็กฟังเป็น ต้องรู้ว่าลูกของคุณชอบอะไร เขาอาจไม่ชอบอย่างที่คุณชอบ ก็ต้องดูลูกของเรา ดูสิ่งที่เขาสนใจ ดูสิ่งที่เขาเรียนรู้มา ดูสิ่งที่เป็นพื้นฐานของเขา เมื่ออ่านหนังสือ เราต้องปะทะความคิดกับเขาด้วย โจทย์ 2 ข้อนี้ นำมาสู่จุดที่ว่า เด็กไทยไม่มีที่อยู่ทางสังคม เติบโตในลักษณะที่ไม่รู้จักตัวเอง ไม่รู้ที่มาที่ไปของสรรพสิ่งต่างๆ มีแต่สรรพสิ่งต่างๆ ที่เราให้ แต่เขาไม่รู้ที่มาที่ไป ฉะนั้นเมื่อเด็กไม่รู้ ท้ายสุดก็ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่มีที่ยืนอยู่ เช่น ที่เขาบอกว่าจะอ่านไปทำไมหนังสือ สู้เอาคอมพิวเตอร์ เอาเสื้อผ้าสวยไม่ได้ อันนี้คือการไม่มีที่ยืนอยู่ของเด็ก เด็กบางคนไม่สนใจเรื่องเสื้อผ้า เขาอยากไปทำอะไรก็ได้ มีหลายสิ่งที่ทุกท่านพูดในที่นี้ถูก แต่มีอีกหลายอย่างที่ยังกระท่อนกระแท่น ตัวนี้น่าจะเป็นจุดเริ่มที่จะให้เด็กมีที่ยืนอยู่ได้ จากความเป็นตัวของเขาเอง มีความสุขและรู้ว่าเขาเป็นอะไร อยากทำอะไร เด็กจะมีความสุขมากขึ้นเมื่อรู้ว่า ทำออกมาแล้วมีคนชอบ

สิ่งแวดล้อมที่ไม่ใช่การอ่าน ไม่มีใครอ่าน ไม่มีใครกระตุ้นการสังเกต คุณต้องปุจฉามากๆ พอเขาถามเรามากจนถึงจุดอับเมื่อไร เราต้องพาเขาไปหาหนังสือแล้ว คุณอาจพาเขาไปหาคนที่รู้มาก ไปคุย เด็กก็จะมีเพื่อน แต่ในเมื่อสังคมเป็นอย่างนี้ มันเป็นเรื่องที่ยาก แต่ถ้าเรารู้ว่า เราอยู่ตรงนั้นก็เป็นเรื่องที่ก้าวไม่ยาก อยากฟันธงว่า สิ่งที่เราขาดมากๆ ไม่ใช่การอ่าน แต่เป็นการสังเกต การสังเกตนำไปสู่การอ่าน เพราะถ้าเรามองเห็นว่าอะไรมันกระตุ้นความอยากรู้มาก นั่นคือการอ่าน เหมือนเราไปเสพงานศิลป์ ทีนี้มันนำไปสู่การอยากรู้หนังสือ ไปหาเล่มนั้น มันคงให้คำตอบอะไรอีกเยอะ ไปหาคนนั้นที่มีสิ่งนี้อยู่ นำไปสู่การอยากสร้างงานที่ตนเองอยากทำ ไปสู่การวาดในสิ่งที่เห็นมา ไปสู่การเขียน 3-4 อย่างนี้ มันมาจากการเรียนรู้ทุกขณะจิตของเขา แต่ครอบครัว พ่อแม่กระตุ้นให้เด็กช่างสังเกตไหม ช่างพูดช่างคุยไหม พ่อแม่ชอบจะปะทะสังสรรค์ทางความคิด ชอบตอบคำถามลูกไหม กรอบใหญ่ของโรงเรียนไทยคือต้องฟังครู เมื่อเด็กออกจากบ้าน ถึงครอบครัวสร้างดียังไง ไปเจอแบบนี้เข้า เด็กก็ถดถอย ครูต้องพร้อมที่จะฟังเด็ก เด็กไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนกันทุกคน และไม่จำเป็นต้องคิดเหมือนครู กรอบที่ขยายออกไปคือชุมชน ชุมชนมีเหลายเรื่องที่เด็กอยากรู้ และชุมชนต้องตอบคำถามเด็กในหลายๆ อย่าง เด็กจะออกไปหาชุมชนในจุดใหญ่ไม่ได้ ต้องมี 2 สิ่งนี้ เป็นสิ่งที่พาไป

คนเราต้องรู้ว่า รากเหง้าของเราอยู่ตรงไหน เด็กต้องเรียนรู้สิ่งแวดล้อมหรือสังคมที่ดำรงอยู่ เราต้องพาเด็กออกไปเรียนรู้ ท่านต้องพาเด็กออกไปสู่ชุมชน ต้องรู้ว่าพ่อแม่กำลังทำอะไรอยู่ ต้องรู้ว่าชุมชนของเราเป็นอย่างไร ต้องรู้หลายๆ อย่าง สมองเขาจุได้มาก เคยทำโปรเจ็คบางแคมป์ขึ้นมา เพื่อให้ลูกไปเรียนรู้ชีวิตชาวนา พอเสร็จคิดว่า ไปกัน 4 คนพ่อแม่ลูก ไม่คุ้มเลย ไปชวนเพื่อนๆ ลูก ปรากฏว่า มี17 ครอบครัว 76 คน ไปทำแล้ว ทุกคนสนุกมาก ที่ไปทำคือเอาเด็กสุพรรณกับเด็กกรุงเทพฯ มาปฏิสัมพันธ์กัน บางแคมป์ของเราปะทะสังสรรค์กันมาก ทุกคนชอบ ต่อมาก็ทำโปรเจ็คลอยกระทง ทุกวันนี้ผู้ใหญ่จัดลอยกระทงให้เด็กแบบผิดๆ ประกวดนั่นประกวดนี่ในโรงเรียน โดยไม่คิดว่าสิ่งเหล่านี้จะก่อเกิดสร้างวัฒนธรรมของเด็กได้อย่างไร ก็ทำเรื่องนี้ขึ้นมาแล้วขยายไปสู่ลูกคนอื่น ขอฝากไว้ตรงนี้ว่า ทั้งหลายทั้งปวงนั้น มาจากผู้ใหญ่ทั้งนั้นนะคะ เริ่มจากการสังเกต เราถึงจะสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้และรักการอ่านได้

คุณอาทิตย์ แดงพวงไพบูลย์ : ผมฟังแล้วชื่นชมมาก ที่ไม่ห่วงคือ คุณแม่เข้าใจได้ขนาดนี้ แต่เท่าที่ฟัง ถ้าลองปล่อยให้เป็นภาระของโรงเรียน รอดูผลสิครับ วันนี้คุณแม่ดูแลขนาดนี้ผมก็เบาใจ ที่กำลังทำทั้งหมดนั้น ก็เป็นทางออกทั้งมวลที่ต้องออกมาด้วยวิธีนี้ ผมยืนยันว่า ผมเองก็ใช้วิธีการไม่ต่างกันกับลูกเราเอง

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร : ดิฉันไม่ได้คาดหวังลูกจากโรงเรียน โรงเรียนเป็นแค่ส่วนเสริม บ้านเป็นหลัก ดิฉันรู้ว่าที่โรงเรียนวันนี้สอนอะไร เพราะลูกมาเล่าให้ฟัง และขาดอะไรก็เสริม

คุณน้ำค้าง : อยู่วิทยุเพื่อเด็กและยาวชน ตอนนี้กำลังทำเรื่องการศึกษาเหมือนกัน เพราะกำลังกระเด็นออกมาจากระบบการศึกษา เนื่องจากโดนกระทบค่อนข้างเยอะ โดยเฉพาะกระบวนการที่บอกว่า ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง แล้วบอกกันว่าเด็กจะไม่โดนตีใช่ไหม หนูคิดว่า การโดนตีก็ไม่แปลกและเห็นด้วยกับการโดนตี แต่มีวิธีการโดนตีที่ให้ครูรู้สึกว่า เด็กนักเรียนยังรักเขาอยู่นะค่ะ แต่ที่โรงเรียนยังใช้ระบบปากกาขีดหน้าเด็ก แล้วบางครั้งโรงเรียนข้างเคียงก็ว่าเด็ก เมื่อเด็กถามครูว่า ข้อนี้ทำอย่างไร ครูบอกว่า โง่ แล้วก็ตบหน้าค่ะ นี่คือหนูเริ่มอยู่ในระบบไม่ค่อยได้แล้ว ในตอนนี้กำลังจะขอปรึกษาผู้ใหญ่ตรงนี้ด้วยว่า หนูจะมีวิธีอะไรบ้าง หรือจะช่วยเพื่อนๆ ได้อย่างไร กับการที่ระบบการศึกษายังเป็นอย่างนี้อยู่

นพ.อุดม เพชรสังหาร : ผมห่วงนะครับ ถ้าเราสอนเด็กให้แก้ปัญหาโดยใช้ความรุนแรง อันตรายมาก เราควรมองว่าทางออกที่ดีที่สุดที่จะแก้ปัญหาคือ ก่อให้เกิดการสร้างสังคมที่ดีในอนาคตคือทำอย่างไร ลูกหลานของเรา เราต้องสอนเขาในวิธีที่ถูกต้อง ปัญหาที่มีการสรุปกันว่า จะเป็นสิ่งคุกคามสังคมไทยโดยเฉพาะความมั่นคงของประเทศในอนาคตคือ ปัญหาการใช้ความรุนแรง ปัญหายาเสพติด และปัญหาเรื่องกฎหมู่ ตรงนี้ผมว่าเราเป็นผู้ใหญ่ เราต้องสำนึกและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเขา ในการที่จะแก้ไขปัญหาตรงนี้

คุณจุฬา สุดบรรทัด : มีรายการทีวีของมูลนิธิสื่อสร้างสรรค์ พยายามเชื่อมโยงเพื่อนำสิ่งดีๆ อย่างของสมาคมฯ นำเสนอ อาจต้องไปถ่ายทำที่นั่นและนำมาเผยแพร่ทางทีวี ทางรายการเวทีชาวบ้านหรือทิศบ้านทางเมือง คิดว่ามีหนังสือสื่อต่างๆ ที่อยู่ที่นี่ก็ช่วยกันเผยแพร่วิธีคิดนี้ออกไป จะช่วยสร้างผลสะเทือนต่อสังคม

คุณธีรวงศ์ ธนิษเวศน์ : ผมเรียนอีกทีว่า สมาคมไทสร้างสรรค์ยังใหม่มาก เราเพิ่งเรียนรู้ เราเคยปฏิเสธรายการทุ่งแสงตะวันมาแล้ว ไม่ใช่ผมหยิ่ง แต่ผมกลัวความคาดหวัง ทำไมผมไม่ส่งหนังสือเชิญผู้ปกครอง ทำใบปลิวเชิญผู้ปกครอง เด็กปฐมวัยทั้งขอนแก่นที่มีใช้บริการ คำตอบคือ พวกเราทำงานกันอยู่กี่คน เรามีทีมที่นั่น 11 คน เรามีหนังสือกี่เล่ม ผมคิดว่า น่าจะอีกสักระยะหนึ่ง เราพยายามผลักดัน "โครงการสวนเพื่อการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยและครอบครัว" เราใช้ทรัพยากรมาก ผมคิดว่าถ้าอยากช่วยผม ช่วยตรงนี้ดีกว่า ผมต้องหาเงิน 38 ล้านบาท สร้างห้องสมุด ขอเรียนอย่างหยิ่งผยองว่า ผมต้องการสร้างโมเดลเรื่องเด็กและครอบครัวให้กับประเทศไทย เพราะเราหาญกล้าคิดงาน

ใหญ่ ผมกลัวผลกระทบที่มาจากสื่อ 1. การทำงาน 2. ความคาดหวัง เราอยากเสนอวิธีคิด เราไม่อยากเสนอวัตถุ ผมอยากได้เงินที่สร้างห้องสมุด ผมอยากสร้างหนังสืออ่านเวียนให้กับเด็กนอกรอบอำเภอขอนแก่น เราทำเอกสารหมดไปหมื่นกว่าบาทเพื่อเอาความคิดตรงนี้ไปเสนอในที่ต่างๆ ว่า ใครอยากร่วมงานกับเราบ้าง ใครอยากช่วยเราบ้าง

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ผมคิดว่าที่เราพูดมาทั้งหมด เรากำลังไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาของสังคม เป็นเรื่องที่เราตระหนักว่า อยากเห็นสังคมของเราเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เราจะเห็นว่า กลุ่มที่นำเสนอมา 3 ครั้ง ล้วนแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ทั้งนั้น เป็นการศึกษาในครอบครัว ในกลุ่มหรือในเครือข่าย ซึ่งผมคิดว่าเป็นเรื่องใหม่ในสังคมเรา ทางสภาการศึกษาเอง ทาง สกว.เอง เราก็สนใจเรื่องนี้ ว่าสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสังคมเรา ความรู้ที่เกิดในสังคมเรา ไม่ค่อยมีการศึกษากัน เราจะศึกษาจากต่างประเทศและนำเข้ามา ก็เชื่อในสิ่งนั้นและพยายามปฏิบัติตามสิ่งนั้น ซึ่งเป็นจุดอ่อนของเรามาโดยตลอด ถ้าเราพยายามที่จะถอดองค์ความรู้ที่มันเกิดขึ้นในสังคมเราเองและมาจัดการศึกษา ซึ่งไม่ใช่การศึกษาในระบบเดิม เป็นการศึกษาโดยภาคประชาชนเพื่อภาคประชาชน ผมคิดว่ามันจะเกิดขึ้นอีกหลายจุด อย่างที่คุณธีรวงศ์ว่า ทุกคนกำลังเริ่มต้นเรียนรู้ มันยังไม่สำเร็จรูป การศึกษาไม่สิ้นสุด ไม่รู้ว่าตรงจุดไหน แต่รู้ว่ามันมีพัฒนาการของมัน

เพราะฉะนั้นการที่จะเข้าไปประมวล ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่การที่เราจะเข้าไปวิจัย ต้องเป็นประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายด้วย ทำให้เรื่องการศึกษาวิจัยและการเคลื่อนไหวมันล้อกันไป หรือเชื่อมโยงกันไปโดยปริยาย สกว.และสภาการศึกษาน่าจะจับมือกัน และมองภาพนี้เป็นภาพใหญ่ ด้านหนึ่งถอดความรู้นั้นออกมา อีกด้านหนึ่งผลักดันด้านนโยบาย การผลักดันนโยบาย ผมคิดว่ามี 2 ส่วน คือ 1. องค์ความรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้น 2. การผลักดัน การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนที่มีตัวตน ผมว่า โอกาสสำเร็จจะค่อนข้างสูง เราได้รับบทเรียนจากรัฐบาลชุดนี้อันหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็น การพักชำระหนี้ 30 บาทรักษาทุกโรค กองทุนหมู่บ้าน ไม่ใช่เป็นสิ่งที่รัฐบาลเรียนรู้และประกาศ คือเขาทำการบ้านมา เกี่ยวความรู้ที่เอ็นจีโอทำบ้าง ที่กระทรวงสาธารณสุขทำบ้าง พอถึงจุด เขาสามารถหยิบตัวนี้มาทำนโยบายได้

สำหรับภาคีฯ ตอนนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่กำลังเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานของสมาชิก ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม เราจะเห็นว่า มีมิติเชื่อมโยงกันอยู่ ส่วนเรื่องการวิจัยเองก็ไปช่วยเสริม เก็บรวบรวมประมวลข้อมูลและทำให้แหลมคมขึ้น เมื่อระยะเวลาผ่านไปถึงจุดหนึ่ง ผมคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะผลักดันได้แหลมคมขึ้น ขอให้เราสะสมความเข้มแข็งของเราก่อน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ทำอะไรเลย จุดไหนทำได้ก็ทำไป แต่อาจไม่ทันใจ พอเราจะทำวิจัย เราหานักวิจัยที่จะเข้าใจในสิ่งเหล่านี้ยากมาก เพราะนักวิชาการส่วนใหญ่ห่างเหินจากความเป็นจริงทางสังคมพอสมควร

คุณทิพย์พาพรเพิ่งคุยกับทางแปลนฯ ที่เราจะผลักดันโครงการในลักษณะที่จะให้ศูนย์เยาวชนเป็นศูนย์สันทนาการของสังคม สิ่งที่เราทำงานวิจัย เป็นแค่เครื่องมือที่จะไปผลักดันเปลี่ยนแปลงการทำงานของรัฐ และผลักดันคนในชุมชนด้วย ทุกจุดยังไม่พร้อมไปถึงจุดที่เราจินตนาการหรอกนะครับ ชาวบ้านก็มีปัญหา ในเชิงวิธีคิดการมีส่วนร่วมมันยังไม่ถึงจุด แต่ก็ต้องทำไปและคงต้องทำกันหลายระดับ ระดับไหนที่ทำกันได้ก็เชื่อมกันไป ของสมาคมไทสร้างสรรค์เอง เป็นไปได้ไหม ถ้าทางโน้นมีคนที่สามารถจะรวบรวมผล เราคุยกันว่า กรอบใหญ่ที่เราพูดกัน ทางสภาการศึกษากับทาง สกว.อาจจัดคณะอำนวยการขึ้นมาช่วยวางโจทย์ ช่วยสังเคราะห์ ทางพื้นที่ก็เป็นคนเก็บข้อมูล เราต้องใช้กระบวนการเป็นเครื่องมือในการวิจัย ช่วยกันตั้งโจทย์ ลงไปเก็บข้อมูล นำมาเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการวิจัยที่ดึงจากข้อเท็จจริงของสังคมด้วย ช่วยแก้ปัญหาการหานักวิจัยไม่ได้ในระดับหนึ่งด้วย.

การศึกษาโดยครอบครัว

อาทิตย์ แดงพวงไพบูลย์

หลายคนอาจจะอยากทราบในหลายๆ มุมมองของเรื่อง "การศึกษาโดยครอบครัว" อยากให้วิธีการอันนี้เป็นลักษณะการทดลอง เป็นวิธีการเรียนรู้ของผม ฉะนั้นแทนที่จะเป็นการพูดจากตัวผมโดยตรง ในการที่จะบรรยายหรือเล่าประสบการณ์ แต่เพื่อให้เกิดความสอดคล้องต่อความต้องการของแต่ละคนที่อยากจะฟังมากขึ้น ผมขอเปลี่ยนลีลาจากการที่เราเป็นผู้นำเสนอในขั้นต้น มาเป็นการฟังในเบื้องต้น ว่าทุกท่านคาดหวังจะทราบอะไรในเรื่อง "การศึกษาโดยครอบครัว" สักคนละหนึ่งคำถาม และผมจะได้ลงลึกในเรื่องนั้นๆ

- ได้ทราบเรื่องการศึกษาโดยครอบครัวของคุณอาทิตย์มาบ้าง แต่ยังไม่เข้าใจโดยถ่องแท้ อยากถามว่าเด็กที่อยู่ในระบบของคุณพ่อคุณแม่แบบนี้ พอระยะหนึ่งเขาโตแล้ว เขาจะเรียนรู้การเอารัดเอาเปรียบของสังคมได้อย่างไร และจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับระบบของสังคมแค่ไหน
- อยากทราบความเป็นมา
- เคยเห็นเด็กที่เรียนอยู่ที่บ้าน สิ่งหนึ่งที่วิตกคือ เขาอาจได้เรียนรู้โลกกว้าง เขาอาจมีความสุข แต่จะรู้สึกว่าเขาแข็ง ไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นเพราะอะไรไม่ทราบ อาจจะอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวมากเกินไป ทั้งๆ ที่การอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัวเป็นสิ่งที่ดี แต่เท่าที่สังเกต เขาจะก้าวร้าว เราจะเสริมตรงนี้ได้อย่างไร
- ชอบระบบโฮมสคูล และคิดว่าถ้ามีหลานก็อยากเลี้ยงแบบนี้บ้าง แต่ก็เคยพูดกับน้องสาว และเขาก็ทักขึ้นมาว่า จากสภาพแวดล้อมที่เราจัดให้แก่ลูกหลานเรา ไม่ว่าจะไปที่ไหน เป็นสภาพที่เราจัดการและควบคุมได้ มันจะต่างจากเด็กที่ไปโรงเรียน เขาเจอเพื่อนที่ดี ไม่ดี การรังแก ซึ่งเขาจะสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมนั้นได้เองโดยธรรมชาติ แต่จากการที่เราจัดสภาพแวดล้อมให้ เมื่อเด็กไปเจอสภาพแวดล้อมจริงๆ เขาจะสามารถปรับตัวได้มากน้อยเพียงไร
- อยากให้ช่วยเล่าว่า ปัจจัยเอื้อที่ช่วยให้ครอบครัวไทยทำได้ ควรจะเป็นอย่างไร และแนวทางที่ควรจะเป็นของสังคมไทย ควรจะเป็นการเรียนรู้โดยครอบครัวรูปแบบไหน เพราะโดยปกติครอบครัวจะจัดการเรียนรู้อยู่แล้ว อาจจะร่วมกับหน่วยอื่นในสังคม จะใช้เครือข่ายในสังคมเพื่อสนับสนุนอย่างไร
- เด็กจะเข้ากับเพื่อนได้ไหมในสภาพแวดล้อมข้างนอก เพราะว่าอยู่แต่ในบ้าน จะเจอแต่พี่น้องในบ้าน แต่ถ้าเขาไปอยู่ในสภาพแวดล้อมข้างนอก เขาจะเข้ากับสภาพแวดล้อมนั้นได้ไหม

- คุณอาทิตย์จะจัดโฮมสคูล จนลูกไปถึงระดับไหน คุณอาทิตย์เป็นคนวางอนาคตให้ลูก หรือให้ลูกตัดสินใจเอง
- สงสัยว่า จนถึงที่สุดแล้ว เด็กจะต้องเข้ามาสู่ระบบการศึกษาปกติของสังคมของเราหรือเปล่า
- ขอเห็นหน้าตาของเด็กในอนาคต ว่ายืนอยู่ตรงไหน
- เป็นแนวคิดที่เป็นทางเลือกให้แก่สังคม นอกเหนือจากการเรียนในโรงเรียน มันมีทางเลือกอื่นอีกรึเปล่า ในการที่เราจะเสนอทางเลือกให้แก่สังคม มันต้องมีองค์ความรู้พอเพียงที่ว่า ของเก่าเป็นอย่างไร และเราต้องมีข้อมูลในการมองถึงผลดี-ผลเสีย ปัจจัยที่เอื้อมีไหม เงื่อนไขที่เราควรจะจัดหรือไม่ควร และมันมีผลต่อเนื่องในระยะยาวหรือเปล่า เมื่อเด็กจะเข้ามาดำเนินชีวิตในสังคม อย่างเช่นการจัดบรรยากาศ เมื่อเราทำโฮมสคูล มันเหมือนว่า เราสามารถกำหนดเงื่อนไขหลายๆ อย่างให้ลูกได้ แต่เราต้องยอมรับว่า สังคมมันไปในทางเสื่อม โอกาสที่มันจะกระเตื้องขึ้นมาในระยะใกล้มันยาก และโฮมสคูลให้ภูมิคุ้มกันที่พอเพียงหรือเปล่า เมื่อเด็กเจอของจริง คงต้องมีการเปรียบว่าเด็กแบบไหน พ่อแม่แบบไหน วิธีการจัดการแบบไหน เมื่อเปรียบเทียบกับของเดิมที่มีอยู่ ให้ผลดี ผลเสียอย่างไร
- จากหนังสือเรื่องสอนลูกให้เป็นอัจฉริยะ ซึ่งเป็นคนยิวในเยอรมัน ท้ายสุดรู้สึกว่า ลูกจะเข้ากับคนอื่นได้ค่อนข้างยาก จะมีปัญหาในมหาวิทยาลัย ทั้งๆ ที่เป็นเด็กเก่ง ก็ไม่ได้คิดว่าเด็กที่เลี้ยงแบบโฮมสคูลจะเป็นแบบนี้ทุกคน แต่เคยสัมผัสท่านที่เคยเลี้ยงลูกแบบโฮมสคูล ก็คิดว่าควรจะมีความพร้อม ไม่ใช่ทุกบ้านที่จัดได้ เด็กที่เลี้ยงแบบนี้จะมีพฤติกรรมอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไร

ผมจะลองลำดับเหตุการณ์เป็นช่วงเป็นตอน ว่าเป็นมาอย่างไร และระหว่างที่เกิดขึ้น มันเกิดกระแสเบี่ยงเบนทิศทางอย่างไร มาสู่จุดนี้ เมฆหมอกหลุมพรางมันหลอกล่อผมมากมาย แต่สิ่งหนึ่งที่ได้เจอคือ ทุกครั้งที่มีปัญหา ผมหันมามองตัวปัญหา ห กับ ญ มันต่างกันนิดเดียว ใช้ตัวปัญญาไปกำกับ "ปัญหา" จะเปลี่ยนเป็น "ปัญญา" จากช่วงเวลาหนึ่งปีเศษๆ ผมคิดว่าผมได้พบอะไรที่น่าตกใจพอสมควร และคำถามที่ทุกท่านถามมา มันมีค่ามาก และสิ่งเหล่านี้มันสามารถตอบคำถามทุกคำถามได้หมด เพียงแต่ผมจะหยิบยกมาพูดได้ครอบคลุมขนาดไหน

จากช่วงที่ใช้เวลามาจากเล็กจนโต พื้นฐานครอบครัวของพ่อแม่ผู้ที่คิดจะทำ เป็นปัจจัยใหญ่เลยทีเดียว ถ้าท่านใส่แว่นสีฟ้า ท่านจะมองอะไรสีฟ้า หรือประสบการณ์ต่างๆ จะทำให้ทัศนะมุมมองเป็นไปในทางนั้นสูงมาก

จากอดีต ตัวผมเป็นคนดื้อรั้นพอสมควร ไม่เชื่อฟังใครง่ายๆ ก็ได้ผจญโลกในทุกรูปแบบ จนกระทั่งคิดถึงทิศทางเมื่อเติบโตมาว่า เราจะไปทางไหนดี เพราะสิ่งที่การศึกษาให้ผมมา ผมค่อนข้างได้ใช้น้อยมาก ในวัยที่อยู่ระดับมัธยม ผมก็เตรียมตัวว่าจะหนีคำนวณอย่างไร เมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัย ผมได้มีพื้นฐานตัวหนึ่ง ซึ่งคิดว่ามันเป็นพื้นฐานในการกำกับทิศทางของผม คือกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัย ผมเลือกเข้าไปทำกิจกรรมการศึกษา ทำค่ายอาสา ตอนนั้นคิดแค่ว่า ชนบทขาดถาวรวัตถุที่จะช่วยทำให้เขาช่วยตัวเอง เข้าใจแค่นั้น และรู้สึกว่าเราเป็นผู้ให้ จนโตมา ก็ถามตัวเองว่าจะประกอบอาชีพอะไร ถ้าผมมีงานทำ เหลือเก็บเดือนละ 10,000 บาท 1 ปี คงมี 120,000 แล้ว 10 ปี ก็มี 1200,000 บาท ในภาวะวันนั้นเศรษฐกิจกำลังบูมสุดตัว นั่งคิดคำนวนดูแล้ว ไม่มีทางเป็นไปได้เลยในสิ่งที่ผมคิดไว้บ้านสักหลัง มันเป็นไปได้ยากในขณะที่ความอยากความต้องการของเรามีมากมาย อาชีพที่ผมทำคือเซลล์ ทำอยู่ระยะหนึ่ง มันก็ไม่ใช่คำตอบ ทำไปก็ไม่เหลือ โดนผู้ใหญ่ต่อว่ามากมาย เราอธิบายเขาก็ไม่เชื่อ ผมใช้เวลาพิสูจน์ตัวเองจนถึงปีหนึ่ง ผมไปหาน้าคนหนึ่ง บอกว่าผมทำก็ดี แต่มันไม่สำเร็จ เขาก็บอกมาว่า เพราะมันไม่มีอุตสาหกรรมรองรับ ก็พลิกผันตัวเองมาสู่เส้นทางอุตสาหกรรมพลาสติก จนตั้งเนื้อตั้งตัวได้ มีครอบครัวมา อยากจะได้อะไรก็เป็นเรื่องเล็กมาก

ส่วนหนึ่งที่ผมเล่าปูพื้นฐาน เพราะมันจะมาโยงว่า วันนี้กับวันนั้น วิธีคิดมันต่างกันอย่างสิ้นเชิง วันนั้นผมไม่สนใจว่าจะจ่ายเท่าไร สนใจแค่ว่าจะรับเท่าไร แต่วันนี้ผมจะได้เท่าไรไม่สนใจ แต่อะไรคือเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต

ได้คือ ไม่กล้าเดิน กลัว แต่ไปอยู่ที่สวนป่า ผมได้เห็นสิ่งไม่น่าเชื่อ เด็กเดินไปบ้านอีกหลังห่างไป 300 เมตร มืดมาก แต่เขาทำได้ ก็มานั่งหาคำตอบว่า มันเกิดจากอะไร ปัจจัยสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้นั่นเป็นตัวกำหนดสำคัญมากเลยทีเดียว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ที่จะเปลี่ยนแปลง แต่ก็เป็นประกายที่ผมอยากให้ลูกได้สัมผัส

จนผมพาลูกไปเรียนรู้ตามสถานเรียนรู้ต่างๆ พิพิธภัณฑ์ อุทยาน วนอุทยาน ชีวิตของเราทั้งหมด เราพึ่งตนเอง ก็ทำให้เราเกิดความมั่นใจมากขึ้น ประสบการณ์ตอนนั้นก็มีอยู่เท่านั้น แต่เรายกตัวประสบการณ์ของเราขึ้นมาอีกขั้น ก็มาเข้าเวทีการศึกษาอยู่เรื่อยๆ ช่วงนั้น พ.ร.บ.ก็กำลังเคลื่อนตัวอยู่ ผมเองก็รู้บ้างไม่รู้บ้าง มาฟังเขาไปเรื่อยๆ ที่ผมได้มากก็คือ เด็กสอนและลงมือปฏิบัติจริง และดึงประสบการณ์เก่าของเราออกมา

จึงลองดูว่า มีคนอยากมาเรียนรู้ที่บ้านเราเยอะ สภาการศึกษาก็บอกว่า ลองไปหาดู มีคนเข้ามาหาผมมากขึ้น ถามคำถามแบบนี้ ผมต้องตอบเขา ต้องค้นหา ต้องอธิบาย ทำให้ผมได้กลับมาทบทวนตัวเองมากขึ้น พอดีต้องไปจัดนิทรรศการให้กับกลุ่มทางต่างจังหวัด เราอยากจะทำใบปลิวชุดนี้ขึ้นมา ก็มานั่งทบทวนดูว่า ช่วงที่ใช้เวลาอยู่ในสังคมนี้มีคำถามมากมายว่า จะหาความสุขที่แท้จริงของชีวิตได้ยังไง ในสภาพของเมืองซึ่งต่างจากชนบท ผมเลยลองมองดูว่าผมใช้ลักษณะการสนใจของเด็ก มันบอกทิศทาง ทำให้ผมมีความรู้ความเข้าใจมาก เด็กเป็นตัวชี้นำตัวเขาเอง มันจึงไปสอดคล้อง ความกระตือรือร้น ความสนใจ ความชอบ พอมานั่งทบทวนดู มันไปสอดคล้องกับหลักอิทธิบาท 4 ตัวฉันทะ มันเกิดในตัวเด็ก เราสนใจหนังสือเล่มนี้ เราจึงอ่าน อีกเล่มเอามากองให้ แต่เราไม่สนใจ ก็ไม่อ่าน พฤติกรรมแบบนี้มันเกิดขึ้นกับทุกคน ทำอย่างไร เด็กชอบกระโดดโลดเต้น เด็กชอบเล่นตลอดเวลา ผมจะเปลี่ยนเอาฉันทะตรงนี้ที่เด็กมี มาประสมประสาน โดยที่ให้เล่นและให้ความรู้ไปด้วย โดยการเอาเนื้อหาเข้าไปใส่ เด็กสนใจเรื่องอะไร สนใจเรื่องไก่ มด แมลง ผมจึงเห็นช่องทาง นี่คือส่วนของเนื้อหา

ส่วนตัวกระบวนการ พอดีท่าน อ. ประเวศ ท่านให้ข้อคิดดีๆ ขบวนการทั้งหมดที่ผมพูด มันอยู่ในขบวนการทางปัญญาง่ายๆ แค่นี้ มันเป็นตัวการศึกษาตลอดชีวิต เป็นตัวของการเรียนรู้ เป็นการใช้ปัญญาแก้ปัญหาทั้งมวล กรอบของมันคือ ใช้การสังเกต มาสู่ลักษณะนิสัยในการทบทวนเพื่อเป็นการบันทึก มาทบทวนกันเพื่อหาความจริง มาปุจฉา-วิปัสสนากัน ความรู้นี้พอไหม ไม่พอ ก็ไปหาผู้รู้ ความรู้ที่ได้ยังสังเคราะห์ไปไม่ถึง ก็เก็บไว้ก่อน ไปหาความรู้จากที่อื่นมา ยังไม่พออีก ก็วิจัยและนำมาเผยแพร่ หัวใจหลักคือการมีส่วนร่วม ความสุขก็เกิด เพราะเขาได้ทำอย่างที่เขาอยากทำ ฉันทะตรงนั้นก็เท่ากับการเอาเด็กเป็นศูนย์กลาง แต่ตัวปัญหาคือ เนื้อหาและกระบวนการที่เราจะต้องใส่ลงไป

ลูกผมอยากเลี้ยงไก่ ผมเองก็ปลูกต้นไม้ไว้เยอะมาก เลยต้องตัดต้นไม้ไปบ้าง เอาไก่มาเลี้ยง 3 ตัว ออกลูกออกหลานมา แต่ก็โดนหนูกินหมด เราดูแลไม่ดี จนลูกบอกไม่เอาแล้ว มันออกมา 7 ตัว กลัวมันตายอีก เลยเอาไปเลี้ยงในบ้านเลย แต่ลูกต้องดูแล เช็ดขี้ ให้อาหารมัน ซึ่งลูกก็เอา ผมมานั่งคิดดู พอดีอ่านงานวิจัยง่ายๆ ชิ้นหนึ่ง ก็เกิดความคิดว่า ให้ลูกจดบันทึกสิว่า ลูกไก่มันเติบโตยังไง เด็กก็เอา เอาไก่มาชั่งทุกวัน 3-4 วันแรก จดมั่วมาก แต่ก็ปล่อยเขาไป ต่อมาเขาเริ่มสังเกตได้จนครบว่า ตัวไหนเป็นตัวไหน เราเห็นเลยว่า เด็กกำลังทำพื้นฐานของการวิจัยนักวิจัยระดับโลก ขบวนการมันก็ตัวเดียวกันนี้ ใช้การสังเกตุ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การบันทึก การสร้างตัวแปรเปลี่ยน ตัวแปรร่วม ในสภาวะที่ควบคุมไม่ได้และควบคุมได้ ผมก็ถึงบางอ้อว่า ตัวนี้มันเป็นพื้นฐานนะ คือการสังเกตมาสู่การสร้างความรู้ ฉันทะเขาเกิด เขาอยากรู้ สอนการรักการอ่านให้เขาโดยตัวเขาเองเลย ถ้าไม่จดก็ไม่รู้ การจดบันทึกจึงเกิดขึ้น การฝึกการเขียนอย่างไม่รู้ตัวเอง ช้าๆ พัฒนาไปสู่การสร้างลักษณะนิสัย มันคือ กพอ. สลน. แต่ขบวนการนำพานั้น ไม่มีใครทำให้เห็นขนาดนี้ได้ และมันยากถ้าไม่ลงมือทำเอง ความกระจ่างมันเกิดขึ้น มันเป็นการสร้างลักษณะนิสัยใฝ่เรียนรู้ขึ้นมาเอง เท่านี้จบตัวกระบวนการและเป้าหมาย

ตึกใบหยก เขาสร้างได้ยังไง ตั้ง 80 ชั้น ขณะที่อาคารนี้คุณสร้างอีก 3 ชั้น รับรองถล่ม จากพระราชดำรัสหัวใจสำคัญมันอยู่ที่เสาเข็ม ส่วนที่ตอกลงไปในดิน การศึกษาที่แท้ หัวใจสำคัญของมันจำเป็นต้องปูพื้นฐานตรงนี้ให้แน่นหนาพอสมควร ผมอยากจะอธิบายเรื่องเหล่านี้กับขบวนการการศึกษามาก น้อยมากที่จะมีคนเข้าใจตรงกับผม ผม

ทดลองดูแล้ว หลักนี้เป็นสากลใช้กับทุกที่ ทุกคน และทุกเรื่องในการดำรงชีวิต แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เคยปลูกฝังให้แก่เด็กอย่างเป็นเรื่องเป็นราว

กรรมการปฏิรูปการศึกษาของเราครั้งนี้ ถ้าได้ 10 เปอร์เซ็น ผมดีใจ มันจะเปลี่ยนสังคมของเราเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ การศึกษาขั้นพื้นฐานคือ ช่วงเวลาที่เราไม่เน้นให้เด็กไปคร่ำเคร่งกับการจำ แต่เป็นช่วงเพาะบ่มทางปัญญาเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งที่จะไต่ระดับสูงขึ้นไป แต่ตัวการศึกษามันไปเพ่งที่เด็กสอบเข้า ป.1 มันเป็นการทารุณเด็ก

ถ้าวันนี้ไม่มีวิกฤติตรงนี้ขึ้นมา คนจะไม่เห็นความสำคัญของชนบท ของเกษตรกร เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงพูดมา 40 ปี มันยังไม่เกิด เพิ่งมาเริ่มประจักษ์กันวันนี้ แต่พอลงมือทำ ปรากฏว่า ไม่ใช่ มันหลายปัจจัย

เด็กได้สอนผมตลอดเวลา ประกายความเปลี่ยนแปลงในตัวเขา ผมก็พยายามเก็บตัวชี้วัดมาเรื่อย เราใช้ตัวเรียนรู้ สัมผัสความจริง ความหลากหลายของมวลปัญหาเป็นห้องเรียนขนาดใหญ่ ผมจับทุกสิ่งรอบตัวมาเป็นการเรียนรู้ เพราะเราได้ค้นพบว่า ตัวเนื้อหาเป็นส่วนหนึ่งของพื้นฐานการเรียนรู้ ตัวเนื้อหาจะเปลี่ยนไปเรื่อย แต่ทั้งหมดต้องสัมพันธ์ต่อเนื่องกับตัวกระบวนการ ซึ่งใช้ตัวกระบวนการทางปัญญา ใช้หลักญาณวิทยา ญาณวิทยาคืออะไร ก็มาดูในหนังสือของครูบา ท่านเขียนไว้ในหนังสือยุทธศาสตร์ของชาติ การทำอะไรให้สำเร็จต้องรู้และใช้ความจริง การใช้ความจริง ทำให้ทำได้อย่างถูกต้อง ความรู้นั้นต้องเป็นความจริง ความรู้จริงต้องอยู่บนพื้นฐานของความจริง ความรู้จริงจึงต้องเริ่มที่การสัมผัสความจริง เมื่อความรู้ต่างๆ ลึกลงไปและนำมาเชื่อมโยง จึงจะเกิดเป็นปัญญาขึ้นมา ผมอ่านทบทวนไปมาจนถึงบางอ้อ ในหลักการ เพราะมันซับซ้อน ละเอียดอ่อน

ผลที่ตามมาของการใช้ห้องเรียนขนาดใหญ่ มันเป็นหลักการเดียวกับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และการศึกษาตลอดชีวิต ทำไมเราต้องไปติดกับการศึกษาในระบบ นอกระบบ แค่การศึกษาโดยครอบครัว ทำไมมันต้องไปเกี่ยวกับครอบครัว เดี๋ยวจะอธิบาย

การใช้ความเมตตา ความรู้ความสามารถ จุดประการการเรียนรู้ สะสมทุนทางปัญญา ก็เป็นหัวใจอันหนึ่ง จะใช้ความหลากหลาย ความชำนาญทุกสาขาอาชีพ ที่เป็นความถนัดของผู้ปกครองเป็นตัวเสริมความเรียนรู้ ตัวนี้คือหลักการของประชาสังคมแบบง่ายๆ คือความร่วมมือ รู้รักสามัคคี จะใช้หลักร่วมคิด ร่วมใจ ร่วมทำ สานฝันให้เป็นจริง พอกลับไปดู มันก็หลักอปริหานิยธรรม จะใช้ความคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ความรู้คู่หมู่บ้าน การอยู่ร่วมกัน ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นตัวชี้วัด

วิธีประเมินผลของผมคือ ดูพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลง ดูผลงานชิ้นงานของเขา ดูการสัมภาษณ์พูดคุย การประเมินผลการศึกษา หายใจรดต้นคอด้วยซ้ำ เราเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ได้ทันที ผมคิดว่า หลักอันหนึ่งที่ใช้อยู่เป็นพื้นฐาน ทำอย่างไรให้เป้าหมาย ให้เด็กของผม ให้สังคมรู้จักตน รู้จักคน รู้ประมาณ รู้จักกาล รู้หลักการณ์ รู้เพิ่มผล รู้เป้าหมาย เพิ่มคุณค่าความเป็นคน สิ่งแวดล้อมชุมชนสมบูรณ์เอย เป็นคติเตือนใจของผมว่า จะเอาตรงนี้เป็นกรอบของหลักสูตร ปรากฏว่า ตรงนี้ก็คือ สัปปุริสธรรม 7 ประการ มันเกิดตอนนั่งรถไฟ ก็อ่าน อ่าน แต่ไม่เข้าใจ แต่ก็ดึงความหมายออกมาทีละตัวๆ มันมาร้อยกันเป็นกลอนออกมา มันเตือนเราได้ตลอด

การศึกษาโดยครอบครัว จากการที่ได้ทดลองทำ ปรากฏว่า มันไม่ได้น่าอหังการ์อะไรเท่าไร มันเป็นเพียงทางเลือกจุดเล็กๆ ของการศึกษาเท่านั้นเอง แต่โชคดีตรงที่การศึกษาโดยครอบครัวนั้น ถ้าเราเข้าใจมัน และมีความรู้ทางการศึกษาในระดับหนึ่ง มันดีตรงที่ไม่ถูกกรอบกติกา กฎระเบียบมาครอบตัวมัน ทำให้มีอิสระ มีเวลา มีความคิดมากกว่า แต่ตรงนั้นเมื่อมองการศึกษาโดยครอบครัวแล้ว มันมีข้อด้อยในตนเองอยู่เหมือนกัน มันจำเป็นต้องพึ่งในระบบและนอกระบบไปด้วยกัน ผมจึงพยายามอธิบายถึงการศึกษาในแบบภาพรวม และในส่วนที่ค้นพบตรงนี้ขึ้นมา ถ้าถามว่า คนที่ทำการศึกษาโดยครอบครัวต้องรู้เท่านี้หรือ ตอบได้ว่าไม่ใช่ คนละจุดกัน แต่การเล่าตรงนี้ เพื่อให้เห็นภาพความเข้าใจว่า ถ้าเราจะแก้ปัญหาการศึกษาโดยรวมและการศึกษาโดยครอบครัว ถ้าเรามาสร้างพื้นฐานความเข้าใจที่ถูกต้องบางประการ ว่าสุดท้ายความต้องการของชีวิตคืออะไร เป้าหมายของการศึกษามันคืออะไร มันใช่ตัวเดียวกันไหม รากฐานจากวันนี้ที่จะปูไปสู่วันหน้า ตัวกระบวนการที่พูดมานี้ มันไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาการศึกษาในระบบหรือนอกระบบ ผมว่าหลายคำถามที่เกิดในสังคมคือ การว่างงานเกิดขึ้น ยาเสพติด คอรัปชั่น มันอาจจะถูกตอบด้วย

ผมค้นพบว่า ถึงผมมีเงินน้อย แต่ได้พบสิ่งหนึ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เล่าไป วันนั้นผมอยากได้อะไรผมก็ได้ แต่วันนี้ผมขาดแทบทุกสิ่ง แต่ผมกลับพบเส้นทางที่ทำให้เราสบายใจ เราอยู่กับมันได้ ทั้งๆ ที่ทุกข์มันเต็มไปหมด

หนึ่งในตรงนั้น เป็นการชี้ให้เห็นช่องทางว่า ประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาของเรา เราต้องการจะปูเส้นทางให้กับสายเลือดของเรา ก็เหมือนพ่อแม่คนอื่นเข้าสู่เส้นทางปกติ ในการที่จะพาลูกเข้าสูระบบการศึกษา เตรียมตัวให้เขาเลือกโรงเรียนดีที่สุด แล้วเป็นอย่างไร ทุกคนก็จะเห็นทุกข์ 3 ประการ ที่ อ.ประเวศท่านพูดถึง หาโรงเรียนดีๆ ยากเย็นแสนเข็ญ หาครูดีๆ ยากเย็นแสนเข็ญ ยังไม่รวมปัจจัยคือความพร้อมของพ่อแม่ ปัจจัยอีกมากมายที่สร้างทุกข์ให้กับการศึกษา ให้กับครอบครัว กับสังคม หรือกับตัวเรา

แล้วผมก็เลือกเส้นทางเดิน ในวันนั้นผมไม่รู้จักเรื่องการศึกษาเลย แม่บ้านมาถามว่าจะเอายังไง ก็ให้เขาตัดสินใจเอา เพราะผมไม่รู้ เขาบอกว่าโรงเรียนนี้ดี ก็ไปกัน พอไปถึง สิ่งที่เราคาดหวัง เกิดผิดหวัง ก็ต้องเปลี่ยนโรงเรียน วันนั้นผมไม่รู้เรื่องเลย พอเขาพูดมาในภาษาของการศึกษา เราจะรับไม่ได้และไม่เข้าใจ กลับมาวกดูพ่อแม่ส่วนใหญ่ก็เป็นแบบนี้ ทุกวันนี้ตัวปัจจัยที่พบคือ ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่เคยมีใครมาปูพื้นฐานให้มีช่องทางชัดเจน ถ้าเราได้รับการดูแลจากกระทรวงทบวงกรม เราคงเบาใจขึ้นเยอะ เมื่ออดีตเราคิดอย่างนั้น จนวันนี้เราได้เข้าไปหลายเวที ทั้งระดับนโยบายและปฏิบัติ ผมอยากจะบอก ว้ายตาย! ประเทศไทย ผมตกใจมาก และไม่ได้แปลกใจที่เกิดวิกฤตการณ์อย่างนี้ ถ้าไม่เกิดสิ ผมถึงจะแปลกใจ

เมื่อเราเดินมาถึงจุดๆ หนึ่ง เราจะเห็นตัวปัญหาที่ฝังรากลึก วกกลับมาที่เก่า ก็ให้ลูกเรียนอะไรต่างๆ มากมาย จนตัวเองประสบภาวะเศรษฐกิจเหมือนทุกๆ คน ช่วงนั้นเครียดมาก ก็หาทางออกให้ตัวเอง ได้ยินโฆษณาว่าปลูกสักแล้วรวย ก็คิดว่านี่เป็นทางออกของเราได้ คนในครอบครัวไม่รู้ว่า ในวันนั้นหุ้นของผมหายไป 1,000,000 บาทเต็มๆ ก็หาทางออก ไปศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชนบทเล็กน้อย ก็เห็นความจริงว่า ป่าสักที่โฆษณากันมันแหกตา พอเห็นก็พยายามกลับมาบอกคนที่จะทำ ก็แสวงหาไปเรื่อยๆ

จนมีโอกาสไปเรียนรู้กับชนบทโดยบังเอิญ กับกลุ่มของปราชญ์ชาวบ้านทางอีสาน ซึ่งเป็นฐานต่อหลังจากผมขาดช่วงจากนักศึกษาไปช่วงหนึ่ง ไปเห็นสภาพชีวิตจริงของชนบทในระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นแค่ระดับผิวเท่านั้น ตกใจอีกว่าเราได้ยินมาตลอดว่า ชนบทล่มสลายมีแต่เด็กและคนชรา แต่พอได้เข้าไปสัมผัส ก็เห็นว่าชนบทนี้มันสวรรค์จริงๆ แต่ทำอย่างไรล่ะเมื่อถูกกำหนดเส้นทางให้กลายเป็นนรกบนดิน มีแต่สภาพแห้งแล้ง มีแต่เกษตรเชิงเดี่ยว ของดีๆ ถูกละทิ้ง การทำมาหากินนั้นทำลายต้นทุนชีวิตตัวเองหมด ทำลายดิน ทำลายทรัพยากร ทำลายจิตวิญญาน มองต่อไปชนบทเป็นฐานเจดีย์ แต่คนในเมืองมองไม่เห็นมัน เมื่อฐานมันทรุด ยอดจะอยู่ได้หรือ ส่วนกลางจะอยู่ได้หรือ เพียงแต่เหตุการณ์นั้นไม่ควรจะเกิดเร็วขนาดนี้ เพียงแต่วันนี้ มันมีการคอรัปชั่นซึ่งเป็นตัวหลัก มีการเกร็งกำไรในลักษณะของพ่อมดหมอผีทางการเงิน มาเร่งเร้าให้ภาวะต่างๆ มันเกิดเร็วขึ้น ภาพเหล่านั้นเป็นส่วนในการปูพื้นฐานให้ผมมองเห็นว่า เส้นทางการพัฒนาประเทศโดยรวม ไม่น่าจะใช่แบบเก่าเช่นนั้น แต่ในวันนั้นผมก็ยังไม่เข้าใจพื้นฐานของการศึกษาอยู่นั่นเอง

พอเข้าไปในโรงเรียน ก็เห็นว่าพื้นฐานเหล่านี้มันมีประโยชน์ ก็พยายามไปถ่ายทอดให้ครูกับเพื่อนลูกๆ อยากทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่โรงเรียนที่ลูกเข้าเรียนด้วย ยิ่งผมทำมากเท่าไร คนเกลียดก็เยอะ คนรักก็เยอะ ทั้งๆ ที่ผมเข้าไปทุ่มเทช่วย แต่ก็ได้รับการหมั่นไส้มาต่างๆ นานา เสียดายว่า ผมทำได้แค่ 1/1000 ที่คิดไว้เท่านั้นเอง

ความจำเป็นเกิดขึ้นโดยบังเอิญ ไม่ได้ตั้งใจทำการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่ต้น ผมก็ปรึกษากับลูกว่าปัญหาในโรงเรียนที่พ่อช่วย ผมถึงขนาดขับรถพาเด็กๆ ไปนอกสถานที่ เพื่อต้องการให้เด็กได้ประสบการณ์ของจริง เพราะจากที่ผ่านมา ผมได้จากประสบการณ์เยอะ ผมก็อยากให้เด็กมองอะไรไปไกลกว่ากรอบเนื้อหาในหนังสือ รู้แต่ว่านี่เป็นการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งที่เด็กจะได้ประโยชน์ ครูเองก็แปลกใจกับกระบวนวิธีที่ผมนำมาทดลองหลายๆ แบบ เย็นเขากลับบ้านกันหมด ผมกลับพาผู้ปกครองชวนคุยกันว่า เรามาลองทำอะไรเล่นๆ กับลูกเราแบบนี้กันไหม ผมหาแค่นามบัตรมาให้เด็กๆ วาดลูก และให้เด็กเล่าเรื่อง ผมค้นพบเลยว่า เด็กได้ชี้บอกผมตลอดเวลาว่า ประกายจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ พลังในตัวเด็กนั้นเต็มเปี่ยม แต่ดูเหมือนว่า เราไปปิดเขาทีละขั้นทีละขั้นโดยที่เราคิดไม่ถึง

จากประสบการณ์ตรงนั้นก็คิดสงสัยว่า โจทย์ทั้งหมด ทำไมคนอื่นเป็นคนคิดทั้งนั้น อาจารย์บางคนที่มองเห็นตรงนั้น ก็มาคุยกับผมว่าจะทำอย่างไรกันดี ก็หารือกัน วันหนึ่งเขาทดลองเรื่องโครงงานวิทยาศาสตร์ ไปดูโรงงานทำน้ำประปา เขาบอกว่าอยากทำโครงการให้เด็กหัดบำบัดน้ำ ครูคนนี้ก็ใจถึง กล้าพอสมควร ไปเจรจาเชิญองค์กรบำบัดน้ำเสียมาพูดคุยที่โรงเรียน ผมก็เกิดความคิดขึ้นมาว่า ถ้าเราเอาน้ำเสียของทั้งโรงเรียนมาเป็นโจทย์ นักเรียนสนใจไหม ก็สนใจกัน จึงคิดขึ้นมาว่า เรากำลังจะหาคำตอบให้ครูใหญ่เห็นเลยว่า ถ้าเราจะลดค่าใช้จ่ายของโรงเรียนเป็นรางวัลให้พวกเรา โรงเรียนจะคิดเห็นอย่างไร ผมก็คุยกับภารโรง ทราบว่าโรงเรียนมีวาล์วน้ำใหญ่ 1 อัน มาแยกเป็น 8 วาล์วย่อย ผมเลยคิดว่า เราลองมาแบ่งทีมเด็ก ให้เด็กเดินจดวาล์วน้ำทุกวัน เช้า กลางวัน เย็น เราเห็นเลยว่า ตรงไหนจะให้น้ำมากที่สุด ให้เด็กจดหาเหตุผลประกอบ ครูก็เห็นช่องทางว่าดี จากตัวกระบวนการ เด็กก็สนุก มันเป็นการวิจัยไปในตัวเอง มันกระตุ้นให้เกิดพลังความคิด สัมผัสความจริงอยู่ตลอด ได้แบ่งหน้าที่กัน ถูกๆ ผิดๆ เราไม่ได้เน้น แต่ตัวกระบวนการมันจุดประกายในหลายๆ คนขึ้นมา ก็คิดต่อว่า ได้ตัวเลขนี้มา จะนำมาทำอะไร คณิตศาสตร์แบบง่ายๆ ทำกราฟ ทำสถิติ ทีนี้อยากรู้ต่อว่า พฤติกรรมการใช้น้ำ ทำให้เกิดการสิ้นเปลือง แต่ผมไม่ได้บอกเด็ก ให้เขาค้นหากันเอง ถูกผิดช่างมัน และผมก็ยังไม่รู้ว่า นี่คือกระบวนการการศึกษาที่แท้จริง

หลังจากนั้น ผมก็คุยกับองค์การบำบัดน้ำเสียว่า คุณอยากเป็นพระเอกในโรงเรียนไหม ถ้าคุณมาคิดว่าจะลดหรือบำบัดน้ำในโรงเรียนทั้งโรงเรียน คุณจะทำอย่างไร เพราะผมไม่มีความรู้ ผมก็นึกว่าเขาจะเอากับผม แต่เขาก็บอกกลับมาว่า ไม่มีงบประมาณ ไม่มีความคิดระดับนี้ ผมอยากบอกเขาว่า มันเป็นนโยบายระดับประเทศเลย มันจะสนุกสนาน มันจะกลับมาสู่เรื่องจริงของชีวิต แต่ไม่เป็นไรก็ผ่านไป

จนอาจารย์บอกว่า ต้องมีการนำเสนอโครงการการกรองน้ำ เพราะเราตั้งหัวข้อกันว่า "น้ำเพื่อชีวิต" ในทุกมิติเป็นการเปิดที่กว้างพอสมควร เด็กก็ทำโครงการทดลองเอาขวดมากรองน้ำกัน ผมเห็นแล้วว่า มันน่ารักมาก แต่ครูบอกว่า เขาเอามาส่งแล้วก็จบ ผมบอกว่าไม่ได้ เขาก็ถามผมว่า แล้วจะทำยังไงต่อ ผมก็บอกว่า เอาแบบนี้ไหม ให้เด็กเอาชิ้นงานมาจัดนิทรรศการที่ใต้ถุนเรือนไทยกัน ให้เด็กมานำเสนอ มาคุยกันเอง และก็เชิญครูมาฟังด้วย แต่ที่สนุกคือ พี่ๆ ม.1 ไปเชิญชวนแต่ละห้องมาดูงานของเรา เด็กก็เอาด้วยกับเรา แต่ขอเลื่อนไปอีก 2 อาทิตย์ เพราะต้องพิถีพิถันงานสูงขึ้น ให้สมบูรณ์แบบ ผลที่ได้ เด็กก็เกิดการซักไซ้ เป็นการประเมินผลแบบใหม่ P-D-C-A การประเมินผลตรงนี้ ผมก็เอามาจากชนบท ที่ชาวบ้านจะเคลื่อนพลไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้านอื่น คุณมีอะไรไม่ดี คุณมีอะไรโชว์ ทำให้คนกลับมาทำงานตัวเองให้ดีที่สุด ซึ่งมันเป็นยุทธวิธีโบราณที่ใช้กันอยู่ ซึ่งจุดนี้ผมมาเข้าใจทีหลัง พอเรามาใช้วิธีนี้ มันมีประกายของการเปลี่ยนแปลงสูงมาก

พอถึงวันที่นำเสนอจริงๆ มันเหมือนกับผึ้งแตกรัง ความรู้เต็มไปหมด ผมว่ามันเป็นครั้งแรกในโรงเรียนนั้น หรือแม้แต่ในหลายองค์การเลย ครูต้องวิ่งออกมาดูเอง ใครไม่ได้มาดู ผมว่าน่าเสียดายมาก มันได้ค้นพบประกายการสร้างห้องเรียนเปิด ที่จะปลดปล่อยเด็กจริงๆ ถ้าเราสร้างบรรยากาศของห้องเรียนเปิดในวงการการศึกษาของเรา ซึ่งหลักการในร่าง พ.ร.บ.การศึกษาฯ ได้เขียนไว้หมดแล้ว เพียงแต่ยังไม่มีผู้ถอดรหัสตรงนี้

ปรากฏการณ์การศึกษาที่ไม่คาดคิด ซึ่งผมได้ทุ่มเทให้กับโรงเรียน ผมได้รับความไม่เข้าใจ มีตัวปัจจัยที่ทำให้ผมเลือกทางเดินแบบนั้น ก็ได้ปรึกษากับลูก ลูกเห็นพ้องต้องใจกับผม มีแรงกดดันทำให้ผมเลือกเส้นทางเดินออกจากโรงเรียนนั้น ทั้งๆ ที่เขาเป็นโรงเรียนที่ดีมากโรงเรียนหนึ่ง แต่ขนาดที่ผมอยู่ในจุดที่ดีมากๆ ขนาดนั้น เรายังได้การศึกษาในระดับหนึ่งตรงนั้น แต่จากการศึกษาโดยครอบครัวที่เราทำอยู่ มันห่างกันคนละโลกเลย เพราะตอนนั้นผมไปแหกคอกเขาเพียงบางเวลา ถ้าสถานศึกษาเอาแนวคิดนี้ไปใช้ ความเปลี่ยนแปลงในประชาคมโรงเรียน พลังความเข้มแข็งของชุมชนจะเปลี่ยนแปลงพอสมควรเลยทีเดียว

วันที่ 1 พ.ย. 2542 ผมพาลูกลงนาวา โดยที่ผมยังไม่รู้เลยว่าจะไปทางไหน เพราะผมไม่มีทางเลือก ผมอยู่ในโรงเรียนที่ดีอยู่แล้ว และได้รับเกียรติจากโรงเรียนสูงมาก ผมไม่รู้จะไปทางไหน ทางมันแคบลง ส่วนหนึ่งที่ผมได้พบกับเด็กๆ ในการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์รอบๆ ตัวเขา หลังจากได้อยู่แบบเป็นตัวของเขาเอง ความกล้าหาญของเขากลับคืนมาอย่างช้าๆ ยกตัวอย่างง่ายๆ ที่บ้านในห้องผมปิดไฟ แล้วบอกให้ลูกเดินไปที่มุมห้องตรงนั้น คำตอบที่

ภาพรวมที่ผมอธิบายตรงนี้ใช่หรือเปล่า นี่คือสิ่งที่อยากลองบอกควบคู่กันไป เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นพหูสูต และที่ได้มาทั้งหมดนี้ ไม่ใช่ผู้รู้ แต่ได้มาจากการที่ผมลงไปเหยียบขี้ไก่ กล้าลงไปสัมผัสความเป็นจริง เฝ้าสังเกตและปรับปรุง การสัมผัสจากโลกความเป็นจริงตรงนี้มันสอนผม ความรู้ตรงนี้ได้จากการสังเกต ทบทวนหาคำตอบและปรึกษาหารือกัน ตรงนี้เป็นเกร็ดเล็กๆ ที่อยู่รอบตัว แต่เราไม่เห็นมัน แต่ถ้ามีการนำตรงนี้มาสู่การกระจายและสร้างความเข้าใจเป็นกรอบของนโยบาย สร้างความรู้ความเข้าใจให้ถูกต้อง มันจะแก้ปัญหาและกระตุ้นการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้จะสัมฤทธิ์ผลขึ้นมากมาย มันต้องเริ่มจากการเปลี่ยนทัศนะสู่การเปลี่ยนพฤติกรรม สู่การเปลี่ยนอุปนิสัย บุคลิกภาพ สู่การเปลี่ยนวิถีชีวิต

หนึ่งครั้งในการที่จะเข้าสู่วงการการศึกษา เป็นครู คุณไม่ใช่เพียงแค่ทำรายงานจบแล้วก็ผ่านไป แต่ในชีวิตราชการ คุณต้องผ่านเด็กอีก 500 คน 1000 คน 10000 คน ถ้าคุณเข้าใจไม่เพียงพอ คุณจะทำลายเด็กอีกหลายคนโดยไม่ตั้งใจ แต่ถ้าคุณเข้าใจ คุณจะสร้างและขยายผลได้มากมาย เพราะฉะนั้นผมจึงเพียรไปนำเสนอ ที่ไหนว่าง ผมไปพูดหรือไปจัดนิทรรศการได้ ผมจะไปทันที ทุกที่ที่เปิดโอกาสให้ผม

หัวใจสำคัญตัวหนึ่งที่บอกว่า เราเองสอนลูกด้วยวิธีการอย่างไร ในตัวกระบวนการ ผมอยู่กับลูกเพื่อเป็นเพื่อนให้เขารู้สึกปลอดภัย ท่านจะเห็นจากที่ผมอธิบาย กระบวนการตรงนี้ผมใช้การเรียนรู้ด้วยตัวเด็กเอง ซึ่งเป็นหลักตัวเดียวกับ learn how to learn โดยที่ผมก็ไม่รู้จักมัน ผมใช้วิธีให้เด็กค้นหาด้วยตัวของเขาเอง หาทางออกของตัวเขาเองเป็นสิ่งที่ผมค้นพบ มีความเชื่อมากมายที่เราถูกกำหนดมา ผมค้นพบว่า การฝึกหัดปฏิบัติอะไรด้วยตัวเองจนเป็นที่กระจ่างเรียบร้อยแล้ว มันมาเชื่อมโยงกับความคิดในเรื่อง "ความพอดี" ซึ่งก็สอดคล้องกับหลักที่ตัว พ.ร.บ.กำหนด

ผมคิดว่า พ.ร.บ. เป็นแนวทางหนึ่งที่จะเป็นทางออกได้ แต่ถ้าศึกษาให้ลึกลงไปอีก คัมภีร์เล่มนี้ก็ไม่สมบูรณ์มากเพียงพอ เพราะมันเป็นเชิงทฤษฎี และเน้นไปในเรื่องการจัดการโครงสร้าง มากกว่าที่จะเข้าไปสู่หัวใจของกระบวนการเรียนรู้ จะมีประมาณ 4 มาตรา คือมาตรา 21-24 ซึ่งก็สำคัญและดี แต่หาคนที่จะถอดรหัสตรงนี้ไม่ได้ มีน้อยคนมากในแผ่นดินนี้ที่ผมถือว่าเป็นปรมาจารย์ของโลก หนึ่งในนั้นคือ อ. ชาตรี สำราญ ซึ่งเป็นคนจุดประกายความคิดให้ผม ผมมีโอกาสได้อ่านหนังสือของท่าน ท่านใช้คำบางคำ ปล่อยให้เด็กไปหาเนื้อ เด็กจะไปคาบมาทั้งถูกทั้งผิด แล้วเอาสิ่งเหล่านั้นมามอบให้กับครู ครูจะนำมาใช้เป็นเนื้อหา *"อย่าให้กิจที่ทำ เป็นกิจที่สร้างกรรม"* มันควรจะเป็นกิจกรรม ท่านบอกว่าวันนี้เรามีความเข้าใจ แต่วันไหนล่ะที่เราจะเข้าไปในใจ พอเอาคำของท่านมาบดและย่ำใหม่ด้วยกระบวนการที่เด็กสอนผม ผมก็ได้เห็นความชัดเจนขึ้น จริงๆ แล้วพลังอยู่ที่ตัวเด็ก ทำอย่างไรเราจะปลดปล่อยเด็ก และปลดปล่อยตัวเราเองให้ได้ในระดับหนึ่ง ให้กรอบมันกว้างและยืดหยุ่นพอที่เราจะทำงานได้คล่องตัว

ที่พูดมาทั้งหมด ถ้าผมไปอยู่ในระบบเหมือนคุณครูทั้งหลาย ผมไม่มีความสามารถมากเกินกว่าคุณครูที่จะทำได้อย่างนั้น เพราะตัวระบบก็ปิดครูโดยไม่ตั้งใจ ตัวโครงสร้างเองก็ปิด ซึ่งไม่ได้เป็นข้อเสียหาย แต่ต้องมีความพอดี แล้วถ้าจะเปิด ทำได้ขนาดไหน ส่วนนี้ต้องเอามาโยงใย ในท้องถิ่นในชนบทไหน ให้หลักสูตรของท้องถิ่นเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับหลักสูตรแกนกลางอะไร อย่างไร ซึ่งต้องเป็นเรื่องใหญ่ขึ้นไปอีก นี่ก็เป็นสิ่งที่ทำให้เราเข้าใจตัว พ.ร.บ. ตัวการศึกษามากขึ้นทีละลำดับๆ

ทำอย่างไรจึงจะให้เด็กมีชีวิตชีวา สนุกกับการเรียนเรื่องภูมิประเทศ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ครูเองก็รู้สึกสนุก เพราะมันเป็นนันทนาการควบคู่กับการเรียนรู้ เป็นห้องแหล่งเรียนรู้โลกแห่งรากเหง้าของตัวเอง แทนที่จะให้เด็กตะเกียกตะกายขึ้นไปเรียนเอาตอนปริญญาตรี และจะมีสักกี่คนที่เข้าไปเรียนตรงนั้นได้ ถ้าภาครัฐเข้าใจตรงนี้ ปรับมาสู่นโยบายแหล่งเรียนรู้ตามมาตรา 25 ผมเคยไปแซวท่าน รมต. ว่า จะทำอย่างไรให้มีคณะกรรมการผลักดันมาตรา 25 ให้ชัดลึก เอาไหม ในอดีตเรากลัว พ.ร.บ.จะไม่ผ่าน แต่วันนี้มันผ่านแล้ว หากเรายังไม่ผ่านกระบวนการที่สำคัญที่สุด คือ **การมีส่วนร่วมของสังคม** จึงขอให้มีคณะกรรมการเพื่อปลุกเร้ากระบวนการสร้างความเข้าใจ "การปฏิรูปการศึกษา" เพื่อแก้ปัญหาระยะยาวของแผ่นดิน

สิ่งที่พูดมา จะเข้ากับหลักการที่ว่า All for Education, Education for All หลักการนี้เป็นตัวที่จะไปแก้วิกฤตทางปัญญา การที่เด็กได้ทำ เท่ากับเราให้เด็กได้เรียนรู้จากโลกความเป็นจริง โดยการรู้จักให้มากที่สุดเท่าที่เขาจะมี

โอกาส จากการรู้จักมาสู่ฐานความรู้ แล้ววันหนึ่งก็นำมาสู่การรู้เจาะ รู้แจง วันนั้นถ้าเขารู้จักเชื่อมโยง เขาจะเริ่มรู้จริงเพิ่มขึ้น และความรู้แจ้งอาจจะเกิดขึ้น ในจำนวนเด็กหลายล้านคน อาจจะได้คนที่เป็นหัวกะทิ ตอนนี้ผู้นำระดับประเทศของเรา เรามีตัวเลือกไม่กี่ท่าน ซึ่งมันน่ากลัว

ความบิดพริ้วจากส่วนต่างๆ ทำให้เราไม่มีเวทีให้บุคคลเหล่านี้ได้ยืน หลายคนถามผมว่า จะให้เด็กเรียนถึงระดับไหน การเรียนรู้ที่พูดถึงนี้เป็น "การเรียนรู้ตลอดชีวิต" การศึกษาแนวนี้ เขารู้ด้วยตัวเขาเอง ถ้าเด็กต้องการเข้าสู่ระบบเป็นเรื่องง่ายมาก เพราะผมได้ระบุรากฐานของการช่วยตนเอง ถ้าคุณทำตรงนั้นไม่ได้ กระบวนการของผมล้มเหลว ชีวิตของเรา เราก็ควรอยู่ตรงนั้น ผมให้เด็กเรียนรู้ชีวิตด้วยชีวิต ด้วยต้นทุนชีวิตของเขาเอง เขาจะได้เห็นคุณค่าของตัวเอง เพราะถ้าลูกอยู่ในสังคมแบบนี้ สังคมจะแคบกว่า ตามที่หลายๆ คนมอง แต่การที่เราใช้กิจกรรมไปสู่การเรียนรู้โลกภายนอก สังคมของเด็กเปลี่ยนแปลง วันหนึ่งเด็กอาจได้สัมผัสกับเพื่อนใหม่ๆ 5-10 คน ไม่ใช่เพื่อนในห้องเรียน 40 คน แล้วมีเพื่อนสนิทกี่คน ในเพื่อนกี่คนนั้น ยังมีเรื่องคุณภาพของเพื่อนไหม แล้วที่ถามว่าเด็กจะได้เรียนรู้แต่เรื่องดีๆ หรือเปล่า ผมจึงเห็นว่ามันเป็นจุดอ่อนทีเดียว ถ้าผู้ปกครองไม่เข้าใจจุดนี้ แต่ที่จริงเป็นจุดเล็กนิดเดียว ผู้ปกครองจะสัมผัสว่า ถ้าเราเดินไปอย่างนั้นแล้ว ตัวเราเองก็จะตีบตัน แรงกดดันจะทำให้เขาเปลี่ยนแปลงตัวเขาเองอีก เขาต้องเข้าสู่การรวมกลุ่มเพื่อสร้างสังคม สังคมในกลุ่มของคนที่ทำเหมือนกันก็จะเพิ่มมากขึ้น ถ้าปิดตัวเอง เด็กก็จะอยู่ไม่ได้ เขาต้องดิ้นรนหาแหล่งเรียนรู้อื่น เพราะฉะนั้นสังคมของเด็กจะไม่หาย

ในเรื่องความมั่นคงในการแสดงออก เด็กในกลุ่มนี้มีเกิน 50 % ขึ้นไป หลายคนเกินมาก ขึ้นอยู่กับวิสัย มุมมองของผู้ปกครอง ถ้าเป็นผมเอง ผมจะให้ลูกได้สัมผัสกับทุกเรื่องด้วยตัวของเขาเอง และกลับมาทบทวนหาข้อผิดพลาดกัน แต่ถ้าผู้ปกครองคนไหนใส่แว่นอันไหน ก็เป็นเรื่องยากในระดับหนึ่ง ทำให้ผมเริ่มห่วงอยู่อย่างหนึ่งว่า เราพยายามรวมตัวกันเป็นศูนย์ประสานงานการศึกษาโดยครอบครัว เป็นแนวคิดลึกๆ อย่างหนึ่ง ไม่สอดคล้องโดยรวมทั้งหมด ด้วยกรรมวิธี ด้วยกระบวนการ ด้วยวิธีการ ทำให้สิ่งที่เราคาดหวังว่าจะเข้มแข็งขึ้น เดินไปแล้วมันกลับติดหรือหยุดชะงัก คิดว่าต้องปรับเปลี่ยน ผมเคยนำเสนอกับสภาการศึกษาอยู่บ้างว่า อยากจะสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มของผู้ปกครองและกลุ่มสังคมด้วย โดยให้สภาการศึกษาจัดเดือนละครั้ง ดูเหมือนว่า ทำได้ 2-3 ครั้ง และไม่ตรงตามเจตนารมณ์ วิธีการ และกระบวนการที่เราต้องการให้เกิด แม้ตัวกฎระเบียบกระทรวงเกือบเสร็จแล้ว เราเลยไม่ได้ดันต่อ ผมคิดว่าปล่อยให้เป็นเรื่องอะไรที่อยู่ตรงนี้ก็ดีเหมือนกัน ไม่ใช่เรื่องที่สำเร็จทุกเรื่อง ต้องเป็นเรื่องที่ดีหมด บางทีสิ่งที่มันค้างคาใจก็ต้องปล่อยไป จะได้มารวมตัวกระตุ้นกันใหม่

ในตัวกระบวนการ มันต้องเริ่มจากสิ่งแรกที่เราให้น้ำหนักสูงสุด ซึ่งไม่ใช่ความรู้ หัวใจสำคัญของการศึกษาโดยครอบครัวคือ ความรักความอบอุ่นในครอบครัว แม่ค้าขายกล้วยแขกก็ทำการศึกษาโดยครอบครัวได้ แต่ประเด็นสำคัญคือ คุณมีความรักความอบอุ่นอย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีความรู้ความเข้าใจประกอบด้วย ต้องเน้นหนักที่ตัวกระบวนการ มาตราไหนผมจำไม่ได้ที่บอกว่า กระทรวงต้องให้ความรู้ให้การศึกษา ซึ่งตรงนี้หาคนทำยาก ทุกวันนี้ชุมชนไหนมีสัมมนา ผมก็แบกของผมไปจัดเอง

ถึงวันนี้ผมก็ฝันดัง ประกาศออกไปว่า ผมเปิดโรงเรียนแน่ เป็นโรงเรียนของผม คุณอยู่เชียงใหม่ เชียงราย หาดใหญ่ คุณก็เรียนอยู่ตรงนั้น แล้วมาเรียนกับผม แต่ผมยังไม่ได้เตรียมอะไรเลย พอเห็นปัญหาแล้วไม่น่าเชื่อว่าประเทศไทยเดินมาถึงตรงนี้ หลังจากที่ได้เดินเข้าไปในก้นของชุมชนที่เขาขาดความรู้ ขาดโอกาส ขาดสิ่งต่างๆ แล้วลองไต่มาถึงระดับนโยบาย ที่มันหลงทิศ งบประมาณปีหนึ่งแสนกว่าล้านละลายไปกับการศึกษา ไปกับตัวอาคาร ไปกับอะไรอีกมากมาย แล้วตกลงความรู้ที่แท้จริงของเราไปไหน เราหมดไปมากมาย แล้วเราได้คนเก่งที่เห็นแก่ตัวมาเท่าไร และทอดทิ้งคนดีที่อยู่เรี่ยราดกลางทาง อย่างที่ อ.สุรินทร์ พูด เราดั้นเอาแต่หัวกะทิ แล้วหางกะทิ เราทิ้งไปอย่างกับเขาไม่มีค่าเป็นมนุษย์ อย่างที่ อ.เสน่ห์ จามริก พูดอยู่เสมอว่า "อย่าเพียรสร้างยักษ์สร้างมารไม่กี่ตัวกี่ตน เพียรยกคนทั้งชาติขึ้นพร้อมกันเถิด"

เสาหลักที่มีคุณค่าของเรามีมากมาย แต่สิ่งเหล่านั้นกลับไม่ถูกนำมาใช้ สิ่งที่น่าห่วง ที่ท่านบอกว่าท่านหันหลังให้กับระบบ ความเป็นไปของตัวโครงสร้าง เพราะท่านพูดมาครึ่งค่อนชีวิตแล้ว ประเทศไทยน่าห่วงจริงๆ ทั้งที่เรามี

เพชรนิลจินดาอยู่ในมือ เรามีคุณค่าศิลปวัฒนธรรม เรามีต้นทุนของชีวิตมากมายกว่าหลายๆ ประเทศ เรามีความหลากหลายทางชีวภาพ 7 เปอร์เซ็นต์ของโลกที่มีทรัพยากรเหลือเฟือ แต่เราถูกทำลายด้วยคนบางกลุ่ม ด้วยทิศทางที่เข้าใจไม่ถูกต้อง ด้วยค่านิยมที่ตีกรอบความเชื่อของเรา ซึ่งยากมากที่จะทลายกำแพงพวกนี้ออกไป แต่ในฐานะความเป็นคน ผมก็ต้องทำหน้าที่ของผม เท่าที่จะทำได้

สิ่งต่างๆ ที่ผมพูด มันเชื่อมโยงเป็นหนึ่ง แต่พอมองกระบวนการศึกษาในแนวแบบนี้แล้ว ผมไปเจอหนังสือเล่มหนึ่งของญี่ปุ่น สิ่งที่ผมอยากเขียนอยากทำ มันไปตรงกับแบบเรียนของเขาทั้งหมด ที่เขาทำกันมานานแล้วร่วม30-40 ปี จึงพอจะเข้าใจว่า ญี่ปุ่นได้ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบนี้มานานมาก ย้อนกลับไปดูตัวร่างหลักสูตรการศึกษา 2521 ฉบับปรับปรุง 2533 ที่ว่าให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง มันเกิดกับการศึกษาบ้านเรามานานแล้ว จริงๆ แล้วโครงสร้างระบบของเก่า ใช้ได้พอสมควร แต่การปฏิบัติการต่างหาก แล้วใครกล้าหยิบมาพูดล่ะครับ ตัวกระบวนการมันผิดพลาดสะสมมานาน ตั้งแต่บุคลากรซึ่งคือครู

กลับมาที่ญี่ปุ่น กระบวนการเขาก็ดี ถูกต้อง แต่วันนี้ทุกข์ของเขา ไม่มีใครเคยพูดถึง อัตราการฆ่าตัวตายของเขามากมายจริงๆ นับเป็นรายนาที รายชั่วโมงเลยด้วยซ้ำ แล้วทำไมปรากฏการณ์การศึกษาที่เขาว่า ของเขาดี เขาแน่ เขายังจะเกิดปรากฏการณ์แบบนี้มากขึ้น สิ่งที่เขาบอกว่าพัฒนาไปแล้ว กลายเป็นหอกทิ่มแทงเขา กลับไปดูที่อเมริกา ไล่ยิงกันเป็นว่าเล่น ขบวนการการศึกษาของเขา ก็ดีกว่าเรามากมาย เรากำลังเดินตามเส้นทางที่เราคิดว่านั่นใช่ การปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ ก็กำลังเดินไปแบบนั้น อันนี้ในมุมมองแบบภายนอกนะครับ แต่เจตนารมณ์จริงๆ มันไม่ใช่ ผมมานั่งทบทวนจากบทเรียนของเขา เขามาได้ดีตั้ง 30-40 ปี ปัญหาเขาดีขึ้นในเชิงเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิต แต่เคยมีใครตั้งคำถามกลับไปไหมว่า สิ่งเหลวแหลกของเขา มันเป็นอะไรบ้าง ดังนั้นในเมื่อเราจะปฏิรูปทั้งที เรามองเขาให้ไกลหน่อยได้ไหม เป็นไปได้ไหมว่า ตัวกระบวนการของเขามันผิดพลาด แล้วเราจะป้องกันอย่างไร ผมตั้งข้อสังเกตว่า มันมีข้อแตกต่างบางประการในขบวนการการศึกษาของเขาที่ขาดอย่างมากๆ ซึ่งสังคมไทยมีดีตรงนี้ แต่ไม่เห็นและไม่ใช้กัน

โชคดีตอนที่ผมยังไม่รู้ว่าการศึกษาคืออะไร ผมได้ไปที่วัดป่าสุขโต จ.ชัยภูมิ เด็กก็ชวนทำกิจกรรม เดินไปปลูกต้นไม้ พระราชดำรัสในหลวงก็บอกแล้ว การปลูกป่าคือคุณต้องปลูกในหัวใจของเด็กและเยาวชน ไม่ใช่แค่ปลูกวันนั้นวันเดียว ผมก็จะเริ่มปลูกต้นไม้ในใจเด็กตั้งแต่วันนี้ ก็ชวนกันเดินเล่น ทำกิจกรรมกันต่างๆ สนุกมาก แต่หลวงพี่ท่านหนึ่งท่านทักผม แล้วท่านก็ไม่ได้พูดอะไรต่อ เป็นปริศนามาให้ผมค้นหาอีกตั้ง 3 เดือนกว่า ท่านทักผมเรื่องอะไร ผมก็ทำทุกอย่างดีหมด ท่านว่า เด็กท่าทางอย่างนี้ต้องระวังหน่อยนะ ผมก็บอกว่า กระบวนการของผมคือให้เด็กสัมผัสความจริงอะไรต่างๆ ทำทุกอย่างแล้ว ทำไมท่านทักอย่างนี้ 3 เดือนต่อมา ต้องขอบคุณที่ท่านได้ทักผม เพราะสิ่งที่เราให้เด็กเกิดความใฝ่รู้ขึ้นมา พื้นฐานไม่ได้แน่นพอ ไม่ได้ถูกอะไรบางอย่างกำกับไว้ สะกดให้อยู่ในกรอบที่ควรทำและไม่ควรทำ ตรงนั้นคือแนวของวัดป่าสุขโต ใช้แนวการเจริญสติกรรมฐาน ของหลวงพ่อเทียน เป็นตัวสะกดในการดำเนินชีวิต ผมจึงเข้าใจว่า ถ้าเด็กๆ ได้รับการฝึกหัดในเรื่องของสติ นั่นคือสิ่งที่ผมบอกแต่ต้นว่า รู้อะไรไม่เท่ารู้จักตน รู้จักคน รู้ประมาณ การรู้จักตนคือเริ่มจากตรงนี้ คุณไปรู้ภายนอกหมด แต่คุณไม่รู้จักตัวเอง ทำอย่างไรให้กระบวนการเรียนรู้ของเรากลับมาเริ่มต้นที่การรู้จักตัวเอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเลยทีเดียว และการรู้จักตนเองตรงนั้นคือการใช้ตัวสติ ผลปรากฏว่า ทุกวันนี้ผมยังทำอะไรไม่ได้มากเท่าไรในการเจริญสติ แต่ในการทดลองที่ใช้กับลูก ถามเขาว่าการที่ลูกเจริญสติ กำลังทำอยู่ รู้ตัวไหม เขารู้ แล้วแต่ช่วงเวลา วันละ 3-5 นาที ให้รู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ รู้นี่คือรู้ภายใน และผมก็ใช้ตรงนี้เป็นหัวใจเลย ผมย้ำเสมอว่า สิ่งที่สำคัญคือ เฝ้าดูใส่ใจ เฝ้าดูตัวเอง เฝ้าดูธรรมชาติ

เฝ้าดูใส่ใจคือเจริญสติ กำหนดรู้ในการเคลื่อนไหว เฝ้าดูตัวเอง เมื่อวานทำอะไรผิด-ถูก ควรปรับปรุงวันนี้อย่างไร เฝ้าดูธรรมชาติคือ ฝึกการสังเกต หัวใจผมคือใช้ตรงนี้ฝึกไปเรื่อยๆ จนเด็กรู้สึกว่าผมจำจี้จำไช ซึ่งผมก็ยอมรับ เสียดายที่ตัวเองทำไม่ได้มากเท่าไร เหตุผลของผู้ใหญ่คือ ความคิดเราเยอะ ปรากฏว่าความรู้สึกตัวกับความคิดนั้นมันเกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาเดียวเท่านั้น และคนเราก็ไปอยู่กับความคิดสัก 99 เปอร์เซ็นต์ และไปตายที่ความโกรธ โมโห อารมณ์ ซึ่งเป็นเรื่องลึกอีก

ผลที่ลองทำแบบนี้กับเด็กอยู่ 7 วัน เขาเริ่มรู้สึกว่าเขารู้ ผมทำมาเป็นปี ผมก็ยังไม่รู้ แต่เด็กรู้ เด็กรู้ได้เร็วมาก เพราะสมองเขา การฝึกสติเป็นนามธรรม ช้าๆ แต่มันแกร่ง มันจะเป็นเกราะของมวลปัญหา สติจะทำให้รู้สึกตัวและยั้งคิดได้มากขึ้น ถ้าตัวนี้ถูกกำกับไปพร้อมกับความรู้ด้วยกันแล้ว มันจะเป็นคลังที่มีคุณค่ามหาศาล ตรงนี้เป็นข้อเปรียบเทียบที่ผมได้ค้นขึ้นมาว่า ตรงนี้หรือเปล่า ที่สังคมญี่ปุ่น สังคมอเมริกันหรือทั่วโลกไม่มีตรงนี้มากเพียงพอในการปูพื้นฐาน แต่ในกระบวนการความรู้เขามีมากพอ ครั้งหนึ่งที่ผมรู้สึกมั่นใจและเชื่อมั่นเลย ผมฟังแนวการศึกษาแบบวอลดอล์ฟมามาก ผมยังเห็นไม่ชัดและไม่มั่นใจเท่าไร ปรากฏว่ามีโอกาสอยู่ครั้งหนึ่ง ไปเจอคนไทยคนหนึ่งที่ไปเรียนอยู่วอลดอล์ฟ ตอนนี้เขากลับมาเมืองไทย สอนอยู่ที่ปัญโญทัย ที่รุ่งอรุณ ที่บ้านรัก เป็นครูพิเศษ แล้วก็จะกลับเยอรมัน ผมได้พบแกโดยบังเอิญ ได้ทำโครงการประชาสัมพันธ์ให้แก ฟังดูก็ไม่เข้าใจเท่าไร จนฟังไปเรื่อยๆ ผมตระหนักเลยว่าแนวการศึกษาของวอลดอล์ฟ จริงๆ มันคือกิจกรรมที่ใช้สติเป็นพื้นฐานในการกำกับทุกกิจกรรม แต่เราไม่เคยรู้เลยว่าใช้สติกำกับ เพราะเขาใช้ขบวนการไปสู่การทำกิจกรรม ที่สรุปอย่างนั้นเพราะ เขาเดินเข้าเดินออกให้รู้ตัว แต่ไม่ได้บอกว่าให้รู้ตัว ให้มองทางซ้าย รับทางขวาเข้ามา กิจกรรมต่างๆ เหล่านั้น ให้เรียนรู้จากการให้การรับ การแบ่งปัน มีอยู่กิจกรรมหนึ่ง ที่เขาเดิน ยกซ้าย เหยียบให้รู้ ซึ่งมันเป็นตัวเดียวกับจุลสติ ท่านรูดอล์ฟ สไตน์เนอร์ ได้แปลง ได้ปูพื้นฐานสลายกิจกรรมที่จะพูดถึงการเจริญสติแบบตรงไปตรงมาใหม่ สู่กระบวนการกิจกรรมที่แนบเนียน ซึ่งถ้าได้รับการเพาะบ่มอยู่ตลอดเวลา จะเกิดผลที่ดีในระยะยาวจริงๆ เขาจะเน้นการสัมผัสธรรมชาติโดยไม่เน้นเทคโนโลยี เข้าใจว่าพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าไปในเยอรมันนานแล้ว เป็นไปได้ไหมที่ท่านรูดอล์ฟได้ศึกษาพุทธศาสนาจนเข้าใจในระดับขั้นหนึ่งแล้วได้นำไปใช้ในกระบวนการการศึกษา เพราะพุทธศาสนาก็เป็นหนึ่งในความจริงโลก เพียงแต่จะนำมาบัญญัติในทิศทางของศาสนาอย่างไร

ผมได้ค้นพบจากขบวนการศึกษาโดยครอบครัว โดยให้เด็กๆ กับผมเป็นผู้เรียนรู้พร้อมกันไป และกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ เด็กกลับเป็นผู้สอนผม ทั้งนี้ทั้งนั้นปัจจัยการศึกษาโดยครอบครัวนั้น เริ่มตั้งแต่ว่า คุณมองปัญหาหรือสภาพที่ว่า คุณจะปล่อยให้ลูกคุณเติบโตไปในความเสี่ยงแบบนั้น หรือจะหันมาทำความเข้าใจการศึกษาแบบนี้ เริ่มกล้า เราไม่สามารถทำได้ 100 เปอร์เซ็นต์ ในวันนี้ แต่เราอาจทำได้สัก 20 เปอร์เซ็นต์ เอากระบวนการนี้ใส่เข้าไปช้าๆ คือ ให้เด็กปรับตัว เด็กได้มีข้อเปรียบเทียบ พ่อแม่เองได้เริ่มเรียนรู้ปรับตัว สะสมความเชื่อมั่นและความกล้าเพิ่มขึ้น แต่ตัวกระบวนการคือต้องมีกิจกรรม สร้างความมั่นใจให้กับพ่อแม่กลุ่มนี้ เปิดโอกาสให้เด็กสร้างสังคม ห้องเรียนเปิด แทนที่จะมองการศึกษาโดยครอบครัวอย่างเป็นครอบครัวเดี่ยว เรามีคนด้อยโอกาสอีกมาก ถ้าแต่ละครอบครัวจะมารวมตัวและแบ่งปัน ให้กลายเป็นชุมชนที่ใหญ่ขึ้น เชื่อมสายสัมพันธ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นเรื่องเดียวกัน แทนที่จะพูดเรื่องการศึกษาโดยครอบครัว แต่นี่เป็นภาพรวมของการศึกษา ทำให้ความเชื่อที่ว่า ต้องรอคุณวุฒิ มันลดลง และการตรวจสอบประเมินผลคุณวุฒิในอนาคตก็จะเปลี่ยน ตราบใดที่จะใช้ตัวเอนทรานซ์ด้วย GPA ซึ่งตัวนี้ถ้าศึกษาให้ดี มันกำลังทำลายเด็กอยู่ ความเชื่อของพ่อแม่ที่ว่า ต้องการวุฒิทางการศึกษา จะคลายตัวลง เด็กๆ เหล่านี้ถูกสร้างให้มีความอิสระ มีความมั่นคงทางความคิด ทางอารมณ์ พัฒนาตัวเองด้วยตัวเอง ผมเชื่อครับว่า เด็กได้บินแล้ว ให้เข้ากรงก็จิกออก เด็กเหล่านี้ได้สะสมทุนทางปัญญา เอาความรู้ความสามารถของเขา คนเหล่านี้จะสะสมกิจกรรมสู่กิจการ เด็กจะเป็นผู้สร้างงานมากกว่าหางาน มันเป็นโครงสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว และสังคมอเมริกันที่เขามีความหลากกลายตรงนี้ เขาเคารพความหลากหลายตรงนี้ ทำให้สังคมเขาไม่ล่มพร้อมกัน เพราะเขามีความหลากหลายเป็นตัวค้ำยัน อย่างบ้านเรา มันจะเป็นการฟื้นฟูทั้งวัฒนธรรม คุณธรรม เผยแพร่สืบไปพร้อมกับการศึกษา

ไม่ได้หมายความว่า การศึกษาโดยครอบครัวนั้นสมบูรณ์ที่สุด ยังมีปัญหาที่ต้องมาร่วมมือกัน ในลักษณะที่ว่าเราไม่มีสระว่ายน้ำ ไม่มีเครื่องมือทดลองวิทยาศาสตร์ จำเป็นที่ในระบบต้องมาเกื้อหนุน เราอยากให้โรงเรียนที่เห็นความสำคัญตรงนี้มาร่วมกัน แต่ไม่เคยมี ทุกวันนี้เราต้องการวิชาชีพครู ต้องการจิตวิญญาณ ของพ่อครูแม่ครู แต่วันนี้จะแก้ที่ตัวปัญหาเล็กๆ มันไม่พอ จำเป็นต้องมาแก้กันที่ตัวสื่อ ซึ่งกำลังทำลายเรา ระบบสารสนเทศที่กำลังพุ่งเข้าหาเด็กต้องใช้ทั้ง 2 ส่วน ในการปฏิรูปพร้อมกัน ต้องมีเวทีของการเรียนรู้ภาคปฏิบัติการเชิงวิจัยควบคู่กัน

ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

อ. เตือนใจ :

....ดีใจมากที่ได้รู้ว่า เป็นลูกศิษย์ อ.ชาตรี สำราญ ซึ่งแนวคิดของอาจารย์ดีมาก สิ่งที่คุณมีเหมือนพี่คือ มีความบ้า แต่พี่ชัดเจนในความที่พี่เป็นศิลปิน ที่คุณพูดว่าญานวิทยา ประเทศเรายังไม่มีเรื่องญานวิทยา มันก็คือคลิ๊กคนเราคลิ๊กได้เยอะ ญานคือการหยั่งรู้ ไม่ใช่เรียนรู้ พี่มีโอกาสไปเรียน ก็รู้คำศัพท์เหล่านี้มา ตอนนี้จะใช้คำว่า "มหาสมุทรแห่งการเรียน" เพราะความรู้มันเยอะ การรู้ในตนเองนั้นถูกต้องเลย

คุณนิศานารถ :

ตอนนี้ที่สนใจกันอยู่ ก็ของ Civicnet เรื่องเยาวชน แต่เพิ่งเริ่มต้น เด็กที่เราเอามาร่วมเวที จะเป็นเด็กในระบบปิด ตั้งแต่ ม.ต้น-ปริญญาโท คละเคล้ากัน สิ่งที่คุณอาทิตย์พูดมีความหมายมากมาย และใช้เวลาค้นหายาวนานมาก เด็กในกลุ่มเรา อย่างลูกตัวเองก็ไปสะดุดความคิดของลูกคุณอาทิตย์อย่างแรงตอนที่ไปทำกิจกรรมด้วยกัน เขาทำให้เด็กในระบบปิดงงมาก ไม่น่าเชื่อว่าเด็กอายุแค่ 7-8 ขวบ พูดได้ขนาดนั้น คือ เขาไปถามว่า เรียนอยู่ที่บ้านเป็นอย่างไร เขาตอบว่า เวลาผมอยากเรียนเลข ถ้าอยู่ในโรงเรียนก็ได้เรียนแค่ 1หรือ 2 ชั่วโมง ก็ต้องไปเรียนอย่างอื่น แต่ถ้าผมอยากเรียน ผมจะเรียนเมื่อไรก็ได้ ยาวเท่าที่ผมอยาก ก็ทำให้ค้นพบว่า ถ้าเด็กมีพื้น รักอะไร เขาสามารถไปได้สุดๆ ในสิ่งที่เขาอยากไป แต่เด็กในระบบ เขาต้องเรียนไปหมด ทั้งๆ ที่ในขณะที่เขากำลังเริ่มอยากจะคุ้ยเขี่ยหาสิ่งต่อเนื่องต่อได้ เขาถูกระบบไปปิด ไปสับเวลาเป็นท่อนๆ

เรื่องที่เรากำลังทำคือ สร้างสรรค์ย่านแพร่ง แต้มแต่งอนาคต คือการเติมความรู้เมื่อเกิดความสนใจขึ้น จะใช้เทคนิคอย่างไร อย่างหนึ่งคือเราใช้ appreciate inquiry ที่พี่ชัยวัฒน์ ถิระพันธุ์ เอามาเผยแพร่ คือการตั้งคำถามและค้นหา การตั้งคำถามที่จะให้เกิดคำตอบและไปแสวงหาความรู้ต่อเนื่อง ตัวนี้มันจะไปพร้อมกับตอนที่เราทำ action learning และขบวนการตั้งคำถามใน appreciate inquiry จะมี 4 ตัวด้วยกัน คือ discovery เอาเด็กไปค้นดว้า จะมีขบวนการตั้งคำถามในการค้นหา ไม่ให้เด็กถามว่าทำไม แต่ให้ถามว่าเพราะอะไร เพื่อจะแตกการแสวงหาให้มากขึ้น คือเราเอาเด็กมาเปิดเวทีแล้วทำกระบวนทัศน์ใหม่ ด้วยการให้เขามาเรียนรู้วิชาการด้วยตัวเขาเอง ตัวเราให้เด็กลงไปปฏิบัติด้วย แล้วมาพูดกันว่า เด็กได้พบอะไรบ้าง โดยเราไปทำที่แพร่ง เอาคนเก่า เล่าเรื่องเมืองเก่า มาคุยกับเด็ก ให้เด็กถาม โดยให้เด็กไปเดินก่อน พบว่าเด็กถาม ซึ่งเขาไม่เคยสนใจเลยว่าประวัติศาสตร์ย่านแพร่งมันเป็นอย่างไร ผู้ใหญ่เองก็ไม่สนใจเหมือนกัน เขาตั้งคำถามขนาดที่ผู้ใหญ่งงเลยว่า เด็กไม่น่าจะตั้งคำถามได้ขนาดนี้ เด็กก็มี 30 กว่าคน เด็กลงไปคุยกับชุมชน ไปแสวงหาพลังตัวบวก ขบวนการนี้จะเน้นการไม่ไปซักไซ้ตัวปัญหา แต่จะไปถามหาพลัง ทำอย่างไรให้เกิดความฝัน เด็กจะต้องทำ presentation กัน แต่ก่อนนั้นก็จะมีเวทีเครือข่ายเยาวชนมาคุยกัน นี่คือสิ่งที่ทางบางกอกฟอรั่มกำลังทำ

เราหาว่า จุดคานงัดจริงๆ มันอยู่ตรงไหน อำนาจมากเกินไปมันก็หัก เราหาว่าอะไรคือตัวเปลี่ยนสังคม ก็คือเด็กนี่เอง เด็กในสังคมเรียนแบบปิด มีเด็กคนหนึ่งเรียน 7 วัน ถึง 2 ทุ่มทุกวัน เพื่อหมายเข้าเตรียมอุดม เมื่อก่อนลูกเราก็เรียน 7 วันเหมือนกัน จนเราต้องกระชากเขาออกมาจากระบบเรียนพิเศษ ซึ่งเด็กในระบบปิดเป็นอย่างนี้หมด แต่สิ่งที่เราทำคือ หาเวลาที่เป็นช่วงจะทำได้

การที่เราเอาเด็กปริญญาโทไปด้วย เพื่อให้เขามาถอด มาสังเกต ใช้งานวิจัยของเขามาสังเกตเด็กที่ลงไปในพื้นที่จริง ว่ามันเกิดอะไรขึ้น เราพบว่า เด็กได้เปลี่ยนพฤติกรรมมากเลย ตั้งแต่ในวันที่เราทำกิจกรรมครั้งแรก เด็กที่อยู่ในระบบปิดเปลี่ยนไปเร็วมาก เขาทำแผนเกี่ยวกับย่านแพร่ง จนชุมชนที่เป็นผู้นำอยู่ตรงนั้น งงว่าเด็กทำได้รวดเร็วและคิดได้ลึกว่าที่ทีมเขาคิดกันอยู่ เราพบว่าจริงๆ แล้ว การเปลี่ยนผู้ใหญ่นั้นยากมาก ถ้าเราสามารถจะสร้างพลังให้กับเด็กได้ก็จะเป็นกำลังมหาศาล

อีกเรื่องหนึ่งที่ทำร่วมกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) คือพลังแผ่นดิน และที่ตัวเองรับผิดอยู่ก็คือกองทุนกู้ยืมการศึกษา (กยศ.) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลชุดที่แล้ว ที่ให้เด็กกู้ปลอดดอกเบี้ย แล้วใช้คืนภายใน 2 ปี หลังจากจบ

ก็เอาตัวนี้ไปจัดว่า ทำอย่างไรให้เด็กทั่วประเทศ ซึ่งเป็นเด็กที่ด้อยโอกาสได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานที่จะสร้างกระบวนคิดใหม่ๆ ได้ ตอนนี้ผ่านขั้นที่ 1 และกำลังเข้าไปในกรรมการชุดใหญ่ คือให้เด็กลงมาทำกิจกรรม เปิดการเรียนรู้จากในห้องมาสู่เวทีข้างนอก ซึ่งเสนอเข้าไปในคณะกรรมการกองทุน กยศ. ซึ่งเป็นกรรมการชุดใหญ่ จากกระทรวงการคลัง กระทรวงศึกษาฯ ทบวงมหาวิทยาลัย เป็นแผนใหญ่ที่เราอยากจะทำเป็นการนำร่องสัก 9 ภูมิภาค แล้วแผนไหนที่ใครอาสาจะทำ ก็เข้ามาได้ ซึ่งมันต้องการกระบวนการคิดมาก ถ้าเวทีนี้ไปร่วมกันได้ก็จะดี ส่วนเด็กในโฮมสดูลกับเด็กในระบบ ก็น่าจะมีการเรียนรู้ระหว่างเด็กด้วยกัน

คุณภาวนา :

โฮมสดูลก็เป็นทางเลือกทางการศึกษาอย่างหนึ่ง แต่ก็คงไม่สมบูรณ์ การที่ถ้าพ่อแม่มีความพร้อม เข้าใจ มีเป้าหมาย รู้ว่าชีวิตต้องการอะไร และพยายามปลูกฝังลูก อย่างวิธีการของคุณอาทิตย์ที่เป็นแบบการวิจัยในการที่เสริมรากฐานชีวิตที่ดี และกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ทำให้เด็กสนใจใฝ่รู้ ตรงนี้ถ้าทุกครอบครัวทำได้ เด็กก็จะเติบโตไปได้เอง เราจะเห็นว่า ในต่างประเทศ ปริญญาไม่ใช่สิ่งสำคัญ คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิต อย่างบิล เกตต์ ก็ไม่ได้เข้ามหาวิทยาลัย

เวลาที่ครูสอนเด็กแล้วเขาตอบไม่ได้ นั่นอาจเป็นเพราะเด็กไม่สนใจ วิธีการสอนของครูอาจจะน่าเบื่อ ครูอาจต้องนำจิตวิทยามาใช้ กระบวนการเรียนรู้เกิดได้อย่างไร เราจะแทรกตัวเร้าเข้าไปได้อย่างไร อย่างวิชาประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิชาน่าเบื่อ แต่ทำไมครูบางท่านสอนได้สนุก ทุกคนตั้งใจฟัง นี่เป็นวิธีที่ครูต้องปรับปรุง คิดว่าโรงเรียนที่เป็นระบบปิดก็เป็นระบบที่ดี แต่ว่าที่มันทำให้เยาวชนเราเสียหายไป ก็เพราะครูไม่ดี คือครูไม่มีวิญญาณของความเป็นครู หลักสูตรไม่ดี คนที่สร้างหลักสูตรต้องรู้ว่าเป้าหมายของประเทศไทยคืออะไร จะได้จัดหลักสูตรให้สอดคล้อง หลักสูตรของเราถ้าเทียบกับต่างประเทศก็ล้าหลังเขา แล้วเราจะยึดอะไร เรายึดแนวฝรั่งโดยที่ไม่มีรากฐานของเรา ก็เกรงว่ามันจะล้มหลายอย่างที่ปฏิรูป เราดูฝรั่งมาตลอด แต่เราไม่ได้ดูความล้มเหลวของเขา ไม่ได้ศึกษาในระยะยาว เราพึ่งเพราะรับฝรั่งมากเกินไป

ตอนเด็กๆ ดิฉันอยู่โรงเรียนคริสต์ ตอนเช้าเราจะร้องเพลงในคัมภีร์กันเล็กๆ น้อยๆ เอาเรื่องราวคุณธรรมสอดแทรกไปในนั้น และพวกเราก็ชอบ ชั่วโมงถัดไปที่ไปเรียนหนังสือ มันทำให้เราเรียนรู้เร็วขึ้น เราน่าจะให้โรงเรียนมีการร้องเพลง อย่างดร.สาทิส ก็บอกว่าวันหนึ่งต้องร้องเพลงบ้าง เราน่าจะเอาความรู้ต่างๆ มาบรรจุอยู่ในขบวนการสอนให้แก่เด็ก สร้างอารมณ์ จินตนาการให้เด็ก ดิฉันเคยจัดหลักสูตรจิตใต้สำนึกร่วมกับอาจารย์ธรรมศาสตร์ ถ้าไม่มีความคิด ก็จะทำอะไรไม่ได้ ต้องมีจินตนาการ ก็พยายามสร้างให้เด็ก ให้เขาทะลุกรอบความคิดออกมา

คุณภาวนา :

ทำอย่างไรที่จะจับครูมาปฏิรูป ครูมีความสำคัญมาก สามารถเปลี่ยนเราได้ ส่วนเด็กก็ต้องทำไปพร้อมกันด้วย

คุณภัทรา :

โดยภารกิจหลักของสถาบันครอบครัว ก็ต้องดูแลลูกหลานของตัวเอง ถ้าพ่อแม่ได้รับรู้และเข้าใจ นอกจากให้ความรักอย่างเดียว อาจแปรรูปความรัก ให้ลูกมีความรู้ มีพื้นฐานที่มั่นคง ถ้าเราจะกระจายตรงนี้ให้ครอบครัวเข้าใจ ก็อาจไม่ต้องมาทำโฮมสดูลเต็มรูปแบบ แต่เนียนไปในชีวิตประจำวัน ให้ได้รับรู้เข้าใจ และบ่มเพาะลูกตัวเอง ให้มีความรู้ช่วยตัวเองได้ เป็นคนดี หรือมีมุมมองที่ดี

พ่อแม่ควรที่จะเสนอมุมมองให้แก่ลูก ทำอย่างไรให้พ่อแม่มีมุมมองที่เหมาะสม ขณะเดียวกัน เครือข่ายอื่นในสังคม จะช่วยครอบครัวที่ยังอ่อนด้อยได้อย่างไร ภาครัฐจะเข้ามาสนับสนุนได้อย่างไร เพราะแหล่งความรู้บางอย่างก็ต้องใช้เงิน ภาคีฯ อาจต้องมากระตุ้นให้ครอบครัวมองเห็นมุมนี้อย่างไรด้วย

คุณภาวนา :

สื่อนี่สำคัญ พ่อแม่บางคนรักลูก แต่เข้าใจไม่ถูกต้อง คิดว่าเราฝากลูกไว้กลับโรงเรียนที่ดีที่สุด แล้วลูกจะปลอดภัย ลูกจะเก่ง ซึ่งเป็นมานานแล้วที่เราเชื่อมั่นในโรงเรียน แต่ตอนนี้ความเชื่อมั่นหายไป ก็ต้องมีคนกลุ่มหนึ่งออกมาทำ

ดิฉันเชื่อมั่นในโฮมสคูล นึกถึงสมัยโบราณที่เขาเลี้ยงลูกมาอย่างไร เขาสามารถสอนอาชีพ สอนทุกสิ่งทุกอย่าง เพียงแต่สมัยนี้มันยุ่งยากมากขึ้น ก็อาจต้องใช้เทคโนโลยี ต้องอาศัยสถาบันที่เราต้องไปเป็นเครือข่ายร่วมกับเขา แต่เขาก็มีระบบที่เป็นเขต พ่อแม่โฮมสคูลต้องไปแจ้งว่าเป็นสมาชิกของเขตไหน เพื่อไปใช้เครื่องมืออุปกรณ์ ของ อ.เตือนใจ ดิฉันอาจให้ไปทำเรื่องของห้องคลื่นเสียงแห่งความปรารถนาดี 3 เรื่อง ถ้าเราได้ออกติดๆ กัน พ่อแม่เขาฟัง ก็อยากให้ลูกเขาดี เขาจะได้เห็นว่า สิ่งเหล่านี้โรงเรียนไม่มี พ่อแม่อาจให้ลูกคิดถามใหม่

คุณทรงพล :

ของไทสร้างสรรค์ก็น่าสนใจ อาจทำได้ทั้งการศึกษาในระบบ-นอกระบบ เราคงต้องไปพิจารณาพร้อมกับความเป็นพลวัตของสังคม การศึกษาในอดีตของเรา มันมีจุดดีอยู่เยอะ เราเคยพูดถึงสุ จิ ปุ ลิ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ แนวคิดการศึกษามันมีอยู่แล้ว แต่สิ่งที่เปลี่ยนเนื่องจากการเติบโตของประชากรมันขยายตัวสูง รูปแบบการจัดการศึกษาที่รวมศูนย์ จึงไม่สามารถตอบสนองการเจริญเติบโตของประชากรได้ แต่ก่อนครูดูนักเรียนไม่กี่คน จนตอนนี้เรียนหลายกะ ภาคเช้า ภาคบ่าย ภาคกลางคืน สถานที่ไม่เอื้อต่อการทำกิจกรรมนอกหลักสูตรที่สร้างสรรค์

ต้องเปิดทางเลือก กิจกรรมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวต้องมีจุดเด่นของมัน การศึกษาในระบบก็มีจุดเด่นในขณะที่ก็มีจุดอ่อนด้วย ภาคีเด็กจะช่วยผสมผสานตรงนี้อย่างไร

จากกิจกรรมของ อ.เตือนใจ ของคุณนิศานารถ หรือของคุณอาทิตย์ มันเป็นไปได้ไหมที่จะเริ่มจากที่ตัวสมาชิก ลูกหลานของเรา การจัดกิจกรรมอย่างที่ทุกท่านพูด เป็นการศึกษานอกสถานที่ เอาเด็กมาจัดกิจกรรม เป็นขบวนการเรียนรู้ตลอดเส้นทาง ผมคิดง่ายๆ ว่า รอบกรุงเทพฯ ก็มี หรือจะไกลออกไปในรัศมี สิงห์บุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี เพียงแต่ขาดคนที่จะจัดการความรู้ที่จะใช้สภาพแวดล้อมนี้เป็นสื่อในการเพิ่มพูนความรู้ของเด็ก อย่างเรามีซอฟแวร์อยู่แล้ว จัดเป็นกิจกรรมรูปแบบใหม่ ทำเป็นทางเลือกให้พ่อแม่ผู้ปกครอง ที่เขาสนใจว่า ปิดเทอมแล้วลูกเขาจะไปอยู่ที่ไหน แต่เราจะไม่แยกเด็ก อาจเอาครอบครัวเข้ามาด้วย มันสร้างเครือข่ายพ่อแม่ สร้างเครือข่ายของคนที่อยู่ในคลื่นเดียว และมันจะขยาย ทำในลักษณะที่พ่อแม่มาช่วยลงขัน ไม่เอากำไร เพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติ และกิจกรรมนี้มันทำได้ยาว สมาชิกก็จะเข้ามาได้

เรามีเครือข่าย ตัวซอฟแวร์เราก็มีอยู่กระจัดกระจาย ทำอย่างไรที่เราจะเอาพวกนี้มาสู่เครือข่ายภาคี พ่อแม่ ผู้ปกครองเข้ามาก็จะได้รับการศึกษา ขณะนี้เราไม่มีการเรียนรู้นอกระบบ เรากำลังหาตัวร่วม กลุ่มที่อยู่ในเครือข่ายสามารถรับซอฟแวร์ได้ทุกตัวเลย แต่มันยังไม่มีการจัดการซอฟแวร์พวกนี้เข้าไปสู่กลุ่มเครือข่าย

คนที่จะทำอย่างคุณอาทิตย์ได้ มันต้องไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของพ่อแม่ด้วย อาชีพถ้าไม่เอื้อก็ทำไม่ได้ แต่ถ้าเป็นกิจกรรมเสริม ก็จะทำให้เขาเข้ามาสู่กระบวนการเรียนรู้โดยธรรมชาติ

คุณภัทรา :

ตอนที่เราทำภาคีแรกๆ เรามีลักษณะที่จะรวมตัวกันทำกิจกรรม อันหนึ่งคือ บ้านอุ่นเอื้อ คือมาแล้วอบอุ่นด้วยการทำกิจกรรมร่วมกัน และไม่ยุ่งยากในการเข้าถึง คำว่า "เอื้อ" คือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน แต่เรายังไม่ลงเป็นกิจกรรมย่อย ตอนนี้เราก็เริ่มมองเห็นผู้คนที่จะเข้ามา

คุณนิศานารถ :

ถ้าเราเห็นว่าสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงคือ กระบวนการ รากฐานที่มั่นคง คือ การที่ได้รู้จักขบวนการเทคนิคในขบวนการที่เป็นประสบการณ์ของคนที่ทำงานเด็กแต่ละคน เรื่องของความรู้ที่ได้ทดสอบ ลองใช้และสรุปแล้ว สำหรับคนที่จะมานำเสนอกิจกรรม ขอให้แต่ละท่านหยิบประเด็นนี้มาให้ชัด มาถ่ายทอด ทำให้เราสามารถหยิบเทคนิคบางตัวไปใช้ในกลุ่มเราได้

คุณพรพรรณ : อยากเสนอเกี่ยวกับโครงการ "ทอดน่อง ท่องเมือง" คือการเดินไปดูจุดต่างๆ อย่างที่เคยไปก็วัดยานนาวา – สะพานปลา ในที่ที่ผ่าน เช่น โรงพิมพ์ เราอยากรู้อะไรก็เข้าไปถาม ไม่จำเป็นต้องทำเป็นทีม พ่อแม่ก็สามารถ

พาลูกหลานไปได้ เอาสมุดไปจดบันทึก กลับมาเขียนรายงาน แต่รายการเราไม่ได้ทำต่อเนื่อง คือทำครั้งเดียวแล้วหยุดไปเพราะไม่มีงบประมาณ เด็กเขาได้เรียนรู้ทุกอย่างที่เห็น โดยไม่ต้องท่องจำ

คุณอาทิตย์ :

...ผมก็หาโอกาสจะไปร่วมอยู่ แต่ก็ยังไม่มี ตรงนี้เป็นตัวกิจกรรมที่ตรง ชัด ประโยชน์จะเกิดขึ้น ภาพที่ภาคีจะทำอะไรได้บ้าง การจัดประชุมขยายความคิดนี้ก็เป็นฐานแรก ในเรื่องคณะทำงานที่เป็นกองเลขาจะต้องเอาจริงเอาจังถึงจุดไหน ลองมาวางทิศทางเป้าหมาย ส่วนหนึ่งกิจกรรมก็เคลื่อนตัวไปตามกำลัง เวลา และความพร้อม งานเชิงวิจัย งานสร้างภาคีเด็กภาพรวม น่าจะทำควบคู่กันไปในระดับเท่าที่เรามีกำลัง

ลักษณะตรงนี้ทำอย่างไรที่เราจะดึงสถานภาพ เด็ก พ่อแม่ จุดเด่น-จุดด้อย วัตถุดิบที่เรามีอยู่มาใช้ และสร้างระบบสารสนเทศเพื่อมาพิสูจน์ให้แก่สังคมโดยรวม ผ่านตัวกิจกรรมโครงการต่างๆ

การสร้างห้องเรียนเปิด การสร้างนิทรรศการเคลื่อนที่ การกระตุ้นแหล่งเรียนรู้ ค่ายเรียนรู้ ล้วนเป็นโครงการที่ผมคิดอยู่ในใจ แม้กระทั่งห้องสมุดเคลื่อนที่ ในโอกาสต่อไป ผมจะเรียนเชิญขอให้พวกเรามาช่วยกัน ผมก็จะนำร่องไปในบางส่วนและขอความร่วมมือล่วงหน้าไว้ด้วยครับ เราต้องทำภารกิจให้รับกับเหตุการณ์ที่มันหนักขึ้น เพื่อสร้างสังคมเล็กๆ สร้างคนที่รู้สึกผูกพันกัน แล้วค่อยขยายผลต่อไป

หมุดสำคัญที่ว่า อยู่ที่ครู แต่จากทัศนะมุมมองนั้นมันไม่ง่าย แต่เด็กไม่มีจริต ปรับตัวได้เร็ว การใช้ยุทธศาสตร์ที่เด็ก ผมเห็นว่าเป็นทางออกที่คาดหวังได้สูง และกิจกรรมตรงนี้จะไปเปลี่ยนครูได้อีกต่อหนึ่ง โดยผ่านโครงสร้างกิจกรรมแบบห้องเรียนเปิด กิจกรรมที่ให้เด็กเป็นผู้นำร่องและสังคมแห่งการเรียนรู้ควบคู่กัน รับรองได้ครูจะเบาขึ้นและมีความสุขขึ้น ขบวนการมันจะปรับแต่ง ถ้าไม่ใช่ มันจะทุกข์ แล้วก็จะกลับมาคิดมาค้นหาใหม่ แต่เริ่มต้นก็คงต้องเป็นที่ปฏิบัติ แล้วมันจะบอกเราเอง

อ.เตือนใจ :

ธงเป้าหมายร่วมกัน เมื่อเราทำตรงนี้แล้วหน้าตาเด็กจะเป็นอย่างไร

คุณอาทิตย์ :

คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู การนอนหลับฝันดีเป็นตัวชี้วัด ในคุณลักษณะทั้งปวง ลักษณะของการพึ่งตนเองในตัวเด็กน่าจะเกิดขึ้น ความรับผิดชอบ ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม บอกทิศทางอนาคตของตัวเอง การดำรงตนอย่างมีความสุขในระดับหนึ่ง แก่นแท้ของการศึกษาที่ผมเห็นคือ ความร่มเย็นเป็นสุข สันติสุข ความเอื้ออาทรที่เกิดในจิตใจ ผมอยากให้เกิดลักษณะนี้แก่เด็กให้มากที่สุด ถ้าเขาไปช่วยเหลือเผื่อแผ่ผู้อื่นไม่ได้ ก็ขอให้เขาไม่รบกวนคนอื่น สังคมนี้ควรเปิดกว้าง เป็นสังคมแห่งความใฝ่รู้

วันนี้คนรู้จักการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น แต่ก็ยังอยู่ในระดับผิว แต่ผมยังไม่สามารถทำให้คนมาตระหนักในบทบาทของความเป็นพ่อแม่ ไม่สามารถคืนความเป็นสถาบันครอบครัวที่ผมคาดหวังอยากให้เกิด ว่าจุดเล็กที่สุดคือครอบครัว และค่อยขยายไปสู่สังคมใกล้เคียง การใช้สถาบันครอบครัวเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อน

ในแผนฯ 8 มีเขียนไว้หมดแล้ว แต่ขาดเพียงผู้ที่จะนำมาทำให้เป็นจริง ไม่มีใครหยิบมาใช้ แผนฯ 8 ได้เขียนความรู้สึกที่ผมอยากเขียนแล้ว แต่ไม่มีใครนำมาสู่ภาคปฏิบัติ ทั้งๆ ที่งบประมาณเรามีมากมาย

คุณภาวนา :

หลานยๆ ท่านทำกิจกรรมไปเยอะมาก แต่ก็เหมือนไม้ซีกงัดไม้ซุง อยากเสนอว่า ภาคีเด็กน่าจะทบทวนดูวัตถุประสงค์ของภาคีฯ ว่าต้องการอะไร และเป้าหมายที่เราต้องการจะให้เกิดขึ้น เช่น 3 ปีนี้เราอยากเห็นอะไร ภาคีมีเครือข่ายมาร่วมกันคิด กิจกรรมที่ทำควรจะต่อเนื่อง รวมพลัง กำหนดกิจกรรมที่มีเป้าหมาย มีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่เด็ก หรือแก่ครอบครัวเด็ก วางให้ชัดเจน เป็นสิ่งหนึ่งที่ให้ความแตกต่าง ถ้าเราจะมีโครงการเพื่อหาทุนขึ้นมาเรียกเก็บเงินจากบางโครงการก็ได้ เพื่อเอาเงินมาเป็นกองทุนต่อไป

คุณทรงพล :

เริ่มต้นเราวางไว้ว่า จะมีอยู่ 3 กิจกรรมใหญ่ๆ คือ ตัวกิจกรรม งานวิจัย และงานนโยบาย เราก็เคยพยายามทำยุทธศาสตร์ของภาคีฯ เชิญหลายๆ ท่านเข้ามา ก็อาจติดขัด ซึ่งตรงนี้คุณหมอจะอธิบายได้ดี แล้วตัวเราไม่มีทุน การที่จะคิดอะไรใหญ่ที่ต้องใช้ทุนก็ลำบาก สิ่งที่เราควรทำคือขณะนี้มีใครที่ทำงานเรื่องเด็ก เพื่อที่เราจะได้ร้อยให้เป็นประโยชน์มากขึ้น มันมีนัยอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงสังคม นโยบาย

รูปธรรมของแนวความคิดยังต่อกันไม่ถึง แต่ในตัวบุคคลมีรูปแบบของการทำจริงเยอะ และกระจัดกระจาย ก็เป็นหน้าที่ของฝ่ายวิชาการที่จะไปรวบรวมประมวลขึ้นมา รวมทั้งงานวิจัยควรเข้าไปช่วยติดตาม ชี้แนะในสิ่งที่เขาทำอยู่แล้ว ให้ดียิ่งขึ้นอย่างไร และจะเอามาสังเคราะห์ เชื่อมโยงกับ พ.ร.บ. ได้อย่างไร

การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ

นฤมล ปราชญโยธิน
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กราบเรียนท่านผู้เป็นสภาพแวดล้อมของเด็กๆ ทุกท่าน ที่จริงคนที่จะต้องมานำเสนอ คือคุณอภิชาติ อยากให้ท่านได้พบได้เห็น ได้รู้จัก และได้รู้งานของเขา แต่ตอนนี้เธอติดธุระจำเป็น เพราะว่าช่วงนี้ในพื้นที่มีปัญหาที่เป็นผลกระทบต่อเนื่องมาจากธรรมชาติ แต่เดี๋ยวก็จะมีสไลด์มาให้เห็น ปกติแล้วดิฉันเข้าใจว่า เวลาเราจะไปพูดอะไรที่ไหน ก็คงมีผู้ที่เตรียมว่าจะพูดอะไรบ้าง สำหรับวันนี้ดิฉันเตรียมว่า จะไม่พูดอะไรบ้าง เพราะสิ่งที่เราทำกันอยู่นี้ มันไม่ใช่มูลนิธิ ไม่ใช่โครงการอะไรทั้งสิ้น ไม่นับอันที่ท่าน อ. เสน่ห์บอกให้ช่วยในงานสนเทศของเครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน เราทำในฐานะพันธกิจของมนุษย์คนหนึ่งที่มีต่อสรรพสิ่งที่แวดล้อมเท่านั้นเอง เป็นเรื่องส่วนตัวที่พึงมีต่อตนเองและส่วนรวม ....วันนี้ที่ว่าจะไม่พูดอะไรบ้าง ก็จะไม่พูดถึงเนื้องานในส่วนที่เราทำมาทั้งหมด เพราะจะพูดในส่วนของเด็ก ก็จะตัดตอนมาพูดในเรื่องของเด็ก ที่จริงแล้วเรามีชีวิตอยู่กับผู้คนทุกช่วงวัย และโดยเฉพาะตัวดิฉันเองมีงานเกี่ยวข้องกับเรื่องพวกนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2516 วันนี้จะเจาะในเรื่องกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางคุณอภิชาติมากหน่อย แต่ว่าเพื่อให้เห็นที่มาที่ไปในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็ก โยงไปถึงเมื่อครั้งที่ท่าน อ. เสน่ห์ ท่านเป็นผู้อำนวยการสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน แล้วได้ไปทำงานด้านเครือข่ายชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน หรือก่อนหน้านั้นก็คือ โรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นเรื่องของการฟื้นฟูศักยภาพชุมชนในหลายเรื่องหลายประเด็นด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การจัดการต้นทุนชีวิต เรื่องดุลยภาพชีวิต หรือเรื่องการพัฒนาชีวิตและสังคม ท่านให้ดิฉันเข้าไปช่วยในด้านสนเทศ กระบวนการของข้อมูลความรู้อะไรต่างๆ

ดิฉันไปศึกษาอยู่นาน เพราะไม่ใช่คนที่ไปคลุกคลีกับคนชนบท จนกระทั่งจับหลักการ เป้าหมายและพอจะเข้าใจเนื้องานทั้งหลาย ก็จะทำหน้าในแง่ของการที่ให้กระบวนการทางสนเทศ มันเน้นหลักการของโรงเรียนชุมชนอีสาน และชี้แจงปัญหาต่างๆ ที่อยู่ในขอบข่าย เสริมแรงโดยกระบวนการของข้อมูลที่จะเพิ่มพูนความรู้ เสริมความเข้าใจและขยายโลกทัศน์ในเนื้องานที่จะฟื้นฟูศักยภาพของชุมชน ตรงจุดนี้เอง เนื่องจากโรงเรียนชุมชนอีสานเริ่มทำงานกับผู้ใหญ่ก็จริง แล้วสมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสานนี้ เริ่มแรกจะเป็นผู้แก่ผู้เฒ่า ตั้งแต่อายุ 84 ปี ไหลเรื่อยลงไป ก็มีวัยกลางคน มีเด็ก วัยรุ่นบ้าง แต่เล็กน้อย แล้วเจตนารมณ์ก็ไม่ใช่เรื่องเกษตรกรเพียงอย่างเดียว ไม่ใช่เรื่องผู้อาวุโส ซึ่งพ่อๆ แม่ๆ บอกว่า เขาพบทางออกจากโรงเรียนชุมชนอีสาน ถามท่าน อ. เสน่ห์ ว่า ทำไมอาจารย์มาแนะนำ ตอนชีวิตผมกำลังจะอวสาน เขาคิดกันมากว่า เมื่อเขาพบหนทางที่เย็น ยั่งยืน อยู่รอด เขาก็นึกถึงคนที่จะสืบทอด

จุดนั้นเป็นเรื่องที่ท่านอาจารย์เสน่ห์เคยพูดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่า เป้าหมายมันไม่ใช่แค่คนแก่คนเฒ่า แต่มันต้องอยู่ในคนทุกรุ่นทุกวัย แม้แต่เด็กเล็ก ฉะนั้นคนทางฝ่ายสนเทศก็คือ ดิฉันกับคุณอภิชาติ เมื่อมั่นใจในหลักการ เป้าหมายแล้ว ก็กรุยทางต่อไประหว่างที่เขากำลังทำงานเข้มข้นอยู่กับผู้ใหญ่ในแง่ของการฟื้นฟูต้นทุนชีวิต เราก็ลงไปเตรียมทาง ไม่ว่าจะในเรื่องของวัยรุ่นหรือเด็ก เพื่อให้เหมือนกับว่า เราตัดถนนเอาไว้ก่อน พอเรื่องจากผู้ใหญ่ที่จะสานลงไปสู่เด็ก

ต่อ จะได้มีการประสานอย่างต่อเนื่องกันทันที ดิฉันถือว่าเป็นพันธกิจที่จะต้องคิดให้ออก หลังจากที่ได้รับมอบหมายงานจากอาจารย์นั่นเอง ใน 2 จังหวัด คือที่ สตึก, แคนดง, ชุมพวง, ลำปลายมาศ แต่พอมีเวลาช่วงเย็นๆ หรือค่ำๆ ก็จะเป็นช่วงที่เราอยู่กับเด็กๆ หรืออยู่กับใครต่อใครที่ไม่ใช่สมาชิกของโรงเรียนชุมชนอีสาน

เราจะเริ่มไปดูกันในโครงงานอันนั้นก่อน แล้วพอจบงานในส่วนที่เป็นของท่าน อ. เสน่ห์ เราพักกันนิดหนึ่งเพื่อที่จะไปดูงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งไปอยู่ในพื้นที่ของคุณอภิชาติ เจริญมา... อันนี้ก็เป็นสภาพที่ว่าเวลาทำงานกับผู้ใหญ่ก็จริง แต่ดิฉันจะทิ้งหนังสือไว้กับเด็กๆ ทิ้งสารพันบรรดามี ที่คิดว่าน่าจะมีอะไรสักอย่างกับเขา ถ้าเราไปค้างที่นั่น เราก็มีโอกาสที่จะอยู่อย่างใกล้ชิด ในเรื่องต่าง ๆ นี้รู้สึกว่าจะอ่านนิทานกัน ภาพนี้จะตัดออกมากจากสิ่งที่เป็นอยู่ในชีวิตที่ต่อเนื่องตั้งแต่เราตื่นจนกว่าจะนอนท่านต้องจินตนาการสานต่อไปเองว่า เมื่อทำอะไรกันไปกันมาแล้วสภาพเด็กๆ ปกติก็จะหิวพอหิวก็จะต้องเตรียมหา คุณอภิชาติ ซื่อเล่นๆ ว่าคุณอ้น ก็จะเตรียมทำอาหารอะไรสักอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นอาหารดาวหรือขนมแล้วแต่ว่าเราจะหาอะไรได้จากสรรพสิ่งแถวๆ นั้น

บางทีเป็นงานของสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่เขาได้อบรมเรื่องการทำบ้านโดยใช้อิฐดินซีเมนต์ ก็เป็นชีวิตที่เด็กๆ จะได้คลุกคลีอยู่ด้วย แล้วก็จะได้รู้กระบวนการทำทั้งหมด เราใช้เครื่องอัดที่เป็นเครื่องมือโยก ส่วนนี้เป็นเนื้องานของผู้ใหญ่ แต่ภายใต้การรับรู้ของเด็ก กับเด็กๆ เราก็มีการเดินเล่นด้วยกัน บางทีก็มาเจอกันที่กรุงเทพฯ บางทีก็มีจดหมายติดต่อถึงกัน ดิฉันจะตอบจดหมายเด็กเล็กทุกฉบับ แต่จดหมายของนักศึกษา จะตอบเฉพาะคนที่มีทุกข์ เพราะว่าถ้าตอบทั้งหมด ดิฉันจะเหลือเวลานอนน้อย

คนหนึ่งเธอมางานรับปริญญาของพ่อเธอ ที่สถาบันราชภัฏให้ แล้วเราก็มาเจอกัน ดิฉันก็ไปเยี่ยมเธอ นั่งรออยู่ที่เขาดิน แล้วก็ต้องนั่งคอยนานมาก เด็กคนนี้เขาจะมีอะไรต่ออะไรมาคุยมาเล่าอยู่เรื่อยๆ เขาอ่านหนังสือนิทาน ดิฉันคิดว่าในห้องสมุดจนเกือบจะหมดทุดเล่ม ถ้าดิฉันมีเวลา ก็จะได้นั่งฟังนิทานที่เธออ่านมา-ฟังมาเป็นปีๆ ก็ไปเห็นเธอนั่งใต้ต้นไม้ ถามว่าเธอกำลังเขียนอะไรอยู่ น้องอุ๋ยก็บอกว่า เธอกำลังเขียนนิทาน จึงเข้าไปดู ก็เป็นนิทานเรื่อง "ปีกของโบกบิน" อ่านแล้ว ระหว่างที่จะข้ามไปทำงานอีกพื้นที่หนึ่ง ก็ขออนุญาตเธอว่า ถ้าครูจะขอสำเนาเอาไปให้น้องๆ เพื่อนๆ พี่ๆ ทางอีกพื้นที่หนึ่งอ่านจะได้ไหม เธอก็อนุญาต เลยทำสำเนาไปให้อีกพื้นที่หนึ่ง ระหว่างนั้นบางแห่งก็ได้อ่านฉบับลายมือของเธอ พอเวลาเนิ่นนานไป เราก็ต้องพิมพ์ลงเครื่องแล้วก็เอาติดไปตามพื้นที่ต่างๆ แทนการอ่านหนังสือ เขาก็จะได้อ่านนิทานของรุ่นพี่หรือเพื่อนที่อยู่อีกพื้นที่หนึ่ง แต่เขาจะรู้ว่า พวกเขาทั้งหมดที่อยู่ใน 4 พื้นที่ต่างก็เป็นสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน คือเราจะเล่าโครงการให้เขาฟัง ทุกอย่างที่เราเป็นอยู่กัน ก็จะเล่าให้เด็กฟังเรื่อยๆ พอจดหมายตัวเอง เขาก็จะเล่าเรื่องของเขา บางทีเขาบอกว่า เขาไม่มีอะไร เพียงแต่อยากจะเล่าเรื่องที่ดีใจ หรือเสียใจ หรือที่มันเกิดขึ้นให้คุณครูฟัง เราก็อ่านจดหมายแล้วรับฟังทุกเรื่อง

ที่นี้ก็ถึงช่วงที่เขาเกิดอยากจะวาดภาพ คุยกันไปคุยกันมา ก็อยากจะวาดภาพประกอบให้พี่อุ๋ย หรือให้เพื่อน โดยการแบ่งตอนกันว่า ใครจะเอาตอนไหน ก็เลือกกันไป ระหว่างนั้นเราก็มีเครื่องมือเล็กๆ น้อยๆ ที่ติดกระเป๋าดิฉันอยู่เรื่อยๆ ตามที่จะหาได้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นกระดาษหน้าเดียว ทีนี้ก็จะเขียนตอนที่เขาเลือกลงไว้ แล้วพอมันเป็นตอนที่ยังขาดอยู่ ไม่เป็นเรื่อง พอดิฉันย้ายไปทำงานอีกพื้นที่หนึ่ง ก็จะเอาตอนที่เหลือไปคุยกับเด็กอื่นๆ เอาทั้งเรื่อง แต่ว่าจะมีตอนที่ยังไม่ได้วาด บางครั้งจงใจ บางครั้งไม่จงใจว่าจะไปหาเด็กคนไหน สำหรับเด็กที่จงใจ บางทีเป็นเด็กที่เราอยากจะหาว่า ปัญหาที่เรารู้จากผู้ปกครองของเด็กมานั้น ต้นสายปลายเหตุนี้มันอยู่ที่ไหน ก็จะสาวไป แล้วใช้กระบวนการ ซึ่งบางทีก็ยาวนานมาก บางทีก็สั้น ในการที่จะล่วงรู้ความเป็นจริงเกี่ยวกับตัวเขา

เด็กคนหนึ่งเขาอยู่อนุบาล ซึ่งยังอ่านหรือผสมคำอะไร เขียนเองไม่ได้ แต่เขารู้ ก.ไก่ และสระบ้างแล้ว ถามว่าจะให้พวกพี่เขียนตอนอะไรไว้ให้ไหม เขาบอกว่าไม่ เขาจะทำเองทั้งหมด เมื่อเขายืนยันอย่างนี้ ก็เลยให้เขาทำเอง เราใช้เวลาบอกว่า สระโอ หรือบ.ใบไม้ เพื่อที่จะให้เขาเขียนตอนของเขาลงไปใน 2 บรรทัดครึ่ง ในเวลาเกือบ 2 ชั่วโมง แต่ว่าเป็นเวลาที่เป็นความปิติยินดีของเขา ก็ค่อยๆ วาดกันไป นี่คือใบไม้ของคนที่เป็นอนุบาล ที่บอกว่า เขาอยากเขียนเอง มันเป็นตอนที่ว่าด้วยเรื่องของผีเสื้อตัวหนึ่ง แล้วก็มีแม่ แม่พาบินไปแล้วก็เกิดลมพายุพัดแรงมาก ปีกของตัวน้อยนี้ก็ขาด ไปตกที่เมืองคนแคระ แล้วก็เกิดสิ่งมหัศจรรย์ว่าปีกนั้นก็งอกออกมาเป็นผีเสื้อตัวใหม่ และเมืองคนแคระเป็นเมืองที่ต้นไม้

อุดมมาก แต่ไม่มีลูกเลย เพราะไม่มีแมลงผสมเกสร แม้แต่หนอนสักตัวก็ไม่มี พอไปเกิดผีเสื้อที่นั่น มันก็ช่วยผสมเกสร แล้วตอนหลังเมืองคนแคระก็มีลูกไม้ออกมากินอย่างอุดมสมบูรณ์ ทางฝ่ายโบกบินที่เหลือแต่ตัว ปีกหลุดไปแล้ว พ่อแม่ก็เยียวยา แต่ถูกเพื่อนฝูงในป่าด้วยกันรังเกียจ หาว่าเป็นตัวที่ทำให้เกิดพายุหมุน ก็ขับไล่ไป สุดท้ายโบกบินก็ไปอยู่ที่เมืองคนแคระอย่างมีความสุข เด็กคนนี้ก็มาได้ตอนที่ ปีกขาดไปตกที่เมืองคนแคระ

เด็กอีกคนอยู่อีกพื้นที่หนึ่ง เราให้เลือกตอนที่ไม่มีเด็กคนไหนเลือก ตอนที่เกิดพายุหมุน เขารู้สึกว่ามันวาดยาก เขาอยู่ชั้น ม. 1 ในที่สุดก็เสร็จทุกใบ ใช้เวลานาน เพราะเราไม่ได้มีข้อจำกัดในเรื่องเวลา มันเป็นเวลาของชีวิต เป็นจังหวะที่เหมาะด้วย ตอนหลังคุณอ้นมาทำหน้าปกในให้ ก็เก็บดอกไม้ไปไม้แถวนั้น แล้วมาใส่ชื่อเสียงเรียงนามของพวกเด็กๆ เขาลงไป ส่วนหน้าปกนอกก็จะมีดอกอัญชัญ ดอกเฟื่องฟ้า เรื่องและภาพโดยลูกหลานสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสาน ดิฉันก็เอาไปซีล็อกซ์ ตั้งใจจะให้เจ้าของเขาได้เห็นผลงาน ต้นฉบับจะให้กับน้องอุ๋ย นอกนั้นจะให้กับคนที่วาดภาพ ต้นฉบับแบบนี้จะแพง เพราะตอนนั้นเรื่องที่ว่าจะไปขอพิมพ์สี ค่าใช้จ่ายแพงอยู่ เอาสะดวกก็เลยไปถ่ายออกมาเป็นสี แล้วย้อนกลับไปให้เขาดู

อันนี้ก็แปลว่า เวลาที่นอกเหนือจากการทำงานของโรงเรียนชุมชนอีสาน ส่วนใหญ่ก็จะเป็นตอนเย็นหรือก่อนนอน พวกลูกๆ ของสมาชิก แทนที่จะอ่านหนังสือที่เราเอาไปให้ ก็จะอ่านหนังสือที่พวกเขาสร้างกันเอง ในที่สุดก็ไปเกิดเป็นความอยากที่พวกเขาจะเล่นออกมาเป็นตัวเป็นตน ก็นัดทำหุ่นกัน โดยใช้บ้านของเด็กคนหนึ่ง แต่ว่าของที่ทำนี้ ก็เป็นของที่ทิ้งแล้ว กระดาษที่ทำ เป็นกระดาษที่นักศึกษาภาควิชาภาษาจีนเขาใช้จัดนิทรรศการ ส่วนที่เหลือก็จะทิ้ง ดิฉันถามคนงานว่าของใคร พอรู้ว่าเขาทิ้งแล้วก็เลยเอากระดาษนี้ติดมือไป เด็กๆ จะใช้กระดาษพวกนี้ กระดาษปฏิทินที่ทิ้งแล้วออกมาช่วยกัน ที่นี้จะต้องใช้ไม้เชิด หนุ่มๆ เขาก็ไปหลังบ้าน ไปตัดไม้ไผ่มาทำเป็นก้าน เวลาเขาทำ ก็จะมีการอ่านทบทวนอยู่เรื่อยๆ ว่ามันควรจะมีตัวอะไรบ้าง ที่มันจะออกมาเล่นเป็นเรื่องได้ ที่นี้เขาก็คิดกันเสร็จสรรพแล้วว่าจะได้ตัวต่างๆ ได้ตัวโบกบินไปต่อกับกิ่งไม้ ได้โบกบินที่ในเรื่องปีกหลุด ก็จะเหลือแค่เนื้อตัวล่อนจ้อน มีบ้านคนแคระ เขาทำบ้านเหมือนรูปในนิทานเลย มีต้นไม้ในจินตนาการของเด็ก แล้วเรามีหุ่นสมทบไว้ให้ แล้วแต่ว่าเขาจะใช้หรือไม่ใช้ ดิฉันบอกแต่เพียงว่า มันเชิดยังไง หลังจากนั้นก็ปล่อยให้เป็นจินตนาการของเขาเอง เขาก็เล่นกันออกมา มีเพลงประกอบด้วย ตอนที่ถึงใจมากคือ ตอนที่ต้นไม้มีลูกไม้ออกมา พวกนี้จะรู้สึกขึ้นมา เขาจะวิ่งมาแล้วไปเด็ดลูกไม้กินกัน อยู่หน้าผ้าปูที่นอนหรือผ้าไหมของพ่อๆ แม่ๆ ที่เอามาจากตู้

ที่นี้ครูอ้นก็สวมเรื่องที่เรากำลังจะไปทำเข้าไป ตามเจตนารมณ์และจุดหมายของโรงเรียนชุมชนอีสาน คือในเรื่องการฟื้นฟูต้นทุนชีวิต เรื่องของดุลภาพชีวิต เรื่องการกินอยู่ โภชนาการ สภาพแวดล้อมชุมชน เธอก็ใช้หุ่นที่มีนั้น หุ่นตัวนี้ถูกแต่งตัวเป็นหมอหมี จะเห็นว่ามีสายตรวจอะไรเสร็จสรรพ แต่ทำจากกระดาษ เด็กๆ ก็เริ่มเข้ามาให้ตรวจ แล้วเธอก็จะว่าไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเป็นโรคของชาวอีสาน ซึ่งเด็กๆ ที่เราคลุกคลีอยู่มีความเสี่ยงสูง และพ่อๆ แม่ๆ ที่เราเฝ้าบางท่านเราเฝ้าถึงลมหายใจสุดท้าย เราก็รู้ว่ามันเป็นเหตุมาจากอะไร และบางส่วนมันเป็นเหตุมาจากโภชนาการ หรือว่าพฤติกรรมการกินอยู่อะไรทั้งหลาย และยังมีเรื่องอื่นสารพัดที่จะเกี่ยวกับเด็ก

หลังจากนั้นหุ่นพวกนี้ก็ถูกทิ้งวางเอาไว้ หลังจากเรากลับจากงานมา หุ่นพวกนี้ถูกแปรสภาพใหม่ เด็กขอให้เราดูเรื่องที่เขาเล่นเรื่องใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องที่กินอะไรสุกๆ ดิบ เข้าไป แล้วก็ปวดท้องเข้าโรงพยาบาล อันนั้นเป็นเรื่องสดๆ ร้อนๆ ที่เรากลับมาแล้วเราได้เห็นว่าหมอหมีนี้ก็มีอิทธิพลพอสมควร แล้วเขาก็เอาตัวหมอมาใช้อีก มันก็จะออกมาในเรื่องอะไรต่างๆ มันเป็นการผสานเรื่องต่างๆ อย่าลืมว่าเราทำอยู่ตลอดทุกวัน มันจะมีสื่อต่างๆ เข้าไป มีเรื่องที่พูดคุยกัน มีเรื่องที่เขาไปโสกับผู้ใหญ่ มันก็ออกมาในละครนี้ พร้อมๆ กับสิ่งที่ครูอ้นเพิ่งตรวจไป ที่นี้ก็จะมีเพลงประกอบ เด็กๆ ได้แต่งเพลงประกอบเรื่องผีเสื้อของเขา คิดอะไรได้ เขาก็จะมาบอก เลยบอกเขาว่าหนูลองแต่งซิ อยู่ๆ เขาก็มาบอกว่าเขาแต่งได้แล้ว แล้วเขาก็มาร้องให้ฟัง เนื้อเพลงตอนแรกบอกว่า เจ้าผีเสื้อตัวน้อยๆ เห็นเจ้าบินเจ้าล่องลอยปีกเจ้าสวยช่างน่าชม เห็นเจ้าทุกๆ วันเลย จากประสบการณ์ของผู้ใหญ่อย่างเราก็คิดว่า เราเคยได้ยินที่ไหน ไปๆ มาๆ ก็ไม่ว่ากัน เพราะเป็นเรื่องของเด็ก และมนุษย์โดยทั่วไปด้วยที่จะไปหวนไปสู่ประสบการณ์ที่เคยได้ยินได้ฟังกันมาก่อน ในที่สุดคืออะไรดะ โดโดโมะไง มันจะมีบางส่วนที่เหมือนเพลงนี้ อันนี้เด็กไม่ได้ซ่อฉนวรรณกรรม ไม่ได้ซ่อฉนไอเดีย แต่ว่ามันเป็น

ธรรมดา แต่ว่าถัดจากนี้ไปความธรรมดานี้จะถูกกรุยทางไปสู่การรับรู้ที่มาที่ไปของสิ่งต่างๆ ที่เขาจะได้ใช้เมื่อโตขึ้นแล้ว ที่นี้ในที่สุด เล่นไปร้องไป เขาก็อยากฟังเสียงเขาเอง ก็มีการอัดเทปกัน บางคนก็อ่านนิทานอยากฟังเสียงตนเอง ฟังไปฟังมาจะเป็นเรื่องของการเต้น มันก็จะค่อยๆ ออกมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเวลาผ่านไป สมมติว่าผ่านไปเป็นเดือนๆ แล้วถามเขาอยากจะไปเยี่ยมพวกพี่ทางด้านโน้นไหม ที่เขาแต่งนิทาน เพราะรู้จักกันโดยสื่อเรียบร้อยแล้ว ก็เรียกชื่อเสียงเรียงนามกันได้ แต่ไม่เคยเห็น

การเชื่อมนัยแฝงเร้นของโรงเรียนชุมชนอีสานในฐานะฝ่ายสนเทศก็คือ เรื่องของเครือข่ายระดับเด็ก แต่ว่าสำหรับเด็กแล้ว นี่คือเรื่องสัมพันธ์ภาพโดยปกติที่เขาจะอยากไประลึกถึงกัน มีเด็กสองคนไปแค่สตึก บ้านของน้องอุ๋ยอยู่ที่สตึก เขาแต่งตัวแต่เช้ามืดเลย แต่งตัวหล่อมาก แล้วเก็บกวาดเช็ดถูเรือน เพราะก่อนไป ปกติเราก็ให้ช่วยทำงานก่อน แต่กว่าจะได้รถมาก็ยุ่งยากพอสมควร พ่อคำมีก็กรุณาขับรถไปให้ คนที่สตึกเขาตกใจมากเลยว่า ทำไมมาบ้านเขานี้แต่งตัวหล่อกัน แล้วเราคุยกันว่า ถ้าเราไปแล้ว ทำยังไงที่จะไปเบียดเบียนให้น้อยที่สุด ช่วยกันให้มากที่สุด ก็จะมีของในนาในไร่ของแต่ละคน บางคนก็จะมีถั่วฝักยาว ทางเราก็เตรียมบางส่วนไป เบ็ดเสร็จค่าใช้จ่ายในการนี้ทั้งหมดก็ประมาณ 2,800 มีอยู่ 2 ทริป ตกประมาณ 2,800 บาท และ 3,200 บาท เป็นค่ารถ ค่าน้ำมันเสียส่วนใหญ่ ค่าใช้จ่ายอื่นก็ไม่ค่อยมี

ระหว่างนี้ครูอ้นจะอธิบาย เด็กก็จะรู้เรื่องของคุณค่าโภชนาการอะไรต่างๆ ก็ไปดื่มกันเป็นที่เอร็ดอร่อย ที่นี้อีกฝ่ายหนึ่งก็เตรียมอาหารอยู่ในครัว เราจะมีการศึกษา เขาเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับตัวเขาในขณะที่เขาก็ศึกษาเราเหมือนกัน ซึ่งมีข้อมูลน่าสนใจมากๆ อยู่หลายเรื่อง ตอนนี้คงจะพูดบางส่วน คนหนึ่งก็จะผัดถั่ว แล้วเรื่องก็จะไปปรากฏในเรื่องที่เขาเชิดหุ่นอีก แก่นของเรื่องนี้อันเดียวกัน แต่ลูกเล่นของเขาจะเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ถ้าเขาเล่นหลายเที่ยว ครูอ้นก็จะถูกขอร้องให้ชิม ทานกันเสร็จแล้ว ก็ช่วยกันเก็บกวาดเช็ดถู ธรรมชาติของเขาเราก็ดูไป ไม่ใช่ว่าพอทำเสร็จแล้วก็ไปได้เลย จริงๆ แล้ว ถ้วยชามพวกนี้ ดิฉันไปล้างอีกครั้งหนึ่ง บางครั้งเราก็จะทราบว่า เด็กยังไม่ได้รู้ความจริงเกี่ยวกับเรื่องพวกนี้ พวกนี้ก็จะเป็นข้อมูลที่เราเก็บเอาไว้แล้วไปออกทีหลัง แต่ช่วงนั้นเราไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ใช้ไม่ได้ แล้วก็ดูแลให้ตอนหลังที่เขาทำกิจกรรมอื่นๆ ก็กวาดเช็ดถูเรียบร้อย

พวกเขาเตรียมตัวจะเชิดหุ่นให้พี่อุ๋ยฟัง โดยที่พี่อุ๋ยไม่รู้เรื่อง ว่าจะมีคณะนี้ไปเยี่ยม แล้วจะมีเรื่องที่เขาแต่ง เขาปิดกันเป็นความลับ ก็ใช้ทั้งผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน ผู้ที่เตรียมเชิดกับเตรียมดูก็นั่งประจันหน้ากัน จะมีพ่อๆ แม่ๆ เด็กบางท่านก็ไปด้วย ที่นี้บริบทต่างๆ มันก็เปลี่ยนไปตามสภาพที่เขาพบเห็น จะมีสัตว์ตัวหนึ่งถามว่า เฮ้ย! วันนี้เอ็งกินอะไรวะ เขาจะทำเสียง มันก็จะบอกว่า ผัดถั่ว แกงจืด ขอให้สังเกตเจ้าของเรื่องที่นั่งดูอยู่ ดิฉันมีภาพที่เขามีความปลื้มปิติอะไรของเขาอยู่หลายภาพ แล้วตอนหลังเขาก็มาบอกกับดิฉันว่า เขารู้สึกยังไง เขาก็มาแนะนำตัวผู้เล่น แล้วก็มอบหนังสือเล่มนั้นให้กับพี่อุ๋ย แล้วตอนหลังเขาก็มาบอกกับดิฉันว่า เขาปลื้ม เขาบอกว่า คนมาพิมพ์เรื่องของเรา อ่านเรื่องของเรา เล่นเรื่องของเรา

หลังจากนั้นก็พาไปเดินสวนป่ายูคาลิปตัสของครูบาสุทธินันท์ ก็ให้เขาคุยกับเจ้าของสวนเอง พ่อๆ แม่ๆ ก็ยังตามไปอยู่ ลูกเขาไปทำอะไร พ่อๆ แม่ๆ ที่เป็นสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานบอกว่า อาจารย์ผมไม่นึกเลยนะว่าเรื่องที่เราทำกันอยู่นี้ มันเข้าไปในตัวลูกหลานเสียแล้ว เพราะจะมีตอนหนึ่งที่ว่า พ่อแม่ในเมืองคนแคระก็ชวนลูกไปรดน้ำพรวนดิน แม่ก็บอกว่า เดี๋ยวแม่จะไปเอาปุ๋ยก่อน ลูกก็บอกว่า ที่นี่เราไม่ใช้ปุ๋ยเคมีนะ เพราะว่าที่โรงเรียนชุมชนอีสาน จะเป็นเรื่องการฟื้นต้นทุนชีวิตอย่างยั่งยืน ก็จะมีเรื่องเหล่านี้อยู่ด้วย พ่อเขาก็บอกว่าไม่นึกว่ามันจะเข้าไปในตัวเด็ก ด้วยความเป็นห่วงว่าใครจะสืบทอด ใครจะทำ แต่เมื่อรู้ว่ามีอย่างนี้แล้ว เขาก็บอกว่าอยากให้มีอย่างนี้ไปเรื่อยๆ พวกพ่อๆ แม่ๆ เขาก็คุยกัน เพราะเขาเป็นสมาชิกด้วยกัน แต่ว่าต่างพื้นที่กัน แล้วก็ไปที่ลำน้ำมูล ค้างคืนหนึ่งที่บ้านครูบาสุทธินันท์ แล้วก็ไปเล่นน้ำ สำรวจหมดแล้วว่าไม่อันตรายและน้ำน่าเล่นมาก ผู้ใหญ่ก็ไม่ยอมขึ้น อย่าว่าแต่เด็กเลย

ความเป็นจริงที่สำคัญในชีวิตคือ การเล่นและทำของ เจอของอะไรที่ไม่ใช้แล้ว เราก็จะนำมาทำอะไรต่ออะไรอยู่เรื่อยๆ ช่วยกันประดิษฐ์ของอะไรจากเศษวัสดุขึ้นมา ก็จะทำกันคนละหนึ่งอย่าง คนหนึ่งเขาจะเอาขนไก่มา แล้วเอาส้มที่กินแล้ว 2 เมล็ด หันก้นหรือหันหัวตามจินตนาการของเขา ปักเข็มหมุดลงไปให้มันเลื่อมกันอยู่แล้วก็ผ่าข้างหลังเสียบหาง ขนไก่เข้าไปและข้างๆ อีก 2 อัน เสียบปีก ส่วนอีกคนหนึ่งก็ทำตู้ปลา เป็นตู้ปลาในกระดาษ หลังจากกลับมา เราก็ไป

ทำงานทำอะไรต่ออะไรไป วันที่วนเวียนกลับมา ก็เอาสไลด์สิ่งที่เกิดขึ้นไปฉายให้เขาดู ต่อมาท่านอาจารย์เสน่ห์ก็ได้รับทราบเรื่องเหล่านี้ ซึ่งท่านบอกว่า ทีมสนเทศไปจัดการงานนอกคำสั่ง แล้วท่านก็กรุณาพิมพ์หนังสือเล่มนี้ให้ ท่านบอกว่า ผมอยากพิมพ์ อยากจะให้กำลังใจกับเด็ก ออกมาสวยมาก วันนี้เอามาเล่มเดียว นอกนั้นเอาลงพื้นที่ไปหมด ที่นี้หลังจากนั้นไม่นาน วนไปอีกในพื้นที่ ก็ไปเจอว่ามันเกิดนิทานเรื่องใหม่ จากเด็กๆ พวกนี้ เขาแต่งเรื่อง "ผู้รักป่า" เนื้อหาก็คือว่า จะมีพวกช้าง หนูนา เขาอยู่กันดีๆ ต่อมาก็มีพวกคนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เขาก็เห็นว่าจะแย่แล้ว เขาก็เลยวางแผนกันเพื่อที่จะไล่พวกมนุษย์ที่ทำไม่ถูกต้องออกไป ในที่สุดพวกที่ตัดไม้ทำลายป่าถูกไล่ออกไปแล้ว เขาก็อยู่อย่างผาสุกต่อมา

ต่อไปเราก็พิมพ์กลับไปให้ แล้วเดี๋ยวนี้เขาทำเล่มของเขา มีการวาดรูปด้วย ครูอ้นบางทีก็พิมพ์ดอมพิวเตอร์ไปให้ แล้วเอาไปให้คนพื้นที่อื่นอ่านด้วย ต่อไปมันเกิดอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง "สมาชิกใหม่ในป่าแสนสุข" เนื้อเรื่องก็คือมีสัตว์ป่าหลายชนิดรวมกัน บางตัวเปลี่ยนสีได้ ก็จะมีสิงห์โต ลิงอุลังอุตังซึ่งมีท้องจะคลอดลูก เจ้าป่าก็บอกให้ไปตามหมอนกแก้วมา งูก็บอกว่า จ๊ะ แล้วเจ้าป่าบอกว่า ให้ไปหาน้ำมาด้วยนะ ลิงก็บอกว่า ครับผม นกแก้วมาถึงก็จัดการทำคลอดสัตว์ทุกตัวก็รีบทำตามที่เจ้าป่าบอก แล้วสิงห์โตก็ตั้งชื่อลูกน้อยของลิงอุลังตังว่า จ๊อกจ๋อ พอคืนต่อมา ก็มีการต้อนรับสมาชิกใหม่เข้าสู่ป่า หมายถึงว่าเกิดลูกใหม่ก็อยู่กันอย่างมีความสุข ดูเนื้อเรื่องของเขา จะเป็นธรรมชาติของเขา

ในช่วงเวลาที่อยู่กัน ก็จะเป็นช่วงอย่างนี้ ช่วงกินข้าว ช่วงหิว ช่วงทำอาหาร ช่วงนอน ก็จะมีเด็กๆ บางคนที่จะมาขอนอนด้วย แต่ส่วนใหญ่ที่คลุกคลีอยู่มานอนด้วย จะเป็นเด็กเล็ก และระหว่างนั้นจะเป็นเรื่องที่ดิฉันจะคุยด้านใน มีอยู่วันหนึ่ง ที่เขาก็ทำตามประสาธรรมดาของคนดูทีวี ที่ดูอยู่ เขามาบอกว่า อยากกินพิซซ่า เราก็ถามเขาว่า มันเป็นยังไง เขาก็เล่าละเอียดมาก รวมทั้งลักษณะของมัน แล้วอะไรที่มันใช้อยู่ข้างหน้า แล้วก็ลองทำดู โชคดีที่วันนั้นดิฉันมีขนมปังโฮลวีทอยู่ในรถ ก็เอามาให้ลอง จะมีหลายหน้า ทำไม่เหมือนกับที่เขาขาย จะมีหน้าเค็มกับหน้าหวานๆ ก็จะเป็นพวกกล้วย แล้วก็ส่วนผสมที่จะทำให้กลมกลืนกันไป รวมเบ็ดเสร็จวันนั้นเขาก็เรียงลงถาดกระดัง เขาก็ได้รับประทานพิซซ่ากัน บ้านหนึ่งแถบนั้นเขาจะมีกล้วยมาก เป็นดงกล้วยเลย ตอนนี้คุณอ้น ก็ซื้อหน่อกล้วยจากเขา แต่ว่าก็ไม่รู้จะทำอะไร ก็เอามาต้มๆ แล้วขูดมะพร้าว โรยน้ำตาล ใส่เกลือนิดหน่อยอร่อยมาก

วันนั้นคุณแม่เขาก็บอกว่า เออ! ไม่เคยคิดมาก่อนเลย วันหลังจะไปทำกินบ้าง ทีนี้ก็จะมีช่วงอย่างนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ แต่ที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นก็คือ การคลุกคลีอยู่กับเด็ก มันไม่ใช่การเล่นหุ่นเพียงอย่างเดียว แต่มันจะมีช่วงอย่างนี้เกิดขึ้นเรื่อยๆ ช่วงเหล่านี้เป็นช่วงที่ดีมากในการที่จะพูดคุยเรื่องต่างๆ โดยที่ข้อมูลที่เก็บไว้เป็นลิ้นชักๆ จะมาถูกสังเคราะห์แล้วก็คุยกับเขา บางทีเป็นรายกลุ่ม บางทีก็เป็นรายตัว เพราะเด็กก็มีศักดิ์ศรี เรื่องบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องละเมียดละไมเป็นรายตัว บางคนก็อยากให้ไปนาของเขา ก็เป็นโอกาสที่เราจะให้เขาวาดแผนที่นา เพราะกลุ่มสมาชิกโรงเรียนชุมชนอีสานนี้ จะทำเรื่องข้อมูลอยู่มาก รวมทั้งการทำผังนา ทีนี้เด็กน้อย ซึ่งเป็นลูกของสมาชิกก็วาดผังนาให้เรา เพื่อที่จะไปให้ถูกจริงๆ เราถามเอาก็ได้ แต่ทำไมเราถึงให้วาด เขาก็วาดออกมาได้ใกล้เคียง

ดิฉันมีกระเป๋าใบหนึ่งที่ถือไว้ประจำตัว เวลาคลี่ออกมาแล้ว มันจะเป็นที่ใส่หนังสือเป็นช่องๆ แล้วนำไปขึงที่ไหนก็ได้ ขึงกับต้นไม้ก็ได้ กระเป๋านี้จะอยู่กับตัวเวลาทำงานกับผู้ใหญ่ พอมีเวลาของเด็ก ก็จะคลี่กระเป๋านี้ออก ในนั้นก็จะมีหนังสือ เด็กพวกที่อ่านไม่ได้ก็จะมารุม แต่พวกที่อ่านได้ เขาก็จะกระจัดกระจายไปอยู่ตามโคนต้นต่างๆ ที่นี้เวลาผ่านไปอีกนานเหมือนกัน เขาก็เกิดอยากข้ามพื้นที่อีก ก็แต่งตัวกันตามปกติเหมือนเคย ไปที่นาพ่อประจวบคราวนี้ บางคนอยากอาบน้ำ เขาก็จะมีสัมภาระของเขา เด็กกับน้ำนี้ห่างกันไม่ได้ ลงรถแล้วก็ต้องเดินกันไปอีกไกล บ้านพ่อประจวบมีดอกหมู เราก็นั่งข้างดอกหมู ก็จะได้กลิ่นมาเป็นระยะๆ แต่เนื่องจากเราอยู่กับเกษตรกรรมแบบปราณีตและยั่งยืน ฉะนั้นเรามาจนกระทั่ง เรากับเด็กมีทัศนคติที่ดีต่อขี้ทุกชนิดแล้ว ครูอ้นจะมีสมุดบันทึก ตัวดิฉันเองก็จะใช้สมุดบันทึกเปลืองมาก ทะเบียนของเด็กพวกนี้เราจะมีทั้งหมด แม้ว่าจะอยู่ในชีวิตประจำวันหรือการละเล่นอะไรก็ตาม

ทีนี้นี้เมื่อคลี่กระเป๋าออกมา เขาจะมาเลือกอ่าน ใครใคร่จะทำอะไรก็ทำ เด็กที่อ่านหนังสือไม่ออกแต่ชอบวาดภาพ ในที่สุดเราก็รู้ว่าเขาอ่านหนังสือเก่ง แต่ดิฉันยังมีเด็กอีกคนหนึ่งที่ตอนนี้อายุ 30 กว่า เวลานั่งข้างดิฉันไปที่ประชุมด้วยกัน วิทยากรพูดอยู่ ดิฉันจะจดคำต่อคำเพื่อให้คนที่ไม่ได้มาได้อ่านเหมือนกับมาฟังเองเลย ไม่ใช่ฟังโดยผ่านการตีความของดิฉัน ส่วนคนนี้เขาจะจดเป็นภาพ พอเราออกมาไล่กัน จะตรงกันหมดเลย ถ้ามีเวลาตอนท้ายๆ จะฉายให้ดู เขา

ก็ปราชญ์เปรื่องคนหนึ่ง แต่เขาก็จดอะไรเป็นภาพอยู่จนบัดนี้ อันนี้ก็เป็นพวกอ่านไม่ได้ น้ำที่เล่นนี้ ก็ไม่เหมือนน้ำมูลอย่างที่ผ่านมาแล้ว แต่เป็นน้ำคลองที่ไหลมาตามนา ในกลุ่มนี้มีมือเจียวไข่ ที่นี้ก็ไปคุยกับพ่อประสาน ซึ่งมีความรู้ภูมิปัญญาไทยอยู่ในตัวมากเลย แค่คุยเรื่องเครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างเดียว พ่อก็จะร่ายสรุปออกมาแบบน่าทึ่งมาก ทีนี้เด็กก็คุยกันเอง แล้วไปอีกหลายที่

พออีกไม่นาน เราก็มาพื้นที่ในกลุ่มของเด็กที่เคยเล่น ก็เจอว่าเขาปลูกพืชผักและต้นไม้ในพื้นที่ที่ติดกับตัวบ้านของเขา สิ่งที่มาจากเป้าหมายและเจตนารมณ์และโครงงานของโรงเรียนชุมชนอีสาน มันไปเกิดในจิตใจของเด็ก บางทีก็เป็นเรื่องที่เด็กๆ เขาจะชักถามเรื่องอื่น เช่น เรื่องดาว ครูอ้นเป็นคนที่ศึกษาเรื่องต่างๆ ด้วยตนเอง และมีความรู้ที่น่าทึ่งมาก เวลาฟังเธอบรรยายเรื่องดาราศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นคืนเดือนมืดหรือเดือนหงาย จะฟังได้ไม่รู้เบื่อ เพราะกับเด็ก เธอจะโยงแบบหนึ่ง กับผู้เฒ่าผู้แก่ เธอก็จะโยงไปสู่สัจธรรมอีกอย่างหนึ่ง พอเจอะครูอ้นพวกเด็กๆ เขาก็จะรีบวิ่งมาถามปัญหาที่ค้างคาใจ แล้วในที่สุดเด็กกลุ่มนี้เขาก็เอาหนังสือเรียนฉบับหนึ่งมาถาม ซึ่งเขาสงสัยมากเลยว่า ภาพที่เขาเห็นในหนังสือ กับสิ่งเขารับรู้มาจากครูอ้นก็ดี และจากสื่อที่เราทำอะไรต่ออะไรไปก็ดี มันแตกต่างกัน ทำให้เขารู้สึกว่าสงสัยหนังสือมันจะผิด ในที่สุดก็มีการตรวจตรากันเกิดขึ้น ซึ่งหนังสือก็พลาดจริงๆ คือเนื้อความไม่ผิด แต่รูปภาพผิด ก็เป็นธรรมดาที่เด็กๆ จะรู้ได้ว่า ตัวข้อมูล ความรู้จะตรวจสอบ ประเมินได้ ตอนดูดาว ครูอ้นมีอะไร ก็เอาออกมาหมดเลย เช่น นิทานพื้นบ้าน รวมทั้งวรรณกรรม คำประพันธ์อะไรต่างๆ เราจะไปเจอกันอีกเรื่อยๆ คือเราจะไม่ได้อยู่ทั้งวัน เพราะงานที่ อ.เสน่ห์มอบให้ มีอยู่ 4 พื้นที่ ก็หมุนเวียนมาเจอกันอีก เรื่องที่พูดคุยจะต่อเนื่องจากเรื่องนั้นๆ เช่นวันที่ดูดาว ก็จะเห็นดาวดวงนั้นดวงนี้ แล้ววันนี้จะทำอะไร พับเต่าออกมาเป็นอย่างนี้ๆ เสร็จแล้วก็จะมีลูกยาง ครูอ้นก็เอามาผูกกับลูกยางที่นี้ก็ต้องผูกให้หงายท้องอยู่ เพราะเวลาเราดูดาวบนท้องฟ้า เต่ามันเอาท้องแตะกับท้องฟ้า พอดิฉันไปที่สตึก เด็กเขาชวนให้ไปนอนที่ห้องเขา ก็ไปเจอว่า ที่ฝ้าเพดานของเขา มีดาวเต็มเลย เลยถามเขาว่ามันขึ้นไปอยู่บนนั้นได้ยังไง มันเป็นรอยสติกเกอร์ที่เด็กเขาเอาไปแปะไว้ เขาก็บอกว่า วันนั้นที่ครูอ้นอธิบาย หนูเลยปีนขึ้นไปบนเตียงและกระโดดขึ้นไปแปะไว้ตามเพดาน เวลาดูก็จะนึกถึงเรื่องที่เล่ากันวันนั้น แล้วเมื่อหันไปดูข้างๆ จะมีโต๊ะเล็กๆ อยู่ตัวหนึ่ง เขาบอกว่าเอาไว้เขียนหนังสือ

นี่คือช่วงชีวิตที่ทำงานอยู่ในโรงเรียนชุมชนอีสาน เป็นชีวิตที่เธอคลุกคลีอยู่กับเด็กๆ ลักษณะอย่างนี้จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ เป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกัน คลุกคลีกัน และเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แล้วก็ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องความรู้ ความคิด จิตสำนึก หรือสุนทรียภาพ สุนทรียรสต่างๆ ในชีวิต 4 ปีผ่านไป ที่ทำในจุดตรงนั้น ครูอ้นซึ่งก่อนหน้านั้น เธอมีแนวชีวิตว่า ที่จริงแล้วเธอเป็นนักธุรกิจ แล้วทำงานที่เกี่ยวกับงานสังคมที่เงียบๆ อย่างนี้มาตลอด อาจารย์ที่ธรรมศาสตร์จะรู้ดีว่า เธอทำอะไรบ้าง ประมาณสักตอนเย็นถึงสี่ทุ่ม เธอจะช่วยทำอะไรต่ออะไรของที่โน่นที่นี่มาตลอด ทีนี้พอช่วงหลัง เธอคุยกับดิฉันว่า ไม่ใช่เป้าหมายของเธอที่จะทำอย่างนั้นตลอดไป แต่เธอคิดว่าจะทำอะไรบางอย่าง เธอเคยคุยเรื่องต้นไม้ใบหญ้า แล้ววันหนึ่งเธอก็ไปบวช หลังจากนั้นเธอก็ตัดสินใจว่าพอบวชเสร็จ เธอจะไปทำอะไรตามแนวชีวิตที่วางไว้ ทีนี้หลังจากเธอบวชเสร็จ ช่วงนั้นเป็นช่วงที่ท่านอาจารย์เสน่ห์ทำโรงเรียนชุมชนอีสานแล้ว ท่านก็ขอให้ดิฉันช่วยเรื่องงานสนเทศ แล้ววันหนึ่งท่านก็เชิญคุณอ้นให้มาช่วยดิฉันเรื่องงานสนเทศ ฉะนั้นก็แปลว่า เป็นช่วงที่เขากำลังจะทำอะไรตามแนวชีวิตของเขา ก็เลยมาทำงานกับท่าน อ.เสน่ห์ ก่อน ในที่สุดมันก็ยิ่งเป็นสิ่งที่ดีมากกับแผนงานของเธอในอนาคต เธอทำอยู่ 3 ปี พอจบโครงการของอาจารย์ งานของเราในเชิงของงานสนเทศมันเหมือนกับเพิ่งเริ่มต้น เราก็เลยรู้สึกว่า ต้องทำต่อไป ไม่ว่าอาจารย์จะขอร้องหรือไม่ก็ตาม ทำอีกสักช่วงหนึ่ง แต่คุณอ้นบอกว่า ผมจะต้องไปทำในสิ่งที่ผมอยากทำ ไม่เช่นนั้นจะช้าเกินไป ดิฉันก็ไม่ได้ซักมาก เพราะก่อนหน้านั้น รู้จักธรรมชาติของกันและกันนานแล้ว ก็รู้ว่าเธอมุ่งมั่นที่จะทำอะไรของเธอสักอย่าง ดิฉันเลยยุติเรื่องการที่จะให้เธอช่วยทำอะไรในพื้นที่อย่างที่เป็นงานสนเทศตามเดิม แล้วก็บอกให้เธอเริ่มงานของเธอเลย เธอก็ตระเวนหาที่ คุณแม่เธอเป็นคนอีสาน เธอก็คิดจะไปอยู่ในชนบท เธอกรุยงานเธอรับผิดชอบ คือฝึกคนไว้เรียบร้อยหมดแล้ว วางแผนไว้ไกลมาก ก่อนหน้าที่จะไปบวชนั้น มีคนที่ขึ้นมาแทนงานของเธอได้หมด โดยที่ผู้เป็นเจ้าของงานไม่เดือดร้อน

ในการที่เธอซื้อที่นั้น ก็มีเงื่อนไขมาก ใช้เวลาอยู่นาน ดิฉันไปทำงานอยู่ตั้งนาน เธอก็ยังไม่ได้ที่ เพราะว่าเธอมีเงื่อนไข อย่างเช่น ถ้าที่ตรงนั้นชาวบ้านขายแล้ว เขาไม่เหลือที่ทำกินเลย ก็ไม่เอา หรือสมมติว่า ถ้าอยู่แบบไม่สงบ เธอไม่ซื้อ แล้วก็มีที่อยู่แห่งหนึ่ง ที่เขาไม่ได้เดือดร้อนอะไร แล้วก็ติดถนนใหญ่ มีน้ำมีไฟฟ้าพร้อม เป็นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า มีลำน้ำไหลข้างหลัง ทุกคนจะบอกว่าสวยมาก เจ้าของเขาก็กระหยิ่มยิ้มย่องว่า ครูอ้นต้องซื้อแน่ๆ แต่เธอก็ดูเงียบๆ ไป พอเขาถามครั้งสุดท้ายว่าเอาไหม เธอบอกว่าไม่เอา ถามว่าทำไม เธอบอกว่ามันไม่สงบ เขาก็บอก งั้นอาจารย์ก็ไปบวชซะเถอะ คนที่เป็นนายหน้าขายที่ เขาพูดอย่างนี้จริงๆ คือมันผิดคาดของคนทั่วไป

ในที่สุดวันหนึ่ง ดิฉันกำลังลงงานในพื้นที่ คือไปเก็บงาน แล้วแวะไปบ้านชาวบ้านคนหนึ่ง ครูอ้นเธอก็เดินมาบอกดิฉันว่าเธอเจอแล้ว ใช่เลย แล้วก็ได้ที่ตรงที่อยู่ปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นที่ตาบอด แล้วก็อยู่เข้าไปข้างใน ไม่มีบ้านผู้คนเลย ที่จริงถ้าตัดทางตรงจะห่างจากถนนใหญ่ 300 เมตรเอง แต่ว่าทางรถเลี้ยวเข้าไปจะอ้อมมาก และยังไม่มีถนนด้วย แต่ตอนนี้ตัดถนนกันเองแล้ว เธอตั้งใจไปทำเกษตรกรรมตามแผนของเธอ ไม่ได้ตั้งใจว่าจะไปทำงานเด็ก แต่ว่าเธอตั้งใจหลายๆ อย่างที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของชุมชน แปลว่าไม่ใช่ช่วงวัยเด็กอย่างเดียว พื้นที่ที่เธอได้ มันมีสภาพแห้งๆ เพราะเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านทิ้ง เพราะทำนาไม่ได้ เป็นที่ที่จัดการน้ำยากเพราะอยู่ที่ดอนมาก แต่เธอพอใจ เพราะเจ้าของที่เดิมเขามีที่หลายแปลง แต่พื้นที่นี้กำลังจะถูกยึดโดยนายทุน ก็เป็นการทำอะไรตามเจตนารมณ์ของเธอ พอได้มาก็ล้อมรั้ว พอเธอได้ที่วันแรก เธอมีจอบอันเดียวขุดหลุมลงไป 100 หลุม หลุมหนึ่ง 70 เซนติเมตร พอขุดลงไปเสร็จ รุ่นน้องที่รู้จักมาดู ก็บอกว่าใช้ไม่ได้ มันต้องลึกกว่านี้อย่างต่ำต้อง 90 เซนติเมตร ตรงกลางของพื้นที่จะมีต้นไม้ใหญ่อยู่ แต่ก็จะถูกตัดไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเหลือเพียง 30 % ของพื้นที่ ตอนนี้ทุกคนดีใจว่าเธอได้ที่ดินตรงนี้ไว้ แล้วเธอก็ปลูกพืชเพิ่มไปอีก จนถึงเดือนมิถุนายน ดิฉันบันทึกไว้ได้ 900 กว่าต้น แต่ของเดิมก็มีอยู่

ที่นี้ระหว่างที่เธอไปอยู่ มันเป็นความแปลกประหลาดมหัศจรรย์ของชนบทอยู่แล้วว่า ตาคนนี้จะมาทำอะไร แปลกหน้าหน้าตา ไม่เหมือนคนอื่น ชาวบ้านก็จะมาดูแบบต้อมๆ มองๆ ตอนนั้นดิฉันกำลังทำงานอยู่ในพื้นที่ แล้วชาวบ้านแถบนี้ ไม่ใช่พื้นที่ของสมาชิกเรา เขาก็ไม่รู้ว่าดิฉันรู้จักกับครูอ้น เรื่องทั้งหลายทั้งปวงที่เกี่ยวกับคุณอ้นที่อยู่ในทัศนะสำนึกของชาวบ้าน ก็จะเข้ามาเต็ม 2 รูหู เด็กก็เข้ามาล้อมหน้าล้อมหลัง เหงื่อมันไหลลงไปทุกส่วน ไหลเหมือนเป็นน้ำเลย ดิฉันก็ไปดูว่าเธอทำอะไรอยู่ในพื้นที่ ไม้ที่ถูกตัดก็ยังตัดอยู่ ที่นี้ชาวบ้านก็กำลังเลื่อยๆ อยู่ เธอบอกว่าจะเอาไปทำอะไร ชาวบ้านบอกว่าจะไปเผาถ่าน เธอก็ถามว่าถ้าทั้งหมดนี้ได้ถ่านกี่กระสอบ ชาวบ้านบอกว่าประมาณ 2 กระสอบ เธอบอกว่า งั้นเดี๋ยวผมเอาถ่านมาให้แล้วกัน พี่จะได้ไม่ต้องไปเผา ตรงนี้เธอจะเก็บเอาไว้ทำอะไรๆ เธอมีแผนเรื่องสมุนไพร เรื่องอะไรต่างๆ

ที่นี้เด็กๆ ก็จะมาอยู่ตรงนั้น ดิฉันก็เลยเอาหนังสือให้อ่านก่อน ช่วงนี้เป็นช่วงที่เธอต่อสู้มาก เพราะว่าลงไปคนเดียว คุณแม่ไม่ค่อยสบาย ต้องอยู่ใกล้หมอ แล้วก็ติดต่อกันไม่ได้ ดิฉันก็เป็นไปรษณีย์ให้ ระหว่างเธอกับทางบ้าน เมื่อก่อนเธอเป็นผู้ช่วยดิฉัน แต่เดี๋ยวนี้ดิฉันคงเป็นผู้ช่วยเธอ ที่นี้ก็จะมีการสร้างเรือนกระต๊อบขึ้นมา ระหว่างนั้นจะมีคนเข้ามา ไม่ใช่เฉพาะเด็กเล็กๆ ลูกของชาวบ้านแถบนั้นก็จะเข้ามาดู ทำอะไรต่ออะไร ก็มีการทำอาหารกินกันด้วย แต่หมายถึงว่าหลังจากที่มันมีของแล้ว เพราะช่วงแรก น้ำก็ไม่มีกิน ไม่มีอาบ มีอยู่ครั้งหนึ่งเราอยู่ 4 วัน 4 คืนโดยไม่มีน้ำอาบ แต่น้ำกิน เราจะมีขวดเล็กๆ พอจะแบ่งกันไป แต่น้ำอาบไม่มีเลย เพราะมันต้องซื้อที่ละคันรถ

เวลาเราทำอะไรอยู่ในนั้น เด็กๆ จะเข้ามาหาเราเลย แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่จะใช้วิธีมาต้อมๆ มองๆ อยู่ข้างนอก เธอก็จะอธิบายไปเรื่อยๆ ว่าทำอะไร เธอใช้หินกาบทำอะไร ช่วงนี้ชาวบ้านไม่ทำให้เพราะบอกว่ามันทำไม่ได้ เธอก็บอกว่าไม่เป็นไร พ่อก็หล่อไป ผมก็ปิดไป ระหว่างนั้นเด็กๆ จะเข้าเรื่อยๆ ซึ่งเรารู้จักเพียงกลุ่มหนึ่ง ครอบครัวหนึ่งที่ห่างออกไปเป็นสมาชิก แต่อยู่คนละหมู่กัน เราไม่รู้จักเลย แต่เขาก็มา พอมาเขา เราก็ชวนปลูกต้นไม้ทำอะไรต่ออะไรไปเรื่อยๆ แล้วระหว่างที่ช่างยังสร้างอะไรต่ออะไรไม่เสร็จ เธอจะนอนในนา โดยเอาเต้นท์ไปวางบนกองฟางที่เกลี่ยๆ ไว้ แล้วก็ไปซื้อแย้มาปล่อยบ้าง แม่ค้าก็รับรองว่าสมบูรณ์ แต่พอมาถึงเรา เอามา 17 ตัว ตายไป 6 ตัว ที่เหลือมันก็อยู่เป็นเพื่อนเธอหมดเลย เชื่องมาก เดินไปก็เหมือนกับลูบหัวพูดคุยกันได้แล้ว นอกจากแย้ ก็ปล่อยหอยขม

เรื่องทำอาหาร ตอนแรกมีเตาแบบราคา 35 บาท ตอนนี้พังแล้ว เพราะใช้มาก เธอก็ทำเตาอย่างใหม่ อาหารที่เธอทำ เธอจะเลือกซื้อพวกผักพื้นเมือง แล้วพอใครมากิน ก็จะได้รับฟังเธออธิบายอยู่เรื่อยๆ แล้วเธอก็จะไปเทียบกับในพื้นที่ของเธอ เพราะเธอไม่ได้รู้จักพื้นที่นี้มาก่อน แถมบอกให้ดิฉันยืมหนังสือมาให้ เธอเทียบจนกระทั่งเธอรู้เยอะ หลายครั้งก็ถามชาวบ้านแถวนั้น แต่บางครั้งท่านก็ทราบ บางครั้งก็ไม่ทราบ ก็เรียนรู้อย่างนี้ไปเรื่อยๆ เด็กๆ เองก็รู้เพิ่มขึ้นๆ ทุกวัน อย่างอธิบายว่าผักตัวนี้ ที่มาที่ไปของมันคืออะไร หลังจากไปถามชื่อผัก แล้วเอาของในตลาดมาเทียบ นิทานนิยายเกี่ยวกับผัก ที่เป็นคติอะไรต่างๆ ก็เอาออกมา

ที่ทำพวกนี้ทุกอย่าง เป็นเงินที่เธอสะสมไว้ว่าจะไปทำตามแผนที่วางไว้ ซึ่งเธอใช้อย่างประหยัด ระหว่างนั้นก็ทำงานตั้งแต่ตี 5 เศษๆ ไปยันค่ำ ยังไม่เคยเห็นหยุดเลย รั้วที่ทำนั้น เธอก็ไปซื้อไม้หมอนรถไฟ เขาขายต้นหนึ่ง 69.55 บาท ก็นำมาแปรรูปต่างๆ ทำป้ายชื่อพื้นที่ของเธอว่า "ระเมียรไม้"

"ระเมียร" มาจากรากศัพท์เขมร แปลว่าชมหรือดู บรรทัดข้างล่างก็เขียนว่า พื้นที่อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรป่า หลังจากที่เรือนกระต๊อบที่ช่างทำแล้วทิ้งไป เพราะไฟฟ้าไม่มี เขาก็ท้อกับการที่ต้องใช้ทุกอย่าง ที่ทำด้วยมือหมด จากนั้นเธอก็ต้องทำต่อเอง เด็กที่เข้ามา จะเห็นอยู่อย่างนี้ทุกเมื่อเชื่อวัน เธอก็ต่อชาน ต่อบันไดลงน้ำ ต่อรางซักล้าง ทำที่แขวนของ ราวจับบันได ที่วางของ เพราะช่างจะทำไว้ถึงแค่ขึ้นโครง แล้วก็มุงหลังคา ทำห้องห้องเสร็จ พื้นก็ปูออกมาให้แค่ประมาณ 5 แผ่น หลังจากนั้นเธอต้องตีตะปูด้วยตนเอง เครื่องตีตพื้นให้ชิดกันก็ไม่มี เรือนอีกหลังจะสร้างทีหลัง สร้างเอาไว้ให้พ่อแม่มาอยู่โดยเฉพาะ แต่ก็มีประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจเยอะ เธอสั่งอิฐมา เคล็ดไม่ลับของการทำอิฐดินซีเมนต์ก็คือว่า ถ้ามีจริยธรรมทุกขั้นตอน จะเป็นวัสดุที่คงทนดีมาก และงดงามด้วย แต่ถ้าขาดความปราณีตหรือคุณธรรมในการทำ ไม่ว่าขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งก็จะเสียหายมาก แล้วเธอก็ไม่มีโอกาสที่จะได้อิฐดี เพราะช่างที่มาทำให้เธอรุ่นนั้น เป็นช่างใหม่เอี่ยมที่เพิ่งมาฝึกงาน แล้วต้องทำแข่งกับฤดูฝน แล้วขนมาไกลมาก พอจับอิฐขึ้นมา มันก็จะยุ่ย เลยมีอิฐที่ใช้ไม่ได้เยอะ ไหนๆ ก็ไหนๆ แล้ว คืนก็ไม่ได้ด้วย เป็นความเคารพนับถือมักคุ้นอยู่กับท่านที่เป็นเจ้าของงาน เธอก็แปรรูปจากของเสียให้เป็นของดี ก็ทำเป็นบันไดลงจากเรือน เพราะตรงนั้นเป็นดินที่ขุดมาจากก้นสระ มาถมทำบ้าน เธอเป็นคนไม่ชอบพวกปูน แต่เธอบอกว่า เด็กเข้ามาเยอะ อาจจะมีอุบัติเหตุได้เวลาขึ้น-ลง เธอเลยยอมเสียทัศนียภาพ รอให้มันยึด แล้วก็เอามาทำโต๊ะ

เด็กๆ ก็จะมาเรื่อยๆ เธอก็พาดู เขามากันเองโดยไม่ได้นัดหมาย เธอก็เลยทำลานเด็กให้เลย เอาทรายคลุมหญ้า แล้วก็ปลูกชิงช้า อีกลานหนึ่งจะมีไม้กระดิ้งกระดั้งซึ่งที่นั่นเรียกกัน เธอทำไว้แบบเตี้ยกับแบบสูง สำหรับเด็กเล็กกับเด็กโต ปรากฏว่าเด็กทุกคนไปโหนอันสูงเพราะอันเล็กมันไม่ท้าทาย บางวันเด็กก็วาดรูป ถุงที่มีหนังสือ ก็เปลี่ยนสภาพมากางไว้ที่เรือนไม้ พวกอ่านได้ก็ไปอ่านเอง ระหว่างงานจะมีช่วงเวลา เพราะเธอไม่ได้ขุดดินดายหญ้าทั้งวัน เธอก็มีเวลาพักเปลี่ยนอิริยาบท เด็กๆ ก็มีเรื่องโน้นเรื่องนี้กับเขาตลอด ตอนนี้เธอผอมแล้ว แต่ว่าแข็งแรงขึ้น

มันมีอยู่ตอนหนึ่งที่ว่า ช่วงแรกหนังสือยังไม่ได้ขนไป ครั้งแรกเป็น National geographic เธอบอกว่า เจ็บคอมากเลย เพราะเวลาเธอเล่า เด็กจะชอบมาก ขณะที่เด็กเขาก็มีส่วนร่วมในการทำเสียงสัตว์ต่างๆ เธอก็โทรคุยกับดิฉันว่าผมเจ็บคอมากเลย ดิฉันก็บอกว่าเอาอย่างนี้ ก็ให้มีการสลับกันไป คือมีการฟัง คิด อ่าน ถาม เขียน เพราะอันคงพูดทั้งวันไม่ได้หรอก แต่ว่าเด็กเขาเข้ามารายกลุ่มเขาก็ต้องสนใจ หลังจากนั้นจะเกิดกิจกรรมการเขียน เพราะตอนแรกให้เธอไปกินฟ้าทะลายโจรก่อน บางทีเด็กเขานึกอยากจะเล่นอะไรของเขาเอง เขาก็เล่นกันขึ้นมา ที่นี้มันมีสิ่งที่กินได้ ที่รู้จักตอนแรกก็คือมะขามเปรี้ยว เด็กก็จะมาเอาไปกินกัน วันแรกๆ แค่มะขามก็อร่อยแล้ว ต่อมาก็รู้จักมากขึ้น ฤดูฝนไปเจอหมากเหลี่ยม เธอก็ให้เด็กไปถามผู้ปกครองว่า ใช้กินหรือทำอะไรได้หรือเปล่า ตอนหลังเด็กก็ค้นพบว่า ทำโน่นทำนี่ กินได้ด้วย ก็เลยเกิดอย่างนี้ขึ้น สำหรับเด็กอนุบาล เธอก็จะสอนนับ หมากเหลี่ยมนี่อร่อยมาก รสมันๆ เด็กก็จะแคะออกมากันสนุกมาก แต่เด็กจะเก็บกลับบ้านไปเป็นถุงๆ เลย เพราะมีเยอะ ที่นี้เด็กก็จะรู้ว่า ในพื้นที่นี้ไม่ค่อยมีอะไรกิน เขาก็จะหิ้วมะกอกมาเอง เรามีครก ใบละ25 บาท ซื้อเอาแถวนั้น ก็จะมาตำกินกัน

ตอนหลังครูอ้นก็เริ่มมีอะไรต่ออะไรมากขึ้น ก็จะมีผัดก๋วยเตี๋ยวเสริมให้ หนังสือก็มีสารพัด มีคนบริจาคไปด้วย ในระหว่างนี้เด็กก็จะเห็นว่า เธอนั่งทำอะไรๆ ไม้ที่พ่อของเด็กๆ เผาเลย มันเป็นเศษกิ่งไม้ที่มีตอนก่อสร้าง ดงไม้ที่จะต้อง

ลิดออกไป ก็มีกิ่งไม้แห้งที่มันกองอยู่ เธอบอกว่าผมจะเอาไว้ใช้งาน เป็นการเอาเศษไม้มาประดิษฐ์เป็นรูปต่างๆ ก็มีเด็กเล่นไม้กระเดิ้งกระดาง จะเป็นงานที่เธอประดิษฐ์ไปเรื่อยๆ ตอนที่เธอพักผ่อน ตอนที่มันมีอารมณ์ ตามปากคำของเธอ มีอารมณ์ตกปลา มีอารมณ์ไขว่ห้าง อันนี้นอนหนุนตักกัน อันนี้นิ่งสงบ หลากหลายลีลาอยู่ในท่อนเดียวกัน อันนี้คอตกเศร้า เด็กๆ ก็มา เธอเรียนรู้แล้วว่าเธอไม่ควรจะเป็นฝ่ายพูดคนเดียว เพราะมันมีผลต่อคอมาก เด็กก็จะเขียน แล้วในนี้มันก็มีอะไรต่ออะไรหลายๆ อย่าง ที่จนบัดนี้เด็กก็ได้รับรู้เรียนรู้อะไรได้มาก

พื้นที่นี้เป็นพื้นธรรมชาติ ถ้าไม่มีการไส ขัดให้เสมอ มันก็จะกระเดิดไปกระเดิดมา ก็เอาไม้มาลองเพื่อให้เขียนหนังสือได้ จากนั้นมาก็เริ่มมีกติกาขึ้นเรื่อยๆ ทีเดียวคนจะเข้ามาโดยเธอไม่รู้เนื้อรู้ตัว ตอนหลังก็จะมีผู้ใหญ่เข้ามา บางทีก็มายืนข้างหลังเวลาเธอทำอะไรต่ออะไร เธอก็เลยทำเป็นที่แขวนระฆังไว้ให้เคาะ เป็นเหล็กที่ติดมากับไม้หมอนที่เธอซื้อมา เอาไปแขวนไว้หน้ารั้ว เขาก็จะมาเคาะ ตอนนั้นยังไม่ได้เรียนรู้กัน เธอก็จะลุกขึ้นตลอดเวลาเลย เพราะเด็กเดี๋ยวมาๆ ทำอะไรอยู่ก็ต้องลุกขึ้นไป ก็เลยคุยกันว่า มาเป็นเวลาดีไหม พอ 9 โมงก็จะเปิดให้ แล้ว 3 โมงเย็นกลับไป พ่อแม่จะได้ไม่ห่วง เพราะถ้าเย็นมากเดี๋ยวกลัวพ่อแม่เป็นห่วง แล้วเธอก็ยังไม่รู้จักกับพ่อแม่ของเด็กด้วย แล้วก็ให้มีดินสอ ยางลบสมุดมาในแต่ละครั้ง ที่นี้เด็กก็จะเริ่มติดแล้ว เพราะเขาจะต้องเตรียมอะไรอีกหลายอย่าง รวมทั้งเตรียมข้าวเฉพาะมื้อของตนเอง แต่ก็มีส่วนที่เธอจะทำเสริมเพราะเด็กเยอะขึ้นทุกวัน แล้วอีกอย่างเราทำกันเป็นแบบวิถีชีวิต ไม่ใช่โครงการ ไม่ใช่มูลนิธิ เป็นเรื่องที่ไม่สามารถเลี้ยงดูกันได้ถึงขนาดนั้น เราก็บอกให้เขาเอาข้าวมา แต่ถ้าวันไหนเรามีอะไรก็จะเสริม จริงๆ แล้ว มันมีนัยยะอยู่ ที่จริงเราไม่ได้เสริมให้เพื่อเด็กทุกๆ คน แต่เพราะจะมีเด็กบางคนที่ไม่มี

ที่นี้ดิฉันก็ทำเพลงให้ แต่เป็นเพลงที่เกิดทีหลังจากเพลงห้องน้ำ เพราะเกิดเรื่องขึ้น ตอนที่ว่าเธอไปรดน้ำหรือทำอะไรอยู่อีกฟากหนึ่ง เด็กที่เข้ามา เขาก็เปิดน้ำเอาไว้ ตามประสาเด็ก เขาตั้งใจจะให้น้ำมันเต็ม แล้วก็คงจะไปเล่น ก็เลยลืมไป พอเธอกลับมาอีกประมาณสัก 2 ชั่วโมงเศษ เด็กกลับไปหมดแล้ว ก็มาเจอน้ำที่เด็กพยายามจะช่วยเติมให้เต็มด้วยความปรารถนาดี มันก็เป็นการเติมจนเต็มเปี่ยม ล้นหกไหลนอง เธอคุยกับดิฉันทางโทรศัพท์ ดิฉันจะถามสารทุกข์สุขดิบ คุยไคุยมา ครูอ้นเกิดอยากต่อเพลง ดิฉันก็ให้เธอสวมทำนอง ลามะลิลา บอกว่า

....ห้องน้ำครูอ้นสะอาด เพราะครูล้างปัดกวาดเป็นเวลา
ทำยังไงจะไม่เปื้อนเปรอะ ถอดรองเท้าเสียเถอะนะกานดา
เข้าไซ้ให้สำราญดวงจิต ครั้นพอเสร็จกิจ ราดน้ำด้วยนา
ก๊อกน้ำอย่าเปิดทิ้งไว้ น้ำล้นไหลไปเสียดายหนักหนา ลามะลิลา...

แล้วก็บอกว่า ถ้าเด็กมาดราวหน้า รอไปอีกสักระยะหนึ่ง ให้มันพ้นน้ำท่วมนี้ไปก่อน แล้วค่อยต่อเพลงนี้ให้กับเด็ก แล้วบอกให้ครูอ้นดอยสังเกตแล้ว หลังจากนั้นมาโดยที่เราไม่ต้องบอกอะไรเด็กเลย เดี๋ยวนี้ไม่เคยมีปรากฏการณ์เหล่านี้ ไม่ว่าจะเรื่องไม่ถอดรองเท้าหรือเรื่องน้ำ โดยที่ไม่ต้องคุย เด็กที่มาเก่ามาใหม่ เขาจะดูแลซึ่งกันและกัน บางทีเขาก็เตือนกันเอง บางทีเด็กจะไปห้องน้ำ เด็กอีกคน เขาก็จะมีคำพูดของเขาบอกว่า ถอดเกือกด้วยเต้อ

ที่นี้ส่วนเรื่องข้าวน้ำ มันเกิดขึ้นทีหลัง ก็ให้เธอเอาเนื้อนี้ไปคุยกับเด็ก ให้ท่องเล่นเอาไว้ก่อน หรือว่าช่วงเวลาไหนที่เธอพักผ่อนอยู่กับเด็ก คือในเรื่องเพลงดิฉันก็ไม่เคยมีโอกาสได้เรียนกับท่านทั้งหลาย อาศัยว่าอยู่วงดนตรี ไม่ได้นักร้องด้วย เป็นคนเล่นดนตรีอยู่วงไทยเดิม ทำเพลงอื่นก็ไม่เป็น ก็เลยสวมทำนองไทยเดิม บอกให้เธอทำเพลงนี้เพื่อที่จะไม่ต้องคุยกันเยอะ แล้วมันเป็นธรรมชาติของเด็กเองด้วย ที่เขาจะรับรู้อย่างนี้

เร็วมาพวกเราไปที่ในป่า ไปชมไม้ชมนกกาที่อาศัย
ในสวนครูอ้น ช้าอยู่ไย เตรียมข้าวน้ำไปให้พอดี
ถึงประตูเคาะระฆังให้ดังก่อน อย่ารีบร้อนมุดเข้าไปไม่ควรที่
ถ้าครูอยู่ ครูมาเปิดให้ทันที ถ้าไม่ว่างวันนี้วันหน้ามา ...

เพราะก่อนหน้านั้น มันจะมีอะไรเกิดขึ้นสารพัดอย่าง แต่ตอนหลังพอเธอมีกติกาแล้ว ก็เรียบร้อยดี เด็กก็ได้ตามประสาเด็ก แล้วทรัพย์สินก็ไม่เสียหายด้วย ข้าวน้ำ ถ้าเขารู้ว่าจะมาเกินเที่ยง เขาก็จะเตรียมมา เด็กบางคนบ้านใกล้ เขาก็จะกลับไปทาน แต่บางครั้งถ้าน้อยคน ก็จะมีที่หุงไว้

อีกจุดหนึ่ง ทำเป็นบ้านเรือนอิฐขึ้นอีก 1 เรือน แล้วทำเป็นลานนั่งเล่น ลานดูดาวกับเด็กๆ ช่วงหลังดิฉันก็จะเอาหุ่นไปทิ้งไว้ เมื่อก่อนก็ให้ตามโรงเรียนที่ขอ เด็กเขาก็จะเล่นกันขึ้นมา บางทีเขาก็ไม่ต้องการหุ่น เขาก็เล่นละครกัน เป็นละครพื้นบ้าน เราก็ได้ฟังเรื่องพวกนี้ ไปๆ มาๆ เด็กก็รู้แล้วว่า ที่นี้เป็นเขตอภัยทาน และเขตปลอดอบายมุขทั้งปวง ซึ่งก็จะไหลเนื่องไปในกระแสชีวิตของพวกเขา เด็กก็ไปเอาเต่าที่ได้มาปล่อย และเรียนรู้อะไรอีกหลายอย่างในชีวิต เด็กบางคนเขาล้างเห็ดเสร็จ เขาจะเอาน้ำไปรดน้ำต้นไม้ แม้แต่น้ำที่ล้างมือ ก็ต้องเอาไปรดต้นไม้ อีกคนถูกแมลงต่อย ก็ใช้สมุนไพรตัวหนึ่ง บางคนก็เรียนรู้ที่จะไม่เหยียบต้นอ่อนของครูอ้น ซึ่งครูอ้นเพาะไว้เยอะ

ที่นี้บางที ก็จะมีงานกิจกรรมมากๆ เกิดขึ้นตามกระแสเรียกร้องของเด็กๆ อย่างตอนนั้นเขาก็อยากทำอะไรร่วมกันในหลายๆ กิจกรรมในช่วงเดียว ขอสักวันสองวันที่มีกิจกรรมเป็นพิเศษ เราก็ไม่ว่าอะไร ครูโอนก็ทำที่แขวนสัมภาระที่วางข้าววางน้ำไว้ให้ บางคนก็ลืมเอาข้าวน้ำมา ผู้ใหญ่ก็เอาตามมาส่งให้ ส่วนของหนังสือ ดิฉันคิดว่า เราจะทำอะไรบางอย่างที่ต้องยั่งยืนกว่านี้ บางทีก็ได้ของที่รุ่นพี่รุ่นน้องรู้ เขาก็หามาให้ เช่น เกมส์ที่กระทรวงสิ่งแวดล้อมให้ เป็นเกมส์ที่ว่าเดินๆ ไป ถ้าไปทำลายสิ่งแวดล้อม ก็ให้ถอยหลังกลับไป 5 ขั้น

นอกจากนี้ก็จะมีกิจกรรมให้เด็กเล่นเป็นฐานๆ โดยจะมีเด็กรุ่นพี่เป็นวัยรุ่นจากหมู่บ้าน ก็ได้เข้ามาช่วยเหลือในเรื่องนี้ด้วย คือให้มาอยู่ประจำฐาน แล้วก็มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามมาดูความเป็นอยู่ของชุมชนที่นั่น ครูอ้นก็เลยให้อยู่ประจำฐาน แต่ละฐานก็จะมีเรื่องที่ให้เด็กๆ ได้ใช้ความคิด ได้เกิดการแสดงออก และให้เขาเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ การที่มีกิจกรรมเป็นฐานๆ จะครอบคลุมสิ่งที่เด็กๆ คิดออกมา ครูอ้นก็มีการแบ่งกลุ่ม แล้วก็ให้เด็กๆ ทำหนังสือประเมินตนเอง มีอยู่ฐานหนึ่งน่าสนุกมาก ชื่อฐาน "เมื่อฉันเป็นทาซาน" ฐานนี้จะให้เด็กๆ ได้ปีนต้นไม้ด้วย อย่างที่เคยบอก ดิฉันเป็นคนที่ชอบมีสมุดบันทึก เห็นอะไรก็จะจด คือต้องเก็บข้อมูลเด็กไว้ก่อน มีครั้งหนึ่งได้ทำบันทึกเรื่องของควาย ตั้งแต่เกิด ก็จะจดบันทึกตั้งแต่เวลาที่หัวมันออกมา จดรายละเอียดทุกขั้นตอน พอคลอดออกมา มีเสียงร้องเวลาเท่าไร เริ่มยืนได้ตอนไหน ดูดนมแม่เวลาเท่าไร

อาจารย์เสน่ห์ จามริก :

โรงเรียนชุมชนอีสานนี้ จัดว่าเป็นโรงเรียนที่ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะห้องเรียนเท่านั้น แต่มีการเรียนรู้นอกห้องเรียนด้วย ให้เด็กได้เรียนรู้ธรรมชาติ และรู้ว่าธรรมชาตินั้นมีคุณสมบัติ มีศักภาพมีอะไร ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อม เราเรียกว่าเป็นเกษตรนิเวศ คำว่า "โรงเรียน" ก็เป็นคำที่ผู้นำชุมชนได้คิดขึ้นมา แต่ว่าเป็นโรงที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะเป็นห้องเรียน แน่นอนจะต้องมีประชุมมีอะไรที่อาจารย์นฤมลได้แสดงให้เห็น แต่มันจะไม่จำกัดอยู่ในห้องสี่เหลี่ยม แต่ให้การเรียนรู้มันสัมพันธ์กน ระหว่างในห้องเรียนกับนอกห้องซึ่งเป็นธรรมชาติแวดล้อม

ในสมัยนี้เวลาเราพูดถึง "การศึกษา" พูดถึงระบบโรงเรียนแล้ว เราตัดขาดโดยสิ้นเชิงในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ในห้องเรียน กับชีวิตภายนอก ประเดี๋ยวผมจะพูดถึงทีหลังว่า มันมีนัยสำคัญกับระบบการศึกษาอย่างไร ซึ่งในขณะนี้เราพูดถึงการปฏิรูป แต่จะเป็นเฉพาะการบริหารจัดการมากกว่า แทนที่จะลงไปที่หัวใจของการศึกษา ที่นี้เราก็ทำงานไป ไม่ใช่เราทำไปเรื่อยๆ ตามโครงการที่วางไว้ล่วงหน้า แต่เราพยายามที่จะทำไป แล้วก็สังเกต พยายามที่จะวิจัยไปด้วย เสร็จแล้วคำว่า "เกษตรกรรมยั่งยืน" พึ่งตัวเองได้ มันหมายความว่าอย่างไร โดยที่เราไม่ได้ดูเฉพาะในเรื่องของศักยภาพภายในชุมชน เพราะว่าแต่ละชุมชนก็สัมพันธ์อยู่กับโลกภายนอก ซึ่งเต็มไปด้วยความเย้ายวนเยอะแยะ ทั้งอำนาจ ความฟุ่มเฟือย บริโภคนิยม ทำอย่างไรที่จะให้คำว่า "การพึ่งตนเอง" หรือ "ความยั่งยืน" มันสามารถที่จะยืนได้หรือสามารถรับกระแส อำนาจและความเย้ายวนต่างๆ จากภายนอก

โดยรวมความแล้วคือว่า เราก็ได้องค์ความรู้อย่างหนึ่งว่า องค์ประกอบในการที่จะทำให้ชุมชนเกษตร สามารถที่จะพัฒนาไปในรูปเครือข่าย ที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน สามารถรับกระแสภายนอกได้ จะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เราก็คิดดูว่า มันต้องประกอบด้วย 3 มิติใหญ่ๆ คือ

1. มิติสภาพแวดล้อม ที่มันทรุดโทรมลงไป เช่น ดิน น้ำ อากาศ ภาระเบื้องแรก เราจะต้องระดมกันเรียนรู้เพื่อการฟื้นฟู ผมใช้คำว่า "ฟื้นฟูต้นทุนชีวิต" ให้คนมีความสำนึกที่จะรัก ผูกพันกับที่ดินที่นา ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนชีวิตของเขา ไม่ใช่คิดว่าที่ดินราคาไร่ละเท่าไร อย่างในสมัยนายกฯ ชาติชาย ในสมัยนั้นถ้าชาวไร่ชาวนาขายที่ดินให้ไปทำสนามกอล์ฟ ชาวนาจะร่ำรวย แล้วเห็นไหมครับว่าเป็นอย่างไร แต่เราพยายามที่จะกลับกระบวนการเรียนรู้ตรงนี้ ให้เห็นว่าอันนี้เป็นต้นทุนชีวิตของเขา การที่เขาจะให้คนอื่นเช่าหรือขายก็ดี มันหมายถึงการขายชีวิตเขาด้วย เรานึกตรงนี้ เป็นเรื่องที่มาก่อนอื่น สำนึกด้วย แล้วก็มีเรื่องทักษะ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยธรรมชาติ ที่จะฟื้นคุณภาพดินโดยไม่ใช้สารเคมี

2. มิติการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะการบริโภค เราก็รู้อยู่ว่า อีสานบริโภคอาหารอะไรหลายๆ อย่างจากธรรมชาติ บางทีกินอาหารดิบมันก็เสียสุขภาพ เราก็ต้องคำนึงถึงมิตินี้ คือมิติของคุณภาพชีวิต คือเรื่องสุขภาพ

3. มิติการพัฒนา ที่จะรู้จักใช้ภูมิปัญญา และวัสดุในพื้นที่ อย่างบ้านครูอ้นพยายามจะเอาวัสดุต่างๆ มาสร้างมันทำให้มีค่าขึ้น

ถ้าจะพูดเรื่องนี้ให้ละเอียด ก็คงจะต้องพูดกันอีกยาว เอาไว้แค่นี้ก็แล้วกัน เพื่อที่จะไปพูดสิ่งที่อาจารย์นฤมลได้นำเสนอในวันนี้ ที่นี้การทำงานพัฒนา มันเป็นบทเรียนว่า คนที่ลงไปทำงานตรงนี้ จะต้องเป็นคนที่ไม่ใช่ว่าเอาอะไรไปใส่ให้เขา หรือไปครอบเขา แต่ตัวเองจะต้องเรียนรู้ด้วย สิ่งหนึ่งที่จะต้องเรียนรู้ก็คือ คนที่ทำงานในไร่นา ควรจะมีการเรียนรู้อีกนิดหนึ่งของการเรียนรู้ ในเรื่องของข้อมูลและงานสนเทศ จึงได้เชิญอาจารย์นฤมลกับคุณอ้นลงไปทำระบบข้อมูล ที่จะให้เขารู้จักตัวเอง ประเพณีของชนบทมักทำอะไรก็ทำไปเรื่อยๆ ไม่ได้บันทึกอะไร และมักจะทำตามที่หลวงสั่งอยู่ตลอดเวลา เราก็ให้ทำข้อมูล โดยเริ่มจากทำผังไร่นาตนเอง ที่ผ่านมา อาจารย์นฤมลก็เอาตัวอย่างที่เด็กวาด ว่าไร่นาของตัวเองเป็นอย่างไร มีกี่ไร่ มีอะไรบ้าง มีแหล่งน้ำตรงไหน ตรงไหนที่จะปลูกข้าว ตรงไหนที่จะปลูกผัก ก็เป็นข้อมูลเบื้องต้นที่จะให้เขาได้ตามว่า ในปีต่อไปเขาทำอะไรเพิ่มกันบ้าง อะไรที่มันเสีย อะไรที่มันได้ ก้าวหน้าขึ้นมาหรือถอยหลัง เพื่อจะใช้ระบบข้อมูลระบบสนเทศ ให้แต่ละคนรู้จักตัวเอง รู้จักผลงานตัวเอง ว่าจะทำอะไรให้มันก้าวหน้าไปอย่างไร

ผมก็พูดเสมอว่า ระบบข้อมูลที่พวกเราที่กรุงเทพฯ เข้าใจ มันเป็นระบบข้อมูลที่รัฐหรือนักพัฒนาวางแผน แล้วก็เอาข้อมูลไปป้อนให้ทำยังโน้นอย่างนี้ตามที่รัฐแนะนำ แต่เราต้องการให้มันเป็นระบบข้อมูลที่มาจากรากหญ้า คือให้เป็นข้อมูลที่เป็นสมบัติของชาวบ้านจริงๆ

ที่เราพูดถึงในเรื่องที่ผ่านมาว่า มีการทำอะไรไปบ้าง ก้าวหน้าหรือถอยหลัง เขาจะได้รู้จักตัวเอง รู้จักชุมชน รู้จักพื้นที่ ผมว่าอันนี้สำคัญอย่างยิ่ง ที่นี้อาจารย์นฤมลกับอ้นก็ทำงานเกินคำสั่งไปเยอะ ก็ได้ไปทำอะไรต่ออะไรหลายอย่าง ที่แสดงทั้งหมดนี้ เป็นเรื่องที่ไม่ได้อยู่ในโครงการแต่แรกของผมเลย ซึ่งก็เป็นผลพลอยได้ ผมคิดว่าการเรียนรู้ มันทำให้เราแตกลูกแตกหลานออกไป ขอย้ำตรงนี้ว่า เราควรจะเข้าใจข้อมูลระบบสนเทศใหม่ ไม่ใช่จากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง แล้วเบื้องล่างก็ไม่มีวันจะรู้อะไรเลย ให้ใส่ปุ๋ยอะไรไป ตลาดที่ไหน เขาบอกว่าปีนี้ตลาดโลกราคาปอดี ก็โหมกันใหญ่ พอลันตลาดก็ราคาตก มันก็ถอยหน้าถอยหลังอยู่อย่างนี้ ฉะนั้นข้อมูลที่เป็นพื้นฐาน เป็นสมบัติของชาวบ้าน อันนี้เป็นปรัชญาในการฟื้นภูมิปัญญาชาวบ้าน ก็อยากจะฝากพวกเราไว้ เพราะทุกวันนี้ รู้สึกว่าเครือข่ายนี้ก็มีสมาชิกที่มีฐานะการงานที่หลากหลายมาก ฉะนั้นก็คงจะเป็นเรื่องของคนกรุงเทพฯ หรือคนเมืองโดยส่วนใหญ่ ก็อยากจะเปลี่ยนเสียใหม่ว่า ในเรื่องระบบข้อมูลสนเทศ ควรจะกลับเสีย ให้มันเป็นข้อมูลจากระดับรากหญ้า เป็นสมบัติของเขาจริงๆ

ที่นี้งานของเราก็เริ่มโดยที่เราทำงานผ่านผู้นำการพัฒนาชุมชน ซึ่งก็แสดงถึงข้อจำกัดของผู้นำชุมชนในขณะนี้ คือเรามีโครงการเยอะแยะ โครงการซิฟ มิยาซาว่า เรามีความจำเป็นที่จะต้องลงผ่านผู้นำชุมชน แต่ผู้นำชุมชนก็มีข้อจำกัด ที่ว่ามักจะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ตัวเชื่อหรือรู้ ฉะนั้นคนกลุ่มแรกที่เราทำงานด้วย ก็เป็นกลุ่มคนที่มีอายุเท่านั้น ซึ่งอันนี้ไม่เสียหาย แต่ขณะเดียวกันพอทำงานไปแล้ว ถ้าปล่อยตามที่ในโครงการผมกำหนด มันจะย่ำเท้าอยู่กับที่ตลอดเวลา

อย่างดี ก็ไปขยายสมาชิกให้กว้างออกไป อาจจะได้คนรุ่นหนุ่มสาวเข้ามา โดยเฉพาะปีที่ 3 จะมีคนรุ่นหนุ่มรุ่นสาวเข้ามาพอสมควร แต่สิ่งหนึ่งที่เราพยายามขยายออกไป แล้วเผอิญเราไม่มีเวลาก็คือ คน 2 กลุ่มที่เราไปแต่งตั้ง แต่ว่าเราไม่ได้ทำอย่างเต็มที่เพราะเวลามีจำกัด ก็คือกลุ่มผู้หญิง กลุ่มแม่บ้าน เราถือว่ากลุ่มแม่บ้านนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นกำลังสำคัญ ในเรื่องการประหยัด เรื่องข้าวปลาอาหาร การบริโภค เป็นเรื่องของการสร้างคุณภาพชีวิตให้ครอบครัวได้ ซึ่งมิตินี้เราไม่ค่อยพูดถึงกัน

โลกธุรกิจทุกวันนี้ เราผลิตไปขายอย่างเดียว คิดเอากำไรเรื่องเงิน แต่ว่าคุณภาพชีวิตไม่ค่อยพูดถึง เวลาที่จะทำเรื่องในบ้านก็น้อยมาก เรากะว่าถ้างานมันต่อไป กลุ่มเป้าหมายสำคัญคือเด็กและเยาวชน แล้วตรงนี้อาจารย์นฤมลก็ได้ทำต่อไป โดยที่เป็นนอกรายการแท้ๆ เลย เรื่องของเด็กและเยาวชน เป็นเรื่องที่เราสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพของการเรียนรู้ มีศักยภาพในการสร้างสรรค์ เรื่องของเด็กและเยาวชน ภาพที่เห็น ผมดูแล้วเกิดความคิดขึ้นมา 2 อย่าง ประการแรกจะเห็นได้ว่า เด็กในชนบท เราดูตามสายตาของเด็กๆ ในชนบท เขามีศักยภาพที่เป็นอัจฉริยะเยอะ เป็นจิตวิญญาณของการแสวงหา ที่จริงเรื่องบ้านคุณอันไม่ได้มีการกำหนดไว้เลย แต่เด็กมาเอง อันนี้เป็นการพบกันระหว่างจิตวิญญาณของผู้ใหญ่ คือคุณอัน ซึ่งทำงานแล้วเกิดอินขึ้นมาโดยไม่ได้บอกพวกเราเลย อาจารย์นฤมลอาจจะรู้ แต่ผมไม่รู้ระแคะระคาย ก็ไปซื้อที่ ซึ่งที่นั่นถ้าเป็นผม ผมก็ไม่เลือก เพราะที่ตาบอด แต่ด้วยความมุ่งมั่น ด้วยความอัจฉริยะ ไม่ใช่ว่ามีกำลังแล้วก็ขุดดิน ผมว่าคุณอันมีอะไรสร้างสรรค์กว่าที่ผมคิดไว้เยอะเลย ฉะนั้นผมถือว่าเป็นการพบกันระหว่างจิตวิญญาณของคุณอัน กับเด็กๆ ซึ่งมากันเอง มันมีอะไรเป็นแม่เหล็กที่ดึงดูดให้ทั้งสองฝ่ายมาพบกัน พอพบกันแล้ว ก็จะเห็นว่าเด็กได้แสดงศักยภาพเยอะ ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เราจะเห็นได้ชัด

ไการปฏิรูปการศึกษาเวลานี้ไม่ได้พูดถึงตรงนี้เลย เราพูดถึงแต่ว่า ครูจะอยู่กันได้ มีสวัสดิการที่ดีไหม จะกระจายอำนาจกันยังไง เราพูดถึงอำนาจอยู่ตลอดเวลา แต่ว่าเราไม่ค่อยหยั่งรู้ถึงอัจฉริยภาพของเด็ก ซึ่งมีสูงมาก คำถามของผมก็คือ ในระบบบ้านเรา พอพ้นจากตรงนี้ไปแล้ว อะไรจะเกิดกับเด็ก อันนี้น่าสนใจมากๆ ฉะนั้นจริงๆ แล้วนักปฏิรูปจะต้องมาดูสิ่งเหล่านี้ จะได้เห็นเลยว่าเรามีเด็กเยาวชนที่มีพื้นฐาน มีศักยภาพอย่างไรบ้าง ถ้าเขาจะศึกษาต่อ ควรจะศึกษาต่ออย่างไร ไม่ใช่มานั่งกำหนดหรือคิดอะไรในห้องแอร์อย่างที่ทำกันอยู่ อันที่สองก็คือ ศักยภาพในการสร้างสรรค์ค่อนข้างมาก จะเห็นได้ว่า แม้กระทั่งจะทำอาคารหลังใหม่ก็ดี มันเป็นการหารือระหว่างครูอันกับเด็ก เด็กก็สามารถให้ความเห็นได้ มันเป็นการเรียนรู้ ที่ผมอยากจะพูดถึงว่ามันหมายความว่าอย่างไร มันต่างจากที่เราเข้าใจเรื่องการศึกษาในปัจจุบันอย่างไร ความจริงครูอันกับอาจารย์นฤมลได้เริ่มทำเรื่องเด็กมาตั้งแต่ตอนที่โครงการยังไม่จบ ผมจำได้ปีสุดท้าย คุณอันกับอาจารย์นฤมลก็แอบไปทำอะไรกับเด็ก ผมก็ไม่รู้ อยู่ดีๆ ก็เอาหนังสือการ์ตูนมาให้ผมเห็น เข้าใจว่าได้เรียนไปให้เห็นแล้ว มันเป็นการริเริ่มกันระหว่างอาจารย์นฤมลกับครูอัน และเด็กๆ ที่จะนำเรื่องของสิ่งแวดล้อม ให้เด็กรู้จักรักต้นไม้ เป็นการที่จิตวิญญาณ 2 ด้านมาเจอกัน มันสร้างกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ผมว่าอันนี้สำคัญอย่างยิ่ง ในปัญหาทั้งในแง่ของการศึกษา การฝึกหัดครู จิตวิทยา เยอะแยะ ซึ่งมันมีความละเอียดลออ ลึกซึ้งมาก

ทั้งหมดนี้ ผมว่าเราได้เรียนรู้อะไรบ้าง ผมอยากจะให้ท่านทั้งหลาย ที่คงไม่ได้มาฟังมาดูอย่างเดียว ที่อาจารย์นำเสนอนี้มันมีปัญหาตามมาเยอะเลย ปัญหาข้อแรกที่ผมได้พูดถึงเมื่อครู่คือ เด็กกลุ่มนี้เราเห็นตาใส แล้วมีความขยันขันแข็งที่อยากจะเรียนรู้ และรู้จักสภาพแวดล้อม ครูอันสอนให้เด็กรู้จักว่า กิ่งไม้หรืออะไรที่อยู่รอบตัวเรามันมีค่าหมด ถ้ารู้จักเอามาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ พอเด็กเหล่านี้หลุดเข้าไปในโรงเรียนจริงๆ แล้วอะไรเกิดขึ้นบ้าง เห็นไหมครับว่าทำไมระบบชนบทถึงหล้าหลัง เพราะว่าพอเข้าโรงเรียน เขาล้าหลังทันที เขาไม่ได้ก้าวไปเลย ผมอยากจะให้ตระหนักตรงนี้ให้มากๆ อันนี้หมายความว่ายังไง หมายความว่าการเรียนรู้การศึกษานี้คืออะไร

ผมเคยอ่านหนังสือมาหลายปี มีคำ 2 คำซึ่งทำให้ผมคิดมาหลายสิบปี ฝรั่งเขาพูดให้ข้อสังเกตถึงระบบศึกษาในปัจจุบันว่า มันเป็นการศึกษาที่เรียกว่า Outside in หมายความว่า เอาตัวเป้าหมายของภายนอกเป็นตัวตั้ง อย่างที่เราบอกว่า เรียนตรงนี้เพื่อไปทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ก่อนก็ไปเรียนเพื่อไปทำราชการ ต่อไปนี้เรียนเอ็มบีเอ เพื่อที่จะไปทำงานตลาดหลักทรัพย์ หมายความว่าเอาเกณฑ์ภายนอกมาเป็นตัวกำหนด ระบบการศึกษา กระบวนการศึกษา ตำรับตำรา การวิจัยทั้งหมด ก็บีบให้คนเดินไปในรูปที่ภายนอกกำหนด พอธนาคารล้มละลาย คนว่างงานเต็มไปหมด ช่วย

อะไรไม่ได้เลย แต่มันมีการศึกษาอีกแบบหนึ่ง ในทางตรงกันข้ามที่เขาเรียกว่า Inside out คือสิ่งที่อาจารย์นฤมลกับครูอันทำเห็นได้ชัดๆ เลย มันเป็นการปฏิวัติกระบวนการ มันจะเริ่มจากอะไร เริ่มจากภายในจิตสู่ภายนอก หมายความว่าให้เขาได้เรียนรู้แล้วรู้จักตัวเอง พัฒนาศักยภาพของตัวเอง โดยสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม พอเขาทำได้แล้ว เขาสามารถที่จะเอาศักยภาพของตัวเองไปกำหนดงานของเขาได้ เขาเป็นคนสร้างงานเองได้ อันนี้เป็นความแตกต่าง ผมอยากให้มีเรื่องแบบนี้มากๆ ปมตรงนี้เราไม่ค่อยพูดถึงกัน ผมถามว่าถ้าเด็กเหล่านั้นหลุดไปในระบบโรงเรียนแล้วอะไรเกิดขึ้น หมายความว่า ที่เขาได้เรียนรู้ถึง Inside out เขาจะถูกกำหนดให้เอาข้างนอก ความต้องการที่เราเรียกว่า ตลาด มาเป็นตัวกำหนดความสำเร็จของตัวเอง ความสำเร็จของตัวเองจะถูกกำหนดโดยความต้องการของภายนอก อันนี้ผิดกันเยอะ

ถ้าจะพูดถึงการศึกษาเรื่องเด็ก ผมอยากจะเอาเรื่องนี้มาเป็นพูดกันให้ละเอียดกว่านี้ แต่สิ่งที่นำเสนอเห็นภาพเป็นรูปธรรมเลย ว่าเราเริ่มจากคน การเริ่มจากคนมันหมายความว่ายังไง ในแผนฯ 8-9 เราบอกว่าต้องเอาคนเป็นศูนย์กลาง ก็เป็นศัพท์ที่พูดกันไปเรื่อยๆ แต่เราดูคนเป็นปัจเจก เราจะสร้างกำลังคน เวลานี้ยิ่งไปกันใหญ่ สมัยที่จะมีการพัฒนากระแสโลก ต้องให้คนที่รู้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีมากๆ แล้วก็บีบให้คนเข้าไปในสายของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี แล้วก็เอาตลาดเป็นตัวกำหนดต้องการคนที่เก่งคอมพิวเตอร์ เราก็ผลิตไป เราทำกลับกับกับธรรมชาติของเด็กเยาวชน เรารู้ว่าคนเป็นศูนย์กลาง เราก็เอาคนไปเป็นปัจเจก เอาคนเรียนไปๆ เพื่อจะเอาไปเข้าตลาดแรงงาน ที่จริงคนไม่ใช่เป็นปัจเจกที่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์อยู่เสมอกับ 2 สิ่งด้วยกัน คือ 1) ชุมชนและครอบครัว และ 2) สภาพแวดล้อม เด็กในชนบท เห็นไหมครับครูอันพยายามให้เด็กเห็นคุณค่าของกิ่งไม้ใบไม้อะไรต่างๆ ให้ได้เรียนรู้ที่จะรู้จักตัวเอง และรู้จักสภาพแวดล้อมตัวเอง ตรงนั้นผมว่าเป็นการเรียนรู้แบบ Inside out เสร็จแล้วเขาจะไปเผชิญโลกอย่างไร ผมคิดว่าเขาสามารถที่จะออกไปแล้ว สร้างหลักได้ ประเด็นนี้สำคัญมาก เพราะโลกทุกวันที่เราใช้ระบบการศึกษาแบบ Outside in มันพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า เป็นความล้มเหลวของชีวิต เป็นชีวิตที่แขวนอยู่กับการจ้างงาน

ที่นี้วิชาเศรษฐศาสตร์ คำว่า "งาน" มาจากคำว่า Employment ที่นี้คำว่า Work ไม่มีในปทานุกรมของเศรษฐศาสตร์เลย เดี๋ยวนี้มี Employment อย่างเดียว แล้วเวลาที่ยึดเอาเรื่องที่เรียกว่า เศรษฐกิจมหภาค (macro economic) ก็จะมี 2 ตัว มีเงินเฟ้อ แล้วก็มีการจ้างงาน ซึ่งก็ดูว่ามันมีการจ้างงานสูงหรือต่ำอย่างไรแค่นั้น ซึ่งในตัวของมันไม่ได้ผิด แต่ไม่ได้เป็นเป้าหมายทั้งหมด ฉะนั้นถึงเวลาแล้วที่ควรจะคิดเรื่องงานในลักษณะที่เราเรียกว่า Self Employ ได้ แล้วเผอิญในฐานของสังคมไทย ไม่ได้เป็นแบบสังคมฝรั่ง คำว่า การจ้างงาน (Employment) มันเป็นศัพท์ทางเศรษฐศาสตร์ หรือแนวคิดต่างๆ ที่อยู่ในสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งความสัมพันธ์ของคนมีอยู่ 2 อย่างเท่านั้นเอง ถ้าไม่เป็นนายจ้าง ก็เป็นลูกจ้าง ถ้าไม่เป็นนายทุน ก็เป็นคนไปรับค่าจ้าง ความสัมพันธ์มีแค่นั้น แต่เราเอารูปแบบสังคมบริษัท มาครอบสังคมไทย ทั้งๆ ที่สังคมไทย โดยฐานไม่ใช่สังคมอุตสาหกรรมอย่างเบ็ดเสร็จเหมือนสังคมฝรั่ง แต่เราเป็นสังคมฐานทรัพยากร เป็นสังคมของชนบท ฐานทรัพยากรป่าเขตร้อน ซึ่งอันนี้เป็นข้อที่เราจะต้องเรียนรู้เหมือนกัน

แล้วเรื่องฐานทรัพยากรป่าเขตร้อนนี้ มันมีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ต่างๆ นี่เป็นอีกเรื่องที่น่าจะพูดถึงกัน ผมคิดว่าที่เรานั่งๆ อยู่ เราไม่ค่อยรู้จักหรอก โดยสรุปก็คือ **การเรียนรู้ในลักษณะที่ว่า Inside out ก็คือเราจะต้องเรียนรู้ที่จะรู้จักตัวเอง รู้จักสภาพแวดล้อม รู้จักทรัพยากร รู้จักศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ แล้วก็เอาการเรียนรู้ที่คนกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถที่จะใช้ศักยภาพนั้นเพื่อที่จะสร้างงานให้กับเขาได้** ฉะนั้นในรูปแบบเศรษฐกิจ จะเห็นว่ามันไปไกลถึงนโยบายเศรษฐกิจเยอะแยะ รูปแบบของเศรษฐกิจจึงควรจะเป็นรูปแบบที่เป็นการประกอบการรายย่อยๆ มากกว่า เพราะลักษณะโครงสร้างในสังคม การเรียนรู้อย่างนี้ก็จะสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมไทยที่ไม่ใช่สังคมอุตสาหกรรม แต่เป็นสังคมฐานทรัพยากรภาคเกษตรเป็นหลัก แต่ผมไม่ได้หมายความว่า ภาคเกษตรต้องย่ำเท้าอยู่กับที่อย่างเดียว ภาคเกษตรมีศักยภาพมาก ไปถึงขั้นที่อาจจะเรียกว่าสามารถที่จะไปถึงคำว่า "เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน" ในโครงการอันนี้ มันจะไปถึงขนาดที่ว่า ชุมชนชนบทสามารถผลิตอาหารกับยาได้ สมุนไพร ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ มันจะสามารถไปถึงจุดนั้นได้ เราจะเห็นว่าในขณะนี้โลกเรากำลังพูดถึงอาหารกับยาเป็นหลักแล้ว ตรงนี้เป็นศักยภาพที่มีความสำคัญ ผมพูดตรงนี้เพื่อที่จะดึงให้เห็นว่า ที่เราพูดกันนี้ มันไม่ได้หมายความเป็นเพียงการเรียนรู้ของเด็ก เราให้เด็กสามารถที่จะเรียนรู้ได้ แต่มันมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจใน

ระดับชาติ สิ่งที่นำเสนอนี้ดูอาจจะเป็นเรื่องของกลุ่มเด็ก เล็กๆ น้อยๆ แต่ที่จริงมันจะมีนัยสำคัญมาก เราคงต้องมองดูถึงการปฏิรูปการศึกษาลงไปในเนื้อหาสาระ ลงไปในหัวใจของการเรียนรู้จริงๆ และเป็นหัวใจการเรียนรู้ที่จะต้องสัมพันธ์กับฐานะที่เป็นจริงของเราด้วย คือความเป็นจริงที่ว่าเราเป็นสังคมฐานทรัพยากร ในทางการเกษตร แต่ไม่ได้หมายความว่า จะย่ำเท้าอยู่ในการเกษตร แต่เกษตรอาจจะพลิกไปเป็นอุตสาหกรรมได้ ซึ่งไม่ต้องไปแข่งกับใครเลย ทุกวันนี้เราบอกว่า ต้องไปแข่งกับตลาดโลก ทุกวันนี้รูปแบบคิดใหม่ทำใหม่ แต่ในหัวใจมันเป็นแบบเก่า คือยังจะเอาไปแข่งในตลาดโลกตลอดเวลา ซึ่งเราก็รู้อยู่แล้ว ยิ่งแข่งเท่าไรเราก็ยิ่งสาละวันเตี้ยลงเท่านั้น เพราะอะไรรู้ไหมครับ ความเป็นจริงก็คือว่า ในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้นเราต้องพึ่งพาเขาโดยตลอด กำลังทุนก็ไม่มี เทคโนโลยีก็ไม่มี ตลาดก็ไม่มี ต้องคุกเข่าขอไปเรื่อยๆ ว่าเปิดตลาดทีเถอะ อะไรต่างๆ เราไม่พยายามพึ่งตัวเราเลย เป็นการพึ่งพาโดยตลอด เวลาที่เขาจะสร้างระบบการศึกษาที่เอาภายนอกมากำหนดการเรียนรู้ มันจะเป็น Outside in อยู่ตลอดเวลา ผมพูดตรงนี้เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของระบบการศึกษา ระบบโรงเรียน ว่ามันสัมพันธ์อย่างไรกับระดับมหภาค ระดับชาติ ระดับโลก ไม่ใช่เราพูดเรื่องเด็ก เรื่องอะไรมันจะกระจุกอยู่แค่ในหมู่บ้าน ในชุมชน แต่มันมีความหมายมาก

โรงพยาบาลราชานุกูล :

เห็นด้วยจากการที่ได้ดูอาจารย์นฤมลนำเสนอ ที่อาจารย์เสน่ห์บอกว่า ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของเรา เราเน้นว่า child-centered แต่เรามองมุมไหน เด็กรู้ไหมว่าเขาต้องเรียนอะไร ครูเองก็ไม่พร้อมที่จะดำเนินการเรื่องนี้ จากประสบการณ์ตัวเองที่มีลูกหลานเรียนตรงนี้ อยู่ดีๆ ก็ให้คิดโครงงานขึ้นมา หนูก็ไปคิดกันเอง ไม่มีที่ปรึกษาที่จะนำให้เด็กร่วมคิดร่วมทำกับผู้ปกครอง แล้วผู้ปกครองก็ไม่ได้อยู่ในหลักสูตรตรงนั้นด้วย ก็งง ถ้าหากในเรื่องการปฏิรูปการศึกษาเราวกกลับมาในเรื่องของ Inside out จะช่วยเสริมพัฒนาศักยภาพของเด็กเรา ให้รุดหน้าไปกว่านี้

ในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา เรามุ่งหวังที่จะให้เด็กไทยเกิดการเรียนรู้ทางปัญญา ดิฉันเองติดใจตรงที่ในภาพบอกว่า มีครูคนหนึ่งอยากทำอย่างครูอันจังเลย อยากจะถามอาจารย์นฤมลว่าครูคนนั้น เขาได้ทำอย่างที่ครูอันไหม แนวคิดพวกนี้ ทำยังไงที่จะให้สังคมทั่วไปได้รับรู้ เพราะมันคงไม่ใช่เฉพาะเรื่องของครูในโรงเรียนเท่านั้น แม้กระทั่งพ่อแม่ผู้ปกครองทุกคนควรจะได้รู้ สิ่งที่ทำนี้ก็อยากจะให้ประชาสัมพันธ์ให้กว้างขวาง พวกที่อยากทำ ก็ยังไม่ได้ทำ แต่พวกที่ทำไป ก็ยังไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด อย่างที่อาจารย์เสน่ห์พูดว่า Inside out ทำอย่างไรจะให้ผู้คนได้รับรู้ตรงนี้ ดิฉันก็อยากจะเชิญชวนให้ทุกคนออกความเห็นว่า ทำยังไงที่จะให้เกิดแบบครูอันทั่วแผนดิน

ขอเรียนถามอาจารย์เสน่ห์เกี่ยวกับเรื่อง Inside out ที่อาจารย์บอกว่า มนุษย์ไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว ยังมีชุมชน มีสภาพแวดล้อม ที่นี้ถ้ามองว่าประเทศไทยเป็นประเทศในสังคมโลก ต้องมีการสื่อสาร มีความจำเป็นในเรื่องภาษา ถ้าเรา Inside out จะเป็นอย่างไร

อาจารย์เสน่ห์ จามริก :

ที่จริงมันไม่ได้ขัดกันเลย คำว่า Inside out ไม่ได้หมายความว่า จะเรียนเฉพาะตัวเอง แต่หมายความว่า เป็นการเตรียมศักยภาพเด็ก ที่สามารถจะเผชิญโลกภายนอกได้ ในเศรษฐศาสตร์ เขาควรจะเรียนในลักษณะที่สามารถมาประยุกต์ใช้ในบริบทที่มันแตกต่างได้ เรื่องที่ไปเรียนภาษา มันไม่ได้ขัดเลย ตรงกันข้าม อยู่ที่ว่าอะไรที่มันเป็นสากล เราคิดยังไง เวลานี้เด็กไทยคิดว่า ถ้าเป็นสากลจะต้องเป็นอย่างเดียวกัน แต่ความเป็นสากลนั้น มันเป็นความมีเอกภาพในความหลากหลาย อยู่ที่ว่าเราควรจะฝึกให้คนเรียนรู้ที่จะไป Command โลกภายนอก ไม่ใช่ไปถูกโลกภายนอก Command ลองคิดเทียบดู สมมติว่าเรามีศักยภาพในการผลิตอาหารกับยา ก็ไม่ต้องไปแข่งกับใคร ส่งออกก็ได้ครับ ท่านคงจะเคยได้ยินคำว่า มะระรสช็อคโกแลต เครื่องแกง สมุนไพรก็ส่งไป เวลานี้คนก็เริ่มตื่นตัวในเรื่องปัญหาสุขภาพแล้ว ประเทศเรานี้เป็นคลังเลย แต่เวลาที่รัฐมนตรีคนไดคนหนึ่งในรัฐบาลนี้พูดถึงว่า จะต้องทำให้ประเทศไทยเป็นครัวอาหารโลก เขาก็คิดแบบอาหารฝรั่ง คิดเป็นการประกอบการใหญ่ๆ แต่ไม่ใช่ การประกอบการอย่างที่เรามีอยู่ เราก็สามารถที่จะส่งออกได้ นั่นเป็นไปตามศักยภาพ

ฉะนั้นผมคิดว่า ไปแข่งขันในตลาดโลก อย่าไปแข่งในสิ่งที่เราเสียเปรียบตลอดเวลา เทคโนโลยีแปลกๆ แต่ว่าในเบื้องหลังของเทคโนโลยีแบบนี้ มันคือผลประโยชน์ของนักธุรกิจเพียงไม่กี่กลุ่มที่จะส่งออก อย่างเมื่อวันก่อนก็บอกว่ากุ้งกุลาดำสามารถส่งออกเอารายได้เข้าประเทศได้ แต่เราไม่เคยคิดว่า กุ้งกุลาดำทำลายสภาพแวดล้อมธรรมชาติได้ ตรงนี้เราต้องคิดให้มากๆ มันเป็นเรื่องของผลประโยชน์ของคนไม่กี่คน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ผมคิดว่าที่เราคุยกันมา เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งมันมีประเด็นว่า การศึกษาเรียนรู้นี้ เรียนไปเพื่ออะไร และเรียนอย่างไร ซึ่งเราไม่ค่อยได้คิดกัน ที่นี้ที่อาจารย์นฤมลขยายมาให้เราเห็น จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่ต่อยอดมาจากศักยภาพของเด็ก แต่ระบบการเรียนของเรามันไปทำลายศักยภาพของเด็ก แล้วการเรียนรู้โดยธรรมชาติก็ต้องเรียนรู้จากความสนใจของตัวเด็ก แล้วค่อยๆ ต่อยอด การศึกษาในระบบมันกลายเป็นว่า เด็กจะต้องระงับในศักยภาพในการเรียนรู้ของตัวเอง แล้วอาจจะใช้จุดอ่อนของตัวเองในการเรียนรู้ ทำให้เด็กไม่สนุกสนานกับการเรียนรู้

ทำนองเดียวกัน ที่ท่านอาจารย์เสน่ห์เชื่อมโยงไปถึงระดับโลก จะมีอยู่ 2 คำ คือ "ความเป็นสากล" ซึ่งเรามักจะเอามาตรฐานข้างนอกมาเปรียบเทียบ แต่ว่าความเป็นสากลของท่านอาจารย์เสน่ห์ หมายถึง สากลจะต้องเป็นสัจธรรม เป็นเรื่องของสิ่งที่ดีของทุกๆ คน ไม่ใช่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือทางธุรกิจ พอเราพูดถึงความเป็นสากลในภาคปฏิบัติ เรานึกถึงคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษโดยปริยาย ซึ่งมันก็มีความสำคัญในบริบทปัจจุบัน แต่หัวใจสำคัญมันอยู่ที่ว่า ต่อไปนี้การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็ก ที่จะต่อยอด ที่เขาสามารถที่จะใช้สิ่งที่อาจารย์ใช้คำว่า Inside out อย่างไรมากกว่า ซึ่งสภาการศึกษาพูดว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งใหม่ เหมือนเปลี่ยนด้านไปเลย แต่ก่อนการศึกษาจะกำหนดจากข้างนอกเข้าไป ทีนี้เราจะจัดการศึกษาอย่างไร จากข้างในหรือศักยภาพของเด็กออกมา ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ของระบบราชการ

ตรงนี้เป็นเรื่องที่ทางภาคีเด็กเห็นความสำคัญ เราพยายามที่จะเอากรณีศึกษาหลายๆ กรณี เจตนารมณ์ก็คือเรากำลังทำความเข้าใจในนวัตกรรมทางสังคม ในทางการศึกษา ซึ่งถ้าเราเห็นความหลากหลายแล้ว เราจะได้นัยยะของการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างเยอะ เพียงแต่ส่วนของราชการ ส่วนของฝ่ายนโยบายเองจะเข้าใจในสิ่งเหล่านี้อย่างไร แล้วสามารถจะเอาสิ่งเหล่านี้ไปเปลี่ยนเป็นนโยบายได้อย่างไร อันนั้นก็เป็นโจทย์อีกระดับหนึ่ง ผมคิดว่าการศึกษาขณะนี้ เราจะทำอย่างไรให้มันไปสอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ แล้วมันจะทำให้เด็กเก่ง จากสิ่งใกล้ตัว แล้วเราจะใส่ภาษาอังกฤษเข้าไป จะใส่เรื่องคอมพิวเตอร์เข้าไป มันเป็นเรื่องง่าย แต่ต้องเริ่มต้นจากการดึงเขาให้มาสนใจ เอาเรื่องที่เขาสนใจแล้วขยายผลไปเรื่อยๆ

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

ดิฉันมอง 2 ประเด็น ประเด็นแรกต้องชื่นชมว่า ครูอ้นมีจิตวิญญาณในการเป็นผู้ถ่ายทอด อีกประเด็นหนึ่ง จากกระบวนการที่มีความงดงามนั้น ครูอ้น อาจารย์นฤมล ได้เอื้อที่จะถ่ายทอดให้กับเยาวชนรุ่นหลังอย่างไร ดิฉันว่ามันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ชุมชนและสังคม ความจริงการเรียนรู้นั้นเป็นวิถีชีวิต ขณะเดียวกันก็เป็นการถ่ายทอดและเรียนรู้ให้แก่กันและกัน ฉะนั้นเราคงไม่มุ่งหวังที่ระบบการศึกษาอย่างเดียว ดิฉันคิดว่าพ่อ แม่ ครอบครัว และชุมชน ก็ต้องทำหน้าที่นั้นอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่พอลูกครบ 3 ขวบ ดีใจลูกเข้าอนุบาลแล้ว หมดภาระสักที ฉันจะได้ไปทำโน่นทำนี่ ไม่ใช่ค่ะ ความรับผิดชอบยังมีต่อกันและกัน เราเรียนรู้จากลูก ลูกก็เรียนรู้จากเรา เราเรียนรู้จากสังคม สังคมก็เรียนรู้จากเรา แต่ระบบการศึกษา จะทำอย่างไรที่จะต่อยอดให้เด็กได้เรียนรู้อย่างมีความสุข และต่อยอดวิถีชีวิต ไม่เอาเขาออกจากสังคม และไม่เอาสังคมออกจากการเรียนรู้ ไม่เอาชีวิตออกไปจากการเรียนรู้

ความจริงดิฉันคิดว่า สากลก็คือชีวิตที่งามนั่นเอง ไม่ว่าคนชาติไหนๆ ในโลก ก็ต้องการชีวิตงาม พอเราใช้ภาษากายหัวเราะ คนทั้งโลกเข้าใจ พอเราโกรธ คนทั้งโลกก็เข้าใจภาษากาย ทำไมเราไม่ทำเรื่องนี้ให้เป็นสากล สากลไม่ใช่คำว่า International คุณจะต้องพูดภาษาอังกฤษ นั่นคือสากลในนิยามของการสื่อสารในโลก ดิฉันคิดว่า พุทธ ก็เป็นสากล

เพราะทำให้ชีวิตงาม ฉะนั้นเราต้องมาเข้าใจใหม่ว่าเรียนรู้ให้ชีวิตนี้หลากหลาย แต่เป็นสากล ให้ต่อศักยภาพของเด็กเราให้งดงามที่สุด เป็นความรับรู้ร่วมกันที่ต้องช่วยกันทำ

ฉะนั้นหน่วยการเรียนรู้ และการถ่ายทอดต้องเกิดขึ้นทุกๆ ที่ ทำอย่างไรให้ความคิดนี้เกิดขึ้น อย่างที่ครูอ้นทำนี้อาจจะมีอีกหลายเวอร์ชั่นมากในเมืองไทย อย่างอาจารย์นฤมลเป็นครูที่เป็นกัลยานิมิตรของเด็กเล็ก เด็กนักศึกษา เราจะเปิดมุมนั้นอย่างไร ให้พ่อแม่เข้ามาตระหนัก ร่วมรับรู้ ร่วมช่วยกัน ตอนที่ภาคีนี้เปิดตัวขึ้นมาแรกๆ เพราะคิดว่า จะทำอย่างไรให้เครือข่ายนี้เกิด แล้วมีความคิดว่าพ่อแม่ก็มีศักยภาพตามสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องเท่ากันหมด แต่เอาที่ตัวเองมีอยู่แล้วต่อยอดในสิ่งที่เอื้อกันอยู่ ถ้าทำคนเดียวมันอ่อนแอ ทำไมเราไม่มารวมกลุ่มกันทำ ถ้าทำแล้วยังนึกไม่ออกว่าจะต้องทำอย่างไร ก็เรียนรู้ประสบการณ์ตรงของคนอื่น

ถ้าเราจะจัดการเรียนรู้และถ่ายทอดให้ถึงสากล คือชีวิตงามแต่ละช่วงวัย จะทำอย่างไร ให้ไอคิวก็ต้องมาก อีคิวก็ต้องมา เอ็มคิวก็ต้องมา จะทำอย่างไรที่ให้มันเหมาะกับความเป็นไทย นี่คือแก่น

คุณรุ่งศักดิ์ :

เราพูดถึงกระบวนการของการเรียนรู้ เรื่องการต่อยอดศักยภาพของเยาวชน พูดถึงความเชื่อมโยงของชุมชน ประเด็นที่ทางโรงเรียนสนับสนุน และความเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อม ท่านอาจารย์เสน่ห์พูดเชื่อมไปถึงเรื่องของระบบนิเวศเขตร้อน พอพูดถึงประเด็นนี้มันเป็นจุดใหญ่ ที่มันไม่ใช่แค่การเรียนรู้ อย่างที่เรากำลังปฏิรูปการศึกษาแล้ว รู้สึกว่ามันเป็นเรื่องที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับทิศทางใหญ่ ที่มันยังเดินไม่ค่อยถูก วันนี้เราปฏิรูปการศึกษา เราบอกว่า child centered แต่ตลาดเป็นตัวตั้งนะ แล้วมันจะทำยังไง โจทย์ในเรื่องระบบนิเวศ ระบบฐานทรัพยากร ความหลากหลายที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์เศรษฐกิจ แล้วก็แปลงมาสู่เป้าหมายการศึกษา เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ คงไม่ได้คุยกันแค่นี้ ในหมู่คนที่ทำเรื่องเยาวชน น่าจะลองเอาโจทย์นี้ไปตีความต่อ สมมติผมรู้จักกลุ่มเยาวชน ก็คิดว่าน่าจะเอาเรื่องนี้กลับไปคุย ไม่ใช่ว่าเราเคลื่อนเราทำกิจกรรม ทำโน่นทำนี่ แต่ความคิดใหญ่ๆ อย่างนี้ ไม่ได้เคลื่อน ผมรู้สึกว่าโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่อย่างนี้ มันมีผลต่อทางเลือกที่เราเดินผ่านมา พอเราบอกว่า จะเดินไปสู่ยุทธศาสาตร์ที่ให้มองถึงระบบนิเวศเขตร้อน มันมีบางส่วนทั้งที่ขัดและไม่ขัด จะทำยังไงกับประเด็นเหล่านี้ ผมว่าน่าจะเอาไปคุยต่อ

วิทยุเด็กและเยาวชน :

ขอพูดในฐานะเยาวชนคนหนึ่ง จากที่ได้ฟังท่านอาจารย์เสน่ห์พูดถึงเรื่อง Inside out ผมอยากจะเรียนนิเทศศาสตร์ แต่พอไปดูโลกภายนอก นิเทศศาสตร์ล้นตลาดเลย ตลาดกำลังต้องการวิศวกร พอเรามอง จะแยกไม่ออก ถ้าเด็กเข้าใจในเรื่อง Inside out เขาจะเข้าใจว่า พวกเกษตรทำไมจะต้องมีเศรษฐกิจที่พอเพียง แล้วเราก็จะเข้าใจตัวเองด้วยว่าตัวเองต้องการอะไร และกำลังทำอะไรอยู่ อยากจะเข้าใจเรื่องนี้ให้มากขึ้น หรือมีสื่อที่จะให้เด็กได้เข้าใจด้วย

สมาคมการ์ตูนแห่งประเทศไทย :

ผมเคยอ่านบทความของคุณหมอ ประเวศ วะสี ท่านบอกว่า เด็กมีความแตกต่างกันระหว่างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นด้านของความรู้ พื้นฐานทางครอบครัว ชีวิตความเป็นอยู่ ฉะนั้นตรงนี้ถือว่าเป็นประเด็นที่เราจะต้องมองเป็นอันดับแรก เด็กอยู่ในห้องเรียน 30 คน เขาจะถือหีบคนละใบ ซึ่งเป็นหีบสมบัติที่มีอยู่ในนั้น ขณะเดียวกันก็รอกุญแจที่จะเปิดหีบสมบัตินั้นมาใช้ ดังนั้นเราก็อาจจะจับทางไม่ถูก เหมือนน้องเมื่อครู่ที่เขาพยายามจะค้นหาตัวเอง ซึ่งก็ยังไม่เจอจนกระทั่งอายุก็ปาเข้าไปตั้ง 20 ปี หรือ 30 ปี หรือ 50 ปี แล้วก็มี ตัวอย่างเช่นคุณชัย ราชวัตร จบมาทางด้านบัญชี แต่ก็มาสำเร็จในด้านการเขียนการ์ตูน หรือคุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ พื้นฐานจริงๆ มาทางด้านกฎหมาย แต่ก็หันหลังให้โดยสิ้นเชิงมาเอาดีทางด้านวรรณกรรม ก็จะทำให้เสียเวลาในการที่ต้องไปร่ำเรียนอะไรต่างๆ มากมาย ซึ่งธรรมชาติของเด็กมีความแตกต่างพื้นฐานในชั้นเรียนและตัวบุคคล

ผมอยากจะมองลึกไปถึงที่ท่านอาจารย์บอกว่า มาจากภายใน ถ้าเราให้เด็กทำโครงงาน เขาจะทำในลักษณะที่มีวัตถุประสงค์ มีความต้องการ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น จะแก้ปัญหาอย่างไร กระบวนการจะดำเนินไปอย่างไร การเรียนสมัยใหม่ ครูเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา เป็นกองเชียร์ คอยให้กำลังใจ และอำนวยความสะดวก เด็กเขาอยากจะเรียนตามธรรมชาติ ผมสังเกตดูหลักสูตรปัจจุบันที่กำลังเป็นอยู่ เราเคยเขียนการ์ตูนเป็นรูปแมวแล้วเอาถุงมาคลุม เสร็จแล้วมันก็วิ่งวนอยู่ตรงนั้น ไม่ไปไหน เหมือนเหล้าเก่าในขวดใหม่ จริงๆ แล้วไปลอกเลียนหลักสูตรของอเมริกา แล้วมาตีแผ่เป็นหลักสูตรใหม่ ซึ่งเวลานี้ยังไม่จบสิ้น ยังเป็นรูปแบบ จะทำเป็นวัตถุประสงค์อะไรต่างๆ ผมไปดู ก็เห็นว่าเหมือนๆ เดิม ไม่มีอะไรแตกต่าง เพียงแต่ว่ากำหนดเป็นระดับ 12 เกรด

ทั้งนี้ทั้งนั้นมันก็มีปัญหาว่า ทำยังไงถึงจะสำเร็จตามที่ท่านอาจารย์ทั้งหลายเป็นห่วง ผมคิดว่า เด็กมิได้หมายถึงเด็กที่อยู่ในชนบทอย่างเดียว ที่จะเรียนรู้ในเรื่องธรรมชาติ ผมอยากจะตีความว่า เป็นธรรมชาติก็คือสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่อันที่ 2 คือธรรมชาติของเด็ก ซึ่งเราน่าจะมองกันมากที่สุดว่าเขาต้องการอะไร มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร ผมกำลังหันมามองถึงเด็กในสลัมคลองเตย ฉะนั้นทำไมไม่หันมามองที่เด็กกลุ่มใหญ่ๆ ทั่วประเทศที่เป็นอยู่ เหมือนเวลาเราจะไปสอนเขาว่า อาหารหลัก 5 หมู่ มีวิตามิน ไขมัน เกลือแร่ โปรตีน เสร็จแล้วถามว่า เมื่อเด็กจบจากชั้นเรียน เขาไม่มีอะไรจะกิน ถือเป็นการซ้ำเติมเขาหรือไม่ อันนี้บางทีเราไม่ได้มองถึง อีกประการหนึ่ง พอถึงวันแม่ วันพ่อ ครูให้เด็กเขียนภาพการ์ตูนว่าความดีของแม่ ของพ่อเป็นยังไง แต่คุณพ่อก็ไปกินเหล้า คุณแม่ก็เล่นไพ่ ก็ไม่ทราบจะอธิบายออกมายังไง ซ้ำร้ายยิ่งกว่านั้น เด็กอาจไม่ได้อยู่กับพ่อ-แม่ เขาเขียนไม่ออก ฉะนั้นครูมีหน้าที่ที่จะต้องดู ต้องสอบสวนความแตกต่างของเด็กตรงนั้นได้ ดึงศักยภาพตรงนั้นของเขามาใช้ให้ได้

ผมเป็นบรรณาธิการบริหารหนังสือนิตยสารกิ่งก้าน ปัจจุบันนี้กำลังวางตลาดอยู่ เราจะเห็นครับว่า พ่อแม่ควรจะค้นหาความต้องการของเด็กๆ ครูก็เหมือนกัน ไม่ต้องขยายวงกว้างหรอกครับ เริ่มไปจากวงเล็กๆ ก่อน ตอนนี้เรากำลังมองในวงกว้างเกินไป มันจึงไม่สามารถปฏิบัติได้เพราะองค์ประกอบมันมากมาย ขนาดกระทรวงศึกษาธิการเราประชุมกันแล้วกี่ครั้ง กระทั่งรัฐมนตรีผ่านไปแล้ว 2 คน อธิบดีผ่านไปแล้ว 3 คน หลักสูตรก็ยังไม่คลอด ผมว่าเป็นนิมิตรหมายที่ดีที่เรามาพบกัน จุดประเด็นที่เกิดขึ้นตรงนี้ ถ้าเรามารวบรวม แล้วอาจจะทำเป็นข้อเสนอแนะ ในบรรดาความคิดทั้งหลายถ้าได้ถูกบันทึกเป็นข้อมูล ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ มันก็มีพลังที่เข้มแข็งขึ้น หลายคนอาจจะหันมามอง

ผมได้จัดโครงการอบรมการ์ตูนขึ้น เป็นครั้งที่ 8 แล้ว จากการสังเกต ก็พบว่า เด็กๆ เขามีความต้องการ มีความใฝ่ฝันในจิตใจของเขา การถ่ายทอดความรู้สึกออกมามีหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการขีดเขียนเป็นลักษณะที่เด็กชอบมาก ฉะนั้นการ์ตูนมันก็เป็นเหมือนอาหารจานหนึ่ง ซึ่งเราจะปรุงออกมาเป็นอะไรก็ได้ คือการสอดไส้เนื้อหาเข้าไป เช่น เนื้อหาทางด้านคุณธรรมจริยธรรม เพราะการศึกษาจะต้องเน้นในเรื่องการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้นให้ได้ ทั้งในเรื่องของร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ฉะนั้นสิ่งสำคัญก็คือจะต้องให้มีจริยธรรมและค่านิยมที่ดี อย่างที่หลายคนพูดว่าต้องมีสมดุลทั้งด้านจิตใจและด้านร่างกาย

น้องชล :

สภาพแวดล้อมที่เป็นชนบทหรือเป็นธรรมชาตินั้น ไม่ค่อยจะมีสื่อเท่ากับในเมือง ซึ่งมักถูกครอบด้วยกระแสสังคม ที่เอาตลาดเป็นตัวตั้ง ถ้าอยากทำให้เด็กระเบิดความฝัน ต้องทำแบบครูอ้น คือให้เด็กได้เรียนรู้ เห็นคุณค่าของตัวเอง ต้องมีการสร้างทางเลือกให้เด็กมากๆ เช่นในต่างจังหวัด มีปัญหาว่าเด็กเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ แล้วไม่กลับถิ่นฐานส่วนหนึ่งพวกนี้ เขาไม่รู้จักสังคมของเขา ไม่รู้จักชุมชนของเขา ถ้าเกิดเราทำให้เด็กในโรงเรียนประจำจังหวัด หรือโรงเรียนในกรุงเทพฯ ก็ตาม เช่นให้มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างกรมสามัญศึกษากับเอ็นจีโอ ที่เปิดโอกาสให้เด็กในระบบ ได้มีโอกาสทำงานเพื่อสังคมในชุมชนอย่างจริงจัง เอ็นจีโอเองต้องการเด็กที่มีศักยภาพ กรมสามัญเองก็ต้องการการเรียนรู้ที่อยากจะให้เด็กเป็นศูนย์กลาง ชุมชนก็ต้องการการพัฒนาชุมชน ต้องการคนที่มีศักยภาพ กลับเข้ามาพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกัน ฉะนั้นถ้าเกิดการประสานตรงจุดนี้ได้ จะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนในอนาคตได้ คนก็ไม่ละทิ้งถิ่นฐาน เพราะเขาทำตรงนั้น เพื่อสังคมของเขา เขารู้ว่ารากเหง้าเขาเป็นยังไง เขาก็กลับมาพัฒนาตรงนั้นได้

อีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องวัฒนธรรม คือแต่ละท้องที่ก็มีพื้นฐานวัฒนธรรมของตนเองที่แตกต่างกันไป ตอนนี้วัฒนธรรมเรามันก็เหมือนหยุดนิ่งอยู่ ก็เหมือนกับเราถอยหลังไปเรื่อยๆ แล้วมันก็จะหายไป ดังนั้นน่าจะมีคนสักกลุ่มหรือสักองค์กรที่มาพูดคุยกันตรงนี้ แล้วมาร่วมด้วยช่วยกันพลิกฟื้นขึ้นมาให้ได้ ตอนนี้บอยไทยก็เป็นวงดนตรีที่ได้รับรางวัล ผสมผสานระหว่างดนตรีตะวันตกกับดนตรีไทยได้อย่างกลมกลืน เขาก็ดังขึ้นมา คือถ้าทำตรงนั้นให้ได้มากๆ ในทุกเรื่องเลยมันจะทำให้วัฒนธรรมของเราก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ซึ่งก็มี 4 ด้านคือ (1) วิทยาศาสตร์ (2) ศิลป (3) ศาสนา หรือ ปรัชญา และ (4) การสร้างสรรค์ คือการผสมผสานวัฒนธรรม 2 อย่างเข้าด้วยกัน ก็จะเกิดวัฒนธรรมของไทยที่พัฒนาต่อไป ถ้าเกิดเรามีการลงทุนทางวัฒนธรรมภายในประเทศแล้ว มันก็จะเจริญขึ้นไปเอง ทุกวันนี้เราลงทุนในด้านทุนนิยมมากเกินไป

คุณอาทิตย์ :

ผมคิดว่า ระดับประเทศก็กำลังขับเคลื่อนอยู่ แต่สัมฤทธิ์ผลอาจจะน่าห่วงอยู่ ที่นี้ในวงเล็กๆ ก็คิดว่ากลับมามองที่ครอบครัวตัวเอง จะเริ่มต้นของตนเองในการขยายผล และจากการที่ตัวเองได้ทดลองเอาลูกมาเรียนที่บ้าน ผมคิดว่าหัวใจคือความรู้ความเข้าใจ ว่าทิศทางของการศึกษา เป้าหมายที่แท้จริงมันคืออะไร ตรงนี้ทำความเข้าใจค่อนข้างยากมาก แล้วไม่มีใครทำภารกิจตรงนี้เลย ถ้าผมจำไม่ผิด มาตรา 13 อยากจะทำ ผมกำลังรอดูอยู่ว่า ใครจะเป็นผู้ที่จะนำสิ่งนี้มาทำเพื่อมาสร้างความรู้ความเข้าใจกับพ่อแม่ผู้ปกครอง ผมอยากจะเห็นอันนี้ เป็นภารกิจร่วมอันหนึ่งว่า ถ้าภาคีเด็กไทยจะสร้างกิจกรรมต่อเนื่อง โดยใช้ฐานของสถาบันครอบครัวเป็นตัวสร้างความเข้าใจ ขยายวงออกไปอย่างเป็นกิจจะลักษณะว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับลูกหลานของเรา เริ่มต้นจากกลุ่มวงในก่อน ทำความเข้าใจให้มันชัด แล้วขยายวงในลักษณะเปิดการเรียนรู้ขึ้นกับพ่อแม่ ผู้ปกครองแต่ละระดับขึ้นไป ซึ่งเราคงจะทิ้งให้เป็นภารกิจของโครงสร้างใหญ่ไม่ได้ ไม่ว่าจะองค์กร กระทรวง ครู หรือโรงเรียน

วันนี้ผมฟันธง ไม่อ้อมค้อม ถ้าตราบใดยังปลดปล่อยเด็กไม่ได้ วันนี้เด็กไม่มีโอกาสเลย ที่จะใช้ฉันทะหรือความสนใจ หรือความถนัดของตนเองออกมาสู่ภายนอก แล้วเกิดการเรียนรู้ภายในของตัวเอง เพราะมักถูกครอบกันมาเป็นชั้นๆ วันนี้ผมขอปลดปล่อยเด็กก่อน แล้วขอให้ปลดปล่อยครู ซึ่งเขาก็พยายามกำลังทำอยู่ แต่ที่น่าห่วงก็คือครูปลดปล่อยตัวเองไม่ได้จริงๆ พยายามไปสังเกตดูแต่ละเวที ที่น่ากลัวที่สุดคือหลักสูตรของกรมวิชาการกำลังออกมาแล้ว เล่มหนามาก แล้วดูเหมือนทุกคนกำลังพร้อมจะเดินไปในเส้นทางนี้ โดยไม่ได้มองดูว่า หัวใจที่แท้จริงของการศึกษาคืออะไร ก็ยังคงมาติดเชิงเทคนิคกับเนื้อหา ส่วนตัวกระบวนการที่จะเข้าสู่วิถีชีวิต ที่จะไปเชื่อมสัมพันธ์กับชุมชน สิ่งแวดล้อม ผมคิดว่า คงจะต้องใช้วิชาการนอกกรอบขององค์กร ที่ถูกภาครัฐครอบอย่างขยับตัวค่อนข้างยาก

เท่าที่ดู อาจารย์อันเป็นผู้อำนวยให้เด็กได้แสดงความสามารถและเรียนรู้ พร้อมกับการทำต้นแบบ ซึมซับไปอย่างช้าๆ โดยเกิดความเป็นสถานบันครอบครัวเล็กๆ ของครูอันที่อบอุ่น แล้วกำลังขยายตัวไปสู่ชุมชน โดยที่ชุมชนกำลังเรียนรู้อย่างไม่รู้ตัว ที่สำคัญสภาพแวดล้อมนั้นเอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก มีปัจจัยให้ศักยภาพภายใน คือตัวฉันทะของเด็กได้ถูกดึงออกมาอย่างเต็มที่ ผมคิดว่าปัจจัยเหล่านี้มันมีองค์ประกอบค่อนข้างจะซับซ้อน ในภาวะที่ความเป็นเมืองอยู่ตรงนี้ พอมีภาวะเศรษฐกิจ ความเห็นแก่ตัว และค่านิยมที่ครอบงำกันเป็นชั้นๆ ยุ่งยากซับซ้อน แต่ถ้ามีผู้รู้ ที่มีทิศทางชัดเจน

ต้องกราบขอบคุณท่านอาจารย์เสน่ห์ กับท่านอาจารย์ นฤมล ว่า โรงเรียนชุมชนอีสานให้ผมมาเกือบทั้งหมด ให้ผมได้กลับไปเห็น รากเหง้าที่แท้จริงของชีวิต ที่ผมปากกัดตีนถีบ พึ่งตนเองมาตลอดนั้นคือชีวิตของการศึกษา ถ้าผมไม่ได้ตรงนี้ ในภาวะที่ทุกข์ และมีเรื่องราวต่างๆ ที่มันอยู่รอบตัว ผมเอาตัวไม่รอดแน่ แต่วันนี้ผมอยู่กับมันโดยที่ผมก็เรียนรู้อยู่กับมัน และคิดว่าศักยภาพต่างๆ เหล่านี้ เด็กทุกคนมีหมด ขอเพียงให้โอกาสเขา แต่ทีนี้ให้โอกาสในวงกว้าง ไม่ง่ายนัก

ผมขอเริ่มต้นว่าจะเป็นไปได้ไหม กับพวกเรากันเองที่ชัดลึกว่าการเรียนรู้ที่แท้ การศึกษาที่แท้จริงมันคืออะไร แล้วเชิญท่านผู้รู้ หรือแม้กระทั่งผมเอง ก็อยากจะเห็นภาพจำลองกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนชุมชนอีสาน ถูกจัดแต่งออกมาเป็นการเรียนรู้แบบภาคเมืองด้วยซ้ำ เพราะการเรียนรู้แค่หนึ่งวันหรือการบอกเล่าไม่เพียงพอ มันต้องเรียนรู้ด้วย

การปฏิบัติ ผมอยากจะเห็นการขยายผลตรงนี้เช่นเดียวกับทุกๆ คน โดยอาจจะใช้สื่อจากการ์ตูน หุ่น และอีกมากมาย หลายอย่างที่ผมคิดว่าสามารถจะเปิดโลกทัศน์และจินตนาการของเด็กได้ดีทีเดียว อย่างปณิธานของครูอุ่นที่เคยมีอยู่ ก็กำลังจะถูกรื้อฟื้น แล้วสิ่งที่สถาบันศิลปวัฒนธรรมสามารถนำมาบูรการพร้อมกับการเรียนรู้ได้ อย่างเช่น โขน การประดิษฐ์ หัตถกรรม อะไรต่างๆ มากมาย ไปเชื่อมโยงกับชุมชน แล้วก็สามารถจะสร้างจิตสำนึกในตัวเองพร้อมๆ กันไป ผมคิดว่า อันนี้จะเป็นภารกิจที่ฝากท่าน อ.เสน่ห์ ถ้าท่านจะกรุณาช่วยชี้แนะในบางประเด็น ให้พวกเราเปิดเวทีการเรียนรู้ใหญ่อีกเวทีหนึ่งของภาคเมือง เพราะภาคชนบท ผมว่าเรียนรู้ได้ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้ว ในทางออกของชนบท แต่ภาคเมือง ผมดูว่ามันซับซ้อน แล้วก็หาทางออกค่อนข้างจะหนักหนา ถ้าไม่มีผู้รู้ที่รู้ลึกซึ้งจริงๆ ที่จะคิดให้แตกฉาน คงจะยากมากทีเดียว

เยาวชน :

ฟังความคิดของเด็กบ้างนะคะ ในที่นี้เป็นผู้ใหญ่กันเกือบหมด เรามาคุยกันเรื่องการศึกษาของเด็ก ชีวิตของเด็ก คือทุกคนตัดสินแต่ละอย่าง ในการมองเด็ก มองโรงเรียน มองอะไรต่างๆ การจัดการศึกษา หรืออะไร ที่ผ่านมาผู้ใหญ่มองกันเองหมด ทำไมไม่มีใครถามเด็กบ้างว่า เด็กอยากจะเรียนยังไง จริงๆ แล้ว เวลาว่างของเด็ก เราไม่ได้นินทาอาจารย์อย่างเดียว ก็นินทาระบบการศึกษาอยู่บ่อยๆ เหมือนกัน เรามาแลกเปลี่ยนความคิดกันอยู่บ่อยๆ ในกลุ่มของเราว่า ป้าๆ ทั้งหลายที่เขามาคิดให้เรา ทำไมเขาไม่ถามเราบ้างเลยว่า เราอยากเรียนอะไรกัน เรียนในรูปแบบไหน เคยเข้าไปร่วมกับเวทีปฏิรูปการศึกษาอะไรทั้งหลาย ยอมรับเลยว่า มันยังไม่เปิดกว้างพอที่จะให้เด็กมาแสดงความคิดเห็น ก็อยากบอกว่า ถ้าจะมีการพูดอย่างในวันนี้หรือมีเวทีต่างๆ ในโอกาสหน้า ก็อยากจะให้เปิดโอกาสให้เด็กได้มาพูด มาร่วมแสดงความคิดบ้าง เพราะมันเป็นเรื่องของเด็กเอง เขาก็มีความคิดของเขาเหมือนกัน

ตัวเองก็เป็นเด็กคนหนึ่งที่ได้รับการศึกษา ทั้งที่ต่างจังหวัด และในกรุงเทพฯ มองเห็นความแตกต่างทั้ง 2 ด้าน ซึ่งแตกต่างกันมากพอสมควร คือโรงเรียนที่เรียนอยู่ปัจจุบันนี้ มีนักเรียน ม. 1 เพิ่งรับเข้ามาห้องละ 60 ซึ่งเยอะมากเมื่อเทียบกับอาจารย์ที่ปรึกษา 2 คน อาจารย์ประจำวิชา 1 คน และอัดกันอยู่ในห้องเล็กนิดเดียว ระบบ child centered มันเอามาปฏิบัติไม่ได้เลยกับนักเรียน 60 คน ต่อห้อง แล้วมีนักเรียน 5,500 คน ต่อหนึ่งโรงเรียน กับอาจารย์ 200 - 300 คน คิดว่ามันเป็นปัญหาใหญ่เหมือนกัน แล้วได้ยินว่า มีการกำหนดให้นักเรียนที่จะจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ต้องทำโครงงานกันคนละ 1 โครงงาน คือได้ยินมาจากเพื่อนๆ โรงเรียนอื่น ที่บอกว่าอาจารย์ไม่ได้เป็นที่ปรึกษา คือมันแล้วแต่ที่อย่างที่โรงเรียน กลุ่มของหนูคิดโครงงานกัน ทางโรงเรียนกำหนดด้วยว่า ต้องเป็นโครงงานที่มีรายได้ ครั้งแรกเราคิดกันไปว่า จะทำโครงงานเป็นศูนย์สอนศิลปะในสวนให้กับน้องๆ ที่สวนรถไฟ แต่มันไม่มีรายได้ อาจารย์ก็ไม่ให้ เขาบอกว่าต้องมีรายได้ด้วย เลยไม่รู้จะทำยังไง

ในที่สุด เราก็คิดกันใหม่ คือไปช่วยสอนหนังสือที่เนอสเซอร์รี่ใกล้ๆ โรงเรียน ซึ่งคล้ายๆ กับเป็นชุมชนแออัด ซึ่งเขาก็ไม่มีเงินให้เราเหมือนกัน เราก็เลยต้องไปตกลงกับเขาว่า ให้เขาช่วยเขียนให้เราก็แล้วกันว่า เราได้เงิน เราจะได้ไปเสนออาจารย์ว่า เราได้เงินจากเขา แต่เราก็บอกอาจารย์ไปด้วยว่า ที่จริงแล้วไม่ได้เงิน เพียงแต่ทำให้มันถูกหลักของเขาเท่านั้น เราสอบถามเพื่อนๆ จากโรงเรียนเอกชน เขาก็อยากจะทำโครงงานลักษณะเดียวกับเรา แต่อาจารย์ที่โรงเรียนบอกว่าให้ทำโครงงานแบบให้ขายของ ปัญหาหลักอีกอย่างหนึ่งก็คือ เด็กไม่เป็นเด็ก เป็นอะไรที่ไม่ใช่ความคิดเด็กแล้ว เด็กสมัยนี้มีระบบการศึกษา ระบบการเอนท์ทรานส์หรืออะไรที่บีบบังคับเรา ทำให้เดี๋ยวนี้ กว่าจะได้แต่ละคะแนนต้องไปอ้อนวอนขอร้องอาจารย์ เพื่อจะได้ GPA ขึ้นหน่อย การสอบโควต้าทั้งหลายก็เหมือนกัน สมมติถ้ามีสอบโควต้า มีใครรู้มาคนหนึ่ง จะไม่มีใครบอกเพื่อนเลย เพราะจะทำให้มีคนมาแข่งขันกันเยอะ การเห็นแก่ตัวเป็นปัญหาใหญ่ ในฐานะที่เป็นเด็ก ซึ่งเรียนมาจากต่างจังหวัด พอมาเจอแบบนี้ เราก็รับไม่ได้เหมือนกัน คุณแม่ก็ไม่เคยสอนให้ทำแบบนี้ มันเป็นปัญหาใหญ่ ไม่ใช่แค่การสอบโควต้า หรือในเรื่องคะแนนต่างๆ บางครั้งเราไม่รู้ว่า หลักเกณฑ์การให้คะแนนของอาจารย์เป็นยังไง ถ้าเด็กอ้อนมาก ขอมากก็ได้เยอะหรือยังไงก็ไม่รู้ ที่กลัวที่สุดคือ เด็กจะไม่เป็นเด็ก แล้วเด็กจะไม่เป็นคนดี คนดีมันหายากเหลือเกินในสมัยนี้ คนดีที่เป็นคนดีจริงๆ ไม่ต้องรอด้วยว่าตอนนี้ฉันขอคะแนนก่อน แล้วโตขึ้นนะ

ฉันจะไปเป็นหมอ แล้วค่อยไปช่วยเหลือประเทศชาติ ค่อยไปเป็นคนดีตอนนั้น ถ้าจะเป็นคนดีก็เป็นตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่ตอนนี้เลยได้ไหม ไม่งั้นถ้าติดนิสัยเห็นแก่ตัวตั้งแต่ตอนนี้ โตขึ้นไปแม้จะไปเป็นหมอหรืออาชีพอะไร อาจจะยังติดนิสัยเหมือนเดิมอยู่ก็ได้

เรื่องแรกที่พูดไปว่า อยากให้เด็กมาแสดงความคิดเห็นบ้าง เพราะมีกลุ่มเยาวชนมากมายทั่วประเทศ ไม่ทราบว่ารู้จักกันบ้างไหม คือหนูเพิ่งไปร่วมประชุมที่ Civicnet จัดที่กาญจนบุรี ก็ได้รู้ว่า มีกลุ่มเยาวชนทั่วประเทศ ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ บางกลุ่มเขาบอกเลยว่า เขาเบื่อ ขี้เกียจเรียน เลยมานั่งคุยกันว่า ทำไมเขาถึงเบื่อ เบื่อเพราะอะไร โรงเรียนเป็นอย่างนี้ๆ หรืออะไร เขาก็เลยมารวมกลุ่มกัน อาจจะติวหนังสือกัน ตอนหลังกลุ่มนี้ได้พัฒนาเป็นกลุ่มที่ส่งเสริมกิจกรรมในโรงเรียน มีการปลูกผัก ช่วยเหลือเพื่อนพี่น้องในโรงเรียน มีเด็กที่มีความคิดดีๆ มากมาย ครั้งต่อไปถ้ามีการประชุมกันอย่างนี้ อยากให้เรียกเด็กๆ มาแสดงความคิดเห็น ให้เห็นมุมมองของเด็กบ้าง

อาจารย์เตือนใจ ศรีมารุต :

ครูอยากจะฝากการบ้าน มีอยู่ 4 อะไรเอย หนูเอาไปขยายผลต่อได้ (1) พ่อแม่คือใคร (2) ใครคือพ่อแม่ (3) ใครคือครู และ (4) ครูคือใคร ก็จบแค่นี้ หนูเอาไปทำการบ้าน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

เวทีนี้เราไม่ได้ปิดกั้นใครเลย เราอยากจะให้คนหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งเด็กเยาวชน พ่อแม่ ครอบครัว เราค่อนข้างเปิดกว้าง แล้วเราก็คงจะเชิญมาเรื่อยๆ ทั้งระดับเครือข่ายและองค์กร ครั้งหน้าคุณรุ่ง กับทางน้องๆ Civicnet คงจะเข้ามานำเสนอว่า Civicnet ไปทำอะไรมาบ้างเกี่ยวกับเรื่องเครือข่ายเด็ก

เรื่องที่เราพูดกันมาก็ได้แสดงความสำคัญในตัวของมันเอง และผมคิดว่า เราก็อยู่ในกระบวนการเดียวกัน คิดไปทางเดียวกัน และเห็นปัญหาร่วมกัน สิ่งที่เราทำมาโดยตลอด เราก็พยายามที่จะเผยแพร่ออกไป แต่เราอาจจะมีขีดจำกัดของตัวเอง ในการที่จะย่อยข้อมูลเหล่านั้น หรือทำให้อยู่ในรูปแบบที่จะเป็นประโยชน์ ทางวิทยุเด็ก ทางการ์ตูน หรือนักหนังสือพิมพ์ ก็มาเอาข้อมูลไปใช้ได้

ใครมีกิจกรรมอะไรที่อยากจะให้ทางภาคีประชาสัมพันธ์เผยแพร่ หรือไปพบกลุ่มไหนที่เขาทำเรื่องเด็กที่น่าสนใจ อยากจะให้ภาคีเชิญเข้ามานำเสนอ ก็แจ้งมาที่กองเลขาภาคีได้ ผมในนามของภาคีเพื่อเด็กไทย ต้องขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์เสน่ห์ และท่านอาจารย์นฤมลเป็นอย่างสูง ที่วันนี้ได้เอาข้อมูลและภาพที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งมานำเสนอ คิดว่าเราก็คงจะพบปะพูดคุยกัน แล้วลองดูว่าจะช่วยกันทำอะไรได้บ้าง ขณะนี้มีกิจกรรมที่สมาชิกภาคีทำอะไรดีๆ ไว้เยอะมาก อยู่ที่ว่าเราจะมาประสานเชื่อมโยงกันแล้วก็เกิดพื้นที่สาธารณะ ที่มันไม่ไปติดระบบได้อย่างไร.

เยาวชนกับการพัฒนาชุมชนเมือง

รุ่งศักดิ์ สาธุธรรม และ
ทีมเยาวชน บางกอกฟอรั่ม และ Civicnet

ความเป็นมาของ "เยาวชนบางกอกฟอรั่ม"

"เยาวชนบางกอกฟอรั่ม" เกิดจากกลุ่มคนที่ทำงานเรื่องประชาสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มที่ทำกิจกรรมทางด้านสังคมในเรื่องต่างๆ และขับเคลื่อนกิจกรรมของพลเมืองที่เป็นผู้ใหญ่ เมื่อขับเคลื่อนกิจกรรมไป พบว่า ถ้าไม่มีการสานต่อแนวคิดด้านสังคมเหล่านี้ให้กับคนรุ่นหลังๆ ที่เติบโตขึ้นมา กิจกรรมหรือแนวคิดที่ทำผ่านไป ก็จะสูญสลายไป จึงมีความคิดว่า น่าจะให้ความสนใจกับเด็กและยาวชนที่อยู่รอบๆ ตัว ซึ่งเป็นพลเมืองกลุ่มหนึ่งด้วย ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางด้านสังคม ดังนั้นหลักการของ "เยาวชนบางกอกฟอรั่ม" ก็คือ การสร้างกระบวนการเยาวชนระดับมัธยมปลายในเรื่องสังคม

ทีมเยาวชน :

การรวมตัวครั้งแรก เกิดจากมีการจัด "เวทีพลเมืองเด็ก" ในงานประชุมวิชาการเรื่องประชาสังคม ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา ในงานครั้งนั้น มีการพูดคุยต่อเนื่องกับเยาวชนกลุ่มหนึ่ง การพูดคุยกันครั้งแรก เราคุยกันกว้างมาก เพราะเรื่องการเรียนรู้เป็นเรื่องกว้าง แต่พอคุยไปคุยมา เราก็ได้สาระและรูปแบบออกมา เราเริ่มต้นจากการทำละคร โดยประเด็นหลักที่ตั้งเอาไว้คือ "เวทีการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์" เน้นประเด็นเรื่อง "การศึกษา" เป็นหลัก เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเยาวชน เราเริ่มต้นคุยและวิจารณ์กันอย่างเมามัน และมีการแตกประเด็นออกไปเป็นปัญหาเด็ก และสิ่งแวดล้อม ที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องธรรมชาติ แต่หมายถึงสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เราคิดเรื่องการมีเวที ที่เป็นเวทีทางใจให้เยาวชนมีโอกาสมาแลกเปลี่ยนทางความคิด และร่วมกันสร้างสรรค์กิจกรรมดีๆ เพราะเราพบว่า มันมีช่องว่างในเรื่องเหล่านี้ เยาว

ชนขาดเวทีที่จะมาทำกิจกรรมดีๆ จึงทำให้เยาวชนส่วนใหญ่ต้องอาศัยการไปคุยกันตามห้างสรรพสินค้าหรือเซ็นเตอร์พอยน์

เรื่องแรกที่สำคัญที่สุดคือ เวทีทางใจ ในช่วงการทำงานที่ผ่านมา สิ่งที่ทำได้ยากที่สุดคือ จิตใจที่จะยอมรับทางหน้าที่ ถ้าผู้ใหญ่ทำงานแล้วคาดหวังความสำเร็จจากเด็ก โดยไม่เข้าใจความคิดจิตใจเด็ก ก็จะไม่มีประโยชน์ แต่ถ้าเกิดเวทีทางใจที่จะแบ่งปันความรู้สึกนึกคิดกัน มันจะทะลุไปได้ เพราะสังคมนี้มีปัญหาเรื่องสังคมทางใจ เป็นปัญหาหลักๆ ที่ทำให้มีเส้นแบ่งกั้น

การเริ่มเปิดเวทีทางใจก่อน น่าจะเป็นจุดที่สำคัญ และควรพูดถึงเรื่องการมีส่วนร่วม พวกเราเน้นกันว่า เด็กจะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างอนาคตของเขา เรื่องของหนูเอง หนูจะต้องมีส่วนร่วมในเรื่องการศึกษา การที่ผู้ใหญ่มานั่งคุยกันโดยไม่ถามความต้องการจริงๆ ของเด็ก มันก็จะออกมาในรูปความคิดของผู้ใหญ่ ส่วนเรื่องของประเทศชาติ หนูจะต้องเกี่ยวด้วย เพราะหนูจะต้องโตไปเป็นอนาคตของประเทศชาติ และหนูก็เป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติ เช่นนั้น หนูน่าจะมีส่วนในการกำหนดอนาคตสังคมของประเทศชาติให้มีอยู่ต่อไปได้ เพราะฉะนั้นเรื่องของหนู หนูจะต้องยุ่ง เรื่องของประเทศชาติหนูจะต้องยุ่ง และเราก็เน้นว่า การที่จะสร้างทางเลือกใหม่ สังคมที่เหมาะกับเราทั้งเด็กและผู้ใหญ่จะต้องร่วมกันสร้าง ในละครที่เราดูไปเมื่อตอนต้น ได้สะท้อนให้เห็นปัญหาของเด็ก ว่ามาจากไหนบ้าง โดยส่วนใหญ่ เราจะไปโทษครอบครัว โทษการศึกษา แต่ในความเป็นจริงมันคงไม่ใช่แค่นั้น เพราะเรื่องการเมือง สังคม หรือเรื่องค่านิยมที่เข้ามา ล้วนมีผลต่อกันหมดเลย มันเป็นระบบที่กระทำกันต่อมา ในละครยังมีการพูดถึงเรื่องทางเลือกและการมีส่วนร่วม ซึ่งเราคิดไว้หลายรูปแบบ เช่น ทิศทางของเด็กในรายการทิศบ้านทางเมือง มีรายการวิทยุมาสัมภาษณ์ มีเรื่องชุมชนเมืองเก่ารอบเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งน่าสนใจมาก

เราจะเห็นว่า เด็กเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมกับเรื่องการเมืองผู้ใหญ่มากขึ้น นี่คือความตั้งใจที่ดี การที่เด็กได้เข้ามาร่วมกับกิจกรรมผู้ใหญ่ ก็เพื่อที่จะหลอมรวมผู้ใหญ่และเด็กไว้เป็นหนึ่ง ต่อไปเราจะมีการพูดคุยว่า ทำอย่างไรที่จะสร้างเด็กให้มีอนาคต เพื่อให้มีความคิดที่ดีขึ้นมา จากกิจกรรมการเข้าร่วมการสัมมนาต่างๆ ทำให้เราเกิดความคิดขึ้นมาว่าเราน่าจะมีประชุมทาง Technical อีกสักครั้งหนึ่ง ก็เลยเกิดกิจกรรมอย่างนี้ที่ชะอำเมอรีน่าคลับ ในกิจกรรมครั้งนั้นมีเด็กจากที่ต่างๆ เข้ามาร่วมมากขึ้นกว่าเดิม ส่วนกลุ่มเก่าๆ ที่เคยรวมตัวกัน ก็เริ่มหายหน้าหายตากันไปบ้าง เนื่องจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น เรื่องการเรียน แต่เราก็มีเด็กกลุ่มใหม่เข้ามา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นลูกหลานของอาสาสมัครและนักกิจกรรมทั้งหลาย เรานำเด็กเหล่านี้เข้าสู่กิจกรรม Technical และนี่ก็คือจุดเริ่มต้น

ตอนแรกทุกคนจะรวบรัดไปโดยไม่รู้เป้าหมายว่าคืออะไร ยังงงอยู่ว่า เราจะไปทำอะไรกันดี เราถูกหลอกมาทำอะไรกันอย่างนี้ แต่พอไปถึง สิ่งแรกที่พวกเราเห็นก็คือ พวกเราถูกมัดอยู่ในกรอบ หัวใจของเราถูกมัดอยู่ในกรอบของสังคมที่กำหนดมาว่า จะต้องเป็นแบบนั้นแบบนี้มาโดยตลอด แต่พอเราได้เริ่มศึกษาถึงกระบวนการ Appreciate Inquiry _ซึ่งอาจารย์ชัยวัฒน์เอามาใช้ในการเปลี่ยนแปลงสังคม เป็นกระบวนการค้นหา กระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการค้นพบอย่างสร้างสรรค์

คุณรุ่งศักดิ์ :

พวกเราหลายคนที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องชุมชน สังคม คงมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องกระบวนการระดมสมอง กระบวนการการวางแผน สมัยก่อนในระบบราชการหรือภาคบริการยังไม่มีกระบวนการเหล่านี้ แต่มาถึงสมัยที่กระบวนการ และเทคนิคต่างๆ ในการประชุมอย่างสร้างสรรค์เริ่มได้รับความนิยม ไม่ว่าจะเป็น Mind Mapping, AIC การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด (SWOT) ภาคเอกชนเริ่มนำมาใช้ แต่ปรากฏว่า เมื่อนำเทคนิคเหล่านี้มาใช้ในกระบวนการทำงานกับชุมชน กลับพบว่า เทคนิคเหล่านี้มีจุดด้อย เพราะในการทำงานแบบชุมชนที่พบคนหลากหลาย การมาวิเคราะห์ในเชิงบวก-เชิงลบ แล้วเริ่มต้นกระบวนการที่เชิงลบเมื่อไร มักมีแต่คนมาร่วมกันวิพากษ์วิจารณ์ บริภาษสังคม พอจะเริ่มต้นเขียน พลังที่ไม่สร้างสรรค์มันเริ่มบั่นทอนพลังของตัวเอง

ถ้าเรามองดูในปัจจุบัน เรื่องเชิงลบ เรื่องที่เป็นวิกฤต เรื่องการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความเสี่ยง มันมีมากมาย แต่เรื่องที่เป็นเชิงบวก เรื่องที่เป็นแรงบันดาลใจ จุดพลังของเราให้ก้าวไปข้างหน้ามันมีน้อย เพราะฉะนั้นประเด็นก็คือ การหาวิธีการใหม่ๆ ที่จะมาเติมพลัง เพราะความคิดเก่าๆ บางอย่างมันไม่ทันการณ์ ไม่ทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากมาย

เทคนิคที่อาจารย์ชัยวัฒน์นำมาใช้ เรียกว่า "กระบวนการค้นหาเพื่อค้นพบอย่างสร้างสรรค์" ซึ่งน่าสนใจ กระบวนการนี้ไม่มีอะไรมาก ถ้าเรานึกถึงกระบวนการวางแผนชุมชนที่เราทำ กระบวนการวางผังเมืองที่ควรจะเป็น มันก็เป็นกระบวนการระดมสมองธรรมดา แต่มันมีความละเอียด และมีหลักการร่วมกันอยู่ 4 อย่าง หรือ 4 D

(1) Discovery การค้นหาพลังทางเชิงบวก หรือการสานฝันร่วมกัน

(2) Design ฝันแล้วไม่พอ จะต้องออกแบบ ต้องวางแผน และต้องขึ้นไปให้ถึง Action หมายถึงว่าจะต้องมี Action Plan เกิดขึ้น เท่าที่เราทำดู และจากการเรียนรู้ตรงนี้ มันนำไปสู่การจัดทำโครงการร่วมกันโครงการหนึ่ง คือ "โครงการบางกอกฟอรั่ม" เราผลักดันในเรื่องการฟื้นฟูเมืองเก่า โดยการวางพื้นที่นำร่องและทดลองนำกระบวนการนี้ไปใช้ เท่าที่สังเกตดูจากการเป็นนักเรียน และไปเรียนรู้ร่วมกับน้องๆ หลานๆ ผมคิดว่า กระบวนการนี้มันมีข้อดีที่ว่ามันมีรายละเอียดของการให้ความสำคัญกับกระบวนการให้เวลา ให้ความสำคัญกับกระบวนการค้นหา มีกำลังใจมีความละเอียดอ่อนในการเข้าไปดู เช่น ลงไปสัมผัสกับชุมชน เข้าไปสัมภาษณ์แลกเปลี่ยน ไปค้นหาแรงบันดาลใจ การคาดหวังความใฝ่ฝันของคนในชุมชนในพื้นที่ และจะต้องให้เวลาในการทำงาน เราไปสัมภาษณ์คนต่างวัยกัน ซึ่งเป็นเสน่ห์คนเก่าในพื้นที่ ก็ควรจะเป็นเยาวชนในพื้นที่ แต่ว่ากระบวนการนี้ยังไม่จบ มันเป็นเพียงกระบวนการแรกคือ การสานฝัน ขั้นต่อไปคือการมาออกแบบ และลงมือ Action ซึ่งเราจะวางพื้นที่นำร่อง กระบวนการนี้จะขับเคลื่อนไปถึงจนสิ้นปี ต่อไปต้องมาจัดเวทีเพื่อนำเสนอผลของการค้นหาค้นพบ และสร้างแรงจูงใจกับสิ่งที่เราค้นหาค้นพบ และเอาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่เกี่ยวข้องมาแลกเปลี่ยนร่วมกัน นี่คือกรอบคร่าวๆ

ทำไมต้องให้เยาวชนมาทำเรื่องพวกนี้ ทำไมผู้ใหญ่ไม่ทำเอง ?

เพราะเรามองว่า เรื่องเมืองเก่าจะเป็นตัวอย่างของการฟื้นฟูเรื่อง "ความเป็นชุมชน" และกระบวนการที่ทำให้คนแก่กับเด็กมาคุยกันมันน่ารัก มันเป็นยุทธวิธีที่จะช่วยกระตุ้นให้เยาวชนได้มีโอกาสมาสื่อสาร มาถามไถ่ มาเล่าสู่กันฟังระหว่างคนต่างรุ่น และการที่สังคมมันต่างกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ จะทำให้เด็กยิ่งอยากรู้อยากเห็นในช่วงเวลาของผู้ใหญ่ มันช่วยจุดความสนใจที่จะเริ่มมีไฟในการเล่า

หลังจากที่ผ่านกระบวนการเอไอมาแล้ว เราเริ่มคิดถึงคำถามที่จะไปสัมภาษณ์คนแปลกหน้า รวมทั้งวางแผนว่าจะทำอย่างไรที่จะใช้กระบวนการเอไอเปิดใจของเยาวชนออกมาได้ เนื่องจากสังคมของเราค่อนข้างปิดกั้น ที่จะให้เด็กมาทำอะไรในกิจกรรมที่คิดว่าเป็นของผู้ใหญ่ ทั้งที่เด็กคิดอยากทำอะไรให้เป็นประโยชน์กับตนและสังคมบ้าง แต่เขาไม่มีโอกาส เขาไม่มีเวทีที่จะมาทำ การมีเวทีช่วยเปิดใจของเด็กออกมา จึงเป็นสิ่งสำคัญ ผลสุดท้ายที่คิดว่าน่าจะได้จากกระบวนการเอไอคือ ความเป็นอิสระของตัวเด็ก และนี่คือสิ่งที่เราได้จากการไปสัมมนากันที่ชะอำ รวมทั้งหัวข้อเรื่องว่าเราจะมาทำอะไรกัน

งานครั้งแรก เราลงสำรวจและพื้นฟูเมืองเก่าที่แพ่งสรรพศาสตร์ เด็กๆ มีคำถามในใจว่า ทำไมต้องเป็นที่นี่ แต่เขาไม่ได้พูดออกมา เขายังคงมาร่วมกระบวนการกับเราอยู่เรื่อยๆ ซึ่งตรงนี้อาจเป็นความกล้าอย่างหนึ่ง เพราะบางครั้งเราอาจยัดเยียดอะไรบางอย่างให้กับเด็ก บางครั้งเด็กอาจไม่รู้ตัวว่า ทำไมเราต้องทำอย่างนี้ด้วย เขาก็จะเก็บความรู้สึกไว้ แต่ความจริงเขาก็มีอาการต่อต้านเล็กๆ ว่า เอ๊ะ! ทำไมเราจะต้องทำอย่างนี้ด้วย

ทีมเยาวชน :

ตอนเริ่มทำโครงการที่แพ่งสรรพศาสตร์ อาจารย์ชัยวัฒน์โยนโจทย์มาเลยว่า จะต้องทำงานที่แพ่งสรรพศาสตร์ เราก็คุยกันต่อว่า มันมีข้อจำกัดหลายอย่าง เนื่องจากมันจะมีปัญหาในเรื่องการเรียนและเรื่องเวลา ถ้าจะให้เด็กมาคุยกันว่างานที่แพ่งสรรพศาสตร์จะออกมาเป็นอย่างไร แต่พอคุยไปคุยมา มันไม่ออกเป็นชิ้นงาน เพราะมีปัญหาเรื่องการจัดการด้วย ผลสุดท้ายมันออกมาเป็นการจัดงานแค่ 3 วัน แต่ใน 3 วัน เด็กมีส่วนในการจัดการทั้งหมด ตั้งแต่ทำประชาสัมพันธ์

และอื่นๆ ในช่วง 3 วันที่เราได้ลงไปสัมผัสชุมชน มันที่ทั้งแง่ประทับใจและแง่เฉยๆ อย่างหนูมีทั้งสองแง่เลย อย่างไปบ้านแรก ก็โดนไล่ออกมาเลย แต่บ้านที่ประทับใจก็มี ไม่ใช่ง่ายๆ เลย 1 ใน 100 ที่มาอยู่ที่สถานที่ดีๆ อย่างนี้ สรุปก็คือ ความรู้สึกของเด็กต่องานนี้มันค่อนข้างจะผูกมัด และขึ้นอยู่กับคนในชุมชน คนที่เราไปสัมภาษณ์มากๆ ถ้าเราไปเจอคนที่เขามีจิตสำนึก หรือเป็นคนที่ทำงานกับชุมชนที่แพ่งสรรพศาสตร์มานาน หลายคนก็ประทับใจหลายบ้าน อย่างบ้านขนมเบื้องก็คุยกันนาน แต่บางบ้านก็ไล่ออกมา เขาไม่ให้ความร่วมมือกับเรา แต่สิ่งเหล่านี้หนูว่ามันสามารถที่จะนำมาเป็นบทเรียนได้ หนูไม่ได้มองว่ามันเป็นความล้มเหลว

คุณรุ่งศักดิ์ :

ผมเป็นพวกครึ่งบกครึ่งน้ำ อยู่กับผู้ใหญ่และอยู่กับเด็กด้วย เลยมองเห็นอะไรหลายอย่างก่อนที่จะมาสรุปว่า งานนี้ต้องเป็นที่แพ่งสรรพศาสตร์ ตอนที่น้องๆ มาประชุมกัน น้องมีคำถามหนึ่งที่น่าสนใจมากเลยคือ ทำไมต้องเลือกทำงานนี้ที่แพ่งสรรพศาสตร์ ตอนแรกน้องๆ ไม่กล้าถามหรือกล้าพูด แต่มันดีนะครับ ที่มีความรู้สึกสงสัยเกิดขึ้น เพราะบางครั้งผู้ใหญ่อาจไม่รู้ว่าเด็กต้องการอะไร ตอนจัดงานประชุมวิชาการประชาสังคมที่ศาลายา มีเด็กคนหนึ่งพูดขึ้นมา ซึ่งผมติดใจเลยว่า อยากให้ผู้ใหญ่อย่าลืมว่า ในอดีตตนเองก็เคยเป็นเด็กมาก่อน อย่าเป็นเด็กแค่ในอดีต เพราะบางครั้งเราลืมไปว่าในอดีตเราต้องการอะไร เราลืมไปว่า เราเคยเป็นเด็กมาก่อนนะ แล้วสิ่งที่เราคาดหวังไว้ก็คือ เราต้องการที่จะให้เป็นแบบอนาคต Perfect Life จะขอถามว่า เด็กต้องการอย่างนั้นจริงหรือเปล่า อย่างกิจกรรมต่างๆ ที่เราไปทำที่แพ่งสรรพศาสตร์บางครั้งมันก็เป็นตัวกำหนดมาเลยว่า ต้องเป็นแพ่งฯ นะ เนื่องจากชุมชนเขาดี และถามว่าเด็กต้องการจริงหรือเปล่า เด็กอยากจะลงแพ่งฯ จริงหรือเปล่า นี่เป็นบทเรียนครับ

เรื่องนี้ต้องมีการคุยกันระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ แต่จริงๆ แล้ว เด็กมาเริ่มตอนที่เราโยนโจทย์มาเลยว่า เป็นเรื่องแพ่งสรรพศาสตร์ เด็กก็ยังไม่รู้หรอกว่า เขาชอบหรือไม่ชอบ และจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งของกลุ่มคือ การได้เรียนรู้ไปเรื่อยๆ แต่พอมาถึงตอนประเมิน เราเลยได้มีการคุยกันว่า ทำไมถึงต้องเป็นแพ่งสรรพศาสตร์

จุดประสงค์ของบางกอกฟอรั่ม ตั้งใจจะทำหน้าที่ส่วนหนึ่งเป็นการทำงานสนับสนุนเด็ก โดยวางโครงการให้มีการจัดกระบวนการค้นหาในการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดอบรมแต่ละครั้ง จะมีการให้หลักคิดและเทคนิค เพื่อนำไปสู่ระบบการคิดโครงการ หลายคนได้ยินเราพูดถึง "แพ่ง" บางคนอาจไม่รู้จัก "แพ่ง" เป็นพื้นที่เล็กๆ ส่วนหนึ่งในย่านพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งกำลังมีปัญหาเรื่องความขัดแย้งในการโยกย้าย จุดเด่นของแพ่ง ซึ่งมี 3 แพ่ง คือ ลักษณะสถาปัตยกรรมเก่า มีลักษณะของชุมชน และจุดสนใจอื่นๆ พื้นที่ตรงนี้ บางกอกฟอรั่มสนใจในเรื่องการขับเคลื่อนและการฟื้นฟูเมืองเก่า เขาต้องการกระตุ้นให้คนที่มีส่วนได้ส่วนเสียมาร่วมกันคิดฟื้นฟู สิ่งที่เขาทำไปแล้ว เช่น โครงการถนนคนเดิน โครงการถนนพระอาทิตย์ ผลจากนั้นก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ในย่านถนนพระอาทิตย์ ย่านบางลำภู และพื้นที่ที่เขาสนใจจะขยายก็คือย่าน 3 แพ่งตรงนี้ โดยเอากระบวนการที่เราอบรมกับเยาวชนลงไปในเรื่องการทำแผนชุมชน ด้วยเหตุนี้เองจึงอาจมีเสียงบ่นมาจากน้องๆ ว่า มันเป็นการยัดเยียดหรือเปล่า แต่จริงๆ แล้ว ทางบางกอกฟอรั่มเพียงแต่เสนอโครงการนี้ขึ้นมา เพราะเขาอยากทำให้เป็นเรื่องของศูนย์การเรียนรู้ และเนื่องจากพื้นที่ย่านนี้ของกรุงเทพฯ กำลังมีการเปลี่ยนแปลงแบบ Top Down ก็คือ ทางภาครัฐพยายามจะไปชี้นำการเปลี่ยนแปลง แต่ทางบางกอกฟอรั่มคิดว่า กระบวนการจะต้องมาจากสรุปตัวคิดไว้ร่วมกัน มองหาทางออกไว้ร่วมกัน เราก็นำเสนอความคิดนี้กับกลุ่มเยาวชนว่าสนใจไหม หรืออาจสนใจเรื่องอื่นก็เสนอมา ทีนี้คล้ายๆ เราพูดเรื่องแพ่งเยอะ เด็กๆ ก็เลยมาจับเรื่องแพ่งกัน แต่ในขณะเดียวกัน ใจก็คิด เออ! ทำไมต้องเป็นแพ่ง

ทีมเยาวชน : จริงๆ แล้ว พวกเรากำลังมีไฟอยู่ และเราก็ยังไม่เคยเห็นแพ่ง จึงเริ่มลงไปดูพื้นที่และมันก็ติดพันกันมาเรื่อยๆ แล้วเราก็ได้เรียนรู้ด้วย หนูว่ามันก็เป็นธรรมดาที่เราต้องรู้สึกว่า เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่บอกมา แต่ก็ไม่ได้รู้สึกว่าเสียหายอะไร ถ้ามันจะเกิดที่นี่ เพราะมันก็เป็นส่วนที่ทำให้เราได้เรียนรู้ และบางกอกฟอรั่มก็เปิดเวทีให้เรา

คุณรุ่งศักดิ์ :

ต่อไป เรามาดูกันว่า ที่แพ่งมันเกิดอะไรขึ้นบ้าง เราจะมีการฉายสไลด์ที่ลงไปสำรวจแพ่งกัน มีเยาวชนประมาณ 40 คน ที่ลงไปด้วยกัน เยาวชนกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งมาจากน้องๆ ที่เราดำเนินการต่อเนื่องมาจากงานประชุมวิชาการประชาสังคมที่ศาลายา งานที่ชะอำ และงานของบางกอกฟอรั่ม เราเริ่มต้นด้วยการทำชุมชนนำร่อง ก็คือ ชุมชนแพ่งภูธร เราตั้งชื่อโครงการว่า *"สานฝันย่านแพ่ง สร้างแต่งอนาคต"*

การทำงานเริ่มจากการเตรียมเอกสารที่จะใช้ในการฝึกอบรม ก่อนลงพื้นที่ เรามีการทำประชาสัมพันธ์ โดยได้น้องๆ จากมหาวิทยาลัยศิลปากรมาช่วยทำแบนเนอร์ โปสเตอร์ แผนพับ ใบปลิวต่างๆ แจกเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการ และเราได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิพัฒนาศักยภาพคนในการให้พื้นที่ฝึกอบรม รวมทั้งบุคลากรที่มีความรู้มากมายหลายท่านมาเป็นวิทยากรร่วม ซึ่งช่วยทำให้น้องๆ เกิดความเข้าใจในงานและชุมชนชัดเจนขึ้น มีการเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้แสดงความสามารถเต็มที่ ทั้งการทำแผนที่ชุมชน หลังจากลงพื้นที่แล้ว มีอาจารย์ชูวิทย์ ซึ่งเป็นผู้ดำหวอดเรื่องพื้นที่เมืองมาพูดคุย มีคุณลุงเจ๋ง คุณลุงคำต่อ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสมาเล่าเรื่องในอดีต ทำให้เด็กๆ เกิดจินตนาการ ได้รู้เรื่องราวและหัดให้เด็กตั้งคำถามพูดคุยกับคุณลุงได้อย่างเต็มที่ เมื่อลงพื้นที่ เราก็จะมีการเดินเพื่อค้นหาเป้าหมายของเรา เด็กจะเริ่มสังเกตและเริ่มจดบันทึก และพูดคุยกันมากขึ้น โดยมีผู้ใหญ่คอยเป็นวิทยากร หลังกลับจากการเดิน เด็กๆ ก็จะมาวาดภาพจากข้อมูลที่ได้ลงเดินและไปสัมภาษณ์มา เป็นโปสเตอร์ Present เด็กๆ จะแสดงความรู้ความคิดต่างๆ ที่ได้จากการเล่าสู่กันฟังจากผู้ใหญ่ออกมาเป็นภาพ ไม่ว่าจะเป็นโปสเตอร์ ป้ายผ้า เด็กๆ จะลงสีกันเอง เสร็จจากลงพื้นที่ เราจะมีการมา Thank you party เล็กๆ ในชุมชน และนำเสนอผลงานภาพวาด ด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป บ้างเป็นละครที่สะท้อนภาพออกมาว่า ชุมชนเขารู้สึกอย่างไรบ้าง บ้างก็ออกมาเป็นลักษณะการเล่าเรื่องให้ฟัง สุดท้ายเราจบลงด้วย Party mini concert ก็มีการร้องเพลงเฮฮากัน ความสุขสุดท้ายที่ได้รับคือ ความรู้สึกที่หัวใจของเด็ก ในขณะเดียวกันก็มีผู้ใหญ่ที่เป็นหัวใจเด็กร่วมอยู่ในนั้นด้วย ซึ่งมันทำให้ทุกอย่างกลมกลืนสอดประสานกันไป ไม่มีอะไรที่เป็นเขตแดนหรือเขตกั้นระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กเลยสักนิดเดียว

ต่อไปคือการถอดบทเรียนที่เด็กๆ ได้รับจากการต้องไปร่วมกิจกรรมต่างๆ

ทีมเยาวชน :

เนื่องจากเราเป็นเด็กเมือง และเด็กส่วนใหญ่ที่มาทำกิจกรรมจะเป็นเด็กมัธยมปลายที่ต้องเตรียมตัวเอ็นทรานซ์ จึงทำให้มีปัญหาคือ เรียนหนัก และทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง แล้วเรื่องเอ็นทรานซ์ไม่ได้อยู่ที่ตัวเด็กคนเดียว แต่เกี่ยวกับครอบครัวด้วย แต่ตรงนี้มันอยู่ที่เรื่องการจัดการ และการจัดเวลา หลายครั้งที่เราเจอปัญหาบ่อยๆ คือนัดประชุมกลุ่ม 7 โมงเช้า เพื่อนบางคนมากันครบประมาณบ่ายสอง และที่มาสายไม่ใช่เพราะตื่นสาย แต่มีเหตุต้องไปทำธุระอย่างอื่นก่อน แล้วไม่สื่อสารกัน เรื่องสถานที่พูดคุย เราก็มีปัญหา เราเคยไปประชุมที่จุฬาฯ แต่เราคุยกันเสียงดัง ก็โดนเขาไล่ เราเลยเปลี่ยนไปนั่งคุยกันที่แมคโดนัลด์ หรือมาบุญครอง ซึ่งเสียงจะดังมาก มันส่งผลทำให้ไม่เกิดความต่อเนื่อง ไม่สะดวก และงานก็ไปไม่ได้ดีเท่าที่ควร เป็นปัญหาที่ทำให้เราไม่ได้แสดงศักยภาพของตนเองเต็มที่

ขอกลับมาที่โครงสร้างกลุ่มการทำงานของเรา กลุ่มเราจะไม่มีเลขากลุ่มประจำ แต่จะผลัดกันทำ จุดเด่นของกลุ่มอีกอย่างคือ เราจะมีผู้ใหญ่หลายๆ คนที่ใจดีมาช่วยพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้พวกเรา ซึ่งเราไม่ถือว่าเป็นการยัดเยียด เพราะเด็กก็มีส่วนที่ด้อยกว่าผู้ใหญ่ในเรื่องประสบการณ์ บางทีการมีผู้ใหญ่เข้ามาถือเป็นการเรียนลัดอย่างหนึ่ง และช่วยให้เราได้เรียนรู้ อย่างที่มีบอกในกลอนว่า เด็กผู้ใหญ่ขอร่วมสร้างทางรุ่นใหม่ที่ก้าวหน้า สังคมในวันหน้าจะต้องสดใส และเราก็บอกอีกว่า ร่วมใจเด็ก-ผู้ใหญ่ไม่เดียวดาย

สิ่งที่ได้มาจากการประชุมร่วมระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่อย่างหนึ่งคือ ทุกคนได้เรียนรู้ ผู้ใหญ่และเด็กต่างได้เปิดโลกของกันและกันเยอะพอสมควร อย่างตอนเริ่มกิจกรรม เรามีการประชุมร่วมกันระหว่างเด็กผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่กำหนดมาว่าให้ไปสัมภาษณ์บ้านนั้นบ้านนี้ ต้องสัมภาษณ์อย่างไร และน้องเขาก็มาพูดว่า ทำไมถึงต้องบังคับ และกำหนดมาอย่างนั้น เพราะน้องเขาเคยไปสุ่มสัมภาษณ์ร้านแถวๆ ราชดำเนิน แล้วเขาประทับใจ ที่ไปสัมภาษณ์ใครที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แล้ว

มันได้บรรยากาศ ความสนุกในการสัมภาษณ์คนที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน แต่พอถึงกิจกรรมจริงๆ ไปกำหนดว่าต้องสัมภาษณ์บ้านนั้นบ้านนี้ น้องเขาบอกว่ากลัว ไม่สนุกเลย

คุณรุ่งศักดิ์ :

กระบวนการนี้ที่ทำให้เราประทับใจก็คือ มันเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคน และอีกอันหนึ่งคือ มันเป็นกระบวนการสร้างไม่ให้เยาวชนก้าวร้าว ขณะนี้ความรุนแรงในสังคมไทยมันมีมากพอแล้ว ถ้าเราสร้างเยาวชนให้เป็นสิ่งที่ดี เป็นอนาคตของประเทศชาติ เราก็ควรจะต้องช่วยกันสนับสนุนในเรื่องของการให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อย่างการที่เด็กได้มีโอกาสไปสัมภาษณ์คนนั้นคนนี้ด้วยตัวเขาเอง การเรียนรู้โดยการต่อสู้ จะทำให้เขามีความรู้สึกว่า เขาอยากรู้ ถ้าเราสร้างนิสัยตรงนี้ได้ มันก็จะช่วยบ่มเพาะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะการเรียนรู้มันมีตลอดเวลา มันคงเป็นไปไม่ได้ ที่คนเราจะเรียนรู้กันเพียงแค่ในห้องเรียนแล้วจบ พอแล้วสำหรับชีวิตนี้ แต่สิ่งที่เราทำได้สำหรับการศึกษา คือการสร้างให้เขาเป็นคนที่อยากจะเรียน ซึ่งจะทำให้คุณภาพของคนนั้นเพิ่มมากขึ้น ผมคิดว่ากระบวนการและกิจกรรมลักษณะนี้เราต้องช่วยกันส่งเสริมครับ

ทีมเยาวชน :

มีบางขณะที่เราอยากทำอะไรด้วยตัวเอง อย่างเรามีโครงการในฝัน แต่เราก็พบว่ามันมีข้อจำกัดหลายๆอย่าง ซึ่งการที่เราคิดทำกิจกรรมเอง ไม่ได้หมายความว่าเราจะก้าวร้าว แต่เราสามารถเชื่อมกับผู้ใหญ่ได้ และทำงานร่วมกันได้ หนูคิดว่า มันต้องหันหน้ามาร่วมมือกันค่ะ เพราะการที่ผู้ใหญ่ให้โอกาสเรา มันยิ่งทำให้เราได้เรียนรู้เร็วขึ้น และยิ่งเด็กได้เรียนรู้เร็วเท่าไร ก็ยิ่งดีที่จะเป็นกำลังใจกันต่อไป

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น</u>

ผู้ร่วมสัมมนา :

ผมคิดว่า เด็กๆ ที่เข้ามาร่วม 40 คน ถือเป็นโอกาสอันดีที่ได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่อยากให้คิดออกไปอีกว่า จะทำอย่างไรที่จะให้เด็กด้อยโอกาสอีกหลายๆ คน ได้เข้ามาร่วมกระบวนการตรงนี้บ้าง รวมทั้งการผ่านกระบวนการกลุ่มก่อนวัยนี้ แต่ถ้าเรามีเวลา มีทรัพยากรอย่างจำกัด เราควรคิดจะเริ่มตรงไหนดี เพื่อให้คุ้มค่า ความรู้สึกจากประสบการณ์ภายใต้ปัญหาเยาวชนแบบนี้ กิจกรรมลักษณะนี้คือ เขาต้องการที่จะหาตัวเอง และผมรู้สึกว่า จริงๆ แล้ว แม้วิถีชุมชนจะมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม แต่ถ้าเรามีปัจจัยอะไรบางอย่างมากระตุ้น บางทีมันทำให้เราเปลี่ยนไปทั้งชีวิต ประเด็นสำคัญคือ จะต้องมีการแลกเปลี่ยนและสร้างจิตสำนึกที่ดี ถ้าอยากจะให้คนไทยมีคุณภาพที่ดี

ผู้ร่วมสัมมนา :

เราต่อนข้างเชื่อกันว่า มนุษย์มีสัญชาตญาณการเรียนรู้ และมีหลายกรณีที่เกิดขึ้นในโลก โดยเอาสภาพแวดล้อมที่เขาถูกเลี้ยงขึ้นมา เราพยายามให้เขากลับมาเป็นคน เรื่องเงื่อนไขแวดล้อมนี้ ถ้าให้ผมตีความในภาษาของผมก็คือในฐานะพ่อ ผมมีสิทธิในการตัดสินใจ หรือกำหนดการสร้างเงื่อนไขในการเติบโตในภาวะที่เหมาะสมให้กับลูก ซึ่งพอลูกโตขึ้นมาถึงวัยสมควร เด็กหลายคนก็จะเรียนรู้เองว่า จากประสบการณ์ของเขา เขาประทับใจตรงส่วนไหน เขามีรากฐาน พื้นฐานการเรียนรู้มาจากตรงไหนบ้าง และเขาก็จะรู้เองว่า ตัวเขาเองจะไปทางไหน เพราะฉะนั้นในการกำหนดเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมที่ทุกคนควรจะได้เรียนรู้ทุกที่อย่างงเหมาะสมในวัยเด็ก มันคือหน้าที่ของผู้ใหญ่ หมายความว่าผู้ใหญ่มีสิทธิหน้าที่ที่จะต้องสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ที่ดีให้กับเด็ก ผมไม่เชื่อว่า หากเราปล่อยเด็กแล้ว เขาจะโตมาในแบบที่ควรจะเป็น อย่างบ้านผม ลูกผมติดทีวี ผมคิดว่ามันคือหน้าที่ของผม ที่จะให้เขาดูทีวีตอน ม. 2-3 ตอนนี้ผมพยายามหัดให้เขาอ่านมากที่สุด เพราะผมไม่ต้องการให้เบียร์ช้างเข้ามาอยู่ใต้จิตสำนึกของเขา ซึ่งมันอาจจะไปโผล่ตอนที่เขาโต ดังนั้นเราผู้ใหญ่ต้องช่วยกันกำหนดว่า เงื่อนไขที่เหมาะสมคืออะไร ผมเชื่อว่าน้องๆ ได้รับการดูแลจากคุณพ่อคุณแม่ที่ดี มันจะ

เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง พูดได้เลยว่า เกมส์นี้ยาว มันต้องเล่นกันตลอดชีวิต ผมคิดว่าวัยที่สำคัญที่สุดคือวัยที่เขาเล็กที่สุด เพราะเราสร้างเงื่อนไขของเราอย่างไรก็ได้ และตรงนี้จะเป็นตัวบอกว่า เวลาเขาเป็นวัยรุ่น มันจะเกิดอะไรขึ้นกับเขา

ผมมีเรื่องสงสัยอยู่ 2 ประเด็น 1. ผมเคยได้ยินมาว่า ที่ขอนแก่นมีคนกลุ่มหนึ่งได้สร้างเวทีให้เด็กเข้าไปแสดงออก ไปประกวด ไปเต้นบนเวที เขาบอกว่า เด็กคนไหนไม่ค่อยกล้าแสดงออก ให้พ่อแม่ส่งมาฝึกที่เรา ผมคิดว่าเรามีการใช้คำว่า "กล้าแสดงออก" กลายเป็นเรื่องดีไปหมดทุกเรื่องหรือเปล่า ผมไม่แน่ใจว่าเรานิยามคำนี้ หรือกำหนดคำนี้กันอย่างไร เรื่องพวกนี้เป็นเรื่องที่ตัดสินใจกันค่อนข้างยาก เราพูดกันบ่อยถึง "สิทธิ" "การมีส่วนร่วม" อะไรที่เด็กต้องการเราถามเด็กไหม ผมขอกลับมาที่ประเด็นเดิมว่า เราเป็นคนควบคุมเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมตรงนี้ เพราะฉะนั้นบางทีผมว่าหลายคนเข้าใจผิด เด็กสามารถที่จะทำอะไรก็ได้ โดยที่สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดี

ประเด็นที่ 2 เด็กต้องเป็นเด็กที่ดี ที่เก่ง และเป็นเด็กที่กล้าแสดงออก ลูกชายผมเป็นคนเรียนพอใช้ได้นะ แต่พอเจอครูใหม่ต้องใช้เวลาปรับตัวอยู่ 3 เดือน ก้มหน้ามุดอยู่ใต้โต๊ะ คุณคิดว่าในกรณีนี้ ลูกผมดีหรือเปล่า บางทีเราคงต้องทำความเข้าใจ และตั้งคำถามกับคำ (term) ที่เราจะใช้ และที่เกิดขึ้นมา เพราะหลายครั้งเราหลงกันบ่อยๆ

ผู้ร่วมสัมมนา :

ส่วนหนึ่งของความรู้ เราเอาความรู้จากต่างประเทศมาใช้ เช่น พัฒนาการตั้งแต่แรกเกิด ความจริงตั้งแต่พันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ ถ้าเป็นทฤษฎีฝรั่งจะบอกว่า 1-2 ปีแรก เซลก็จะพัฒนาไป การเรียนรู้คือการเลียนแบบในเบื้องต้น และเงื่อนไขคือตัวการที่เด็กจะได้ต่อรอง เมื่อลูกอายุได้ 2 ขวบ ลูกเริ่มกำหนดการพัฒนาการและเงื่อนไขทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าทางพุทธจะบอกว่า คุณคือ "พรหม" ของลูก มีหน้าที่นำเสนอโลกทัศน์ให้ลูกในสิ่งที่วิเคราะห์และไตร่ตรองแล้วว่าเหมาะสม โดยวิสัยทัศน์ที่มองไปข้างหน้าแล้วว่าลูกจะอยู่ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นพ่อแม่จะต้องเรียนรู้ที่หลากหลาย ดังนั้น รูปแบบที่จะเอาไปใช้ได้ทั่วประเทศได้ทั่วโลก มันคงจะต้องไตร่ตรองให้เหมาะกับแต่ละบริบทด้วยเหมือนกัน อย่าคิดว่ามีสูตรสำเร็จ อย่างทฤษฎีฝรั่งบอกว่า 2 ขวบ คือการสร้างเงื่อนไข พ่อแม่จะต้องเรียนรู้การสร้างเงื่อนไขกับลูก เพื่อให้ลูกเรียนรู้ได้เหมาะสม ตอนเขา 4-5 ขวบ เริ่มฟอร์มการเรียนรู้ของตัวเอง พอ 8 ขวบ เรียนรู้ทางสังคม มีจิตเรื่องสาธารณะ ซึ่งทฤษฎีนี้ใช้กับคนไทยได้หรือเปล่า เราก็ยังไม่รู้ เราจึงต้องมาช่วยกันสร้างแนวทางของลูกเรา เราจะวางใจได้อย่างไรว่าระบบการศึกษาไทยนั้นดีพอ พ่อแม่จะต้องเป็นหลักอย่างดี โรงเรียนนั้นเพียงช่วยเสริม สถาบันทางสังคมจะต้องช่วยสอนในบางเรื่อง เรานั่งอยู่ตรงนี้คือสถาบันหนึ่งของสังคม เราจำเป็นต้องหาองค์ความรู้เรื่องนี้อย่างมาก และเมื่อผู้ใหญ่เรียนรู้ก็ควรให้เด็กได้รู้ด้วย วันนี้เรานึกถึงน้องที่จัดรายการวิทยุเด็ก ถ้าเราได้สื่อความรู้อย่างนี้ แล้วให้น้องๆ ได้สื่อออกไปให้เพื่อนๆ ฟัง เขาจะสื่อได้ดีกว่าเรา พอถึงตอนนี้เรามีเรื่องต้องคิดต่ออีกเยอะ

ผู้ร่วมสัมมนา :

สิ่งที่เด็กๆ ได้ทำในโครงการนี้ เราได้เห็นและได้เรียนรู้ว่า มีการเบี่ยงเบนออกมา อยากจะบอกว่า จริงๆแล้วสิ่งที่เขากำลังจะเติบโต และเดินต่อไปในหนทางข้างหน้า เขาต้องเต็มใจที่จะเผชิญกับอุปสรรค ซึ่งคิดว่าประสบการณ์ กิจกรรม หรือสิ่งที่ผ่านเข้ามาในช่วงที่เขาเป็นเยาวชนก็คงจะคล้ายๆ กับปัญหาที่ต้องเผชิญ เพียงแต่ความหมายอาจจะแตกต่างกันออกไป อุปสรรคสำคัญที่เห็นว่าต้องเผชิญคือ อุปสรรคจากตัวเราเอง ตัวเราเข้าใจตัวเราในการทำกิจกรรมแบบนี้อย่างไรบ้าง เรามองอนาคตของเราอย่างไร ทุกวันนี้มีภาระหน้าที่ ทั้งในฐานะที่เป็นลูกที่ต้องเรียนหนังสือ สิ่งที่ทำมันจะเชื่อมโยงกับชีวิต มันจะต้องมีตลอดทั้งชีวิต และตอนนี้น้องเขาเกิดกระบวนการนั้นแล้ว ซึ่งเกิดมาตั้งนานแล้ว แต่ตอนนี้เริ่มมองอะไรที่เป็นระบบ เป็นเรื่องเป็นราว และมีความเชื่อมโยงกับคนอื่นและสังคมมากขึ้น วันข้างหน้าของเราอย่างน้อย ก็อาจจะได้เปรียบคนอื่นที่เขาไม่ได้ทำกิจกรรมอะไรพวกนี้ ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้เทคนิคกระบวนการ ความคิดอย่างนี้ ฉะนั้นจงใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ในการมองชีวิตของเราเอง หรือมองความคิดของเราเองในการที่จะก้าวต่อไป

มีเพื่อนบางคนที่คุณพ่อคุณแม่ไม่สนับสนุนและให้หยุดทำกิจกรรมไปเลย เพราะต้องสอบเอ็นทรานซ์ ตรงนี้เป็นอุปสรรคขั้นแรกที่จะเจอ ต่อไปคืออนาคตและชีวิตจะเป็นอย่างไร การเรียนการทำงานจะสอดคล้องกับสิ่งที่เราคิดเราฝัน

ไว้หรือเปล่า การมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นพลเมืองคนหนึ่งที่กำหนดอนาคตชะตากรรมของบ้านเมือง ความคิดเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราต้องเผชิญแน่นอน ถือเป็นอุปสรรคของการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในทุกเรื่องทุกมุม พูดเช่นนี้อาจดูเป็นนามธรรม เพราะยุคหนึ่งสมัยหนึ่งมันก็ต่างกัน สมัยก่อน กระแสภายนอกของการทำกิจกรรมนักศึกษามันมีมากกว่าปัจจุบัน ซึ่งกระแสอิทธิพลของสื่อมีค่อนข้างสูง เราอาจเป็นคนส่วนน้อยนิดมาก ที่ติดและทำอะไรในมุมนี้ ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เรารู้สึกโดดเดี่ยว หรือเข้ากับเพื่อนไม่ได้ นี่ก็เป็นอุปสรรคอีกอย่างหนึ่ง ถ้าเราต้องไปทำงานกับเยาวชนจริงๆ

ณ วันนี้ เราอาจทำงานโดยมีผู้หลักผู้ใหญ่คอยให้กำลังใจและการสนับสนุน แต่ถ้าวันหนึ่งเราต้องลงไปทำงานกับคนวงกว้างมากขึ้น คนวงอื่นที่ไม่เห็นด้วยกับเรา เราก็จะเจออุปสรรคอีกแบบหนึ่ง คิดว่าการที่เราได้ทำงานตรงนี้และมีบทเรียนจากตรงนี้ จะช่วยทำให้เราปรับตัว ปรับความคิดได้ กลุ่มคนทำงานจะมากหรือน้อยไม่เป็นไร แต่สิ่งสำคัญคือเราสามารถปรับตัวไปทำงานตรงอื่นได้ด้วย เมื่อถึงเวลานั้นเราก็จะหาเพื่อนใหม่ๆ เข้ามาช่วยกิจกรรมได้มากขึ้น

ผู้ร่วมสัมมนา :

ขณะนี้เรามีเงินอยู่น้อย และมีคนทำงานอยู่น้อย การที่ผู้ใหญ่มาฟังเด็กในวันนี้ อาจจะช่วยคิดต่อ ผมคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้ามีเงินน้อย ทำไม่ได้ดี ก็จะต้องเลือกว่า มีทางไหนทำแล้วเกิดผลมากที่สุด ขอเริ่มอย่างนี้ครับ เรื่องของเด็ก และสิ่งที่เป็นประเด็นสาธารณะต่างๆ ที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น สถาบันพระปกเกล้ากำลังพยายามทำอยู่ เขาใช้เวลาประมาณ 4-5 เดือน ในการศึกษาความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องเด็ก และเรื่องของความเป็นพลเมืองที่ดี มีการพบบางอย่างที่ได้จากการวิจัย เช่น เด็กอายุตั้งแต่ 17 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีความสามารถเข้าใจเรื่องที่เป็นนามธรรม แต่จะเป็นประเด็นความรู้กว้างๆ แปลว่า ถ้าเราเข้าไปหา เราอาจจะเจอเด็กกลุ่มนี้เริ่มทำงานเกี่ยวเนื่องของชุมชน การเมือง สิ่งแวดล้อมใกล้ตัวเขา ซึ่งไม่ใช่เป็นแค่เรื่องตัวเอง แต่เป็นเรื่องของชุมชนได้แล้ว

ประเด็นที่ 1 ถ้าเรามีงบประมาณจำกัด มีคนจำกัด เราก็ควรหันมาหนุนเด็กที่ทำดีอยู่แล้วให้ดีขึ้นไปอีก

ประเด็นที่ 2 ถามว่าหนุนอย่างไร เราต้องเข้าใจก่อนว่า เด็กๆ เป็นอย่างไร เราควรเข้าใจชีวิตของเขา โลกของเขา ผมจะไม่แปลกใจถ้าหากว่า เด็กจะมีส่วนร่วมกับชุมชนจนเราตามไม่ทัน และผมไม่คิดว่านี่เป็นการตอบโต้ทางด้านลบหรือด้านร้าย แต่มันเกิดจากธรรมชาติของเด็กวัยนี้ที่ต้องการการผจญภัย เขาจะทำอะไรที่เหนือกว่า ที่คนอื่นจะนึกถึง ดังนั้นเราจึงควรเข้าใจธรรมชาติของเด็ก และท้าทายเด็กให้มากขึ้น อย่าพยายามวางกรอบ ให้เขาต้องอยู่ในระเบียบ

ประเด็นที่ 3 คนที่จำเป็นต้องปรับตัวมากที่สุดในกรณีนี้คือ ผู้ใหญ่

ผู้ร่วมสัมมนา :

หนูเห็นด้วยกับเรื่องที่คุยว่า ผู้ใหญ่ควรจะวางเงื่อนไขในการเรียนรู้ของเด็กให้ดีๆ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน อีกประเด็นที่บอกว่า การทำกิจกรรมของเด็กแบบนี้ มีคำถามว่า เด็กพร้อมจริงๆ หรือ หรืออาจจะมีเด็กก้าวร้าวเกิดขึ้น หนูคิดว่าอย่างไรกิจกรรมเหล่านี้ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็น ครั้งแรกมันอาจจะหนักหน่อย การมีส่วนร่วมของเด็กกับผู้ใหญ่อาจจะหนัก และต้องปรับตัวกันหลายอย่าง แต่การที่เด็กมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมเช่นนี้ มันทำให้เกิดการเรียนรู้ และจะปรับตัวกันไปได้เอง

ผู้ร่วมสัมมนา :

ผมคิดว่า เราเข้าใจเรื่องความก้าวร้าวค่อนข้างผิดกันบ่อย ตอนนี้เด็กต้องการความช่วยเหลือนะครับ ถ้าเราเห็นเด็กก้าวร้าว สิ่งเดียวที่เราสามารถทำได้คือ มานั่งคิดว่าเราจะช่วยเขาได้อย่างไร

ผู้ร่วมสัมมนา :

ผมคิดว่าเราควรพยายามสร้างสิ่งต่างๆ ให้เขาได้เรียนรู้ทั่วๆ ไป ซึ่งตรงนี้ต้องทำไปตลอด ผมเคยเห็นหลายคนที่มีจุดหักเหของชีวิต บางคนจากดีเป็นไม่ดี แต่บางคนจากไม่ดีเป็นดี เมื่อมาถึงจุดหนึ่งมันเปลี่ยนได้ ผมคิดว่าตรงนี้เรา

ต้องสร้างโอกาสให้เกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น การคัดชื่อหนังสือที่ดีๆ ออกมา และแบ่งประเภทว่าหนังสือเล่มไหนเหมาะสมกับวัยไหน เอามาให้เด็กอ่าน เราเคยมีการคิดหนังสือสำหรับเด็ก ที่จะช่วยสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เด็ก ที่สนุกและเด็กอยากอ่าน ซึ่งมันควรจะมี แต่เราก็ยังนึกไม่ออก ผมเคยคิดว่า หนังสือเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความสนใจของกลุ่มเด็กที่มีไอเดียของการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ช่วยส่งเสริมการสร้างสรรค์ให้กับเด็ก

ผู้ร่วมสัมมนา :

ตามทฤษฎีฝรั่งที่เราเรียนมา พบว่า มันไม่สามารถนำมาใช้ได้จริงๆ ในการที่จะเข้าใจธรรมชาติของเด็ก แต่เราจะต้องเรียนรู้จากตัวเขา และลักษณะเฉพาะของเด็กแต่ละคน สิ่งแวดล้อมที่เด็กอยู่ จะทำให้เด็กเปลี่ยนแปลงด้วย เด็กจะมีโอกาสได้ซึมซับหลังจากพี่ๆ หลายคนได้พูดถึงประสบการณ์ในวัยเด็ก เด็กเขาก็เรียนรู้จากตรงนั้น เขาไม่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองทั้งหมด แต่จะเป็นการเลียนแบบจากคนที่ใกล้ตัวก่อน ตั้งแต่เกิดขึ้นมา ถ้าเด็กไม่ได้รับความรักอย่างเต็มที่ เขาจะรู้สึกมีเงื่อนไขว่า เขาไม่ได้รับความอบอุ่น ตามประสบการณ์ของวัยเด็ก จะทำให้เขาโตขึ้นมาในลักษณะนั้น ถ้าเรานึกย้อนไปถึงตอนเด็กว่า อะไรที่เราต้องการ ก็เหมือนกันที่เด็กๆ ต้องการตอนนี้ ผู้ใหญ่ที่อยู่กับเขา จึงควรเป็นคนให้การสนับสนุน เป็นผู้อำนวยความสะดวกกับเขาในเรื่องขั้นตอน และพูดให้เขาได้คิดถึงคุณค่าของมนุษย์ทุกคน เด็กถึงแม้จะอายุน้อยกว่า ก็ไม่ใช่ว่าเขาไม่มีความคิด หรือมีความสามารถน้อยกว่าเรา เด็กบางคนวาดรูปสวยกว่าเรา เด็กบางคนคิดได้ว่า พี่ ตรงนี้ไม่เอานะ และเราต้องให้อิสระในทางความคิดกับเขา เราพูดเรื่องไอคิว อีคิว ซึ่งมีการพัฒนาทุกอย่าง ถ้าจะเริ่มต้นตอนนี้ ก็จะเริ่มต้นว่า พัฒนาอีคิวของเด็กได้อย่างไร ก็จะต้องพัฒนาที่ตัวผู้ใหญ่ด้วย เพราะผู้ใหญ่เป็นคนที่ช่วยสอนหรือช่วยอบรม

ผู้ร่วมสัมมนา :

การที่เรามานั่งทำงานเพื่อเด็ก สิ่งที่เราต้องการคือ เราต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ เป็นคนที่สมบูรณ์ และดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข การที่เด็กสามารถเรียกร้องและพูดถึงความต้องการของตัวเองอย่างเปิดเผย ตรงไปตรงมา นั่นไม่ใช่ความก้าวร้าว แต่คือความเป็นตัวของตัวเอง ความก้าวร้าวเป็นสัญชาติญาณของมนุษย์ที่มีในทุกๆ คน แต่การกล่อมเกลาทางสังคมจะทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ลดความก้าวร้าวลง หรืออะไรทำได้ อะไรมิควรทำ มันจะกล่อมเกลาไปได้อย่างไร นั่นคือการหาวิธีการ รูปแบบ และกระบวนการที่จะสอนเขา เพราะฉะนั้นกระบวนการที่คุณรุ่งศักดิ์ทำ ผมประทับใจตรงที่ว่า เป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กได้แสดงถึงพลังเชิงบวก ซึ่งจริงๆ แล้วกระบวนการที่จะพัฒนาคนของเรา สามารถเริ่มต้นได้ตั้งแต่อยู่ในท้อง ในปีแรกของคนเป็นวัยที่อ่อนแอ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แต่ถ้าเขาได้รับความรักความเมตตาจากคนรอบข้าง และรู้สึกว่าตัวเองเป็นที่ต้องการ จุดนี้จะเป็นจุดสำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์เกิดมาเป็นที่รักของคนอื่น รักโลก และให้อะไรกับโลกได้ และจะเคารพในตัวเองด้วย

อีกจุดหนึ่งคือหลักในการเลี้ยงเด็ก (1) เราจะต้องรักเขา แต่ภายใต้ความรักจะต้องมีความเข้าใจ วัย 1 ขวบเป็นอย่างไร ตอน 2 ขวบเป็นอย่างไร ทั้งๆ ที่ความรักที่ให้ รูปแบบและวิธีการที่จะนำเสนอให้เขา มันจะแตกต่างกันไปตามธรรมชาติของเขาที่เปลี่ยนไป ก็คือความเข้าใจ และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องมีขอบเขต ถ้าไม่มีขอบเขตก็อยู่กับคนในสังคมไม่ได้ เพราะว่าสังคมมีกฎเกณฑ์ ฉะนั้นถ้าเราสามารถปรับสิ่งที่เรียกว่า ความรัก ความเข้าใจ และวินัยให้กลมกลืนไปกับทุกบริบทของเด็ก เด็กก็จะเติบโตขึ้นมาอย่างงดงาม และปัญหาต่างๆ ที่เขาเจอในบ้านเรา มันจะดีขึ้น

ผู้ดำเนินรายการ :

ผมขอสรุปประเด็นสั้นๆ พร้อมทั้งประเด็นที่หลายท่านได้ตั้งเอาไว้ ดังนี้

เวทีพลเมืองเด็กที่ได้นำเสนอในวันนี้ ผมคิดว่าเป็นตัวอย่างที่ดีอันหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้นอกระบบ ที่ทางบางกอกฟอรั่ม และ Civicnet ได้ไปจัดกระบวนการให้เข้มแข็ง ลักษณะการทำงานอันหนึ่งคือการจัดสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขให้เด็กได้เรียนรู้ โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อให้เขาได้เรียนรู้ เขาอยู่ในส่วนไหนของกระแส

และเขามีสิทธิที่จะกำหนดชะตาชีวิตของเขาเอง มีสิทธิที่จะกำหนดเป้าหมายของเขาเอง มากกว่านั้นคือ เขามีเครื่องมือ เทคนิค หรือกระบวนการที่ไปสู่เป้าหมายเหล่านั้นด้วย ซึ่งเครื่องมือดังกล่าว ทางบางกอกฟอรั่ม และ Civicnet เป็นให้เครื่องมือ

ในกระบวนการที่นำเสนอไปนี้ เราจะเห็นรูปแบบหรือโมเดลที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ในมิติของวัฒนธรรมใหม่ ผู้ใหญ่กับเด็กจะมีระบบความสัมพันธ์กันอย่างไร ผู้ใหญ่หลายท่านที่เข้าไปอยู่ในกระบวนการจะเห็นว่า วิธีคิดของผู้ใหญ่กับเด็กเปลี่ยนแปลงไป จะมีการสร้างเงื่อนไขให้เด็กได้แสดงศักยภาพของเขาออกมา และกระบวนการนี้จะช่วยนำไปสู่เป้าหมายของความเป็นอิสระของเด็กที่เขาพูดถึง และจะนำไปสู่การให้เด็กได้รู้จักตัวเอง สังคม และโลก นั่นคือ การให้เด็กมีโลกทัศน์ที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากที่สุด และในระบบการศึกษาที่เป็นทางการไม่สามารถจะให้ได้

หลังจากนั้น มีคำถามหลายประเด็น ประการที่ 1 เมื่อเด็กออกมาทำกิจกรรมแล้ว เด็กจะสร้างความสมดุลให้กับสิ่งที่ตัวเองต้องเรียนรู้อย่างไร นี่เป็นคำถามที่จะต้องให้ผู้ที่จัดกระบวนการวิจัย จัดเงื่อนไขให้เด็ก ได้พยายามจัดกิจกรรมเหล่านี้ให้เป็นหน้าที่หลักของเขา และทำให้มันเป็นเรื่องเดียวกันให้ได้ อย่าทำให้เป็นเรื่องแยกส่วน

ประการที่ 2 การจัดกิจกรรมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิรูปการเรียนรู้ด้านการศึกษาแบบนี้ เราได้มีการคำนึงถึงเด็กอื่นๆ เช่น เด็กที่มีภาวะความเสี่ยงหรือเด็กที่มีปัญหาบางหรือไม่ เพราะการปฏิรูปการศึกษา คงไม่ได้หมายถึงการปฏิรูปการเรียนรู้ไปสู่กลุ่มเป้าหมายใดกลุ่มเป้าหมายหนึ่ง และตัวแทนของเด็กกลุ่มนี้ ก็ไม่ใช่ตัวแทนของสังคมเรา เด็กของสังคมเราเป็นเด็กที่มีปัญหา เด็กที่อยู่ในภาวะการเสี่ยง เพราะฉะนั้นเราจะจัดกิจกรรมอย่างไรเพื่อที่จะตอบสนองและช่วยเด็กทุกกลุ่ม

ผมอยากจะเรียนให้ทราบอย่างนี้ครับ เมื่อวานผมไปเชียงใหม่ และไปประสานกับเครือข่ายเด็กที่เชียงใหม่ และในเดือนสิงหาคม เราจะเอากลุ่มเด็กเยาวชนมานำเสนอเรื่องกิจกรรมการส่งเสริมศักยภาพกลุ่มเยาวชนในการแก้ปัญหาเด็กเยาวชน ครอบครัวในชุมชนชนบท เวทีวันนี้เป็นของชุมชนเมือง อีกอันจะเป็นชุมชนชนบท เพราะฉะนั้นเราก็จะได้เห็นภาพหลายๆ ภาพ บางทีเราจะพยายามทำเวทีนี้ให้เป็นเวทีที่สะท้อนข้อเท็จจริงของสังคมให้มากที่สุด

ประการที่ 3 มีหลายท่านพูดถึง การตั้งเงื่อนไขสิทธิของพ่อแม่ที่จะทำอะไรเพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ หรือควรจะปล่อยให้เด็กโตอย่างธรรมชาติต่างๆ ผมคิดว่า ประเด็นเหล่านี้ มีความหมายของคำว่า "พอดี" แต่มันจะขึ้นอยู่กับบริบทอีกหลายเรื่อง ทั้งวัฒนธรรม ทั้งพ่อแม่ การศึกษาของพ่อแม่ สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน และทำให้เกิดความรู้ในสังคมมากขึ้น อีกคำหนึ่งคือ "ความก้าวร้าว" ก็ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อคำนี้พอสมควร ฉะนั้นการขอให้พ่อแม่จัดเงื่อนไขการปฏิบัติต่อเด็กอย่างไร ก็ยังเป็นอะไรใหม่ๆ สำหรับสังคมเรา ถ้าใช้ฐานของพ่อแม่สมัยก่อน จะมองเด็กสมัยนี้ว่าก้าวร้าว แต่นั่นเป็นปรากฏการณ์ของการเรียกร้องสิทธิของเด็ก

เรื่องหนังสือ มีการพูดถึงว่า ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมขณะนี้ มีอยู่นอกระบบมากมาย อย่างน้อยที่สุดขณะนี้ผมได้ประสานกับทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย รวบรวมแหล่งเรียนรู้นอกระบบที่เกิดกระจายทั่วประเทศ ซึ่งผมคิดว่า ตรงนี้จะเป็นประโยชน์กับพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นอย่างยิ่ง ผมคิดว่า ยังมีพ่อแม่กลุ่มหนึ่งที่ยังลังเลอยู่ระหว่าง การเห็นจุดอ่อนของการศึกษาในระบบ แต่ก็ไม่กล้ากระโดดออกมาทำโฮมสคูล เพราะไม่มีเงื่อนไข ไม่มีปัจจัยทำสิ่งเหล่านั้นได้ เพราะฉะนั้นตรงกลางๆ ควรจะเป็นอย่างไร ที่เด็กซึ่งอยู่ในระบบก็สามารถจะเข้ามาร่วมกิจกรรมได้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้นอกระบบได้ ผมคิดว่า คุณเฉลิมชัยเป็นผู้ประสานงานเครือข่ายการศึกษาครอบครัว ได้ทำวิจัยให้สภาการศึกษาในเรื่องนี้ ดราวหน้าจะขอรบกวนให้มานำเสนอด้วยครับ เราจะเห็นว่า ขณะนี้พ่อแม่เกิดความเคลื่อนไหวในการพยายามจัดการเรียนรู้ให้ลูกของตัวเองในรูปโฮมสคูล อีกด้านหนึ่งคือ ยังอยู่ในระบบ จะมีทางสายกลางไหม ที่จะจัดให้เด็กได้เข้าสู่กระบวนการตรงนี้

สำหรับเรื่องหนังสือที่แนะนำให้เด็กหรือพ่อแม่อ่าน ที่จริงอาจารย์วิทยากร เชียงกูล ได้ทำวิจัยเรื่องหนังสือร้อยเล่มที่เยาวชนควรอ่าน แต่นั่นอาจจะยังไม่เพียงพอ

สำหรับเยาวชนบางกอกฟอรั่ม อีกกิจกรรมหนึ่งที่เขาทำคือ การพาเดินชมบริเวณ 3 แพ่ง ซึ่งเป็นรูปแบบของการใช้สภาพแวดล้อม ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ รวมทั้งการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ บางอย่างเด็กทำกับผู้ใหญ่ก็ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นี่คือประเด็นหลักของการสัมมนาในครั้งนี้

ช่วงต่อไป เราเคยมีการคุยกันว่า ทางภาคีเด็กน่าจะทำอะไรเป็นรูปธรรมสักอย่างหนึ่งได้ไหม พอดีอาจารย์ทิพย์พาพรได้ไปทำกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็ก โดยใช้กิจกรรมวันลอยกระทงเป็นจุดเริ่ม จึงอยากขอเรียนเชิญอาจารย์มานำเสนอให้เพื่อนสมาชิกได้ฟังกันในช่วงนี้ครับ

อ.ทิพย์พาพร :

ดิฉันมักพูดกับใครๆ เสมอว่า เด็กเปรียบเสมือนท่อน้ำดี เด็กเล็กจะอยู่ที่ต้นท่อ เด็กเยาวชนจะอยู่ที่กลางท่อ ดิฉันคิดว่า ถ้าเราทำต้นท่อดี ปลายท่อก็จะออกมาดีด้วย แต่ดิฉันสังเกตว่า คนเราที่ผ่านมา มักจะไปมุ่งใส่ใจกันที่ปลายท่อคือ ช่วงอุดมศึกษา กลางท่ออาจมีบ้าง แต่เด็กเล็กไม่มีเลย อาจเป็นเพราะเด็กเล็กทุกคนต่างมองว่า มีพ่อแม่คอยประคบประหงม ยังมองไม่เห็นปัญหา แต่ทุกวันนี้มองเห็นปัญหาว่า เด็กเล็กอยู่ในช่วงที่เป็นต้นท่อที่สะอาดหมดจด เราใส่สิ่งที่ดีเข้าไป สร้างบรรยากาศที่ดีเข้าไป เมื่อเขาจบมหาวิทยาลัยมาแล้ว ก็คือเป็นเด็กที่สมบูรณ์ พร้อมที่จะทำงานสร้างสรรค์สังคมได้ ดิฉันคิดว่า **พ่อแม่เป็นหนังสือเล่มใหญ่ ที่เด็กจะต้องอ่านและจะต้องเรียนรู้** เด็กได้เรียนรู้สีหน้าท่าทางจากพ่อแม่ เรียนรู้ความรักความเอาใจใส่ เรียนรู้พฤติกรรมของพ่อแม่ เรียกว่า พ่อแม่เป็นหนังสือที่เด็กได้เรียนรู้ ส่วนหนังสือเล่มอื่นๆ เป็นหนังสือเล่มที่พ่อแม่สร้างสรรค์ให้เขาได้จับต้องต่อไป หลังจากที่เด็กได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ต่อมาเด็กพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อชุมชน เด็กนั้นต้องการโอกาสที่จะเรียนรู้ และท้ายที่สุดเด็กจะต้องมีที่เรียนรู้ของตัวเอง เมื่อเขาได้โอกาสเรียนรู้และรับรู้สิ่งใหม่ๆ เขาก็จะมีทางแสวงหาของเขาเอง เขาจะมีที่ค้นคว้าและมีที่ยืนของตัวเอง

ดิฉันเองเป็นคุณแม่มือใหม่ ก็จะอ่านหนังสือมาก แต่ว่ามากที่สุดคือ ดิฉันอ่านจากตัวลูก ดูความต้องการของเขา ดิฉันคิดว่าผู้ใหญ่หลายคนพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ บางคนมีลูกแล้วไม่ได้เรียนรู้จากลูก แต่จะไปเรียนกับเนอสเซอรี่บ้าง เรียนจากปู่ย่าตายายบ้าง ความไม่เข้าใจ ความไม่สมัครใจระหว่างครอบครัวที่มันต้องเกาะเกี่ยวกันขึ้นมาเรื่อยๆ ฉะนั้นกิจกรรมภายในครอบครัว พ่อ-แม่-ลูกเป็นเรื่องสำคัญมาก เด็กในกรุงส่วนมากจะอยู่หน้าจอทีวี หรืออยู่ห้างสรรพสินค้าในวันหยุด เวลาเหล่านั้นมันอาจจะบั่นทอนหลายสิ่งในตัวลูกไป ทำให้ลูกไม่ได้เรียนรู้ชีวิตอีกด้านหนึ่ง เช่น ในด้านของชนบท หรือด้านวัฒนธรรมประเพณี

ดิฉันลุกขึ้นมาเขียนโปรเจ็กท์หรือกิจกรรมสำหรับลูก กิจกรรมแรกที่จะทำ ดิฉันเรียกว่า "ความเป็นธรรม" คือการพาเด็กออกไปเที่ยวชม เป็นกิจกรรมแรกก่อนลอยกระทง โดยเราไปเที่ยวกันทั้งครอบครัว และหาเพื่อนไปเที่ยวด้วย เพราะเด็กเขาต้องการเพื่อนด้วย เนื่องจากเล่นกับพ่อแม่ตลอดเวลา มันไม่มีอะไรใหม่ขึ้นมา เราไปเที่ยวกัน 2-3 ครอบครัว ลูกก็จะได้เพื่อนด้วย เป็นเพื่อนโรงเรียนเดียวกัน เราออกค่าใช้จ่ายกันเองในแต่ละครอบครัว ในกิจกรรมมีการพิมพ์เสื้อ เขียนเสื้อ ซึ่งได้คุณน้าที่เป็นเจ้าของโรงงานไนกี้ช่วยบริจาคเสื้อมาให้ อีกกิจกรรมคือการเล่นม้าก้านกล้วย เราก็สำรวจสถานที่ที่มีกล้วย ได้ที่วังยาง ซึ่งทางประชาสัมพันธ์ช่วยเหลือ หา STAFF ให้ วิทยากรทำม้าก้านกล้วยก็คือคนสวนของเขา อยากจะท้าวความว่า เราไม่ได้เริ่มต้นที่ตัวเงิน แต่เราเริ่มต้นว่า เราคิดจะทำอะไร และเราต้องทำให้ได้ และสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัวของเราว่ามีอะไรอยู่บ้าง

ตอนไปวังยาง ฝั่งตรงข้ามเป็นวัด ทางพระคุณเจ้าได้มาเล่านิทานชาดกให้เด็กฟัง ปรากฏว่าเด็กสามารถนั่งฟังได้ถึงชั่วโมงครึ่ง ซึ่งปกติเด็กวัย 3-6 ขวบ จะวิ่งซน แต่กิจกรรมนี้มันเป็นสิ่งที่เขาพร้อมจะเรียนรู้ และด้วยบรรยากาศ ที่แตกต่างไปจากห้องสี่เหลี่ยม มันทำให้เขาซึมซับบรรยากาศด้วยตัวเขาเอง พอกลับมารับประทานอาหาร เราก็ให้ทานอาหารพื้นบ้านธรรมดา เช่น น้ำใบเตย กับขนมสาลี่ ซึ่งเป็นขนมประจำของ จ.สุพรรณบุรี ไหนๆ คุณมาแล้ว ก็ต้องรู้ว่าอาหารเขาเป็นอย่างไร ตกเย็นก็มีการร้องเพลงอีแซวระหว่างเด็กชนบทกับเด็กกรุงเทพ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดี และดิฉันก็บอกให้คนกรุงเทพแต่งตัวพื้นบ้าน ทุกคนสนุกสนานและดูเป็นกันเองกันมาก หัวใจของการจัดค่ายครั้งนี้คือการกระตุ้นให้เด็กเกิดปฏิสัมพันธ์ และยอมรับว่ามันมีสิ่งที่น่าสนใจอีกมากมาย ไม่ใช่แค่ในห้างเท่านั้น

ตอนลูกอายุได้ 4 ขวบ ดิฉันก็พาลูกออกไปเที่ยวสลัมแถวบ้าน พาเดินเลียบคลองไป แรกๆ เขาก็ตื่นเต้น ดิฉันอยากจะกระตุ้นข้อมูลชุมชนให้เขารับรู้ว่า ชุมชนจะต้องไม่แยกออกจากตัวเรา และเขาก็เรียนรู้ได้จากตัวเขา เริ่มแรกเขาเรียนรู้จากชุมชนแถวบ้าน พอเราพาเขาไปสุพรรณฯ เขาก็ได้ไปเรียนรู้ชุมชนในชนบทเพิ่มขึ้น เรียกว่ามีความหลากหลายของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่หลายๆ อย่าง ถ่ายทอดให้เขาได้เรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ

พอเสร็จจากค่ายแรก ก็มีเสียงเรียกร้องให้จัดอีก พอดีเห็นโอกาสวันลอยกระทง ก็เลยคิดจัด "ค่ายวันลอยกระทง" โดยเนื้อหาสาระก็เป็นเรื่องของวันลอยกระทง และคิดให้ผู้ใหญ่พาเด็กไป เพื่อให้เรียนรู้ว่า การลอยกระทงนั้นมันเกิดมาอย่างไร และสัมพันธ์กับชีวิตเราอย่างไร ลอยกระทงมันเป็นเรื่องของน้ำ และน้ำสำคัญกับตัวเขาอย่างไร และทำไมเราถึงต้องมีการจัดวันลอยกระทงด้วย เป็นเรื่องของการขอบคุณน้ำ และในโลก ในร่างกายก็มีน้ำเป็นส่วนประกอบ ถ้าเราขาดน้ำไป ชีวิตเราจะเป็นอย่างไร เราคงอยู่ไม่ได้

ในงานดิฉันจะมีการจุดประทีปและให้เด็กทุกคนถือกลับที่พัก ทุกคนก็จะตื่นเต้นแย่งกันมาก ในค่ายยังมีการเพิ่มสีสัน นอกจากการทำกระทงแล้ว มีการเล่นเพลงเรือ ซึ่งได้เด็กจากวิทยาลัยพละมาช่วย ปรากฏว่างานนั้นออกมาสวยจนทุกคนประทับใจมาก ทั้งเด็กกรุงเทพ และเด็กสุกพรรณฯ นอกจากนี้เราก็ยังมีกิจกรรมทายชื่อพันธุ์พืช คุณประโยชน์ของมัน โดยให้พ่อแม่ร่วมเป็นพี่เลี้ยง อย่างน้อยที่สุดกิจกรรมนี้ได้ช่วยให้เด็กรู้จักต้นไม้สัก 1 ต้น ก็เป็นประโยชน์แล้ว ภาคบ่ายเรายังมีกิจกรรมให้แม่ค้าในตลาดมาทำขนมให้เด็กๆ ได้ลองหัดทำด้วย ทั้งหมดนี้คือเล่าคร่าวๆ ให้ฟังว่าเราทำอันอย่างไรบ้าง เราไม่ต้องลงทุนมาก ถ้าพ่อแม่พร้อมที่จะเรียนรู้ไปพร้อมๆ กับลูก ขอแค่ลงขันหาที่พักและค่ากิจกรรมที่เหมาะสมเท่านั้นเอง

ผู้ดำเนินรายการ :

ขอบคุณอาจารย์ทิพย์พาพรมากครับ อาจารย์จะมานำเสนอเรื่องการจัดกระบวนการเรียนรู้อย่างนี้อีกครั้ง ในนามของภาคีเด็ก ผมของขอบคุณสมาชิกทุกท่านที่มาร่วมประชุมในวันนี้ รวมทั้งวิทยากร ทีมเยาวชนบางกอกฟอรั่ม ครับ.

การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร
สถาบันนโยบายศึกษา

เรื่องของการปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร ดิฉันอยากจะท้าวความคิดก่อน กำหนดการคงเห็นอยู่แล้วว่า ปลายปี 41 ตอนนั้นเป็นช่วงเอเชียนเกมส์ ผู้คนก็สนใจในกีฬา ดิฉันก็มีมาตรวัดอยู่ในใจว่าจะต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่งหลังจากที่รัฐธรรมนูญคลอดในวันที่ 11 ตุลาคม 2540 ก็ครบปี พูดถึงองค์กรที่ดิฉันทำงานก่อน คือสถาบันนโยบายศึกษานี้เราทำงานทางด้าน civic educattion คือการให้การศึกษาความรู้ทางการเมืองแก่พลเมือง พูดแล้วดูหรู แต่ก็คือการให้ความรู้ความเข้าใจทางด้านการเมือง เราก็คิดว่ามันเป็นเรื่องจำเป็นถ้าเราไม่ทำประเทศชาตินี้ก็จะถึงทางตัน สถาบันนโยบายศึกษานี้ตั้งมาตั้งแต่ปี 2528 สนับสนุนโดยมูลนิธิ คอนลาซ อดินาว ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน มูลนิธินี้ใช้เงินภาษีของประชากรเยอรมัน เป็นของรัฐบาลเยอรมัน ฉะนั้นการใช้เงินทุกบาททุกสตางค์นี้ เราต้องพยายามรู้คุณค่าและก็สามารถที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับสิ่งที่เรานำไปใช้ด้วย

ตลอดระยะเวลาการทำงานของสถาบันนโยบายการศึกษา ดังที่ทราบว่าปรัชญาของเรานั้น เราทำเรื่องการให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการเมืองในระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาแบบมีส่วนร่วม เราจะพูดประโยคนี้เมื่อแรกเริ่มในการทำงานของสถาบัน ซึ่งอาจจะดูเป็นเรื่องที่แปร่งหูและแปลกใหม่ในสังคมยุคนั้น ถ้าลองนึกภาพไปในปี 2528 ที่เราเริ่มต้น ประเทศไทยเพิ่งจะหมดกลิ่นอายของความขัดแย้งมานับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 มาเรื่อยๆ มีเผด็จการรัฐประหาร เราลองนึกทบทวนดูที่เราบอกว่า "60 ปี ประชาธิปไตย" เรามีกี่รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ที่เป็นรัฐบาลโดยการแต่งตั้ง ที่เป็นรัฐบาลโดยเผด็จการ ประเภทครึ่งใบ กึ่งใบ เต็มใบ ท่านผู้อาวุโสในที่นี้คงจะนึกภาพออกได้ชัด เพราะในปี 2525 เราเพิ่งจะมี 66/2523, 2525 เพื่อนำครีมหัวกะทิของประเทศที่หนีเข้าป่าจากยุคเผด็จการกลับเข้าประเทศ เพราะฉะนั้นในช่วงสร้างสรรค์ของเรามันสั้นมาก ในปี 2528 ยังถือว่าเป็นความขัดแย้งอยู่ บางคนกลับมามอบตัว แต่บางคนกลับมามอบตัวแล้วยังถูกจับขัง ฉะนั้นดิฉันก็เห็นว่า มันเป็นภาระหน้าที่ที่เราต้องทำ แล้วก็เห็นว่าถ้าเราไม่ทำตรงนี้บ้านเมืองจะเสียหาย คิดในส่วนเล็กๆ ของตัวเองก่อน ถึงกระนั้นเราก็ยังต้องเจอพฤษภาทมิฬอีกในปี 2535 ในช่วงเริ่มต้นนี้ เราก็ไปจับเรื่องระบบรัฐสภาก่อน เพราะเห็นว่าสถาบันทหารเป็นสถาบันที่ยิ่งใหญ่ ในความรู้สึกของอำนาจนะค่ะ คนจะกลัวเรื่องการเมือง เป็นเรื่องที่ทหารเข้ามาคลุมแบบเบ็ดเสร็จแล้วน่ากลัว แล้วสถาบันรัฐสภาในแง่ของความเป็นสากลมันยิ่งใหญ่กว่า มันสำคัญกว่าระบบสถาบันทหารเสียอีก แล้วทำไมสถาบันรัฐสภาของเราถึงได้ต่ำเตี้ยหรือต่ำต้อยนักหนา พอรถถังมารัฐสภาก็เงียบกริบ

เพราะฉะนั้นบทบาทในขณะนั้น เราก็พยายามที่จะทำอย่างไรถึงจะสร้างระบบรัฐสภาให้แข็งแกร่ง เราทำควบคู่ไป พยายามที่จะให้ความรู้กับ ส.ส. ซึ่งเป็นตัวแทนของประชาชนด้วย เราจะมีการจัด สัมมนา ในประเด็นที่มันจะกระทบ

กับประชาชน นโยบายใดๆ ก็ตาม ที่ออกมาโดยรัฐบาล เราเห็นว่าถ้าเผื่อมันจะมีปัญหาตีกลับ จะแก้ไขไม่ทัน เราจะรีบศึกษาล่วงหน้า แล้วก็จัดสัมมนาเพื่อให้ ส.ส. ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องนำไปเป็นอีกตัวหนึ่งเพื่อพิจารณาได้รอบคอบขึ้น

ในภาคของประชาชนดิฉันก็ลุกคืบลงไปในฐานต้นหม้อ คือเยาวชน โรงเรียน ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เห็นแล้วไม่แปลกในยุคสมัยโน้น แต่ยุคสมัยนี้อาจจะเห็นว่าแปลกก็ได้ เรามีโครงการอันหนึ่งเรียกว่า "รัฐสภาสัญจร" เราทำโครงการขึ้นมา ดูดีมาก สนับสนุนทุกเรื่องทุกอย่างโดยโรงเรียน สถาบันศึกษาใดก็ตาม สนใจอยากจะรู้เรื่องอะไรในเรื่องของประเทศชาติ แล้วอยากจะให้ใครมาพูดให้ฟัง อยากจะคุยกับใครเมื่อใดให้ติดต่อมาที่สถาบัน เราจะทำจดหมายออกไปทั่วประเทศ สมมติ ระดับมัธยมมี 30,000 โรงเรียน เราก็ทำไปหมด ใครสนใจอะไรเราก็จะลำดับ และก็จะเป็นคนที่เชื่อมต่อให้พบปะติดต่อกับ ส.ส. ก็จะมี ส.ส. ดีๆ เยอะ ที่เห็นความสำคัญที่จะต้องออกไปคุยกับนักเรียน คุยกับครู ซึ่งเขาจะต้องไปขยายผล

สิ่งที่พบก็คือ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ กลัวการเมืองมาก แต่ก็จะมีหลายๆ โรงเรียนที่สนใจ เรียกว่าเป็นหัวก้าวหน้า ฉะนั้นเขาก็ตอบรับมาเราก็จัด บางทีอยากจะพบคุณอุทัย พิมพ์ใจชน, คุณปิยะนัท สมัยนี้เป็นประธานรัฐสภา เราก็ส่งไป ข้อแม้ของเรามีอยู่ว่า ไม่ให้พบกับ ส.ส. ในพื้นที่เท่านั้น เพราะเกรงว่าจะเป็นการหาเสียง ไม่ต้องการให้งานของเราไปเป็นฐานเสียงใดๆ ท่านอาจารย์ยุพา อุดมศักดิ์, คุณสุวิทย์ คุณกิติ ใครต่อใครเขาก็ให้ความร่วมมือมาก ไปตามโรงเรียน ไกลแค่ไหนก็ไป ขึ้นเครื่องบินไป ต่อรถเมล์ รถไฟก็ไป เราจะอำนวยความสะดวกให้ทุกอย่าง บางโรงเรียนดีมากจัดเป็นงานประจำปีทีเดียว อย่างเช่น ขอนแก่นวิทย์ เป็นโรงเรียนประจำจังหวัด จัดเป็นงานประจำปีเป็นงานวันสังคม เชิญโรงเรียนทั่วจังหวัดมาร่วมด้วย พวก ส.ส. พอรู้การจัดงานของโรงเรียนว่าทำไมมีเยอะแยะ ส.ส. ในจังหวัดก็ช่วยลงขันหาน้ำมาให้นักเรียน โรงเรียนอยากจะทำนิทรรศการในเรื่องของความก้าวหน้าพัฒนาทางการเมืองไทยหรืออะไร ก็จะทำกันลงไม้ลงมือลงขันมีส่วนร่วมกัน เป็นบรรยากาศในอดีตที่เราพยายามจะทำ พอทำมาเรื่อยๆ ทำเรื่องอื่นด้วย ทำวิจัยเรื่องผู้ตรวจการรัฐสภา ซึ่งก็ถูกผนวกเข้าไปแล้วในรัฐธรรมนูญใหม่ เรื่องประชาพิจารณ์แต่เดิมเราเรียกว่า "การไต่ส่วนสาธารณะ" เป็นกระบวนการที่ทำที เราจะคุมทั่วประเทศก็ทำให้เกิดมีการยอมรับหรือว่าต้องใช้ภาษาที่สร้างสรรค์ก็เป็นประชาพิจารณ์เสีย หรือเรื่องศาลปกครอง เรื่องปฏิรูปการเมือง อันนี้สถาบันนโยบายการศึกษาก็ทำมาตั้งแต่ปี 2534 เราทำวิจัยแล้วพบว่า การเมืองนี้ขมึงเกลียวมาก ก็คิดว่าการเมืองนี้ถึงทางตัน เพราะฉะนั้นก็เตรียมกับทาง อ. อมร จันทรสมบูรณ์ ท่านเป็นนักกฎหมายมหาชน อาจารย์ดูหน่อยซิคะว่ารัฐธรรมนูญฉบับนี้มันอย่างไรบ้านเมืองมันถึงได้เสียเลือดเนื้อไม่รู้เท่าไรแล้ว ห่างจาก 14 ต.ค. 2516 ก็มา 6 ต.ค. 2519 ไม่มีใครคาดคิดใช่ไหมว่า มันจะมีพฤษภาทมิฬ 2535 เป็นเรื่องที่น่ากลัว ทั้งที่เราพยายามทำ ต้องมีทางออก เสนอทุกอย่าง รัฐบาลในปี 2534 คุณชวนขณะนั้น เราก็เสนอว่าต้องแก้รัฐธรรมนูญทั้งหมด ฉบับเก่านี้ใช้ไม่ได้ เราไม่เอา เราก็ทำ ในที่สุดมีกระแสขึ้นมาเพราะว่าเราจะเดินสายทั่วประเทศ ตามสถาบัน มหาวิทยาลัยต่างจังหวัด โรงเรียน เป็นต้น กลายเป็นกระแส เป็นฉลากออกมา สรุปก็จำเป็นจะต้องเร่งร่างรัฐธรรมนูญ ก็มาเอาต้นร่างที่สถาบันนโยบายศึกษา ให้ท่านอาจารย์อมรทำนั้นก็ให้เห็นภาพความเคลื่อนไหวเสีย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นสถาบันฯ ก็ไม่ได้ทำงานโดดเดี่ยว เราใช้วิธีว่า ใครมีความสามารถทางไหนอย่างไรหรือเรื่องใด เราจะใช้การทำงานทุกรูปแบบเลยเพื่อแข่งกับสถานการณ์ของบ้านเมือง อันนั้นก็เป็นที่มาจนกระทั่งเรามีรัฐธรรมนูญ

ผ่านไปปีหนึ่ง ดิฉันเรียนนิดหนึ่งว่า ประธานสถาบันนโยบายศึกษาก็คือ ท่าน ศ.ดร. ชัยอนันต์ สมุทวนิช ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการสถาบัน ดิฉันเป็นลูกน้องท่าน ที่นี้พอรับทุนมาใช้ไปได้ครึ่งปี ดิฉันก็มานั่งคิดว่า จะทำอย่างไรคนก็เริ่มจะลืมๆ จากธงเขียวที่ว่าต้องให้ผ่านๆ พอผ่านแล้ว คนก็ถอยกลับไปที่ตั้ง ดิฉันก็คิดว่าผู้หลักผู้ใหญ่ก็คงจะมีบทบาทกันมากมาย แล้วเด็กๆ จะเอาไปไว้ที่ไหน มันเป็นช่วงรอยต่อ ดิฉันคิดว่าดิฉันลงไปจับเด็กที่เป็นเยาวชน ที่นี้การที่จะเอาเด็กมาร่วมในเรื่องอย่างนี้ มันเป็นเรื่องยาก แล้วก็ใหญ่สำหรับเขา คงไม่มีคุณพ่อคุณแม่เด็กคนไหนที่จะปล่อยเด็กมาลำพัง แล้วสถาบันนโยบายศึกษา สถาบันอะไรก็ไม่รู้ เอ็นจีโอมันคืออะไรไม่มีใครเป็นที่รู้จัก ทำงานเงียบๆ เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นตามสถาบันการศึกษาทั่วประเทศนี้แทบจะรู้จักเรา เป็นลูกค้าของเราอยู่แล้ว เพราะทำงานตรงนี้มานาน ก็เลยคิดว่า ยิงปืนนัดเดียวเราจะเอาสักสองตัว จึงตั้งประเด็นนี้ขึ้นมา ประเด็นนี้เมื่อมี Agenda ดิฉันก็ให้ครูพามาถูกต้อง

ไหมค่ะ เพราะฉะนั้นเราก็จะเชิญทุกโรงเรียนทั่วประเทศ ทำจดหมายไปโดยที่ว่าโรงเรียนหนึ่ง 2 คนต้องมีครูและนักเรียนเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ทีนี้จะทำอย่างไรถึงจะมีความชอบธรรมที่เขาจะมาได้

เริ่มแรกดิฉันก็ให้เป็นการทวนบทความในช่วงเบรกของการประกวดบทความก็ร่วมกับมติชนทำเป็น phase แรก พอ phase ที่ 2 จะดูว่าคนที่มานี้เราจะคัดเลือกอย่างไร ใครจะเป็นผู้ที่ได้รับคัดเลือกให้มางานนี้ มันเป็นเรื่องยาก เพราะฉะนั้นก็เอาประกวดบทความแล้วกัน เป็นการประกวดบทความเรื่องง่ายๆ "รัฐธรรมนูญใหม่ช่วยทำให้ชีวิตของคนไทยดีขึ้นได้อย่างไร" รัฐธรรมนูญใหม่ทุกคนก็ได้ยินทุกวันๆ แล้วชีวิตเรามันจะเกี่ยวกันอย่างไรกับรัฐธรรมนูญ ดิฉันก็ทำ โครงการนี้ออกไปเดือนกรกฎาคม ที่นี้จากกรกฎาคม, สิงหาคม, กันยายน พอกันยายน มีบทความอ่าน 2 – 3 บทความก็คิดว่า งานนี้จะจัดได้หรือเปล่า ดิฉันก็คิดกับเจ้าหน้าที่ ดิฉันเรียนเพิ่มเติมว่า สถาบันฯ มีเจ้าหน้าเพียง 7 ท่าน เพราะฉะนั้นทุกคนก็จะต้องดูงานทั้งหมด ติดตามดูซิว่าโรงเรียน ลองสุ่มดูว่า แต่ละภูมิภาคมีปัญหาอะไร ก็ปรากฏว่า มันเป็นเรื่องยาก อันนี้ดิฉันทราบ การเขียนเป็นเรื่องยาก แม้แต่ตัวครูเอง ยิ่งนักเรียนก็ยิ่งเป็นเรื่องสาหัสนะค่ะ คนไทยนี้นอกจากจะไม่ชอบอ่านแล้ว เขียนก็เขียนไม่ได้ เพราะเราไม่ได้อ่าน เราก็เลยไม่รู้ว่าจะเขียนอะไร ทีนี้ดิฉันก็เลยคุยกับครูสังคมบอกว่าอาจารย์ลองเอาใหม่ซิ ในเมื่อเขียนยาก คนใดคนหนึ่งเขียนยาก อาจารย์ลองให้เด็กประกวดในโรงเรียนดูก่อน โดยที่ไม่ต้องแต่ละคนเขียนแล้วส่งมาที่ดิฉัน ปรากฏว่าเขาคิดได้ไปไกลกว่านี้ คือให้เป็นกลุ่มไปช่วยกันเขียน บางโรงเรียนก็ประกวดตรงๆ บางโรงเรียนก็ติดเข้ากลุ่มประกวดกันแต่ละกลุ่ม ครูก็กลัวจะเสีย โรงเรียนส่งบทความอะไรเสียซื่อ โรงเรียนก็ขยายการมีส่วนร่วมอย่างสนุกสนาน พอถึงกำหนดเวลา ปรากฏว่าได้มาทั้งหมด 76 บทความ นักเรียน 76 คนก็ 76 บทความ ครูก็อีก 76 บทความ มีกรรมการเพื่อดูบทความว่าใครจะได้รับรางวัล ซึ่งแต่ละท่านนี้ นักเรียนและครูที่เขียนบทความ เขารู้แต่ว่าจะประกวดบทความ รางวัลอะไรก็จะได้ไปตามนั้น แต่เขาไม่ทราบว่า การที่เขามีความกล้าหาญแล้วก็บากบั่นในการเขียนนี้ไปพลิกรัฐธรรมนูญ ไปผลิกประวัติศาสตร์ เขียนมาเป็นเรื่องที่ซึ้นใจมาก คือดิฉันก็เก็บไว้ในใจ

พอได้บทความแล้ว phase 2 ลงมติชนอีก เพราะเราทำงานร่วมกัน กรอบใหญ่เชิญทุกท่านที่ส่งบทความเข้าร่วมสัมมนา ทำในช่วงเอเชียนเกมส์ด้วย เพราะโรงเรียนหยุด ก็บอกกำหนดการ วัตถุประสงค์ไป เราให้ค่าใช้จ่ายตั้งแต่รถไฟติดแอร์ชั้น 1 ค่าเดินทางจากบ้านมาสถานีรถไฟ ค่าสถานีรถไฟ ถึงกรุงเทพฯ หลักสี่ เราจะบอกว่าคุณจะลงที่หลักสี่หรือบางท่านถึงหัวลำโพงแล้วก็ไปต่อ มสธ.เลย จะมีแผนที่ให้ เพราะนั้นก็จะมีค่าแท็กซี่ ต่อไปถึงสถานที่ที่สัมมนา มีประกันอุบัติเหตุ ประกันชีวิตให้ในช่วงระยะเวลาที่ออกจากบ้านมาถึงเรา แล้วกลับไปถึงบ้าน มีค่าใช้จ่ายทั้งหมด แล้วก็มาพักที่ มสธ. ท่านคงทราบว่าที่ มสธ. มีระบบโรงแรมอยู่ข้างใน พักกินอยู่ที่นั้น เรียกว่าอำนวยความสะดวก ท่านเห็นโปรแกรม 2 วัน แต่ว่า เขาจะต้องมาก่อนล่วงหน้า 1 วัน เสาร์เช้ามาถึง ก็เรียกว่าก็เป็นไปตามเป้าหมายที่อยากจะได้คน แล้วทุกคนก็ตื่นเต้น บางคนรถเต็ม เพราะรถตู้รถอะไรเขาเหมามาเอเชียนเกมส์หมด เครื่องบินก็เต็ม บางคนทางโรงเรียนก็รู้ว่าได้รับเชิญ ผู้อำนวยการก็ไปเบียดที่นั่ง ส.ส. ก็ช่วยสละที่นั่งให้ขึ้นเครื่องบินมา แต่เราก็จ่ายให้ ไม่ได้ค่าเครื่องบิน เราก็บอกว่าคิดเป็นราคารถตู้รถอะไรไปก็แล้วแต่ แต่ขอให้มา เราจัดในช่วงนั้นเราก็จะดูว่าเขาแก้ปัญหากันอย่างไรด้วย แต่เราก็เตรียมมาตรการไว้ พอถึงวันงาน ดิฉันก็วางแผนไว้ว่าคนทำงานมีเพียงแค่ 7 คนที่จะต้องรับคนสักร้อยคน มันเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ดิฉันก็คิดว่าศักยภาพที่เรามีอยู่และกำลังคนที่น้อย เราจะต้องทำงานให้ได้ให้บรรลุผล ที่นี้การจะทำงานให้ได้นี้ ดิฉันคิดว่าคนที่มาร่วมงานกับเรา ก็คือผู้ปฏิบัติงานร่วมกับเราด้วย ไม่ใช่เป็นแขกเฉยๆ คือเขาจะต้องมีส่วนร่วมกับเราด้วย ฉะนั้นคนที่มาร่วมงานของเรานี้ ตั้งแต่เริ่มลงทะเบียนเลย ดิฉันก็ประกาศขออาสาสมัครเลย ลงทะเบียนก็จะมีนักเรียน มีครูเข้ามาช่วย แล้วในงานนี้ดิฉันก็จะมีเอกสาร ก็จะเห็นมีไพ่ มีแผนที่เส้นทางประชาธิปไตยมีหนังสือ เพราะว่าเป็นเรื่องที่เด็กจะต้องใช้ ซึ่งยังไม่มีใครทำ แต่เราทำ มีปฏิทินรัฐธรรมนูญ รู้จุดเกิดดับของรัฐธรรมนูญแล้วรู้ว่าใครเป็นนายกช่วงไหน ใครคอรัปชั่นไม่คอรัปชั่น อยู่นานอยู่สั้น ก็จะดูจากตรงนี้เป็นตัวชี้วัด เราจะมีเกมส์ว่องเวียนประชาธิปไตย อันนี้ก็จะไว้เผื่อคลายเครียด แล้วก็เป็นสื่อการสอนได้ด้วย มีไพ่การเมืองซึ่งท่านอาจารย์ ชัยอนันต์ สมุทรวานิช เป็นผู้ที่คิดขึ้นมา แล้วคุณ วัลลภ แม่นยำ ตอนนี้อยู่เชียงใหม่เป็นคนวาดรูปให้

เพราะฉะนั้นงานพัฒนา เป็นงานที่เราคิดจากข้างในว่า เราจะสร้างสื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุดอย่างไร ในงานส่วนปฏิทินดิฉันก็ทำเอง ส่วนเกมส์ตัวนี้ท่านอาจารย์ชัยอนันต์ท่านเป็นคนทำ งานนี้เราจะจัดสรรวางไว้ เราจะมีถุงผ้าให้คนที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องลงทะเบียนแจกถุงผ้า แล้วเขาก็มีหน้าที่ซ็อปของ นิสัยคนไทยก็รู้ๆ อยู่ ครูบางท่านก็อยากจะได้มากกว่าเดิม ของที่แจกให้ท่านชมนี้ ท่านสามารถครอบครองได้ นำกลับบ้านไปใช้ต่อได้

ส่วนเราจะมีการแบ่งกลุ่มนอกสถานที่ ก็จะมีคนที่ทำหน้าที่ขนน้ำขนขนมอะไรก็แล้ว ฉะนั้นทุกการก้าวย่างเข้ามาในงานนี้ เราจะเน้นการมีส่วนร่วมทั้งหมด เพื่อให้ทุกคนรู้สึกสนุกสนานและมีชีวิตชีวาที่เข้ามาร่วมงานกับเรา หนังสือความรู้ความเข้าใจการปกครองสำหรับเยาวชน ก็เป็นเยาวชนเขียนนะคะ นักศึกษาธรรมศาสตร์ที่เคยร่วมค่ายกับเราออกชนบท เราก็บอกเขาว่าเราอยากได้หนังสือสักเล่มที่เป็นเรื่องความรู้ความเข้าใจง่ายๆ สำหรับเยาวชน ให้เขาเขียนให้หน่อย เขาก็ไปช่วยกันเขียนอย่างที่ท่านเห็น วันนี้ได้มาเพียงเล่มเดียวก็เพราะมันหมดตลาด พิมพ์หลายรอบมากทางโรงเรียนสั่ง พรรคการเมืองก็สั่ง พรรคประชาธิปัตย์สั่งไปอบรมยุวประชาธิปัตย์ ทีนี้ผู้ที่ผ่านบทความ นำเสนอบทความก็มีสิทธิร่วมงานทุกท่าน ทีนี้เราลองมาดูโปรแกรมงานของเราจะเห็นว่า เราจะจั่วหัวไว้เลยว่า การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร เมื่อทุกคนซ็อปของหรือเอกสารเรียบร้อย เข้าห้องประชุมแล้ว ท่านอาจารย์ชัยอนันต์จะมาบรรยายว่าในเรื่องการเมือง แล้วท่านอ.วิชัย ก็พูดถึงในเรื่องวัฒนธรรมและการเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องประชาธิปไตย ส่วน อ.สมหมายก็จะมาพูดในเรื่องสื่อ

ภาคบ่ายจะเป็นเรื่องของการออกไปเที่ยว ก็จะมีนัยยะ นอกจากได้แนวคิดในเรื่องของการศึกษาแล้ว ในทางการเมือง ก็อยากจะให้ออกไปพบผู้นำที่สำคัญ คือเราจะแบ่งกลุ่มออกเป็นกลุ่มๆ ทั้งหมด 5 กลุ่ม ออกไปพบคุณทองใบ ทองเปาว์ คุณจาตุรนต์ ฉายแสง คุณอุดร ตันติสุนทร คุณรัตยา จันทรเทียน ที่มูลนิธิสิบ ไปพบกับเลขาธิการ กกต. หรือคณะกรรมการเลือกตั้งซึ่งเป็นของใหม่ ก็อยากให้ครูและนักเรียนได้สัมผัส เพราะขณะนั้นเป็นช่วงที่ กกต.กำลังจะรณรงค์ให้เข้าใจในระบบการเลือกตั้งแบบใหม่ แต่ยังไม่มีการลงไปอบรมให้กับภูมิภาค ฉะนั้นในเรื่องนี้เป็นข้อจำกัด ก็ถือโอกาสติดต่อ กกต.ที่จะส่งคนไป พอวันรุ่งขึ้นโปรแกรมของดิฉันก็จะเป็นโปรแกรมที่ออกประวัติศาสตร์สัญจร อย่างแผนที่ที่ให้ท่านไป ส่วนมากจะเหลือเป็นภาษาอังกฤษ เพราะภาษาไทยพอเราพิมพ์มา โรงเรียนทั่วประเทศขอมาเยอะ เราทำประวัติศาสตร์สัญจรคราวที่แล้ว ก็แจกไปเยอะจึงเหลือแต่ภาษาอังกฤษ หลังจากที่พาไปเที่ยวเดินจากรัฐสภา สานพระรูป ถนนราชดำเนิน สนามหลวง ธรรมศาสตร์ ช่วงบ่ายดิฉันคิดว่า จับคนมานั่งพักนิ่งๆ แล้วลองทำเวิร์คช็อปดูว่าเขาได้อะไรจากงานนี้ ดิฉันอยากให้ทุกคนนี้ได้มี manual ติดตัว manual ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าต้องเขียนออกมาเป็นตัวหนังสือแล้วก็พกเป็นเล่มความเห็นร่วมกันกลับไป คิดว่าทุกคนพอได้สัมผัสต้องมีอะไรที่ติดไม้ติดมือ เป็นคู่มือประจำตัวเพื่อไปขยายผลให้กับตัวเอง ที่นี้ก็เลยย้อนกลับเข้ามาสู่กิจกรรมว่า ทำไมดิฉันจึงคิดจัดประเด็นในเรื่องของปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร

เรื่องการปฏิรูปการเมืองนี้ คงไม่มีใครปฏิเสธว่าประเทศเราถึงทางตันแล้ว การเมืองต้องปฏิรูปเพราะว่าประชาธิปไตยที่ผ่านมา ครึ่งใบ กึ่งใบ หรือ เผด็จการ จริงๆ แล้วยังเป็นเผด็จการอยู่ แต่พอมีรัฐธรรมนูญนี้จะเป็นระบอบประชาธิปไตยมากน้อยแค่ไหน เราก็ยังจะต้องเรียนรู้อยู่ เราจะต้องมีการพัฒนากันต่อไป แต่สาระสำคัญที่ประชาชนไทยทุกภาคทุกส่วนของสังคมได้เรียนรู้ก็คือ การเข้ามามีส่วนร่วม เห็นได้ว่าทุกคนพยายามจะผลักดันให้รัฐธรรมนูญนี้ผ่าน แล้วก็ผ่านด้วยชนิดที่เรียกว่าเข้ามามีส่วนร่วม สสร. แม้จะทำได้ไม่มากอย่างที่หลายๆ คน หรือท่านนักวิชาการวิพากษ์วิจารณ์ แต่ดิฉันเห็นว่า บ้านเมืองขณะนั้นกำลังติดกับดักกับวิกฤต พยายามทำกันได้ขนาดนั้น ดิฉันก็เห็นว่าได้ฟังเสียงประชาชนพอสมควร ซึ่งก็ฝ่าฟันกันมาได้ แล้วการปฏิรูปนี้จะเกี่ยวอย่างไร เพราะว่า ณ ขณะนั้นหลายคนจะมองแยกส่วน การเมืองก็การเมือง การศึกษาก็การศึกษา ดิฉันเห็นว่ามันควรจะเป็นเนื้อเดียวกัน คือการเมืองเป็นเรื่องเข็มทิศชี้นำว่าเราจะอยู่กันอย่างไร ประเทศชาติจะไปทิศทางไหน

เอาล่ะวันหนึ่งเรามาตกลงกันว่า เราจะอยู่ในระบอบประชาธิปไตย ที่นี้ระบอบประชาธิปไตยนี้สาระสำคัญ บุคลิกลักษณะของคนในระบอบประชาธิปไตย ดิฉันดูแล้ว ก็จะมีในเรื่องของการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ แล้วพอมาแตกย่อยดูว่า การเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์นี้ มีประเด็นอะไรที่จะแตกออกมาได้อีก ก็จะเป็นเรื่องการเคารพ

ในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เพราะเราเคารพคนอื่น รักมนุษย์ด้วยกัน เราก็จะต้องเคารพในสิทธิเสรีภาพของเขาด้วย ยอมรับเสียงข้างมาก ฟังเสียงข้างมาก และรับฟังเสียงข้างน้อย สรุปว่ารักตัวเองและรักผู้อื่นด้วย

ทีนี้อีกตัวหนึ่งของ "บุคลิกของประชาธิปไตย" คือการมีส่วนร่วม ที่พูดกันจนชินหูแล้วไม่มีใครปฏิเสธ ทีนี้การมีส่วนร่วม เราลองมาแตกดูซิ มันร่วมกันอย่างไร ร่วมแรงร่วมใจแบ่งปัน กระตือรือร้น สังคมไทยนั้นเป็นแบบไม่ดูดาย เห็นอะไรทำเลย ดีกับทุกคน ดีกับตัวเองแล้วทำเลย ไม่ดูดายนี้ ก็ติดใจอยู่กับคำว่า "ไม่ดูดาย" ไปที่ไหนก็พยายามจะใช้คำนี้ เพราะมันเป็นคำไทยแท้ๆ พอมาใช้ "การมีส่วนร่วม" ก็รู้สึกว่ามันเป็นวิชาการหรือเปล่า บางคนบอกว่าหนุนเสริม ดิฉันว่ามันจะไปกันใหญ่ บางท่านที่เข้าใจธรรมะหน่อยก็ว่าเป็น "สามัคคีธรรม" ก็โอเคนะค่ะ บางท่านก็ว่า มีจิตสำนึกสาธารณะ ก็ว่ากันไป ลองไล่มาเรื่อยๆ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วม มีจิตสำนึกสาธารณะ หรือไม่ก็จิตใจสาธารณะ ทีนี้ย่อยลงมาอีก ก็มีความกล้าหาญทางจริยธรรม อะไรที่มันจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม เราก็กล้าที่จะออกมาบอก กล้าที่จะเผชิญ กล้าที่จะรวมกลุ่มเพื่อบอกกล่าวหรือโต้แย้ง

สุดท้ายคืออะไร การมีส่วนร่วมก็คือคุณธรรม พอเราไม่ดูดาย เราเห็นผิด รู้ดี รู้ชั่ว เราก็เข้ากระโจนไปแก้ปัญหา นี่คือบุคลิกข้อที่สอง สามก็คือระบอบประชาธิปไตยนี้ส่งเสริมให้คนรักและหวงแหนในอิสระเสรีภาพใช่ไหมค่ะ แต่อิสระเสรีภาพนี้มันเป็นอย่างไร เสรีเสียจนเรียกร้องมาก ก็อลหม่าน โกลาหล แต่ทุกคนหารู้ไม่ว่า เสรีภาพนั้นมันคู่กับความรับผิดชอบ เมื่อคุณได้อำนาจไปแล้ว คุณได้สิทธิไปแล้ว คุณมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบนะ ต้องทำนะ หน้าที่นี้ก็คือรู้สิทธิหน้าที่ ลองแตกตัวออกไปดูซิค่ะ การรู้สิทธิมันคืออะไร มีวินัยในตัวเอง เราต้องเข้มงวดกับตัวเอง เราถึงต้องรับผิดชอบมันให้ได้ ลองดูไปอีก รู้จักอดกลั้น ขันติธรรม เพราะรู้หน้าที่บางอย่าง เราไม่อยากจะทำ แต่เราก็ต้องมีขันติธรรมที่จะเดินต่อ สรุปแล้วก็คือมีความรับผิดชอบสูงนั่นเอง

ดิฉันเห็นว่า การปฏิรูปการเมือง ถ้าเรายึดเอาเข็มมุ่งที่ระบอบประชาธิปไตยที่จะนำพาประเทศชาติไปได้ มันก็คือ 3 ลักษณะ คือ (1) รู้จักรักตัวเองรักผู้อื่น เคารพผู้อื่น (2) มีคุณธรรม มีส่วนร่วม (3) มีความรับผิดชอบ รู้หน้าที่และความรับผิดชอบสูง สรุปกันไปสรุปกันมาก็มีอยู่ 3 สายนี้ ทีนี้พอเรารู้แล้วว่า เราจะปฏิรูปการเมืองไปในทิศทางนี้ มันเป็นเข็มมุ่งที่จะนำทาง คนที่จะเข้าไปสู่ระบบการเมืองก็คือคนทั่วไป ตั้งแต่เด็กเล็กเยาวชนจนถึงผู้ใหญ่ เราจะสร้างบุคลิกภาพของคนเหล่านี้ได้อย่างไร มีสถาบันใดเป็นตัวแทนที่จะหล่อหลอม สถาบันครอบครัว ระบบการศึกษา ถ้าเรายอมรับว่า การศึกษานี้เป็นระบบอย่างกว้าง โรงเรียนเป็นหน่วยหนึ่งเท่านั้น แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่า โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษานั้นเป็นที่รวมของกลุ่มคนที่เข้าไปเรียนรู้ เพราะฉะนั้นโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาก็คงปฏิเสธไม่ได้ สถาบันองค์กรของเอ็นจีโอ ก็ทำหน้าที่ได้ อีกอันหนึ่งที่สำคัญก็คือ พรรคการเมือง แต่นี้ถามว่า เราคาดหวังได้ไหมค่ะ จากพรรคการเมืองที่ผ่านมา มันคาดหวังไม่ได้ เพราะหน้าที่ที่จะสร้างคนให้มีบุคลิกภาพแบบที่พรรคการเมืองเขากำลังเล่นบทบาทของเขาอยู่ เขาไม่ได้ทำหน้าที่ตรงนี้

ดิฉันขอยกตัวอย่าง ด้วยความที่ทำงานกับทางเยอรมันมานานมาก ดิฉันเคยทำงานกับมูลนิธิคอนลาซ อดีนาวมาก่อน ก็ไปอยู่ที่เยอรมัน ไปทำงานด้วย ก็เห็นว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องปกติของเขา เป็นวิถีชีวิตของเขา ไม่ใช่เรื่องที่แยกส่วน เรื่องที่เขาจะมาสร้างตึกอยู่ข้างบ้านเรา เขาก็ต้องออกมาถามแล้วว่าจะทำอะไร ถ้าถามไม่รู้เรื่อง เขาก็ต้องถามไปที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องตอบเขาได้ ถ้าตอบไม่ได้ ก็ต่อๆ ไป ของเรารู้สึกว่าเป็นเรื่องที่น่ากลัว ของเขาเป็นเรื่องวิถีชีวิตปกติ ไม่ใช่วันหนึ่ง คนหิ้วกระเป๋าใหญ่มาจากฮ่องกงแล้วขึ้นคอนโดมีเยอะแยะ แล้ววิถีชีวิตของผู้ที่อยู่เดิมจะเป็นอย่างไร บ้านคนที่เขารักษาชุมชนนี้อยู่แต่เดิมแล้วเขาจะอยู่กันอย่างไร รากเหง้าของเขาก็หายไป วันหนึ่งถ้าเรามาถามหาเทือกเถาเหล่ากอ เราก็ไม่เจอ มันเป็นเรื่องที่มันแยกไม่ออกจากตัวเรานะค่ะ เรื่องของการเมือง ดิฉันเห็นว่ามันเป็นเรื่องของวิถีชีวิต

ทีนี้เรากลับเข้ามาใกล้อีก ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัวพ่อแม่ก็ต้องมีส่วนร่วม เพราะเด็กเล็กๆ นี้ก็ต้องรับฟัง เขาก็ต้องให้เขาร่วมกับกิจกรรมของเรา นักการเมืองก็ต้องมีหน้าที่ แต่ขณะนี้พรรคการเมืองบ้านเรายังไม่ได้ทำหน้าที่ ดิฉันยังไม่สามารถสรุป ดิฉันเห็นพรรคการเมืองทั่วไปมียุวชนพรรคของเขา แต่มันเป็นระบบปิดมากกว่า คือต้องหล่อหลอมให้เป็นยุวชนของพรรคนั้นเพื่อสนองตอบพรรคไทยรักไทย ดิฉันเห็นมีวารสารของเขา หรูหราทีเดียวเป็นเรื่อง

เกี่ยวกับเยาวชน ก็เป็นนิมิตรหมายที่ดี แต่ดิฉันยังไม่ทราบว่าเป้าหมายหรือกระบวนการในการที่จะหล่อหลอมเยาวชนจะเป็นอย่างไรบ้าง

ที่นี้เป้าหมายที่จัดงาน ลึกที่สุดเลยก็คือว่า นอกจากจะให้เด็กได้รู้สึกว่าเรื่องการเมืองเป็นเรื่องของส่วนตัวแล้ว ดิฉันอยากให้ครูได้รับแนวคิดใหม่ กรอบความคิดใหม่ว่า school add democracy คือโรงเรียนนั้นล่ะเป็นตัวประชาธิปไตย จะทำอย่างไรให้โรงเรียนมีชีวิตแบบประชาธิปไตย โรงเรียนก็ต้องสร้างคนด้วยบุคลิกแบบนี้ ทีนี้เราลองมานึกภาพว่า ทุกคนก็ผ่านกระบวนการหล่อหลอมมาจากโรงเรียน แล้วเป็นเรื่องที่ยาก แต่พอเรามาคุยกันอย่างนี้แล้ว มันง่ายไหมค่ะ มันง่ายขึ้นไหมค่ะที่จะสร้างคนให้เห็น รู้บทบาท รู้หน้าที่ พอเขารู้บทบาทรู้หน้าที่ ส่วนร่วมมันมาเอง มันเข้าไปร่วมแจมด้วย เข้าไปแสดงความคิดเห็น ฉะนั้นอะไรก็ตามที่เราเข้าไปร่วมตั้งแต่ตันนี้ มันก็จะเป็นแบบอย่างที่เราต้องการลองนึกภาพเด็กเล็กเด็กที่อยู่กับบ้าน เด็กอยู่ตรงกลาง ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ญาติพี่น้อง อันนี้เด็กเป็นศูนย์กลางจริงๆ เด็กก็จะเลียนแบบพฤติกรรมพ่อแม่ จริงๆ มันไม่ใช่เป็นการเลียนบบในลักษณะที่ผู้ใหญ่เข้าใจ แต่เป็นการเรียนรู้ ผู้ใหญ่ก็รับฟังเด็ก เด็กเขาพยายามจะพูดหรือจะทำอะไรก็ให้กำลังใจเขา ให้เขาได้แสดงออกเต็มที่ ให้เขากล้าหน่อย พอล้มก็ช่วยกัน ให้เขากล้าให้เขามั่นใจ แต่พอเข้าโรงเรียน กระบวนการที่เด็กเป็นศูนย์กลางหายไป ที่บอกว่าลูกพยายามอีกนิดนะลูกนะ หรือทุกคนให้กำลังใจเต็มร้อยเลย แล้วก็ช่วยกันดูแล ลูกคนนี้ถนัดแบบนี้ ลูกคนนี้ถนัดแบบนั้น เป็น child centered ชัดๆ เลย แต่พอเป็นโรงเรียน ถนัดหรือไม่ถนัดไม่รู้ล่ะ เรียนให้เหมือนกันหมดเลย ชอบเลขชอบอังกฤษ ชอบศิลป ไม่รู้ชอบไม่ชอบเต้นได้ไม่ได้ ให้น้ำหนักของวิชาการเหมือนกันหมด แต่ทักษะไม่มี การดูว่าเด็กแต่ละคนเป็นอย่างไร แล้วแถมไปเจอระบบการศึกษา ของเรามันจะต้องมาพูดในจุดนี้ ความสัมพันธ์ของเด็กกับครอบครัว แม้จะมีลักษณะในแนวดิ่งอยู่บ้าง แต่จะเห็นได้ว่ามันเป็นความสัมพันธ์แนวระนาบ ที่เด็กจะสัมพันธ์กับผู้ปกครอง แต่พอเข้าโรงเรียน ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ 3 – 4 ฝ่าย แล้วหัวหน้าวิชา 3 – 4 วิชา แล้วก็อาจารย์ประจำชั้น อาจารย์ผู้ช่วย แล้วก็มาถึงนักเรียน มันมีชั้นเป็นแนวดิ่งลงมาหมด ตายแล้วเด็กถูกกดทับไม่รู้ตั้งเท่าไร กว่าจะเรียนรู้ กว่าจะรับรู้อะไรได้ ภารโรงยิ่งแย่ใหญ่เลย

เราจะเห็นว่า ระบบการศึกษาของเรา ไม่ได้สอดคล้องกับระบบการเมืองที่เราออกแบบ ฉะนั้นจะทำอย่างไรถึงจะเปลี่ยนโจทย์ตัวนี้ให้เป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบให้ได้ ผู้อำนวยการสั่งการ ก็รับสั่งการจากส่วนกลางของรัฐบาล มีกลไกรัฐกำกับอีกที เพราะฉะนั้นที่ดิฉันได้เล่าให้ฟังว่า ทำ "รัฐสภาสัญจร" ก็ได้จากตรงนี้มาก แล้วก็ต้องมาปรับตัวอีก เพราะว่าเข้าไปในโรงเรียน พอบอกการเมือง หลายโรงเรียนกลัว แต่พอมาเจอแบบนี้เข้าก็คิดว่ามันทำได้ไม่ยาก ดิฉันก็ให้ท่าน อาจารย์ชัยอนันต์ ท่านอาจารย์ ดร.รุ่งท่านบรรยาย ท่านดร. รุ่ง ก็บอกว่าทำมาแล้วหลายโรงเรียน แต่ว่าไปติดเป็นเด็กประถม เพราะว่ายังง่ายอยู่ แต่พอมัธยมแล้ว ทำไม่ได้ ครูก็เป็นระบบผู้อำนวยการ มีซีมีตำแหน่งมากมาย ทำยาก

ทีนี้นอกจากเราเห็นโครงสร้างความสำคัญของเด็กเมื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาแล้ว เราก็ลองดูซิว่า การศึกษาบ้านเรา เด็กก่อนเข้าโรงเรียน ลองนึกภาพว่า เราเรียนเพื่ออะไร เด็กเรียนรู้จาก พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เขาเรียนเพราะอะไร เพราะเขาอยากจะทำให้ได้อย่างที่ผู้ใหญ่ทำ เรียนเพื่อจะทำให้ได้ และเรียนเพื่อที่จะรู้ ทีนี้ต่อมาก็คือ เขาอยากจะให้ทุกคนยอมรับ เพื่อจะอยู่กับคนอื่นให้ได้ เด็กอยากจะฝึกตัวเองขึ้นมา เช่น จะได้ไปเที่ยวกับเขา ต้องทำอย่างไร ผู้ใหญ่บอกต้องกินข้าวเยอะๆ นะ โตเร็วๆ นะ เดินเก่งๆ นะ จะได้ไปเที่ยวน้ำตก อันนี้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นอย่างเป็นมิตรอย่างสนุกสนาน มีชีวิตชีวา สุดท้ายพยายามจะเรียนรู้ทุกอย่าง ผู้ใหญ่ก็คงจะเห็น เพราะเราอยากให้ลูกหลานเรามีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น เด็กก็จะได้ทักษะว่า อะไรควร-ไม่ควร รู้จริยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อนขึ้นมาอีก ความรับผิดชอบ หน้าที่ อะไรก็แล้วแต่ ก็จะพัฒนาเขาสู่กระบวนการบุคลิกภาพประชาธิปไตย

ทีนี้วิถีชีวิตในโรงเรียนแบบประชาธิปไตย เราเห็นภาพความสัมพันธ์ เห็นบุคลิกภาพอย่างนั้น แต่เราไม่ได้คาดหวังว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นเฉพาะเด็ก ที่ทำสัมมนาในเรื่องนี้ ก็คิดว่าจะต้องเอาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ถ้าครูรู้ครูก็จะเก็บไปเพียงส่วนหนึ่ง เก็บไม่หมด ฉะนั้นเด็กก็ต้องเข้ามาด้วย งานนี้ถึงต้องมีครูกับเด็กตีคู่กันมา เพื่อว่าเมื่อกลับไปแล้ว ครูทำอย่างนี้ นักเรียนทำอย่างนี้นะ

ทีนี้วิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย ก็จะเป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบ แน่นอนผู้อำนวยการครู รองอะไร ต่างๆ ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วม รับฟังความคิดเห็น ถึงเราจะถือเสียงมาก เราก็ต้องฟังเสียงข้างน้อย เนื้อหาสาระสำคัญมากในเรื่องของการอยู่ในองค์กร กระบวนการรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น เคารพเสียงของคนอื่น ทีนี้ครู-นักเรียนก็ต้องเข้าใจบทบาทและสิทธิหน้าที่ของตนเองด้วย ครูทำหน้าที่อะไร นักเรียนทำหน้าที่อะไร

อีกส่วนก็คือเรื่องวินัย ความรับผิดชอบ ในการมีส่วนร่วมนี้ ดิฉันคิดว่าครูกับนักเรียนสามารถออกแบบรวมกันได้ เช่น จะมีการอบรม จะอบรมวันไหนดี นักเรียนอยากจะรู้เรื่องอะไร ก็ใส่เข้าไป สมมติว่าโรงเรียนมีอาหารถาด นักเรียนอยากจะกินอะไร ก็ให้ทุกคนไปจดรายการมา เมนูที่ฉันอยากจะกิน ทำให้นักเรียนรู้สึกสนุกและมีชีวิตชีวา อยากมาโรงเรียนทุกวัน เก็บขยะตอนเช้า เดี๋ยวก็ต้องเข้าห้องเรียน ขอทำช่วงบ่ายได้ไหมหรืออะไรก็แล้วแต่ นี่คือกระบวนการมีส่วนร่วม ในบ้านเราอาจจะดูว่ายาก แต่ดิฉันคิดว่าถ้าผู้อำนวยการ คือหัวเอาด้วย หางมันไปแน่นอน แต่ทีนี้ถ้าหัวไม่เอา แล้วกลางๆ กับหางๆ สามารถที่จะมีความหาญกล้าทางจริยธรรมไหม นี่คือหัวใจของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเราได้ไล่เรียงกันลงมาด้วย เพราะฉะนั้นก็ต้องค่อยๆ ปรับ เพราะเราหล่อหลอมผิดรูปแบบกันมานาน

ทีนี้อีกอันหนึ่งที่สำคัญ เราพูดแต่เรื่องโรงเรียน school add democracy หรือ democracy add school นี้เป็นเนื้อเดียวกัน ดิฉันเห็นว่า อีกอันหนึ่งที่เราจะต้องพูดทุกวันนี้ ดิฉันเห็นว่า โรงเรียนหรือระบบการศึกษาจะต้องปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เพราะเป็นเนื้อเดียวกัน ดิฉันเห็นว่า มันก็คือแนวทาง และเป็นบุคลิกของประชาธิปไตยด้วย การมีส่วนร่วม โรงเรียนอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ โดยที่ชุมชนไม่สนับสนุน ทุกวันนี้เราอาจจะรู้สึกว่า ไม่เห็นจะเกี่ยวกันเลย เงินของหลวง แต่ที่จริงไม่ใช่ เพราะรัฐธรรมนูญใหม่เน้นการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ ฉะนั้นชุมชนก็ต้องมาเป็นกรรมการของโรงเรียน แล้วขณะนี้กำลังถกเถียงในเรื่องของเขตพื้นที่การศึกษา จะต้องเข้าไปอยู่ในส่วนของการกระจายอำนาจ เทศบาล อบต. อบจ. รับผิดชอบ ดิฉันคิดว่า ท้ายที่สุด มันต้องไปอยู่ที่อบต. แน่นอน คิดว่ามันทวนกระแสไม่ได้ เพราะมันเป็นกระแสของโลก ที่ต้องกระจายให้มากที่สุด เราต้องเชื่อมั่น

ข้อแรกของประชาธิปไตยคือ เชื่อมั่นเดารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ถ้าเราไม่เชื่อมั่นในชุมชนของเรา ไม่เชื่อว่า อบต. อบจ. เขาจะทำได้ คุณก็ไม่มีหัวใจประชาธิปไตยเลย แต่กลไกรัฐใหม่ต่างหากที่ไปทำให้เขาผิดที่ผิดทาง เขาไปรับนโยบายรัฐ ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ทางการท่านสั่งมาว่า แต่คราวนี้เอาใหม่ล่ะ ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ชุมชนจะว่าอย่างไร แล้วจะเสนอทางการอย่างไร ฉะนั้นโจทย์มันกลับ วิธีการ มันจะสอดคล้องกับชุมช เป็นชุมชนวิถีประชาธิปไตย ดิฉันเป็นเด็กบ้านนอกก็อยู่เป็นหมู่บ้าน ชาวบ้านก็รู้สึกว่านี้เป็นบ้านนายทหาร มีบ้านหลังใหญ่ มีสระน้ำขนาดใหญ่ เลี้ยงปลา ปลูกผัก มีต้นไม้อะไรหมด มีตุ่มน้ำรอบบ้าน สมัยนั้นไม่มีประปา มีรางน้ำฝน พอหน้าแล้งมา ชาวบ้านหาบเกลือกับพริกมาแลกกับน้ำดื่ม เราไม่เคยเรียกร้องจากทางการเลย ว่าฝ่ายโยธาต้องมาขุดสระ ขุดบ่อน้ำ เชื่อไหมคะ ชาวบ้านเขามาหาคุณแม่ดิฉัน แล้วบอกว่าน้ำหมดแล้ว จะขอขุดสระในพื้นที่ เพราะเขารู้ว่าตรงนี้มันมีตาน้ำ ก็มากันทั้งหมู่บ้าน ขุดกันตั้งแต่เช้ายันเย็น คือใช้ศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ ร่วมแรงร่วมใจ อันนี้ใช่ประชาธิปไตยรึเปล่า ก็ใช่ แบ่งปัน รู้บทบาทหน้าที่ ไม่มีน้ำกินก็ตายกันหมด ไม่มีน้ำใช้ก็แย่กันหมด ทุกคนก็มาแล้วลงมือทำ พอเสร็จทุกคนก็สบาย ฉะนั้นวิถีชีวิตของการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน เสริมสร้างบทบาทหน้าที่กัน ทีนี้ชุมชนเราซึ่งมันมีอยู่แต่เดิม หลายชุมชนยังรักษาไว้ได้ แต่หลายชุมชน อำนาจรัฐเข้าไปครอบงำมานาน ก็อาจจะลืมไป อย่างคนสมัยใหม่ ขยะหน้าบ้านไม่อยากจะเก็บทิ้งเลย เพราะคิดว่าเดี๋ยวรถขยะก็มา จริงๆ แล้วเป็นหน้าที่ หน้าบ้านทุกบ้านในชนบท ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีปูนซีเมนต์ ไม่มีอะไร เขากวาดชะเรียบเลย เดินแล้วสบาย ฉะนั้นชุมชนของเรามันมีรากแก้วอยู่ เราไปเติมปุ๋ยนิดหน่อย ก็ขึ้นมาได้เอง

พอตอนบ่าย ดิฉันก็ส่งออกไปพบผู้คน ดิฉันก็ซ่อนไว้ในใจ บ้านเรานี้เวลามีปัญหา จะถามหาแต่อัศวินม้าขาว แต่ทำอย่างไรเราจะสร้างผู้นำในกลุ่มคนได้ เราต้องหาคนที่มีลักษณะผู้นำ ให้เขาได้พบปะ โดยที่เขาไม่รู้ตัว ดิฉันก็เลือกพี่ทองใบ ทองเปาว์ ท่านเป็นผู้นำ ปฏิบัติจริงปฏิบัติชอบในเรื่องต่างๆ ไม่มีด่างพร้อย อีกคนก็คุณอุดร ตันติสุนทร ท่านเข้ามาตั้งมูลนิธิส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น ในความเป็นส่วนตัว เป็นอาเป็นหลาน ก็เห็นการปฏิบัติที่ท่านทำมาอยู่โดยตลอด ก็เลือกไว้ แล้วก็คุณจาตุรนต์ ฉายแสง ก็ถือว่าเขาเป็นนักการเมืองหน้าใหม่ และมีสิ่งดีๆ ที่เขาปฏิบัติมาโดยตลอด มีคุณรัตยา จันทรเทียร จากมูลนิธิสืบ ก็อยากจะให้ครูนักเรียนได้ไปดูซิ บ้านเมืองมันจะแย่แล้วนะ ถ้าไม่ไปดูตรง

นี้ ป่าไม้เหลือ 7% ส่วน กกต. ดิฉันเห็นว่า ถ้าเราไม่จับเรื่องนี้ ตอนนั้นเป็นองค์กรอิสระองค์กรเดียวที่เพิ่งตั้งสำเร็จ คิดอยู่ว่าจะทำอย่างไร ทีนี้ก็คิดว่าเป็นโอกาสเหมาะ ให้ครูเอาไปขยายต่อได้ เด็กที่มาจะ 18 ปี อยู่แล้ว ฉะนั้นพอมีเลือกตั้งเขาก็จะได้เข้าใจและเอาไปขยายผล บอกพ่อแม่พี่น้อง บอกเพื่อน ปรากฏว่านักเรียนและครูที่มานี้ ไม่มีใครรู้จักกัน ก็จะมีครู-นักเรียนที่มาด้วยกัน ซึ่งความสัมพันธ์ก็เป็นแนวดิ่ง วันแรกที่มาฟังบรรยาย ก็ให้ฟังแค่ 2 ชั่วโมง แล้วตอนบ่ายก็ส่งไปพบคนเหล่านี้ แบ่งกลุ่มกันไป เราไม่ให้เขาเลือก ทุกคนก็ขนน้ำขนท่า ดิฉันบอกต้องการอาสาสมัคร เพราะเรามีกำลังคนไม่พอ ทุกคนก็ช่วยกันใหญ่เลย ขึ้นรถแยกสายไป แปดริ้วนี่ไป-กลับก็ 2 ชั่วโมง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ จากที่ไม่พูด ไม่รู้จักกันเลย ก็แย่งกันพูด ในระดับนักเรียน เขาก็เรียนรู้กันเร็วมาก ในภาษาผู้ใหญ่จะเรียกกันว่า networking แล้วก็คุยแลกเปลี่ยน คุยกับคนระดับชาติ แล้วคนเหล่านี้ โรงเรียนเหล่านี้อยู่ไกล พอเขาได้มาพบคนแบบนี้ เขาก็ตื่นเต้น เขาสนุก เขามีชีวิตชีวาโดยไม่รู้ตัว

ตามโปรแกรมก็แบ่งกลุ่มออกไปพบคนสำคัญที่น่าสนใจ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดความรู้ และฟังประสบการณ์ที่มีค่า ทำไมเราส่งไปไกลขนาดนั้น ทำไมเราไม่จัดให้เขามาบรรยายให้ฟัง ดิฉันเห็นว่ามันน่าเบื่อ แต่ถ้าเราให้เขาไป เขาจะได้ประสบการณ์ตรง ได้ไปเห็นการดำรงชีวิตของเขา อยู่บ้านอย่างไร เขาต้อนรับเราอย่างไร ผู้ใหญ่ขนาดนี้ต้องทำอย่างนี้อย่างคุณพ่อของคุณจาตุรนต์ก็ออกมาต้อนรับ คุณจาตุรนต์ก็จูงมือหลานสาวน้อยๆ ออกมารับแขกด้วย แต่ละท่านที่เราทาบทามไป เราก็เรียนว่าคนเราเยอะ กลุ่มเล็กสุดก็ 20 คน อย่างกรณีคุณจาตุรนต์ เราส่งไป 40 คน เราบอกว่าเราจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น ในเรื่องน้ำท่า ขนม แต่ทุกบ้านที่ไป เขาจะต้อนรับดีมาก ก็ได้เห็นว่าผู้ใหญ่ระดับผู้นำ เห็นวัฒนธรรมผู้ใหญ่พบปะผู้น้อย ผู้น้อยพบปะผู้ใหญ่ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยตรง ทุกคนประทับใจแล้วที่มากไปกว่านั้นคือ ได้คิด ได้คุ้ยได้แคะว่า กว่าเขาจะมาเส้นทางขนาดนี้ เขาทำอะไรมาบ้าง เขาท้อแท้ผิดหวังมาขนาดไหน คุณจาตุรนต์ทำไมถึงเข้าป่า เด็กอาจจะถาม ท่านอุดรทำไมจะต้องไปสร้างสะพานข้ามแม่น้ำไปพม่า ก็จะถามกันไป อบต. สำคัญอย่างไร คุณอุดรถึงจะต้องผลักดันให้มันเป็นกฎหมายขึ้นมา อย่างคุณทองใบ ก็มีถามกันนะ จะเห็นว่านักเรียนกล้าที่จะคุย คือไม่มีประเด็นให้ ไปพบแล้วอยากจะคุยอะไร อยากจะถามอะไร ก็คุยก็ถาม ทุกคนก็แย่งกันคุยแย่งกันถาม ไป กกต. หรือไปที่คุณรัตยา จันทรเทียร ก็สนุกสนาน พอตกเย็น เราจะจัดสันทนาการให้ ไม่จับกลุ่มคุยโน่นคุยนี้ ปรากฏว่าทั้งคืนแทบไม่นอนกันเลย เพราะยังตื่นเต้นไม่หาย ได้พบคนสำคัญ ได้ถ่ายรูปด้วย ได้ไปเห็นสถานที่แปลกๆ ได้รู้ว่าเขาเป็นอย่างไร

พอวันรุ่งขึ้น ดิฉันก็พาไปเดิน "ประวัติศาสตร์สัญจร" หลังจากที่เขาได้ไปพบบุคลิกลักษณะของผู้นำมาโดยไม่รู้ตัว แล้วเป็นบุคลิกลักษณะของคนที่มีหัวใจ และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยด้วย เขาจะได้โดยไม่รู้ตัว พอวันรุ่งขึ้น เขาจะต้องไปขึ้นรถบัสใหญ่ เจอกันที่หน้ารัฐสภา ดร. อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ก็มาช่วย เสร็จจากหน้ารัฐสภา ก็ไปถวายสักการะพระบรมรูปรัชกาลที่ 7 บอกกล่าวความว่า ทำไมเราถึงต้องมีระบบรัฐสภา แล้วมันเกิดขึ้นอย่างไร มันเกิดความขัดแย้งอะไร ในชาติในขณะนั้นคือ พ.ศ. 2475 คณะราษฎร์มาอย่างไร แล้วก็ไปหาหมุด 2475 มันสำคัญ เกิดวันใดต้องทำลานพระรูปใหม่ แล้วถ้าหมุดหายไปล่ะ ก็เดินไปลานพระรูป บางส่วนเดินไม่ไหวก็ไปเอารถจอดลงไปหาหมุด แม้แต่ ดร. เอนก ไปทิศไหนก็ไม่รู้ แต่คนที่ค้นพบคือนักเรียนจากเชียงราย ดิฉันเป็นคนถ่ายรูปหมุดเก็บกลับบ้าน ครูก็ถ่ายเพื่อที่จะเอาไปสอนเด็กว่า หน้าตาเป็นอย่างไร

หลังจากนั้นก็ใช้เส้นทางถนนราชดำเนิน กองบัญชาการทหารสูงสุดในช่วงเกิดเหตุการณ์ตรงนี้เป็นอย่างนี้ มีกระบอกเสียงของพฤษภาทมิฬ มีเครื่องบินโปรยไปปลิวอะไรออกมา กลุ่มคนชุมนุมอยู่หน้ารัฐสภามีใคร อะไรอย่างนี้ เด็กเขาจะต้องจินตนาการภาพจากที่ ดร.เอนกท่านบรรยาย แล้วก็ไปถึงอนุเสาวรีย์ประชาธิปไตย มุมนี้กำลังสร้างอนุเสาวรีย์วีรชน มุมโน้นเคยเป็นกรมประชาสัมพันธ์แล้วถูกเผาไป ก็จะบรรยายภาพให้เห็น ทุกคนจะเดินไปถึงโรงแรมรอยัลรัตนโกสินทร์ มันเกิดอะไรขึ้น เข้าสนามหลวงบรรยากาศเป็นอย่างไร เข้าไปธรรมศาสตร์ เป็นเรื่องที่เด็กและครูที่อยู่ไกลเขานึกไม่ถึงว่ามันมาได้ยากลำบากขนาดนี้ อย่างดูแผนที่ก็จะรู้สึกตื่นเต้น แต่พอไปสัมผัสแล้วก็ได้จินตนาการภาพ เขารู้สึกว่า เขาสนุก เหมือนเขาได้อยู่ร่วมเหตุการณ์ แล้วเขาได้เกิดจิตสำนึกสาธารณะขึ้นมา

ช่วงบ่ายหลังจากกลับมาจากธรรมศาสตร์แล้วก็พักรับประทานอาหาร ครูกับนักเรียนก็บอกว่าเหนื่อยมาก เดินไกลมาก ถึงจะสนุกแต่เหนื่อย ร้อน พอกินข้าวเสร็จต้องหลับแน่เลย ก็กระซิบกับอาจารย์ว่า เขาจะหลับหรือเปล่านะ แต่ปรากฏว่า มีชีวิตชีวามาก แย่งไมโครโฟนพูดกันตลอดเลย อาจารย์อุทัยได้พูดตอนท้าย ก็ดีนะคะ จากที่เคยพูดบรรยายหรือพวกวิทยากรมาพูดๆ คราวนี้กลับกัน มิติใหม่เกิดขึ้น คือผู้ที่เข้ามาร่วมงานพูดชะก่อนตั้งเป็นชั่วโมง ทุกคนพูดหมด ผลพวงอันหนึ่งคือ นักเรียนชายจากโรงเรียนไหน ดิฉันจำไม่ได้ ชื่อ อารงณ์ บุญผ่อง ถ้าไม่เกิดแรงบันดาลใจอย่างสูงสุด เขาคงจะไม่ได้เขียน เป็นเด็กนักเรียนอยู่ต่างจังหวัด เขาไม่เคยรู้ว่าประเทศชาติ กว่าจะได้รัฐธรรมนูญ กว่าจะปฏิรูปการเมือง ดิฉันจะอ่านให้ฟัง แสดงว่าเขาก็มีความสนใจอยู่แต่เดิมนะคะ

ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง ฉันจึงมาหาความหมาย นี้ก็เป็นที่ทราบ กบฏ รศ. 130, 14 ต.ค. 16 , 6 ต.ค.19 มีภาพธรรมศาสตร์ ถนนประชาธิปไตยของไทย หมุด 2475 นี่แสดงว่าประทับใจหมุดมาก เวลาเราพูดถึงระบอบประชาธิปไตย คนลืมไปแล้วเหยียบหมุดทิ้ง ไปถวายสมเด็จพ่อ ก็เหยียมหมุดกันจมหมดแล้ว เส้นทางการศึกษาประชาธิปไตย ไม่ใช่เรียนรู้แค่ประวัติศาสตร์ที่เคยเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ต้องสานต่อ เพื่อให้อุดมการณ์และเจตนารมณ์ของเหล่าวีรชนผู้พลีชีพ ให้ประสบผลสำเร็จอีกระดับหนึ่ง สำคัญมากนะคะ เพียงแค่เรียนรู้เท่านี้ จะสานถนนประชาธิปไตยที่มีอยู่ ให้ยาวต่อเพื่อเป็นสะพานไปสู่สังคมประชาธิปไตยของไทย ดิฉันรู้สึกประทับใจ เราทำงานเพียงแค่วันครึ่ง แต่เขาได้ขนาดนี้ ลองนึกภาพนักเรียนต่างจังหวัด มาจากโรงเรียนที่มีนักเรียนประมาณ 1,000 คน เขาได้อย่างนี้ไป เขาไปขยายผลได้อีกมหาศาล

อีกคนเป็นผู้หญิง มาจากเชียงราย เขียนทันที กินข้าวเสร็จวิ่งเอามาให้อาจารย์ ไม่กล้าพูด เลยบอกเขาว่า เดี๋ยวหนูต้องพูดด้วยนะ อ่านให้ฟังนะคะ

...เห็นลานโพธิ์ สนามบอลย้อนรำลึก
การเกิดศึกประชาธิปไตยในเมืองหลวง
ประชาชนนักศึกษามาเพื่อทวง
สิทธิทั้งปวงเพื่อมวลชนเหล่าคนไทย
วีรชนพลีชีพเอาเลือดล้าง
พลีทั้งร่างวิญญาณเพื่อยอมให้
คนข้างหลัง รุ่นลูกรุ่นต่อไป
ธำรงไว้ประชาธิปไตยให้ยืนอยู่

น.ส. นววรรณ ห้อยยี่ภู่
ม.5/8 โรงเรียนตำรวจราชสงค์เดราะห์ จังหวัดเชียงราย

คุ้มค่าไหมคะ วันครึ่งเกิดจิตสำนึกขึ้นมาขนาดนี้ ที่ยกตัวอย่างนี้ ก็เป็น out put ที่ดิฉันคงไม่ต้องบอกว่าตัวเองสำเร็จหรือไม่สำเร็จอย่างไร จากเสียงของผู้ที่มาร่วมงาน ดิฉันจะอ่านให้ฟังจากการถอดเทป

อีกอัน น.ส. สุรีรัตน์ ศรีสุวรรณพร นักเรียนจากโรงเรียนสายปัญญาในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้ไปที่คณะกรรมการเลือกตั้ง ก็บอกว่า ที่ไปมานี่มีประโยชน์มาก ตอนแรกเขาก็จะบรรยายหน้าที่ กกต. ได้รู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งที่ไม่เคยรู้มาก่อน ว่ามีการแบ่งเขตอย่างไร มีการเลือกตั้งอย่างไร จะได้ไปบอกเพื่อน เพราะจากส่วนกลางลงไปทำเวิร์กช็อป ลงไปอธิบาย ครูยังงงเลย อีกคนชื่อรัชนี แมนเมธี จากโรงเรียนสายปัญญา ไปเยี่ยมคุณทองใบ ทองเปาว์ บอกว่า สิ่งหนึ่งที่ได้พบมากสำหรับคนที่เป็นครู ก็แสดงว่าเขาเป็นอาจารย์ คือรู้แล้วว่าการเรียนการสอนที่เราจัดมา มันผิดในกรณีที่ว่า เราสอนให้เด็กอยู่แต่ในโรงเรียน แต่ถ้าไปอย่างนี้ จะสนุกมากเลย แล้วก็ได้อะไรเยอะแยะ มีความรู้สึกว่ากลับไปแล้วจะพยายามเปลี่ยนตัวเอง จะลองสอนจากทฤษฎีครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งให้ออกไปปฏิบัติ คิดว่าเป็นแนวทางการจัดที่ดีมาก และคิดว่าตัวเองได้ประโยชน์มาก ตรงนี้คือเขาเริ่มคิดแล้ว วิธีบริหารจัดการหลักสูตรของตัวเอง ว่าจะทำอย่างไรให้มันสนุก

มีนักเรียนอีกคนหนึ่งบอกว่า ผมไปที่บ้านคุณทองใบ ทองเปาว์ ก็ได้การศึกษานอกสถานที่ ซึ่งผมไม่เคยได้มาก่อนเลย ผมเรียนอยู่แต่ในห้องเรียน ทำให้เห็นว่า การเรียนนอกสถานที่ ได้ทั้งความสนุก ได้ทั้งประสบการณ์ และได้ทั้งความรู้ ที่เราได้จากหนังสือเป็นตัวอักษรมานั้น ที่จริงมันได้จากคำพูดที่ร้อยเรียงมาจากเรื่องจริง อีกคนบอกว่า การศึกษาของไทยนี้พลาด เน้นท่องจำมากเกินไป ที่ผมได้ไปพบคุณจาตุรนต์ ได้รู้เรื่องการปฏิรูปการศึกษา ที่นอกจากจะพัฒนาคนให้มีศักยภาพ มีคุณธรรมแล้ว ยังต้องเข้าใจการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยด้วย ที่ผมได้ไปคราวนี้ รู้สึกว่า คุณจาตุรนต์ ฉายแสง เป็นคนสุภาพ ปกติผมจะไม่ค่อยถูกชะตากับนักการเมืองฝ่ายค้านเท่าไร

ครูสุนทร ครองประเสริฐ อาจารย์จากอ่างทอง ไปที่ กกต. บอกว่า คิดว่าตัวเองจะต้องลงไปช่วย กกต. เพราะว่าทาง กกต. ลงไปแล้วไม่เข้าใจ แต่พอมาส่วนกลาง แล้วมาซักถามโดยตรง ก็เข้าใจ ทีนี้อาจารย์ท่านนี้ก็บอกว่า ท่านก็ไล่เรียงประวัติศาสตร์ที่มันเกิด ท่านก็บอกว่าจริงๆ แล้วประชาธิปไตยของเรา ก็เพิ่งจะได้ มันก็จริง จากพฤษภาทมิฬ 35 เราก็ไล่เรียงมา 6 – 7 ปีเอง ฉะนั้นเราต้องไม่ท้อถอย ฆ่ากันมาเยอะแล้ว ต่อไปก็หนักแน่นหน่อย ต้องมีขันติธรรม มีจริยธรรม เข้าไปมีส่วนร่วม ไม่ใช่เขาสร้างแล้ว มาบอกประชาพิจารณ์อย่างนี้ เราก็ต้องสอดส่ายสายตาเหมือนกัน ประชาชนก็มีความผิด ใครทำอะไรอยู่หน้าบ้านแล้วตัวเองไม่สนใจ พอมันเกิดเรื่อง ถึงจะโวยวาย อันนี้ก็ช้าเกินไป

อีกคนนายทองดี แย้มสวน จากโรงเรียนธนราษฎรบำรุง ปทุมธานี บอกว่าการแสวงหาอำนาจเพื่อตัวเอง เพื่อกลุ่ม หรือพวกพ้องยังอยู่ในวังวนเดิม ประเด็นที่อยากเสริมในข้อที่เรากำลังคุยกันอยู่คือ การปฏิรูปการศึกษาจะหนุนช่วยการปฏิรูปการเมืองได้อย่างไร ตรงนี้ผมอาจจะให้เพื่อนครูที่อยู่ในที่ประชุมนี้ ได้สังเกตรูปแบบที่สถาบันนโยบายการศึกษากำลังให้เราเข้าร่วมประชุม ช่วงเช้ามีวิทยากรให้ความรู้ ช่วงบ่ายพบบุคคลสำคัญทางการเมือง ซึ่งทำให้เราได้ใกล้ชิดนักการเมืองที่มีบทบาทหรือมีประสบการณ์ตรงทางการเมือง อีกวันตอนเช้า เราไปเส้นทางถนนประชาธิปไตย ตรงนี้ถือว่า สถาบันนโยบายศึกษาได้สอนอะไรให้กับคณะครูที่มาอยู่ที่นี่ นี่คือการเรียนการสอนรูปแบบหนึ่ง อาจารย์เริ่มคิดขึ้นมาได้แล้ว ผมคิดว่ารูปแบบนี้เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้สังคมศึกษา ซึ่งอาจมีรูปแบบที่หลากหลายได้อีก นักเรียนก็พูดไว้แล้วว่า ประสบการณ์นี้คงไม่ได้ที่โรงเรียน ฉะนั้นเราจะทำอย่างไรจึงจะให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ได้มากที่สุด รูปแบบนี้สถาบันนโยบายศึกษาได้ทำให้เราเห็นแล้ว เพียงแต่สถาบันไม่ได้บอกเท่านั้นเองว่า ตรงนี้เอาไปใช้ได้เลย อันนี้เป็น hidden agenda ของดิฉัน ทำๆ ไปแล้วอยากจะดูซิว่า จะมีการสะท้อนกลับอย่างไร

ดิฉันเห็นว่า ทุกคนได้คู่มือของการเรียนรู้ไปแล้ว ทั้งนักเรียนและครู ทุกคนเริ่มฉุกคิดขึ้นมาแล้วว่า กลับไปจะทำอะไรกับห้องเรียน กับโรงเรียนของตัวเอง นายจรัญ บูรณะสมภพ โรงเรียนญาณเวชวิทยาคม จากวันนี้ได้ไปทัศนศึกษามา ผมคิดว่า ได้อะไรหลายอย่าง แต่ที่ประทับใจมาก คือ ดร. อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้เล่าถึงประวัติการแลกรัฐธรรมนูญมาด้วยชีวิต ผมรู้สึกว่า ทำไมผู้ที่เสียชีวิตจึงต้องมาเสียชีวิต ขอฝากไว้ว่า บรรพบุรุษได้รัฐธรรมนูญมาด้วยการแลกเลือดเนื้อและน้ำตา กระผมขอสัญญาว่า จะรักษาประชาธิปไตยด้วยชีวิต เช่นเดียวกัน ขอบคุณครับ

เห็นไหมคะ ทุกคนได้แรงบันดาลใจที่จะไปสร้าง "บุคลิกภาพประชาธิปไตย" ให้เกิดขึ้นในตัวเอง และหมู่พวกพ้องสถาบันการศึกษา ก็เป็นข้อสรุปไปในตัวว่า เราจะทำอย่างไรให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ ซึ่งเป็นเรื่องที่สร้างได้ไม่ยาก การเรียนรู้มีหลายรูปหลายทาง การเรียนในระบบก็ยังสำคัญ แต่มันเป็นเพียงหน่อหนึ่ง มันมีอีกหลายหน่อที่ต้องเสริมกัน เพื่อให้เกิดหน่อที่สมบูรณ์ เป็นคนที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ มีศักยภาพที่จะเป็นพลังผลักกงล้อประชาธิปไตยของเราให้เคลื่อนไปข้างหน้า ถ้าเราไม่สร้างคน ไม่หล่อหลอมคนให้มีศักยภาพ มีบุคลิกภาพที่แข็งแรง เขาก็คงจะไม่มีแรงไปผลักกงล้อใดๆ ได้อีก

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม</u>

คุณพัฒนจรินทร์ :

ที่นำเสนอนี้ เป็นกิจกรรมตอนปี 41 แล้วหลังจากนั้น ไม่ทราบว่า หน่วยงานที่จัดทำโครงการนี้ได้มีกิจกรรมอะไรที่ต่อเนื่อง ในการที่จะเก็บเกี่ยวหรือติดตามผลกิจกรรมในครั้งนั้นบ้าง ประเด็นที่ 2 คือ ตอนที่จัดกิจกรรม ไม่ทราบ

ว่า มีการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาหรือหัวใจหลักของคำสองคำ คือ "การปฏิรูปการศึกษา" หรือ "การปฏิรูปการเมือง" ชัดเจนหรือเปล่า คือเด็กได้มีส่วนที่จะคิดหรือพูดคุยกันในเรื่องนี้ขนาดไหน ที่ถามเพราะปัจจุบันเรื่องปฏิรูปการเมือง ดิฉันเองก็ถามตัวเองบ่อยๆ ว่าในช่วง 3 – 4 ปีที่ผ่านมา เราเองเคยมีส่วนร่วมในการรณรงค์ในการผลักดันให้เกิดการใช้รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน แล้ววันนี้เกิดอะไรขึ้นบ้างกับสิ่งเหล่านั้น เป้าของการปฏิรูปทางการเมืองที่รับรู้ร่วมกันหรือผลักดันกันมา ยังคงอยู่หรือเปล่า ยังเป็นอย่างที่เราต้องการหรือเปล่า จากปรากฏการณ์ทางการเมืองหรือทางสังคมหลายๆ อย่าง รวมถึงเรื่องการปฏิรูปการศึกษาด้วย

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

เป็นคำถามที่ดีมากเลยค่ะ ดิฉันยังไม่ได้ขมวดให้ อยากจะให้ต่อ ปรากฏว่าได้มาจริงๆ ประเด็นที่ว่า ได้ทำความเข้าใจกับผู้เข้าร่วมสัมมนาหรือยัง ดิฉันจะไม่บอก เพราะผู้สัมมนานี้ไปคิดค้นเขียนบทความส่งมาก่อน แล้วไม่มากก็น้อย เขาอยู่ในช่วงกระแสร้อนแรงของการปฏิรูปการเมือง เขารับรู้มาส่วนหนึ่ง ส่วนจะลึกมากน้อยแค่ไหน เขาก็ต้องไปคิด-อ่าน แล้วก็เขียนส่งมาที่สถาบันนโยบายศึกษาที่เรามีการประกวดบทความ นั่นเป็นอีกขั้นหนึ่งที่เขาจะขยายการเรียนรู้ของเขา ส่วนการมาที่สถาบันนโยบายศึกษาจัดงานนี้ เขาจะได้โดยตรง เราจะไม่บอกตรงๆ เขาจะได้จากอะไร เขาจะได้จากการฟังบรรยาย ประชุมสั้นร่วมกัน เห็นความสอดคล้องต้องกันว่า ปฏิรูปการเมืองคืออะไร จากวิทยากรหลากหลาย แล้วการศึกษากับการเมือง อะไรมาก่อนมาหลัง จะเป็นเนื้อเดียวกันได้ไหม เราจะมองอย่างแยกส่วนหรือส่วนเดียวกัน มันต้องไปด้วยกันหรือมันต้องไปทีละขั้น อันนั้นเขาก็จะได้จากวิทยากร

ในช่วงบ่าย ที่ส่งไปพบกับบุคคลสำคัญก็ได้จากประสบการณ์ตรง เขามีความคิด มีคำถามอะไร เขาแลกเปลี่ยนได้หมด เขาจะกลับมาเป็นรังนกกระจอกใหญ่ แลกเปลี่ยนกันเอง ฉะนั้นในช่วงเวิร์กช็อปที่ท่านอาจารย์อุทัย ดุลเกษมดูแล อาจารย์ได้เพิ่มเติมเสริมแต่งให้ หลังจากที่รังนกกระจอกแย่งไมโครโฟนกันพูด ที่ดิฉันอ่านให้ฟังนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่ง นักเรียนและครูแทบจะทุกคนแย่งกันพูด จนแบบดิฉันซึ่งมี hidden agenda ไว้ในงานนี้เยอะมาก รู้สึกภูมิใจเพราะว่ากิจกรรมนี้คิดยาก แล้วโดยประสบการณ์ ขอบอกนิดหนึ่งว่า ดิฉันทำกิจกรรมนี้มาหลายรูปแบบ มันเป็นเรื่องยากที่จะเข้าถึงระบบโรงเรียน

ประสบการณ์ตรงจากวัยเด็กของดิฉัน คือดิฉันเป็นเด็กกิจกรรมตั้งแต่อยู่โรงเรียน เป็นด้วยตัวเอง ไม่ได้มีการชักนำ เพราะความที่เป็นคนอ่านหนังสือมาก ดิฉันอ่านธรรมสังคมนิยมของท่านพุทธทาส เมื่ออยู่ ม.ศ. 3 ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นตั้งคำถามที่ให้ดิฉันต้องไปหาต่อ อีกไม่รู้กี่สิบเรื่อง ส่วนหนังสือสยามรัฐของท่านคึกฤทธิ์ ดิฉันอ่านตั้งแต่ดิฉันอยู่ประถมปลาย ดิฉันเข้าห้องสมุดแห่งชาติตั้งแต่อยู่ประถมปลายทุกวันเสาร์-อาทิตย์ มีผู้ใหญ่นั่งเก้าอี้ ดิฉันกลัวเพราะดิฉันเป็นเด็กต่างจังหวัดเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ ใหม่ๆ ดิฉันไม่กล้านั่ง ดูมันหรูหราฟู่ฟ่า ก็ไปดึงๆ หนังสือมากองที่พื้น แล้วก็มานั่งอ่าน จนโดนแม่ว่าหายไปไหน เด็กผู้หญิงทำตัวไม่ดี ดิฉันก็ทวนกระแสมาตลอด พอเราเริ่มต่อยอด เริ่มรู้เริ่มสงสัยกันมากมาย ก็ต้องหาอ่านอยู่เรื่อย พอเริ่มสงสัยมาก มันก็อยากทำมาก อย่างที่บอกว่า เรียนเพื่อที่จะทำ เรียนเพื่อที่จะรู้ เรียนเพื่อที่จะได้รับการยอมรับ เรียนเพื่อที่จะทำอย่างไรให้เราได้เป็นคนที่สมบูรณ์ ดิฉันก็ร่วมมือกับเพื่อนในโรงเรียน ทำวารสารโรงเรียน แล้วก็หาญกล้าไปร่วมกับนักเรียนชาย ดิฉันมาจากโรงเรียนสตรีล้วน จะไปร่วมข้ามถิ่นข้ามถนนไป เยื้องกันเป็นโรงเรียนชายเป็นโรงเรียนรัฐบาลด้วย เธอเอากับฉันไหม ทำด้วยกัน แล้วยุคนั้น กอ.รมน.เข้มแข็งมาก ก็เรียกว่าสลายเสียจนดิฉันขวัญเสีย ดิฉันไม่มีความประทับในการเรียนตั้งแต่นั้นมา พอดิฉันหลุดจากโรงเรียนได้ พอเข้ามหาวิทยาลัย ก็รู้สึกว่าเป็นโลกของดิฉันเอง ดิฉันเรียนหนังสือได้ดี มีความรับผิดชอบแล้วก็ทำได้ ดิฉันก็ทำกิจกรรมในมหาวิทยาลัย เป็นที่ยอมรับของอาจารย์ทุกคน ดิฉันจะมีเพื่อนที่เป็นอาจารย์มากกว่าเพื่อนที่เป็นนิสิตด้วยกัน เพราะว่าคุยกับเพื่อนแล้วไม่รู้เรื่อง พอคุยกับอาจารย์แล้วรู้เรื่อง แล้วก็ต่อยอดได้ มันกระหาย คือมันจะต้องไปหาต่อ พอสงสัยก็มา ปุจฉา วิสัชนา กันต่อ มันสนุก เพราะฉะนั้นมันเป็นแรงกดดันตั้งแต่มัธยม คืออยากจะทำอะไรดีๆ แล้วทำไม่ได้ ก็มาทำในวัยมหาวิทยาลัย ดิฉันตั้งเป้าเลย ดิฉันปฏิเสธระบบราชการ แต่ก็ไม่ได้รังเกียจท่านที่รับราชการ คือตัวเองจะไม่เข้าไปอยู่ในระบบราชการ ก็จะทำงานระหว่างประเทศ แล้วพอมาจับตรงนี้ ดิฉันเรียนปริญญาโททางด้านการ

ทูต ที่จุฬาฯ อาจารย์ชัยอนันต์ ท่านอาจารย์สุขุมพันธ์ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา บอกให้มาช่วยตรงนี้ ก็มาช่วยงานทางด้าน international security study แล้วก็มาช่วยทางด้าน civic education ซึ่งท่านอาจารย์ชัยอนันต์ท่านก็เสนอโครงการนี้ไปที่มูลนิธิอาเซีย พอท่านเสนอไป ที่มูลนิธิคอนราด อดินาว ก็ส่งตัวมาดูท่าน ท่านก็เรียกดิฉันมาด้วย หลังจากนั้นสัปดาห์เดียว ก็มีการตอบกลับมาว่า สนับสนุนโครงการของท่านอาจารย์ชัยอนันต์เป็นเงินหลายล้าน อาจารย์บอกว่าอย่าเพิ่งทิ้งผมไปไหนนะ เอาละก็บ้ากันต่อ คือการเมืองนี้มันเหมือนอยู่ในสายเลือดแล้ว ก็จับมาทำ

ตอบคำถามที่สอง ว่าได้มีการติดตามผลไหม ยังไม่ได้อ่าน ปรากฏว่าครูที่มาร่วมงาน เขาพูดไมโครโฟนกันเลยว่า ในเมื่อเราพบวิธีการเรียนการสอนแล้วนี้ เราน่าจะได้มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนกัน ปรากฏว่าเขาทำ network กันเสร็จเลย ขอที่อยู่กัน แล้วก็ประชุมกันหลังดิฉันเสร็จสิ้นงาน นักเรียนก็เหมือนกัน รวมกลุ่มแลกเปลี่ยนกัน เราก็ปล่อย เพราะว่างานเราเสร็จเร็วเกินคาด ที่จริงกิจกรรมเยอะ แต่เขา absorb ได้เร็วมาก แล้วนักเรียนมาจากระดับ ม.4-ม.5 ปรากฏว่าพอเขากลับไป ทางโรงเรียนให้เขาไปพูดในหอประชุมของโรงเรียน ครูก็ตื่นเต้น ครูที่มาจากสุไหงโกลกกับเชียงราย อยู่ไกลมาก คือโอกาสเขาน้อย เขาบอกว่าไม่เคยมีโอกาสอย่างนี้ในชีวิต ตอนพูดในห้องประชุม เขาบอกว่า ที่ศึกษานิเทศจัดนะ 20 ปี ที่เขารับราชการมา เขาเบื่อมาก ปรากฏว่ามีศึกษานิเทศอยู่ในห้องนั้นด้วย 2 ท่าน จัดอย่างไรก็ไม่สนุก มีแต่ชี้แจง รับฟัง มันเหมือนเรียนหนังสือ ก็ปรากฏว่าศึกษานิเทศที่อยู่ในห้องนั้น ก็ออกมากร่อมแกร่มนิดหน่อย ท่านอาจารย์อุทัย ท่านก็มีลีลาที่จะทำให้เกิดการสมานฉันท์ได้

ส่วนนักเรียนที่เขาได้ไปพูดที่ห้องประชุมหรือหน้าเสาธงก็แล้วแต่ ปรากฏว่านักเรียนที่มาร่วมงานกับเรา เขาไปคิดและสร้างบทบาทของเขาได้เองเมื่อกลับไป ทุกคนได้รับการคัดเลือกเป็นประธานนักเรียน แล้วเขาไป set ระบบการทำงานของเขาเองแบบมีส่วนร่วม อาจารย์ก็รับฟังเขา เขาก็รับฟังอาจารย์ เสร็จแล้วเขาก็ไปเสนอทำงานในมิติต่างๆ ตามความเหมาะสมและความคิดเห็นของเขาให้เกิดขึ้น ดิฉันก็เดินสายไปหลายจังหวัดหลายท้องที่ เพราะเราจะมีสัมมนาอยู่เรื่อยๆ ในเรื่องการกระจายอำนาจหรืออะไรก็ตาม เราก็จะเชิญนักเรียนและครูที่เคยมาร่วมงานกับเรา เราไปที่ไหนกลุ่มคนเหล่านี้เราจะสอยไว้ตลอด เพราะเราจะติดตามผล มันน่าชื่นใจ เขาจะรีบมาทักทายว่า ตอนนี้เขาทำอย่างนี้ๆ มีอยู่วันหนึ่ง ดิฉันก็จัดประชุมที่สยามซิตี้ พออยู่กรุงเทพฯ ดิฉันก็จะเชิญอาจารย์ที่กรุงเทพฯ ปริมณฑลที่เคยร่วมงานอาจารย์จากสายปัญญา มาบอกขอบคุณมากเลย พอได้ไป network กันแล้ว ก็นัดประชุมทำหลักสูตรกันใหม่ ตอนนี้ก็เสนอผู้อำนวยการ ท่านก็เอาด้วย พอหลังจากนั้นเขาก็ไปจัดงานของเขาเอง ที่จะระดมความคิดเห็น สร้างหลักสูตรของเขา เราบอกว่าถ้าเขาจะทำอะไร ถ้าเขาจะแสวงหาลู่ทางในการจัดงาน อยากเชิญคน บอกมาที่เรา เราจะช่วยประสานให้เขาอยากจะได้ใคร คนเป็นรัฐมนตรีหรือเป็นปลัดกระทรวง เราอยู่ตรงนี้ แต่ละท่านเหล่านี้เขารู้จักสถาบันนโยบายศึกษาดี เราเพียงแต่โทรศัพท์ไป แล้วให้คนทางโน้นส่งคนไป แล้วก็ได้ พวกครูจะกลัว เพราะว่าเป็นระบบผู้ใหญ่ แต่เนื่องจากเราทำงานเป็นเอ็นจีโอ เอาความคล่องแคล่วรวดเร็ว แล้วเอาประสิทธิภาพของงาน คือเราต้องการแข่งกับสถานการณ์ด้วยการทำงานแต่ละครั้ง ฉะนั้นเราก็ลัดวงจรไว้หมด

ดิฉันเห็นแล้วชื่นใจว่า เขากลับไปแล้ว เขาทำได้ นักเรียนเองก็ไปเป็นผู้นำ ซึ่งดิฉันรู้สึกว่ามันบรรลุ เพราะดิฉันมี hidden agenda ว่าให้เขาไปพบกับผู้นำในหลากสไตล์ ให้เขาเห็นวิถีชีวิต วิธีคิดวิธีทำงาน เขาก็จะได้รู้สึกว่าคนนี้เป็นฮีโร่ อย่างคนที่ไปพบคุณทองใบ เขาพูดทั้งน้ำตาว่า เขาไม่เชื่อเลย ได้ยินแต่ชื่อคุณทองใบ ทองเปาว์ เป็นนักกฎหมายผู้ยิ่งใหญ่ ได้รับรางวัลแมกไซไซ นึกว่าจะอยู่บ้าน มีออฟฟิศหรูหรา ที่ไหนได้ เป็นออฟฟิศกระทัดรัดเล็กๆ เขาบอกว่า นี่เป็นลักษณะที่เขาจะต้องปฏิบัติดี โดยไม่จำเป็นจะต้องมีเงินทอง ขอให้เป็นคนดีก็แล้วกัน ทำเพื่อประเทศชาติ

อาจารย์รุจา :

ประเด็นแรก เท่าที่ฟังคือทำไว้ตอนปี 41 หลังจากนั้นได้มีการทำต่ออีกหรือไม่ คำถามที่สอง มองในแง่ว่า ถ้าเรามองภาพในอดีต ดิฉันก็อยู่ในยุค 14 ต.ค. หลังๆ มานี้ นักศึกษาในระบบมหาวิทยาลัย จะมีบทบาทน้อยลง ไม่ทราบว่า สถาบันมองทิศทางที่จะเข้าไปมีส่วนกระตุ้นจิตสำนึกตรงนี้มากขึ้นหรือไม่ เพราะในวัยเด็กเราก็ให้เขาด้วย แต่อย่างเด็กในมหาวิทยาลัยก็ควรจะมีโอกาสที่จะได้รู้

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

ประเด็นแรกที่ท่านถาม เรามีแบบสอบถามไว้ในงาน ว่าใครเป็นอย่างไร เพราะเราเตรียมเฟส (phase) ต่อไปไว้แล้ว คนที่ตอบแบบสอบถาม จะตอบดีหรือไม่ดี ไม่เป็นไร เราเชิญร่วมงาน แสดงว่าสนใจจริง ส่วนคนที่ไม่ได้ตอบแบบสอบถาม ดิฉันถือว่าท่านได้รับผลงานแล้ว แต่ท่านขาดความรับผิดชอบ ท่านก็จะไม่ได้รับเชิญ ฉะนั้นระบอบประชาธิปไตยนี้วินัยเป็นสิ่งสำคัญ

เฟสต่อมา สถาบันนโยบายศึกษาทำวิจัยมาชิ้นหนึ่ง โดยท่านอาจารย์ชัยอนันต์เชิญผู้เชี่ยวชาญจากออสเตเรียมา เรื่อง "บทบาทของคนต่อชุมชนในการเรียกร้องระบอบประชาธิปไตย" เพื่อดูว่าคนหลากวัฒนธรรม ทั้งมุสลิม พุทธ คริสต์ อยู่ร่วมกันอย่างไร เรามีตุ๊กตาเพื่อให้เขาเข้าร่วมงานให้มาทำเวิร์กช็อป เขาจะได้กระชับมากขึ้น เขาจะได้เห็นภาพมากขึ้น จะได้ไปสานต่อในวิชาสังคมศึกษาของเขา ก็มากัน 40 กว่าท่าน จัดที่เขาใหญ่ เป็นเวิร์กช็อป 2 วัน ได้เชิญท่านอธิบดีกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาฯ ไปด้วย ท่านอาจารย์ชัยอนันต์ไป ก็ปรากฏว่าเราได้สอนกลวิธีการเรียนการสอนเพิ่มไปอีก เรื่องการทำ Mind Mapping เพื่อให้สามารถจัดระบบสมองได้ดี เรากำลังจะสอนเรื่องกิ่งก้านสมอง ที่เขากำลังฮิตกันอยู่ คุณต้องจับแผนที่ความคิดของคุณให้ได้ ถ้าทำได้ หลักสูตรก็เป็นเรื่องย่อย เพราะคุณมีความรู้ กรมวิชาการเขาก็บอก แล้วก็สอนอะไรบ้าง สอนมาตั้งนาน มันเต็มหมด แต่คุณจะจัดลำดับการเรียนการสอนอย่างไรให้มันมีเสน่ห์ นอกจากเราจะมีตุ๊กตาให้เขาลองทำ ให้ทำเวิร์กช็อบ เขาต้องทำ Mind Mapping ให้เป็นด้วย เพื่อที่เขาจะได้ไปถ่ายทอดให้นักเรียนเป็นด้วย อันนั้นเป็นเฟสที่ 3

หลังจากที่เขามีคู่มือติดหัวติดมือไปแล้ว ไปลองทำดู ไปสร้างเครือข่ายมาแล้ว ก็เอาเข้ามาทำ เขาก็ทำได้ ทุกคนตื่นเต้นมาก อย่าง Mind Mapping นี่ หลักสูตรเขาเรียนเขาสอนกันเป็นหมื่น หนังสือเล่มหนึ่งราคาเป็นร้อย แต่เราไม่เก็บสักบาทเดียว เขาก็ตื่นเต้นกับสิ่งที่เขาจะได้ไป แล้วก็เอาไปใช้กับนักเรียน หลังจากนั้นเวลามีจัดสัมมนา เขาก็จะมาบอก อย่างวิชาพุทธศาสนา เป็นวิชาน่าเบื่อ เขาจะต้องทำอะไร มันถึงจะสนุกมากขึ้นไปอีก เหมือนกับว่านักเรียนได้วาดรูปไปด้วย ดีกว่าฟังอาจารย์แล้วก็จด มันทำให้ง่วง ดราวนี้ได้วาดรูป มีกระดาษสีมีอะไรขึ้นมา แล้วก็เอาไปโชว์กัน สนุกสนาน ไม่ต้องมานั่งเก้าอี้ คุณจะไปนั่งใต้ต้นไม้ที่ไหนก็แล้วแต่ ไปทำเลย แล้วเอางานมาส่ง ทำเป็นกลุ่มบ้าง เดี่ยวบ้าง

หลังจากนั้น ถ้ามีการสัมมนาอะไรก็ตาม ดิฉันจะเชิญ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง อบต. เรื่องกฎหมาย เรื่องศาลรัฐธรรมนูญ ดิฉันไปที่ไหน ก็จะบอกให้คนเหล่านี้เข้ามา เขาจะได้ข้อมูลเหล่านี้ไปขยายผลในการเรียนการสอน คือเราจะมีสิ่งพิมพ์ออกมามากมาย เป้าหมายของเราอยู่ที่เยาวชนกับครู ครูก็บอกเราว่า หนังสือที่เขาอ่านนี้ มันเหมือนขยะ เขาไม่สามารถที่จะจับได้ว่าอันไหนถูกหรือผิด แต่ว่าสิ่งพิมพ์มันจะมี newsletter เขาบอกว่า เขาเอาไปสอนได้ เอาไปติดบอร์ดให้นักเรียนอ่าน อย่างหนังสือเราก็ทำให้เยาวชนอ่านได้ง่าย ตัวอย่างเล่มหนึ่งก็ update จากเล่มที่เยาวชนทำเมื่อมีรัฐธรรมนูญออกมา คือเราจำเป็นต้องปรับข้อมูลกฎหมาย รูปต่างๆ ครูเขาก็ใช้เป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน

ทีนี้กลับมาสู่คำถามที่ว่า จะสืบสานเจตนารมณ์อย่างไร อย่างที่ได้พูดไว้ตั้งแต่ต้นว่า การเมืองเป็นเรื่องที่น่ากลัว อย่าว่าแต่จะหาญกล้าไปศึกษาอะไรเลย แต่ดิฉันกล้า ดิฉันถึงได้ทำแผนที่ขึ้นมา แล้วก็คิดว่าจะต้องจัดประวัติศาสตร์สัญจร แล้วดิฉันก็นำมาจัดในงานนี้ แผนที่ที่ว่า ดิฉันทำในปี 2535 เหตุการณ์เสร็จใหม่ๆ ทำเลย พอเกิดพฤษภาทมิฬ มันจะต้องมีการเลือกตั้ง แผ่นนี้เราพิมพ์มา 50,000 ใบแจกทั่วประเทศ ฉะนั้นเราต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรม เมื่อดิฉันพิมพ์สิ่งเหล่านี้มาแจก ดิฉันไม่รู้ว่า เขาเอาไปเก็บไว้หรือเปล่า ดิฉันก็เอาของที่ดิฉันมีอยู่ตั้งแต่ปี 35 นี้มาใช้ในปี 41 เลย เพราะว่ากลิ่นอายการเมือง เริ่มที่จะยอมรับการอยู่ร่วมกันในระบอบประชาธิปไตยแล้ว ดิฉันก็ทำประวัติศาสตร์สัญจรขึ้นมา เรียกว่า "เส้นทางประชาชน ถนนประชาธิปไตย" ทุกคนเขาก็จะสนุกตื่นเต้น แล้วได้แรงบันดาลใจอย่างที่ดิฉันอ่านให้ท่านทราบ ขนาดนักเรียนเขียนบทกลอนที่พอคนได้ฟังแล้วต้องเงียบกริบ ดิฉันเห็นว่า นี่เป็นภาระหน้าที่ของคนร่วมสมัยที่จะต้องสืบสานงานให้ดี ดิฉันตั้งปณิธานไว้นานว่า ทำอย่างไรที่จะใช้สิ่งเหล่านี้ มาทำให้เกิดประโยชน์ เกิดความรู้ตรงนี้ พอดิฉันสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้นมา แล้วจะใช้อย่างไร พอมีงานสัมมนา ดิฉันก็ไปเก็บสิ่งที่เราทำๆ ไว้แล้วมา

เป็นเอกสารสัมมนา ทุกคนอาจจะมองว่าเป็นเรื่องอะไรที่ง่ายๆ แต่ดิฉันมองว่า จะต้องใช้ให้มันเกิดคุณค่าเพิ่มในงาน มันไม่ใช่แค่เอกสาร แต่เกิดมูลค่าในจิตใจเราเองด้วย

จากที่ดิฉันได้อ่านให้ฟังนั้น ก็คิดว่าประสบความสำเร็จ ส่วนหนึ่งก็เพราะอาจารย์คณบดี มหาวิทยาลัยทักษิณ ภาคใต้ ซึ่งลูกศิษย์ลูกหาเขาก็จะไปร่วมงาน ขอให้ดิฉันจัดย้อยรอยประวัติศาสตร์ 2 ครั้งในเรื่องนี้ เมื่อปีก่อน 1 ครั้ง และปีที่แล้ว ปีก่อนนี้เรามีนักศึกษาวิชาเอกทางด้านนี้มาด้วย พอจัดเสร็จ ดิฉันก็ให้พบปะกับคนที่อยู่ในเหตุการณ์จริงเลย นั่งจับกลุ่ม 4 – 5 กลุ่ม คนทางใต้เขาก็ขึ้นมาพักที่หอพักมหาวิทยาลัย พอวันรุ่งขึ้นดิฉันก็จัดโปรแกรมให้เขา ก็ไปนั่งริมแม่น้ำท่าพระจันทร์ แล้วก็นั่งเสวนากับคนที่ผ่านเหตุการณ์นั้น ว่าทำไมเขาถึงตัดสินใจเข้าร่วมกับเหตุการณ์ ทำไมเขาต้องเข้าป่า ทำไมเขาต้องต่อต้านอะไรนักหนา เด็กรุ่นหลังไม่รู้เรื่อง ปรากฏว่าคนรุ่นเก่าที่เขามาเสวนาด้วย ดิฉันก็บอกไปว่าอย่าพยายามเล่า แต่ปุจฉา-วิสัชนานะ ต้องแลกเปลี่ยน พอเล่าแล้วมันไม่เกิดปัญญา ต้องแลกเปลี่ยน ต้องให้เขาถาม ทำอย่างไรถึงจะสร้างสิ่งแวดล้อมให้เกิดการซักถาม

ต่อจากนั้นมา ก็เอาครูสังคมภาคใต้ทั้งหมดขึ้นมา ดิฉันก็จัดให้ แล้วเชิญวิทยากรหลายคนที่อยู่ในเหตุการณ์ ดร. สุชาชัย ยิ้มประเสริญฐ อ.ธรรมรงศักดิ์ ซึ่งช่วยงาน อ.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ พวกนี้ก็จะรู้เรื่องประวัติศาสตร์ดี ซึ่ง ดร. เอนก ก็มีภารกิจ มาช่วยพูดให้ไม่ได้ เชิญอาจารย์ จรัญ ดิษฐาอภิชัย ซึ่งตอนนี้เป็นคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ท่านก็ยินดี พอตกบ่ายต้องปรับรูปแบบ แต่เดิมเราทำกับนักศึกษา ทีนี้พอเอาอาจารย์มา ดิฉันคิดว่าเขาต้องพบกับคนที่สร้างสติปัญญาได้ ก็ให้เขาได้พบกับ คุณศิลา โคมฉาย กวีซีไรซ์ ซึ่งเป็นคนใต้ คนใต้เจอกันแล้วก็ส่งสำเนียงใต้กันสนุกสนาน ให้เขาพบกับพี่หงา สุรชัย จันทิมาทร ดิฉันคิดว่า คนเป็นครูบาอาจารย์ ถ้าพูดแต่วิชาการมันน่าเบื่อ ชีวิตมันมีมิติอื่นอีก มันมีเรื่องสุนทรียภาพ ซึ่งมันสร้างประเทศชาติสร้างสังคมได้ด้วย ตบท้าย พี่หงากับคุณวินัย ก็มาร้องเพลงนกสีเหลือง อะไรต่อมิอะไร ดรูก็น้ำตาคลอ

คุณบุบผาทิพย์ :

มาจากเขาชะเมาค่ะ รู้สึกจะมาไกลกว่าเพื่อน คือสนใจมากทั้งหัวข้อ และประทับใจมาก เพราะโดยส่วนตัวแล้วเป็นคนที่สนใจเรื่องการเมืองมาก และก็ทำงานกับเด็ก ที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมา เราจะมีเด็กเล็กๆ ตั้งแต่ 3 - 4 ขวบ ไปจนถึงรุ่นโต ซึ่งเรียนในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว กลุ่มเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่พวกเราก่อตัวกันมาในชุมชน เริ่มจากจริงๆ แล้ว เป็นแม่ค้า คือเป็นเจ้าของร้านหนังสือเช่า เพื่อนร่วมงานก็จะเป็นคนที่รับจ้างขับรถส่งของ แต่เราก็เห็นความสำคัญ

ทีนี้ประเด็นที่อยากจะนำเสนอให้ฟังก็คือ มองมาตลอดนะคะในเรื่องของ "การศึกษากับชุมชน" คือค่อนข้างจะหาไม่เจอในพื้นที่ตัวเอง คือเราคลุกคลีกับเด็กๆ แล้ว เราหวังพึ่งโรงเรียนได้น้อยมาก ยกตัวอย่าง อาจารย์พูดถึงเรื่องการมีส่วนร่วม ประทับใจที่อาจารย์บอกว่า เด็กๆ ควรจะมีส่วนร่วมในการคิดว่า ไม่อยากกินนม อยากกินน้ำหวาน ไม่อยากเก็บขยะตอนเช้าอะไรอย่างนี้ ตอนที่ฟังอาจารย์ ก็พยายามนึกย้อนไปถึงสถาบันข้างๆ บ้าน คือโรงเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนวัด มีต้นหางนกยูงสวยงามมาก อยู่ๆ ผอ.ก็ไม่อยากได้ แล้วก็ตัดต้นไม้ทิ้งหมด ให้ปลูกต้นปาล์มแบบปาล์มฝรั่งแทน ใครไปโรงเรียนวัดก็เหมือนไปแคลิฟอร์เนีย เราก็มีความรู้สึก ก็ถามเด็กๆ ว่ามันสวยไหม เด็กๆ ก็บอกว่า ไม่สวย มันมีหนามด้วย แล้วเด็กๆ จะวิ่งไปใกล้ก็ไม่ได้ มันจะชนต้นไม้ คือเล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้มันเป็นความฝังใจเรามีความรู้สึกว่า เขาไม่เคยถามชุมชนเลย พวกเขาเรียนที่โรงเรียนนี้ตั้งแต่เล็กๆ ก็เห็นมาตั้งแต่แต่เกิด แล้วเราอายุ 30 กว่าแล้ว เราก็มีความรู้สึกว่า อยู่ๆ เขานึกอยากตัดเขาก็ตัด อันนี้เป็นแค่ตัวอย่างเล็กๆ

ที่ผ่านมา มันสะท้อนให้เห็นถึงระบบคิดในเรื่องการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทำให้เราต้องทำ "กลุ่มรักษ์เขาชะเมา" ให้เป็นทุกอย่าง ก็พยายามจะบอกกับใครๆ ว่า ที่กลุ่มไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมอย่างเดียว แต่เราทำการเมืองด้วย โดยที่ผ่านมา คือเราก็ไม่ค่อยมีทิศทาง เวลาที่เขาจะเลือกตั้งท้องถิ่นกัน เราก็จัดเวทีแล้วให้เด็กๆ มาเล่นละคร คืออยากให้เขาเห็นว่า เด็กๆ กับการเมืองนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน เวลาเขาจะเลือกตั้ง ส.ส. เราก็ให้เด็กออกไปทำโพลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ไปจนถึงเรื่องการจัดฝึกอบรมเรื่องรัฐธรรมนูญให้กับเด็กๆ ป.4- ม.2 พอดีได้ติดต่อทาง

วิทยากรจากมูลนิธิ RDI ขอให้ลงไปช่วย คือเราทำงานแบบไร้ทิศทาง แต่พยายามคิดว่า เราควรจะทำอย่างไรในเมื่อเราคาดหวังกับระบบการศึกษาได้น้อย

ประทับใจคำหนึ่งที่อาจารย์บอกว่า การสร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตยต่างหากคือคำตอบ วันนี้มาแล้วรู้สึกประทับใจ เพราะว่าได้คำตอบกลับบ้านเลย ว่าจริงๆ แล้ว ส่วนที่มันขาดหายไปคือตรงนี้ต่างหาก ตลอดเวลาที่ผ่านมาพยายามจะหาคำที่มันก่อให้เกิดความรู้สึกว่า การเมืองเป็นเรื่องธรรมดา แต่คำว่า "สร้างบุคลิกภาพประชาธิปไตย" นี้ได้คำตอบเลย แต่อยากจะเสนอนิดหนึ่งค่ะ ไม่อยากเป็นคนด้อยโอกาส เพราะกลุ่มรักษ์เขาชะเมา เราเชื่อมโยงกับโรงเรียน คือโรงเรียนจะ copy งานเราไปทำอยู่เสมอ แต่ว่าตัวของกลุ่มเอง ก็มีทั้งผู้ที่สนใจทั้งเด็กและเยาวชน และชาวบ้านส่วนหนึ่ง จะเชื่อมอย่างไรกับสถาบันของอาจารย์ เห็นอาจารย์พูดว่าเชื่อมกับทางโรงเรียน

คืออยากมีส่วนร่วมด้วยค่ะ คือกลุ่มเป้าหมาย เมื่อก่อนจะเป็นครูกับเด็กในโรงเรียน อยากให้ขยายไปถึงผู้ด้อยโอกาส แล้วตัวเองก็มีกลุ่มเพื่อนๆ พวกเรารวมตัวกันเป็นเยาวชนเพื่อการพัฒนาซึ่งเคยจัดงานที่วชิราวุธ ในเวทีเยาวชนแห่งชาติ ก็ได้เชิญอาจารย์ชัยอนันต์ไปด้วย ตรงนี้มองเห็นว่ากลุ่มเล็กๆ เหล่านี้กระจายอยู่ทั่วประเทศ ฉะนั้นน่าจะเป็นกลุ่มเป้าหมายกลุ่มหนึ่ง เพราะพวกเรามีความสนใจทางการเมืองกันค่อนข้างสูง

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

กระแสของการเมืองส่วนรวมก็เข้มข้น ดิฉันได้รับอีเมล์จากอาจารย์ที่จังหวัดตราด ซึ่งเคยมาร่วมงานจากครั้งที่ มสธ. และที่เขาใหญ่ ปรากฏว่าเขามาร่วมงานกับเรา แล้วเขาไปขยายผลกับอีก 5 โรงเรียนในจังหวัดตราด ขณะนี้เขาอยากจะจัดแคม์ปประชาธิปไตย เอานักเรียน ม.4 ที่คัดเลือกแล้วเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 200 คน แต่เขาไม่รู้ว่าจะจัดอะไร อย่างไร ก็เลยโทรศัพย์กลับไปคุยด้วย บอกว่าเดี๋ยวอาจารย์ลองคุยกันกับสหโรงเรียน คือเขาตั้งเป็นสหโรงเรียน ครูลองไปคุยในกลุ่มครูสหโรงเรียน ส่วนดิฉันจะลองคิดในใจไว้ แล้วค่อยมาแลกเปลี่ยนกัน เพราะดิฉันไม่อยากไปครอบงำ และดิฉันก็อยากศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย คุณจะทำอะไร คุณทำเพื่อท้องถิ่นใช่ไหม คุณดูจากชุมชนก่อน แล้วคุณก็มาดูระดับจังหวัด และมาระดับชาติ ฉะนั้นแต่ละระดับมันต้องเชื่อมโยงต่อกัน คุณอย่าไปทำอะไรที่ไกลตัว ต้องทำจากใกล้ และต้องรู้ด้วยว่า ความใกล้ของคุณนั้น คุณต้องสามารถเชื่อมโยงต่อกลุ่มระดับกลางและระดับชาติ รวมทั้งต้องเชื่อมต่อกระแสโลกได้ด้วย เหมือนกับที่ท่านอาจารย์ชัยอนันต์บอกว่า คุณจะเป็นพลเมือง คุณก็เป็นพลโลกด้วย ปรากฏว่า มันมีมิติมาก เวลาพวกข้าราชการครูหรือกระทรวงศึกษาที่เขาสัมมนา ถ้าเราพูด "องค์รวม" พูด "บูรณการ" เขานึกไม่ออก วันนั้นเขาก็เลยนึกขึ้นมาได้ อ้อ! แบบนี้เอง แบบที่เราทำ

คุณจุฬา (จาก มูลนิธิสื่อสร้างสรรค์) :

ประทับใจในรูปแบบและเนื้อหาที่อาจารย์นำเสนอ แต่ที่นี้สนใจสื่อที่อาจารย์นำมาใช้ ซึ่งใช้ได้อย่างสร้างสรรค์ อาจารย์นึกอย่างไรถึงเอาไพ่มาเป็นสื่อ คือเรามักได้รับการอบรมมาว่า ไพ่เป็นสิ่งไม่ดี แต่อาจารย์เอาจากสิ่งที่ลบมาเป็นการเสนอทางด้านบวก ดิฉันอยากจะทราบเป้าหมายของการใช้ไพ่น่ะค่ะ ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยน ไม่ได้ตำหนินะคะ

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

ดิฉันคิดว่า เป้าหมายของไพ่ จริงๆ แล้วมัน just for fun เพื่อความสนุกเพื่อ entertain อารมณ์ของตนเอง หมู่พวก สังคม หาอะไรมาเล่นร่วมกัน แต่ว่าจิตมนุษย์นั้นไซร้ ยากแท้หยั่งถึง สรุปแล้วลงเงินดีกว่า เหมือนเล่นฟุตบอลกีฬาๆ เป็นยาวิเศษ แต่คนก็ไปพนันบอล ไพ่ก็เช่นเดียวกัน ที่นี้ไพ่ของเรา เราจะบอกวิธีเล่น ก็จะแบ่งเป็นฝ่ายชั่ว-ฝ่ายดี ฉะนั้นมันจะ serve กับการสร้างจริยธรรมกับบุคลิกภาพของคนในระบอบประชาธิปไตย และมีภาคสนุกสนานด้วย

ดิฉันทำรูปแบบนี้ ก็เพราะอยากให้ทุกคนมองในมุมกลับ เปลี่ยนโจทย์ใหม่ ถ้าคุณจะเล่น คุณเล่นอย่างสร้างสรรค์ได้ไหม คุณมีไพ่อยู่ในบ้าน ถ้าคุณไปเล่นแบบนั้น ที่จริงแล้วการเล่นไพ่มันช่วยสร้างสติปัญญา การตัดสินใจฉับไว

มันเอ็กซ์เซอไซต์ตัวเราเองมากๆ สนุกและได้สาระด้วย แต่ถ้าคุณไปเล่นด้วยเงิน คุณได้เงินก็โอเค แต่ว่าบางคนอาจได้เลือด ฉะนั้นก็ไปเปลี่ยนเป้าหมายของการเล่น รูปแบบนี้ดิฉันคิดว่าเราต้องมามองใหม่

อาจารย์เตือนใจ ศรีมารุต :

เราทำเรื่องจริยศาสตร์การดนตรี แต่สนใจที่อาจารย์พูด ตั้งใจฟังเนื้อหาตั้งแต่ต้น ตามติดอาจารย์ว่า เป้าหมายที่แท้จริงตรงนี้ก็คือ ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบใช่ไหมคะ เพราะตัวเองทำเรื่องนี้อยู่ ทำเรื่องศักดิ์ศรีมนุษย์ ตัวเองคิดถูกหรือเปล่า ที่ใช้คำว่าประกาศศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ แบบธรรมดาที่ปฏิบัติการเรื่อยมา

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

ดิฉันไม่กล้าบอกตั้งแต่ต้น เดี๋ยวจะไม่น่าสนใจ ดิฉันมักจะย้ำตั้งแต่เด็กที่มาโรงเรียน คนเรานี้สร้างทักษะ แล้วก็ให้เกิดการยอมรับ การจะทำให้เกิดการยอมรับ คุณก็ต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นอกจากรักตัวเองแล้วก็ต้องรักเพื่อนมนุษย์ ต้องมีสามัคคีธรรม มีจริยธรรม มีคุณธรรม และต้องรู้บทบาทหน้าที่ตัวเอง ถ้าทำ 3 ตัวนี้ได้ ก็เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ก็คือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่มีใครมาริดรอนคุณได้ แล้วในสังคมใหญ่ถ้าเรามีมนุษย์อย่างนี้เยอะๆ อย่างที่ดิฉันสรุปตอนท้าย กงล้อประวัติศาสตร์ของเราก็เคลื่อนไปข้างหน้า ไม่ใช่ไปแล้วสะดุดตายไปอีกระรอกหนึ่ง ก็ไม่รู้จะเอาคนที่มีพลังแข็งแกร่งนี้มาเคลื่อนไหวกันได้อย่างไร

คุณเสาวนีย์ :

คิดว่าโชคดีมากเลยที่มาฟัง เพราะทำเกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้ และ 3 เดือนที่แล้วนี้ ได้มีโอกาสไปที่อเมริกา ก็ไปอยู่ที่โรงเรียนการศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย โดยใช้หลักการปกครองเกี่ยวกับประชาธิปไตย แล้วก็ทำให้เห็นภาพของการหล่อหลอมบุคลิกภาพทางประชาธิปไตยที่ชัดมาก เขาเป็นประเทศที่เรียกตัวเองว่า ประชาธิปไตยอยู่แล้ว ในโรงเรียนนี้ก็มีกระบวนการอย่างที่เราคุยกันว่า พยายามจะสร้าง อย่างตอนเช้า จะให้มีการประชุมกันตั้งแต่ 9 โมงจนถึง 10 โมง ว่าวันนี้จะเรียนอะไรกัน จะจัดกิจกรรมอะไรกัน เด็กๆ มีส่วนร่วม เป็นศูนย์กลางจริงๆ แต่ปัญหาที่พบ จาก 3 เดือนที่เห็น พอเด็กๆ ได้มีสิทธิเสรีภาพจริงๆ มากขนาดนั้น เราสังเกตว่า เขาลืมบางส่วนที่อาจารย์บอกว่าควรจะมี ก็คือว่าการเคารพสิทธิของคนอื่น เรื่องระเบียบวินัย ซึ่งโรงเรียนนั้นขาด เท่าที่เห็นก็คือ เด็กจะไม่รู้ว่าผู้ใหญ่เป็นอย่างไร เด็กเป็นอย่างไร ก็เลยอยากถามว่า ตรงนี้เราจะจัดสมดุลอย่างไร เพราะเดือนหน้านี้จะกลับไปเป็นครูที่นั่นค่ะ

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

อย่างที่ได้เรียนว่า เสรีภาพต้องคู่กับความรับผิดชอบ จะทำอย่างไรจะต้องมีกระบวนการหรือ approach แบบไหน ที่จะให้เขาเกิดสำนึกของความรับผิดชอบ ลองไปดูเส้นที่ดิฉันพยายามจะต่อ เรื่องการเคารพในความเป็นมนุษย์หรือเรื่องการมีส่วนร่วม หรือเรื่องการรู้บทบาทหน้าที่ ซึ่งดิฉันต่อให้ดู แล้วลองไปจับตรงนั้นดู ที่ดิฉันเน้นย้ำในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เนื่องจากดิฉันเอาครูกับนักเรียน ซึ่งมี hierarchy อยู่ที่เดียวกัน ถ้าครูไม่เห็นนักเรียนเป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง ก็จะทำงานด้วยกันยาก ฉะนั้นนักเรียนก็ต้องเห็นครูเป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง แต่ต่างคนต่างทำหน้าที่ เหมือนพ่อ-แม่ก็มีหน้าที่อย่างหนึ่ง ลูกก็มีหน้าที่อีกอย่างหนึ่ง ถ้าต่างคนต่างเห็นเป็นเพื่อนมนุษย์ เคารพในศักดิ์ศรีของเขาที่จะยอมรับฟังหรือแลกเปลี่ยนปัญหาหรือข้อเสนอ ดิฉันคิดว่าอันนี้เป็นหัวใจ ฉะนั้นดิฉันจะย้ำในกระบวนการที่พยายามจะสอดแทรกเข้าไปในโปรแกรม จริงๆ แล้วมันคือกระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ เพราะเด็กเขามีอะไรตั้งมากมายในสมองตั้งแต่เขาเกิดมา เขามีจินตนาการตั้งหลายอย่างที่เราไม่รู้

ดิฉันยกตัวอย่าง 2 เรื่อง เมื่อ 3 ขวบ ดิฉันพาลูกชายไปทัวร์อเมริกา แคนาดา เขาเห็นสัตว์เห็นอะไรเยอะแยะ เห็นต้นไม้ใบไม้เป็นสีส้ม แปลกใจนะคะ พอกลับมาอยู่ประสานมิตร เขาก็วาดรูปดอกไม้ใบไม้หลากสี อาจารย์ก็บอกว่าไม่

ได้ ต้นไม้ต้องสีเขียว เห็นไหมคะประสบการณ์ของคนมันหลากหลาย ฉะนั้นอย่าไปทำลายจินตนาการของเขา ได้มีโอกาสคุยกับนักวิทยาศาสตร์ของประเทศเขา เขาบอกว่า เวลาผมคิดอะไรไม่ออก เขาเอาเรื่องที่มันย่อยเป็นภาษาง่ายๆ ให้เด็กวาดรูป ปิ๊งเลย เพราะว่าจินตนาการของเด็กนี้มันไม่สิ้นสุด เด็กเขายังไม่ซับซ้อน เขาทะลุไปถึงไหนๆ มีโครงการอวกาศของอเมริกาที่ไหน เขาจะใช้เด็ก เอาแง่มุมจากเด็ก ฉะนั้นการที่เด็กจะแสดงงานศิลปะหรือสร้างงานศิลปะ เป็นที่ยอมรับมากๆ ในสากล ไม่เหมือนบ้านเรา วาดแลเงาต้นไม้ ภูเขา พอถึงแตงโม มีเสี้ยวเดียว สีแดงเขียว และมีเม็ดดำๆ ปรากฏว่าทุกวันนี้ มีแตงโมสีเหลือง เห็นไหมคะ ใครจะรู้ว่ามันผสมอะไร สมัยโน้นลองคุณไปวาดแตงโมสีเหลืองซิ ศูนย์เต็มสิบใช่ไหมค่ะ

ฉะนั้นต้องไม่ปิดกั้นการแสดงออก แต่ว่าต้องให้รู้เดารพบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน ดิฉันคงไม่อาจหาญไปก้าวล่วงถึงสังคมอเมริกัน เพราะเป็นสังคมที่เปิดกว้างมาก กระทั่งเสรีภาพประชาธิปไตยเขาก็ยังมีปัญหา เพราะว่าเด็กก็ยังเอาปืนมาโรงเรียน มายิงเพื่อนหรือครู ดิฉันเห็นว่าสังคมของเขา มันถึงจุดที่จะต้องมีคำว่า "กาลเทศะ" ซึ่งสังคมไทยโชคดีที่มีตัวนี้ ฉะนั้นที่เราเสนอแล้วผู้ใหญ่ไม่ยอมรับ เราก็อาจจะต้องลองโอกาสหน้าดูนะ สถานที่อย่างนี้ไม่เหมาะ บางทีอาจจะต้องไปคุยที่บ้าน หรือไปคุยที่โรงอาหารกับอาจารย์ตอนกินข้าวเพลินๆ อะไรอย่างนี้ สังคมไทยมันมีศิลปะอยู่ในตัว ซึ่งเราจะใช้ประโยชน์ได้มหาศาล แต่สังคมอเมริกันมันเปิดหมด คุณไม่พอใจกันเหรอ ยิงมันเลย ดิฉันมีพี่เขยเป็นชาวอเมริกัน พี่สาวอยู่อเมริกามา 30 ปี เขามาที่นี่ ดิฉันก็พาลูกชายไปรับ ก็เห็นลูกชายดิฉัน สวัสดีครับคุณพ่อ-คุณแม่ มีปฏิสัมพันธ์ มีความสุข แล้วเขาก็มาดูลูกชายดิฉันทำการบ้าน เขาอยากมาเป็นครูที่เมืองไทย เพราะเด็กที่อเมริกา เขาไม่ทำการบ้าน หน้าที่ของครูคือสอน จะฟังหรือไม่ฟัง ไม่เกี่ยว ฉะนั้นก็ทำอะไรกับเด็กไม่ได้ พอมีอะไรก็ออกนอกห้อง พอเขามาเห็นเด็กไทย เขาชอบ แต่ของเราก็อาจจะอ่อนไปหน่อย ต้องสร้างให้เด็กกล้ากว่านี้ แต่ไม่ใช่ก้าวร้าว

คุณชนะบดี (จาก สถาบันพัฒนาศิลปะและการ์ตูน) :

เมื่อครู่พูดกันถึงประเด็นประชาธิปไตย ผมก็อยากจะย้ำนิดหนึ่ง มีคำเปรียบเทียบว่า เราขับรถเปิดประทุนไปในอเมริกา ในถนนสายที่เงียบสงบ ยื่นแขนออกไปก็จะมีนกพิราบมาเกาะที่แขน ถ้าในประเทศญี่ปุ่น ขับรถไปตามถนนสายสำคัญที่ว่างๆ ก็จะมีดอกซากุระปลิวมาติดตามตัวตามแขน แต่ที่นี้เมืองไทย ถ้ายื่นแขนออกไป นาฬิกาก็หาย ถ้าเป็นแหวน บางทีก็อาจจะถูกตัดนิ้วไป ผมกำลังชี้ให้เห็นว่า พื้นฐานมันแตกต่างกัน เราคงเปรียบเทียบกันไม่ได้ ณ จุดนั้น เนื่องจากวิถีชีวิตเขาต่างกับเรา วัฒนธรรมก็ไม่เหมือนกัน เพียงแต่เราต้องนำวิธีการของเขามาประยุกต์ใช้กับของเรา

ผมอยากจะเรียนว่า ปัจจุบันนี้การศึกษาของบ้านเรา ยังก้าวไปไม่ถึงไหน แม้จะปฏิรูปกันกี่ครั้งก็ตาม พิจารณาดูหลักสูตรตั้งแต่ปี 2503 มา ถ้าท่านเป็นครูก็คงจะทราบนะครับ แล้วก็มาถึงปี 2533 ตอนนี้กำลังปรับปรุงที่จะเข้าสู่มิติใหม่ ถือว่าเป็นการปฏิรูป คือ ปี2545 ก็ยังไม่สำเร็จ เพื่อที่จะปรับเปลี่ยนเป็น 12 เกรด ทีนี้มีอยู่ข้อหนึ่งในภาคบัญญัติ พ.ร.บ. การศึกษาระบุว่า การศึกษาเน้นความเสมอภาคของทุกๆ คนในสังคม แต่ถ้าเรามองจริงๆ แล้ว มันไม่ได้เป็นอย่างนั้น ผมจะเปรียบให้เห็นง่ายๆ เมืองไทยคือกรุงเทพฯ เหมือนมะละกอที่มีลูกอยู่ประมาณ 76 ลูก หนึ่งต้นออกลูกมา แต่มีลูกที่โตที่สุดคือกรุงเทพฯ ทุกอย่างรวมศูนย์อยู่ที่นี่ ถามว่าใครเป็นคนที่รักท้องถิ่นที่จะไปทำตรงนั้นจริงๆ

การศึกษานั้น ผมอยากจะเน้นย้ำว่า ทำให้มนุษย์เป็นคนที่สมบูรณ์ เขาใช้คำนี้ มันก็เป็นคำที่แปลกๆ เหมือนกันว่าคืออย่างไร ก็หมายความว่าสมบูรณ์ทั้งทางพัฒนาการด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม แล้วก็มีจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมที่ดีงามในสังคมด้วย ตรงนั้นถึงจะถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ การเรียนรู้ก็เหมือนกัน ต้องได้ทั้งความรู้ ความจำ การนำไปใช้ การวิเคราะห์-สังเคราะห์ และการประมวลค่า และด้านทักษะต่างๆ วิชาบางวิชาในหลักสูตรต้องอาศัยทักษะ ตัวอย่างอย่างเช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ถ้าคุณทำบ่อยๆ จะมี skill มากขึ้น ไม่ใช่ความรู้ความจำอย่างเดียว

ผมเคยฟังรายการของคุณวีระ เขาจะมาคุยเรื่องทั่วไป บางท่านคงจะเคยได้ฟัง แล้วมีเด็กคนหนึ่งโทรศัพท์เข้ามาเพื่อจะขอบัตรเข้าไปดูภาพยนต์สุริโยทัย เขาบอกว่าตอนนี้หนูไม่ชอบวิชาอะไรบ้าง ไม่ชอบวิชาคณิตศาสตร์ เพราะครูทำโทษ แล้วเวลาให้การบ้านก็ให้เยอะเกินไป จนกระทั่งไม่มีเวลาจะหายใจ มันสะท้อนว่า คุณไม่มีทัศนคติเป็นบวก ทำ

ให้ไม่สามารถจะทำสิ่งนั้นได้ ผมเชื่อว่าหลายท่านที่มานั่งตรงนี้ ต้องมีทัศนคติเป็นบวกถึงได้เปิดใจที่จะมา ถ้าเราไม่เปิดใจก็ไม่สามารถที่จะเข้าไปสู่เขาได้ ถึงหลักสูตรจะดีอย่างไรก็แล้วแต่ นี่คือปัญหาหนึ่ง ครูเองก็เหมือนกัน ปัจจุบันนี้จะว่าไปแล้วก็เหมือนเหล้าเก่าในขวดใหม่ จะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็เหมือนเดิม ถ้าเราไม่ปฏิรูปครูไปพร้อมๆ กันด้วย มันจะเกิดปัญหาตามมา

เมื่อครู่ผมสะดุดนิดหนึ่งตรงเรื่องไพ่ อย่าใช้คำว่า "ไพ่" เลยครับ ที่จริงมันเป็นสื่อการเรียนชนิดหนึ่ง ซึ่งมันมีตั้งเยอะแยะ ฝรั่งเขาเรียก play card เวลานี้ผมกำลังทำตัวนี้ให้กับ สวช. เป็นการ์ดเล็กๆ แล้วผมก็ไปศึกษาการเล่นของเด็กๆ ที่เขาเล่นเกมส์พวกโปเกม่อน อะไรต่างๆ แต่ว่าเราจะสอดใส่เนื้อหาสาระเข้าไป เราก็ทำได้ ผมใช้ศิลปะและการ์ตูนเป็นสื่อ มันก็เหมือนอาหาร เราจะปรุงแต่งเป็นเนื้อหาอย่างอื่น เป็นแกงส้ม ต้มยำ ที่คุณชอบ ก็เลยไปคุยกับท่านอาทร จันทรวิมล บอกว่า เรามาทำ play card ขึ้นมาชุดหนึ่ง แต่เป็นเรื่องพระราชดำรัส 9 ประการของในหลวง ก็มี ส่งเสริมคนดี มีน้ำใจ ใฝ่ประหยัด ซื่อสัตย์ สุจริต เศรษฐกิจพอเพียง ร้อยเรียงไมตรี แล้วก็สร้างตัวละครขึ้นมาใหม่ เป็นตัวแทนค่าของสิ่งเหล่านั้น ส่วนตัวร้ายมันก็เป็นตัวที่มีลักษณะแตกต่างไป แล้วเราก็ใส่พลังให้มันเข้าไป ให้มาต่อสู้กัน เป็นเทคนิคของการนำเสนอการเรียน

ผมไม่แน่ใจว่า ภาคีฯ มีเป้าหมายอย่างไร เพราะผมเข้ามาทีหลัง แต่ถ้าเรามา set up ตรงนี้ขึ้นมา มันก็สามารถจะร่วมกันทำได้ ผมเองก็ปราวารณาตัวนิดหนึ่งว่า ถนัดทางด้านการ์ตูน สื่อการศึกษา และศิลปศึกษา พวกสื่อต่างๆ ทางด้านวิดีโอ ซีดีรอม เราก็สามารถที่จะช่วยทางองค์กรได้ในส่วนที่ต้องการให้ช่วยเหลือ หรือแม้กระทั่ง ศิลปะสัญจร การ์ตูนสัญจรไปตามจุดต่างๆ

คุณบุปผาทิพย์ :

ตอนนี้มันจะเป็นลักษณะว่า โรงเรียนตามบ้านนอก เวลาเขาพูดถึงเรื่องการปฏิรูปการศึกษา จะมองไปด้านเดียวเลย คือมองไปในเรื่องของคอมพิวเตอร์

คุณทิพย์พาพร ตันติสุนทร :

คิดว่าเราต้องพัฒนาที่ peopleware หรือ software มากกว่า หลายโรงเรียนในกรุงเทพฯ เขามี โรงเรียนต่างจังหวัดก็อยากจะมีบ้าง โดยเฉพาะท่านสุขวิทย์ รังสิพล รัฐมนตรีท่านก็ให้นโยบายนี้ พอมีนโยบาย เงินก็ไป เมื่อเงินไปไม่ซื้อก็ไม่ได้ ดิฉันเห็นว่า ถ้าโรงเรียนคลุมเครือสับสน ก็ไม่ควรจะรับ กล้าหาญไหม ดิฉันจึงบอกว่าคุณอยากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนของคุณ แต่คุณให้คนอื่นเข้ามาครอบงำ มันเป็นความสัมพันธ์ในแนวดิ่ง วันหนึ่งเขาบอกว่าคุณต้องเดินไปทางนี้นะ ฉะนั้นเราหลายๆ คน ถ้าเห็นอะไรแล้วดูดาย ปล่อยไป ดิฉันคิดว่า ปล่อยไม่ได้นะคะ ในสังคมตะวันตก เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องเล็ก เป็นเรื่องใหญ่ คือมันกระทบกับคุณแล้ว คุณยังไม่รู้สึก แล้วยังปล่อยไปอีก ก็ไม่รู้จะช่วยได้อย่างไร คุณจะต้องมีสัญชาติญาณของความเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ว่า ไม่ให้ใครมาละเมิดศักดิ์ศรีของตัวเอง

คุณพัฒนจรินทร์ :

ที่พูดมาเกี่ยวกับปฏิรูปการศึกษา และไปในเรื่องวัตถุ เรื่องสื่อ ซึ่งอันนี้ก็เป็นเรื่องจริง สมัยหนึ่งเคยไปเจอสถานการณ์แบบนี้ คือมีห้อง sound lab ที่มีอุปกรณ์ครบครัน มีคอมพิวเตอร์ โปรแกรมที่ทันสมัย แต่ไม่มีครูที่สามารถใช้งานได้ นำมาใช้ประโยชน์ทางด้านการศึกษาให้กับเด็กได้ ห้องเหล่านี้ก็ถูกทิ้งไว้ เท่าที่คุยกับครูและอาจารย์ใหญ่ มันไม่ได้ถูกใช้งาน แล้ว ณ วันนี้มันก็ยังเป็นอย่างนั้นอยู่ เพราะมันมีข้อจำกัดหลายเรื่อง เช่น โรงเรียนนั้นไม่มีครูมากพอที่จะมาพัฒนาครูคนนั้น ที่จะมาใช้เครื่องมือเหล่านี้ แล้วเรื่องแบบนี้ยังเป็นอยู่

พอมาถึงยุคปัจจุบัน ที่เรามีผู้นำเป็นคนยุคดิจิตอล และขึ้นมาดูแลหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษา เรื่องการปฏิรูปการศึกษา ก็จะเห็นว่าเขาไม่ได้เข้าใจอะไรลึกมาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นก็คือ คุณหมอเกษม ลาออกจาก

ตำแหน่งรัฐมนตรีไป ต้องบุคคลสูงสุดเท่านั้นที่จะมาดูเรื่องนี้ แต่บังเอิญว่า คนสูงสุดคนนี้ก็มีหลายเรื่องที่เขาต้องดูแลและจัดการ ฉะนั้นเรื่องการศึกษาก็จะไปอยู่ลำดับหลังๆ

ตอนนี้ปฏิรูปการศึกษา ตามที่เข้าใจก็คือว่า เป็นเรื่องของข้างบนแล้วค่ะ เป็นเรื่องขององค์กร คือกลายเป็นการจัดโครงสร้าง แย่งยื้อกันระหว่างผู้ที่ดูแลเรื่องนโยบาย ระดับของผู้ปฏิบัติจริงๆ ซึ่งเป็นครูบาอาจารย์ในโรงเรียน ทั้งในท้องถิ่น ในเมือง มันมีแค่เป็นบางจุดเท่านั้นเองที่จะเข้าใจแล้วสามารถที่จะเข้าถึงจิตวิญญาณเรื่องการปฏิรูปการศึกษา แต่ส่วนที่กำกับนโยบายหลักนี้ สิ่งที่คิดเกี่ยวกับเรื่องการปฏิรูปการศึกษา ก็คือ เด็กในชนบทของไทยต้องพูดภาษาอังกฤษได้ ต้องเล่นคอมพิวเตอร์เป็น อันนี้เราดูจากสื่อทั้งนั้นเลย เพราะว่ายุคนี้ทุกอย่างมันสะท้อนออกมาทางสื่อ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง หรือการศึกษา ที่เขาใช้สื่อในการที่จะสร้างภาพให้ผู้คนมีความเข้าใจและความคิดไปในทิศทางนั้น

สื่อบอกอะไรค่ะในเรื่องปฏิรูปการศึกษา ไม่ให้เรียนแบบท่องจำ เป็นนกแก้วนกขุนทองใช่ไหมค่ะ สื่อบอกว่าเด็กในชนบทจะต้องพูดภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่ว จะต้องใช้คอมพิวเตอร์ ขณะที่บริษัทเอกชนซึ่งเป็นคู่แข่งของอีกบริษัทหนึ่งบอกว่ากำลังจะทำให้เด็กเหล่านั้นกลับไปถิ่นฐานบ้านเกิดใช่ไหมค่ะ อันนี้เป็นข้อสังเกตส่วนตัว

แล้วปรากฏการณ์จริงที่ได้เห็นจากพื้นที่ที่ได้ลงไปทำงาน ก็เป็นอย่างนั้น เพราะว่าลูกหลานเกษตรกรจำนวนหนึ่ง เรียนหนังสือมาแล้วไม่มีที่ไป เพราะว่ากลับไปทำนาก็ไม่ได้ แล้วก็ไม่มีงานทำ ไม่รู้ว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร เพราะผู้ชายจะต้องไปขายแรงงานในกรุงเทพฯ ก็ไม่มีการจ้างงาน ไม่มีงานมากพอที่จะรองรับคนเหล่านั้น ไปต่างประเทศก็ต้องผ่านระบบบริษัทนายหน้าขายแรงงาน ต้องจ่ายเงินมาก เราจะเห็นภาพอย่างนี้ในชนบทเยอะมาก สำหรับเด็กผู้หญิงก็คือมาเป็นฉันทนาในโรงงาน มันก็โอกาสน้อยลง เพราะโรงงานก็ปิดไปเยอะ และไม่มีทีท่าว่าธุรกิจของประเทศไทย มันจะก้าวหน้าในเรื่องไหน ฉะนั้นอาชีพหนึ่งซึ่งเขาทำใจแล้วก็ยอมรับมันได้ก็คือ การขายบริการ ซึ่งกลายเป็นค่านิยมที่ได้รับความสนใจสำหรับเด็กผู้หญิงจำนวนหนึ่งในพื้นที่ชนบท ความจริงมันเป็นอย่างนี้

จริงๆ การปฏิรูปการศึกษากับการปฏิรูปการเมืองอย่างที่อาจารย์เล่ามานี้ มันเกือบจะเป็นเรื่องเดียวกันเลย เพราะว่าปฏิรูปการเมือง มันก็มีหนทางคล้ายๆ อะไรแบบนี้ ยิ่งมาเปิดหนังสือที่อาจารย์รวบรวมมา ก็เห็นชัดเลยว่า ตอนนี้เป้าหมายของปฏิรูปการเมือง พล่าไปจากเดิมมากในหลายๆ เรื่อง คือก็เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มันน่าที่จะมีการทบทวนหรือมีการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเขาได้เกิดสำนึก ในเรื่องของการศึกษาที่ใกล้ตัวเขาที่สุด แล้วนำมาสู่ชีวิตในอนาคต ซึ่งตัวเขาและครอบครัวเองก็ได้รับอิทธิพลหรือผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งการปฏิรูปนั้นมันยังไม่ได้เกิดขึ้นจริง มันยังไปไม่ถึงเป้าที่แท้จริง เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และกิจกรรมของน้องๆ ที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมา ก็เป็นกิจกรรมที่ดีมาก เพราะมันเป็นโอกาสที่จะทำให้เด็กที่อยู่ในพื้นที่ด้อยโอกาส ได้มีโอกาสที่จะคิด และเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มต้นจากชุมชน

คุณภัทรา สง่า :

การปฏิรูปการศึกษา เป็นประเด็นที่อยู่ในใจของทุกคน เพราะการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีมาคู่กับมนุษย์ทุกคน แล้วก็ต้องถูกเติมเต็มให้ศักยภาพของการเรียนรู้นี้เติบโตขึ้นไปเรื่อยๆ จากประสบการณ์ที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้รูปแบบใดๆ สาระที่ใส่เข้าไปอาจจะแตกต่างกัน แต่กระบวนการนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งคุณทิพย์พาพรได้เล่าในวันนี้ ดิฉันคิดว่าสิ่งที่ชัดเจนมากที่สุดก็คือ กระบวนการเรียนรู้นั้นได้เกิดขึ้น กลยุทธ์และกลวิธีนั้นได้กระทำให้เห็นชัดเจนว่า ถ้าสิ่งเร้านั้นแรงพอ คนพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสุขกับการเรียนรู้ จุดประกายของการเรียนรู้ โอกาสที่จะได้แนวคิดกลับไปเป็นของตัวเอง แล้วก็แตกยอดต่อตามความเหมาะสมและศักยภาพของแต่ละคนนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ว่าคุณทิพย์จะใส่แนวคิดหรือเนื้อหาเรื่องการเมือง หรือเราจะใส่แนวคิด เนื้อหาของความเป็นคน เรื่องจริยธรรม หรืออื่นๆ ไปตามความเหมาะสม ที่จะฟอร์มรูปเด็กไทยของเรานี้ให้ออกมา ตรงนั้นจะเกิดได้ ถ้ามีโอกาสที่เขาจะได้จุดประกาย ได้แนวคิด และได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์ตรง จากสิ่งที่สะสมอยู่ในแหล่งความรู้ ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล สิ่งที่เป็นข้อมูลประจักษ์ สืบค้นและแลกเปลี่ยน หรือการที่จะได้ขยายฐานความรู้ไปสู่เครือข่ายของเขาในระนาบเดียวกัน พี่-น้อง พ่อ-แม่ คนในชุมชน ครูก็ขยายไปในกลุ่มของเขา แล้วก็เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เพศและวัยไม่ใช่ตัวกำหนดที่จะทำให้เขาแตกต่างจากความเป็น

คนในชุมชนของเขา เขาก็แลกเปลี่ยนกันได้ และมีโอกาสที่เขาจะเปล่งประกายความเป็นประชาธิปไตย แล้วใช้ศักยภาพนั้นไปเติมเต็มในกิจวัตรประจำวัน ให้มันเป็นวิถีการเรียนรู้ไปในทุกๆ เรื่อง ดิฉันคิดว่า ณ เวลานี้ที่คุณทิพย์ทำนี้เป็นสิ่งชัดเจนในคำตอบ ซึ่งก็น่าจะเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่เอาไปใช้ได้ในแง่ของการปฏิรูปการเรียนรู้ ให้เป็นการเรียนรู้กันจริงๆ ฉะนั้นก็คงหนุนเกื้อกันทั้งสองด้าน ทั้งการปฏิรูปการเมืองและการปฏิรูปการศึกษา

ดิฉันคิดว่าเรื่องนี้น่าสนใจ อาจจะเป็นประเด็นของการขยายผลต่อไป จากที่มีสมาชิกของเราบอกว่า ณ เวลานี้การปฏิรูปการศึกษามันเริ่มพล่า สงสัยคุณทิพย์อาจต้องย้อนรอยประวัติศาสตร์อีกสักรอบ เพราะว่าการเมืองนั้นก็นำประเทศทุกเรื่อง ก็คงจะกระทบกับการปฏิรูปการเรียนรู้อีกมาก ณ เวลานี้แต่ละท่านก็ได้แลกเปลี่ยนสิ่งที่มีค่า ดิฉันคิดว่าเราก็คงจะลองเอาไปใช้กันได้เลย แล้วก็คงจะไปขยายเครือข่ายต่อได้.

การมีส่วนร่วมของชุมชน : การแก้ไขปัญหาเด็ก เยาวชนในชุมชน

ปิ่นทิพย์ ชะเอม และ
คณะนักวิจัยรุ่นเยาว์ CY-net

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม :

วันนี้เราถือว่าเยาวชนเป็นพระเอกของงาน จะให้น้องๆ เขาเล่าให้ฟังว่าเขาทำอะไรกันบ้าง ส่วนนักวิจัยและตัวเองจะนำเสนอเป็นภาพกว้างเกี่ยวกับงานวิจัยเพื่อเด็กและเยาวชนภาคเหนือ เครือข่ายที่เราทำกันมีชื่อว่า CY-Net หรือ "เครือข่ายวิจัยและพัฒนาเด็กและเยาวชนภาคเหนือ" ก่อกำเนิดมาเมื่อปี 2543 ตอนนั้นนี้มีการพูดคุยกันระหว่าง สกว. ภาค และองค์กรที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนทางภาคเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในเชียงใหม่ ประมาณ 7-8 องค์กร จากนั้น เราได้มีเวทีพูดคุยเกี่ยวกับการใช้ข้อมูลในการพัฒนางานเด็กและเยาวชนภาคเหนือ ก็มีคนฝ่ายต่างๆ ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชน ทั้งภาครัฐและเอกชนมาร่วมพูดคุย หลังจากนั้นก็มีการรวมตัวจากผู้ที่สนใจจะขับเคลื่อนเป็น CY-Net ขึ้นมา

โดยมีการตั้งเป้าว่า CY-Net จะเคลื่อนโดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนางานเด็กและเยาวชน ฉะนั้นทีมที่เข้ามาเป็นเครือข่ายในช่วงนั้น มักต้องการที่จะศึกษาเรียนรู้ในเรื่องการวิจัยเพื่อการพัฒนา ที่เราจะใช้เป็นเครื่องมือเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเรียนรู้ เพื่อจะให้เครื่องมือนี้แพร่กระจายไปในการทำงานด้านเด็กและเยาวชนต่อไป ในช่วงแรก จะเป็นงานวิจัยที่เกิดขึ้นจากการทำงานโดยปกติของสมาชิกในขณะนั้น ซึ่งจะเป็นโครงการที่แต่ละคนสนใจหรือทำอยู่แล้ว แต่เอาการวิจัยเพื่อการพัฒนา มาเป็นเครื่องมือในการทำให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์มากขึ้น มีกระบวนการที่ชัดเจนขึ้น ซึ่งมีประมาณ 6 โครงการ ก็จะเป็นโครงการที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนกลุ่มเสี่ยง เป็นเด็กกลุ่มเที่ยวผับเที่ยวบาร์ และมีความเสี่ยงต่อเรื่องเพศ ยาเสพติด ขายบริการ เพราะจะตกเป็นเหยื่อของผู้ที่ใช้เด็กหาผลประโยชน์ในแหล่งบันเทิงทั่วๆ ไป

อีกกลุ่มหนึ่งจะเป็นเด็กเร่ร่อน และเด็กชาวเขา ก็เป็นเด็กจากพม่าที่ทะลักเข้ามาทางชายแดนเชียงราย แล้วเข้ามาเร่ร่อนอยู่กลางเมืองเชียงใหม่ แต่องค์กรที่ทำนี้ สิ่งที่เขาสนใจคือ เครือข่ายองค์กรที่เป็นทั้งภาครัฐและเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อน โดยใช้งานทักษะชีวิต สิทธิเด็ก และการมีส่วนร่วม มาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเรื่องนี้ อีก 1 โครงการ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเยาวชนชาวเขา ผู้ที่ทำโครงการนี้มองเห็นว่า ปัญหาเด็กและเยาวชนชาวเขาในเรื่องของการเสี่ยงต่อโรคเอดส์ จะมีมากขึ้นทุกวัน ก็เลยมีโครงการอาสาสมัครเพื่อที่จะทำงานกับเยาวชนชาวเขาปกากะญอ แถวแม่วางกับแม่ออน ช่วงหลังจะมีอีก 2 โครงการ ที่เป็นในเรื่องเยาวชนชาวเขาเพิ่มขึ้นมา ได้แก่ กลุ่มเยาวชนปกากะญอที่เข้มแข็ง แล้วเขาได้เติบโตขึ้นจากการเป็นกลุ่มเยาวชนที่ช่วยงานชุมชน จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากชุมชน ก็เข้าไปเป็น อบต. สมัคร 7 คน ได้ 5 คน ซึ่งเขาต้องการคณะกรรมการเงา หรือสร้างกลุ่มเยาวชนซึ่งสืบทอดเจตนารมณ์ของเขา ก็เลยใช้งานวิจัยเข้าช่วย อีกเรื่องหนึ่งที่เป็นการสอนจริยธรรมพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ของพระสงฆ์จากวัดศรีโสดา

เป็นโครงการธรรมจาริก ที่พระสงฆ์จะเข้าไปในหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนชาวเขา เพื่อเข้าไปเผยแพร่ศาสนาและพัฒนาในหมู่บ้าน อีกกลุ่มหนึ่ง จะเป็นกลุ่มเด็กเยาวชนในชนบท ซึ่งจะมีอยู่ 3 โครงการ โครงการแรกเกี่ยวกับเยาวชนหรือเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ที่อยู่แถวลำปาง อีกโครงการหนึ่งเป็นเรื่องเยาวชนชุมชนและยาเสพติด ส่วนอีกโครงการ เป็นเรื่องของกลไกความสัมพันธ์พื้นฐานในชุมชนกับการช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาเด็กในชุมชนของตัวเอง ซึ่งในกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่พอดำเนินการวิจัยไปแล้ว เยาวชนมีความเข้มแข็งแล้วลุกขึ้นมาเดินงานด้วยตัวเองมากกว่ากลุ่มอื่น

จากเริ่มต้น 6 โครงการ ตอนนี้เรามีโครงการอยู่ในเครือข่ายประมาณ 9 โครงการแล้ว และมี 5 โครงการจะจบในเดือนกรกฎาคมนี้ ซึ่งต่อไปนี้เราจะมีการถอดบทเรียนหรือวิเคราะห์ข้อมูลร่วมว่า ใน 5 โครงการที่เสร็จไปแล้วนี้ เราได้ค้นพบอะไรบ้าง เราได้บทเรียนอะไรบ้างที่จะเผยแพร่ต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการรวมเป็นเครือข่าย เราได้จากการพูดคุยกันหลังจากเวทีการใช้งานวิจัยเพื่องานเด็กและเยาวชน ที่จัดขึ้นครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2544 เรามองว่า น่าจะมีการรวมตัวและทำงานร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ ที่จะประสานความร่วมมือในการทำงานเพื่อเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการประสานองค์กรต่างๆ ที่ทำงานด้านเด็กและเยาวชนในภาคเหนือ เพื่อเคลื่อนงานพัฒนาและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนภาคเหนือร่วมกัน จริงๆ แล้วมันเริ่มต้นมาจากปี 43 แต่มันยังไม่ได้เคลื่อนไปมากนัก วัตถุประสงค์ข้อสองคือ ต้องการจะพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน ศักยภาพของนักวิจัย ศักยภาพขององค์กร ศักยภาพของเครือข่ายให้เข้มแข็ง โดยไปเสริมกับสิ่งที่มีอยู่แล้ว

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 คือ ต้องการสร้างกระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน แต่เราพบว่าการสร้างกระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนนี้ ที่ผ่านมา งานพัฒนากับงานวิจัยมักจะแยกส่วนกัน และความรู้สึกของนักพัฒนาที่มีต่องานวิจัยนี้ ค่อนข้างจะเป็นลบ รู้สึกว่าเป็นงานที่ยากและลอย ฉะนั้นพอเราเอาเรื่องนี้เข้ามาคุย จะมีสองฝ่ายที่เหมือนกับขัดแย้งกัน ฝ่ายหนึ่งมองว่างานวิจัยนี้จะมาช่วยได้ แต่อีกฝ่ายหนึ่งมีความรู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก และเขาไม่ต้องการที่จะใช้ แต่เราก็พยายามที่จะให้ทั้งสองฝ่ายนี้ทำงานร่วมกัน โดยที่เราเอางานวิจัยเป็นเครื่องมือ คนที่สนใจจะทำการวิจัยก็ทำ แล้วเอาผลของการวิจัย กระบวนการที่ได้จากการวิจัย มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่ไม่ทำงานวิจัย และมองภาพร่วมกันในเรื่องปัญหาเด็กและเยาวชน และแผนการแก้ไขปัญหา

บทบาทหน้าที่และภารกิจของคณะทำงานนั้น แบ่งเป็น 2 บทบาท บทบาทแรกเป็นบทบาทของนักวิจัย ที่เรียนให้ทราบแล้วว่า คนเหล่านี้จะต้องศึกษาเรียนรู้กันในเรื่องของกระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ตัวเองมีความเข้าใจชัดเจนก่อนที่จะเดินกระบวนการการทำงานร่วมกันต่อไป 2. คือบทบาทของคณะทำงานเครือข่าย ซึ่งจะเป็นผู้ที่ช่วยพัฒนาโครงการวิจัย พิจารณาโครงการ และติดตามสนับสนุนโครงการให้ดำเนินไปได้ ทุกกระบวนการนี้จะอยู่ในสายตาของเครือข่าย

เราถือว่าโครงการวิจัยแต่ละโครงการ คนที่เป็นเจ้าของคือเครือข่าย ไม่ใช่เฉพาะนักวิจัย ฉะนั้นเราจะช่วยกันและบทบาทอีกอย่างหนึ่งของคณะทำงานเครือข่ายก็คือ ต้องการที่จะผลักดัน และร่วมกับงานพัฒนาเด็กและเยาวชนในเครือข่ายอื่นหรือในด้านอื่น ที่พยายามจะเชื่อมต่อ ยุทธศาสตร์การทำงานของเราก็คือ ทำงานภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนที่มีอยู่ และใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและประสานความร่วมมือ

ยุทธศาสตร์ข้อที่ 3 คือ การทำงานในเชิงรุกเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เครือข่ายเด็กและเยาวชน ซึ่งหมายถึงเราจะเป็นผู้ที่ร่วมมองปัญหา ร่วมมองสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน และเป็นผู้กระตุ้นว่า ตรงไหนเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ควรจะต้องรีบจัดการก่อน ซึ่งตรงนี้ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นการเอางานวิจัยหรืองานพัฒนาเข้ามาทำ ก็จะเป็นเรื่องของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือองค์กรด้านพัฒนาเด็กเร่ร่อนและเด็กด้อยโอกาส ซึ่งกลุ่มอาสาพัฒนาที่เป็นครูอาสาครูข้างถนน อยู่ที่เชียงใหม่ 2. เป็นเรื่องของการศึกษาและพัฒนาเครือข่ายวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงในเมืองเชียงใหม่ โครงการนี้ค่อนข้างจะเป็นเรื่องยากสำหรับนักวิจัย เพราะข้อมูลมันมีการเชื่อมโยงกันในหลายส่วน และกลุ่มเด็กที่อยู่ในเชียงใหม่นี้ค่อนข้างเป็นกลุ่มใหญ่ และมีปัญหาเกี่ยวข้องเชื่อมไปถึงผู้มีอิทธิพลของเชียงใหม่และต่างประเทศ พวกแก๊งที่หลอกลวงหรือล่อลวงเด็กไปถ่ายวิดีโอโป๊ โดยที่เด็กไม่ทราบตั้งแต่แรก แล้วจากตรงนี้ มันทำให้เด็กเดินไปสู่การเสี่ยงต่อไป เช่น การขายบริการทางเพศ และการเสพยาเสพติด ติดเอดส์

เรื่องที่ 3 เป็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวยามวิกฤต เป็นการพัฒนาเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ เป็นโครงการที่ลำปาง เรื่องที่ 4 เป็นเรื่องการสร้างความร่วมมือของชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านยาเสพติด โครงการที่ 5 คือ การพัฒนากลไกพื้นฐานระดับชุมชนเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน ซึ่งพื้นที่ของโครงการที่ 4 กับโครงการที่ 5 จะอยู่ในพื้นที่ตำบลเดียวกัน โครงการที่ 6 เป็นอาสาสมัครทำงานด้านเอดส์ โครงการที่ 7 เป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะคนที่ทำงานวิจัยนี้ เป็นกลุ่มเยาวชนจริงๆ อยู่ที่ห้วยทราย สันกำแพง ซึ่งเป็นเยาวชนที่มีอายุประมาณ 20 – 23 ปี นอกนั้นก็จะต่ำกว่า 20 ปีลงไป ประมาณ 17 – 14 ปี เรื่องที่ 8 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปลูกฝังจริยธรรม เรื่องที่ 9 เป็นการเสริมสร้างศักยภาพเครือข่ายเยาวชนเพื่อทำการพัฒนาชุมชน

การทำงานวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนของภาคเหนือ เราจะทำภายใต้หลักการการมีส่วนร่วมของคน 3 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรกคือกลุ่มของชาวบ้านหรือชุมชนเอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นเจ้าของชุมชนหรือท้องถิ่น ซึ่งเขาจะต้องมีความตระหนักในปัญหาเด็กและเยาวชนว่าเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจริงๆ แล้ว เวลาคุยเรื่องเด็กและเยาวชนมักจะได้รับการตอบรับ เพราะเป็นเรื่องลูกหลานของคนในชุมชนนั้นเอง เขาก็มองเห็นปัญหาอยู่ แต่ว่าอาจจะหาทางออกด้วยตนเองไม่ได้ เราจึงต้องอาศัยคนข้างนอกเข้าไปช่วยให้มุมมองที่แตกต่างจากที่เขามีอยู่ เพื่อให้เกิดช่องทางที่มากขึ้นกว่าหนึ่งช่องทาง ก็จะมีนักวิชาการซึ่งจะเป็นผู้ที่สามารถมองปัญหาแบบเป็นองค์รวมได้ เข้าไปช่วย และในกระบวนการของการวิจัย ก็จะมีนักวิชาการของเราเข้ามาช่วย คือ ดร. สิทธิณัฐ จากคณะสังคมศาสตร์ มช. ซึ่งอาจารย์จะมีความรู้และความเข้าใจ อีกด้านหนึ่งก็คือนักพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นนักวิจัยด้วย หลายๆ คนมองเห็นว่างานวิจัยนี้สามารถที่จะนำมาเป็นเครื่องมือในการช่วยงานของตัวเองให้สมบูรณ์ขึ้น และอีกฝ่ายหนึ่งที่จะขาดไม่ได้ ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของเราก็คือ เด็กและเยาวชน

ที่นี้มาดูกันว่า สภาพปัญหาและสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในชุมชนมีอะไรบ้าง เราแบ่งกลุ่มเด็กเยาวชนในเชียงใหม่หรือในภาคเหนือเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเด็กในเมืองกลุ่ม (2) เด็กในชนบท และ (3) กลุ่มเด็กชาวเขา เด็กในเมืองจะมีปัญหาในเรื่องการเที่ยวกลางคืนเป็นส่วนใหญ่ ที่เป็นจุดเริ่มต้นไปสู่พฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ ซึ่งมันจะมีผู้ใหญ่ที่คอยหาผลประโยชน์กับเด็กกลุ่มนี้อยู่ ซึ่งเป็นที่รู้กันว่า ถ้าต้องการหาเด็กที่จะขายตัว ต้องไปตรงนี้ แล้วเด็กก็จะไปตรงนั้น เพราะรู้ว่าจะมีเสี่ยมาติดต่อ มันเป็นกระบวนการที่เกี่ยวพันหลายด้าน และพฤติกรรมเสี่ยงอื่นๆ ก็จะตามมา เช่น เพศสัมพันธ์ กลายเป็นเหยื่อของผู้ที่หาประโยชน์จากเด็กๆ เร่ร่อนไร้ที่พักพิง ยาเสพติด ความรุนแรงในครอบครัว เด็กเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีความรุนแรง อาจจะมีพ่อที่ควบคุมและใช้วิธีลงโทษอย่างรุนแรง พ่อกับแม่ที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน หรือพ่อ-แม่แยกทาง หย่าร้างกัน แล้วเด็กก็อยู่กับตาหรือยาย ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่ อันนี้จะเป็นปัญหาหนักในตัวเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งในชนบทด้วย ในเรื่องของการแตกแยกทางครอบครัวและความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งในกลุ่มเครือข่ายของเราที่ทำงานเกี่ยวกับเด็กที่ถูกพ่อ หรือพ่อเลี้ยงข่มขืน หรือคนในครอบครัวข่มขืน หรือถูกทุบตีจากครอบครัว ก็พบว่า มีอยู่ทั่วๆ ไป และนับวันจะมากขึ้น

ส่วนการเข้าสู่ธุรกิจทางเพศ ก็มีทั้งเด็กในเมือง เด็กชนบท และเด็กชาวเขา ซึ่งการเข้าสู่ธุรกิจทางเพศนี้ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการเต็มใจ ไม่ใช่เรื่องของการชักชวน แต่มันมาจากค่านิยมในเรื่องวัตถุ ส่วนเด็กกำพร้าโรคเอดส์ในเมืองก็มีแต่เด็กชนบทจะมีมากกว่าและมีมากขึ้นทุกวันๆ กรณีเด็กชาวเขา มีปัญหาเรื่องหลักฐานการเป็นพลเมืองไทย ซึ่งจะเป็นปัญหาที่ทำให้เด็กเหล่านี้เมื่อเรียนชั้นต้นๆ แล้ว ไม่กล้าจะเรียนระดับสูงๆ ขึ้น เพราะไม่แน่ใจว่าเมื่อเรียนสูงขึ้นแล้วจะมีงานรองรับ หรือเขาสามารถที่จะต่อไปในระดับมหาวิทยาลัยได้ เด็กเหล่านี้มักจะชะงักในเรื่องการพัฒนาตัวเอง นอกจากนี้ เด็กชาวเขาก็มีความขัดแย้งระหว่าง 2 วัฒนธรรม เด็กหลายคนที่ลงมาเรียนในตัวเมือง แล้วกลับขึ้นไปที่บ้าน ไม่สามารถจะปรับตัวอยู่ในสังคมเดิมของตัวเองได้

แนวคิดของโครงการวิจัยเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน จากยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ข้อ ที่ได้เรียนให้ทราบนั้น เรามองว่าเป็นการใช้กลุ่มเด็กเป็นตัวเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนในชุมชนเอง เป็นเรื่องที่สมควรทำ เพราะความใกล้ชิดและความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก จะเป็นตัวเชื่อมที่สามารถจะดึงเอาเด็กที่เราเรียกกันว่า "เด็กดำ" คือเด็กที่มีพฤติกรรมเป็นลบ และเด็กเสี่ยงที่จะมีพฤติกรรมเป็นลบ ขึ้นมาสู่การมีพฤติกรรมปกติได้ โดยเราใช้แกนนำเด็กเป็นกลุ่มเริ่มต้น แล้วองค์

กรต่างๆ ที่อยู่ในชุมชน และที่อยู่นอกชุมชน ก็จะเข้าไปสนับสนุนในด้านต่างๆ เพื่อที่จะทำให้กลุ่มเยาวชนนี้สามารถช่วยเหลือกันเองได้ มีเรื่องของการจัดระบบในชุมชนเพื่อเอื้ออำนวยต่อการแก้ไขและพัฒนาเด็ก ซึ่งตรงนี้เดี๋ยวน้อง ๆ คงจะให้ความกระจ่างได้ชัดขึ้น

รูปแบบของกิจกรรม เราจะใช้การพูดคุยและค้นหาสภาพปัญหาร่วมกัน จนกระทั่งถึงการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนและการแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ของชุมชน นักวิจัย นักวิชาการ และตัวเด็กและเยาวชน เราจะมีการวิจัยเชิงคุณภาพเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งตรงนี้จะเป็นนักวิจัยกับทีมเป็นคนที่ศึกษา แต่ชุมชนนี้จะเป็นผู้รับรู้แล้วก็วิเคราะห์ร่วม จากนั้นเป็นการพัฒนากลุ่มเด็กแกนนำ จากประสบการณ์ที่ลงไปทำ ส่วนใหญ่พบว่า จะต้องเริ่มต้นจากการรื้อฟื้นหรือสร้างความสัมพันธ์ การสื่อสาร หรือการทำความเข้าใจในธรรมชาติของวัยซึ่งกันและกัน ซึ่งตรงนี้นักวิจัยมักจะมีโครงการเกี่ยวกับครอบครัวสัมพันธ์ ระหว่างตัวเยาวชนกับครอบครัวของเขา และผู้ใหญ่ในชุมชนที่อยู่ร่วมกับเขา มีเรื่องของทักษะชีวิต เรามองว่าเด็กและเยาวชนที่มีปัญหา หรือเด็กหรือเยาวชนที่มีพฤติกรรมเป็นบวกนั้น โอกาสที่เขาจะไปเสี่ยงหรือมีพฤติกรรมเป็นลบก็มี ฉะนั้นสิ่งหนึ่งที่จะเป็นเกราะป้องกันคือ เราจะเน้นจาก 1. ค่ายทักษะชีวิต และ 2. เป็นเรื่องของกระบวนการ ระบบคิดแบบวิจัย เมื่อเด็กได้ผ่านกระบวนการทำวิจัยไปแล้ว อาจจะทำให้เขาเกิดทักษะเกี่ยวกับชีวิตขึ้น คิดเป็น แล้วลงมาสู่เด็กกลุ่มเสี่ยงหรือเด็กที่มีพฤติกรรมลบ ซึ่งเขาจะมีการพูดคุยและเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมกับเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมปกติ มีการให้คำปรึกษาเรื่องทักษะชีวิต เพื่อที่จะดึงเด็กสองกลุ่มนี้ให้ขึ้นมาสู่เด็กปกติ ซึ่งตรงนี้จะอาศัยการร่วมมือของชุมชนและฝ่ายต่างๆ ที่จะเป็นน้ำเลี้ยงให้กับเด็กแกนนำจำนวน 3 กลุ่มนี้ ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อันนี้ก็จะเป็นภาพคร่าวๆ ของงานวิจัยเด็กและเยาวชน ต่อจากนี้ท่านได้ทราบ เราจะมีภาพของงานวิจัยลักษณะนี้ที่ชัดๆ ซึ่งเจ้าของโครงการวิจัยนี้มาเอง คุณสมพร ดวงคำฟู และเยาวชนผู้เป็นทีมวิจัยร่วมกับคุณสมพรค่ะ เชิญ

คุณสมพร ดวงคำฟู :

โครงการที่รับผิดชอบคือโครงการ "การพัฒนากลไกพื้นฐานระดับชุมชน เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเด็กในชุมชน" นิยามศัพท์ในส่วนของ "การพัฒนากลไกพื้นฐานระดับชุมชน" ในที่นี้หมายถึง การเข้าไปพัฒนาความสัมพันธ์เดิมของคนในชุมชนหนึ่งที่มีอยู่ เช่น ความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว, ความสัมพันธ์ระดับเครือญาติ และความสัมพันธ์ระหว่างวัด-โรงเรียน วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย ก็เพื่อที่จะศึกษากลไกความสัมพันธ์พื้นฐานของคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การหา รูปแบบและกระบวนการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กเยาวชน วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ก็เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน รวมทั้งการเชื่อมประสานและเสริมศักยภาพความร่วมมือของคนในชุมชน ในการช่วยเหลือและสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาในชุมชน

ก่อนที่จะคุยว่า กิจกรรมของเราได้ดำเนินการหรือทำอะไรบ้าง ก็อยากจะเล่าก่อนว่า ทำไมตัวเองถึงได้เลือกทำโครงการนี้ โดยส่วนตัวนี้ได้เข้าไปทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กร องค์กรสุดท้ายเป็นองค์กรที่ทำกับเด็กโดยตรง คือ องค์กรนานาชาติแพลน เพื่อการพัฒนาประเทศไทย เป็นองค์กรที่ให้การสนับสนุนชุมชน และเด็กที่ด้อยโอกาส จากประสบการณ์การทำงาน ก็จะทราบอยู่ตลอดว่าสังคมของเราค่อนข้างจะเปลี่ยนแปลงไปเยอะ มีปัญหาเรื่องเด็กมากมาย มีเรื่องยาเสพติด เด็กมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เด็กขายบริการ อย่างที่คุณปิ่นทิพย์ได้เสนอไป ซึ่งก็เกิดขึ้นกับเด็กในชุมชนของบ้านห้วยโท้งด้วย ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ก็เลยอยากจะทำงานกับพื้นที่นี้ อีกอย่างหนึ่งบ้านห้วยโท้งนี้ ก็เป็นพื้นที่ทำงานขององค์การนานาชาติแพลน ซึ่งตัวเองเป็นเจ้าหน้าที่รับผิดชอบอยู่

สภาพของหมู่บ้าน ก็เป็นพื้นที่บนภูเขาและอยู่ติดกับแม่น้ำขาน เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นชนบทค่อนข้างมาก เป็นพื้นที่ในตำบลน้ำบ่อหลวง ซึ่งการเข้าไปทำงานครั้งแรกของนักวิจัย ก็จะเริ่มจากการประสานงานกับคนในชุมชน โดยเริ่มเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของงานวัด ก็จะไปแนะนำโครงการให้กับผู้ใหญ่บ้าน พระที่อยู่ในวัด รวมไปถึงคณะกรรมการที่อยู่ที่วัด หลังจากนั้นก็มีการประชุมชี้แจงแนะนำโครงการให้กับคนในชุมชน ส่วนใหญ่แล้วเราจะทำกิจกรรมกัน

ตอนกลางคืน เพราะตอนกลางวันชาวบ้านไม่ค่อยจะอยู่ที่บ้าน ต้องไปทำงานกัน ก็จะมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่เข้าร่วม นอกจากนี้ ก็มีการเยี่ยมบ้าน มีการพบกับผู้สูงอายุ โดยอาศัยเด็กๆ มีเด็กหลายคนไปร่วมด้วย เพราะไปในวันเสาร์-อาทิตย์ เด็กๆ ในโรงเรียนจะเป็นคนพานักวิจัยเข้าไปคุยกับพ่อแม่ และญาติพี่น้องของเขาที่อยู่ในหมู่บ้าน ไปคุยกับกลุ่มแม่บ้าน อาชีพอีกอย่างหนึ่งของคนในหมู่บ้านนี้ก็คือ แกะลำไยอบ ลำไยอบแห้ง หลังจากนั้นก็มีการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุเกี่ยวกับเรื่องของความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในอดีต สถานการณ์เด็กในอดีต ก็มีทั้งสัมภาษณ์เดี่ยว และเป็นกลุ่ม อีกส่วนจะทำกับกลุ่มผู้นำ กลุ่มแกนนำ ซึ่งอันนี้จะมีอาสาและมีตัวแทนชุมชน

ส่วนใหญ่แล้วเราจะนัดกันที่โรงเรียน ซึ่งเป็นศูนย์กลางที่คนจะมารวมตัวกันได้ง่าย จะมีการพูดคุยกันในเรื่องสถานการณ์เด็กในปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร วิเคราะห์ปัญหาร่วมกับคนในชุมชน ก็จะมีทั้งกลุ่มเด็กและกลุ่มของผู้ใหญ่ หลังจากที่มีการวิเคราะห์แล้ว ก็วางแผนการทำงาน การทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมหนึ่งที่คนในชุมชนได้ร่วมกันคิดขึ้นมาก็คือ การเข้ากลุ่มเป็นประจำทุกเดือน ส่วนใหญ่ช่วงหลังๆ จะมีเด็กค่อนข้างมากกว่า เพราะเด็กจะสะดวกในเรื่องเวลา ช่วงกลางวันของวันเสาร์-อาทิตย์ เด็กบางส่วนไปเรียนอยู่ในตัวเมือง ก็จะไปพักหอ จึงมีโอกาสพบปะกันค่อนข้างยาก ก็เลยเลือกทำกันในวันอาทิตย์

นอกจากมีการวิเคราะห์ข้อมูลในกลุ่มผู้ใหญ่ กลุ่มเด็กแล้ว ยังมีเวทีร่วมกันระหว่างกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่ด้วย กิจกรรมอื่นๆ ได้แก่ การอบรม เช่น เรื่องเอดส์ เพศศึกษา ยาเสพติด ซึ่งอันนี้เป็นงานที่ทำร่วมกันระดับตำบล แล้วก็มีโครงการวิจัยอีกโครงการหนึ่งมาร่วมทำด้วยกัน การทำงานในพื้นที่ จะมีการเชิญวิทยากร จากทีมของ CY-Net มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และในแต่ละโครงการวิจัยก็จะมาช่วยกัน อีกกิจกรรมหนึ่งคือการเข้าค่ายทักษะชีวิต โดยพาเด็กออกไปเข้าค่ายข้างนอก ใช้เวลาอยู่ 2 วัน กับ 1 คืน มีการทำกิจกรรรมร่วมกัน อาทิ วาดภาพชุมชนในฝันของตัวเอง กิจกรรมเหยียบกระดาษหนังสือพิมพ์ ใช้รูปภาพยกตัวอย่าง แล้วให้เด็กคิดว่า ถ้าเด็กภาพแบบนี้แล้ว เด็กผู้ชายคิดอย่างไร เด็กผู้หญิงคิดอย่างไร กิจกรรมวอลเล่ย์บอลน้ำ หลังจากนั้น กลุ่มแกนนำก็ร่วมกันทำนิทรรศการและจัดบอร์ดในหมู่บ้าน ให้กับคนในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ เด็กที่ไปเข้าค่ายด้วยกัน ก็จะเอากลับมาให้ชุมชนได้เห็นว่าได้ทำอะไรกันบ้าง

นอกจากนี้ มีการอบรมผู้ปกครองในเรื่องการดูแลลูกวัยรุ่น เทคนิคในการเข้าใจวัยรุ่น เช่น เรื่องทักษะการสื่อสาร อีกอันหนึ่งคือกิจกรรมที่เป็นบทบาทสมมติ ให้คนหนึ่งเป็นพ่อ แล้วอีกคนเป็นลูก ถ้าลูกพูดอย่างเดียวกัน พ่อแม่จะรู้สึกอย่างไร แล้วก็สลับกัน ให้แลกเปลี่ยนกันว่า ถ้าพ่อแม่บ่นอย่างเดียว แล้วลูกฟังอย่างเดียวโดยที่ไม่ได้พูด ลูกจะรู้สึกอย่างไร กิจกรรมนี้ก็จะเชิญวิทยากรข้างนอกเข้ามาร่วม เป็นเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบงานอบรมเรื่องยาเสพติดกับโรงพยาบาลสันป่าตอง ซึ่งเป็นโรงพยาบาลชุมชน รวมทั้งเจ้าหน้าที่จากฮอตไลท์ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนอีกองค์กรหนึ่งที่ให้คำปรึกษาในเรื่องปัญหาด้านต่างๆ หลังจากอบรมเสร็จ จะมีบางครอบครัวที่เข้ามาขอรับคำปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของฮอตไลท์ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาในกรณีที่มีปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชน มีปัญหาเรื่องลูกในครอบครัว

หลังจากนั้นก็มีการพากลุ่มเป้าหมายของเรา มีเด็กเยาวชน คนในชุมชน ไปศึกษาดูงานที่ศูนย์บำบัดยาเสพติดและโรงพยาบาลสวนพลู นอกนั้นก็มีกิจกรรมประเภทกีฬา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญมากกับเด็กเยาวชน ทำให้เด็กมีโอกาสที่จะรวมตัวกันในการทำงาน หลังจากนั้นกลุ่มเด็กเยาวชนบางคนที่เป็นแกนนำ ก็จะมาช่วยกันเขียนโครงการเพื่อขอแหล่งทุนในการสนุบสนุนงบประมาณสำหรับกิจกรรมด้านเด็กและเยาวชน รู้สึกว่าตอนนี้จะขอทำในเรื่องการสร้างสนามกีฬา เดี๋ยวคงจะได้ฟังน้องๆ เล่าให้ฟัง ขอเริ่มต้นที่น้องจรูญรัตน์ ซึ่งเป็นคนแรกที่เข้ามาร่วมในโครงการ แล้วก็เป็นคนที่มีบทบาทในการชักชวนเพื่อน

คุณจรูญรัตน์ แทงบุตร :

เริ่มแรกที่โครงการนี้เข้ามาในชุมชน ดิฉันก็เป็นเยาวชนคนหนึ่งที่รู้จักโครงการนี้ ดิฉันคิดว่าโครงการนี้เป็นโครงการที่น่าสนใจ เพราะเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน จึงได้ไปชักชวนเพื่อนๆ ในหมู่บ้าน ก็บอกต่อๆ กันไป เพราะส่วนใหญ่ก็พบปะกันบ่อยอยู่แล้ว แต่ในส่วนของกลุ่มผู้ใหญ่ จะมีผู้ใหญ่บ้านและผู้นำชุมชนเป็นผู้ชักชวนเข้ามาร่วมกิจกรรม

กิจกรรมที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมทำ ได้แก่ ตอนแรกประชุมร่วมกลุ่มกันก่อน ระหว่างผู้ใหญ่ในชุมชนกับเยาวชน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน พอวิเคราะห์ปัญหาได้แล้ว ก็ได้จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาแยกกันระหว่างผู้ใหญ่ในชุมชนกับเยาวชนในชุมชน ในกลุ่มของเยาวชนก็พบปัญหาเด็กติดยาเสพติด การคบเพื่อน ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาเรื่องครอบครัว ความยากจน เด็กกำพร้า ปัญหาเหล่านี้สาเหตุส่วนใหญ่ มาจากเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านของดิฉัน อยู่ห่างจากตัวเมือง จึงรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และครอบครัวแตกแยก เด็กไม่มีที่ปรึกษา การว่างงาน มีค่านิยมที่ผิด พอได้รู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชน ในกลุ่มของเยาวชนก็จัดทำแผนกิจกรรมขึ้นเพื่อแก้ไข

แผนกิจกรรมที่กลุ่มเยาวชนได้วางไว้ ได้แก่ ส่งเสริมให้เด็กหันมาเล่นกีฬา ส่งเสริมให้เด็กได้รู้ถึงพิษภัยจากยาเสพติด และเอดส์ เข้าค่ายพัฒนาทักษะชีวิต ส่งเสริมกิจกรรมประเพณี ส่งเสริมให้ครอบครัวเอาใจใส่ลูกให้มากขึ้น จัดให้มีการประชุมพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง จัดให้มีทีมที่ปรึกษาปัญหาชีวิต จัดหางานและอาชีพที่เหมาะสมให้กับวัยรุ่น ศึกษาดูงานในสถานที่ต่างๆ

ในส่วนของกลุ่มผู้ใหญ่ ก็พบว่า ผู้ใหญ่ในชุมชนมักไม่เข้าใจปัญหาเด็ก ปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูลูก ปัญหาเรื่องยาเสพติด โรคเอดส์ และโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านในหมู่บ้านต้องหาเช้ากินค่ำ จึงไม่มีเวลาให้ลูก ขาดความเอาใจใส่ ส่วนแผนกิจกรรมที่ผู้ใหญ่ในชุมชนวางไว้ ได้แก่ กิจกรรมสร้างจิตสำนึกให้กลุ่มเด็กในเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมให้เด็กมีงานทำ ส่งเสริมให้เด็กเล่นกีฬา เล่นดนตรี ให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการเลี้ยงดูลูก ศึกษาดูงานหมู่บ้านปลอดยาเสพติด ผู้ใหญ่ในชุมชนควรสร้างความเข้าใจที่ดีร่วมกับกลุ่มเยาวชน พอนำเวทีวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ระหว่างเยาวชนกับกลุ่มผู้ใหญ่ในชุมชนมาร่วมกัน ก็ได้ลำดับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น

จากการที่นำปัญหามาวิเคราะห์ ก็มีการจัดลำดับความสัมพันธ์ของปัญหา ตัวที่ 1 คือปัญหายาเสพติด เพราะชุมชนของดิฉันอยู่ใกล้แหล่งผลิต แหล่งค้า และแหล่งขาย 2. ปัญหาเรื่องการคบเพื่อน ส่วนมากเด็กๆ มีค่านิยมที่ผิด โดยเลียนแบบมาจากสื่อ เลียนแบบจากเพื่อน โดยที่ไม่คำนึงถึงฐานะทางบ้าน ไม่คำนึงถึงความลำบากของพ่อแม่ 3. ปัญหาด้านการศึกษา 4. ปัญหาด้านความขัดแย้งในครอบครัว บางครั้งพ่อแม่ไม่มีเวลาลูก ทำให้เด็กไม่มีที่ปรึกษาปัญหาหรือเรื่องส่วนตัว เวลามีปัญหาแล้วไม่กล้าบอกพ่อแม่ 5. ปัญหาความยากจน ไม่มีรายได้ที่แน่นอน 6. ปัญหาลักเล็กขโมยน้อย 7. ปัญหาเด็กกำพร้า จากการที่พ่อแม่เลิกกันหรือจากการที่พ่อแม่ติดเชื้อเอดส์ 8. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำกับเด็ก เด็กวัยรุ่น 9. ปัญหาโรคเอดส์และการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน พอนำปัญหาเหล่านี้มาจัดทำแผนกิจกรรมๆ ก็ได้แก่ 1. ส่งเสริมด้านกีฬา 2. จัดอบรมเรื่องยาเสพติด และเอดส์ให้กับวัยรุ่น 3. เข้าค่ายพัฒนาทักษะชีวิต 4. อบรมผู้ปกครองแนะพฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น 5. จัดประชุมพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของกลุ่มเยาวชนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง 6. ศึกษาดูงานในสถานที่ต่างๆ 7. จัดหางานและอาชีพที่เหมาะสมให้กับกลุ่มวัยรุ่นที่ว่างงาน

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย :

กิจกรรมแรกที่เราทำกัน คือการพบกลุ่มแกนนำของทางเด็กและเยาวชน และกลุ่มผู้ใหญ่ สืบเนื่องมาจากการวิเคราะห์ปัญหาดังกล่าว และการวางแผนของกิจกรรมต่างๆ ให้มีการจัดประชุมเดือนละครั้ง โดยจะมีแกนนำเข้าร่วมประชุมผลที่เกิดขึ้น ทำให้ผู้ใหญ่ยอมรับความคิดเห็นของเด็ก ในอดีตที่ผ่านมาผู้ใหญ่ไม่เคยยอมรับความคิดเห็นของเด็ก หรือยื่นมือมาช่วยเหลือสิ่งต่างๆ จึงทำให้เกิดการขัดแย้งในระหว่างกลุ่มผู้นำและกลุ่มเด็กเยาวชนมากขึ้น เมื่อโครงการนี้เข้ามา ทำให้เกิดกิจกรรมหลายอย่าง เช่น นำความคิดเห็นของผู้ใหญ่และเด็กมาแลกเปลี่ยนกัน สิ่งดีๆ ให้กับชุมชน และกิจกรรมที่ 2 คือกิจกรรมด้านการกีฬาและสนับสนุนอุปกรณ์การกีฬาและสนาม ทางโครงการได้สนับสนุนด้านอุปกรณ์การกีฬา และประสานงานกับแหล่งทุนต่างๆ ในภาคเอกชนและภาครัฐ รวมทั้งกลุ่มเยาวชนได้ช่วยกันหาทุนเพื่อจะทำสนามกีฬา ในอดีตเราต้องไปเล่นที่โรงเรียน ทำให้ต้นไม้ดอกไม้ของโรงเรียนเสียหายได้ง่าย เพราะพื้นที่คับแคบ ผลที่เกิดขึ้นคือ กลุ่มเด็กและเยาวชนได้ชักชวนเพื่อนๆ ที่ติดยาเสพติดมาเล่นกีฬา ทำให้คนในชุมชนเข้าใจปัญหาของเด็กและเยาวชนที่ติดยาเสพติด และยอมรับว่าคนที่ติดยาเสพติด สามารถอยู่ร่วมกับคนในชุมชนได้

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม :

ก่อนจะต่อจากตรงนี้ ขอแทรกนิดหนึ่ง อยากให้น้องเจี๊ยบอธิบายตั้งแต่กิจกรรมแรกเลย ที่เยาวชนกับคนใหญ่มีความขัดแย้งกัน มันมีภาพอะไรที่แสดงออกอย่างนั้น แล้วเมื่อทำโครงการไประยะหนึ่งแล้ว มันเปลี่ยนไป มันมีภาพอะไรสะท้อนออกมา

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย :

จากเมื่อก่อน เวลาที่เด็กแสดงความคิดเห็นอะไรในที่ประชุม ผู้ใหญ่จะไม่สนใจ หาว่าเด็กมีความคิดเป็นเด็กๆ แต่ผู้ใหญ่ส่วนมากในชนบท มีความรู้แค่เพียง ป.4 แต่เด็กหรือลูกจะเรียนมากกว่าพ่อแม่ เป็นจุดหนึ่งที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองไม่ค่อยยอมรับในจุดนี้

พอมีโครงการนี้เข้ามา เราก็ได้เสนอทั้งเยาวชนและกลุ่มผู้นำหมู่บ้าน ให้มีการจัดประชุมเดือนละครั้ง ทั้งกลุ่มแกนนำและผู้ที่สนใจเข้าร่วมประชุม ก็มีการแลกเปลี่ยนกันว่า เดือนที่ผ่านไป มีปัญหาอะไร มีความคืบหน้า และมีการพัฒนาอย่างไร แล้วนำมาช่วยกันแก้ปัญหา บางครั้งความคิดเห็นของผู้ใหญ่ไม่ถูก เด็กก็แย้งขึ้นมา แต่ก็มีการยอมรับความเห็นซึ่งกันและกัน ทำให้เด็กมีความภาคภูมิใจในจุดหนึ่ง จากแรกๆ ที่เราทำ จะไม่เห็นผลงานเท่าไร เพราะต่างคนต่างทำ แต่นี่คือผู้ใหญ่กับเยาวชนมาทำงานร่วมกัน จะเห็นผลงานดีขึ้น

คุณสมพร ดวงคำฟู :

อยากจะให้น้องๆ เล่าถึงอดีตที่ผ่านมา เมื่อก่อนนี้เจี๊ยบอยู่หมู่บ้าน เจี๊ยบจะเห็นว่ามันมีปัญหาอะไรบ้างในหมู่บ้าน ลองเล่าให้ฟังว่า ที่ผ่านมามันมีปัญหาอะไรที่ทำให้เราขัดแย้งกับกลุ่มผู้นำมาโดยตลอด

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย :

อย่างเช่นแรกๆ เรื่องยาเสพติด ส่วนมากผู้ใหญ่จะบอกว่าเด็กเป็นคนที่เสพมากกว่าผู้ใหญ่ แต่จริงๆ แล้ว ผู้ใหญ่นำเข้ามาก่อน เด็กเลยติดเหมือนกัน และเด็กจะมีส่วนน้อยกว่าผู้ใหญ่ แต่ผู้ใหญ่กลับมองว่าเด็กเป็นตัวปัญหาที่นำสิ่งเสพติดเข้ามา ก็เลยมีปัญหาขัดแย้งกับผู้ใหญ่ แต่ทีหลังก็มาแก้ปัญหาร่วมกัน อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องสนามกีฬา เพราะว่ามีการแข่งขันกีฬาขึ้น แล้วก็สามารถคว้าถ้วยรางวัลได้หลายถ้วย ทำให้หมู่บ้านมีชื่อเสียง แต่พอเรื่องกีฬาจบไป ก็ไม่ได้สนใจเยาวชนเท่าที่ควร

คุณเชิดชาย มณีสอน :

ทางกลุ่มผู้ใหญ่เขาจะมองเรื่องการทำงานมากกว่า คือเขาอยากให้มีการส่งเสริมรายได้หรือส่งเสริมอาชีพแก่กลุ่มเยาวชนมากกว่า แต่เขาลืมมองไปว่า กลุ่มเยาวชนมีพลัง อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน เพราะฉะนั้นกลุ่มเยาวชนจะใช้เวลาว่างทำกิจกรรมนันทนาการ คือการเล่นกีฬา แต่แนวความคิดของผู้ใหญ่ เขาจะให้ใช้เวลาส่วนนี้ไปหาเงินหารายได้เข้าครอบครัว จึงทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องแนวความคิด

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม : ทำไมถึงบอกว่า กีฬาเป็นเรื่องสำคัญของกลุ่มเยาวชน เป็นเครื่องมือที่จะทำให้เยาวชนมาร่วมกัน มันเกิดอะไรขึ้นตรงเรื่องของการกีฬา ที่เราบอกว่ามันสำคัญกับเยาวชน

คุณเชิดชาย มณีสอน : อย่างกีฬาของหมู่บ้านห้วยโท้งก็สร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน แล้วก็เป็นตัวแทนให้กับตำบลและอำเภอเข้าแข่งระดับจังหวัดก็มี ฉะนั้นการรวมกลุ่มของกลุ่มเยาวชนนี้จะรวมกลุ่มกันได้ ต้องเอากีฬามาร่วมด้วย การรวมกลุ่มกัน มาเล่นกีฬากัน มาปรึกษาหารือกันหลายๆ เรื่อง

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม : แล้วเยาวชนที่เข้ามาเล่นในสนามกีฬานี้ เป็นเยาวชนทุกกลุ่มหรือเปล่า บางที่เรามองว่า อาจจะเป็นเยาวชนที่มีพฤติกรรมที่ปกติ แล้วเยาวชนที่เสพยาหรือกลุ่มเสี่ยง เขาได้เข้ามาร่วมตรงนั้นหรือเปล่า ถ้าไม่งั้นมันก็จะกลายเป็นว่า กีฬานี้เป็นเครื่องมือสำหรับกลุ่มเยาวชนปกติเพียงกลุ่มเดียว

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย : ก็มีตั้งแต่เด็กตัวเล็กๆ ซึ่งอาจจะมาดูรุ่นพี่เล่น แล้วรุ่นพี่ก็จะช่วยสอนน้อง สำหรับเรื่องคนที่ติดยาและคนที่ไม่ติดยาก็จะเล่นกีฬาด้วยกัน ไม่แยกว่าคนนี้ติดยาเล่นไม่ได้ เพราะจะมีการชักชวนเพื่อนที่ติดยาให้มาเล่น จะได้ไม่เอาเวลาว่างไปมั่วกัน บางทีไปจับกลุ่มกันอยู่ที่ลับๆ คนส่วนใหญ่จะมองว่ากลุ่มนี้ไปมั่วยาหรือเสพยากัน

คุณเชิดชาย มณีสอน : คือตอนแรกๆ ก็ยังมีปัญหาอยู่นะครับ เพราะทางกลุ่มผู้ปกครองมองว่า จากกลุ่มเด็กที่ปกติไม่มีปัญหาอยู่แล้ว กับกลุ่มเสี่ยงที่เข้ามาเล่นกีฬาด้วยกัน มันจะทำให้เกิดปัญหาเรื่องยาเสพติดหรือเรื่องอื่นเข้ามาก่อนทีแรกเขาวิตกกังวล แต่พอหลังจากโครงการนี้เข้าไป เขาก็ได้ทำกิจกรรมร่วมกันหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการปรึกษาหารือ การเข้าค่ายพัฒนาทักษะชีวิต คนกลุ่มใหญ่เขาก็เปลี่ยนความคิดและเริ่มยอมรับได้ กลุ่มที่เสี่ยงกับกลุ่มเด็กปกติก็สามารถเล่นกีฬาอยู่ด้วยกันได้กับคนปกติในสังคม

คุณสมพร ดวงคำฟู : ตอนแรกที่เล่นกีฬา ก็มีปัญหาเหมือนกันใช่ไหม ที่เด็กที่มีความเสี่ยงจะเข้ามาเล่นกีฬาด้วย ตอนนั้นมันเกิดอะไรขึ้น

คุณเชิดชาย มณีสอน : คือตอนแรก จะมีน้องๆ กลุ่มเยาวชนผู้หญิงไม่ค่อยยอมรับกลุ่มที่เขามีพฤติกรรมเสี่ยงในเรื่องยาเสพติด เขาก็พูดจาไม่สุภาพกับกลุ่มเยาวชนผู้หญิง แล้วกลุ่มเยาวชนผู้หญิงก็พยายามจะดึงตัวออกห่าง แต่ทางกลุ่มของผม กลุ่มแกนนำ พยายามที่จะดึงเขาเข้ามา โดยให้เข้ามาพูดจากัน ไม่ให้เขาคิดว่าเขาเหินห่างจากกลุ่ม และพยายามปรับแนวความคิดของน้องๆ ผู้หญิงที่ไม่ค่อยเข้าใจในเรื่องนี้ สุดท้ายตอนนี้แนวความคิดของทั้งสองกลุ่มก็ถือว่าไปด้วยกันได้ดีครับ

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย :

ในกิจกรรมที่ 3 ก็คือ กิจกรรมจัดอบรมความรู้เรื่องเอดส์และยาเสพติด มีหน่วยงานรัฐเขามาให้ความรู้ และกลุ่มเยาวชนห้วยโท้งก็ให้ความสนใจ กลุ่มผู้ใหญ่ก็เห็นด้วยที่จะต้องไปอบรม เพราะบ้านห้วยโท้ง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ไกลจากตัวเมือง แล้วเด็กต้องไปเรียนหนังสือไกลบ้าน บางทีก็ต้องไปทำงานข้างนอกที่ไกลจากบ้าน พ่อแม่จะดูแลไม่ทั่วถึง ทำให้มีความเสี่ยงมาก และมีผลให้สามารถนำยาเสพติดหรืออะไรที่ไม่ดีเข้ามาในหมู่บ้านได้ ก็เลยต้องมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่เยาวชน ผลที่เกิดขึ้น เยาวชนที่ไป ได้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศศึกษาและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ ก็นำมาบอกเล่าให้เพื่อนที่ไม่ได้ไปฟัง

กิจกรรมที่ 4 คือ กิจกรรมศึกษาดูงานเกี่ยวกับยาเสพติด กลุ่มเป้าหมายที่เราอยากให้ไปก็มีกลุ่มเด็กและเยาวชนและมีผู้สนใจอยากจะไปเข้าร่วมอยู่หลายคน รวมทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ สถานที่ที่เราไปดูงาน ก็มีอยู่ 2 ที่ คือศูนย์บำบัดยาเสพติดภาคเหนือ และโรงพยาบาลสวนพลู การไปนี้ก็เพื่อเราจะได้ไปเห็น แล้วเกิดฉุกคิดขึ้นมา ทำให้เราไม่อยากไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งไม่ได้ทำให้ชีวิตเราดีขึ้นมาเลย และก็มีหลายๆ คนที่ยังเป็นห่วงเรา เช่น พ่อแม่ ครอบครัวของเราที่จะต้องเดือนร้อนไปกับเราด้วย สุดท้ายก็คือ ทำให้เราคิดได้แล้วก็ชักชวนเพื่อนที่ติดยาอยู่ หรือที่กำลังจะหลงผิด ให้เลิกยา

คุณเชิดชาย มณีสอน :

สำหรับกิจกรรมที่ผมรับผิดชอบ และจะมานำเสนอในวันนี้ เป็นกิจกรรมอบรมทักษะชีวิต ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ก่อประโยชน์ให้กับกลุ่มเยาวชนเป็นอย่างมาก เพราะสังคมปัจจุบันมีปัญหาค่อนข้างมาก ฉะนั้นกลุ่มเด็กและกลุ่มเยาวชนมีโอกาสที่จะหลงผิด เราจึงจัดทำโครงการนี้ขึ้นมาเพื่อที่จะช่วยกลุ่มเด็กและกลุ่มเยาวชน ให้ได้มีโอกาสตัดสินใจและแก้ไขปัญหาของเขา รูปแบบของกิจกรรม เราจะชักชวนกลุ่มเพื่อนสมาชิก รวมทั้งกลุ่มเสี่ยงและกลุ่มคนปกติ กลุ่มที่ครอบครัวค่อนข้างจะมีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ยาบ้า ครอบครัวแตกแยก ตอนนั้นที่เขาเข้าค่ายกันที่ห้วยแถม จ.เชียงใหม่ เพื่อจะใช้เวลาประมาณ 2 วันกับหนึ่งคืน สาเหตุที่ใช้เวลาค่อนข้างจำกัด เนื่องจากกลุ่มเยาวชนบางคนติดภารกิจเรื่องการศึกษา จึงจะต้องใช้เวลาในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์

รูปแบบของการจัดค่าย จะเป็นการจัดแบบให้ความรู้ โดยวิทยากรจะนำเสนอผ่านเกมส์ ตัวอย่างเช่น กิจกรรมลูกข่าง ก็จะแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 2 กลุ่ม ให้กลุ่มเยาวชนหมุนรอบตัวเอง แล้วเดินไปใส่ถุงยางอนามัย จากกิจกรรมนี้มันจะทำให้เราเห็นว่า คนเรานี้ถ้าอยู่ในสภาพปกติ มีความคิดความอ่านที่ดี จะไม่เกิดความผิดพลาด แต่พอให้หมุนรอบตัวเอง จะทำให้เกิดการเวียนหัว ตรองสติไม่อยู่ ฉะนั้นการหลงผิด เป็นการทำให้เกิดความผิดพลาดในการดำเนินชีวิต สำหรับผลที่ได้จากการทำกิจกรรมต่อตัวเอง คือได้รับความรู้และทักษะชีวิต ในการนำไปใช้ดำเนินชีวิตเพื่ออยู่รอดในสังคมปัจจุบัน

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม :

ขอเสริมหน่อยหนึ่งในเรื่องกิจกรรมค่ายทักษะชีวิต อยากจะให้รู้ว่า เรามองยังไงถึงได้เอากิจกรรมนี้เข้าไปร่วม คือทักษะชีวิตนี้มันจะมีอยู่ 2 ลักษณะ แบบแรกจะเป็นทักษะชีวิตที่เป็นพื้นฐานของการใช้ทักษะ เด็กควรที่จะได้รับการส่งเสริมให้มีกระบวนการคิดตั้งแต่เด็ก แต่ส่วนใหญ่ระบบการศึกษาของไทย ไม่ได้ทำให้เด็กฝึกระบบคิด มันเหมือนกับว่า เยาวชนโตขนาดนี้แล้วก็มาเข้าค่ายเพื่อที่จะฝึกระบบคิด ซึ่งจริงๆ แล้ว ค่ายอย่างเดียว มันไม่สามารถที่จะทำให้เด็กมีทักษะได้ ทักษะมันเป็นเรื่องที่จะต้องทำซ้ำๆ จนมันหยิบขึ้นมาใช้โดยอัตโนมัติได้ นั่นจะเป็นเรื่องของการเกิดทักษะ แต่ค่ายอย่างเดียวนี้ มันไม่ทำให้เด็กเรียนรู้กระบวนการการคิดที่ต่อเนื่อง แต่ค่ายนี้มันลงไปสู่การฝึกทักษะที่เป็นทักษะเฉพาะอีกด้านหนึ่ง ก็คือทักษะในการจัดการกับบางสถานการณ์ที่เป็นสถานการณ์เสี่ยงของเขา ตรงนี้จะเป็นโอกาส เวลาทำค่าย ก็จะเอาเรื่องของพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ที่เด็กกำลังเรียนรู้อยู่ตรงนั้น เข้ามาใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกทักษะ

แต่จริงๆ แล้วอย่างที่บอกว่า การเรียนรู้ในเรื่องทักษะชีวิตของเด็ก ในกระบวนการวิจัยนี้จะไม่ใช่เพียงในค่ายอย่างเดียว วิธีหนึ่งที่เรามองเห็นว่าเด็กเกิดทักษะชีวิตก็คือ เด็กได้ทำงาน แล้วการเรียนรู้จากการทำงาน โดยเฉพาะจากกระบวนการวิจัย ซึ่งเป็นการฝึกระบบคิด ทำให้เกิดทักษะการคิด เมื่อเด็กได้ผ่านแต่ละขั้นตอนของการไคร่ครวญเรื่องสภาพปัญหา การมองหาสาเหตุ วิเคราะห์อะไรไปเรื่อยๆ จนกระทั่งวางแผนแล้ว ในขณะที่วางแผนเสร็จนี้ เขาก็มีการเช็คแผนด้วยว่า แผนของเขา มันสามารถจะไปแก้ไขปัญหาได้จริงหรือเปล่า แล้วจากนั้นลงมือทำจริง เด็กจะเรียนรู้ตลอด พอลงมือทำปุ๊บ มันไปติดขัดอะไรตรงไหน การสื่อสารกับผู้ใหญ่ การแก้ปัญหา ความกดดันของตัวเอง ความเครียดของตัวเองในขณะที่เกิดปัญหา หรือเกิดการติดขัดอะไร พวกนี้มันจะเป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งรู้สึกว่าจะได้ผลมากกว่าในเรื่องค่าย ตรงนี้ก็เลยมองว่า การที่เด็กเข้ากระบวนการการวิจัย นั่นคือการสร้างทักษะชีวิตให้กับตัวเอง

คุณสมพร ดวงคำฟู :

ขออนุญาตเสริมนิดหนึ่งในเรื่องของการทำกิจกรรมค่าย สาเหตุที่เราเลือกกิจกรรมแต่ละกิจกรรมนั้น เราจะพยายามเลือกให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็ก และสิ่งที่เด็กจะต้องเจอ ขอยกตัวอย่างกิจกรรมหนึ่ง เช่น กิจกรรม "เราไปฉลองกันเถอะ" ลักษณะของกิจกรรมนี้ ก็จะเป็นลักษณะบทบาทสมมติ ให้เด็กสมมติตัวเองว่า ในขณะที่ตัวเองอยู่ในวงที่กินสังสรรค์กัน อาจจะเป็นวันเกิดหรือวันอะไรก็ดี ที่มีโอกาสที่จะได้เจอเพื่อนเยอะๆ ก็จะทำให้เด็กมีโอกาสที่จะไปดื่มเหล้า ไปเที่ยวต่อ หรือว่าไปทำอะไรต่อเยอะแยะ ก็จะยกตัวอย่างตรงนี้ขึ้นมา แล้วให้เด็กฝึกวิธีการปฏิเสธเพื่อน ที่จะให้

ตัวเองรอดพ้นจากวิถีที่ไม่ค่อยจะเหมาะสม จะปฏิเสธอย่างไรถึงจะได้กลับบ้าน ถึงจะทำให้เพื่อนไม่หมางใจ อย่างนี้เป็นต้น

คุณเชิดชาย มณีสอน :

สำหรับกิจกรรมต่อไป เป็นกิจกรรมการอบรมจิตวิทยาการในเลี้ยงดูลูก กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่ทางกลุ่มเด็กและกลุ่มผู้ใหญ่มีมติร่วมกันให้จัดทำขึ้น สาเหตุเนื่องจากในปัจจุบัน มีความขัดแย้งเรื่องความคิดระหว่างผู้ปกครองกับเด็กวัยรุ่น ซึ่งความขัดแย้งนี้อาจเกิดขึ้นจากการที่ไม่ได้ปรึกษาหารือกัน ไม่ได้พูดจากัน ดังนั้นจึงจัดกิจกรรมนี้ขึ้นมาเพื่อให้กลุ่มผู้ปกครองเข้าใจถึงปัญหาและสภาพของวัยรุ่น สำหรับวิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมาย เราจะเน้นผู้ปกครองที่มีบุตรและบุคคลผู้ปกครองที่ครอบครัวมีปัญหา เช่นครอบครัวทะเลาะวิวาทกันบ่อยครั้ง ซึ่งเราจะใช้การสังเกต และเชิญมาเข้าร่วมอบรม กลุ่มเป้าหมายจะไม่ทราบว่าเขาถูกเลือกเพราะอะไร เพราะว่าคณะกรรมการจะสังเกตพฤติกรรมและดูครอบครัวว่า ครอบครัวนี้มีปัญหาไหม เป็นยังไงบ้าง สมควรเข้าร่วมไหม

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม : แล้วเขามีคำถามหรือเขารู้สึกผิดสังเกตอะไรหรือเปล่า ว่าทำไมเขาถึงได้รับเชิญ แต่ครอบครัวอื่น ทำไมไม่ได้เชิญ

คุณสมพร ดวงคำฟู :

ก็มีบางครอบครัวที่เขาทราบว่า เขาเป็นกลุ่มเป้าหมาย เพราะตัวเองยอมรับว่า มีปัญหากับลูกบ่อยครั้ง ลูกหนีออกจากบ้านก็บ่อย ทะเลาะกับสามีก็บ่อย ก็จะมีครอบครัวประเภทนี้ที่สนใจอยากเข้าร่วม และหลังจากที่เราทำกิจกรรมอบรมเสร็จ คนที่ไปร่วมก็บอกว่า น่าจะเอาแฟนเขามาด้วยนะ จะได้รู้เรื่องนี้ เพราะบางทีแม่บ้านไป พ่อบ้านไม่ได้ไป เขาบอกว่า เวลาที่กลับไปเล่าให้กันฟัง มันไม่เหมือนที่เขาได้รับประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง เขาก็แนะนำว่า ต่อไปนี้น่าจะทำกิจกรรมประเภทนี้ ให้เอามาทั้งคู่เลย เพราะว่าเวลามีปัญหาครอบครัว ไม่ได้มีเฉพาะแม่บ้าน หรือพ่อบ้าน แต่มันเป็นปัญหาทั้งสองฝ่าย

คุณเชิดชาย มณีสอน :

สำหรับการเลือกกลุ่มเป้าหมาย ส่วนมากจะไม่มีปัญหาครับ เพราะทางกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้ใหญ่ได้มีมติร่วมกันและมีความเห็นให้จัดทำขึ้นมา ลักษณะของกิจกรรมจะเป็นการเชิญวิทยากรจากข้างนอกมาให้ความรู้ อาทิ ศูนย์ฮอตไลท์ และทีมวิจัย CY-Net วิทยากรอบรมเกี่ยวกับเรื่องยาเสพติดของโรงพยาบาลอำเภอ ประเด็นที่พูดก็จะพูดในหัวข้อ เทคนิคในการเลี้ยงดูลูก พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่น เทคนิคการให้คำปรึกษา และมีการพูดถึงปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน สำหรับผลที่ได้จากกิจกรรม จะสะท้อนให้เห็นว่า มีแนวโน้มการพูดจากันดีขึ้น คือเราจะสัมภาษณ์จากกลุ่มน้องๆ เยาวชนที่สังเกตความเปลี่ยนแปลงของผู้ปกครอง มีหลายคนมาพูดกับเราว่า หลังจากที่ผู้ปกครองเข้าร่วมการอบรมแล้ว รู้สึกว่าผู้ปกครองจะใช้เหตุผลในการพูดจากับบุตรหลาน จากปกติไม่เคยถามถึงสาเหตุดุอย่างเดียว แต่พอเข้าร่วมการอบรมแล้ว รู้สึกว่าจะมีการพูดจาถึงสาเหตุกัน ทำให้หลายครอบครัวที่เคยมีปัญหา ก็ลดน้อยลง จึงเป็นภาพลักษณ์ที่ดีของการทำกิจกรรมนี้

สำหรับกิจกรรมต่อไป เป็นการส่งเสริมอาชีพของกลุ่มเยาวชนเด็กและผู้ปกครองในชุมชน กิจกรรมนี้เคยมีบรรจุในแผนที่เราจะทำกัน แต่หลังจากการประชุมรอบที่ 2 ที่ 3 กิจกรรมนี้ถูกยกเลิกไป เนื่องจากสาเหตุที่ว่า เคยมีองค์กรอื่นเข้ามาทำเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพ ไม่ว่าจะเป็น กศน. ที่มาส่งเสริมเกี่ยวกับการทำขนมให้แก่กลุ่มเยาวชนและแม่บ้าน แต่พอเข้าไปเรียนแล้ว กลับออกมาก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร และในอดีตเคยมีองค์การนานาชาติแพลน ซึ่งสนับสนุนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ทุ่มงบประมาณไปหลายแสนบาท แต่ไม่เกิดผล อาทิ เช่น โครงการสร้างโรงจักสานมูลค่า 100,000 บาท ไม่เกิดผล ปัจจุบันกลายเป็นโรงจอดรถครับ บ่อเลี้ยงปลาใช้เงินทุนไป

ประมาณ 5 – 6 หมื่นบาท เลี้ยงปลาได้เพียงแค่ 3 เดือน จากนั้นก็ยกเลิกไป แล้วมีอีกหลายโครงการ ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสูญสิ้นงบประมาณกว่าครึ่งล้านบาท

ดังนั้นจากการประชุมกัน เราจึงลงมติให้ยกเลิกโครงการนี้ไป หลังจากทำกิจกรรมทั้งหมดแล้ว สิ่งที่เราได้ สิ่งที่เราไม่เคยเห็นในอดีต คือผู้ปกครองหรือจากผู้ใหญ่จะยอมรับกลุ่มเยาวชนมากขึ้น ในอดีตเวลามีการประชุมหรือเข้าร่วมประชุม เราจะได้เพียงแต่นั่งฟัง แต่ในปัจจุบัน เราสามารถเสนอความคิดเห็น และกลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มแกนนำ ผู้ใหญ่ก็ยอมรับในเรื่องที่เราเสนอ ทำให้เกิดมิติใหม่ในเรื่องการปรึกษาหารือกัน มีแนวโน้มที่ดีขึ้น ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งที่เราได้รับคือ ทำให้เกิดความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อในหมู่เพื่อนฝูงในหมู่คณะ คือจะมีการปรึกษาหารือ ทำงานร่วมกัน มีอะไรก็จะปรึกษาหารือ ใช้ทำนองเพื่อนช่วยเพื่อน ใครมีปัญหาอะไรก็สามารถปรึกษากันได้ ซึ่งความสามัคคีนี้เราจะได้มาจากการเข้าค่ายพัฒนาทักษะชีวิต ดังตัวอย่างกิจกรรมที่เราเสนอไป คือกิจกรรมเหยียบบนหนังสือพิมพ์ เราจะต้องพยายามช่วยกันวิเคราะห์ถึงปัญหาว่า หนังสือพิมพ์ขนาดแผ่นเท่านี้ จำนวนคนของเรา 10 กว่าคน เราจะทำยังไงให้ขึ้นไปอยู่บนหนังสือพิมพ์ให้ได้หมด ฉะนั้นเราต้องช่วยกัน ต้องมีความสามัคคีในการวางแผนร่วมกัน ในการทำร่วมกัน ถ้าต่างคนต่างใช้ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ มันจะไม่สำเร็จครับ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการทำงานทุกอย่าง ย่อมมีปัญหาหรืออุปสรรค ซึ่งที่โครงการได้ทำมาช่วงระยะเวลาหนึ่งปี ปัญหาที่เรามักเห็นบ่อยครั้งคือ การนัดหมายกลุ่มเป้าหมายจำนวนผู้เข้าร่วมจะน้อย ทั้งนี้อาจเนื่องจากระยะเวลาของการทำโครงการ

คุณสมพร ดวงคำฟู :

ขออนุญาตเพิ่มเติม ที่เราคุยกันมาแต่ต้นนี้ จะเห็นว่าเราไม่ได้พูดถึงเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมากเท่าไร จริงๆ แล้ว ทุกกิจกรรมที่เด็กๆ ได้ทำไป ก็อาศัยความสำคัญของชุมชนเป็นส่วนใหญ่ อย่างตัวแทนของเด็กเยาวชนนี้ก็จะเป็นความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในอดีตไม่ค่อยจะมีชัดเจนมากนัก ก็จะเป็นความสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อน ซึ่งตรงนี้ก็ได้รับความสนับสนุนช่วยเหลือจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นคนที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง เป็นป๊อกบ้าน คุ้มบ้าน และเครือญาติ แต่ละเครือญาติแต่ละป๊อกก็ส่งตัวแทนเข้ามาร่วมกิจกรรม เป็นกลุ่มแกนหนุนช่วยกลุ่มเด็กให้ทำงานได้ เพราะคนในชุมชนนี้ได้ข้อสรุปจากการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน เขาบอกว่าปัญหาของชุมชนจริงๆ แล้วเดี๋ยวนี้ความสำคัญของกลุ่มเพื่อน มันมีอิทธิพลมากกว่ากับพ่อแม่ ครอบครัว อย่างจะสังเกตว่า พ่อแม่พูดอะไรไป ลูกจะไม่ค่อยเชื่อฟังสักเท่าไร และส่วนใหญ่เด็กจะมีโอกาสไปเรียนรู้จากนอกหมู่บ้านมากกว่าในอดีต ฉะนั้นอิทธิพลของเพื่อน เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมากกว่า ก็เลยส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มน้องๆ นี้ใช้อิทธิของเพื่อนที่มีอยู่ ให้เกิดเป็นประโยชน์ขึ้นในชุมชน อันนี้จะเห็นว่า เป็นรูปแบบใหม่ซึ่งแตกต่างจากในอดีต

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : จะรบกวนย้อนถามกลับไปในเรื่องของลำดับความสำคัญของปัญหา ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องยาเสพติดเป็นอันดับแรก อันนี้เนื่องจากตัวเยาวชนเห็นความสำคัญ หรือว่ากลุ่มผู้นำเห็นความสำคัญ แล้วก็เอาไปเป็นตัววัดว่ายาเสพติดนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุด

คุณเชิดชาย มณีสอน : ความสำคัญของปัญหานะครับ คือเราจะมีการประชุมด้วยกันสองครั้ง ครั้งแรกจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาของกลุ่มผู้ใหญ่ก่อน แล้วอีกครั้งหนึ่งจะเป็นการวิเคราะห์ปัญหาของเด็ก เมื่อวิเคราะห์ปัญหา 2 อย่างนี้แล้ว จะนำปัญหาสองอย่างนี้มาเปรียบเทียบกัน แล้วลงความเห็นร่วมกันอีกทีหนึ่ง ทีนี้แผนของกลุ่มเด็กและเยาวชนจะมียาเสพติดเข้ามาเป็นอันดับแรก ซึ่งไปตรงกับแผนของกลุ่มผู้นำ ก็เลยเห็นว่ายาเสพติดมีความสำคัญเป็นอันดับแรก ดังนั้นเราจึงจัดความสำคัญของยาเสพติดมาเป็นอันดับแรก

คุณสมพร ดวงคำฟู : ขออนุญาตเพิ่มเติมค่ะ เพราะในส่วนที่ได้ไปพูดคุยกับผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน ก็พบว่าในหมู่บ้านเป็นเส้นทางที่ผ่านจากในตัวอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แล้วอ้อมไปทางแม่วาง ไปโผล่ทางอินทนนท์ แล้วก็อาจจะเป็นเส้น

ทางที่ลำเลียงยาเสพติด แล้วสถานการณ์ในหมู่บ้านก็มีเด็กที่ติดยาไปหลายคนแล้ว รวมทั้งมีผู้ใหญ่ที่ติดยาหลายคนด้วย อีกทั้งสภาพของหมู่บ้าน ก็เป็นเขา ติดป่า ก็จะมีเด็กมั่วสุมกันเป็นจุดๆ อย่างใต้สะพานในบางหมู่บ้าน แล้วก็แถวบริเวณโรงเรียน สังเกตดูจะเห็นเป็นสภาพมีต้นไม้เยอะ ออกจะมืดๆ ทำให้คนในชุมชนเห็นเด็กไปมั่วสุมกันบ่อย ซึ่งก็จะมีทั้งเด็กที่มั่วสุม และเด็กอีกกลุ่มหนึ่งที่ไปเล่นกีฬา เลยทำให้มีผลสืบเนื่องว่า เด็กถูกผู้ใหญ่มองว่า ที่ไปเล่นกีฬานี่ ต้องแอบไปเสพยาใช่ไหม สถานการณ์ในหมู่บ้านค่อนข้างจะรุนแรงในเรื่องนี้

คุณปิยะภรณ์ ศรีพลาวงศ์ :

อยากจะถามว่า ที่มีปัญหาอย่างนี้ ตรงที่ผู้ใหญ่มองเห็นว่า อยากให้เยาวชนหารายได้ให้กับครอบครัว อย่างที่โรงเรียนบ้านแหลม เด็กหรือเยาวชนในหมู่บ้านนี้ ตี 1 ตี 2 ก็ต้องลุกขึ้นมาทำปลา เพราะว่าปลาทะเลนี้จะเข้าตีหนึ่ง ตีสอง เที่ยงคืน แล้วพอเด็กทำตรงนี้แล้ว วันไหนปลามากเด็กจะหยุด ไปตัดหัวปลา ไปทำอะไร นี่เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ว่าอยากให้เขาหารายได้ ทีนี้เราก็เคยทำแบบสอบถามเด็กว่า ทำไมหนูต้องทำ บางวันกลับมาก็ร้องไห้มาถึงโรงเรียน ถามว่าร้องไห้ทำไมลูก เด็กตอบ หนูกลัวมาไม่ทันค่ะ ตัวหนูยังไม่ได้สระผมเลย เหม็นคาวปลา ประเด็นคือ ทำไมผู้ใหญ่ถึงบอกว่าให้หารายได้เข้าครอบครัวเป็นสำคัญ ขณะที่น้องมองว่า การเล่นกีฬา เข้าใจว่านี้คือการพัฒนาสุขภาพให้แข็งแรง เล่นแล้วมันเหนื่อย เย็นๆ จะได้ไม่มั่วสุม เพลียแล้วก็หลับไปเลย อยากจะถามตรงนี้ว่าเขามองยังไง แต่ที่เพชรบุรีก็คือต้องการให้เด็กหารายได้ช่วยครอบครัวมากกว่า แต่ที่โน่นเขาจะมีอาชีพอะไร เขาถึงบอกว่าให้เด็กๆ ช่วยหารายได้ พี่มองว่า มันมีอาชีพอะไร ที่เด็กควรจะทำบ้าง

คุณสมพร ดวงคำฟู :

เท่าที่คุยกับเด็ก คนในชุมชนนั้นส่วนใหญ่จะมีอาชีพอีกอย่างหนึ่งคือ แกะสลักและหาของป่า ซึ่งก็ไม่เหมือนในอดีต เพราะของป่าในสมัยก่อน อาจจะเป็นเขากวาง เป็นสมุนไพร แต่ตอนนี้ก็จะเป็นเศษไม้สัก ที่มันเป็นแง่ง เป็นอะไรที่มันเอาไปจัดสวนได้ บางทีก็มีเห็ด มีหน่อไม้ มีบางคนก็จะไปตะกุยน้ำ ว่ายน้ำไปเอาท่อนไม้ที่มันไหลมากับน้ำ เอาไปขายที่บ้านถวาย ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วก็ขายสินค้าพวกแกะสลัก ที่น้องๆ พยายามจะบอกว่าผู้ใหญ่ในชุมชนนี้ เห็นความสำคัญในเรื่องการประกอบอาชีพมากกว่าการสนับสนุนในเรื่องกีฬา อันนี้คงจะเป็นประสบการณ์เดิม ที่น้องเขาฝังใจมาว่า ในสมัยที่องค์การนานาชาติแพลนเข้ามาทำงานในพื้นที่เขา เวลาร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ของหมู่บ้าน ว่าหมู่บ้านนี้มีปัญหาอะไรมากน้อยเรียงตามลำดับ เสียงของเด็กนี้ก็จะมีส่วนน้อยที่ได้เข้าไปอยู่ภายใต้ลำดับความสำคัญของปัญหาที่เขาคิดจะแก้ เสียงของผู้ใหญ่ส่วนใหญ่ก็จะนึกถึงปากท้อง เรื่องอาชีพ เรื่องรายได้มากกว่า ในขณะที่เด็กๆ มองอีกภาพหนึ่ง คือว่าน่าจะสนับสนุนกิจกรรมพวกเขาบ้าง อย่างน้อยให้พวกเขาได้มีโอกาสที่จะรวมกลุ่มกัน มีโอกาสที่จะได้ทำกิจกรรมอะไรในชุมชนร่วมกัน

คุณปิยะภรณ์ ศรีพลาวงศ์ : แผนในอนาคตของน้องก็คือว่า อยากจะทำสนามกีฬา อยากจะรวมกลุ่มเยาวชน ให้ร่วมทำกิจกรรมอะไรบางอย่างให้มากขึ้น แล้วก็ส่งเสริมให้เยาวชนไปพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง ทีนี้ถ้าจะมีงานส่งเสริมงานอาชีพสักอย่าง ไม่ให้พวกเราลืมวิถีชีวิตของชาวบ้านตรงนั้น น่าจะเสนอแนะว่าควรจะมีบ้าง เพราะว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพหลักของคนไทย อย่างน้อยก็เกษตรอะไรอย่างนี้ คือปลูกผักกินเองในครอบครัวก็ได้ แผนนี้มันน่าจะเข้าไปอยู่ด้วย

คุณอรสุดา :

ก่อนอื่นต้องให้กำลังใจน้องๆ กิจกรรมที่น้องๆ ทำในเรื่องการพยายามเข้ามามีส่วนร่วม ในฐานะที่ชุมชนก็เป็นของเรา อันนี้น่าสนใจมาก โดยส่วนตัวนี้เคยทำงานกับเด็กหลายโครงการ ดิฉันมีความเชื่อเรื่องพลังเด็ก ว่าถ้าเรารวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง พลังเด็กนี้ทำอะไรได้มาก บางครั้งทำได้มากกว่าพลังผู้ใหญ่ซะอีก ดราวนี้ประเด็นคำถามก็คืออยากทราบว่า มันมีมิติทางวัฒนธรรมเข้าไปในกิจกรรมที่เราทำกันบ้างไหม เพราะว่าจากประสบการณ์ที่เคยลงพื้นที่ที่

จังหวัดลำปาง มีกลุ่มแม่วักที่เขาเอามิติทางวัฒนธรรมของชาวเหนือซึ่งคิดว่าแข็งมาก มีจุดแข็งหลายจุด แล้วนำมาทำให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเขาทำได้ดี อยากฟังว่าในกลุ่มนี้ได้มีการนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาในกิจกรรมของน้องๆ บ้างหรือเปล่า

คุณสมพร ดวงคำฟู :

ในส่วนของกิจกรรมที่เป็นมิติทางวัฒนธรรม ถ้าพูดถึงกิจกรรมที่ทำกับเด็กโดยตรง เราไม่ได้ทำค่ะ แต่พอเราทำงานกับคนในชุมชนได้ระยะหนึ่ง ก็เห็นว่าเขาเอาภูมิปัญญาเดิมของคนในพื้นบ้านกลับมา ตัวอย่างเช่น หลังจากที่เราทำกิจกรรม ตอนที่เราสรุปโครงการ เรามีปัญหาเรื่องเด็กที่ติดยาเสพติดค่อนข้างเยอะในหมู่บ้าน ทางชุมชนคิดจะแก้ไขปัญหาอย่างไร กลุ่มของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในหมู่บ้าน ก็คุยกับเด็กบางคน ว่าทำไมถึงเลิกยาเสพติดไม่ได้ ทำไมถึงไม่ไปศูนย์บำบัดยาเสพติด ทำไมบางคนที่ไปศูนย์บำบัดแล้ว ไม่สามารถเลิกยาเสพติดได้ เด็กก็ตอบผู้สูงอายุในหมู่บ้านว่า มันอยู่ที่ใจ ถึงไปบำบัด จะไปนานกี่วันกี่คืน อาจจะไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะว่ามันอยู่ที่ใจของเขา แล้วถามว่า ทำไมล่ะในเมื่อใจของตัวเองรู้ว่ามันอยู่ที่ใจ แล้วทำไมทำใจไม่ได้สักที ทำไมถึงเลิกไม่ได้สักที แม่อุ้ที่ไปนอนวัดก็มีความคิดขึ้นมาว่าเมื่อก่อนไม่เคยมีเรื่องบำบัด ไม่เคยได้ยินข่าวเรื่องพวกนี้เลย แล้วเด็กในสมัยก่อนก็ไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องยาเสพติดมาก นอกจากติดบุหรี่ ก็เลยคิดว่าแม่อุ้ยอยากจะทำกิจกรรมอะไรบางอย่าง ที่เป็นคล้ายๆ สืบชะตาให้กับเด็กในหมู่บ้าน ว่าต่อไปนี้ แม่อุ้ยจะมัดมือเอาไว้ว่า ขอให้เด็กคนนี้เลิกเสพยานะ แล้วก็จะชวนเด็กคนอื่นๆ ที่เสพยา และเด็กที่ไม่เสพเข้าร่วมกิจกรรมด้วย ว่าคนไหนที่ได้รับการมัดมือจากผู้สูงอายุในหมู่บ้านแล้ว ต่อไปจะต้องเป็นเด็กดีนะ จะต้องไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด อันนี้เป็นแผนที่คนทางชุมชน ผู้สูงอายุได้คิด วางแผนกันไว้

ในฐานะที่ตัวเองเป็นนักวิจัย ก็เห็นว่า ตรงนี้สามารถใช้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมาการแก้ปัญหาเด็กจริงๆ อย่างแม่อุ้ยที่เขามีความสัมพันธ์กับเพื่อนที่เป็นแม่อุ้ยเหมือนกัน ที่ไปนอนวัด เขาก็จะใช้ความสัมพันธ์ตรงนี้ ที่จะไปชักชวนเพื่อนที่ไปนอนวัดด้วยกันมาทำ เรียกมาเตรียมอุปกรณ์ มาทำหมากทำพลู ที่จะสืบชะตาให้กับเด็ก แล้วก็เริ่มจากครอบครัวที่มีปัญหาเรื่องลูกเสพยาเสพติดก่อน อาจจะคุยกันในครอบครัวแล้วก็เริ่มไปถึงเครือญาติ เอาเครือญาติของตัวเองเข้ามาปรึกษาหารือกันก่อน อันนี้ก็เห็นว่าชุมชนได้ใช้ความสัมพันธ์เดิมที่มีอยู่ในชุมชน มาช่วยในการแก้ไขปัญหาเด็กในชุมชนได้จริง

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม :

ในฐานะที่เป็นนักจิตวิทยา จะมองว่าวัฒนธรรมมันเป็นเครื่องมือในการแสดงออกของการให้ความสำคัญกับเด็กคนนั้น แล้วมันทำให้เด็กมีความรู้สึกว่าตัวเองมีค่า การเฝ้ามองแม่อุ้ยที่ผูกข้อมือแล้วบอกว่า เธอต้องเลิกนะ มันเป็นลักษณะของการบำบัดอย่างหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งเป็นวิถีของชุมชนที่น่าสนใจ น่าจะมีอะไรตรงนี้ต่อไป

คุณภัทรา สง่า :

ในฐานะภาคีเด็ก ก็ชื่นชมที่น้องๆ เข้ามามีส่วนในงานวิจัย เพราะงานวิจัยก็เป็นวิถีชีวิต คือต้องคิดด้วยกัน ช่วยกันทำ ประเด็นที่ 2 ก็ชื่นชมว่า บนความสัมพันธ์และการวิจัยที่เกิดขึ้นนั้น ได้ดึงเอาความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูก และคนทุกๆ วัย ซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชน มาช่วยกันปั้นมาช่วยกันก่อ เดิมน้องบอกว่า แต่ก่อนนี้พ่อ-แม่จบแค่ ป. 4 แล้วพ่อ-แม่ก็คิดว่า เธอเป็นลิขสิทธิ์ของฉัน ฉันจะต้องควบคุมเธอ เธอห้ามพูด นั่งไปก่อน อายุ 40 เมื่อไรค่อยมาคุย ค่อยมาเอยปากกัน พอมีกิจกรรม มันก็ทำให้เห็นศักยภาพของกันและกัน พ่อแม่ถึงจะเลิกเรียนที่โรงเรียน แต่พ่อแม่ก็เรียนรู้จากชีวิตจริงอีกมากมายที่จะแบ่งปันให้ลูกๆ ได้ชื่นชม ขณะเดียวกันลูกก็ไปเรียนรู้เอาเทคโนโลยีใหม่ๆ มา ซึ่งพ่อแม่ก็อาจจะเห็นมุมนั้น แล้วก็ชื่นชมลูกตนเองได้ มาแบ่งปันกันได้ ประเด็นนี้พี่ว่าน่าจะต้องเอามามอง แล้วก็สานต่อให้ดี

เป็นจุดหนึ่งที่น่าสนใจมากจากโครงการนี้ ซึ่งโครงการอื่นน่าจะต้องเอาไปขยายผล เพราะมองว่าลูกในวัยเล็กนั้นชื่นชมตัวพ่อแม่ แต่พอออกสู่สังคม เข้าสู่โรงเรียน ก็จะไปชื่นชมครูประถม คุณครูพูดอะไรก็เชื่อหมด คือเขาก็จะมีคนในใจของเขา ซึ่งเขาจะเลียนแบบและเอาอย่าง การศึกษาปัจจุบันก็แยกเด็กออกจากครอบครัว บางทีพ่อแม่ก็เต็มใจที่จะแยก คือบางทีลูกเข้าโรงเรียน ก็ยกให้อาจารย์ไป 100 % พ่อแม่ก็ไปทำมาหากินล้วนๆ

ทีนี้จะทำอย่างไรให้เห็นว่า แต่ละสถาบันก็มีส่วนในการเอื้อกัน เพราะปัจจุบันเด็กไม่เหมือนแต่ก่อน เดี๋ยวนี้จะหันไปชอบดารา นักร้อง คือเขาเป็นวัยที่อยากจะมีใครเป็นสัญลักษณ์ที่ตัวเองจะเลียนแบบ ทีนี้พ่อแม่ก็เริ่มห่างแล้ว เด็กก็เริ่มรู้สึกว่า พ่อแม่ล้าหลัง คุยไม่รู้เรื่อง คุยแล้วมันไม่ถึงใจ ครูก็ไม่ใช้กัลยานมิตรอีกต่อไปแล้ว ก็ไม่รู้จะหันไปหาใคร ก็หันไปหาเพื่อน ซึ่งก็เข้าอกเข้าใจรักใคร่กัน แต่บางทีก็ชวนไปตีกัน แล้วแต่ว่าจะใช้พลังไปทางไหน ทีนี้จะทำอย่างไรให้มันเกื้อกัน พ่อแม่ก็มีประสบการณ์ที่จะถ่ายทอด ครูก็เป็นศูนย์รวมใจของเด็กๆ ถ้าเราช่วยดึงแต่ละมุมนี้ออกมา แล้วก็มาช่วยกัน ตรงนี้ก็อาจจะช่วยได้ แล้วแม่อุ๊ยเอง ก็ไม่ใช่แค่รอที่จะเข้าฝั่ง แต่ยังจะสามารถดึงเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเดิมมาช่วยได้ ...คือต่างคนต่างชื่นชม แล้วก็เชื้อเชิญกันและกันไปใช้จุดดีของกันและกัน อย่าดึงออกจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ไม่อย่างนั้นลูกก็จะห่างพ่อแม่ไปทุกที พ่อแม่ก็ต้องรีบไปทำมาหากิน ค่าจ้างมันลดลง เวลาทำงานก็ยาวขึ้นไปเรื่อยๆ เวลาจะมาดูลูกก็น้อยลงไปเรื่อยๆ ลูกก็มีเวลาว่างที่จะไปแสวงหาสิ่งสำคัญของชีวิต บางทีก็แสวงได้บ้างไม่ได้บ้าง อยากจะฝากว่า อย่าทิ้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของคนแต่ละวัย ที่จะมาช่วยกันจัดกิจกรรมที่เหมาะ

อยากจะถามความรู้สึกน้องๆ บ้างว่า รู้สึกอย่างไรบ้าง เมื่อตัวเองได้เป็นแกนนำในการทำงานร่วมกับชุมชน ร่วมกับนักวิจัย ร่วมกับผู้ใหญ่ อีกคำถามหนึ่งคือ เมื่อตัวเองได้ไปทำงานตรงนี้ มีอิสระในการทำงานมากน้อยเพียงใด ถูกครอบงำจากผู้ใหญ่หรือเปล่า มีการชี้นำทางความคิดมากน้อยเพียงใด เพราะโดยปกติในระบบการศึกษาของโรงเรียนแล้ว เขาก็จะมีการครอบงำบ้างนิดหน่อย

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย : การที่ถูกรับเลือกให้เป็นแกนนำ ก็รู้สึกดีใจ ที่เพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ไว้ใจเรา ว่าเราจะทำงานได้ ฉะนั้นเราต้องทำเต็มความสามารถ ส่วนเรื่องความคิด จะเป็นการรวบรวมความคิดของเพื่อนๆ พี่ๆ น้องๆ ของเรามาแล้วเราเหมือนตัวแทน เป็นคนมานำเสนอให้กับคนในชุมชน

คุณเชิดชาย มณีสอน : ก็รู้สึกภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของเรา เพราะเราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ได้เข้ามาทำงานในจุดนี้ ก็รู้สึกภูมิใจมาก และสำหรับความคิดหรือแนวทางการเสนอความคิดของเรานั้น ทางกลุ่มผู้ใหญ่ไม่มีการจำกัดหรือครอบงำ จะเป็นลักษณะของการเปิดกว้าง ใช้เหตุผลในการเสนอ แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน สิ่งไหนเป็นสิ่งที่ดี ก็ยอมรับได้ สิ่งไหนเป็นสิ่งที่ไม่ดี เราก็ยอมรับแล้วก็นำไปแก้ไข

คุณสุดใจ :

การทำโครงการนี้ คิดว่าทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเยาวชนต่างๆ เท่าที่เรารู้จัก ได้มีโอกาสมาแลกเปลี่ยนเป็นกำลังใจซึ่งกันและกัน เยาวชนเป็นช่วงวัยหนึ่ง พอพ้นวัยนี้ไปแล้ว ก็จะไปมีภารกิจ มีครอบครัว เริ่มมีแฟน เวลาอิสระก็จะน้อยลง ฉะนั้นหลาย ๆ กลุ่มพอเกิดแล้ว บางกลุ่มอาจจะดำรงอยู่ได้ หรือพัฒนาเปลี่ยนรูปไป บางกลุ่มก็ล้มหายตายจากไป จะอยู่เฉพาะในช่วงที่มีแรงหนุน แรงผลักดันเข้าไปเยอะๆ ก็จะมีการรวมตัวกันได้ ฉะนั้นมันก็จะเป็นคำถามอยู่ตลอดเวลาว่า กลุ่มเยาวชนนี้จะสืบทอดประสบการณ์ สืบทอดกิจกรรม และให้โอกาสกับกลุ่มน้องๆ ที่อยู่ในชุมชน ให้ได้เติบโตขึ้นมา ให้เขาได้เรียนรู้เหมือนกับที่เราได้เรียนรู้อย่างไร เพราะวันหนึ่งเราก็จะต้องจากเวทีนี้ไป แล้วก็จะต้องไปทำหน้าที่อยู่ในองค์กรอื่นๆ อาจจะนำเอาประสบการณ์ตรงนี้ ไปมีบทบาทในองค์กรประเภทอื่นๆ ในชุมชนก็ดี ของสังคมก็ดี ตรงนี้คิดว่าเรื่องการที่จะให้โอกาสกับกลุ่มเด็กๆ ขึ้นมาอีก ไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝน หรืออะไรต่างๆ ก็ดี เป็นสิ่งที่น่าจะได้มองไว้ด้วย เพราะงบประมาณภายนอกที่เข้าไปในชุมชน ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา ทำยังไงเราถึงจะสามารถเป็นกลุ่มของพื้นที่ได้จริงๆ ดำรงอยู่ได้ แล้วสืบทอดต่อไปยังรุ่นน้องๆ ให้เขาได้มีโอกาสเช่นเดียวกับเรา อันนี้ประเด็นที่ 1

ประเด็นที่ 2 เรื่องที่มารวมกลุ่มกันได้ ก็อาจจะเป็นความฉลาดของกลุ่ม แต่ว่าเรื่องกีฬา คงไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูปเหมือนกับนโยบายระดับชาติ ที่ว่าแก้ปัญหายาเสพติด ก็ต้องสร้างลานกีฬา แต่อันนี้มันอาจจะเป็นลักษณะเฉพาะที่เขามีจุดเด่น มีความภาคภูมิใจที่เขาชนะงานแข่งขันกีฬา มีตรงนี้อยู่ เขาก็ดึงตรงนี้ขึ้นมา หลายๆ กลุ่มก็จะหาจุดเด่นของตัวเอง บางกลุ่มก็รวมกันได้เพราะมีความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน บางกลุ่มรวมกันได้เพราะสนใจในเรื่องวัฒนธรรมเก่าๆ เหมือนกัน ฉะนั้นมันจะแตกต่างกันไป ตรงนี้อย่าไปห่วงเขาเลย ผู้ใหญ่ที่เกรงว่า เด็กจะไปรับเอา packet การพัฒนาอะไรต่างๆ ของต่างประเทศมา ดิฉันคิดว่าอย่าไปห่วงเลย ขอให้เด็กๆ ได้มีโอกาสในการทำกิจกรรม ร่วมกัน มีเวทีในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ได้มาคิดอะไรร่วมกัน และ มีโอกาสในการที่จะทำ เพื่อที่จะได้มีประสบการณ์ ในการที่จะทำงาน ซึ่งตรงนี้มันเป็นการพัฒนาคน ที่คุณปิ่นทิพย์พูดว่า ค่ายนี้มันสร้างทักษะเฉพาะครั้งคราว แล้วงานวิจัยนี้อาจจะเป็นเครื่องมืออีกตัวหนึ่ง

ตัวเองมองว่า จริงๆ แล้ว เครื่องมืออะไรก็ได้ที่จะทำงานกับเยาวชน ในการทำงานกับเยาวชน มันจำเป็นจะต้องมีเครื่องมือหลายๆ ตัว มันขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ สถานการณ์อะไรอีกหลายอย่าง แต่ว่าสิ่งที่สำคัญก็คือ เด็กบ้านเรานี้เกราะเยอะเหลือเกิน ทั้งเกราะในโรงเรียน ในครอบครัว ดังนั้นการมีอิสระในการคิด การมีโอกาสได้มีส่วนร่วม การมีโอกาสได้ทำ การได้มีโอกาสที่จะแลกเปลี่ยน การสรุปบทเรียนจากการได้ทำจริงๆ การสนับสนุนตรงนี้น้อยมาก ฉะนั้นไม่ว่าใครมีทรัพยากรในเรื่องอะไร แต่ละองค์กรก็จะมีภารกิจขององค์กรของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัย งานพัฒนาเด็ก หรือประเด็นเอดส์ ประเด็นยาเสพติด อะไรต่างๆ แต่ว่าที่สำคัญที่สุด เมื่อดูในแง่คน เด็กต้องการอะไร เด็กต้องการเวทีในการที่จะได้เรียนรู้ ต้องการเวทีที่จะได้ทำกิจกรรม เอากิจกรรมต่างๆ นี้มาเสริมการคิด กระบวนการคิดก็ดี ประสบการณ์ที่จะได้จากการทดลองทำ ฉะนั้นนี้ไม่ว่าจะได้เงินมาด้วยประเด็นอะไรก็ดี ถ้าเผื่อเราเห็นว่า สามารถที่จะทำให้เด็กได้มีโอกาส ได้รวมกลุ่ม ได้ทำได้คิด ได้ทดลอง ก็สามารถที่จะพัฒนาเด็กได้ทั้งนั้น ผู้ใหญ่มีกรอบให้น้อยๆ หน่อย ก็จะดีนะคะ

คุณพุธิศานต์ :

อยากจะมองภาพของกลุ่มกิจกรรมของต่างจังหวัดกับในกรุงเทพฯ เหมือนกับว่ามันมีบางอย่างที่แตกต่างกัน เพราะรู้สึกว่ากิจกรรมของกลุ่มตามต่างจังหวัดนี้ จะค่อนข้างประสบความสำเร็จกว่ากิจกรรมในกรุงเทพฯ อาจเป็นเพราะเด็กในกรุงเทพฯ มีกรอบเยอะมาก ลักษณะการศึกษาในกรุงเทพฯ นี้ส่วนใหญ่จะเป็นวงกลม คือเด็กเรียนเพื่อเอ็นฯ ติดพอเอ็นฯ ติดเสร็จ ก็เรียน ออกมาเพื่อทำงาน พอทำงานสิ่งที่ต้องการก็คือเงิน และก็อำนาจ มันก็จะสอนสั่งเด็กรุ่นต่อๆ ไปให้เป็นอย่างนี้ต่อ ตรงนี้มันก็เป็นปัญหาอย่างหนึ่งของเด็กในกรุงเทพฯ ที่อาจจะไม่มีเวลามากพอ เหมือนกับเด็กต่างจังหวัด ที่อยากจะรู้ เพราะเด็กส่วนใหญ่ในกรุงเทพฯ ดูเหมือนจะไม่ค่อยเจอปัญหาอะไร

คุณสุดใจ :

ต้องขอค้านเลย ในกรุงเทพฯ ปัญหาเยอะมาก เพียงแต่ว่าเด็กยังไม่รู้จะไปเกาะเกี่ยวตรงไหน มันไม่มีสถานที่เกาะเกี่ยว แต่ว่าถ้าเด็กมีช่องทางที่จะไปเกาะเกี่ยว เราจะเห็นว่ากลุ่มละครหลายๆ กลุ่มที่เกิดขึ้นมา มีเด็กที่เบื่อมากกับระบบโรงเรียน แล้วก็ไปอยู่กับกลุ่มละครพวกนี้ จากเด็กที่เก ก็สามารถเข้าใจตัวเอง แล้วสามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหาของตัวเองได้ รู้ว่าตัวเองนี้มีศักยภาพที่จะทำอะไร เขาสามารถที่จะผลิใบ แล้วก็กลายมาเป็นคนที่มีประโยชน์สำหรับคนอื่นอย่างมาก เด็กเองนี้มีความหลากหลายอยู่ ปัญหาเขามี เขาไม่รู้จะไปเกาะเกี่ยวกับใคร ก็คืออยู่กันในกลุ่มเพื่อนๆ โอกาสที่จะถูกชักนำไปในทางที่มีเรื่องมีราว หรือไปในทางอื่นๆ ก็มี เป็นเพราะสังคมเราให้ความเอาใจใส่กับเด็กน้อยมาก ถามว่าแหล่งนันทนาการ หรือศูนย์นันทนาการ หรือยูสดลับ (Youth Club) ในกรุงเทพฯ นี้มีไหม แทบไม่มีเลย ไม่มีเวทีของเด็กเลย

แล้วในทางนโยบาย พอพูดกันในระดับรัฐนี่ ยังไม่เข้าใจกัน ฉะนั้นเด็กกรุงเทพฯ นี้ มีปัญหาว้าเหว่เยอะมาก อย่างพอเราทำกับเด็กนักเรียนอาชีวะ กลุ่มไม้ขีดไฟที่ไปทำกับเด็กนักเรียนอาชีวะ บ้านเขานี้กลายเป็นยูสดลับโดยธรรมชาติเลย เพราะเด็กเรียนเสร็จแล้วไม่รู้จะไปไหน เมื่อก่อนนี้เขาก็บอกว่า พอเรียนเสร็จเขาก็ไปกินเหล้ากัน หรือไปตาม

ศูนย์การค้ากัน แต่พอมีตรงนี้ อย่างน้อยที่สุดเขาก็ได้มาทำอะไร ได้มาเจอพี่ มาทำกิจกรรมกัน มากันจนพวกนี้ไม่รู้จะเอางบประมาณที่ไหนมาซื้อน้ำให้น้องๆ ทาน เขาจะมากันเยอะมาก อันนี้เป็นปัญหาในเชิงนโยบายของสังคมด้วย ที่เราให้ความเอาใจใส่กับเด็กวัยรุ่นน้อยมาก

คุณพุธิศานต์ : อยากจะถามน้องว่า ที่น้องเข้ามาทำงานตรงนี้เพราะอะไร เพราะเป็นจุดนี้หาไม่ได้ในกลุ่มเด็กชนชั้นกลาง บางครั้งรวมกลุ่มกัน มันเหมือนอยากกระทำอะไรสักอย่างหนึ่ง แต่พอถามว่าอยากทำอะไร ไม่รู้ เราอยากทำ แต่ไม่รู้ว่าอยากจะทำเพื่ออะไร

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย : สำหรับเหตุผลที่เข้ามาทำโครงการนี้ เพราะว่าในปัจจุบันปัญหาของชุมชน มันก็เป็นปัญหาของทุกๆ คนอยู่แล้ว ที่ผมตัดสินใจเข้ามาก็เพราะว่า ผมอยากจะแก้ไขปัญหา อยากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของเราให้มีศักยภาพที่สูงขึ้น

คุณพุธิศานต์ : คือส่วนใหญ่ที่ไปถามคนที่ทำงานเกี่ยวกับเยาวชน ส่วนใหญ่พื้นฐานมักจะมาจากปัญหา เช่นบางคนก็เจอปัญหามาก่อน เคยอยู่ในชุมชนแออัดมาก่อน เขาก็มองเห็นสภาพตรงนี้ เลยอยากจะทำอะไรให้มันดีขึ้นมา ตอนนี้มันก็เป็นปัญหาที่ว่า อย่างเด็กที่ครอบครัวสมบูรณ์พร้อม เขาไม่เจอปัญหาอะไรมาเลย ก็จะมองไม่เห็นว่าเขาสมควรที่จะมาทำอะไร เขาจะทำอะไร เหมือนกับว่าเด็กต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก อย่างในสังคมบางครั้งอาจจะมองว่าเด็กเรียนเก่ง อย่างนี้ก็ได้รับการยอมรับใช่ไหมครับ แล้วเด็กที่เรียนไม่เก่ง ก็อาจต้องการที่จะแสดงออกทางอื่นเพื่อให้สังคมยอมรับตัวเอง เป็นไปได้ไหมว่า ถ้าเกิดทำให้เด็กรู้สึกว่าเขาได้รับการยอมรับ ในการที่จะทำอะไรในสังคมเพื่อที่จะเป็นประโยชน์กับสังคมขึ้นมา มันจะทำให้การเดินของกิจกรรมต่างๆ ของเยาวชนมีพลังมากขึ้น

หนึ่ง : คือผมเคยยอมรับว่า ตอนที่ยังเรียน ม. 3 เคยผ่านประสบการณ์เกี่ยวกับยาเสพติดมานะครับ แล้วอยากจะรู้ว่าผลเสียมันเป็นยังไง แล้วทีนี้อยากจะคิดให้มันหาย ให้มันหมดไป เลยเข้ามาในจุดตรงนี้

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย : ตั้งแต่ผมเริ่มเป็นวัยรุ่น ก็เห็นหมู่บ้านห้วยโท้ง เรียกว่าด้อยพัฒนาครับ พัฒนาช้ามาก เพราะว่าถ้าจะรอแต่ผู้ใหญ่พัฒนา จะช้ามาก ดังนั้นก็จะกระตุ้นด้วยแรงของเยาวชนและของพวกเรา

คุณปิ่นทิพย์ ชะเอม :

จริงๆ แล้ว จะสังเกตจากกระบวนการวิจัยหลายๆ โครงการ และกระบวนการทำงานด้วย จะมองเห็นว่า เด็กที่เข้ามาแบบนี้ ในโครงการวิจัย จะเริ่มต้นจากการมองปัญหาร่วมกันก่อน ไม่ใช่ว่ามาตั้งกลุ่มเด็กแล้วถึงจะไปสู่การจะไปทำอะไร มันมีประเด็นที่จะทำก่อน แล้วเด็กเขาเห็นว่าตัวเองอยากจะเข้ามามีส่วนร่วม มองเห็นทาง อยากจะทำตรงนั้น เด็กก็เข้ามาร่วม ฉะนั้นตรงนี้มันก็เหมือนมีบอลให้เล่น ขึ้นอยู่กับว่าจะฟอร์มทีมกันอย่างไรต่อไป แล้วจากงานวิจัยหลายๆ โครงการ ซึ่งก็มีทั้งโครงการที่เริ่มต้นจากการที่ยังไม่รู้สภาพปัญหา ก็จะนั่งคุยกันดูว่า ปัญหาคืออะไร แล้วก็ลงเล่นกัน หาบอลก่อน ก่อนจะหาคนเล่น กับอีกบางโครงการที่มันเริ่มต้นจากคนก่อน แล้วก็ตั้งเอาว่า บอลลูกนี้น่าจะเป็นลูกที่คนส่วนใหญ่จะเล่น

อย่างเรื่องอาสาสมัครเอดส์ ปรากฏว่ามันเบนออกไป พอถึงเวลาจริงๆ แล้ว มันไม่ใช่ความสนใจของเยาวชนและคนในชุมชนจริงๆ มันจะมองออกเลยว่า การขับเคลื่อนนี้มันจะไม่ไป มันจะติดขัด มันจะไม่ค่อยได้รับความร่วมมือและปัญหาสำคัญอื่นๆ มันก็จะเข้ามาแทรก ซึ่งเป็นปัญหาที่เขาตระหนักอยู่แล้ว อย่างชุมชนปกากะญอ เรื่องเอดส์เขาไม่สนเลย แต่เขาสนใจในเรื่องวัฒนธรรม และเขาค่อนข้างจะแข็งในเรื่องวัฒนธรรมของเขา และเรื่องป่าชุมชน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของเขา ฉะนั้นที่สังเกตเห็นก็คือ 1. มันต้องเป็นสิ่งที่เขามองเห็นว่าเป็นความสำคัญของกลุ่มหรือของชุมชนเขาก่อนที่

แล้วถึงจะฟอร์มทีมขึ้นมา 2. ถ้าเริ่มต้นด้วยปัญหานี้ กระบวนการมันจะเกิดจากการอยากแก้ปัญหา แล้วทุกอย่าง มันก็จะเข้ามาสู่ตรงนั้น แก้ได้ไหม แก้ไม่ได้เพราะอะไร มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาบ้าง ที่มันแก้เพียงจุดเดียวแล้วไม่ได้ มันต้องเรียนรู้ไปเรื่อย ๆ

คุณพรทิพย์ ลิ้มประสิทธิ์วงศ์ :

ในฐานะที่คุณสมพรเคยทำงานพัฒนามาก่อน แล้วมาทำเรื่องเด็กและเยาวชน อยากจะทราบว่า การแก้ปัญหาเด็กเยาวชนด้วยการพัฒนา กับใช้โครงการวิจัยนี้ มันมีความต่างหรือว่ามันได้ผลอย่างไรบ้างในการที่ใช้กระบวนการวิจัย อันนี้ประเด็นที่ 1 ประเด็นที่ 2 อยากจะถามน้องๆ ทั้ง 5-6 คนที่มาว่า ก่อนที่เราจะเข้ามาร่วมโครงการวิจัย กับหลังที่เข้ามาร่วมโครงการวิจัย ได้เรียนรู้อะไรเพิ่มเติมหรือไม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดอะไรหรือเปล่า ประเด็นที่ 3 ที่บอกว่า แก้ปัญหายาเสพติดด้วยลานกีฬา ซึ่งมันมีความสำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้าง เลยอยากจะทราบว่า จริงๆ แล้ว มันเป็นอย่างที่คิดหรือเปล่า คือถ้าเราเอากระบวนการทั้งหมดมาต่อเนื่องกัน มันจะได้ประโยชน์มากกว่ากิจกรรมที่เกิดเดี่ยวๆ ถ้าสมมติว่า อยู่ไปแก้ด้วยการกีฬาเลย กับการที่มีกิจกรรมต่างๆ ต่อเนื่อง มันได้ผลกว่ากันหรือไม่

คุณสมพร ดวงคำฟู :

ที่ว่างานพัฒนากับงานวิจัยแตกต่างกันตรงไหน แล้วงานวิจัยช่วยอะไรกับเด็กบ้าง ตรงนี้ในฐานะที่เคยทำงานพัฒนามาก่อน ได้ทำงานกับหลายองค์กร ไม่ว่าจะทำงานด้านเอดส์ ด้านเด็ก จะเป็นลักษณะของงานพัฒนาล้วนๆ ซึ่งตรงนี้มันก็ได้ผลสำเร็จระดับหนึ่ง แต่ถ้าเราจะเอามาเปรียบเทียบ งานวิจัยก็ช่วยให้งานพัฒนานั้นละเอียดขึ้น แล้วก็สามารถเป็นการพัฒนาระบบความคิดแบบต่อเนื่อง และสามารถเก็บข้อมูลได้เยอะกว่า ขณะที่งานพัฒนานี้เป็นงานที่ปฏิบัติล้วนๆ แต่ไม่มีการบันทึก หรือรายงาน ถึงแม้ว่าจะมี ก็อาจเป็นรายงานครั้งเดียว หรือสั้นๆ ไม่ละเอียด แต่ถ้าเป็นงานวิจัย จะเห็นทุกขั้นตอนว่าขั้นตอนนี้ทำอะไรบ้าง แล้วทำไมถึงต้องทำ ทำแล้วได้ผลอย่างไร แล้วก็จะทำแบบนี้ทุกๆ กิจกรรม ฉะนั้นแล้วงานวิจัยก็จะสามารถช่วยเด็กและคนทำวิจัยเองด้วย ในเรื่องของการพัฒนาระบบความคิด และระบบการจัดการในเรื่องของเอกสารมากขึ้น

คุณเชิดชาย มณีสอน :

สำหรับแนวความคิด ก่อนเข้ามาร่วมโครงการและหลังจากร่วมโครงการ แน่นอนย่อมมีความแตกต่างกันนะครับ คือตอนแรกตอนที่ยังไม่ได้เข้าโครงการนี้ เวลาประชุมร่วมกับผู้ใหญ่ แนวความคิดของเราที่เสนอเข้าไป มักจะไม่ผ่าน สิ่งที่เราทำได้ดีที่สุดคือนิ่งเสีย ไม่ต้องดิ้นรนอะไร ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่ไป แต่หลังจากที่ได้เข้ากับโครงการนี้แล้ว โครงการสอนให้เราทราบว่า เราต้องดิ้นรน เราต้องต่อสู้เพื่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนของเรา ดังนั้นหลังจากเข้าร่วมโครงการแล้ว พวกเราต้องต่อสู้ที่จะเสนอความคิดเห็น ที่จะออกเสียง เพื่อจะพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนของเราต่อไปครับ

คุณบุญรัตน์ ศรีตอนชัย :

ก่อนที่จะมาเข้าร่วมโครงการนี้ ผมกับพี่เชิดชาย ตอนเย็นๆ หลังจากที่เลิกเรียนแล้ว ก็จะไปเล่นกีฬาในต่างหมู่บ้าน โดยมีพาหนะเป็นมอเตอร์ไซค์ อย่างเด็กๆ หรือน้องๆ บางคน ถ้าพี่ไม่มียานพาหนะไป ก็จะไม่ได้เล่นอะไรเลย แต่พอเรามาเข้าร่วมโครงการนี้ เราก็ไม่เอาตัวรอดคนเดียวนะครับ ก็อยากจะสร้างให้น้องๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกับพวกผมบ้าง เลยจัดมีสนามในหมู่บ้านให้น้องได้เล่นทั่วถึงกัน

น้องเจี๊ยบ : ก่อนเข้าร่วมโครงการ พวกเราก็ไม่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน แต่พอมีโครงการ เราก็มีแผนมีกิจกรรมที่มาทำร่วมกัน แล้วก็ทำกิจกรรมพัฒนาในหมู่บ้านของเรา

หนึ่ง : ตอนที่ยังไม่มีกลุ่มนี้ก่อตั้งขึ้นมา ปัญหาเรื่องยาเสพติดในหมู่บ้านผมมีเยอะมาก แล้วพอดีมีอาจารย์เข้ามาริเริ่ม แล้วก็พอเจอคนที่ประสบปัญหา เขาก็เลยรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น เพื่อช่วยทำให้คนที่เสพยาลดน้อยลง

คุณสมพร ดวงคำฟู :

คำถามนี้ขออนุญาตตอบนะคะ เพราะได้พูดคุยกับกลุ่มนี้พอสมควร ก็เห็นว่าตอนแรกที่เด็กว่ามีปัญหากัน ก็เริ่มแก้ไขปัญหาตรงนี้ก่อน เพราะว่ามันเป็นปัญหาสำคัญ ถ้าเราไม่แก้ที่จุดความขัดแย้ง มันก็จะไม่สามารถที่จะทำงานต่อไปด้วยกันอย่างต่อเนื่อง ตอนแรกก็จะเห็นว่าน้องเขาพยายามบอกว่า การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหานี้ ก็จะเอาเฉพาะกลุ่มเด็กก่อน แล้วก็กลุ่มผู้ใหญ่ ตอนแรกตั้งใจว่าจะเอาร่วมกัน เพราะมันเป็นประเด็นเดียวกัน คุยเรื่องเดียวกัน แต่ว่าด้วยบริบทของชุมชน ด้วยสถานการณ์ของชุมชน ตรงนั้นกำลังขัดแย้งกันอยู่

ในส่วนของตัวนักวิจัยเข้าไปตรงนี้ ก็เลยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติก่อน ในเมื่อแยกกัน ก็ปล่อยให้แยกกันก่อน พอแยกกัน เราในฐานะที่เป็นคนนอก อาจจะช่วยได้ในส่วนของการดึงให้เขามามีความคิดอะไรที่คล้ายกัน แล้วก็ลบความขัดแย้งตรงนั้นได้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้กลุ่มเขาคุยกันได้ แล้ตอนที่จัดเวทีกับกลุ่มเด็ก ก็พยายามบอกน้องๆ ว่า เวลาที่คุยกับผู้ใหญ่ ต้องรู้นะว่าใคร เราควรจะให้เกียรติผู้ใหญ่และควรจะให้ความเคารพในฐานะที่เขาอายุสูงกว่าเรา เป็นพ่อเป็นแม่ แล้วก็เป็นรุ่นเดียวกับพ่อแม่เรา เตือนน้องก่อน แล้วพอทำกับกลุ่มผู้ใหญ่ ก็เริ่มคุยกับผู้ใหญ่อีก แต่แบบให้เขาไม่รู้ตัว ทำแบบให้มันเป็นธรรมชาติ คุยกับเด็กก็เล่นกันเหมือนกับพี่กับน้อง แล้วก็สอนไปด้วย ส่วนของผู้ใหญ่เราก็พยายามคุยกับเขา ว่าเด็กบ้านเรา ก็มีความคิดดีหลายคนนะ ก็เริ่มแหย่นิดแหย่หน่อย แล้วก็พยายามให้ผู้ใหญ่ยอมรับเด็กให้ได้ ตรงนี้เป็นจุดเริ่มที่จะทำ ขอความร่วมมืออะไรกับผู้ใหญ่นี้ค่อนข้างจะได้เร็ว แล้วเด็กก็เกิดการเรียนรู้ คนในชุมชนก็เกิดการเรียนรู้ เวลามีการประชุมประจำเดือนในช่วงแรกๆ ขอให้อาจารย์เข้ามาเป็นไม้กันหมา ให้อาจารย์เข้ามาเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองกลุ่ม จริงๆ บทบาทตรงนี้ พวกเขาคุยกันเองได้อยู่แล้ว เพราะว่าเมื่อก่อนนี้ก็คุยกัน ทำไมจะต้องรอให้คนข้างนอกมา ต่อไปนี้ตัวนักวิจัยเองก็ต้องออกจากหมู่บ้านแล้ว เราจะคุยกันอย่างไร เขาก็บอกว่า ในระยะแรกๆ นี้ก็ขอก่อน อย่างน้อยคนในชุมชนก็ยังเกรงใจอยู่ ก็อยู่แบบนี้สักพักหนึ่ง แล้วหลังจากนั้นประมาณ 5 เดือนหลังของโครงการนักวิจัยก็เริ่มถอย การประชุมประจำเดือนก็ให้เด็กและคนในชุมชนมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น

คุณสุดใจ :

ขอแสดงความคิดเห็น อาจจะพูดจากประสบการณ์นิดหนึ่ง สมัยเป็นนักศึกษาอยู่ปี 4 เคยไปทำงานร่วมกับ YMCA ตอนนั้นทำเรื่องเกี่ยวกับเยาวชน เรื่องยาเสพติด ตอนนั้นที่ทำอยู่มีความรู้สึกว่า คนที่เข้าไปทำนี้ มีใจ ต้องให้ใจก่อน ตอนนั้นเริ่มจากการหากลุ่มเด็กประมาณ 15 คน คืออายุประมาณ 11-12 ปี เดินตามบ้านที่อยู่ในสลัมสวนพลูกับสลัมคลองเตย คือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ประสบความสำเร็จ ในการจัดกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมส่งเสริมการอ่านหรือเล่นดนตรีวาดภาพ ปรากฏว่าเด็กให้ความสนใจละเลิกจากยาเสพติด รู้สึกตอนนั้นจะเป็นกัญชา แล้วปัญหาที่ตามมาคือ เด็กจะติดครูพี่เลี้ยง ซึ่งก็มีผลตามมาหลายๆ อย่าง แต่สิ่งที่อยากจะฝากไว้ก็คือ ในเรื่องของกลุ่มเด็ก ว่าเราจะทำกับกลุ่มใด คงต้องดูเป้าหมายก่อน และอีกส่วนหนึ่ง อยากจะทราบว่า เมื่อเรารวมกลุ่มกันไปแล้ว กลุ่มที่เราได้เข้าไปทำ เราทำกลุ่มหลากหลายหรือเปล่า คือเรามีวิธีการชวนอย่างไร แล้วทำกันอย่างไร คือคนที่ทำกิจกรรมเหล่านี้ ใจจะอยู่ที่กิจกรรม จะอยู่ทั้งวัน บางทีไปรวมกลุ่มกัน 3 ทุ่ม 4 ทุ่ม ยังไม่กลับบ้าน มันมีผลกระทบกับตัวเองบ้างไหม หรือกับครอบครัว ว่าไปทำแล้ว แบ่งเวลาถูกไหม เยาวชนเมื่อไปรวมกลุ่มแล้วเป็นอย่างไร อยากให้พูดถึงผลตรงนี้กลับมาด้วย เพราะเนื่องจากอยู่กับเด็กที่ทำกิจกรรม บางทีบ้ากิจกรรมจนเกินไป ยังมีความรู้สึกว่า แบ่งเวลาไม่ถูก ขณะที่ยังมีสิ่งแวดล้อมหลายๆ อย่าง ในเรื่องการเรียน ครอบครัว ไม่ทราบที่ทำกันอยู่นี้เป็นอย่างไร

คุณเชิดชาย มณีสอน : ตัวผมเองไม่มีปัญหาเรื่องของการแบ่งเวลา เพราะปัจจุบันผมเรียนอยู่สถาบันราชภัฏลำปาง ตอนที่เข้าร่วมโครงการนี้จะเป็นช่วงปิดภาคเรียน

คุณสมพร ดวงคำฟู : หลังจากที่ไปอยู่ราชภัฏที่ลำปางแล้ว มีการติดต่อกับเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านอย่างไร ในฐานะที่ตัวเองเป็นแกนนำ แล้วแบ่งเวลาที่จะกลับมาคุยกับกลุ่มอย่างไร

คุณเชิดชาย มณีสอน : ตอนที่ไปเรียนราชภัฏลำปาง จะมีการกลับมาถ้ามีเวลาว่าง ก็จะกลับมาตลอดนะครับ จะมาพูดคุยกับน้องๆ กลุ่มเยาวชนที่เป็นแกนนำด้วยกันว่า ปัจจุบันนี้กลุ่มเราไปถึงไหนแล้ว มีปัญหาอะไร คือจะพูดกันตลอด

คุณบุญรัตน์ ศรีดอนชัย : ส่วนของผมมีบ้าง เพราะบางวันต้องไปตัดสินกีฬา หรือต้องไปเรียนนอกตาราง หรือว่าเรียนเสริมในเรื่องกีฬา

หนึ่ง : ส่วนผมนั้นมีเวลาตลอด เพราะเรียน กศน. อยู่บ้านตลอด

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ผมคิดว่าที่เราฟังมาตลอด คงจะได้ข้อมูล ได้ความรู้เยอะแยะ ผมจะทำหน้าที่สรุปนะครับ เพื่อให้เห็นประเด็นหลักๆ ตอนที่เราเชิญกลุ่มทางเชียงใหม่มานำเสนอ เพราะ 7 – 8 ครั้ง ที่เรานำเสนอมา ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมของเด็กในตัวเมือง หรือคาบเกี่ยวระหว่างเมืองกับชนบท เช่นที่ขอนแก่น สิ่งที่เราอยากจะให้ภาคีได้เห็นก็คือ ปัญหาความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในเรื่องของการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งภาคเมือง และชนบท ฉะนั้นในโครงการของทางเชียงใหม่ที่เสนอเข้ามา จะเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งตัวเนื้อหา ที่เป็นมิติของชนบท อีกอันหนึ่งที่เป็นวัตถุประสงค์ก็คืออยากจะเห็นบทบาทของงานวิจัยท้องถิ่น ที่เข้าไปหนุนเสริมการพัฒนา หรือเข้าไปหนุนเสริมการเคลื่อนไหวของพื้นที่หรือของกลุ่มเป้าหมายอย่างไร ซึ่งทั้งสองประการนี้ เป็นการเข้าไปสร้างกระบวนการให้ทางกลุ่มเป้าหมายได้วิเคราะห์ปัญหา เห็นปัญหาและสาเหตุ แล้วจากสาเหตุ ก็มาดูแนวทางแก้ปัญหา ว่ามันมีอย่างไร อะไรบ้าง แล้วก็ได้ลงมือทำจริง เป็นการสร้างปัญญา เป็นการสร้างความรู้จากการประจักษ์ ไม่ใช่เป็นความรู้จากการคุยกันอย่างเดียว แล้วผลที่เกิดขึ้นนั้น ก็เอามาวิเคราะห์กันว่า เราทำอะไรกันมาบ้าง เราเรียนรู้อะไรกันมาบ้าง นอกจากผลที่เกิดขึ้นจากตัวผู้ร่วมงานวิจัยเอง ซึ่งเป็นเด็กเยาวชนแล้ว ก็รวมถึงผู้มีส่วนร่วมจากหลายๆ ฝ่าย

แล้วสิ่งที่เราได้ความรู้เพิ่มเติมไปจากนั้น ขณะนี้สังคมอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เร็วมาก ทำให้ครอบครัวจำเป็นที่จะต้องลุกขึ้นมาปรับบทบาทของตัวเองค่อนข้างสูง สิ่งที่เราเห็นชัดก็คือบทบาทของพ่อ-แม่ เราจะเห็นว่า ฐานคิดของพ่อ-แม่กับเด็กนั้นอยู่กันคนละทาง ซึ่งก็มีผลต่อทีท่าที่แสดงออก สิ่งเหล่านี้เป็นรากของปัญหาเลย ถามว่ามันจะมีสถาบันทางสังคมอะไรบ้างที่จะเข้าไปช่วยปรับฐานคิดตรงนี้ทั้งสองฝ่าย ขณะที่เด็กเองก็อยู่ในกระแสใหม่ มีข้อมูลข่าวสารใหม่ พ่อแม่อยู่ในบริบทของอะไร พ่อแม่ตามสถานการณ์ทันหรือไม่ พ่อแม่เข้าใจเด็กหรือเปล่า สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดขึ้น และทำให้เกิดความแตกแยก ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันในครอบครัว แต่เราไม่มีสถาบันทางสังคมที่เข้าไปช่วยตรงนี้

สังคมเองนี้มันเหมือนเดิมไม่ได้แล้วครูจะอยู่เหมือนเดิมไม่ได้ พ่อแม่จะอยู่เหมือนเดิมไม่ได้ ครู วัด สถาบันทางสังคมท้องถิ่นจะอยู่เหมือนเดิมไม่ได้ ทุกคนพูดถึงปัญหา แต่ทุกคนไม่ปรับตัว พอไม่ปรับตัว ปัญหามันก็จะทวีขึ้นไปเรื่อยๆ

ฉะนั้นตรงนี้ผมคิดว่า โครงการวิจัยที่ได้ลงไปทำนี้ ได้เปิดพื้นที่สาธารณะ ได้เปิดพื้นที่ใหม่ ที่ทำให้คนหลายๆ ฝ่ายเข้ามามองปัญหา แล้วเกิดกลไกการจัดการทางสังคมเกิดขึ้น สิ่งนี้เป็นกลไกสำคัญที่จะต้องสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ แล้วเราได้เรียนรู้จากตัวกิจกรรมต่างๆ ที่เราจัดมา ซึ่งมีหลากหลายมาก แล้วก็มีจุดเด่นแตกต่างกัน ใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งอันนี้ก็เป็นซอต์ฟแวร์ของสังคม ที่เราควรจะประมวณแล้วขยายผลออกไป

อันสุดท้ายก็คือถามว่า เมื่อเรามีโครงการลักษณะอย่างนี้เข้าไปแล้ว เมื่อโครงการจบสิ้น ความยั่งยืนจะอยู่ที่ตรงไหน สิ่งที่ทางทีมโครงการวิจัยได้ตอบกลับมานี้ ตรงนี้สำคัญว่า โครงการวิจัยได้เข้าไปเปิดโอกาส เปิดพื้นที่ให้เด็กได้มี

โอกาสเข้ามาเปิดเวที แล้วใช้กิจกรรมเป็นตัวพัฒนาฐานคิด แนวคิด ทดลองทำ ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นมุ่งอยู่ที่การพัฒนาคน ใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ฉะนั้นพอจบโครงการ เราก็จะต้องดูว่าคนเปลี่ยนหรือเปล่า ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับจำนวนกิจกรรมที่ใส่เข้าไป เมื่อคนเปลี่ยน คนในท้องถิ่นคนในชุมชน จะลุกขึ้นมาทำเองเมื่อโครงการจบสิ้น สกว.คงไม่ได้เข้าไปทำในเชิงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อติดอาวุธทางปัญญาให้คนในท้องถิ่นแล้ว คนในท้องถิ่นจะวิ่งหาทรัพยากรในการทำเอง เพราะเขามีความคิดแล้ว เขามีวิธีการทำแล้ว ฉะนั้นเขาอาจจะหันไปหา อบต. มีการระดมทุน นั่นคือความยั่งยืนที่จะเกิดขึ้น ก็คือถูกสร้างขึ้นมาในกลไกในท้องถิ่น อย่างที่สมพรพูดถึงว่า โครงการวิจัยช่วงแรกเข้าไป หลังก็ถอยออกมา ให้เด็กในท้องถิ่นทำเอง ให้คนในท้องถิ่นคุยกันเอง สิ่งเหล่านี้มันชี้ให้เห็นว่า กลไกความยั่งยืนที่จะเกิดขึ้นจะต้องไปสร้างกลไกในชุมชนหรือในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นด้วย.

เด็กเยาวชนกลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ความหลากหลายในการจัดการทรัพยากร

บุปผาทิพย์ แช่มนิล และ
กลุ่มเยาวชนรักษ์เขาชะเมา จังหวัดระยอง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

การก่อกำเนิดของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา(เขาวง) ย้อนกลับไปเมื่อ 8 ปีที่แล้ว เคยทำกิจกรรมค่าย สมัยที่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง เป็นเสี้ยวหนึ่งที่รู้สึกคุ้มค่ากับชีวิตนักศึกษา เราคิดว่าประสบการณ์ชีวิตตรงนั้นเยอะมาก วันหนึ่งได้กลับบ้าน (จังหวัดระยอง) จากที่เป็นคนชอบอ่านหนังสือ และเป็นเพราะเหตุการณ์วันหนึ่ง มีเด็กมาถามหาบทความไปโรงเรียน ก็เลยเอาหนังสือให้ดู เด็กในหมู่บ้านไม่มีใครรู้จักหนังสือที่เป็นวรรณกรรมข้างนอกนี้เลย ก็เลยเปิดเป็นร้านหนังสือเล็กๆ ชื่อร้านน้ำใจ มีการ์ตูนให้เด็กๆ เช่า และมีหนังสือตู้หนึ่งที่เป็นวรรณกรรมของเรา คือเราคิดว่าการอ่านหนังสือนี้จะต้องได้รับการแนะนำ จะได้รู้สึกไม่เบื่อ และควรเป็นขั้นเป็นตอน จึงเริ่มฝึกการอ่านให้เขาโดยไม่ได้คิดสตางค์ เป็นวรรณกรรมเด็ก เด็กๆ ที่มาเช่าการ์ตูนไปจะแถมวรรณกรรมเด็กสอดแทรกไปด้วย ทีนี้ เด็กๆ ก็เริ่มเยอะขึ้นก็เลยคิดว่าน่าจะได้กลับไปทำอะไรอย่างที่เราเคยทำเพราะว่าในหมู่บ้านไม่มี หมู่บ้านนี้อยู่ห่างจากอุทยานเขาชะเมาประมาณ 6 - 7 กิโล ก็เลยเริ่มชวนเด็กๆ ไปดูนก ไปเที่ยวแบบใหม่ ตีกลองร้องเพลง เราเริ่มเอาสิ่งที่เราเคยคุ้นเคยพัฒนามาเรื่อยๆ เด็กๆ ก็เริ่มรู้สึกสนุก ไปเที่ยวกับเจ้แฟ็บนี้สนุกมากเลย ปกติเมื่อก่อนนี้พอเวลาจะไปปิ๊บ พ่อแม่ก็จะบอกว่าไม่ได้ไปกับครูไปได้ยังไงใครจะรับผิดชอบ ก็พยายามไปคุยกับพ่อแม่ด้วยคือพยายามพูดให้เขาเข้าใจว่าเราพาลูกเขาไปทำอะไร มันก็เริ่มพัฒนามาเรื่อย ก็พวกนี้อยู่กับแฟ็บมาตั้งแต่อยู่ชั้น ยัง ป. 1 ประมาณ 7 – 8 ปีที่เราอยู่กันมาอยู่เป็นระบบพี่น้องเพราะว่าในหมู่บ้านนี้พวกเราเป็นรุ่นพี่ สมัยเราเด็กๆ ไม่มีรุ่นพี่ในหมู่บ้านดูแลเรา เราก็มีความรู้สึกว่า ทำไมไม่มีใครมาดูแลเราเลย แต่พอเราโตขึ้นมาเป็นพี่เราก็เลยรู้สึกว่า เราน่าจะได้ดูแลน้องๆ ณ วันนี้ที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมา เราจะเป็นกิจกรรมแบบเปิด คือไม่ค่อยมีระบบเรียบอะไร ทะเบียนรายชื่อก็ไม่มี แต่ถ้านับๆ แล้วก็มีประมาณ 200-300 คน ก็จะเป็นต้นแบบเขตบ้านเราไปจนถึงอีกประมาณอีก 30-50 กิโลขึ้นไป เด็กๆ จะรู้เวลาไปทำกิจกรรมกัน ส่วนใหญ่ก็จะบอกง่ายๆ ไปกับเจ้แฟ็บ ในหมู่บ้านแฟ็บจะใช้ลักษณะของการเข้าไปคุยกับพ่อแม่เลยว่าเราพาลูกเขาไปทำอะไร แล้วก็เรารับผิดชอบด้วยเรามีระบบในเรื่องความปลอดภัยที่เราเน้นมาก เพราะเราจะให้รุ่นพี่ในหมู่บ้านดูแลกันเป็นรุ่นๆ ไป ณ วันนี้รุ่นเล็กที่สุดของเราก็ประมาณ 4 – 5 ขวบ คือใครก็ตามที่สามารถดูแลตัวเองได้ก็สามารถที่จะมารวม กิจกรรมกับเราได้ แล้วเดี๋ยวจะให้น้องๆ เล่าให้ฟัง ถึงพัฒนาการในการทำงาน ว่าเป็นอย่างไรบ้าง

จะขอเล่าตั้งแต่กิจกรรมแรกๆ นะครับ เป็นกิจกรรมที่ชวนกันไปเที่ยว ไม่ใช่เที่ยวธรรมดา ไปเที่ยวแล้วเรารวมกลุ่มกันเก็บขยะในอุทยานด้วย พอต่อมาเริ่มพัฒนามาเป็นไปเที่ยวด้วยครึ่งวันเช้าไปปลูกต้นไม้ ครึ่งวันบ่ายไปเที่ยวเล่นน้ำตกเล็กๆ น้อยๆ แล้วก็กลับ หลังจากกิจกรรมเล็กๆ นี้ ก็มาสู่ค่ายสานฝันสู่ป่าสวย เป็นค่ายที่จะให้เด็กๆ ไปเรียน

รู้เกี่ยวกับธรรมชาติ แต่ละค่ายก็จะมีเรื่องราวที่แตกต่างกันไปบางค่ายก็ไปศึกษาพืชสมุนไพร บางค่ายเน้นเจาะจง เฉพาะเรื่องนก บางค่ายก็เน้นเรื่องการนำธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ แต่ละค่ายเราก็จะมีประเด็นหลังอยู่แล้วเราก็เสริมเรื่องให้เขาไปใช้ชีวิตอยู่ในธรรมชาติ ค่ายสานฝันสู่ป่าสวยของเราทำมาทั้งหมด 8 ค่าย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538-2544 จะมีเด็กๆ ที่มาเข้าค่าย แล้วเด็กที่มาเข้าค่ายเราก็พัฒนามาเป็นพี่เลี้ยงที่ดูแลน้องๆ ตัวเล็กๆ แล้วก็มาเป็นผู้จัดกระบวนการค่ายให้กับน้องๆ รุ่นต่อไป เรามีโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมอีกหลายโครงการ โครงการหนึ่งชื่อว่าคืนแผ่นดินสร้างถิ่นอาหารช้าง เป็นโครงการปลูกป่าที่พิเศษกว่าครั้งก่อนๆ ที่ทำมา เราจะไปติดต่ออุทยานว่ามีปลูกป่าที่ไหนบ้าง เราก็ไปร่วมปลูกป่า แต่ครั้งนี้ป่าที่เราไปปลูกนี้เป็นป่าที่แต่เดิมนี้จะมีปัญหาตรงที่ว่า คือที่อุทยานเขาชะเมา จะเป็นพื้นที่ที่เป็นเขา มีชุมชนชาวบ้านล้อมรอบทุกด้าน เพราะฉะนั้นจะมีปัญหาทุกเรื่อง เช่น การล่าสัตว์ เรื่องช้าง เรื่องแย่งที่ดินกัน มันต่างกันมากเลยในหมู่บ้านนี้ คืออย่างที่เล่าให้ฟังว่าสาธารณูปโภคนี้ครบ เขาก็เล่น Internet กันเหมือนอย่างทุกที่ แต่ห่างไปอีก 7 กิโลเมตรนี้มีช้างแล้วเป็นพื้นที่ที่คนกับช้างนี้มีปัญหากัน เด็กๆ นึกไม่ออก เราก็ทำกิจกรรมคือไปหล่อรอยเท้าช้างอยากให้รู้ว่ามีช้างจริงๆ แล้วก็มีเหตุการณ์เราไปเก็บหอยแบบไปเจอช้างเราก็วิ่งกันป่าราบเลย คือสภาพมันจะเป็นป่า ซึ่งห่างมาอีก 7 กิโลเมตรนี้ไม่น่าเชื่อเลยว่าจะเจริญขนาดนั้น ที่เขาชะเมาจะเป็นที่ใหญ่ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตจังหวัดจันทบุรี เขาชะเมาจะติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอ่าววงใน แนวป่าตะวันออกแต่จะมีทางเล็กๆ ที่เป็นทางลูกรังที่ตัดผ่านช่องเขาไป ทางเล็กๆ นี้แหละตรงบริเวณเขาชะเมาจะเป็นพื้นที่ที่เราทำโครงการ โดยชาวบ้านไปบุกรุกที่ทำมาหากิน ปลูกพืชผล พืชสวนอะไรต่างๆ แต่ละปีนี้ช้างมาทำลายพืชที่ชาวบ้านปลูกมาก เขาก็เลยคืนที่ให้กับอุทยาน หลังจากชาวบ้านคืนที่ให้กับอุทยานแล้วกลุ่มรักษ์เขาชะเมาก็ไปประสานงานกับอุทยานแล้วก็หน่วยงานในพื้นที่ เพื่อที่จะทำโครงการนี้

ขอเสริมนิดหนึ่ง คือชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่อุทยานจะไม่ถูกกัน ทีนี้พวกเราไปเป็นผู้ประสาน ก็เข้าไปคุยกับชาวบ้านด้วยไปคุยกับเจ้าหน้าที่อุทยานด้วย แล้วก็เลยมาทำโครงการอย่างที่ตั้งเป้าเราก็ใช้ชื่อว่า คืนแผนดินสร้างถิ่นอาหารช้าง เราทำโครงการอยู่ประมาณ 1 เดือน ก็ได้ที่ดิน 70 ไร่คืนมาก็ยกให้อุทยานไป โครงการฯ นี้เราทำมา 2 ปี มีการพัฒนาไปเป็นความร่วมมือในการที่จะเชื่อมป่าระหว่างเขาชะเมากับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาวงในเพื่อให้เป็นผืนป่าเดียวกัน สัตว์ป่าช้างจะได้เดินไปเดินมาแล้วก็มีพื้นที่หากินมากขึ้นแล้วก็ช่วยแก้ปัญหาของชาวบ้านก็คือว่าเขาจะได้ไม่ต้องมาลงมาทำลายพืชสวนชาวบ้านด้วย หลังจากนั้นมาเริ่มเข้าไปคลุกคลีกับชาวบ้านแล้วก็ทำพื้นที่ที่มีปัญหา พาเขาใช้โครงการของกองทุนเพื่อสังคมกองทุน SIF พาเขาไปดูงานที่กุยบุรีว่าที่อื่นเขาแก้ปัญหากันยังไง เราต้องแก้ปัญหาให้ได้ก็รู้สึกว่ามันเป็นพื้นที่พิเศษที่ทางคนจะต้องอยู่ร่วมกับช้างได้ด้วยไม่ใช่แบบต่างคนต่างอยู่แล้วก็มาแย่งพื้นที่กัน ตอนหลังมันก็มีความรู้สึกว่าอย่างนี้มันก็ไปไม่รอดเพราะว่ามันต้องใช้พื้นที่เดียวกันระหว่างคนกับช้าง คนในเมืองก็บอกว่าชาวบ้านไปรุกที่ช้าง ชาวบ้านเขาก็บอกว่าเขาทำกินอยู่ มันเป็นปัญหาที่แก้ไม่ได้เราก็เลยทำโครงการร่วมกับหลายหน่วยงานก็เป็นโครงการทางช้างผ่าน คือเชื่อมป่าตะวันออกของเขาชะเมากับอ่าววงใน ซึ่งโครงการตรงนี้มันจะต้องใช้พื้นที่ 200 ไร่ ที่เราจะต้องฟื้นคืนเพราะว่าเป็นป่าสงวนที่มีคนครอบครองเราก็จัดผ้าป่ากันทุกปี เร็วๆ นี้ก็เพิ่งทำค่ายเด็กรักช้างแล้วก็เอาไปให้เจ้าของที่เพราะว่ามันต้องใช้เงินทั้งหมดประมาณ 4 ล้านบาทที่จะเชื่อมป่านี้ให้มันเป็นผืนเดียวกัน เกี่ยวกับกิจกรรมทางช้างผ่านโครงการคืนแผ่นดินสร้างถิ่นอาหารช้างพัฒนาไปเป็นโครงการทางช้างผ่านในปัจจุบันนี้

นอกจากกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมแล้วเรายังมีกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของคน เรามองว่าธรรมชาติเรื่องสิ่งแวดล้อมกับวัฒนธรรมชีวิตความเป็นอยู่ของคนมันเป็นเรื่องที่ผูกพันกันตลอดเราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า สิ่งแวดล้อมกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนนี้มันต้องตัดขาดจากกัน เราก็เลยมาทำค่ายรักษ์วัฒนธรรม ใช้ชื่อว่า เรื่องเก่าที่บ้านเกิด คือตอนแรกๆ เราพยายามจะเก็บแล้วพยายามสอบถามว่าในภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านนี้มันมีอะไรบ้างคนแก่คนไหนที่สมัยก่อนนี้มีความสามารถเล่นดนตรีไทยได้คนไหนแบบทำอาหารพื้นบ้านที่อร่อย มีหลายคนหลังจากที่เราทราบแล้วว่ามีคนเก่าๆ ที่มีความสามารถอยู่แล้วให้เขามาร่วมแลกเปลี่ยนกับเด็ก แล้วมาสอนให้เด็กๆ เพื่อให้เด็กและผู้ใหญ่มีโอกาสได้พูดคุยกันและมีปฏิสัมพันธ์กัน สิ่งนี้ก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่เราเสนอให้เด็กแล้วก็มีคนสนใจ เราทำมาทั้งหมด 3 ครั้ง ซึ่งทำไปแล้วปีนี้ เราจะทำค่ายที่ 4 ประมาณช่วงวันที่ 10 – 11 ธันวาคม ในส่วนของค่ายวัฒนธรรมตอนค่ายแรกเราใช้ชื่อ เรื่องเก่าที่บ้านเกิด คือเอาคนแก่ในหมู่บ้านที่อยู่ในชุมชนของเรานี้มา

ถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับลูกหลาน พอปีที่ 2 เราก็ใช้ชื่อ เรื่องเก่ามาเล่าต่อ เพราะเรามีความรู้สึกว่าเรื่องในหมู่บ้านเรานี้มีเยอะมากเหลือเกิน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหาร เรื่องของภูมิปัญญาสมุนไพร วันที่ 10-11 เป็นค่ายในลักษณะให้พ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่มาร่วมด้วย จัดเหมือนงานวัด มีการแสดงพื้นบ้าน ลำตัด พยายามหาวัฒนธรรมอื่นไปแลกเปลี่ยน

นอกจากค่ายแล้วยังมีกิจกรรมอื่นที่เป็นสื่อรณรงค์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มเรากับกลุ่มเพื่อนอื่นๆ ที่ทำงานอย่างนี้แล้วก็มีเรื่องรูปแบบการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่เรามีเอกลักษณ์ เราจะใช้สื่อละคร พวกเราเห็นว่าในการที่จะสื่อให้ใครรู้น่าจะสื่อในรูปแบบที่ง่ายและน่าสนใจ เราก็เลยขอความร่วมมือจากพี่ที่มีทักษะในการแสดงละครต่างๆ ให้เขามาช่วย เราอยากจะสื่ออะไรให้น้องๆ ที่บ้านเราได้รู้บ้าง อยากจะสื่ออะไรให้ชาวบ้านเขารู้ สื่อเรื่องไฟป่า สื่อเรื่องธรรมชาติ สื่อเรื่องในชุมชนในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งว่า สื่อเด็กสมัยนี้เราอยากให้เด็กอ่านหนังสือ ก็คือใช้ตัวละครเป็นสื่อ จนกระทั่งเราคิดว่าเราแสดงละครเยอะก็เลยมีความคิดว่าจะจัดเป็นโครงการอีกโครงการหนึ่งคือ สื่อละครขจรสานฝัน เป็นชื่อของโครงการ พอเรามีงานมีการแสดงเราก็จะเอาละครโดยที่ให้น้องๆ มาช่วยกันคิดมาช่วยกันออกแบบว่าเราจะแสดงละครเรื่องอะไร เราต้องการเนื้อหาแบบไหนแล้วก็ในขั้นการฝึกน้องก็จะช่วยกันออกไอเดีย เครือข่ายประชาคมภาคตะวันออก เราก็เข้าไปร่วมด้วยก็ถือว่าพลังเด็กคือพลังแผ่นดิน เรามีจุลสารสื่อกับสมาชิกที่เขาอยู่ไกลๆ แล้วก็คนที่เป็นสมาชิกของเราบางท่านที่อยู่กรุงเทพฯ บางท่านเป็นน้องๆ เป็นเพื่อนๆ ที่อยู่ต่างจังหวัดกันเป็นเพื่อนกันที่มาช่วยงานกันเราอยากให้เขารู้ว่ากลุ่มเราเคลื่อนไหวยังไงบ้าง แล้วก็ในถิ่นที่เราอยู่นี้มันมีอะไรที่อยากให้เขารู้บ้าง โดยที่จุลสารเราทำมาปีแรกๆ เราใช้ชื่อว่าจุลสารเล่มเล็กแล้วก็เราได้หยุดไปพักหนึ่งเนื่องจากปัญหาทีมงานไม่พร้อม แล้วก็เรื่องเงิน พอมาถึงปีนี้เรามีความคิดว่าเราเริ่มพร้อม ก็เลยมีจุลสารขึ้นมาเล่มหนึ่งโดยที่น้องๆ ทุกคนคิดคอลัมภ์เองคือ ถึงเวลาก็มาส่งคอลัมภ์แล้วก็มาลงนะครับข้างในนี้ก็จะเป็นคอลัมภ์ต่างๆ ที่น้องๆ เขียน เขาจะมีทีมของเขาค่ะ ทีมหนอนกระท้อนนี้ เราทำมาฉบับที่ล่าสุดนี้ ฉบับที่ 10 ก็จะมีเด็กๆ ที่รับผิดชอบตรงนี้มีภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาถิ่น เอาความเป็นภาษาบ้านเราสื่อสารกันให้เพื่อนๆ ได้รู้ แล้วก็จะมีขอคิดด้วยหลายคน เขาดำเนินการโดยแก๊งค์ลอกเกต เขาจะอยู่กันประมาณ ม. 2 ม. 3 กลุ่มหนึ่งประมาณ 4-5 คน เขาก็จะพาแก๊งค์ไปสอบถามคนโน้นคนนี้ว่าคิดยังไงกับเรื่องนี้ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท เป็นที่ฮือฮามากเลยของผู้ใหญ่ อยากรู้ว่าเด็กๆ เขาคิดยังไงก็จะมาอยู่ในวารสารหนอนกระท้อนว่า เด็กๆ เข้าใจว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นยังไงซึ่งมันก็แบบน่ารักอย่างเล่มนี้เราตั้งคำถามว่าเราคิดยังไงกับกองทุนหมู่บ้าน เด็กๆ เขาก็จะบอกว่าเขาเห็นคนมาประชุมเยอะเลย แต่เขาไม่รู้ว่ามันเกี่ยวข้องยังไง ซึ่งจริง แล้วเราอยากจะให้สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้ถึงผู้ใหญ่ว่าในขณะที่ทุกคนทำอะไรนี้ คุณได้มองไปถึงเด็กหรือเปล่าว่าเขาคิดอะไรแล้วมันจะได้อะไรกับเขา แล้วเขาก็ตอบเหมือนชาวบ้านอย่างในเล่มนี้

เขาก็บอกว่าเขาเข้าใจว่ากองทุน 1 ล้านบาทนี้มันเป็นงบประมาณแต่ผมคิดว่าคงไม่ได้เงินผมคงไม่ได้ใช้เงิน เขาก็ตอบเหมือนๆ เวลาเราไปถามชาวบ้านเลย เขาก็ตอบว่าหนูคงได้ใช้เงินเพราะว่าเขาเอามาแจกทุกบ้านแน่ๆ เลย แล้วเราก็ทำดีอยากจะให้รู้ว่าเด็กๆ เองก็น่าจะมีส่วนรับรู้ในเรื่องพวกนี้ใช่ไหมค่ะ แต่ละเล่มนี้บางทีก็จะเป็นรายงานพิเศษเรื่องกองทุนหมู่บ้าน ว่าเด็กๆ เขาจะได้มีส่วนเกี่ยวข้องยังไงบ้าง พยายามหยิบยกสถานการณ์แล้วก็มาแปลเป็นการ์ตูนเพื่อให้เด็กดู ในเรื่องนี้เด็กๆ จะเป็นคนคิดคนออกแบบนะครับเป็นคนทำเอง แล้วก็นอกเหนือจากเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องวัฒนธรรมและเรื่องภายในบ้านเรา เรื่องในบ้านก็คือเรื่องการเมือง ซึ่งเรามองว่าในสถานะเด็กๆ อย่างเรา แล้วก็เยาวชนอย่างเราอยากจะมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดการเมืองในชุมชนเรา แล้วก็เราจะวางตัวอย่างไรไม่ให้มีปัญหากับนักการเมืองท้องถิ่น เราก็เลยจัดเป็นค่ายเยาวชนกับการมีส่วนร่วมในรัฐธรรมนูญซึ่งเรา นำเด็กๆ มาจัดค่ายแล้วก็สอนเด็กๆ ว่ารัฐธรรมนูญมีอย่างนี้แล้วก็ตัวเขาเองมีสิทธิ์อะไรในรัฐธรรมนูญบ้าง ตัวพ่อแม่เองมีสิทธิ์อะไรบ้างซึ่งตรงนี้เราอยากจะให้น้องๆ เป็นคนไปเผยแพร่ให้กับพ่อแม่ได้รู้นะครับว่าตัวเขาเองบ้านเขาเองเขามีสิทธิ์อะไรบ้าง เรื่องการถูกละเมิดสิทธิ์ส่วนตัวเขาเองเป็นยังไงบ้าง หลังจากตรงนี้เราก็ขยายผลมีการพัฒนาขึ้นตอนนั้นมีการเลือกตั้ง ท้องถิ่นแล้วก็ตอนนั้นก็มีกระแสเลือกตั้งรุนแรงเพราะเขามีการแจกของแจกอะไรกันมีการหาเสียงเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง บางคนก็เป็นอะไรสักอย่างจำสโลแกนเขาไม่ได้ ทีนี้เราก็เอาสื่อละครของเรามาทำเป็นละครแล้วก็ให้เด็กๆ นี้ช่วยกันคิดช่วยกันทำว่าเราจะมีส่วนร่วมในสังคมนี้เราจัดเวทีที่วัด แล้วก็ให้เด็กๆ แสดงละครการมีส่วนร่วมในสังคมแล้วก็เป็นการเหมือนกับล้อเลียน

เอาสโลแกนของพรรคการเมืองต่างๆ และพรรคการเมืองท้องถิ่นที่เขาต้องการลงสมัครหรือประชาสัมพันธ์ตัวเองให้เขาขึ้นมาแล้วก็มาปราศัยตัวเองตรงเวทีนั้นซึ่งก็ได้ผลน่าพอใจเพราะว่าชาวบ้านบริเวณนั้นเขามาฟังแล้วก็มาดูเด็กเล่นละครแล้วก็พวกที่มาสมัครเขาก็มาดูและมาปราศัยตัวเอง ซึ่งวันนั้นเราอยากให้เยาวชนเด็กๆ ในหมู่บ้านเรามีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองอย่างไรบ้างเด็กๆ ไม่ใช่ว่าอยู่ภายใต้การเมืองแล้วก็การเมืองเกิดอะไรขึ้นเด็กๆ ไม่สนใจไม่ใช่อย่างนั้นเราอยากให้เห็นว่าเราน้องๆ เพื่อนๆ ว่าการเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญกับตัวเราเองแล้วก็ตัวพ่อแม่ด้วยก็เลยเป็นปัญหาข้อสำคัญคือ ทำให้รู้สึกว่าการเมืองเป็นเรื่องของทุกคน ลักษณะอย่างหนึ่งของกลุ่มรักษ์เขาชะเมานี้ เราไม่เคยบอกเลยนะว่าเราทำงานเรื่องสิ่งแวดล้อม หรือว่าเรื่องวัฒนธรรม เพราะเรายุ่งไปหมดทุกเรื่องเรารู้สึกเป็นเรื่องของเราหมดเลย การเมืองเราก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งนะค่ะแต่เราก็ทำกันในบ้านของเรา ทำเป็ นในลักษณะที่สามารถร่วมกันได้ แล้วก็ต่อมาเดี๋ยวผมจะให้เพื่อนสุรชัยช่วยบอกว่าเรามีอะไรในกลุ่มเราอีก

เริ่มแรกตั้งแต่ทำกิจกรรมแรกๆ คือการปลูกต้นไม้ ไปเช้าเย็นกลับ คือเราเริ่มตั้งแต่ขอรับบริจาคจากชาวบ้านพี่ๆ แล้วก็ บริเวณชุมชนของเราได้มา 20-30 บาทรวมๆ ได้มาแล้วเราก็เอาไปทำค่าย ต่อมาก็คือเราได้รู้จักกับองค์กรภายนอกที่สนับสนุนการทำกิจกรรม เราก็เขียนโครงการไปขอโดยเราขอที่องค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน แล้วก็การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ก็กองทุนเพื่อสังคมของ SIF ซึ่งในแต่ละครั้งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ว่าการที่ขอทุนจากองค์กรภายนอกแสดงถึงคนที่ไม่ถาวรและยั่งยืน ทางกลุ่มก็ได้ผลิตผลิตภัณฑ์ขึ้นมาขายเพื่อที่จะเป็นทุนสำรองในการใช้ทำกิจกรรมต่อไป เราก็สร้างเครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และก็จังหวัดไปเรื่อยๆ โดยที่ทำกิจกรรมให้กับเด็กและเยาวชนอื่น รอบๆ หมู่บ้าน แล้วก็อำเภอ จังหวัด คือตอนนี้ก็มีหลายกลุ่มที่ว่าเราไปทำกิจกรรม ก็เข้าร่วมเครือข่ายจะมีตอนนี้กลุ่มเด็กๆ อย่างนี้ทั่วประเทศ เขาก็จะมีการรวมตัวกันของสภาองค์การพัฒนาเด็กและเยาวชน เด็ก และเยาวชนแต่ละกลุ่มเขาก็จะมาพูดคุยกันแลกเปลี่ยนความคิดแล้วก็รวมกัน เขาจะมีชื่อว่า เครือข่ายเยาวชนเพื่อการพัฒนานะครับ โดยที่ สยช. เขาจะเป็นตัวเชื่อมตัวประสานคล้ายๆ อำนวยความสะดวกว่าใครมีอะไร ที่ไหนเขาก็มีจดหมายข่าวแจ้งไป เครือข่ายเยาวชนเพื่อการพัฒนานี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่กลุ่มรักษ์เขาชะเมานี้เข้าไป มีส่วนร่วมเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆ แล้วลักษณะก็เป็นเชื่อมโยงเราจะใช้ในเรื่องของการเชื่อมโยงกันเยอะ อย่างที่ทาง อบต. ที่จังหวัดจันทบุรี โครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณ เขาก็มาให้พวกเราทำกระบวนการให้ประมาณ 2 ปีแล้ว ตัวเครือข่ายข้างนอกมีกลุ่มหลายกลุ่มที่สนใจแล้วตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาก็อยากให้เราไปสอนเรื่องกระบวนการเรื่องกระบวนการคิด กระบวนการทำค่าย กระบวนการทำงาน ก็จะมาให้กลุ่มเราไปช่วยบางทีก็ไปเป็นวิทยากรในค่ายบ้าง บางทีก็ให้เราจัดกระบวนการเรียนรู้ อย่างเช่นเยาวชนคนดีศรีสุพรรณ แล้วก็มีค่ายของหมู่บ้าน

ล่าสุดเราไปทำที่จังหวัดสระแก้วเป็นโรงเรียน 6 โรงเรียน รอบอุทยานป่างสีดา เขาเป็นค่ายของเด็กๆ รอบอุทยานฯ เราก็ไปแล้วเราก็เจอปัญหามาก เพราะเด็กๆ สระแก้วแต่พูดและฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่องอีกต่างหาก แต่ก็สื่อสารกันคือส่วนใหญ่ที่กลุ่มแล้วถ้าสะดวกถ้าใครชวนไปพวกเราก็จะไปเพราะว่าถ้ามีเพื่อนถ้ากะว่าอีกไม่กี่นานเท่าไรก็จะไป ทีนี้ที่น้องๆ เล่าให้ฟังนี้ก็คือว่า พอผ่านมาระยะหนึ่งแล้วนี้เรามีความรู้สึกว่า ถึงทำไปอย่างนี้ก็ไม่ยั่งยืน เพราะตัวกลุ่มเองไม่ยั่งยืนทั้งคนที่มาเข้าร่วมด้วย เพราะว่าหลายๆ อย่างไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเงินทุนที่ขอแต่ภายนอกก็ไม่ได้ จนกระทั่งที่บอกว่าไม่ยั่งยืนนี้หมายถึงว่าไม่ยั่งยืนเพราะว่ากระบวนการสังคมนี้มันเคลื่อนไปเร็วมาก ณ วันนี้ศัตรูที่ร้ายกาจของเราก็คือทำยังไงถึงจะถอนเด็กออกจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ได้ เพื่อที่จะเอาไปร่วมกระบวนการ เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นสิ่งที่เรามองเห็นนะค่ะว่าเราจะทำยังไงดี

มันเป็นโจทย์ที่เรานำกลับมาคิดกันไงว่าจะทำยังดีเรื่องของ Internet เรื่องของ เป็นเรื่องของการศึกษาที่ทันสมัยไม่รู้นะว่าการที่พอลงไปสู่เด็กๆ แล้วนี้มีการชี้นำ หรือว่าชี้แนวกันไปในลักษณะไหน เพราะว่าวันนี้ มีร้านเกมส์ในหมู่บ้าน ขนาดหมู่บ้านเล็กๆ นะ ประมาณ 30 กว่าตู้นะ แล้วเด็กๆ ก็ไม่ทำอะไรกันเลยอยู่แบบหน้าตู้เกมส์ ซึ่งเราก็พยายามคิดว่าเราจะทำยังไงดีเราก็เลยคิดว่าเราจะพัฒนาให้เป็นกึ่งๆ โรงเรียนทางเลือก เราใช้ชื่อว่าโรงเรียนโรงเล่นเพราะว่าเราจะเน้นเป็นไม่เชิงเป็นโรงเรียนแต่ว่าภูมิปัญญาต่างๆ นี้จะถูกรวบรวมแล้วก็จะเก็บไว้ตรงนั้น

พอดีที่บ้านแม่เขามีที่อยู่ 10 ไร่ และแม่เขาก็คงคาดหมายแล้วว่า ลูกเขานี้คงไม่ไปทำมาหากินอย่างอื่นแล้ว ก็ยกให้ไปเลย แม่ก็เลยยกที่ให้ จึงขอทุนของกองทุนเพื่อสังคม กองทุน SIF มาสร้างอาคารเล็กๆ ประมาณ 250,000 เพื่อที่จะให้เด็กไว้ทำโครงการในชุมชน แล้วเราก็จะนำตรงนั้นนี้ให้เป็นศูนย์รวมทุกอย่าง เราคิดว่าเด็กๆ บางคนอาจจะอยากปลูกผัก แต่ไม่มีพื้นที่ไม่มีใครที่จะชักจูงเขาไปในทางนั้น เราเลยเสนอทางเลือกใหม่ให้กับหมู่บ้าน โรงเรียนโรงเล่นของเราที่วันหนึ่ง ประมาณปลายปีนี้ ก็จะเกิดขึ้น มีคนแก่ในหมู่บ้านที่เล่นดนตรี เราก็พยายามที่จะของบประมาณของทางองค์กรต่างๆ ของ พอช. มา เป็นค่าสอนให้คนแก่ได้ไหมให้คนแก่เอาสิ่งเหล่านั้นนี้มาถ่ายทอดให้กับเด็กๆ ที่เห็นในรูปนี้จะเกิดขึ้นสิ้นปีนี้ เด็กในหมู่บ้านเราๆ ไม่สามารถที่จะให้อาชีพเขาได้ตอนนี้ เพราะว่าตอนนี้เราเองยังไม่มีเงินทุนและไม่มีความรู้เพียงพอที่จะสอนเขาให้มีอาชีพเลี้ยงดูตัวเองได้ อย่างหนึ่งนี้เรื่องกีฬาในหมู่บ้าน มีสนามฟุตบอลอยู่สนามเดียวแล้วก็สนามบาสใกล้ที่สุดที่สามารถเล่นได้ก็คือประมาณ 9 กิโล ต้องขี่มอเตอร์ไซด์ไปอันตราย แล้วจะไปเล่นนี้ก็ต้องช่วยงานพ่อแม่เสร็จก่อนสัก 6 โมงเย็น แล้วก็นั่งมอเตอร์ไซด์ไปประมาณ 9 กิโลก็แล้วกว่าจะเล่นเสร็จก็กลับบ้าน 2-3 ทุ่ม เราก็พยายามเรียกร้องมาตลอดว่าขอสนามกีฬา ทางการก็ไม่เห็นความสำคัญ แต่เขาประกาศสร้างที่ทำการ 15 ล้าน ลักษณะแบบนี้คือหมู่บ้านจะเป็นอย่างนี้ตลอด เขาจะคิดแต่เรื่องใหญ่ๆ เรื่องเล็กๆ เขาจะมองข้ามหมดเลยก็เลยคิดว่าทางเดียวโรงเรียนโรงเล่นมันน่าจะเป็นทางออกของชุมชนเป็นทางเลือกใหม่เป็นทางที่ให้เด็กๆ เขามาร่วมมาทำกิจกรรมอะไรที่เขารู้สึกว่าเป็นของเขา และที่ตะวันพูดนี้สำคัญมากคือ ณ วันนี้ ดูแลกันแล้วมันต้องดูแลในเรื่องของค่าใช้จ่ายด้วย หมายถึงเรื่องของรายได้ เด็กๆ จะมาทำกิจกรรมได้ถ้าเขามีรายได้เพิ่มขึ้น หมู่บ้านแฟ็บนะเป็นหมู่บ้านเล็กๆ แต่หนี้นอกระบบประมาณ 3 ล้านกว่าบาท สถานการณ์เศรษฐกิจรุนแรงมาก สิ่งเดียวที่เราคิดว่าเราจะช่วยเด็กๆ ได้ในระยะยาวก็คือ เรื่องของการสร้างอาชีพ ณ วันนี้เราพยายามเรียนรู้เรื่องจุลินทรีย์ เรื่องของการปลูกผัก เพราะมันไม่มีทางออกอื่นที่จะได้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : แล้วกับ อบต. เป็นอย่างไรครับ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ก็ทำงบประมาณไปขออบต. ว่าง่ายๆ เลยอย่างค่ายวัฒนธรรม เขถามแฟ็บเลยว่ามีเด็กที่อบต. กี่คนที่เข้าค่าย ทำไมไม่ไปขอเทศบาลๆ อบต. ไม่มีงบให้ คือเป็นลักษณะแบบนี้เกี่ยงกันไปเกี่ยงกันมาพอเราไปติดต่อเทศบาล ก็บอกว่าทำแผนงบประมาณไว้หมดแล้วเงินมันไม่เหลือเลย เราก็ประกาศตัวเลยนะว่าเราไม่พึ่งพิง เราประสานร่วมคืออยากมาร่วมมาคือถ้าจะมาให้เราไปพึ่งพิง วันหนึ่งข้างหน้านี้เราปฏิเสธไม่ได้เลยในเรื่องของการเมืองลักษณะแบบนี้ แฟ็บพูดกับเด็กๆ เสมอเลยว่า ณ วันนี้ เทศบาล อบต. คิดอย่างเดียวว่าแฟ็บจะลงเลือกตั้ง ชาวบ้านก็มาบอกว่าแฟ็บไม่ลงอะไรบ้างเหรอ ต้องได้แน่เลย มันไม่ใช่วิธีของเรา แต่เราคิดไปมากกว่านั้นเพราะเราคิดว่าวันหนึ่งนะพวกนี้เรียนจบกลับบ้านคือ แฟ็บบอกมาตลอดเวลาเลยนะไม่ต้องไปทำงานที่ไหน ถ้าไม่ได้งานอย่างที่เราอยากทำจริงๆ นี้จะต้องไปอยู่ในโรงงาน งานกลุ่มรักษ์เขาชะเมาเป็นอีกสถานะหนึ่งที่จะรองรับทุกคนได้ ทุกคนต้องมี2 สถานภาพ ณ วันนี้ เหมือนแฟ็บกับอิ๊ดนี้ จริงๆ แฟ็บกับอิ๊ดนี้ไม่ได้เป็นอะไรนะเป็นแม่ค้าอยู่บ้านขายของโยธินนี้ขับรถส่งของ แต่เรามีความภูมิใจเพื่อนเราอีกคนหนึ่งเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่อยู่ที่บ้าน แต่เราทุกคนนี้ก็คือ มีความเป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมาแล้วกลุ่มรักษ์เขาชะเมาเป็นสถานภาพที่ทุกคนจะต้องอยู่คู่กับพวกเราไป เพราะฉะนั้น น้องหวินขายของโต้รุ่งด้วย ก็เป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมาด้วย ตั้มเรียนจบกลับไปบ้านกรีดยางก็อยู่กลุ่มรักษ์เขาชะเมาด้วย คือเราจะเคลื่อนตัวกันไปในลักษณะอย่างนี้แล้วบอกน้องๆ เลยว่าให้กลับบ้าน แล้วอีก 10 ปีข้างหน้า เด็กพวกนี้ต้องลงสมัครรับเลือกตั้งแฟ็บเชื่อว่าถ้าถึงวันนั้นนะเด็กๆ ที่เป็นน้องในหมู่บ้านนี้โตขึ้นเขาจะรู้ว่ามีความผูกพัน วันนี้เราทำอะไรไม่ได้มาก ทำได้แต่ว่ามันมีการทำถนนไม่ถึงปีเลยถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ พาเด็กๆ ไปดูไปชี้ เอาไม้บรรทัดไปวัด ที่เขาลาดยางทำปูน บางมากเลยไม่กี่มิลเลยแต่งบประมาณเป็นล้าน เราได้แต่บอกเด็กๆ ว่านี้คือการคอรัปชั่น จำเอาไว้ ถ้าเราโตขึ้นเราจะไม่ทำแบบนี้ ทุกอย่างไม่มีการแก้ปัญหาเลยหมู่บ้านแฟ็บไม่รู้เป็นอะไรไฟไหม้วัด หลังจากนั้นเรามีการเรียกร้องให้แก้ปัญหาให้ติดบอร์ดกลางของหมู่บ้านเพื่อที่จะแบบทุกคนจะได้ไปดับไฟทัน เพราะว่าวันที่ไฟไหม้วัดนี้โทรไปมีคนไปตามที่ดับเพลิงก็ไม่มีคนอยู่ เขาก็

แก้ปัญหาด้วยการเอาเหล้าไปเลี้ยงคนในหมู่บ้านให้ช่วยกันลื้อวัดสนุกสนานเฮฮา นายกฯดีจังเลยเอาเหล้ามาเลี้ยงแล้วก็จบ แล้วก็ไม่มีการแก้ไขคือ ตลอดเวลาเป็นอย่างนั้นทุกเรื่องแม้กระทั่งเรื่องขยะ บ้านเราเวลาแยกขยะ เก็บเงิน 20 บาท เราจ่ายเงิน 20 บาท เราก็บอกว่าแยกขยะด้วยนะ แล้วค่าขยะที่แยกนี้เอาไปเป็นสวัสดิการให้กับคนกวาดถนนในหมู่บ้านจะได้มีกำลังใจในการทำงานด้วย เขาก็บอกว่าไม่มีงบประมาณแล้วเขาก็ไม่พูดถึงเลย เราแยกขยะอยู่บ้านเสร็จปุ๊บพอไปกองรวม ก็เอาไปใส่ถังเดียวกัน จนตอนหลังนี้บอกเลยหลายคนนี้ถามเราเลยว่าได้ประสานกับองค์กรท้องถิ่นบ้างหรือเปล่า เขาคิดอย่างนั้น เขาคิดไม่เหมือนเรา แล้วเราคาดหวังไม่ได้

เพราะฉะนั้นต้องคาดหวังจากพวกนี้เราบอกเลยประกาศเลยอีก 10 ปี ข้างหน้าพวกนี้จะต้องลงเลือกตั้งในหมู่บ้าน น้องๆ ที่โตมาบางทีความผูกพันรักกันขนาดนี้แล้วก็เชื่อนะว่าพวกนี้ อยู่จนถึงระดับหนึ่งแล้วจะไม่มีการคิดเรื่องการคอรัปชั่นแน่นอน เพราะว่าถ้ามีนี้มันไม่รอดแน่ เพราะฉะนั้นนี้ตรงนี้เป็นความหวัง เราถึงบอกว่าทำไมต้องให้เด็กเรียนรู้เรื่องสิทธิให้แก่เด็ก เพราะว่าเขาโตขึ้นแล้วก็จะต้องมาดูแลบ้านตัวเอง แฟ็บเชื่อว่าเด็กรุ่นนี้ถ้าโตขึ้นจนสามารถเลือกตั้งได้ตั้งใจจะเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ดีของบ้านหนอนกระท้อน แต่ ณ วันนี้ผู้ใหญ่บ้านเกลียดตั๋มเพราะรู้มากจะเป็นลักษณะแบบนั้นเลย เทศบาลนี้ก็คือทำอะไรก็ได้แต่ว่าเขาจะไม่ให้แฟ็บไปอยู่ที่ประชุมเพราะเราปากไม่ค่อยดี เราไม่เห็นด้วยเราก็ค้านพูดถึงว่าเรื่องการเมืองนี้จริงๆ พวกเราเล่นการเมืองตลอดเวลาแล้วเรา คาดหวังด้วย ณ วันนี้เรายังไม่พร้อมในเรื่องของการที่จะไปลงหุ้นชิงอะไรกับเขา แต่วันข้างหน้าเราเชื่อพวกนี้ลงเลือกตั้งไม่ต้องไปซื้อเสียงแม้แต่บาทเดียว เราก็บอกกับเขาว่าสะสมเอาไว้ 10 ปี ก็ไม่สายในเรื่องของการเลือกตั้งเพราะว่ายังไงการเลือกตั้งของการเมืองไทยมันก็จะวนเวียนอย่างนี้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ผมคิดว่าฟังไปก็ชื่นชมไปแล้วก็คิดว่าแต่ก่อนเราคิดว่าเมืองไทยมันคงหมดหวังกันเยอะแต่พอเรามองลงไปตัวตนแท้จริง จะเห็นว่ากลุ่มเยาวชนของเราที่ดีก็มี และอยากจะให้เกิดขึ้นแบบนี้ทั่วประเทศ อย่างที่แฟ็บก็พยายามทำอยู่และขยายออกไปเราก็พยายามทำไปต่อสู้ไปกับปัญหาที่มันลุ่มล้อมเข้ามาก็อยากจะประกาศให้ทุกท่านผมคิดว่าฟังแล้วทุกคนคงจะมีอะไรที่อยากจะแลกเปลี่ยนเยอะเลย

คุณแดง :

ในยุคต่อไปเราตายคงจะตายตาหลับ เพราะว่าเรามีคนสืบทอด สิ่งที่จับประเด็นจากที่เล่ากิจกรรมของน้องๆ นี้มีข้อสังเกตอยู่สองข้อ คิดว่ากลุ่มนี้มีความเข้มแข็งที่ชัดเจน ก็คือ 1. มีการจัดการที่ยอดเยี่ยมหลายๆ กลุ่มของชุมชนแม้ว่าจะมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งแต่บางครั้งนี้มันไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้เพราะระบบจัดการ แต่สิ่งที่ฟังน้องๆ เล่ามานี้จุดแข็งก็คือมีระบบการจัดการที่ยอดเยี่ยม มีหลากหลาย และมีพลังที่จะรวมกัน เพราะฉะนั้น ในอนาคตข้างหน้านี้ไม่ว่าน้องจะตั้งเป้าหมายอะไรไว้ ถ้ามีระบบการจัดการในระดับนี้ไปได้ตลอดแล้ว อันนั้นในประเด็นที่ 1 และ 2 ที่สัมผัสได้ชัดเจนทุกคนที่ออกมานำเสนอนี้มีพลังอย่างมากโดยส่วนตัวแล้วพี่เองก็ทำงานกับเด็กหลายเรื่องแล้วก็ตระหนักว่าพลังเด็กนี้มหาศาลจริงๆ และถ้าเขาใช้พลังนั้นได้อย่างถูกต้องนี้จะทำอะไรได้มากกว่าผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นขอฝาก 2 ประเด็นนี้ในภารกิจของพี่คิดว่าในเมื่อเราเห็นน้องๆ ที่มีศักยภาพเช่นนี้โจทย์ที่เราจะต้องตั้งในฐานะที่เราเป็นผู้ใหญ่ก็คือเราจะเชื่อมโยงเครือข่ายอย่างไรที่จะสนับสนุนให้น้องๆ คงไม่ได้สนับสนุนอย่างเดียวแต่เราคงมีงานร่วมกันที่จะพัฒนาสังคมของเราให้ดีขึ้น ตรงนี้ในฐานะที่ทำงานเกี่ยวกับเรื่องเด็กอยู่ด้วยนี้ก็คิดว่ามองเห็นว่าเราจะทำอะไรในอนาคตร่วมกันต่อไปได้นะค่ะ

ขออนุญาตสื่อสารข้อมูลสักนิดหนึ่งในฐานะวันนี้คงมาในฐานะผู้แทนสคศรี ศิริพงศ์ ซึ่งทำเรื่องเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน เรากำลังจะมีโครงการหลายโครงการๆ หนึ่งที่เราอยากจะให้ เด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมมากก็คือเรื่องของการจัดละครเรื่องของการเรียนรู้ ปีหน้าเราคงมีละครสเกลใหญ่เรื่อง ค่าพ่อสอน ตอนนี้กำลังประชุมแล้วก็วางแผนอยู่ แต่ว่าในระยะเวลาที่ใกล้ในเดือนตุลานี้เรียนเชิญน้องๆ ทางกลุ่มเขาชะเมานี้ที่คณะคุรุศาสตร์ จุฬาฯ วันที่ 19 ตุลาคม เราจะมีกิจกรรมเรื่องต้นแบบการเรียนรู้ ในโอกาส 101 ปี สมเด็จย่า เพราะฉะนั้นในวันนั้นจะมีเด็กๆ

จากหลายสถาบัน มาร่วมกันเล่นละครเรื่องฝุ่นผงบนผืนผ้า concept ของละครก็คือเด็กที่อยู่ในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศนี้เขาจะมี การเรียนรู้เพื่อทำประโยชน์แก่สังคมพัฒนาตัวเองได้อย่างไร แล้วกิจกรรมอันนั้นจะเสนอด้วยละครเดี๋ยวจะขออนุญาต ฝากประชาสัมพันธ์ผ่านทางภาคีเด็ก ฯ ด้วยนะค่ะ ขออนุญาตเรียนเชิญทุกท่านในที่นี้ด้วย 13.00 น – 16.00 น วันที่ 9 ตุลาคม เราจะจัดโดยวัตถุประสงค์ให้เด็กเยาวชน และครู เป็นเรื่องของการเรียนรู้โดยตรง

กลุ่มรักษ์ชะเมา : ขอบอกนิดหนึ่งค่ะ จริงๆ ค่อนข้างจะงงที่บอกว่าระบบจัดการเราดีเพราะเรารู้สึกว่าเรามั่วมาก พี่อาทิตย์จะรู้ดีก็คือมันไม่ค่อยมีระบบเราก็ทำของเราไปอย่างนั้น ทีนี้อยากบอกความจริงว่าที่กลุ่มนี้ไม่ค่อยมีอะไรจริงๆ คือที่อยากสื่ออย่างนี้ก็คือว่าเรานี้เชยมากเลย เวลาที่ไปประชุมนี้พอถึงตอนแลกเปลี่ยน Email นี้เราจะข้ามากเลย เพราะเราไม่มี E-mail เรามีคอมพิวเตอร์อยู่หนึ่งเครื่องทันสมัยที่สุดแล้วคือ มีคอมพิวเตอร์อยู่หนึ่งเครื่อง น้องชายประมูลมาได้ 550 บาท แล้วตอนหลังนี้อี๊ดเขาก็ลำบากมากเลย ก็เลยขอพิมพ์ดีดของกองทุน SIF หนึ่งเครื่อง ก็จะมีน้องที่กลุ่มกระจกเงาที่เชียงราย น้องเขาก็บอกว่าที่กลุ่มพี่แฟ็บนี้น่าจะทำ web site ได้แล้วนะ เราก็บอกว่าโรงเรียนโรงเล่นของพี่ๆ จะไม่ใช้ไฟ คือจริงๆ แล้วเราไม่ค่อยจะมีเรื่องของเทคโนโลยี เป็นข้ออ่อนของที่กลุ่มมากเลยค่ะ

คุณแดง : ขอเติมนิดหนึ่งที่ว่าไม่มีระบบนะค่ะเพราะว่าบางครั้งความเป็นระบบมันทำลายความเข้มแข็ง เทคโนโลยีไม่จำเป็นต้องมีแต่เป็นสิ่งที่เหมาะสมกับเราๆ ควบคุมมันได้ อันนี้น่าจะเป็นจุดแข็งที่อยากให้มองกันด้วย

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ที่กลุ่มของเรานะครับเวลาทำงานนี้ถึงตัมเขาจะเป็นประธานแต่เราก็เป็นเพื่อนกัน เวลาทำงานนี้ทุกคนจะสับเปลี่ยนตำแหน่งอยู่ตลอด บางทีคนนี้เป็นสวัสดิการ คราวหน้ามาเป็นคนนำสันทนาการ ครั้งต่อไปกลายเป็นพิธีกร อย่างหนึ่งที่เราอยากให้เป็นก็คือว่าอยากให้ทุกคนได้เรียนรู้ทุกตำแหน่ง ทุกบทบาทที่มันมีนี้เพื่อที่จะได้เห็นปัญหาแล้วก็พอจบงานๆ หนึ่งนี้เราจะมาสรุปกันว่ามันเกิดอะไรขึ้นในงานๆ นี้ข้อสำคัญเราสร้างวัฒนธรรมในการวิพากษ์วิจารณ์คือ เราเห็นว่าสำคัญมากเลยในเรื่องของการวิพากษ์วิจารณ์กันนี้ อย่างคนนี้นะค่ะตะวันเจอวิพากษ์วิจารณ์ถึงกับกลับบ้านหนีออกจากค่ายไปเลย รับไม่ได้ แต่ว่าพอถึงวันหนึ่งคือ ก็กลับมา เพราะว่ารู้ว่าไม่ได้วิพากษ์วิจารณ์เพื่อที่จะเป็นทางลบหรือจับผิด ก็จะเป็นลักษณะอย่างนี้ ก็จะคุยกันบ่อยเห็นความสำคัญของการประชุมนะค่ะเห็นความสำคัญของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน

อาจารย์เตือนใจ ศรีมารุต :

ขอแสดงความชื่นชมสิ่งที่เล็กๆ ก็คือสิ่งที่ใหญ่ๆ บางที่ใหญ่ๆ มันเป็นเรื่องสิ่งที่เล็กๆ เพราะฉะนั้นเราคิดถึงตรงนี้แล้วถึงได้ทำโลกใบจิ๋ว ไปเลย เราเป็นสื่อเพราะฉะนั้นปวารณาตัวสำหรับเด็กๆ ตอนนั้นไปประชุมของคุณหมอจันทร์เพ็ญ 25 ปีใช่ไหมค่ะ เราก็นึกตกใจที่สุดว่าโครงการนี้ 25 ปีเหรอ แล้วช่วยบอกทีว่าฉันคือใคร แล้วอีก 10 ปีข้างหน้า หรือ 25 ปีนั้นผลสัมฤทธิ์ว่าฉันคือใครพอถึงตอนนั้นอาจจะจำชื่อตัวเองไม่ได้ เพราะวัยเราถึงบัดนี้แล้ว แต่มาเห็นวันนี้แล้วเราชื่นชมและชื่นใจ เป็นมุมมองคนแก่ๆ อย่างนี้ ก็เห็นความบริสุทธิ์ใจที่พูดแบบนี้ การนำเสนอแบบลงมือปฏิบัติแล้วนำมาคุยกัน ซึ่งไม่ใช่อยู่ในกระดาษ แต่ตรงนี้เราก็ทำงานตรงนี้มาอยู่เราก็เป็นจิ๋วอย่างนี้เหมือนกัน คือ 1. มีความบริสุทธิ์ใจ มีสมองและสอนคน ตรงนี้เราปวารณาตัวเลยว่าต้องการสื่อทุกวันเสาร์ที่ 2 ของเดือนและเสาร์ที่ 4 ของเดือน 8.30 โทรมาได้เลยในรายการวิทยุรัฐสภา 87.5 เสียงของคุณจะออกอากาศพูดตรงนั้นเลยอยากจะพูดอะไร คุณอาทิตย์ได้ออกไปแล้วเมื่อวันเสาร์ที่แล้ว เราเป็นสื่อเราจะใช้ช่วงเวลาของเราที่ไปแย่งชิงเขามานี้ให้มีประโยชน์ตรงช่วงนั้นให้ดีที่สุด เพราะฉะนั้นเวลานี้จะเป็นประโยชน์ของสิ่งเล็กๆ ให้มันกลายเป็นสิ่งใหญ่

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ขอเสริมนิดหนึ่งค่ะคือ จริงๆ แล้วนี้สื่อของกรมประชาสัมพันธ์ก็ดี ของ สวท. อสมท. เขาก็บอกแฟ็บว่าเป็นวิทยุชุมชนนะให้เวลาเลย 29 นาทีไปออกอากาศได้เลย คืออยากพูดอะไรพูดเลยอยากบอกเรื่องกิจกรรมของกลุ่มแฟ็บนั่งคำนวณขับรถไป 60 กิโล เพื่อที่จะไปออกรายการ 29 นาที ซึ่งมีความรู้สึกว่ามันก็ไม่ใช่วิทยุของเราที่แท้จริงใช่ไหมค่ะ ณ วันนี้ก็เลยร่วมกับทางกองทุนเพื่อสังคม ก็ดึงเรื่องสื่อให้เป็นยุทธศาสตร์ ภาคตะวันออก ณ วันนี้กลุ่มรักษ์เขาชะเมาประกาศตัวแล้วค่ะเราจะต้องมีสถานีวิทยุของเราเอง ภายในรัศมี 10 กิโล ที่เราจะทำนะค่ะ เราไปร่วมประชุมทุกครั้งแล้วเราก็เอาเรื่องของสื่อมาตรา 40 ,41 นี้ลงมาเล่าให้กับเด็กๆ ฟัง แล้วทุกคนก็รู้สึกหึกเหิมมากเลยว่า เราจะต้องมีสถานีวิทยุเป็นของตัวเองให้ได้ ซึ่งฟังพี่ๆ เขาคุยเขาบอกว่า ถ้าพวกเครื่องส่งสถานีนี้ใช้งบประมาณแค่ 200,000 กว่าบาท เราคิดว่าไม่เกินกำลังเราแต่ว่าช่วงเวลาในรัศมี 10 กิโลนี้จะต้องมีเรื่องราวดีๆ ไม่ใช่ฟังแต่เพลง แกรมมี่ อาร์เอส แบบที่ชอบก็จะเป็นลักษณะแบบนั้น วันนี้ต้องมีสถานีวิทยุของเรา สำหรับคลื่น เขาเล่าว่ามันต้องเป็นการช่วงชิงที่ว่า ณ วันนี้ 20 % ที่เป็นภาคประชาชน เพราะฉะนั้นเราสนับสนุนอย่างเต็มที่เลยค่ะที่กลุ่มประกาศตัวเรียบร้อย ก็ไม่ทราบนะค่ะว่าข้อมูลในความเป็นจริงคืออะไร แต่ว่าพอฟัง อ.เอื้อจิต ที่พยายามจะนำเสนอเรื่องนี้แล้วเราเห็นภาพเลยว่า ณ วันนี้แล้วเด็กๆ ทำอะไรดีๆตั้งเยอะตั้งแยะ มันต้องมีคนฟัง เพราะฉะนั้นเรามีสถานีของตัวเองเลยดีกว่าแต่ก็สนใจนะค่ะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

ก็อยากจะบอกว่าชื่นชมมากนะค่ะกับกลุ่มที่ได้ทำงาน คือมองภาพว่าจุดเด่นอย่างนี้ลักษณะที่ว่าคือเขาทำแล้วเด็กทุกคนที่เข้ามามีความหมายมีค่า ต่อเชื่อมไว้หมด ไม่หลุดเลย อันที่ 2 ก็คือว่าเขาสานต่อเชื่อมกับพ่อแม่ด้วยไม่ได้หยุดอยู่แค่ต่อกับเด็กแล้วก็ต่อกับชุมชน รู้สึกว่าพลังที่จะเข้าชุมชนนี้เยอะมาก อย่างเช่น ของ 70 ไร่คืนมาได้นี้ คิดว่าไม่ใช่พลังย่อยๆ แล้วนะค่ะ แต่นี้เป็นการต่อกับชุมชนจริงๆ ต่อกับคน คือไม่ได้มุ่งเป้าหมายที่เด็กอย่างเดียวแต่ว่า มีการต่อเชื่อมกับคนอื่นๆ แล้วก็เดินหน้าอย่างเต็มที่ แล้วพยายามมามองหารากเง้าของตัวเอง คือมองย้อนตรงนี้ที่ว่าเป็นจุดเชื่อมที่ดีมากที่จะเชื่อมคนผู้เฒ่าผู้แก่ กับเด็ก กับทุกคนคิดว่าเป็นจุดเชื่อมที่ดีมากนะค่ะ แล้วก็พยายามดึงคนแก่มาดึงทุกคนเข้ามาร่วม แล้วดึงเด็กไปหาภูมิปัญญา ตรงนี้ก็เป็นจุดเชื่อมที่ดีมาก แล้วก็อีกอันหนึ่งที่เห็นชัดก็คือเป้าหมายของกลุ่มค่อนข้างจะชัดเจนมาตลอดแล้วไม่นิ่ง คือเป้าหมายใหม่จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ แต่ว่าทุกครั้งที่ทำรู้สึกจะมีเป้าหมายชัดเจนตลอด แล้วจะเคลื่อนตลอด สมมุติเป้าหมายนี้จบก็เกิดเป้าหมายใหม่ขึ้นมาเรื่อยๆ ตลอดนี้ทำให้งานนี้เดินไปได้เรื่อยๆ มันไม่หยุดนิ่ง นี้คือจุดที่เห็น แล้วก็รู้สึกชื่นชมอีกอย่างหนึ่งที่มีเป้าหมายยักษ์ก็คือว่าเด็กทุกคนต้องกลับมาทำงานที่บ้านได้ ตรงนี้คิดว่าเป็นเป้าหมายใหญ่มากแล้วก็คิดว่าเป็นพลังมาก คือมันต้องมีเป้าหมายทั้งระยะสั้น และ ระยะยาว ตอนนี้เป้าหมายระยะยาวก็ชัดเจน เป้าหมายระยะสั้นก็มีตลอด

ถ้าเป้าหมายระยะยาวชัดเจนว่าจะให้เด็กกลับบ้านแล้วมีงานทำนี้มันเป็นเป้าหมายระยะยาว แต่มันจะต้องมีเป้าหมายย่อยๆ อีกหลายระรอก แต่ว่าเขามีเป้าหมายชัดเจน และมีหลายหลายของเป้าหมายด้วย ตรงนี้ก็ทำให้มันมีพลังมากในการทำงาน ในการสื่อสาร ในการเคลื่อน ทุกครั้งที่เคลื่อนนี้จะมีพลัง แล้วที่อยากเห็นอีกอย่างหนึ่งคืออยากเห็นชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ ทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม ด้านต่างๆ ถ้าเราสามารถจะต่อเชื่อมให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งการเรียนรู้กับกลุ่มอื่นได้ เราจะได้พลังอื่นมาเสริมอย่างมากมาย คือเป็นแนวคิดที่ว่าตัวเองมองภาพว่าชุมชนเล็กๆ นี้จะเข้มแข็งขึ้นมายืนยัดอยู่ยาก แต่ถ้าเมื่อไร ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงแล้วเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมกับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ และคนอื่นที่เข้ามาเรียนรู้กับเรา เขาก็จะเป็นมิตรกับเรา เป็นภาคีกับเรา ทีนี้ทำยังไงที่จะให้ชุมชนเรานี้เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้กับเด็กอาชีวะ เด็กเทคนิค เด็กราชภัฏ อะไรต่างๆ เป็นแหล่งการเรียนรู้ให้คนที่อื่นมาเรียนรู้ที่ชุมชนของเรานะค่ะ ชุมชนเราคือโรงเรียนแล้วตรงนี้เราก็จะมีมิตรใหม่ๆ เข้ามาเสริมแรง แล้วก็จะเป็นพลังที่เข้มแข็งมากขึ้น

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ลักษณะที่กลุ่มค่อนข้างจะโชคดีคือ เรื่องของทางด้านผู้ปกครองเด็ก เมื่อก่อนนี้จากที่แบบว่าไปไหน เดี๋ยวนี้ถ้าบอกว่าไปกับเจ้แฟ็บพ่อแม่เขาก็จะไม่ว่า แล้วก็ข้อสำคัญ ณ วันนี้ พ่อแม่เด็กๆ มาเป็นกำลังสำคัญให้เราเพราะว่าเวลาพวกเราไปทำกิจกรรมพ่อแม่เด็กๆ เขาก็จะรวมตัว กันเป็นฝ่ายเสบียงให้เรา เอาขนมไปให้เอาอะไรไปให้ นี้เป็นสิ่งที่เราชื่นใจมากค่ะ ไปไหนก็ไปกันทั้งแบบครอบครัวเลย แล้วก็ข้อสำคัญต้องเล่าให้อาจารย์ฟังนิดหนึ่งที่จะบอกว่าชุมชนนี้ คือเราเองมีความมุ่งมั่นมากเลยนะที่จะให้ชุมชนของเรานี้เข้ากับเรายอมรับเราให้เราเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแต่ว่าพอเอาเข้าจริงๆ แล้ว โรงเรียนโรงเล่น อยู่ห่างจากชุมชนไปประมาณ 1 – 2 กิโล แฟ็บก็พาเด็กออกนอกบ้านเพราะว่าเด็กไม่สามารถที่จะต่อสู้อยู่ในชุมชนโดยแท้ได้ เพราะฉะนั้นโรงเรียนโรงเล่นจะต้องถอยออกไปหนึ่งก้าวเพื่อที่จะไปบ่มเพาะเด็กตรงนั้นแล้วเอากลับเข้ามาชุมชนมันสู้ไม่ไหวจริงๆ นะค่ะ มันไม่ได้รับความร่วมมือเลยมันยังไงละค่ะ เรามีสถานที่ที่บ้านเป็นร้านขายของแล้วก็สถานที่ก็คือริมฟุตบาทที่เขามาทำฟุตบาทเอาไว้ ซ้อมละครกันก็ต้องตรงนั้นจะมัดย้อมจะอะไรก็อยู่กันแค่ตรงนั้น ฟุตบาตหน้าบ้านประชุมกันก็คือฟุตบาตหน้าบ้านอะไรลักษณะแบบนี้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : แล้ววัด โรงเรียนไม่สามารถใช้ได้เหรอครับ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ก็ใช้ได้ แต่ว่ามันไม่ใช่สถานที่ของเราไงค่ะ เราก็จะทำกิจกรรมได้แค่ ช่วงระยะสั้น แต่การที่จะเอาเด็กๆ มาเรียนรู้หมายถึงว่าทั้งระบบชีวิต เช่นเราจะปลูกผักสักแปลงหนึ่งให้เด็กเขารู้สึกมีคุณค่าแล้วซาบซึ้งว่าการที่จะเอาแรงงานเหงื่อสักหนึ่งเม็ดนี้เพื่อที่มันก่อให้เกิดอะไรบ้าน มันจะต้องก้าวออกไป คือมันจะต้องถอยห่างจากชุมชนไปหนึ่งก้าว เพื่อที่จะตรงนั้นเป็นแหล่งบ่มเพาะแล้วหลังจากนั้นบ่มเพาะแล้วก็คือกลับเข้ามาในชุมชนก็เป็นลักษณะแบบนั้น

ผู้เข้าร่วมเสวนา : แล้วปฏิบัติการในเชิงที่จะทำให้ชุมชนเปลี่ยนนี้ดีไหมค่ะ ปฏิบัติการต่อตัวชุมชนเอง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ก็พยายามนะค่ะ อย่างน้อยวันนี้เราได้ใจของคนแก่ค่อนหมู่บ้านที่มาร่วมกับเราก็คือ เริ่มมาบอกว่าตัวเองมีอะไรดีๆ แล้วก็อยากจะมาถ่ายทอดให้เด็กทราบ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ถามนิดหนึ่งนะค่ะคือ ปฏิบัติในชุมชนนี้พยายามที่จะให้เกิดเป็นเหมือนกับประวัติศาสตร์ชุมชนเขียนหรือทำเอกสารชุมชนขึ้นมา โดยที่พยายามให้ชุมชนเข้ามาๆ เหมือนกับร่วมทำด้วย พยายามที่จะทำให้ฟื้นฟูเมื่อกี้ที่เราพยายามไปหารากแล้วๆ เราพยายามที่จะทำมันเป็นลักษณะเป็นเอกสารเล่าเรื่องชุมชนของเราเองที่ตรงนี้ที่พยายามที่จะให้ชุมชนพูดเรื่องราวต่างๆ เหมือนเป็นปฏิบัติการที่เข้าไป สู่ชุมชนแล้วก็พยายามที่จะให้ชุมชนรื้อฟื้นอดีตของตัวเอง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ค่ายวัฒนธรรมปีที่แล้ว เราทำเรื่องประวัติศาสตร์หมู่บ้านเราเอาเด็กกลุ่มหนึ่งไปคุยกับคนแก่กลุ่มหนึ่ง ให้เขารู้ว่าก่อนที่จะมาเป็นวัดเป็นโรงเรียนนี้ใครเป็นคนก่อตั้งแบบหมู่บ้านเรานี้ก่อเกิดมาได้อย่างไร คนแก่ก็เล่า ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง บ้านเราเป็นป่ามีเสือมี ก็คือเด็กเขาก็ตื่นเต้น เราก็เก็บบันทึกไว้ พาไปที่บ้านหนึ่งว่าคนบ้านเรานี้เขาหาอยู่หากินกันอย่างไร ตาก็เล่าให้ฟังว่าทำนากันยังไง ลงแขกกันยังไง เราก็จะแบ่งเป็นหมวดๆ แล้วก็จะเก็บเป็นข้อมูลเอาไว้ว่าประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเราเป็นยังไงบ้าง ก็เป็นลักษณะแบบนี้ ณ วันนี้กลุ่มรักษ์เขาชะเมาไม่ใช่แค่เด็กๆ อย่างพวกเราแต่ ณ วันนี้มีผู้ใหญ่มีพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กๆ ที่มาเป็นกรรมการมาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา เจ้าอาวาสที่วัดเนินเขาดิน ข้างบ้าน ก็เป็นที่ปรึกษาของกลุ่มรักษ์เขาชะเมา คุณครูที่ปลดเกษียณในหมู่บ้านก็มาเป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมา คือ ณ วันนี้ค่อนข้างจะคือ 8 ปีที่ทำงานมานี้นะค่ะ วันนี้สิ่งที่เราภูมิใจที่สุดก็คือว่า

ทุกคนในชุมชนนี้เขารู้สึกว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาแล้วกลุ่มรักษ์เขาชะเมา ก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนด้วย

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ถามต่อเนื่องคือว่า ตอนนี้ครอบครัวกับชุมชนเราไม่ได้คิดที่จะบ่มเพาะเด็กของเราอีกต่อไปแล้วเหรอ อีกคำถามที่เราฟื้นฟูประวัติหมู่บ้านเราจากเดิมที่ครอบครัวและชุมชนได้ทำหน้าที่ซึมซับบ่มเพาะน้องๆ ขึ้นมานี้ มีความงดงามแล้วก็เกิดอะไรขึ้นถึงได้เปลี่ยนมาถึงตรงนี้ อะไรคือสิ่งที่เราต้องเข้าไปเชื่อมต่อที่จะทำให้คงรูปแล้วก็ดำรงอยู่ได้ อะไรเป็นสิ่งที่เราต้องจัดการ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : หมู่บ้านเป็นชุมชนกึ่งเมือง ส่วนใหญ่ค่อนข้างไปทางเมืองด้วยจะเป็นคนที่ค่อนข้างมีฐานะในหมู่บ้าน เพราะฉะนั้นการที่ค่อนข้างมีฐานะเป็นคนตะวันออกด้วยนะค่ะ เขาจะไม่ค่อยมีความลงตัวกันเท่าไร คือกูอยู่ได้ไม่สนใจหรอกที่บ้านก็มีสวน มีร้านค้า ก็ไม่สนใจที่จะต้องไปยุ่งกับคนอื่น เพราะฉะนั้นในหมู่บ้านเองเรื่องของการรวมตัวไม่เคยประสบความสำเร็จมาก่อนเลยก็จะเป็นลักษณะอย่างนี้ กองทุนหมู่บ้านยกตัวอย่างง่ายๆ 300 หลังคาเรือนมาประชุมกัน 30 คน 4 – 5 ครั้งก็นั่งไม่ได้ ผู้ใหญ่บ้านต้องไปเดินแบบยกมือไหว้ว่าขอมาประชุมเถอะมาเซ็นชื่อกันให้ครบ 300 แล้วก็กลับไป เขาก็ไม่สนใจอะไรเขาไม่สนใจกระบวนการแต่เขาต้องการแต่คำตอบว่า ถึงเวลาก็คืออย่างนี้มีเงินมากก็คือถ้ามีเงินมาก็คือได้เงินแต่เขาไม่สนใจว่ากระบวนการก่อนที่จะได้มาซึ่งเงินนี้คืออะไรเขาไม่สนใจ เพราะฉะนั้นอย่างที่พี่ถามว่า แล้ววันนี้ครอบครัวบ่มเพาะไม่ได้เหรอ จะให้เอาเวลาของครอบครัวตรงไหนละค่ะในเมื่อเป็นสังคม แบบนั้นพ่อแม่ค้าขายรายวันส่วนใหญ่พอขายรายวันเสร็จปุ๊บก็เหมือนอย่างที่บอกหนี้นอกระบบมันสูงชะจนเขาไม่มีเวลาที่จะไปดูแลใครหรอกวันๆ ก็ปล่อยให้ลูกไปอยู่ตามร้านเกมส์อย่างนี้ ในขณะซึ่งคนรุ่นพี่พอโตมาหน่อย ก็ไปอยู่โรงงานก็จะเป็นลักษณะแบบนั้นไปอยู่โรงงานก็จะเป็นลักษณะแบบนั้น น้องๆ เล็กๆ ก็คือกระจัดกระจายกันไปเขาก็จะต้องคอยดูแลตัวเอง อย่างนี้ก็จะเป็นแบบนี้ตลอดแล้วการพนันสูงมาก ที่หมู่บ้านส่วนใหญ่จะเป็นเล่นการพนันกันเยอะเลย ทีนี้มันก็เลยเป็นว่า 1 ก็คือด้วยสภาพสังคมของจังหวัดระยองจะเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่บ้านแตกสาแหรกขาดถึงมันจะไปอยู่รวมกันเป็นครอบครัวแต่แท้จริงแล้วบ้านแตกสาแหรกขาดข้างในร้าวหมดแล้ว เพราะฉะนั้นนี้โครงการนี้ไม่ใช่คำตอบ

ณ วันนี้ครอบครัวไม่ใช่คำตอบอีกต่อไปแล้ว ถ้าในมุมมองของแฟ็บนะอย่างแฟ็บนี้ถือว่าค่อนข้างโชคดีมากนะที่แบบว่าพ่อแม่เราเป็นคนรุ่นโบราณยังไม่ค่อยถูกสังคมอุตสาหกรรมกระทบมากนัก แต่ถ้าเป็นคนรุ่นอย่างนี้แถวบ้านอายุประมาณ 34 – 35 มีลูกมีเต้ากันหมดแล้วเขาก็จะไม่เฉพาะของเขาแล้วมันเป็นสังคมของคนรุ่นกลางที่มันล่มสลาย ในขณะเดียวกันเราก็พยายามที่จะเข้าไปบอกนะว่าวันนี้คุณรักลูกคุณๆ ต้องรักลูกชาวบ้านด้วยเพราะมันเป็นสังคมเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกัน โรงเรียนเองก็ไม่ได้เกื้อหนุนอะไรเท่าไร อันนี้พูดตรงๆ นะค่ะ จำได้ว่าวันที่อาจารย์ทิพย์พาพรมาแล้วก็พูดให้ฟังเรื่องเล็กๆ โรงเรียนเขายังไม่คิดว่าเป็นเรื่องชุมชนเลยจะตัดต้นไม้สักหนึ่งต้นเขายังไม่สนใจเลยว่ารากเง้าของต้นไม้ต้นนั้นมันมีอายุเท่าไร นึกออกไหมค่ะ คือปาล์มมันสวยตีไง มันทันสมัยดี ผอ. เขาเป็นดร. ตัดหางนกยูงทิ้งเลย เขาเกิดมาเราก็เห็นแล้ว เขาไม่สนใจเขายังไม่เคยถามาชุมชนเลยแม้กระทั่งต้นไม้หนึ่งต้น วันนี้ที่บอกว่าหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่บอกว่าทำไมเราถึงเป็นส่วนหนึ่งก็เหมือนเป็นการบีบคั้นเราว่าจะต้องทำตรงนี้ให้มันเป็นจริงเป็นจังหมู่บ้านไม่เคยมีการแก้ปัญหา

ถึงตอนนี้เขายังเถียงกันไม่จบ อยู่ๆ อบจ.โยนงบประมาณมาให้สร้างหอประชุม 2 ล้านบาท เชื่อไหมค่ะ โรงเรียนกับวัดนี้แตกกันกระเจิงเลยเพราะโรงเรียนบอกว่าจะให้สร้างตรงนี้ วัดก็บอกว่าสร้างตรงนี้ไม่ได้ วัดจะเอาที่ไว้สำหรับลอยกระทงโรงเรียนต้องไปสร้างตรงโน้น แฟ็บก็เสนอว่าจัดเวทีซิค่ะ เอาข้อมูลแท้จริงมาคุยกันให้ทุกคนในหมู่บ้านได้รู้ด้วย ไม่ใช่ว่าตัดสินเฉพาะกรรมการวัด 10 คน กรรมการ โรงเรียน 10 คน เราเรียกร้องอย่างนี้มาตลอด แล้วหมู่บ้านเขาก็ไม่เข้าใจเหมือนอย่างที่บอกว่า เขาต้องการคำตอบอย่างเดียวว่าจะให้สร้างตรงไหนๆ คือพอใจที่สุดแล้วทุกคนก็มีคำตอบของตัวเองอยู่แล้ว แต่ในขณะเดียวกันทุกคนไม่เคยสนใจเลยว่ากระบวนการที่จะนำไปสู่ เรื่องของคำตอบนี้มันคืออะไร รายละเอียดมันคืออะไร เขาไม่สนใจ เหมือนอย่างนี้ ผอ.ย้ายมาใหม่ผอ. เป็นคนที่สนใจสิ่งแวดล้อมมากเลย คุณครู

ก็มาบอกว่าแฟ็บทำโครงการให้หน่อยซิ แบบเห็นทำเรื่องสิ่งแวดล้อมทำโครงการให้หน่อยต้องเอาไปเสนอ ผอ. แฟ็บก็บอกว่าเด็กๆ ที่โรงเรียนครูเก่งๆจะตายเป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมาตั้งครึ่งค่อนโรงเรียนลองให้เขา คิดงานซิค่ะ แยกขยะก็ได้อะไรก็ได้ เขารู้เขาเก่ง คุณครูบอกว่าไม่เอาจะเอาแบบว่าคือมันต้องเห็นเป็นรูปธรรมแฟ็บถามว่ารูปธรรมมันคืออะไร ต้องทำสวนหย่อม นี้คือแนวคิดของนักการศึกษาในวันนี้ค่ะ เพราะฉะนั้นบอกได้เลยว่าไม่มีความคาดหวังเลย แม้กระทั่งกับโรงเรียนกับ เขาน่าจะรู้สึกว่าเขานี้ไม่รู้นะ ถ้าเขาให้ความสำคัญกับกลุ่มรักษ์เขาชะเมา เขาก็น่าจะรู้สึกว่าเขาเป็นโอกาสที่เป็นโรงเรียนที่อยู่กับกลุ่มซึ่งเราเอง เราก็พยายามผลักดันเด็กๆ ว่าเป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมาแล้วไปอยู่ในโรงเรียนแล้วก็ต้องแบบว่ากลับไปที่จะไปดูแลเพื่อนๆ ในโรงเรียนด้วยเขาก็บอกว่าหนูก็ได้แต่บอกว่าเดินไปบอกแบบว่าแบ่งสายกัน ไปบอกน้องๆ ว่า ให้ปิดน้ำปิดไฟ นั้นคือแค่นั้นเองที่เด็กทำได้ ทั้งๆ ที่ศักยภาพเขาสูงมาก เด็ก ป. 1 ต้องเรียนพิเศษแล้วนะค่ะไม่ทราบว่ามันเกิดอะไรขึ้นใครทำเรื่องการปฏิรูปการศึกษาลงไปดูหน่อยนะค่ะเด็ก ป.1 ต้องเรียนพิเศษแล้ว แฟ็บงงมากเลยไปเรียนพิเศษอะไร ก็คือต้องเรียนพิเศษ โรงเรียนสอนยังไงก็ไม่รู้แต่คือว่าต้องเรียนพิเศษตั้งแต่ ป.1 เป็นอย่างนี้ที่หมู่บ้านจะเป็นอย่างนี้แล้วก็จะมีเรื่องอย่างนี้มาตลอดแม้กระทั่งเล็กๆนะค่ะ แฟ็บไม่รู้นะเราอาจจะละเอียดไปหรือว่าเขาอยากไปก็ไม่รู้นะ เราสอนการแสดงให้เด็กใช่ไหมค่ะ การแสดงที่เวลาที่พวกเราสอนเด็กๆ นี้เราพยายามกลั่นกรองมากเลยมันจะต้องออกมาเป็นเนื้อหาสาระเป็นเรื่อง เราก็ไปช้อมให้ทุกวันๆ เด็กๆ มาบอกว่าคุณครูเอาการแสดงชุดที่เราให้ เด็กมาเล่นตอนวัฒนธรรมไปเล่นในค่ายลูกเสือซึ่งเป็นกลุ่มโรงเรียนซึ่งมีหน้ามีตาแบบว่าเป็นกลุ่มโรงเรียน

ทีนี้โรงเรียนอื่นก็ชมว่าช้อมการแสดงเก่งมากเลย แล้วพอวันเด็กก็เอาการแสดงชุดนี้ขึ้นไปโชว์ให้ผู้ปกครองดูแล้วก็ประกาศว่าคุณครูเป็นคนฝึกช้อม เด็กๆ ก็มาบอกว่าเจ้แฟ็บหนูไม่เข้าใจเลยก็เจ้แฟ็บไปช้อมให้ทุกวันแล้วทำไมคุณครูประกาศว่าคุณครูเป็นคนฝึกช้อมให้แล้วไม่เห็นมาช่วยอะไรเลย เราก็บอกว่าไม่เป็นไรจำไว้ว่าถ้าโตขึ้นจะไม่ทำแบบนี้ คือเราไม่ได้รู้สึกว่าเราจะต้องมีเกียรติมีค่าให้เขาพูดถึงนะค่ะ แต่เล็กๆ น้อยๆ อย่างนี้มันจะสั่งสมแล้วก็เด็กๆ เขาก็จะโตมาแบบความชุยๆ ของคนสอน เพราะฉะนั้นแฟ็บพยายามจะจับตามองว่าการปฏิรูปการศึกษามันจะเกิดอะไรกับโรงเรียนบ้าง จนวันหนึ่งเราสงสัยว่าตกลงการปฏิรูปการศึกษามันคือการเรียนเพิ่มขึ้น หรือเปล่า เพราะว่าพอมันมีกระแสมาปุ๊บเด็ก ป.1 อนุบาล ก็ต้องไปติวเพื่อที่จะสอบแข่งขันกัน จนวันนี้ยังไม่จบ ป. 6 ต้องรีบไปหาที่เรียนใหม่เพราะกลัวว่าจะไม่มีที่เรียนก็เลยสงสัยว่าการปฏิรูปการศึกษามันคือการเรียนเพิ่มจะต้องมีที่เรียน หรืออะไรสักอย่างในระบบการศึกษา

คุณชวนันท์ ทราพันชัย :

จริงๆ แล้วต้องบอกว่าตอนนี้สิ่งที่กำลังเป็นไป คือสิ่งที่เราอยากจะยกเลิกอันนั้นไม่ใช่เรื่องของการปฏิรูปการศึกษานั้นเป็นแนวคิดแบบเดิมๆ ตอนนี้สำนักงานกำลังผลักดันตัวหนึ่งคือ การยกเลิกสอบเข้า ป.1 ตรงนี้ค่อนข้างจะเป็นไปได้เยอะ ตรงนี้คุณอาทิตย์ก็เข้าประชุมหลายครั้งน่าจะพอได้ทราบข่าวคราวบ้าง แต่ว่าตอนนี้ปัญหาที่สำคัญที่สุดสำหรับเราคือการเอนทรานซ์ เมื่อไรก็ตามถ้าการเอนทรานซ์ยังไม่เลิก เอนทรานซ์คือเหมือนกับการวัดผลใช่ไหมค่ะ อันนั้นคือเป้าหมายของเด็กทุกคนที่เรียนถ้าเมื่อไรก็ตามเราไม่เลิกระบบเอนทรานซ์ตรงนั้นก็คือเราไม่มีทาง ตอนนี้เราก็กำลังชี้แจ้งกับทางทบวงเป็นอย่างมากว่าขอให้เขาตัดระบบการคัดเลือก ส่วนในแง่ของการปฏิรูปต่างๆ นี้นะค่ะ เดี๋ยวยังไงเราต้องเชิญทางกลุ่มนะค่ะเพราะว่าสำนักงานมีเอกสารค่อนข้างเยอะนะค่ะ เพราะว่าคุณอาทิตย์นี้ไปอุดหนุนบ่อยๆ ก็มีหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทางด้านนี้ค่อนข้างเยอะอาจจะเป็นตัวหนึ่งที่ คือเข้าใจว่าตอนนี้หลายๆ คนเข้าใจเรื่องของ concept เรื่องของการปฏิรูปการเรียนรู้ค่อนข้างจะแปลกออกไปนะค่ะเพราะว่าหน่วยงานรับนโยบายคือหน่วยงานของ สกศ. ที่ทำนี้นะค่ะเป็นผู้ผลิตองค์ความรู้แล้วก็เป็นผู้ทำงานวิจัยแต่ว่าหน่วยปฏิบัตินี้นะค่ะก็จะเป็นของกระทรวงแล้วกระทรวงบางครั้งเขาคอมมิสดอนเซบ แต่ว่าอย่างว่าอยากได้หน้าก็ทำไป เพราะฉะนั้นเราพยายามเป็นอย่างยิ่งที่ว่าอยากจะให้งานวิจัยที่เราได้ทำมานี้นะค่ะ ซึ่งมีหลายรูปแบบมากไม่ว่าจะเป็นระดับเด็ก เล็ก นี้ก็มีสี่ห้ารูปแบบ หรือว่าปฏิรูปการเรียนรู้จริงๆ ที่เราเอาจากประสบการณ์จริงๆ อย่างนี้ก็ยังอยากจะให้เชิญท่านถ้าเป็นไปได้เข้าใจว่าทางกลุ่มนี้

คงไม่ค่อยสันทัดในแง่ของการทำดอกดิวเมนท์เท่าไรนะค่ะ แต่ว่าถ้าเป็นไปได้อยากจะเชิญเหมือนกันยังไง เดี๋ยวต้องไปเอาเอกสาร

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

เรื่องเอนทรานซ์มีประสบการณ์ค่ะเป็นที่อื้อฮาของโรงเรียนมากเลยค่ะ อยู่กลุ่มรักษ์เขาชะเมาแล้วไม่เอนทรานซ์ เดี๋ยวให้น้องเขาเล่าให้ฟัง เกิดอะไรขึ้นนี้ไม่เท่าไร แต่ผมจำได้ผมเป็นรุ่นแรกที่มีเอนทรานซ์ระบบใหม่นะครับ ผมจำได้แม่นยำว่ามีข้อหนึ่งของทบวงเขาออกมาว่า การสอบเอนทรานซ์ระบบใหม่ปีละ 2 ครั้งนี้จะทำให้ปัญหาเรื่องการกวดวิชาลดลงโรงเรียนจะเท่ากัน ผลออกมาติวกันตั้งแต่ ม. 3ๆ ติว ม. 4 ติวๆ หนักกว่าเดิมอีก แสดงว่าอันนี้ล้มเหลวแล้วทีนี้มีอีกคือมีครูคุยกับครูที่สอนมัธยมนะครับ สมมุติวิชาเคมีซึ่งเด็กไทยก็เก่งมากเลยนะครับ ตกกันระนาวจาก 6 เทอมยุบมาเหลือ 5 เทอม อาจารย์ก็งงแล้วจะสอนอะไรยังไงงงกันใหญ่โต แล้วเดี๋ยวนี้ครูผู้ชำนาญการปฏิบัติการจริงๆ แล้วตอนนี้ครูที่โรงเรียนก็กำลังงงกันอยู่เหมือนกันนะครับกับระบบอะไรของเขานี้แต่จะเล่าประสบการณ์ตอนที่เอนฯ เรื่องเอนทรานซ์นี้นะครับ จริงๆ ผมอยู่ม. 3 ผมก็เรียนได้ 3 กว่า แล้วผมก็จะเรียนสายศิลป์ภาษา ศิลป์สังคม คุณครูแนะแนวก็สอนว่าเธอเรียนเก่งนะเธอเก่งมากของโรงเรียนนี้เธอต้องเรียนสายวิทย์ เราก็สายวิทย์ก็สายวิทย์ พอเรียนสายวิทย์ไป ทำไมฟิสิกส์ ก็ตก เคมี ก็ 2 ชีวะ ก็ 1 เราก็เริ่มสงสัย จนถึงสุดท้าย ผมก็เรียนกศน. แล้วผมก็สอบเทียบ คะแนนเป็นเอกฉันท์ว่า ฟิสิกส์ ได้ 10 ชีวะได้ 10 กว่าๆ แล้วเต็มร้อย แต่วิชาภาษาไทยได้ 70 กว่า สังคมได้ 90 แต่ก็ฉุดกันไม่อยู่แล้ว ก็เลยไม่เอนฯ ก็มาเข้าเรียนรามฯอยากเรียนอะไรเรียนเลย หลังจากที่ตั้มไม่เอนทรานซ์ใช่ไหมค่ะ คำถามจะมาที่เจ้แฟ็บเยอะมากเลย เจ้แฟ็บทำไมตั้มไม่เอนทรานซ์ มันคิดอะไรของมันคิดอย่างนี้ได้ยังไง คนโน้นคนนี้ก็มาว่านะเจออาจารย์ๆ ก็บอกว่า นี้เธอไปสอนอะไรน้อง ทำไมน้องไม่เอนทรานซ์เราก็ได้แต่ยิ้มก็บอกว่าสงสัยมันเชื่อหนูมากไปหน่อยมั้งค่ะ แล้วก็เป็นปัญหาอย่างนี้เราก็เห็นนะทำไมแค่น้องเราไม่เอนทรานซ์ทำไมเป็นปัญหาของโรงเรียนๆ ด้วยนะค่ะ

พูดถึงการศึกษานี้ผมก็ไม่รู้จะแก้อะไรตรงไหนนะครับ มันมีปัญหาอย่างนี้ก็คือว่าโรงเรียนเหมือนเขาเรื่องหน้าตาของคนอะไรในสังคมมันก็ยังมี ว่าเวลาผู้บริหารเขาคุยกันเขาก็จะต้องสอบถามว่าเด็กเรียนจุฬาเท่าไร ธรรมศาสตร์กี่คน จนมันก็อาจจะกดดันไปถึงครูสอนแนะแนวอะไรต่างๆ ในสมองของเด็กจะมีอยู่แค่คณะวิศวกร คณะแพทย์ พยาบาลอะไรพวกนี้ จริงๆ ผมไม่รู้เลยว่ามีคณะสังคมวิทยา คณะมนุษย์วิทยา โบราณคดีก็ไม่รู้ อะไรก็ไม่รู้มาค้นพบเอาทีหลังตอนเรียนมหาวิทยาลัย ตายแล้วเราก็เอนฯ ไม่ได้ อาจารย์ค่ะพูดเรื่องนี้แล้วมันก็เมาส์หน่อยค่ะประเด็นผู้ปกครองอีตานี้ที่โรงเรียนก็ไปเจออาจารย์แนะแนวเขาก็กำลังแนะแนวให้กับคุณแม่ของเพื่อนในห้องเขา เนื่องจากว่าเพื่อนในห้องเขาจะมีบุคลิกไปในทางที่อ่อนโยนมากไปนิดหนึ่ง อาจารย์แนะแนวบอกคุณแม่เลยว่าคุณแม่ต้องให้เขาไปเป็นทหารนะค่ะ เขาจะได้มีบุคลิกที่เข้มแข็งแล้วก็จะไม่ไปเป็นแต๋วเป็นตุ๊ด งงเลยค่ะทำไมพูดอย่างนี้คือไม่ได้มีการถามเลยว่าลูกเขานี้อยากจะเป็นอะไร พอแฟ็บกลับมาก็โวยพวกนี้ใหญ่เลย อาจารย์แนะแนวที่โรงเรียนจบที่ไหนมาแฟ็บค่อนข้างปากจัดไงแล้วอีกอย่างหนึ่งมันไม่ใช่แค่มัธยมหรือประถมนะครับ เรียนอุดมศึกษาแล้วบางครั้งผมเคยไปช่วยงานอาจารย์ เขาประชุมเรื่องการปฏิรูปการศึกษาแล้วผมไปยืนมองตอนเสร็ฟกาแฟนะครับผมก็ยืนดูอยู่ ไม่ได้ดูถูกนะครับ แต่ว่าเขาเถียงกันเองแต่ไม่ได้มีนักศึกษาเข้ามาฟังแล้วมีตัวเชื่อมต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมเขาเถียงกันวิชาการกับวิชาการ ดร. กับ ดร. แล้วเราไม่รู้เรื่องอะไรเลย บางทีเขาสรุปไปเรียบร้อยแล้วนักศึกษายังงงอยู่ว่าเกิดอะไรขึ้น เขาปฏิรูปการศึกษาแล้วเหรอเห็นยังเหมือนเดิมอยู่เลยไม่เห็นมีอะไรเกิดขึ้นก็เลยงงๆ นะครับ

กลุ่มพุทธมณฑล :

ผมก็ดีใจครับเห็นน้องๆ รู้สึกว่าเด็กๆ เขาคิดเป็นนะครับ ก็หันมาดูผู้ใหญ่ของกระทรวงศึกษา ทีนี้เห็นด้วยกับพี่ชวนันท์ เพิ่มบทบาทอีกนิดหนึ่งที่จะทำเอกสารที่จะ support ตัวเองและต่อไปอีกหลายเวที ต่อจากนี้ไปยังต้องไปอีกหลายเวทีมากๆ เลย เผลอๆ จะต้องทั่วประเทศเลยที่จะไปกระตุ้นหรือว่าปลุกแรงบันดาลใจให้กลุ่มอื่น เพราะว่าถ้าเอาพี่แฟ็บไปทุกเวที หนักแน่เหนื่อยแน่กับกลุ่มนี้ แต่ว่าถ้าทำเอกสารขึ้นมา support พี่แฟ็บสักนิดหนึ่งเชื่อว่า น้องๆ หลาย

คนเขียนได้อยู่แล้ว พุทธมณฑลมีกลุ่มที่ทำอย่างนี้อยู่บ้างแล้ว ถ้าทำอย่างนี้ก็จะลดแรงที่น้องๆ จะต้องเดินทางมาจากระยองไปทุกหนแห่ง จะลดลงไปได้เยอะเขาจะเรียนรู้จากเอกสารแล้วถึงมาเจอตัวจริงเสียงจริงอีกทีหนึ่ง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ข้อสำคัญเขาจะอ่านหรือเปล่าค่ะ

กลุ่มพุทธมณฑล :

พุทธมณฑลมีกลุ่มหนึ่งทำเรื่องสุขภาพภาคประชาชน สุดท้ายกรอบคือ ถูกเชิญไปเกือบทุกเวทีเพื่อสุขภาพจนกระทั่งคิดว่าไม่ได้แล้วต้องทำเรื่ององค์ความรู้ออกมาให้เขาศึกษาจากองค์ความรู้ paper ก่อนอยากเจอตัวจริงเสียงจริงอีกเวทีหนึ่งยังงั้นจะคุ้มค่าไม่งั้นจะเหนื่อย แล้วก็เห็นแรงบันดาลใจอีกอันหนึ่ง เห็นเขาเหมือนกับเป็นอองซานซูจี เพราะว่าเป็นผู้หญิงตัวเล็กๆ ใช่ไหมครับแต่ว่าลุกขึ้นมาทำนะครับในลักษณะของคนๆ หนึ่งที่ไม่มีชื่อเสียงเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ณ วันนี้เขาร่วมมือกับน้องๆ จารึกประวัติศาสตร์ของตัวเองได้ แล้วก็ท้องถิ่นได้ของตัวเองได้ แต่อย่าหยุดแค่นั้น ต้องสร้างคนอย่างคุณขึ้นมาอีกให้มันเยอะกว่าที่อยากทำสร้างขึ้นมาอีกเพื่อที่เราจะได้ลดความเหนื่อยของเราเพราะมีบุคคลรุ่นต่อไปมาทำอย่างที่ผู้ใหญ่ก็อยากสร้างน้องๆ ขึ้นมาอย่างนี้ เผอิญช่วงที่ผ่านมากระแสพวกนี้มันไม่ขึ้น เรากลายเป็นเสือที่ถูกเลี้ยงให้เป็นหมูนะครับทุกวันนี้เสือก็เป็นเสือ ก็เห็นว่ากระบวนการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาต้องเน้นเรื่องของการสร้างคุณค่า การศึกษาแม้จะไม่ต้องเยอะนะครับแต่ก็เอามาให้เกิดประโยชน์กับชุมชนสังคมอันนี้สำคัญๆ ที่มากกว่าการศึกษาที่เอาไปสร้างคุณค่าให้ตัวเองแล้วก็ไม่ได้คิดถึงชุมชนอะไร แล้วยิ่งกรณีของที่ตรงนี้ที่ชอบก็คือว่าในส่วนของที่เป็นชาวเมือง เราอยู่ต่างจังหวัด ที่พุทธมณฑลค่อนข้างยากมากเพราะเป็นชาวเมืองที่มีรอยต่อกับต่างจังหวัด วิถีชีวิตชาวบ้านชาวเมืองต่างกันลิบลับเลย รั้วกั้นนี้ค่อนข้างหนา ค่อนข้างสูง กำแพงกั้นระหว่างชาวบ้านจริงๆ กับชาวบ้านจัดสรร หาเวทีที่เชื่อมกันยาก แล้วก็กระบวนการจะค่อนข้างยากก็คงจะเป็นแรงบันดาลใจของตัวเอง ณ วันนี้มีน้องๆ ที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่จังหวัดระยองใช่ไหมครับ บางทีเราชอบนึกว่าตัวเองกลับเป็นคนบ้านนอก ผมก็อยู่แปดริ้วครับ แท้ที่จริงคนที่อยู่ต่างจังหวัดกลับมีบทบาทมากกว่าคนในเมือง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

เดี๋ยวนิดหนึ่งนะค่ะ เด็กๆ พอมาอยู่ที่กลุ่มเราจะคล้ายๆ กับว่าให้ให้บทบาทเขาไงค่ะ คือเวลาประชุม น้องเขาสามารถยกมือค้านพี่ได้ทุกคนเลย เราให้อิสระไง แต่ว่ารู้ไหมค่ะว่าเกิดอะไรขึ้น เด็กๆอยู่กับเรานี้มีอิสระ แต่พอกลับเข้าไปในโรงเรียนปุ๊บเด็กๆ บอกว่าพยายามที่จะไม่เห็นด้วย ก็คือกลายเป็นครูขีดเส้นเลยนะ แล้วก็บอกเลยว่าพวกเธอไปอยู่กลุ่มมาแล้วก็เอาความเป็นกลุ่มมาใช้ในโรงเรียนกลายเป็นน้องเรามีปัญหาเป็นอย่างนี้เลย ไม่รู้เป็นไรนะพอมาอยู่กลุ่มนี้ปากจัดกันทุกคนเลยไม่ใช่อะไร ก็อยากคุย อยากบอกว่าคิดอะไร แล้วเด็กๆ เราจะเป็นอย่างนั้นนะค่ะ เหมือนอย่างที่บอกว่าเราให้อิสระทางความคิด กล้าที่จะบอกว่าหนูไม่เห็นด้วย ไม่ แต่พอกลับเข้าไปโรงเรียนปุ๊บ กลายเป็นว่าเป็นปัญหากับโรงเรียน เราก็เลยบอกว่า น้องๆ ที่กลุ่มสงสัยจะต้องสอนให้หยุดกัน ที่อื่นเขาสอนให้กล้าแสดงออก มีตัวอย่างของผมเองนะครับ

เมื่อตอนที่อยู่มัธยมเคยมีค่ายๆ หนึ่งเป็นค่ายเพื่อสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน เป็นชมรมสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนซึ่งใหญ่มากเขาก็ทำงานกับองค์กร สยช. เสร็จแล้วเขาก็จัด ค่ายๆ หนึ่งขึ้นมาแล้วเขาก็อยากให้เด็กๆ นี้ไปที่ท่าเรือสัตหีบซึ่งเขาเก็บค่าไปค่ายคนละ 499 บาท ผมก็ว่าถ้าเกิดคนที่ไม่มีเงินละเขาจะไปยังไง มีสองคนพี่น้องเขาต้องจ่ายเป็นพันแล้วคนที่ไม่ไปนี้คือจะไม่ผ่านกิจกรรมแล้วผมก็ไปถามอาจารย์คนที่เขาจัดงาน บอกว่าอาจารย์ผมอยากรู้ว่าต้องใช้เงินตรงไหนบ้าง อะไรยังไงนี้แต่อยากจะช่วยเปลี่ยนแปลงมันได้ไหมเพราะว่าคนที่ไปไม่ได้เขาก็มี อาจารย์เขาบอกว่าเป็น label ก็เป็น labelไปอย่ามายุ่งกับส่วนนี้ ผมแบบหงายเงิบไปเลยครับ กลับมาเข้ามาหงุดหงิดใหญ่เลย โอ๊ยเจ้แฟ็บ ทำไมถามไม่ได้ แล้วบังเอิญมาเจอเจ้บ้าจี้ด้วย ไปถามเลยมันจ่ายอะไรกันนัก ตั้งเท่านี้ ก็เลยกลายเป็นน้องไปโรงเรียนมีปัญหาเลย

เราก็ไม่มั่นคิดไงค่ะเราคิดอย่างเดียวว่าต้องโปร่งใส่ ต้องรู้ พอน้องไปถามก็หน้าแหกกลับมาเลย ก็ถามไปถามมาก็ค่ากะทะ ค่าช้อน ค่าเต็นท์ ค่าชูชีพ ตกลงจะซื้อทุกอย่างเลย ก็เลยต้องเงียบไปเพราะผมเป็น label

คุณมนตรี สุขสม :

ขอบคุณนะครับที่เชิญมา ผมก็ได้ประสบการณ์อย่างยิ่งสมกับที่ข้ามน้ำข้ามทะเลมา ก็ได้เล็งเห็นกระบวนการค่อนข้างชัดเจนก็ทำวิจัยให้กับทีมภูเก็ต ผมเองก็เป็นข้าราชการเหมือนกันซึ่งจะออกไปทำงานข้างนอกสัก 4 เดือน ก็เห็นข้อแตกต่างจากการเริ่มต้นมากที่สุด อย่างเรานี้คือก็อยู่ในกรอบมา 10 กว่าปี เกือบ 20 ปี พยายามที่จะสลัดออกไป แต่มันก็ไม่หลุดนะครับความคิดต่างๆ นี้บอกจริงๆ ใส่ขาสั้นทำงานกลางวันกลางคืน ก็ให้โอกาสขนาดนั้น แต่ทำไม่สำเร็จแล้วที่สำคัญคือเรามีทรัพยากรต้นทุนเยอะ เริ่มต้นในหลักแสน ทำงาน 4 เดือนก็ยังไม่เห็นอะไรชัดเจนเลย เปรียบเทียบตรงนี้แล้วมันไม่คุ้มเลยที่ลงทุนไป แพงไป ตอนนี้จริงๆ เงิน ก็รออยู่ก็ต้องทำงานอีกปีหนึ่งขยายทีมงานผมอยู่สาธารณสุขก็ทำงานทุกภาคก็ได้ทำงานระบบปฏิรูปเน้นการสร้างมากกว่าการซ้อมนะครับ ก็ทางท้องถิ่น คือ อบจ. เทศบาล แล้วอย่างที่ทางกลุ่มเล่ามาสังเกตุนะครับพยายามลืมไปเลยแล้วก็ไปทำงาน เขาก็รู้ว่าระบบราชการทำงานอาจจะดีบ้าง แต่เขาก็ยังไม่มั่นใจเอาไว้ทำกับชาวบ้านได้ไหม เอาเงินไปเลยไปจ้างทีมงาน ผมก็จ้างทีมงานมา 10 คน ก็ทำงานเชิงลุก แต่คน 10 คนตรงนี้นะครับ รวมทั้งเราด้วยเรามีแต่ความคิดความต้องการมีใจจะให้แต่ว่าประสบการณ์ และกระบวนการเราไม่มีอย่างที่กลุ่มที่ทำอยู่นี้ ก็จะถามว่าถ้าในภูเก็ต ก็มีถ้าทำงานก็ทำงานไปเช้าถึงเย็นเสร็จก็กลับ ความคิดเขาก็สลัดออกไม่คิดว่าจะทำอะไรต่อไป จะสร้างยังไง เราก็เริ่มทำกับเด็กนะเด็กในโรงเรียนแล้วก็เข้าสู่ชุมชนๆ ครอบครัวก็ข่มขวัญกันอย่างนั้น ตรงนี้เป็นปัญหาใหญ่นะอยากจะเรียนถามทางกลุ่มว่ามีอะไรจะแลกเปลี่ยน กับเราไหมว่าในการคัดทีมงานมาทั้งที่ว่าไม่ต้องมาด้วยใจ เรามีเงินให้ด้วยซ้ำไป มีเงินให้ทำงาน มีเงินให้มากไปหรือเปล่าก็ไม่ทราบนะครับ จะว่ามีโอกาสคัดไหมก็มีนะครับ คนมาตั้ง 100 กว่าคนให้เราคัดกระบวนการเราทำ 1 วัน ก็หาหลายฝ่ายมาช่วยกันดูเอากิจกรรมให้ไปมีการสัมภาษณ์ก็คิดว่าได้ที่เจ๋งแล้ว แต่มันก็ไม่รู้ว่าอาจจะเป็นเพราะเริ่มต้นที่เงินมากเกินไปหรือเปล่าก็ไม่ทราบนะครับ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ถ้าเกิดพูดถึงในชุมชน มองว่าเราเองเริ่มจากการที่ให้ตัวเราเอง ตัวน้องๆ มองตัวเองว่าเรามีค่าที่สามารถมีสิทธิ์มีเสียงคิดได้ไม่ใช่ไป label อย่างเดียว ตัวคุณอยากจะจ่ายแค่ไหนก็จ่ายกัน ไปค่ายก็จ่ายเงินมามันไม่ใช่อย่างนั้น คืออยู่ที่พื้นฐานว่าเราต้องพัฒนาตัวเองนะครับ เมื่อก่อนนี้ผมไม่ใช่คนชอบอ่านหนังสือหรือนอกจากหนังสือเรียนนะครับ หนังสือเรียนถูกบังคับผมก็เลยคิดไว้ตลอดว่าเราจะต้องพัฒนาตัวเอง ซึ่งการพัฒนาตัวเองนี้เพื่อใครถ้าไม่ใช่เพื่อตัวเอง ก็เพื่อตัวเราเองเรามีความคิดเพิ่มขึ้นเรามีวิสัยทัศน์ที่กว้างขึ้น เราต้องหาความรู้ใส่ตัว อ่านหนังสือก็อ่านหนังสือให้มากขึ้นเราต้องหัดคิดให้เป็นระบบซึ่งตรงนี้เป็นการพัฒนาตนเอง เราก็มองว่าตรงนี้เป็นการรักษาตัวเองอยู่แล้วครับ คนที่เขาอยู่นอกระบบอย่างเช่น ไปอยู่กับสังคมคนที่อ่านหนังสือพัฒนาตัวเองคิดแบบแปลกๆ ที่ว่าสังคมเก่าๆ เราคิดแปลกออกมา เขาจะเห็นว่าเราเป็นคนแปลก แล้วคนที่เขาอยู่ในระบบเก่าๆ เขาจะรับไม่ค่อยได้ เขาจะห่างจากเราไป แต่บางคนที่เขาจะต้องการสิ่งใหม่ๆ เขาก็จะเข้ามาสัมผัสดูว่ามันเป็นยังไงบ้าง สังคมอันนี้ เด็กๆ ที่เข้ามาก็มีนะครับ เด็กที่เข้ามากลุ่มเรา พอเขาเห็นว่าเป็นแบบนี้ต่างจากเดิม เราไม่ไปเที่ยวเทค เราไม่ไปกินเหล้า เราไม่ไปสูบบุหรี่ เขาก็เห็นว่าไม่เท่ห์ เพราะว่าสังคมแบบเก่าสังคมต้องเท่ห์ เก๋ ต้องไปสูบบุหรี่กินเหล้า ผับแถวบ้านเราที่ว่าเข้าไปในเมือง เราไม่ไปกันเขามองว่าเราเชยเขาก็ออกไปบางส่วนก็ดี คือข้อสำคัญนี้อยากบอกว่าในส่วนของทีมงานนี้ไม่ต้องไปตั้งเป้ามันหรอก คืองานนี้มันจะสกรีนคนออกมาเองคือเห็นมีเยอะแยะไป งานสังคมนะชอบ แต่สุดท้ายแล้วนะบางทีพอทำงานปุ๊บเขาก็จะสกรีนตัวเขาเองออกไปแหละ เพราะฉะนั้นข้อสำคัญต้องถามตัวเองว่าอย่างนี้ถ้ามีคนเดียวนี้ทำหรือเปล่า แล้วถ้าถามนะแฟ็บไม่ซีเรียสไงก็คือก็ทำอย่างนี้ถึงไม่มีคนอื่นมันก็ต้องเป็นอย่างนี้มันก็ทำกันไปเรื่อยๆ แต่ทีนี้บังเอิญว่าโชคดีก็ตรงที่ว่า พอเราทำอย่างนี้คืออิ๊ดมาอยู่ด้วย ก็อิ๊ดก็ทำด้วยอิ๊ดนี้เป็นลูกค้าร้านหนังสือนะค่ะจำได้ในวัน

แรกที่บอกอิ๊ดว่า ตั้งกลุ่มรักษ์เขาชะเมานะ อิ๊ดบอกว่าหาเรื่อง แบบพูดคำเดียวเลยว่าหาเรื่อง แต่ ณ วันนี้นะ 8 ปี นี้ถ้าเกิดไม่ได้อิ๊ด กลุ่มคงมาไม่ได้ขนาดนี้

ในขณะเดียวกันพิมพ์เป็นลูกค้ามาเช่าหนังสือเป็นลูกค้าร้านหนังสือ แต่ถ้าเกิดว่าพิมพ์เขาไม่เอาจริงเอาจังนะวันนี้กลุ่มคงไม่ได้มาเป็นอย่างนี้คือทุกคนมีคุณค่าหมดเลยไงค่ะ แต่ในขณะเดียวกันถึงไม่มีใครแฟ็บก็เชื่อว่าทุกคนก็ทำแต่อาจจะทำได้เล็กๆ ใช่ไหมค่ะ ก่อนหน้าที่จะมาเป็นเรื่องของโรงเรียนโรงเล่น เราคิดไปมันก็มีปัญหาตรงที่ว่าอิ๊ดนี้เขาเป็นคนชัยนาท แล้วเขาจะต้องกลับไปอยู่บ้าน ในขณะเดียวกันนี้ แฟ็บก็ถ้าเกิดคนเดียวจะทำไง เพราะฉะนั้นตอนแรกยังไม่ได้คิดถึงการขยายอะไรไปตรงนั้นเลยนะ แต่ก็คิดว่าไม่เห็นเป็นไงก็คือไม่เลิกทำไง แต่ว่าถ้าเกิดเราทำคนเดียวนี้เราดูแลเด็กได้ 20 คนแต่ว่าถ้าเกิดว่าน้อง ๆ เพื่อนๆ มาช่วยนี้เราดูแลเด็กได้ถึง 200 คน เพราะฉะนั้นก็เลยมาคุยกันว่าจะจริงจังไหม คือว่าถ้าเราไปถึงตรงนั้นจะดูแลเด็กได้ 200 คนนะ แต่ถ้าทุกคนไม่เอาก็ไม่เป็นไรแฟ็บก็ดูเด็ก 20 คน สบายๆ ไม่เป็นปัญหา แต่นี้ก็คือทุกคนก็เห็นดีด้วยไงค่ะว่าเราต้องไปถึงตรงนั้นมันก็เลยทำให้เราได้ร่วมกันมาตลอดกลุ่มรักษ์เขาชะเมานี้ เริ่มจากคน 4 คน นะค่ะ เป็นแม่ค้า 2 คน ขับรถส่งของคนหนึ่ง เลี้ยงไก่คนหนึ่ง แบบว่าทำเล็กๆ คือเรามีเล็ก ๆ เราก็ทำเล็ก ๆ แต่พอเริ่มมีคนโน้นคนนี้เข้ามา มันโตขึ้นมันก็ค่อยๆ เพิ่มขึ้น ทีนี้อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่มันต้องทำอะไรมันถึงจะเป็นเรื่องของความผูกพัน หนอนกระท้อนหัวใจของมันที่แม้นี้ก็คือเรื่องของความผูกพัน เด็กๆ เขาได้รู้สึกว่าเขามีบทบาทมาทำกันเป็นทีมกันเป็นทีมทำหนังสือทำจุลสารเล่มเล็กนะ เราตั้งออมทรัพย์ออมใจ จุดประสงค์ไม่ใช่เพื่อเงินๆ เป็นเรื่องรอง แต่ทำยังไงทุกเดือนจะได้มาเจอกัน แล้วรู้สึกมีความผูกพันกัน

ณ วันนี้เด็กๆ ดำเนินการเองหมดเลย ทุกวันศุกร์แรกของเดือนเราจะมาฝากออมทรัพย์กันคนละ 30 บาท หยอดกระปุกคนละบาทหยอดกระปุกคนละบาท 30 บาทมาหยอดออมทรัพย์กัน ออมทรัพย์ออมใจของเรานี้มันผูกพันกันตอนนี้ทำมา 7 เดือนแล้วเรามีเงิน 10,000 กว่าบาทแล้วเงิน 10,000 กว่าบาทเอาไปไหน เอาไว้ช่วยเพื่อนๆ ในกลุ่มเพื่อนๆ ในกลุ่มลำบากเดือนร้อน พ่อแม่มีหนี้นอกระบบเยอะแยะแล้วจะไปจ่ายเงินให้โรงเรียน 300 บาทจะไปเอาที่ไหนนี้ไงมาเอาออมทรัพย์ของกลุ่มไป แล้วก็เขาก็จะได้รู้จักในเรื่องของการออมด้วย เราบอกเลยนี้ 3 ปี เดี๋ยวหนูมีเงิน ตอนแรกนะ ฝาก 30 บาทเขาไม่รู้สึกอะไรนะ แต่พอขึ้นหลักร้อย ทุกคนตื่นเต้น ทำไมมีเงินเป็นร้อยเลยก็คือทุกคน ก็มีสตางค์อยู่ในมือเป็นเงินของเราเป็นเงินของกลุ่ม แล้ว ณ วันนี้นะค่ะ หนอนกระท้อนนี้ มีคนสนับสนุนเยอะ คือใคร ๆสนับสนุนเราก็จะเขียนใส่ข้างหลังไว้ นี้อย่างร้านบ้านเสบียงที่สระแก้วนี้จ่ายเราเดือนละ 100 บาท น้องที่ทำงานกองทุน SIF เขาก็เห็นพวกเราทำจริงทำจัง ก็เดือนหนึ่งเขาจ่ายให้ 50 บาทมั่ง 100 มั่ง เราก็เก็บเป็นกองทุนสำหรับจุลสารหนอนกระท้อน จุลสารหนอนกระท้อนนี้นักเขียนๆ ได้คนละ 5 บาทนะค่ะ รู้สึก 5 บาทมันเป็น 5 บาทที่มีคุณค่ามากเลยนะ ซื้อขนมโปเต้ได้ซองเดียว แต่มันมีคุณค่าเพราะมันเกิดจากการผลิตของเขาไง 5 บาท

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ชื่อหนอนกระท้อนมีความหมายไหม

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : เขาตั้งกันเองค่ะเขาบอกว่ามันตัวหนอนที่มันจะกลายเป็นผีเสื้อ ตัวใหญ่แล้วสวยๆ นะค่ะ หลายคนก็ถามนะทำไมไม่ชื่อหนอนทุเรียนนะ ระยองทุเรียนเยอะจะตาย ชื่อหนอนทุเรียนซิ มาชื่อทำไมหนอนกระท้อน แต่เขาเลือกของเขา

ผู้เข้าร่วมเสวนา : แล้วเงิน 30 บาทนี้เป็นเงินออมอาจจะสัปดาห์ละครั้ง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : เงินออมวันละ 1 บาทค่ะเดือนละ 30 เขาจะทำกระปุกมีการประกวดกระปุกด้วยไง คือทำไปได้ 6 เดือนต้องปรับรูปแบบกันใหม่ เพราะว่าพี่ไม่ออมไงพอถึงเวลาวันนี้จะต้องมาออมทรัพย์ออมใจแล้วนี้พี่ก็ไปไถ่แม่ 30 บาท เอามาออม 30 บาท เอามาออมเราก็บอกว่าไม่ใช่หัวใจของมันคือเราจะต้องหยอดกระปุกคนละบาท เพราะฉะนั้นประกวดกระปุกเอากระปุกมาดูกันว่ามันออมกันจริงวันละบาทเขาก็รู้สึกไง เงินหนึ่งบาทมันเหมือนไม่มีค่าแต่พอมารวม

แล้วๆยิ่งตอนนี้ผ่านมา 7 เดือนเงินเขาเป็นร้อยแล้วไงเขาก็เริ่มแบบภูมิใจว่าเขามีเงิน แล้วก็บอกเขาว่า 3 ปีหนูจะมีเงินเท่าไร 5 ปี หนูจะมีเงินเท่าไร เราต้องอาศัยเรื่องของการออมเป็นเรื่องของความผูกพันคือหัวใจทั้งหมดนี้ คือทำยังไงเขาถึงจะรู้สึกถึงความผูกพันเรื่องอื่นมันเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่ความผูกพันต้องสำคัญ ทำยังไงมันถึงจะรักกันมีอยู่วันหนึ่งเล่นละครเสร็จปุ๊บลงมามันต่อยกันเนื่องจากว่าอีกคนหนึ่ง เขาเล่นกับอีกคนหนึ่งเขาก็ไปจับเสื้อ ทีนี้อีกคนหนึ่งเห็นว่าไอ้นี้ทำไมมาจับคอเสื้อเพื่อนแบบนี้ก็เลยเข้าไปชัดเลย เราก็เรียกมาคุยกันแล้วก็ให้พี่ๆ เขาตัดสินว่าน้องทำอย่างนี้ถูกไหม แล้วมีเหตุผลอะไรรักกันหรือเปล่า เราจะใช้เวลามากเลยในเรื่องที่จะคุย เพราะฉะนั้นในเรื่องของการผลิตซ้ำเป็นเรื่องที่สำคัญมาตอกย้ำอยู่อย่างนี้ ทุกวันๆ อยู่อย่างนี้ก็ ณ วันนี้ถามว่าพอใจไหม รู้สึกว่าดีก็รักกันจะมีความสุขทุกครั้งเลย เวลาเราบอกว่าวันนี้กลุ่มมีกิจกรรมปุ๊บใครอยู่ไหนต้องกลับบ้านหมด มีน้องเรียนอยู่นครปฐม ตั้มเรียนอยู่กรุงเทพฯ พวกนี้เรียนอยู่กรุงเทพฯ ถึงเวลากลับบ้านหมดพอกลับไปถึงปุ๊บเห็นภาพพี่น้องขี่คอกัน ทั้งๆ ที่เขาไม่ใช่ญาติพี่น้องกันเลยแต่มันเป็นความผูกพันของคนในชุมชนแค่นี้ก็คิดว่าเราประสบความสำเร็จแล้วไม่เคยสนใจเลยว่ากลุ่มมันจะต้องมีชื่อมีเสียงอะไร ใครไปเจอกลุ่มเราที่บ้านนี้ก็จะรู้เลยว่าเรามั่วอย่างนี้

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

ขออนุญาตเล่าสู่กันฟังสักนิดนะครับ มีโรงเรียนแห่งหนึ่งที่อยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ขอบอกว่าเป็นโรงเรียนอะไร โรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนระดับที่มีเด็กมัธยมปลาย แล้วทางโรงเรียนก็ได้จัดให้เด็กนี้เตรียมความพร้อมเอนทรานซ์เข้าสู่มหาวิทยาลัยชื่อดัง 2 –3 แห่งก็เป็นพวก จุฬาฯ ,ธรรมศาสตร์, เกษตร แต่เขาไม่ได้กลับมาดูว่าเด็กโรงเรียนนั้นมีเกรดเฉลี่ยที่อยู่ในระดับน่าพอใจมากก็คือ ไม่ถึง 2.00 แต่เขาต้องการกลับให้เด็กของเขานี้ไปอยู่ที่จุฬาที่ธรรมศาสตร์ สิ่งเหล่านี้มองว่าเป็นค่านิยมแล้วค่านิยมอันนี้กลับกระจายเข้าไปอยู่เกือบทั่วประเทศของสังคมไทยนี้ที่บอกว่าเด็กจบ ป. 6 แล้วจะต้องกวดวิชาเพื่อที่จะต้องเข้า ม. 1 นะครับ ผมมองว่าถ้าหากทางกลุ่มรักษ์เขาชะเมามีการเชื่อมโยงว่าตรงนี้เป็นค่านิยมที่ผิดๆ ระหว่างทางเด็กแล้วก็ผู้ใหญ่ การเตรียมความพร้อมของเขานี้ยังไม่ค่อยเข้าใจ ผมว่ามันเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยถูก แล้วอีกประการหนึ่งที่ผมตั้งข้อสังเกตไว้ก็ คือว่าผมว่าเมื่อกี้นี้เป็นหมู่บ้านที่เกือบๆ จะพัฒนาขึ้นมา แล้วผมก็เลยรู้สึกว่าอย่างไรที่เขาเรียกว่า พัฒนา

การพัฒนาที่ว่าในหมู่บ้านจะต้องมีร้าน Internet หรือในหมู่บ้านนั้นจะต้องเป็นที่ที่มีวัตถุ มีก่อสร้าง มีหอประชุม แล้วคนที่อยู่พื้นที่นั้นไม่ได้บริโภคหรือว่าไม่ได้เกิดความคิดที่ว่าสิ่งที่มันเข้ามาอยู่ตรงนั้นนี้เป็นสิ่งที่วัดคุณค่าว่าดีหรือไม่ดี เขาจะคิดแบบนั้น นี้ละครับก็คือว่าผมอยากจะฝากบอกไว้สักนิดหนึ่งว่าเขาไม่มีความคิดว่าตรงสิ่งที่เข้าไปในหมู่บ้านของเขาเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี เขามีการวัดเองต้องประมวลคุณค่าแล้วตรงนั้น ผมคิดว่าปัญหาแต่ละอย่างจะต้องลดน้อยลงทุกวัน อีกอันหนึ่งก็คือว่าค่อนข้างจะชื่นชมกับทางกลุ่มรักษ์เขาชะเมาที่ว่านำตัวกิจกรรมทุกอย่างนำมาเป็นกุศโลบายในการที่จะเตรียมความพร้อมในการที่จัดการเรียนรู้ให้กับเด็กที่อยู่ในระบบให้เขานั้นได้รู้สึกว่ากิจกรรมเหล่านี้มันคือการเรียนรู้ ผมขอยกตัวอย่างนะครับในกรุงเทพฯ นี้มีค่ายเยาวชนอยู่หลายค่ายที่เขาจัดเป็นค่ายการเรียนรู้จัดเป็นค่ายที่ส่งเสริมการเรียนรู้หลายๆ แบบเลยนะครับ แต่ว่ากระบวนการเริ่มต้นการเรียนรู้และกระบวนการเสร็จสิ้นการเรียนรู้นี้ก็จบที่ระหว่างค่ายๆ จัด 7 วันนะครับ ก็จบที่ 7 วัน แต่ว่าของกลุ่มรักษ์เขาชะเมานี้ก็ สังเกตดูว่า เขาไม่ได้เริ่มต้นแค่นั้น เขาเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 1 แต่ในตอนนี้ก็ยังไม่สิ้นสุดตอนนี้ก็ยังดำเนินต่อไป นี้คือแสดงว่าเข้าใจหากิจกรรมหาหลายๆ สิ่ง หลาย ๆอย่างเป็นกุศโลบายที่จะให้เด็กนั้นได้เรียนรู้คิดว่าตรงนี้ ถ้าเกิดได้ทำไปเรื่อยๆ จากที่ตัวเองรู้สึกว่าตัวเองเป็นคนกลุ่มน้อยที่พยายามผลักดันหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดจากคนกลุ่มน้อยตรงนี้ถ้าเกิดว่าเข้มแข็ง แล้วเด็กๆ ก็เกิดความรู้สึกว่าเขามีกำลังใจ เขามีความพยายามที่จะให้เกิดสิ่งดีๆ ที่ชุมชนผมคิดว่าอีก 10 ปีข้างหน้า ชุมชนนี้ก็จะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : เรื่องของการพัฒนา ณ วันนี้ขอตอบในฐานะคนระยอง ฟันธงได้เลยว่าต้องไปทบทวนสภาพัฒน์ฯ ใหม่ เพราะแย่มากๆ เลยหลังจากที่ประกาศให้บ้านเราเป็นอิสเทินซีบอร์ดนะ ชุมชนกระเจิงเลยใช่ไหมค่ะ เป็นความน่าเศร้าใจว่านี้ขนาดอยู่ อำเภอแกลงนะ ได้รับการกระทบจากอุตสาหกรรมน้อยที่สุดนะ ก็ยังไม่วาย มันมีอะไรที่

มันมากกว่านั้น มันล้มสลาย แบบอยู่ในเนื้อของมัน เพราะฉะนั้น ณ วันนี้นะทางประชาคมภาคตะวันออกนี้ถูกหลอกให้ไปทำแผน 9 ก็คือสภาพัฒน์ฯจัดประชุมเราไปให้ความเห็นเลยนะว่าต้องหยุดอุตสาหกรรม 20 ปี นะ หันกลับมาฟื้นฟูแบบเรื่องของวิถีไทย ซึ่งคนระยอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองมันล้มเหลวบอกไม่ถูกแล้วมันเยี่ยวยาไม่ได้แล้วขอหยุดที่อำเภอแกลง ซึกอำเภอแกลงอย่าให้มีเรื่องอุตสาหกรรมเข้ามาหรืออะไรประมาณนี้แล้วก็มองในภาพรวมก็คือว่าภาคตะวันออกนี้มันล้มสลายแล้ว เพราะฉะนั้น สภาพัฒน์ฯต้องหยุดทบทวน แต่ว่าสุดท้ายก็คือเหมือนกับว่าถูกหลอกให้ไปทำ เพราะเราไปทำวิสัยทัศน์อะไรเสร็จเรียบร้อยนะ ณ วันนี้ประกาศเลยพื้นที่ 700,000 ไร่ที่จะเป็นป่ายูคาอะไรแบบนี้ อีสเทิน ซีบอร์ด ฟรด 2เ ข้ามาอีกแล้ว กลายเป็นทุกที่มีปัญหาหมดล่าสุดนี้นะค่ะเขาไม่รู้หรอกว่าแค่เขาบอกว่าจะต้องทำ อีเอสบี เฟรด 2 แล้วจะต้องขยายทั้งหมดนี้เขาไปกวาดล้างกับคนที่ทำร้านอาหารที่อยู่ทางบ้านฉาง กี่ล้าน แล้วเขากี่ครอบครัวเขามีลูกกี่คนเขาไม่เคยคิดไง เพราะฉะนั้นนี้ระยองเป็นสิ่งที่เหมือนอย่างที่น้องว่าทำไมต้องจะไปถามหาการพัฒนาเหรอมันต้องทบทวนกันตั้งแต่สภาพัฒน์ฯ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : กำหนดการนี้เราทานข้าวแล้วอาจจะคุยต่อ เพราะว่าข้อมูลน่าสนใจมากเราอาจจะมีบางท่านอยู่แล้วคุยต่อ

คุณอาทิตย์ :

กลุ่มรักษ์เขาชะเมานี้ก็ได้สอนผมให้เรียนรู้ได้เยอะ เป็นความบังเอิญที่เราได้เจอกันสัก 2 – 3 ปีก่อนแล้วรู้สึกผูกพันเหมือนครอบครัวเดียวกันจากการที่แฟ็บได้เล่ามานี้มันเป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะหาได้ยากมาก ในกรณีที่คนกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งนี้จะได้ลุกขึ้นมาและได้สร้าง โดยไม่รู้ตัวเองเลยว่าสร้างสิ่งที่เป็นเป้าหมายให้ตัวมันเอง คือสังคมแห่งการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างช้า ๆ อย่างทั่วถึงเข้าเนื้อใน โดยการให้กระบวนการไม่เพียงแค่ เป็นกระบวนการธรรมดา แต่ได้พยายามสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่องจนเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาในกลุ่มของตัวเองซึ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ยากแล้วก็ลึก แต่เด็กก็คงยังเป็นอะไรที่ภารกิจต่อหน้าการมองภาพในรวมๆ กว้างๆ นี้ผมได้เห็นเขาในส่วนนี้จนกระทั่งคิดว่าการเติบโตในการที่จะสร้างตัวฐานชุมชนหรือว่าการศึกษาในฐานึกจำเป็นมาก วันนี้ที่หยิบขึ้นมาพูดตรงนี้เพราะว่ามันค่อนข้างยากกับการที่กระแสน้ำหรือทิศทางที่มันไหลมาเรากำลังทวนมันอยู่มันจะต้องใช้พละกำลังที่สูงมาในขณะที่โครงสร้างเก่าของมัน คือจะเป็นการศึกษาค่านิยมวัฒนธรรมเศรษฐกิจสังคมหรือจิตใจ แทบจะไม่หลงเหลือที่ว่างให้เด็กๆ กลุ่มหนึ่งได้ไปคิดใหม่แล้วไปยืนอยู่บนหนทางวัฒนธรรมที่ตัวเองจะทำ เพราะฉะนั้นที่หยิบขึ้นมาพูดตรงประเด็นนี้ว่าเราต้องเข้าใจว่าเรากำลังทำอยู่ในภาวะที่ยากเย็นจริงๆ หลายๆ กลุ่มหลายๆ ที่แม้กระทั่งเด็กและผู้ใหญ่ ครูบาอาจารย์ ของพี่เองก็ทุ่มเททำกันมาถึง 10 ปี กว่าจะเปลี่ยนพฤติกรรมหรือวิธีคิดของชาวบ้านเพื่อจะกลับมาสู่ความพอดีในวิถีทางของเขา

บางครั้งทำกับพันคนออกมาในหลักแค่ 10 กว่าคน แต่กับสิ่งที่แฟ็บแล้วก็กลุ่มรักษ์เขาชะเมากำลังทำกันอยู่เหมือนกับว่ากำลังสะสมพลังในตัวมันเอง รอวันเติบโตเป็นเมล็ดพันธุ์ที่จะเติบใหญ่ไป แต่วันนี้รอบๆ ตัวมันกับค่านิยมทางสังคมนี้คิดไม่ได้ แล้ววันนี้จะดีขึ้นอีกมากเลยทำให้กลุ่มแฟ็บนี้จะประหยัดการเรียนรู้ได้เร็วมากขึ้นเพราะว่าสิ่งที่แฟ็บพูดอยู่สิ่งที่น้องๆ พูดอยู่ การระบบเอนทรานซ์ หรือ การศึกษาจริงๆ ไม่อยากจะโจมตี ไม่อยากจะมองอะไรตรงนั้น แต่ถ้าไข้มันเกิดขึ้นคนจะเป็นหมอนี้เวลาจะรักษานี้เขาก็ต้องมองอาการไข้ให้ชัดเจนเพื่อจะได้วางยาให้ถูก อาการไข้มันไม่ถึงกับต้องผ่าตัด ต้องตัดเนื้อร้าย แต่เรายังเอายาแดงทาอยู่ วันนี้ขอโทษนะ ในลักษณะอย่างนี้พูดในเวทีใหญ่ๆ หลายครั้งจนกระทั่งเขาไม่ค่อยชอบขี้หน้าเราเลยว่าเขากำลังปฏิรูปการศึกษาอยู่ เราไปฟันธงเลยบอกว่าตอนนี้ล้มเหลว หรือว่าแค่ 5 % 10% ผมดีใจแล้วในชีวิตของการมาสายนี้ เพราะว่าโดยโครงสร้างมันเมื่อก่อนไม่เข้าใจเหมือนกันจนวันนี้พอเข้าใจวันนี้ในระบบการศึกษาทำลายเด็กโดยตัวมันเองทำให้เด็กทิ้งถิ่นฐานตั้งแต่ระดับรากหญ้า จนกระทั่งไปสู่ระดับสูงสุดเลยจริงๆ อย่างที่แฟ็บพูดถึงขนาดทิศทางประเทศนี้ก็ผิด แต่เขายังไม่รู้ตัวกัน เพราะฉะนั้นวันนี้นะครับ คือการที่หยิบขึ้นมาพูดนี้เพื่อให้รู้อาการไข้ แล้วเราเองก็รู้ว่าเขาเป็นของเขาอย่างนี้ แต่ทิศทางที่เราจะเดินนี้วันนี้เราไปเปลี่ยนเขาไม่ได้แต่เราสะสมพลังไว้ในตัวเราแล้วเข้าใจว่าเราจะต้องอยู่บนกองทุกข์โดยที่เราจะต้องเรียนรู้กับมันเท่าทันที่จะเรียนรู้กับมัน เราเอง

จะได้ไม่พะวงหน้าพะวงหลัง แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธระบบที่เราจะปฏิเสธไม่ยุ่งกับเขาเลย แต่เราก็รู้ว่าเขาก็เป็นของเขาอย่างนั้น เพราะฉะนั้นวันนี้ระบบโรงเรียนโรงเล่นนี้ เป็นสิ่งที่จะต้องเกิดขึ้นเลย เพียงแต่ว่ามันเพาะบ่มจนวันนี้พวกเราสุกงอมถึงขนาดที่ว่าใช่แล้วต้องลงมือลุยกับมันแต่ที่ทำมาทั้งหมดดีแล้ว ที่แฟ็บได้เห็นภาพรวมแต่ละตัวแม้เด็กอาจจะยังเข้าใจไม่ชัดจนกระทั่งวันนี้เริ่มชัดขึ้นๆ

ยิ่งถ้าวันนี้แฟ็บเริ่มถึงจุดที่มันทำการศึกษาที่มันเป็นรากฐานของการสร้างคนสร้างการพัฒนา จะชัดขึ้นๆ แต่แสดงผลต่างๆ ต้องใช้เวลา เพราะฉะนั้นต้องรู้เลยว่าความท้อมันจะเข้ามาหาเราเป็นระยะๆ แต่เรากำลังสู้กับสิ่งที่มันยากเย็นสิ่งที่คนในประเทศนี้มี น้อยกลุ่มนักที่จะทำได้และกำลังทำอยู่เราคือหนึ่งในนั้นที่พูดตรงนี้คือว่าต้องการให้เห็นกำลังใจแล้วก็การสร้างมิติวิธีคิด ในภาวะการเมืองเศรษฐกิจ แล้วก็มีค่านิยมที่ครอบทั้งโลกมันไม่ใช่เฉพาะกลุ่มเล็กๆ ในประเทศไทยเลย มันยากเย็นมากแล้ว วันนี้เวลาไปคุยกับใครมันต้องคุยภาษากับเขา ๆ จะไม่รู้เรื่อง ฉะนั้นระบบการศึกษาในระบบนี้อยากจะให้แฟ็บกับกลุ่มนี้ว่างๆ มีโอกาส ก็ลองมองดูว่าเขาเป็นอย่างนั้นของเขา เขาถูกสร้างให้เชื่ออย่างนั้นแต่เราที่เราเป็นอย่างนี้มีมุมมองที่แตกต่างไปจากเขาเราต้องยอมรับ วันนี้ที่แฟ็บบอกว่าต้องสอนให้เด็กหยุดนี้คงหยุดแบบพิจารณาและวิเคราะห์ได้แต่คงไม่ได้หยุดในลักษณะที่ว่าต้องไปเหนื่อยอ่อนหล้ากับมันแต่รู้เท่าทันมันและวันนั้นพี่เชื่อว่ากลุ่มรักษ์เขาชะเมามองไว้นานแล้วว่าต้องไปไกลถึงยุคบอกว่าตรงนี้ต้องเกิด

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ได้เรียนรู้มาจากเด็กทั้งนั้นเลยไม่ใช่ว่าเรียนรู้อะไรมาแต่ก่อน เราคือหนึ่งในนั้นที่หลงผิดแต่กว่าที่เราจะสำนึกได้นี้ เป็นเพราะว่าเรามีญาณอะไรบางอย่างที่เราไปสัมผัสกับชีวิตจริง กับธรรมชาติ กับสิ่งแวดล้อมกับคนอื่น กับการให้ ก็คือคนกลุ่มหนึ่งที่เขาให้เรามีโอกาสเปิดโลกทัศน์เรียนรู้ใหม่วันนั้นก็คือโรงเรียนชุมชนอีสานขอพูดย้ำอีกทีหนึ่งซึ่งแฟ็บกำลังทำกระบวนการนั้นย้ำเข้าไปแต่เป็นระหว่างรอยต่อกลุ่มเมืองกึ่งชนบท สภาพโครงสร้างระยองนี้ยากมากยากยิ่งกว่าในเมืองอีกด้วย เพราะเมืองนี้มันเกิดความแตกต่างชัดเจนมันไม่กลมเกลี่ยวกันเลยแต่ระยองนี้อยู่แบบนั้นก็อยู่พอมี เหมือนกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ในระดับหนึ่งแต่ในขณะเดียวกันวิถีคิดแบบบริโภคนิยมก็เข้าไปแทรกแยกไม่ออกเลยจริงๆ แล้วตัวทรัพยากรฐานตรงนั้นอุดมสมบูรณ์มาก ผมแทบจะไม่เชื่อพอไปเห็นภาพรอยต่อผมจอดรถแล้วผมเดินไม่ถึง 3 นาทีผมสามารถเข้าไปที่ป่าดงดิบที่เขาชะเมาสามารถเห็นรอยเท้าช้าง นี้ไปสำรวจกับกลุ่มที่เขาเคยเจอปัญหามันเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์ต้นทุนที่ระยองนี้เราเองยังไม่รู้ตัวว่าตัวเองมีของดีขนาดนี้แต่ก็ยังใช้วิถีเป็นเรื่องยากมากซึ่งอยากจะบอกว่า วันนี้ที่มาฟังแฟ็บกับกลุ่มพูดนี้กลับดีใจมากแต่วันแรกที่ได้เจอกันคุยกันทั้งที่ยังไม่เห็นภาพ แต่วันนี้ชัดเจนลึกซึ้ง ซึ่งเป็นภารกิจที่ใหญ่แล้วต้องทำต่อไปขอให้กำลังใจ แต่ที่พูดมาวันนี้เรากำลังอยู่ในสภาวะที่จุดดำ จุดขาว ในความมืดครึ้มที่น่ากังวล วันนี้อยากจะฝากให้คิดไว้ประเทศชาติ ประเทศทาส มันคล้ายกันมากก็เลยบอกว่าที่กำลังทำนี้มันเป็นการปูพื้นฐานให้หน่ออ่อนมันกำลังเติบโตมันยากอยู่เราต้องสู้ต่อไป

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : โรงเรียนโรงเล่น เริ่มคิดตอนแรกคิดอย่างเดียวอย่างที่บอกเราเห็นเรื่องของโรงเรียนแล้วเราเห็นโรงเรียนข้างบ้าน ป. 1 ต้องเรียนพิเศษ แล้วก็แบบ แล้วเราก็ตั้งคำถามอยู่เสมอว่า ทำไมสอนกันอยู่ทุกวัน ทำไมเด็กไม่มีจริยธรรมในความรู้สึกของเราคุณธรรมขั้นพื้นฐานไม่มีไม่รู้จักเรื่องของการเสียสละ ไม่รู้จักนึกถึงคนอื่น ก็เลยคิดตอนแรกที่คุยกับอิ๊ด โรงเรียนโรงเล่นของเราจะเน้นเรื่องของคุณธรรมขึ้นพื้นฐานอย่างเดียว เรื่องวิชาการนี้เขาไปหาจากที่อื่นได้ แต่ว่าวันนี้ คุณธรรมขั้นพื้นฐานนี้ไม่มีใครพูดถึงไง ก็เลยคิดว่าเอามันในนี้แหละโรงเรียนโรงเล่นให้มันเกิดขึ้นตรงนี้

อาจารย์นฤมล : ดิฉันเปลี่ยนความคิดโดยด่วนหลังจากที่ ดร. เอเชียมากระซิบอะไรที่ข้างหู ดิฉันเลยอยากจะให้ค่าตรงนั้นก็ยินดี

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : อาจารย์นฤมลไปทำคล้ายๆ กันอยู่ที่บุรีรัมย์ ไกลมาก ดราวก่อนเราเคยเสนอ การพัฒนาศักยภาพเด็กด้วยวิธีธรรมชาติ

คุณเอเชีย : ทางกลุ่มก็จะร่วมแสดงความคิดเห็นสักหน่อยนะครับ คือผมมองว่าตรงนี้ผมคิดว่าคือ ถ้าเกิดมองเทียบกับโรงเรียนชุมชนอีสานนี้นะครับ ผมคิดว่ากลุ่มนี้ก็มีความคล้ายคลึงกันหลายเรื่อง ผมในฐานะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยนะครับก็พยายามมองว่าทำยังไงดี ระบบในโรงเรียน แล้วก็โรงเรียนในระบบ แล้วก็มหาวิทยาลัย ถึงจะสามารถจะปรับเปลี่ยนกระบวนการปรับเปลี่ยนแนวความคิดของเขานี้แล้วก็มาเรียนรู้จากตรงนี้ได้ ซึ่งในตอนนี้ผมก็ยังไม่มีคำตอบเบ็ดเสร็จออกมา คิดดังๆ ขึ้นมาแล้วก็ฝากให้ไปช่วยกันคิดด้วยว่าจะดึงคนที่อยู่ในมหาวิทยาลัยเองหรือว่าทางกลุ่มเองหรือว่าทำยังไงส่วนหนึ่งมันก็คือบริการแก่สังคมว่าสิ่งที่เราทำอยู่ในชุมชนนี้มันก็จะมีผลอยู่ในระดับหนึ่ง หรือถ้าเกิดว่าเราสามารถดึงภาคีเข้ามาคนที่เขามีหน้าที่ที่จะต้องไปสร้างความคิด ตรงนี้อยู่แล้วมันก็จะสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา นั่นคือประเด็นแรก ประเด็นที่ 2 ก็คือว่า ตรงโรงเรียนโรงเล่นนี้ผมคิดว่าเนื้อหาวิชาการก็อาจจะมีความสำคัญ คือผมคิดว่าการเน้นเรื่องคุณธรรมนี้ก็เป็นสิ่งที่ดีแล้วก็ในขณะเดียวกันนี้ผมคิดว่า

ถ้าเกิดเราจะมองว่าโรงเรียนโรงเล่นนี้มันจะมีคุณค่าขึ้นมาจะต้องทำในสิ่งที่โรงเรียนธรรมดาไม่สามารถที่จะทำได้ก็คือ ชี้ให้เห็นว่าทำไมถึงจะต้องมีโรงเรียน เพราะโรงเรียนนี้คือที่ประสิทธิ์ประสาทวิชามีความรู้ตัววิชาการ ผมคิดว่าเรื่องวิชาการไม่ใช่เรื่องขาวหรือดำ ดีหรือไม่ดี แล้วไม่ใช่ว่าจะรับเอาหรือปฏิเสธ ผมคิดว่าโรงเรียนโรงเล่นนี้สามารถจะชี้ให้เห็นได้ว่า ทำไมเด็กถึงควรจะไปเรียน แล้วก็เรื่องเรียนนี้อะไรที่ควรจะเป็นประโยชน์กับเขาแล้วกระบวนการในการเรียนนี้มันจะทำยังไง คือสร้างการเรียนรู้ซึ่งมีความหมายกับคนที่เขาเรียนจริงๆ มันไม่จำเป็นเลยที่จะต้องเป็นเรื่องคณิตศาสตร์ หรือเรื่องอะไรชั้นสูงอย่างเช่นว่าเขาอยากเรียนซ่อมไดนาโมเรียนอะไรต่างๆ แล้วเรื่องต่างๆ เหล่านี้มันคือกระบวนการที่ว่าทำยังไง เราสามารถจะสร้างองค์ความรู้ดึงเอาความรู้ให้มาอยู่ในโรงเรียนแล้วก็โลกภายนอกมันมีการพัฒนาออกไปในเรื่องแคบๆ มีความก้าวหน้าเป็นวิชาการต่างๆ ทำยังไงมันถึงจะเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ เหล่านี้เข้ามาด้วยกันได้ก็คือ เราไม่ต้องไปทำเรื่องราวอื่นๆ ที่เขาทำมาก่อนแล้วเพียงแต่ว่าเรามีความสามารถในการบริหารความรู้ชั้นสูงขึ้นมาหรือว่าอาจจะไปทำให้สมาชิกในกลุ่มให้เขามีความสามารถในการคิดสามารถเชื่อมโยงความรู้ต่างๆ ขึ้นมาได้ ส่วนประเด็นสุดท้ายนี้ผมคิดว่าสิ่งที่กลุ่มนี้มีชัดที่สุดก็คือ สามัญสำนึก ปัจจุบันนี้ผมคิดว่าระบบการศึกษาอะไรต่างๆ นี้มันทำให้คนนี้ขาดสามัญสำนึกไป ผมว่าที่ทางกลุ่มเอามาเล่านี้ไม่ใช่เรื่องอะไรเลยนอกจากสามัญสำนึก ผมคิดว่าคือความเชื่อในศักยภาพของคน ศักยภาพของเด็ก ศักยภาพของเยาวชน แล้วก็ทำไปตามแล้วก็ไม่ได้มีหลักการอะไรที่มันพิสดาร ผมคิดว่าตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญซึ่งสังคมกำลังขาด

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : เอเชียพูดอย่างนั้นเกรงจะมีคนพูดถึงว่าเรื่องของการศึกษาเรานี้ไปสร้างสำนึกพิเศษกันมากเกินจนสามัญสำนึกหายไปนึกออกไหมครับ เพราะทุกคนไปมุ่งสำนึกพิเศษ อันนั้นจริงๆ ที่จริงมันไม่ใช่เรื่องพิสดารเท่าไรแต่คนยังเข้าไม่ถึง

คุณชวนันท์ ทราพันชัย : ขอเสริมในส่วนโรงเรียนโรงเล่นนะค่ะ มีโรงเรียนตัวอย่างอยู่สัก 2 – 3 โรงเรียนนะค่ะ ไม่แน่ใจชื่อโรงเรียน ส่วนอีกโรงเรียนหนึ่งเป็นโรงเรียนรุ่งอรุณ อยู่ในกรุงเทพฯ ตรงนั้นนี้นะค่ะอยากจะให้ไปดูวิธีการจัดหลักสูตรของเขาจะเห็นว่าเหมือนกับไม่เป็นหลักสูตร เขาจะมีชุดวิชาอยู่หนึ่งชุด เรียกว่าวิถีขนมไทย ก็คือเป็นความสนใจของนักเรียนและคุณครูที่มาคุยกันตั้งแต่ตอนเปิดเทอมว่า ปีนี้เราอยากจะรู้เรื่องอะไร เขาก็บอกว่าวิถีขนมไทย เขาก็เอาแค่วิถีขนมไทยนี้นะค่ะเรียนทั้งปี ได้ครบทุกวิชา แล้ววิธีการเรียนนี้ไม่ใช่มาเรียนเอาแบบศาสตร์อย่างนั้นอย่างนี้ แต่ว่ามันเป็นการบูรณาการ อันนั้นอาจจะเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่อาจจะได้แนวความคิดไปปรับ ใช้กับโรงเรียนโรงเล่น คือการบูรณาการของทุกวิชานี้เข้าไปในสิ่งที่เราสนใจตรงนี้ๆ เราอาจจะหยิบตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรามีนะค่ะ เพราะว่าคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้มันได้เยอะนะค่ะ ทั้งประวัติศาสตร์ สังคม ภาษาไทยแล้วหมายรวมไปถึงคุณธรรม จริยธรรมสิ่งที่เราจะต้องสอดแทรกเข้าไปอาจจะเป็นในแง่ของคณิตศาสตรอาจเสริมเข้าไปในแง่ของสูตรอะไรที่มันค่อนข้างเป็นพื้นฐานจำเป็น แล้วก็ที่อยากจะพูดก็มี 4 เรื่อง เรื่องแรกก็คือว่า ตอนนี้อยากให้เราลองถามตัวเองในห้องนี้มีกี่คน ถ้าตัวเองมีลูกไม่อยากให้ลูกจบมหาวิทยาลัย ไม่อยากให้ลูกเรียนมหาวิทยาลัย ถ้ายังมีอย่างนั้นในความคิดของคนส่วนใหญ่เราต้องยอม

รับว่าคนมีความต่างกัน ทุกคนเกิดมามีหน้าที่ต่างกัน เป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนจะต้องจบ ดร. เป็นไปไม่ได้ที่ทุกคนเกิดมาแล้วจะเป็นชาวนา เพราะฉะนั้นเรามีบทบาทต่างกัน คนกลุ่มหนึ่งเขาก็ต้องการพัฒนาไปเพื่อทำงานอย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นไม่อยากให้เราเกิดความท้อถอย คิดเสียว่า คนเราเกิดมามีวิถีทางต่างกัน คนกลุ่มหนึ่งนี้ยังไงเขาก็จะมุ่งเอนทรานซ์แต่เราอยากจะให้กลุ่มคนที่มุ่งเอนทรานซ์นั้นนะ ไปเพื่อสิ่งที่เขาอยากจะทำจริงๆ ตัวเองก็เป็นผลผลิตของระบบการศึกษาอันหนึ่งที่จบมาแล้วไม่รู้จะทำอะไรอย่างตัวเองนี้จบมาแล้ว จบวิทยาศาสตร์มาจนเรียนโทคณะสิ่งแวดล้อมถามว่าจบมาแล้วทำอะไร ไม่ทราบ ไม่รู้เลยว่าชีวิตนี้เรียนคณะสิ่งแวดล้อมจะทำอะไรได้บ้างจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่รู้อันนี้คือเรื่องจริง เราคงต้องยอมรับสิ่งที่อยากจะเป็นได้ก็คือว่า ไม่อยากจะให้เกิดตรงนี้ขึ้น เพราะฉะนั้นเด็กคิดไม่เป็น วางอนาคตตัวเองไม่เป็นไม่รู้จะไปตรงไหน พอถึงวันหนึ่งนี้นะค่ะ ง่ายๆ อย่างพนักงานถูกเลออฟออกมานี้ไม่รู้จะทำอะไรแล้วชีวิตนี้เขาก็อยู่แค่การฟังคำสั่ง

เพราะฉะนั้นในเรื่องของกระบวนการคิดตรงนี้ค่อนข้างสำคัญมากแล้วก็คิดว่าทางกลุ่มคงเลี่ยงไม่ได้ที่จะลงไปเล่นกับชุมชนในเรื่องของแนวคิดการปรับเปลี่ยนแนวคิด หรือว่าการสร้างการยอมรับในแง่ของแนวคิดขึ้นที่ว่าเด็กในชุมชนนี้อาจจะไม่สนใจฐาน แต่ 10 คนนี้เขาจะเป็นกำลังสำคัญใช่ไหมค่ะให้ชุมชนอยู่รอด ให้ไม่เกิดความล้มสลายของชุมชนขึ้นในขณะที่ 3 คนนี้เขาอาจจะมีความใฝ่ฝันระดับสูงว่าจะทำเพื่อชาติ แต่ต้องมีส่วนหนึ่งที่ต้องทำตรงนี้นั้นคือบทบาทของเขาที่ตัวเขาเองจะต้องระบุให้ได้ว่าจะต้องไปตรงไหน ตัวโครงการที่จะทำนี้นะค่ะอยากจะบอกว่า สกศ. นี้มีโครงการที่จะสนับสนุนตรงนี้ เพียงแต่ว่าอย่างที่ทราบระบบราชการนี้ บางครั้งเราต้องมีเอกสารหรือหลักฐานยืนยันที่นี้เรามีทางเลือกอยู่ 2 แบบ ที่พูดถึงนี้จะเป็นโครงการของภูมิปัญญาไทย อันแรกก็คือว่าถ้าเราทราบว่าในท้องถิ่นนะค่ะมีผู้ทรงภูมิปัญญา เราอยากจะให้ท่านผู้นั้นเหมือนกับเขียนเล่าภูมิปัญญาที่ท่านทำมาสั่งสมมานี้เป็นอย่างไรเพื่อสืบทอดและสานต่อวัฒนธรรมแบบภูมิปัญญานั้น อันนั้นประเด็นที่ 1 ประเด็นที่ 2 เราจะทราบว่าภูมิปัญญาไทยหลายท่านไม่ค่อยสันทัดด้านการเขียน บางคนเขียนไม่เป็น ตรงนั้นนี้เราก็จะส่งนักเขียนลงไปช่วยถ่ายทอด เหมือนกับทางเราเองก็ไม่ทราบว่ามีใครอยู่ที่ไหน ตรงนั้นบางทีอาจจะได้รับการนำเสนอขึ้นมาบ้างแล้วก็ถ้าทางกลุ่มเองนี้นะค่ะ สามารถที่จะเขียนเป็นโครงการได้แล้วก็นำไปเสนอที่สำนักงานของเรานี้มีกลุ่มงานที่เกี่ยวข้องอยู่หลายกลุ่มนะค่ะ จะต้องไปขอเช็คก่อนว่า ณ ช่วงนี้ถ้าทำไปแล้วนี้จะไปเข้ากับตรงไหนได้บ้าง แต่ต้องบอกว่าทำงานกับสภาการศึกษานี้เงินน้อย คุณอาทิตย์น่าจะทราบเพราะว่างานค่อนข้างหนัก คุณอาทิตย์ เองยังบ่นเลยว่างานค่อนข้างหนักมาก เมื่อตอนไปออกงานที่เซ็นทรัลตราวก่อน แล้วที่ 3 ก็คือในเรื่องของเอกสารทางเรานี้เป็นหน่วยงานผลิตองค์ความรู้ขึ้นมาเผยแพร่นะค่ะ เพราะฉะนั้นในหนังสือท่องโลก Internet จะมีรายการเอกสารที่เรามีทั้งหมด บางเล่มนี้ก็หมดไปแล้ว แต่ก็สามารถดาวน์โหลดจาก Internet ได้ ส่วนเล่มที่ยังมีอยู่นะค่ะ ถ้าสมมุติว่าต้องการยังไงแวะที่สำนักงานได้ทุกเมื่อถ้าไปไม่ถูกยังไงเดี๋ยวมีแผ่นที่ให้อีกอันหนึ่งก็คือว่า ส่งเป็นจดหมายไปก็ได้นะค่ะ อย่างสมมุติว่าเราจัดค่ายอย่างนี้ หรือว่าเรามีโครงการสักโครงการหนึ่งขึ้นมานี้นะค่ะ ส่งตัวโครงการไปพร้อมกับรายชื่อเอกสารที่เราต้องการ เดี๋ยวเขาจะจัดส่งไปให้ทางไปรษณีย์ ไม่เสียค่าใช้จ่าย เรื่องสุดท้ายก็คือ อันนี้อยากจะเรียนให้ทุกท่านทราบนะค่ะว่าอย่างที่ทราบว่าเรามีมหกรรมปฏิรูปการศึกษา แล้วก็สำหรับปีนี้ปีถัดไป เราจะรวมสัญจรในทั่วประเทศไทยกำหนดไว้ทั้งหมด 9 ครั้ง ก็เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน เพราะฉะนั้นถ้าองค์กรใดหรือว่าโครงการใดต้องการที่จะนำเสนอผลงาน หรือว่าอยากจะสร้างเครือข่าย ทางเรานี้ยินดีที่จะให้พื้นที่ในการจัดแสดงรวมถึงถ้าท่านคิดว่าท่านมีศักยภาพมากพอนะค่ะสามารถเข้ามาเป็นผู้ร่วมจัด หรือเป็นผู้จัดหลักก็ได้ ตรงนี้ถ้าสนใจคงต้องคุยในรายละเอียดอีกทีหนึ่งเพราะว่าเราเปิดโอกาสให้หลายรูปแบบมากทั้งในแง่ของอยากจะมานำเสนออย่างเดียวโดยจัดเป็นคอลัมภ์เล็กๆ เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็ได้ จัดนิทรรศการก็ได้ อาจจะหาทีมหาอะไรมาลงไปในพื้นที่ของเราถ้าเรามีพร้อมก็ได้ รวมเป็นถึงเป็นผู้จัดหลักก็ได้เช่นกัน

คุณ อาทิตย์ : สมมุติอย่างเวทีของภาคีเด็ก ถ้าเกิดอยากจะจัดขึ้นมาแล้วให้การสนับสนุน ขั้นตอน รายละเอียดต่างๆ จะต่างกันไหมผมอาจจะถามเป็นประเด็นไว้เผื่อว่าไปคุยข้างนอกก็ได้พอดี เมื่อ 2 วันก่อน จริงๆ จะชวนภาคีเด็ก ทีนี้ระยะเวลาสั้นมาก จะพาลงล่องท่องเจ้าพระยา คือพอทราบว่ากลุ่มรักษ์เขาชะเมาจะมานี้จ่ายไปเท่าไร ร่วมกับเรามีเป้าอยู่

พอดีระยะเวลามันกระชั้น 5 วัน 10 วัน ถามว่าจัดได้ไหม จัดได้แต่เป้าหมายที่คาดหวังไว้มันจะได้ไม่ครอบคลุมก็เลยคิดว่าช้าหน่อยเป้าที่ผมอยากจะจัดนี้อยากจะให้เครือข่ายภาคีเด็ก เยาวชนทั้งหลายนี้มานั่งพูดคุยกันอย่างเปิดอก แล้วก็มาร่วมจัดกันในอนาคตอันนี้ก็เลยถามดูถ้าว่าผมอยากจะจัดนี้สภาศึกษาทันไหมก็อยากจะขอรบกวนให้เป็นพี่เลี้ยงด้วย จะได้เบาหน่อย

คุณชวนันท์ ทราพันชัย : คือตัวของสภาเองนี้นะค่ะ ถ้าสมมุติว่าหน่วยงานไหนต้องการที่จะจัดไม่ว่าจะเป็นประชุมสัมมนาทางด้านปฏิรูปการศึกษา ซึ่งตอนนี้เราเน้นในเรื่องของการปฏิรูปการเรียนรู้ อยากให้นำเสนอโครงการเข้ามาคือจริงๆ แล้วนี้ทางพี่อาทิตย์จะทราบเราจะมีกลุ่มเครือข่ายซึ่งจะคอยดูแล ง่ายๆ คือ support กลุ่มที่ต้องการจะจัดพวกนี้แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องดูว่าความต้องการเราตรงกันด้วยบางครั้งพอมาดูแล้วจริงๆ นี้ความต้องการไม่ตรงกันก็เลยค่อนข้างจะลำบาก แต่ว่าถึงแม้ว่าเรา support ทางด้านของงบประมาณไม่ได้ แต่ว่าในแง่ของเอกสารนี้เมื่อไรก็ได้ให้มีตัวโครงการแล้วกัน ถ้าเราเห็นว่าโครงการนั้นมีลงไปถึงพื้นที่จริงๆ แล้วก็สามารถให้ความรู้กับคนได้จริงๆ นี้นะค่ะเท่าไรเท่ากัน

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ขอบพระคุณมากเลยค่ะ ในส่วนของเรื่องการศึกษาจริงๆ แล้วพวกเราไม่ได้คิดไปถึงขนาดนั้นเพียงแต่ว่าเหมือนเราโดนกดดันอย่างช่วงแรกที่แฟ็บเล่าให้ฟังว่า คนแก่ในหมู่บ้านเล่นดนตรีเป็นแล้วอยากให้เขามาสอนเด็ก ๆ นี้ เนื่องจากว่ามีแต่ลูกคนรวยเท่านั้นในหมู่บ้านถึงจะได้เรียนดนตรี เรียนระนาดเรียนซอชั่วโมงละ 300 บาท แล้วกี่ชั่วโมงละถึงจะรู้แล้วพี่คิดดูซิ ลูกคนจนจะเรียนได้ไหม เราก็เลยโมโหมาก กดดันมากเลยว่า ดนตรีนี้เป็นเรื่องที่ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเรียนรู้ได้ เพราะฉะนั้นก็เลยคุยกับลุงๆ กับหมู่บ้านว่า วันหนึ่งเด็กในหมู่บ้านคนไหนอยากเรียนดนตรีไทยต้องได้เรียน โดยที่ว่าจะเอามาสอน

อาจารย์นฤมล : ถามอาจารย์ทรงพลว่า มาครั้งนี้ก็มาเจอเขาชะเมาก็คิดอะไรอยู่มากมายก่ายกองอยู่ในหัวคิดว่าคงออกมาแล้วน่าจะทำเชิงวิจัยได้ ในส่วนของแฟ็บเท่าที่สังเกต พี่มองว่ามันเป็นธรรมชาติของงานไม่ใช่เรื่องว่าฉันจะทำเรื่องนี้ตัวของเด็กเขามีบริบท เพราะฉะนั้นเป็นไปไม่ได้ค่ะที่เราจะแยกออกมาเป็นส่วนตัว เพราะตรงนั้นเป็นส่วนที่สำคัญมาก จริงๆ อย่างของครูโอ้นนี้เขาก็ไม่ได้คิดที่จะทำแบบนี้ครูโอ้นไปอยู่ที่นั้นก็คิดว่า จะใช้ชีวิตที่นั้นเพราะว่าเขาวางแผนไว้ เท่าที่รู้ 10 กว่าปี แล้ว แต่ที่รู้ทีหลังรู้เมื่อสัปดาห์ที่แล้วว่าเขาคิดตั้งแต่มัธยมทีนี้เขาก็ไปอยู่และเขาก็อยู่ในใจเขาก็คิดเรื่องอะไรที่มีต่อเพื่อนบ้าน หมายถึงความรู้สึกของคนๆ หนึ่งที่มีต่อคนอื่นแล้วก็เขาก็มีความเข้าใจเรื่องของธรรมชาติว่า เขาจะเอาธรรมชาติมาใช้กับเด็กๆ ได้ยังไง ทีนี้ถ้าเรารู้จักธรรมชาติของชีวิตก็จะมีวิธีและขั้นตอนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ทีนี้ข้อต่างของกลุ่มรักษ์เขาชะเมากับของครูโอ้นก็ในฐานะที่เป็นเพื่อนบ้านแล้วก็ความเป็นอยู่ ในเรื่องของตัวพ่อแม่ที่เข้ามาร่วมก็จะเป็นการมีเครือข่ายขึ้นมาโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะสิ่งที่จะเป็นมาคล้ายๆ กัน คิดว่ามีอีกหลายพื้นที่นะค่ะที่เป็นมาแบบนี้ก็คือว่า เมื่อทำไปสักพักหนึ่งพ่อแม่พี่น้องเขาก็จะเห็นแล้วก็จะมาร่วม เพราะที่ครูโอ้นเองข้าวปลาอาหารก็เป็นของ พ่อแม่ พี่น้อง แล้วก็คนต่าง ๆ พวกมีฐานะหน่อยก็เอามามาก พวกมีฐานะน้อยก็เอามาน้อย ครูโอ้นเองก็ทำเกษตรในพื้นที่ด้วย ตอนนี้ปลาเธอจากที่ซื้อมาชุดแรกแล้วหลังจากนั้นก็เพาะพันธุ์ไปเอง ตอนนี้ก็คิดว่า หมื่นกว่าตัว ซึ่งก็คิดว่าทำทุนให้เธออีก แล้วก็ส่วนเรื่องอื่นๆ ก็มีวิธีการในเรื่องทุนรอนนี้อาจจะไม่ได้สำคัญยิ่งใหญ่มากนักเพราะว่าต้องมีทุนอย่างอื่นก่อนด้วยอย่างที่น้องๆ มีอยู่ในกันบึ้งของใจนี้ นั่นเป็นต้นทุนที่มีค่ามหาศาลแต่ว่าตัวเงินก็สำคัญก็โดยวิถีอย่างนี้ซึ่งเดี๋ยวเราค่อยพูดกันต่อไป ทีนี้ปัญหาต่างๆ ที่เล่ามานี้ก็จะนึกแล้วก็เห็นภาพว่าควรคิดอะไรต่อไปทุกที่อาจจะมีเหมือนๆ กันแต่ว่าด้วยลีลาอาการที่เข้ามาหรือไปเผชิญหรือการจัดการที่แตกต่างกัน เพราะว่าความแตกต่างนี้เป็นเรื่องที่แตกต่างกัน เพราะคนละพื้นที่ ถ้าพูดโดยเฉพาะเด็กนะค่ะ ที่นั้นข้อมูลความลับหรือเปิดเผยอะไรก็ออกมาเรื่อยๆ อย่างโรงเรียนของที่นั้นก็ไม่แพ้โรงเรียนที่อื่น อย่างทางศิลปนี้นะค่ะก็มีเช่น โรงเรียนต้องไปแข่งให้ได้ที่ 1 ในระดับต่าง ๆ เด็กที่ดูมีแววมีฝีมือของครูโอ้น หมายถึงในโรงเรียนนะค่ะ เขาจะถูกติวเข้มเรื่องศิลปจนเสียเด็กไปเลยก็คือว่า ภาพที่ครูได้คาดเดาว่าข้อสอบจะออกอันนี้ที่กรรมการแต่ละปีจะกำหนดที่ว่านี้ จะถูกร่าง และวาดไว้โดยครูแล้วครู

ก็จะให้เด็กนี้มีอาการแบบท่องจำวาดซ้ำ ๆ เล่าแล้วก็มีคู่วาดอยู่คู่เดียวที่ตัดฝีมือมาได้คัดเสร็จแล้วไม่พอก็มีการตัดภาพที่ครูวาดไปแล้วนี้นะค่ะออกเป็นชิ้นๆ ให้เด็กมาต่อเข้า จิกซอร์ เพื่อให้เด็กได้จำเลข สิ่งที่เราได้ทราบโดย ก็คือว่าตอนหลังนี้ครูโอ้นก็เป็นที่ปรึกษาหารือความลับของเด็กทั้งหลาย ก็เป็นงานหนัก เป็นงานที่ใหญ่อย่างยิ่ง กับของที่เสียไปแล้ว อันนี้เราก็มีงานเพิ่มขึ้น

เช่นเดียวกับน้องๆที่จะรู้ว่า เราก็เป็นคนที่จะต้องคือมันเป็นสูตรสำเร็จที่บอกตอนนี้ ก็ไม่มีปัญหา แต่ว่าวันหนึ่งเราก็จะสุกงอมไปเรื่อยๆ หลายๆ ครั้ง แล้วตอนนี้ใครก็อย่าเพิ่งมาบีบเค้นเอางานวิจัยจากกลุ่มรักษ์เขาชะเมา เพราะว่าถึงเวลามันจะออกแล้วมันจะออกมาเอง เพราะมันเป็นเรื่องต้องสะสม แม้แต่ตัวพี่เองวันนี้นะค่ะก็เป็นเรื่องของการแลกเปลี่ยน การแบ่งปันในเรื่องต่างๆ หรือว่าอีกทีก็ไปเจอว่ามีสลัมอยู่กลางอำเภอซึ่งเป็นอำเภอที่ใหญ่พอสมควร โดยที่เขาไม่รู้มาก่อนเขาไม่รู้ว่ามีตรงนี้แล้วก็อยู่ในโรงเรียนที่ชุมชนในตลาด ตั้งขึ้นแล้วก็กำลังจะล้มไปแล้วก็เขาก็มาตามตัวครูสองคนนี้คือครูนฤมล แล้วก็ครูโอ้น ก็ไปเจออะไรอีกหลายอย่าง ทีนี้คุณครูโอ้นก็ ช่วยเต็มที่เพราะว่ามันเป็นเรื่องเดียวกัน แล้วก็เอาเด็กของทางครูไปช่วยก็ถามว่าไปไหมไปดูน้องๆ เพราะว่าเด็กทางนั้นอ่านหนังสือไม่ออกเลย เขาก็ตอบว่าไปซิค่ะ ภาษาไทยหนูได้ตั้ง 98 ไม่ไปได้ยังไง ก็ต้องไปช่วยสอนเพื่อน อีกหลายๆ อย่าง ทีนี้พอเข้าไปแล้วมันก็มีเรื่องอื่นนอกเหนือจากเด็กนะค่ะก็คือว่า ต้นไม้ที่ไปตอนแรกเต็มไปหมด ตอนหลังมันถูกตัด หมดเลยก็สงสัยมาก เขาก็บอกว่ามันชื่อ อโศก มันไม่เป็นมงคลเพียงแค่ชื่อก็โดนประหารชีวิต ก็อีกโรงเรียนหนึ่งอยู่ติดกันก็เป็นป่าอีก ต้นไม้เยอะมาก ไปอีกทีก็โล่งหมดเลย เป็นดินแดงหมดเลยก็ไปถามเหตุผลเขาก็บอกว่าอาคารโรงเรียนจะขึ้นเดี๋ยวมองไม่เห็นแล้วก็ยังปัญหาไล่มาระดับของสถาบันของน้องนี้นะค่ะ คนไปสอน อักษร นิเทศศาสตร์ก็มีข้อมูลลึกกว่าที่ได้ไปแอบฟังในตอนเสริฟ กาแฟ ก็แต่ก็ไม่ห่วง ตะวันดวงที่แล้วก็ทอแสงแล้ว ก็แต่ถ้าอยากรู้ลึก ๆ ก็พูดก็ไม่ได้ เพราะว่ามันเยอะเวลาพูดก็มีเวลาน้อยทุกทีเลย แล้วก็จะรู้ว่าพันธกิจของเรามันคืออะไรบ้าง แล้วแบบนี้ก็แปลว่าถ้ารากมันไม่ยั่งก็ไม่ได้พูดอะไรทั้งที่คนก็มาเชิญกัน แบบนี้

ครูโอ้นถ้าไปถามตอนนี้ว่าทำอะไรอยู่ ก็จะตอบได้ว่าแต่ละเรื่องของกลุ่มมันเกี่ยวพันอะไรกับตรงแง่มุมไหนของปัญหาที่มันเกิดขึ้น เหมือนกับว่าน้อยวัน แต่ว่าก็อย่าเพิ่งไปเค้นอะไร งานพวกนี้เป็นงาน เป็น full time ก็เวลาตื่น ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นงานหมด เด็กมานอนด้วยก็เป็นงานอยู่ในตัว อีกหลาย ๆ เรื่องที่ว่าจะคิดออกมาให้ทางครูโอ้น แล้วคนก็สงสัยมากว่าไปทำอะไร แล้วเราก็บอก นั่ง ยืน เดิน นอน แล้วก็ไม่ทำงาน ลักษณะอย่างนี้เขาก็ยังไม่ค่อยเข้าใจ ซึ่งลักษณะนี้ก็ยังไม่ค่อยเรียบเรียงออกมาให้ ตะกี้อาจารย์ทรงพล พูดถึงว่าคงได้มาใช้ร่วมๆ กัน แล้วก็คิดว่าอย่างเรื่องเดินสายก็อยากจะให้คิดว่าเป็นการแลกเปลี่ยนอย่างครูโอ้นนี้เธอจะไม่เดินสายเลย เพราะว่าภารกิจตรงนั้นสาหัสสากันอยู่แล้วแล้วเธอก็เชื่อว่ามีคนที่ทำอะไรเยอะแยะ อย่างทางนี้ก็มีทางนี้ ทางโน้นก็มีทางโน้น แต่ในกรณีที่เราผ่านกันไปเราก็สามารถไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ อย่างธรรมศาสตร์มีอาจารย์ที่เขาเชิญเธอเลคเชอร์อย่างนี้เธอก็ไม่เข้ามาเลย แต่วันหนึ่งที่เธอมาธุระกรุงเทพฯ แล้วเขารู้ว่าเธอมาเขาก็มาเชิญเธอไปอีกทีหนึ่ง เธอถึงจะ ไปสักชั่วโมงครึ่งพูดเสร็จ หรือไปทำอะไรๆ เสร็จอย่างนี้ ก็ได้ นอกนั้นเธอก็ปฏิเสธ แต่ที่จริงเธอเป็นคนธาตุไฟๆ ล้วนๆ 100 % ก็คือถ้าเอาโปรแกรมของคุณหมอ เพ็ญประภา ทรัพย์เจริญ มาที่นี้ก็จะสืแดงทั้งหมดแต่เริ่มจากเธอรู้ความจริงเกี่ยวกับตนเองแล้วก็อาจารย์โทรขอข้อมูลได้ง่ายเธอ ก็ปฏิบัติต่อตัวเองอย่างถูกต้อง ถ้าท่านไปเห็นก็คงจะพูดว่า ท่านสุภาพบุรุษท่านนี้สุขุมคัมภีร์ภาพ แล้วก็ตรงจุดนี้ก็จะมีอาการยั้ว อาการอะไรจากสภาพการต่างๆ ไม่ใช่ไม่มีนะ ก็มีมาแต่ว่ารู้จักว่าจะทำอย่างไรก็ให้คาถาไปนานแล้วก็บอกว่าให้ยืนยัดอย่างเข้มแข็งในหลักการ อย่างละมุนละไมในวิธีการ เพราะว่าถ้ามีศักยภาพแบบนี้เรียกว่าเจริญทางปัญญา และจิตใจแบบนี้ก็ต้องดูแลตัวเองแล้วก็ให้เราสามารถที่จะ ทำงานนี้ให้ลุล่วง โดยที่ขวากนามเรารู้ว่ามีแต่ถ้าเรารู้วิธีเดินไปรู้ว่ามีมากบ้างน้อยบ้างนี้มันก็จะเจ็บน้อยลงหงุดหงิดน้อยลง และมันก็จะรู้สึกว่างานแต่ละวันที่มันผ่านไปนี้มันก็จะเป็นความสดชื่นได้ในท่ามกลางความลำบากยากแค้นทุรกันดานก็มีมากมายกายกอง ปัญหาที่เล่ามาเชื่อเลยนะค่ะว่ามันไม่ใช่แค่ที่พูดในวันนี้ เพราะว่าถ้าเราอยู่ในพื้นที่ทุกวันๆ ไปเราจะเห็นแล้วตรงนี้แหละที่มันจะได้รับการย่อยเพราะฉะนั้นมันก็จะเกิดมีการเกื้อกูล อาทร สนับสนุนกัน ถ้ารู้ความจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้และบุคคลเหล่านี้ที่ทำงานกันอยู่นี้ก็จะมีวิธีปฏิบัติการในการเกื้อหนุนทุนรอนอย่างเท่าเทียมกัน คือไม่ใช่ ด้วยวิธีการอย่างที่เคยชินแต่ว่าหลายๆ ครั้งนี้

เราจะรู้ว่าเราจะต้องทำอะไรให้คนเหล่านี้สามารถที่จะหล่อลื่นไปได้ในช่วงที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ หรือในช่วงวิกฤตบ้าง ในช่วงอะไรบ้าง แต่ว่าจะรู้ในฐานะที่เป็นคนคนหนึ่งนี้เราจะทำอะไรอย่างกับครูโอ้นนี้ก็ตัดสินใจว่าจะช่วยเธอด้วยวิธีอะไร อย่างถ้าเป็นเรื่องของทุนรอนอย่างของส่วนตัวที่เก็บมาจากส่วนที่พอจะทำได้ ก็คิดว่าหลายคนที่เขาทำงานแบบนี้ทำไมเขาไม่ค่อยเข้าไปยุ่งกับทุนที่บอกว่าจะเอามาให้หมายถึงว่าบางแห่งก็เข้าไปนะค่ะแต่ว่า

บางแห่งก็เข้าไปแบบครึ่งๆ กลางๆ บางแห่งไม่เอา อย่างครูโอ้นตอนนี้ก็ไม่เอา แต่ไม่ใช่เขาหยิ่งหรืออะไรนะค่ะ แต่ว่าเขาได้พิจารณาแล้วว่าเขาทำด้วยวิธีใดที่จะไม่ต้องมีภาระมาเพิ่มเพราะว่าทุนต่างประเทศนี้เป็นภาระมาเพิ่มให้กับคนที่จะต้องใช้ทั้งสองทั้งจิตใจและทุกอย่างมากแต่ว่ามันเป็นเจตนาดีของเขาก็ตามแต่ว่าเป็นความที่ไม่ลงตัวนะค่ะ ก็คือความรู้จักสิ่งเหล่านี้อย่างท่องแท้มันยังไม่ตรงกันทั้งสองฝ่ายก็เห็นใจทั้งคู่เลย ก็ไม่ใช่คนมีบารมีนะก็นั่งอยู่ในกองก็จะบอกได้ว่าทำยังไง เรื่องของกองทุนส่วนใหญ่ก็เป็นเรื่องคิดว่าเป็นทุนกับพวกเราเองที่ชุมชน แล้วจริง ๆ อันนี้มันก็เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในสังคม ว่าในเมื่อลูกเต้าเราเองก็ช่วยกันคนละไม้คนละมือขึ้นมา

หลายคนนี้อาจจะชอบดวงดู่แต่เดี๋ยวนี้คนหนุ่มสาวที่เขารู้เท่าทันแล้วเขาก็รู้ว่าจะทำอย่างไรอย่างในชุมชนของคุณครูโอ้นนี้ก็เริ่มขยับขะเยื้อน เคลื่อนไหวไปอีกเยอะหลังจากวันนั้นมานับว่าคนหนุ่มนี้เขาเริ่มทำอะไรจริงๆ บ้าง แล้วก็ที่ไม่ปลูกอะไรเลยมีแต่นานี้ เขาก็เริ่มเก็บต้นไม้ อะไร เพราะว่าครูโอ้นสานในเรื่องของการที่สานข้ามจังหวัดที่ใกล้เคียงเพื่อที่จะรื้อฟื้นศักยภาพของชุมชน แล้วทีนี้มันเห็นขึ้นมาได้อย่างที่ทำอยู่นี้ครูโอ้นกำลังเริ่มต้นทำ อย่างต้นไม้ต่างๆ ก็มีคนหนุ่มสาว พ่อแก่แม่เฒ่าที่ทำแล้วนี้ก็ไปหาสู่กัน พวกนี้ก็ตอดเข้าไปที่เธอบ่อยๆ แล้วก็กลับไปทำโน่นทำนี้ที่บ้านก็อาจจะเป็นเพราะว่าเห็นเธอเป็นคนแปลกหน้าแล้วทำได้ แล้วเขาเป็นชุมชนเอง ก็คงจะได้แลกเปลี่ยนกันอีกหลายกรณี แล้วเธอก็สานกับพวกที่เขาเป็นฝ่ายที่ดูแลเรื่องการเผยแพร่เรื่องของการบูรณาการได้อีกด้วย เพราะว่าเขามีเพื่อนฝูงแล้วบางที่ที่ต้องไปทำอะไรก็ไม่ได้แปลกใจนะค่ะ แต่ว่าก็เป็นความนับถือในความเป็นมนุษย์ของพวกเราที่แท้จริงแล้วก็คิดว่าโครงการของภาคีเด็กนี้ก็คงได้ออกเป็นเอกสารหรือการที่จะสรุปองค์ความรู้อะไร ออกมาหมายถึงวาระหนึ่งนี้จำเป็นแน่นอน แต่ว่าจะทำอย่างไรก็คุยกับท่านอาจารย์ทรงพลนิดหน่อยนะค่ะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ก็มีประเด็นหนึ่งที่อยากจะถามเมื่อตอนเช้านะครับก็คือว่าพบว่ามีเด็กในชุมชนนี้เขาได้ไปเล่นตามร้านคอมพิวเตอร์ตรงนี้ ผมคิดว่าก็มองในแง่ที่ดีว่าเขากำลังจับกระแสทุนนิยมเข้ามาแล้วเขาก็อยากจะเรียนรู้แต่ว่าเขาไม่รู้ว่าจะเรียนรู้อย่างไร เขาไม่รู้วิธีการที่เขาอยากเรียนรู้จริง ๆมันอยู่ตรงไหน เขาจะมีการพัฒนาจะทำอย่างไรกับสิ่งที่มีอยู่ ผมมองตรงนี้ว่าถ้าเราไม่ดึงเขาเข้ามาให้มาอยู่ตรงนี้อาจจะเป็นวิธีการจัดค่ายโดยตรงก็แล้วแต่ หรือว่าจะเป็นการจัดที่ให้เขาได้พัฒนา ผมมองว่าเขาเป็นกลุ่มเด็กกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในชุมชนเหมือนกัน อันนี้เป็นประเด็นหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งคือรู้สึกว่าที่เป็นชาวบ้านที่ว่าพ่อแม่ หรือผู้ปกครองส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้ หรือว่าเป็นคนที่ต้องกู้ต้องยืม ในบางครั้งผมว่าเด็กที่เขาอยู่ในครอบครัวเขาก็ยังทราบดีว่าพ่อแม่เขาเป็นอย่างไร แต่ว่าเห็นบอกว่ามีกุศโลบายที่ดีก็คือว่าให้เด็กเขาได้ออกความคิดเห็น เป็นประเด็นหลักไปว่าอยากจะแก้ไขปัญหา เพราะถ้าเกิดเป็นหนี้แล้วการคิดตัดสินแต่ละอย่างในการพัฒนาพืชไร่ค่อนข้างจะลำบาก มองว่าถ้าเกิดว่าจะให้เขาได้รับการอบรมก็จะมีการรณรงค์ตรงนี้ขึ้นมาไหม ก็มีสองประเด็นตรงนี้

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

คุยเรื่องประเด็นนิดหนึ่ง จริงๆ อยากได้ความร่วมมือจากปกครองท้องถิ่นนะเพราะว่าสำคัญมากเลย เขาไม่เคยคิดในมุมมองของเรา ทำไมเขาไม่เคยวางแผนว่าแผนแม่บทของหมู่บ้านน่าจะบอกว่าหมู่บ้านต้องการหรือไม่ต้องการอะไร ทำไมเขาไม่เคยที่ว่าจะให้ชาวบ้านเข้ามาคิดร่วมกัน แล้วบอกว่าจริงๆ แล้วอะไรบ้างที่ควรจะอยู่ในหมู่บ้านแล้วอะไรบ้างที่ควรจะมีการกำจัดไป เคยเสนอผ่านทางโรงเรียนว่า เรียกร้องกันให้เทศบาลควบคุมร้านเกมส์ คือไม่ให้เปิดกระเจิดกระเจิง ณ วันนี้เป็นอย่างนี้นะค่ะ พอลูกบ้านนี้ไปเล่นเกมส์ไม่อยู่บ้านอยู่ซ่องเลยแม่ก็บอกว่าไม่เป็นไรถ้าอย่างนั้นแม่ก็เปิดร้านเกมส์ให้ที่บ้านลูกจะได้อยู่บ้านด้วยแล้วมีเงินด้วย แล้วชั่วโมงละ 20 บาทแล้วคิดดูซิค่ะมันเป็นตู้ ๆ ก็บอกแล้วไง 30 – 40 ตู้อยู่ในหมู่บ้าน แต่ว่าถ้าเกิดปกครองท้องถิ่นเขาช่วยเราสักนิดหนึ่งนะในการควบคุมตรงนี้

เด็กไม่ใช่อะไรก็จะปล่อยเขาอิสระอย่างนี้ไปเลยก็ไม่ได้ แล้วที่บอกเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเกมส์ Internet นี้ เคยเข้าไปดูหาความรู้อะไรกันหรอก ก็เป็นเกมส์เป็นอะไรไปหมดเลย แล้วเด็กเต็มเลยนะ แบบเด็กตั้งแต่เล็ก ๆ ไปถึงโตๆ บ้านช่องไม่กลับ มากันแต่เช้า บางทีเปิดถึง ตีหนึ่ง ตีสองก็มี เขาเล่นกันอย่างนั้นเลยนะ เล่นกันจนเรามีความรู้สึกว่า ทางผู้ใหญ่น่าจะช่วยเราบ้าง น่าจะควบคุมอะไรตรงนี้บ้าง แล้วมันก็จะเป็นวัฏจักร พอไปเล่นเกมส์ไม่มีสตางค์ ก็ไปขโมยเงินที่บ้าน อันนี้ประเด็นที่หนึ่งนะค่ะ เราก็พยายามเหลือเกินเรียกร้องให้ปกครองท้องถิ่น เขาควบคุมบ้างเขาช่วยเราบ้าง เพราะ ณ วันนี้ที่บอก ว่าสงครามที่เลวร้ายที่สุดเลยก็คือทำยังไงที่จะให้เขาออกจากหน้าตู้เกมส์ได้ ซึ่งรู้สึกว่าเป็นเรื่องหนักมากสำหรับคนทำงานกิจกรรมทางเลือกอย่างเรา ประเด็นที่ 2 ในเรื่องของการแก้ปัญหาตรงนั้นในเรื่องของเงินทุนถึงต้องก่อให้เกิดการสร้างอาชีพให้กับเด็กๆ เราก็บอกเด็กๆ ว่า เดี๋ยวเจ้แฟ็บทำตรงนี้เสร็จแล้วมาทำอบรบกัน มาฝึกอบรบเรื่องการฝีมือกัน เพื่อที่จะเอาเงินคือพวกเราจะหาสตางค์ให้ เราก็พยายามเชื่อมกับทางเครือข่ายอย่างเยาวชนเพื่อการพัฒนาอย่างผลิตภัณฑ์ ด. เด็ก ที่เขาบอกว่าแบบรับสินค้าเราก็พยายามที่ว่าจะเอาเด็กไปฝึกอาชีพแล้วพอมีผลิตภัณฑ์มาแล้วเราจะได้เอามาเข้า ด.เด็กบ้าง อย่าง 2 คนนี้ หิ้วไปขายทุกที่เลยอย่างเงินที่กลับมาเป็นรายได้ของเด็กส่วนหนึ่งแล้วเป็นของกลุ่มรักษ์เขาซะเมาส่วนหนึ่งก็จะทำอย่างนี้ตลอดคือ ใครไปทำกิจกรรมอะไรมาก็ตัดเงินเข้ากลุ่มเป็นกองกลางไว้เพราะเราคาดหวังไว้ว่าวันหนึ่งนี้กองทุนสวัสดิการนี้จะต้องโต เป็นความหวังมากเลยว่าจะต้องมีกองทุนสวัสดิการให้กับเด็กๆ เพราะไม่มีใครช่วยเราๆ ต้องช่วยกันเอง คือเชื่อไหมค่ะ เด็กออกโรงเรียนทุกวัน ถามความรู้สึกของคนทำงานกับเด็กๆ รู้สึกอย่างไร พอรู้ว่านี้ก็ไม่ได้ไปโรงเรียนอีกแล้ว เพราะว่าคือที่บ้านเขาก็ไม่มีส่งอย่างนี้

แล้วสุดท้ายเขาก็เริ่มตั้งแต่ไปอยู่ร้านเกมส์ แล้วก็ไปอยู่โต๊ะสนุ๊ก แล้วก็ไปติดยา มันเป็นวัฏจักรอย่างนี้มาตลอดเลย แล้วหมู่บ้านก็จะเป็นอย่างนี้มาตลอด มีชุมชนหลังโรงโม่ที่แบบไปถึงปุ๊บแบบซ๊อคเลย มีอยู่บ้านหนึ่งนะค่ะ ยกตัวอย่างเป็น case อยู่หลังโรงงานอยู่กับตากับยาย ตามีอาชีพเลี้ยงวัว เวลาเราไป ยายไปไหน ไปตกปลามาให้ลูกหลานกิน มีเด็กอยู่ 9 คน มีทั้งปัญญาอ่อนมีแม่ที่ติดเอดส์ นั่งหาเหาให้ลูกอย่างนี้พอเราไปเจอ แล้วเด็กผู้หญิง 8 คนที่อยู่ในบ้าน นึกไม่ออกเลยชะตาชีวิตจะไปทางไหน คือพอโตขึ้นหน่อยก็โดนข่มขืน ข้างบ้านนี้ ขนาดเป็นใบ้ปัญญาอ่อนยังโดนข่มขืน มีลูกเล็กๆ ลูกอ่อน แฟ็บนี้นะจะมีน่าที่ว่าใครที่ไปที่บ้านเราจะพาไปดูเลยว่าช่วยคิดหน่อยได้ไหมว่าจะแก้ปัญหายังไง กรมสุขภาพจิตเข้าไป เขาบอกว่าประเทศไทยยังมียังงี้อีกเหรอ แล้วก็หายไป กรมประชาสงเคราะห์เราพาเข้าไปก็ไปจดรายชื่อเด็กแล้วก็เงียบไป คือเป็นอย่างนี้ตลอด มันเริ่มจากว่ามีเด็กในกลุ่มเรานี้ไม่ไปโรงเรียนก็มีคนมาบอกว่าเจ้แฟ็บ กบไม่ไปโรงเรียนมา 2 อาทิตย์แล้วเราก็ไปตามที่บ้าน พอไปตามที่บ้าน โอ้โฮ เจอสภาพแบบนี้ เราก็ไปที่โรงเรียน เราก็ไปที่โรงเรียนไปบอกคุณครูว่าแก้ปัญหาอะไรได้บ้างเด็กเจอสภาพอย่างนี้ ปรากฏว่าเด็กเรียนหนังสือไม่ได้เนื่องจากว่าสมัยที่อยู่ในท้องนี้แม่เขาไม่อยากให้เกิด ทั้งกินยาทั้งบีบ แล้วเด็กเกิดมาอายุ 3 เดือนนี้เขาต้องไปให้ออกซิเยนสมองแล้วพอเขาเกิดมา 6 หรือ 7 เดือน 11 วัน แล้วหลังจากนั้นพอเรียน ป. 6 ก็คือโรงเรียนประถม ยังไงก็ได้เดี๋ยวโรงเรียนเสียหน้าก็คือให้เด็กซ้ำชั้น เด็กก็อยู่ ป. 1 อยู่นั้นแหละนึกออกไหมคะ ก็เลยให้จบ ป. 6 ทีนี้ พอไปเรียนมัธยมระดับการเรียนจะต้องมีคุณภาพขึ้นมาหน่อยหนึ่ง เราก็ไปตามที่โรงเรียนๆ บอกว่าเด็กตั้ง 2,000 กว่าคน ไปตามทุกบ้านไม่ได้หรอก เราก็บอกว่าถ้างั้นไม่เป็นไร เป็นภาระของเราเองเราก็ไปดูเด็กว่าเรียนได้ไหม

เขาก็บอกว่าพี่แฟ็บหนูไม่อยากเรียนแถวนี้แล้วหนูอาย เราก็บอกว่าไปอยู่หมู่บ้านเด็กไหมไปทำอะไรก็ได้ที่ทำให้ตัวเอง คือสามารถที่จะดูแลตัวเองได้ อยากบวช ก็ไปบวชให้ ก็อยู่ไม่ได้เพราะสังคมเป็นอย่างนี้ แต่ในขณะเดียวกัน ณ วันนี้ไม่รู้ติดยาไปแล้วยัง เพราะเราก็ไปตามๆ จนไม่รู้จะทำยังไงแล้ว ก็ปล่อยจนสุดท้ายนี้เขาก็ไปอยู่ตามโต๊ะ สนุ๊ก เราไปหางานให้ทำเขาก็ไม่เอา เพราะเขาไม่เคยถูกสอนมาว่าจะต้องทำงานเพื่อที่จะได้เลี้ยงดูตัวเอง หมู่บ้านเขาก็จะรอแบบเงิน เวลาเราเข้าไปถึงปุ๊บเด็กวิ่งมาแล้ว เจ้แฟ็บมีตังค์บ้างหรือเปล่าก็ขอแบบนี้เราก็บอกว่าเราไม่มีนโยบายแบบนั้น สิ่งที่เราให้ได้ก็คือ เอาเสื้อผ้าไปให้เอาขนมไปให้หาคนที่เข้าไปดูแลว่าใครจะช่วยเด็กครอบครัวนี้ได้บ้าง เคยพาเจ้าหน้าที่เพอเอสบักค์ เข้าไปดูเขาก็ไปดูลูกของคนที่บอกว่าโดนข่มขืนเด็กเกิดมาด้วยคำช่างมัน ลองดูซิว่ามันเกิดมาแล้วมันจะเป็นยังไง แค่นี้ เขาปล่อยให้เด็กเกิดมาพอเราพาเจ้าหน้าที่ เพอเอสบักค์เข้าไปดู นี้มันต้องแบบว่าเอาแต่เฉพาะเด็กต่างชาติเท่านั้น แต่เขาขาว ๆ จมูกก็โด่งดี แต่ก็ไม่ได้อีกต้องรอจนเด็กนี้มีสัมปชัญญะที่จะเรียนหนังสือ อีกว่าจะเรียนหนังสือ

ได้ไหมอย่างนี้ แฟ็บไม่เข้าใจเหมือนกันนะว่าองค์กรอะไรต่างๆ ทำไมมันถึงยุ่งยากขนาดนี้ คือหน้าที่เราใครไปบ้านเรา เราก็จะพาไปดูว่าจะช่วยอะไรกันได้บ้างอยู่อย่างนี้แล้วเราก็ช่วยอะไรเขาไม่ได้นอกจากอยู่ประจำวันเอง เพราะฉะนั้นทุกวันนี้ต้องเรียกมาสอนว่าจะดูแลตัวเองยังไงพวกเด็กผู้หญิง ใครมันมาจับไม้จับมือใครมันมาเปิดกระโปรงนี้ไม่ต้องอย่าให้เขามาแตะต้องได้นะ วันดี คืนดีเด็กมาบอกว่า วันนั้นเพื่อนพ่อใหญ่พาหนูไปแล้วจะถอดกางเกงหนู ที่บ่อน้ำ เราก็ตกใจแล้วเป็นไง แต่หนูหนีออกมาได้ เราก็นึกว่าวันนี้มึงรอด พรุ่งนี้มึงจะรอดหรือเปล่าวะ แล้วเป็นอย่างนี้อยู่ 7 – 8 คนยังอยู่กันอย่างนั้น เราก็ได้แต่ดูแลแล้วก็กลุ้มว่าทำยังไงดีนะที่ 2 คนแล้วนะที่เดินออกจากโรงเรียนแล้วก็ไปเป็นเด็กเสริฟร้านอาหารๆ ที่เปิดคาราโอเกะ ตี 3 ตี 4 แล้วมันจะรอดได้ยังไง คือนึกไม่ออกเลยว่าเด็กจะเติบโตไปเป็นผู้ใหญ่ยังไง หมู่บ้านก็จะมีลักษณะอย่างนี้แล้วเขาก็ไม่มีการแก้ปัญหาอะไร

วันดีคืนดีก็เหมือนกับที่อาจารย์บอกว่าบางทีต้องทำทุกเรื่องจนบางทีก็คุยกันว่าเราเป็นอะไรกันแน่ วันดีคืนดีชาวบ้านหิ้วน้ำมาแล้วนี้ โรงงานมันปล่อยน้ำเหม็นลงในบ่อ ทำงานสิ่งแวดล้อมใช่หรือเปล่า ไม่เห็นสะพาย แล้วบอกว่าทำไมเหรอ เห็นมีคนเขาบอกมาว่าลูกสาวบ้านนี้ ถ้ามีเรื่องสิ่งแวดล้อมแล้วให้มาบอก แต่ดูท่าแล้วไม่ใช่ ไม่เห็นสะพายย่ามเลยแล้วก็มาบอกเราว่าจะทำยังไงดี เราก็ทำเรื่องไปเทศบาล พยายามบอกชาวบ้านว่าเขาต้องรวมกัน ณ วันนี้การแก้ปัญหาอย่างเดียวก็คือพลัง คือไม่ค่อยสนใจมันไม่มีแนวคิดในการรวมพลังเพื่อที่จะเรียกร้องอะไรมันก็จะเป็นลักษณะอย่างนี้หมู่บ้าน ก็คืออย่างที่บอกไม่ใช่ว่าเราไม่อยากแก้ปัญหาอย่างเช่นก็จะมีบอกในกรณีว่าทำไมพ่อแม่เป็นหนี้แล้วเราถึงไม่อยากให้เขา ทำไมเราไม่เจาะจงในเรื่องหนี้ของพ่อแม่เลย เพราะว่าอย่างหนึ่งเจ้าหนี้ก็คือนักการเมืองที่มีอิทธิพลนั่นแหละแล้วเราตัวผู้ใหญ่บ้าน ตัวกำนันที่หมู่บ้านเองก็คือคนเดิม ๆที่ได้ตั้งแต่ชาติที่แล้วชาตินี้ก็ยังได้อีก เราก็ไม่รู้ว่าจะทำยังไง อิทธิพลเขาก็มากแล้วพี่รู้ไหมว่าหลังโรงงานนั้นอยู่ติดถนน หลังโรงงานไม่ถึงครึ่งกิโล นั่นก็คือสลัมที่เขาบอกว่าเด็กที่ปัญญาอ่อนอยู่ ตำรวจก็ไม่เคยไปดู บ้านของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็คือเป็นที่อยู่ของตำรวจคอยมานั่งกินข้าว ที่ร้านอาหารข้างบนเป็นบ่อนก็ไม่มีใครสนใจ ก็ตำรวจไปนั่งเล่น ผมก็คิด ไม่ใช่ว่าไม่อยากทำแต่ว่าวันหนึ่งเราต้องวางตัวเองให้เป็นกลางเพราะว่าเราไม่ใช่ว่าผมจะกล้วนะแต่ผมก็กลัวจะเดือนร้อนถึงคนอื่นและเด็กๆ เพราะมันจะมีงานต้องทำอีก อิทธิพลท้องถิ่นยังมีความสำคัญสูงมาก ถ้าสมมุติว่าเราไปทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องออกตัวในเรื่องของหนี้นอกระบบ อะไรจะตามมา เขามีสโลแกนเลยนะ หนีตกหลบตาย กู้ 5,000 บาทจะต้องจ่ายรายวันๆ ละ 100 บาท ยังไม่ได้ไปหักนะ คุณจะเป็นไทได้ต่อเมื่อคุณเอาเงิน 5,000 บาทไปวางกองให้เขาแล้วคิดดูซิแบบต้องส่งผลถึงลูกใช่ไหมมันก็เป็นระบบอย่างนี้

ในเขตของป่าเขาชะเมาเมื่อประมาณสักปีหนึ่งได้แล้วได้ยินข่าวไหมต่ะ ว่ามีลุงคนหนึ่งโดนยิงตาย นั้นนะคือพวกเราก็เข้าไปทำงานตรงนั้นนะเรื่องระเบิดสัมปทานระเบิด โรงโม่หินที่ลุงนรินโดนยิงตาย ลุงนรินทำงานกับพวกเรามาตลอดเลย 2 ปีๆ ที่เราไปให้ข้อมูลจากบ้านเราขึ้นไปประมาณ 30 กิโล ตรงเขาชะเมามันจะเป็นเขตของ อบต.ห้วยน้ำมอนใช่ไหมต่ะ ที่เป็นพื้นที่ที่เราทำงาน มีเรื่องสัมปทานระเบิดหินมา ชาวบ้านเขาก็รวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มคุ้มครองสิ่งแวดล้อมโดยมีลุงรินเป็นหลัก ลุงรินแกเป็นทนายความของการไฟฟ้าเก่าแล้วไปอยู่ที่นั้น แกก็พยายามให้ข้อมูลไป ร่วมกับเราๆ ก็ไปให้ข้อมูลทุกครั้งเลยว่าเราไม่เห็นด้วยนะกับเรื่องของการระเบิดหินจะมีผลยังไง แต่มันเป็นของ สส. แล้วสุดท้ายทำงานกันมา 2 ปี ลุงรินโดนยิงตาย พอลุงรินโดนยิงตายสิ่งที่ตามมาก็คือว่าแฟ็บห้ามเข้าพื้นที่ ตำรวจก็มาบอกว่าห้ามเข้าพื้นที่ พ่อแม่เรานี้แบบกังวลเลย มันออกไปนี้มันจะได้กลับบ้านหรือเปล่ากลายเป็นเรื่องอะไรก็ไม่รู้เรื่องบ้าๆ เรื่องของอิทธิพลท้องถิ่นนึกออกไหมต่ะ มันกระทบกันทุกเรื่องไง เรื่องคุณภาพชีวิตเรื่องสิ่งแวดล้อม มันเป็นเมืองอะไรก็ไม่รู้แล้วมันก็เป็นปัญหาอย่างนี้แฟ็บเข้าพื้นที่ไม่ได้นาน จนทุกวันนี้ตำรวจบอกเลย หลัง 6 โมงเย็นห้ามขับรถเข้าไปข้างใน งานข้างในนี้ต้องทิ้งหมดเลยช่วงหนึ่ง เพราะว่ามีเรื่องอย่างนี้ไง

เรื่องของอิทธิพลท้องถิ่นบางทีเราก็งงว่าแล้วเราจะอยู่ตรงไหนนึกออกไหมต่ะ ในขณะซึ่งการตัดสินใจของคนที่ทำงานอย่างนี้นะ มันตัดสินใจยากมากเลย เราจะออกไปค้านอะไรอย่างเต็มตัว มีเด็กอยู่ข้างหลังเราสองสามร้อยคนเราจะทำยังไง เหมือนอย่างที่บอกอาจารย์จะทำเรื่องการเมืองในหมู่บ้านใช้ชื่อ กลุ่มรักษ์เขาชะเมาไม่ได้นะ พ่อแม่รู้สึกว่ามันน่ากลัวเดี๋ยวลูกเขาเดือนร้อน เพราะฉะนั้นต้องไปใช้ชื่อ กลุ่มเผยแพร่ประชาธิปไตยท้องถิ่น แล้วก็ออกไปทำงานเรื่องการเมือง พอไปทำเรื่องสิ่งแวดล้อมเจอปัญหาเรื่องอิทธิพลท้องถิ่นอีก ออกตัวมากก็ไม่ได้เพราะว่าเด็กๆ อยู่ข้างหลังถ้าเขารู้

สึกว่าลูกเขาไปกับเราแล้วไม่ปลอดภัยเมื่อไรแล้วเมื่อนั้นคือจบก็เลยบางทีงงว่าเราต้องทำยังไงแล้วมันปฏิเสธก็ไม่ได้ เพราะมันเป็นเรื่องที่ต้องทำทุกเรื่องอย่างที่อาจารย์ว่า

อาจารย์นฤมล : นึกถึงท่านอาจารย์ศิริขึ้นมาว่าแต่ว่ามันทำเรื่องแบบนี้แล้วก็แก้ปัญหาเรื่องเด็กๆ อย่างกรณีของชุมชนอีสานที่ท่านอาจารย์ได้เข้ามาร่วมเมื่อ 15 ปีก่อนก็เคยมีมาก่อนที่จะกอบกู้ขึ้นมาใหม่ก็ดูที่ต้นทุนชีวิตเขาก่อนแล้วก็ไล่ไปที่หมู่บ้านใกล้ๆ แม้แต่ว่าจะพัฒนาขึ้นมาเป็นอะไรของชุมชนแต่ต้องดูว่าภาคีนี้เป็นอะไรก่อน แล้วจะค่อยๆ ลดหย่อนปัญหา ส่วนต่างอย่างของโรงเรียนชุมชนอีสานที่ท่านทำนี้ก็รู้ว่ามีที่ดิน และดูแลเรื่องแหล่งน้ำ ละก็พืชแล้วก็กระบวนการเกษตรที่ไม่ใช่เป็นแบบเชิงเดี่ยวก็ทำให้รายได้ที่ไม่มี ที่จริงเขามี จริง ๆ เขาก็ลดรายจ่ายการไม่มีรายจ่ายคือรายได้อย่างหนึ่ง และลูกหลานนี้ก็ต้องได้กินดี ไม่ใช่เอาของไปขายก่อนแล้วก็ได้จนกระทั่งเหลือกิน พอเหลือกินก็จะขาย แล้วจะมีกระบวนการต่อไปจะเป็นการแปรรูปเรื่องอะไรต่างๆ บ้าง อันนี้อาจจะเรียนรู้จากผู้ที่มีประสบการณ์นะค่ะ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ในชุมชนไม่ใช่สังคมเกษตรชะทีเดียว เพราะฉะนั้นถ้าจะหยิบเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องของการแบบหาอยู่หากิน เรื่องเกษตรนี้มันไม่ได้แล้ว จะเป็นคนอพยพมาอยู่บ้านเช่า พออยู่บ้านเช่าก็มาทำค้าขายเล็กๆ น้อยๆ แล้วก็ไปกู้หนี้นอกระบบ เราก็พยายามคุย พยายามที่จะเอาตัวอย่างเอาเรื่องของบทเรียนในที่ต่าง ๆ ลองมานำเสนอดูว่า ถ้าการรวมกลุ่มเพื่อที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มหรือว่าการลดทอนรายจ่ายทำกันได้ไหม ก็เป็นเรื่องที่ดูว่าทำกันยากมากเลยในความรู้สึกของเขา แต่เราก็พยายามเหมือนอย่างที่บอกว่าถ้าตรงนี้มันเกิดอะไรตรงนั้นมันก็จะทำให้ลดทอนมากขึ้น แต่ว่าสิ่งที่จะบอกอาจารย์ก็คือว่าจะเล่าให้ฟังอย่างนี้ แฟ็บไม่รู้ว่าคนทำงานเด็กในที่อื่นๆ เขาต้องเหมือนเราหรือเปล่า แต่เรามันมีทั้งประเด็นร้อนประเด็นเย็น ซึ่งประเด็นร้อนก็ร้อนแบบสุดขีดจริงๆ นะ เราก็ไม่อยากจะเข้าไปเกี่ยวข้องแต่มันปฏิเสธไม่ได้ยังไง เพราะทุกครั้งที่เกิดอะไรขึ้นที่เขาชะเมา กวางตายตัวหนึ่ง ช้างตายสองตัว เขาจะระเบิดหิน ทุกคนจะถามว่ากลุ่มรักษ์เขาชะเมาทำอะไรอยู่ ตรงนี้มันเป็นคำถามที่ เราปฏิเสธไม่ได้ไง เราจะไปบอกว่าเรื่องนี้ไม่เกี่ยว เราทำงานเรื่องเด็กๆ มันก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นนี้กลายเป็นว่าบางทีต้องใช้ระบบว่าอันไหนที่เป็นประเด็นร้อนนี้ เราจะออกไปทำงานในนามของเราคนเดียว ใช้ชื่อนี้ บุปผาทิพย์ แซ่มนิล ออกไปคนเดียวเลย เอามาเกี่ยวข้องกับเด็กๆ ไม่ได้นะ ไม่ได้ไปในนามของกลุ่มรักษ์เขาชะเมาทั้งสิ้น แต่ถ้าอันไหนที่เป็นประเด็นเย็นที่เป็นเรื่องของการสร้างสำนึก เราก็บอกไปในภาคกิจกรรมนึกออกไหมค่ะ บางทีก็กลุ้มๆ กับตัวเองเหมือนกัน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ประเด็นที่อาจารย์พูดตั้งแต่ที่เราเชิญกลุ่มต่างๆ มา คนที่ทำเรื่องเด็กและเชื่อมโยงกับเรื่องอื่นๆ ด้วยนี้มันจะมีบางบทที่ต่างกันก็จะมีทั้งคนที่อยู่ในเมืองเป็นหลัก คนที่อยู่ในกึ่งเมืองกึ่งชนบท แล้วก็อยู่ในชนบท ซึ่งบริบทต่างๆ อย่างเช่น กรณีของที่ท่านอาจารย์พูดนี้ ตรงนั้นจะเป็นเรื่องของชนบทมันจะเป็นเรื่องของฐานทรัพยากรการกินการอยู่ ทีนี้ที่แฟ็บพูดนี้มันคล้าย ๆ กึ่งเมือง กึ่งชนบทแล้วก็จะมีลักษณะที่ต่างๆ กันไปแต่อันหนึ่งที่จะเชื่อมกันได้ก็คือพฤติกรรมการกินการอยู่ ไม่ว่าคนในเมืองหรือคนในชนบทก็ตาม ที่จริงของแฟ็บนี้มีต้นทุนเยอะของเด็กๆ แล้วก็ขยายไปสู่ชุมชน ทีนี้ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าอย่างบางท้องที่เขาจะจัดเวทีชาวบ้านรวมกันหรือเปล่า วิเคราะห์เรื่องของพฤติกรรมการใช้จ่ายของตัวเอง บางพื้นที่เขาสำรวจแล้วว่าเด็กนี้ไปกินขนมก็อบแก็บรวมๆ กันเงินเป็นมหาศาล หรือกินน้ำอัดลมหรือกินอะไรที่มันไม่เป็นประโยชน์ ถ้าหากว่าตรงนี้ไปสร้างฐานเด็กแล้วก็ดึงออกมาเป็นตัวเลขได้ แล้วสะท้อนไปสู่การลดค่าใช้จ่ายของชุมชนไม่ทราบว่าทำหรือยัง แต่บางพื้นที่เขาเอาตัวนี้มาเป็นตัวเล่น ชี้ให้เห็นหรือว่าตอนที่พูดถึงว่าการที่ชาวบ้านนี้ไปซื้อไข่รวบรวมแล้วการที่คุณต้องเสียเงินไปซื้อไข่ ชุมชนหนึ่งหรือว่าเครือข่ายชุมชนนี้หลายบาทอยู่เหมือนกัน ทำไมคุณไม่เลี้ยงไก่ คือการย้อนกลับมาว่าทำไมคุณไม่อุดรูรั่วของค่าใช้จ่ายให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพราะว่าตัวนี้มันถูกกระแสของบริโภคนิยมนี้มันดึงไปอยู่ว่ามันต้องจ่ายไปๆ แต่ว่าถ้าบางทีเราทำแต่ละครัว

เรือนมานึกเซฟมันนึกไม่ออก แต่ถ้ากระบวนการกลุ่มแล้วนี้นะ ใช้พลังของกลุ่มในการวิเคราะห์แล้วก็มีกิจกรรมทำร่วมซึ่งมันทำให้สเกลของการเซฟ นี้มันมีนัยยะ ต่อความรู้สึกเพราะว่าถ้าทำกระจัดกระจายนี้มันไม่ค่อยมีผล

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : อย่างที่อาจารย์บอกนี้ ทางกองทุน SIF ก็พยายามที่จะทำเรื่องนี้อยู่ แล้วส่วนหนึ่งแฟ็บก็เป็นเจ้าหน้าที่ของกองทุน SIF พยายามที่จะทำแผนแม่บท พยายามที่จะให้แต่ละหมู่บ้านเก็บข้อมูล แล้วก็สามารถที่จะบอกว่าแผนหมู่บ้านของตัวเองได้ คือหลักการเป็นอย่างนี้ แต่พอลงไปทำงานจริงๆ เชื่อไหมค่ะไม่ประสบความสำเร็จ แค่ขอข้อมูลนี้เขายังไม่ให้เลย เขากลัว พอไปถามว่ารายได้เท่าไร รายจ่ายเท่าไร เล่นหวยใต้ดินเดือนละกี่บาท เขากลัวหมดเลย กลายเป็นว่าชาวบ้านไม่ยอมให้ข้อมูลที่แท้จริง

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ใครเป็นคนเก็บข้อมูล

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ให้ชาวบ้านเป็นคนเก็บ ให้แกนนำหมู่บ้าน ถ้าหลักการของ SIF อย่างที่จังหวัดระยองทำนี้ ให้แกนนำหมู่บ้านเป็นคนเก็บข้อมูล แล้วก็สื่อสารกันอย่างดีเลยนะ แฟ็บนี้อธิบายให้ฟังตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 10 เลยนะ ปรากฏว่าพอไปเสนอเรื่องเขาจะไม่ให้ความสำคัญ คือรู้เลยว่า เราก็มานั่งวิเคราะห์นะว่า ทำไมชาวบ้านเขาถึงไม่ให้ความสำคัญ แม้กระทั่งเรื่องประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเขาเอง แต่บอกว่าตัวเขานี้มาจากไหน เป็นคนอพยพ หรือว่าเป็นคนในพื้นที่ มาอยู่ตั้งแต่เมื่อไร เขาก็ยังไม่ได้สนใจที่จะให้ข้อมูลตัวนั้น พอไล่ลงไปลึกๆ ถึงขั้นว่ามีรายได้เท่าไร นี้เลยกลัวภาษีไม่ให้ข้อมูลเลย รายจ่ายเท่าไรก็ไม่ยอมบอก หนี้สินเท่าไรอันนี้ก็ไม่บอกจนกระทั่งจะไปเจาะลึก ๆ ขนาดว่าเล่นหวยใต้ดินเดือนหนึ่งเท่าไรเพื่อที่จะมารวบรวมเป็นข้อมูลให้เห็น ข้อมูลก็ไม่ได้กลับมาที่ดีเลย อยู่ที่ผู้นำหมู่บ้านจริงๆ เพราะว่าล่าสุดนี้ แฟ็บไปดูงานที่ประจวบฯ ไปดูของผู้ใหญ่โชคชัย พอดีเห็นในช่อง 11 สนใจมากเลยว่าบ้านหนองกลางดงทำไมทำพวกนี้ได้พอไปดูปุ๊บคำตอบบอกเลยว่า มันอยู่ที่ผู้นำ แต่บังเอิญว่าผู้นำในหมู่บ้านเราก็เป็นผู้นำที่ไม่เข้าท่ามันก็เลยส่งผลถึงระบบทั้งระบบเลย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ลองแลกเปลี่ยนดู คือไปเห็นบางพื้นที่ที่เขาจัดกระบวนการอาจจะมีเป็นคนดลายๆ แฟ็บหรือเป็นคนทำกระบวนการ เขาจะเข้าไปคุยเพื่อให้รู้ว่าเป็นใครในตัวหมู่บ้านก่อน แฟ็บเป็นคนในพื้นที่จะได้เปรียบกว่าคนจากภายนอกเข้าไป เขาทำเสร็จแล้วเขาก็รู้ว่าเอาละคนนี้น่าจะมีจุดเด่นเรื่องอะไรเสร็จแล้วเขาก็เชิญมาประชุมพอประชุมเสร็จแล้วเขาก็อาจจะตั้งต้นว่าปัญหาหลักของหมู่บ้านคืออะไร อาจจะเริ่มตั้งแต่หนี้สินอย่างที่ว่า ทุกคนก็บอกว่าหนี้สิน เป็นหนี้เป็นอะไรทีนี้พอบอกว่าเป็นหนี้เขาอาจจะบอกว่าทุกคนลองกลับไปแล้วลองไปสำรวจตัวเองใช้ข้อมูลมาคุยกันหน่อยว่าเอาเท่าที่คุณเก็บได้ เอาตัวของคุณเองหรือเพื่อนบ้านที่พอจะแลกข้อมูลได้ ตัวเลขที่ถูกต้องไม่ใช่เป็นประเด็นสำคัญ แต่กระบวนการเพื่อให้ชาวบ้านเริ่มมาใช้ข้อมูลในการพูดคุยเป็นเรื่องที่สำคัญ เสร็จแล้วเวลาที่เขาเอาข้อมูลมาเทกันมันก็จะเห็นว่าเป็นหนี้เป็นสิน ทีนี้พอเป็นหนี้เป็นสินมันเกิดคำถามเราเป็นหนี้ได้ยังไง เขาก็เริ่มโยนคำถามว่าแต่ก่อนเราอยู่กันอย่างไร แล้วเดี๋ยวนี้เราอยู่กันอย่างไร พอถามว่าแต่ก่อนเราอยู่กันอย่างไร ก็มีผู้เฒ่าผู้แก่นั่งอยู่ เขาก็มาร์คตัวเข้าไปแล้วก็บอกว่า ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าซิว่าหมู่บ้านนี้ใครเข้ามาเป็นคนแรก คนนั้นเขาก็บอกว่าเขาเข้ามาเขาก็เล่า เขาเล่ามาตั้งแต่ว่าแต่ก่อนยังโง้นยังงี้เล่าผิดเล่าถูกบ้างแต่พอเขาเล่าผิด อีกคนหนึ่งจะแย้งนึกออกไหมครับ มันเป็นการตรวจสอบประวัติศาสตร์ หรือบางคนเขาเล่ามาถึงจุดนี้พออีกฉากเขาจำไม่ได้แล้วจะมีคนเสริมเข้ามา

สิ่งที่ผมสังเกตก็คือว่าเริ่มทำให้เราเห็นว่าคนทุกคนในชุมชนนี้มีบทบาทมีความสำคัญแต่ว่าเราไม่เคยเปิดโอกาสให้เขาแสดงตัวตนของเขาขึ้นมาในจุดเด่นของเขา ชาวบ้านเวลาประชุม ราชการพูดอย่างเดียวแล้วให้เขาฟัง เขาฟังรู้เรื่องไม่รู้เรื่องเลิกประชุมเขาก็ต้องกลับ แต่ว่าตรงนี้เรากำลังมองถึงวัฒนธรรมระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วย ที่แฟ็บกำลังพูดถึงสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ถ้าเราสื่อกลับไปนี้มันเป็นปัญหาเชิงวัฒนธรรมๆ ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับตัวชาวบ้านแล้วก็ผู้นำกับตัวชาวบ้านด้วย ผู้นำเองก็ผู้ใหญ่ลีตีกลองประชุม ตั้งแต่โน้นมาจนถึงปัจจุบันว่าผู้ใหญ่มีหน้า

ที่รับข้างบนไปสื่อสารทางเดียวให้กับชาวบ้าน เพราะฉะนั้นชาวบ้านฟังอย่างเดียว ชาวบ้านรับโครงการอย่างเดียว อันนี้เรามองว่าบริบทที่มันเกิดขึ้นทำไมชาวบ้านถึงไม่ตั้งคำถามชาวบ้านทำไมถึงไม่ค่อยคิด ชาวบ้านถึงไม่ค่อยมีส่วนร่วมอะไรต่างๆ ถ้าเรามองเราต้องเห็นว่าบริบทที่มันไปครอบอยู่นี้มันหยาบๆ เพราะสิ่งที่พวกเราเข้าไปทำตรงนี้มันเป็นการทวนกระแส ทวนกระแสวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ส่วนหนึ่ง จากการที่ถูกระบบรัฐเข้าไปครอบอยู่ตรงนี้

มาถึงตรงที่ว่าใครเป็นคนหาข้อมูลและก็วิธีการแนะนำข้อมูล และวิธีการที่จะเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายนี้เขาออกมา สิ่งที่สำคัญที่สุดคือกระบวนการที่ทำให้เขามีความกล้าคิด กล้าทำ กล้าพูดก็หมายถึงว่าทำให้ชาวบ้านไม่ว่าผู้เฒ่าผู้แก่หรือเด็กก็ตามเขามีความรู้สึกว่านี้คือเวทีของเขาแล้วเป็นเวทีที่เขามีสิทธิ์จะพูด แล้วเขาสามารถพูดในสิ่งที่เขารู้เพราะว่าแต่ละคนรู้ไม่เหมือนกันอย่างที่แฟ็บทำเข้าใจว่าที่แฟ็บทำอยู่ก็คือการเอาผู้เฒ่าผู้แก่มา ทีนี้พอผู้เฒ่าผู้แก่เขาได้พูดคนฟังเขานี้พอมีคนฟังเขานี้ความปิติ ความรู้สึกว่าตัวเองมีคุณค่ามันจะเกิดขึ้นเมื่อเกิดขึ้นมาความร่วมมือมันก็จะมีทีนี้ความยากมันอยู่ที่ว่าพอเราไปปลุกกระแสพวกนี้ขึ้นมาแล้ว อย่างที่อาจารย์ใครพูดที่เมื่อเช้าว่า เป้าหมายระยะสั้นระยะยาวที่มันเปลี่ยนไปเรื่อย มันเปลี่ยนไปตามต้นทุนที่เราสร้างขึ้นเรื่อยๆ ถูกไหมครับ การมีส่วนร่วมของผู้เฒ่าผู้แก่ ตัวนี้มันเป็นเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องง่ายเป็นเรื่องที่ยากเป็นคนที่ต้องละเอียดอ่อน แล้วก็ต้องมองทุกมิติแล้วก็พยายามใช้สิ่งที่มันกำลังเกิดขึ้น เป็นต้นทุนที่มันจะหนุนนำอันนี้ คือกระบวนการเรียนรู้ ที่สำคัญที่สุด แล้วที่ผมอยากจะชี้ให้เห็นอันหนึ่งๆ ที่ฟังมาที่แฟ็บเล่ามาทั้งหมดนี้ผมเพิ่งมาจากใต้เมื่อวานไปงานของท่านอาจารย์เสน่ห์ เรื่องของสิทธิมนุษยชน เราไปฟังเครือข่ายประมงพูดเราไปฟังชาวบ้านลุ่มน้ำป่าพนังอะไรต่างๆ สิ่งที่เราเห็นอันหนึ่งสิ่งที่ผมเห็นอันหนึ่งก็คือว่า ขณะที่เขาพูดถึงปัญหาเยอะแยะเลย เราเห็นพัฒนาการของเขา อาจารย์นึกออกไหมครับ เพราะปัญหามันเป็นตัวกดดันทำให้ตัวองค์กรประชาชนเดี๋ยวนี้ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้โดยวิธีใดก็ตาม แต่การที่ต้องต่อสู้ตรงนั้นนะทำให้เราต้องคิดค้นอยู่ตลอดเวลา

การที่ต้องคิดค้น ถ้าสืบสานมา 8 ปีแล้วเราลองไปดูตั้งแต่ต้นถึงปัจจุบันนี้ ถ้าหากว่าปัญหาไม่ใช่เป็นตัวกดดันเราเองก็จะไม่เข้มแข็งแล้วก็จะไม่ได้เรียนรู้ต่อการหาวิธีการต่างๆ ที่จะมาต่อสู้กับปัญหาที่รุมเร้าเข้ามาตรงนี้นะ เพราะฉะนั้นถ้ามองว่าตัวปัญหานี้มันเป็นตัวฟอสตัวหนึ่งแล้วก็ภาคใต้ก็เหมือนกัน แล้วสิ่งที่เราเห็นชาวบ้านเดี๋ยวนี้เก่ง วิเคราะห์ปัญหาแล้วเขาพูดมาจากกระบวนการตกผลึกในการวิเคราะห์ปัญหาของเขาเหมือนอย่างนี้แล้วถามว่าอย่างนี้ ชาวบ้านอื่นๆ ที่เขาไม่เห็นปัญหา แล้วไม่มีกระบวนการกลุ่มนึกออกไหมครับ ถ้าเขาเห็นปัญหาโดยลำพังแล้วไม่มีกระบวนการมาวิเคราะห์มามองอะไรนี้ เขาก็จะไม่เข้มแข็งถึงปัจจุบัน ตรงนี้ผมคิดว่าตัวปัญหามันมีทั้งข้อดีข้อเสีย คือข้อดีแน่นอนมันฟอสทำให้คนเห็นปัญหาลุกขึ้นมาแต่มันจะมีคนที่จำนนต่อปัญหากับคนที่ต่อสู้กับปัญหา ในชุมชน ทีนี้ในชุมชนเองอย่างที่แฟ็บพูดมาสิ่งที่น่าสนใจ ที่สุดขณะนี้กระแสชุมชนเข้มแข็งนี้เป็นกระแสมายา กระแสมายาที่บอกว่าชุมชนเข้มแข็งเงินกองทุนล้านบาทที่ลงไปนี้ มาลงไปเพราะไปตัดมายาว่าชุมชนเข้มแข็งแต่จริงๆ แล้วในสภาพความเป็นจริงชุมชนมีความขัดแย้ง ชุมชนมีผลประโยชน์ ชุมชนมีความรุนแรงอะไรอยู่อย่างนี้ไม่มีใครพูดถึงเลย แต่ว่าถ้าเราเจาะลงมาดความเป็นจริงตรงนี้เราก็จะเห็นว่าไม่ใช่เฉพาะที่ตรงที่เขาชะเมานะ แต่สิ่งหนึ่งที่เราบอกได้ก็คือว่าการเจริญหรือที่ไหนถ้าผลประโยชน์สูงนี้ ความรุนแรงจะมากเป็นเงาตามตัวเราจะเห็นความรุนแรงแถวภาคตะวันออก อีสเทินซีบอร์ด ไปเทียบกับที่อื่นๆ อย่างปลากะตัก หรืออวนลุงอวนลากก็ไปกับเรื่องทุน

เพราะฉะนั้นภาพที่ผมเห็นนี้ทั้งปัญหาที่เรื่องเมืองแล้วก็เมืองกึ่งชนบท แล้วก็ชนบทนี้ สิ่งเหล่านี้ที่เรียนอาจารย์ถ้าเราเอาภาพตรงนี้มาต่อจิกซอร์เราจะเห็นอะไรมากเลยแล้วเห็นว่ามิติของการพัฒนาแล้วก็มิติของการเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไขของบริบทที่ต่างกันตรงนี้ การศึกษาที่มัน เซนเทอร์ไลท์ มันทำไม่ได้เลย ระบบที่มันเซนเทอร์ไลท์นี้ไม่สามารถที่ไปเอื้อไปหนุนต่อศักยภาพที่ผุดขึ้นมาอย่างนี้มันหนุนไม่ได้ ซึ่งตรงนี้มันเป็นนัยยะเชิงนโยบาย นัยยะเชิงนโยบายที่ว่า ถ้าหากการรวมกลุ่มที่มันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เราเรียกว่า การจัดการศึกษาโดยชุมชนนะ การศึกษาโดยอัธยาศัยโดยอะไรก็ตามนี้ ถ้าลงไปดูในกลุ่มต่างๆ นี้ มันเกิดขึ้นทั้งนั้นเลย มันเกิดว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือกระบวนการเรียนรู้ของภาคประชาชนแต่เป็นการเรียนรู้ที่ต้องแลกมากับความเจ็บปวดของเขา กับอันที่สองก็คือว่ารัฐยังไม่มีอะไรเลยที่จะไปสนับสนุนการเรียนรู้อย่างนี้ ตรงนี้ผมคิดว่าเราเห็นตรงนี้มากแล้วผมคิดว่าความหลากหลายมันมีอยู่แล้ว การที่เราจัดสรรครอบตรงนี้ขึ้นมาแล้วก็สื่อกับทางด้านนโยบายนี้ก็ส่วนหนึ่งนะแล้วผมมองว่าระยะยาวคือตัวการสนับสนุนในแง่ทรัพยากรไม่น่าจะเข้า

ไปอยู่ใน แชแนล ที่เป็นของรัฐแต่ฝ่ายเดียวนะ ต้องเข้ามาสู่กลุ่มองค์กรหรือกลุ่มสถาบันของภาคประชาชนที่เขากำลังดูแลในเรื่องของการจัดการศึกษาของเขาเอง อันนี้เป็นนัยยะที่ผมคิดว่ามันจะต้องผลักดันให้ไปถึงจุดนั้นจุดที่ว่าทรัพยากรเรื่องของการปฏิรูปการศึกษานี้ไม่ได้มองอยู่เฉพาะในระบบเป็นเขต มันกำลังจัดการศึกษาเพื่อตัวเขาเอง ทรัพยากรของรัฐจะเข้าไปหนุนอย่างไร ซึ่งมันก็มีคำถามเชิงสถานภาพบทบาทของตัวองค์กรเองตรงนี้ ซึ่งผมคิดว่ามันเป็นโจทย์ที่กระบวนการหรือว่าภาคีเด็กเองมองเห็นอยู่ว่าเราอาจจะต้องร่วมกันทำแล้วเอางานวิชาการเข้ามาเสริมแล้วยกระดับตรงนี้ขึ้นมาแล้วก็ผลักดันให้เกิดนโยบายว่าทรัพยากรมันจะลงมาสู่ตรงนี้อย่างไร แต่ไม่ได้ลงมาในลักษณะที่แบบเดิมๆ มันต้องลงมาในพื้นฐานของการจัดการของเขาแล้วมันมีเป้าหมายชัดมีอะไรชัด แต่ตอนนี้เราเห็นชัดว่าความรู้ของคนในสังคมมันแตกต่างกันมากเลยระหว่างข้างบนกับข้างล่าง เพราะฉะนั้นเวทีไม่ว่าเราจะจัดที่นี้หรือจัดไปที่ภูมิภาคก็ตามถ้าการจัดเวทีมันทำให้เห็นของจริงจากข้างล่างขึ้นมาได้ แล้วขณะเดียวกันเป็นเวทีที่จูนทำให้คนในสังคมเข้าใจกันมากขึ้นได้นี้ ผมคิดว่าจะเป็นประโยชน์มหาศาล

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ในส่วนของการแก้ปัญหาของชุมชนนี้ก็คือ เป็นขั้นเป็นตอนเหมือนอย่างที่อาจารย์ว่า อย่างที่เล่าให้ฟังว่าเราทำเวทีเด็กๆ เราจะต้องออกมาว่าเด็กๆ คิดว่าปัญหาอะไรที่เขารู้สึกอยู่แล้วก็ความต้องการของเขาคืออะไร แต่มันไม่อยู่ในระดับความพอใจ คือพอเราได้ปัญหาได้ความต้องการตรงนี้ปุ๊ปนี้พยายามที่จะส่งข้อมูลให้กับปกครองท้องถิ่น เขาก็ดูไม่ค่อยสนใจเท่าไร ทีนี้เราก็เลยเริ่มคุยกันว่าทำยังไงเราอยากจะทำงาน เราจะสื่องานวิจัยแต่เราจะให้คนต่างรุ่นในหมู่บ้านมาวิเคราะห์ชุมชนด้วยกัน เราใช้ชื่อว่า มองชุมชนผ่านคนสามวัย เอาคนสามรุ่นนี้มาวิเคราะห์ชุมชนด้วยกัน แล้วมาลงท้ายกันที่ปัญหาของเด็ก ที่เขามีอยู่ในชุมชนแล้วหลังจากนั้นมาแก้ปัญหาร่วมกันอีกโรงเรียนจะช่วยแก้ปัญหาอย่างไรบ้าง ปัญหามันออกมาแล้วล่ะผลึกของปัญหาออกมาแล้ว ๆ อาจจะมีการเสนอมาก่อนแล้วหลังจากนั้นก็จัดเวที เอาโรงเรียนเอาเทศบาลเอาใครต่อใครมาเปิดเป็นเวที คือพยายามที่จะเรียกร้องกันตลอดเลยแต่ทำไมไม่รู้นะเขามองไม่เห็นภาพนะค่ะอาจารย์ มีคุณหมอคนหนึ่งอยู่ ๆ มาบอกนะว่า แฟ็บทำไงดีถึงจะเอาลูกเขาสองคนกลับมาอยู่ในกลุ่มได้แล้วเขาก็ขอโทษเรานะสมัยก่อนลูกเขาจะมาอยู่เขาไม่ให้มา เพราะว่าเขาก็หาว่าเราเป็น NGO รับเงินต่างประเทศอะไรก็ไม่รู้ เอาข้อมูลที่ไหนมาก็ไม่รู้ แล้วเขาก็บอกว่า ณ วันนี้คือลูกเขาเริ่มมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศแล้วก็ตรวจเจอฉี่ม่วงด้วย

เขาเริ่มรู้สึกว่าเขาจะสูญเสียลูกไปเขาก็มาบอกว่าทำยังไงถึงจะให้ลูกเขากลับมาอยู่ในกลุ่มเราได้ แต่ว่าช่วงวัยมันผ่านไปแล้วไง แล้วที่นี้เราก็เลยบอกไปว่าเอาอย่างนี้ไหมพี่ คือ ณ วันนี้ต้องแก้ปัญหาด้วยกันแล้ว พี่จัดการให้แฟ็บหน่อยซิทำไงเราถึงจะเปิดเวทีในหมู่บ้านได้ แล้วเอาทุกส่วนของคนในหมู่บ้านเลยทุกส่วนที่เป็นหน่วยงานทุกคนที่อยู่ในชุมชนนี้มาคุยกัน มารับรู้ด้วยกันว่าปัญหามันถึงไหนแล้ว แล้วมันก็จะหาทางออกได้เอง ก็จะเสนออย่างนี้นะ ก็ไม่มีเสียงตอบรับมาเงียบ เพราะฉะนั้นถึงบอกว่าบางทีเรารู้สึกไม่พอใจไง เรารู้ว่าจริงๆ แล้วเราน่าจะใช้กระบวนการเข้าไปจัดการได้ แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเป็นชุมชนบ้านเราเด็ก ในหมู่บ้านครึ่งค่อนหนึ่งก็เป็นเด็กเราๆ เองก็ทำงานอยู่ตรงนี้ เราอยากจะเห็นอะไรแบบนี้ แต่ก็ไม่ได้รับการตอบรับ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ผมอยากจะพูดสองประเด็น ประเด็นแรกสิ่งที่เราพบอย่างหนึ่งนี้ คือคนในชุมชนมักจะถูกปฏิเสธจากคนในชุมชนเอง อาจารย์สุรินทร์บอกว่าถ้าอาจารย์สุรินทร์พูดในสาครีเองคนไม่ค่อยฟัง แต่ว่าพออาจารย์สุรินทร์พาผู้ใหญ่วิบูลย์มานี้คนฟังคนสนใจ แต่ผู้ใหญ่วิบูลย์พาอาจารย์สุรินทร์ไปพูดที่ฉะเชิงเทรา คือเป็นวัฒนธรรมของคนไทยที่ไม่ฟังคนไทยกันเอง จะพยายามเชื่อคนข้างนอก คนภายในคล้ายๆ มันเหมือนว่าลูกหลานเมื่อวานซืน คล้ายๆ เห็นมามันก็เป็นเรื่องที่เราต้องเข้าใจเรื่องจิตวิทยาด้วย อันที่สองถ้ามองในแง่ที่ว่าอย่างที่แฟ็บทำ ที่เราเห็นว่าที่ไปดึงเอาเรื่องวัฒนธรรมไปดึงเอาผู้เฒ่าผู้แก่เข้ามาคือมันอาจจะเป็นกิจกรรมที่ไปสู่ความร่วมมือภายหลังใช่ไหมครับ การที่เราทำกิจกรรมนี้ไปก่อนโดยกิจ

กรรมที่มันไม่สร้างความขัดแย้งแต่มันกิจกรรมสนุนสนาน มันก็ค่อยๆ ดึงคนเข้ามานะครับอาจจะดึงลูกของผู้นำท้องถิ่นหรือลูกของ อบต. อันนี้ต้องมองในเชิงของการรุกสู้ในเชิงยุทธศาสตร์ยุทธวิธี ก็เป็นความท้าทายเป็นโจทย์ๆ ซึ่งผมเข้าใจว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่สุดกำลังจะหาวิธีการที่ว่าในเมื่อระบบความคิดของผู้มีอำนาจในชุมชนไม่ว่าเป็น อบต. หรือว่าผู้นำหรือนายทุนอะไรก็ตามที่อยู่ตรงนั้น

คำถามก็คือว่าการจะปรับระบบความสัมพันธ์ของคนต่าง ๆ ให้กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งจริงๆ นี้นะ มีกลยุทธ์วิธีอย่างไร อันนี้เป็นคำถามเป็นคำถามที่ว่าใครมีเทคนิคมีวิธีอย่างไรบ้างที่ไหนบ้างจะทำให้ศัตรูได้กลายเป็นมิตร ตรงนี้เป็นเรื่องที่ผมคิดว่าเป็นการที่กำลังหากันอยู่เหมือนกัน แล้วความขัดแย้งอย่างที่ว่าพอมีเรื่องของผลประโยชน์เข้าไป เกือบทุกที่อย่างโรงโม่หินอย่างที่แฟ็บพูดถึง โรงโม่นี้มีปัญหาเกือบทุกที่เลย แล้วก็ทุนนิยมซื้อ อบต.ทั้ง อบต. เลย ทีนี้ในเมื่อคนที่อนุมัติสัมปทานเป็น อบต. แล้วมันจะเหลืออะไร วันก่อนผมก็ยกประเด็นนี้ขึ้นมาถามว่ามีประชุมที่กรุงเทพฯ มีคนหนึ่งที่เขาเคยอยู่กระทรวงวิทยาศาสตร์มีกลไกในการที่ยื่นเรื่องมาที่สำนักแผน ที่เขาสามารถไปยับยั้งได้ อันนั้นหนึ่งจริงหรือเท็จก็ไม่ทราบ อันที่สองก็คือว่าชุมชนนี้ยังไม่รู้กฎหมาย ยังไม่สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือให้ตัวเองได้ เพราะฉะนั้นที่กลุ่มไปทำเรื่องให้เด็กนี้ได้เรียนรู้รัฐธรรมนูญและกฎหมายนี้เป็นเรื่องที่สำคัญมากๆ เลย คือชาวบ้านนี้ไม่ค่อยมีโอกาสได้ใช้กฎกติกาสังคมเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของตัวเองถึงแม้ว่าจะรู้แล้วก็เรียกร้องนะ หน่วยงานรัฐก็ทำเฉย สมมุตินะผมก็ถามขึ้นมา สมมุติว่าเราบอกว่ามีกติกาว่า อบต. จะต้องประชาพิจารณ์แผนกับชุมชนนะหรือว่าสมมุติว่าคุณอนุมัติไปนี้คุณจะต้องขอความเห็นชอบจาก 3 ใน 4 ของชุมชนของคนในชุมชน ผมก็ถามว่าแล้วถ้าเขาไม่ทำละ จะมีกลไกอะไรเกิดขึ้น พอดีมีนักกฎหมายอยู่เขาบอกว่าเรื่องนี้ชาวบ้านฟ้องศาลปกครองได้ ซึ่งตรงนี้หมายถึงว่าถ้าหากว่าขณะนี้มันเกิดองค์กรใหม่เกิดกติกาใหม่ขึ้นมา คือต้องทำให้เป็นตัวอย่าง กรณีของสาครีนี้มีถูกจับเรื่องของสาโท ที่อื่นผู้ว่าอะไรเขาจะจับปรับหมดที่สาครีบอกเขาไม่ประณีประนอมแต่เขาอยากให้ฟ้อง เขาอยากฟ้องเพราะว่าเขาปรึกษากับสมาคมทนายความแล้วเขาบอกว่าตัวนี้มันผิดรัฐธรรมนูญ คือเขาอยากทำให้มันเป็นประเด็นตัวอย่างว่า ปัจจุบันนี้ความเชื่อมโยงระหว่างรัฐธรรมนูญกับกฎหมายที่มันเป็นอยู่นะ กฎหมายหลายตัวที่ไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแล้วเป็นกฎหมายที่ไปกดขี่กับชาวบ้านนี้เยอะมากแต่ว่ามันไม่มีใครยกตัวนี้ขึ้นมาอย่างให้เป็นรูปธรรมชัดเจน เพราะว่าเวลาเราทำไปตรงนี้ บางครั้งเราก็ไม่รู้ว่าช่องทางการต่อสู้นี้มันอยู่ตรงไหนบ้าง

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : แฟ็บว่าสังคมไทยมีอะไรเยอะกว่านั้นอีก ยกตัวอย่าง อบต. ห้วยน้ำมอน พอไปเข้าข้างนายทุนปุ๊บ พวกเราประกาศเลยนะว่าจะฟ้องศาลปกครองทำอย่างนี้ได้ยังไง แต่ในความเป็นจริงคือ อบต. ก็เป็นวงศ์วานเครือญาติกันพี่นึกออกไหม ฟ้อง อบต. นี้มันเสียหายถึงระบบเครือญาติเป็นแถวเลยนะ ฟ้องไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ไม่มีใครฟ้อง อบต.กลุ่มนี้ญาติเป็นสาย แล้วก็อยู่ในชุมชนอย่างนี้ นี้คือมันต้องไปแก้แล้วว่ามันจะทำยังไงละ คือถ้าเราบอกว่าถ้าฟ้องศาลปกครอง นี้เราก็เชื่อนะเป็นความหวังแล้วเป็นความหวังที่เราให้กำลังใจกับชาวบ้านด้วยนะ ว่าไม่ต้องไปกลัวมัน ต่อไปนี้ อบต. มันทำอย่างนี้เหรอ เดี๋ยวเราไปฟ้องศาลปกครอง แฟ็บทำสำนวนเองเลย จะไปฟ้องศาลปกครองกันพอสุดท้ายชาวบ้านก็ไม่เอาไง บอกฟ้องได้ไงก็ญาติกันทั้งนั้นเลย คือลูบหน้าปะจมูกนะ สังคมไทยมีอย่างนี้ด้วยนะพี่คือถึงจะไม่ถูกใจกันไม่มองหน้ามองตากันแต่ว่าสืบสาวกันไปมันเป็นระบบเครือญาติ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ประเด็นตรงนี้ที่ยังไม่บรรลุในสิ่งที่ควรจะเป็น คือกลไกการตรวจสอบ อบต. เพราะปัจจุบันเราบอกกระจายอำนาจไปปั๊บ ทุกคนจะบอก อบต. อบจ. จะหยุดแค่นั้นแต่จริงๆ แล้ว อบต. อบจ. ก็ยังมีปัญหากลไกการตรวจสอบภาคประชาชน ที่มาตรวจสอบ อบต. นี้ การตรวจสอบ อบต. นี้ยังไม่มีใครพูดถึงมากนักแล้วมันก็ยังไม่มีกฎหมายที่จะไปเอื้อการตรวจสอบ

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : มีหนังสือที่เป็นสมุดเล่มเล็ก ๆ เป็นเรื่องของการตรวจสอบ อบต. ตรวจสอบเทศบาล เราก็ไปบอกชาวบ้านว่านี้ถึงเวลาแล้วเข้าไปฟังเลยนะ เราทะยุยงส่งเสริมอยู่แล้ว เราก็บอกว่าเข้าไปฟังเลยเห็นท่าไม่ดีเราก็จะได้รู้

ว่าข้อมูลเป็นยังไง ปรากฏว่าเข้าไปฟังนี้ก็คือว่าแล้วแต่ว่าเขาจะอนุญาตหรือไม่ถ้าอนุญาตให้เข้าไปฟัง คุณไม่มีสิทธิจะนำเสนอความเห็น คือเขาจะประชุมกันนะชาวบ้านก็นั่งเป็นหัวหลักหัวตอสังเกตการณ์อย่างเดียวห้ามเสนอความเห็นใดๆ ทั้งสิ้น เพราะว่าเขาไม่เปิดโอกาส ไม่รู้นะเขาว่ากฎหมายของ อบต. เป็นแบบนี้ พอชาวบ้านเขาไปบ่อยๆ ก็เบื่อเพราะว่าไปก็เท่านั้นไม่มีอะไรเขาก็หันมาสู้นอกสภากันอย่างนี้ พอสู้นอกสภาก็เอาอีกแล้วว่าเราแบบเป็นอะไรที่พาชาวบ้านไปมันเป็นวงจรเลยอย่างนี้ก็ถึงบอกว่าจริงๆ แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ทำให้เรามีความหวังมากเลยนะ แต่ว่าพอเอาเข้าจริง ๆ มันไม่ถึงที่สุดนึกออกไหมค่ะเราทำได้อย่างนี้เราไปต่อสู้กับ อบต.เราบอกเลยว่าสิทธิชุมชน มาตรามาตรา 46 นะชาวบ้านมีสิทธิเต็มที่ แต่มันไปได้ครึ่งเดียวไงมันไม่ถึงที่สุดนะซึ่งมันก็ไม่รู้เหมือนกันนะว่าทำไงมันถึงจะให้ถึงที่สุดได้เพราะบังเอิญในเนื้อของมัน ก็มีเรื่องวงศ์วานว่านเครือ เรื่องอะไรอีกเยอะแยะ เรื่องอิทธิพลท้องถิ่นแทรกอยู่ซะจนมันเป็นกำแพงหนาจนมันไปไม่ถูกช่วยถามพวกอาจารย์เขาหน่อยซิค่ะทำยังไงมันเป็นอย่างนี้จริงๆ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ที่มันไปไม่สุดนี้ คือว่ามีอยู่ในน้ำหนึ่งก็จริงแต่ว่ากฎหมายลูกที่จะรองรับนี้ยังไปไม่ถึงแล้วก็ขณะนี้นักกฎหมายเอง การตรากฎหมาย กระบวนการที่มาของกฎหมายต่าง ๆ ต้องปฏิรูปของตัวมันเองอยู่ด้วย การที่จะเอาปัญหาจากข้างล่างขึ้นไป คือพูดง่าย ๆ ว่ากฎหมายที่ผ่านมาไม่ได้มาจากข้างล่างแต่เป็นกฎหมายที่เราเอาแนวความคิดจากตะวันตก แล้วมาตราแล้วก็ประกาศใช้แล้วบังคับว่าทุกคนจะต้องรู้กฎหมาย เพราะฉะนั้นการที่จะตรากฎหมายในอนาคตนี้เป็นเรื่องของการมีส่วนร่วมใช่ไหมครับ กระบวนการการได้มาของเนื้อหา หรือตัวกฎหมาย เป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่ากฎหมายมันออกมาอย่างไรมากกว่า

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : แล้วอยากเล่าบรรยากาศให้ฟังนิดหนึ่งนะค่ะ อบต. ห้วยน้ำมอน เขาก็ไม่ได้มีความเลวร้ายอะไรหรอกนะเพียงแต่ว่าเขาเข้ากับนายทุนเท่านั้นเอง โดยปกติเราจะญาติดีกันมากเลยก็ไม่ค่อยจะเป็นปัญหาอะไรกับใครมาก แต่พอเขายกมือให้พวกนายทุนนะเขาก็ สองนาทีเท่านั้นนะเขาเดินลงห้องประชุมเสร็จเขาก็เปลี่ยนเสื้อกันหมดเลยนะ เขาไม่ยอมใส่เสื้อ อบต. เลยนะ แล้วเขาก็เดินมา บอกว่าแฟ็บพี่ขอโทษ เข้าใจนะพี่จำเป็นจริง ๆ คือทุกคนเขาก็จะมาบอกว่าจำเป็นจริงๆ แล้วเขาก็เดินไปหมดนึกออกไหมค่ะแล้วเขาก็ยังดี ๆ แต่ว่าพี่จำเป็นก็เลยเราก็ไม่รู้จะทำยังไงละแบบมันจะเป็นอย่างนี้มันจะมีลีลาของมันอย่างนี้ไม่ใช่ว่าเขากับเรานี้ตั้งตัวตั้งป้อมเป็นศัตรูกันนะ แต่พอมาอย่างนี้ปุ๊บคนนี้มาสะกิดคนนั้นมาสะกิด มันเป็นอย่างนี้ไม่รู้จะว่ายังไงที่อื่นเขาเป็นกันไหมนี้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : เดี๋ยวถามแฟ็บนิดหนึ่ง แฟ็บมองแนวโน้มไหมว่าเครือข่ายทั้งเด็กเยาวชนเองแล้วเครือข่ายประชาสังคมเองมันจะโตขึ้นไปเรื่อยๆ ไหม

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ถ้าในตะวันออกนะค่ะ ตอนนี้ค่อนข้างชัดเจนเราเติบโตค่อนข้างมากจากที่ว่าแฟ็บเห็นพัฒนาการอย่างนี้เห็นพัฒนาการจากกองทุน SIF เข้ามาก็เริ่มจะทำอะไรใหม่ๆ มีวัฒนธรรมใหม่ ซึ่งเราก็เลยได้ในโอกาสที่เป็นกลุ่มรักษ์เขาชะเมาด้วยแล้วตรงนี้เป็นบทบาทที่เราทำงาน 2 บทบาทนึกออกไหมค่ะ ไปตรวจงานที่ชาวบ้านขอเรื่องน้ำประปา ทำเป็นน้ำเพื่อเกษตรกรรมเราก็คุ ยกับชาวบ้านเราก็โยงไปถึงเรื่องว่าน้ำนี้มาจากไหน เขาก็บอกว่ามาจากอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล เราบอกเลยพี่อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลเขากำลังจะตั้งเป็นนิคมอุตสาหกรรมนะ ถ้าคนไทยสิงค์โปร์ตั้งเมื่อไรนะมันจะมีผลถึงน้ำบ้านพี่นะ เพราะฉะนั้นต้องเกาะติดเรื่องนี้ต้องไปช่วยคนหมวกแดงเขาประท้วงด้วยนะ อย่าไปปล่อยให้มันมีโรงงาน นี้คืออีกโอกาสหนึ่งที่เราถือว่าเราได้โอกาสไงค่ะ 2 ปีกับการที่อยู่ในกองทุน SIF คนอื่นคิดยังไงไม่รู้แต่แฟ็บนี้ได้ประโยชน์มากเลยเพราะว่าเราพยายามที่จะดูว่าชุมชนไหนเป็นยังไงแล้วก็วันหนึ่งเราจะเชื่อมชุมชนในจังหวัดระยองให้มันมาคิดเรื่องเดียวกันให้ได้ เราก็อาศัยเข้าไปทำงานกองทุนนี้จริงๆ แล้วมีผลประโยชน์แอบแฝงมากเพราะอยากจะเข้าไปรู้จักชุมชนในลักษณะแบบนี้ แล้วก็ได้ผลเพราะว่าส่วนหนึ่งกลุ่มรักษ์เขาชะเมาก็ได้อนิสงฆ์จากตรงนี้เยอะ ในเรื่องของการที่จะยกระดับในเรื่องของศักยภาพอย่างนี้ แต่ก่อนนี้ย้อมกันแบบขี้ริ้วขี้เหร่มากเลยไปดู

งานที่ดีรีวงศ์กลับมา ปุ๊บเด็กๆ สามารถทำกันได้ขนาดนี้ ในขณะเดียวกันก่อนหน้านี้เรามากีดกันนะว่าไม่ให้ไปเพราะว่าเราเด็กเกินไปไปทำไมไกลๆ ตั้งดีรีวงศ์ไปทำไมตั้งหลายร้อยกิโลมันไกลเกินไปอย่าไปเลย เราก็ไปต่อสู้จนกระทั่งว่า ขอให้เราไปเถอะนะค่ะเพราะเรารู้ว่าถ้าไปแล้วกลับมานี้เราจะได้อะไรแล้วเรากลับมาแล้วเราก็เอาไปอวดเขาอย่างนี้สั่งซื้อกันใหญ่ ไม่เห็นมีใครพูดสักคำเลย คือจะเป็นอย่างนี้ แต่ทีนี้อย่างตัวเองพอเข้ามาทำงานตรงนี้ แล้วเริ่มเห็นชุมชนมากขึ้น เห็นการเปลี่ยนแปลงเติบโตต้องบอกเลยนะว่า SIF นี้ทำให้เกิดอะไรใหม่ๆ ในชุมชนได้เยอะ เพราะว่าพอมันเริ่มมีการเชื่อมกันมันเริ่มเกิดเครือข่าย

เครือข่ายประชาคมภาคตะวันออกนี้ก็เกิดจากการที่งานนี้มัน Screen คนออกมากลายเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่รู้สึกว่าคิดเรื่องเดียวกัน มองเห็นปัญหาว่าต้นเหตุมันคืออะไรเหมือนๆ กัน เราก็เริ่มที่จะมาเกาะกลุ่มกันได้ แล้วก็ส่วนของเครือข่ายประชาคมภาคตะวันออกเองล่าสุด คือที่ทำพลังแผ่นดินนะร่วมกับทาง LDI เราก็เข้าไปหาทหารแล้วที่อยากเล่าให้ฟังมากเลย คือเข้าไปหาโรงเรียนนายร้อย จปร. นี้ปรากฏว่าคล้ายๆ กับพวกเราชินไชไหมค่ะจะต้องจัดงานอย่างนี้นะระดมความคิดอย่างนี้นะ แล้วก็ทำ mindmap ทหารงงมากเลย mindmap อะไรเหรอไม่รู้จักๆแต่หลักสูตรเยอรมันเราก็ไม่เป็นไรก็ค่อยๆ ปรับกันไปอะไรที่พอจะปรับกันได้จนกระทั่งวันสุดท้ายที่เราทำงานพลังแผ่นดินทหารมากระซิบว่าไม่อยากเชื่อเลยว่าชาวบ้านภาคตะวันออกเราก้าวหน้าขนาดนี้เลยเหรอ ทหารตกใจว่าเขาคิดกันได้ยังไงกับออกมาขนาดนี้วิเคราะห์ปัญหากันออกมาขนาดนี้ วิเคราะห์ทุนสังคมของภาคตะวันออกขนาดนี้แล้วจะเชื่อมโยงกันได้อย่างไรแบบว่าที่มันจะเป็นทุนสังคมที่มันจะมาแก้ปัญหาของภาคตะวันออกอย่างนี้แฟ็บคิดว่าตอนนี้กระบวนการเคลื่อนตัวของภาคประชาสังคมค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคตะวันออกนะ ตอนนี้มันเหมือนมันกรองมาแล้วไงค่ะ เหมือนมีพี่ๆ ทีมงานนี้ยังไม่ทราบ อาจารย์รู้จักไหมค่ะ พี่จำรูญที่ปราจีน พี่สมิท อาจารย์ไพโรจน์ที่ราชภัฏรำไพฯ พี่สุพัตที่ฉะเชิงเทรามีทุกจังหวัดเลย พี่กมลที่ชลบุรี เรากลายเป็นคนกลุ่มหนึ่งในขณะซึ่งกองทุน SIF เองก็เริ่มปรับตัว ว่าเริ่มให้เป็นเวทีพหุภาคี ก็คือเริ่มเอาประชาคมเข้ามาแล้วเดี๋ยวนี้เวลาประชุมSIF ไม่ได้ประชุมเรื่อง SIF เลย ประชุมเรื่อง SIF ประมาณชั่วโมงหนึ่ง แต่ที่เหลือคือใช้เงิน SIF มาประชุมประชาคม

เพราะฉะนั้นเห็นความเคลื่อนตัวของภาคประชาชน แล้วหัวใจของเรานี้เราบอกเลยว่าการเมืองภาคประชาชนเท่านั้นที่จะแก้ปัญหาได้ พอเราจัดงาน เราดึงเด็ก ๆ มาเล่นละคร มาอะไรเราประกาศชัดเจนพลังเด็ก คือพลังแผ่นดินเอาคนโน้นคนนี้เข้ามาหลอมรวมกัน ตอนนี้ภาคตะวันออกค่อนข้างที่จะเคลื่อนตัวได้เร็วมากในเรื่องของประชาสังคม แต่ในขณะเดียวกันชุมชนนี้นะ แฟ็บได้ข้อคิดอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างที่อาจารย์บอกนะว่าเราจะไม่มีเวลาหรอกเราจะไปโน้นไปนี้ไปนั่น พวกเรานะเห็นแล้วละ เรามีเพื่อนหลายคนที่ลุกขึ้นมาทำเรื่องเชิงสังคม แล้วสุดท้ายนี้คนทั้งประเทศรู้จักมันหมดเลยยกเว้นบ้านมัน เพราะฉะนั้นนี้เราเห็นไง เราเห็นบทเรียนจากเพื่อน เราไม่เอาไง พี่อาทิตย์จะรู้ดีพยายามที่จะบอกเรานะ แฟ็บต้องทำอย่างนี้ๆ พวกเราก็นั่งเออกัน ทำแต่บ้านนี้แหละเพราะปกตินี้ฐานความคิดแรกก็คือเรื่องของที่บ้าน จน ณ วันนี้ก็ยังตอบได้เลยว่าฐานความคิดสุดท้ายก็ยังอยู่ที่บ้านเราไม่ไปโตนอกชุมชน แล้วเราก็จะอยู่ ในบ้านเราชุมชนของเรานี้แหละ คือตราบใดที่ชุมชนเราบ้านเรายังไม่ดีอย่าไปคาดหวังว่าเราจะไปทำที่อื่นได้ดี เพราะฉะนั้นก็ยากเหมือนกันค่ะไม่ค่อยไปไหนแต่จะเห็นภาพชุมชน เห็นภาพกระบวนการประชาสังคม

คุณภัทรา สง่า :

คิดว่าจุดดีที่สุดของกลุ่มนี้ คือทุนที่เขามีแล้วก็คนในชุมชน เติบโต เติบใหญ่ แล้วก็บ่มเพาะกันได้ขนาดนี้จุดนี้น่าจะเป็นจุดที่ดีที่สุดแล้วก็เชื่อมต่อกับขบวนการ ทีนี้จะทำยังไงให้แนวคิดเขานี้ยั่งรากได้ดีรากหญ้าเขาเกิดแล้วก็แตกได้งดงามดีมากเลย ทีนี้ว่ามันก็จะมีตัวระบบในเชิงของวัตภาพที่อาจจะเป็นข้อจำกัดอีกหลายๆ อย่าง ซึ่งเขายังไม่มี แล้วก็เราจะเอากระบวนการอื่นที่มันหนุนเสริมยังไงที่จะช่วยตรงนี้ให้มันดี เพราะว่าอย่างของแฟ็บจะเกาะติดยังไงเขาก็ต้องเอาให้ชุมชนนี้เข้มแข็งให้ได้ ในเชิงของบุคคลนี้เราจะเห็นว่ากลุ่มนี้เริ่มเข้ามาทดแทนได้มากขึ้นเรื่อยๆ แล้วมันจะเปลี่ยนรูปโฉมโครงสร้างของสังคมและชุมชนได้ ตอนนี้กลุ่มเติบโตทดแทนเป็นผู้ที่จะกุมอำนาจในการที่จะเลือกหรือไม่เลือก ใคร ใช้สิทธิ์ในการเลือกตั้ง เพราะว่าเราบอกว่าระบบเครือญาติยังไงก็ฝังแน่นตระกูลในหมู่บ้านมันมีอยู่ไม่กี่ตระกูลหรอก ทีนี้น้อง

ของเราจะมีความต่าง หรือความคิดวิเคราะห์แล้วเขาเติบโตเราเห็นแล้วความถูกต้องที่เรามีจิตสำนึกสาธารณะนี้มันจะลอมชอมยังไงกับความเป็นเครือญาติมันจะประสานกันยังไงได้ในการที่จะทำตัวนี้ให้มันแกร่งกล้าที่เราประกาศว่าอีก 10 ปีเราจะเปลี่ยนโครงสร้างใหม่เข้าไปเทคโอเวอร์การจัดการตรงนี้ เราชูธงแล้วเราจะจัดการยังไงกับมัน

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

วันนี้เราอย่างนี้เลยนะค่ะ ถ้ามีการเลือกตั้ง ก่อนวันเลือกตั้งเราจะมาคุยกันเราจะมาวิเคราะห์กันเลยว่าเราควรจะเลือกใคร คือพูดง่ายๆ นี้มันไม่มีใครดีหรอก แต่ต้องเอาเลวน้อยสุด นี้ก็คือว่าต้องมาวิเคราะห์กันเลยว่าจะเลือกใคร มีบางกรณีที่พวกเรารวมตัวกันว่าไม่เลือกใครเลยเพราะเอาไม่ได้เลยแม้แต่คนเดียวเราจะเล่นอย่างนี้ค่ะ แล้วข้อสำคัญ คือเห็นอย่างหนึ่งเมื่อก่อนก็ไม่เคยคิดว่าอิทธิพลของกลุ่มนี้มันจะครอบคลุมไปถึงพ่อแม่ผู้ปกครองอะไรเท่าไรนัก แม้กระทั่งเรื่องการเมือง แม่แฟ็บนี้เขาชอบผู้สมัคร สว. คนหนึ่ง เขาท่องทุกวันเลยว่าเขาจะไปกาเบอร์ 1 แต่พอถึงวันที่พรุ่งนี้จะเลือก สว. พวกเราก็จะมาประชุมกัน แล้วเราก็วิเคราะห์ว่าเราควรจะเลือกใครๆ ที่เราเห็นภูมิหลังคือที่จะเห็นว่าถ้าเกิดเขาได้เข้าไปแล้วจะมีบทบาทมากที่สุด เราก็ตกลงว่าเราจะเลือกเบอร์ 11 ทุกคนเลือกเบอร์ 11 หมด ปรากฏว่าแม่แฟ็บนี้ท่องมาเป็นเดือนเลยนะว่าจะกาเบอร์ 1 แต่พอไปกากบาทจริงๆ เขาก็กาเบอร์ 11 ตามพวกเรา ๆ ก็ค่อนข้างตกใจ แสดงว่าคือกลุ่มนี้มีอิทธิพลทางความคิดที่ค่อนข้างได้รับการยอมรับมาก แม้กระทั่งเรื่องการเมืองเราก็เลยมีความหวัง แต่ ณ วันนี้คือทำได้แค่นี้ไง ก็คือว่าทำเป็นกระบวนการเลยใครที่เลือกตั้งได้นี้ถึงเวลามาคุยกันว่าจะเลือกใครที่นี้มันก็สำคัญอย่างหนึ่งก็คือว่าเราเองเราก็ต้องเกาะติดสถานการณ์โดยในฐานะที่เราเป็นผู้นำกลุ่ม อย่างวันนี้เราบอกว่าน้องๆ ยังรู้ไม่เท่าเราทั้งหมดเราบอกว่า เบอร์ 11 ดี น้องเขาเลือกเบอร์ 11 แต่ในขณะเดียวกันมองในมุมกลับนะ ถ้าแฟ็บเป็นคนที่มีนอกมีในมีผลประโยชน์แอบแฝงกับเบอร์ 1 น้องก็ต้องเลือกเบอร์ 1 ตามเรา เพราะฉะนั้นตัวเองอย่างหนึ่งนี้ก็อาศัยอย่างนี้อาศัยพี่ๆ อาศัยเพื่อนๆ คือช่วยๆ กันฉุดรั้งแบบเขาบอกว่าจิตใจของคนนี้ถ้าไม่มีการฉุดรั้งมันจะไหลลงสู่ที่ต่ำเพราะฉะนั้นนี้เราก็ไม่ได้มั่นใจนักไงว่าเกิดมาเพื่อเป็นคนดี นี้มันไม่ใช่ไง แต่ว่าการที่เราคิดได้อย่างนี้เพราะว่าเรามีปัจจัยแวดล้อมที่ดี อาศัยพวกพี่ๆ อาศัยเพื่อนๆ ช่วยกันดึงช่วยกันวิพากวิจารณ์ จนวันนี้ก็เลยออกมาเป็นรูปแบบนี้

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

ถ้าเรามองว่าถ้าเราได้ตัวน้องซึ่งเป็นตัวที่จะไปเกี่ยวตัวพ่อตัวแม่ปู่ย่าตายาย คนในชุมชนถ้าเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่นี้เกิดได้มันเป็นเหมือนภาพที่ชัดเจนเพราะอย่างโครงการวิจัยระยะยาวนี้ก็จะมี อบต. ที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องประมาณ 40 ทุกอบต. ไม่มีที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนเลยแม้แต่บาทเดียว งบประมาณของรัฐไม่ปรากฏเลย ก็น่าตกใจว่าเกิดอะไรขึ้นใช่ไหมค่ะ แล้วก็ มันก็มีคำถามเกิดขึ้นว่าการผลิตซ้ำของชุมชนมันจะเกิดขึ้นได้อย่างไรในเมื่องบประมาณนี้มันไม่ถูกให้มาเลยแม้แต่นิดเดียว มันกลายว่าหน้าที่ของบ้านใครก็บ้านมันที่จะดูแลลูกตัวเอง จิตสำนึกตรงนี้ว่าเด็กเป็นของชุมชนผู้ที่จะดำรงต่อจากเรามันไม่ได้เกิดขึ้นเป็นเรื่องลูกใครก็ลูกมัน อย่างน้อยบอกว่าขับมอเตอร์ไซร์ชนกันออกไปดูไม่ใช่ลูกเราไม่ใช่ญาติเรากลับบ้าน เด็กคนนั้นก็อาจจะถูกทิ้งไว้ตรงนั้นใครจะช่วยเหลือตรงนี้ เราจะปรับตรงนี้ยังไงให้มันคนเหล่านี้เข้ามาทดแทนแล้วมีการมองว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของชุมชนอย่างอิสลามนี้บัญญัติไว้เลยนะว่าเด็กนี้คือพันธะ ของพ่อแม่ผู้ใหญ่ทุกคนในชุมชนต้องดูแล ถ้าไม่ทำคือคุณเป็นคนนอกรีดนอกศาสนาคุณไม่ทำไม่ได้ จะทำยังไงให้ตรงนี้โครงสร้างที่ว่าคนของเรานี้เข้าไปนั่งเป็นกรรมการ พปช. ไม่ใช่คนอื่น คนในบ้านเราเท่านั้นแหละ แล้วก็ประธานฝ่ายจัดการก็อาจเป็นผู้มีผลประโยชน์เป็นเจ้าของบริษัทก่อสร้างสารพัดแล้วเราจะต่อรองยังไงกับอำนาจอย่างนี้ที่จะจัดการในท้องถิ่นเราให้ได้

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : ตรงนี้ค่ะเหมือนอย่างที่บอกพี่คิดดูนะ แฟ็บทำงานมา 8 ปี วันนี้แฟ็บมาบอกพี่ว่าแฟ็บคาดหวังว่าอีก 10 ปีข้างหน้านี้น้องแฟ็บนี้น่าจะได้เข้าไปบริหารจัดการท้องถิ่นแต่ในขณะเดียวกันพี่คิดดูซิค่ะว่าเราใช้เวลาเท่าไรเราใช้เวลาเกือบ 18 ปี เกือบ 20 ปี ในการที่จะบ่มเพาะคนเหล่านี้แล้วพื้นที่อื่นๆ ละ มันไม่ใช่คิดว่าสมัยหน้าหรือมันไม่พอ

ไงนึกออกไหมค่ะมันใช้เวลานานมาก เพราะฉะนั้นในการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกระบวนการสังคมในเชิงการเมืองนี้แฟ็บว่าคำตอบมันอยู่ที่เดียวก็คือเรื่องของการบ่มเพาะอย่างเดียวแหละมันเป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย เหมือนอย่างที่บอก ณ วันนี้พูดกันทุกครั้งเลย ที่มีเรื่องการเมืองเรื่องอะไรเข้ามานี้ว่านี้เราต้องอดทนนะ เพราะไม่ใช่วันของเราไง เราต้องอดทน แต่ 10 ปี ข้างหน้านี้แฟ็บคาดหวังเลยนะว่าพวกนี้ยกทีมแน่ ๆ น้องมันโตต้องเลือกมันแน่นี้ คือมันใช้เวลานานนะ พี่คิดดูชุมชนแฟ็บชุมชนเดียวใช้เวลา 20 ปี แล้วชุมชนอื่นๆ ละมันอย่างเดียวคือต้องผลิตซ้ำต้องตอกย้ำกันอย่างเดียว

คุณภัทรา สง่า : เพราะฉะนั้นระบบใหญ่ก็อาจจะเป็นตัวช่วยทำให้การจัดการเทคนิคมันเรียนรู้ได้เร็วบางอย่างก็ต้องผ่านประสบการณ์เพื่อที่จะทำให้มันเกิดขึ้นได้ในเครือข่ายและเกิดขึ้นได้เร็วในเงื่อนเวลา แต่คุณภาพนี้ไม่ได้ลดลง แล้วก็เราจะไปเกี่ยวก้อยยังไงกับมหภาคซึ่งให้เขาเอื้อเราเพราะคนเหล่านี้เขาก็ใช้ภาษีของเราที่ทำงานอยู่ที่จะมาเอื้อให้เราแทนที่เราจะต้องใช้พลังต้องใช้เวลาสัก 50 คน แต่ถ้ามีคนมาเอื้อก็อาจจะใช้แค่ 1 คนแล้วก็เอาเวลาที่เหลือเหล่านี้ไปสร้างเครือข่าย คือเราจะต้องขายความคิดเพราะการนำเสนอโดยเอกสารนี้ไม่ค่อยเท่าไร แต่การนำเสนอด้วยคนนี้มันกระตุ้นจิตวิญญาณ มันจะเกิดจิตสำนึกสาธารณะทุกคนอยากจะทำในบ้านเกิด เพราะทุกคนต้องมีที่เกิดมีที่อยู่มีที่กินถ้าให้ทุกคนเกิดความรู้สึกนี้ได้ก็กลับไปช่วยกันดูแลฟื้นชุมชนไทยให้ทำอย่างนี้มันจะหย่นเวลาลงไปอีกเพราะคนมันจะมากขึ้นมันจะได้เร็วขึ้นแล้วก็คิดว่ายังไงก็เด็กนี้คือคนที่จะต้องขับเคลื่อน แต่เราเป็นผู้ใหญ่ก็จะต้องหาทางที่จะเกื้อให้มันเกิดให้ได้

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา : อย่างวันนี้ อบต. ทุ่งควายกินนี้เราเจาะได้บางส่วนเนื่องจากว่าลูกเขาอยู่ในกลุ่มเราไงแล้วเราก็ทำให้เขาเห็นนะว่าลูกเขาได้รับการส่งเสริมนะเวลาจัดงานวัฒนธรรมนี้ พ่อแม่มาดูนี้ลูกเขาก็เป็นโฆษกภาคสนามมีงานทุกคนมีงานได้รับการชื่นชม แบบอย่างนี้เขาก็เลยเริ่มมองว่าถ้ากลุ่มรักษ์เขาชะเมามันก็ดีเหมือนกันนะอะไรอย่างดีแต่ว่าถ้าเป็นอย่างเทศบาลนี้ผลประโยชน์ล้วนๆ เลยนะยังเจาะไม่เข้าเลยแล้วเหมือนอย่างที่บอกนะเขาก็ไม่ค่อยพิสวาทแฟ็บเท่าไรหรอกเพราะฉะนั้นมันก็เลยคลายๆ กับว่าคุยกันไม่ค่อยได้ไงเราก็ไม่คุยกับมันเทศบาลที่บ้านนะนายกเทศมนตรีมีอาชีพอะไร เป็นนักการพนันนะ นึกออกไหมค่ะ

อ.นฤมล : ดิฉันได้ตรงที่เรื่องความหลากหลายที่อาจารย์ว่าตะกี้สาเหตุมันเป็นยังไง เราก็ต้องมาคิดกัน แล้วกับเรื่องของครูโอ้นเธอก็เริ่มเข้าไปในเชิงที่ว่าจะมีข้อมูลหลายๆ อย่างที่มีความสนใจอย่างมีข้อมูลว่าพื้นที่ป่าตรงนั้นห่างไป 10 กิโลเมตรจะเป็นภาคอุตสาหกรรม แต่เรื่องของข้อมูลเราใช้วิธีเก็บข้อมูลโดยสไหล ไปกับตัวเด็กคือว่าเริ่มจากที่ว่าตัวเธอด้วยมั่งเธอไม่รู้จักเด็กแต่เด็กรู้จักเธออยู่แล้ว เพราะฉะนั้นไปกับเด็กเธอก็เริ่มหาข้อมูลแล้วก็ไปเชื่อมกับพวกไฟฟ้าอุตสาหกรรม.....

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

มีอย่างนี้ด้วยนะค่ะเหมือนอย่างที่บอกว่าเพราะชุมชนเป็นชุมชนกึ่งเมือง ถ้าเราพูดถึงชาวบ้านนี้ไปพูดให้คนในตลาดเขาดินบอกว่า ชาวบ้านนี้ถ้าในสมองเขาก็จะเป็นพวกทำนาทำไร่อยู่รอบนอกเขาไม่รู้สึกว่าตัวเองเป็นชาวบ้านเขาก็เลยไม่รู้ว่าเขาจะต้องร่วมกับใครเพราะว่าไม่ใช่ชุมชน ไม่ใช่ชาวบ้านเขาเป็นชาวตลาด เขาจะรู้สึกยังไง แล้วมีอีเรื่องหนึ่งนะที่แฟ็บเจอปัญหานี้กับตัวเองซึ่งแฟ็บรู้เสียใจมากเลยนะ วัดข้างบ้านนี้คือวัดแฟ็บนี้อยู่วัดเขาดิน แล้วก็อีกหมู่บ้านหนึ่งข้างๆ หมู่บ้านหนองกระพ้อ เขาก็น่ารักเขาก็พยายามที่จะทำวัฒนธรรมแต่ขณะซึ่งเราทำของเราๆ ทำไป 2 ปี ทีนี้เขาก็เริ่มจากทุนที่โรงเรียนเขาก็พยายามที่จะแบบว่าทำวัฒนธรรมมีดนตรีไทยมีอะไรก็พยายามที่จะเปิดดนตรีแบบให้ผู้ปกครองมาดูพยายามทำงานวัฒนธรรมเราก็รู้สึกว่าแบบดีใจเขาทำวัฒนธรรม

เราก็ไปคุยกับเขาว่าแฟ็บจะช่วยอะไรได้บ้าง คือกับคุณลุงคนนี้ก็รักใคร่กันนะค่ะ คือเขาเป็นรุ่นพี่ในหมู่บ้านคือเป็นคนร่วมสมัยเหมือนกันคือมีอะไรเมื่อก่อนนี้เราคุยกันได้เราก็ไปบอกเขาว่านี้ดีจังเลยเห็นด้วยที่เขาทำวัฒนธรรมนี้กลุ่ม

รักษ์เขาชะเมาจะช่วยอะไรเขาได้บ้าง แบบเราก็เสนอตัวตั้มนี้อยู่ในหมู่บ้านนั้นเขาก็ส่งข่าวมาบอกว่าให้ตั้มกับชัยนี้ไปช่วยกัน เพราะว่าเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนนั้น ทีนี้ตั้ม เจ้แฟ็บไปด้วยเผื่อจะได้ไปช่วยอะไรเขามั่ง แต่สิ่งที่เราไปแล้วเราเจอนี้เรางงเลยไม่ชอบเลยนะสภาพแบบนี้แล้วกลายเป็นเหมือนกับเป็นปัญหา คือ ว่าพอเราไปบอกเขาว่าเราจะช่วยอะไรเขาได้บ้างกลุ่มรักษ์เขาชะเมา เขาก็หน้าเขาจริงใจมากเลยนะเพราะเขาบอกเราว่าไม่รู้ว่าแบบชวนตั้มมาแล้ว ตั้มจะชวนแฟ็บมาด้วยคือบอกตรง ๆ เลยนะแฟ็บอย่ามาเลย คือถ้ามาแล้ว เหยี่ยเป็นภาษาบ้านนะค่ะแปลว่าพี่ เหยี่ยจะหมดพวกเลยเพราะว่าถ้าเกิดแฟ็บมานี้นะคนอื่นจะเชื่อแฟ็บหมดเลยแล้วก็จะไม่เชื่อเหยี่ยๆ จะหมดโอกาสไปเลย เพราะฉะนั้นแฟ็บอย่ามาเลย อาจารย์เคยเจอแบบนี้ไหม ในขณะเดียวเราไม่เคยคิดแบ่งแยกไงเราไม่เคยคิด วัดข้างบ้านทำวัฒนธรรมเราก็ดีใจมันจะได้เกิดอย่างนี้เยอะๆ ขึ้นทุกที่ไง เราก็อยากเอาเด็กเข้าไปช่วยไงแต่กลับกลายเป็นว่าเจอยังงี้ เพราะเขาบอกเลยว่าถ้าเราเข้าไปเราเป็นปัญหากับเขาแน่นอนเลย

เพราะเราได้รับการยอมรับ เราทำมาก่อนแล้วถ้าเกิดว่าเราไปอยู่ตรงนั้นแล้วเขาจะหมดโอกาสไป แฟ็บแบบทรุดเลยขี่มอเตอร์ไซร์กลับบ้านแบบหน้าเหี่ยวเลย คือไม่คิดว่ามันจะเป็นแบบนี้ ซึ่งเราคิดว่าบ้านเราไม่ใช่บ้านเขาดินแต่บ้านเราคือจังหวัดระยองของเรา ภาคตะวันออกของเราประเทศไทยของเรา มันมีการกีดกันด้วยอะไรก็ไม่รู้แล้วมันไม่ควรที่จะเป็นอย่างนี้ไง แฟ็บก็ไม่เข้าใจตอนแรกก็พยายามอธิบายว่าแต่ว่าหนูไม่เคยคิดว่ามันเป็นเขาดินหรือเป็นหนองกระพ้อคือมันก็เป็นเหมือนกันเดี๋ยวเราช่วยกันเขาเลยตัดสินใจบอกแฟ็บตรงๆ ว่าแฟ็บกลับบ้านไปเถอะ อย่ามาเลย แฟ็บยังนึกชมเขานะว่าดีที่เขาบอกแฟ็บตรงๆ ไง แฟ็บก็พยายามมาวิเคราะห์นะเขตการปกครอง นี่รุนแรงขนาดนี้เลยเหรอมันกลายเป็นหมู่บ้านนี้เขาจะมีหน้ามีตามีชื่อเสียงเราไม่ได้คิดไง ตั้มก็แบบนั่งหน้าเสียเลย แบบกลับมาก็ว่าเราไม่น่าไปเลย บางทีนะครับหมู่บ้านเมื่อก่อนก็จะนี้พี่ตั้มเขาเล่าให้ฟังเมื่อก่อนก็จะเป็นหมู่บ้านติดกันก็เป็นวัด พอถนนตัดผ่านก็ไม่พบกันแล้วเป็นคนละหมู่บ้านคนละ อบต. แล้วก็ขัดแย้ง อย่างที่บอกพวกเราก็เลยซวยเลยจะไปของบ อบต. ก็ไม่ได้ อบต.บอกว่าเป็นเด็กเทศบาล ไปของบเทศบาลๆ ก็บอกว่าไปใช้งบ อบต. กลายเป็นมากีดกันพวกเราอีกนะมามีสังกัดเป็นคนในพื้นที่โน้นพื้นที่นี้รำคาญมากเลยที่อื่นเขาเป็นกันไหมนี้ นครปฐมเป็นหรือเปล่า นครปฐมก็จะมีปัญหา อบต. อย่างนี้เหมือนกันเราจัดค่ายวัฒนธรรมอย่างนี้ครับเราเชิญเขามาเป็นหัวหน้า เราจัดที่อำเภอแกลงแต่นายอำเภอเขาชะเมามาแทนเราก็ยังงง ๆ อยู่ คืออาศัยขึ้นๆ ลงๆ ตามสภาพการได้รับความเมตตา ถ้าช่วงไหนที่แบบว่าคนที่เขาอยู่ในหน่วยงานหัวหน้าหน่วยงานเขาสนใจเราเขาเอากับเรานี้กลุ่มเราจะเฟื่องมากเลย ถ้าช่วงไหนที่เขาไม่เอากับเราๆ ก็แบบกลายเป็นเศษอะไรไปเลย ระบบไม่ได้ยอมรับอะไรเลย

เหมือนตอนที่หัวหน้าอุทยานเขาคนเก่าเขาสนใจงานเราบางทีเขาก็ชวนพวกเรากินข้าวชวนพวกเราไปคุย เราไปอบรม เขาเอาเราไปแลกเปลี่ยนให้กับเจ้าหน้าที่ป่าไม้นะ ได้เห็นว่าเราเป็นคนท้องถิ่นแล้วได้มีส่วนร่วม ยุคนั้นเราเฟื่องฟูมากเลย เดินเข้าเดินออกอุทยานนี้แบบว่าทำงานเข้มแข็งมาก พอเปลี่ยนหัวหน้าคนใหม่นี้เป็นปัญหา ไล่เราออกจากอุทยาน คือตอนนั้นใจเราก็หลายอย่าง เวลาพอทำงานเข้าจริงๆ เราต้องอาศัยวุฒิภาวะด้วยไง คือถ้าเป็นเมื่อก่อนมาไล่ๆ อย่างนี้แบบเชิงเป็นเรื่องแล้ว ตอนหลังไม่ได้ต้องอธิบายก่อน เราไม่ได้ต้องการชื่อเสียงเรา ไม่ได้ต้องการอะไรนะ มันเป็นแค่บ้านเราแล้วเราก็อยากจะคือมันมีเหตุอย่างนี้หลังจากช้างตายใช่ไหมค่ะ หัวหน้าคนนี้เขาก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องยุ่งยากสำหรับเขามาเลยมันทำให้เขาต้องไปรายงานอธิบดี เราก็บอกว่ามันไม่ใช่ความผิดของเรานะ ทีนี้พอเสร็จตรงนั้นเสร็จปุ๊บนี้เจ้าหน้าที่ก็ไปเจอลูกกวางเขาก็จับลูกกวางมาเลี้ยง หัวหน้าเขาก็ปรารถนาดีมากเลย เขาไปซื้อขวดนมมาแล้วก็ไปไล่นมแล้วก็มาป้อนลูกกวางแบบ ไอ้เราก็พอมีคนมาบอกเราว่ามีลูกกวางเราก็โทรไปหาเพื่อนที่มูลนิธิคุ้มครองฯ ว่ากรณีอย่างนี้ทำยังไงดี ด้วยความหวังดีจัดเจ้าหน้าที่ก็บอกว่า พี่แฟ็บต้องแบบพยายามส่งเขาคืนแม่เขาให้เร็วที่สุดไม่ได้นะเดี๋ยวเขาติดคน เราก็หวังดี ขับรถไป 2 ทุ่มแล้วเข้าไปหาหัวหน้าไปบอกเขาว่าหัวหน้าค่ะได้ข่าวว่าจับลูกกวางมาพอดีนี้แฟ็บไปถามเพื่อนที่ทำหน้าที่หน่วยช่วยชีวิตสัตว์

เขาบอกว่าน่าจะทำอย่างนี้ๆ เท่านั้นแหละเป็นเรื่องเลย หาว่าไปสอนเขาแล้วก็ประมาณว่าเขาเป็นป่าไม้ทำไมเขาจะไม่รู้อะไรประมาณนี้แล้วก็ประมาณออกไปเดี๋ยวนี้เลยเธอไปให้พ้นหน้าฉันเลย เราก็ตกใจแต่ไหนแต่ไรไม่เคยมีใครทำกับเราแบบนี้ไง เรามีความรู้สึกว่ากับอุทยานนี้เหมือนพี่เหมือนน้องเหมือนญาติ เราทำโครงการทำให้เด็กๆ รู้สึกว่า

คนอุทยานนี้เป็นคนที่มีคุณประโยชน์กับเรามากเพราะเขาดูแลรักษาป่าให้เรา เอาข้าวสารอาหารแห้งไปบริจาค ทำให้ลูกเขารู้สึกชื่นชมพ่อเขาที่เป็นเจ้าหน้าที่อุทยานนะที่เสียสละนะทั้งที่ลับหลังมันก็ไม่ค่อยดี ทั้งที่เราก็พยายามที่จะไม่พูดถึงไงเราก็พยายามบอกว่าเด็กๆ นี้รู้สึกว่าเป็นพระคุณมากเลยเราพยายามที่จะเชื่อมตลอดเลยนะ แล้วอยู่ๆ แบบมาไล่เราอย่างนี้เราก็แบบช่มใจมากเลยนะ สุดท้ายเราก็ขอประทานโทษค่ะ แต่เราก็เชื่อว่ามันน่าจะจัดการได้คือมันก็เลยกลายเป็นว่าเราก็เริ่มเบื่อไง ทำไมหัวหน้าคนที่แล้วไม่เป็นอย่างนี้ทำไมหัวหน้าคนนี้เป็นอย่างนี้ เราก็เลยค่อยๆ ช่วงนั้นก็อึดอัดนิดหนึ่งพอเปลี่ยนหัวหน้าคนใหม่มาอันไหนคุยได้ก็คุยไปอันไหนคุยไม่ได้ เราก็ถอยออกมานี้ก็เลยบอกว่าจริงๆ แล้วมันขึ้นลงตามคนที่เขาเป็นหัวหน้าหน่วยงาน

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : วันนี้น่าสนใจมาก เป็นกรณีพิเศษ ตั้งแต่ภาคีเด็กจัดมานี้นะอันนี้เป็นครั้งแรก

คุณชวนันท์ ทราพันชัย : ก็เห็นมีโครงการซื้อพื้นที่เพื่อขยายไปถึงเขาอ่าววงในไม่รู้ว่าเครือข่ายของภาครัฐเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าของป่าอาววงในซึ่งเป็นเขตรอยต่อ 5 จังหวัดเขามีการตอบรับกับโครงการนี้ไหมมีการสนับสนุนอะไรต่าง ๆ ไหม

กลุ่มรักษ์เขาชะเมา :

ก็สนับสนุนหมายถึงว่าซื้อที่ได้ก็ดีไงเพราะว่ามันเป็นที่ป่าสงวนที่มีคนครอบครองนึกออกไหมค่ะ เพราะฉะนั้นการที่มีคนครอบครองนี้ จะได้มาก็คือจะต้องเปลี่ยนเป็นเงินให้เขาไง ทีนี้ยังรบกันอยู่เลยนะค่ะกับหมู่บ้านตรงนี้ เพราะว่าเราบอกว่านี้คือถ้าทำโครงการนี้แล้วเราใช้หลักสัญชาตญาณของสัตว์ไง ถ้าเขารู้ถึงความปลอดภัยเขาจะไปเอง ในขณะเดียวกันชาวบ้านเองก็จะต้องกระตือรือร้นในการที่จะเฝ้าระวังอยู่จะไล่ใช้แบบเสียงดังงู่ ทีนี้หมู่บ้านตรงนั้นมันเป็นหมู่บ้านที่เขามีปมอยู่แล้วไงเพราะเขาบุกรุกที่ดินมาแต่ไหนแต่ไรอยู่แล้วไง เขาก็เลยอยากจะทำให้หมู่บ้านเขาเป็นหมู่บ้านปิดที่ไม่ต้องมีใครมายุ่ง แต่พวกนี้ก็ยุ่งกับเขาจังเลย พยายามที่จะเอาโครงการอะไรไปให้ พาเขาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่โน้นที่นี้ เขาไม่อยากเปิดตัวเลยทีนี้มันก็เลยมีปัญหาที่ผู้ใหญ่บ้านไงเวลาสื่อสารกับเรานี้เออใช่ เห็นด้วย ใช่เห็นด้วย แต่ว่าพอเรากลับปุ๊บนี้นะเขาจะบอกชาวบ้านอีกอย่างหนึ่งไงว่านี้พวกเราอย่าไปให้นะ ถ้าให้นะอีกหน่อยมันก็กินมาถึงที่ของเราหมดแล้วมันก็จะเอาที่คืนเหมือนอย่างที่ทำโครงการหมู่บ้านที่แล้ว เออแบบมาร่วมก็มาไม่ร่วมก็อย่าร่วม เราก็แบบทอดผ้าป่ากันไปเรื่อย พอดีก็มีหลายส่วนนะค่ะ ก็มีพระอาจารย์ท่านหนึ่งที่ท่านทำสวนป่าลันปิยะวงศ์อยู่นะค่ะ ท่านก็เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลัก

ในเรื่องของทำโครงการ ทอดผ้าป่ากันทีนี้ถามว่าทางอ่าววงในทำอะไรกันนี้เขาเห็นด้วยไหม เขาเห็นด้วยไงแต่ว่ามันไม่มีเงินให้คือเห็นด้วยหมดเลย ในหลักการนี้ดีมากแต่ว่าเงินนี้หาเอาเองนะ นี้ก็คุยให้ ผบทบ. ฟังนะ ผบทบ. เขาบอกว่าเห็นด้วยเพราะว่ามันจะเป็นการแก้ปัญหา ระยะยาว เดี๋ยวเรามาช่วยกันเรื่องผ้าป่า ใครบอกว่าติดต่อกับใครได้ก็พยายามเอาโครงการไปเสนอหมด เพราะว่ายังไงค่ะอยากทำให้ตรงนี้เป็นจริงเป็นจังมั่ง ช่วงก่อนไปเรียน มสธ. นะค่ะแฟ้บเรียนพัฒนาเด็กและครอบครัวนะ ไปเรียนนี้ที่ตอนแรกที่บอกเรียนไม่จบเรียนกฎหมาย เรียนกฎหมายนี้เซ็งมากเลยสมัยนั้นนะ รสช. ครองนะแล้วมันก็ลบแรงงานสัมพันธ์ไหมค่ะ แล้วมันก็มาออกข้อสอบว่าเรื่องกฎหมายแรงงานสัมพันธ์นะแล้วเราจะเอาอะไรไปตอบนะก็มันลบไปแล้ว เราก็แบบโมโหมันเขียนด่าไปประมาณ 4 หน้ากระดาษแล้วตั้งแต่นั้นมาก็เลิกสอบเลยเพราะมันไม่เข้าทำก็กลับบ้าน วันหนึ่งเราเปิดร้านหนังสือไหมค่ะมีเด็กคนหนึ่งเขาก็มาบอกว่าเจ๊แฟ้บนี้หนูไปถามพ่อว่าตอนเด็กๆ เจ้แฟ้บเรียนเก่งหรือเปล่าพ่อเขาเคยเป็นครูสอนประถมไง แฟ้บก็ตกใจมากเลยเขาบอกว่า ไปถามได้ไงแล้วพ่อตอบว่าไง พ่อเขาบอกว่าเจ้แฟ้บนี้เรียนเก่งเราก็นึกในใจว่า ตายแล้ววันนี้เราเรียนไม่จบ เราเรียนไม่จบแล้วเราเป็นใคร เราเอาอะไรไปสอนลูกเขา นึกออกไหมค่ะ เครดิตทางสังคมตรงนี้มันสำคัญเหมือนกันทีนี้ พอเด็กพูดถึงแฟ้บก็ถามว่าแล้วโบทำไมถึงไปถามพ่ออย่างนั้นเขาก็บอกว่า ก็หนูไปเล่าให้พ่อฟังว่าเจ้แฟ้บสอนอะไรหนูเยอะแยะเลย รู้สึกแบบนี้ถ้าพ่อแม่เด็กเขารู้สึกว่าตัวคุณเองนี้ยังเรียนไม่จบแล้วจะมาเอาอะไรไปสอนลูกเขาใช่ไหมค่ะ วันรุ่งขึ้นแฟ้บเลย

ไปสมัครเรียน มสธ. แล้วก็เรียนจบแล้ว ทีนี้วันที่ตอนที่ไปอบรมเข้มนี้เขาก็ให้เขียนเป้าหมายแห่งชีวิตว่าจะทำอะไร ส่วนของตัวเองนี้เป้าหมายแห่งชีวิตนี้จะทำอยู่ 2 เรื่องเท่านั้นแหละก็คือทำโรงเรียนโรงเล่นให้มันแบบเป็นจริงเป็นจังเกิดขึ้นมา แล้วอีกส่วนหนึ่งก็คือเชื่อมป่าตะวันออกให้ทั้งหมด คือพอบอกว่าเป็นโครงการทางช้างผ่านปุ๊บเป็นปัญหามากเลยนะ วันนั้นถ้าคนเข้าใจว่าเชื่อมป่าตะวันออกนี้ คนเขาจะเห็นภาพ แล้วจริงๆ ที่ตั้มเล่าให้ฟังว่ามันเป็นถนนเส้นเล็กๆ ตั้มไปมาแล้วมันเป็นถนนเส้นเล็กๆ

เราเห็นภาพว่าถ้าซีกหนึ่งมันเป็นอุทยานใช่ไหมค่ะแล้วถนนเล็กนิดเดียวเองประมาณถนนเส้นเล็กๆ ที่ชาวบ้านเขาสัญจรมันจะเป็นระหว่างเขาชะเมากับแก่งห่างแมวของจันทบุรี แล้วเราก็นึกภาพ ถ้าเราปลูกป่าจากขอบถนนนี้มองไปจนถึงอ่าวลึอในเกือบ 200 ไร่ไม้เรือนยอดมันชนกันเมื่อไรนี้มันหมายถึงว่าป่าตะวันออกนี้มันได้เชื่อมติดกันอีกครั้ง อยู่ๆ เราก็ทำกันไปแบบทอดผ้าป่ากันไปอยู่ๆ มีถนนกว้าง 6 วา ถนนเส้นใหม่มาตั้งไม่ใช่เส้นเก่าด้วยคือก่อนหน้านี้ประธาน อบต. เขามาบอกแฟ็บว่าแฟ็บนี้เดี๋ยวจะทำถนนให้ตรงเลยทำอย่างดีตรงกลางทางช้างผ่านเราก็ดีๆ ค่ะเราก็นึกว่าเขาจะขยายถนนนะแบบขยายข้างทางออกมาใช่ไหมค่ะ ปรากฏว่าเส้นเก่าก็อยู่เหมือนเดิมแต่มันมีถนนเส้นใหม่กว้าง 6 วา เตรียมพร้อมที่จะลาดยางแฟ็บก็หยุดปุ๊บถนนมาได้ไงนะแล้วก็โทรไปหาปลัด อบต. พี่ถนนมันมาได้ยังไงมันงบประมาณของอะไรนี้ อบต. บอกว่ามันไม่ใช่งบ อบต. หรอกแฟ็บมันไม่เคยมีการพิจารณาเรื่องนี้เลย เราก็ตายแล้วเงินมันมาจากไหนละนี้แฟ็บก็โทรไปหาป่าไม้ที่เขาชะเมาป่าไม้อำเภอก็บอกว่ามันมีถนนตั้งแต่เมื่อไรพี่ไม่เห็นรู้เรื่องเลยแฟ็บก็โทรไปหาป่าไม้ที่แก่งห่างแมวพี่ถนนมันอยู่ในแผนหรือเปล่านี้ มันมีถนน 5 เส้นแต่มันไม่มีเส้นนี้มันมาได้ไงเดี๋ยวพี่ให้ปราบปรามเขาไปดู พอปราบปรามเข้าไปดูเสร็จปุ๊บแล้วก็เข้าไปเช็คต่อว่าปราบปรามเขาว่าไงพี่เขาบอกว่ามันไม่มีต้นไม้ใหญ่เลยมันไม่เป็นไงหรอกแต่แฟ็บติดใจไงมันทำอะไรในเขตป่าสงวนนะ แฟ็บเช็คไปที่เขตศรีราชาไม่มีใครรู้เรื่องเลยแสดงว่ามันทำอะไรในพื้นที่ป่าสวงนโดยที่ว่าไม่ได้มีคำสั่งออกจากเขตนี้มันทำได้ยังไงแฟ็บก็ไม่ได้ถามอะไรมากนะ

ถามไปถามมาก็ว่าถนนเส้นนี้มาจากไหนปรากฏว่างบประมาณปีนั้นก็ไม่มีเรื่องของการสร้างถนนนะ แต่ว่ามีข่าวว่า ทางปลัด อบต. กับ หัวหน้ากิ่งอำเภอเข้าไปชี้ๆ แล้วมันก็เลยมีถนนขึ้นมา ทีนี้เขาทำไม่ถูก เพราะมันผิดขั้นตอนมาตั้งแต่แรกมันก็เลยสร้างไม่ได้ มันก็เลยโดนระงับ ชาวบ้านก็ด่าแฟ็บใหญ่เลยนะหาว่าตัวเองอยู่ตลาดแล้วก็ไม่รู้ว่าชาวบ้านเดือดร้อน เพราะว่ายกระดับกลายเป็นเจ้าแม่เลยไงระงับถนนได้แบบช่วงนั้นเซ็งมากเลยใครๆ ก็แบบไม่มีใครตอบเลยว่าถนนมันมาจากไหนพอเราไปถามๆ กลายเป็นว่าถนนนี้สร้างไม่เสร็จเพราะว่ายกระดับเป็นเจ้าแม่เลยพี่ระงับถนนแต่เดี๋ยวนี้ก็ช่างมันกลับมาตกลงกับพวกพี่ที่ทำโครงการทางช้างผ่านนี้ว่าเอาไงดีพี่มันเป็นแบบนี้ไอ้สถานที่เราตั้งเต้นท์ตอนที่เราจัดงานตรงนั้นกลายเป็นกลางถนน แล้วมันก็กลายเป็นถนนอุทยานแล้วก็ถนนเส้นเก่าแล้วก็มีป่ามาหน่อยหนึ่งแล้วก็เป็นถนนเส้นใหม่กว้าง 6 วา แล้วก็ถึงจะเป็นป่ากลายเป็นว่าเราต้องปลูก 2 ข้างทางคือต้องซื้อทางนี้ด้วยแล้วต้องซื้อทางนี้เพิ่มอีก มันก็อันนี้เป็นความจริงนะค่ะว่าที่เหตุเกิดในหมู่บ้านเลยนะค่ะไม่รู้ว่ามันมาได้ไงแล้วก็เงียบๆ ไปแล้วเขาก็วิ่งสัญจรกันไป เราก็กัมหน้ากัมตาปลูกต้นไม้ไป ทอดผ้าป่าไปเรื่อย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : ผมคิดว่าเราได้อะไรเยอะเลย วันนี้ได้สัมผัสทั้งพลังทั้งจิตวิญญาณ ที่นำเสนอมาเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมน่ายินดีมาก แล้วเข้าใจว่าแฟ็บก็คงจะบ่นไปอย่างนั้นเอง แต่ว่าคงกัมหน้ากัมตาทำไปเรื่อยๆ แล้วคงเห็นคุณค่าของมัน ถึงแม้ว่าเราจะทำในจุดเล็กๆ แล้วกำลังขยายผล ขนาดนี้เท่าที่ดูความเคลื่อนไหวภาคประชาชนทั่วประเทศการก่อตัวขึ้นมาเป็นสถาบันการเรียนรู้ของภาคประชาชนนี้มันแพร่หลายมาก ซึ่งกลับมาภาคใต้ก็มีมหาวิชยาลัยศรีธรรมมาโศกราชอะไรทำนองนั้นนะ เป็นของศิลปิน 15 จังหวัดเป็นของศิลปิน 15 จังหวัดจับตัวเป็นเครือข่าย แล้วเขาคิดจะสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านแล้วก็สอนให้เด็กรุ่นใหม่อะไรต่างๆ แล้วก็มีสถาบันศึกษา สถาบันสลาตันเกิดขึ้นเยอะแยะไปหมด เพราะฉะนั้นสิ่งที่ทางเขาชะเมาทำนี้มันก็คงจะขยายผล มันเริ่มจากกระแสเล็กๆ ไปสู่กระแสใหญ่ของภายใต้ที่เราเรียกว่า การศึกษาภาคประชาชน สถาปนาตัวของมันขึ้นมาเองแล้วเป็นสถาบันของชุมชนที่จัดเรื่องของการเรียนรู้คิดว่ามันคงก่อตัวเป็นเครือข่ายข้ามภาคได้อย่างเช่น ของครูโอ้นแล้วสิ่งที่เราพบในหลายๆ จังหวัดก็คือว่า มีคนที่ทำอย่างแฟ็บอยู่ไม่น้อย แต่ว่าเป็นส่วนเล็กๆ ซึ่งเราคิดว่าน่าจะมีการประสานเครือข่ายยกระดับสิ่งเหล่านี้ขึ้นมามีความ

เป็นอิสระของตัวเองแต่มีการเชื่อมโยงๆ ที่จะถ่ายทอดประสบการณ์แล้วก็ใช้ประโยชน์ว่าตรงนี้ทำแล้วนี้ได้เรียนรู้ข้ามจุดกันอย่างไร ซึ่งที่พี่ปุ๊พูดถึงเราจะเอาองค์ความรู้เหล่านี้ไปเร่งยกระดับการเรียนรู้ของภาคประชาชนอย่างไร ถ้าเราทำกระจัดกระจายกันอยู่นี้มันก็คืออยู่ในจุด แต่ทำยังไงให้คนอื่นได้มีโอกาสเรียนรู้เราแล้วเราได้เรียนรู้จากคนอื่นด้วย ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าเครือข่ายตรงนี้คงจะเป็นเป้าหมายของทางภาคีแล้วก็ของทางหลายๆ ฝ่ายเราเอง เราคงไม่มีศักยภาพแล้วก็ไม่มีความสามารถที่จะไปทำระดับข้างล่างได้อย่างกลุ่มของแฟ็บแต่เราก็มาคิดกันว่าหลังจากที่เราฟังจากข้างล่างแล้วตัวเราเองเราจะปรับบทบาทของเรายังไงที่เป็นประโยชน์กับข้างล่างให้มากที่เท่าที่จะมากได้ ตรงนี้ผมคิดว่าเราอยู่ในกระบวนการเดียวกันเป็นกระบวนที่เรากำลังทำเรื่องของปฏิรูปการเรียนรู้ภาคประชาชน ขอขอบคุณแฟ็บแล้วก็คณะเป็นอย่างสูงที่สละเวลามาในวันนี้ ขอบคุณครับ.

อานาปานสติภาวนา และโยคะฝึกจิตพิชิตโรค

จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ และ
ทีมงานโครงการร่มเยาวพุทธ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

วันนี้เราได้รับความกรุณาจากทีมของท่านอาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ ผมแนะนำอาจารย์สักนิดหนึ่ง อาจารย์จบปริญญาตรีศึกษาศาสตร์บัณฑิต (วิทย-คณิต) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน จบปริญญาโท คณะสิ่งแวดล้อม จาก ม. มหิดล ปกติอาจารย์ยังสอนวิทยาศาสตร์ที่โรงเรียนสตรีวิทยา ก่อนหน้านั้นอาจารย์เคยเป็นสารพัดโรค ก็มีภูมิแพ้ หวัดเรื้อรัง เจ็บคอ มือชา เหนื่อยง่าย ความดันต่ำ เป็นลม เลือดจาง เข่าเสื่อม หลังจากนั้นท่านอาจารย์ได้ไปศึกษาโยคะ ได้อบรมอาณาปานสติที่สวนโมกข์ข์ แล้วก็มาฝึกฝนปฏิบัติร่วมสองปี จากนั้นพบว่า เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยของอาจารย์หายไปหมด

หลังจากนั้นอาจารย์ก็ปวารณาตัวเป็นวิทยากรสอนเรื่องโยคะ อาณาปานสติมาโดยตลอด และจัดฝึกอบรมให้คน ถ้าผมดูจากสถิติ ก็ครึ่งหมื่นเข้าไปแล้ว ทั้งจัดในนาม "ร่มเยาวพุทธ" แล้วก็ไปจัดให้กับบริษัท ห้างร้านต่างๆ เช่น บริษัทโตโยต้า โรงพยาบาลรามาธิบดี นักศึกษาม.ศรีนครินทรวิโรฒ สหพันธ์มังสวิรัตแห่งประเทศไทย เป็นต้น อาจารย์ได้อุทิศเวลาทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับสังคมเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตใจ ผมคิดว่าขณะนี้เป็นเรื่องที่โลกกำลังต้องการ ผมก็ขอขอบพระคุณในนามทางภาคี แล้วก็ขอเรียนเชิญอาจารย์แนะนำทีมงาน และเข้าสู่รายการครับ

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ที่จริงแล้วดิฉันคงไม่ได้มีความสามารถอะไรมากมาย แต่ดิฉันสนใจเรื่องเด็กมานานแล้ว ขณะนี้เรามักจะแบ่งแยกเด็กกับผู้ใหญ่ ดิฉันมีความคิดอย่างนี้ จึงจับเด็กไปอบรมที่สวนโมกข์ ครั้งที่ดิฉันไปอบรมครั้งแรกความรู้สึกของเราก็คือ อยากให้ลูกเราได้พบสิ่งเหล่านั้นบ้าง เมื่อกลับมาลูกสาวก็เล่าให้เพื่อนๆ ฟัง แล้วก็ชวนเด็กไป ครั้งแรกคิดว่าไม่กี่คน แต่พอจริงๆ เด็กกลับสนใจ ขณะที่ดิฉันสอนวิทยาศาสตร์ สอนไปก็ได้คุยถึงหลักความจริงของธรรมะ ซึ่งเป็นหลักของวิทยาศาสตร์ คุยไปเรื่อยๆ เด็กที่สนใจก็มีมากขึ้น

พอเดือนเมษา ปี 2539 ก็ชวนเด็กไปสวนโมกข์ข์ แต่ว่าไม่ได้จัดในนามของโรงเรียน ครูสอนวิทยาศาสตร์ฉะนั้นครูไม่อาจจะพาเด็กไป ถ้าต้องไปขออนุญาตโรงเรียน โรงเรียนก็จะบอกว่าไม่ใช่หน้าที่โดยตรงของเรา แต่ว่าอยากจะพาไป ก็เลยบอกเด็กว่า ถ้าคุณพ่อคุณแม่ลูกให้ไป ครูก็ยินดีพาไป รอบแรกที่พาไปมี 32 คน ต้องเหมารถไฟเป็นตู้ ขณะนั้นที่ไปเกิดปัญหาขึ้นหลายอย่างเพราะเราไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของที่สวนโมกข์ข์ กลุ่มที่จัดอยู่อานาปานสติ 9 วันเป็นคอร์สของผู้ใหญ่ ดราวนี้เด็กเข้าไป พอเขาจัดให้เด็กเข้าไป 32 ที่ ก็คือเด็กด้วย ผู้ใหญ่ด้วย ครูบาอาจารย์และผู้

ปกครองด้วย ก็เกิดปัญหา เพราะทางสวนโมกข์ข้ไม่ได้เตรียมรับสถานการณ์ไว้ตรงนั้น ทำให้เกิดการชุลมุนหลายอย่าง แต่มีผู้ใหญ่ที่ไปอบรมจำนวนมาก เลยเข้าใจว่าเด็กกับผู้ใหญ่ในสังคมจริงๆ แล้ว เราไม่ได้ประสานกันให้สนิท ก็เลยทำให้มี 2 พวกเกิดขึ้น พวกหนึ่งบอกว่า เด็กมาก็ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ดีมากเลยที่เด็กอายุแค่นี้มีโอกาสได้เข้าวัด ดูซิเรากว่าจะมาก็อายุตั้ง 40 กว่าแล้ว แต่อีกกลุ่มหนึ่งบอกว่า เขาต้องการที่จะมาฝึกสมาธิ เด็กเข้ามาทำเสียงดัง ควรจะจัดเฉพาะคอร์สเด็ก ก็จะเกิดการขัดแย้ง จนกระทั่งพระอาจารย์เข้ามาจัดการให้ พระอาจารย์เลยต้องจัดให้เป็นคอร์สของเด็กโดยเฉพาะ โดยเราก็จะแยกจัดอีกกลุ่มหนึ่ง

ดิฉันได้ดำเนินการ ถ้าถามว่า อะไรดลจิตดลใจให้อยากจัด เพราะหลังจากที่ไปสวนโมกข์ ซึ่งปีนั้นที่จริงดิฉันไม่ได้ไปสวนโมกข์นาน บางท่านอาจจะเคยไปมามากกว่าดิฉัน ความรู้สึกนึกคิดที่ว่า ทำไมเราอยากจะได้สมาธิ โดยการเริ่มต้น ก็แสวงหาที่โน่นที่นี่มาหลายที่ แล้วรู้สึกว่าไม่ตรงกับความรู้สึก ก็ไปสวนโมกข์ เจอเด็กคนหนึ่ง ตอนนั้นน้องเขาอายุ 20 กว่าแล้ว ก็ไปบวชชีพราหมณ์ ดิฉันก็ไปบวชชีพราหมณ์เหมือนกัน คือความตั้งใจว่าเรียนจบโทแล้ว ถ้าจบทันก่อนที่จะกลับมาโรงเรียน ก็อยากจะไปบวชชีพราหมณ์ให้สงบสักพักหนึ่ง ก็ไปเจอน้องคนหนึ่งบอกว่า มาบวชแล้วสงบ ก็ถามเขาว่า อายุยังน้อย มาอยู่ทำไม น้องคนนั้นตอบว่า ตอนเด็กๆ ครูเคยพามาที่นี่ ตอนนั้นไม่ได้พามาศึกษาอะไร เพียงแต่เห็นความสงบร่มรื่น แล้วก็เห็นพระปฏิบัติ ความรู้สึกที่เข้าไปตรงนั้น จุดที่ดิฉันเห็นว่า เด็กคนหนึ่ง ที่ไม่ได้สัมผัสกับการที่จะต้องอบรมอะไร แต่ได้สัมผัสกับสิ่งที่มองเห็น สัมผัสกับความเยือกเย็น ความสงบของทั้งพระอาจารย์และธรรมชาติ เด็กคนนั้นบอกว่า ครั้งนั้นก็ประทับใจ แต่ไม่รู้ว่าไปเก็บอะไรไว้ได้ พอโตขึ้นทำงานแล้วแกเกิดปัญหาวุ่นวาย ชั่วความรู้สึกตรงขณะหนึ่ง ที่ไม่รู้จะทำอะไรดี เกิดปิ๊งในความสงบล้ำลึกที่มันอยู่ในจิตใจของเขาขึ้นมาว่า ควรจะไปสงบอะไรสักนิดหนึ่ง เพื่อจะได้เกิดสติ ที่จะคิดต่อไปว่าจะทำอะไร

ดิฉันต้องการเพียงแค่นี้ จากการจุดประกายของน้องคนนี้ เขาก็ได้ลามาสงบอยู่ 5-6 วัน ดิฉันก็ปิ๊งในความคิดอันนี้ทันที ก็อย่างที่ท่านอาจารย์พุทธทาสเขียนเอาไว้เป็นคำพูดสุดท้ายว่า **"ศีลธรรมของยุวชน คือสันติภาพของโลก"** ดิฉันอาจจะไม่ได้เข้าใจลึกซึ้งอย่างที่ท่านอาจารย์ต้องการ แต่ความรู้สึกของครูคนหนึ่ง ความรู้สึกว่า ถ้าเกิดลูกๆ ของเรา ได้มีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เขาสามารถรับรู้รับฟังในสิ่งเหล่านี้ได้แล้ว เขาจะสามารถแก้ปัญหาได้ในชีวิตของเขา จากเด็กคนนั้นที่ไม่ได้รับความสงบเยือกเย็นแม้แต่นิดเดียว แต่เขามาปิ๊ง แล้วก็สามารถที่จะนำมาใช้ได้ในภาวะที่ขณะนั้นกำลังสับสน ดิฉันหวังเพียงว่า เขาตั้งสติขึ้นมาได้ แค่ตั้งสติได้ว่า เราอย่าเพิ่งตัดสินใจอะไรนะ แล้วเมื่อสงบได้แล้ว ปัญญาเกิดขึ้นมา เขาก็สามารถที่จะนำมาใช้ได้

ตรงนี้ดิฉันพาเด็กไปทุกคอร์สทุกครั้ง ดิฉันไม่ได้หวังว่า กลับมาปั๊บ จะเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนละคน เรียบร้อยเป็นผ้าพับ กลับมาสามารถทำกิจกรรมได้อย่างมีสติตลอด ดิฉันไม่ได้หวังขนาดนั้นเลย หวังเพียงแค่ว่า ถ้าเกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ที่มันจะทำให้ตัดสินใจไปในทางที่ผิด ขอหยุดคิดสักนิดหนึ่งก่อนที่จะตัดสินใจ ดิฉันต้องการเพียงแค่นั้น เพราะเด็กๆ ที่ไปนี้ จะคิดว่าพามาตัดนิสัยเหรอ บางทีพ่อแม่ก็พูดว่า พ่อแม่เอาไม่อยู่แล้วให้ครูเอาไปตัดนิสัย ท่านคงทราบว่า พ่อแม่บางคนท่านพูดหนักกว่านี้ ดิฉันไม่ต้องการเอาเด็กไปตรงนั้น ดิฉันเพียงต้องการให้เด็กปิ๊งอะไรขึ้นมาสักนิดหนึ่ง ปิ๊งอะไรไว้แล้ว เก็บการปิ๊งนั้นเอาไว้ในจิตใจ แล้ววันหนึ่งพอเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้นก็สามารถที่จะเอาตรงนั้นมาโดยอัตโนมัติ ความต้องการเพียงแค่นี้ พยายามที่จะพาเด็กไปตั้งแต่รุ่นที่ 1 ถึงรุ่นที่ 2 รุ่นที่ 3 มาตลอด บางครั้งเด็กอาจจะพูดคุยเสียงดัง ตอนหลังเราอาจมีวิทยายุทธมากขึ้น ตอนเย็นกลางคืนทุกคืน ก็เรียกมาคุยกันแบบแม่แบบลูก มาคุยอบรมกัน ลูกนะเป็นอย่างนี้นะ จนกระทั่งหลายๆ รุ่น พอรุ่นที่ 3 เด็กจะได้มากตรงที่ว่าเขาเริ่มเข้าใจ

ดิฉันได้ประมวลแล้วว่า ถ้าเราไปเข้าคอร์สหลังผู้ใหญ่ เด็กจะทำตัวลำบาก แต่ถ้าเด็กไปเข้าคอร์สก่อนผู้ใหญ่พอไปเข้าเสร็จปั๊บ เด็กตั้งหลักไม่ได้ เราก็บอกว่า ลูกนะเดี๋ยวผู้ใหญ่เข้ามา ที่นี่เขามีกฎว่ายังไง กฎของความเงียบ คือจะต้องเงียบ เราจะไม่ไปเที่ยวพูด ถ้าพูดคุยกัน เราก็มีการปรุงแต่งความคิดตามที่เขาพูดอย่างนี้ๆ เราก็ไม่มีสติของตัวเอง เราก็เลยต้องนั่งเพื่อให้เกิดความสงบ บางครั้งยังคิดว่ามีเด็กบางคนที่พาไปรุ่นแรก ๆ แค่เข้าไปที่สวนโมกข์ ไปเจอแค่ความสงบ ไม่เสียงดัง แกร้องไห้เลยแล้วบอกว่า อาจารย์ขาหนูอยู่ไม่ได้ เงียบเหลือเกิน แล้วแกก็ร้องๆ วันละ 3 มื้อ

นะค่ะ หยุดร้องเฉพาะตอนทานอาหาร เด็กโตนะค่ะไม่ใช่เด็กเล็ก ม. 4 แล้ว แกยังร้อง แต่พอค่อยๆ ใช้เวลา เดี๋ยวให้ฟังพระอาจารย์บ้าง ให้ดูสิ่งโน้นสิ่งนี้บ้าง ให้แกรู้สึกว่าความสงบนั้นก็มีประโยชน์มากนะ ไม่ใช่เป็นความน่ากลัวหรือว่าเป็นความที่รู้สึกสัมผัสแล้วมันขัดแย้ง พอหลังจากนั้นชั่วเวลาไม่กี่ชั่วโมง ดิฉันก็บอกว่าเดี๋ยวดิฉันก็จะไปหาตั๋วให้อะไรอย่างนี้ ให้แกสงบก่อน แต่พอตอนกลางคืน แกกลับมาบอกว่า อาจารย์ขาหนูไม่กลับแล้วค่ะ หลังจากนั้นแกก็ทำใจได้ ในการปรับพฤติกรรม

เด็กที่อยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่แล้ว ท่านทราบไหมค่ะว่า กว่าเราจะดึงเขาไปได้แล้ว ถ้าเด็กที่ฉลาด จะเข้าใจในจุดที่เป็นผลต่อตัวแกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่จะได้สติ มีสมาธิ แล้วก่อให้เกิดปัญญา แกก็จะเริ่มเข้าใจ เด็กส่วนใหญ่ที่ไปกับดิฉัน จะเป็นเด็กที่เรียนค่อนข้างดีถึงดี แกจะไปฝึก ก็ได้สมาธิ ส่วนเด็กบางคนที่ยังอยู่ในภาวะ อย่างเด็กที่เก่ง ก็จะมีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ ฉะนั้นเวลาที่จะไปขอคุณพ่อคุณแม่ คุณพ่อคุณแม่จะชักจูงไป แกก็จะไม่ไป การชักจูงนี้คือ คุณพ่อคุณแม่จะชักจูงไปในทางที่มีกิเลศ เช่นว่า ลูกอย่าไปเลย เดี๋ยวแม่จะพาไปเที่ยวเมืองจีนบ้าง ไปต่างประเทศ เด็กที่มีความตั้งใจจริง แกก็จะไม่ไป ส่วนเด็กที่รู้สึกว่ายังไม่ค่อยตั้งใจเท่าไร ก็เริ่มขัดแย้ง เด็กที่ชอบในเรื่องเที่ยว แกก็จะไป ดิฉันก็มาสังเกต ยุคแรกๆ ที่ดิฉันจัด ตั้งแต่ปี 2539 พ่อแม่ก็จะต่อรอง ด้วยการไปต่างประเทศ ก็ถามเด็กว่าลูกตกลงไปหรือเปล่า พ่อแม่บอกว่า ถ้าไม่ไป ก็จะซื้อของให้ พาไปเที่ยวห้าง ซื้อของได้ตามใจชอบ ตอนหลังดิฉันรู้สึกหดหู่มาก คือแลกแค่รองเท้าคู่เดียว ลูกอย่าไปเลยนะ แม่จะซื้อรองเท้าให้ รองเท้าที่เด็กอยากได้

เด็กหลายคน หลังจากที่เขากลับมาจากการอบรม ทีนี้ก็จะตามผลว่าเป็นยังไง เด็กก็บอกว่า สิ่งที่ได้รับมาดี พระอาจารย์ก็กล่อมเกลา พระอาจารย์จะเน้นในเรื่องของพระคุณ ให้รู้จักพระคุณของคุณพ่อคุณแม่ พระคุณของผู้ที่เลี้ยงดู สิ่งต่างๆ ซึ่งมีบุญคุณต่อกัน จะเน้นตรงนี้ พอรับการสั่งสอนมาเสร็จ เด็กมีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มาถึงแรกๆ ดิฉันก็ไม่ได้คิดจัดกิจกรรมกลางคืน ซึ่งเป็นกิจกรรมพระคุณของแม่ แต่จัดไปโดยบังเอิญ ก่อนกลับดิฉันก็จะพูดให้เด็กฟัง ว่าคุณพ่อคุณแม่มีพระคุณยังไง แม่เจ็บปวดแค่ไหนกว่าจะได้ลูกออกมา อะไรต่ออะไร แล้วเด็กก็ร้องไห้ เด็กรู้สึกถึงคุณพ่อคุณแม่ ตอนหลังดิฉันก็เลยจัดเป็นกิจกรรมช่วงกลางคืนก่อนกลับ ว่าให้เด็กนี้ได้เข้าใจถึงพระคุณของคุณพ่อคุณแม่ เด็กกลับมาถึงสถานีรถไฟ ตรงชานชาลารถไฟ คุณพ่อคุณแม่มารับ ลูกไป 10 วัน 15 วัน ครั้งสุดท้ายรุ่นที่ 3 ไปกัน 21 วัน ซึ่งพระอาจารย์จากที่วัดชลประทาน พบกันที่สวนโมกข์ ท่านบอกว่า อยู่มากกว่าเณรอีก เณร 15 วัน เราอยู่ 21 วัน อายุเด็กก็ 13-15 ปีเอง อย่างมากที่สุด คือ 17 ปี คือดิฉันสอนระดับ ม.3 – ม.5 ดิฉันก็เลยเอาเด็กไป ส่วนมากก็คือเด็กที่สอนอยู่

เด็กที่ผ่านไปแล้ว หลังจากเรียนไปแล้ว พอแกทราบว่าดิฉันจัดแต่ละปี ก็มาร่วม ดิฉันไม่ได้จัดในนามโรงเรียน ดิฉันไม่ได้บอกว่า ดิฉันจะจัด เพราะเป็นการก้าวก่ายหน้าที่ เขามีคนทำหน้าที่ทางด้านพุทธศาสตร์อยู่แล้ว เขาก็จะจัดไปอยู่เป็นประจำ แต่เรามีความคิดแบบนี้ เราก็จัดไปตามประสาที่เป็นนอกระบบ โดยที่คุณพ่อคุณแม่ก็ต้องเขียน เซ็นว่าอนุญาตให้ไป ดิฉันเคยถูกถามจากในที่ประชุมโรงเรียนว่า คุณพ่อคุณแม่อนุญาตหรือเปล่า ดิฉันก็ต้องเอาใบที่ให้เขียน เอาไปให้ดูว่าพ่อแม่อนุญาตจริง ยิ่งทำนอกระบบ เรายิ่งต้องระวังมากกว่าในระบบ เพราะไม่มีใครที่จะมารองรับเรา นอกจากตัวเราและคณะของเราเท่านั้น ฉะนั้นเราต้องทำแบบรัดกุมมากที่สุด คุณพ่อคุณแม่ที่ให้มา ก็ล้วนแต่มีพระคุณว่า ไว้วางใจที่พวกเรากันมานี้ เด็กส่วนใหญ่ก็เป็นเด็กที่มีความเชื่อมั่น และตั้งใจที่จะไปจริง

จากเด็กตรงนี้ที่กลับมา บางครั้งก็มีอุปสรรคพอสมควร ดิฉันได้ข้อคิดมากมาย และได้กำลังใจมหาศาล จนกระทั่งบัดนี้ ก็คือพระอาจารย์ที่สวนโมกข์ท่านเมตตามาก เพราะเห็นว่า พวกเราจะไป เราเป็นผู้หญิง ก็ไปกับอาจารย์วนิดา แล้วก็สุนิสาเป็นรุ่นที่สอง แล้วเขาก็ไปทุกรุ่น และมาช่วยงานกันตลอดจนกระทั่งบัดนี้ ตั้งแต่เป็นเด็ก ม. 3 จนกระทั่งปีนี้ ปี 3 มาช่วยตลอด เราเป็นครูไปกันแค่ 2 คน พระอาจารย์ก็เป็นห่วง คอยช่วยเหลือดูแลเด็ก ครั้งหนึ่งเกิดน้ำท่วมมาก ซึ่งเป็นวันที่เรากลับพอดี ทุกครั้งเราก็พยายามทำอย่างดีที่สุด ซึ่งที่ค่าใช้จ่ายมันสูง ก็เพราะไปตู้นอนแอร์ เราจะให้เด็กไปอย่างปลอดภัย คือเหมาตู้ไปเลย พอตอนกลางคืนจะปิดตรงนี้ ไม่ให้ใครเข้า ก็เป็นห่วงเด็ก ตอนหลังเด็กก็เพิ่มขึ้น จาก 1 ตู้ ก็เป็น 2 ตู้ แล้วพอไปทำตรงนี้ ปัญหาที่เกิดก็เหนือความคาดหมายของคน ที่ยังขาดประสบ

การณ์ รถไฟเกิดกลับไม่ได้ในวันนั้น พอกลับไม่ได้ นึกถึงสภาพจิตใจนะคะ เด็กไป 21 วัน แล้ววันนั้นเป็นวันที่จะเตรียมกลับ เด็กก็โทรศัพท์มาหาคุณพ่อคุณแม่ว่าหนูจะกลับแล้ว คุณพ่อคุณแม่อยากทานอะไรไหม หนูจะเอาไข่เค็มมาฝาก อะไรต่ออะไร แกก็เตรียมพร้อมไว้ เสร็จแกก็ซื้อข้าวของกัน จะกลับแล้วไม่มีเงินเหลือ พระอาจารย์บอกว่า ตอนนี้น้ำท่วมทางรถไฟไปไม่ได้ ดิฉันยังนึกว่า พระอาจารย์ทดสอบดูว่า เราฝึกมาตั้งหลายวันจะเป็นยังไงบ้าง จะกระทบกระเทือนหรือเปล่า แต่พอเรื่องจริงเกิดขึ้นมา เด็กจะไม่ร้องไห้ ทั้งๆ ที่เรากลัวว่าเด็กจะร้องไห้ แต่พอไปบอก ลูกนะ ตอนนี้ทุกสิ่งทุกอย่าง เราจะเห็นได้แล้วตอนที่เรามาฝึก 21 วัน เราเห็นอนิจจังมากเลย อันโน้นก็เป็นอย่างโน้น อันนี้ก็เป็นอย่างนี้ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา พอบอกแกว่าตอนนี้ก็เป็นอนิจังอีกแล้วลูก มันไม่เที่ยงจริงๆ รถไฟไปไม่ได้แล้วนะคะ ขณะที่พูดไป ถ้าเด็กคนหนึ่งคนใดร้องไห้โฮมาสักคน คงเสร็จเลย แต่ก็ดี พวกเขายอดเยี่ยมมากจากที่ได้ฝึกมา 21 วัน ก็มีเด็กคนหนึ่งบอกว่า อ่อ! อาจารย์ยังไม่กลับก็ดีนะคะ ในโรงมหรสพทางวิญญาณมีภาพปริศนาต่างๆ หนูยังดูไม่หมดเลย พอแกพูดอย่างนี้ ก็เลยทำให้ดิฉันได้คิด ก็เลยพูดว่า ถ้าอย่างงั้นเราก็ดูอีกหลายวัน เราก็ดูก็พูดไปจนกระทั่งคิดว่า แกพอทำใจได้ และเป็นการฝึกของแกด้วย

ดิฉันคิดว่าจากตรงนี้ เราต้องพยายามทำยังไงให้ผู้ปกครองเข้าใจด้วย นอกจากเด็กเองแล้ว ผู้ปกครองก็เป็นส่วนสำคัญมาก เพราะพอเด็กกลับมาบ้าน เออ! ลูกกราบคุณพ่อคุณแม่หรือเปล่า บางคนพอกราบแล้วคุณพ่อคุณแม่ก็เขิน ทำให้แกเขินด้วย บางทีเด็กไปทำสิ่งที่ดี พ่อแม่ก็มองเห็นเป็นตัวประหลาดในบ้าน แทนที่ว่าจะเข้ากับคนในบ้านได้ เด็กก็เป็นตัวแปลกๆ ถูกล้อเลียน ดิฉันก็คิดว่าจะทำยังไง ท่านอาจารย์บอกว่า เราน่าจะจัดโครงการครอบครัว อบรมกันหมดทั้งครอบครัว ครอบครัวดิฉันก็ลองดูว่าจะทำอะไรได้ ลองเจาะข้อมูลไปว่าทำยังไง ถ้าพ่อไปแม่ก็ต้องอยู่บ้าน ไม่สามารถจะไปทั้งพ่อทั้งแม่พร้อมกันได้ แล้วถ้าลูกคนนี้ไป ลูกคนนี้ยังเล็กมาก ท่านอาจารย์ก็ประสงค์ที่จะจัดโครงการครอบครัวอบอุ่น โดยที่เราจัดให้อยู่เป็นครอบครัว วางแผนให้หมด แต่ก็ยังทำไม่ได้ เพราะไม่ขาดพ่อก็แม่ คนใดคนหนึ่ง ดิฉันคิดว่าขณะนี้เหมือนกำลังเตรียมการให้พร้อมไว้เพื่อจะเตรียมครอบครัวอบอุ่น หวังเอาไว้ว่า จะต้องมาทั้งครอบครัว ที่ดิฉันจะจัดที่เขาสันติ คือ หลังจากกลับจากที่สวนโมกข์ คงต้องย้อนไปนิดนะคะว่า พอกลับมาจากสวนโมกข์ 3 รุ่นแล้ว เลยคิดว่า ปีหนึ่งเราพาเด็กไปได้เพียงแค่ 50 คน เทอมหนึ่ง 50 คน ปีหนึ่งก็ 100 คน ถ้า 5 ปี ก็ได้แค่ 500 คน แล้วเมื่อไรจะได้เยอะๆ ความโลภก็เกิดขึ้น คราวนี้ก็เลยจะจัดว่า เอาล่ะงั้นเราก็จะจัดเป็น 3 แบบ 3 ระดับ ก็คือ กลุ่มแรก แบบอยู่ในกรุงเทพฯ ก็เลยไปติดต่อวัดชลประทาน คือว่าต้องพูดธรรมมะในทางเดียวกัน ก็ไปติดต่อวัดชลประทาน เลยไปจัดรุ่นที่ 4-5 ที่วัดชลประทาน โดยที่ใช้เวลาเพียง 2 คืน ไปวันศุกร์ กลับวันอาทิตย์ตอนเย็น

กลุ่มที่ 2 ไปสวนโมกข์ ซึ่งไกลมาก ถ้าไปแล้วต่ำกว่า 10 วันไม่คุ้มค่ารถ ไม่คุ้มค่าแรง ก็เลยคิดว่าต้องจัดแบบใกล้ๆ สัก 3-4 คืน แต่ก็ต้องระยะทางไม่เกิน 300 กิโลเมตรจากกรุงเทพฯ จากนั้นก็เลยไปจัดได้ 2 ที่ ก็คือ 1. วัดสุบรรพัตบรรพต สาขาที่ 73 ของวัดหนองป่าพง หลวงพ่อชา ที่จังหวัดระยอง ไม่เกิน 300 กิโลเมตร และ 2. มีสมาชิกของเราท่านหนึ่ง เป็นสมาชิกของท่านพลตรีจำลอง เลยได้สถานที่ คือศูนย์ฝึกผู้นำของท่านพลตรีจำลอง ที่เมืองกาญฯ แต่ว่าพระอาจารย์ทั้งหมด เราเชิญมาจากสวนโมกข์ เพราะทางนั้นไม่มีพระ เราใช้เพียงสถานที่ 3. ก็คือไปสวนโมกข์ เราจัด 3 ระดับ ตลอดมาตั้งแต่ปี 39 ดิฉันจัดมา 3 ระดับ จำนวนปีหนึ่งก็จัดประมาณ 14 รุ่น

ตอนริเริ่มโครงการใหม่ๆ ดิฉันก็ได้เพื่อนคือ เด็กชื่อปาล์ม แล้วก็เพื่อนๆ ของปาล์ม ตั้งแต่ไปหาสถานที่ เป็นการประสานการจัดงาน ระหว่างครูกับเด็กจริงๆ ขับรถไป ก็เที่ยวหาสถานที่กันเอง พ่อแม่ของเด็กในกลุ่มนี้ก็เข้าใจและก็ให้ลูกไปเป็นเพื่อนตลอด กลางค่ำกลางคืนเข้าวัดก็กลัวมาก ครูผู้หญิงคนหนึ่งกับเด็กอีก 4 -5 คน แล้วก็สถานที่นั้นก็ยังไม่รู้ว่าข้างในเป็นยังไง เราก็ต้องไปลองอยู่กลางคืนก่อน ที่จะพาเด็กไป ต้องมีการทดลองอยู่ก่อนเพื่อจัดกิจกรรมอะไรอย่างนี้ ประสานไม่ต่ำกว่า 2-3 ครั้ง ที่ต้องไปก่อนแล้วค่อยพาเด็กไป บางครั้งสถานที่ราคาแพง และเนื่องจาก พวกเราก็ไม่มีรัฐบาลหรือว่ากลุ่มใดที่สนับสนุน เป็นเพียงกลุ่มที่อยากทำเท่านั้นเอง การเข้าไปบางสถานที่ เจ้าของสถานที่ไม่แน่ใจว่าเรามาทำอะไร เข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์หรือเปล่า เรื่องรถ ดิฉันก็พยายามติดต่ออย่างเช่นว่า ขอรถฟรี เนื่องจากน้องชายเป็นทหาร ก็เลยพยายามขอรถฟรี แต่ให้ค่าน้ำมันกับเบี้ยเลี้ยงคนขับ ก็เลยสามารถจัดได้ ทานอาหารเสร็จ 2 คืน 3 วัน 200 บาท ไปวัดชลประทาน

ร้อนเราก็ต้องหลบ พอหลังจากทุกข์แล้ว เรานั่งที่ร่มเป็นยังไง มีความสุขไหม พระอาจารย์ก็จะอธิบาย ฉะนั้นเราจะทำแบบนี้ คราวนี้เด็กก็จะฟัง แต่ละกลุ่มๆ เราก็จะมีป้ายแต่ละกลุ่ม แล้วก็ฟังพระอาจารย์

ในวันแรกเด็กจะเสียงดังพอสมควร เพราะยังไม่รู้จัก พอวันที่ 2 เราคิดว่าจะทำยังไง ฝึกได้ คุยกันได้ วิเคราะห์กันได้ แต่ไม่ต้องเสียงดังมาก แต่ละฐาน นอกจากจะสนุกแล้ว ก็ต้องจดด้วย บางทีพระอาจารย์ท่านก็จะพูดไป ก็จดไม่ทัน ยิ่งเด็กเล็กเขียนหนังสือไม่ทัน เขียนไม่ถูกด้วย อย่าว่าแต่คำพระเลย ภาษาไทยธรรมดาก็ยังเขียนผิด เพราะฉะนั้นก็เลยจะต้องมี อย่างเช่น 5 ดี มีอะไรบ้าง แกก็จะได้เขียนสรุปไปในแต่ละส่วนที่ว่า เราจะใช้การอยู่กับธรรมชาติ เช่น เด็กจะต้องปิดตา เพื่อเราจะฝึกเรื่องกาลามสูตรว่า ลิ้นที่ลิ้มรสนี้ ก็ยังเชื่อไม่ได้ว่าเป็นอะไร แยกแยะไม่ได้ ตามองเห็น ก็ยังเชื่อไม่ได้ ลิ้นที่ลิ้มรสไปแล้วก็ยังเชื่อไม่ได้ พอทานเสร็จแล้วอันนี้อะไร แกก็ทาน ปิดตาแล้วแกก็ทายไป

อีกอัน เป็นกล่องที่เราจะให้เด็กฝึก แล้วก็อธิบายได้หลายอย่างมาก ไม่ว่าจะอธิบายเรื่อง 5 ดี หรือสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในสังคมปัจจุบัน อย่างเช่นรูที่มองเห็น จะมีป้ายติดไว้ว่า นรก แล้วสวรรค์มีรูเดียว นอกนั้นนรกหมดเลย แล้วให้เด็กเอาลูกแก้วใส่ แล้วให้แกพยายามให้เลื่อนลูกแก้วให้ลงที่ช่องสวรรค์ แต่มันมีโอกาสที่จะลงนรกมากกว่า ฉะนั้นการเดินทางของชีวิตต้องระมัดระวังแค่ไหน เราก็ได้อธิบายให้ฟัง การสอนนี้จะเป็นการสอนที่ให้เกิดการเปรียบเทียบวิเคราะห์ ช่วงกลางคืนเราจะมีการเล่นกัน คราวนี้หัวข้อกลางคืน ตอนยุคแรก ดิฉันก็ใช้หัวข้อที่บรรยาย แล้วมาจับสลากว่า กลุ่มไหนได้หัวข้อไหน แล้วแกก็นำเสนอ ในลักษณะของการแสดงละครก็ได้ ทำอะไรก็ได้ โดยที่เรามีคำสั่งบอกว่า เราจะให้คะแนนอะไรบ้าง เพื่อที่จะให้แกได้ทำตามคะแนนที่เราตั้งเอาไว้ แต่ตอนรุ่นนี้ดิฉันเปลี่ยนใหม่ ความที่เห็นว่าแกบรรยายแก อยู่สองฐานอยู่แล้ว แล้วแกก็สามารถทำความเข้าใจในแต่ละฐานได้อยู่แล้ว เราก็เลยเอาหัวข้อใหม่ หัวข้อที่ตั้งออกมาก็คือ หัวข้อในแนวที่ว่า สังคม ธรรมะ และเด็ก แล้วให้แกเลือกเอาเองตามใจชอบ จะตั้งให้เป็นแนวๆ อย่างเช่น พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์ หรือเด็กควรปฏิบัติธรรมอย่างไร พอตั้งแล้วเด็กก็เลือก แล้วให้แกเตรียมตัว แล้วกลางคืนหลังจากที่เราได้สวดมนต์ ทำวัตรเย็นกันแล้ว สำหรับเรื่องสวดมนต์ทำวัตรเย็นนี้ เราก็จะแบ่งเด็กออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มเด็กเล็กก็คือ 8-12 ปี ถ้ามาสวดบาลี แกก็จะไม่เข้าใจ ก็จะให้พระอาจารย์มณเฑียรท่านบรรยาย กราบพระทำไม กราบ 3 ครั้ง ทำไมตั้งนะโม 3 จบ พระอาจารย์ก็จะบรรยายให้ฟัง หลังจากสวดมนต์แล้วก็นั่งสมาธิ ในกลุ่มเด็กเล็กเด็กกลาง กับเด็กโตก็จะทำด้วยกัน พอหลังจากที่สวดมนต์แล้ว แกก็จะออกมาพูดหรือแสดง ก็จะพูดว่า หัวข้อที่เขาจะพูด ทำไมเขาถึงเลือกหัวข้อนั้น

ช่วงกลางคืนนี้ การที่เราตั้งหัวข้อให้เขาทำไปตามแนวนั้น ได้ประโยชน์มากเลย เขาจะแสดงออกมาอย่างไม่น่าเชื่อ เขาจะเอาสิ่งแวดล้อมตรงนั้น มาทำเป็นฉากอะไรของเขา ส่วนหนึ่งของการที่เราจะต้องฝึกเด็กก็คือ ให้เด็กต้องบำเพ็ญประโยชน์ แต่มีบางท่านบอกว่า ทำไมไม่บอกไปก่อนว่าให้เด็กบำเพ็ญประโยชน์ด้วย เพราะเด็กบางคน ท่าทางเขาไม่เคยทำอะไร แต่เราต้องพูดให้เขาเข้าใจแล้วเขาจะเต็มใจทำ แล้วคุณครูพี่เลี้ยง วิทยากรก็มาช่วยทำ มาช่วยดูแลอยู่ตลอดเลย เขาไปกวาดขยะที่ฐานบ้าง จัดหนังสือ ปูเสื่อ แล้วก็กวาดขยะ ดูแลเช็ดโต๊ะอาหาร อะไรอย่างนี้

ส่วนการรับประทานอาหาร เราจะให้ต่างคนต่างรับประทาน เราก็จะมีบทที่ให้เขาพิจารณาอาหาร แต่เป็นแบบเด็กๆ ค่ะ คือให้เขารู้คุณค่าของอาหาร แล้วดิฉันก็แต่งกลอน *"เด็กฉลาด มีปัญญามาพินิจ มองอาหารรู้จักคิดทุกอย่างสิ้น ของมีประโยชน์ แม้ไม่ชอบก็จะกิน ของไม่มีประโยชน์ทิ้งสิ้นไม่ชอบกัน" "เราไม่ยอมให้กิเลสเกาะกุมจิต กินเพื่อมีชีวิตใช่สุขสันต์ ชีวิตมีสร้างประโยชน์ได้อนันต์ เลือกกินผิดชีวิตสั้นน่าเสียดาย"* ตอนมื้อแรกๆ เขาจะปิดบรรทัดไปเรื่อยๆ แล้ววันสุดท้ายเด็กจะต้องท่องได้โดยที่ไม่ได้ดู กินเสร็จแล้วเขาก็ล้างเอง เก็บเอง เขาต้องมีหน้าที่ของเขาเอง ช่วยกันล้างห้องน้ำ คุณครูก็จะคอยดูและแนะนำอยู่ เด็กเขาจะแบ่งเป็นกลุ่ม แล้วแต่จัดเวรว่าวันนี้กลุ่มนี้ทำอะไร

ตอนเช้าๆ เราจะไปชายทะเลแล้วก็ไปฝึกโยคะกัน บรรยากาศแบบนี้ผู้ใหญ่ก็ชอบ ดิฉันก็จะพากลุ่มฝึกโยคะไปฝึกที่ชายทะเล ก็ฝึกลมหายใจก่อน เพื่อให้เด็กแกมีจิตจดจ่อ พยายามให้แกมีจิตจดจ่อมากๆ แกก็สามารถที่จะมีสมาธิโดยที่ไม่รู้ตัว ท่านพระอาจารย์มณเฑียรก็ยังตามไปดูแลเด็กชาย สำหรับเด็กชาย พระอาจารย์จะดูแลเรื่องทานอาหาร ดูแลว่าทานได้ไหม เด็กเขาไม่ค่อยชอบทานผักกัน พระอาจารย์ก็จะเชียร์ให้มาทานผัก อะไรอย่างนี้ เด็กเล็กๆ ตอนแรกเขาจะไม่ยอมทานถั่วทานงา เพราะเราให้ทานอาหารมังสวิรัต แต่ตอนหลังเขาก็ทาน เพราะพอทราบประโยชน์ เขาก็

ทาน วันแรกๆ บางคนเกิดอาการอาหารเป็นพิษค่ะ บอกว่าจะอ้วก เขาบอกว่าเขาทานผักทานอะไรไม่ได้ แต่ว่าเขาก็ทานจนได้ เมื่อตอนไปสวนโมกข์ก็เหมือนกันค่ะ วันแรกๆ ไม่ทาน แต่เมื่อหิวก็ทานกัน แกก็จะเริ่มเข้าใจ

กิจกรรมหนึ่งที่เราจะให้เด็กทำ แล้วก็คิดถึงคุณพ่อคุณแม่ก็คือ การทำการ์ด เอากลับไปฝากคุณพ่อคุณแม่ ซึ่งมีคุณค่ามากกว่าที่เราจะไปซื้อ คุณพ่อคุณแม่ก็ไม่ภูมิใจเท่าลูกทำ เขียนกลอนบ้าง วาดรูปบ้างอะไร เขาก็ทำของเขาไป เราก็เตรียมกระดาษ เตรียมสีไว้ให้เขา ช่วงกลางคืนของคืนสุดท้าย เราก็จะมีกิจกรรมที่เรียกว่า "คุณค่าของชีวิต" ก็ให้เด็กตอบ 9 ข้อ ตอบเพื่อให้แกรู้ว่า ตัวแกเองนี้ทำอะไรให้พ่อแม่บ้าง แล้วพ่อแม่ทำอะไรให้เขาบ้าง เขาเองทำอะไรให้พ่อแม่ แล้วพ่อแม่พอใจบ้าง ให้เขียนมา พ่อแม่ทำอะไรให้เขา แล้วเขาพอใจบ้าง ก็ให้เขียนมา ให้เขาวิเคราะห์ว่าทำไมเวลาเราทำอะไรให้พ่อแม่นี้ทำน้อยเหลือเกิน พ่อแม่ทำให้เราแต่ละอย่างเยอะมาก นอกนั้นก็ไปสู่สังคม ก็คือเราทำให้คนอื่นมากน้อยแค่ไหน แล้วคนอื่นทำให้เรามากน้อยแค่ไหน แล้วก็จับคู่กันเพื่อเปรียบเทียบ แกก็ออกมาวิเคราะห์ว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้น แล้วข้อสุดท้ายก็กลับไปคิดว่า จะทำอะไร

อันนี้เป็นกิจกรรมสุดท้ายที่เราได้เรียนเชิญ คุณพ่อคุณแม่ตั้งแต่แรกว่า ถ้าไปได้ ขอให้ไปคืนสุดท้าย แต่อย่าบอกให้ลูกรู้ แล้วจัดให้เขาได้พูดถึงความรู้สึกว่า พ่อแม่มีพระคุณต่อเขาอย่างไร เราก็เชิญเข้ามาตรงกลาง เขาก็รู้สึกดี แล้วก็เข้าไปกราบคุณพ่อคุณแม่ ซึ่งเป็นพระของลูก ส่วนคุณพ่อคุณแม่ที่ไม่ได้มา มีธุระ ก็ให้เขียนจดหมายใส่ซอง แล้วก็ฝากไว้กับวิทยากรประจำกลุ่ม พอถึงเวลา ก็ให้มอบแก่ลูก พ่อแม่บอกว่าห่วงลูกนะ แต่ว่ามาไม่ได้เนื่องจากความจำเป็นจริงๆ แนวคิดอันนี้ดิฉันก็ได้มาจากสวนโมกข์ว่า ถ้าเด็กสามารถที่จะเข้าใจถึงความรักความห่วงใยของพ่อแม่ที่มีต่อตนแล้ว ก็คือเกราะป้องกันชีวิตของเขา ถ้าทำผิดพ่อแม่จะเสียใจ ถ้าเขารู้เข้าใจตรงนี้ เขาก็จะไม่ทำผิด มีสติที่จะยั้งคิดได้ เราจะมีการจุดเทียน เพื่อให้เห็นว่า เทียนก็คือการใช้ชีวิตที่ไปเรื่อยๆ แต่ก็ยังให้แสงสว่าง

เด็กที่ไปคราวนี้ 59 คน กำลังดี วันสุดท้ายดิฉันก็จะให้เด็กเขามาทำสัญญาพัฒนาตน ว่าหลังจากแกอบรมแล้ว คิดว่ากลับไปจะปรับปรุงพัฒนาตนเองอะไรบ้าง ให้เขาเขียนไปเอง เท่าที่อ่านดูก็มี จะตื่นให้เช้าขึ้น จะไม่เถียงคุณพ่อคุณแม่ จะไม่ทะเลาะกับน้อง ไม่ทะเลาะกับพี่ จะช่วยแม่ทำงานบ้าน พอเขียนเสร็จก็บอกว่าให้วิทยากรเป็นพยาน ว่าสิ่งที่เขาเขียนนั้น เขาตั้งใจจะทำอย่างนี้ๆ นะให้รับรู้ จะได้อนุโมทนาสาธุกับเขา แล้วก็มีเบอร์โทรศัพท์ เผื่อว่าตัวเองทำไม่ได้หรืออะไร จะได้หาที่พึ่ง ซึ่งนอกจากวิทยากรแล้ว ก็คือเพื่อนที่เขาคิดว่าอยากจะให้รับรู้ในสิ่งที่เขาจะทำและสิ่งที่เขาเขียนไป เป็นอันว่าเราก็จะให้เด็กนำสมุดเล่มนี้ให้เขาเก็บไว้เปิดดู นอกจากนี้เราก็ยังจะมีใบอนุโมทนาซึ่งหมายถึงว่า ลูกมาทำสิ่งที่ดีแล้ว พวกครูทุกคนยินดีด้วย ก็เลยให้เป็นเหมือนกับประกาศนียบัตร ที่ว่าเด็กได้ทำสิ่งที่ดี

<u>ช่วงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม</u>

ผู้เข้าร่วมประชุม :

ต้องชื่นชมอาจารย์มากเลยค่ะ ดิฉันประทับใจอยู่ 2 ลักษณะใหญ่ๆ อันแรกคืออาจารย์ได้ประสานเอาความจริงของชีวิต คืออาจารย์สอนวิทยาศาสตร์อยู่ ซึ่งก็เป็นเรื่องของความจริง ขณะที่ทางพุทธก็เป็นเรื่องของความจริง อาจารย์ดึงเอากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่ให้เด็กจับต้อง แล้วก็เข้าถึงศาสนาได้อย่างงดงาม และได้ดึงเอาธรรมชาติศักยภาพ ธรรมชาติของชีวิตให้เกิดขึ้น เด็กๆ ได้ถูกบ่มเพาะ ความงดงามตรงนี้มันจะเติบกล้าขึ้นไปเรื่อยๆ อายุเขาเพิ่มขึ้น สติเขาก็จะเกิดขึ้น ปัญญาเขาก็จะเกิดขึ้น

อีกอันหนึ่ง อันนี้คือการเรียนรู้ที่แท้จริง แต่อาจารย์ต้องออกมาทำนอกระบบ แล้วก็มาทำกันเอง ตรงนี้ได้ทั้งเรียนรู้ ได้ทั้งสติ เกิดปัญญาที่ลึกซึ้ง และเบิกบาน ผู้จัดเองแม้แต่ท่านพระอาจารย์ก็เบิกบาน ที่ได้เห็นเม็ดกล้านี้เติบใหญ่ ได้ใช้สติ ได้ใช้ศักยภาพ ได้คิดวิเคราะห์ เอาตัวเองมาสัมผัสกับธรรมชาติ ไม่แยกตัวออกมา ว่าศาสนากับชีวิตหรือ ธรรมชาติและความจริงนี้ไม่ได้แยกส่วน ตรงนี้ต้องชื่นชมว่า กระบวนการที่อาจารย์จัด ทำให้ความหลากหลายของเด็กทุกๆ คนมาผสาน แล้วก็มาเติมเต็มกัน เกิดการเรียนรู้แล้วก็ส่งพลังให้กันและกัน

ขอเพียงว่าเด็กไปแล้ว ก็พอจะอยู่ได้บ้าง ถ้าแพงไป เด็กก็ไปไม่ได้ พ่อแม่ก็ไม่ให้ไป ก็เลยจัดไปอย่างนี้ จากที่เรียนว่า จะทำยังไงให้พ่อแม่เข้าใจในจุดนี้ก่อน ดิฉันก็เลยได้เปิดอีกโครงการหนึ่งก็คือ โยคะฝึกจิตพิชิตโรค จัดโยคะเพราะจะบอกว่า เชิญมาอบรมธรรมะ ดิฉันคงไร้ความสามารที่จะทำให้เชื่อถือได้ขนาดนั้น เพราะเราก็เป็นคนธรรมดา แต่ดิฉันคิดว่า ตัวเองเป็นเหมือนรถที่จะนำผู้โดยสารไปส่งให้แก่ผู้ที่สามารถสอนได้ บอกได้ ฉะนั้นดิฉันเลยจะนำคนที่สนใจ แล้วก็ไปส่งให้ที่พระอาจารย์ที่สวนโมกข์ ตอนหลังกิจกรรมที่ทำ ได้ปรึกษาท่านเจ้าอาวาส คือพระอาจารย์โพธิ์ ปรึกษาท่านรองเจ้าอาวาสคือพระสุชาติ พระอาจารย์ประสงค์ พระอาจารย์หมอสัจชัย ก็ได้มาช่วยเราทุกครั้งที่เรามา ไม่ว่าเราจะไปตรงไหน นิมนต์ท่านไว้ในโครงการของเรา ก็จะจัดตารางปฏิทินเป็นปี งานทุกอย่างเราจะต้องทำหมด ตั้งแต่ทำความสะอาด จนกระทั่งทำครัว เพราะเรามีเงินน้อยมาก การที่เก็บเงินนี้ก็เพื่อว่า พอที่จะอยู่ได้ เป็นค่ารถ ค่าอาหาร และถวายพระอาจารย์ เป็นค่าน้ำค่าไฟบ้าง ก็จัดอย่างนี้ตลอดมา

ผู้ปกครองหลายท่านก็เห็นว่า จะพอเหรอเงินแค่นี้ ก็เลยให้เป็นข้าวของมาบ้าง หรือว่าให้เป็นเงินสมทบมาบ้าง ที่เราอยู่กันมาก็จะเป็นแบบนี้ แล้ววิทยากรทุกท่านที่มาช่วยกัน ก็ไม่ได้รับเบี้ยเลี้ยงอะไรตรงนี้เลย หลังจากที่ดิฉันจัดโครงการ "โยคะฝึกจิตพิชิตโรค" ก็มีผู้ใหญ่เข้ามาช่วยจัดโครงการนี้ ดิฉันเริ่มต้นตั้งแต่ คุณสุพจน์ รัศมีสวนสร้อย ที่ได้ช่วยประสานงานของคุณหมอบุษกร สวัสดิชูโต ซึ่งเขียนธรรมะ คุณสุพจน์ก็ได้นำสิ่งที่ดิฉันทำ ไปขยายผล โดยการนำไปลงในคอลัมภ์ของคุณหมอบุษกรที่หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ ก็เลยทำให้คนมาฝึกโยคะ ปีหนึ่งก็หลายรุ่น ตั้งแต่แรกๆ ใครมาทิศไหนก็ฝึกไปด้วย เลยไม่ได้ผล เพราะเราก็จะต้องเริ่มต้นใหม่ตามคนที่มาใหม่ แล้วคนมาเก่าก็เซ็ง ตอนหลัง เราก็จัดเป็นคอร์สๆ

ทุกวันนี้คนที่มาฝึกโยคะ ก็จะมีสุขภาพที่แข็งแรงกันมากขึ้น เรื่องโยคะนี้ สุขภาพกายและสุขภาพจิตต้องประสานกันไป ฉะนั้นเมื่อมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต ผู้ใหญ่ก็เข้าใจถึงการทำงานของพวกเรา ก็เกิดการไว้วางใจ จึงส่งลูกมาให้อบรม ซึ่งรุ่นล่าสุดก็คือรุ่นที่ผ่านมา เป็นรุ่นที่ 53 ของเด็ก ซึ่งทางของภาคีก็ได้ไปดู ทั้งคุณจี๋ คุณอ้อ แล้วก็ได้ถ่ายเป็นสไลด์มา ดิฉันก็คงจะได้ขอบรรยายไปด้วยว่า กิจกรรมที่เราทำนี้ ยุคแรกกับยุคนี้เป็นยังไง ท่านพระอาจารย์สุชาติ ซึ่งเป็นรองเจ้าอาวาสที่สวนโมกข์ ท่านไม่เคยทำกิจกรรมมาก่อน ท่านบรรยายอย่างผู้ใหญ่ เพราะท่านเป็นผู้ที่มีธรรมะ หัวข้อยากๆ แต่ท่านก็กลับอธิบายได้อย่างชัดเจน แต่พอท่านต้องกลับมาเล่นกับเด็ก ท่านก็พูดบางครั้ง เด็กก็ยังงง แต่ข้อธรรมะของท่านนั้นลึกซึ้งมาก

ขณะที่ทำกิจกรรมอยู่ ดิฉันก็ได้นำแนวที่ยึดถือตั้งนานแล้ว แต่ว่าจะมีการพัฒนาไปเรื่อยๆ รุ่นนี้เอาวิทยาศาสตร์มาใช้ในการฝึกสติ สมาธิ แล้วก็จะทำให้เกิดปัญญา ฉะนั้นอุปกรณ์แต่ละฐาน ดิฉันเรียนเพิ่มเติมว่า เด็กที่ดิฉันจัดทั้งหมด จะแบ่งออกเป็นทั้งหมด 3 ระดับ ตั้งแต่ 8 ขวบ จนถึงระดับเด็กเล็ก แล้วก็ 12-14 ปี ระดับกลาง 15-17 ปี ระดับเด็กโต ทั้งหมดนี้เราจะจัดเวลาพัก เราจะจัด กลุ่มเด็กหญิงก็อยู่กับเด็กหญิง โดยมีวิทยากรอาสาที่ได้เรียนแล้วว่าทุกท่านมาด้วยความเต็มใจ ลางานกันมา เพราะเราจัด 4 วัน เสาร์-อาทิตย์ จนถึงจันทร์-อังคาร ก็มากัน เด็กจะกินอะไรจะต้องมีการควบคุมอย่างเหนี่ยวแน่น วิทยากร 1 ท่าน ต่อเด็ก 5 คน ไม่เกิน 8 คน แล้วก็อยู่กับเด็กเลย ในบ้านหลังเดียวกัน ควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มรับมอบหมาย เหมือนมีลูกอยู่ 5-8 คน โดยที่แต่ละกลุ่มนี้บางกลุ่มก็มี 1 ท่านต่อ 5-8 คน บางกลุ่มถ้ามี 9 คน ก็จะมีพี่เลี้ยง 2 ท่านแต่เป็นกลุ่มเดียวกัน

เด็กผู้ชายก็จะอยู่กับเด็กผู้ชาย เราจะมีวิทยากรซึ่งเป็นคุณแม่ ก็เป็นอาสาสมัคร แล้วก็ไปกับอยู่กับกลุ่มตลอดตั้งแต่รับจากคุณพ่อคุณแม่มา เราก็จะให้มีการเขียนแนะนำตัว ให้คุณพ่อคุณแม่แนะนำตัวว่าลูกมีอุปนิสัยอะไร ชอบหรือไม่ชอบอะไร เป็นเด็กที่โมโหร้ายหรือเปล่า ให้คุณแม่เขียนแนะนำตัวให้เราไว้ หลังจากเขียนแนะนำตัวแล้ว คำแนะนำตัวนั้น วิทยากรที่เป็นพี่เลี้ยงหรือเป็นแม่ในกลุ่ม ก็จะเก็บเอาไว้ดูพฤติกรรมเด็กว่าเป็นยังไง หลังจากที่เราขึ้นรถแล้วก็นั่งอยู่เป็นกลุ่ม ในรถเราก็จะมีการคุยเพื่อให้ทำความรู้จักกัน พยายามให้เด็กไม่เครียด รู้จักผ่อนคลาย ให้รู้สึกว่าเป็นกันเอง จากอ้อมอกพ่อ-แม่พ่อมาก็ไม่กลัว ฉะนั้นในรถจะเป็นรายการสนิทสนมจนกระทั่งถึงวัด

ศูนย์ปฏิบัติธรรมเขาสันติเป็นที่ที่สงบ ท่านจะเห็นว่ามีต้นไม้ในแต่ละส่วนมากพอสมควร พระอาจารย์ก็มาจากสวนโมกข์ กลุ่มเด็กชายเล็กที่นั่งอยู่เพื่อรวมกลุ่มกิจกรรมนี้ เราจะแบ่งเป็นฐาน ฐานละ 75 นาที ก็คือ 1. ให้เขาเล่น

เกมส์เข้าสู่เกมส์ หรือเข้าสู่บทเรียนด้วยเกมส์ เวลา 20-25 นาที แล้วพระอาจารย์ก็จะบรรยายข้อธรรมมะจากเกมส์ อีกประมาณ 20-30 นาที แล้วแต่ว่ากลุ่มเด็กเล็กหรือเด็กโต เด็กเล็กก็อธิบายน้อยหน่อย เล่นมากหน่อย แล้วตอนสุดท้ายตอนที่ 3 ก็คือเป็นการสรุป ทุกกลุ่มจะมีวิทยากรประจำฐาน พระอาจารย์ก็จะสรุป

วิทยากรเรามีอยู่ 2 แบบ คือ 1. วิทยากรประจำกลุ่มที่อยู่กับเด็ก ตามเด็กไปตลอดเลย ไม่ว่าเด็กไปที่ไหน ลูกไปไหน แม่ไปด้วยตลอด อีกกลุ่มหนึ่งเป็นวิทยากรประจำฐาน ซึ่งให้ความรู้ เด็กๆ ทั้งหมดเรามี 4 กลุ่ม แต่ให้เด็กสลับกัน ช่วงเช้าชั่วโมงครึ่ง ก็ฐานละ 15 นาที สองฐานก็เปลี่ยนกัน แล้วก็อีกกลุ่มหนึ่งก็เปลี่ยนกัน พอตอนบ่ายก็ค่อยมาเปลี่ยนสลับกัน คือเราเคยทดลองมาหลายครั้งแล้ว ครั้งก่อนเราเคยให้เด็กเวียนทุกฐานหมด มีฐานมากไปแล้วเวลาน้อย เด็กงงว่าอะไรบ้าง ความรู้เยอะแยะไปหมด

พระอาจารย์มณเฑียร พระอาจารย์จ้อย ซึ่งท่านเป็นพระอาจารย์รูปสุดท้ายที่ท่านอาจารย์พุทธทาสได้บวชให้ท่านมาทุกครั้งที่จัดให้กับเด็ก พอถวายค่าเดินทางท่านไม่ยอมรับ ท่านบอกว่าเรื่องคอร์สเด็ก อาตมาอยากทำ ท่านอยากจะร่วมด้วย อย่างกิจกรรมนี้ หลังจากที่ท่านอาจารย์บรรยายแล้ว เราก็จะมีการสรุป สรุปแล้วได้อะไร ในลักษณะของการวิเคราะห์ โดยให้เด็กเกิดความคิดจะบรรยายขึ้นมา ลักษณะนี้เด็กก็จะคิดในแต่ละมุมที่เด็กได้ เราจะเน้นให้เด็กใช้ความคิดและรู้สึกไม่เคร่งเครียด ภายในวันเดียวเด็กจะเปลี่ยนแปลงมาก จากเมื่อครั้งก่อนที่เราเคยทำ ถ้าเด็กใจจดใจจ่ออยู่ แบบนั่งสมาธิหรืออะไรที่เคร่งเครียด เด็กจะรู้สึกอึดอัด เดี๋ยวนี้เราจะใช้เด็กเป็นศูนย์กลาง พยายามให้เด็กคิดอะไรเอง เราเป็นเพียงแนะแล้วก็ตะล่อม พระอาจารย์คือพระอาจารย์หมอ ท่านเป็นนายแพทย์ แล้วท่านก็มาสอน จนกระทั่งตอนนี้ท่านก็ไม่ยอมสึก เป็นแพทย์ที่เก่งทางโรคใจ เราก็จะใช้มุมของธรรมชาติ และเด็กจะมีสมุดที่เราเตรียมเอาไว้ มีตั้งแต่ว่าวันหนึ่งเรามีตารางว่าทำอะไรบ้าง ตารางรวมทั้งหมด แล้วก็ตารางกิจกรรมแต่ละอย่าง แต่ละฐาน การรับประทานอาหาร ความรู้สึกนึกคิด การสวดมนต์อะไรอย่างนี้ เราจะทำให้ แต่เราไม่ออกแบบ ไม่ทำปกให้ เด็กมีแนวความคิดเอง เขียนเอง

สุดท้ายเราก็จะให้เด็ก present ว่า ทำไมถึงวาดรูปนี้ หมายความว่าอย่างไร มีข้อคิดอะไรจากที่ตรงนี้ เพราะฉะนั้นเด็กก็จะเขียนทุกครั้งที่ผ่านกิจกรรม นอกจากฐาน เราจะมีเพลงธรรมะ เป็นเพลงที่เราเอามาจากหลายๆ ที่ หลายๆ ครูบาอาจารย์ ที่เห็นว่าธรรมะตรงเพลงนั้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจกับเด็กในระดับไหนได้บ้าง เด็กเล็ก เด็กกลาง เด็กโต แล้วเราก็เอามา แต่ถ้าเด็กโต เรารู้ว่าเพลงธรรมะของสวนโมกข์ ที่สวนโมกข์ จริงๆ แล้วไม่ได้จัดเพลง แต่ลูกศิษย์ท่านอาจารย์พุทธทาส ได้เอาคำกลอนของท่านมาใส่ทำนอง แล้วก็หานักร้องที่เก่งๆ ระดับชาติมาร้อง แต่เด็กก็ไม่ค่อยเข้าใจ เราจะจัดให้สำหรับเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ แต่ว่าสำหรับเด็กเล็กๆ เราก็จะใช้เพลงง่ายๆ

นอกจากนี้เราจะมีเกมส์ให้เขาฝึกสมาธิ เช่น การให้เด็กฝึกกรอกน้ำใส่ขวด เราก็เอาขวดมาเจาะรูให้เล็กกว่าปากขวดธรรมดา เจาะรูให้เล็กขนาดปลายของตะเกียบ แล้วให้เด็กกรอกน้ำลงไป ดูว่าใครได้เยอะกว่ากันหรือใครทำน้ำหกมากกว่า เราใช้เป็นเกมส์ที่ให้ปัญญา ที่จะต้องฝึก แล้วก็ดูว่าใครสามารถที่จะทำได้ในเวลาที่มีจำกัด แล้วเราก็จะให้เด็กนั้นพัฒนาขึ้น พอเด็กทำไม่ได้ เขาจะพยายามดูว่า เออ!ถ้ารวมกันหลายคนล่ะ เด็กจะมีความพยายามในการฝึก ถ้าเราจับเด็กมานั่งสมาธิหลับตา เด็กก็หลับหมด บางทีเด็กยังคิดว่า การหลับนั้นคือแกได้สมาธิเลย พวกเกมส์เหล่านี้ดิฉันก็ตั้งใจจะพัฒนาไปเรื่อยๆ

ทุกครั้งเราจะต้องมาสรุปกัน ซึ่งในตอนแรกเมื่อสมัยก่อน มีหลายฐาน ครั้งนี้เราเปลี่ยนใหม่ ให้ฐานน้อยลง ใช้เวลามากขึ้น เด็กได้คิดมากขึ้น ได้ทดลองมากขึ้น ได้ไตร่ตรองมากขึ้น วิเคราะห์ออกมาได้ดีขึ้น เราฝึกสมาธิโดยการที่ให้แกมีสติจดจ่อกับสิ่งนั้นอย่างแน่วแน่แล้วก็นิ่งนานขึ้น เด็กจะนิ่งนานได้ยังไง ถ้าเราเอามานั่งหลับตาเฉยๆ ในแบบที่เราทำ อย่างน้อยสุดเด็กต้องนิ่งนาน มีความตั้งใจ แล้วเพื่อนข้างๆ ก็ต้องคอยเอาใจช่วย

กิจกรรมอีกอันนี้ เป็นทางที่เราฝึกอริยสัจ 4 ทุกข์เป็นยังไง ก็ให้เดินเท้าเปล่าเลย บนหินร้อนๆ ขรุขระ เดินไปดูหน้าแต่ละคนก็เริ่มเหยเก พอเดินไปที่ร้อนก็พยายามจะหลบ แล้วก็มาคิดว่าทำยังไงที่จะให้มันทุกข์น้อยที่สุด มีวิธีการหลบหลีก มีการใช้ปัญญาในการหลบ เราก็จะเอาสิ่งที่เด็กทำนี้มาอธิบาย ทำไงถึงทุกข์ให้น้อยลง เพราะเรารู้ว่ามัน

สิ่งแวดล้อมที่อาจารย์ไปตรงนั้นมันเอื้อ แต่พอเด็กเขากลับสู่สิ่งแวดล้อมเดิม พ่อแม่เป็นคนกำหนด ในหลายเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตของเขา ถ้าพ่อแม่เป็นคนที่ถูกบ่มใจ คงจะเอื้อให้เม็ดกล้านี้เจริญเติบโตได้ ฉะนั้นตรงนี้น่าสนใจมากที่จะค่อยๆ ขยับให้เด็กๆ ได้ทำตามพันธะสัญญาที่เขาคิดไว้

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

เด็กที่ผ่านการอบรมไปแล้วนี้ เรามีโครงการที่จะติดตามดูเขาว่าเป็นยังไง หรือไม่

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ตอนที่เด็กจะกลับ เราจะมีวิทยากรประจำกลุ่มเขียนไปถึงผู้ปกครอง ว่าเด็กตั้งแต่มาอยู่กับเรานี้ พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงยังไงบ้าง ทั้งในส่วนที่มองเห็นได้ชัด เช่น จากที่แกนิ่งเงียบ แกเปลี่ยนพฤติกรรมอะไรไปบ้าง แกรับประทานอาหาร แกจะทานอะไร ไม่ทานอะไร นอกจากสมุดที่แกบันทึกแล้ว ก็จะมีความรู้สึก ความคิดเห็นของวิทยากรพี่เลี้ยงที่ดูแลแก ว่าได้อะไรบ้าง แกได้เปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง แล้วก็จะมีจดหมายอีกฉบับหนึ่ง ขอให้คุณพ่อคุณแม่ส่งกลับมาภายใน 3 สัปดาห์ ดูว่า เด็กมีพัฒนาการในส่วนไหนยังไง

ข้อมูลเหล่านี้เราก็จะเอาใส่คอมพิวเตอร์ไว้ เพราะถ้าเด็กคนนี้มีการเปลี่ยนแปลงยังงี้แล้ว ครั้งต่อไปเป็นยังไง เพื่อว่าเราดูพัฒนาการของแก เด็กบางคนมาแล้ว 3 ครั้ง เปลี่ยนแปลงไหม เราจะเห็นตั้งแต่แรกเลยค่ะ แม้ว่าจะไม่ได้ไปดูข้อมูลเดิม ส่วนใหญ่ก็จะจำเด็กกันได้ เพราะว่าเราติดตามกันอยู่ เช่น คนนี้แต่ก่อนไม่กล้าที่จะแสดงออก ไม่กล้าที่จะพูดอะไร เดี๋ยวนี้กล้าพูดกล้าแสดงออก เราก็จะติดตามตรงนี้ด้วยระบบการที่ให้ผู้ปกครองส่งข้อมูลกลับ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : จำนวนเด็กที่เคยมาอบรมในโครงการมีทั้งหมดเท่าไรค่ะ แล้วมีคนที่ไม่ได้มาครั้งเดียวสักกี่เปอร์เซนต์ และผู้หายไปเลย ตามไม่ได้สักเท่าไร

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ดิฉันจัดตั้งแต่รุ่นแรกมา ไม่มีรุ่นไหนที่เด็กล้วน ตอนแรกจัดใหม่ๆ นอกจากเด็กแล้ว ก็มีผู้ปกครองและครูบาอาจารย์ที่สนใจ ก็จะเป็นแบบนั้นตั้งแต่แรกมา ตอนหลังเราตั้งไว้ว่า เป็นคอร์สของอาณาปาณสติโดยทั่วไป แต่รุ่นนี้เป็นรุ่นที่ 4 เป็นเด็กโดยเฉพาะ ผู้ปกครองก็บอกจะขอตามมาดูด้วย เราก็ไม่ใจอ่อนตรงนี้ รุ่นแรกมีเด็กเข้ามา 74 คน รุ่นที่ 2 ก็ 90 กว่าคน รุ่นที่ 3 120 คน พอรุ่นที่ 4 ที่จริงเราไม่ได้อยากให้มาก เพราะเราไม่สามารถควบคุมตรงนั้นได้ ตอนที่สมัคร พอบอกปิดแล้ว เขาก็จะบอกว่า ขออีกคนเถอะ ขออีกสองคนเถอะคะ แล้วยิ่งกลุ่มคนที่รู้จักนี้ ขอตามมา ดิฉันก็เป็นคนโลภ ความที่อยากจะให้เด็กได้เยอะๆ นะค่ะ แต่เราก็รู้ว่า จะทำได้ไม่ดีพอในรุ่นที่เด็กเยอะๆ ในรุ่นนี้เราทุกคนก็เลยมาลงมติกันว่า จะรับ 60 คน เราดูแลเขาอย่างทั่วถึง แล้วทุกคนได้เล่นกิจกรรมหมดเลย

หลังจากมาดูแล้ว จำนวนคนที่กลับมา เราไม่ได้เน้นว่าจะต้องกลับมาอยู่ในสภาพเดิม แต่ทำยังไงให้เด็กที่ฝึกแล้วเขากลับมาใหม่ด้วยการฝึกเรื่องใหม่ เพราะเด็กเขาจะถามว่า ไปฝึกแล้วจะเหมือนเดิมไหม เพราะถ้ากิจกรรมเหมือนเดิม เขาก็รู้สึกว่าเขาผ่านตรงนี้ไปแล้ว ไม่อยากทำซ้ำแต่เด็กบางคนที่ทำซ้ำ คือพ่อแม่ให้มาทำซ้ำหลายๆ ครั้ง แต่จริงๆ แล้วกิจกรรมก็ไม่เหมือนเดิม แต่เขารู้สึกเหมือนว่า เขาก็มาอยู่รุ่นเล็กเหมือนเดิม เพราะเขามาอยู่ตั้งแต่ 8 ขวบ พอ 9 ขวบ เขาก็ยังอยู่เด็กเล็กอยู่อีก ตราวนี้ดิฉันก็เลยเปลี่ยนว่า เด็กเล็กนี้ที่ผ่านการฝึกแล้ว ก็ให้ไปอยู่เป็นเด็กกลาง เด็กกลางที่ผ่านการฝึกแล้ว ก็ให้ไปอยู่กับเด็กโต การกลับมาของเด็กนี้ ยังไม่เยอะเท่าที่ควร แต่ดิฉันเตรียมไว้อย่างนี้ค่ะ

โครงการต่อไปที่ดิฉันจะทำก็คือ จะจัดเด็กเป็นรุ่นๆ เลย โดยรุ่นเล็กใช้เวลา 3 วัน รุ่นกลางใช้ 5 วัน รุ่นโตใช้ 7 วัน ตอนนี้กำลังทำสถานที่ตรงนี้ คืออยู่ที่ตำบลคลองวาน อ.เมือง จ.ประจวบคีรีขันธ์ เลยจากหัวหินไป 100 กิโล เป็นที่ที่ผู้สนใจมาฝึกโยคะ และผู้ที่เห็นด้วยกับโครงการนี้ ได้รวบรวมเงินทองต่างๆ ไปซื้อที่ไว้ทั้งหมด 40 ไร่ แล้วตอนนี้ดิฉันกำลังปรับปรุงส่วนต่างๆ โรงอาหาร ห้องครัว ห้องพัก จุดประสงค์ของการมาทำสถานที่นี้มี 5 ประการ ประการ

ที่ 1 เพื่อเป็นที่ฝึกอบรมอาณาปาณสติของบุคคลทั่วไป 2. เป็นที่ฝึกโยคะ และเป็นที่เปิด-ปิดคอร์สโยคะ 3. ใช้เป็นที่จัดคอร์สของเด็ก โดยที่แบ่งคอร์สของเด็กเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กเล็ก เด็กกลาง เด็กโต

บริเวณนี้ได้มีผู้ที่ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปปางลีลา ประดิษฐานไว้ตรงนี้ ด้านหนึ่งก็เป็นศาลาปฏิบัติธรรม มีส่วนของเนินที่เราจะใช้ฝึกโยคะกันตอนเช้าๆ มีบริเวณส่วนที่เป็นที่พักของพระอาจารย์ที่นิมนต์ไป เป็นเขตของพระและผู้ชาย บริเวณที่เป็นที่พักของผู้หญิงและเด็กผู้หญิง ถ้าเด็กไปเยอะ ก็จะมีเต้นท์ มีบริเวณให้กางเต้นท์ได้ ส่วนห้องน้ำนี้เราก็เตรียมไว้พร้อมแล้ว

เหตุผลประการที่ 4. การที่เราจะจัดตรงนี้ ก็มาจากเหตุผลเรื่องสุขภาพ อย่างผู้ที่มาฝึกโยคะ ก็จะขอให้เขียนว่าเป็นโรคอะไรกันมาบ้าง ตอนแรกๆ ก็ล้วนแต่ไม่มีโรคมาค่ะ พอดิฉันให้ทดสอบ 2-3 ท่าเท่านั้นเอง รู้แล้วว่า โรคออกมาเลย กระดูกกระเดี้ยวก็ไม่ดี ลมหายใจก็ไม่ไหว พอตอนนี้เขาเริ่มเข้าใจแล้วว่า ทุกคนมีโรคทั้งนั้นแหละ เพียงแต่จะมองเห็นหรือเปล่า เจอหรือยัง ฉะนั้นดิฉันก็เลยจะต้องใช้เวลาในการซ่อมแซมสุขภาพนาน เราก็จะให้ไปพัก อย่างเช่น ซ่อมแซมฝึกโยคะติดต่อกัน 1 เดือน ไม่งั้นถ้าฝึกกันที่ประจำอย่างที่เป็นตอนนี้ เราก็จะฝึกได้เพียงสัปดาห์ละ 1 ครั้ง แต่ถ้าไปที่นี้เราจะใช้เวลา 1 เดือน ก็ฝึกกันเต็มที่ แล้วหลังจากนั้นก็กลับมาบ้านได้ เป็นที่ซ่อมแซมแล้ว

เหตุผลอย่างที่ 5 ก็คือ จะจัดสำหรับแหล่งชุมชน อย่างเช่น ตอนเย็นวันเสาร์-อาทิตย์ ให้ชุมชนเข้ามาร่วมในการที่ฝึกโยคะ หรือนั่งสมาธิกัน นี่คือเหตุผล 5 ประการที่จะทำตอนนี้ แต่เหตุผลประการที่ 6 ที่จะทำต่อไปก็คือ จะนำผู้ที่เกษียณอายุ คือดิฉันตั้งใจว่า ทำยังไงที่จะให้ที่ตรงนี้ คณะของเรามีโรงเรียน คุณสามารถที่จะมาติดต่อแล้วก็จองให้เด็กเข้าฝึกเหมือนที่เข้าฝึกเนตรนารี ยุวะ เพราะดิฉันเห็นว่า การไปเข้าค่ายเนตรนารี ยุวะนี้ ทำให้เด็กไม่ได้พัฒนาในด้านของจิตใจเลย ดิฉันเป็นครูก็พูดด้วยความช้ำใจ กิจกรรมกลางคืน เขาก็เต้นอะไรก็ไม่รู้ แล้วก็ยิ่ง เด็กผู้หญิงไปทำกริยาที่ไม่เหมาะสม เล่นอะไรก็ไม่รู้ ฉะนั้นดิฉันคิดว่าถ้าโรงเรียนเห็นคุณค่าตรงนี้ แล้วมาจองฝึก 3 วัน 5 วัน ในช่วงปิดเทอม ดิฉันเลยเกษียณตัวเองออกมาปีนี้ ตั้งใจว่าเมื่อทำตรงนี้ ต้องทำจริงๆ ทุกวันนี้เมื่อตอนที่ดิฉันสอนอยู่ ดิฉันก็วิ่งไปวันศุกร์ กลับวันอาทิตย์ วันจันทร์-ศุกร์ ก็ต้องสอนหนังสืออยู่ งานสอนก็เยอะมาก

ดิฉันซื้อตั้งแต่เดือนมกราคม ตอนนี้จะครบ 1 ปี แล้ว พอทำตรงนี้เสร็จ เราก็จะจัดกิจกรรม แรกๆ เราก็จัดกิจกรรมแบบที่ใครไปก็ได้ แต่ตอนหลังดิฉันคิดว่า จะนำเสนอโรงเรียน แต่ในกลุ่มของหลายๆ ท่าน ณ ที่นี้ ก็สัมพันธ์กับเรื่องเด็กมาก ถ้าเกิดว่าท่านเห็นประโยชน์ ที่จริงดิฉันอยากให้ท่านไปลองก่อน เพราะว่าการฟังดิฉันพูด ท่านก็ยังไม่ได้เห็นกับตา ท่านก็ยังไม่ได้ดูว่าพฤติกรรมของเราเป็นยังไง อยากให้ท่านได้ทราบว่า เมื่อเราทำอะไรแล้ว ท่านก็จะได้ตัดสินว่า ที่เราทำนี้ ตรงกับใจท่านหรือเปล่า ถ้าตรงกับใจท่าน แล้วท่านสนับสนุน แนะนำกับทางโน้นทางนี้ เราไม่มีทางที่จะทำกันแบบไม่ได้ประชาสัมพันธ์ เลยขอให้บอกต่อกันมาเรื่อยๆ ฝึกโยคะ ก็ใช้การบอกต่อกันมา รุ่นหนึ่งก็ 50 -70 คน พอรุ่นเด็กก็คือ ลูกหลานของคนที่เคยมาฝึกโยคะ ก็จะเป็นแบบครอบครัวไปโดยไม่รู้ตัว แต่พ่อแม่ก็ยังไม่ได้ลงมาฝึกกันอย่างจริงจัง ต่อไปเราก็ต้องให้เป็นกลุ่มของครอบครัว ให้พ่อแม่ลงมาฝึกอย่างจริงจังด้วยพร้อมกัน เราจะแยกกลุ่มว่า พ่อแม่ฝึกยังไง ลูกๆ ฝึกยังไง ที่ได้ประโยชน์ทั้งหมดในครอบครัว

ผู้เข้าร่วมเสวนา :

อย่างที่เราทราบดีว่า กระบวนการพัฒนาเด็ก มันต้องใช้เวลาและทำแบบต่อเนื่อง ทีนี้การที่เราเอาเด็กมาอยู่กับเราระยะหนึ่ง แล้วเขาก็กลับไปอยู่กับสิ่งแวดล้อมเดิม พ่อแม่ ครูเหมือนเดิม จะมีผลสะเทือนบ้าง ที่ว่าเมื่อเด็กมาเจอของแปลกของใหม่แล้วก็สนุก เด็กก็ชอบเป็นเรื่องธรรมดา แล้วเขาก็ได้รับอะไรจากอาจารย์ไปเยอะ ทีนี้ปัญหาก็คือว่า ถ้าเราคิดจะบูรณาการกระบวนการอันนี้ เพื่อเป็นการพัฒนาจริยธรรมเด็กตั้งแต่วัยเยาว์ ซึ่งควรจะต้องทำตั้งแต่ประถม ทางสภาการศึกษาอาจจะคิดถึงว่า ที่อาจารย์กำลังพัฒนา center ของอาจารย์อยู่แล้วก็ดี และอาจจะใช้เป็น center สำหรับที่จะพัฒนาเป็นแม่แบบ แล้วก็มีการฝึกอบรมครู เพราะว่าครูจะมีปัญหามาก ในเรื่องที่ไม่รู้จะคิดทำอะไรดี สำหรับจะไปพัฒนาจริยธรรม ไปสวดมนต์ นั่งสมาธิ ไปเดิน แต่ไม่มีเทคนิคพอที่จะจูงใจเด็กๆ ให้เขาชอบ เพราะพอมาทางพุทธศาสนา ก็มีแต่เรื่องซึมเซาหงอยเหงา เด็กๆ ก็เล่นเสียงดังไม่ได้ อันนี้ก็คิดว่ามันอยู่ที่กระบวนการที่เราจัดขึ้น

ก็คงจะเรียนฝากอาจารย์ว่า ถ้าเผื่ออาจารย์จะจัด จากที่เป็น center อยู่แล้ว อาจจะต้องฝากทางภาคีว่า อาจจะต้องช่วยประสานที่จะทำเป็นแม่แบบให้ทางโรงเรียน เพราะจริงๆ แล้ว มันควรจะบูรณาการหรือเข้าไปอยู่ในตัวระบบส่วนหนึ่งเพื่อให้กระบวนการที่ต่อเนื่อง และส่วนหนึ่งที่อาจารย์ออกแบบไว้แล้วก็คือ จะต้องทำเป็นแบบครอบครัว คือเอาพ่อแม่มาด้วย เพราะพ่อแม่ก็สำคัญมาก ฉะนั้นคิดว่าจะต้องพิจารณาในเรื่องการบูรณาการทั้งกระบวนการเข้าไป ส่วนหนึ่งก็คือเข้าไปอยู่ในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งก็คือ ทำอย่างไรที่จะให้โรงเรียนบางส่วน ได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการอันนี้ แล้วจัดกิจกรรม ซึ่งอาจจะไม่ต้องมาแบบพักค้าง แต่เป็นลักษณะที่อยู่ในการศึกษาปกติ ซึ่งกิจกรรมพวกนี้หลายอัน มันก็เป็นกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเขาสามารถสอนวิทยาศาสตร์ไปได้ด้วย ขณะเดียวกันก็สอนเรื่องสมาธิไปได้ด้วย แต่ที่ผ่านมา ครูไม่เคยสอน ไม่สามารถที่จะบูรณาการกระบวนการอื่นที่จะทำได้ ก็คงจะฝากทางภาคีด้วยว่า อาจจะต้องช่วยกันเข้าไปดู อาจจะต้องทำเป็น action research ร่วมกับสภาการศึกษา ว่าความจริงเรามี Model พวกนี้เยอะ แล้ว Model แบบไหนที่สามารถจะบูรณาการเข้าไปอยู่ในระบบโรงเรียนได้ ในช่วงเวลาไหน

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

พอดีคุณหมอพูดมา ก็เลยนึกได้ว่า มีอีกส่วนหนึ่งที่ดิฉันยังไม่ได้เรียน ก็คือ เรามีการอบรมวิทยากร ซึ่งเราทำมา 2 ครั้งแล้ว โดยต้องเป็นผู้ที่สนใจเข้ามาฝึกอบรม ทั้งทางเรื่องโยคะและเรื่องธรรมะ เราขาดมากอย่างที่คุณหมอได้พูด บางทีวิทยากรเราก็ยังไม่กล้าพูด ทั้งที่เข้าใจ แต่ก็พูดไม่ได้ในการที่จะนำธรรมะให้มาเข้าใช้ในชีวิตประจำวัน เราก็จะมีการฝึกกันได้ ให้มีการเข้าคอร์สการฝึกวิทยากรโดยเฉพาะ คิดว่าจะทำครั้งที่ 3 ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ หรือมีนาคม คือรอให้สวนโยคะธรรมเสร็จ แล้วปีหน้าเราคงจะเริ่มงานได้เป็นรุ่นแรก ก็คือรุ่นปีใหม่ ที่ว่ามีอาณาปาณสติคอร์สนี้ไว้อยู่แล้วตามปฏิทิน เราจะไปใช้สถานที่นี้ แล้วก็อีกส่วนหนึ่งซึ่งหลายๆ ที่ขอมามากเลย คือครูบาอาจารย์ที่สนใจเข้ามาฝึกโยคะกับเรา แต่ว่าเขากลับไปแล้ว เขาบอกว่าเขาไม่มีแผนการสอน เขาเลยขอแผนการสอน ในการที่เขาจะไปตั้งกลุ่มโยคะ แผนการสอนว่าจะต้องทำยังไงๆ อันนี้ก็กำลังจะทำให้ สำหรับแผนการสอนโยคะก่อน แล้วก็แทรกด้วยสมาธิไปตลอด คิดว่าจะต้องทำตรงนี้ หลังจากที่ท่านฝึกอบรมเสร็จ ก็ต้องแจกแผนการสอนให้ไปใช้ที่โรงเรียน

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อยากเรียนถามว่า การอยู่ร่วมของเด็กคริสต์ กับมุสลิมนี้ จะมีโอกาสให้เขามาร่วมกับพวกเราได้ไหมคะ

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ : เคยมีค่ะ ปาล์มหรือสุนิสาที่มาช่วยเราตั้งแต่ต้น เขาเป็นคริสต์ แต่ว่ามี 2 ศาสนา เพราะว่าคุณพ่อคริสต์ คุณแม่พุทธ อยากให้ฟังปาล์มว่าเขามีปัญหาอะไรกับคริสต์ กับพุทธหรือเปล่า

คุณสุนิสา :

ครอบครัวปาล์มคุณพ่อเป็นคริสต์ ส่วนคุณแม่เป็นพุทธ ตัวปาล์มก็อยู่ในครอบครัวคุณพ่อ พอปาล์มเกิดมาก็จะให้เข้าโบสถ์ รับศีลล้างบาปตั้งแต่แบเบาะ ถูกเลี้ยงถูกอบรมสั่งสอนมาด้วยวิธีการทางคริสต์ ก็จะมีสวดมนต์ เข้าโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ ทีนี้ทางคุณปู่ปาล์ม ก็สอนด้วยวิธีที่แตกต่างไป คือใช้วิธีการบังคับ คือเหมือนเป็นระเบียบของศาสนา ที่วันอาทิตย์จะต้องเข้าโบสถ์ แต่ทีนี้คุณปู่จะบังคับให้ตื่นแต่เช้า เพื่อที่จะเข้าวัด ลูกๆ ทุกคนก็จะแอนตี้การเข้าวัดมาก เสร็จแล้วก็เลยทำให้ไม่เข้าใจศาสนา ว่าจริงๆ แล้วมันเป็นยังไง ทุกคนก็ต่างไปแสวงหา คุณอาของปาล์ม ก็พยายามที่จะหาอย่างอื่น เพราะมองว่าการไปเข้าวัดทุกอาทิตย์ ไม่ใช่สิ่งที่เขาต้องการ เขาก็เลยไปแสวงหาข้างนอก ในที่สุดเขาพบทางพุทธศาสนา ตอนนี้อาปาล์มแทบทุกคนก็เข้ามาทางพุทธศาสนานะคะ แต่พอเรามาศึกษาทางสายอาจารย์พุทธทาส ท่านอาจารย์ก็ได้พูดเปรียบเทียบศาสนาทั้งหมด ว่าจริงๆ แล้วมันคือหนึ่งเดียว ตรงนี้เราก็ได้เข้าใจ แล้วก็ไม่มีอคติว่า จะเป็นคริสต์หรือเป็นพุทธอีก จริงๆ แล้วก็คือสิ่งเดียวกัน พระเจ้าจริงๆ แล้วก็คือธรรมชาติ ที่ท่านอาจารย์พูด

ไว้จริงๆ แล้วก็เป็นหนึ่งเดียว มันต่างกันที่เส้นทางเดินว่าแต่ละศาสนาสอนไปยังจุดนั้นยังไง ตอนหลังก็เข้าใจ ตอนนี้ก็คือเข้าวัดก็ได้ มาทางพุทธก็ได้ คือเราเข้าใจว่า จริงๆ แล้วมันก็คือสิ่งเดียวกัน ต่างกันแค่พิธีกรรม

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ของมุสลิมก็มีนะ เคยมาเข้าคอร์สโยคะ ไม่ว่าจะเป็นคริสต์หรือมุสลิม ดิฉันก็บอกว่า การฝึกโยคะหรือว่าฝึกสมาธิ อยู่ที่ตัวเขา ถ้าเขารังเกียจในการที่จะกราบพระ ถ้ากราบแล้วระลึกถึงพระ หรือว่าผู้ที่เขาศรัทธาได้ ก็ทำไป ถ้าทำแล้วรู้สึกไม่สบายใจ ก็ไม่ต้องทำ ดิฉันก็เคยถามว่า ถ้าเราจะไหว้นี้ ไหว้คุณครู ไหว้ผู้ที่เราศรัทธา ไหว้ได้ไหม เขาก็ไหว้ได้ ก็จะให้เขาไหว้ในสิ่งที่ศรัทธา เพราะฉะนั้นเราจะไม่บังคับ มุสลิมมา เขาก็เป็นผู้ใหญ่แล้ว ฉะนั้นก็อยู่ได้ แล้วก็คริสต์ที่เป็นผู้ใหญ่ก็มาฝึกอบรม ทั้งโยคะและอาณาปาณสติ เขาก็อยู่ได้ วันแรกๆ เขาจะไม่กราบพระ ไหว้พระเลย หลังจากเขาเข้าใจ เขาศึกษาไปเรื่อยๆ จนเขาเข้าใจว่า ที่แท้มันไม่ใช่อยู่ที่ว่าไปไหว้คนนั้น แต่ไหว้ในสิ่งความจริง ไหว้ในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง เขาทำได้ไหม วันสุดท้าย เขาก็อายุ 60 กว่าแล้ว ท่านก็ไหว้พระ หมายถึงจุดแรกๆ อาจจะมีการไม่เข้าใจกันบ้าง แต่เมื่อจุดหนึ่งที่เขาเปิดรับและเข้าใจ เขาจะรู้ว่าที่เขาทำนี้เพราะอะไร มุสลิมก็ได้ แต่ยังมีน้อย คริสต์นี้มากกว่า แต่ว่าในส่วนต่อไปนี้ คือเรื่องเปิดรับ เราเปิดรับอยู่แล้ว เราไม่บังคับอยู่แล้ว เขาจะทำก็เพราะพอใจ ดิฉันคิดอยู่อย่างนี้ตลอดว่า ใครทำอะไร ต้องทำด้วยความเต็มใจ พร้อมใจ เราจะไม่บังคับ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ต้องขอชื่นชมอาจารย์อีกครั้ง ทั้งเจตนารมณ์และสิ่งที่อาจารย์อยากจะให้เกิดขึ้นในสังคม ที่จริงผมเองได้ไปร่วมกิจกรรมกับอาจารย์เมื่อปีที่แล้ว เอาลูกสาวไปร่วมกิจกรรม ตอนที่ดูครั้งแรก เอ๊ะ! เอาหลักอริยสัจ 4 เอาพุทธศาสนาซึ่งเป็นหัวใจมาใช้กับเด็กได้อย่างไร แล้วก็เลยเอาลูกสาวอายุ 10 ขวบ ไปเข้าค่ายกับอาจารย์ แล้วก็ไปสังเกตการณ์อยู่วันหนึ่ง รวมทั้งวันสุดท้ายที่อาจารย์บอกว่า เอาผู้ปกครองไปด้วย ผมประทับใจมากๆ และมีความรู้สึกว่า สิ่งที่อาจารย์ทำเป็นการบูรณการหลายๆ อย่าง ทั้งเรื่องเด็ก ธรรมะ สังคม พ่อแม่ ความรัก เข้าด้วยกันในกระบวนการตรงนี้ สิ่งที่มันยากก็คือ เรื่องการตีความธรรมะในบริบทใหม่ของสังคม ให้เข้ากับวิถีชีวิต ตรงนี้เราขาดมาก เรามีพุทธธรรมซึ่งเป็นมรดกล้ำค่า แต่คนที่จะเจียรนัยเพชรนี้หายาก ถ้าเราสามารถที่จะมีอย่างนี้เยอะๆ ผมคิดว่าเราจะพลิกฟื้นอะไรได้หลายๆ อย่าง

จากการที่ไปเข้าร่วมกิจกรรม ก็เห็นการเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ จากปีที่แล้วรุ่นเดียวเองนะครับที่ลูกผมเข้าไปทำกิจกรรม กับสิ่งที่อาจารย์ได้พัฒนาใหม่ เรื่องเครื่องไม้เครื่องมือที่อาจารย์นำเข้าไปสู่กิจกรรมที่อาจารย์ฉายให้ดู ซึ่งปีที่แล้วไม่มีเลย ฉะนั้นตรงนี้คือพัฒนาการของอาจารย์มีอยู่ตลอดเวลา แล้วสิ่งที่ผมเห็นวันนี้ สามารถที่จะดึงดูดเด็กได้อีกเยอะ

สิ่งที่ผมเห็นอันหนึ่งก็คือ มันไม่ใช่ส่งเด็กไปเข้าค่ายอย่างเดียว แต่มันเป็นเรื่องที่พ่อแม่จะต้องเรียนรู้ด้วย ทั้งก่อนส่งเด็กและหลังที่เด็กออกจากค่ายไปแล้ว อันนี้อยากจะต่อจากท่านอาจารย์นิดหนึ่ง ผมเองหลังจากที่ลูกสาวออกมาแล้ว ผมก็สังเกตว่าพอออกมาแล้ว มาอยู่ในเงื่อนไขสภาพแวดล้อมเดิม หมายถึงว่าเมื่อเด็กเข้าไปแล้วสภาพแวดล้อม ก็ต้องปรับตัวของสภาพแวดล้อม คือพ่อแม่ต้องปรับลูกด้วย ซึ่งมันไม่ใช่เรื่องง่าย และขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องใหม่ จะมีคำแนะนำให้กับพ่อแม่ไหม ว่าเมื่อลูกออกจากค่ายนี้แล้วจะสังเกตอะไร แล้วพ่อแม่มีเทคนิคอะไรที่จะใช้กับลูกตนเองด้วย ผมคิดว่าพ่อแม่หลายๆ ครอบครัวต้องการเทคนิคที่จะจัดการกับลูกตนเองอย่างไร ในเงื่อนไขต่างๆ ซึ่งไม่มีเลย เพราะไม่ใช่เรื่องง่าย สมัยนี้พ่อแม่เด็กต้องใช้เวลากับเรื่องการทำงาน กับการที่จะต้องมาใส่ใจกับลูกของตนเอง

ผมเห็นด้วยกับคุณหมอ ผมมองงานตรงนี้เป็นเรื่องของการวิจัยและพัฒนาในตัวของมันเอง พัฒนาทั้งตัวโครงการที่ท่านอาจารย์ทำ อาจารย์ก็ทำไป ทดลองไป แล้วก็ปรับให้มันดีขึ้นอยู่เรื่อยๆ ขณะเดียวกันเราสามารถที่จะใช้ตรงนี้เป็นศูนย์เรียนรู้ สำหรับพ่อแม่อื่นๆ ได้อีกเยอะ ส่วนที่ภาคีเด็กน่าจะทำก็คือ การเชื่อมในส่วนที่ไปเกี่ยวข้อง กับระดมสรรพกำลังเพื่อที่จะทำให้ศูนย์การเรียนรู้นี้พัฒนายิ่งๆ ขึ้นไป ในลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับผลที่จะเกิดขึ้นและ

คนที่จะเข้าร่วม นอกจากโรงเรียนแล้ว ก็จะมีเครือข่ายพ่อแม่เอง ที่ทางภาคีอาจจะไปพาดเกี่ยว ถ้าเราสามารถที่จะค่อยๆ ขยับ หรือมีวิธีการที่จะดึงเขาเข้ามา คือทดลองดูไปก่อน ของพวกนี้มันต้องสัมผัสเอง ถึงจะเข้าใจว่า มันมีคุณค่าอย่างไร

อีกส่วนหนึ่งที่ผมมองก็คือว่า ตัวการสร้างรอยต่อระหว่างศูนย์การเรียนรู้ กับพ่อแม่ซึ่งอยู่ใน setting ตรงนี้ มันจะมีเครื่องมืออะไร ผมคิดว่ามันเป็นโจทย์ หลายๆ ครั้งเราฝากการบ้าน แต่เราไม่ได้ทำ เราคงไม่สามารถฝากโจทย์ให้อาจารย์ลำพังได้ ตัวภาคีหรือตัวเครือข่ายเราเอง อาจจะต้องมองว่า ถ้าตัวนี้มันมีคุณค่า บทบาทที่เราจะสานต่อ ควรจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่เฉพาะของท่านอาจารย์จุฑาภรณ์ แต่รวมถึงของหลายๆ ท่าน ที่เราทำมาร่วมปี เราเห็นสิ่งที่มันเป็นศักยภาพของการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ค่อนข้างเยอะ เรากำลังจะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่กระจัดกระจายตรงนี้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ใหม่นอกระบบ แต่ว่าในระบบเอง เราจะทอดทิ้งเขาก็ไม่ได้ เราก็ต้องพยายามที่จะเข้าไปผลักดัน ขณะนี้เรากำลังจะหาทางออก ทางเลือกให้กับพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งในระบบบางส่วนนั้นเขาถือว่ามันเป็นจุดตัน เขากำลังจะหาทางเลือกใหม่ๆ เรามีทางเลือกใหม่ๆ ให้เขาหรือไม่ อันนี้ก็เป็นเจตนารมณ์ของทางภาคีอันหนึ่งที่แสวงหา ฉะนั้นเราคิดว่าแหล่งข้อมูลตรงนี้ เราจะต้องเผยแพร่ไปสู่พ่อแม่ต่างๆ ให้มากที่สุด อันนี้เป็นภารกิจอันหนึ่งของภาคีเด็ก ที่จำเป็นจะต้องเชื่อมทั้ง 2 ด้าน เข้าด้วยกันให้ได้

ที่ผมสังเกตจากลูกสาว ก่อนไปเขาไม่ทราบ แต่พ่อแม่สนับสนุนให้ไป อาจจะเรียกว่า บังคับก็ได้ พอลูกผมเขาไปเข้าค่ายเสร็จ อาจารย์จะถามเลย ลูกมีใครที่พ่อแม่บังคับมาบ้าง ลูกสาวผมจะยกมือ ซึ่งบางครั้งเราก็จำเป็นที่จะต้องบังคับเขาไป ทีนี้พอเขาไปแล้ว เราเห็นพัฒนาการ ขณะเดียวกันเรารู้ว่าเด็กเขาจะต้องติดเพื่อน พอครั้งที่ 2 ที่อาจารย์จะจัดครั้งนี้ ผมก็ถามว่าไปอีกไหม ครั้งแรกเขาไม่ไป เขาไม่อยากจะไป เสร็จแล้วผมบอกเขาว่า น่าสนใจนะ ไม่มีเพื่อนไปไหม ลองชวนเพื่อนๆ เขาไปคุยกับเพื่อน ครั้งแรกก็ชวนได้ 7-8 คน เขาขอใบสมัครจากผม ผมเอามาให้เขา 7 ชุด เขาจะเอาไปให้เพื่อนๆ ด้วย พอเพื่อนๆ เขาไม่ไป เขาก็เลยงอแงขึ้นมา เขาก็เลยไม่ได้ไปครั้งนี้ แต่จากกิจกรรมที่อาจารย์ฉายให้ดู ซึ่งมันแตกต่างจากครั้งที่แล้วเลย เขาจะเปลี่ยนได้

สิ่งที่อาจารย์ทำอยู่นี้ จะช่วยได้ทั้ง 2 ด้าน ช่วยทั้งโครงการของอาจารย์เอง และเป็นประโยชน์กับพ่อแม่ ซึ่งจะเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผล และช่วยสังเกตการณ์ มีการสะท้อนกลับให้ท่านอาจารย์ ซึ่งมิติความสัมพันธ์นี้ มันจะต้องเป็น network ครับ บางครั้งการประเมินโดยเอกสารอย่างเดียว มันไม่พอ เราจำเป็นที่จะต้องมีกิจกรรมที่จะเอาเครือข่ายพ่อแม่มาพูดคุย ในเรื่องที่มันจะเป็นกิจกรรมที่มีตัวร่วมกันอยู่ ตรงนี้จะต้องทำ

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ดิฉันฟังคุณทรงพลพูดแล้ว ก็มีแนวคิดขึ้นมา ว่าจากคืนสุดท้ายที่เราให้เด็กเขียน เราจะรู้ความในใจของเด็กเยอะเลย เด็กพูดนะคะ เขารู้สึกว่าพ่อแม่ไม่เข้าใจเขา ความต้องการของเขาคืออะไร เขาบอกว่า ตื่นขึ้นมาตอนเช้า เขาก็ไม่เห็นพ่อแม่แล้ว อะไรต่างๆ เหล่านี้เป็นข้อมูลที่สนับสนุน พอคุณทรงพลพูด ทำให้ดิฉันคิดว่า เราจะทำยังไงที่จะประสานรอยต่อตรงนี้ คิดว่าหลังจากตรงนี้ ดิฉันจะส่งจดหมายจะลองเรียนเชิญผู้ปกครองมาประชุมเพื่อจะได้บอกสิ่งต่างๆ ที่ลูกท่านได้แสดงออกมา หลังจากลูกกลับไป เราจะได้มาคุยกันถึงสิ่งที่เด็กๆ สะท้อน เขามีอะไรหลายๆ อย่างในจิตใจ ซึ่งบางครั้งฟังดูแล้วมันน่ากลัว ขณะที่พ่อแม่เขาไม่รู้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ : มีอีกประเด็น ที่ฟังว่าอาจารย์ใช้คำว่า โยคะเป็นการฝึกสมาธิ โดยใช้ท่าทาง ผมนึกถึงอาจารย์เตือนใจที่ทำเรื่องดนตรีสรีระ เป็นการบูรณาการ ทั้งธรรมะและการเรียนรู้วิชาการต่างๆ ที่อาจารย์เคยมาพูดให้เราฟัง เช่นเพลงเด็ก คือภาษาธรรมะ เด็กเล็กนี้อาจจะเข้าใจได้ยาก ถ้าได้มีโอกาสคุยกับอาจารย์เตือนใจบ้าง อาจารย์อาจจะพอมองว่า จะทำงานร่วมกันได้อย่างไรบ้าง

อาจารย์จุฑาทิพย์ สกุลศักดิ์ :

ดิฉันก็ยินดีมากค่ะ ตอนนี้ดิฉันก็ใช้วิธีการโยคะกับเพลง แต่เพลงที่ใช้ประกอบโยคะจะเป็นเพลงธรรมะ แล้วเพลงธรรมะนี้เราเอามาจากพระอาจารย์ ตอนฝึกโยคะต้องประสานทั้งลมปราณ ต้องมีสมาธิอยู่ระดับหนึ่ง แล้วเมื่อใช้เพลงประกอบจะดีมากๆ เลย แล้วที่หลายๆ ท่านพูด บอกว่าพอฟังเพลงธรรมะแล้ว จิตที่มีสมาธินี้ก็จะเย็นลงด้วย และมีความเข้าใจด้วย ฉะนั้นตอนนี้ที่ฝึกโยคะสำหรับผู้ใหญ่หรือประชาชนทั่วไป เราก็จะใช้ประกอบเพลงธรรมะ โดยจัดเป็นชุดๆ ให้ท่าสมดุลกันในแต่ละชุด แล้วก็นำเพลงธรรมะมาประกอบกัน

ฟังเพลงชุดนี้แล้ว หลายท่านที่ไม่เคยฟังธรรมะมาก่อน ก็ปิ๊งธรรมะขึ้นอีกเยอะ อย่างคอร์สโยคะของเราจัดกัน 9 สัปดาห์ ก็เริ่มต้นด้วย สัปดาห์แรกเป็นการบรรยายให้ฟังว่า โยคะนี้มีลักษณะอย่างไร มีความเป็นมายังไง มีประโยชน์อย่างไร แล้วก็สาธิตท่าโยคะให้ดู หลังจากนั้นพอช่วงสุดท้าย เราให้ทดสอบสมรรถภาพให้ตัวเอง เราก็บอกว่า ท่านไปหาหมอ หมอตรวจแล้วหมอรู้ แต่ตัวท่านอาจจะไม่รู้ก็ได้ แต่ขณะที่ทดสอบด้วยโยคะ ท่านจะรู้ด้วยตัวเองว่าท่านเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า สัปดาห์ที่ 2 ก็ไปฝึกลมปราณที่เขาสันติที่หัวหิน ฝึกลมปราณเสร็จ สัปดาห์ที่ 3 -4 -5 -6 -7 -8 ก็มาฝึกที่สภาสตรีตลอดเลย วันละ 4 ชั่วโมง แล้วสัปดาห์สุดท้าย เราก็จะไปปิดคอร์ส

ยังไงก็อยากจะเรียนเชิญทุกท่าน อย่างน้อยก็ลองฝึกโยคะดูก่อนก็ได้ อย่างวันนี้ตอนเย็นเราจะพาอีกกลุ่มหนึ่งไปศึกษา และปฏิบัติธรรม ฝึกทั้งอาณาปาณสติและโยคะฝึกจิตพิชิตโรค ตรงนี้อยากจะเรียนเชิญนะคะถ้ามีเวลาว่าง.

ศิลปวัฒนธรรม**ละครหุ่นองุ่น มาลิก**

สินีนาฏ เกษประไพ และ
ทีมงานโครงการศูนย์ศิลปวัฒนธรรมละครองุ่น มาลิก

ผู้ดำเนินรายการ : เรื่องการเรียนรู้นอกระบบ มีความสอดคล้องกับคำว่า "ปฏิรูปการเรียนรู้" และ "ปฏิรูปการศึกษา" มีอะไรที่สังคมยังไม่ได้รับรู้อีกมาก นโยบายปฏิรูปการศึกษาก็ยังไม่ได้เห็นข้างล่างอีกเยอะ ฉะนั้นภาคีเด็กเองขณะนี้มีความพยายามที่จะไปดึงความรู้จากข้างล่างขึ้นมาให้เป็นประโยชน์กับสมาชิกให้มากที่สุด และเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันก็สนับสนุนให้มีงานวิจัยเข้ามารองรับ เพื่อจะสังเคราะห์สิ่งเหล่านี้และยกระดับขึ้นเป็นนโยบาย

สมาชิกภาคีเด็กมีหลายประเภท ทั้งประเภททำกิจกรรมนักวิชาการ ประเภทที่อยากจะเอาลูกหลานตัวเองเข้ามาร่วมทำกิจกรรม ภาคีเด็กเป็นของทุกคน เราพยายามให้เป็นเวทีสาธารณะ ฉะนั้นถ้าใครคิดว่ากิจกรรมไหน สามารถที่จะริเริ่มสร้างสรรค์แล้วจะจัดกลุ่มกันทำ โดยใช้ชื่อภาคีเด็ก เราไม่ได้สงวนสิทธิ์อะไร หรืออยากจะให้ทางกองเลขาช่วยบางเรื่องบางราว เราก็ยินดี ขณะนี้เรามีซอฟต์แวร์ เรื่องเหล่านี้มาก ผมคิดว่า ภาคีเด็กเองจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อม เช่น เรื่องสถานที่ สมาชิกภาคีเด็กบางที่เขามีค่ายกิจกรรม ก็ยินดีที่จะเปิดให้เครือข่ายสมาชิกไปจัดกิจกรรม เราอาจจะจัดกิจกรรมในสถานที่ เป็นค่ายที่มีความหลากหลาย ทั้งเรื่องดนตรี ทั้งเรื่องหุ่น เราประชาสัมพันธ์ให้พ่อแม่มาร่วมกิจกรรม ต่อไปพ่อแม่สามารถมีทางเลือกส่งลูกหลานเข้าค่ายได้

ปัจจุบันนี้มีหลายค่าย เช่น ค่ายดูดาว ค่ายวิทยาศาสตร์ ผมคิดว่า เป็นต้นทุนที่มีอยู่แล้ว เพียงแต่เราจะเอาต้นทุนตรงนี้มาให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้นได้อย่างไร สิ่งนี้เป็นสิ่งที่สังคมต้องการมาก เพราะว่าพ่อแม่บางคนส่งลูกเข้าไปอยู่ในระบบ ก็มีความรู้สึกว่าเรียนในระบบมีปัญหา จะออกมาทำโฮมสคูล (Home school) ก็ทำไม่เป็น ทำไม่ได้ ฉะนั้นถ้าลูกยังอยู่ในระบบก็ได้ แต่ตัวเองมีกิจกรรมที่สามารถให้ลูกหลานเข้าไปร่วมทำกิจกรรมได้เป็นบางครั้งบางคราว ตรงนี้จะเป็นประโยชน์มาก ผมจะรวบรวมเป็นแหล่งเรียนรู้แล้วเผยแพร่ออกไป เช่น ใคร มีกิจกรรมทำอะไร มีปรัชญา มีวัตถุประสงค์อะไร กลุ่มเป้าหมายคือใคร ติดต่อใครได้ สถานที่อยู่ที่ไหน โดยสามารถไปติดต่อได้เอง ผมคิดว่าภาคีกำลังช่วยกันเป็นกลไกที่จะทำให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ ที่ใช้สภาพแวดล้อม ใช้กิจกรรมที่เคลื่อนย้ายได้ในพื้นที่ของกลุ่มเป้าหมาย หรือบางทีเอากลุ่มเป้าหมายไปพื้นที่ที่มีต้นทุนอยู่แล้ว

ลำดับต่อไป อยากให้ท่านช่วยแนะนำตัวเองสักนิดว่ามาจากไหน กำลังทำอะไรอยู่ ขอเชิญครับ

คุณนที อนุกานนท์ : ปัจจุบันเป็นผู้ประสานงานของส่วนกิจกรรมอิสรชน ทำกิจกรรมกับเด็กอิสระหรือเด็กเร่ร่อน เด็กไม่มีสังกัด ตอนนี้เรารับงบประมาณบางส่วนจากธนาคารโลก กับ ปปส. รณรงค์ในเรื่องยาเสพติด โดยกิจกรรมบางส่วน เราใช้ในเรื่องของละครหุ่นเข้าไปเชื่อม น้องหมวยเล็กจะเป็นคนประสานงานกับทางการสร้างหุ่น ตอนนี้ก็ลงทำ

กิจกรรมกับเด็กเร่ร่อนอย่างน้อยเฉลี่ยเดือนละ 2 ครั้ง โดยกิจกรรมส่วนใหญ่จะจัดตามสวนสาธารณะ ตามที่ต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นที่ปรึกษาในเรื่องการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเด็กต่างๆ เช่น กลุ่มเด็กที่สุโขทัย

คุณถนอมวงศ์ ล้ำยอดมรรคผล : เป็นอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์ ทำงานเพื่อเด็กมานาน แต่ว่าอยู่ในกลุ่มของนักศึกษา จะเรียกว่าเป็นกลุ่มอิสระก็คงได้ งานหลักคือเรื่องการส่งเสริมการอ่าน ทักษะการอ่าน นิสัยรักการอ่าน กิจกรรมเพื่อการอ่าน ได้สร้างโครงการส่งเสริมการอ่านและพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนชนบท ซึ่งทำในนามของคณะศิลปศาสตร์ ให้นักศึกษาที่เรียนวิชาการอ่าน หรือที่สนใจไปค่ายกับเรา รวมทั้งการพัฒนาห้องสมุด เอาหนังสือไปจัดให้ ล้างห้องสมุดให้เขาด้วย ไปจัดกลุ่มนักศึกษาทำกิจกรรมเป็นฐานบ้าง เราก็ไปสำรวจบริเวณนั้นว่าเขาขาดอะไร แต่เน้นให้เขาใช้ห้องสมุดเป็น รักห้องสมุด มีห้องสมุดที่น่ารักขึ้น แล้วก็อยากอ่านหนังสือ รักษาหนังสือได้ แล้วเลยไปถึงชุมชน

ทำมาแล้ว 26 ครั้ง ครั้งที่ 27 นี้ จะไปที่โรงเรียน ตชด. 2 โรง คือโรงเรียน ตชด. บุญธรรมบุญพริ้ง กับ ตชด. ลาดบัวทอง 1 ที่อำเภอบ้านโค้ก จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ผ่านมาก็ไปทุกภาค และไม่ได้ทำแค่กิจกรรมกับเด็กเท่านั้น แต่รวมถึงกิจกรรมกับชุมชน การไปอบรมครูให้เขาฟรี เนื่องจากว่าครูในถิ่นทุรกันดานมักไม่มีโอกาสที่จะมารับการอบรมในส่วนกลาง หรือแม้แต่ในจังหวัดสำคัญในภาคด้วยซ้ำไป ยิ่งครู สปช. ส่วนมากก็ยากจน บางทีก็จนใจ เขาส่งไปไม่ได้ ครูเลยทิ้งเด็ก ถ้าเราพยายามส่งเสริมให้เด็กอ่านเองจะเป็นส่วนที่ช่วยครูและช่วยเด็กด้วย ปัญหาครูทิ้งเด็กจะหมดไป ให้เด็กเข้าห้องสมุดอ่านเอง ทุกวันนี้รัฐบาลก็เพิ่งเห็นว่า เด็กเรียนเองได้โดยไม่ต้องมีครูก็ได้

อีกอย่างหนึ่งก็เป็นกรรมการมูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ เพื่อส่งเสริมการอ่าน กิจกรรมที่ทำมาก็คือให้รางวัลโรงเรียนที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านดีเด่นทั่วประเทศ โดยผ่านเครือข่ายของกระทรวงศึกษาธิการ และช่วยรับหนังสือเพื่อเผยแพร่วิธีการส่งเสริมการอ่านของกระทรวงศึกษาธิการทุกเล่ม ดิฉันไปทำกับโครงการของบริษัทซีพีเซฟเว่นอีเลฟเว่น ทำโครงการเฉลิมพระเกียรติ เป็นที่ปรึกษาและกรรมการ เป็นกรรมการคัดเลือกหนังสือดี ก็ทำมาหมด รวมทั้งหนังสือ 500 เล่ม หนังสือดีสำหรับเยาวชนที่สมาพันธ์องค์กรที่พัฒนาหนังสือรักการอ่าน คือเน้นเรื่องหนังสือมากกว่าจะออกอากาศ ในส่วนนั้นมักจะแนะนำให้นักศึกษาเป็นคนทำ ฉะนั้นเวลาไปค่าย นักศึกษาจะมีการแสดงเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็ก เอาเด็กมาเล่นด้วย หรือเล่นให้เด็กดู

การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ไม่ใช่แค่ว่าให้รักการอ่านอย่างเดียว แต่ให้รู้ด้วย เช่น การไม่กินน้ำอัดลมหรือการใช้โฟม หรือการรักษาสิ่งแวดล้อม ทำเกมส์เก็บขยะหรืออะไรต่างๆ มากมาย ก็ปรากฏว่าได้ผลกับตัวนักศึกษาด้วย นักศึกษาคือคนที่ได้เรียนรู้ด้วย จากที่เคยเดินอยู่บนปุยเมฆ ตอนนี้ก็เดินดินเป็นแล้ว หลายร้อยคน เราอุปถัมภ์ค่ายเองมาตลอด เราก็ใช้วิธีขอชาวบ้านกินข้าว ขอที่นอน ก็เหมือนกับพวกลิเกเร่ร่อน ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เท่าที่ทราบก็มีคณะเดียว คนอื่นเขาไม่ค่อยทำ เขาไปจัดงานฟุตบอล ลีลาศเสีย

คุณทรงพล : ภาคีเอง เราเริ่มต้นกิจกรรมก็มีเรื่องการรักการอ่าน เรามองจากตัวผู้ปกครอง มองจากครอบครัว ก็เชิญครอบครัว 5-6 ครอบครัว ที่เขาทำอย่างไรไม่ทราบ สามารถทำให้ลูกของเขาเป็นนักอ่านตัวยง ให้เขามาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันว่า เขาจัดสภาพแวดล้อม จัดเงื่อนไข จัดเวลา จัดการกับลูกในเรื่องรายการทีวีอย่างไร ก็ได้ความรู้เยอะ มีทั้งจุดอ่อนจุดแข็งในตัวของมันเอง บางคนก็จมไปกับหนังสือเลย บางทีการอ่านกับการเชื่อมโยงกิจกรรมข้างนอกต้องสมดุลกันด้วย เด็กบางคนอ่านโดยไม่สนใจเพื่อนเลยก็มี

ผู้เข้าร่วมเสวนา : งานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติปีนี้อยากให้ท่านมีเวทีที่นั่น ท่านประธานสมาพันธ์ คือคุณหญิงแม้นมาศ ชวลิต ซึ่งเป็นคุณยายประจำคณะเรา ได้ช่วยกรมวิชาการรับทำกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพราะฉะนั้นถ้าท่านประชุมกันแล้ว อยากให้เสนอตัวเข้ามาทำโครงการ เพื่อเปิดเวทีให้เด็กลูกชาวบ้านบ้าง เวลานี้จะเป็นเด็กลูกคนรวยเด็กทั่วๆ ไปเยอะมาก อยากให้มีหลายหลากสำหรับเด็กทั่วไป ไม่ใช่ว่างานหนังสือเพื่อเด็กรวย งานของเล่นหุ่นเพื่อเด็ก

รวย ท่านอาจจะคิดว่า จะเสนอโครงการมา แล้วให้ทางฝ่ายที่จัดเขาช่วยลงรายการให้ เมื่อได้มีเวทีที่จะแสดง แล้วคงขยายผลต่อไปได้

คุณทรงพล : พวกเราเคยคุยกันในภาคีว่า ขณะนี้เวทีเด็กที่จะให้สมาชิกภาคีเด็กไปทำกิจกรรมต่อ จะมีเรื่องงานสัปดาห์หนังสือ และเวทีปฏิรูปการศึกษา ของสำนักงานปฏิรูปที่จะเวียนไปต่างจังหวัด เหมือนกับว่า เขาอยากจะให้เราไปเปิดบูต เปิดกิจกรรรม เพื่อให้เห็นภาพของคำว่า "ปฏิรูปการเรียนรู้" โดยเนื้อหาสาระนี้ มากกว่าจะไปพูดเรื่องโครงสร้าง ตรงนี้ก็อยู่ในจุดที่เรากำลังประสานกัน เวทีเปิดต่างๆ นี้ เราเองมีสมาชิกอยู่ตรงไหนที่สะดวกจะไปจัดทำกิจกรรมร่วมกับเขา ภาคีจะเป็นคนช่วยประสานให้

คุณพัฒนจรินทร์ สวนแก้วมณี : ชื่อเล่นชื่อหน่อย จาก "ชมรมรักใจคุณ" เคยเป็นที่ปรึกษาของน้องๆ ที่มาจากสถาบันอุดมศึกษาในกรุงเทพฯ ที่รวมตัวกัน เริ่มจากการรณรงค์ด้านการดูแลสุขภาพในเชิงป้องกันกับกลุ่มเยาวชน และนักเรียนในโรงเรียนเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร หลังจากที่มีโครงการซึ่งเริ่มต้นเป็นโครงการของทางโรงพยาบาลกรุงเทพฯ เป็นผู้สนับสนุน ทำมาประมาณ 4-5 ปี พอเจอพิษเศรษฐกิจโครงการนี้ก็ปิดไป แต่ด้วยความที่เสียดายเยาวชนทั้งหลายที่ได้หล่อหลอมหรือผ่านกระบวนการพัฒนาตรงนั้นมาแล้ว ก็ยังมีจิตใจที่อยากจะทำกิจกรรมเพื่อคนอื่นอยู่ เลยอาสาเป็นที่ปรึกษาในเรื่องของการทำกิจกรรมของน้องๆ ต่อเนื่อง แต่ว่าอาจจะแคบลง แต่เรายังมีคนอยู่ ซึ่งในปัจจุบันกิจกรรมของชมรมรักใจคุณนี้ได้พัฒนาไปสู่การทำกิจกรรมกับเยาวชนในพื้นที่ชนบทเพิ่มขึ้น จากการที่น้องๆ เหล่านี้ทำค่ายร่วมกันเมื่อประมาณ ปี 42-43 ได้ไปเห็นภาพปัญหาชนบทแล้วก็เอามาทำงานต่อ

ในแต่ละปี เราจะมีกิจกรรมจัดค่ายในช่วงปิดเทอม ลงไปที่กลุ่มโรงเรียนในพื้นที่ต่างจังหวัด ซึ่งเราไปเริ่มไว้ที่จังหวัดหนองบัวลำภู อำเภอสุวรรณคูหา พอมาปีนี้มาจัดที่อำเภอเมือง เหตุผลที่ไม่ได้ไปจังหวัดอื่น เพราะว่าเวลาที่เราไปทำงานกับเยาวชนในชนบท เขาจะมีกลุ่มที่รวมกันต่อ ทำกิจกรรมต่อเนื่อง แล้วก็ขอหรือประสานงานขึ้นมาในการที่จะให้มีกิจกรรมออกไป ซึ่งเนื้อหาของกิจกรรมก็จะพัฒนาจากเรื่องการรณรงค์ส่งเสริมด้านสุขภาพเข้าไปสู่ทางในเรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องชุมชน เรื่องการพัฒนาเยาวชน เรื่องการส่งเสริมอาชีพ ก็ได้มีโอกาสที่ ชุมชน โรงเรียน และผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วม จากค่ายที่ผ่านมา ก็มีน้องๆ จากพระจันทร์เสี้ยวบางคนก็ไปช่วย และมีน้องๆ ที่เป็นแกนนำเยาวชนรุ่นโตในพื้นที่ซึ่งเรียนในระดับอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัย ก็ช่วยทำพื้นที่ ซึ่งขณะนี้กิจกรรมของชมรมรักใจคุณนี้ยังมีต่อเนื่องอย่างในกรุงเทพฯ ก็ไปทำกิจกรรมให้กับคุณย่าคุณยายที่บ้านบางแค ไปฝึกในเรื่องศิลปะประดิษฐ์ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ น้องๆ ที่อยู่ชมรมรักใจคุณบางส่วนจบไปแล้ว บางส่วนก็ย้ายที่เรียนไปอยู่ต่างจังหวัด เวลาปิดเทอมเราก็จะมีกิจกรรมร่วมกัน

ในส่วนของตัวเอง ปัจจุบันทำงานอยู่ที่มูลนิธิพัฒนาศักยภาพคน งานหลักของมูลนิธิจะเป็นงานด้านการพัฒนาคนทางด้านการศึกษา ซึ่งมีทั้งนอกระบบ-ในระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย โครงการที่รับผิดชอบอยู่ที่ผ่านมา เป็นเรื่องการจัดอบรม English conversation club เป็นการฝึกสนทนาภาษาอังกฤษโดยผ่านขบวนการกิจกรรม ซึ่งในรุ่นนี้เราจัดสำหรับเยาวชนระดับมัธยม ก็คิดว่าจะเก็บบทเรียนต่างๆ เพื่อจะนำไปใช้ประโยชน์ โดยประสานกับทางโรงเรียนและครูผู้สอนต่อไป งานของมูลนิธินั้น กลุ่มเป้าหมายจะเป็นเด็กและเยาวชน ใน 2 เดือนข้างหน้าจะเป็นเรื่องการรณรงค์ด้านการอนุรักษ์ทะเลกับกลุ่มเยาวชน ก็จะมีกิจกรรมหลายๆ อย่าง ทั้งในเรื่องการประกวดภาพเขียน การจัดงานศิลปะนันทนาการต่างๆ สำหรับเด็ก โดยมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เรื่องทะเล

คุณวัลภา : พี่อาทิตย์เขาชวนมา เพราะทำโฮมสตูลเหมือนกัน สนใจกิจกรรมเกี่ยวกับเด็กเกือบทุกอย่าง โดยเฉพาะถ้าให้เด็กมีส่วนร่วมด้วย พูดง่ายๆ ก็อยากให้ลูกเข้าไปร่วมทำกิจกรรมด้วย

อาจารย์ขวัญดี : ขอแนะนำอาจารย์อุทิน โพธิ์แก้ว เป็นผู้ที่ก่อตั้งกลุ่มสัมมาสิกขา เป็นอาจารย์ใหญ่ของสัมมาสิกขา ปฐมอโศกมา 8 ปี ก็เลยชวนมาด้วย เพราะเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบอยู่ ส่วนดิฉันชื่ออาจารย์ขวัญดี

คุณทรงพล : อาจารย์สนใจมากที่อยากให้เด็กนี้มีสำนึกประวัติศาสตร์ และอยากจะให้มีวิธีการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ไม่ใช่ท่องจำแล้วเด็กก็ไม่ได้อะไร ไม่ได้สำนึกท้องถิ่นด้วย ผมกำลังชวนอาจารย์ บอกว่าสมาชิกภาคีเด็กสนใจเยอะเลย

คุณอรรถสิทธิ์ พรหมภา : ทำโลกใบจิ๋วอยู่กับอาจารย์เตือนใจครับ

คุณประสพสุข โบราณมูล : มาจากมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก กำลังทำ "โครงการเล่นเพื่อการพัฒนาชีวิตเด็ก"

คุณฟารีดา : มาจากกลุ่มละครหุ่น

คุณเกรียงไกร : มาจากกลุ่มละครหุ่น

คุณสินีนาฏ เกษประไพ :

มาจากคณะละครยายอุ่น โครงการนี้เพิ่งจะเริ่มตั้งและทำกิจกรรมไปเมื่อต้นปีนี้เอง โดยพวกเราเป็นนักแสดงละครเวทีอยู่แล้วในนามของ "กลุ่มพระจันทร์เสี้ยว" ซึ่งอยู่ที่สถาบันปรีดี พนมยงค์ เป็นรุ่นลูกศิษย์ของอาจารย์คำรณ คนพดิลก ซึ่งทำงานละครเวทีตรงนี้มา 6 ปี ก็ได้คลุกคลีและทำงานอยู่ที่สถาบัน 3 ปี ได้รู้จักกับครูอุ่นผ่านงานกิจกรรมที่ระลึกครูอุ่นมาลิก ประจำทุกปีในเดือนมิถุนายน ได้ช่วยงานในส่วนของการทำกิจกรรมเพื่อเด็กปีละครั้ง แล้วก็ทำเกี่ยวกับหนังสือและนิทรรศการของอาจารย์อุ่น เราได้เห็นภาพที่ครูทำหุ่นมือ ก็นึกชอบใจ นึกรักในหุ่นมือ เพราะน่ารัก ประกอบกับประสบการณ์ตอนเราไปเล่นละครเวทีที่ต่างจังหวัด ละครเวทีของเราค่อนข้างมีเนื้อหาที่หนักแน่น มีอยู่ครั้งหนึ่งก็จะมีเด็กเล็กๆ ป. 1-ป.2 มาเกาะห้องซ้อมดู แล้วก็มาเขียนในสมุดที่เราให้ผู้ชมเขียนไว้ว่า ประทับใจอะไรบ้าง เด็กๆ ก็เขียนว่า ทำไมไม่ให้เด็ก ป. 4 ดูบ้าง เด็ก ป. 1 ป. 2 ก็อยากดู

ทีนี้เราก็มานึก ไหนๆ พวกเราก็ทำงานละครเวที ทำงานตรงนี้ก็เป็นงานอาสาสมัครส่วนใหญ่ ในเมื่อเราทำละครแล้ว ถ้าเป็นละครเด็กก็เป็นบางครั้งบางคราว เราก็เลยมาคิดว่า ทำไมในเมื่อเรามีศักยภาพที่จะแสดงออกในการใช้ศาสตร์ของละครเวทีแล้ว เราน่าที่จะเพิ่มศักยภาพที่จะทำงานเกี่ยวกับหุ่นเพื่อจะเข้าถึงเด็กได้มากขึ้น เลยเขียนโครงการเพื่อขอความสนับสนุนจากมูลนิธิชัยวนา ซึ่งเป็นมูลนิธิของครูอุ่น มาลิก แล้วเริ่มหาที่ปรึกษาเพื่อจะเสริมสร้างศักยภาพของคนทำงานเพิ่มขึ้นทางด้านงานหุ่น ก็คือสร้างหุ่นเองแล้วลองเชิดดู เป้าหมายของโครงการของเราก็คือ จัดสร้างกิจกรรมละครหุ่นอย่างต่อเนื่อง ควบคู่ไปกับงานละครที่เรามีอยู่ และอยากให้ที่บ้านครูอุ่นและสถาบันนี้เป็นที่ที่มีกิจกรรมหุ่น ถ้าใครต้องการที่จะสร้างหุ่น ทำหุ่น หรือต้องการที่จะติดต่อกิจกรรมหุ่น ก็ให้ติดต่อที่บ้านของครูอุ่นหรือว่าที่สถาบัน

กิจกรรมที่เราทำไปเมื่อเดือนมิถุนายน ก็จะมีกิจกรรมของงานละครหุ่น เพื่อเป็นการระลึกถึงครูอุ่น ในครึ่งเช้าเราจะมีชุ้มกิจกรรม เราจะเห็นลูกศิษย์ของครูอุ่น ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่รักหุ่น แล้วก็เคยได้หุ่นของครูอุ่นไป แล้วเขาก็จะเก็บรักษาไว้จนกระทั่งโตก็ยังคงมีหุ่นอยู่ ในปัจจุบันเราไม่ค่อยพบเห็นว่า เด็กสมัยนี้จะได้เล่นของที่ประดิษฐ์ขึ้นมาจากมือ ส่วนใหญ่เป็นของเล่นที่ซื้อหากันมา เราก็เลยคิดว่า จะต้องมีเด็กเราบ้างส่วนหนึ่งที่มีอุปกรณ์เรื่องหุ่นอยู่แล้ว ก็เลยลองคิดกิจกรรมเป็นชุ้มคลินิกคุณหมอ เราจะมีคุณหมอหุ่นเพื่อที่จะประกาศว่า ให้เด็กๆ ที่มีหุ่นที่ชำรุดแล้ว หรือเสียหายแล้ว หรือสุขภาพไม่ดี ให้มาตรวจ แล้วเราก็จะมีพี่เลี้ยงคอยช่อมให้ เราก็จะได้รู้ว่า ยังมีเด็กอยู่ส่วนหนึ่งที่สนใจแล้วก็รักหุ่นมาก เราจะเห็นว่า ก็จะเป็นหุ่นที่ซื้อ ซึ่งคุณพ่อคุณแม่ที่มีสตางค์จะหาซื้อมา ซึ่งหามาจากเมืองนอก แล้วหุ่นที่ทำเองนี้

มีน้อยมาก ส่วนชุ้มกิจกรรมอื่นๆ ก็จะมีกิจกรรมสร้างหุ่นตัวเล็ก ซึ่งเป็นการทำหุ่นจากเศษวัสดุง่ายๆ เช่น กระดาษสี ขนาดหุ่นก็จะมีขนาดหุ่นนิ้วมือที่สวมนิ้ว แล้วก็สวมฝ่ามือ ก็จะให้เด็กๆ พับหุ่นแล้วก็ติดกาวแล้วแต่งหน้าทาสี ทำผม อีกหุ่นหนึ่งจะเป็นหุ่นถุงมือ ที่ทำได้ง่ายสำหรับเด็กเล็กๆ 5-6 ขวบ ก็จะเป็นหุ่นถุงเท้า เราก็จะทำเป็นมังกร ซึ่งทำง่ายมาก ก็จะใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ยับๆ แล้วก็มัด ติดตา ติดปาก สามารถใส่มือเข้าไปเชิดเล่นได้ เราก็จะมีการจำลองโรงหุ่นไว้ง่ายๆ เด็กเมื่อทำหุ่นเสร็จแล้ว ก็จะได้ทดลองเล่นกัน

ชุ้มถัดไปก็จะเป็นชุ้มของละครหุ่นเงา เราก็พยายามจะคิดว่า ถ้าหุ่นเงามันมีสีขึ้นมา มันจะดูสวยสดงดงาม ก็ใช้ลักษณะชวนเด็กๆ ให้ทำรูปอะไรก็ได้ แล้วลองเพิ่มลวดลายบนกระดาษ บนลวด แล้วใช้กระดาษแก้วหลายๆ สี ปะเข้าไป เด็กๆ ทุกคนก็จะได้ลองเชิดแล้วก็ผลัดกันดู ส่วนอีกชุ้มหนึ่งจะเป็นชุ้มของนิทานช่วยกันเล่า ซึ่งอันนี้สำหรับเด็กที่ยังอ่านหนังสือไม่ได้ คุณพ่อคุณแม่ก็จะพามานั่งในห้อง แล้วก็มีหมอนเอกขเนก นอนกันไป จะมีพี่เลี้ยงที่จะคอยเล่านิทานให้ฟัง ซึ่งในห้องนั้นก็จะมีชั้นนิทาน แล้วเด็กบางคนก็เลือกเองว่า อยากจะฟังนิทานเรื่องไหน ก็จะให้พี่ๆ ช่วยกันเล่า ซึ่งหนังสือนี้ เราก็จะได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเด็ก แล้วติดต่อขอยืมมา

ส่วนการแสดงในภาคบ่าย จะเป็นการแสดงละครหุ่นจากคณะละครยายอุ่นเอง คณะเจ้าขุนทอง และคณะนิทานดาราวาน ซึ่งก็ขอความช่วยเหลือกันมาทุกปี จะมีแฟนๆ ส่วนหนึ่งครอบครัว เด็กๆ ที่จะติดตามว่า ประมาณกลางเดือนมิถุนายน จะต้องมีกิจกรรมละครหุ่นที่สถาบัน หลังจากเดือนมิถุนายน กรกฎาคม ก็ทำกิจกรรมสำหรับครอบครัวคุณพ่อคุณแม่และลูก ก็คือเราเปิดการทำหุ่น เย็บหุ่นถุงมืออย่างง่ายๆ โดยที่การเย็บหุ่นถุงมืออันนี้ ต้องเย็บผ้าเป็น ก็ต้องเป็นเด็กโต สิ่งที่เราทำได้คือ สอนคุณพ่อคุณแม่และเด็กโตทำหุ่น เราก็เลยจะต้องจัดกิจกรรมสำหรับเด็กเล็กๆ ที่มากับคุณพ่อคุณแม่ เด็กๆ จะมีกิจกรรมร่วมกันทำกับคุณพ่อคุณแม่ คือช่วยลุ้นว่าหุ่นจะออกมาหน้าตาเป็นอย่างไร วัสดุส่วนใหญ่เด็กจะเป็นคนเลือก แต่การเย็บจะเป็นคุณพ่อคุณแม่ ทำตั้งแต่การทำหัว ทำคอ พอช่วงหนึ่งเด็กๆ จะเริ่มเบื่อ เราก็จะต้องมีพี่เลี้ยงที่คอยเล่านิทาน และเล่นเกมส์สันทนาการ วาดรูป กิจกรรมนี้จะประมาณครึ่งวัน เราจัดทุกๆ วันเสาร์ เดือน ก.ค. 4 ครั้ง เท่าที่ผ่านมา คนยังไม่มากนัก แต่มีครั้งหนึ่ง ได้ความร่วมมือจากอาจารย์โรงเรียนดาราดาม แถวท้องฟ้าจำลองใกล้ๆ กัน ติดต่อมาเป็นโรงเรียน แล้วก็ติดต่อผู้ปกครองของนักเรียนทุกคนในห้องมา เป็นครั้งที่อบอุ่นมาก เราก็เลยได้ความคิดว่า ต่อไปถ้าเราจะจัดกิจกรรมอย่างนี้ เราน่าจะประสานงานกับคุณครูหรือโรงเรียน แล้วก็โยกย้ายตัวเองไปลงกับโรงเรียนหรือตัวชุมชนมากขึ้น ทำให้เราได้ประสบการณ์ว่า เมื่อเราเริ่มทำกิจกรรม เราลองทำแบบนี้ดูว่าจะได้ผลหรือไม่ได้ผลขนาดไหน

หลังจากที่เราได้เป็นสมาชิกของภาคีเด็ก ก็มีพี่ๆ หลายคนโทรมาให้คำแนะนำ หรือให้ไปประชุมที่นั่นที่นี่ หรืองานนั้นงานนี้ มีครั้งหนึ่งได้รับคำแนะนำให้ไปร่วมประชุมที่มูลนิธิอาเชีย ต่อมาได้เข้าไปร่วมประชุม 2-3 ครั้ง แล้วก็ได้รู้จักกับกองทุนไทย ตอนนี้กำลังจะมีความร่วมมือกับกองทุนไทย ซึ่งเราจะมีโครงการด้าย นุ่น และหุ่นมือ กำลังจะเริ่มเปิดโครงการ ก็จะชักชวนผู้ใหญ่ใจดี บริจาคสตางค์เข้ามาเพื่อซื้ออุปกรณ์ ทำหุ่น โครงการจะเป็นคนทำหุ่น แล้วก็นำไปบริจาคให้กับสถานสงเคราะห์ในกรุงเทพฯ โรงเรียนในชนบท ซึ่งเราจะติดต่อผ่านทางกลุ่มกิจกรรม หรือเอ็นจีโอที่เรารู้จัก

เราแบ่งเป็น 2 ระดับ ที่กรุงเทพฯ นี้ ค่าใช้จ่ายในการที่จะนำหุ่นไปให้ สาธิตกิจกรรม และเล่นละครหุ่นให้เด็กดู ใช้งบประมาณไม่สูงนัก แต่ถ้าไปต่างจังหวัด เราก็เลยคัดเลือก 6 กลุ่ม จากกลุ่มเอ็นจีโอหรือกลุ่มกิจกรรมที่เรารู้จัก หรือที่เราเห็นว่าเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ทำงานต่อเนื่องกับพื้นที่ เมื่อเรานำหุ่นไปให้เขา เราก็สาธิตวิธีการเล่นหุ่นให้กับคุณครูหรือผู้ดูแลเด็กๆที่นั่น เขาจะได้มีหุ่น แล้วทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพราะตัวเราเอง ไม่สามารถจะซ้ำกิจกรรมได้บ่อยๆ ส่วนละครหุ่นของเราเพิ่งจะสร้างเรื่องได้ 2 เรื่อง วันนี้ก็นำมาเรื่องเดียว ชื่อว่า "มือใครยาว สาวได้สาวเอา" เรื่องนี้เป็นบทของครูอุ่น มาลิก แต่ว่านำมาปรับปรุงบ้าง แล้วใส่เพลงบ้าง เพื่อให้มีลูกเล่นสำหรับเด็กๆ สมัยนี้มากขึ้น ส่วนอีกเรื่องหนึ่งจะเป็นเรื่อง ด.ช. แตงโม กับ ด.ญ. ผักกาด เป็นเรื่องของคุณยายกับหลานชาย หลานสาว 2 คน ซึ่งไม่ชอบกินผัก พอตื่นเช้ามา คุณยายก็จะบอกหลานๆ ว่าได้เวลาทานอาหารแล้ว จะต้องกินผักนะ หลานๆ ไม่อยากกินผัก ก็แอบหนีไป แล้วชอบกินแต่ขนมลูกอม ขนมซบเคี้ยว ก็จะมีปีศาจขนมซบเคี้ยวออกมา หลอกเด็กๆ จนในที่สุดนี้เด็กชายแตงโมก็จะป่วย

ไม่สบาย เด็กหญิงผักกาดไม่เป็นอะไร เพราะยังทานผักบ้าง ฉะนั้นคุณยายกับเด็กหญิงผักกาดก็จะต้องออกไปผจญภัย เพื่อจะไปหาผักที่มีประโยชน์กลับมาให้เด็กชายแตงโมกิน และจะต้องต่อสู้กับปีศาจขนมขบเคี้ยว

(ช่วงเล่นละครหุ่น)

ผู้แสดง :

โบ - เพิ่งจบจากเชียงใหม่ ยังไม่ได้ทำงาน

เต้ย - อยู่พระจันทร์เสี้ยวการละคร เป็นสมาชิกคณะละครยายหุ่น ปกติรับงานเกี่ยวกับเรื่องหนัง เช่นเรื่อง 14 ตุลา

บอล - อยู่พระจันทร์เสี้ยวการละคร และคณะละครยายองุ่น ตอนนี้เรียนพิเศษกับคณะละครหุ่นเจ้าขุนทอง

เบส - ตอนนี้กำลังศึกษาอยู่ คณะรัฐศาสตร์ ม.รามคำแหง ปี 3 ปีที่แล้วสมัครมาเป็นอาสาสมัคร ตอนหลังก็เลยต้องมาช่วยเล่น

อาจารย์ถนอมวงศ์ ล้ำเลิศมรรคผล : รู้สึกเป็นเด็กทุกครั้งที่ดูหุ่น แล้วถ้ามีโอกาสเมื่อไร ก็จะสนับสนุนให้ไปแสดงเท่าที่จะทำได้ วันที่ 1-2 –3 ดับเบิลเอจัดประกวดนิทาน ที่ศาลาพระเกี้ยว ก็โทรไปถามเขาตามเบอร์ที่ให้มานี้ ปรากฏว่าเป็นกลุ่มของแปลน พวกเราก็รู้สึกว่า ถ้าเราทำอะไรคล้ายๆ กัน เราไปรู้จักคนในวงการ ก็เป็นลูกของลูกศิษย์บ้าง วิธีสร้างพลังของพวกเราก็คือต้องผนึกกำลังให้มากๆ แล้วมีอย่างนี้ ก็ประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น

คุณนที อนุกานนท์ : ตัวเองก็เป็นกลุ่มละครสมัครเล่น มีมือทำหุ่นเป็นคุณแม่ น้องหมวยเล็กที่เป็นคนรับผิดชอบในเรื่องทีมละคร ก็เป็นเด็ก มช. บอกว่าทีมละครนี้น่าสนใจน่าสนับสนุน เราก็บอกว่าลองดูแล้วกัน เพราะปกติทางกลุ่มจะสร้างละคร สร้างหุ่นกันเอง เราเห็นว่าน้องเป็นทีมใหม่ๆ เราหาเงินที่ไหนได้ เราก็น่าจะสนับสนุนกัน ตอนนี้รู้สึกว่ายังมีภาระอีก 6 ตัว ตอนนี้คือตั้งกลุ่มละครชื่อ จุก แก่ะ โก๊ะ เปีย สาเหตุที่เราตั้งตรงนี้เพราะเรามองว่า ทรงผมไทย 4 ทรงผมนี้หายไปแล้ว เราก็เลยอยากจะเอาตัวนี้ออกมา แล้วทั้ง 4 ตัวนั้นจะเป็นนักเล่านิทาน หรือเอาเรื่องราวต่างๆ มาเล่า โดยที่จะผลัดกันเขียนบทละคร ยินดีถ้าเกิดช่วยเหลือกันได้บ้าง ผมเป็นคนที่ค่อนข้างเขียนบทละครหุ่นได้เร็ว ก่อนหน้าที่จะออกไปจากพิพิธภัณฑ์เด็กเมื่อ 2-3 อาทิตย์ก่อนนี้ เขาให้โอกาสไปร่วมงานมา 3 เดือน ก่อนออกมา ก็เขียนบทละครทิ้งไว้ให้น้องเขา เวลา 2 วันเขียนให้เขา 5 เรื่อง เป็นเรื่องสั้นๆ ประมาณ 5 นาที เพราะเด็กจะเข้าไปดูหมุนเวียน

ละครหุ่นสำหรับเมืองไทย กับเด็กเมืองไทย ในความเป็นจริงแล้ว ถ้าเกิดไม่มีครูอุ่นมาจุดประกาย ค่อนข้างจะห่าง เพราะละครหุ่นของไทยค่อนข้างจะเป็นศิลปะที่จะสูญ ละครหุ่นมือที่เป็นศิลปะแบบฝรั่ง การ์ตูนหรรษาที่เคยออกช่อง 3 เมื่อนานมาแล้วไม่ค่อยมี แต่ถ้าเกิดเป็นละครชั้นสูงของไทย ไม่ว่าจะเป็นหุ่นกระบอก หุ่นเล็ก หุ่นใหญ่ นั้น เป็นศิลปะของไทยที่เด็กสัมผัสไม่ถึง ละครหุ่นมือที่ตัวประมาณฟุตหนึ่งนี้ ส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นที่โรงเรียนอนุบาลยุคใหม่ แล้วก็ค่อยๆ ทยอยออกมา โดยที่ก่อนนี้ก็มีเป็นครูคนเดียวเล่า เลยคิดว่าการทำงานกับเด็กโดยเฉพาะเด็กเร่ร่อน เราไปทำละครหุ่นส่วนใหญ่จะเป็นแบบแห้ง คือต้องอัดเทปไป แต่ถึงเวลานี้อัดเทปไป เราเล่นให้ดูรอบหนึ่ง รอบที่ 2 เด็กที่เราไปเล่นนะ ก็ขึ้นไปเล่นให้เพื่อนดู แล้วเขาจะสร้างบทอย่างรวดเร็ว เราว่าเราเขียนบทละครไวแล้วนะ 5 เรื่องใน 2 วัน แต่เขาสามารถทำละครหุ่น 6 เรื่องภายใน 2 ชั่วโมง เด็กเร่ร่อนนะครับ 6 ทีมขึ้นไปเล่นละคร ปรากฏว่าเรื่องไม่เหมือนกันเลย โดยใช้หุ่นเล่น ตรงนี้มีประกายอะไรบางอย่างที่เราเห็นว่า เราอยากจะไปทำต่อ แล้วเด็กรู้สึกใกล้ชิด การแสดงละครหุ่นของเราจะพยายามให้เด็กเล่นให้มีแอ็คติงท์เอง เพราะเขามีความรู้สึกว่า เขาได้ถ่ายทอดเรื่องบางอย่างซึ่งเขาไม่อยากจะให้คนข้างนอกเห็น ว่าคนที่เล่าคือใคร โดยเฉพาะบางจุดเราได้ประสบการณ์ก็คือว่า เด็กบางคนเล่าถึงที่มาที่ไปของการค้าประเวณี ที่มาที่ไปของการติดยา หรือแม้กระทั่งการบอกกลายๆ เขาอ่านหนังสือพิมพ์บ่อยมาก บอกอักษรย่อของนักค้ายาที่เขาไปสัมผัส ซึ่งเรามองว่า มันเป็นเรื่องราวที่เขาสามารถกล้าไปสวมอีกบทบาทหนึ่ง ซึ่งคนอื่นไม่รู้ว่าเขาเป็นใคร เขาอยู่หลังเวทีหลังฉาก ทุกอย่างคือมายา เขาเข้าใจดีกว่าเราอีก เพราะออกมา เราก็ไม่อยากจะบอก ทั้งๆ ที่รู้ว่าใครเล่นเป็นตัวอะไรบ้าง เราก็สนุกกับเขา แล้วเขาก็มีความสุขกับเรา

ณ ตอนนี้ เรากำลังพยายามจะสร้างอาสาสมัครที่เกี่ยวกับการทำละครหุ่น บังเอิญทางหมวยเล็กเอง ทางผมเองจะเชิญบัณฑิตอาสาสมัครของธรรมศาสตร์ด้วย เราก็กำลังเอาโครงการนี้เข้าไปคุยกับทีมพี่ๆ ที่เป็นอาจารย์ในธรรมศาสตร์ที่สอนอาสาสมัคร แล้วเราอาจจะทำเป็น workshop เล็ก ๆ สักครั้งหนึ่ง ของน้องๆ บัณฑิตอาสาสมัครที่จะออกไปทำงานกับชนบท 7 เดือน ซึ่งบางคนอาจจะมีทักษะมาบ้างแล้ว เราก็อาจจะเอาตรงนี้ให้เข้าไปจัด เพราะว่าหลายๆ ครั้งที่เราเข้าไปตามชนบท เคยลงไปที่จังหวัดสมุทรสงคราม ทำละครหุ่นอนุรักษ์แม่น้ำแม่กลองอยู่ 3 เรื่อง ปรากฏว่าเด็กเข้าใจเนื้อหาในละครหุ่นนี้ภายใน 15 นาที เร็วกว่าการที่เราทำกิจกรรมทั้งวัน เราทำกิจกรรมเรื่องนักสืบสายน้ำ ทำกิจกรรมเรื่องสำรวจชุมชน ในช่วง 6 ชั่วโมงแรกของวัน เด็กอาจจะเหมือนกับสานแผนในกิจกรรมที่เราให้ ส่วนใหญ่กิจกรรมที่ผมทำสรุปด้วยละครหุ่น จะเป็นบทสรุปรวบให้เด็ก เขาค่อยๆ มาร้อย เหมือนกับพวงมาลัยพวงหนึ่งค่อยๆ มาร้อยดอกไม้หลายๆ อย่างเข้าด้วยกันเลย มันเป็นเครื่องมือตัวหนึ่งที่น่าสนใจ แล้วหลายๆ กลุ่มก็น่าจะมีการพัฒนาต่อกันได้ เพราะว่า การหยิบเรื่องราวบางเรื่อง การหยิบนิทานบางตัวออกมาให้มันเคลื่อนไหวได้ เขาจะรู้สึกใกล้ชิดตัวละคร สัมผัสได้เขาเล่นเป็นตัวละครตัวหนึ่ง ได้เป็นนักเล่าเรื่องคนหนึ่ง เราก็จะมีนักเล่านิทานรุ่นเยาว์เยอะแยะเต็มไปหมด คิดว่าถ้าเกิดมีอะไรกับละครยายองุ่นเอง ก็คงได้ใช้บริการซึ่งกันและกัน เพราะว่าตอนนี้กำลังมีความคิดว่า หุ่นเล็กที่เราใช้อยู่นี้ เราอาจจะรู้สึกว่า มันไม่เพียงพอ ตอนนี้เห็นว่ากำลังประสานงานจัดทำหุ่นใหญ่กันกับหมวยเล็กอยู่ คิดว่าคงได้ใช้บริการและคงได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอีก

คุณอาทิตย์ แดงพวงไพบูรณ์ : จากการที่มีโอกาส ที่จริงต้องใช้คำว่า "โชคดี" ที่มีโอกาสให้เด็กได้สอนแล้วก็เรียนรู้จริงๆ พลังจินตนาการ พลังความคิดสร้างสรรค์มีอยู่แล้วในตัวเด็กอย่างมากมายล้นเหลือ แต่ไม่ได้ถูกใช้หรือแสดงออกในโอกาสที่เหมาะสมประกอบกับตัวคนที่รับหรือเห็นพฤติกรรมนั้น มองไม่เห็นสิ่งต่างๆ ว่าเด็กกำลังเรียนรู้ยังไง เด็กกำลังทำพฤติกรรมอย่างไร จากการที่ผมได้มีโอกาสเรียนรู้ตรงนี้ พบว่า เด็กได้ถ่ายทอดทุกอย่างออกมา เพราะในธรรมชาติของเด็กชอบกระโดดโลดเต้น ธรรมชาติเขาชอบเล่นตลอดเวลา เพียงแต่ว่าการเล่นของเด็ก เป็นการดำเนินการที่ขาดตอนกับความเข้าใจที่จะเกิดขึ้นกับการดำรงชีวิต ก็จึงเอาเนื้อหาสาระของการดำรงชีวิตเข้ามาสอดแทรกใส่เข้าไป เด็กก็จะซึมซับไปโดยไม่รู้ตัวว่ากำลังเรียนอยู่ กระบวนการนี้สัมฤทธิ์ผลของการเรียนรู้มีสูงมาก สามารถจะโน้มน้าวและเปลี่ยนพฤติกรรมเด็กในช่วงพริบตา ผมจึงให้ความสำคัญกับละครหุ่นมาก ละครหุ่นนี้สามารถแทรกเข้าไปในจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์เด็ก แล้วดึงกระชากออกมาให้เด็กแสดงออก พฤติกรรมเลียนแบบซ้ำแล้วซ้ำอีก ถ้าสิ่งนั้นถูกหล่อหลอมในต้นแบบที่ดี เพียงแต่ว่าการศึกษาของเราต้องวกกลับเข้ามาทางนี้ แต่หาคนที่จะมองทะลุมิติตรงนี้นับคนแล้วไม่ค่อยมี ยิ่งโดยเฉพาะในวงการศึกษา มองเห็นละครหุ่นเป็นเพียงแค่ของเล่นเล็กๆ น้อยๆ มองอะไรก็แล้วแต่ เป็นคะแนน เป็นตัวกรอบของเนื้อหา หลักสูตร ผมพยายามเข้าไปพูดเรื่องนี้หลายเวที ทั้งในระดับเป็นนโยบายระดับของกรม ในเรื่องสาระหลักสูตร ไม่มีใครรู้ แล้วมันลึกซึ้งกว่านี้อีกครับ ละครหุ่นไม่ใช่พูดแค่นี้ เผอิญวันนั้น ผมไป สวช. ไปเห็นละครหุ่นเล่มเล็กๆ อยู่เล่มหนึ่งในงานศพของใครไม่รู้ของทางอีสาน ท่านเป็นศิลปินแห่งชาติแล้วก็เสียชีวิตไป ท่านทำละครหุ่นทางภาคอีสาน ผมก็เก็บไว้ท้ายรถ เจอใครที่เกี่ยวกับการรักหุ่น ผมจะให้ ยิ่งโดยเฉพาะคนอีสานบอกผมว่า ไม่สามารถจะฟื้นฟูทำอย่างที่ผมอยากจะทำ เพราะผมไม่มีความสามารถตรงนั้น แต่ถ้าผมเจอคนทางด้านนี้ ผมอยากจะให้คุณมีโอกาสได้ลองรับความคิดของคนพวกนี้ไป เพื่อที่จะได้นำเสนอหรือสืบสานมันต่อไป

พอมองลึกต่อไปว่า ที่เรากำลังทำละครหุ่นนี้ มันเป็นเพียงแค่จินตนาการกับความคิดสร้างสรรค์ แต่ละครเหล่านี้ได้ถูกปรุง ถูกแต่งดัดสรรอย่างดี จนกระทั่งมันกลายเป็นวัฒนธรรมด้วยซ้ำไป มันลึกซึ้งจริงๆ จนมันเป็นวิถีชีวิตที่สอดแทรกเข้าไปในละคร ที่ผ่านมาในอดีตอย่างรามเกียรติ์ เป็นละครหุ่นกระบอกไม้ ศึกษาดูเข้าไปลึกอีกนิดหนึ่ง กลไกแมคคานิก ก็สามารถจะเรียนในเชิงฟิสิกส์ เรียนในเรื่องของสิ่งเหล่านี้ แสดงว่าคนโบราณได้ปรับช่วงห่างของการเรียนรู้ว่า ใช้วัตถุดิบรอบตัวใช้ไม้แต่ละชนิด ไม้แบบไหนควรจะอยู่ตรงไหน การให้การทรงตัวกับการที่จะต้องยันหุ่นนี้ โครงสร้างของคนที่จะมาเล่นละคร บุคลิก มันแสดงถ่ายทอดออกมา ศิลปะในการเย็บปักถักร้อย แต่คนมองไม่ลึกเข้าไปว่า มันเป็นการถ่ายทอดชีวิตช่วงต่อของคนรุ่นๆ หนึ่ง แล้วก็มีการบูรณการเรื่องเนื้อหาของบ้านของเมืองเข้าไป ผมเองไม่ได้เป็นคน

ที่เข้าใจเรื่องนี้ลึกซึ้งพอ แต่ผมรู้สึกว่าการที่มีรามเกียรติ์ แต่ละตอน แต่ละยุค แต่ละสมัย มันมีอะไรแฝงเร้น ในลักษณะเจ้านายระดับบนนี้กำลังสื่อสารต่อกัน กำลังบูรณการเรื่องของตัวเองกับอีกฝ่ายหนึ่งหรือเปล่า ตรงนี้ผมไม่กล้ายืนยัน เป็นเพียงแต่ความรู้สึกของผม ว่าเมื่อก่อนนี้มันไม่มีเครื่องมือจะสื่อสารกันโดยตรง ก็ผ่านกิจกรรมต่างๆ นี้ เป็นลักษณะจะสอดเสียดแทรกแซง หรือเสียดสีกันผ่านตัวละครพวกนี้ไปในตัวด้วย มันจึงมีชีวิตเคลื่อนไหวตลอดเวลาแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่เพียงแค่นั้น บางช่วงนี้มันยังเข้าไปเกี่ยวโยงกับเรื่องลึกๆ ทางด้านการเมือง ด้านความคิด เพียงแต่เราเข้าไม่ถึง ทำไมเด็กๆ พร้อมจะตื่นมาตอนเช้า แม้จะนอนดึกขนาดไหนเพื่อจะมาดูเจ้าขุนทอง หรือเพื่อจะมาดูการ์ตูนเช้าวันเสาร์-อาทิตย์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ผู้ปกครองหรือว่าระบบการศึกษาเราไม่เคยชี้ให้เห็นว่า มันมีพลังซ่อนอยู่ในตัวมันเอง แล้วจะนำมาใช้ยังไงในการศึกษา

เมื่อครู่ผมพูดข้ามไปอยู่จุดหนึ่ง กลุ่มพวกนั้นไม่ธรรมดานะครับ ได้สอดแทรกวิถีชีวิตที่เราพูดถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ลึกกว่านั้นก็คือ ได้ใส่ตัวสติ สมาธิ ถ้าเราเข้าใจกัน บูรณการเรื่องศาสนาเข้ามาร่วมด้วย ผมไปยืนดูระหว่างที่เล่นนี้ ต้องมีท่าทาง ปรากฏว่าที่เราเคยเห็นกระบวนการเจริญสติของทางศาสนา ที่มีการเคลื่อนในจังหวะต่างๆ เคลื่อนเพื่อให้รู้สึกตัวตลอดเวลา ทุกขณะที่เคลื่อน เราจะเห็นการเดินจงกลม ถ้าทำถึงระดับหนึ่ง กระบวนการเจริญสติการฝึกสติสามารถนำมาใช้กับการบูรณการระดับนี้ได้ ผมว่าล้ำลึกจริงๆ ผมเข้าใจ แต่ผมเข้าไม่ถึง เพราะการเจริญสติด้วยตัวเองยังไม่ได้ดีเท่าไร ที่ผมพูดอย่างนี้ผมจะขยายความว่า การเจริญสติที่ผมว่านี้ต้องได้รับการฝึกฝนมา แต่กระบวนการเจริญสตินั้น ผมฝึกกับลูกผมมาประมาณปีกว่า ไม่น่าว่า พลังมันเกิดขึ้นมหาศาล แล้วผมก็ลองค้นต่อเลยว่า ทำไมลูกผมฝึกได้แล้วผมฝึกไม่ได้ เพราะสมองผมมันเลอะเทอะ แต่สมองเด็กนี้สะอาดพอที่จะรับอะไร เบาๆ ง่ายๆ ตรงๆ แล้วถ้าเราเข้าใจเราฝึกฐานตรงนั้นให้แน่น นำมาใช้กับละครหุ่น หรือเรื่องอะไรก็ตาม มันสอดแทรกเข้าได้เป็นแบบเดียวกันหมด

ผมไปดูการศึกษาต่างประเทศอย่างวอลดอร์ฟ ที่จริงผมไม่เคยรู้จัก ไม่เคยอ่านเลย แต่ได้ยินคนพูดตลอดเวลา แต่วันหนึ่งผมไปเจอคนที่เป็นนักการศึกษาของวอลดอร์ฟที่ไปอยู่เยอรมันมา 12 ปี แต่กลับมาอยู่เมืองไทย เขาเป็นคนไทยนะครับ เขาก็ทำกิจกรรมให้ดู เขาบูรณการทุกอย่างเข้าไปหมดโดยเอาสติปัฏฐานเข้าไปหมดทุกอย่างทุกเรื่อง ผมยกนิ้วให้เลยว่า ทำไม รูดอฟ สไตร์เนอร์จึงเป็นอัจฉริยะด้านการศึกษา ผมนับถือท่านด้วยความจริงใจ ผมเสียดายอยู่นิดเดียว ผมไม่ได้ศึกษาท่านลึกพอ จริงๆ แล้วผมเชื่อว่าพุทธศาสนาเจริญเติบโตในเยอรมันสูงมาก แล้วรูดอฟ สไตร์เนอร์เข้าใจและเข้าถึงตรงนี้ นำไปบูรณการตั้งแต่อดีต ไม่จำเป็นจะต้องพุทธศาสนา ทุกๆ ศาสนา เพราะสติเป็นเรื่องของธรรมชาติ

เพราะฉะนั้นพลังของละครหุ่น ผมเคยคุยกับนาฏไว้สมัยก่อน ผมก็พาฝัน เอาปณิธานของครูอุ่นร้อยพวกเรา ผมอยากจะเห็นร่องรอยของคณะละครหุ่น ที่จะอยู่ตรงไหนก็แล้วแต่ จะเป็นมะขามป้อม จะเป็นสื่อ หรือบ้าน แขนงไหนก็แล้วแต่ มีศิลปะ มีอะไรในตัวเอง ได้ถูกนำมาใช้ สร้างเป็นองค์ความรู้ขึ้นมาอย่างช้าๆ ถ่ายทอดแล้วรวมตัวกัน วันหนึ่งผมฝันอยากจะเห็นพิพิธภัณฑ์ หรือกลุ่มก้อนของคนกลุ่มนี้ ชี้นำสังคม วันนี้ผมดีใจครับ ที่ได้เห็นท่านอาจารย์ ครูทางด้านศิลปะ ครูภัทราวดีวันนี้พยายามบอกอะไรสังคม แต่สังคมดงตามท่านไม่ทัน เพราะว่าคนที่จะมองศิลปวัฒนธรรมออกจากบทเรียนที่ผ่านมา เมื่อก่อนอยู่ต่อหน้า ผมก็ไม่เคยสนใจหรือเห็นความสำคัญ ผมเข้าไม่ถึง ถ้าตราบใดคุณไม่เห็นชีวิตคุณไม่เข้าใจถึงตัวกระบวนการศึกษา คนจะมองศิลปวัฒนธรรมเป็นเพียงแค่การแสดงอย่างหนึ่งเท่านั้น วันนั้นกับวันนี้ทำให้ผมรู้สึกว่า ผมห่างสังคมไทยอย่างมาก เพราะวันนี้แค่ขอให้ดู มันยังไม่อยากดู อย่าว่าแต่จะเข้าใจเลย

วันนี้เจอเพื่อนที่ลงไปคลุกกับเด็กข้างถนนอย่างนี้ ผมคิดว่าหาคนอย่างนี้ก็ไม่เยอะ ทั้งที่มีทางเลือกที่ดีกว่าแต่ก็เลือกที่จะเดินอย่างนี้ ผมคิดว่าผมก็จะเดินในเส้นทางนี้ วันนี้ผมคิดว่ามันมีของดีๆ อยู่เยอะ โดยเฉพาะหุ่นมันเป็นทางออกอันหนึ่งที่จะให้กับเด็กๆ ทำยังไงจึงจะเกิดการเคลื่อนตัวเข้าไปในชุมชนอย่างช้าๆ เคยคุยกับนิทานคาราวานก็เก่งไปอีกแบบหนึ่ง เคยพยายามจะเอานิทานคาราวานมาชนกับแต่ละกลุ่ม ในขณะนั้นผมมีโอกาสรับผิดชอบเรื่องสื่อพื้นบ้าน สื่อมวลชนของกองทุนเพื่อสังคม ปรากฏว่าผมขายความคิดนี้ออกไป คุยกันคนละเรื่องเดียวกัน ผมก็เลยบอกว่าถ้าคุณคิดว่าจะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ ก็ขอให้คุณเดินไปอย่างนั้น ผมขอเลือกอีกมุม ผมเห็นลิเกที่มันมีคุณค่า แต่ผมยังเข้าไม่ถึง ยังมีโขน หรือแม้กระทั่งคุณลุงสาธร ที่ประดิษฐ์หัวโขน สอนให้อย่างไม่คิดมูลค่า ผมไปเจอเขา เห็นแล้วเสีย

ตาย ผมไม่สามารถจะล้วงหรืออุ้มเขาขึ้นมาอย่างใจที่อยากจะเห็น ถึงขนาดเขียนโครงการของบประมาณไปแล้ว เพื่อจะสร้างพิพิธภัณฑ์ตรงนั้นเลย พอถึงจุดที่จะต้องใช้พื้นที่ของวัด เจ้าอาวาสบอกว่า ถ้าอนุญาตให้คุณทำ คนอื่นจะด่าท่าน เพราะมันมีการขัดแย้งอยู่ คุยไปคุยมาท่านบอกว่า ถ้าท่านมีสัก 10 ล้าน อาจจะยกศาลาให้ทำ ผมหันหลังให้แล้ว ผมก็ไม่ได้ไปตามเรื่องอีก แต่ก็เสียดายว่างบประมาณตรงนั้นไม่รู้จะผ่านหรือไม่ผ่าน แต่คนให้พร้อมจะให้หมด ในขณะเดียวกัน ผมเองก็ให้โอกาส โดยขอให้มีการฝึกอบรม มีงบประมาณเกือบเป็นล้าน เพื่อฝึกอบรมเด็กต่างๆ เรียนโขนของคุณลุง

ปรากฏว่า การติดตามหรือผลักดันตรงนี้ก็ไม่มีใครตามในประเด็นนี้ แต่อยากจะได้ตัวอาคารทั้งสิ้นเลย ผมบอกว่า ไม่มีก็ไม่เป็นไร ได้งบส่วนรวมมาสำคัญยิ่งกว่าอีก ตอนนี้เป็นยังไงผมก็ไม่ได้ตามอีก เพราะว่าถ้าผมทำอะไรมากกว่าจุดนี้ กลายเป็นว่าผมจะไปอุ้มเขา ซึ่งหลักการที่แท้คือ จะต้องผลักดันให้เขายืนด้วยตัวเขาเองมากกว่า ที่ผมจะเป็นคนไปอุ้มเขา อันนี้ก็เป็นข้อด้อยของผม คือส่วนหนึ่งเราไม่มีฐานของเราเอง เพราะมัวแต่เล่นข้างนอก วันหนึ่งก็พยายามจะสร้างฐานของเราเอง เริ่มต้นใหม่ช้าๆ แต่ถ้าพูดถึงว่า เรื่องหุ่นนี้ 1 ในโครงการที่เคยเขียนไว้ว่า จะให้คณะละครหุ่นของครูอุ่น ลงไปเล่นกับเด็กๆ ชุมชน โดยจะหาพื้นที่ให้ ปรากฏว่าโครงงานที่ผมขอไป ไม่ได้รับการอนุมัติ เขาบอกว่าผมเพ้อฝันอย่างมีจินตนาการ ตอนนั้นผมจะให้ที่บ้านเป็นสถานที่เรียนรู้ แล้วมีกิจกรรมหลากหลาย

ปัจจุบันนี้ก็เลยคิดว่า อยากจะกลับมาที่ละครหุ่นนี้ ซึ่งมีพลัง มีสิ่งที่สร้างสรรค์ แล้วก็ช่วยสร้างสรรค์โลกอย่างมากๆ ในโลกจินตนาการของเด็ก ที่พูดตรงนี้เพราะว่าคณะทำงานนี้อาจจะทั้งเหนื่อยยากและงบประมาณก็หร่อยหรออยากจะให้กำลังใจ อยากจะเป็นส่วนหนึ่งในการรับใช้ เพราะเห็นกิจกรรมของคณะละครหุ่นครูอุ่นที่เคยจะผลักดัน ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ละครหุ่น พ่อแม่ก็สนใจบ้างไม่สนใจบ้าง มาแบบไม่ต่อเนื่อง การจัดการก็ลำบาก ยังอยากจะเห็นตรงนี้ด้วยความเชื่อมั่นในปฏิธานของท่านครูอุ่น ยังเคยบอกเลยว่า โรงละครอุ่นเก่าที่บ้านท่าน ผมไม่เห็นตรงไหนเหมาะเท่ากับตรงนั้นเลย เพราะเคยมีอดีต มีประวัติ ถ้าจะฟื้นกลับมาอีกที ครูอุ่นก็ได้นอนดูข้างๆ เห็นการเติบโต ปณิธานของท่านผมว่ามันมีเสน่ห์ ถ้าทำไม่ได้ทุกวัน ก็อาจจะเป็นสัก 3 เดือนครั้ง หรือเดือนละครั้ง ผมไม่เคยพบครูอุ่นเลย แต่วันแรกที่ผมเห็นรูปท่าน ผมขนลุกเลย ผมรับรู้เลย แล้วผมไปตรงนั้นทีไร ผมก็เดินไปดูผักที่บ้านหลังนั้น โดยที่ผมไม่รู้ว่านั่นคือบ้านครูอุ่น ผมก็พาลูกไปดูทุกครั้ง จนกระทั่งวันหนึ่ง วันครบรอบมรณภาพ ผมก็ไปด้วย ท่านบอกว่าตรงนั้นหลุมศพครูอุ่น ผมตกใจ มันบอกไม่ถูกว่า ปณิธานท่านแรง แล้วยิ่งพอมาทราบประวัติท่าน ผมเสียดายที่ไม่ได้เป็นลูกศิษย์ท่าน ตั้งแต่ตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ แต่ก็ไม่เป็นไร หินแต่ละก้อนที่เดินผ่านแล้วก็เรียงรายไป เราก็ขอเอาแบบอย่าง ขอให้กำลังใจกับทุกท่านที่ทำหน้าที่ตรงนี้ เพราะการทำงานเพื่อผู้อื่นนี้ มันต้องใช้พลังมาก ในภาวะที่ปากกัดตีนถีบ มันยากจริงๆ ฉะนั้นความดีตรงนั้นขอให้เก็บไว้ในใจ คุณค่าชีวิตผมว่ามันอยู่ตรงนี้

คุณสินีนาฏ เกษประไพ : อยากจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์สักนิดหนึ่งนะค่ะ ที่เริ่มแรกโครงการเราก็คุยกับพี่กับกรรมการมูลนิธิที่เป็นบรรดาลูกศิษย์ของครู ก็พูดถึงตัวบ้านของครูเหมือนกัน เพราะว่าบ้านตอนนี้ก็ไม่ได้ใช้อะไร ซึ่งช่วงแรกเราใช้เป็น shop ทำงานสร้างหุ่น แต่พอช่วงหลัง ที่ฝนตกมากๆ น้ำมันจะซึม และชื้นมากทำให้อุปกรณ์ของเราขึ้นรา เราเลยต้องย้ายมาทำที่บ้านพระจันทร์เสี้ยว เบื้องแรกเลยนี้เราก็ฝันว่า ถ้าพื้นที่ตรงนั้นสามารถเป็นศูนย์กลางตรงพระจันทร์เสี้ยว แล้วถ้าเกิดมีบ้านของครูซึ่งเปิดได้ทั้งเสาร์-อาทิตย์ มีห้องที่จะแสดงหุ่นของครู แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก็มาตกเรื่องงบประมาณเป็นส่วนใหญ่ อย่างกลุ่มพระจันทร์เสี้ยวเอง กลุ่มของสมาชิกละครยายอุ่นเอง ก็เป็นนักศึกษาเป็นอาสาสมัคร ยังไม่มีงานทำ หรือบางคนอาจจะได้ทำงานนานๆ ที ซึ่งมันใช้พลังอย่างมากตรงนั้น อย่างนาฏเองก็อยู่ตรงนี้มา 8 ปี แล้วพอเราเริ่มโตกันมากขึ้น คนก็ต้องเปลี่ยนไปแล้ว อาศัยอยู่ด้วยกันทุกวันๆ มันก็ต้องปรับเปลี่ยนรับงานอะไรอย่างนี้ ซึ่งเรามีความใฝ่ฝัน เราอยากที่จะทำกิจกรรม ฉะนั้นรูปแบบกิจกรรมที่เราวางไว้ ตลอดปีนี้บางทีเราไม่สามารถที่จะทำกิจกรรมได้เต็ม 100% อย่างที่วางไว้ หรือได้ความถี่เท่าที่วางไว้ อาจต้องย่อกิจกรรม อย่างกิจกรรมของยายอุ่น เราก็ย่อกิจกรรมลงมา เช่นเราวางว่า เราจะแสดงละครหุ่นไปทุกๆ โรงเรียน ประมาณ 50 รอบ หรือ100 รอบในโรงเรียนเขตกรุงเทพฯ -ปริมณฑลและจังหวัดรอบๆ ข้าง ในขณะเดียวกัน เราทราบดีว่า ละครเด็กกับละครหุ่นที่ได้รับการสนับสนุนจากผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่นนมยี่ห้อนั้นยี่ห้อนี้ เขาจะให้สตางค์มาเลยเป็นล้านๆ แต่จะต้องขายผลิตภัณฑ์ของเขา พวกเราก็

เคยทำ บางครั้งเราก็ต้องรับงานแบบนั้นบ้าง แต่เราเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องขายผลิตภัณฑ์ แล้วคราวนี้ก็ได้แลกเปลี่ยนทัศนะกับพี่ผู้มีความรู้ ว่ามันจำเป็นหรือเปล่าที่เราบอกว่า เราให้กิจกรรมสันทนาการกับเด็ก ให้จินตนาการ ให้เกมสันทนาการกับการที่จะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จุดตรงนี้เองที่ผลิตภัณฑ์ใช้สื่อละครหุ่นไปเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการบริโภคเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งตอนนี้วางไว้เรื่อง "เด็กชายแตงโม กับเด็กหญิงผักกาด" เป็นเรื่องที่อยากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกี่ยวกับการกินผัก เพื่อให้เห็นเหตุผลและที่มาที่ไปให้ชัดเจน ว่าเด็กกี่% เหรอที่สุขภาพไม่ดี เราจะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้ได้ดีหรือเปล่า ตรงนี้อยากจะแลกเปลี่ยนว่าผู้มีความรู้ มีคำแนะนำ เช่นการหาองค์ความรู้หรือเราจำเป็นที่จะต้องยืนยันว่าสื่อศิลปะการละครนี้มันจะค่อยๆ ซึมเข้าไป ไม่ใช่ว่าจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ภายในระยะเวลาที่เราไปเล่นละครเพียงรอบเดียว

ผู้เข้าร่วมเสวนา : เรื่องธุรกิจนี้ก็ไม่ค่อยถูกกันเหมือนกัน แต่ว่ามี 2 ประเด็นซึ่งไม่เกี่ยวกับธุรกิจ แต่อยากจะเชิญชวนน้อง ๆ หลาน งานศิลปะวัฒนธรรมทบวงมหาวิทยาลัย ปีที่แล้วธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพก็เลยเข้าไปช่วยอะไรเขาบ้างปีนี้มหาวิทยาลัยศิลปกรเป็นเจ้าภาพ แล้วจัดที่พระราชวังสนามจันทร์ ตอนนั้นเข้าไปก็ปลายเหตุไปเพิ่มอะไรไม่ทันนะค่ะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ซึ่งก็เป็นคณะหนึ่งซึ่งทำเรื่องละครสารพัดแบบก็เข้าไปมีส่วนร่วม แล้วปีนี้ที่พระราชวังสนามจันทร์ก็ไม่ให้เสียชื่อศิลปากร แต่เท่าที่อ่านนี้ไม่มีละครเด็ก ก็จะมีการแสดงพื้นบ้านอย่างเช่นพระลอตามไก่ จะปาเข้าไป 4 คณะ ก็คงไม่รู้จะเปลี่ยนแปลงยังไง อย่างไรก็ตามก็มหัศจรรย์ใจอยู่เหมือนกันว่าคนดูพวกนี้ไม่มีเด็กบ้างหรือไง มีแต่หนุ่ม ๆ สาว หรือว่าดูกันเอง ปีก่อนนี้ที่จัดที่รามคำแหงก่อนจะถึงธรรมศาสตร์นี้ คือใครแสดงก็ขึ้นไปแสดงแล้วลงมาดูกันเอง ให้กำลังใจกันซึ่งกันและกันไม่มีประชาชน พอปีธรรมศาสตร์จัดก็เลยไปจัดที่สนามหลวงเลยขอที่สนามหลวง ปรากฏว่าคนที่นอนเกะกะอยู่ก็เลยมาพอคนมาคนที่ผ่านๆ มาไม่ได้เจตนาก็เลยลงมาดูประเภทไทยมุงนะค่ะ ปรากฏว่าประสบความสำเร็จดีมากคนแสดงดีใจยิ่งนัก อันนี้จะบอกเทคนิคอย่างหนึ่ง คนเยอะที่ไหนกรุณาไปที่นั้นนี้ยังไม่ได้พูดถึงว่าคุณจะเอาตังค์ที่ไหนไปเลยนะ นี้ถ้ามีสปอนเซอร์ถาวรโดยไม่หวังกำไร

ขอเรียนเชิญเลยถ้าใครยังไม่เคยไปเปิดเวทีที่สวนสันติชัยปราการ ติดต่อได้ที่ห้องอาหารครัวนพรัตน์ไปหาป้านิด ๆ ยินดีต้อนรับ คือก่อนหน้านั้นตอนที่เริ่มทำสวนเขาก็จะทุบโรงอินคุรุสภาด้วยคณะชาวบางลำพู ซึ่งดิฉันก็ไปเป็นกับเขาด้วยก็ไปต่อต้านกัน ทุบแต่ก็ห้ามไว้ไม่อยู่ทุบไปแล้ว 1 หลังพร้อมกับไม้มูลค่าหลายล้านก็ต่อสู้กันมากับกรมธนารักษ์ก็แพ้กันมาทุกรัฐบาล แล้วนายกก็ไปมาทุกคนแล้วแพ้ แต่คราวนี้ดูท่าจะสำเร็จคือก็บอกเขาไว้ว่าถ้าได้ที่ตรงนั้นดิฉันจะขอเอาไปทำห้องสมุด หนังสือเด็กที่อยู่ที่บ้านนี้จะยกให้ เขาก็ไม่ให้เราไปทำอะไรสักทีก็แจกจนจะหมดบ้านแล้ว ทีนี้พวกนักศิลปะก็อยากไปสอนศิลปะนักดนตรีซึ่งแถวนั้นมีบ้านนักดนตรีตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ก็อยากจะไปสอนดนตรี พวกนักเล่านิทานก็อยากจะไปเล่านิทานด้วยเวทีก็ไม่เปิดสักที เพราะฉะนั้นก็ไปเปิดกันแถวสวนนะค่ะ ใครจะเล่นอะไรก็ได้ ขอ กทม. เขาสักหน่อย ที่สำคัญคือขอตังค์เรารู้ว่าเราจน เพราะฉะนั้นขอตังค์คนที่เขาอยากให้พื้นที่ของเขามีสีสันโดยไม่เกี่ยวกับการค้าอะไรนะค่ะ ถามป้านิดก็ได้ ดิดว่าเขามีการสื่อสารกับ กทม. กับ สข . สจ . ในพื้นที่ไปติดต่อได้ ก็ 2 เรื่องคือถ้ามีโอกาสอยากให้ไป พระราชวังสนามจันทร์ จำไม่ได้แล้วว่าใครจะเป็นเจ้าภาพครั้งต่อไป เราก็ไปแทรกซึมในสถาบันที่จะเป็นเจ้าภาพครั้งต่อไปนี้แหละ แล้วก็เราก็อยู่ในแวดวงมหาวิทยาลัย เราก็ไปฝึกเด็กของเรา แล้วเราก็ไปแสดงเพื่อว่าจะดึงลูกค้าคือสร้างคนดูตั้งแต่ยังเด็กตัวเท่านี้ ตอนไม่แสดงเขาก็เล่นไป ตอนแสดงเขาก็เป็นมนุษย์อีกอย่างหนึ่งอย่างนี้นะค่ะ ก็มี 2 เรื่อง คือที่การศิลปะวัฒนธรรมทบวงที่ วันที่ 25 – 27 ที่สนามจันทร์ นะค่ะ แล้วก็เรื่องสวนสันติชัยปราการกับที่โรงพิมพ์ ซึ่งคาดว่าจะได้อีกแล้ว ก็ขอให้ไปใช้พื้นที่นี้ให้เป็นประโยชน์ เดี๋ยวขอลาไปธรรมศาสตร์จะไปเกลี้ยกล่อมให้เด็กมา ก็คงจะมีอะไรมาฝากท่านอีก รู้สึกว่าเป็นเนื้อนาบุญที่ดีมีคนบ้ามาอยู่ด้วยกันเยอะ

อาจารย์ขวัญดี : ขอบคุณค่ะน้องอาทิตย์ที่กรุณาแนะนำตัวเสร็จว่าป้าขวัญผู้อาวุโส แต่ก็คงอาวุโสมากกว่าเพื่อนนะค่ะ ในที่นี้แล้วคอก็เจ็บด้วยสิ่งที่น้องอาทิตย์พูดไปทั้งหมดนี้ก็ขอเหมาเป็นของอาจารย์ขวัญด้วยแล้วกัน ทั้งหมดเลยขอให้เรียกเป็นป้าขวัญหรือยายขวัญหรือพี่ขวัญ อย่าเรียกว่าอาจารย์เลยค่ะ ดิฉันเห็นด้วยกับที่น้องอาทิตย์พูดอยู่อย่างหนึ่ง

บอกว่า เด็กนี้จิตใจเขาดีกว่าเราสะอาดกว่าเรา ของเราของผมนี้มันเลอะเทอะ อายุแค่นี้บอกว่าเลอะเทอะ เพราะงั้นเป็นอาจารย์ขวัญนี้มันยิ่งเลอะเทอะเละเทะใหญ่ ตอนนี้จะพูดก็เลอะเทอะเละเทะแล้วนะค่ะ ไม่ทราบว่าจะเลอะเทอะเละเทะออกมาแต่ไหน เมื่อ 4 วันที่แล้ว 2 วันเต็ม ได้ไปประชุมที่เสถียรธรรมสถานค่ะในเรื่องที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่จะเรียกร้องสันติภาพให้แก่โลกค่ะ แต่เขาจะทำครั้งใหญ่กันที่เจนิวาปีหน้า ทีนี้แต่ว่าก่อนที่เขาจะเริ่มรายการของท่านนี้ก็นึกถึงที่ท่านพูดอีกแล้วคงเคยได้ยิน ลมหายใจเข้าลมหายใจออกดั่งดอกไม้บาน แล้วข้าง ๆ ของเราทั้งสองข้างนี้จะเป็นเด็กตัวเล็ก ๆ ทั้งสิ้น และแม่ชีท่านก็บอกว่าเราจะเริ่มรายการ ๆ ที่ให้เด็กตัวเล็ก ๆ นี้เป็นคนจูงผู้ใหญ่เข้าไปในที่ประชุม ด้วยเหตุผลว่าพลังของเด็กมีมากกว่าผู้ใหญ่ จิตใจก็สะอาดกว่าผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นพลังและความสะอาดของจิตใจ ก็ให้เด็กเป็นคนพาเราไป ไม่เพียงแค่นั้น เราผู้ใหญ่ก่อนที่จะเริ่มรายการนี้ท่านแม่ชีศันสนีย์ ให้เรากราบเด็กก่อน กราบในส่วนที่เป็นพลังของเขา และสิ่งที่เขากำลังจะเป็นผู้นำความสะอาดของเขาในจิตใจนี้เรากราบเขาก่อน ก็เลยนึกถึงว่าอันนี้เอามาฝากเสริมที่น้องเขาพูดว่าพวกเราผู้ใหญ่เละเทะกว่า หลังจากนั้นที่อาจารย์ขวัญเหนื่อยมากก็เพราะเพิ่งกลับจากตรัง ที่ตรังนี้เป็นการประชุมลูกหนี้ของ ธกส. ลูกหนี้ที่น่ากลัวทั้งหลายที่ประเทศเรากลัวอยู่ ก็เลยพอมาดูพวกหนู ๆ เล่นก็มีความรู้สึกว่าละครอย่างที่เล่นนี้อาจจะไม่จำเป็นต้องให้แก่เด็กอาจจะมีพลังพอที่จะให้แก่ผู้ใหญ่ได้ด้วย ในเรื่องอันหนักก็น่าจะเล่นได้ในรูปลักษณ์ที่เป็นเหมือนกับเด็ก คือเด็กก็อาจจะรับแบบเด็กไปเลย ใส่ไปในหัวของเด็กตั้งแต่เล็ก ๆ ว่าไม่ควรมีหนี้ ในขณะเดียวกันก็อาจจะสะท้อนผู้ใหญ่บ้างเหมือนกัน คิดว่าอย่างนั้นเพียงแต่เสนอกับหนูเอาไว้นะค่ะ

ความคิดนี้มันก็เริ่มเละเทะไปสองเรื่องแล้ว ยังมีอีกนะค่ะ คืออาจารย์ขวัญไปพม่ามาหลายครั้ง ท่านคงทราบว่าที่พม่ามีการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของเขาที่จะดึงความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ไปนี้คือหุ่นพม่าซึ่งต่างจากหุ่นเรา เขาเก็บศิลปะการเชิดหุ่นของเขาไว้จนกระทั่งบัดนี้แล้วก็สวยมากจริง ๆ เล่นสารพัดเรื่องแล้วก็เป็นเอกเลยในเรื่องของการแสดงของเขาดิฉันว่าอย่างนั้นค่ะ ทีนี้พอนึกอย่างนั้นแล้วก็มานึกต่อว่าแล้วเราละเท่าที่ดิฉันอ่านแล้วก็จำ ๆ มาจากทางด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดีนี้ หุ่นก็เป็นเอกมาโดยตลอดเหมือนกัน ไม่ว่าในงานอะไร งานฉลองอะไร ไม่ว่างานศพ งานโสกัณ งานอะไรทั้งสิ้นนี้ มีหุ่นอยู่ด้วยเสมอค่ะแถบยังพูดได้ว่ามีทั้งหุ่นไทย หุ่นลาว หุ่นมอญ หุ่นจีน ก็จะพูดอย่างนี้ทำให้ถามว่าแล้วมันหายไปไหนหมดของอย่างนั้น ดิฉันมาได้หลักฐานที่แน่ชัดอยู่เฉพาะท่านคงทราบดีอยู่แล้วนะค่ะคนที่เชิดหุ่นนี้เรื่องของหุ่นกระบอกของเราที่เหลืออยู่ก็คือหุ่นที่มาจากคุณเถาะ ซึ่งคนก็เข้าใจผิดในเรื่องนี้ หนูทราบกันหมดแล้วใช่ไหมค่ะว่าหุ่นคุณเถาะเป็นอย่างไร เล่าให้ฟังนิดหนึ่งค่ะ คือหุ่นนี้ได้หายไปแล้วจริงๆ จากเมืองไทยเรานี้จนกระทั่งมีการเดินทางในสมัยก่อนที่เดินทางด้วยเกวียนในสมัยประมาณรัชกาลที่ 4 หรือที 5 อาจารย์ขวัญไม่แน่ใจในตอนนี้ก็มีพวกพระองค์เจ้า และเจ้าฟ้านั่งกันอยู่ในเกวียนนั้น แล้วมีหม่อมราชวงศ์เถาะคนนี้แหละค่ะที่ยังเชิดหุ่นนั้นเป็นก็เริ่มเชิดหุ่นนั้น ๆ ในเกวียน เพื่อที่ให้เจ้านายเล็ก ๆ ดู ตั้งแต่นั้นมาหุ่นก็เลยได้รับการพัฒนา หรือว่าได้รับการอนุรักษ์เอาไว้ในวัง เพราะว่าเป็นสิ่งที่ถือว่าดีมากแล้วก็เลยมีการเข้าใจผิดไปเลยว่าคุณเถาะ เป็นคนผลิตหรือเป็นคนคิดเรื่องหุ่นไทยเหล่านี้ แต่ความจริงไม่ใช่ คุณเถาะ หรือหม่อมราชวงศ์เถาะคนนี้ เป็นคนที่เก็บของเก่าเอาไว้ อันนี้ก็เล็ก ๆ น้อย ๆ ให้กับหนูนะค่ะ

วันนี้ที่มานี้มีหลายอย่างอยู่นะค่ะ เพราะว่าพูดถึงว่ามีกลุ่ม พระจันทร์เสี้ยว ก็นึกถึงคน ๆ หนึ่งที่ดิฉันเคยรู้จัก ไม่ทราบจะเป็นจันทร์เสี้ยวเดียวกันหรือเปล่าอาจจะ ให้ได้ตั้งแต่นิคมลายยาวาเล่น รุ่นแรกใช่หรือเปล่าค่ะของธรรมศาสตร์ค่ะ แต่ครั้งกระโน้นเล่นเป็นไปในแง่ของการที่จะต่อสู้เพื่อที่จะให้ได้สันติภาพ เสรีภาพนะค่ะ ก็เคยดู นิคมลายยาวาที่เขียนตลิ่งสูงซุงหนักนะค่ะ เข้าใจว่าคงใช่ ใช่หรือเปล่าค่ะ ยืนยงมาจนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ดีใจมาก ๆ เลยนะค่ะ ถ้าตอนนี้น้องนิคมกำลังทุกข์อยู่เพราะว่าเรื่องของปาล์มน้ำมันเขาล้มเหลวลงไป เขาคงดีใจถ้าเขารู้ว่าน้อง ๆ ยังรักษากลุ่มจันทร์เสี้ยวไว้ให้แก่เขาได้นี้ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง มีอะไรอีกหน่อยที่ครูเลอะเทอะอยู่ตอนนี้ในหัวนะค่ะ ตะกี้ที่หนูพูดออกมาถึงเรื่องของการที่ว่าทุกคนยังไม่มีงานทำ ก็ยังจำเป็นเรื่องเงิน ถนอมวงศ์พูด อยากถามสักนิดหนึ่งได้ไหมค่ะ ว่าถ้าหุ่นคณะน้อย ๆ 8 คน ถ้านับดูพร้อมทั้งอันนี้นะค่ะก็เลยจะถามหนูว่าเล่นในกรุงเทพฯ หรือบริเวณใกล้เคียงนะคะ สมมุติว่าจะขอเชิญคณะของหนู 8 คน รวมทั้งอะไรต่ออะไรนี้ ไปที่โรงเรียนสัมมาสิกขาที่ปฐมอโศกนี้ค่ะ จะต้องใช้เงินงบประมาณเท่าไร

คุณสินีนาฏ เกษประไพ : ปกติก็แล้วแต่คุยนะค่ะ ถ้าเจ้าภาพมีค่ารถให้ก็เท่าไรก็เราก็มาหารแบ่งกัน
อาจารย์ขวัญดี : เรามีรถมารับ มีอาหารในลักษณะที่หนูเล่นด้วย คืออาหารมังสวิรัตอย่างดีเลยนะค่ะ สถานที่ก็มีอะไรให้ทุกอย่างจะเล่นตรงไหนก็เลือกเอาจะเล่นกลางแดดหรือกลางอ่างหินหรือว่าน้ำตกอะไรนี้ ก็มีพร้อมอย่างนี้สักเท่าไรค่ะ เพราะว่าทางโรงเรียนซึ่งพี่อุทินเป็นครูใหญ่อยู่นี้สมมุติจะเชิญหนูไปให้ความรู้ หรือว่าไปแสดงนี้ค่ะ โดยประมาณ

คุณทรงพล : ผมก็ถามเมื่อเช้าเพราะผมก็สนใจทีนี้ก็คุยกันว่า เราต้องสนับสนุนเรื่องการเดินทางเรื่องอาหารอะไรต่าง ๆ แล้วก็น่าจะมีคล้าย ๆ เหมือนกับค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าขนมให้น้องเขา หนูไม่ต้องเกรงใจเพียงแต่หนูบอก แล้วเราก็จะไปเก็บเงินลงกระปุกเอาไว้

คุณสินีนาฏ เกษประไพ : ประมาณคนละ 300 บาท

อาจารย์ขวัญดี : จะรับเอาไว้ พี่อุทินคนละประมาณ 300 ค่ะ มีอีกนิดหนึ่งนะค่ะของอาจารย์ขวัญที่จะพูดนะค่ะ นอกจากเสนอว่าหนูสามารถที่จะช่วยได้เยอะเลย สมมุติว่าคิดเรื่องที่เกี่ยวกับเรื่องที่ว่าต้องไม่มีหนี้อะไรอย่างนี้ แล้วดูตัวละครของพวกหนูที่เล่นนี้อาจจะพร้อมไหมค่ะ ถ้าเกิดว่าจะเล่นในเรื่องบางเรื่องที่เป็นของเก่า ๆ อย่างเช่นตัวอาจารย์ขวัญเองกำลังจะทำละคร แต่เป็นละครเด็กนะค่ะ ละครคน ไม่ใช่ละครหุ่น แต่อยากเสนอว่าถ้าหนูทำนี้จะเจ๋งเพราะหนูมีพร้อมเลย สมมุติเล่น สุวรรณสาม หันกลับไปอย่างนี้ เพราะว่าหนูมีสัตว์ นานาชนิดอยู่แล้วหนูมีคน หนูเล่นได้เลยอะไรอย่างนี้ค่ะ สมมุติว่าจะเป็นอย่างนี้ปลุกจิตสำนึก ในเรื่องก็เหมือนกับที่หนูทำนี้ค่ะเรื่องดี ๆขึ้นมา เรื่องเมตตา เรื่องอะไรอย่างนี้ หมายความว่าตัวอาจารย์ขวัญนี้กำลังจะทำละครที่เด็กแสดง แต่พอมาเห็นหุ่นวันนี้ หุ่นน่าจะทำได้เลย เรื่องอย่างนี้ค่ะมาประยุกต์ได้เลย เพียงแต่เสนอเอาไว้นะค่ะ เสนอในสองทาง ก็คือ อาจจะพวกชาดกต่าง ๆ ซึ่งมีเรื่องสัตว์อะไรอยู่เยอะแยะ แล้วดูว่าจะพร้อม กับอีกเรื่องหนึ่งก็คือว่าช่วยใช้ความสะอาดของหุ่นที่ดูเหมือนว่าเป็นเรื่องที่ทำให้เด็ก ๆ ดูนี้ช่วยในระดับสูงบ้าง อย่างเช่นอาจารย์ขวัญไปพูดเรื่องการที่เขาติดหนี้ ธกส.นี้ ยังคิดในใจเลยว่าถ้าเผื่อเพียงแต่เขาดูหุ่นนี้แล้วสอดแทรกอะไรไปนิดหน่อยคิดว่าจะดีมาก หรือแม้แต่เรื่องสุริโยทัย หรือแม้แต่เรื่องอะไรก็ตามจับตรงไหนก็ได้ไม่จะเป็นต้องเป็นสุริโยทัย เอาเรื่องอะไรก็ได้ในประวัติศาสตร์นี้ค่ะ น่าจะทำได้เจ๋งมากเลยที่เด็กจะได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านคณะหุ่นของพวกหนูนะค่ะ อาจารย์ขวัญคงจะไม่มีอะไรพูดแล้ว นอกจากคิดว่าพูดแล้วน้องอาทิตย์แนะนำแล้วว่าเป็นผู้อาวุโส ก็เป็นความจริง มันก็เลยทำให้คนที่อาวุโสแล้วมาเห็นเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ ทำ เราอย่ามายุ่งเลย เขายังมีพลังเต็มที่ เราแก่แล้ว อยู่เฉย ๆ เถิด

แต่เมื่อคิดอย่างนั้นแล้วทำให้ดิฉันคิดไปถึงปีที่คุณยังไม่เกิดกันเลยสักคนนั่งในห้องนี้คือประมาณปี พ.ศ. 2503 คิดว่าอย่างนั้น ตอนนั้นดิฉันอายุประมาณ 20 ปี เริ่มมีการสร้างกลุ่มของนักศึกษาและนิสิตขึ้นโดยที่มีสถานที่ที่ดิฉันอยู่สำนักกลางนักเรียนคริสเตียน ที่สะพานหัวช้าง เป็นแหล่งใหญ่ที่นั้น อาจารย์คงทราบทีนี้ครั้งนั้นเราเอานักศึกษาทั้งหมด 6 มหาวิทยาลัยตอนนั้นมีแค่ 6 ไม่มากอย่างเดี๋ยวนี้ไปที่พัทยาแล้วก็ออกไปที่เกาะล้านค่ะ พวกเรานี้ไปทำกิจกรรมตอนนั้นอายุประมาณ 19 –20 นะค่ะ แต่มีบุคคลคนหนึ่งที่อายุมากกว่าเราเยอะเลย คือพี่องุ่น แต่ตอนนั้นเป็นองุ่น เย็นฤดี ก็หมายถึงพี่องุ่น มาลิกนี้แหละค่ะไปด้วย เราก็เห็นว่าพี่องุ่นนี้ค่ะคือเป็นผู้ที่อาวุโสกว่าเรา กลับแสดงออกอย่างหนุ่มสาวกว่าเราเยอะมากเลย จำได้ว่าดิฉันถามทำไมพี่องุ่นถึงกล้าแสดงออกแล้วทำไมพี่องุ่นถึงมีพลังมากอย่างนี้ พี่องุ่นบอกว่าเรื่องแก่ เรื่องสาว เรื่องหนุ่ม ไม่สำคัญ มันอยู่ที่ใจ ยังจำได้เลยว่าเป็นครั้งแรกที่ดิฉันได้ยินคำว่า young at hart ได้ยินจากพี่องุ่นนี้เอง ก็เลยมาสรุปจากพี่องุ่นนี้เองก็เลยมาสรุปของตัวเองว่าสงสัยถ้าเราหันกลับไปใช้พลังคำนี้ ซึ่งก็คือได้จากพี่องุ่นของคุณนี้แหละ เอามาใช้สงสัยพวกหนูคงไม่รังเกียจมั้งถ้าเผื่อผู้อาวุโสอย่างอาจารย์ขวัญนี้จะพูดบอกว่าถ้าหากว่ามีอะไรที่ให้ช่วยอะไรอย่างนี้นะค่ะ ก็คงจะยินดีร่วมมือด้วย ขอบคุณมากนะคะ

คุณสินีนาฏ เกษประไพ : ก็ขอย้อนกลับไปที่โครงการเมื่อก่อนแสดงนะค่ะ ซึ่งโครงการต้ายนุ่นและ หุ่นมือเป็นโครงการที่ร่วมทำกับกองทุนไทยที่จะระดมทุนสาธารณะ หรือว่าชักชวนผู้ใหญ่ใจดี เพื่อบริจาคซื้ออุปกรณ์และทางคณะละครนี้จะทำหุ่นมือซึ่งเป็นหุ่นถุงมือแบบที่เห็นนี้นะค่ะ เพื่อนำไปให้สถานสงเคราะห์ในกรุงเทพฯ กับที่โรงเรียนต่างจังหวัด ที่อยู่ในพื้นที่ของกลุ่ม NGO ที่ทำงานในพื้นที่นะค่ะ ตอนนั้นก็คิดอยู่ว่าเราจะแบ่งกันยังไงดี เพราะว่าหุ่นแต่ละตัวนี้ อย่างที่เราทำนี้ก็ประมาณ 200 บาทต่อตัวนะค่ะ แล้วก็เราก็คิดว่าเราจะแบ่งเกรดยังไง แล้วก็จะแบ่งเป็นเซตของหุ่นยังไงตอนนั้นก็มาคิดว่าสมัยเรานี้สมัยนาฏยังเด็กนี้นาฏยังมีโอกาสได้เรียนวรรณกรรมไทยเก่า ๆ แล้วก็มีคุณครูซึ่งเก่งมากคุณครูภาษาไทยนี้จะหลอกหล่อด้วยการเล่ารามเกียรติ์ให้ฟังทุกท้ายชั่วโมงประมาณ 10 นาทีของทุกวัน จนเราแบบว่าสนุกแล้วก็ติดตามอยากจะเรียนวิชานั้น ๆ เราก็นึก เราก็ไม่แน่ใจว่าเด็ก ๆ สมัยนี้จะได้ร่ำเรียนหรือว่ารู้จักงานวรรณกรรมเก่าของไทยแค่ไหนก็เลยคิดว่าเซตของหุ่นนี้อาจจะมี 5 ตัว ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องของม้านิลมังกรกับพระฤษี แล้วก็สุดสาคร ซึ่งเป็นเรื่องของวรรณกรรมเพราะเราสามารถที่จะทำหุ่นได้ง่าย ๆ แล้วก็ในเซตของหุ่นนี้สมมุติถ้าบริจาคหุ่นตัวละ 200 บาท ถ้าเป็นเซตของหุ่นนี้จะได้หุ่น 5 ตัว แล้วก็โรงผ้าแล้วเราก็จะมีบทละครนะค่ะ แล้วก็จะทำเป็น banking tack ซึ่งเป็นเทปคลาสเซตนี้ให้โดยที่เราจะนำไปมอบนี้เราจะเล่นสาธิตและก็จะ workshop คุณครูผู้จะดูแลสถานสงเคราะห์นะค่ะ เพื่อที่จะถ้าเราทิ้งหุ่นไว้ให้แล้วนี้จะได้มีคนสานต่อ เซตของหุ่นนี้เราก็พยายามที่จะเชื่อมเอางานวรรณกรรมเข้ามานะค่ะ

คุณทรงพล : เมื่อกี้พี่ขวัญพูด ผมกำลังอยากจะถามพี่ขวัญอยู่พอดี อยากจะเชื่อมโยงของเรื่องตัวเมื่อกี้นี้นะครับ คือผมมองอย่างนี้ครับว่าสิ่งที่เราเห็นเรื่องละครหุ่นนี้ ทางทีมเองดูเหมือนว่ามีภาระกิจรออยู่ข้างหน้าเยอะมากนะครับเป็นภาระกิจที่เป็นประโยชน์อย่างสูงด้วยภาระกิจตั้งแต่การสืบสานแล้วก็รื้อฟื้นมันขึ้นมาแล้วก็พัฒนาต่อรวมทั้งการถ่ายทอดทีนี้เวลาเราถ่ายทอดไป หรือกลุ่มเป้าหมายที่เราไปเกี่ยวข้องนี้นะครับ ขณะนี้ผมมองกลุ่มเป้าหมายในลักษณะที่เป็นเมืองและชนบท ในเมืองก็ส่วนหนึ่ง ในชนบทเองนี้ผมคิดว่าเราจะเปิดโอกาสสิ่งเหล่านี้ให้กับเด็กในชนบทได้อย่างไร ทีนี้การไปเปิดโอกาสด้านหนึ่งนี้เหมือนกับว่าเราไปกระตุ้นความสนใจ ขณะเดียวกันมีเด็กและเยาวชนในชนบทพร้อมที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะมารับการถ่ายทอดในศิลปะตัวนี้ลงไปบนพื้นฐานของเรื่องของท้องถิ่นนะครับ ถ้าหากว่าผมยกตัวอย่างเช่น บางท้องถิ่นซึ่งมีพื้นฐานเรื่องของประวัติศาสตร์อย่างที่พี่ขวัญพูดนี้นะครับ ไม่ว่าอยุธยา สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ซึ่งเขาอยู่ในแดนประวัติศาสตร์เลย เราจะทำยังไงที่จะเอาตัวเครื่องมือตัวนี้เข้าไปเล่นกับเด็ก ไม่ใช่เฉพาะเด็กเพราะพอเราเข้าไปในชนบทเราจะเห็นว่าพ่อแม่ตามเด็กมาอย่างที่พี่ขวัญพูดถูกพอแสดงออกไปแล้ว คือจะเข้าไปอยู่ที่ผู้ใหญ่ด้วยเพราะว่าเด็กมาดูแม่ตามมา เดี๋ยวพ่อตามมา ทีนี้มันขึ้นอยู่กับเนื้อหาใช่ไหมครับ อย่างที่พี่ขวัญพูดอยู่ที่ว่าเราจะทำยังไงให้จากเนื้อหาซึ่งมันไปอยู่ข้างบนส่วนหนึ่งซึ่งเขาก็ควรจะรับทราบเรื่องของกระแสจากภายนอก

ขณะเดียวกันการไปสร้างสำนึกท้องถิ่นนะครับ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของดี ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งถูกรื้อฟื้นมาจากการใช้ตัวกิจกรรมตัวนี้นะครับ แต่ว่าเด็กเข้ามาร่วมตรงนี้กลายเป็นเรื่องการเล่นใช่ไหมครับ มันจะไม่เคร่งครัดไหมครับ เพราะว่าผมดูแล้วเมื่อกี้พี่อาทิตย์ให้ประเด็นไว้น่าสนใจก็คือว่าในกระบวนการสร้างการพัฒนาและการถ่ายทอดนี้ มันมีมิติที่พาดพิงหลายเรื่องทั้งจินตนาการที่จะไปสอดคล้องกับต้นทุนที่มันอยู่ในพื้นที่ แล้วในกระบวนการสร้างหุ่นการใส่เนื้อหาแม้แต่การภาคย์ ถ้าเราหันกลับไปดูโขน ดูละครไทยก็ตามนี้ความบูรณการของดนตรีร้องรำ ที่มันกลมกลืนเข้าไปนี้มันเป็นศักยภาพที่สูงรวมทั้งพี่อาทิตย์พูดถึงเรื่องของสมาธิ เรื่องธรรม อย่างที่ของพี่เตือนใจก็เช่นเดียวกัน การจะเล่นดนตรีการที่จะรวมเป็นทีมได้นี้มันต้องมีสมาธิดอยฟังมันขึ้นอยู่กับการตีความ การให้ความหมาย การให้คุณค่าต่อกิจกรรม คือกิจกรรมมันไม่ใช่เฉพาะกิจกรรม แต่กิจกรรมนั้นมันจะถูกตีออกมาเป็นคุณค่านะครับ บูรณการเชื่อมโยงไปกับเรื่องของอะไรนี้ ตัวนี้ผมคิดว่า การปฏิรูปการศึกษานี้ยังเข้าไม่ถึง ถ้าหากว่ากิจกรรมที่เราทำนี้คล้าย ๆ ถ้าเป็นภาษาสังคมเดี๋ยวนี้เขาเรียกการสร้างวาทกรรม คือตีคุณค่ามันขึ้นมา ผมเชื่อว่าสิ่งที่มันเป็นคุณค่าและมันอยู่ในบริบทของสังคมเดิมนี้นะครับมันเคยรับใช้สังคมเดิมนี้ ตอนนี้สังคมเปลี่ยน พอมันเปลี่ยนการที่มันจะอยู่ได้นี้ คือมันต้องรับใช้สังคมใหม่ด้วยการที่มันจะรับใช้สังคมใหม่ตรงนี้รอยต่อมันเป็นความยากอยู่ แม้แต่เรื่องธรรม ที่จะอธิบายธรรม ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมใหม่โดยที่ยังยึดคุณค่ายึดหลักการยึดสัจธรรมต่าง ๆ นี้พระก็ยังทำลำบาก แต่ว่ามันเป็นเรื่องที่ต้องทำ ขณะเดียวกันศิล

ประวัฒนธรรมของดี ๆ ต่าง ๆ ที่มีคุณค่านี้ตอนนี้มันท้าทายการตีความหมายในบริบทใหม่ ในสภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งผมว่าทำได้ ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่ามันมีคุณค่าสูงมากแล้วก็ศักยภาพในชนบทเองขณะนี้ ชนบทมีทุนมหาศาล ทุนที่เป็นตัวเงินนะครับ ทุนที่อยู่ อบต. กลุ่มออมทรัพย์ เงินกองทุนล้านบาทลงไป หนึ่งอำเภอมีร้อยหมู่บ้าน 100 ล้านบาทเข้าไปแล้วแต่ว่ายังไม่มีปัญญาในการใช้ทุนที่เป็นเงินตรามารื้อฟื้นทุนทางวัฒนธรรม ทุนที่มันเป็นต้นทุน สิ่งที่เรากำลังพูดถึงนี้นะครับ ซึ่งตรงนี้การที่เราเข้าไปกับเด็กนี้มันเข้าง่าย เข้าไปที่โรงเรียน เข้าไปที่เด็กแล้วก็ไปกระตุ้นความสนใจ แล้วเด็กนี้อยู่ในกระบวนการถ่ายทอดด้วย

ผมคิดว่าตัวภาระกิจของตัวทางนี้เองถ้ามองนี้ เราเองคงไม่สามารถที่จะไปได้ทุกหนทุกแห่งที่เขาเรียกร้องเราไป แต่ว่าเราน่าจะต้องตั้งเป้าหมาย ในการที่จะไปสร้างหน่อเชื้อออกไปบนพื้นฐานที่ผมคิดว่าจะต้องหาทุนให้ด้วยพี่ขวัญพูดถูกคือว่าทางนี้เขาต้องกินต้องอยู่นะครับ แล้วเขาก็ยังต้องพัฒนาสิ่งเหล่านี้ขึ้นไป ทั้งตัวละครตัวหุ่น แล้วก็บท เมื่อกี้คุณนทีพูดเรื่องการเขียนบท ถ้าเรามีเวลาพอเด็กนี้จะเป็นตัวที่เขียนบทได้เก่งศักยภาพของเขา ถ้าเราไปเปิดจากกิจกรรมที่ดีนี้ เขาก็สามารถที่จะสร้างจินตนาการของเขาขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นตัวกระบวนการตรงนี้ ถ้าเราจัดการดี ๆ นะครับ มันเป็นไปได้สูง รวมทั้งการที่จะเอาเรื่องนี้มาเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ ที่ผมโยงพี่ขวัญก็เพราะว่าที่ผมตามไปเรื่องสุริโยทัยตามพี่ขวัญเป็นไกด์ไปนี้ สุริโยทัยนี้หนังจะสร้างดี หรือไม่ดีก็ตามนี้ แต่ว่าหนังมันได้สร้างอิมแพคให้กับคนให้กลับไปดูเรื่องประวัติศาสตร์นี้เยอะมากไอ้นี้มันสมัยก่อนมันจริงไหม ใช่ไหม แล้วคนนี้เป็นใครยังไง ทีนี้ถ้าหากตัวละครมันไปรื้อฟื้นตัวประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นให้เกิดขึ้นมามีชีวิตวิ่งเต้น เด็กก็ซึมซับเข้าไป ซึ่งผมว่าตัวนี้น่าสนใจ แต่เพียงแต่ว่า 1. การที่เราสร้างตัวหุ่น สร้างเนื้อหา ตรงนี้มันจำเป็นที่จะต้องไปสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมกับพื้นที่ ซึ่งเข้าไปในต้นเนื้อหาเองใช่ไหมครับ ผมคิดว่าไม่น่าจะทำยาก แล้วก็ถ้าลักษณะโครงการอย่างนี้ ผมใช้ศัพท์ที่มันอาจจะเป็นธุรกิจหน่อยก็คือ ถ้าเราไปทำโล้โชว์นะอย่างงี้ กับทางโรตารี่กับทางธนาคารไทยพาณิชย์อะไรอย่างนี้นะแล้วเขาขอทำเป็นโครงการที่จะไปสร้าง สมมุติเราบอกว่าจะไปสร้างหน่อ เราจะไปตั้งต้นทุน เราจะใช้ตัวนี้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตสำนึก สร้างอะไรของท้องถิ่น ผ่านหุ่นอย่างนี้ผมคิดว่า มันมีความเป็นไปได้สูง ขณะนี้คนมีเงิน แล้วหาช่องทางที่จะใช้เงินให้เป็นประโยชน์สังคมนี้แล้วไม่มีเวลาไม่มีวิธีนี้มันมีอยู่ไม่ใช่น้อย ผมก็คิดว่าตัวนี้มันมีศักยภาพสูง แล้วเราต้องช่วยกัน

อาจารย์เดือนใจ ศรีมารุต : รีบมามาก ๆ เลย เพราะว่าสนใจมาก ๆ เด็กรุ่นใหม่นี้แล้วดีใจมาก ๆ เลย คราวก่อนมาผิดวันทีแล้ว สนใจเพราะว่าเมื่อ 20 ปีที่แล้วคณะลิงลมของเรานี้ ก็ดูเอาแล้วกันว่ามันประกอบด้วยใครนะ คณะลิงลมได้ทำกิจกรรมเราไปเล่น ครูประทีปที่รู้จักกันนี้เพราะคณะลิงลม ครูประทีปตอนนั้นเมื่อ 20 กว่าปีที่แล้วที่คลองเตยก็สนุกกันมากเราก็เที่ยวไปตามที่ชุมชนแบบนี้จนโต ๆ แล้วตอนนี้เริ่มมีครอบครัวก็คณะลิงลมมันก็จะล้มสลาย ตอนนั้นนักเรียนโตขึ้นก็จะแยกกันไป ตอนหลัง ๆ เมื่อ 14 ปีที่แล้ว ก็เราก็เริ่มทำรายการทีวีโลกใบจิ๋ว แล้วทีนี้หมู่บ้านดรุณเราก็ยังไม่ทิ้งจากหมู่บ้านลิงลมอยู่มากลายเป็นหมู่บ้านดรุณ แต่ที่จริงเรามีวีดีโอมาให้ดูด้วย ที่มานี้จะมาขอความรู้เด็กรุ่นใหม่ว่าก้าวไปถึงไหนแล้ว หมู่บ้านดรุณนี้ก็จะออกอากาศทุกวันจันทร์คือหุ่นนิทานบ้านดรุณก็เป็นช่วงสั้น ๆ จะ 5 นาที แต่จะให้สาระว่าทำอย่างนี้แล้วมันได้อะไร เรื่องเล่นละครอย่างนี้แล้วมันสนุก เรามีตอนจบเซอร์ไพรซ์ คือตอนจบมันมีฟินาเรย์ซึ่งตอนเราเล่านิทานจะแปลกกว่าที่อื่น ๆ นำเสนอมา เราอยากจะให้รูปแบบเป็นของเราเองเพราะเนื่องจากว่าหนทางของเรานี้มาจากตระกูลลิงลมได้พัฒนามาเป็นโลกใบจิ๋วแล้วก็ไม่กี่ปี ณ บัดนั้นจนบัดนี้เราก็ยังอยู่ วันนี้แม้เสียดายที่มาไม่ทันตรงนี้แต่ก็ส่งผู้แทนมาไม่รู้จะถ่ายทอดให้ได้แค่ไหนนะค่ะ ก็ส่งผู้แทนมาแต่เช้าเราต้องการขอความรู้คำแนะนำเดี๋ยวถ้ามีเวลาช่วงเที่ยงนะค่ะ เราอาจจะขอคำแนะนำให้วิพากย์วิจารณ์ที่เราทำมา แล้วยุคนี้เขามีความคิดเห็นเป็นยังไงกับยุคที่ความคิดของเรามันต่อเนื่องมาตั้งแต่ 20 ปี รุ่นอาจารย์ขวัญ แต่เราชื่นใจกับคนยุคนี้ว่า เราตายนอนตาหลับมีคนสานต่อ เราก็เอาไอ้ลัมลุกคลุกคลานของเรา ผิดของเราก็เป็นครูแล้วเราก็มาชี้แนะตรงโน้นดีกว่าตรงนั้นดีกว่า แล้วก็ไปเจอสิ่งที่ประสบความสำเร็จ ไทยพาณิชย์ก็เคยให้สปอนเซอร์เรา เคยให้แล้วก็ไปเจอบังตอ เจออีโต้อะไร เราสามารถที่จะบอกได้ ว่าตรงนี้มันมีอะไรอยู่ในนั้น ขอบคุณในช่วงนี้ค่ะ

คุณพัฒนจรินทร์ สวนแก้วมณี : ขอแสดงความคิดเห็นสั้น ๆ เห็นด้วยกับที่คุณทรงพลพูดไปในเรื่องของการนำเอาศิลปะการแสดงละครหุ่นนี้มาปรับประยุกต์ใช้กับเรื่องของการพัฒนาเด็กในชุมชนหรือความเป็นพื้นบ้านในสังคมชนบท คือประเด็นหนึ่งนี้ที่เห็นด้วยแทบจะเป็นเรื่องเดียวที่คุณทรงพลพูดมา คือว่าจากประสบการณ์ที่ไปทำค่ายมาครั้งที่แล้วนะค่ะ สิ่งที่ตัวหน่อยพบ ก็คือว่าในสังคมชนบททางด้านวัฒนธรรมแตกสลายแล้วถูกทำลายด้วยวัฒนธรรมโลกานุวัติแบบชนิดที่ตัวหน่อยเองก็คาดไม่ถึง คือ ในกิจกรรมที่เราทำค่ายนี้ ทำรอบกองไฟ เราก็คิดว่ามันจะมีบรรยากาศให้เด็กออกมารำวงสามัคคีกัน เป็นอะไรที่เป็นพื้นบ้าน ปรากฏว่าเด็กไม่รับเรื่องนี้เลยนะค่ะ อาจารย์เขารำวงไม่เป็นกันแล้วเด็กในชนบท แต่เขาจะชอบเพลงที่มีจังหวะจะโดนมากกว่า คือคาดไม่ถึงจริง ๆ แล้วเพลงที่ฟังมันไม่เป็นประโยชน์ จังหวะที่มันเร่งเร้าซึ่งเราจริง ๆ ในค่ายเรามีเป้าเรื่องวัฒนธรรมอยู่ด้วยแต่ว่าเราไม่สามารถที่จะทำได้ทุกอย่างพร้อม ๆ กัน ในระยะเวลา 2-3 วันคือผู้ปกครองก็มานั่งคุยกันก็คิดว่ามีจุดอ่อนที่เราถูกทะลุทะลวงไม่มีชิ้นดีเลย คือเด็กไม่รู้จักแล้ววัฒนธรรมพื้นบ้าน หมอลำ หรือเพลงเสียงแคน ผู้เฒ่าผู้แก่เตรียมอะไรไว้นี้เขาไม่สนใจเลย เราก็โทษเด็กนะค่ะเพราะเรารู้ว่า มันเป็นผลพวงของการขยายตัวของระบบทุนนิยมแล้วก็สื่อทั้งหลาย เพราะฉะนั้นคิดว่างานละครหุ่นที่น้อง ๆ คณะละครยายหุ่นนำเสนอในวันนี้นะค่ะ จะเป็นแนวรบอีกด้านหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่เราจะทำจากจุดเล็ก ๆไปแก้ไขเรื่องเหล่านี้ เพราะว่ามันเป็นสื่อที่สามารถที่จะทำได้ไม่ยากนะค่ะ เป็นอะไรที่เด็กเริ่มต้นทำด้วยตัวเองใช้จินตนาการชอบการมีส่วนร่วม มีกระบวนการพ่อแม่ผู้ปกครองอะไรนี้ได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย เพราะนั้นคิดว่าถ้าโครงการของน้อง ๆ ที่จะทำ เรื่องนี้เป็นโครงการที่น่าจะได้รับการสนับสนุนอย่างน้อยในกลุ่มคนพวกเดียวกันเองนี้นะค่ะ ก็พยายามที่จะใช้แนวรบด้านนี้เพราะว่า ถ้ามองในแง่ทางธุรกิจแล้วก็คือว่าเป็นกระบวนการที่ใช้ต้นทุนค่อนข้างต่ำ ในเรื่องของต้นทุนอะไรต่าง ๆ แล้วก็ไม่ยาก การเผยแพร่ของน้องก็สามารถทำกับกลุ่มครูหรือว่ากลุ่มเยาวชนแกนนำในพื้นที่แล้วก็ขยายเรื่องเหล่านี้ไป ซึ่งเขาจะสามารถนำไปใช้ในการพัฒนากิจกรรมของเขาเอง แล้วก็พัฒนาชุมชนได้ ยินดีสนับสนุนเพราะว่าก็ได้คุยกันกับน้องในกลุ่มนี้ไว้อยู่ว่าการที่จัดทำพื้นที่ในกรุงเทพฯ ของมูลนิธิก็จะเชิญน้องเข้าไปร่วมกิจกรรม ในส่วนของกิจกรรมค่ายชนบทในอนาคตที่จะทำ summer หน้านี้ก็คงจะได้ปรึกษาหารือกัน และอยากให้สื่อการละครแบบนี้ได้เผยแพร่ไปในชนบทไปสู้กับโทรทัศน์กันบ้างนะคะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : พอดีวันนี้มาถึงช่วงกลาง ๆ แต่ว่าพลังของเรานั้นแรงมาก กระตุ้นความเป็นเด็ก ความเป็นเด็กในระยะของดิฉันหมายความว่า เด็กนี้เขาจะเปิดกว้างพร้อมที่จะริเริ่มแล้วก็พร้อมที่จะเรียนรู้ แล้วกิจกรรมที่จะชุบชูใจด้านสติปัญญา มีสมาธิแล้วก็เรียนรู้ที่จะอยู่เป็นหมู่เหล่า ที่จะประสานกัน ดิฉันคิดว่าทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่นี้ เมื่อความเป็นเด็กที่เป็นศักยภาพมาตั้งแต่เล็กมันถูกกระตุ้นให้ออกมาเรื่อย ๆ ด้วยกลยุทธ์ของมัน ทำให้เกิดพลังทั้งพ่อแม่ลูกได้เรียนรู้ แต่ว่าการเรียนรู้จะแตกต่างกันตามวัยและประสบการณ์ เพราะฉะนั้นตัวกลุ่มเป้าหมายของละครหุ่นก็อาจจะไม่จำเป็นต้องเอาที่เด็กไว้เยอะ ๆ ควรจะทุกวัย เพราะว่าตอนนี้กลยุทธ์หลักที่เห็นชัดเจนคิดว่าที่มีมากแล้วก็อิมแพคต่อการพัฒนากระตุ้นความเป็นเด็กที่ว่านิยามคำว่าเด็กของดิฉันคือ.....ถ้ามันเกิดขึ้นได้ ดิฉันว่ามันจะสำคัญ ทั้งตัวเนื้อหาองค์ความรู้ การริเริ่มสติปัญญาตรงนี้น่าสนใจมากเลย ดิฉันกำลังบอกว่าถ้าสนใจงานวิจัย เราจะต้องพัฒนาละครหุ่นให้เห็นชัดเจนว่าละครหุ่นนี้มันพัฒนาแล้ว รวมทั้งสมาธิ แล้วก็สติ รวมทั้งถึงการเรียนรู้ที่จะรับลูก ส่งลูกกันว่าคนนี้มีศักยภาพเรื่องนี้ คนนี้มีศักยภาพเรื่องนี้ ถ้าทำอย่างนี้ได้ ผู้เล่นเองก็เป็นสุข ผู้ดูก็เป็นสุข แล้วคนที่ดูอยู่มีตั้งหลายวัย เกิดความรู้สึกว่าอยากจะทำอะไรร่วมกัน เปิดโอกาสให้ช่วงท้ายเขาออกมาทำกิจกรรมร่วม โดยเขาได้สื่อทุนของเขาที่มีอยู่ในชุมชนออกมา จะทำให้เขามีความรู้ว่า เราทำได้ เป็นประสบการณ์ตรงแล้วมันก็อยากจะทำต่อ ทำซ้ำ ๆ จนเป็นพฤติกรรมกลุ่ม ตรงนั้นก็จะน่าสนใจ

แล้วอีกอันหนึ่ง มองว่าอาจจะต้องมาจากอะไรสักอย่างให้เห็นเป็นช่องที่ให้ทุกคนรวมกัน มหกรรมการเล่นเพื่อเรียนรู้ มีหลายช่องทางที่จะให้เราทำ ทำเสร็จแล้วก็มาตามดู การจัดการเริ่มกระจายยังไงนะค่ะ เพราะว่าอย่างเด็กเล็กๆ อย่างนี้พอช่วงสัก 2-3 ขวบ เราต้องสร้างจินตนาการ เพราะเขามีจินตนาการอยู่ด้วยวัยของเขา ทำยังไงกลยุทธ์ของการเล่นเหล่านี้ไปทำให้เขามีจินตนาการที่เติบกล้าแล้วเป็นทิศทางที่ดึงดูด แล้วพ่อแม่ก็ได้เห็นได้ชื่นชมว่าลูกเรานี้มี

จินตนาการที่ดีจังเลยแล้ววันนี้ต้องไปดูเด็กเล็กนะค่ะ ลูกดิฉันก็อยู่อนุบาลจะเห็นชัด แล้วก็โรงเรียนประถมพวกนี้ ถ้ามีโอกาสช่วงปิดเทอม เปิดเทอมนะค่ะ เราใช้ละครหุ่นเป็นตัวนำ พ่อแม่ลูกมาเห็นด้วยกันดิฉันว่ามันจะเกิดอะไรที่เป็นกระแสที่แรงแล้วก็น่าจะเคลื่อนได้ ในเมืองและชนบท กรุงเทพฯ เองอาจจะต้องไปหาการจัดการนะค่ะ ของ กทม. เองเราจะมีศูนย์นันทนาการ ทำยังไงเราจะมีบอดี้สักแห่งหนึ่ง เหมือนกับเป็นสถานที่ที่ตัวกลุ่มนี้จะได้ใช้เป็นที่ถ่ายทอดกระบวนการอาจจะมีหลายกลุ่มหลายคนผ่านเข้ามา มีคนเข้ามาเรียนรู้แล้วก็ทำต่อ มีการจัดการอย่างไรให้แต่ละกลุ่มนี้ได้เวียนไปยัง setting อาจจะเป็นโรงเรียน เป็นกลุ่มเด็กเล็ก หรือ setting อื่น ที่จะทำให้ทุกคนนี้มารวมตัวกันแล้วก็สามารถที่จะดึงทรัพยากรมาใช้ได้ กทม.เองมีเงิน ต้องการฐานเสียงในกรุงเทพฯ สกศ. เองมีเงิน ต้องการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนในระบบนะค่ะ หรือว่า อบต. เองมีเงิน ที่ต้องจัดการพัฒนาเด็กของตัวเอง เพราะตอนนี้เริ่มโอนกิจกรรมศูนย์เด็กเล็ก กิจกรรมพัฒนาเยาวชน ซึ่งจะต้องใช้สัดส่วน 45-60 จะอยู่ตรงนี้ เราจะทำยังไงให้ อบต. เกิดฉันทะที่จะทำเรื่องนี้ เพราะตอนนี้เขาก็งงอยู่ว่าจะใช้ 60 นี้ยังไง เพราะ 40 คือค่าตอบแทนค่าบำรุง 60 นี้คิดไม่ออกว่าจะทำยังไง เขาก็อยากจะได้อะไรสักอย่างหนึ่ง ที่เป็นจุดที่เขาจะทำได้ ถ้าเราไปต่อยอด เพราะสังคมไทยเป็นสังคมที่ทานเหล้าแล้วก็เรียนรู้เรื่องความบันเทิง ถ้าเราไปต่อยอดตรงนั้นได้ ได้ก็มีมโนรา แต่เราจะทำยังไงให้เห็นว่ากลยุทธ์ของการเล่นของละครหุ่นนี้ มโนราห์ก็เป็นกระบวนการ แต่มันจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันยังไง อีสานเองก็มีการเล่นหุ่นของเขาอยู่ แล้วภาคเหนือเองก็มี อาจจะเป็นกิจกรรมอื่น ดิฉันคิดว่าตรงนี้อาจจะต้องอาศัยการจัดการระดับหนึ่งเข้ามาช่วยเพื่อจะทำให้น้อง ๆ นี้มีพลังที่จะเติบกล้าต่อไป ไม่งั้นจะสิ้นแรงไปซะก่อนคลื่นลูกใหม่ก็อาจจะเข้ามาสอดแทรกไม่ทัน คลื่นลูกเก่าก็สิ้นฤทธิ์ไปแล้ว ด้วยกระแสของเศรษฐกิจที่มันถาโถมเข้ามาไม่หยุดยั้งแล้วจะทำให้เราไปไม่ตลอดรอดฝั่ง

ถ้าเรามีการจัดการดี มีการรวมพลังกัน แล้วก็อาจจะต้องมีการมาทำอะไรสักอย่างให้จับต้องได้ ด้วยวิธีการทางวิชาการสักนิดหนึ่งเพื่อที่จะทำให้มันได้งบประมาณมา support เอกชนเองดิฉันว่าก็ดี แต่บางอย่างเขาก็ให้เงินนี้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมเรา ซึ่งบางทีเราก็ไม่อยากได้เพราะว่าบางทีเงินนิดเดียวแล้วต้องมาเปลี่ยนวิถีเราก็ไม่อยากทำ รัฐได้ภาษีจากเราไปเราต้องเอาตัวนี้มาใช้ให้ได้ ทรัพย์ที่จะไปต่อครั้งนี้อาจจะเป็นสักหกพัน เจ็ดพัน แปดพัน เป็นค่าตอบแทนค่าอาหารค่ารถ ค่าวัสดุ ค่าจัดการ ถ้าเราทำทริปอย่างนี้ให้กับโรงเรียนต่าง ๆ แล้วก็ให้ผ่านกับทาง สกศ. ดิฉันว่ามันเป็นความฝันที่เราต้องทำออกมา เพราะว่าอีกหน่อย 2 % จากงบสาธารณสุขนี้จะต้องหักไปที่ สสส. ตรงนั้นก็เป็นจุดที่เราจะเอาออกมาใช้ให้ได้เพราะว่าปีละร้อยกว่าล้านนี้ ควรจะต้องตกมาเป็นของลูกหลานเราให้ได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องเล่นเรื่องนี้เข้าไปด้วยจะทำให้เรามีพลังที่จะเคลื่อนได้แรง ไม่งั้นเราต้องมาปากกัดตีนทีบอยู่แล้วมานั่งหาสตางค์กันอยู่มันไม่มีพลังที่จะไปใช้สติปัญญาส่วนนี้ได้ ฮอร์โมนความสุขมันก็ไม่หลั่ง

คุณนที อนุกานนท์ : อยากเล่าสถานการณ์กับการทำงานครับว่าจุดประกายยังไง เป็นโครงการส่วนตัวโครงการหนึ่งก็คือ ครูข้างถนน ไปเก็บข้อมูล แล้วก็เคยเขียนบทความลงในหนังสือฉบับหนึ่ง สถานการณ์เข้าไปเจอตัวจริง ๆ ของเด็กผู้หญิงที่ขายบริการจริง ๆ เน้นว่าส่วนใหญ่ก็เป็นเด็กนักศึกษา ปวส. อุดมศึกษาซะส่วนใหญ่ ย้อนกลับไปดูภูมิหลังของเขาว่าเขาเล่นอะไรกันตอนเด็ก ๆ พ่อแม่ออกจากบ้าน สมัยตอนนั้นเกมส์กดเริ่มเข้ามา เด็กวัยรุ่นปัจจุบันนี้มีเกมส์กด เกมส์บอย เริ่มเข้ามาแล้วก็พัฒนาการไปสู่คอมพิวเตอร์มาก็ประมาณ 10 ปี แล้วก็ 5 ปีที่ผ่านมาโปรแกรมPirch ระบาดอย่างรุนแรง เคยตั้งข้อสังเกตนะครับกับเด็กเมื่อ 5 ปีที่แล้วน่าจะทำโครงการครูข้างถนนในอินเตอร์เนต เพราะเด็กกำลังเข้าไปแล้วกำลังติดเหยื่อคุยกับเด็ก ๆ ตอนนั้นนะครับ รุ่นเมื่อประมาณกลางปีที่ผ่านมานี้เดือนสิงหาเป็นการสรุปสุดท้ายเป็นงานวิจัยที่ไม่ได้พบจากที่ไหน ตอนนั้นพอมีสตางค์ส่วนตัวเก็บไว้เล็ก ๆ น้อย ๆ ข้อมูลแพงมากจากที่ให้นักศึกษาที่ทำงานทำอินเตอร์เนต เก็บข้อมูลต่อครั้งประมาณ 500 บาท ไปนั่งคุยเฉย ๆ รวมทั้งโรงแรมที่เปิดห้อง นั่งคุยกับพวกเขานี้ คือ 2,000 บาท ต่อหนึ่งคน ต่อหนึ่งข้อมูล ถามคำถาม 10 ข้อ นั่นคือราคาต่ำที่สุดนะครับ 1,500 บาท 2,000 ได้ข้อมูล 10 ข้อที่เอามาสรุป น่าตกใจที่ว่าเขามองเห็นเป็นเรื่องปกติ แต่เขาไม่รู้ว่าเขาจะไปทำอะไร แล้วงานถ้ามีกิจกรรมพิเศษ อย่างไปให้ความรู้ ถามเขาว่าสนใจไหม เขาบอกสนใจ ได้เงินเท่าไร คำถามแรกที่คุยกับเขาได้เงินเท่าไร หนูมากับพี่ต่อให้ขายจริง ๆ ก็ได้ประมาณ 1,500 นอนเฉย ๆ เล่นละครเล็ก ๆ น้อย ๆ คือคำศัพท์เขาแรงนะครับ คือ

ตอนที่วัยรุ่นไทยส่วนหนึ่งแล้วกันที่คิดว่าสิ่งนี้ซึ่งเป็นของเล่นใหม่ เป็นวายร้ายจอตู้สี่เหลี่ยมแรงกว่าโทรทัศน์อีก เขามองว่ามันเป็นช่องทางหากินได้ ณ วันนี้ต่ำสุดอายุที่พบนะครับ อายุ 11 เสนอราคาขายในอินเตอร์เนต 2,000 บาท เด็กกำลังขึ้น ม. 1 ก็เลยบอกว่ามาเจอกลุ่มละครที่ทำงานกันคุยกัน น้อง ๆ เพื่อน ๆ ที่ทำงานกันมีแนวทางตรงไหนอีกไหม อย่างที่อาจารย์ขวัญบอก เพราะกระแสสอดแทรกเรื่องพวกนี้ สถานการณ์แรง ๆ อย่างเงียบ ๆ และกระแทกสังคมอย่างไม่หยุดจะทำยังไง หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหง ร้านอินเตอร์เนตกว่า 50 ร้าน ๆ หนึ่งมีเครื่องประมาณ 30 เครื่อง ประมาณ 9 คนเป็นอย่างต่ำ เด็กผู้หญิงที่นั่งอยู่ในร้านประมาณ 9 คน ขายบริการ นั้นคือสถานการณ์จริงในสังคม

ผมเลยถามว่า ณ วันนี้สิ่งที่เรากำลังทำ พูด แล้วหลาย ๆ คน เหมือนกับกำลังจะทำให้อ่อนใจ วันนี้ต้องเป็นเชื้อเพลิงถังสำรองให้เราต้องทำยังไงให้ปัญหามันยุติ เคยไปทำงานเก็บข้อมูลช่วย ๆ น้อง ๆ ต่างจังหวัดภาคอีสาน ขอนแก่นบริเวณวงเวียนที่มีร้านอินเตอร์เนต เป็น 10 ร้าน ตรงนั้นก็เหมือนกันเสนอราคาที่เขาคุยกันแบบซื้อผักซื้อปลา เราก็เลยมองเราจะสอดแทรกยังไงดึงเขาออกมาจากตรงนั้นให้เขามาทำงานเพื่อสังคมอย่างไร ให้เขาได้สนุก บางวันเขามีความรู้ว่าเขาอยู่กลางวันเขามีความสุขกับการอยู่ในหอกลางคืนออกมานั่งเล่นเนต แล้วก็ไปกับแขก กลางวันอยู่กับหอ เราไปทำเขาแรง ๆ ว่าแล้วคุณคิดว่าชีวิตของคุณหลังจากจบการศึกษาไปแล้ว คุณจะทำยังไง วันหนึ่งคุณไปสมัครงานแล้วคนที่นั่งสัมภาษณ์คุณเคยเป็นลูกค้าคุณไปใช้บริการคุณ ๆ มีความสามารถทางด้านคอมพิวเตอร์ แต่เขาไม่รับคุณเพราะประวัติคุณด่างพล้อย คุณควรจะทำยังไง มีอยู่รายหนึ่งจะไปคลอดติดต่อมาให้เราไปจัดการเรื่องราวต่าง ๆ ให้ฝากท้องเข้าโรงพยาบาลจนกระทั่งได้เห็นหน้าเด็กมาปรึกษาครั้งแรกว่าจะทำยังไง เราก็ใช้วิธีการคุย ๆ ได้แค่ประมาณครึ่งชั่วโมง เขาอยากจะเอาเด็กคนนี้ไว้แล้ว ๆ เขาจะเลี้ยงด้วยความรัก ตั้งชื่อเด็กว่าการุณ แล้วเขาก็จะบอกลูกเขานี้ได้เกิดมาเพราะใครบ้าง เพราะใครอยากให้เขาเกิด ผมกำลังมองว่า ณ วันนี้การละเล่นที่เป็นมิติสัมผัสได้ของเด็กคือคอมพิวเตอร์ แต่ตัวละครหุ่นที่มีชีวิตวิญญาณ มีอารมณ์ กำลังถดถอย และหลบเข้าไปอยู่ในมุมมืดเล็ก ๆ ครั้งหนึ่งผมไม่แน่ใจว่าอาจารย์เตือนใจจะจำได้ไหมผมเคยไปจัดรายการที่สถานีแห่งประเทศไทยครั้งหนึ่งกับคุณไข่ เคยจัดคุยกันเราเคยมีรายการจันทร์ – ศุกร์ วันละ 8 ชั่วโมง วันนี้เด็กเหลือเสาร์อาทิตย์ วันละ 2 ชั่วโมง แล้วกำลังน้อยลงด้วย อาจจะเหลือ 40 นาที ใน 1 เดือนกำลังคุยกันอยู่

ปัญหาหนึ่งที่เมื่อกี้น้องพูดขึ้นมามันเป็นเรื่องขององค์กรแหล่งทุนทำอย่างไร ศูนย์กิจกรรมเราไม่ได้อยู่ได้ด้วยแหล่งทุนอย่างเดียวก็มีการรับอบรม รับจัดกิจกรรมตระเวน ล่าสุดยังอยู่ในกระเป๋าสมัยโครงการที่ สกศเหมือนกันเฉพาะทุนตอนนี้ สกศ. ขอไปกว่า 10 คณะก็ไม่รู้เหมือนกันว่าจะเป็นยังไง ทั้งที่เรามองว่ามันเป็นทางออกทางหนึ่งที่เด็กจะสัมผัสได้ ไปประชุมที่เอแบค 15 อันดับสุ่มตัวอย่างกิจกรรมที่เอแบคไปเก็บได้นะครับ เพื่อสนับสนุนให้ สสส. ทำงานนี้ในเรื่องของชุมชนชนบทนี้อยู่อันดับ 2 หรือที่ 3 ในขณะที่สถานศึกษาอยู่อันดับ 1 ประมาณ 68 % กลุ่มเด็กและเยาวชน อยู่อันดับ 3 เหมือนกันประมาณ 64 % อย่างที่คนชราอยู่ที่อันดับ 2 65% โดยประมาณถ้าจำไม่ผิด เขามีการจัดลำดับในเรื่องของกิจกรรม เราอยากจะให้กิจกรรมเหล่านี้เข้าไปเพราะว่าเป็นกิจกรรมเด็ก อบต. หลายๆ อบต. นึกถึงวันเด็กซื้อของแจกเด็ก ลานกีฬาต้านยาเสพติดที่ครั้งหนึ่งเคยบูม ปัจจุบันก็กลายเป็นลานกีฬามั่วยาเสพติด กลายเป็นกิจกรรมที่ไม่มีการสานต่อ เข้ามากิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เชิงศาสนาถอยอย่างพูดถึงศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธ แตกต่างกับศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทยที่เขามีความคิดย้อนไป คือความสนุกสนานนี้หลักศาสนาคริสต์นี้เด็กจะไปโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ เพราะหลาย ๆ โบสถ์มีละครหุ่นให้ดู มีร้องเพลงปรากฏว่ามีละครหุ่นให้ดูละครหุ่นแบบที่เป็นของคริสต์ เขาเล่นละครหุ่นเกี่ยวกับประวัติของพระคริสต์ ให้เด็กนี้ได้ซึมซับ วิจัยที่อาจารย์ขวัญกำลังทำอยู่นี้อะไรต่าง ๆ เข้ามาให้เด็กได้ใกล้ชิดศาสนาดียังไง อย่างน้อยทำให้ผมเหนื่อยน้อยลงที่จะต้องไปนั่งคุยกับเด็ก ๆ ครั้งละ 2,000 เมื่อเขาหยุดขายบริการ น่ากลัวนะครับอนาคตน่ากลัว ทำยังไงให้เราประดิษฐ์คิดค้นกิจกรรม โดยมีละครหุ่นเป็นโจทย์ตัวหนึ่งเป็นเครื่องมือตัวหนึ่ง ต้องยอมรับเลยว่าละครหุ่นไม่ใช่ตัวสรุปของเครื่องมือที่ดีที่สุดแต่ละครหุ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ดีที่สุดในการเข้าถึงทุกคนทุกวัยได้ ผมทำงานเด็กมาตั้งแต่ประมาณ ม. 5 อย่าไปบอกเลยว่าอายุเท่าไร เรากำลังจะบอกว่าทำงานกับเด็กใครอย่าบอกว่าทำงานกับเด็กนะง่าย เด็ก ๆอยากได้อะไรก็ให้เด็กไปซิก็จบ ผิดนะคิดยังงั้นผิดเลย เพราะสิ่งที่เด็กอยากได้นี้เมื่อ 10 ปีที่แล้วเมื่อคุณเป็นเด็กกับวันนี้มันไม่เหมือนกันแต่สิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งในความเป็นเด็กก็คือเด็ก

ไม่อยากให้ผู้ใหญ่ทำอะไร เราสมัยเป็นเด็กไม่อยากให้ผู้ใหญ่ทำอะไรกับเรา ๆ รู้สึกขัดเคืองใจรู้สึกไม่ดี เราเป็นผู้ใหญ่ก็อย่าไปทำอย่างนั้นกับเด็ก แค่นั้นเองทำงานกับเด็ก คือทำงานกับตัวเอง สร้างความสุขให้ตัวเอง เราจะสร้างความสุขให้เด็กได้ ตอนทำงานอยู่สำนักงานเด็ก เมื่อ 3 เดือนที่แล้ว เพิ่งออกมา พูดกับน้อง ๆ เสมอ เป็นคำถามบอกว่า ถ้าเมื่อใดก็ตาม สังคมไทยผู้ใหญ่ คำว่าผู้ใหญ่ไม่ได้หมายถึงเฉพาะเรานะครับผู้ใหญ่คนที่มีอำนาจกว่า เลิกใช้อำนาจกับเด็กหรือคนที่มีอำนาจน้อยกว่าได้ ความคิดสร้างสรรค์ในคนไทยนี้จะบรรเจิด ณ วันนี้ความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยถูกกดด้วยผู้ที่มีอำนาจกว่าหรือผู้ที่ใหญ่กว่า และก็เชื่อว่าละครหุ่นทุกคณะ ไม่ว่าจะเป็นของยายหุ่น หรือใครก็ตาม ถ้าเราอยากเห็นจังหวะก้าวต่อ ๆ ไป ชักชวนให้เราเปิดโอกาสให้เขาได้เดินก้าวแรก แล้วผมเชื่อว่าทุกคนจะเข้มแข็งแล้วก็จรรโลงสังคมได้

คุณอาทิตย์ แดงพวงไพบูรณ์ : พอดีเมื่อกี้ได้พูดถึงการเคลื่อนไหวทางด้านทุนแล้ว ผมก็อยากจะย้ำเข้าไปอีกทีหนึ่งเพราะหลาย ๆ อย่างเรานี้พูดในแง่ของการที่เรามองละครหุ่นนี้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างจินตนาการแล้วก็เป็นทางออกอย่างหนึ่ง ผมดูว่าใช่ แต่ถามว่าใช่ทั้งหมดหรือเปล่า ปรากฏว่าพอกลับมาดูภาพรวมอีกก้าวหนึ่งถอยกลับมาดูมันเป็นเพียงเครื่องมือที่พี่นทีพูด ฉะนั้นผมคิดว่าสมมุติว่าเราจะทำโครงการใดโครงการหนึ่งยิ่งเฉพาะที่พี่นทีพูดเมื่อกี้เห็นบอกว่าจะมีการขอเข้าไปพิมพ์ สคส. ถึง 10 คณะ เป็นไปได้หลายประการถ้า สสส. มีความเข้าใจตรงนี้ก็อาจจะอนุมัติออกมา ผมก็กำลังอยากจะบอกด้วยว่าควรจะใช้ช่องทางแต่ในขณะเดียวกันก็กำลังมองว่าภาคีเด็กเราเคลื่อนมานี้หลายคนคิดอย่างนี้แล้วก็ต่างคนต่างออกไปทำภาระกิจซึ่งดีแล้วน่าส่งเสริม วันนี้หรือวันใดวันหนึ่งที่มันจะสุกงอมพอไหมที่จะนำความคิดทั้งหมดลองมามองดูแล้วบูรณาการร่วมกันว่า ถ้ามันใช้เวทีสาธารณะเป็นพื้นที่ของการขับเคลื่อนแล้วสังคมนี้กำลังอยู่ในภาวะถอยจมอย่างรุนแรงอย่างเงียบอย่างที่พูดมา สถานการณ์ติดลบอย่างมากเลย ประเมินให้ชัดเจน ผมว่าวันนี้มันยังมีเวลาเพียงพอที่จะต่อแพเล็ก ๆ แพหนึ่ง แพลำนี้จะเป็นแผนแม่บทในการขับเคลื่อนสังคมโดยไม่คาดหวังความใหญ่โตนัก แต่ตรงนี้จะเป็นช่องทางเลือกให้สังคมได้กลับมามองและหันมาเรียนรู้แล้วถ้าคุณอยากจะเห็นทางรอดของคุณ ๆ มาก่อแพนี้ ซึ่งเราหมายความว่าเราอาจจะไปใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ สกว. มีงบประมาณในการสนับสนุนการวิจัย เรามี กทม. ที่มีพื้นที่สวนสาธารณะ เรามีสภาพปัญหาสังคม เรามีบุคลากร เรามีวัตถุดิบ เรามีทุนทางสังคม วัฒนธรรมอะไรต่าง ๆ มากมาย แล้วลองมาจัดเป็นแผนแม่บท กิจกรรมต่าง ๆ แทนที่จะเคลื่อนด้วยมันเองอย่างเดียว มันไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนทัศนะหรือพฤติกรรม พอมาดูด้วยความสนุกสนานบันทึกในความทรงจำอีกร้อยละครหุ่น พอเปิดทีวีแค่นาที 2 นาที จึงบอกว่าการสร้างจินตนาการให้เด็กนี้มันเป็นเพียงการสร้างโอกาส ๆ หนึ่งแต่ความต่อเนื่องที่แท้จริงมันต้องอยู่ในชีวิตเขา ไปโยงกับเรื่องพ่อแม่เขา เรื่องสภาวะแวดล้อม ไปโยงกับครู ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจุดนั้นกระบวนการมันยาวแล้วก็เปลี่ยนแปลงค่อนข้างยาก ๆ

ผมเลยมองดูว่าจะเป็นไปได้ไหมถ้าในแง่ของภาคีเด็กในระยะยาวจะออกแบบว่าวันนั้นทั้งวันเป็นวันของครอบครัวจริง ๆ บรรยากาศวันนี้เราเปิดแล้วนะครับ บรรยากาศแห่งการเป็นครอบครัวขยายแบบหนึ่งที่เคยเกิดขึ้นแต่ต่างคนต่างกลับไปอยู่คนละพื้นที่ ถ้าสมมุติว่าเรากระทำอย่างนั้นต่อเนื่อง ทุก ๆ เดือนอาจจะทุกสัปดาห์เสาร์อาทิตย์ในพื้นที่ ที่เหมาะสม อาจจะเวนไปเจ้าภาพเป็นทางอโศกแทนที่จะเป็นที่นี้ก็เป็นทางอโศก แล้วเป็นภาคปฏิบัติการของกิจกรรม ใครชำนาญด้านหุ่นก็แสดงหุ่นใครชำนาญที่จะคุยกับพ่อแม่ก็ตั้งเวทีสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ใครเข้าใจประดิษฐ์ประดอยก็เป็นมุมใครดนตรีไทย เคลื่อนตัวของมันอย่างนี้แล้วประกาศให้สังคมรู้อย่างช้า ๆ อย่างท่านอาจารย์ดนตรี เสรีภาพ ดนตรีสันติภาพ ดนตรีสรีระ ซึ่งมีคุณค่ามากก็มีมุมให้เด็กได้เรียนรู้ มันจะไปสอดคล้องกับความหลากหลายของสังคมรสนิยมของสังคม สภาพปัญหาเคลื่อนมันไปเดือนละ 1 ครั้ง เดือนละ 1 ครั้ง ถ้ามันมีขึ้นเดือนละ 2 ครั้งตรงนี้จะเป็นการขับเคลื่อนแทนที่จะไปด้วยวาทะอย่างเดียวธรรมดา มันเป็นการขับเคลื่อนด้วยการปฏิบัติ บางเรื่องก็จะเป็นการฝึกอาชีพไปในตัว บางเรื่องก็จะเป็นการเติบค้นหาคนดีคนจริงอยู่ที่ไหนแล้วมาสร้างรวมตัวกัน ซึ่งตรงนี้มันก็จะไปสอดคล้องกับแผนภูมิพลังแผ่นดินในตัวมันเอง ผมคิดว่าวันนี้จะได้มีเวทีให้คนนี้ยืนก่อนที่เขาจะจมน้ำแล้วก็ลืมหาย

ตายจากไป แต่ในขณะเดียวกันผมก็เกรงอยู่เหมือนกันว่าส่วนที่ยากที่สุดก็คือการขับเคลื่อนด้วยการสร้างพลังความเข้าใจของสังคมร่วมกัน ซึ่งมันเป็นหัวใจของมันของที่สุด

จากประสบการณ์ที่เห็นว่ารัฐธรรมนูญสำฤทธิ์ผลได้จุดหัวใจของมันก็อยู่ตรงพลังของความเข้าใจ แล้วผมก็ไม่ได้แปลกใจเลยว่า 2,500 ปี ที่ยืนยัดได้ดีมาก เป็นข้อแรก ๆ เลยคือสัมมาทิฐิ แต่ตรงความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องนี้มันสร้างยากมากแต่ถ้าถามว่าสร้างได้ไหมผมให้เวลาในการปรับตัวและเรียนรู้ เพราะว่าวิกฤตวันนี้ที่จะเป็นการให้ข้อคิดได้นี้มันกลับเป็นเครื่องมือที่ดี กระตุ้นให้คนรู้จักกลับมามองตัวเองเพราะฐานของการเรียนรู้ของเรานี้ให้มองไปข้างหน้าไม่ได้กลับมามองที่ตัวเราเอง ผมจึงอยากจะนำเสนอของ 2 ข้อคิดของทางนี้กับทางคุณนทีนะครับ ว่าระเบิดลูกใหญ่มันกำลังฝังตัว ไม่อาจที่จะเปลี่ยนแปลงมันทีเดียวทั้งสังคม แต่มันพอจะมีสังคมเล็ก ๆ ที่ถูกจ้างจากคนที่เป็นกัลยานิมิตรร่วมกันมีจิตใจตรงกัน มาก่อตัวเป็นภาคปฏิบัติการเคลื่อนไปอย่างช้า ๆ ซึมลึก โดยขบวนการตรงนี้ถ้าออกแบบดี ๆ เข้าใจดี ๆ นะครับมันจะเป็นการเคลื่อนภาคปฏิบัติของการปฏิรูปการศึกษาที่แท้จริง ไม่ใช่ลูบหน้าปะจมูกอย่างทุกวันนี้ ผมฟันธงของผมตรงนี้เลยดีกว่า แต่ในขณะเดียวกันไม่ใช่แค่เคลื่อนตรงนี้อย่างเดียวมันจะเป็นฐานประชาคม เมืองมันมีข้อด้อยของเยอะ ข้อเด่นของมันก็คือความหนาแน่นแล้วก็ความใกล้ชิดกับเครื่องมืออำนวยความสะดวก เราจะบริหารจัดการกันอย่างไร ตรงนี้ผมฝากเป็นประเด็นว่ามันน่าจะถึงเวลาที่จะนำมาลองถกเถียงแล้วแทนที่แต่ละคณะจะทำกิจกรรมถ้าเป็นไปได้คณะตรงกลางนี้นะครับ อาจจะเป็นฐานข้อมูลในการที่ว่าใครจะทำกิจกรรมอะไรที่ไหน ลองรายงานเข้ามาว่าผลเป็นยังไง อาจจะส่งคนสังเกตการณ์เข้าไป หรือผมเองก็เป็นคนประเภทแส่ทุกเรื่อง ผมก็อยากจะรู้ว่ามันเป็นยังไง จะได้ไปเก็บข้อมูลไว้ ตรงนี้จึงอาจจะมีพลังพอ ในขณะที่ละครหุ่นมันไม่เข้าใจ อาจจะมีคนที่เข้าใจพฤติกรรมเด็กไปบรรยายก่อนนิดหนึ่ง หรือไปคุยกับกลุ่มพ่อแม่ตามฐานแฟลตคลองจั่นคือมี 30 แฟลต อย่างชุมชนมันเป็นอย่างนี้นะสังเกตไหมว่าดูกลับไปที่ตัวเราซิเรื่องนี้เราไม่เคยเรียนแต่เราเรียนรู้ได้ดี เพราะอะไร จริง ๆ ชีวิตการเรียนรู้ มันไม่ได้อยู่ในกรอบของห้องเรียน การพัฒนาพวกสมอง หรือการพัฒนาทางพฤติกรรม ถ้ามีคนเข้าใจเรื่องนี้ก็ไปปูพื้นฐานหน่อย ตามมาด้วยหุ่นมีการตัดเย็บปักทักร้อย อีกคณะหนึ่งเป็นลักษณะของฐานอาชีพที่ฝึก พอคุณเรียนไปนี้คุณอยู่บ้านแม่บ้านก็เป็นอาชีพได้นะ หรือบางเรื่องมันไปโยงกับฐานศิลปะวัฒนธรรม อย่างใต้ถุนแฟลต 18 ที่ผมเพิ่งไปพบมาไม่น่าเชื่อเขาบอกว่ามันจะตายแล้ว ผมเดินอีกสัก 10-20 ปี ผมยังตามคุณไม่ทันเลย เขาบอกจะไปไม่ไหวแล้วไม่มีทุน เขาเอาไม้มาประดิษฐเป็นเรือนไทย มีเสน่ห์และน่ารักมากเลย แล้วผมก็ไปนั่งดู เห็นอะไรบางอย่างเยอะมากถึงขนาดเป็นสื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน ซึ่งจะฟื้นศิลปะ มูลค่าเป็นล้าน ๆ ด้วย แต่เขามองไม่เห็น ผมพูดอย่างนี้ก็ไม่ใช่ว่าผมจะทำได้นะ แต่ผมเห็นช่องทาง ก็อยากจะบอกหรืออยากจะลองนำขึ้นมาใช้ แล้วดีไม่ดีถ้าถึงจุด ๆ หนึ่ง ถ้าตรงนี้เข้มแข็งผมว่ามันเลี้ยงตัวมันเองได้นะ ผมก็จะพิสูจน์ว่าการพึ่งตนเองที่แท้จริง มันเป็นยังไง ไม่ใช่ยืมจมูกคนอื่น แต่วันนี้เรายังพึ่งไม่ได้ ก็ช่วย ๆ กันแบ่งปันแล้วกันพึ่งกันเอง แทนพึ่งตนเองก็ยังได้ อันนี้ผมก็เลยคิดว่าหลาย ๆ ครั้งที่เราไปแสดงละครหุ่นหรือเราคาดหวังที่เราจะเห็นอะไรดี ๆ การขับเคลื่อนตรงนั้นไปมันแผ่วเบา เพราะว่าตัวกระบวนการไม่มีพลังพอสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในช่วงเวลาสั้น ๆ ขณะนั้น เพราะเขาถูกกระทำมาแบบนั้น แต่ถ้าเราทำอย่างต่อเนื่อง แล้วก็ขณะเดียวกันก็จะเลือกชุมชนที่จะลงชุมชนนั้นมีไฟ มีใจเพียงพอที่จะลุกขึ้นมา แต่ขาดคนเข้าใจก็ขาดอุปกรณ์เครื่องมือเราจะเสริมตรงนั้น พอเราถอยตัวออกแล้วคนกลุ่มนั้นเขาจะยืนขึ้นของเขาเอง แล้วเราก็จะเคลื่อนร่วมทางเขา ๆ เองก็จะเข้ามาร่วมคณะ ๆ เองก็จะโตขึ้นในฐานะที่เป็นการรวมตัวแบบสบาย ๆ ไม่เคร่งเครียด ไม่ต้องมีกฎระเบียบตายตัว แต่ในขณะเดียวกันมันเป็นประชาคมที่มีความผูกพันกัน กลุ่มของเรื่องนี้เท่าที่ผมเห็นมีเป็นพัน ๆ เป็นหมื่น ๆ กลุ่ม แต่ถามว่าทำไมกลุ่มพวกนี้ไม่มีพลังเพียงพอ เพราะว่าเขาเข้าไม่ถึงความเข้าใจ ที่ไปเปลี่ยนปรับพฤติกรรมของตัวเอง ความเข้าใจที่จะใช้ทรัพยากรรอบ ๆ ตัวมาสู่การผลักดันชุมชนเขาเข้มแข็งอย่างไร ผมจึงลงไปในกองทุนทางสังคม ลงไปเพื่อเรียนรู้พวกนี้ผมเห็นกลุ่มนับไม่ถ้วนมากมาย ทั้งที่ดี ทั้งที่แฝง โดยเจตนาทั้งหมดส่วนใหญ่ดีครับ แต่ไม่มีคนชี้ทิศทางที่ถูกพอที่จะเปลี่ยนแปลงไปบางอย่างโทษนะครับ บางคนมีสวรรค์อยู่ในมือ ทำมันเป็นนรก อย่างผมไปเจอที่สภาพบางมด ผมตกใจเลยว่าผมไม่เคยคิดเลยว่าสภาพเศรษฐกิจพอเพียงที่อุตส่าห์ฝันใฝ่ที่จะสร้าง บางมดมีอยู่แล้วแต่ทุกคนทิ้งมันหมดครับแล้วก็วิ่งไปหางานเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นการดำรงตนอย่างพอเพียง อย่างพอดีโดยเข้าใจ ถ้าเข้าใจตรงนี้แล้วมันจะเห็นเลยว่าอยู่ตรงไหน

มันเป็นสุขได้ เป็นทุกข์ได้ ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่ามันต้องใช้พลังของความเข้าใจของคนหลายระดับต่อเนื่อง ๆ จนกระทั่งมันหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมตรงนั้นขึ้นมา ในยุคหนึ่งมีวัฒนธรรมขึ้นมาเหมือนกับว่า ยกตัวอย่างให้เห็นภาพ อย่างคุณจะเดินที่ไหนก็แล้วแต่ คุณลองเดินเข้าแมคโดนัล พอเรากินแล้วเดินถอยทุกคนกติกาเขาคือต้องยกถาดเข้าไปเก็บในที่ขยะ ทำไมคนไทยเขาบอกว่าไม่ค่อยรับผิดชอบ ทุกคนเข้าไปทุกคนต้องทาน เพราะอายเขาแต่ยังนั้นเป็นวัฒนธรรมฝรั่ง เอาง่ายๆ เลยซัด ๆ เลยที่ถือว่าผมภาคภูมิใจมากที่สันติอโศกเดินมาถึงขึ้นที่เป็นจิตวิญญาณลึกมาก เพียงแต่คุณเดินเข้ามาในถิ่นฐานของอโศก คุณจะห่อตัวเล็ก แล้วคอยสังเกตอยู่ตลอดว่าวัฒนธรรมที่นี้เขาทำยังไง คุณจะพยายามไม่ทำแตกต่างกับเขาหรือจะเข้าไปในเขตธรรมสถานก็ยกมือสวัสดี หรือว่าของทางอโศกเขาก็จะว่าเจริญธรรมถอดรองเท้า เราจะรู้สึกรักซึมซับวัฒนธรรมตรงนั้นเข้ามา แสดงว่าการพัฒนาหล่อหลอมมันเป็นพลังถึงขนาดที่ว่าใครที่เข้าไปตรงนั้นจะถูกหล่อหลอมเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่ว่าวันนี้สังคมเราถูกสื่อ และถูกวัฒนธรรมโลกาภิวัฒน์ มันครอบมันแทรกแซง ตัวอย่างที่เลวร้ายนี้มันทำให้เราเห็นธรรมดามาก ๆ วันนี้ดูเหมือนว่าคนไหนพูดเสียงแบบไม่ใช่ไทย ๆ นะต้องมีหางเสียงแบบฝรั่งจะเชยมากเลย เมื่อ 3 ปีที่แล้ว วันหนึ่งผมเพิ่งทักในโรงเรียนผมคิดไม่ถึงว่า 3 ปีนี้มันกลายเป็นเร็วขนาดนั้น แล้วยังมีอีกเรื่องอีกซึ่งผมคิดไม่ถึง ซึ่งที่เราพูดนี้คือผิว ที่ลึกหน่อยต้องคนที่ไปสัมผัสมาแล้วไปล้วงมาแล้วอย่างคุณนทีที่ไปเจอสภาพขายตัวกันทางอินเตอร์เนต ขายตัวกันเป็นชีวิตจิตใจ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าสิ่งที่คาดหวังจะให้พวกเรายืนอยู่ได้และมีทุนรอนพลังความเปลี่ยนแปลง

วันนี้เราไม่สามารถเอาแค่หุ่นเล่นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ เพื่อสร้างลักษณะนิสัยเขาได้ แต่ถ้าเราทำ เป็นกระบวนการโดยขณะเช่นว่าจะเข้าโรงเรียนเฟ้นหาครูที่มีใจทางด้านนี้ได้ไหม หรือว่าพยายามผลักดัน หรือทำเวทีก่อนที่จะเข้าไปสู่ครูกลุ่มนี้ หรือกลุ่มเป้าหมายของโรงเรียนกลุ่มนี้ เอาครูเชิญมาทำไมต้องมาทำละครหุ่นให้มันมีกระบวนการสร้างความเข้าใจว่า เราไม่สามารถทำแล้วก็ออกมาแล้วก็เปลี่ยนอะไรได้ แต่ถ้าครูรับประกันว่าเราจะสร้างลักษณะนิสัยเด็กขึ้นมาด้วยเครื่องมือตัวนี้ แล้วมีเครื่องมืออีกหลายๆ ตัว เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตเขา ทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อให้ครูเริ่มมีจิตวิญญาณ ซึ่งน้อยมากเลยในตอนนี้ แต่ผมว่าถ้าไม่ทำถึงขั้นนี้นะ ก็จะทำให้เราเดินไปก็อ่อนแรงๆ ลง เพราะวันนี้ผมก็กำลังทำในกระบวนการที่ผมทำกับการศึกษาในครอบครัวของลูก ได้ค้นพบอะไรบางอย่างเยอะพอสมควร ในระดับหนึ่งก็ลองเอากระบวนการนี้ไปทดลองกับเด็กด้อยโอกาสเด็กในสลัม เหมือนผมเอาค้อนไปทุบข้างฝาไม่กระเทาะ ผมกลับมายืนใหม่ผมกระเทาะยังไงก็ได้ ผมเปลี่ยนค้อนปอนกระเทาะได้ โดยภายใต้กระบวนการแบบเก่าแต่กว่าจะรู้ว่าต้องลงมาเล่น เพราะฉะนั้นสภาพปัญหาของแต่ละตัวนี้มันหนักแตกต่างกันแต่ตัวกระบวนการคงไม่ต่างกัน ทุกเรื่องเลยเป็นเรื่องเลยเป็นเรื่องหนึ่งเดียวนั้น ผมจึงอยากจะเห็นความสัมฤทธิ์ผมที่เรามีคนดี ๆ ของสังคม แล้วแปลกการจะทำงานร่วมกันแต่ละครั้งไม่ใช่เรื่องง่าย จะให้แบบมีกติกาในกรอบเดียวกันก็ไม่ง่าย นั้นพยายามจะออกแบบยังไงให้โครงสร้าง มันหลวมต่อเนื่อง เหมือนจิกซอร์ถอนไปตัวหนึ่งมันก็คงยังทำงานได้ไม่ใช่เพียงการที่ขาดไปเม็ดหนึ่งมันตาย ยังโครงสร้างอันนี้ คปต.ก็กำลังพยายามจะทำในลักษณะอย่างนี้ ก็ยาก เพราะว่าอันนั้นจะเป็นความคิดทางด้านการเมืองยิ่งยาก หรือในหลาย ๆ ลักษณะพบว่าลึก ๆของเรามีอัตราอยู่แต่เพียงเราไม่เคยกล้าแผ่ออกมาว่าอัตราของข้าเป็นอย่างนี้นะเราไม่เคยกล้าพอที่จะบอกว่ามันเป็นยังไงผมอยากจะเห็นพลังตรงนี้ซึ่งเชื่อว่าอาสาสมัครนักศึกษามีอีกเป็นแสนซึ่งอยากจะทำดี แต่ไม่มีเวที ให้เขาทำ มีคนดีที่ทำดีอยู่แล้วแต่เขาไม่รู้ว่าเขาจะหาเพื่อนดีที่ไหนได้ทำยังไงเราจะค้นพบคนที่ทำอยู่แล้วมาหล่อหลอมรวมกัน คนที่อยากจะทำดี มีเวทีให้เขาแสดงออก มีโอกาสให้เขาเล่นซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าอย่างของพี่ทรงพลว่ายังมีนักธุรกิจที่มีใจทางด้านนี้เยอะแล้ว สสส. ผมคิดว่าถ้าเขาได้รับทราบเหตุการณ์เหตุผลอย่างนี้นะ เท่าที่ผมพอจะรับทราบมานั้นขอไม่ยากเลย เขาก็อยากจะให้ เพราะผมเองก็กำลังคิดว่าผมอยากจะไปหาช่องทางเพื่อเก็บข้อมูลแล้วก็ทำอะไรบางอย่าง แล้วที่สำคัญผมคิดว่าภาระกิจของทางพี่ทรงพลกับแอ๋มนี้เยอะจริง ๆ เพราะว่ามีอีกหลายเวทีแล้วงานเยอะมาก ตัวระบบฐานข้อมูลนี้ เป็นเรื่องใหญ่ ที่ผมคิดว่าถ้ามีโอกาสก่อตัวขึ้นมาแล้วให้ทุกคนมาร่วมพัฒนาระบบสารสนเทศ การพัฒนาสังคมมีศักยภาพที่บางส่วนทำมามันใหญ่ อาจจะทำระดับเล็กลึกลงไปแต่ละเรื่องชัดขึ้น ไม่รู้ว่าเป็นประเด็นที่คิดไว้อยู่ มันก็ไม่ง่ายนะครับ แต่ก็คิดว่าเป็นเรื่องที่ผมคิดว่าถ้าเราไม่กระทำอย่างพร้อม ๆ กันเหมือนกับรถคันหนึ่งถ้าเราไม่มาเข็น พร้อมๆ กัน ต่างคนต่างเข็น มันก็ไม่ไป หรือไปยาก แล้วดีไม่ดีนะครับ ถ้าทำได้ถึงระดับที่

เอาจิตวิญญาณ อย่างที่คุณนทีทำนี้ ถ้าเปลี่ยนเด็กหรือพฤติกรรมของคนที่เป็นปัญหากลับมาเป็นตัวแก้คุณาปการเยอะมาก อย่างยกตัวอย่าง พรานบุญ ผมฟังแกเล่าแล้วตกใจ แต่วันที่ฟังแกเล่าไม่ตกใจตรงที่ว่า แกกลับตัวแล้ว พรานบุญนี้ปัจจุบันอยู่มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า แกก็ไปดูแลช้างหรือว่าอะไรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับช้างทั่วประเทศนะครับแกก็เดินทางเป็นคณะ แกเล่าให้ฟังถึงประวัติเก่า ๆ แกว่าก่อนที่จะมาเป็นวันนี้แกก็เกือบกลับตัวกลับใจไม่ได้ ป่าไม้ก็สั่งเก็บแล้ว เจ้าหน้าที่ทุกหน่วยสั่งเก็บ เพราะคน ๆ นี้เป็นอันตรายต่อสัตว์ป่ามากเขาว่าเวลาแกอยู่นี้เวลาลูกน้องไม่มีกินแกยิงช้างเล่นเพื่อมากิน แกบอกว่าแกต้องยิงทิ้งไม่งั้นไม่มีอาหารกิน ผมฟังแล้วบอกว่ายิงแล้วกินอาหารนิดเดียว แต่วันที่แกพลิกกลับมาแกเป็นคนที่ปกป้องสัตว์ป่าที่ผมเชื่อว่าหาฝีมือใครจับไม่ได้เลยทีเดียว ถ้าวันนั้นพัฒนามาถึงว่าเอาตัวปัญหากลับมาเป็นตัวแก้สุดยอด เพราะเขาจะเข้าใจความตื้นลึกหนาบาง เพราะเขาทำจนกระทั่งเขาเป็นวิถีชีวิต เรานี้เป็นเพียงแค่เหมือนกับความมีใจเอื้ออาทร ซึ่งมันลึกซึ้งแตกต่างกันผมก็เลยนำเสนอไว้ตรงนี้นะครับ

อาจารย์ขวัญดี : ฟังน้องนทีแล้วก็น้องอาทิตย์จนมามีความรู้สึกว่าทั้งฝ่อในขณะเดียวกันก็มีกำลังใจว่าต้องช่วยกันทำอะไรบางอย่าง ขออนุญาตเล่าใน 4 วันที่ผ่านมาที่ได้รับเชิญให้ไปพูดของ ธกส.ในเรื่องที่ว่าจะช่วยอย่างไรให้เกษตรกรพ้นหนี้นะค่ะ เขาให้อาจารย์ขวัญไปพูดในเรื่องที่เขาเขียนเอาไว้เลยตั้งหัวข้อเสร็จว่าย้อนรอยศิษย์ถิ่นสตอ เพราะอาจารย์ขวัญเกิดที่อำเภอแวง จ. นราธิวาส ในขณะเขียนเรื่องของตัวเองอยู่ 8 ตอนแล้ว ทีนี้เมื่อจะไปพูดแล้วนี้มันจะย้อนรอยอย่างไรที่จะให้เขาเข้าใจว่าจะเป็นยังไงค่ะ อาจารย์เข้าไปสู่ในเรื่องว่าอยากมีหนี้แล้วก็จะช่วยให้พ้นหนี้ คิดหัวแทบพัง แล้วในที่สุดพอไปเข้าจริง ๆ นี้ สถานการณ์มันพาให้ตัดสินใจว่าใช้เพลงร้องเรือดีกว่า เพลงร้องเรือหลายท่านคงไม่ทราบ เพลงร้องเรือก็คือเพลงกล่อมเด็กของทางภาคใต้ แล้วขณะที่ไปปลุกอันนี้เขาขึ้นมาใช้ควบคู่ 2 อย่างนะค่ะ เพลงร้องเรือของเก่ากับบทกวีของจีระนันท์ เพราะไปพูดที่จังหวัดตรังทุกคนก็รู้จักจีระนันท์นะค่ะ ผลนี้ออกมาว่าเขาประเมินแล้วรายการต่าง ๆ ที่ขึ้นมาอันดับหนึ่งเลยคือย้อนรอยถิ่นสตอ ที่เขาชอบไม่ใช่เพราะดิฉันพูดดีหรอกนะค่ะ มีข้อแปลกอยู่อย่างหนึ่ง เพราะรายการนี้สามารถทำให้คนแก่อายุ 80 กว่า ขึ้นร่วมในรายการด้วยเพราะดิฉันนี้เอยเพลงออกไปจำเนื้อได้ จำอะไรได้ แต่คนแก่แกโผล่ขึ้นมาเลยว่าแกร้องได้ แกขอร้องนะค่ะ พอร้องแล้วขึ้นเนื้อเพลงทั้งหมดที่ดึงออกมาจะเป็นเนื้อเพลงที่สะท้อนสังคมหมดเลยให้เห็นว่าสังคมเมื่อก่อนเป็นอย่างไร ชีวิตเป็นอย่างไร แล้วทำไมตอนนี้ชีวิตมันจึงเปลี่ยน ฉันไม่ได้นึกแต่พอคุณพูดขึ้นมาฉันร้องได้ อันนี้ฉันก็จำได้ เพราะนั้น 10 ๆ เพลง แกจำได้หมดเลย แล้วก็พร้อมที่จะออกไปร้องด้วย แต่หลังจากนั้นเมื่อถามว่าแล้วทำไมเดี๋ยวนี้จึงไม่ร้องคำตอบที่ได้ที่น่าสงสารสังคมไทย เพราะว่าหยุดการกล่อมเด็กไปแล้วด้วยสภาพชีวิตคนไทยที่ขาดเพลงกล่อมเด็กสมัยก่อน ไม่มีพ่อแม่ แม่คนเดียวสมัยนี้ของจังหวัดตรังที่กล่อมด้วยเพลงเหล่านี้ไม่มีแล้ว คุณมาพูดขึ้นมาฉันจำได้ก็เพราะว่าฉันเคยกล่อมจุดตรงนี้น่าสนใจนะค่ะ แล้วแกก็บอกอีกว่า ถ้าอาจารย์มาอีกที แกก็จะไปในเดือนหน้านี้ แกจะจำเพลงต่าง ๆ ไว้มาร้องให้ฟังอีกค่ะ นี้แสดงว่าคนแก่ยังรำลึกของเก่าและพร้อมที่จะเดินออกมาถ้ามีโอกาสในความรู้สึกของดิฉันคิดว่าอย่างนั้น

เมื่อวานนี้ที่โรงเรียนสัมมาสิกขาที่ปฐมอโศกนี้นะค่ะที่พี่อุทินเป็นครูใหญ่อยู่นะค่ะ ทางสมานะที่นั้นได้ขอร้องให้ดิฉันหาเพลงให้ท่านสักเพลงหนึ่งเป็นเพลง พุทธศาสตร์กู้ไทย อาจารย์ยังจำได้หรือเปล่าก็ไม่ทราบ ปรากฏว่าไปเปิดให้ฟัง แล้วเป็นวงใหญ่ของกรมประชาสัมพันธ์จริง ๆ เป็นเพลงที่เรารู้จักกันที่มีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นพาหะนะค่ะ เพลงนั้นมีเด็กคนหนึ่งนั่งหัวเราะ ๆ อย่างหยุดไม่ได้เลย ครูเขาบอกว่าหยุดหัวเราะได้ไหม แกก็หยุดไม่ได้ค่ะถึง 4 ครั้งในที่สุดก็โดนดิฉันดุ แต่ตอนหลังเรียกมาถามว่าหนูหัวเราะอะไร เพลงก็เพราะ ดนตรีก็เพราะ แกตอบว่ายังไงค่ะอันนี้จะต่อของหน่อยนะค่ะ แกตอบว่าหัวเราะเสียงคนร้อง ศิลปินแห่งชาตินะค่ะ แล้วก็หัวเราะเพลงซึ่งมันต่างไปแล้วค่ะ จังหวะมันไม่เหมือนกันกับเด็กเดี๋ยวนี้ค่ะ อันนี้ที่ทำให้ดิฉันพูดขึ้นมาว่าบางทีคณะละครหุ่นอย่างที่พวกหนูเล่นนี้ อาจจะเป็นสะพานเชื่อมระหว่างคนรุ่นเก่าอย่างคุณยายที่อยากบอกกับเราและเด็กซึ่งไม่เข้าใจของเก่าแล้ว ก็บอกตอนนี้เลยแต่กี้ยังบอกกับนาฏว่า ถ้านาฏบอกว่าค่าตัวเท่าไรถ้า 8 คนนี้ ก็นั่งคุยกันไป 2,000 กว่าบาทนี้ จะไปใส่กะปุก ตอนนี้ดิฉันคิดว่าอย่างนี้ค่ะดิฉันยินดีที่จะออกให้ทางสัมมาสิกขาในระดับสำคัญ ๆ นี้นะค่ะ ขอเพียงขอความเมตตาจากนาฏหรือว่าจากพวกหนูนี้ช่วยไปสักครั้งหนึ่ง สำหรับสัมมาสิกขาปฐมโศกนี้ แล้วก็ขณะเดียวกัน น้องทรงพล พูดมาถึงหลายด้านพูดมาถึง อบต.

คิดว่าทางโน้นดีฉันพอรู้จักเขา ขอเถอะค่ะให้ความร่วมมือกับเขาสักครั้งหนึ่ง ขอให้นาฏช่วยทำสคริปหรืออะไรก็ได้ เพราะว่าตอนนี้เราพูดถึงเรื่องของพื้นบ้านแล้ว อาจารย์ขวัญจะไปขออนุญาตที่นั่นเขา ให้ทาง อบต. ครั้งแรกคิดไปถึงคุณประสาน บุญมี แต่ก็กลัวเหมือนกันนะค่ะเพราะว่ามีสังกัดพรรคเป็น ส.ส. แต่สามารถจะขอที่เล่นที่อยู่ริมคลองพระยากรมได้เลยคิดว่าคนแถวนั้นคงให้ความร่วมมือพอ อันนี้เป็นการเสนอแล้วนะค่ะ มันก็ห้อจากที่คุณนทีพูดแล้วก็ฮึกเหิมจากที่น้องอาทิตย์พูด มาถึงตรงนี้ก็คือ..... เมื่อไรที่นาฏว่างช่วยกรุณาให้วันที่ว่าง ๆ ไว้ด้วยคิดว่าต่อยอดให้น้อง ๆ ข้างนอกสักนิดเถอะขอบคุณค่ะ

คุณทรงพล : ครับทั้งหมดที่เราทำมาสิ่งที่เราเห็นอยู่นี้นะครับ ก็คือการดึงพลังสร้างสรรค์จากทุนที่มีอยู่นี้นะครับ ไม่ว่าจากเด็ก จากผู้เฒ่า ผู้แก่ภูมิปัญญาอะไรก็ตาม สิ่งที่สังคมขาดไปก็คือ เรื่องตัววิธีการดึงพลังสร้างสรรค์ตรงนี้ คือนวัตกรรมทางสังคม คือตัว social innovation ที่กลุ่มต่าง ๆ ไปทำอยู่นี้นะครับ และข้อสังเกตอันหนึ่งของผมก็คือว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่แต่วิธีการไปดึงมาเป็นอย่างไร ซึ่งเราได้เรียนรู้จากสมาชิกเราเยอะมากเลยในรอบเกือบปีที่ผ่านมา อันที่ 2 นี้เราสังเกตเห็นว่าพลังสร้างสรรค์ที่ถูกดึงสกัดมาอยู่นี้มันต้องไม่อยู่ในระบบ จะสังเกตได้ว่าที่มันเติบโตได้นี้ไม่ได้อยู่ในระบบ ทีนี้ถ้าเราจะเอาสิ่งเหล่านี้ไปขยายผลต่อเราต้องระวังความเป็นระบบของมัน แล้วก็มันจะต้องมีการจัดระบบของมันพอไปทำแล้วมันจะต้องมียูนิตออฟเมเนตเม้นท์ ก็คือการจัดการ แต่การจัดการนั้นจะต้องไม่รวมศูนย์ เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องมองว่าจากต้นทุนของสังคมที่มันมีอยู่ งานที่เราจะทำถ้าจะไปเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่มันหนักหนาสาหัส มันมีทุกทิศทาง ทั้งปัญหาของเด็ก หรือครอบครัวที่อยู่ในชนบทแล้วก็อยู่ในเมือง ซึ่งวิธีการมันจะต่างกันนะครับแล้วถ้าเรามองคือผมกำลังมองว่าถ้าเราทำตรงนั้นนี้มันต้องทำทั้งทางกว้างและทางลึก ทางกว้างนี้ก็หมายถึงว่าในแง่ของ movement นะครับ ทางลึกก็คือว่าการที่เราจะเอาสิ่งเหล่านี้เข้าไปสู่ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เราจะเห็นว่าระบบโครงสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนต่าง ๆ ในพื้นที่นี้ยังไม่เอื้อ แม้แต่ อบต. เองหรือพ่อแม่ เด็ก ครู โรงเรียน วัดที่อยู่ในพื้นฐานของยูนิตของพื้นที่นี้ระบบความสัมพันธ์มันไม่ได้เอื้อต่อสิ่งที่เราจะใส่เข้าไปเลย เพราะฉะนั้นในทางลึกนี้เราจำเป็นที่จะต้องไปสร้างตัวอย่างเหมือนกันว่าเอาลงไปในพื้นที่แล้วดูว่าพอมันผ่านไปแล้ว ระบบความสัมพันธ์เขาเปลี่ยนเป็นยังไงมันจัดการอย่างไร ใครเข้ามามีบทบาท แล้วมันส่งผลอย่างไร ซึ่งตรงนี้เป็นเรื่องลึก ๆ ที่พี่ปุ๊พูดถึงงานวิจัยต้องเข้าไปช่วยในจุดนี้

ส่วนในแง่กว้าง ผมคิดว่าคนที่ทำงานเครือข่ายเรื่องเด็กนี้มีเยอะ อย่างที่ผมเรียนว่าอาทิตย์หน้าที่เราจะไปภาคเหนือที่เรียนเชิญทั้งสองท่านไปนี้ ก็คือว่าเราเห็นว่าตรงนั้นมันเป็นต้นทุนทางสังคมอันหนึ่ง ถ้าหากว่าเขาเล่นเรื่องนี้อยู่แล้วนี้ แล้วเรามีตัวนวัตกรรมทางสังคมนี้นะครับไม่ว่าในเรื่องของจริยศาสตร์การคนตรี เรื่องของประวัติศาสตร์เรื่องของหุ่น คนเหล่านั้นคือสมมุติว่าเขาทำลังทำกิจกรรมอยู่แล้วแต่ถ้าไปหนุนเสริมด้วย โนฮาว ที่ผมพูดนี้ที่เขาอาจจะนึกไม่ถึงหรือเขายังมองไม่เห็นแล้วคนเหล่านี้สามารถที่จะเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เรานี้จะเข้ามาเซนเทรนนิ่งเอาสิ่งเหล่านี้เข้าไปว่าใครสนใจเรื่องหุ่น จับกลุ่มกันมา แล้วทางนี้จะลงไปเสริมยังไงจะมีกระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอด พัฒนายังไง ผมมองอย่างนี้คือ เรากำลังใช้ตัวเรานี้ไปขยายผลโดยต่อเขาลงไปไม่ใช่ว่าเราลงไปทำเองทั้งหมดนะครับ ขณะเดียวกันเราก็ต้องลงไปทำเองเพื่อเรียนรู้ในส่วนของเรามันก็มีส่วนหนึ่งอันนี้ผมอยากให้ข้อสังเกตไว้ว่า การขับเคลื่อนทางสังคมนั้นไม่ใช่ง่ายแล้วสิ่งที่อาทิตย์พูดถึงนี้คือภาคีเด็กคือมันทั้งหมด ผมพยายามย้ำว่ามันไม่ใช่ผมกับคุณแอ๋มนี้ทุกคนเป็นเจ้าของ แล้วขณะเดียวกันนี้การทำงานภาคีสิ่งที่ผมค้นพบก็คือว่า ทุกคนจะมีภาระมากมายส่วนตัวของตัวเองอยู่ การที่จะมาทำอย่างที่อาทิตย์ทำนี้มันไม่เป็นจริง มันจะไม่มีทางเป็นจริงได้ แต่ว่าต่างคนทำเรารับรู้กัน แล้วก็บางส่วนบางกิจกรรมที่เราไปต่อแล้วทุกคนมีเวลาพร้อมทุกคนยินดีที่จะเข้าไปร่วมอย่างนั้นทำได้ อย่างเช่นอย่างสมมุติ เขาบอกว่าสัปดาห์หนังสือ เราแจ้งไปทางสมาชิกเราว่าใครอยากจะเข้าไป แล้วเรามาคุยกัน เราจะมาร่วมกัน present ภาพของการเรียนรู้นอกระบบในมิติต่าง ๆ ในเวทีนั้นอย่างไรมันก็จบไป หรือว่าใน กทม. เราก็อาจจะไปคุยได้ คุยกับ กทม. บอกว่าตัวสถานที่เราอาจจะจัดอย่างที่อาทิตย์ว่าวันครอบครัว เราจัดเข้าไปร่วมกับหน่วยงานอื่นแล้วเราก็ดูว่าตัวสมาชิกของเราที่จะพร้อมเข้าไปร่วม

นี้อย่างไร แต่มันต้องการการจัดการสูงนะ มันต้องการคนที่จะมาให้เวลากับมันสูง ซึ่งตรงนี้ก็รับไว้พิจารณานะครับ แล้วก็เราจะช่วยกันได้อย่างไร เราต้องช่วยกันจัดการด้วย

อีกอันหนึ่งที่คุณนทีพูดปัญหา ขณะที่เราดูนี้คือปัญหาปลายเหตุ ปัญหาต้นเหตุนี้มันอยู่ที่ต้นทางเราไปดูที่เด็กเยาวชน ผมพูดถึงเด็กในชนบทก่อนนะผมไม่ได้พูดถึงในกรุงเทพฯ ในชนบทเองเด็กในขณะนี้แก้ปัญหายาเสพติดเด็กเยาวชน เราก็ไปนึกถึงเรื่องกีฬาถูกไหมครับแต่เรื่องกีฬานี้มันไม่ได้สร้างรายได้นะครับ แต่ว่าถ้าเด็กเยาวชนจะอยู่ในนั้นได้ต้องสร้างรายได้ ๆ ไม่ใช่ว่าเล่นกีฬาอย่างเดียวแล้วพ่อแม่ บอกเอ็งไม่ทำงานเลย เอ็งจะเล่นแต่กีฬาอย่างนี้เหรอความขัดแย้งมันก็เกิดขึ้นได้ เพราะฉะนั้นเด็กในชุมชนจะอยู่ในอย่างมั่นคงและปลอดภัยระยะยาว เขายังจำเป็นที่จะต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ในท้ายที่สุดฐานคิดจิตสำนึกนี้มันต้องถูกสร้างขึ้นมาก่อนพอสร้างขึ้นมาแล้วรูปแบบของตัวเศรษฐกิจฐานของเขานี้นะครับ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ถ้าเด็กรู้จักใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นใช่ไหมครับ ทำเรื่องการท่องเที่ยวตัวเองเป็นไกด์ท้องถิ่น ตัวเองพัฒนาจากต้นทุนที่มีอยู่มาเป็นธุรกิจชุมชน มันยังมีโอกาสเยอะครับ อย่างที่อาทิตย์ว่าแต่เราเป็นคนภายนอกเราเห็นแต่ว่าไม่ใช่ เราเห็นแล้วมันจะไปผลักดันได้ เราต้องสร้างกระบวนการให้เขาเห็นและวิเคราะห์จนเขาเห็นทางออกของเขาทางเลือกของเขา ถ้าเราไปคิดผลักดันเขานะครับมันล้มเหลวแต่แรก ในวิธีการทำงานในสังคมเท่าที่ผมพบนะเป็นเพราะเรามีความรู้สึกว่า คุณควรเป็นอย่างนั้น คุณควรเป็นอย่างนี้ แต่เราไม่เข้าใจวัฒนธรรม โครงสร้างเงื่อนไขข้อจำกัดที่เขาเป็นอยู่ แต่ว่าถ้าเราเข้าใจ แล้วไปต่อบนต้นทุนของเขานะครับ ไปกระตุ้นไปเสริม ถ้าเราจะช่วยอย่างมากก็คือกระตุ้น สนใจไหม สนใจเรายินดี เอาตรงนี้มาแล้วพอใส่เข้าไป เขาเกิดอะไรขึ้นมาบ้างเขาสนใจต่อไหม ถ้าสนใจต่อส่วนนี้คือเป็นการที่เราให้ข้อมูลนะครับ ผมคิดว่าสิ่งเหล่านี้มันไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย แต่ผมเชื่อว่าขณะนี้ภาคีได้สมาชิกเยอะแล้วได้ตัวที่ผมเรียกมันเป็นซอฟแวร์นี้ ที่มันจะเคลื่อนในลักษณะทั้งตัวเมืองเองแล้วต่างจังหวัด อันนี้เราอาจจะต้องมาพิจารณาว่ายุทธศาสตร์ ยุทธวิธีทางการเคลื่อนนี้เราจะเคลื่อนอย่างไร ซึ่งแน่นอนที่สุดมันต้องเคลื่อนทั้งแนวกว้างและแนวลึกประกอบกัน.

การ์ตูนวัฒนธรรมสร้างสรรค์ยุวชนไทย

ชนบดี ผายบึงแก้ว และ
โอม รัชเวทย์
สถาบันพัฒนาศิลปะและการ์ตูน

อาจารย์ชนะบดี ผายบึงแก้ว :

กล่าวสวัสดีตอนบ่ายสำหรับบรรดาการ์ตูนตัวเล็กๆ เพราะว่าเป็นแฟนประจำของเรา และสวัสดีท่านอาจารย์และบรรดาผู้สนใจทุกท่าน วันนี้เป็นโอกาสดีที่ทางสมาคมการ์ตูนแห่งประเทศไทยได้มีโอกาสมานำเสนอเรื่องราวของการ์ตูน ผมจะพูดในส่วนของความสำคัญของการ์ตูนก่อน รูปแบบของเราจะเป็นลักษณะทูเวย์ คือมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เนื่องจากการสัมมนาแต่ละครั้งที่ผ่านมา โดยส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะที่มีผู้บรรยายและมีคนฟัง ซึ่งวิธีการอย่างนั้นก็ดีในส่วนหนึ่ง แต่ฝรั่งเขาบอกว่า ถ้าคุณไม่ฟังคุณก็ลืม เมื่อคุณเห็นคุณจำได้ แต่ถ้าคุณไม่ปฏิบัติ คุณจะไม่เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ฉะนั้นกิจกรรมการ์ตูนจะเน้นที่ภาคปฏิบัติเป็นส่วนใหญ่ การ์ตูนก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งอยู่ในสายของศิลปะเช่นเดียวกัน

ผมอยากจะพูดถึงความสัมพันธ์ของการ์ตูนสักเล็กน้อย ก่อนอื่นอยากให้ความหมายสักนิดหนึ่ง ก่อนที่จะเข้าสู่กิจกรรมของเรา การ์ตูนนั้นจริงๆ แล้วหมายถึง ภาพร่างขนาดใหญ่ รากศัพท์ก็มาจากคำว่า "คาโตเน่" ซึ่งเป็นภาษาอิตาลีนะครับ ภาพร่างขนาดใหญ่คือเป็นภาพที่ร่างอยู่ในแผนพิมพ์เขียวสำหรับเขียนบทความในสมัยก่อน ระยะหลังก็มีการแปรเปลี่ยนเพี้ยนมาเป็นลักษณะเป็นภาพเขียนเพื่อความสนุกสนานบันเทิงอาจารย์ประยูร จรรยาวงศ์ บอกว่าการ์ตูนคือภาพโย้ๆ เย้ ๆ หรือภาพที่ไม่สมจริงสมจัง เขาบอกว่าการ์ตูนนั้นไม่ตาย หรือถูกรถถังทับรีดเป็นปลาหมึกก็สามารถลุกขึ้นมายืนได้ สามารถสร้างจินตนาการได้ ดังนั้นผมกำลังจะโยงว่าการ์ตูนนั้นทำไมถึงเกี่ยวข้องกับเด็ก เนื่องจากว่าการ์ตูนนี้เป็นเพื่อนกับเด็ก ๆ จะเห็นว่าในบ้านของทุก ๆ หลังผมกล้ายืนยันว่าจะต้องมีหนังสือการ์ตูนอยู่ด้วยสำหรับคนที่มีเด็กนะครับ สมัยก่อนการ์ตูนจะถูกริบเวลานักเรียนพกการ์ตูนไปโรงเรียน แต่สมัยนี้ไม่แล้วนะครับหนังสือการ์ตูนได้เป็นหนังสือที่มีบทบาทแล้วก็มีความสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาเป็นอย่างมากทีเดียวการ์ตูนหลัก ๆ ก็มีอยู่ 5 ประเภทด้วยกันนะครับ

อย่างแรกก็คือการ์ตูนการเมืองที่เราเคยเห็นกันทางหน้าหนังสือพิมพ์ อย่างเช่นไทยรัฐหน้า 3 เขียนโดยเชียนไทยรัฐ ซึ่งก็อยู่ในสมาคมการ์ตูนเหมือนกัน หรือชัย ราชวัติ การ์ตูนการเมืองก็เป็นการ์ตูนที่จะถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึก กระแสในขณะนั้นกำลังจะเกิดขึ้นอะไร ที่เป็นข่าวฮอตหรือเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจในขณะนั้น อาจจะมีการกระทบกระเทียบเปรียบเปรยต่าง ๆ อันที่ 2 การ์ตูนตลกที่มีการเขียนกันบางทีก็เป็นการ์ตูนขายหัวเราะบ้าง กรอบเดียวจบ หรือหลายกรอบจบก็ตามเขาบอกว่าอ่านแล้วเบาสมอง บางทีอ่านไปอ่านมาก็สมองเบาได้เหมือนกันนะครับ เพราะบางครั้งการ์ตูนไม่ต้องการเหตุผล บางทีก็แฝงเร้นด้วยเหตุผลเหมือนกัน อย่างเช่นการ์ตูนของญี่ปุ่น เขาจะนำมาเป็นเรื่องราวในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระของการเรียนรู้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ คือการ์ตูนสามารถทำเรื่อง

ยากให้เป็นเรื่องง่าย ทำสิ่งที่อยู่ไกลให้ใกล้เข้ามาได้ อันนี้คือเป็นบทบาทหนึ่งของการ์ตูน อันที่ 3 เรียกว่าการ์ตูนภาพประกอบก็จะเห็นอยู่ทั่วไป อาจจะเป็นเรื่องราวแล้วก็มีภาพประกอบ หรือจะเรียกว่าการ์ตูนโฆษณาก็ได้ อันที่ 4 ก็คือการ์ตูนที่เป็นช่อง ๆ มีอยู่ตามตลาดทั่วไป

อันสุดท้ายก็คือ เรื่องของการ์ตูนแอนนิเมชั่น เป็นการ์ตูนเคลื่อนไหว ก่อนจะถึงจุดนี้สำหรับการ์ตูนแอนนิเมชั่นที่ผมอยากจะให้ตัวคุณโอมนะครับมาแนะนำเพิ่มเติมอีกนิดหนึ่ง คุณโอม ถ้าผมจะแนะนำเป็นผลงานท่านคงจะรู้จักได้ดีกว่านะครับไม่ทราบว่าท่านทั้งหลายที่อยู่ในห้องนี้นะครับคงจะรู้จักตาวิเศษ คนนี้คือเจ้าของตาวิเศษเป็นผู้ที่สร้างสรรค์งานชุดตาวิเศษออกมาแล้วก็เป็นผู้ที่เขียนการ์ตูนพระมหาชนกร่วมกับคุณ ชัย ราชวัติ แล้วก็เป็นคนที่สร้างการ์ตูนให้กับสถาบันหลายแห่ง การ์ตูนเกี่ยวกับเรื่องพลังงานนิวเคลียร์นะครับ ซึ่งออกฉายอยู่เป็นประจำทุก ๆ ค่ำคืน ตอนดึก ๆ นะครับ สิ่งสำคัญตอนนี้ถ้าท่านนอนดึกก็คงจะเห็นที่โดดเด่นอยู่ตอนนี้กำลังโลดแล่นอยู่บนแผ่นฟิมล์ทางโทรทัศน์นั้นก็คือ การ์ตูนท่องโลกนิทาน คนนี้เป็นคนสร้างนะครับแล้วก็ทีมงานเป็นกรรมการผลงานสมาคมเป็นผู้สร้างขั้นตอนทั้งหมด ท่านจะทราบได้ดีกว่าผมในส่วนที่ลงปฏิบัติจริง ๆ นะครับ อยากจะให้คุณโอมได้คุยกับสมาชิกก่อนนะครับ

อาจารย์โอม รัชเวท :

ออกตัวนิดหนึ่งเป็นนักวาดการ์ตูนอยู่กับโต๊ะทำงานเขียนแต่รูปนะครับ นาน ๆ ครั้งถึงจะได้ออกมาพบปะพูดคุยกับผู้คนสักทีหนึ่ง ก็คิดว่าจะเล่าก็คงจะเล่าจากประสบการณ์ได้นั่งทำงานมา ผมมีความรู้สึกอยู่ในใจอยู่อย่างหนึ่งว่ามันเหมือนกับคำถามนะครับว่า ทำไมการ์ตูนไทยเราถึงไม่เป็นที่นิยมสู้การ์ตูนญี่ปุ่นสู้ต่างประเทศไม่ได้เลย ผมคิดว่าคำถามก็อาจจะเป็นคำถามที่อยู่ในใจของหลาย ๆ คน ผมคงไม่บอกว่าทำไมมันถึงเป็นอย่างนั้นแต่จะตั้งข้อสังเกตให้พวกเราผมเห็นมีนักศึกษามาด้วยอาจจะเป็นข้อมูล คือการ์ตูนไทยมันก่อกำเนิดมาจากลักษณะของวรรณกรรมมาก่อน ตั้งแต่ปีก่อน 2500 ด้วยซ้ำมันจะเป็นการ์ตูนที่ใช้คำพูดหรือใช้สำบัดสำนวนนี้เป็นตัวนำถ้าเป็นตัวตาม ซึ่งต่างกับการ์ตูนญี่ปุ่นค่อนข้างมาก เพราะว่าการ์ตูนญี่ปุ่นนี้จะใช้ภาพดำเนิน คือจะไม่ใช้บทบรรยายเป็นตัวหลัก จะใช้การวางโครงสร้างของเรื่อง เป็นหลักแล้วพอเปิดการ์ตูนก็จะมีภาพเป็นตัวบ่งบอกแทนที่จะมีคำบรรยายเหมือนการ์ตูนไทยเหมือนนิยายภาคไทย เพราะฉะนั้นผมว่าปัญหาสำคัญของนักวาดการ์ตูนไทยที่ไม่ประสบความสำเร็จนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าเราติดยึดกับการเอาวรรณกรรมมาเป็นแม่แบบในการเขียนการ์ตูนซึ่งต่างจากญี่ปุ่นซึ่งประสบความสำเร็จ ฝรั่งเองก็ยังยอมรับการ์ตูนญี่ปุ่น อัน นี้ก็คุยทั่วไปให้พวกเราฟังก่อนเพราะว่ามันเป็นคำถามที่จริง ๆ แล้วก็คงตอบกันไม่ได้แบบฟันธงนะครับ

ผมอยากจะพูดถึงการ์ตูนกับการศึกษาก่อนที่จะเข้าไปสู่กิจกรรม การ์ตูนนี้ส่งเสริมในเรื่องของการเรียนรู้จากการสำรวจของกระทรวงศึกษาธิการเมื่อปี 2539 ก็พบว่าเด็กตั้งแต่อายุ 7 ขวบ ขึ้นไป ถึง 12 ปี นิยมอ่านการ์ตูนกันร้อยละ 90 แล้วก็สอดคล้องกับงานวิจัยของต่างประเทศ ซึ่งเขาได้วิจัยพบว่าเด็กอเมริกานิยมอ่านการ์ตูนถึงร้อยละ 80 ขึ้นไปแล้วก็ 12 ปีขึ้นไปก็จะค่อย ๆ ลดลงมาแต่ก็อยู่ประมาณ 70 กว่า% เพราะฉะนั้นก็มีคำถามว่าทำไมเด็ก ๆ เหล่านั้นถึงไปหันมานิยมการ์ตูนกัน แล้วผู้ปกครองหลาย ๆ คนก็คงไม่ทราบ เมื่อเช้าผมก็นั่งฟังอยู่ว่าเราจะไปตอบคำถามแทนเด็กคงจะเป็นสิ่งที่ยาก ถ้าเกิดเราย้อนหลังไปเมื่อสมัยที่เราเป็นเด็กนะครับก็จะพบว่าคุณพ่อคุณแม่นี้เดินจูงลูกผ่านร้ายขายเพชรและเสร็จแล้วข้าง ๆ ร้านขายเพชรก็มีร้านขายลูกโป่งอยู่ด้วยกัน แต่คุณลูกก็จะดึงคุณพ่อว่าจะซื้อลูกโป่งแต่คุณพ่อบอกว่าไร้สาระมาก คุณแม่ก็คะยั้นคะยอจะไปดูเพชรอย่างนี้เป็นต้น แล้วถามว่าถ้าเราจะเอาเพชรนั้นมูลค่าเท่าไร เด็กสนใจไหม ไม่เลย แต่ในขณะเดียวกันเราไม่เคยไปนึกถึงจริตของเขา พัฒนาการความต้องการของลูกเป็นอย่างไรบ้าง เขาชอบอะไร ตรงหน้าเราพยายามที่จะตอบคำถามแทนเด็กหมดเลย แม้กระทั่งการจัดระเบียบสังคมก็เหมือนกันบอกว่าไม่ให้เด็กอายุ 18 ออกนอกเคหะสถานในเวลา 4 ทุ่มประมาณแต่ว่าก็ยังไม่เคยถามเด็ก ๆ เท่าที่ผมดูฟังจาก FM 70 ก็ปรากฏว่าที่โทรเข้ามาล้วนแล้วแต่เป็นผู้ใหญ่ทั้งนั้นเลยก็ยังไม่มีเด็กโทรเข้ามา เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมคิดว่าผมกำลังจะตอบคำถามแทนหนู ๆ หลาย ๆ คน ผมเชื่อว่าคนที่โตขึ้นมาแล้ว นักศึกษาก็ตามก็คงยังติดการ์ตูนกันอยู่ ในขณะเดียวกันการ์ตูนก็มีทั้งบวกและลบจะเห็นได้ว่าการ์ตูนเมื่อวันก่อนนั้นในเรื่องเปิดปมสังคมไทย เขาเอาการ์ตูนลามกออกมาที่แผงที่พันธ์ทิพย์ ผมคิดว่าตรงนั้นเขามาตีแผ่ แต่ไม่ได้บอกวิธีการที่จะทำยังไงให้มันหมดไป หรือว่าให้

มันน้อยลงไปก็ปรากฏว่าเขาก็ไปชี้ช่องทางเป็นอีกแหล่งหนึ่งให้กับผู้บริโภคที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นว่าซีดีพวกนี้มันอยู่ตรงนั้น ๆ ก็ไปหามา ยิ่งเป็นการแสวงหาเพิ่มมากขึ้นนะครับ เพราะว่าการเสพเขาเสพในที่รโหฐานในบ้านของเขา เราไม่สามารถที่จะรับรู้ได้เลย อย่างนี้ผิดกฎหมายก็ตามแต่ว่าเราตามจับไม่ได้ตรงนี้ขึ้นอยู่กับสำนึกของผู้บริโภคเอง ผมเลยคิดว่าก็เลยเกิดเป็นกิจกรรมการ์ตูนขึ้นในจุดนี้ เราไม่สามารถที่จะไปตามจับไม่สามารถที่จะไปกวาดล้างได้ ตำรวจเองก็ทำไม่ได้ผมเคยไปที่สันติบาลกอง 5 จับทุกวันแหละครับแต่ยิ่งจับยิ่งมาก วิธีการยิ่งมากขึ้น เพราะฉะนั้นเราควรจะมาสร้างภูมิคุ้มกันกันดีกว่าในส่วนนี้ ทำอย่างนั้นการ์ตูนในเชิงพาณิชย์เขาก็สร้างขึ้นมาเหมือนการสร้างหนังน้ำเน่าที่เราเคยดูกันหลังข่าว ทำไมเขาจะสร้างดี ๆ ไม่ได้ สร้างได้เหมือนกันแต่ว่าสร้างแล้วถามว่ากำไรได้ไหม ได้แต่ได้ไม่เยอะสร้างหนังน้ำเน่ามีคนบริโภคเยอะก็เลยเกิดตรงนั้นขึ้น

เพราะฉะนั้นกิจกรรมการ์ตูนของสมาคมการ์ตูนแห่งประเทศไทยก็เลยเกิดขึ้นในจุดนี้ร่วมกับ สนง. คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาตินะครับ โดยการสอดแทรกเนื้อหาสาระของจริยธรรมคุณธรรมทั่วไป เป็นการ์ตูนสมบัติผู้ดีบ้าง การ์ตูนที่มีฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมนะครับ เดี๋ยวผมโชว์ให้ดูนิดหนึ่งนะครับ อันนี้เป็นค่ายการ์ตูนตามชื่อที่อยู่หัวนี้นะครับที่เราได้จัดที่ศูนย์วัฒนธรรมประเทศไทยเป็นครั้งที่ 9 แล้ว ก็ผมอยากจะเรียนว่าการ์ตูนมันก็เหมือนอาหาร ที่อยู่บนโต๊ะ มีทั้งลาบ น้ำตก ส้มตำ สปาเก็ตตี้ แล้วก็มีแซนวิช มีฮอตดอก มีอะไรต่ออะไรหลายอย่างที่นี้ผู้ที่จะบริโภคแต่ละคนที่จะบริโภค ก็ต้องเลือกบริโภคอาหารในนั้น แล้วจะทราบได้อย่างไรว่าอาหารเหล่านั้นมีพิษไม่มีพิษ อาหารอะไรเป็นขยะ อาหารอะไรเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย เพราะฉะนั้นการบริโภคอย่างมีสติและการบริโภคอย่างมีปัญญา เราก็เลยต้องสอดใส่เนื้อหาการ์ตูนก็เสมือนอาหารเหมือนกันนะครับ เหมือนอาหารที่เด็กชอบเขาชอบอะไรละครับ เขาชอบเนื้อ หรือชอบอาหารที่รับประทานแล้วอร่อย ง่ายๆ แต่ว่าการปรุงแต่งนั้นอยู่ที่พ่อครัวแม่ครัวนะครับที่จะปรุงแต่งว่าเนื้อหาสาระที่เราปรุงแต่งเข้าไปว่าคืออะไร จะได้ประโยชน์กับเด็กหรือไม่ตรงจุดนั้นสำคัญที่สุดเลย

ดังนั้นก็เลยเกิดเป็นโครงการนี้ขึ้นมา เป็นรุ่นที่ 9 แล้วนะครับ อย่างที่ผมเรียนให้ท่านได้ทราบตอนแรก ๆ แล้วว่าการ์ตูนนี้ต้องเริ่มจากการปฏิบัติการทำกิจกรรม ดังนั้นท่านที่อยู่ในห้องนี้ที่มาร่วมฟัง ถ้าอยากจะทราบลึกซึ้งว่าการ์ตูนมันเป็นอย่างไร ถ้าท่านไม่เดินเข้าไปในตรงนั้นคงไม่ทราบว่าจิตวิญญาณของการ์ตูนคืออย่างไร ในช่วงนี้ผมจะแจกกระดาษให้ทุกท่าน กระดาษแผ่นนี้จะมีความหมายสำหรับท่านทุก ๆ คนที่เข้ามาร่วมฟัง เป็นการแลกเปลี่ยนกัน ผมเชื่อว่าการ์ตูนนั้นอยู่ในสายเลือดของทุก ๆ คนนะครับ ศิลปะก็เหมือนกันจะสังเกตว่าตอนเช้า ๆ เวลาท่านตื่นขึ้นล้างหน้าแปรงฟันแต่งตัวนะครับ ท่านก็เลือกเสื้อผ้า บางคนก็เลือกตามวันนะครับ บางคนก็เลือกว่าเสื้อสีนี้จะใส่กระโปรงสีอะไรนั้นเป็นส่วนหนึ่งของงานสุนทรียภาพ ดังนั้นทุกคนมีสุนทรียภาพอยู่ในตัวอยู่แล้วเอาละครับ เมื่อท่านได้แผ่นนี้ไปแล้วขอความกรุณาอ่านดูโจทย์ปัญหาด้านล่างนิดหนึ่งดูข้อตกลงเบื้องต้นของเราว่าอย่างไร การ์ตูนช่วงนี้ให้ชื่อว่าการ์ตูนสัมพันธ์ การ์ตูนสัมพันธ์ตัวนี้ผมเคยนำไปใช้กับตั้งแต่เด็กจนกระทั่งถึงผู้ใหญ่ปรากฏว่าฟิตแบกค์กลับมานะครับ ตรงนี้ทำให้คนได้รู้จักกันหลายคนบางคนแต่งงานกันแล้วก็มีอันนี้คือข้อเท็จจริงนะครับ เราเคยอบรมครูที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย มาจากชายแดนมาจากหลังเขาไม่เคยพบปะเพื่อนฝูงเลยไม่เคยรู้จักใครเลยนะครับ หลังจากที่ท่านได้แผ่นนั้นแล้วการเขียนการ์ตูนไม่ยากสำหรับคุณหนูใครถนัดมือซ้ายยกมือด้วยครับ มี 1 ท่านเยี่ยมมากครับ เขาบอกว่าในการเขียนการ์ตูนเขาสามารถที่จะมือข้างที่ท่านถนัดนี้จับปากกาหรือดินสอได้แล้วก็จุดลงไปบนกระดาษได้ลากเส้นตรง ได้ลากเส้นโค้งได้ เขียนรูปสี่เหลี่ยม สามเหลี่ยมได้ ท่านสามารถเขียนการ์ตูนได้ ตอนนี้ท่านอ่านข้อความเข้าใจแล้วใช่ไหมครับ ปกติเราจะให้จับคู่กัน อันนี้จะใช้เวลาอยู่ที่ 10 –15 นาที วิธีการวาดจะแนะนำนิดหนึ่งก่อนอื่นนักเขียนการ์ตูนมีข้อแตกต่างบุคลิกก็คือว่า 1. จะต้องเป็นนักสังเกต 2. ต้องจดจำ 3. ฝึกฝนอดทน ขยันก็จะเป็นนักเขียนการ์ตูนที่ดีได้ สังเกตและจดจำคือยังไงครับสังเกตว่าใบหน้าของเพื่อนคนหนึ่งหรือบุคคลที่เรามองเห็นในขณะนี้ว่าดูซิว่าดูตรงใบหน้าลักษณะเด่นดูตรงจมูก ดูปาก ดูตา ดูหู อย่างนักการเมืองท่านหนึ่งเป็นผู้ว่าราชการจังหวัด กทม. ก็คงจะสังเกตได้ง่าย นะครับ หรือคนหนึ่งที่ชอบถือแก้วไวส์ ก็จะมีลักษณะพิเศษโดดเด่นนะครับ ดังนั้นลองมองแล้วท่านก็เขียนออกมา การเขียนการ์ตูนเป็นการทดสอบความมั่นใจ เป็นข้อสอบความมั่นใจเบื้องต้นนะครับ โดยไม่ต้องคิดว่าความผิดของรูปอยู่ตรงไหน อย่างอาจารย์ประยูรบอกว่าการเขียนการ์ตูนคือการเขียนภาพรูปโย้ๆ

เย้ ๆ ภาพไม่เหมือนจริงถ้าท่านไม่เขียนไม่ทดสอบดูก็จะไม่เข้าถึงจิตวิญญาณของการเขียนถือว่าไม่ครบไม่สมบูรณ์แบบ อ่านหนังสือพันหน้าอ่านหนังสือหมื่นหน้าไม่เท่ากับเดินทาง 100 ลี้เมื่อท่านปฏิบัติจริงท่านก็จะเกิดความรู้ขึ้น การ์ตูนจะช่วยให้เรามีจินตนาการ ในความคิดฝัน แล้วก็สามารถที่จะจดจำฝึกทักษะได้ในขณะเดียวกันการเขียนการ์ตูนถือว่าเป็นการพักผ่อนไปด้วยในตัว มีหลายท่านที่เป็นนักการเมืองแล้วชอบเขียนการ์ตูนยามว่าง เพราะฐานของศิลปะและการ์ตูนเปรียบเสมือนวัตถุที่เป็นของเหลวเหมือนน้ำเมื่อเราเทใส่ภาชนะชนิดใดก็จะเป็นอย่างนั้น เหมือนฐานที่เป็นกฎเกณฑ์มันก็จะศาสตร์วิทยาศาสตร์ 2+2 ก็เป็น 4 แต่การ์ตูนนี้ออกมา เป็น 5 เป็น 6 เป็น 10 เป็นเท่าไรก็ได้นี้ เขาเรียกว่าเป็นการ workshop นะครับ ท่านจะเขียนเต็มตัวก็ได้นะ

ทำไมผมถึงไม่ขึ้นด้วยการเขียนการ์ตูนให้ดูก่อนว่าเขียนยังไง เพราะว่าเราอยากจะทราบความแตกต่างของแต่ละท่านในข้อจริง ที่เราเปิดค่ายครั้งแรกเราก็จะมีการพรีเทสต์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อที่จะทราบว่าลูกศิษย์ของเราที่มานี้มีพื้นฐานแตกต่างกันอย่างไรบ้าง แล้วเสร็จแล้วเราก็จะมาดูลายเส้น ดูความคิดสร้างสรรค์ ดูความมั่นใจด้วย หลังจากที่อยู่กับเราแล้ว 2 ชั่วโมง เราก็จะทำโพสต์เทสต์ออกมาว่าเป็นอย่างไร เด็กของเราก็เหมือนกันวันสุดท้ายผมจะมีการทดสอบทุกคนแล้วก็มีการประเมินเป็นไงบ้างครับ ดูแล้วรู้สึกว่าเห็นหน้าตัวเองจากเพื่อน ๆ แล้วชำเลืองดูแล้วเป็นยังไงบ้างครับ ตอนนี้ก็เหลือเวลาอีกประมาณ 3 นาทีนะครับ ท่านอยากจะเติมอะไรลงไปก็ได้นะครับ นี้เป็นวิธีการหนึ่งที่เราสร้างความมั่นใจให้กับเด็ก ๆ นะครับ เพราะว่าเด็ก ๆ นี้ครั้งแรกเขาจะไม่กล้าแสดงออกแล้วเสร็จแล้วเขาก็สนุกสนานกับเพื่อนได้เขียนรูปอะไรนี้ เขาก็เกิดความมั่นใจรู้สึกว่าเป็นของไม่ยากเลยแล้วก็จะเรียนได้ใครจะเติมเป็นสุริโยทัย ชาวบ้านบางระจันใส่ชุดว่ายน้ำก็ได้นะครับ หรือว่าท่านอยากจะไปท่องเที่ยวที่ไหนก็สามารถเขียนได้นะครับ ผมจะนับ 1-10 นะครับเพราะถือว่าหมดเวลาตามกติกา บางทีภาพไม่เสร็จเป็นภาพที่สมบูรณ์นะครับ เขียนชื่อแล้วแลกกันดูว่าข้อมูลเป็นยังไงบ้างครับ รู้ไหมการ์ตูนนี้มีเคล็ดลับอยู่อย่างหนึ่งการสร้างฮีโร่ ลองคุณสร้างฮีโร่การ์ตูนขึ้นมาได้เมื่อไรนี้ระเบิดรับรองได้ อย่างโดราเอมอนเป็นฮีโร่ตัวหนึ่ง ชินจังก็ฮีโร่ตัวหนึ่ง ไปอยู่ในใจเด็กแล้ว หลังจากที่ท่านได้ทำแบบทดสอบไปแล้วเราจะมาลองดูว่าระหว่างมืออาชีพกับท่านเป็นมือใหม่กำลังจะเป็นมืออาชีพได้หลาย ๆ คน ผมเรียนว่าการตัดสินในเรื่องการ์ตูนตัดสินความจริง ความดี ความงามเป็นเรื่องของปรัชญาที่เขียนได้ไม่รู้จบ ผมอาจจะให้คนนี้ดีที่สุดอีกคนหนึ่งอาจจะบอกว่าไม่ดี ตรงนี้ถือว่าที่บอกว่าไม่ดีอาจจะเยี่ยมที่สุดก็ได้

โอกาสต่อไปเราจะเข้าสู่การเขียนการ์ตูนนะครับ วิธีการเขียนการ์ตูนให้ยกมือข้างที่ถนัดขึ้นนะครับลากเส้นตรงเฉียงลงมาเฉียงขึ้นไปเส้นตรงแนวตั้งครับ ลากขึ้นครับ เส้นโค้งครับ ว งกลมครับ เราเขียนรูปทุเรียนในอากาศง่ายไหมครับ แค่นี้เด็กก็บอกว่าได้ออกกำลังกายแล้ว ตอนนี้โอม รัชเวทจะมาแนะนำการเขียนการ์ตูนอย่างง่าย ๆ เริ่มที่วงกลมก่อนนะครับ การ์ตูนเริ่มจากวงกลมก่อนนะครับแต่ในขณะเดียวกันต้องไปฝึกเขียนเส้นตรงเส้นโค้งเส้นยักเส้นเหลี่ยมต่าง ๆ นะครับ การเขียนการ์ตูนให้เป็นต้องเขียนวงกลมเยอะ ๆ ฝึกนะครับ เหมือน ปิกัสโซ่เขาเขียนภาพคนที่อดอยากหิวโหยเขาก็ลงไปอดอาหาร 1 คืน กับ 2 วัน ถึงมาเขียนภาพว่าคนหิวเป็นอย่างไร แต่ก็มีนักจิตกรบางคนเขียนภาพนู้ดตัวเองก็ต้องนูดด้วยตัวเองก็จะได้อารมณ์ในการเขียนอันนี้คือข้อเท็จจริง ทีนี้อาโอมจะฝึกเขียนวงกลม ทักษะวงกลมต้องกลมนะครับเขียนไปเรื่อย ๆ ก็จะกลมไปเองนะครับ ' วงกลมจะมีอะไรบ้างในวงกลมนั้นสังเกตดูให้ดีสัดส่วนใบหน้าของการ์ตูน เขียนเข้าไปสู่อารมณ์ของการ์ตูนเลย พื้นฐานที่เราเขียนวงกลมเพราะวงกลมจะใช้มากที่สุดในการเขียนการ์ตูนบ่อยครั้งที่สุดนะครับ แต่เส้นนี้ก็คือส่วนหนึ่งของวงกลมทั้งนั้นเลยที่เราจะเห็นต่อไปนี้แล้วขั้นต่อไปหลังจากเขียนตรงนี้แล้วอาโอมจะพูดถึงอารมณ์ของการ์ตูนสังเกตดูให้ดี ๆ นะครับ เส้นโค้งเส้นเดียวก็สามารถให้อารมณ์ได้นะครับอย่างสมมุติว่ารอยยิ้มนี้เส้นโค้งจะหงายขึ้นถึงมุมปากนะครับแต่เวลาเสียใจเส้นโค้งจะคว่ำลงมา สังเกตดูให้ดี ๆ เส้นเดียวสามารถให้อารมณ์ได้ สังเกตดูให้ดี ตรงนี้มันจะมีประโยชน์สำหรับครู สำหรับทุกคนด้วยนะครับ ในการเรียนแผนใหม่นี้เขาเรียกว่าเรียนแบบบูรณการ ก็สามารถที่จะเอาวิชาเหล่านี้ไปบูรณการไปใช้ได้กับทุกวิชาที่มีอยู่นะครับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กรุ่นใหม่เวลาทำฟอร์ดของตัวเองหรือว่าทำโครงงานต่าง ๆ มันต้องมีการเขียนภาพระบายสีประกอบนะครับ เพราะฉะนั้นพื้นฐานในการเขียนภาพสำคัญมาก ครูก็จะต้องสามารถเขียนกระดานดำได้ เขียนรูปทรงง่าย ๆ ได้

เราเริ่มจากพื้นฐานของคนที่ไม่เคยเขียนการ์ตูนเลยก็คือถ้าเราเขียนวงกลมเป็น เส้นโค้งเป็นชุดนี้จะเป็นชุดที่เราเขียนด้วยเส้นโค้งทั้งหมดนะครับ ประกอบกันขึ้นมาส่วนว่าจะโค้งสั้นหรือยาวมันก็จะสื่อถึงอารมณ์ต่างๆ อย่างรูปแรกหัวเราะเต็มที่ จริง ๆ แล้วการ์ตูนนี้ปากมันไม่ได้ใหญ่กว่าส่วนอื่น ๆ ของใบหน้าหรอกแต่การที่เราจะเน้น ถ้าเราจะเขียนอารมณ์อะไรเราก็เน้นส่วนที่จะสื่อถึงอารมณ์นั้น ๆ ให้แบบโอเว่อร์ไปเลย เน้นหัวเราะแล้วก็เขียนปากให้ใหญ่ นี้ก็คืออารมณ์ที่มันจะได้ถึงอารมณ์ของคนดูด้วย รูปถัดมาแสดงอาการซึมหรือครุ่นคิดก็จะใช้เส้นโค้งไม่กี่เส้นเหมือนกันง่าย ๆ การ์ตูนสำหรับคนที่ไม่เป็นพื้นฐานเลยก็เขียนได้ แล้วก็ไม่มีถูกผิดอย่างที่เราคุยกัน ใส่อารมณ์ต่าง ๆ ลงไป ตกใจ เสียใจ แล้วก็ตะโกน ทั้งหมดนี้ก็ถือว่าเป็นโครง ซึ่งจริง ๆ แล้วที่ผมทำงานก็จะใช้เส้นเหล่านี้ครับเป็นหลักแต่ว่าเส้นที่ใช้จากสี่เหลี่ยมพวกนี้มันจะเป็นเส้นที่ไม่ได้ใช้แบบปรากฏเห็นจริง แต่จะมีกำหนดเอาไว้ในใจว่ารูปทรงสีเหลี่ยมนี้มันจะไปอยู่ตรงไหนของถ้าเราพูดถึงคน ก็บนร่างกายนะครับเขาโครงยกตัวอย่างนะครับ จริง ๆ แล้วรูปทรงของร่างกายนี้เราไม่ได้เขียนเป็นสี่เหลี่ยมแต่เวลาเราเขียนรูปนี้เราจะคิดอยู่ในใจว่ามันจะมีสี่เหลี่ยมอยู่ตรงนี้นะ หรือไม่ก็ท่อนแขนก็เช่นกันจริงๆ มันก็สี่เหลี่ยมนั้นแหละ แต่ธรรมดานี้ถ้าหากว่าเบื้องต้นเราเขียนการ์ตูนไม่ได้เราอาจจะเขียนแบบรูปทรงสี่เหลี่ยมพวกนี้เข้าไปก่อน แต่ผมคิดว่าถ้าชอบเขียนจริง ๆ แค่เขียนไม่กี่ครั้งเราก็จะไม่เขียนอย่างนี้อีกแล้วเพราะว่าเราจะใช้กำหนดไว้ในใจได้นะครับ แต่ยังไงก็ต้องประกอบด้วยวงกลมอยู่ดีนะครับ อันนี้กำลังจะเน้นให้เห็นพื้นฐานเบื้องต้นในการเขียนการ์ตูนพอเราเขียนชำนาญแล้วพวกเหล่านี้ก็จะลืมไปเลย จะอยู่ในความทรงจำว่าเราจะสร้างโครงสร้างไว้ในใจก็สามารถที่จะเขียนรูปทรงต่าง ๆ ออกมาได้ตามใจชอบ

การ์ตูนจะสำคัญอยู่ที่อารมณ์ ๆ โกรธ หรือว่าแสดงความรู้สึกงง หัวเราะยิ้ม ดีใจ สบายใจ พวกนี้มันจะบ่งบอกถึงความรู้สึกได้นี้ก็คือโครงสร้างอีกชนิดซึ่งถ้าเขียนบ่อย ๆ แล้วนี้ส่วนนี้เราก็จะถูกตัดทิ้งไปเลย แต่ขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นถัดมา เพราะตัวการ์ตูนนี้มันจะต้องมีเสื้อผ้ามีองค์ประกอบต่าง ๆ ทรงผม หรือเขาใส่นาฬิกา พวกนี้เราจะเขียนเพิ่มเติมพวกเสื้อผ้าได้จากขั้นตอนนี้มากกว่าเราจะไม่ค่อยได้เขียนจากขั้นตอนอื่น ทีนี้ผมดูเวลาก็อยากจะให้โอมช่วยเขียนตัวการ์ตูน ๆในที่นี้ก็หมายถึงว่าลักษณะที่โดดเด่นโดยทั่วไปคือ 1. จำง่าย 2. สามารถที่จะกระตุ้นความรู้สึกให้เรานี้ชื่นชอบหรือไม่ชอบหรือพอใจอะไรหลายอย่างเป็นตัวละคร เพราะฉะนั้นการที่จะถ่ายทอดตรงนี้น่าจะมามีความสังเกต เช่นสมมุติว่าคนที่นั่งอยู่ในห้องนี้มีหน้าตาเป็นอย่างไร หรือว่าไปเจอข้างนอก คนไหนน่าจะเป็นผู้ร้ายคนไหนน่าจะเป็นพระเอก นางเอก หรือว่ารูปร่างหน้าตาแบบไหนอย่างไร แต่จริงๆ โดยข้อเท็จจริงในธรรมชาติก็คือไม่ใช่ หน้าตาดี ๆ ก็อาจจะเป็นผู้ร้ายก็ได้อย่าไปหลงตามนั้น

อาจารย์ชนะบดี ผายบึงแก้ว : ก็คงจะเป็นลักษณะของโครงสร้างมากกว่า คือถ้าเราอยากเขียนการ์ตูนเก่งนี้อย่างที่อาจารย์บอกขั้นต้นว่าต้องเป็นคนช่างสังเกตจดจำแล้วก็ลงมือกระทำ ทีนี้ตอนนี้ผมจะพูดถึงคนเป็นตัวอย่าง เรามีเพื่อนเราเห็นใบหน้าเพื่อนเรานี้ ซ้ำ ๆ กันทุกวันผมคิดว่าทุกคนจะเขียนได้ แต่จะเขียนได้ดีแค่ไหนก็คงจะอยู่ที่การฝึกฝนนะครับ เพื่อนเราบางคน หรือรูปหน้าเราเองก็ได้ บางคนรูปหน้าออกมาเป็นรี ๆ ยาว ๆ บางคนก็จะกลม บางคนจะเหลี่ยมนี้ เราต้องอ่านหน้าของคนที่เราจะเขียนก่อนว่าเป็นรูปทรงแบบไหน บางคนทรงสามเหลี่ยมอย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราเห็นคนข้างๆ เราหน้าตาแบบไหนเราขึ้นโครงแบบนี้ไว้ก่อนเลยนะครับแล้วสิ่งที่เราต้องสังเกตต่อไปก็คือจุดเด่นบนใบหน้าเขา บางคนเขาอาจจะตาโตมาก ๆ การ์ตูนต้องเน้น ผมทรงอะไร ผมจะบ่งบอกได้ ถ้าเขียนการ์ตูนล้อนี้ผมจะบ่งบอกได้ถึงประมาณ 30 % ของใบหน้าเขาเลยไม่ต้องอะไรถ้าเราเขียนอะไรไม่เหมือนนี้เกิดเราเขียนทรงผมเขาเหมือนก็เรียกว่าพอจะเดาได้เลยนะครับ จมูกเขามีความยาวมากไหม รูปทรงจมูกเขาเป็นยังไงปาก คางเขาใหญ่หรือเปล่าฟันเยอะ อะไรอย่างนี้เป็นต้น ส่วนคนอ้วนหน้าก็อาจจะมารวมกันอยู่ตรงกึ่งกลางใบหน้าแล้วก็ทรงไหนก็ใส่เข้าไปคนหน้าเหลี่ยม ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ร้ายทั้งที่ก็ไม่แน่ คือคนเขียนการ์ตูนบุคลิกของการ์ตูนเขาจะใช้กับคล้าย ๆ เป็นสัญลักษณ์ คือถ้าหน้าหวาน ๆ พอบอกเป็นผู้ร้าย เพราะฉะนั้นมันก็เหมือนเป็นสูตรสำเร็จเหมือนกันเป็นการเขียนการ์ตูนว่าคุณเขียนคนหน้าเหลี่ยมไปครึ่งหนึ่งแล้วถ้าทำปากให้แบน ๆ อย่างนี้ยังไงก็ไม่ใช่คนดีนะครับ ที่ผมอยากให้เราสังเกตก็คือบางทีสัดส่วนบนใบหน้าคนคือคนไม่มีใครหน้าเหมือนกันเพราะนั้นเราต้องจับจุดเด่นเขาออกมาตาเล็ก

ตาใหญ่อาจจะปากเล็ก จมูกโต เราต้องเน้นส่วนของเขาเขียนเน้นแค่เฉพาะใบหน้าก็พอบางคนตัวอ้วน ตัวสูง อะไรต่างๆ นี้

โดยการทำงานผมจะทำงานเด็กเป็นส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้เห็นการ์ตูนผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้นวิธีการคิดที่เราจะเขียนการ์ตูนเป็นนี้ เรารู้กลุ่มเป้าหมายก่อนว่ากลุ่มเป้าหมายคือใครถ้ากลุ่มเป้าหมายโดยทั่วไปคืออยากเห็นการ์ตูนน่ารัก เราก็ต้องพยายามเขียนออกแบบ ต้องรู้ว่าสัดส่วนบนใบหน้าของการ์ตูน เราจะเน้นอะไรให้ตัวการ์ตูนของเราน่ารัก เมื่อเช้าผมเหลือบไปเห็นปกหนังสือฉบับหนึ่งนะครับ อันนี้เป็นผลงานของคุณโอม นะครับอยู่ในแผ่นซีดี ที่เราทำขึ้นมาดังนั้นผลงานเหล่านี้ปรากฏอยู่ทั่วไปหลายแห่งแล้วก็งานสมบัติของผู้ดี คุณโอม เป็นคนเขียนชุดนี้ที่ค่อนข้างจะขายดีที่สุดโดยคำประพันธ์ของ เจ้าคุณเศธ ศเรนทราธิบดี เล่มนี้พอเป็นการ์ตูนก็พิมพ์จำนวนเป็น 100,000 เล่มนะครับ สังเกตดูให้ดีนะครับ การเขียนโครงสร้างเด็กโครงสร้างตรงศีรษะนี้จะใหญ่กว่าคนธรรมดา จะสังเกตถ้าบางคนไม่รู้จักโครงสร้างของมนุษย์ จะปรากฏว่าเขียนแม่กำลังให้นมลูก แต่ปรากฏว่าไปดูหน้าลูกหน้าแก่เหมือนกับว่าเป็นผู้ใหญ่ย่อส่วน เพราะว่าไม่รู้โครงสร้าง จะสังเกตว่าเด็กจะหัวโต ลองกลับไปที่บ้านถ้าคนไหนมีหลานอายุประมาณไม่ถึงขวบลองเอามือโอบถ้ามาจับถึงใบหูนี้ไม่ถึงนะครับถ้าถึงก็มารับรางวัลที่อาชอ หมายถึงว่าผมจะให้รางวัล ก็แสดงว่ามือเขาไม่ได้สั้นลง เพราะฉะนั้นเวลาเขียนการ์ตูนหรือว่าเขียนภาพต้องหัวโต ๆ ไว้ก่อน ตาต้องอยู่ต่ำ ๆ สัดส่วนมันจะมีอยู่ประมาณ 3 ส่วน คนโตนี้จับถึงนะ ถ้าเด็ก ๆ นี้ลองไปจับดูไม่ถึง ก็อย่างที่อาจารย์ชอพูดนะครับ การ์ตูนเด็กนี้จริง ๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นสัดส่วนนี้เสมอไป คือหัวอาจจะโตมาก โตน้อยไม่สำคัญ แต่บางทีสมมุติว่าเรามีกระดาษแผ่นหนึ่งนี้นะครับ คนเขียนการ์ตูนต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ กระดาษแผ่นหนึ่งต้องเขียนการ์ตูนตัวใหญ่แล้วเต็มตัว เห็นหัวจดเท้าเห็นจากที่ไกลด้วย เราไม่จำเป็นต้องเขียนหน้าให้ยาวขึ้นแล้วตัวเขาเล็กนี้เล็กขนาดไหนก็ได้ เขาจะแสดงแอคชั่นยังไงก็ได้คือจะยืนจะนั่งจะยกแขน มันสามารถที่จะบรรจุทั้งตัวนี้เข้าไปอยู่ในกรอบได้ คือมันเป็นการแก้ปัญหาพื้นที่ด้วย เพราะฉะนั้นถ้าเราเขียนการ์ตูนบ่อย ๆ นี้มันก็คืออวิธีการแก้ปัญหาอย่างหนึ่งในการทำงาน สำคัญอย่างหนึ่งคนเขียนการ์ตูนต้องมีอารมณ์ขันนะครับ นั่งเขียนรูปนึกอะไรให้ขำ เราโต้ตอบเองจริง ๆแล้วการ์ตูนนี้ผมคิดว่าพวกเราไม่จำเป็นจะต้องคิดว่าเขียนแล้วไปเป็นอาชีพ คือเขียนเพื่อความสุข เพื่อผ่อนคลาย หรือเขียนเพื่อไปใช้งานบางโอกาสคิดว่าจุดประสงค์ของการ์ตูนไม่ใช่เรียนหรือว่าฝึกฝนแล้วจำเป็นจะต้องไปเป็นอาชีพเสมอไปนะครับ

สิ่งหนึ่งที่อาจจะฝึกฝนได้ในการเขียนการ์ตูนนะครับ ทำไมต้องมีการแจกกระดาษดินสอ เพราะว่าบางครั้งท่านอยู่ว่าง ๆ นะครับ อยู่กับใครก็แล้วแต่เหงา ๆ จะหยิบกระดาษขึ้นมาเขียนเป็นรูปการ์ตูนได้เป็นการพักผ่อนไปด้วยในตัว เราสามารถที่จะสื่อสารเป็นภาษาก็ได้ด้วยการ์ตูนครับ นักเขียนการ์ตูนในเมืองไทยนี้เขาบอกว่าทำไมถึงไม่ได้รับการยกย่องเหมือนกับการ์ตูนต่างประเทศเขา อย่างในญี่ปุ่นเขาสร้างการ์ตูนพัฒนาประเทศเลยนะครับ ไม่ว่าจะเป็นของใช้อะไรต่าง ๆ กระเป๋าถือ ดินสอ ปากกา เสื้อผ้าต้องมีรูปการ์ตูนอยู่ ถ้าถามว่าเสื้อตัวหนึ่งเวลาคุณไปซื้อเสื้อ รู้ว่าคือหน้าที่ของมันคือต้องใส่ หรือผ้าเช็ดหน้าผืนหนึ่งคือเช็ดหน้า แต่ทำไมเลือกแล้วเลือกอีก เลือกลวดลายที่เป็นการ์ตูนเลือกลวดลายที่ถูกใจ เพราะฉะนั้นตรงนี้ถือว่าเป็นกลยุทธ์ของการตลาดอย่างหนึ่ง เหมือนกัน แล้วการ์ตูนนี้สามารถที่จะมาส่งเสริม อารมณ์ความรู้สึกทำให้เด็กได้ผ่อนคลาย แล้วก็ฝึกสมาธิ จากที่เราทดลองมาแล้ว 9 รุ่นนี้ ลองติดตามดู เด็กเหล่านั้นก็มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป มีเด็กหลายคนที่มีสมาธิสั้นมาเข้าคอร์สต่อเนื่องกัน 3-4 คอร์ส เขาก็มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป พ่อแม่ผู้ปกครองก็นำข้อมูลเหล่านั้นมาแจ้งกับเรา ๆ มีการติดตามผล เพราะฉะนั้นการเรียนการ์ตูนนี้ไม่ได้แปลว่าเราจะเป็นนักเขียนการ์ตูนมืออาชีพ ไม่ใช่นะครับ คือทำให้เราเป็นคนที่มีอารมณ์ที่งดงาม มีจิตใจที่ไม่ก้าวร้าวอย่างที่ภาพที่เราเห็น อย่างที่เป็น ดร. ก็คงไม่ต้องไปฆ่าเมียตัวเองด้วยไม้กอล์ฟอย่างนี้เป็นต้น หรือเป็นคุณหมอก็คงไม่ต้องลุกมาดึก ๆ แล้วก็มาเฉือนเนื้อลงโถอะไรอย่างนั้นนะครับ หรือเรียนไม่ได้เกรดที่ดี ก็ไปกระโดดตึกตายทำนองนี้

ในด้าน EQ นี้การ์ตูนช่วยได้ในการพัฒนาอารมณ์ เพราะว่าการศึกษาที่จะประสบความสำเร็จได้ก็ คือจะต้องมีสมดุลทั้ง 4 ด้าน คือ อารมณ์ ร่างกาย สติปัญญา และสังคม การ์ตูนก็เป็นส่วนหนึ่งในการที่จะนำไปพัฒนาในส่วนนั้น ฉะนั้นเด็ก ๆ อยู่ที่บ้านเวลาเขาอ่านการ์ตูนขอเถอะครับว่าอย่าไปห้ามเขา แต่ให้เขารู้จักบริหารตัวเอง บริหารเวลาว่าช่วงนี้ควรจะทำอะไรบ้างนะครับ เหมือนเด็กญี่ปุ่นผมเคยสังเกตดูว่าเขารู้จักเลือกบริโภค การ์ตูนนี้เป็นของผู้ใหญ่อันนี้

เป็นของเด็ก เขาจะไม่แตะนะครับเขาก็จะเล่นแต่ของเขา แต่บ้านเรายังขาดวัฒนธรรมในการบริโภคในส่วนนี้นะครับ อะไรที่ต้องห้ามก็ยิ่งอยากจะไปดูในจุดนั้น ก็เลยเกิดปัญหาที่จะต้องมีการจัดระเบียบทางสังคมกันเกิดขึ้น ตอนนี้การ์ตูนคุณโอมก้าวมาถึงการ์ตูนไทยนะครับ การ์ตูนไทยเป็นการ์ตูนที่คุณโอมได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเยอะมากเลยนะครับ ถ้าเป็นหนังสือก็ประมาณ สัก 200 –300 ปก ทำให้บริษัทหลายบริษัทที่ได้รับรางวัลมากมายนะครับ อย่างบริษัทต้นอ้อแกรมมี่ ก็เป็นผลงานที่โดดเด่นที่ได้รับรางวัลค่อนข้างเยอะ ผมกำลังมองว่าถ้าเราไม่ส่งเสริมการ์ตูนไทยนี้นะครับ มันก็จะผลักดันการ์ตูนต่างประเทศเข้ามาในบ้านเรามากขึ้น อีกหน่อยเด็ก ๆ ก็คงจะอย่างพอถึงวันแม่ท่านอาจจะแปลกใจนะครับ วันหนึ่งก็เอาดอกซากุระมาไหว้แม่อย่างนี้เป็นต้น แม่ก็ถามว่าดอกมะลิละลูก ๆ ก็บอกว่าไม่รู้จักเพราะดูแต่การ์ตูนญี่ปุ่นอย่างนี้เป็นต้น จริง ๆ ผมมีอีกโปรแกรมหนึ่ง คือเขียนการ์ตูนกิจกรรมประกอบเพลงและลีลาเป็นมิวสิค แล้วก็การ์ตูนประกอบนิทาน แต่ถ้าตรงนี้เวลาอาจจะไม่เอื้อ เราอาจจะมีการเขียนการ์ตูนอีกกิจกรรมหนึ่งคือเรียกว่ากิจกรรมการ์ตูนหรรษา เป็นรายการสุดท้าย หลังจากนั้นเราก็มาซักถามกันที่เราได้มานั่งคุยกันได้อะไรบ้างจากตรงนั้นแล้วมีปัญหาอะไรอยากจะซักถามบ้าง เรายังมีกิจกรรมอะไรต่าง ๆ อีกมากมาย ถ้าสนใจก็สมาคมการ์ตูนแห่งประเทศไทย หรือไม่ก็สถาบันพัฒนาการ์ตูนและศิลปะ คือเด็ก ๆ ถ้าเขาโตขึ้นเขาก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่มีอารมณ์และความงดงามในจิตใจนะครับ ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะอาชีพนี้นะครับ เขาจะเป็นอาชีพหมอก็ตามก็เป็นหมอที่มีจิตวิญญาณที่งดงาม เวลาเย็บแผลคนไข้ เย็บเป็นแถวสวยงามมากไม่ได้เย็บลวก ๆ นะครับ ไม่ใช่ว่าคนป่วยเป็นหวัด ขอตรวจภายในอย่างนี้ก็ผิดจรรยาบรรณหมอนะครับ แต่ถ้าเรียนการ์ตูน พวกนี้จะไม่มีนะครับ ผมคงจะก้าวไปสู่การ์ตูนหรรษาเลยนะครับ

การ์ตูนประกอบเพลงจริง ๆ นี้ เราจะใช้การแสดงสดเป็นหลัก เนื่องจากว่าจะได้เห็นภาพเห็นลีลา เห็นท่าทางปกติแล้วผมจะมีนักร้องประจำวงศ์ คือคุณเชน คาราวาน เขาไม่มาเพราะเขาค่อนข้างยุ่งยากนิดหนึ่ง เพราะว่าเขาต้องมีกองคาราวานน้อย ๆ ของเขามามีรถมีอะไรต่าง ๆ ของเขาหลายอย่างครับกว่าเขาจะมากางวงได้ ผมอยากจะขอเป็นการ์ตูนประกอบนิทานสักนิดหนึ่ง เพราะว่าคุณโอมกับทีมงานผมได้ทำหนังสือร่วมกันเป็นท่องโลกนิทาน แล้วคุณโอมก็ได้ไปทำในส่วนของการทำแอนิเมชั่นเป็นการ์ตูนโลกนิทาน ก็จะมีวีดีโอให้ดูนะครับ วีดีโอที่นำมาให้ดูนี้เป็นสต๊อกที่ยังไม่ได้ฉายออกแล้วก็เราไปงานเด็ก เราก็มักจะเปิดให้เขาดูก็ได้ดูก่อนทีวีออกอากาศการ์ตูนอย่างโลกนิทานที่จะเปิดจริงๆ แล้วการ์ตูนหนังหรือภาพยนต์การ์ตูนนี้มันจำเป็นที่จะต้องใช้บุคลากรในการสร้างงานเองเยอะมากคนเดียวเรียกว่าไม่สามารถทำการ์ตูนหนังได้ทีนี้การ์ตูนที่เราจะดูนี้มันก็เป็นการ์ตูนที่มาจากทีมงานมาประกอบกัน คือในส่วนที่ผมทำจะเป็นเหมือนออฟฟิซหลักที่จะทำการ์ตูนเรื่องนี้ แล้วก็จะมีคนที่จะทำฟรีแลนต์ เข้ามาประกอบกับเรา แต่เราก็จะเป็นหลักในการทำงาน เพราะฉะนั้นอาจจะดูไม่เป็นเอกภาพเท่าไร แต่ว่าสำหรับเด็กผมคิดว่าความสนุกของเนื้อหาว่าคุณธรรมจริยธรรมที่เขาจะได้รับจากการ์ตูนก็จะได้นะครับ คือเป็นที่น่าสังเกตว่าช่วง 6 เดือนที่ผ่านมาเราจะเห็นการ์ตูนแอนิเมชั่นจะมากมาก จริง ๆ แล้วไม่ทราบว่าน้องมาจากธรรมศาสตร์หรือเปล่าครับ ถ้าธรรมศาสตร์จะมีวิชาที่เรียนเกี่ยวกับภาพยนตร์การ์ตูน แต่ว่ามันเป็นภาพยนตร์แล้วมีอาจารย์ที่สอนการ์ตูนด้วยหรือเปล่าครับ การ์ตูนหนัง อ.ปิยกุล ได้สอนหรือเปล่า มีไหมครับ คือเท่าที่ทราบก็มีวิชาเรียนอยู่แต่ไม่ได้เรียนอย่างจริงจัง

เพราะฉะนั้นตัวผมเองก็ไม่ได้เรียนเกี่ยวกับการ์ตูนไม่รู้จักเลยด้วยซ้ำแต่ว่าเราอ่านมาจากหนังสือเปิดหนังสือเอาแล้วก็แกะออกมาจากหนังสือ คือเขาสอนอะไรเราก็ทำเป็นสเต็ปตามหนังสือจนเราพัฒนาสามารถทำได้จนพัฒนา ผมคิดว่าใคร ๆ ก็สามารถทำได้ อย่างที่ผมบอกว่า 6 เดือนที่ผ่านมาเราจะสังเกตว่ามีภาพยนตร์การ์ตูนไทยออกมาเยอะมากจริง ๆ แล้วมันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะว่าจะมีบริษัททำหนังการ์ตูนเมืองนอกก็มาตั้งในเมืองไทยแล้วจ้างคนไทยเข้าไปทำเมื่อจ้างคนไทยเข้าไปทำสักระยะหนึ่ง อยู่ไม่ได้อยู่ไม่ไหวก็ออกมา พอออกมาสิ่งที่เขาได้ติดตัวมาก็คือความรู้ในการเขียนการ์ตูนแล้วก็คนเหล่านี้ที่จะมาร่วมกันทำหนังการ์ตูนที่เราเห็น น่าแปลกใจอยู่อย่างหนึ่งผมไปอินโดฯงานการ์ตูนกลุ่มอาเซียน อินโดนีเซียเราคิดว่าเขาเป็นประเทศที่ล่าหลังจริง ๆ แล้วนี้ไปถึงนี้เขาจัดงานภาพยนตร์การ์ตูนเขาจัดเป็นงานใหญ่เลย เราก็รู้สึกว่าเมืองไทยยังไม่มีเลย เรารู้สึกว่าเราจะช้ากว่าเขามากแต่หลังจากที่ผมเห็น 6 เดือนผ่านมามีคนทำหนังการ์ตูนเยอะขึ้น เราคิดว่าเราสู้เขาได้ในแง่นี้ ถึงกับไม่ต้องไปสู้กับญี่ปุ่นหรอกอย่างน้อย ๆ อาเซียนเราต้องก้าวไปให้ถึงเขาก่อน ท่านทราบไหมครับว่า ทุนในการสร้างการ์ตูนที่มีคุณภาพ หมายถึงต่อนาที สตาร์ท

อยู่ที่ประมาณกี่หมื่นครับ เดี๋ยวนี้มันมีอุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวกในการทำงานเยอะ คอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยได้มากนะครับ เพราะนั้นถ้าเทียบกับเมื่อ 10 ปีที่แล้วทำหนังการ์ตูนนี้นาทีละ สมมุติว่าประมาณนาทีละแสน เดี๋ยวนี้นาทีหนึ่งประมาณสัก 30,000 ก็ทำได้แล้ว แต่ก่อนทำยากลำบากกว่าเยอะ แต่ก่อนต้องใช้มือหมดเลย แต่เดี๋ยวนี้โยนเข้าเครื่อง สแกนเข้าเครื่องไปจบในเครื่องหมดเลย ขั้นตอนโปรแกรมทุกอย่างออกมาเป็นหนังการ์ตูนจะอยู่ในเครื่องคอมพิวเตอร์หมดเลย สมัยก่อนที่สร้างการ์ตูนสุดสาครนะครับ ต้องไปขอฟิล์มเอกซ์เรย์ตามโรงพยาบาลแล้วก็เอาฟิล์มนั้นมากัดด้วยน้ำยาที่ซักผ้าขาว เสร็จแล้วก็มาระบายทีละแผ่นต้องใช้ทีมงานใหญ่แบบที่อาจารย์พูดถึงผมเคยทำอยู่ช่วงหนึ่ง ใช้เวลาทำเกือบ 3 ปี ใช้คนเกือบ 20 คน นั่งทำ 2 ปี เรียกว่าสาหัสสากรรจ์มากกว่าจะได้การ์ตูนครึ่งชั่วโมงออกมา แต่ก่อนเพราะว่าเราต้องใช้อุปกรณ์ใช้คนทุกขั้นตอนแบบยากลำบาก

ผู้เข้าร่วมเสวนา : แล้วการ์ตูนไทยทั้งหมดมีกี่เรื่องครับ

อาจารย์ชนะบดี ผายบึงแก้ว : ถ้าถามเวลานี้การ์ตูนหนังเดี่ยวครูพูดถึงการ์ตูนหนังที่ผ่านมาหนูก็ได้ดูใช่ไหมครับมีอะไร ปลาบู่ทอง เงาะป่า สังข์ทอง แล้วก็ยังมีโลกนิทาน แล้วต่อไปผมคิดว่าหนังการ์ตูนไทยจะทยอยออกมาค่อนข้างเยอะเพราะว่า ณ วันนี้มีช่อง 3 พรุ่งนี้อาจจะมีช่อง 7 ช่อง9 ไล่ไปเรื่อย ๆ ก็ถือว่าเป็นโอกาสดีของคนที่ทำและตัวเด็กเองที่ได้เสพการ์ตูนที่อย่างน้อย ๆ ก็มีกลิ่นไอของวัฒนธรรมไทย แม้จะผสมผสานญี่ปุ่นบ้างก็ต้องทน ๆ เอาเพราะว่าเด็กจะไปให้เขา เสพการ์ตูนไทยแบบ 100 % ผมว่าเขาจะเปลี่ยนช่องหนีไปดูการ์ตูนญี่ปุ่นกันหมด ทีนี้ขอดูตัวอย่างนิดหนึ่งตอนนี้ยังไม่ออกอากาศเราได้ดูก่อนคนอื่น การ์ตูนที่เราทำนี้มันจะเป็นลักษณะคล้าย ๆ กับเป็นการ์ตูนที่ไม่สมบูรณ์แบบ 100% เพราะว่ามันจะถูกจำกัดด้วยเวลา เงินทุนต่าง ๆ การ์ตูนที่เราเห็นนี้ผมก็อยากจะยกเครดิตให้กับผู้ทำเพราะว่าจำนวนผู้ทำเยอะมากรวมแล้วเกือบ 30 คน

วิทยากร : เป็นยังไงครับการ์ตูนแอนิเมชั่นนี้น่าจะมีชีวิตชีวามากกว่าการ์ตูนนิ่งๆ นะครับ การเขียนการ์ตูนโดยมีสมุดภาพเป็นคู่มือกับหนังสือนิทานนะครับแล้วขณะเดียวกันการเล่านิทาน ก็จะมีประโยชน์และสอดคล้องกับการ์ตูน บางทีง่าย ๆ คุณพ่อคุณแม่อาจจะปิดไฟก็ได้เล่า ใช้ไฟฉายที่เหมือนกับดาวหางก็ย่อมได้ ในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะใช้เชือกมาประกอบมาขดเป็นรูปการ์ตูนถ้ามีเชือก 1 เส้นนะครับ แล้วก็มาขด สามารถทำเป็นวงกลมเป็นรูปร่างต่าง ๆ ได้ การเขียนการ์ตูน ผมเชื่อว่าคุณพ่อคุณแม่ทุกคนนี้ก็สามารถทำได้นะครับแล้วอีกอันหนึ่งคือการฝึกให้ลูกนี้ได้มีโอกาสได้แสดงออกโดยการฝึกฝนในการเขียนการ์ตูนโดยอาจจะไปที่สมาคม หรือทางเราก็ยินดีที่จะเป็นวิทยากรให้ส่วนที่ถ้ามีความจำเป็นในตรงนี้ ไม่ว่าสถานที่จะเป็นที่ใดก็ตามอาจจะเป็นตามถนนหนทาง หรือตามทุ่งหญ้า เพราะเราเคยจัดการ์ตูนสัญจรครับ มีครอบครัวคุณพ่อคุณแม่ ขณะที่คุณลูกเรียนก็มานั่งดู เราก็บอกว่านี้ต้องเสียค่าเรียนเพิ่มนะ คุณพ่อก็บอกว่าเท่าไรครับผมจะเสีย คือแรก ๆ ก็เขาก็ยังดูท่าทีอยู่คุณพ่อมาเขียน คุณแม่ก็มาด้วยเขียนกันสนุกสนานเป็นครอบครัวไปเลย แล้วกลับบ้านเขาก็คอยจะจ้องดูว่าเมื่อไรเราจะเปิดค่ายอีก อันนี้ซึ่งผมว่าคือเราจะไปตอบคำถามที่เรียนให้ท่านสมาชิกได้ทราบก็จะเกิดความอบอุ่นตามมาแล้วก็ความรักสิ่งที่จะหลีกหนีเรื่องอื่น ๆ ก็คงจะเป็นการสร้างภูมิอย่างหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง

วิทยากร : คือถ้าการเขียนการ์ตูนร่วมกันนี้ มันมีข้อดีอยู่อย่างหนึ่งคือเราได้รับทราบความคิดพัฒนาการของลูกด้วยเพราะว่าเราก็อ่านจากพฤติกรรมเขา หรือแม้แต่ว่าเวลาเราเขียนเราสามารถจะตั้งโจทย์ร่วมกันว่าวันนี้เราจะเขียนอะไรแล้วเราก็สามารถที่จะวิเคราะห์ ความคิดเขาได้ด้วยก็คิดว่ามันได้ประโยชน์ในทางครอบครัว แล้วก็อีกอันหนึ่งก็คือผมแนะให้เรานี้ถ้าครอบครัวอยู่ด้วยกันการดูหนังการ์ตูนอยากให้พ่อแม่ดูร่วมกับลูกด้วยทำไมถึงเป็นอย่างนั้น เพราะว่าถ้าเราดูการ์ตูนกับลูกนี้สิ่งที่จะได้ก็คือ ช่องว่างระหว่างวัยนี้มันจะลดลงไปเยอะ เพราะว่าภาษาที่เขาใช้อยู่ทุกวันนี้อาจจะเป็นภาษาการ์ตูน ซึ่งเราไม่คุ้นเคย แต่ถ้าเราดูเราจะเข้าใจว่าเด็กเขาเอาอย่างตรงนี้นะ หรือแม้แต่หนังการ์ตูนดำเนินไป

ตรงจุดไหนที่เราสามารถที่จะสอนเขาด้วยคำพูดของเราได้ นั้นก็จะช่วยทำให้เด็กดูการ์ตูนแล้วได้ประโยชน์ด้วยไม่ใช่ดูสนุกอย่างเดียว

ผู้เข้าร่วมเสวนา : เป็นคำถามแทนเด็ก ๆ ที่ไม่มีโอกาสที่ผมทำงานอยู่นะครับ เด็กในพัฒพงษ์ตอนหลัง 3 ทุ่ม – ตี 4 วาดรูปเก่งนะ เด็กเร่ร่อนไม่มีสตางค์มาเรียน หัวละพัน เห็นแล้วสนใจ แต่องค์กรผมก็จนไม่มีเงินหรอก ในเทคเหมือนกัน ถ้าวันไหนผมจะลงพื้นที่สักวันหนึ่งแล้วร่วมเด็กได้สักประมาณ 10 - 20 คน เราจัดสโมสรค่ายถนนอยู่นะครับตอนนี้ อยากจะชวนอาจารย์ไปร่วมกิจกรรมมีความเป็นไปได้ไหมครับ แต่มีอาหารเลี้ยงครับ มีค่ารถให้นิดหน่อยครับเป็นพันธมิตรกัน

วิทยากร : ผมว่าตรงนี้นะครับ เราก็เคยไปเป็นวิทยากรให้แล้วในบางส่วนหลาย ๆ แห่งที่เราไปร่วมแต่อาจจะไม่ถึงตามถนนหนทางแต่ว่าเป็นกลุ่ม อย่างเช่น บ้านราชวิถี เราเคยเข้าไปสอนการ์ตูน ตรงนั้นเราก็สอนให้ฟรีนะครับ แล้วก็มีที่อื่น ๆ อีกหลายแห่งเหมือนกันร่วมทั้งที่ศูนย์วัฒนธรรมเอง อย่างงานที่เราจัดเป็นสัปดาห์ถนนการ์ตูนในช่วงฤดูกาลอย่างเช่นเทศกาลวันเด็กอะไรอย่างนั้นนะครับ ก็จะมีเด็กเข้ามาเรียน หรือแม้กระทั่งซอยลางน้ำนี้เราเคยมาเปิดสอนการ์ตูน ถนนคนเดินนะครับ เราก็มาสอนการ์ตูนกลางถนนที่ซอยลางน้ำเขาจะปิดถนน แต่เราก็มามีชุมการ์ตูนของเรา ๆ ก็จะสอนให้ หรือแม้แต่ตามห้างอย่างเดอะมอลล์ เราก็ไปสอนฟรีให้เหมือนกันก็ทางเราก็ยินดีนะครับให้ทางคุณจัดรายละเอียดแล้วก็เสนอเรามาเราก็จะได้จัดวิทยากรไปให้ผมว่าเป็นโอกาสของสมาคมด้วยเพราะว่าเราได้เรียนรู้กลุ่มเด็กกลุ่มต่าง ๆ ครับ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ก็ฝากด้วยนะครับ เพราะว่าเด็กกลุ่มนี้ผมเคยให้เขาวาดรูปกับครอบครัวที่เด็กที่มากับครอบครัวนะครับ ภาพสะท้อนที่ออกมา เด็กที่อยู่ในถนนวาดภาพความอบอุ่นของครอบครัวที่เขาเคยได้รับก่อนที่เขาจะออกมาอยู่ที่ถนนนี้ได้ออกมาสวยอาจจะมองลายเส้นตามสัญชาตญาณของตัวเองนะเป็นลายเส้นที่ค่อนข้างมั่นคง หลาย ๆ คนมีทักษะ ซึ่งเทียบกับเด็กที่มีครอบครัวที่อบอุ่นนี้เขายังไม่กล้าที่จะลงเส้นแต่เด็กเหล่านี้เขากล้าที่จะลงเส้นแล้วก็ลงรายละเอียด หลาย ๆ คน เคยให้วาดรูปปลาจากแบบอย่างการ์ตูนญี่ปุ่นอะไรอย่างนี้ ถ้าไม่บอกว่าเป็นเด็กไทยวาดเราจะเข้าใจว่าเป็นการถ่ายเอกสารรูปนั้นออกมาจากหนังสือการ์ตูนฝีมือดีมาก แต่เสียดายครับเด็กคนนี้เพิ่งเมากาวตกน้ำตายไป 2 ปีแล้ว เขาจะมีชีวิตของเขาเป็นช่วง ๆ นะครับ แต่เด็กเหล่านี้มีเยอะที่คิดว่าน่าจะนำมาพัฒนาทักษะให้เขาได้

วิทยากร : อาจารย์ว่าผมมองในมุมหนึ่งนี้ คือเด็กกลุ่มนี้เขาสามารถเขียนภาพเหล่านี้ออกมาได้ซาบซึ้ง ผมว่าคนที่ขาดสิ่งนี้ไปก็สามารถที่จะสะท้อนออกมาได้ชัดเจน ผมว่าเหมือนกับคนแต่งเพลงที่แต่งเพลงอกหักเลย ถ้าอกหักแล้วจะรู้สึกว่าคนนั้นแหละใช่ เช่นกัน

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อยากเรียนถามว่าที่นั่งอยู่ตรงนี้นะค่ะ ทุกคนสนใจหมดเราจะทำอย่างไรไปปลุกเร้าคนที่ไม่ยอมสนใจไม่เคยหันมามองตรงนี้เลย เพราะตรงนี้เป็นสิ่งที่ดี ถ้าได้มาเข้ามาสู่ตรงนี้มันจะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่ดี แต่ทำอย่างไรจึงจะไปชักชวนให้เข้ามาภาคีการ์ตูนตรงนี้ได้ จะมีอุบายอย่างไรค่ะ

วิทยากร : ก่อนหน้านี้รุ่นผมนี้แหละพ่อแม่จะไม่ได้ส่งเสริมเลย มีแต่จะให้เราเรียนหนังสือที่เป็นวิชาการแล้วก็เป็นอย่างนั้นเกือบทุกครอบครัว แล้วก็ถามคำถามว่าจบแล้วจะไปทำอะไร เขียนโปสเตอร์หนังเหรอหรือว่าจะเป็นครูเราก็ตอบไม่ได้นั้นก็คือผมกำลังคิดโยงไปสู่คำถามของอาจารย์นะครับ เมื่อก่อนอุปสรรคจะเป็นอย่างนั้น แต่ปัจจุบันก็จะมีปัญหาอีกแบบหนึ่ง คือนักวิชาการส่วนใหญ่ก็จะโจมตีการ์ตูนญี่ปุ่นซึ่งผมว่ามันจะทำให้การ์ตูนถอยหลังไป เพราะว่าจริง ๆ แล้วการ์ตูนนี้มันไม่ใช่เลวด้านเดียว การ์ตูนญี่ปุ่นถ้าเราบอกว่ามีความรุนแรง แต่ไม่เคยพูดถึงด้านดี การ์ตูนในหนังถ้ามีความรุนแรง ในนั้นจะต้องมีพระเอกที่ต่อต้านความรุนแรงอะไรสักอย่างหนึ่งที่ผดุงคุณธรรม เด็กทุกคนนี้ผมคิดว่าเขา

อยากเป็นพระเอก เขาไม่อยากเป็นผู้ร้าย เพราะฉะนั้นถามว่าอันตรายไหมที่เด็กจะอยากดูการ์ตูนญี่ปุ่น ในทัศนะส่วนตัวผมว่าไม่อันตราย เพราะว่าเด็กไม่อยากเป็นคนเลว พระเอกทุกตัวจะต้องมีคุณธรรมเพราะนั้นถ้าหากว่าการ์ตูนเรื่องไหนไม่มีด้านลบ มีแต่ด้านบวกมันก็เป็นการ์ตูนไม่ได้นะครับ ทีนี้นักวิชาการส่วนใหญ่ผมก็เข้าใจว่าท่านอาจจะไม่ได้สัมพันธ์กับการ์ตูนลึกซึ้ง แต่เวลาพูดถึงการ์ตูนญี่ปุ่นนี้จะต้องพูดถึงในด้านลบไว้ก่อนซึ่งมันจะทำให้แบบว่าทัศนะคติของคนทั่วไปที่มีต่อการ์ตูนนี้มันเป็นด้านลบหมดเลยนี้คืออุปสรรคอันหนึ่งที่อาจารย์บอกว่าทำอย่างไรจะดึงเขาเข้ามาผมว่าผู้ใหญ่ก่อน เพราะเด็กนี้เรียกเขา ๆ ก็มานั่งแล้วมานั่งคุยเรื่องการ์ตูน แต่ผู้ใหญ่จะเหมือนอยู่อีกด้านหนึ่งของเรานะครับ

ผู้ใหญ่บ้านเราในครั้งอดีตหรือปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่จะได้ฟังบ่อย ๆ ว่าพอซื้อรถเล็ก ๆ อย่างซื้อรถมิร่า เขาบอกรถการ์ตูนแบบเป็นเชิงเหยียด ๆ นะครับ ถ้าไปซื้อบ้านตุ๊กตาไม่ใช่คฤหาสน์ เขาบอกบ้านการ์ตูน พอนึกออกคือนั้นก็แปลว่าเขายังไม่เห็นคุณค่าของการ์ตูนเท่าไรนัก เพราะว่าเขายังเข้าไม่ถึงจิตวิญญาณของการ์ตูนนั้นเอง ดังนั้นเมื่อคุณปิดกั้นตรงนั้นไว้แล้วคุณยังไม่เปลี่ยนแปลง concept ตรงนี้มันก็ลำบาก เพราะว่าส่วนใหญ่ผู้ใหญ่ในบ้านเราจะไปตอบคำถามแทนเด็กหมด ไม่ว่าคุณจะเรียนอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร โตขึ้นจะเป็นอะไร ไม่เคยถามเด็กเลยแต่ว่าก็เป็นนิมิตรที่ดีนะครับที่สมาคมการ์ตูนได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2542 ณ เวลานั้นผ่านมาจนถึงขณะนี้นะครับ จากที่เราติดตามเราได้รณรงค์ หลาย ๆ รูปแบบที่ทำมีการจัดค่ายการ์ตูน มีการ์ตูนสัญจร มีการจัดสัมมนา มีการจัดทำหนังสือเอกสารต่าง ๆ ทำสื่อ เรามีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องของการ์ตูนไทย เพราะว่าจะเห็นว่าการ์ตูนต่างประเทศเวลานี้เข้ามามีบทบาทในเมืองไทยมากเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของธุรกิจหรือเป็นเรื่องของจริยธรรมคุณธรรมค่านิยมต่าง ๆ ก็ตาม จะเห็นว่าเด็กไทยจะเอาอย่างการ์ตูนญี่ปุ่นค่อนข้างเยอะ ยกตัวอย่างง่าย ๆ อย่างชินจังอย่างนี้นะครับก็เป็นการ์ตูนที่ซุกซน อายุเด็ก 5 ขวบนี้นะครับ คือมีอยู่ตอนหนึ่ง ตอนชื่อว่าความประทับใจที่ชายหาด เขาก็ไปครอบครัวไปพักผ่อนในยามเรียกว่าฤดูร้อน คุณแม่นี้ก็นอนคว่ำลงกับพื้นใส่บิกินีตัวหนึ่งนะครับแล้วก็ใส่เกาะอก แล้วคุณพ่อก็นั่งดูสาวดูผู้หญิงที่ใส่ทูพิชเดินผ่านไปผ่านมาคุณพ่อก็จ้องตามอง แล้วลูกก็มองคุณพ่อแล้วก็ตามอง เขาก็พยายามจะเลียนแบบพ่อ นั้นคือชินจังเสร็จแล้วเขาก็มาแกะเสื้อของคุณแม่ข้างหลังนี้นะครับแกะกระดุมตะขอแล้วเขาก็ดึงเสื้อออกมาแล้วก็มาแกว่งแล้วก็วิ่งไปปิดหน้าคนโน่นคนนี้ที่ตามชายหาด เสร็จแล้วเขาก็จับแม่เขาพลิกขึ้นมาเขาก็เห็นอะไรของแม่เขาอย่างนี้ พอหลังจากนั้นไปเขาเกิดความประทับใจ พอถึงฤดูร้อนเมื่อไรก็จะนึกว่าอยากจะได้เห็นอกแม่ที่ไหม้เกรียม เพราะฉะนั้นผมกำลังยกตัวอย่างว่าเมื่อวัฒนธรรมของเขาของเรามันต่างกัน ก็เลยจะบอกว่าถ้าเราไม่ใส่สาระต่าง ๆ เข้าไปพวกนี้แล้วเด็กก็จะไปหลงใหล แต่ไม่ใช่สิ่งที่เสียหายนะครับ อย่างวัฒนธรรมฝรั่งก็อีกแบบหนึ่ง ของเราก็อีกแบบหนึ่ง ก็ถ้าเรามีการรณรงค์ช่วยกันว่าการ์ตูนมันเป็นอย่างนี้

การ์ตูนไทยจะต้องมีบทบาทยังไงบ้างนี้แม้กระทั่งหนังสือที่เราทำนี้หรือหนังสือสมบัติผู้ดีก็ตามก็พยายามที่จะสอดใส่ มองว่าการ์ตูนนี้บริบทของนี้มันไม่ใช่มองว่าเป็นที่อยู่ตามวิถีชีวิตของมนุษย์มันมีมากมายกายกองที่จะแทรกเข้าไปนะครับ เด็ก ๆ เขาก็ค่อย ๆ ซึมเข้าไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนนี้แม้กระทั่งน้อง ๆ นักศึกษาถ้าได้ไปช่วยกันรณรงค์ในเรื่องนี้ ผมคิดว่ามันก็จะช่วยได้อีกแรงหนึ่งเพียงแต่ว่าเราพูดอย่างเดียวเดี๋ยวพรุ่งนี้ทำก็ได้ คนอื่นที่ไม่ได้ยินคำพูดของผมอาจจะเอาไปปฏิบัติก็ได้ ก็เป็นพลังงานอย่างหนึ่ง ถ้าคุณคิดอยากจะทำดี คุณก็ย่อมทำดีได้ เขาบอกว่าคนเราความคิดเปลี่ยนชีวิตก็เปลี่ยน สมมุติว่าตอนนี้ผมคิดว่าจะเดินไปข้างนอกจะให้รถชนนี้เดินไปวิ่งให้รถชนชีวิตเปลี่ยนแล้วอาจจะเป็นคนพิการก็ได้ ถ้าคิดอยากจะทำความดีคุณก็ทำได้ไม่มีอุปสรรค ถ้าคิดว่าการ์ตูนนั้นเป็นสิ่งที่มีประโยชน์เมื่ออาจารย์พูดแล้ว จะทำอย่างไรที่จะให้มันออกไปตรงจุดนี้จากเล็กเป็นใหญ่ขยายไปเรื่อย ๆ ผมคิดว่าทำได้คงอีกไม่นานนะครับ แต่ไม่ได้แปลว่าให้เรามาคลั่งไคล้หลงใหลนะ คือบริโภคมันอย่างมีสติแล้วก็มีปัญญา ให้มันอยู่ในความพอดี ๆ ก็จะทำให้ชีวิตนั้นดีขึ้น

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อยากจะถามน้อง ๆ ฝั่งนั้นนะค่ะ ผู้ซึ่งมีการ์ตูนอยู่ในวิถีชีวิตอยู่เหมือนกันอยากจะให้แต่ละคนใครจะลองแสดงทัศนะให้เราได้ฟังบ้างค่ะ เราจะได้รู้ว่ามันก็มีการมองที่ต่างมุมยังไงบ้าง

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ในวัยที่มองการ์ตูนคือความคิดนะค่ะก็คือผ่านช่วงวัยรุ่นมาเป็นวัยรุ่นตอนปลายแล้วความคิดของหนูนะค่ะก็คือว่าการ์ตูนนี้ก็คือการสร้างจินตนาการส่วนหนึ่งแล้วก็คือเหมือนกับว่าการที่เรายิ่งโตขึ้นมานี้นับวันความคิดของพวกเรานี้อะไรก็ต้องมีเหตุมีผล ว่าทำไมเราต้องทำแบบนี้ เราต้องเรียนหนังสือ เราต้องไปมหาวิทยาลัย คือทุกอย่างในความคิดของเรามันถูกบีบบังคับด้วยโลกของเหตุผลนะค่ะ แต่พอเวลาที่เราเปิดการ์ตูนเล่มหนึ่งขึ้นมามันเหมือนกับว่าเราพาตัวเองกลับไปเป็นเด็กอีกครั้งหนึ่ง เราเปิดโลกของเราให้มันกว้างขึ้นเหมือนหน้าต่างบานหนึ่งที่เราเปิดไปอีกโลกหนึ่งเหมือนกับว่าการ์ตูนเปิดความคิดเราแล้วก็เป็นการสร้างจินตนาการแล้วก็เป็นการผ่อนคลายจากการเรียนในชีวิตประจำวันที่มันเครียดมาก ๆ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : คนที่อ่านการ์ตูนโดยเฉพาะการ์ตูนญี่ปุ่นนะค่ะ ก็อ่านแล้วก็จะเพลิน แล้วพอไปอ่านการ์ตูนที่คนไทยเขียนนะค่ะแต่จำไม่ได้ว่าเรื่องอะไร คือหนูไม่อยากอ่านต่อนะค่ะ คือมันไม่มีอารมณ์ที่จะต้องไปหาซื้อเล่ม 2 ต่อก็คือจบตรงนั้นเลยไม่ได้อ่านการ์ตูนไทยอีกเลยค่ะ ภาพจะเหมือนสวยได้ไม่เท่าหรือหนูอาจจะติดการ์ตูนญี่ปุ่นที่เขาจะวาดหน้าตาหล่อ ๆ แต่การ์ตูนไทยนี้จะเป็นการ์ตูนต่อสู้นะค่ะ แล้วก็ไม่ได้หาอ่านต่อเลย เนื้อเรื่องถ้าเทียบกับการ์ตูนไทยเรื่องนั้นเหมือนกับเป็นพวกยอดมนุษย์นะค่ะที่แบบช่วยเหลือ เขาแปลงกายได้แล้วก็ไปช่วยค่ะของญี่ปุ่นนี้มันจะสนุกกว่า แต่ของไทยนี้หนูก็ไม่ค่อยสนุกนะค่ะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ผมว่ามันเป็นค่านิยมอะไรที่เป็นไทย ๆ ต้องแพ้เมืองนอก เวลาอ่านนี้ยังไม่ได้อ่านข้างในก็ไม่เอาแล้วคือผมว่านี้อย่างถ้าไม่มีเหตุการณ์กิจกรรมนี้ผมก็ไม่รู้ว่า อ๋อมันมีการกระตุ้นกันนะก็จะพยายามเผยแพร่ให้คนอื่นรู้ให้แบบรณรงค์มากขึ้นเหมือนกับหาร 2 เหมือนออกทีวีให้คนได้รู้ แล้วก็ให้ภาพหลังจากที่ติดลบ ค่อย ๆเป็นบวกต่อไปอยากให้มีอะไรที่แปลกใหม่ถ้าเหมือนเดิมเด็กก็จะเบื่อ

ผู้เข้าร่วมประชุม : ก็คิดว่าควรจะเริ่มปลูกฝังตั้งแต่เด็ก ๆ เพราะว่าอย่างที่บ้านมีหลาน ๆ แต่ว่าหลานจะดูแต่พวกการ์ตูนเทเลทอบบี้อะไรอย่างนี้ก็จะทำให้เด็กติดนิสัย คิดว่าน่าจะเริ่มจากครอบครัวของเขาค่ะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : คือตัวเองคิดว่าก็แก่มากแล้วนะค่ะ สมัยก่อนจะมีการ์ตูนของตุ๊กตามีหนูไก่ หนูหน่อย หนูนิด หนูแจ๋ว อะไรอย่างนี้ พวกเราก็ติดกันจังเลยนะค่ะ เราว่าการ์ตูนตอนนั้นมันสวย แล้วก็มีอีกเล่มหนึ่ง หนังสือที่ให้ความรู้มาก ๆ ก็คือซัยพฤกษ์เดี่ยวนี้ก็หายไป มีอีกเล่มหนึ่งที่เลิกไปนานแล้วสมัยก่อนตัวเองนี้ติดมากเลยหนังสือดรุณสารของสตรีสาร ในนั้นเขาก็จะมีเขาเขียนอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง สมมุติเขียนเป็นเลข 2 เขาก็ให้ต่อเติมเสริมภาพของคุณนิลวัลย์ ปิ่นทอง คือตอนนั้นรู้สึกการ์ตูนมันสวย มีความสุนทรี ทั้งๆ ที่ตัวเองเขียนการ์ตูนไม่เป็นหรอกแต่ว่าพอเห็นแล้วชอบมาก ภาพหนูแจ๋วผมทรงน้ำพุ ตัวพ่อใส่แว่นตา มันเป็นการ์ตูนที่วิเศษนะ เรายังอยากจะเรียกร้องให้มันกลับมาดูแล้วมันสวยกว่าการ์ตูนญี่ปุ่นหรืออะไรต่ออะไรเยอะแยะ ตามความคิดของตัวเองมันรู้สึกว่ามันดี หรือตอนนี้เรามันเลยวัยการ์ตูนมาแล้วแต่ความหลังครั้งนั้นมันยังฝังใจเราแล้วเราไม่เคยดูการ์ตูนญี่ปุ่น ไม่เคยอ่านการ์ตูนญี่ปุ่น เราก็เลยไม่ได้ไปเห็นคุณค่าของการ์ตูนญี่ปุ่นเลยสำหรับตัวเองนะค่ะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : การ์ตูนที่พูดมา การ์ตูนพฤกษาอะไรอย่างนี้ค่ะเคยได้ยินแต่ชื่อ แต่ไม่สามารถที่จะซื้อ ไม่สามารถที่จะหาอ่านได้ก็หมายถึงว่ามันไม่แพร่หลาย คืออยากให้รุ่นผู้ใหญ่ที่เป็นรุ่นพ่อรุ่นแม่ รุ่นพี่ ก็พยายามหาให้กับเด็ก ๆ ด้วยเพราะว่าบางคนนี้อยากจะอ่านนะค่ะ

คุณทรงพล : ครับผมมีเรื่องเรียนถามเป็น 2 ประเด็นนะครับ ประเด็นแรกผมคิดว่าตัวการ์ตูนไทยสมัยที่พี่เขาอ่านมันก็คงจะมีอยู่ซึ่งขณะนั้นมันไม่เหมือนปัจจุบัน หนังสือการ์ตูนต่าง ๆ มันยังน้อยถ้าเทียบกับหนังสือที่มันออกมา

แมกกาซีนด้วย เงื่อนไขสภาพแวดล้อมสมัยนั้นทางเลือกมันน้อยแล้วทีวีก็ยังไม่มีมาก แล้วเด็กเองก็ใช้ตัวการ์ตูนเป็นตัวหาความบันเทิง แต่ปัจจุบันทางเลือกทีวีอะไรต่าง ๆ นี้เยอะแต่ผมสังเกตจากเด็กว่าเด็กจะมีวัฒนธรรมการอ่านน้อยลง เพราะว่าการดูทีวีง่าย มากกว่าที่จะไปอ่าน เพราะฉะนั้นตัวนี้มันมีเรื่องของบริบทเข้ามาเกี่ยวข้อง กับอีกอันหนึ่งที่ผมคิดว่าก็มานั่งถามว่าทำไมละคนไทยที่น้ำเน่าแต่ก็ยังมีคนดู อะไรที่ทำให้มันยังไม่เกิดเด็กสมัยใหม่เลิกไปดูละครน้ำเน่า ทีนี้อีกประเด็นหนึ่ง การ์ตูนไทยที่ผมเห็นลูกผมอ่าน 10 กว่าขวบ หนูหิ่นอินเตอร์อะไรอย่างนี้นะครับ ผมก็ไปเปิด ๆ ดูว่าเอะมันอะไรแล้วสิ่งหนึ่งที่เราเห็นก็คือว่าการ์ตูนมันมีมุมมองของความเป็นผู้ชายเข้าไปเยอะ เช่นต้องวาดคนที่บ้านเหมือนว่าเป็น คือในภาพการ์ตูนของมันนี้มันจะแยกบอกว่าต้องเห็นแบบสาว ๆ คนที่บ้านแม่เป็นปลาร้าคอยที่จะคือภาพมันสอดแทรกทัศนะคติให้เห็นนี้มองต่างกันกลายเป็นว่าผู้ชายอาจจะมองผู้หญิงที่บ้านเป็นลักษณที่ของเก่าแล้วปลาร้า แล้วก็วาดผู้หญิงข้างนอกซะสวยเลยอะไรอย่างนี้นะจะไปเห็นมันจะเป็นอย่างนั้นไปหมด แล้วมันก็จะเป็นทะลึ่ง ๆ มันก็จะไม่มีสร้างสรรค์อย่างที่เราเห็นในโลกนิทานเมื่อกี้

วิทยากร : มันมีหลายรูปแบบนะครับ ในฐานะที่ทำผมก็เคยทำการ์ตูนชัยพฤกษ์อยู่ช่วงหนึ่งคืออย่างที่น้อง ๆ คุยผมเห็นด้วยทั้งหมด เพราะว่าสิ่งที่เรามองเห็น ณ วันนี้ก็คือการ์ตูนไทยเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน การ์ตูนญี่ปุ่นคืออุตสาหกรรม ระดับโลก เพราะฉะนั้นความแตกต่างมันสูงหรือแม้กระทั่งการทำงาน ๆ อุตสาหกรรมก็จะแบ่งแผนกต่าง ๆ ถูกไหมครับ แต่อุตสากรรมพื้นบ้านบางอย่างบางชิ้นนี้ แต่งเรื่องเอง ทุกอย่างทำเองหมดเดินไปส่งต้นฉบับก็ไปเองแตกต่างกันเยอะนะ เมื่อเราเห็นแค่ระบบวิธีการทำงานที่ต่างกัน ไม่ต้องบอกเลยว่าผลจะต่างกันยังไง เพราะว่าการทำงานเขาเป็นระบบ การแต่งเขาก็จะแต่ง ๆเรื่องที่ว่าใช้อิริยาในการแต่งเรื่องให้เด็กวัยรุ่นนี้จะต้องติด ไม่ติดไม่ได้ เพราะนักแต่งเขามุ่งที่จะแต่ง คนวาดก็ต้องวาดสวย อาชีพนักเขียนการ์ตูนในญี่ปุ่นนี้จะเป็นอาชีพที่ผู้คนใฝ่ฝัน เพราะว่าถ้าหากเขาประสบความสำเร็จนั้นหมายถึงว่าเป็นมหาเศรษฐีนะครับ เพราะว่าเขาเขียนการ์ตูนรายอาทิตย์ เขาอาจจะได้ค่าเขียนระดับหนึ่งแต่เมื่อไรที่การ์ตูนเขาติดแล้วรวมเล่มนี้เขาจะเป็นเศรษฐีทันที มูลค่าในการรวมเล่มเขาจะรับเป็น 10 ล้าน แล้วแค่นี้ไม่พอสิ่งที่ได้ฟังมาก็คือทุกอย่างที่ออกไปเป็นตัวสินค้าเขามีลิขสิทธ์ ถ้าการ์ตูนดังเขาเอามารวมเล่มแน่นอน สิ่งที่ตามมาก็คือต้องเอาไปทำหนังต้องเอาไปทำผลิตกระเป๋า ทำทุกอย่างคือมันเป็นอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้นแค่นี้เราก็พอจะมองเห็นว่ามันต่างจากการ์ตูนไทย

การ์ตูนไทย ณ วันนี้มันเหมือนกับว่าคนบางคนไม่รู้จะคิดทำอะไร เขียนรูปเป็นอาชีพไม่มีก็ไปเขียนการ์ตูนซึ่งไม่มีพัฒนาการ ไม่ได้มีความคิดในการที่จะเป็นนักเขียนการ์ตูนอาชีพหรอก แต่ว่ามันทำเงินได้ เช่นเขียนเล่มหนึ่ง 1,000 กว่าบาท เขียนไม่กี่หน้าสำนักพิมพ์ที่พิมพ์ขายแต่ก่อนเล่มละ 1 บาท เดี๋ยวนี้เล่มละ 5 บาท ก็รับซื้อต้นฉบับขอให้มันมีผีมีเซ็กซ์มี 2 อย่างพอขายได้ เพราะฉะนั้นถ้าเราไปเจอหนังสือแบบนี้แน่นอนเด็กรุ่นใหม่ใครจะอ่านก็ต้องทิ้งเลย คืออยากจะบอกว่ามันมีความหลากหลายในการ์ตูนไทยมันก็มีความหลากหลายเหมือนกัน การ์ตูนที่ดีก็มีแต่ต้องยอมรับว่าปริมาณน้อยมาก เพราะของดีมันจะถูกเขี่ยให้ตกไปจากเวทีความอยากมันขายได้ เพราะฉะนั้นตรงนี้มันน่ากลัวผมถึงคิดว่าถ้าเราไปนั่งวิพากวิจารณ์ว่าการ์ตูนคนนั้นไม่ดี คนนี้ไม่ดี เราทำอะไรไม่ได้ เราต้องสร้างคือคนมีหน้าที่ต้องสร้างขึ้นไปต่อสู้กับเขาเรามานั่งคุย ผมเห็นว่าส่วนใหญ่ก็จะบอกว่าการ์ตูนไทยไม่ดี เราก็คิดว่าสิ่งที่เราต้องทำก็คือเราต้องสร้าง

ผู้เข้าร่วมเสวนา : จริง ๆ แล้วการ์ตูนก็เป็นกลยุทธ์ที่ดีนะค่ะ มันสามารถดึงพลังออกมาได้เยอะแล้วก็สาระที่เราใส่เข้าไปอาจจะเหมาะกับแต่ละกลุ่ม แต่ละยุคสมัย แล้วก็แต่ละรสนิยม อย่างที่ว่าการ์ตูนไทยนี้ไม่ใช่อะไรหรอกอุตสาหกรรมมาเก็ตแชร์มันยังน้อย ของต่างประเทศอย่างของญี่ปุ่นนี้มาเก็ตแชร์สูงมากเลย เซาส์อิสเอเชียนี้มาเก็ตแชร์ของญี่ปุ่นนี้ครองเยอะมาก แล้วโดยประสบการณ์ตัวเองเป็นอาจารย์อยู่ที่เอแบค ก็แคมปัสเป็นร้อยไอเท็ม แล้วก็หมุนเวียนเร็วมากมาเก็ตแชร์สูงมาก ที่รังสิตก็เหมือนกันจะไปทำเซอร์เวย์เล็ก ๆ ในงานว่าหนังสือของเด็กอุดมศึกษานี้คืออะไร 10 อันดับแรก การ์ตูนญี่ปุ่น มันเป็นปัญหาศึกษามีปิ้งกัน ไปเล่นกีฬากัน ไปชอบปิ้งกันมีเมาส์กันเล็ก ๆ ถึงชายหนุ่มบ้าง รู้สึกว่า

อ่านแล้วหัวใจมันทำงานสูบฉีดโลหิตอะไรประมาณนี้มันก็มีความสุข แต่พอเจอหน้าอาจารย์เครียด นิทานไทยเล่มละบาทผีกระสือกระหัง ตั้งแต่รุ่นแม่ มันก็ยังอยู่ในใจ แต่สาระมันเปลี่ยนไป แล้วพอเป็นอุตสาหกรรมมีวิชาการมันก็เลยมีของจุฬาฯที่ทำวิจัยเรื่องการ์ตูนที่มีอิมแพคต่อการเรียนรู้พบว่าสูงมากในระดับทั่วไป แล้วสมาคมประกันชีวิตซึ่งก็เข้าไปลิ้งอยู่นี่เขาจะขายประกันให้กับประชาชนที่ไม่ชอบวิธีการอ่านแต่ชอบวิธีการเล่า เขาทำยังไงรู้ไหมค่ะ เขาเขียนเป็นรูปการ์ตูนเลยทั้งเล่มดิฉันไปซีรอกซ์มาอ่านแล้วมันมาก เพราะตัวเองซื้อประกันมาตั้งเยอะยังไม่เคยอ่านทะลุเท่าอ่านการ์ตูนเลย อ่านการ์ตูนแล้วมันเห็นภาพว่าจะเป็นยังไงมีผลได้ผลเสีย ยังไง 20 กว่าหน้า จบเลยชาวบ้านซื้อประกันเลยซื้อด้วยความเข้าใจด้วยแล้วก็ไม่ถอนประกันทำให้ความยืนยาวของการซื้อประกันครบตลอด 20 ปี ดูซิว่าการ์ตูนดีขนาดไหน แล้วก็เหมาะกับบริบท ถูกและก็ดี มีค่าน่าอ่าน

วิทยากร : เสริมให้อาจารย์นิดหนึ่ง คือตอนนั้นผมไปเขียนการ์ตูนแอนิเมชั่นการ์ตูนเคลื่อนไหวให้จุฬาฯ เป็นวิชาที่ผมเองยังบอกว่าอย่าว่าแต่เราเลย เขาเป็นอาจารย์นี้เด็กจบปริญญาตรีก็ยังไม่สามารถรู้เรื่องนี้ได้ คือวิชาของภาควิชาวิศวกรรมนิวเคลียร์ เขาบอกว่าจะเอาข้อมูลนิวเคลียร์ พื้นฐานนิวเคลียร์เบื้องต้นไปสอนให้เด็กมัธยมให้เข้าใจ เราเองยังไม่รู้เลยมันคืออะไร และจะเขียนการ์ตูนนิวเคลียร์ได้อย่างไร มองก็ไม่เห็นโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์บ้านเราก็ไม่มี เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าไม่ใช่การ์ตูนนั้นเด็กเขาก็จะไม่สัมผัส ไม่อยากรับรู้ มีทางเดียวก็คือทำนิวเคลียร์ให้เป็นการ์ตูนให้ได้ เราก็ทำเป็นหนังการ์ตูนเขาก็จะเข้าใจ เพราะฉะนั้นการ์ตูนนั้นก็คือการทำสิ่งที่ยากที่สุดให้เป็นสิ่งที่ง่ายที่สุดให้ได้ นี้ก็คือคุณลักษณะของการ์ตูน

ผู้เข้าร่วมเสวนา : คือพยายามตั้งลำดับเหตุการณ์เรื่องการ์ตูนญี่ปุ่นที่เข้ามากระแทกสังคมไทย 3 เรื่องแรก เท่าที่จำได้ โดเรม่อน สแลมดั้ง แล้วก็คำสาปฟาร์โร ๆ เป็นเรื่องแรกที่เข้ามาคุมหัวใจวัยรุ่นไทยทุกแผงหนังสือการ์ตูนตอนนั้น วัยรุ่นไทยจะไปถามอยู่ 2 เรื่อง โดเรม่อนเล่มใหม่ คำสาปฟาร์โรเล่มใหม่ พอหนังสือเช่าต่อคิวกันจองล่วงหน้ากันเป็นอาทิตย์ คำสาปฟาร์โร ตอนนั้นโดเรม่อน ก็เหมือนกัน ถามว่ามันมีอะไรซ่อนอยู่ในนั้น อันที่ 1 ลายเส้นสวย พระเอก นางเอก รูปร่างงดงาม ในเรื่องของโดเรม่อน ก็จินตนาการ กว้างไกลมาก มองทะลุเป็น 10 ปี 20 ปีนะครับ เขียนเมื่อปี 70 คือเมื่อ 32 ปีที่แล้ว ก็มองย้อนให้เห็นว่าจริงอย่างที่ผมบอกเมื่อเช้านี้ ว่าประเทศไทยนี้ถูกปิดกั้นจินตนาการ นักเขียนการ์ตูนไทยนี้อย่างการ์ตูนตัวหนึ่งทำมาเป็นสินค้าประมาณ 5-6 ตัว ที่เคยแถมใน เซเว่นอีเลฟเว่น ได้ตัวเล็ก ปังปอนด์ แบนด์ตัวนี้ดังมาก แล้วก็ต่างประเทศจอง คือเป็นการ์ตูนตัวหนึ่งที่สามารถกระแทกกับโดเรม่อนได้กลาย ๆ แล้วมันค่อนข้างทันสมัย ถามว่าเข้าไปกุมในหัวใจเด็กไหมค่อนข้างจะเข้าไปคุม ปังปอนด์ตอนนี้ 10 กว่าขวบแล้ว ด.ช. ปังปอนด์นี้ ด.ช. นินจาก็โตแล้ว แต่เขาก็ยังเป็นเด็กอยู่ในการ์ตูน นั้นคือถามว่าเกี่ยวกันยังไง ผมเอง ณ วันนี้ก็ยังดูการ์ตูน อยู่เพราะว่าทำงานกับเด็กเร่ร่อน ถ้าไม่คุยการ์ตูน เขาก็เลิกคุยกับเราเลย วันนี้พระเอกของเขา คือดิจิม่อน โปเกม่อน มอนสเตอร์ฟาร์ม ณ ครั้งหนึ่งไปทำนักสืบสายน้ำ โคนันยอดนักสืบ ก็เอาเป็นสื่อในการเปลี่ยน คือสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถามว่าคนไทยทำได้ไหม ทำได้นะครับ คนไทยทำได้ ครั้งหนึ่ง เคยมีการ์ตูนของสังกัด บริษัทขายหัวเราะ หรือยังไงนี้แหละที่เอาไปทำละครช่อง 3 ละครตลกที่ตัวละครชื่อนายหมู ผมยาว ๆ ผมจำชื่อไม่ได้ ในความเป็นจริงมันก็สะท้อนภาพสังคมได้เหมือนกัน ถ้าเราให้โอกาส ณ วันนี้นักเขียนการ์ตูนของคนไทย ถ้าจะสะท้อนภาพจริง ๆ นี้จะคล้าย ๆ กับศิลปินเขียนหนังสือในยุคหนึ่ง จะใช้คำว่าไส้แห้งก็อาจจะแรงไปนิดหนึ่ง แต่ถามว่าการ์ตูนสร้างสรรค์ กับการ์ตูนน้ำเน่า แกก็บอกว่าการ์ตูนวางแผงยุงมากันเป็นฝูงนี้ขายดี ในคนกลุ่มหนึ่งก็ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าบนรถร่วมไม่ว่าจะเป็นรถเขียวรถแดงกระเป๋ารถเมย์หรือคนขับรถเมย์ การ์ตูนเหล่านี้คือสิ่งประเทืองปัญญาเขา รถที่กลับต่างจังหวัด บขส. คนขับอ่านเป็นเพื่อนแก้ง่วง ถามว่ามันสะท้อนภาพอะไรที่บอกว่ามันสะท้อนภาพเรื่องผี เรื่องเซ็กซ์ คืออารมณ์สุนทรี ตรงนี้ให้มองว่าเป็นอารมณ์สุนทรีในแง่บวกเล็ก ๆ ของคนไทย เพราะว่าอย่างในกิจกรรมฝาผนังทุกช่องภาพที่วัดพระแก้ว เราจะดูมุมซ้ายล่าง มุมขวาล่าง มุมบน ไม่ดูตรงกลาง เพราะตรงกลางคือภาพที่รู้อยู่แล้วนั้นคืออะไร นั้นคือสะท้อนภาพสังคม ณ ยุคนั้น แต่ถามว่าเกิดอะไรขึ้น การ์ตูนไทยไม่ดัง กระแทกสังคมไม่ได้ แต่การ์ตูนญี่ปุ่นกระแทก

สังคมได้ ดูจากอะไร วันก่อนไปจ่ายค่าโทรศัพท์เห็นวัยรุ่นผู้ชายไทยคนหนึ่ง ตัดผมม้า แล้วก็ใส่ฟันเหล็ก ใส่แว่นเหมือนออกมาจากการ์ตูนญี่ปุ่นเปะเลย ถ้าใส่เสื้อพระราชทานสีดำ เข้าไปสักนิดหนึ่งเหมือนชุดนักเรียน ม. ปลายของญี่ปุ่นเลย ถามว่าเขามองกระจกแล้วเขาลังเลอยากไปอยู่ฮิโรชิม่า หรืออยากไปอยู่โตเกียว หรือเปล่าแทนที่จะอยู่ Bangkok เขาออกมา ณ วันนี้ คนไทยเราหาไม่เจอแล้ว บางคนหน้าโขกกันมาเปะ เดินมานี่รองเท้ายี่ห้อเดียวกัน กระเป๋ายี่ห้อเดียวกัน เป็นญี่ปุ่นกันไปหมดแล้ว สะท้อนภาพอ่านการ์ตูนเล่มเดียวกัน

วันนี้การ์ตูนส่วนหนึ่งปฏิเสธไม่ได้ เพราะมันเกิดขึ้นจริง ๆ การ์ตูนเกย์กำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักศึกษาผู้หญิงจริงหรือเปล่า การ์ตูนเกย์ครับรักร่วมเพศ ผู้ชาย ๆ รักกัน เราถามว่ามันคืออะไร มันคือการสอนวิชาเพศสัมพันธ์หรือเพศศึกษาอย่างชัดเจน ให้เขาเรียนรู้ตรงนี้ได้ แต่ว่าสังคมไทยปิดกั้นผู้ใหญ่ใจดี แต่ว่ามีความคิดเก่าบางคนอยากจะให้คนไทยเด็กไทยเรียนรู้เรื่องเพศศึกษาปากบอกอยากให้เรียน แต่พอเด็กอ่านการ์ตูนพวกนี้ ออกมาโจมตีต่อต้านผมเลยบอกว่าความจริงมันไม่แฟร์เท่าไร เปิดให้เขาได้เรียนรู้ อย่างที่อาจารย์บอกนั่งดูการ์ตูน กับครอบครัว แต่ผู้ใหญ่ควรจะเสริมสติ นอกจากให้สตางค์ไปซื้อการ์ตูนแล้วนี้อ่านการ์ตูนเล่มเดียวกับลูกดูการ์ตูนเรื่องเดียวกับลูก แล้วให้สตินอกจากให้สตางค์อย่างเดียวไม่พอหรอกครับ ณ วันนี้ต้องให้สติด้วยว่ามันเป็นอย่างไร เพราะว่ากะเทยคนแรกของโลกคืออดัม ทอมคนแรกของโลกคืออีฟนะครับ นั่นคือเรื่องจริง ผมเคยไปจัดกิจกรรมให้โรงเรียนวัดสุทธิ 600 คน มีเด็กที่เป็นผู้ชาย 100 % 150 คน มีบางคนเป็นกะเทยจริง ๆ 200 คนอะไรอย่างนี้ กะเทยออกอาการ กะเทยแอบ ๆ อีก 100 กว่าคน ผู้ชายที่มองผู้ชายสวย อันนั้นมีความเป็นเกย์อยู่ 40 % ในร่างกายของคุณ ถ้ามองผู้ชายที่แต่งตัวสวย ผู้ชายคนนี้สวยจังเลย แล้วมองแบบจิตปฏิพัทธ์นะครับ นะแหละคือจิตเป็นเกย์เล็ก ๆ อยู่ 40 % เพราะฉะนั้นผมบอกว่าการเรียนรู้เรื่องนี้ผ่านการ์ตูนนี้บางครั้งเขาก็เป็นแฟชั่นที่สนุกสนาน การ์ตูนไทยน่าจะให้โอกาส การ์ตูนชัยพฤกษ์ ยังเคยได้อ่านอยู่ยังมีอยู่ 2 เล่ม ฝ่าแฝด ชัยพฤกษ์การ์ตูน กับ ชัยพฤกษ์วิทยาศาสตร์ ผมไม่แน่ใจเล่มสุดท้ายตอนผมอายุสัก 10 กว่าเลิกมาประมาณ 10 กว่าปีนะครับการ์ตูนชัยพฤกษ์ นั้นแหละครับเล่มสุดท้ายอ่าน คือเป็นคนที่ติดชัยพฤกษ์มากกับการ์ตูนหนูจำเพราะว่ามันจะมีเรื่องราวที่แฝงอยู่ แล้วทันสมัยเป็นการ์ตูนที่ update มากพอ ๆ กับปังปอนด์ตอนนี้นะครับมีเหตุการณ์อะไรในสังคมมีการ์ตูนเรื่องใหม่ ๆ ในสังคม เขาจะโปรยปกเลย แล้วก็เขียนสถานการณ์ คำพูดของผู้ใหญ่ในสังคมบางช่วงเขาก็จะเอามาเป็นคำพูดของเด็ก แซวกันเหมือนกับการ์ตูน 4 ช่อง ไทยรัฐตอนนี้นะครับ นักเขียนการ์ตูนตอนนี้กลายไปอยู่ล้อการเมืองซะส่วนใหญ่ แต่นักเขียนการ์ตูนสำหรับเด็กนี้กำลังจะตายหายใจอยู่เหมือนกับจมูกพันน้ำอยู่นิดเดียวนะครับ ต้องช่วยกันอย่างน้อยคือช่วยกันอ่าน ท่านอาจารย์โอมทำฟื้นชัยพฤกษ์เมื่อไร ผมยินดีเป็นสมาชิกอีกคนหนึ่งครับ

วิทยากร : ชัยพฤกษ์ที่มันตาย มันก็ตายเพราะญี่ปุ่นนี้แหละครับ เพราะว่าก่อนหน้าที่ชัยพฤกษ์รุ่งเรือง ช่วงนั้นการ์ตูนญี่ปุ่นยังเป็นการ์ตูนหนังทีวีไม่ใช่การ์ตูนที่จะมีเรื่องหลากหลายแบบที่พวกเราอ่าน มันก็ยังไม่แรงเท่าพอเกิดมากขึ้น ๆ การ์ตูนชัยพฤกษ์เองก็ถดถอยลงจนอยู่ไม่ได้ก็สูญเสียชีวิตไป มันไม่เหลือแล้วนะครับ สำหรับการ์ตูนที่เป็นนิตยสาร สำหรับเด็กไทยจริง ๆ ก็ไม่มี

ผู้เข้าร่วมเสวนา : จริง ๆ มองว่ามันคงจะต้องให้อาจารย์ขวัญมีการย้อนรอยประวัติศาสตร์ แต่ดิฉันกำลังมองว่าความจริงการ์ตูนนี้คือ เมนูหลักของการอ่านของวัยรุ่นไทย ณ ปัจจุบันนี้ เพราะว่านอกจากตำราเรียนแล้วนี้นะค่ะก็จะทำให้เขาก็พบว่าเด็ก ๆ เราไม่ว่าจะเป็นตอนปลายสายอาชีพ หรือว่าตอนต้นวัยรุ่นวัฒนธรรมการอ่านของเขาคือการ์ตูน ที่ยังคงรูปของวัฒนธรรมการอ่านอยู่ ขณะที่คนที่จบการศึกษาแล้วนี้ การศึกษาตลอดชีพ วัฒนธรรมการอ่านของเขาก็คือการอ่านการ์ตูนนี้แหละค่ะ กระสือ กระหังนี้แหละ แล้วก็คู่สร้างคู่สม ชีวิตจริง อะไรอย่างนี้ค่ะที่ยังมีการอ่านอยู่บ้าง จากการที่เราลงไปเซอร์เวย์เล็ก ๆ นี้ไม่อย่างนั้นการอ่านนี้จะหายไปเลย ไม่นับหนังสือพิมพ์ เพราะฉะนั้นเราคิดว่าความจริงตรงนี้เราคงต้องคงรูปการเรียนรู้ การรับข่าวสารเอาไว้ เพียงแต่ว่าจะใส่สาระเข้าไปยังไงเท่านั้นเองให้มันดำรงอยู่ เราคงไม่ติดว่าเราคงจะไปฟื้นสตรีสาร ภาคเด็ก หรือสกุลไทยภาคเด็ก หรือชัยพฤกษ์ภาคเด็ก แต่จะทำยังไงให้บริบทแห่งการอ่าน การเรียนรู้ผ่านการอ่านซึ่งมันอ่านซ้ำหลาย ๆ ครั้ง ความคิดก็แตกฉาน ดูโทรทัศน์ครั้งเดียวบางทีมันแวบไป ก็

เร็ว บริบทของความเร็ว ชีวิตมันเร็วอยู่แล้วนะ ทำไงให้มันไตร่ตรองมีสติ เมื่อกี้คุณนทีบอกว่าพ่อแม่อย่าให้แต่สตางค์ ให้สติด้วย แกก็ไม่มีด้วยพ่อแม่ จะให้ที่ไหน ให้สตางค์มันง่าย สติพ่อแม่ก็ไม่ค่อยจะมีแล้วไม่รู้จะให้ลูกได้ยังไง ถ้าได้อ่านซ้ำหลายครั้งสมมุติลองดูที่ไม่ใช่ตำราเรียนนะ อ่านตอนนี้กับอ่านตอนอยู่ปีต่อไปนี้ไม่เหมือนกันนะ หนังสือเล่มเดียวกันประสบการณ์ที่เปลี่ยนผัน เพราะนั้นการอ่านนี้มันมีเสน่ห์ มีลีลา แต่การให้บริบทของการอ่านคงรูปอยู่เป็นการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่งถึงแม้จะผ่านการ์ตูนหรือผ่านอย่างอื่นก็ได้นะค่ะ ที่หนังสือที่จับต้องได้พกพกได้ ขออนุญาตอ้างต่างประเทศสักครั้งไปไหน ๆ เขาจะมีพ็อกเกตบุคใส่กระเป๋าไว้ ถึงเวลานั่งรอก็ใช้เวลานั้นในการอ่าน ของเรานี้บางส่วนก็คือนั่งเมาส์กันนั่งบ่นกันเป็นการทอกช์ออฟเดอะทาวร์จะไม่นิยมการอ่าน ทำยังไงถึงจะให้เด็ก ๆ ถึงจะพกการ์ตูนก็พกไปเถอะ แล้วก็นั่งอ่านให้เขาเสพ ให้เขาใช้เวลาตรงนั้นให้มีสติไม่ใช่ไปคลุ้มคลั่งบ่นคนนั้นบ่นคนนี้ คือฝึกทักษะในการวิพากย์แต่ไม่ต้องตลอดวัน ฝึกทักษะในการอ่านบ้าง ดิฉันคิดว่าการ์ตูนนี้ก็จะเป็นสื่อเป็นยุทธศาสตร์ที่ทำให้เด็ก ๆ ไทยเราในวัยนี้ยังมีการอ่านอยู่ อ่านแล้วอาจจะต้องมาเปิดคอลัมภ์เข้ามาชี้ ๆ กันดูว่าเด็กกรุงเทพฯอ่านแบบนี้ เด็กชนบทเขาอ่านกันแบบนี้เกิดการปะทะสังสรรค์กับเด็กกรุงเทพฯ กับเพื่อนที่อ่านรามเกียรติ์แล้วรู้เรื่องเลย ให้เพื่อนที่อยู่โน้นตรังมาเล่าให้ฟัง เขาอาจจะเล่าได้ดีกว่า แต่ว่าเราอาจจะไป มันดีอย่างโน้นดีอย่างนี้และมีความคิดริเริ่มนะ เด็กตรังก็อาจจะเซอร์ไพรส์ แต่ทำยังไงให้เด็กรู้จักอ่านแล้วเอาสาระมาคุยมาให้มันหลากหลาย และให้มันเปิดกว้าง ผ่านคนในวัยเดียวกัน แล้วอาจจะมีคนต่างวัยมาเล่าประสบการณ์ให้ฟังว่าสมัยก่อนเราอ่านแบบนี้นะ มันมีมุมมองกันยังไงเรามาแชร์กัน โดยที่ไม่มีวัยเป็นตัวกั้น ดิฉันว่าตรงนี้มันก็อาจจะไม่ต้องมานั่งทวนความหลังกันมากเกินไปแต่ว่ามันคงดำเนินให้คงอยู่ในรูปของบริบทที่เปลี่ยนไป

วิทยากร : เท่าที่ผมฟังการพูดคุยตรงนี้นะครับ อาจจะมีแฟนพันธ์แท้ขั้วหนึ่งในอดีตแล้วก็ปัจจุบัน แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว สาระของการ์ตูนนี้มันน่าจะมา ผมจะไม่มองถึงในเรื่องของรูปแบบหรือว่าสไตล์ สมาคมการ์ตูนไม่เคยกีดกั้น จริงอยู่ถึงจะใช้ชื่อว่าสมาคมการ์ตูนไทย แต่ว่าเรายังนิยมการ์ตูนญี่ปุ่นว่าที่จริงแล้วการ์ตูนญี่ปุ่นนี้ถูกสร้างโดยคนไทยส่วนหนึ่ง แล้วก็นำฉายในเมืองไทย อย่างดราก้อนบอลนี้เป็นทีมของคุณเอกเป็นคนสร้างนะ แล้วก็ส่งไปทำเทคนิคที่ญี่ปุ่นแล้วก็กลับมาฉายเมืองไทย แต่คนก็ไม่ปรากฏนามว่า ก็นั้นคือการ์ตูนญี่ปุ่นก็ลองพลิกดูหนังสือไทยคอมมิคส์ ก็เป็นอีกหนึ่งกรรมการอยู่ในสมาคมการ์ตูนไทย คือคุณวรวุฒิ วรวิทยานนท์ เป็น บก. นะครับ แต่ปรากฏว่าหนังสือทั้งเล่มนั้นเป็นสไตล์ญี่ปุ่นล้วน ๆ คือหนังสือการ์ตูนตาหวาน สไตล์ญี่ปุ่นล้วน ๆ แต่เขียนโดยฝีมือคนไทยทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจุดนี้เขาก็ไปจับจุดขายได้ว่า การ์ตูนญี่ปุ่นนี้กำลังเป็นตัวที่เป็นสากล ดังนั้นผมกำลังมองว่ามันอยู่ที่สาระอยู่ที่การสอดใส่ตรงนั้น ควรจะเป็นญี่ปุ่น เป็นไทย เป็นเทศ เป็นอะไรก็แล้วแต่ ๆ สาระต่างหากมันส่งเสริมอย่างที่อาจารย์พูด การ์ตูนก็เป็นเรื่องของพื้นฐานในการส่งเสริมเรื่องของการอ่านนะครับ ส่งเสริมในด้านจริยธรรมคุณธรรมและส่งเสริมในเรื่องของพฤติกรรมบางอย่างที่จะลอกเลียนมาจากการ์ตูน อย่างที่น้องพูดตะกี้การแต่งกายก็ตามการบริโภค วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สิ่งเหล่านี้มันก็ก่อให้เกิด บางครั้งมันอาจจะสวนทางกับสังคมไทย ตัวอย่างเช่นบางทีตัวการ์ตูนนี้มีการช่วงชิงกันให้ได้มาซึ่งอำนาจโดยไม่คำนึงถึงเรื่องคุณธรรมจริยธรรมมีการเข่นฆ่าอะไรต่าง ๆ มีซ่อนเงื่อนมีกลยุทธ์ มีอะไรอย่างนี้นะครับ เด็กก็นำมาใช้ อย่างเดินผ่านพ่อแม่บางทีก็ไม่มีคาราวะ จริง ๆ แล้วก็ไม่ใช่ความผิดโดยข้อเท็จจริงแล้วนะครับ เพราะฉะนั้นผมจะมองที่สาระเป็นอันดับหนึ่งในส่วนของสมาคมการ์ตูนแล้วก็วัตถุประสงค์คือ เราจะมีการส่งเสริมการ์ตูนทุกรูปแบบที่มีการสร้างสรรค์ แล้วมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับงานวิจัยด้านการ์ตูนแล้วก็ส่งเสริมบุคลากรในส่วนที่จะไปพัฒนาในด้านการผลิตก็ตามในเรื่องจองความคิด แล้วก็มีการส่งเสริมในส่วนของการทำกิจกรรมการ์ตูนให้ฟื้นฟูแล้วก็ในเรื่องสื่อ ๆ ที่จะนำไปใช้ผมกำลังมองว่าที่คุณโอมพูดเมื่อกี้ เวลาที่เรากำลังถกกันว่าการ์ตูนที่เป็นเล่มนะครับในท้องตลาดจริง ๆ แล้วมันก็เป็นสื่ออย่างหนึ่ง แต่ว่าเป็นหนังสือที่ตอบสนองความบันเทิงแล้วก็มีสาระบางส่วนแต่โดยข้อเท็จจริงนี้ หน้าที่ของการ์ตูนเขาจะไปโลดแล่นอยู่บนฟิล์มบ้าง ในหนังสืออ่านประกอบบ้างแล้วก็อย่างแม้กระทั่งคุณโอมทำการ์ตูนเรื่องของเกี่ยวกับนิวเคลียร์อย่างนี้เป็นต้นนะครับ แทนที่จะเป็นการ์ตูนไทยหรือเทศไม่สำคัญ ๆ อยู่ที่สาระของมันแล้วก็อยู่ที่ว่าสำคัญเราจะสร้างมัสคอสตัวนั้นขึ้นมาหรือฮีโร่ที่ให้เด็กชอบตรงนั้น ก็

สามารถที่จะจูงใจเด็กได้ มีอยู่สมัยหนึ่งเราสร้างเป็นการ์ตูนรณรงค์เรื่องโปกัสนะครับ โดยต้นไม้ขึ้นมามาสร้างแบบเป็นรูปของการ์ตูน ต้นไม้ก็มีเจาะตามีปากมีหูมีจมูก เด็กก็ชื่นชอบ เพราะฉะนั้นผมมองว่าการ์ตูนมันถูกนำไปใช้ในสื่อต่างๆ มากมาย แม้กระทั่งตัวสินค้ามันไม่จำเป็นว่าจะต้องอยู่ในหนังสือที่จะต้องมาดูกันว่าเรื่องราวจะเป็นเรื่องเซ็กซ์อะไรต่าง ๆ นี้ จริง ๆ ประโยชน์ของมันมหาศาลที่ทำตรงนั้น เพราะฉะนั้นสมาคมจึงมองตัวนี้เป็นหลัก ถ้าเกิดน้อง ๆ หรือใครก็ตามที่มีแนวคิดอย่างนี้นะครับคือผมได้ทำงานวิจัยเรื่องหนึ่งให้กับกระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมของช่อง 7 ก็ได้ทราบว่าเด็กไทยนี้ เราไปดูเรื่องเวลาการบริโภคการ์ตูน เราดูรูปแบบที่เขาชอบ เขาชอบอย่างไร เราก็จะพบว่าส่วนใหญ่เขาจะชอบเป็นลักษณะที่การ์ตูนที่ไม่ค่อยมีเหตุมีผลเท่าไรนัก เป็นตัวการ์ตูนที่ขึ้นมามันไม่มีเหตุผลมันจะมายังไงก็ช่าง ไม่ใส่ใจตรงนั้นเพียงแต่ว่า รู้ว่าชอบอย่างนี้อธิบายไม่ได้ในจุดนั้นนะครับ คือยังเป็นส่วนใหญ่คือจะสนองในด้านอารมณ์มากกว่านี้ ถ้าการ์ตูนที่เป็นเรื่องเป็นราวจริง ๆ เขาจะไม่ค่อยใส่ใจแล้วเวลาการบริโภคเขาก็จะบริโภคในช่วงเช้า ๆ ของวันหยุด เพราะฉะนั้นเขาก็จะจับจริตตรงนี้ได้ว่าจะสังเกตภาพยนตร์เด็ก เขาจะมาฉายในช่วงเช้า คือเขามีข้อมูลพวกนี้อยู่ แม้กระทั่งตัวการ์ตูนเหมือนกันมีอยู่เรื่องหนึ่ง เขาเรียกว่าผู้พิทักษ์โลกของที่เขาสร้างขึ้นมานี้ ตัวละครของเขาเหมือนฝาแฝด เด็กไม่ชอบ พอผมทำวิจัยตรงนั้นออกมาปรากฏว่าลักษณะตัวละครนั้นไม่แตกต่าง ไม่มีบุคลิกผมก็บอกว่าบุคลิกของตัวละครนั้นไม่แตกต่าง ไม่จับใจ อย่างตัวอย่างเช่น โดราเอม่อนวงกลมอย่างเดียว แค่นั้นก็เป็นตัวละครได้ หรือตัวผอม ๆ ให้จดจำง่าย แล้วทีนี้เขาเขียนเหมือนพี่น้อง เหมือนหน้าตาคล้าย ๆ กันหมด นี้คือจุดอ่อนของการ์ตูนไทย แต่ว่าในส่วนบริบทของมันนี้มันสามารถนำไปใช้กับอะไรต่ออะไรได้เยอะแยะมากมาย เพราะฉะนั้นสมาคมก็เปิดกว้างนะไม่ได้ไปกีดกั้นว่าการ์ตูนไม่รับไม่ใช่ เพราะฉะนั้นที่น้อง ๆ พูดบรรดานักศึกษาทั้งหลายที่เสนอมาเราก็ฟังไว้ถึงข้อมูลที่เราจะต้องนำไปวิเคราะห์แล้วก็อาจจะต้องมีการสัมมนาระหว่างการ์ตูนในที่ปัจจุบันกับอนาคตจะเป็นอย่างไร คงจะต้องเชิญพวกเรา

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ขอบพระคุณมากเลยได้ความรู้มากที่สุดแล้ว ตนเองไม่มีความรู้พยายามที่จะคิดอย่างที่ท่านวิทยากรว่าสาระเป็นเรื่องที่สำคัญ ดิฉันเห็นด้วยแต่ว่าไม่ทราบว่าในเมืองไทยนี้ที่เกี่ยวกับเรื่องการ์ตูนไม่ใช่ที่เป็นคอมมิดส์นี้เป็นประกอบเรื่องมันมีสาระหรือเปล่า ตอนนี้กลับมาสอนความรู้สึกที่สอนที่รังสิตรู้สึกว่าเด็กพยายามจะเอาอะไรบางอย่างซ่อนข้างล่าง ก็เลยขอดูเลย ประมาณ 30 ในที่สุดก็เลยบอกว่าให้เอาสิ่งที่เขา หลายคนที่ซ่อนนี้ให้เอาขึ้นมาวาง ก็ปรากฏว่าเป็นกบการ์ตูนเคโระ ตอนหลังก็เลยได้ความรู้จากเขาว่ามันคืออะไร แต่สิ่งที่ดิฉันแปลกใจมากหลังจากนั้นก็คือว่าเคโระเหล่านั้นนะค่ะ แพงมากเลย ผ้าเช็ดหน้าเคโระผืนหนึ่งเป็นร้อย ๆ แค่ปิดหน้ากับกบ แล้วเมื่อมีเคโระที่ทำในเมืองไทยก็ถามว่าเด็กทำไมไม่เอา เขาก็บอกว่าดูก็รู้ว่าของปลอมเพราะว่าต่างกัน ต้องเอาของแท้แล้วตรงนั้นอยากจะให้สังเกตว่าสาระหรือไม่ มันอาจจะเป็นแฟชั่นอะไรสักอย่างซึ่งดิฉันยังตีไม่ออกนะค่ะว่าคืออะไรแน่ที่นี้ก็กลับมาดูว่าสาระอย่างที่น้องพูดนะค่ะ ว่าเมื่อก่อนสมัยก่อนตุ๊กตาซึ่งเป็นรุ่นกับเด็กอันนั้นเราเรียกว่าการ์ตูนตุ๊กตาแต่อันนั้นดิฉันมองว่ามีสาระและสาระนั้นคือครอบครัว ๆ ของคุณ พิมล กาลศรี ซึ่งเป็นคนวาด แล้วเป็นครั้งเป็นคราวที่คุณพิมลจะเอาลูกทั้ง 4 คน แล้วให้เราเห็นว่ามีตัวตนจริงทั้งหนูนิด หนูไก่ หนูหน่อย หนูแจ๋ว นะค่ะ แล้วในเนื้อเรื่องมันทำให้เราชอบเพราะว่าเราคล้าย ๆ ได้ตามครอบครัวนี้ว่าทำอะไร มีกิจกรรมอะไรบ้างแต่งตัวเหมือนเดิม หัวจุกหรือทรงน้ำพุ มันน่ารักมากเลย พอหลังจากที่มันเจ๊งไปนี้จริง ๆ แล้วมีอย่างอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งดิฉันไม่ทราบว่าประเทศอื่นจะมีอย่างนี้หรือเปล่า เกิดเหตุคุณพิมลทำอะไรบัดสีตั้งแต่นั้นมาตกเลยค่ะ เพราะฉะนั้นดิฉันคิดว่ามันยังมีเรื่องอะไรบางอย่างที่นอกเหนือไปจากสาระ งานเขาดีมากค่ะหลังจากนั้นก็จะมีหนูแจ๋ว มีเบบี้อะไรออกมานี้ลักษณะจะสู้กันไม่ได้เลย เพราะว่ามันจะมีภาพที่เป็น 2 แง่ 2 ง่าม เพราะไม่มีเรื่องแกนกลางที่เป็นเรื่องของครอบครัวนี้ให้เราดูมันหายไปเลย ทีนี้ที่ดิฉันมาคิดตอนนี้อีกอย่างก็คือว่า หนังสือที่ดีมากตอนนี้ของต่างประเทศเด็กยุคนี้ตัวดิฉันเองก็ยอมรับเมื่อไม่นานมานี้ เขาบอกว่าเวลาก่อนนอนจนเดี๋ยวนี้ก็ยังคงอ่านวินนี่เดอะพูล ซึ่งตัวเองชอบมาชอบตั้งแต่เรียนอยู่ที่โน้นจนเดี๋ยวนี้ก็ชอบอ่านกี่ครั้งก็ยังชอบอยู่ร้อยครั้งก็ชอบพันครั้งก็ชอบ เพราะว่าทุกครั้งที่จับอ่านมันได้ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตเสมอไปเลยค่ะ แม้ว่าตัวเดิมนั่นแหละชินแล้วมาถามเด็ก ๆ เดี๋ยวนี้ก็ชอบพลูนะค่ะ กระป๋องก็เป็นพลู ถ้วยกาแฟก็เป็นพลู

ดินสอก็เป็นพลู แต่ขอโทษนะค่ะไม่มีใครอ่านเรื่องนี้ไม่ได้รู้เรื่องเลย เพราะว่าหนังสือเล่มนี้แปลเป็นภาษาไทยแล้วไม่ได้เรื่อง มันต้องอ่านเป็นตัวภาษาอังกฤษแต่เขาคลั่งพลูอย่างเดียว อันนี้ไม่ทราบว่าเกิดอะไรขึ้น สำหรับตัวดิฉันเองซึ่งเป็นผู้ใหญ่ระดับนี้คิดว่า ณ จนบัดนี้นะค่ะ ถึงแม้ว่าจะไม่มีความรู้ในเรื่องที่เขาพูดกันแล้วไม่เคยเจาะเข้าไปดูเลย ถามว่าดูไหมก็ยังกดช่อง 26-27 27 กะแล้วว่าต้องดูป๊อบอาย ต้องดูฟิสโตน ถามว่าทำไมถึงชอบป๊อบอายก็บอกไม่ถูกมันมีความรู้ชอบ อันนี้เป็นสิ่งที่ชวนให้ดิฉันคิดมาก แต่มีข้อหนึ่งที่ดิฉันอยากเรียนถามจริงๆ เพื่อความรู้นะค่ะ จะถามว่าถ้าเราจะสร้างหนังการ์ตูนหรือแม้แต่จะสร้างคอมมิคส์จากเรื่องเดิมของไทย เรามีเรื่องอันใดที่นอกจากสุดสาครบ้าง เพราะข้อนี้เคยถามคุณประยุทธ์ เงากระจ่าง ที่เป็นคนทำ ก็คือรู้สึกว่าไม่มีคนทำเลยของไทยที่ควรจะเอามาทำแม้ในเรื่องพระอภัยมณีจะดึงสินสมุทรไม่ได้ ดึงได้แต่สุดสาคร ถ้าสมมุติว่าจะดึงเอากัณหาชาลีก็ยังไม่ได้ เพราะเด็กดูแล้วอาจจะไม่เข้าใจความรู้สึกที่พ่อให้ลูกไปเด็กจะไม่เข้าใจ หรือจะเอาเด็กที่น่ารักมาก ๆ อย่างเช่นในพระรสอย่างในเรื่องชนไก่มันก็ไม่ได้อีกเหมือนกันมีดวักลูกตา อยากเรียนถามตรงนี้ค่ะ

วิทยากร : ก็เป็นปัญหาของนักเขียนหลายคน อย่างคำถามของอาจารย์นี้ไม่ใช่แต่หนังการ์ตูน ๆ เวลาเราพิมพ์เรื่องของวรรณคดีไทยเก่า ๆ เป็นสิ่งที่บางที่แทบจะเดินทางกันยากลำบากเพราะมันจะเสนอภาพของการเข่นฆ่าแย่งชิง เรื่องชู้สาวอยู่ในวรรณคดีไทยอยู่ทุก ๆ เรื่อง อย่างวรรณคดีไทยที่ถูกยกย่องว่าดีมากอย่างรามเกียรติ์ เด็กก็จะไม่รู้เรื่อง เรายังไม่ค่อยรู้เรื่องเลย ก็ยากที่จะเขียนอย่างที่อาจารย์พูดเมื่อกี้ ตอนนี้มีคนเอาสินสมุทรไปทำแล้ว แต่ผมคาดว่ามันจะต้องเป็นการเขียนบทใหม่ให้แบบมี concept ที่ ไม่ซับซ้อนเข้าใจง่าย คือจะต้องเขียนบทใหม่แน่นอน เพราะว่าถ้าเดินตามวรรณคดีก็อาจจะอย่างที่อาจารย์พูดเรื่องสาระมันอาจจะห่างไกลจากความมีสาระมาก เพราะว่ามันเป็นเรื่องประโลมโลกจะเยอะ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : สุดสาครนี้เขาอ่อนหวาน แต่บุคลิกของสินสมุทรนี้พอขึ้นมา สินสมุทรบุตรยักษ์มักโมโห

วิทยากร : ตอนนี้ก็กำลังสร้าง อาจารย์ต้องได้ดูเขากำลังสร้างอยู่เป็นทีมงานที่อยู่ในบริษัทผม แล้วก็เรื่องวรรณคดีทั้งหลายที่อาจารย์พูดถึงตอนนี้ ช่อง 3 เขาจองคิวทำหมดแล้ว คือเขาจะทำวรรณคดีไล่ที่ดัง ๆ คือผมมองดูนะสมมุติว่าเรามองจากสายตาของการทำการตลาดหนังการ์ตูน เมื่อช่อง 3 ทำวรรณคดีนี้ ช่อง 7 จะไม่ทำ เพราะจะเป็นการตามเสียเครดิตเขาเพราะนั้นช่อง 3 นี้มีสิทธิ์ที่จะจองวรรณคดีทุกเรื่องมาทำในเวลานี้ เพราะฉะนั้นอาจารย์อาจจะได้ดูแต่อาจจะเป็นเวอร์ชั่นที่ถูกใจน้อง ๆ มากกว่าถูกใจผู้ใหญ่เพราะเขาจะนอกบทเยอะ ซึ่งเขาจะทำบทเพื่อให้ขายได้ไม่ได้ทำเพื่อดำเนินตามท้องเรื่องเดิม ดูง่าย ๆ ก็ดูสังข์ทองก็ได้ว่ามันไม่ใช่เนื้อหาสาระเดิมเท่าไร แต่ว่าก็ไม่ผิดเขาหวังที่จะทำการตลาด ถ้าพูดถึงในเชิงธุรกิจนะครับ ผมคิดว่าถ้าให้ผมได้ทำหนังการ์ตูนผมก็ว่าจะเอาวรรณกรรมสมัยใหม่มาทำวรรณกรรมสำหรับเด็กสมัยใหม่ แต่ผมมีความเข้าใจอย่างนี้นะครับอาจารย์ ญี่ปุ่นปรับทำไมเขาถึงทำอย่างนี้อาจารย์บอกว่าเดโระ ไม่มีสาระ หรืออะไรที่ไม่มีสาระ ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมเขาถึงดู แต่ต้องดูว่าเมืองไทยนี้มันเพิ่งเกิดการ์ตูนเพราะฉะนั้นเขาจะเก็บกวาดในสิ่งที่เขายังไม่ได้ทำ เหมือนกับของตาย เขาจะทำของตายก่อน ญี่ปุ่นตอนนี้ที่เขาโด่งดังเขาจะทำอะไรก็ได้แล้ว ก่อนหน้านี้เขาจะทำพื้นฐานก่อน ไปทำนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นทำเรื่องเกี่ยวกับตัวเขาเอง ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ทุกอย่างเขาจะทำของเขา แต่เวลานั้นเพียงแต่เราไม่รู้ ณ วันนี้เราก็เหมือนเขา เราก็ทำตัวของเรา ทำนิทานวรรณคดีไทยคือเรากำลังเก็บเอาของเก่ามาทำมันพัฒนาไปได้ มันเริ่มที่จะก้าวไปสู่การคิดเรื่องเอง เขียนเรื่องเองแต่งเอง ผมว่ามันจะเป็นสเต็ปตามนี้นะครับ คือมันเพิ่งเกิด

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ถ้าสมมุติว่าเรานึกถึงการ์ตูนญี่ปุ่นที่ดิฉันชอบมากแล้วก็มีพื้นฐานก็คือ เณรน้อยเจ้าปัญญา เขาก็สามารถที่จะใส่เรื่องได้เลย กี่ร้อยเรื่องก็ได้ เราไม่มี

วิทยากร : อาจารย์ลองดูเรื่องที่ว่าของเราก็มีอย่างศรีธนนต์ชัยเพราะอะไร แก่นของเรื่องนี้มันคล้ายกันมากเลย แต่วิธีการนำเสนอ การเขียนบท แล้วให้คนดูแล้วไม่รู้สึกว่าเป็นคนเจ้าเล่ห์เอาแต่ได้เขาทำได้ เขาเขียนบทได้ดีแต่เราไม่มีใครคือเวลาเราคิด มีคนจะทำนะครับศรีธนนต์ชัยแต่ว่ามันยังไม่ถึงขั้นตอนสุดท้ายที่มันจะเริ่มทำได้ ผมดูแล้วว่าเพราะมันจะเป็นการสร้างให้เด็กเป็นคนที่ไม่เหมาะจะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตที่ดี เราก็จะปฏิเสธเลยว่าเราไม่ทำเรื่องศรีธนนต์ชัย ก็เป็นแบบนี้ แก่นเดียวกัน วิธีการก็คือเจ้าเล่ห์เหมือนกัน แต่เขาเพื่อที่จะสร้างสรรค์เขาใช้ธรรมะเข้ามา แต่เรื่องนี้พอบอกเรื่องแล้วเขาคิดว่าเขาขายได้นะครับอาจารย์ ศรีธนนต์ชัยเป็นเรื่องที่พอบอกเรื่องไปขายได้เลย เพราะว่าคนดูไม่แคร์เรื่องของสาระสำคัญ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ปัญหาที่พี่ขวัญพูดนะค่ะ มันตรงกันว่าเคยคิดที่จะทำพระอภัยนี้เขียนบทไว้แล้วค่ะ ตรงช่วงของครอบครัวศรีสุวรรณ สหัสสะชัย กับเสาวคนธ์ เป็นครอบครัวที่ดีมาก ทำไมจะไปเอาครอบครัวเจ้าชู้อย่างพระอภัยใช่ไหมค่ะ เมียยักษ์เมียอะไรหมดปลาก็ไม่เว้น น่าจะคุยถึงศรีสุวรรณเป็นครอบครัวที่เดียวนี้ ศรีสุวรรณนี้เป็นน้องชายเห็นไหมค่ะสายเลือดเดียวกันกับพระอภัย แต่ประพฤติดี มีเมียคนเดียว มีลูกน่ารัก แล้ว 2 คนนี้ ทั้ง เสาวคนธ์ และ หัสสะชัย ที่จริงแล้วเก่งทั้งคู่ ดีทั้งคู่ เป็นเด็กที่ รู้จักแยกแยะดีชั่วดีด้วย ทำไมไม่จับตอนนี้มั้ง หัสสะชัยเฉย ๆ เขียนบทเขียนยังไม่ทันจบดีเลยค่ะ เขียนไปได้ 2-3 บทก็ตายไป ก็เลยอยากจะหาใครที่สานต่อแล้วเราคิดว่าถ้ามีตังค์บอกแล้วหลาย ๆ คนกลัวไม่กล้าเขียนเริ่มจากเขียนบท เพราะเราจะนำเสนอตรงนี้ ทีแรกอยากจะทำแอนเมชั่น ตีตลูกคิดไม่ไหวเงินก็น้อย

วิทยากร : ช่อง 3 ช่อง 7 ช่อง 9 ทุกช่องนี้ ถ้าเราไม่มีความรู้จักลึกซึ้งภายในนี้ ทำธุรกิจเข้าไม่ได้ ถึงจะมีของดีก็เข้าไม่ได้นะครับมันยากเป็นเรื่องทางธุรกิจ เราเป็นเหมือนกับคนผลิต เราคิดว่าสินค้าเราดีที่สุดแต่เงื่อนไขยังไม่พอที่จะไปต่อสู้ทางธุรกิจ คือต้องมีองค์กรที่เราจะรู้จัก คือสร้างงานที่ดีต้องเผยแพร่ได้ด้วย อย่างถามนักศึกษานี้ถ้าเป็นการ์ตูนไทยในความคิดเขาควรจะเป็นเรื่องอะไรที่ควรจะนำมาทำ

ผู้เข้าร่วมประชุม : คือพี่ขวัญอยากเสนอซ้ำกับของอาจารย์แล้วก็คุณโอมให้ทำเถอะค่ะ เพราะพ่อของเสาวคนธ์ กับหัสสะชัยคือสุริโยทัย ชื่อ สุริโยทัยค่ะ ครอบครัวของสุริโยทัยนี้น่ารักมาก

ผู้เข้าร่วมเสวนา : มองว่าถ้าเราจะสื่อสาระที่การ์ตูนที่มันได้กลิ่นไอญี่ปุ่นเข้ามาเยอะ ถ้ามากลิ่นไอไทยในมุมมองของผู้บริโภค ณ วันนี้ มองว่าทิศทางไหนไม่จำเป็นต้องระบุชื่อมันควรจะไปในแนวไหนถึงจะดีกับผู้บริโภคมันควรจะไปแนวไหนถึงจะมีผู้บริโภค

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อย่างเด็กทุกวันนี้การที่จะหยิบหนังสือขึ้นมาอ่านสักเล่มการผ่อนคลาย ก็เหมือนว่าถ้าอ่านไปอย่างที่อาจารย์บอกว่าขึ้นรถก็อ่านหนังสือไป ก็เลยอยากจะให้มันมีอะไรที่เป็นสาระขึ้นมานิดหนึ่ง

วิทยากร : ต้องให้เขาซึมซับโดยที่ไม่รู้ตัว

ผู้เข้าร่วมเสวนา : อันนั้นเป็นลักษณะเฉพาะเป็นเสน่ห์ของการ์ตูนอ่านแล้วรู้สึกสนุกเพลิดเพลินฮอร์โมนความสุขหลั่งพร้อมที่จะรับรู้

ผู้เข้าร่วมเสวนา : มีการ์ตูนอมตะอยู่เรื่องหนึ่งที่เอามาเขียนหลายเวอร์ชั่นมากทั้งไซอิ๋วยุคอนาคตที่ขี่จรวดแทนขี่เมฆอะไรต่าง ๆ ผมมองว่าจริง ๆ มันประยุกต์ได้ เอาวรรณคดีไทยมาประยุกต์ให้มันร่วมสมัย อย่างเรื่องตอนนี้น่าแปลก

หนังไทยเรื่องหนึ่ง คือไกรทองนะครับ วัยรุ่นก็เข้าไปดูกันเยอะ แม้ว่าดูออกมาแล้วมีเสียงพูดว่าผิดหวังบ้างสมหวังบ้าง แต่ก็ได้รับการตอบรับ ผมมองว่าตัวหนึ่งเราเอาวรรณคดีไทยมาแล้วประยุกต์ อย่างเอาเรื่องของเทคโนโลยีเข้าไป สมมุติเอาเรื่องไกรทอง มาทำจระเข้หุ่นยนต์ พระเอกไกรทองเป็นนักแก้โปรแกรมคอมพิวเตอร์แล้วมีอาวุธ เป็นหอกซึ่งมันก็ทำเรื่องให้มันเป็นหลากหลายอยู่นอกเหนือจินตนาการขึ้นไปสร้างเรื่องใหม่จากเรื่องเก่า ผมว่ามันก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ประยุกต์ได้ เราไม่จำเป็นต้องไปสร้างเรื่องใหม่เลย แต่เอาวรรณคดีไทยกลับมานี้ ทำให้มันร่วมยุค เอาเทคโนโลยีเข้าไปเอาอะไรเข้าไป

อาจารย์ขวัญดี : คิดถึงเพื่อนพี่คนหนึ่งคือลูกเขาจะได้รับการพูดเรื่องของวรรณคดีไทย อย่างเช่นเรื่องของรามเกียรต์ให้ฟังเรื่อย ๆ มีอยู่หนหนึ่งเขามาถาม เขายังเล็กนะค่ะ เขามาถามว่า ผู้ชายคนไหนที่แข็งแรงที่สุดในโลก ป้าขวัญก็ตอบว่าแซมซัน ผมว่าไม่ใช่ สหัสเดชะ เก่งกว่า เพราะฉะนั้นน่าคิดนะค่ะที่ว่านี้หมายถึงว่าเอาทั้งสองเรื่องจากที่อื่นเข้ามาผสมกัน แล้วให้ความรู้ในเรื่องของแต่ละอันไป

วิทยากร : เรื่องสุดสาครเวลานี้มีงานที่ไปสร้าง คือทีมของคุณอิศเรศ เป็นสุดสาครศาสตร์กล้า ไม่ทราบเคยเห็นแล้วยังลงมติชนก็ลงแล้ว ศาสตร์กล้าหมายถึงว่า สุดสาครนี้จะแปลงรูปหมดเลยลักษณะจะเป็นพันธ์ผสมระหว่างหุ่นกับฝรั่งออกมาลักษณะการแต่งกายก็ไม่ใช่ ดาบก็เป็นดาบพวกเซ้นพวกอะไรต่าง ๆ แม้กระทั่งขลุ่ย หรือปี่ที่เป่านี้ไม่ใช่ของไทยเลย เพราะฉะนั้น concept การแต่งกายทุกอย่างจะเป็นแบบใหม่หมดเลย พอเรื่องนี้ออกมามติชนลงก็ได้รับการตอบรับไม่ใช่ตอบรับคือการฟิตแบกกลับมาจากศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย คุณอาทร ก็มีหนังสือไปถึง บก. ว่าทำไมต้องทำอย่างนี้ ทำลายวัฒนธรรม คือตรงนี้ผมกำลังมองว่าแม้กระทั่งเรื่องราวบางอย่างที่มาแปรเปลี่ยนอะไรต่าง ๆ จินตนาการ มันก็เลยว่าคุณทำตรงนี้เสมือนหนึ่งไปทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว พระอภัยมณีซึ่งน่าจะออกมาเป็นลักษณะไทย ๆ อ่อนหวานแต่ว่าทำไมต้องมีกำยำล้ำสันเข้าไปอย่างนั้น มันก็เลยกลายเป็นเรื่องราวที่ต่อสู้กันอยู่ขณะนี้ยังไม่ออกมานะครับ แต่ก็สร้างไปได้เยอะแล้วหลาย 10 % แล้ว เคยมาแสดงที่ เซ็นทรัล พระราม3

ผู้เข้าร่วมเสวนา : เพราะว่าตอนที่สุนทรภู่เด็ก ๆ ทราบหรือเปล่าค่ะว่าสุนทรภู่ได้เป็นบุคคลสำคัญของโลกจากการเลือกของยูเนสโก แล้วตอนที่เรื่องนี้เราจะพูดกัน มีการเตือนด้วยซ้ำไปว่าให้ระมัดระวังเพราะต่างชาติจะไม่มีวันเข้าใจเลยว่าได้ปลา ได้ยักษ์ แท้จริงแล้วดิฉันไม่ค่อยได้เอื้อกับการอาทรที่พูดไปนี้เพราะว่าเวลาที่เอามาประยุกต์อย่างนี้แท้จริงแล้วมันเหมือนกับเป็นประธาน

วิทยากร : การ์ตูนไทยของเราก็น่าจะเปลี่ยนเป็นชื่ออื่นเขาว่าอย่างนั้น เพราะว่าชื่อสุดสาคร แต่ว่าเขาใช้สุดสาครศาสตร์กล้า เป็นอีกเวอร์ชั่นหนึ่งแล้วเสร็จแล้วลักษณะรูปร่างหน้าตาแม้กระทั่งเขาโครงเรื่องก็เป็นสุดสาครหมด แต่รูปร่างหน้าตาเปลี่ยนไป

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ก็เข้าสู่คำพูดที่ผมพูดเมื่อเช้านี้ว่าประเทศไทยนี้ผู้ใหญ่ยังใช้อำนาจกับผู้น้อยจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ก็ไม่บรรเจิด มันก็เลยเป็นอยู่อย่างนี้

วิทยากร : ต้องมองว่าอย่างนี้ครับ ว่าทำไมถึงใช้เค้าโครงเดิมของสุดสาคร แต่คุณทำไมไม่สร้างเรื่องขึ้นมาแล้วก็สร้างเรื่องขึ้นใหม่ แต่ว่าคุณอาจจะบอกให้เครดิตนิดหนึ่งว่าได้เค้าโครงเรื่องมาจากสุดสาคร เพราะฉะนั้นนั้นคือวรรณกรรมที่จะต้องถูกทำลายไปในเชิงอนุรักษ์ที่เขาพูดถึงนะครับ หมายถึงว่าในตัวเรื่องมันเป็นเรื่องราวของที่จะทรงไว้ตรงนั้นอยู่ แต่ถ้าคุณอยากจะสร้าง คุณสร้างเลียนแบบได้นะ มันจะทำให้มีความรู้สึกว่าเมื่อคนไม่เคยอ่านวรรณกรรมชุดนี้อย่าง

เด็กรุ่นใหม่ เขาจะไม่รู้เลยว่าดั้งเดิมคืออะไรเขาจะมาอ่านเป็นภาพยนตร์ แต่ทางสมาคมเราไม่แอนตี้ตรงนี้นะมันก็เป็นความคิดสร้างสรรค์อย่างหนึ่งก็เป็นประโยชน์สังคมเราพัฒนาขึ้น อย่างที่น้องพูดถ้าทำแล้วอาวุธทรงอานุภาพ

ผู้เข้าร่วมเสวนา : ดิฉันคิดว่า เป็นกระแสที่เราต้องจัดการกันต่อ เพื่อจะให้วัฒนธรรมการเรียนรู้ ผ่านการ์ตูน ผ่านการอ่านหรือผ่านช่องทางอื่นๆ นี้ ให้เป็นกระแสหลักที่ทำให้คนไทยใฝ่รู้ ซึ่งคงจะมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นกรณีศึกษาที่เรายกขึ้นมา นับเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่จะบอกให้รู้ว่าถ้าจะเปลี่ยนแปลงจะกล่อมเกลายังไงบ้าง ขนาดไหนถึงจะพอเหมาะ มันจะฉีกขนาดไหนก็ต้องกลับมาสู่เส้นทางที่พอเหมาะ ตรงนี้คงเป็นจุดที่เราอาจจะต้องทำอะไรกันต่อไปอีกสักระยะใหญ่ ๆ เหมือนกัน แต่วันนี้คงต้องขอขอบพระคุณท่านวิทยากรที่กรุณาสละเวลาพร้อมทั้งมีสิ่งที่ดีที่อยากจะเล่าสู่กันฟัง.

ชมรมรักใจคุณ กิจกรรมรณรงค์สุขภาพเพื่อเยาวชน

พัฒนจรินทร์ สวนแก้วมณี
ชมรมรักใจคุณ

คุณพัฒนจรินทร์ :

เป็นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิพัฒนาศักยภาพของคน กิจกรรมที่อยากจะมาร่วมแลกเปลี่ยน เป็นกิจกรรมของเยาวชน ซึ่งเราใช้ชื่อกลุ่มว่า "ชมรมรักใจคุณ" ขอเรียนถึงความเป็นมานิดหนึ่ง จริงๆ แล้วชมรมรักใจคุณ ก่อตั้งขึ้นมาเป็นชมรมนี้ประมาณปี 42 ซึ่งเป็นการรวมตัวของนักเรียนนักศึกษาที่เคยทำโครงการรักใจคุณอาสาพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งโครงการนี้เป็นโครงการของโรงพยาบาลกรุงเทพฯ เป็นงานทางด้านกิจกรรมเพื่อภาพลักษณ์ทางด้านสังคม แล้วก็ร่วมกับทาง สยช. จัดทางด้านรณรงค์ส่งเสริมให้เยาวชนให้เยาวหันมาดูแลทางด้านสุขภาพในเชิงป้องกันแล้วก็ทำกิจกรรมรณรงค์ไปในสถานศึกษาหรือครอบครัวนะค่ะ อันนี้เป็นภาพที่มีการสัมมนาอบรมให้ความรู้กันนะค่ะทีนี้ในการที่เราทำโครงการเหล่านี้ร่วมกับทาง สยช.ก็จะมีน้อง ๆ จำนวนหนึ่งนะค่ะคือในแต่ละปีนี้จะมี 20 โครงการ ใน 20 โครงการนี้เราก็จะมีนักศึกษาที่เป็นแกนนำในแต่ละสถาบันการศึกษาที่สนใจในงานทางด้านกิจกรรมทางด้านสังคมนะค่ะ คือเวลาที่ทำกิจกรรมรณรงค์ในโครงการเขาทำในนามสถาบันการศึกษาคือทำกับเพื่อนสถาบันเดียวกัน

ทีนี้พอมาทำโครงการอันนี้ที่เราให้ทุนทำทุก ๆ ปีนะค่ะ 4-5 ปีมาเขาก็จะรู้จักเพื่อนใหม่ ๆ ต่างสถาบันมากขึ้นแล้วก็เด็ก ๆ เขาก็ริเริ่มที่จะรวมตัวกัน ก็ให้ความคิดเห็นเข้ามากับโครงการซึ่งตอนนั้นเป็นผู้ดูแลโครงการอยู่นะค่ะ ในประมาณปี 42 ม.ค. น้อง ๆ ก็มานั่งคุยกันว่าอยากจะทำกิจกรรมร่วมกันแต่ว่ากิจกรรมที่อยากทำก็คงจะนอกเหนือไปจากขอบเขตของกิจกรรมในโครงการใหญ่ น้องๆ ก็เลยอยากจะตั้งขึ้นเป็นชมรมกลุ่มเล็ก ๆ นะค่ะ ก็เลยตั้งชื่อว่าชมรมรักใจคุณ หลังจากนั้นเมื่อเห็นว่าเป็นโอกาสที่จะเป็นเวทีให้กับเด็ก ๆ หรือเยาวชนเขาได้ร่วมแสดงความคิดสร้างสรรค์หรือทำประโยชน์เพื่อสังคมนี้นะค่ะ ผู้สนับสนุนเอง สยช. หรือโรงพยาบาลกรุงเทพ ในขณะนั้นประมาณปีที่ 4 ของโครงการนะค่ะ ก็ให้การสนับสนุนในการทำกิจกรรมชมรมโดยก็มีทาง สยช. เป็นผู้สนับสนุนหลัก ในด้านงบประมาณ เพราะว่าเนื่องจากน้อง ๆ มาจากต่างสถาบันเพราะนั้นการทำกิจกรรมส่วนใหญ่ก็จะเป็นช่วงปิดเทอมประมาณเดือน ต.ค. กับ เม.ย. อันนี้ก็จะเป็นกิจกรรมการแสดงลิเกรณรงค์ ให้ความรู้ทางด้านสุขภาพให้กับเด็กเยาวชนแล้วก็มีงานที่ไปรณรงค์ที่บ้านราชวิถี คือเน้นให้กับน้อง ๆ ผู้ด้อยโอกาสในสถานสงเคราะห์ เรื่องของการก่อตั้งชมรมก็จะมีความเป็นมาในลักษณะอย่างนี้นะค่ะ ทีนี้การก่อตั้งชมรมก็ได้มีการพูดคุยกันถึงวัตถุประสงค์ว่าจริง ๆ แล้ว วัตถุประสงค์ของชมรมนี้น้อง ๆ เขาอยากจะทำอะไรกันบ้าง คือทุกอย่างเราพยายามที่จะเริ่มต้นให้เด็กเขาคิดแล้วก็เสนอแนวคิดของเขาขึ้นมาเพราะว่าอันนี้มันไม่ใช่โครงการที่ภาคเอกชนเป็นเจ้าของแล้วร่วมมือกับรัฐ แต่นี้เป็นสิ่งที่เด็กริเริ่มแล้ว ผู้ใหญ่หรือรัฐนี้เห็นด้วยให้การสนับสนุนแล้วในฐานะที่เราเป็นผู้ใหญ่ก็ให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาเขา

ในขณะนั้นตัวดิฉันเองยังทำงานอยู่ที่โรงพยาบาลกรุงเทพ ก็ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานด้วย ในเรื่องของบุคลากร ในเรื่องของสถานที่ จริง ๆ บุคลากรที่เข้าช่วยงานนี้ก็เป็นลักษณะอาสา คือไม่ใช่งานที่ถูกสั่งมา เช่นคุณหมอหลายคน น้อง ๆ พยาบาล หรือว่าเจ้าหน้าที่ในส่วนพัฒนาบุคลากรต่าง ๆ นะค่ะเขาก็เข้ามาช่วยกิจกรรมที่เวลามีการรณรงค์กัน ทีนี้ในการตั้งวัตถุประสงค์ของชมรมก็พยายามจะรวบรวมขึ้นมาให้ ในตอนแรกนี้ก็คิดว่าชมรมนี้จะเป็นเวทีเพื่อที่จะสร้างความสัมพันธ์แล้วก็แลกเปลี่ยนความคิดกัน เชื่อมโยงประสบการณ์ หรือกระบวนการทำงานของเยาวชนทั้งนักเรียนแล้วก็นักศึกษาที่เคยทำกิจกรรมในโครงการรักใจคุณก็คือตรงนี้ก็จะเป็นเวทีแลกเปลี่ยน บทเรียนในการทำกิจกรรมของน้อง ๆ เขานะค่ะ

วัตถุประสงค์อีกข้อหนึ่งก็คือว่าเพื่อที่จะรวมตัวกัน แล้วก็ทำกิจกรรม เพื่อสังคมโดยเฉพาะเรื่องของการรณรงค์ทางด้านสุขภาพเชิงป้องกัน แล้วก็วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ก็คือว่าเพื่อที่จะให้ชมรมรักใจคุณนี้นะค่ะ เป็นศูนย์กลางของเยาวชนในการที่จะทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์สังคมก็คือในเรื่องของการสร้างสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเนื้อหาของกิจกรรมมันก็จะขยายออกไป มากกว่าการรณรงค์ทางด้านสุขภาพ แต่ว่าคือเริ่มต้นของเรานี้คือเรื่องของการรณรงค์ในด้านสุขภาพเชิงป้องกันนะค่ะ อันนี้ก็จะเป็นกิจกรรมที่หลังจากชมรมได้คุยกันเรื่องวัตถุประสงค์แล้ว ก็จัดกระบวนการให้น้องเขาได้คิดกันอย่างเป็นเรื่องเป็นราวหรือว่าได้แลกเปลี่ยนกันอย่างจริงจัง ก็คือเราได้ทำในสิ่งที่เรียกว่าสัมมนาเชิงปฏิบัติการนะค่ะ ก็ไปใช้สถานที่ของอาสม วงศ์สนิทในการที่จะนำน้อง ๆ มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกันแล้วก็พัฒนาในเรื่องของกระบวนการคิดการทำงานนะค่ะ ซึ่งตอนนั้นก็มีน้องๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมนี้ประมาณ 40 คนนะค่ะแล้วก็มีพี่ ๆ ซึ่งส่วนหนึ่ง เนื่องจากโครงการนี้เราทำมาปีที่ 4 ปีที่ 5 เพราะฉะนั้นก็จะมีรุ่นพี่ซึ่งเรียนจบไปแล้วหรือว่าศึกษาต่อระดับปริญญาโท ซึ่งปัจจุบันบางคนก็เป็นอาจารย์แล้วนะค่ะ แล้วก็ทำงานก็ยังกลับมาช่วยกิจกรรมของชมรมในช่วงการก่อตั้งก็มีการสัมมนากันแล้วก็พูดคุยกัน ทีนี้จากที่สัมมนากันจากที่อาศม วงศ์สนิทนี้ประมาณปี 42 เดือน ก.ค. ก็ได้ทำแผนปฏิบัติงานร่วมกัน ก็คือลองดูว่าสิ่งที่น้องเขาอยากจะทำคืออะไรมันก็มาตกผลึก คือในช่วงปิดเทอมนี้เขาอยากจะทำค่ายอาสาพัฒนาชุมชนในชนบทซึ่งเป็นสิ่งที่ทางโครงการยังไม่เคยทำมาก่อนเพราะเดิมการรณรงค์ทางด้านสุขภาพของโครงการนี้เราจะจำกัดพื้นที่นะค่ะก็คือในกรุงเทพก็คือเป้าหมายอันหนึ่งซึ่งมันสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายทางธุรกิจของผู้เป็นเจ้าของโครงการ แต่สำหรับชมรมแล้วเด็กก็จะมีโอกาสทำงานได้กว้างไกลขึ้น เพราะนั้นสิ่งที่เขาอยากทำก็คือ ส่วนใหญ่เด็กของเราตอนเริ่มต้นนี้ก็เป็นนักเรียนนักศึกษาที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ เพราะนั้นส่วนหนึ่งของเขานี้ก็คือการอยากจะเห็นชนบทอยากจะเรียนรู้ปัญหาของชนบท ซึ่งเด็กหลาย ๆ คนก็มีพื้นฐานเคยอยู่ต่างจังหวัดมาก่อนอะไรอย่างนี้นะค่ะ เขาก็ระดมความคิดกันแล้วก็ได้ออกมาว่าในช่วงปิดเทอมของ ซัมเมอร์ปี 43 นี้อยากจะทำค่ายอาสาพัฒนาร่วมกัน

เขาก็ร่างโครงการขึ้นมาแล้วก็นำโครงการอันนี้เข้าไปขอการสนับสนุนซึ่งก็ได้รับเงินสนับสนุนทางด้านกิจกรรมมาจากสำนักงานส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สยช. ในส่วนหนึ่งน้อง ๆ ก็ช่วยกันนะค่ะ พวกพี่ ๆ ผู้ใหญ่ก็ช่วยกันหาการสนับสนุนที่จะเป็นสิ่งของหรือว่าเรื่องบุคลากรหรือว่าเรื่องเงินเข้ามาช่วย ในการทำค่ายครั้งนั้นนะค่ะ ทีนี้ในการทำกิจกรรมของชมรมรักใจคุณนี้ก็พยายามที่จะให้เป็นกระบวนการการมีส่วนร่วมของเยาวชนให้มากที่สุดนะค่ะ คือทั้งหมดนี้เราไม่ได้คิดว่าอยากทำอะไร แต่มันเริ่มจากว่าน้อง ๆ เขาอยากจะทำอะไร แล้วจะทำอย่างไรคือพยายามจะจัดกระบวนการในการประชุมสัมมนาระดมความคิดนี้นะค่ะ ที่จะร่างเป็นโครงการเข้าไปเสนอ เมื่อได้รับอนุมัติแล้วก็กลับมาเพื่อที่จะซักซ้อมเตรียมการว่าการทำค่ายในต่างจังหวัดแห่งหนึ่งนี้เราจะต้องเตรียมตัวยังไงบ้าง ฐานความรู้ของเราในเรื่องของชุมชน เรื่องสิ่งแวดล้อมของชนบทนี้มีขนาดไหน ฐานความรู้ในเรื่องการส่งเสริมการรณรงค์ในด้านสุขภาพมีขนาดไหน เราจะขอความช่วยเหลือจากใครในการจัดกิจกรรมค่ายนอกเหนือจากเรื่องความรู้แล้วนี้สันทนาการสิ่งที่เราจะต้องนำไปเชื่อมความสัมพันธ์กับน้อง ๆ หรือว่าผู้คนในชนบทนี้ต้องเตรียมตัวยังไงเราก็จัดกระบวนการ ให้มีการเทรนในเรื่องเหล่านี้นะค่ะ โดยมีการแลกเปลี่ยนเอาบทเรียนของรุ่นพี่ที่เคยทำงานเหล่านี้นะค่ะก็เทรนน้อง ๆ หรือว่าเชิญอาจารย์เชิญวิทยากรเข้ามาช่วยส่งเสริมกันก็มีทั้งวิทยากรที่เป็นทั้งนักพูดนักสันทนาการหรือแพทย์พยาบาลทันตแพทย์ที่มาให้ความรู้เพื่อการเตรียมตัวในการที่จะไปทำค่าย ทีนี้นอกเหนือจากการเตรียมตัวในของสมาชิกที่กรุงเทพฯ แล้วมีสมาชิกส่วนหนึ่ง คือกระบวนการที่เราต้องการให้มีก็คือว่าเป้าอย่างหนึ่งของเด็กเขาอยากจะเข้าใจและเรียนรู้ชนบท

เพราะนั้นการทำค่ายการหาพื้นที่การสำรวจอะไรต่าง ๆ ก็พยายามที่จะให้น้องเข้ามาดำเนินการในเรื่องนี้ก็เขาจะต้องไปสำรวจพื้นที่

ทีนี้เราก็ได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน เนื่องจากเราไม่เคยทำกิจกรรมต่างจังหวัดมาก่อนเราก็จะคัดเลือกชุมชนจากชุมชนที่เรามีเครือข่ายความสัมพันธ์แล้วก็มั่นใจได้ว่าการไปทำกิจกรรมแล้วไม่ทำให้เขาเดือดร้อน หรือตัวเราเองเดือดร้อนนะค่ะในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาของชมรมก็จะคิดเรื่องนี้ด้วยแล้วก็ปรึกษากับพี่ที่ทำงานอยู่ในพื้นที่ต่างจังหวัดเพราะนั้นพื้นที่แรกที่เราเลือกลงไปทำก็คือพื้นที่ของจังหวัดหนองบัวลำพลู ในเขตสุวรรณคูหาซึ่งหมู่บ้านที่ไปก็คือหมู่บ้านตากแดน ต.บ้านโคก ซึ่งก็มีผู้นำชุมชนซึ่งมีคุณภาพ เป็นประธาน อบต. แล้วก็ได้ทำกิจกรรมาเชื่อมโยงกับกลุ่มองค์กรทั้งของภาครัฐ แล้วก็ของ ngo ในพื้นที่เขาก็จะมีโครงการอาสาสมัครแลกเปลี่ยนลงไปในพื้นที่เพราะนั้นชาวบ้านก็จะมีความคุ้นเคยกับการทำกิจกรรรมประเภทนี้อยู่ในระดับหนึ่งนะค่ะอันนี้ก็คือปัจจัยในการเลือกพื้นที่ ในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาก็ให้คำแนะนำน้องแล้วก็เตรียมการให้แต่ว่าน้องจะต้องลงไปสำรวจนะค่ะว่าจริง ๆ แล้วมันเป็นยังไงบ้าง เราก็จัดกระบวนการนี้แล้วก็ให้เขาไปนะค่ะเขาก็จะไปเรียนรู้ว่าชนบทเป็นยังไง แล้วก็เข้าไปที่หมู่บ้านนะค่ะ แล้วก็ได้จัดกระบวนการการมีส่วนร่วมกับชุมชนกับค่ายครั้งนี้ เข้าไปปรึกษากับผู้นำชุมชนผู้ใหญ่บ้าน อบต. ครูที่โรงเรียน หรือว่ากลุ่มผู้นำเยาวชนที่เขามีอยู่นะค่ะก็เล่าถึงวัตถุประสงค์ในการที่เด็กจะมาจัดค่ายแล้วก็คุยร่วมกันในเรื่องการเตรียมการในด้านต่าง ๆ โดยที่ส่วนหนึ่งของค่ายนอกเหนือในเรื่องของการรณรงค์ในด้านสุขภาพแล้วนี้ เป้าอย่างหนึ่งที่เราคุยกันก็คือว่าตัวน้องชมรมที่ไปค่ายครั้งนี้น่าจะได้มีโอกาสศึกษาชนบทหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มันเปลี่ยนแปลงไปหรือว่าศิลปวัฒนธรรมหรือว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เพราะฉะนั้นกิจกรรมมันก็จะอำนวยให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นในบางเรื่องที่บางเรื่องก็อาจจะได้มาก บางเรื่องก็อาจจะพอได้บ้าง แต่ว่าเป้าหลักก็คือการไปให้ความรู้กับเด็กซึ่งกลุ่มเป้าหมายนั้นก็คือเป็นเด็กในระดับประถม ป. 4 – ป.6 โตหน่อย ซึ่งเขาก็อาจจะมาพักค้างคืนที่โรงเรียนได้นะค่ะ ก็มีเด็กที่เข้าร่วมในครั้งนั้นประมาณ 80 คน กับน้อง ๆ ที่ไปจากกรุงเทพฯ ก็ประมาณ 40 คนที่เป็นพี่เลี้ยงผู้ดำเนินกิจกรรมค่ายแล้วร่วมกับกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่อีกประมาณ 30 คนนะค่ะ

นอกนั้นก็ในส่วนสนับสนุนก็มีผู้หลักผู้ใหญ่ในชุมชนเข้ามาดูแลในเรื่องของการจัดการสถานที่ในเรื่องของอาหารในเรื่องของการเตรียมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม หรือเรื่องชุมชนศึกษาให้กับน้อง ๆ ทีนี้ผู้นำชุมชนก็ได้มีโอกาสพาไปดูงานของเกษตรกรดีเด่นซึ่งท่านก็อยู่ในอำเภอนี้พอดีเลย ก็เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในด้านการทำเกษตรแบบผสมผสานน้อง ๆ ก็ได้เห็นว่าชีวิต คือช่วงนั้นแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงนี้กำลังขึ้นสู่กระแสสูงตามพระราชดำรัสของในหลวง เด็ก ๆ ก็ได้ไปเรียนรู้ศึกษาเรื่องพวกนี้ด้วยนะค่ะ ก็อันนี้ก็จะเป็นกิจกรรมวันเริ่มแรกเปิดค่ายแล้วก็มีพิธีนิดหน่อยมีกิจกรรมแล้วก็สันทนาการกันระหว่างกลุ่มพี่เลี้ยงจากกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเพื่อทำความคุ้นเคย เพราะว่าในค่ายนี้กระบวนการจะจัดให้เด็กทำงานร่วมกันทั้งเด็กที่ไปจากกรุงเทพฯ แล้วก็ผู้นำเยาวชนในพื้นที่ก็จะมีหน้าที่รับผิดชอบเรื่องต่าง ๆ ร่วมกัน ก็จะทำงานคู่ขนานกันไปโดยตลอด ก็แบ่งเป็นกลุ่มในการที่จะรับผิดชอบเด็กเล็กนะค่ะก็วันแรกก็จะเป็นลักษณะ วอกแลนรี่ ซึ่งเป็นชุมชนศึกษาคือแบ่งเป็นกลุ่มแล้วน้อง ๆ ในกลุ่มเด็ก ๆ เขาก็จะพาไปดูจุดต่าง ๆ ที่ทางผู้นำเยาวชนในพื้นที่เขาจัดเตรียมไว้ให้ดู ๆ ในเรื่องชีวิตกวรทำมาหากินดูในเรื่องศักยภาพของท้องถิ่นของเขาดูในเรื่องของกายภาพของท้องถิ่นเขาว่าหมู่บ้านเขานี้ มีอะไรบ้างมีภูเขา มีฝาย มีถนนอะไรต่าง ๆ เขาก็จะพากันไปดูโดยจัดเป็น วอกแลนรี่ ซึ่งในตอนเย็นน้อง ๆ ในกลุ่มเด็ก ๆ ซึ่งเขาจะต้องมานำเสนอสิ่งเหล่านี้นะค่ะ นี้ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับอาชีพการทอผ้าในหมู่บ้าน ก็ได้รับความร่วมจากกลุ่มแม่บ้าน

กิจกรรมการเรียนรู้นี้ก็จะอาศัยสภาพแวดล้อมของพื้นที่แล้วก็วัตถุดิบมีอยู่ในท้องถิ่นคือส่วนหนึ่งเราได้มีการเตรียมงานอบรมทางด้านวิชาการทางด้านเนื้อหาก็เอาไปผสมผสานกับสื่อ แล้วก็บุคลากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นคือเด็กเดี๋ยวนี้เด็ก ๆ จำนวนหนึ่งเขาเรียนหนังสือต่อแล้วก็เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ ในช่วงที่เรากลับไปทำนั้นเป็นช่วงปิดเทอมเพราะนั้นก็จะมีน้อง ๆ เหล่านี้เข้ามาเป็นแกนนำเยาวชนซึ่งมาช่วยเป็นพี่เลี้ยงในค่ายครั้งนี้ด้วยค่ะ อันนี้ก็จะเป็นแกนนำพี่เลี้ยงที่เป็นกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านนะค่ะ คือสิ่งที่ได้เห็นจากที่ได้ครั้งนี้ที่มาสรุปกันภายหลังนะค่ะ คือสมาชิกของชมรมหลายคนไม่เคยเห็นชนบท แล้วก็ได้รู้ว่าชนบทนั้นเปลี่ยนไปมาก เพราะว่าความเจริญในเรื่องของการสื่อสารการคมนาคมนี้เข้า

ถึงทุกบ้านมีทีวีดู โทรศัพท์มือถือนี้มีสักประมาณ 20 %ของคนในหมู่บ้านจริง ๆ หมู่บ้านนี้อยู่ไกลจากกรุงเทพฯ สักประมาณ 750 กิโลเมตร น่าจะได้ คือจากกรุงเทพฯ – หนองบัวลำพลูมันสักประมาณ 720 แล้วจากอำเภอเมืองมาถึงตรงนี้ก็ไม่เกิน 50 กิโลนะค่ะ คือทุกอย่างมันเข้าถึงชาวบ้านหมดแต่ว่ามันก็มีหลายอย่างที่ยังไม่ได้ถูกนำมาพัฒนาศักยภาพจริง ๆ แล้วแบบในเรื่องที่น้อง ๆ สมาชิกชมรมเห็นชัดเจนก็คือว่าเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของเรานี้นะค่ะเป็นเด็กประถม 4-6 นี้เขามีศักยภาพในเรื่องของการคิดการแสดงออกมีศักยภาพในเชิงของการพัฒนาสูงมากก็รู้สึกว่าคือก็ได้แลกเปลี่ยนกับครูในโรงเรียนด้วยนะค่ะก็คือที่ผ่านมาเด็กไม่ค่อยได้มีโอกาสในการทำกิจกรรมในเชิงที่กระตุ้นพลังสร้างสรรค์ของเขาออกมาเขาก็เช้าไปเย็นกลับ เรียนจบถ้ามีโอกาสก็ไปเรียนต่อแล้วก็เข้าสู่ตลาดแรงงานต่าง ๆ ไป

เพราะฉะนั้นในการจัดกิจกรรมครั้งนี้เราก็พยายามที่จะดึงเด็กเหล่านี้ให้เขามองเห็น สภาพของท้องถิ่นของเขาเกี่ยวกับการให้เขาแสดงออกมาในเรื่องความคิดของเขาว่าเขาคิดยังไงเขาอยากทำอะไรให้กับท้องถิ่นของเขาบ้างซึ่งตรงนี้ก็เราก็ได้รวบรวมความคิดเห็นของเด็กเหล่านี้เอาไว้อยู่นะค่ะ แล้วก็เอามาทำเป็นจดหมายข่าวส่งหลังจากทำค่ายเสร็จแล้วก็มีการทำจดหมายข่าวส่งแล้วก็สืบสานกันกับสมาชิกนะค่ะ คือในการทำกิจกรรมค่ายครั้งนั้นนี้ค่อนข้างมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์เพราะว่าเราได้ทำงานกับชุมชนค่อนข้างเยอะนะค่ะก็คือนอกเหนือจากในเรื่องของการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในเรื่องของการมาสนับสนุนค่ายแล้วนี้ ในวันสุดท้ายของงานเราก็จัดกิจกรรมที่เป็นลักษณะของตลาดนัดวัฒนธรรมนะค่ะในภาคเย็นภาคกลางคืน คือตอนบ่าย ๆ เย็น ๆน้อง ๆ ก็จะมีเวลาเตรียมการแสดงกลุ่มหนึ่งก็จะออกไปกระจายข่าวกับชาวบ้านว่าที่โรงเรียนจะมีงานก็เหมือนกับจัดงานบุญที่โรงเรียนนะคะแล้วก็เป้าหมายคือในวันรุ่งขึ้นตอนเช้าจะไปทอดผ้าป่าที่วัดซึ่งอยู่ใกล้ ๆ โรงเรียนก็จะไปรับบริจาค สมาชิกของชมรมเขาก็ได้ คือเด็กเยาวชนแกนนำในหมู่บ้านก็แนะนำแล้วก็พาทำกิจกรรมเหล่านี้นะคะเขาก็ได้เรียนรู้ในเรื่องของศิลปะวัฒนธรรมประเพณีและการเข้าสู่ชุมชนนะค่ะอันนี้ก็เป็นเกมส์กิจกรรมซึ่งเราก็หาทุนในการสร้างห้องสมุดแห่งการเรียนรู้ให้กับโรงเรียนก็นำสิ่งของที่เราหาสปอนเซอร์หรือรับบริจาคจากกรุงเทพฯ มาจัดเป็นเกมส์หรือเล่นสอยดาวก็เป็นกิจกรรมภาคบันเทิงของค่ายในตอนวันสุดท้ายซึ่งมีพิธีบายศรีสู่ขวัญด้วย

ตอนเช้าก่อนจะกลับก็มีการทอดผ้าป่าที่วัดด้วยค่ะ อันนี้ก็เป็นกิจกรรมค่ายในปี 42 ชื่อว่าค่ายปันน้ำให้น้องเรา หลังจากนั้นน้อง ๆเขาก็มาจากที่เล่าให้ฟังเขาก็มาทำจดหมายข่าวแจ้งข่าวกันไปแล้วก็การรวมกลุ่มก็ยังมีอยู่ต่อไปนะค่ะเนื่องจากว่าสมาชิกส่วนใหญ่ของชมรมนี้อยู่คนละสถาบันเพราะนั้นกิจกรรมที่จะรวมตัวกันนี้ก็จะเป็นกิจกรรมในปี ๆ หนึ่งนี้ก็จะมีไม่กี่ครั้งนะค่ะเพราะว่านี้เราก็จัดความสัมพันธ์ กับเวลาเรียนของน้อง ๆ ด้วยเพราะว่าเด็กที่ทำกิจกรรมของชมรมรักใจคุณนี้ 90 กว่า% เป็นเด็กที่ตั้งใจเรียนแล้วก็เรียนหนังสือค่อนข้างดี เป็นเด็กที่ถูกคัดออกมาจากสถาบันแล้วนะค่ะ ในตอนที่ส่งมาทำโครงการนี้ การพัฒนามันก็จะไปได้เร็วแล้วเราไม่มีอุปสรรคในเรื่องของน้องหนีเรียนอะไรแบบนี้แล้วทางชมรมเองก็พยายามเรื่องนี้อยู่ เพราะว่าเราก็เอาบทเรียนจากตัวเองสมัยที่เราเคยทำกิจกรรมตอนเรียนหนังสือมาเล่าและถ่ายทอดให้น้องๆ ฟัง ส่วนใหญ่ก็ไม่มีปัญหา แต่อาจจะมีบ้างบางคนที่มีปัญหาก็คือว่าเขาไม่อยากเรียนอาจจะเบื่อต่อระบบการศึกษาหรืออะไร แต่ว่าเขายังเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่ว่าก็จะไม่เรียน มีเหมือนกันแต่นิดหน่อยแต่ส่วนใหญ่แล้วจะเรียนดีนะค่ะ ทีนี้ก็มาช่วยงานของ สยช. ในปี 43 แต่ละปี สยช. เขาก็จะมีกิจกรรมสำคัญ ๆ ตามวาระก็คือเรื่องการจัดประชุมสมัญชาเยาวชนซึ่งในปี 43 นี้เข้าใจว่าเป็นครั้งที่ ไม่ 2 ก็ 3 สองครั้งแรกรู้สึกว่าจะจัดที่ธรรมศาสตร์รังสิต ซึ่งทางชมรมก็ได้ไปร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์ หรือผู้เข้าร่วมมาโดยตลอดแต่ว่าในปี 43 นี้น้อง ๆ ก็ได้ไปเข้าร่วมในฐานะที่เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมด้วยแล้วก็เป็นผู้ช่วย staff อะไรเหล่านี้นะค่ะรู้สึกครั้งนั้นจะจัดที่โรงแรมลีลาเพลซ เพชรบุรีตัดใหม่ ประเด็นตอนนั้นรู้สึกจะเป็นเรื่องการสื่อสารสร้างสรรค์เยาวชน ซึ่งหัวข้อหลัก ๆ อะไรเหล่านี้มันก็เกิดจากกระบวนการคิดหรือการผลักดันจากแกนนำของสมาชิกชมรมนะค่ะ แต่ว่าเราก็ทำงานร่วมกับสมาชิกชมรมอื่น ๆ อีกเยอะค่ะ เราก็เป็นแค่ส่วนหนึ่งเท่านั้นเอง แล้วก็ช่วยทำกิจกรรมในเรื่องกลุ่มด้วยนะค่ะ

พอหลังจากที่จัดสมัญชาเยาวชนแล้วเป้าของ สยช. ก็คือว่าในแต่ละปีในวันเยาวชนแห่งชาติในเดือนกันยายนเขาก็จะจัดงานมหกรรมเยาวชนงานใหญ่ของ สยช. นะค่ะ ในปีนั้นก็จะจัดที่ศูนย์เยาวชนไทยญี่ปุ่นของ กทม. ก็สมาชิกชมรมได้เข้าไปร่วมเป็นคณะทำงานผู้จัดงานแล้วก็ร่วมนำกิจกรรมของชมรมไปร่วมทำงานด้วยนะค่ะ ซึ่งก็มีทั้งออกบูธ

กิจกรรมชมรมเพื่อเผยแพร่งานของชมรมแล้วก็ทางด้านการแสดงนะค่ะเราก็มีน้องจากโรงเรียนอาชีวะมหาไถ่ มาแสดงวิวแซโซว์นะค่ะแล้วก็ การแสดงดนตรีโฟคซอง หรือว่าเข้าร่วมเป็นผู้ดำเนินรายการอภิปรายเสวนา ซึ่งมีในงาน ก็น้องหลายสถาบัน บางส่วนก็มาจากอาชีวะ ซึ่งก็เป็นสายทางด้านเทคโนโลยี ราชมงคล หรือราชภัฏนะค่ะ ส่วนใหญ่พวกนี้ก็จะเรียนอาชีวะ แล้วก็จะมีทักษะของเขาในเรื่องของการช่าง เรื่องไฟฟ้า เรื่องอาหาร เรื่องการแสดง แล้วเราก็ดึงเอาศักยภาพเหล่านี้ของน้อง ๆ นี้ออกมาคือเขาก็คิดกิจรรมตามศักยภาพของเขานะค่ะ แล้วก็นำเสนอก็มีเรื่องอาหาร มีเรื่องดนตรีด้วยนะค่ะ นี้รู้สึกจะเป็นราชมงคลประทุม เขาจัดตัวอย่างตลาดประเพณีไทย คือในบรรดาสมาชิกของชมรมรักใจคุณรุ่นก่อตั้งคือตอนนี้จบกันไปหลายปีแล้วนะค่ะ

หลายคนมีความสามารถ คนที่เป็นพระเอกลิเกที่ดูตอนแรก ๆ ก็เล่นดนตรีสากลได้เล่นได้ดี เล่นเป็นแบบดนตรีอาชีพตั้งแต่สมัยที่เรียนหนังสืออยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้จบมาก็ยังเล่นอยู่นะค่ะ ถ้าใครเคยไปทานที่ 13 เหรียญนี้อาจจะเจอเขาเพราะเขาเล่นเวียนของ 13 เหรียญแล้วร้องเพลงดีมากแล้วก็แต่งเพลงคือมีความสามารถสูง แต่ว่าอาจจะยังดวงไม่ดีเลยไม่ดังก็เลยบอกไม่เป็นไรหรอกมันก็คงไม่มีเฉพาะเรานะค่ะก็คือนาน ๆ ก็มีโอกาสได้ไปเจอเขาแล้วก็เวลาที่ชมรมมีกิจกรรมเขาก็จะมาเล่นดนตรีให้น้อง ๆ ฟัง หรือว่าถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์นะค่ะ ส่วนหนึ่งก็เป็นน้อง ๆ ที่เรียนอยู่โรงเรียนอาชีวะพระมหาไถ่นี้ก็เป็นโรงเรียนอาชีวะสำหรับผู้พิการซึ่งก็เป็นคนพิการที่มีศักยภาพสูงทำโครงการจนกระทั่งปีสุดท้ายนี้โครงการของเขาได้รับรางวัลคือรางวัลของโครงการรักใจคุณโครงการใหญ่นี้เป็นรางวัลถ้วยพระราชทานพร้อมกับทุนการศึกษานะค่ะก็อาชีวะพระมหาไถ่นี้ก็ได้ไปโดยโครงการนั้นนี้เป็นโครงการที่เขาเข้าไปทำก่อตั้งชมรมเพื่อเข้าไปดูแลผู้สูงอายุผู้ด้อยโอกาสที่ถูกทอดทิ้งในเขตพัทยา ชลบุรี คือสภาพร่างกายของเขาเดินทางโดยตัวเองเขาก็ลำบากแล้ว แต่เขาคิดโครงการที่เขานี้อาศัยความร่วมมือจากอาสาสมัครในท้องถิ่นในส่วนอื่น ๆ นี้นะค่ะลงไปช่วยเหลือดูแลคนแก่ที่ถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียว ไม่มีใครหุงหาอาหารให้คือเขาจะไปดูแลบ้านเรือนให้แล้วก็ให้คำแนะนำในเรื่องสุขภาพประสานงานกับทางกรุงเทพฯ พัทยา แล้วก็โรงพยาบาลชลบุรีนี้นะค่ะ พาพยาบาลหรือแพทย์นี้ไปดูแลสุขภาพ หรือว่าไปรับมาโรงพยาบาลซึ่งในปีนั้นก็เป็นโครงการที่น้องเขาทำต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทำอยู่ประมาณปีครึ่งนะค่ะ นี้ก็เป็นโครงการที่ได้รับรางวัลชนะเลิศไปนี้ก็เป็นรุ่นสุดท้ายก่อนที่ตัวโครงการใหญ่ในปี 43 ทางโรงพยาบาลกรุงเทพฯ

เนื่องจากโครงการนี้ทำมาตั้งแต่ปี 38 5 ปีนี้มันก็การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอะไรต่าง ๆ ก็ทำให้ภาคธุรกิจภาคเอกชนต้องหยุดการสนับสนุนโครงการนี้ไป อันนี้เราก็เข้าใจเพราะว่าอันนี้เราก็ทำในฐานะที่เป็น เครื่องมือทางการตลาดและธุรกิจอีกอย่างหนึ่งแต่ว่าก็ถือว่ามีคุณูปการต่อการที่จะพัฒนาเยาวชนสร้างสำนึกของเยาวชนจำนวนมากให้ก้าวออกมาเรียนรู้สังคมแล้วก็รับผิดชอบสังคม เพราะฉะนั้นเยาวชนจำนวนหนึ่งที่เหลือจากผลพวงของโครงการนี้นะค่ะเราก็ในฐานะปัจเจก ก็คิดว่าสิ่งทำมาเป็นที่ปรึกษาแก่น้องๆ นี้ก็เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์กับเด็กทางสังคมแล้วคิดว่าถ้าเราพอมีแรงมีกำลังเราก็ยังสนับสนุนเขาต่อไปหรือทางสำนักงาน สยช. เองนะค่ะเขาก็ยินดีที่จะให้การสนับสนุนถ้าเราได้ทำโครงการขอเข้าไปคือโดยส่วนตัวก็คิดกันกับน้องก็คิดว่าทุกสิ่งอย่างนี้มันไม่ได้มีเงินหรือว่าเงินนี้ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญของการทำงานของชมรมเลยเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งเท่านั้นเองเพราะว่าเรื่องเงิน หรือทุนในการดำเนินกิจกรรมนี้เราสามารถที่จะหาได้มาหลาย ๆ ทางมากเลย

เพราะนั้นเราก็คิดว่าหาเท่าที่จำเป็นเท่าที่น้องนี้มีพลังความคิดหรือว่าน้องมีกำลังที่จะทำคือเราจะไม่เอาเงินมาเป็นตัวตั้งและไปผลักดันให้น้องทำซึ่งทำมาแต่ต้นก็เป็นความริเริ่มของพวกเขาเองเพราะนั้นในเรื่องปัจจัยก็คงไม่ต้องห่วงขอแต่ว่าน้องทำแล้วก็ได้เรียนรู้จากการทำตรงนั้นได้พัฒนาแล้วก็ได้เรียนรู้ต่อไปได้ด้วยตัวเองก็มีผู้ใหญ่จำนวนมากที่ยังให้การสนับสนุนอยู่จนถึงปัจจุบันนะคะ ทั้งภาครัฐแล้วก็โดยภาคเอกชนโดยส่วนตัวอย่างนี้ค่ะ นอกเหนือจากการร่วมงานกับทาง สยช. แล้วนะค่ะ อีกส่วนหนึ่งของกิจกรรมของชมรมรักใจคุณนี้ก็ในปีถัด ๆ มา เป็นประมาณอาจจะช่วงต่อปลายปี 42-43 มันก็เกิดคือจากการที่เขาทำงานในสมัชชาเยาวชน หรือมหกรรมเยาวชนก็รู้จักเพื่อนใหม่ ๆ จากอีกหลาย ๆ กลุ่ม ก็ได้เกิดการเรียนรู้ว่ามีกลุ่มอีกหลายกลุ่มที่ทำกิจกรรมทางด้านสังคมและเสริมกับการเรียนในระบบอยู่นี้ทีนี้แต่ละกลุ่มก็มีความสนใจที่แตกต่างหลากหลายกันไปทีนี้เราก็ได้มีโอกาสได้เข้าไปศึกษาและเรียนรู้กับการทำงานของกลุ่มเยาวชนซึ่งทางบางกอกฟอรั่มสนับสนุนอยู่ก็เป็นกลุ่มเยาวชนรักรัตนโกสินทร์อันนั้นเป็นโครงการที่เขาทำในเรื่อง

ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวกรุงเทพฯ นะค่ะในแง่ของชุมชนศึกษาน้อง ๆ ก็ได้ไปร่วมกิจกรรมตอนนั้นก็ย้ายงานมาอยู่ที่มูลนิธิพัฒนาศักยภาพคนแล้วนะค่ะ ก็ใช้สถานที่ของร้าน วาฬน้อยที่ตรงราชดำเนินกลางก็ในส่วนหนึ่งน้อง ๆ ที่เป็นสมาชิกก่อตั้งของชมรมรักใจคุณก็ทำกิจกรรมเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ แล้วก็เป็นวิทยากรเป็นอะไร ก็ชวนน้องๆ ที่เป็นสมาชิกเข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย เด็กกลุ่มนี้ตอนที่ทำกิจกรรมแรก ๆ กับชมรมนี้เขาเรียนระดับ ปวส. อยู่ที่ราชมงคลโชติเวชนะค่ะ แต่ว่าปัจจุบันนี้ก็เรียนต่อปริญญาตรีได้ ไปเรียนอยู่ที่ มช. วันนี้ก็เลยต้องมาคนเดียว ส่วนใหญ่ก็จะเรียนหนังสือกันก็ไม่ค่อยอยากให้น้องเขาโดดเรียน คือเราไม่อยากให้กิจกรรมนี้ไปแย่งเวลาเรียนหรือมีปัญหากับผู้ปกครอง

อีกอย่างหนึ่งก็คือว่าในการทำกิจกรรมชมรมนี้ก็คือว่าจะรู้จักหรือสนิทกับผู้ปกครองของเด็ก ๆ นะค่ะคือโทรศัพท์นี้ทางบ้านก็จะรู้คือถ้ามาทำกิจกรรมกับชมรมหรือว่ามากับพี่หน่อยนี้ทางบ้านก็จะไว้วางใจเพราะนั้นเราก็เลยต้องรับผิดชอลเขาในส่วนนี้ก็เลยส่งเสริมให้เขาดูแลชีวิตของตัวเองให้เป็นไปในครรลองที่ดีงามนะค่ะซึ่งนอกเหนือที่เราทำกิจกรรมร่วมกันแล้วนี้ในเรื่องอื่น ๆ เด็ก ๆ ก็จะเป็นที่ปรึกษาหารือกับเขานะค่ะ คือปี 42-43 เป็นกิจกรรมที่เล่า ๆ มาให้ฟังนี้ก็ คืองานของชมรมนี้เริ่มจะมีพื้นที่ที่กว้างขึ้นนะค่ะจากประเด็นในเรื่องของการรณรงค์สุขภาพอย่างเดียวก็ไปสู่เรื่องของกระบวนการเรียนรู้หรือว่าเรื่องของชุมชนศึกษา ขณะเดียวกันพื้นที่ในแง่การทำกิจกรรรมก็ขยายขึ้นพื้นที่ในกรุงเทพฯ ก็ออกไปทำกิจกรรมเชื่อมโยงในชนบท แล้วถ้าในเรื่องของการทำงานร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ ก็มีมากขึ้นนับตั้งแต่ที่ทำค่าย ตอนที่ทำค่ายปันน้ำใจให้น้องเราก็เป็นการทำงานร่วมกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่พอหลังจากนั้นการทำงานก็จะะประสานกับกลุ่มอื่น ๆ อย่างมาช่วยงาน สชย. ก็ได้รู้จักกับกลุ่มเยาวชนที่ทำกิจกรรมในกรุงเทพฯ สมาชิกของชมรมนี้นะค่ะเนื่องจากว่าพอปีที่ 2 ปีที่ 3 นี้สมาชิกดั้งเดิมซึ่งมาจากตัวงโครงการก็จะน้อยลง แต่จะมีสมาชิกใหม่ ๆ ที่เข้ามาร่วมกิจกรรมชมรมจากการที่เวลาเราเข้าไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มอื่น ๆ ก็มีคนสนใจมาลงชื่อไว้ เวลาที่เรามีกิจกรรมเราก็ส่งข่าวไปบอกเขา หรือว่ามีจดหมายข่าวที่เวียนไปถึงสมาชิกเก่า ๆ และสมาชิกใหม่ด้วยเพราะนั้น ความเป็นชมรมรักใจคุณมันก็จะพัฒนาขึ้นมา ทั้งเรื่องเนื้อหาทั้งเรื่องพื้นที่การทำงานแล้วก็เครือข่ายที่จะขยาย แต่ว่าชมรมนี้ก็ไม่ใช่ว่าใหญ่โตอะไรในแง่ของปริมาณคน เพราะว่าอันนี้เราถือตามความเป็นจริงเพราะว่ากิจกรรมนี้มันเป็นกิจกรรมของเด็ก และเยาวชนเขาพร้อมมีเงื่อนไข แล้วสุกงอมที่จะทำเมื่อไรก็คือต้องแล้วแต่เขาคือเราจะไม่เป็นคนคิดกิจกรรมให้น้องๆ เลย แต่สิ่งที่รับรู้ร่วมกัน พวกเราจะทำงานกัน มีกิจกรรมสำคัญ ช่วงปิดเทอม ส่วนช่วงเวลาปกติถ้ามีก็แจ้งข่าวมา หรือว่าพบปะสังสรรค์กันมาคุยกันแลกเปลี่ยนกัน เล่าเรื่องสู่กันฟัง อย่างในปีนี้นะคะ พอน้องจำนวนหนึ่งต้องไปเรียนหนังสือที่ต่างจังหวัด การเจอกันอะไรก็จะน้องลง แต่ว่าเขาก็จะสื่อสารกันโดยทางโทรศัพท์ หรือทาง Email น้องที่อยู่ทางกรุงเทพก็เรียนเลื่อนชั้นขึ้น ๆ คือเรียนโตขึ้น ภาระทางการเรียนก็จะมีมากขึ้นก็คิดว่าเป็นผลในการที่ทำกิจกรรมร่วมกัน คือเด็กในชมรมนี้ก็จะมีลักษณะ รับผิดชอบกับตัวเองค่อนข้างสูง

คุณทรงพล :

ตอนนี้มีสมาชิกกี่คนครับ

คุณพัฒนจรินทร์ :

ตอนนี้ยังไม่ได้นับ เอาที่ยังทำงานเจอกันอยู่นี้ก็ประมาณสัก 10 คน นะค่ะ แต่จริงสมาชิกก่อตั้งนี้ประมาณ 40 กว่าคน แต่เรานับเอาคนที่ ร่วมกิจกรรมทุกครั้ง

คุณทรงพล :

เอาคนที่ผ่านกิจกรรมทั้งหมดน่าจะได้สักประมาณเท่าไรครับ

คุณพัฒนจรินทร์ :

น่าจะได้เป็นร้อยนะค่ะ เพราะว่าทุกครั้งที่จัดกิจกรรมนี้ 40 คนแล้วก็เวียน

คุณทรงพล :

แล้วสถาบันการศึกษาสักกี่แห่งที่เด็กมาเครือข่าย

คุณพัฒนจรินทร์ :

สถาบันการศึกษาก็เกือบ 10 สถาบัน นะค่ะ คือช่วงหลัง ๆ นี้ก็จะไม่ค่อยได้ติดต่อผ่านทางสถาบันหรืออาจารย์สักเท่าไร ยกเว้นกิจกรรมใหญ่ ๆ ที่ไปช่วยงาน สยช. นี้ก็จะมีประมาณ 10 ได้ ส่วนใหญ่ น้องก็เปลี่ยนสถาบันแล้วเปลี่ยนไปเรียนที่อื่น เขาก็จะทำงานพิเศษกัน เสาร์ อาทิตย์ อย่างพวกที่เรียนอาชีวะเขาก็จะมีความสามารถทางด้านเรื่องไฟฟ้า เขาจะทำงานพิเศษกับบริษัทที่เป็นออกาไนท์เซอร์จัดงานเตรียมเวทีเตรียมอะไรต่าง ๆ พวกนี้

คุณทรงพล :

พวกชมรมนี้เริ่มต้นจากตัวกิจกรรม สยช.ใช่ไหมครับ

คุณพัฒนจรินทร์ :

เป็นกิจกรรมของโรงพยาบาลกรุงเทพฯ ร่วมกับทาง สยช. เพราะว่าในแต่ละปีที่โครงการดำเนินมาสมัยนั้น ก็ใช้เงินสนับสนุนแต่ละกิจกรรมแต่ละสถาบันนี้ประมาณ 30,000 –50,000 บาท แต่ละปีก็มีประมาณ 20 สถาบัน แต่ละปีก็ใช้เงินไปหลายล้านอยู่นะค่ะ

คุณทรงพล :

ตอนที่เริ่มต้นหมายถึงว่ากลุ่มเป้าหมายของเด็กก็คือกลุ่มเด็กที่มาทำกิจกรรมกับ สยช. อยู่แล้ว

คุณพัฒนจรินทร์ :

ไม่ใช่ค่ะ เป็นเด็กที่มาจากโครงการรักใจคุณ พอหลังจากที่โรงพยาบาลกรุงเทพไม่ได้สนับสนุนโครงการนี้แล้วนะค่ะแต่ว่า ยังมีเด็ก ๆ อยู่ แล้วเด็ก ๆ ก็รวมตัวกัน

คุณทรงพล :

โครงการรักใจคุณตอนเริ่มที่ไปดึงเด็กนี้ดึงมาจากไหนครับ

คุณพัฒนจรินทร์ :

ตัวโครงการใหญ่ใช่ไหมค่ะ เราทำประชาสัมพันธ์ไปที่สถาบันการศึกษาร่วมกับ สยช. แล้วก็ในสื่อด้วย คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ คือมันเป็นลักษณะการประกวดโครงการคือแทนที่จะประกวดเซียร์ลีดเดอร์ ประกวดวงดนตรีนี้ เราประกวดโครงการกิจกรรมทางด้านสังคม สำหรับเด็กที่ทำงานในระดับอุดมศึกษา แล้วก็ขยายมาในระดับมัธยมศึกษาด้วย คือหลังจากที่ช่วง ปี 43-44 กิจกรรมก็จะมีลักษณะอย่างที่บอก เริ่มจากความต้องการแล้วก็เงื่อนไขของเยาวชนเองนะค่ะคือพอไปร่วมแลกเปลี่ยนกับคนอื่นด้วยก็มีเพื่อนมากขึ้น เราก็จัดกิจกรรมสำคัญ ๆ ของชมรมตอนปี 43 ก็มีการจัดกิจกรรมรวมกลุ่มคนรักใจคุณนะค่ะ ก็คือสมาชิก หรือผู้สนใจในชมรมมาพูดคุยกันหรือแลกเปลี่ยนในเรื่องของบทเรียนในการทำกิจกรรมหรือว่าการจัดกระบวนการคิดอย่างสร้างสรรค์ หรือว่าการเป็นผู้นำทางด้านการเปลี่ยนแปลงสุขภาพให้กับสังคม เนื้อหาที่ จัดสัมมนา คือในปี 43 นี้มีสัมมนา 2 ครั้ง ก็เป็นเรื่องที่กล่าวไปแล้วคือวันร่วมพลคนรักใจคุณครั้งหนึ่งช่วงเดือนสิงหาคม แล้วก็ช่วงปลายปี เดือนพ.ย. ของปี 43 นี้ก็จัดสัมมนาในหัวข้อเยาวชนผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมอันนี้เราก็มีสมาชิกจากกลุ่มของบางกอกฟอรั่มเข้ามาร่วมกิจกรรมด้วยเป็นเด็ก ๆ ที่ทำเรื่องชุมชน

ศึกษา เรื่องแพ่งนะค่ะที่ทำกิจกรรมที่สามแพ่งกันอยู่ หลังจากนั้นพอปี 44 ต้นปี เด็ก ๆก็คิดกิจกรรมกัน คือเขาคิดกันเองเลยว่าเขาจะทำกิจกรรมวันเด็ก ก็จัดกระบวนการให้เขาว่าประชุมกันแล้วก็คุยกันว่าจะทำอะไร

เขาก็ได้ข้อสรุปออกมาว่าเขาจะไปทำกิจกรรมรณรงค์สุขภาพให้กับเด็กในพื้นที่ชนบท แต่ว่าไม่ไกลนักเพราะว่าเขาใช้ช่วงวันเสาร์วันอาทิตย์ 2 วัน ช่วงวันเด็กไม่ปิดเทอม เขาก็ไปที่โรงเรียนบ้านซับน้อยใต้ อ. มวกเหล็ก จ.สระบุรี ซึ่งกิจกรรมครั้งนี้เป็นกิจกรรมที่เราจะสังเกต คือกิจกรรมที่เราคุยกันนะค่ะว่าให้น้องดำเนินกิจกรรมอันนี้เองนะค่ะ ทั้งเรื่องการประสานงานติดต่อกับโรงเรียนกับหมู่บ้าน การขอสปอนเซอร์สนับสนุนอะไร แต่ว่าเราเป็นที่ปรึกษาให้แล้วก็หาทุนมาให้เขาดำเนินกิจกรรม ซึ่งครั้งนี้ก็ไม่ได้ใช้เงินอะไรมากมาย คือน้องๆ เขาจะคือเวลายังเปิดเทอมอยู่ไม่ใช่ปิดเทอม เพราะนั้นเขาจะเหนื่อยกันมากกับกิจกรรมอันนี้ ช่วงปีใหม่ด้วยอะไรด้วย แต่ว่ามันก็จะเป็นกิจกรรมบทเรียนที่เขาได้จากการทำงาน ค่อนข้างสูง เขาได้ทราบปัญหาเองได้แก้ปัญหา แล้วครั้งนี้ก็ทดลอง คือไม่ได้ไปด้วยส่วนหนึ่งก็คือว่าติดธุระมีงานอื่นอยู่แล้วนะค่ะแล้วน้องคิดขึ้นมาฉับพลัน แต่ว่าก็จะมีรุ่นพี่ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มคอยดูแลใกล้ชิดในแง่ของการแก้ไขปัญหา น้องส่วนหนึ่งก็ไม่ได้ไป แต่ว่าเขาก็จะเตรียมสื่อให้ เตรียมจัดทำเย็บสื่อให้ เขียนภาพอะไรต่ออะไร คนที่ไปจริง ๆ มีประมาณ 8-9 คน ก็นั่งรถไปในดงมวกเหล็ก ก็ลำบากนิดหน่อยอยู่เหมือนกันนะค่ะก็เลยเป็นเรื่องที่เขาเรียนรู้กับสิ่งที่เขาอยากจะทำ

ผลก็คือว่าเขามีความยินดีกับกิจกรรมครั้งนี้ เพราะว่ามันก็สำเร็จ แล้วก็ได้รับความพอใจจากกลุ่มเป้าหมายที่เขาไปดำเนินกิจกรรม คือเด็ก ๆ แล้วก็ชุมชนที่นั้นนะค่ะ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่พัฒนามาแล้วเขาเองเขาสามารถคิดสร้างสรรค์แล้วดำเนินกิจกรรมรับผิดชอบเอง แล้วก็สรุปอะไรต่ออะไรของเขาเอง หลังจากนั้นกิจกรรมของชมรมพอหลังจากวันเด็กปี 44 แล้วพอปีการศึกษา 44 จำนวนหนึ่งก็ต้องไปเรียนที่เชียงใหม่ อีกส่วนหนึ่งก็เลื่อนชั้นเรียน อีกส่วนหนึ่งก็จบไปเป็นอาจารย์ไปทำงาน ก็กิจกรรมร่วมในช่วง ซัมเมอร์ของปี 44 ก็เลยรู้สึกว่าจะยังไม่ได้ทำอะไร ปี 44 ไม่ได้จัดค่ายใหญ่อะไร แต่ว่าได้จัดกิจกรรม เป็นนิทรรศการหรืออะไรนี้ เวลาที่เขามีกิจกรรมหรืออะไรหรือเข้าไปร่วมกับอย่างกลุ่มของบางกอกฟอรั่มนี้นะค่ะก็น้องๆ ก็เข้าไปร่วมกิจกรรมด้วย จนกระทั่งในปิดเทอมที่ผ่านมาก็คือเดือนตุลาคม 2544 ก็มีการจัดค่ายเยาวชนอีกครั้งหนึ่งซึ่งค่ายครั้งนี้ถือว่าสมาชิกชมรมรักใจคุณนี้เข้าไปมีส่วนร่วม คือไม่ได้เป็นผู้จัดไม่ได้ริเริ่มขอทุนดำเนินกิจกรรมในฐานะชมรมแต่เป็นค่ายเยาวชนซึ่งมันเป็นผลพวงจากการที่เราไปทำค่ายเมื่อปี 42 มาก็คือว่าเด็กในจังหวัดหนองบัวลำพูจำนวนหนึ่งนะค่ะที่เข้ามาช่วยเป็นพี่เลี้ยง

ในการทำค่ายเขาก็เติบโตขึ้นก็เรียนจบปริญญาตรีทีนี้ ก็ได้ไปเจอเขานะค่ะช่วงเดือนเมษายนปี 44 เราไม่ได้ทำค่ายแล้วเขาก็เขียนจดหมายมา พอดีเขาเรียนจบพอดีกำลังหางานทำอยู่เขาก็เขียนจดหมายเล่ามาว่ากำลังหางานทำอยู่ใจจริงอยากจะทำงานในหมู่บ้านแต่ว่ามันไม่มีการจ้างงาน ก่อนหน้านั้นเขาทำเรื่องศูนย์เด็กเล็ก ก็คือเรียนปฐมวัยที่ราชภัฏอุดรแล้วเขาก็ทำกิจกรรมที่สถาบันด้วยแล้วในหมู่บ้านเองเขาก็ชวนเอาน้อง ๆ ที่ไม่ได้เรียนหนังสือหรือว่าไม่ได้มีงานทำมารวมกลุ่มกันหรือว่าพวกวัยรุ่นผู้หญิงนะค่ะ แล้วก็จัดดูแลเด็กเล็กให้กับกลุ่มแม่บ้าน เพราะว่ากลุ่มแม่บ้านที่บ้านของเขานี้ทำทอผ้าให้กับโครงการศิลปาชีพ เขาก็ทำอย่างนี้ทำด้วยเงินค่าขนมของเขาเอง เพราะว่าทางบ้านนี้กู้เงินรัฐมาเรียนแล้วมันจะมีเงินเหลือเขาก็เอาเงินจำนวนนี้มาซื้อนมซื้อขนมขอการสนับสนุนจากอาจารย์ที่ราชภัฏบ้างก็ทำมาเป็นปีนะค่ะจนกระทั่งทางหน่วยราชการว่ามาเห็นว่าเด็กทำกันเองในหมู่บ้าน ก็สามารถผลักดันออกมาจนกระทั่งสามารถสร้างเป็นศูนย์เด็กเล็กพอดีน้องนี้ก็เรียนจบ แต่ว่างบประมาณในการสนับสนุนนี้ อันนี้เป็นกิจกรรมที่เมื่อกี้เล่าย้อนไปนะค่ะว่ามีสัมมนา 2 ครั้งคือเยาวชนผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่สังคม กับรวมกลุ่มพลรักใจคุณซึ่งเราก็จะมีรุ่นพี่อย่างคุณอรอุมาเกษตรพืชผล ที่เป็นดีเจร่วมด้วยช่วยกันนี้เขาก็เป็นเด็กนักศึกษา สมัยที่เขาเรียนปริญญาตรีนี้เขาก็ทำกิจกรรมกับโครงการรักใจคุณมาก่อน แล้วก็จะมาช่วยทุกปี จะเป็นรุ่นพี่ที่มาช่วยกิจกรรมแล้วก็ถ่ายทอดบทเรียนให้กับน้อง ๆ ก็มี กอฟปริญญาซึ่งอาจจะคุ้นเคยกับ LDI อยู่ตอนนี้ก็ไปเป็นอาจารย์อยู่ที่นเรศวร แล้วก็มีน้องประยูรที่เล่นดนตรี อันนี้ก็จะเป็นกิจกรรมที่เราจัดสมาชิกใหม่ ก็จะมีคุณพ่อของน้องมดแดง แมงมุม จากชมรมรัตนโกสินทร์จากบางกอกฟอรั่มมาร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ เด็ก ๆ ก็จะมีความสามารถทางด้านศิลปะวัฒนธรรมกันพอสมควร เช่นรำกองยาว ก็มีปีใหม่เขาก็สังสรรค์กัน

อันนี้ที่เขาจัดกระบวนการคิดเรื่องกิจกรรมวันเด็กที่เขาไปทำที่มวกเหล็กสระบุรีนะค่ะ อันนี้ ตอนที่ไปทำกิจกรรมรู้สึกจะใช้สื่อละครในการสอนน้องในเรื่องสุขบัญญัติ 10 ประการ เตรียมตัวไป ครั้งนั้นนี้ไปไม่ถึง 10 คน นะค่ะ ก็มีชุมชนมาช่วยเรื่องทำอาหารครูบาอาจารย์ก็มาช่วยกัน ก็คือทำกิจกรรมกับชุมชนนอนอยู่ 1 คืน นี้เป็นกิจกรรมอีกอันหนึ่งที่เข้าไปสอนงานศิลปะประดิษฐ์ให้กับคนชราที่สถานสงเคราะห์บ้านบางแค นี้ก็ไปกันประมาณ 10 กว่าคนก็มีน้องจากโชติเวช ก่อนที่เขาจะไปเรียนเชียงใหม่ อันนี้เป็นค่ายที่ทำเมื่อเดือนตุลาคมที่ผ่านมา นี้เป็นเด็ก ๆ เยาวชนที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นที่เล่าให้ฟังว่าเรียนที่ราชภัฏอุดร ก็ไปสำรวจพื้นที่ตอนนั้นยังไม่ได้สรุปว่าจะทำค่ายหรืออะไร คือในพื้นที่หมู่บ้านของเขานี้ก็จะมีป่าซึ่งเป็นป่าชุมชนหรืออุทยาน ไม่แน่ใจว่าเป็นอุทยานหรือเปล่านะค่ะ ไปกับพ่อกับลุงก็พาไป เด็ก ๆ เป็นการสำรวจเบื้องต้นแล้วก็คุยกันแต่ว่าในการจัดค่ายครั้งนี้ แกนนำหลักในการจัดค่ายนี้เป็นน้อง ๆ ส่วนหนึ่งก็จากพี่ที่ LDI นี้ไปช่วยนะค่ะ ก็ช่วยทำงานกับเด็ก ๆ ในชุมชน แล้วก็จัดกระบวนการให้เขาได้ปรึกษาหารือว่าสิ่งที่เขาอยากจะทำคืออะไรบ้าง แล้วค่ายที่จะทำนี้ควรจะมีเนื้อหาสาระหรือว่ามีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง นี้ก็เป็นเยาวชนในพื้นที่นะค่ะ ก็เป็นพื้นที่ที่มีหลาย ๆ อย่างที่น่าสนใจศึกษา

อันนี้ก็ตอนที่ไปทำค่ายแล้วก็เป็นน้องที่เคยเข้าค่ายกับเรามาตั้งแต่ตอนปี 42 ครั้งแรกที่ไปทำที่บ้านตากแดดนะค่ะเขาก็มาช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้ในงานนี้ร่วมด้วยอีกคนหนึ่งก็ทีเมื่อกี้เล่าให้ฟังว่า เยาวชนผู้นำในชุมชนที่เขาเขียนจดหมายมาเขาก็เล่าถึงความตั้งใจของเขาสิ่งที่อยากทำ เมื่อเขาเรียนจบแล้วเขาอยากทำประโยชน์ให้กับชุมชน รู้สึกจะเขียนกลอนมาให้ นิดหนึ่งอ่านให้ฟังสั้น ๆ นะค่ะ คือในสามข้อของความปรารถนาของเขามีข้อหนึ่งบอกว่าคือเขาอยากเป็นคนที่มีคุณค่าให้ประโยชน์แก่สังคมให้มากกว่านี้อยากเป็นนักพัฒนาอยากเป็นคนเก่งอยากใช้ความรู้ความสามารถที่มีทำประโยชน์ให้กับชุมชนอยากเอาชนะพวกชนชั้นปกครองที่อยู่ในท้องถิ่นไม่ให้เอาเปรียบชาวบ้านอยากให้ชุมชนมีความเจริญมากกว่านี้อยากให้หมู่บ้านมีความสุขอยากให้ผู้ใหญ่ให้โอกาสกับคนรุ่นใหม่อย่างพวกเราได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่อยากได้รับการยอมรับจากคนที่เรียกตัวเองว่าผู้ใหญ่อย่างจริงใจแต่มันก็เป็นแค่ความฝันความตั้งใจไม่รู้ว่าจะได้มีโอกาสไม่รู้ว่าจะทำได้หรือเปล่าเพราะว่าเรายังขาดประสบการณ์และประสบการณ์ยังน้อย ยังเป็นเด็ก ยังไม่มีอาชีพยังไม่มีบารมีและแรงศัธทราที่จะมากพอเพราะว่าเราเป็นเด็ก แต่ว่านี้เป็นเพียงความตั้งใจและไฝ่ฝันแล้วก็มีปณิธานใจที่เขียนมาว่า จะเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ จะเป็นศิษย์ที่ดีแท้ของคุณครู จะเป็นผู้สร้างสรรค์นักพัฒนาให้สังคมรู้ว่าค่าฉันมี อันนี้คือสิ่งที่เด็กเยาวชนผู้นำชุมชนในท้องถิ่นเขียนจดหมายมาถึงนะค่ะ ก็เลยเอาเรื่องนี้ให้น้องๆ สมาชิกชมรมดู แล้วก็ได้คุยกับเพื่อนๆ พวกผู้ใหญ่คนอื่นๆ ด้วยนะค่ะ เราก็เลยคิดว่าเรามีกลุ่มที่จะสนับสนุนให้เด็กในชุมชนเขาได้ทำกิจกรรมกันต่อเนื่อง เราก็เลยเกิดเป็นค่ายครั้งนี้ขึ้น

ขณะเดียวกันสมาชิกของชมรมเองไม่ได้เข้าไปเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมค่ายครั้งนี้ หมายถึงว่าไม่ได้เข้าไปเริ่มตั้งแต่กระบวนการเริ่มต้น คือเป็นกระบวนการของน้อง ๆ ที่เขาเคยร่วมงานกับเราเมื่อ 2 ปีก่อนกับกลุ่มที่เป็นวิทยากรกับ LDI ทางนี้ 4-5 คน แต่ว่าสมาชิกของชมรมนี้เขาก็จะไปร่วมกิจกรรมตอนวันที่มีค่าย คือไปเป็นผู้ช่วยพี่เลี้ยงค่ายก็เป็นลักษณะของการศึกษาศักยภาพของชุมชนแล้วก็การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์นะค่ะ ซึ่งเด็ก ๆ ที่ไปนี้ก็จะมีเด็ก ๆ จากหลายหมู่บ้านหมู่บ้านละ 10 คนบ้าง 5 คน บ้างซึ่งเรียนอยู่ในพื้นที่ของการจัดกิจกรรมค่ายอยู่ในเขตอำเภอเมืองเป็นของจังหวัดหนองบัวลำพูเหมือนกันแต่ว่าเป็นเขตอำเภอเมืองอยู่ที่โรงเรียนล่มเกล้า บ้านถ้ำกองเพน ต.โนนทัน อ.เมือง แล้วก็อาศัยวิทยากรของท้องถิ่นที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ๆ เหล่านี้นะค่ะที่รู้ประวัติศาสตร์ชุมชนหรือว่ารู้ในเรื่องสิ่งแวดล้อม มาเล่าเรื่องให้เด็ก ๆ ฟัง น้อง ๆ สมาชิกของชมรมก็เป็นพี่เลี้ยงประจำกลุ่มนะค่ะคอยดูแลน้องๆ บรรดาพ่อแม่ของเด็ก ๆ เขาก็จะมาดูเวลาที่ทำกิจกรรม ชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมเยอะในเรื่องของการดูแลจัดเตรียมอาหารดูแลรักษาความปลอดภัยสาธารณูปโภค อำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ

ทุกครั้งก็จะให้เด็กเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ว่าสิ่งที่เราไปทำนี้มันไม่สามารถที่จะทำได้ด้วยตัวเราเอง เท่านั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากชุมชน จากท้องถิ่นแล้วเขาจะร่วมมือหรือไม่ก็อยู่ที่ว่าสิ่งที่เราไปทำนั้นเขาเห็นประโยชน์เห็นคุณค่าหรือเปล่า ซึ่งค่ายนี้บรรดาผู้ปกครองก็ชื่นชมยินดีนะค่ะกับกิจกรรมที่เด็ก ๆ ไปทำ เพราะว่าลูกเขาได้แสดงออกแล้วก็ได้คิดแผนงานร่วมกัน คือเราพยายามที่จะให้เด็กมีการคิดต่อเนื่องว่าหลังจากที่ค่ายเสร็จแล้วเขายังอยู่ในท้องถิ่นตรงนั้นนี้ถิ่น

ฐานบ้านเกิดของเขานี้เขาจะทำอะไรให้กับถิ่นฐานบ้านเกิดที่เขารัก และทุกครั้งเราก็จะมีเรื่องของประเพณีวัฒนธรรมให้เด็กได้เรียนรู้ซึ่งแม้แต่เด็กในชนบทเอง เขาก็ค่อนข้างจะห่างจากสิ่งเหล่านี้อย่างที่เคยเล่าแลกเปลี่ยนในภาคีนะค่ะว่า เด็กก็ไม่รู้จักเพลงรำวงซะแล้ว ไม่รู้จักเพลงแคนเพลงหมอลำ ก็รู้จักแต่เพลงที่เขาโปรโมตกันในวิทยุ นี้ก็จะเป็นกิจกรรมร่วมกันสุดท้าย ซึ่งจัดในเดือน ต.ค. ปีที่ผ่านมานี้เองนะค่ะก็ชมรมก็ยังคงมีกิจกรรมกันอยู่คือหลังจากที่เราทำค่ายแล้วเราก็แลกเปลี่ยนพูดคุยกันน้องมาแต่ว่าคือลักษณะการทำกิจกรรมของชมรมนี้นะค่ะเนื่องจากโดยส่วนตัวของดิฉันเองไม่ได้ทำเพราะว่ามันเป็นองค์กรที่จะต้องทำงานที่จะต้องรับผิดชอบเรื่องนี้ มีเป้าในการทำงาน มีแผนว่าจะทำอะไร หรือว่าจะต้องทำเพราะว่ารับเงินเดือนกับทางบริษัทที่จะต้องมาทำโครงการนี้เพื่อผลทางด้านการตลาดหรือทางสังคมอีกต่อไปแล้วแต่ว่าสิ่งที่เราทำอยู่เพราะว่าเรามองเห็นว่าคือมันเหมือนกับว่า มันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของเราก็คือเป็นกิจกรรมยามว่างที่เราเลือกเหมือนบางคนเขาอาจจะชอบไปเล่นเทสนิส บางคนไปเล่นกอล์ฟ เล่นเรือใบใช่ไหมค่ะ แต่ว่าหน่อยชอบทีจะทำแบบนี้กับเด็กก็ถือว่าไปเที่ยวด้วยนะค่ะไปแล้วก็ไปต่างจังหวัด ได้ไปเที่ยวได้เก็บเอาความรู้ประสบการณ์ ได้รู้จักผู้คน ดี ๆ อีกมากมาย แล้วก็มาถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้กับน้องๆ หรือน้อง ๆ เองเขาก็จัดกิจกรรมที่ทำกันมาก็เชื่อว่ามันได้มีการพัฒนาจิตใจ หรือจิตสำนึกของพวกเขาเหล่านี้ เพราะว่าคือเราก็สนิทกันรู้จักเข้าใจกันก็รู้ว่าเด็กเหล่านี้เขาจะคิด คือเขาจะมีความคิดหรือว่ามีพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพทั่วไป คือสภาพทั่วไปที่เรารับรู้กันก็คือว่าเด็กและเยาวชนของเรารุ่น ๆ ขนาดนี้กำลังเป็นวัยที่ให้ความสนใจในเรื่องของสิ่งกระตุ้นทางสังคมซึ่งมันมากับระบบบริโภคนิยม มากับสื่อต่างๆ ค่อนข้างสูงคือเด็กก็ไม่สามารถที่จะหลุดพ้นไปได้ แต่ว่าในส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของเขาก็คือว่าเขาเป็นคนที่รับผิดชอบการเรียน รับผิดชอบแล้วก็รักครอบครัวนะค่ะเด็กเหล่านี้ แล้วก็มีจิตใจที่แบ่งปันให้กับคนอื่นอ่านหนังสืออะไรอย่างนี้ ไม่เที่ยวเตร่แล้วก็ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ แค่นี้ก็คือสิ่งที่เราคิดว่าเราก็พอใจกับมันมากเพราะว่าเท่ากับว่าไม่ได้มีลูกของตัวเราเองเราก็ช่วยบรรดาพ่อแม่เหล่านั้นนะค่ะหาเวลาว่างให้ลูกเขาทำกิจกรรม ได้สร้างคนดี ๆ ให้กับสังคมได้มีส่วนไม่อยากจะพูดว่าสร้าง เพราะว่าเขาก็พัฒนาตัวของเขาเองด้วย มันก็เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของชีวิต เพราะฉะนั้นชมรมก็จะไม่มีเป้าค่ะว่า ปีนี้จะต้องทำอันนี้ให้ได้เท่านี้ ไม่ต้องมาวัดผลอะไร ไม่ต้องทำเพราะใครมาบอกว่าเราไปรับทุนเขามาแล้วต้องทำ เพราะอย่างที่บอกตอนต้นว่าเงินมันไม่ใช่ปัจจัยสำคัญในการทำงานพวกนี้เลย

ถ้าเด็กอยากจะทำเขามีความตั้งใจแล้วนี้ เดี๋ยวเราก็หาให้เขาได้เองก็มีเพื่อนฝูงเยอะแยะมากมายที่ยินดีที่จะสนับสนุนกิจกรรมเหล่านี้ก็เลยคิดว่าคือชมรมนี้ ตัวเองไม่ได้เป็นคนที่แบบยึดติดกับอะไรนะค่ะ แต่ใช้ชื่อนี้เพราะว่าพยายามที่จะนึกถึงนะค่ะเพราะว่าต้นกำเนิดของสิ่งเหล่านี้ที่เราทำอยู่ในปัจจุบันนี้มันมาคือให้เครดิตกับเจ้าของโครงการเดิมเขาด้วยนะค่ะ อันนี้คือความรู้สึกจริง ๆ เจ้าของโครงการเขาบางส่วนในนั้นเขาอาจจะคิดว่าชื่อนี้มันเป็นลิขสิทธิ์ของเขาก็ไม่ได้สนใจถ้าเกิดวันหนึ่งเขาจะเอาเรื่องขึ้นมาไปจดชื่อลิขสิทธิ์หรืออะไรนี้ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่อนี้ ชื่ออะไรก็ได้ค่ะก็ทำไป เด็ก ๆ พวกนี้ก็ยังทำอยู่ก็มีคนก็มาทำกิจกรรม หรือเด็กอื่นทำกิจกรรม เราก็สนับสนุนเพราะว่าก็มีการสนับสนุนโดยส่วนตัว หรือกลุ่มเพื่อนสนับสนุนกิจกรรมนักศึกษาในระดับสถาบันอุดมศึกษาอยู่นะค่ะทั้งกลุ่มของที่คณะเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์ หรือว่ากลุ่ม เขามีเหมือนกับว่าเป็นสมาพันธุ์ของนักศึกษา เศรษฐศาสตร์ ระดับอุดมศึกษา เขาก็เคยขอทุนสนับสนุนอะไรมาก็ช่วยเหลือเจือจานกันไปนะค่ะ

ตรงนี้ก็ไม่ได้ยึดติดอะไรแต่ก็ไม่ได้มีปัญหาอะไรนะค่ะคือทางโรงพยาบาลกรุงเทพ เขาก็ไม่ได้ห่วงห้ามอะไรเพราะว่าทุกครั้งที่เราพูดถึงเรื่องเหล่านี้เราก็จะขอบคุณเขาเสมอเพราะว่าเขาคือคนที่เริ่มคือเขาควักกระเป๋าออกมาเพื่อให้เกิดกิจกรรมแบบนี้กับสังคม 4-5 ปี คิดว่าเป็นเงินประมาณ 20 ล้านน่าจะได้นะค่ะเพราะโครงการที่ทำนี้ให้ทุนเด็กไปทำด้วยแล้วอีกส่วนหนึ่งตอนนั้นที่ทำในโครงการนี้เป็นโครงการใหญ่ทุก ๆ ปีอย่างที่เราได้ยินโครงการเชียร์ลีดเดอร์หรืออะไรต่ออะไร ได้ยินได้เห็นนี้นะค่ะ สปอนเซอร์ที่จ่ายเงินแต่ละปีนี้เป็นระดับไม่ต่ำกว่า 5 ล้าน นะค่ะ เพราะมันผ่านสื่อเมื่อไรที่มันผ่านสื่อนี้มันเป็นเงินเป็นทองทั้งนั้น จริง ๆ ชมรมนี้ทำกิจกรรมเยอะ ถ้าเป็นสมัยก่อนที่ทำโครงการนี้จะต้องเผยแพร่ในสื่อจะต้องเอาไปลงหนังสือพิมพ์นิตสารอะไรต่ออะไร แต่ว่าพอไม่ต้องอยู่ในสังกัดใครแล้ว คือเราทำตามสภาพจริง ๆ หลายเรื่องนี้มันเป็นเรื่องที่น่าจะเผยแพร่เพราะว่าเราไม่ได้เผยแพร่เพราะว่าตัวเราจะเด่นดังมีชื่อเสียงหรืออะไรไม่ได้สนใจตรงนั้นเลยเพราะว่ายังไงเราก็ทำได้เรื่องพวกนี้ แต่ว่าเสียดายอยู่เหมือนกันที่ว่าหลายเรื่องที่เป็นเรื่องดี ๆ นี้

มันไม่ได้ถูกเผยแพร่ก็พยายามอยู่ถ้ามีเวลาก็จะใช้เวลากลางคืนหลังจากที่เราทำงานที่สำนักงานแล้วกลางคืนนี้เราก็มานั่งทำงานพวกนี้ก็จะเห็นว่าส่ง Email หรืออะไรนี้ก็จะดึก ๆ ทั้งนั้นคือมันก็ชอบที่จะทำนะค่ะก็สนุกดี แล้วคิดว่าอย่างในภาคีเด็กก็พยายามที่จะมาร่วมเท่าที่จะมีโอกาสได้แล้วคิดว่าวันนี้มาเล่าให้ฟังในฐานะที่เป็นคน ๆ หนึ่งที่ได้มีโอกาสได้ทำงานกับเด็กและเยาวชน แล้วก็มองเห็นอะไรบางอย่างว่าสิ่งเหล่านี้มันเป็นประโยชน์ เป็นอนาคตของบ้านเมืองในวันข้างหน้า

เพราะฉะนั้นเราเองอาจจะไม่ได้สามารถรับใช้ประเทศชาติได้มากมายนัก ก็เสียภาษีอยู่ประมาณเท่านี้ตามรายได้ของเรา เพราะนั้นสิ่งนี้ก็ถือว่าเป็นการคืนกลับไป เป็นอุดมการของสถาบันการศึกษาที่บอกเรามาว่าเมื่อเรียนด้วยภาษีของเขาแล้วคนจะต้องทำอะไรที่คืนกลับไปบ้าง สิ่งเหล่านี้เราก็สื่อสารออกไปนะค่ะ เพื่อนฝูง หรือว่าน้อง ๆ ที่เข้ามาสัมผัส ก็คิดว่าในภาคีเด็กนี้ก็น่าจะได้เป็นเวทีที่ให้นำเรื่องมาเล่าให้ฟังแล้วก็แลกเปลี่ยนกัน สิ่งที่ต้องการอย่างยิ่งก็คือว่าความคิดเห็นคำแนะนำ การแลกเปลี่ยน หรือว่าสนับสนุนกันเชื่อมโยงกันไปในวันข้างหน้า หรือว่าถ้าทางท่านสมาชิกอื่น ๆ มีกิจกรรมอะไรที่อยากจะชักชวนน้อง ๆ ในชมรมก็ยินดีนะค่ะก็จะไปสื่อสาร.

3

นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ

1 นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ
52 แนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์เรียนรู้"
99 ศูนย์เรียนรู้ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

สรุปการสัมมนาเรื่อง

นวัตกรรมการเรียนรู้นอกระบบ*

1. ความเป็นมาของการสัมมนา

โดย คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

ที่กรุงเทพฯ ได้มี "ภาคีเพื่อเด็กไทย" ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติงานขององค์กรที่ทำงานเพื่อเด็ก กิจกรรมหนึ่งที่ได้ดำเนินการคือ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนว่ามีใครทำอะไร? ที่ไหน? และอย่างไร? และสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างไร? มีการจัดเวทีเดือนละ 1 ครั้ง ซึ่งขณะนี้ได้ผ่านมา 1 ปีแล้ว พบว่า แต่ละองค์กรได้มีปฏิบัติการเกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนที่มีคุณภาพและศักยภาพมากมาย และเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม จึงเห็นพร้องกันว่าไม่น่าจะทำเวทีเช่นนี้เพียงที่กรุงเทพเท่านั้น น่าจะขยายแนวคิดนี้ไปทำในภูมิภาคอื่น ซึ่งมีกลุ่มบุคคลองค์กรที่ทำเรื่องเด็กหรือเรื่องของการเรียนรู้อีกมาก ทำอย่างไรที่จะทำให้เห็นภาพของการเรียนรู้เหล่านี้ของสังคมโดยรวม และสามารถมองต่อได้ว่าการเรียนรู้เหล่านี้เป็นจะประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้นได้อย่างไร

เด็กและครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญในวาระของชาติ ภาคีเพื่อเด็กไทยได้ทำงานร่วมกับ สกว.ฝ่าย 4 ซึ่งในส่วนที่ สกว. ดำเนินการ งานวิจัยจะเข้ามามีส่วนในการยกระดับและช่วยหนุนเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และหากมีการเชื่อมโยงระหว่างงานที่อยู่ส่วนกลางกับส่วนภูมิภาคได้ก็จะเป็นเรื่องที่ช่วยให้งานพัฒนาเด็กและเยาวชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น การนำมิติของการเรียนรู้นอกระบบมาเป็นตัวเชื่อมนั้น เนื่องจากองค์กรต่างๆ ที่ทำกิจกรรมกับเด็กและเยาวชน จะเห็นว่าหัวใจหลักอยู่ที่การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชน เพื่อที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาในแต่ละมิติของความเป็นเด็กและเยาวชน ในส่วนของการปฏิรูปการศึกษาในระดับนโยบายนั้น ยังไม่สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในท้องถิ่น เวทีสัมมนาครั้งนี้จะเป็นการมองจากข้างล่างขึ้นข้างบนคือจากการปฏิบัติจริงที่มีอยู่สู่ระดับนโยบายว่าการปฏิรูปการศึกษาที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่นในสังคมเหล่านี้จะทำให้สังคมได้เรียนรู้อย่างไร

ก่อนที่จะมีการสัมมนาในวันนี้ คณะทำงานได้ออกแบบสอบถามองค์กรต่างๆ เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่แต่ละองค์กรดำเนินอยู่ ซึ่งมีองค์กรตอบกลับมาเป็นจำนวนมากทำให้เห็นความหลากหลายใน

---

* จัดขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 27 พฤศจิกายน 2544 ณ สถาบันวิชาการนานาชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, องค์กรสนับสนุนและดำเนินการ ได้แก่ (1) โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (2) โครงการภาคีเพื่อเด็กไทย และ (3) เครือข่ายวิจัยและพัฒนาเด็กและเยาวชนภาคเหนือ (CY-Net)

กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกันของกลุ่มเป้าหมาย และวิธีที่จัดกระบวนการ ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในครั้งนี้ จะสามารถทำให้เห็นภาพรวมของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีอยู่ในภาคเหนือตอนบน ซึ่งจะทำให้เห็นแนวทางการผลักดันให้เกิดการเคลื่อนไหวให้ข้างหน้าร่วมกันอย่างไร? ได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อให้เป็น "เวทีการเรียนรู้" ของฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจ (เรียนรู้อะไร ? ใครเป็นคนเรียนรู้ ?)

2.2 เพื่อให้ได้ยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนงานของภาคีความร่วมมือ

- การบริหารงานวิจัยเพื่อหนุนเสริมการพัฒนา การเคลื่อนไหวของสังคม
- การสร้างกลไกจัดการความรู้ท้องถิ่นเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์

2.3 เพื่อให้ได้คณะทำงาน

2.4 เพื่อให้ได้แผนปฏิบัติงานของคณะทำงาน

- Social mapping
- ระบบฐานข้อมูล (บุคคล เอกสาร) ที่เป็นปัจจุบัน
- กรอบโจทย์วิจัย
- ปฏิทินการจัดเวทีเรียนรู้

3. กระบวนการสัมมนา

- นำเสนอตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบ 6 โครงการ
- วิเคราะห์สังเคราะห์เบื้อง โดย ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร
- การระดมความคิดเห็นของกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม คือ

  1) กลุ่มกิจกรรมที่จัดให้เด็กและเยาวชนในภาวะปกติ

  2) กลุ่มกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กและเยาวชนในภาวะเสี่ยงหรือพฤติกรรมเป็นลบ

  3) กลุ่มกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

  ประเด็น/ โจทย์ :

  - มีการกิจกรรมในรูปของการเรียนรู้อะไรบ้าง?
  - มีสมมติฐานหรือความเชื่ออะไรในการจัดกิจกรรมดังกล่าว
  - เมื่อจัดกิจกรรมดังกล่าวแล้วได้ผลอย่างไร?
- นำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย
- สรุปสังเคราะห์ภาพมิติของการเรียนรู้

ตัวอย่างกิจกรรมการเรียนรู้นอกระบบทั้ง 6 โครงการ

1. กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของ อบต.องค์กรในชุมชนและหน่วยงานของรัฐ โดย อาจารย์บารเมศ วรรณศัย
2. โครงการ "รักเรารักษ์โลก" โดย นายภาสกร จงกสิกรรม และนายนเรตร์ กันทะวงศ์
3. กลุ่มสร้างสรรค์เยาวชนเพื่อการพัฒนา โดย อาจารย์สุมาลี วรรณรัตน์
4. โครงการ "ศูนย์เด็กรู้เอง" กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา โดย นายสมบัติ บุญงามอนงค์
5. โครงการ "ศูนย์การศึกษาพัฒนาตลาดทางเลือกในชุมชน" กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ โดย นายวีรพงศ์ กังวาลนวกุล
6. โครงการ "พัฒนาเด็กเร่ร่อน" กลุ่มอาสาพัฒนาเด็ก โดย นายอนุชน หวลทรง

กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของ อบต. องค์กรในชุมชน และหน่วยงานของรัฐ

โดย อาจารย์บารเมศ วรรณคัย
โรงเรียนบ้านศรีสุพรรณ ลำพูน และที่ปรึกษา

"กลุ่มเยาวชนประตูป่า"

แนวคิดหรือปรัชญากิจกรรม

1. เด็กจะศึกษาเรียนรู้ได้ดีเมื่ออยากเรียน
2. มนุษย์จะเรียนรู้ได้ดีเมื่อถึงสภาวะจำเป็น
3. ความเจ็บปวดเป็นครูที่ดีของมนุษย์
4. เด็กจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเข้าใจปัญหาบริบทของตัวเอง

ความเป็นมา การสอนวิชา ส071 ส072 ส073 ซึ่งเป็นวิชาเกี่ยวกับ "ท้องถิ่นของเรา" โดยการเขียนตำราให้เด็กค้นคว้าเรื่อง คือ ท้องถิ่นประวัติศาสตร์และปัญหาของลำพูน แต่ไม่ประสบความสำเร็จถึงแม้เด็กจะเรียนได้เกรดดี แต่ไม่ได้ทำให้เกิดจิตสำนึกจิตวิญญาณ แต่เมื่อเรียนวิชา ส 073 ซึ่งเป็นวิชาที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาท้องถิ่นคือปัญหาจริงๆ

ขั้นตอนกระบวนการ

(1) กลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาท้องถิ่น

ขณะนั้นเป็นปี 2540 นักเรียน ม.3 รุ่นนั้น ได้คุยกันถึงปัญหาของจังหวัดลำพูน ซึ่งขณะนั้นเป็นจังหวะที่ประเทศไทยประสบภาวะทางเศรษฐกิจ เด็กได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างชัดเจนอย่างเช่นในชุมชนพี่น้องตกงานไม่มีงานทำบางคนจบปริญญาตรีมาอยู่บ้านทำอะไรก็ไม่ เป็นทั้งที่บ้านตัวเอง ตำบลประตูป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ดีที่สุดแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน เป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญของจังหวัดลำพูน แต่ปรากฏว่าผู้ที่ตกงานกลับมาขณะนั้นทำการเกษตรไม่เป็น

(2) สำรวจปัญหาในสถานการณ์และในพื้นที่จริง

เด็กเห็นปัญหาดังนี้ จึงตกลงใจลงสำรวจข้อมูล โดยเข้าไปดูปัญหาจริงๆในนิคมอุตสาหกรรมไปดูสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นมา เด็กจึงเห็นว่ามันเป็นเรื่องจริงเห็นว่าเป็นปัญหา เด็กจึงเกิดความไม่มั่นใจในตัวเองและไม่มั่นใจในระบบการศึกษาว่าเมื่อจบมาตนจะได้ทำงานหรือไม่? ตนจะอยู่ได้หรือไม่?เด็กเริ่มเกิดความตระหนัก (ซึ่งในกระบวนการที่จะให้เด็กเกิดความตระหนักนั้นเป็นเรื่องยาก และถ้าเด็กไม่เกิดความตระหนัก ก็จะไม่เกิดกระบวนการเรียนรู้)

(3) ครูตั้งกระทู้กระตุ้นให้เด็กคิดและวิเคราะห์

เมื่อเด็กเริ่มคิด ก็เริ่มใส่คำถามว่า "แล้วเราจะแก้ปัญหาในชุมชนอย่างไร?" และให้เลือกปัญหามาหนึ่งปัญหาเพราะเด็กเรียนวิชา ส 073 เด็กจึงคิดถึงปัญหาเศรษฐกิจและมองว่าถึงประเทศไทยจะเป็นอย่างไรก็ตาม เขาจะต้องอยู่ในสังคม อยู่ที่บ้านของตนเองให้ได้ เด็กคิดโดยที่ครูคอยกระตุ้นอย่างเดียวไม่ได้เป็นการชี้นำ เด็กคิดเองว่าตนจะต้องศึกษาในเรื่องเกษตร เนื่องจากพ่อแม่เขามีอาชีพเกษตรกรรม

(4) วางแผน เขียนโครงการ และนำเสนอขอการสนับสนุน

เด็กตั้งกลุ่มเล็กๆ 5 กลุ่ม และเขียนโครงการขึ้นมาแล้วเราก็เสนอโครงการกับ อบต. และโรงเรียน ***ผลที่ได้*** อบต. ผู้บริหารโรงเรียน และชุมชนไม่เห็นความสำคัญ และไม่สนับสนุน

(5) เมื่อพบปัญหาปรึกษากันในกลุ่ม

เมื่อนำโครงการเสนอ ปรากฏว่า ทั้ง อบต. ผู้บริหารโรงเรียน หรือชุมชน ก็ไม่เห็นความสำคัญ เด็กจึงกลับมาหารือกันว่าเกิดอะไรขึ้น ซึ่งกลับกลายเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กคิดว่า หากไม่เกิดการสนับสนุนเขาก็ทดลองทำโดยการลงทุนเองโดยการหาความรู้อย่างลองผิดลองถูก แต่ละกลุ่มวางกระบวนการของกลุ่มตนขึ้นมา ในกิจกรรมตรงนั้นมันจะเกิดกกระบวนการขึ้นมาโดยธรรมชาติ จะมีการแก้ปัญหาโดยกระบวนการกลุ่ม เด็จะคุยกันในระดับเด็กกับเด็ก ปรากฏว่าแม้ปัญหาบางปัญหาแก้ไม่ได้ แต่ภาพความตั้งใจของเด็กที่ถูกท้าทายจากองค์กรในชุมชนที่แสดงออกว่าไม่สนใจ กลับทำให้เด็กมีความมุมานะและพยายามทำ จึงเกิดภาพที่เด็กนำไปเสนอจนกระทั่งผู้ใหญ่ เริ่มเห็นความสำคัญกระบวนการตรงนี้ให้เวลา 2-3 เดือน

(6) ได้รับอนุมัติโครงการจาก สกว.ภาค

ซึ่งช่วงนี้โครงการได้ทุนของ สกว. จึงเปิดเวทีเชิญชุมชน อบต. หน่วยงานต่างๆ ผู้ปกครองเด็ก กรรมการหมู่บ้าน และนำทุกฝ่ายเข้ามาคุยปัญหาของเด็กปัญหา ก็คือเรื่องเกษตรกรรมที่ล้มเหลว แต่ผลที่ไม่ประสบผลสำเร็จกลับเป็นองค์ความรู้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์มาก เมื่อนำสิ่งนั้นมาคิดมาวิเคราะห์ เด็กจะหากระบวนการใหม่ๆเพื่อจะประสบผลสำเร็จ จากปลูกผัก เลี้ยงไก่ ก็มาเลี้ยงปลา ทำทุกอย่าง ปรากฏว่าบางกลุ่มก็ได้ผลออกมาได้กำไรแต่ส่วนใหญ่จะล้มเหลว แต่ความล้มเหลวกลับกลายเป็นสิ่งที่ทำให้เด็กรู้จักคิดว่าตนต้องจะต้องทำอย่างไรต่อไป

(7) เพิ่มเติมความรู้และทักษะโดยการศึกษาดูงาน

จากนั้นจึงเติมวิชาความรู้ให้กับเด็ก โดยกองทุนวิจัยจึงได้พาไปศึกษาดูงานต่างๆ ในหลายจังหวัดหลายพื้นที่ ว่ามีการทำอะไรเกี่ยวกับเกษตรบ้าง เด็กอยากเขียนโครงการก็มีการอบรมการเขียนโครงการให้ เด็กอยากเรียนรู้เรื่อง อบต.ว่าอบต.มีบทบาทอย่างไร ก็จะมีการอบรมเกี่ยวกับหน้าที่ของอบต.มีการประสานให้ความรู้มากมายหลายสิ่ง

(8) ปรับแผนการและกระบวนการ

หลังจากเพิ่มเติมสิ่งเหล่านี้เขาก็กลับมาทำอีกมาปรับกระบวนการ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จในผลโดยตรง หากแต่เด็กจะได้ใช้วิธีคิด ปัจจุบันนี้โครงการเหล่านี้ได้แตกหน่อแตกสาขา เด็กได้ใช้วิธีเหล่านี้เข้าไปปรับใช้ในเรื่องชีวิตประจำวันในเรื่องกระบวนการต่างๆ มากกว่า และมีโครงการเล็กๆ เกิดขึ้น เริ่มประสบผลสำเร็จ ซึ่งต้องใช้เวลาทั้งหมดเกือบสามปี ตอนนี้จากการที่เด็กไปดูงานได้มีการรวมกลุ่มทำ "สหกรณ์วันละ 1 บาท" จากการทำสหกรณ์ระบบ Delivery แบบส่งตรงถึงบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการที่เด็กคิดเองโดยใช้ยุทธศาสตร์หมู่บ้านใดมีความต้องการอะไร อยู่ที่ใด เขาจะรับผิดชอบใครขาดน้ำปลาใครขาดน้ำมันเขาจะจัดหามาให้ เขาจะมีแผนที่ จนมีรายได้เข้ามาตรงนี้มาก และงานเกษตรเด็กก็ไม่ได้ทิ้งทั้งที่โครงการจบไปแล้วแต่เด็กยังทำต่อ เช่น เขาทดลองเลี้ยงไก่ไข่ ทดลองเลี้ยงจิ้งหรีด

(9) ผลที่เกิดขึ้น

ผลที่เกิดกับกลุ่มเด็ก

เด็กส่วนใหญ่ขณะนี้โตที่สุดกำลังอยู่ชั้น ม.6 เป็นเด็กที่จบ ม.3 แล้วไปเรียนต่อที่อื่น แต่ก็กลับมาเป็น พี่เลี้ยงเด็กตัวเล็กๆ จะทำต่อโดยรุ่นพี่เป็นที่ปรึกษา เอาผลที่รุ่นพี่ศึกษาทำไว้มาทำต่อ แต่เด็กรุ่นหลังอาจจะไม่เหมือนรุ่นแรกระบบคิดเป็นยังไม่เป็นระบบ เพราะไปสานต่อในสิ่งที่รุ่นพี่ทำทางไว้แล้ว ผลของโครงการคร่าวๆ แต่ในรายละเอียดไม่สามารถเสนอได้เนื่องจากเกิดขยายผลไปมาก ผลของโครงการที่เห็นภาพชัดๆคือ

- ***เด็กทำงานอย่างเป็นระบบ*** เขียนโครงการเป็นนำ เสนอเป็น มีกระบวนการที่เป็นระบบ เวลามีปัญหาจะแก้ยังไงเขาจะรู้เลยครับ แก้กันโดยประชุมกันนั่งคุยกัน คุยกันถึงปัญหาจริงๆ ถ้าปัญหาเกิดขึ้นมันจะกระทบอะไร ที่ใด นั่นคือวิธีแก้ปัญหา

- ***เด็กเข้าใจและรู้จักตัวเอง รู้ปัญหาที่แท้จริง และรู้จักแก้ปัญหา โดยอาศัยพื้นที่บริบทสิ่งที่ใกล้ตัวเอง*** สิ่งที่ยืนยันตรงนี้คือเด็กจะมีคำตอบอย่างชัดเจน หากมีคำถามว่า "ต่อไปเขาห่วงเรื่องที่ไม่มีกินหรือไม่?" เด็กจะตอบว่า "ไม่ห่วง อย่างไรเขาก็มีกิน"

- ***เด็กบทเรียนที่ได้จากการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน*** ที่เห็นชัดๆก็คือเขามีวิธีคิดที่ดีรู้จักนำกระบวนการจากการล้มเหลวนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันทั้งวิธีการเรียน ทั้งการแบ่งงาน ทั้งวิธีการทำงาน

ผลที่เกิดกับครูดำเนินกระบวนการ

- ***วิธีการสอนแบบใหม่*** แล้วสิ่งสุดท้ายที่ได้จากกระบวนการนี้คือ ครูได้วิธีสอนอีกแบบหนึ่งนะครับ ผมได้ใช้กระบวนการนี้ไปสอนหนังสือเด็กอย่างเช่นวิชา ส 032 เศรษฐศาสตร์ครอบครัว ครูได้กระบวนการนี้ไปสอนหนังสือ โดยสมมติในโรงเรียนเป็นเมือง ๆ หนึ่ง เด็กตั้งกลุ่มขายของในโรงเรียนขึ้นหลังจากนั้นก็จะกลับมาดูว่าเศรษฐศาสตร์กล่าวว่าอะไรในจุดต่าง ๆ เด็กจะรู้เพราะได้เห็นภาพจริงศึกษาจริง แล้วมาดูในหนังสือเขาจะมีความเข้าใจชัดเจน

- ***ความยั่งยืน*** ความยั่งยืนเกิดขึ้นได้เมื่อเราคิดได้อย่างโครงการนี้ได้จบไปแล้ว แต่ต้องมีการพัฒนาต่อไม่มีจบ ผมดูแล้วไม่มีทางจบเลย แต่ที่เราอยากเห็นต่อก็คือว่า เด็กที่เขาผ่านกระบวนการเหล่านี้รอวันที่เขามีวัยวุฒิสูงขึ้นสักประมาณ 20 ปีขึ้นไปเขาจะมีความคิดอย่างไร ขณะนี้เด็กสูงสุดอายุ18 ปี จะมีข้อจำกัดอยู่เด็กที่เข้าโครงการไม่ใช่ว่าจะประสบผลสำเร็จทุกคน ขึ้นอยู่ที่ความตั้งใจของเด็ก เด็กคนใดเข้าร่วมโครงการตลอดกระบวนการอยู่ในการแก้ปัญหาตลอดจึงจะเป็นประโยชน์กับตัวเขา

คำถามจากผู้ร่วมเวที

ถาม : ช่วงที่เด็กลงมือปฏิบัติงานในครั้งแรกแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เด็กมีปฏิกิริยาอย่างไรบ้าง และเขาเกิดการเรียนรู้ที่จะสร้างพลังและเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างไรจึงผ่านช่วงนั้นมาได้ ?

ตอบ : ตอนแรกไม่ทราบว่าเป็นการเรียนรู้อะไร พอเกิดความล้มเหลว ก็ถูกสังคมกระแทกเข้ามา แทนที่เขาจะเกิดความท้อกลับก็เกิดความมุมานะ ซึ่งตัวครูเองก็มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นโดยบอกกับเขาว่า "ลองทำดูสิ สักวันหนึ่งกาลเวลาจะเป็นเครื่องพิสูจน์" พยายามกระตุ้นเด็ก ซึ่งเด็กก็ทำต่อไป

โครงการ "รักเรารักษ์โลก"

โดย นายภาสกร จงกสิกรรม และ
นายนเรตร์ กันทะวงศ์

กลุ่มเป้าหมายของโครงการ

กลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชนตั้งแต่นักเรียนระดับประถมศึกษา จนถึงระดับนักศึกษามหาวิทยาลัย

ความเป็นมา

โครงการรักเรารักษ์โลกนี้ เป็นโครงการที่เกิดจากมหาวิทยาลัยรามคำแหงร่วมกับบริษัทเอกชนขายรถยนต์แห่งหนึ่งทำกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้น โดยเริ่มครั้งแรกที่ภาคเหนือด้วยโครงการ "โลกสวยด้วยมือเรา"เป็นโครงการแรก หลังจากนั้นพอผ่านปี 34 ก็จะมาเป็นโครงการ "รักเรารักษ์โลก" ซึ่งจะเป็นเรื่องการรณรงค์เกี่ยวสิ่งแวดล้อม ต่อเนื่องจากภาคเหนือก็จะเป็นภาคอิสาน ภาคใต้ และภาคกลาง ซึ่งจะใช้อาสาสมัครที่รับสมัครจากนักศึกษารามคำแหง ข้อได้เปรียบของตรงนี้ก็คือทำกิจกรรมนั้นมีมาก ขณะที่อาสาสมัครส่วนใหญ่เป็นนักศึกษากิจกรรมอยู่แล้ว

ขั้นตอนกระบวนการ

1. ***การเตรียมพี่เลี้ยง โดยเข้าเรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม*** ทุกคนที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครหรือพี่เลี้ยง จะได้เรียนรู้กระบวนการถ่ายทอดแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

2. ***ค่ายเยาวชน*** หลังจากกิจกรรมรณรงค์เสร็จก็เข้าสู่กระบวนการค่ายเยาวชน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญ ค่ายสิ่งแวดล้อมเป็นการการศึกษาธรรมชาติระยะสั้นๆ ในช่วงปิดเทอม 15-20 วัน ซึ่งเป็นการให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการและระบบของธรรมชาติ พอไปดูนก ดูรอยเท้าสัตว์ ส่องสัตว์ พาไปศึกษากิจกรรมต่างๆเกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งแล้วแต่ความสนใจของเด็ก เราจะใช้การอธิบายให้เด็กเรียนรู้ลึกซึ้งในตัวของกระบวนการของธรรมชาติ วิธีหลักที่ใช้ก็คือ วิธีการสื่อความหมายธรรมชาติที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ซึ่งทำงานด้านนี้

3. ***วิธีการสื่อความหมายธรรมชาติ*** การที่จะเอากลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ไม่ค่อยรู้จักป่าไม่ค่อยเดินป่าเพื่อเข้าไปหาศึกษาและสร้างสำนึก จะมีกิจกรรมดังนี้

- ***กิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาธรรมชาติระบบนิเวศน์ทุกอย่างเรื่องของป่าไม้*** โดยการเดินไปในป่าชวนเด็กดูทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ระหว่างทาง ผีเสื้อ และพืชชั้นต่ำ พอถึงธารน้ำก็ชักชวนให้ดูว่ามันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร เด็กก็เกิดความสนใจไปสัมผัสกับน้ำ การเรียนรู้เช่นนี้ไม่ต้องใช้คำพูดในการสื่อ เราใช้ธรรมชาติธารน้ำบางที่ดื่มได้เราก็จะดื่มให้ดู พาไปสัมผัสน้ำค้าง มีนักศึกษาปี 4 ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งมาในป่าด้วยกัน เมื่อถามว่ารู้จักน้ำค้างหรือไม่ ทุกคนมองหน้าแล้วบอกไม่รู้จัก ก็พาไปที่หย่อมหญ้าไปดูน้ำค้าง ข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือเยาวชนสมัยนี้เริ่มห่างไปจากธรรมชาติใน ขณะเดียวกันการเข้าไปหาประโยชน์จากป่ามีมากขึ้น และการที่จะให้เยาวชนเข้าใจธรรมชาติแบบนี้ เสมือนเราถือกุญแจดอกหนึ่งไว้ ไขกุญแจเปิดเข้าไปในป่าเราจะรู้จักธรรมชาติมากขึ้น

- ***กิจกรรมการดูนก*** อีกกิจกรรมหนึ่งนั้นเป็นการดูนก ในพื้นที่ป่าเมืองไทยมีนก 900 กว่าชนิด จะมีอุปกรณ์ในการดูนกให้เด็กๆ และทำให้เขาเห็นว่านกเหล่านี้มีประโยชน์อะไรบ้าง แล้วมาแลกเปลี่ยนกันว่าเขาได้อะไรจากการดูนก ถ้าไม่มีนกจะเป็นอย่างไร ชี้ให้เห็นความสำคัญของระบบนิเวศน์

- ***กิจกรรมดูดาวเล่านิทาน*** อีกกิจกรรมหนึ่งก็คือ เมื่อพาเด็กเข้าป่าซึ่งธรรมชาติของเด็กจะชน ก็จะไปดูดาวด้วยกัน เด็กจะนอนดูดาว อาสาสมัครก็จะเล่านิทานดาวให้ฟัง

- *การสื่อความหมายธรรมชาติด้วยศิลปะและบทเพลง* จะมีการสื่อความหมายด้วยศิลปะ ซึ่งจะมีบทเพลงธรรมชาติเป็นเพลงที่อาสาสมัครแต่งขึ้นเอง แล้วก็จะมีกิจกรรมสันทนาการเพื่อให้เด็กทำร่วมกันเกี่ยวกับธรรมชาติเช่น สมมติตนเองเป็นต้นไม้และบอกว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง

- *การตั้งคำถามการเดินทางกับใบไม้* อีกกิจกรรมหนึ่งก็คือการตั้งคำถาม คำถามการเดินทางกับใบไม้ ซึ่งเด็กต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้มาระยะหนึ่ง ใช้คำถามง่ายๆ เช่น "ข้าวมาอย่างไร?" คนทั่วไปอาจตอบว่ามีการตก กล้า ดำนา เกี่ยวข้าว แต่ความจริงไม่เพียงเท่านั้น การจะได้ข้าวมาต้องอาศัยกระบวนการต่างๆ มากมาย อาศัยน้ำ อาศัยฝน อาศัยทุกๆอย่างที่เป็นกระบวนการของธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้เด็กได้คิดแล้วก็เชื่อมโยงระหว่างชีวิตกับธรรมชาติเข้าด้วยกันได้ ซึ่งจะทำให้เขาเรียนรู้และเข้าใจชีวิตมากขึ้น

ผลที่เกิดขึ้น

สิ่งที่เด็กได้รับก็คือ

1. การได้เรียนรู้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบๆ ตัว
2. การเกิดการตอบสนองในเรื่องของจิตสำนึกระยะสั้น เพราะการเปลี่ยนแนวคิดคนไม่สามารถทำได้ในเวลาเพียง 3 วัน ในการทำกิจกรรมเหล่านั้นต่อไป อาจทำให้เขาเกิดจิตสำนึกระยะยาวได้
3. เกิดพี่เลี้ยงผู้สื่อความหมายธรรมชาติ ผลที่ได้ที่สำคัญที่สุดคือ ผู้ปฏิบัติเรามีผู้ปฏิบัติผู้สื่อความหมายธรรมชาติ พี่เลี้ยงเกิดความรู้ความเข้าใจและมีจิตสำนึกในการรักธรรมชาติอย่างแท้จริง ซึ่งสิ่งนี้ติดตัวผู้นำเสนอมาตลอดจนบัดนี้ ที่ง่ายที่สุดก็คือผู้นำเสนอกินข้าวหมดจานทุกๆ วัน นั่นคือการช่วยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าที่สุด นั่นก็เป็นสิ่งดีที่สุดแล้วในการรักษาสิ่งแวดล้อม

กลุ่มสร้างสรรค์เยาวชนเพื่อการพัฒนา

โดย อาจารย์สุมาลี วรรณรัตน์

ความเป็นมา

เนื่องจากในชนบทเด็กนักเรียนส่วนใหญ่เรียนจบเพียงชั้นประถมปีที่ 6 ซึ่งครอบครัวของเด็กส่วนใหญ่ยากจนจึงไม่ได้รับการศึกษาต่อ และมพฤติกรรมบางอย่างก่อความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน และสร้างปัญหาต่างๆ ให้กับชาวบ้านและปัญหาด้านการติดเชื้อเอดส์ในหมู่บ้าน ทำให้ในปี พ.ศ. 2523-2537 จึงได้มีการริเริ่มโครงการเพื่อให้เด็กชนบทได้มีกิจกรรมและการพัฒนาในด้านต่างๆซึ่งต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐ

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นเด็กและเยาวชน ในบ้านปางลาว ตำบลแม่ข้าวต้ม อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และอีกส่วนหนึ่งก็คือครอบครัวของเด็ก

ปรัชญาและแนวคิดการทำงาน

การพัฒนาเด็กและเยาวชน ทั้งตัวเด็กและเยาวชน ครอบครัว และชุมชนของเด็ก ควรต้องมีส่วนร่วมด้วย จึงจะก่อให้เกิดผลสำเร็จ

เนื่องจากมองว่าต้องมีการพัฒนาครอบครัวควบคู่กันไปด้วย จึงจะทำให้เกิดการแก้ไขได้จริง ดังนั้นจึงนำ เรื่องของการพัฒนาครอบครัวมาเชื่อมกับงานเด็กด้วย อีกทั้งองค์กรในชุมชนเองก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งในส่วนนี้เกิดขึ้นทีหลัง ช่วงแรกนั้นเอาเด็กเป็นตัวตั้ง แต่พ่อแม่ไม่ร่วมด้วยก็เลยทำไม่ได้ และช่วงหลังได้มีการประสานในเรื่อง ของการพัฒนาองค์กรในชุมชน เพราะชุมชนเหล่านี้ สามารถช่วยเด็กได้มาก กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำในชุมชน มีทุนจำนวนมากที่จะช่วยสนับสนุนการทำงานของเด็กได้ เราเชื่อเรื่องของการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาเด็กที่ทำมาตลอด โดยการที่เราให้โอกาสเด็กที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการของเรา

ขั้นตอนกระบวนการ

1. กระบวนการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal : PRA)

1.1 กำหนดปัญหา ได้มีการกำหนดปัญหาให้เด็กที่มีปัญหา และผู้ติดเชื้อได้ร่วมกิจกรรม และพัฒนาในด้านต่างๆเพื่อให้เกิดประโยชน์กับหมู่บ้านและขยายสู่หมู่บ้านต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 การวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในเรื่องของการเรียนรู้ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในการเกิดการวิเคราะห์ จากแนวความเชื่อเหล่านี้ จึงพยายามให้เด็กได้เรียนรู้และพัฒนา กระบวนการนั้น เราใช้เรื่องของการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งได้เรียนรู้มาจากที่อื่น จึงพยายามพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมและใช้กระบวนการ AIC ด้วย ซึ่งขณะนี้เราคาดหวังว่าจะมีความยั่งยืนเกิดขึ้นในชุมชนได้ การทำงานของเราก็อาศัยคิดใหม่ทำต่อ คิดต่อทำต่อเรื่อยๆ แต่เป็นการใช้เยาวชนและ อาสาสมัครที่มาช่วยเราทำโครงการนี้

2. กระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Appreciation Influence Control : A-I-C)

2.1 การใช้อาสาสมัครเยาวชนเป็นแกนนำในการจัดการปัญหา ซึ่งจะพัฒนาจากเด็กของเราเอง บางคนไม่ได้เรียนหนังสือ บางคนกำลังเรียนอยู่ บางคนเป็นเด็กเล็กๆ ก็เข้ามาเป็นอาสาสมัครในการทำงาน อาสา

สมัครเหล่านี้ต้องลงไปทำงานกับกลุ่มต่างๆ โดยใช้กระบวนการวิเคราะห์ชุมชน ใช้กระบวนการพัฒนาองค์กรโดยการวางแผนร่วมกันของคนในชุมชนเรียนรู้จากชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ชุมชนนี้เราได้เรียนรู้ว่าจริงๆ แล้ว เด็กที่เกิดในชุมชนเขาไม่เข้าถึงข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชนเลย เพราะว่าเด็กส่วนใหญ่จะถูกให้อยู่ในโรงเรียน เด็กจะมีความใกล้ชิดกับชุมชนน้อยมาก การวิเคราะห์ชุมชนเป็นเครื่องมือให้เด็กเรียนรู้ เด็กเขาจะเรียนรู้อะไรได้มากทีเดียว แล้วก็มีการนำเสนอข้อมูลชุมชนตัวเอง เรียนรู้จากกลุ่มต่างๆ นอกจากเขาเรียนรู้มามาปรับเข้ากับชีวิต หลังจากได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ ก็ไปสู่เรื่องของการจัดกิจกรรม รับน้องในโรงเรียน

2.2 ***การวางแผนชุมชนโดยกระบวนการ A-I-C*** มีการจัดทำเป็นแผนรายปีด้วยตัวของชุมชนเองโดยใช้กระบวนการ AIC วางแผน วางแผนทำกิจกรรมอยู่ 3 ด้าน คือกิจกรรมด้านการพัฒนาเด็ก กิจกรรมพัฒนาครอบครัว และกิจกรรมพัฒนาชุมชน

2.3 ***การพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมตามแผนชุมชน*** กิจกรรมในปีที่ผ่านมา หลักๆ คือสภาเยาวชน โครงการออมทรัพย์ โครงการด้านอาชีพ อันนี้เกิดจากการระดมทุนชุมชนแล้วก็แกนนำ คนที่ทำกิจกรรมทั้งหมดเป็นเยาวชน เรามีเจ้าหน้าที่โครงการ มีการให้เด็กในโครงการ พัฒนาขึ้นมาเป็นเจ้าหน้าที่โครงการ มาจัดการเรื่องแผนโครงการมาจัดการบริหารงบประมาณ ประเมินงานแล้วก็ปรับปรุงงานทั้งหมด ทีนี้สภาเด็กและเยาวชน ตั้งจากการพัฒนา และวางแผนตรงนี้ เราให้เด็กและเยาวชนเข้ามารับผิดชอบงานเต็มตัว

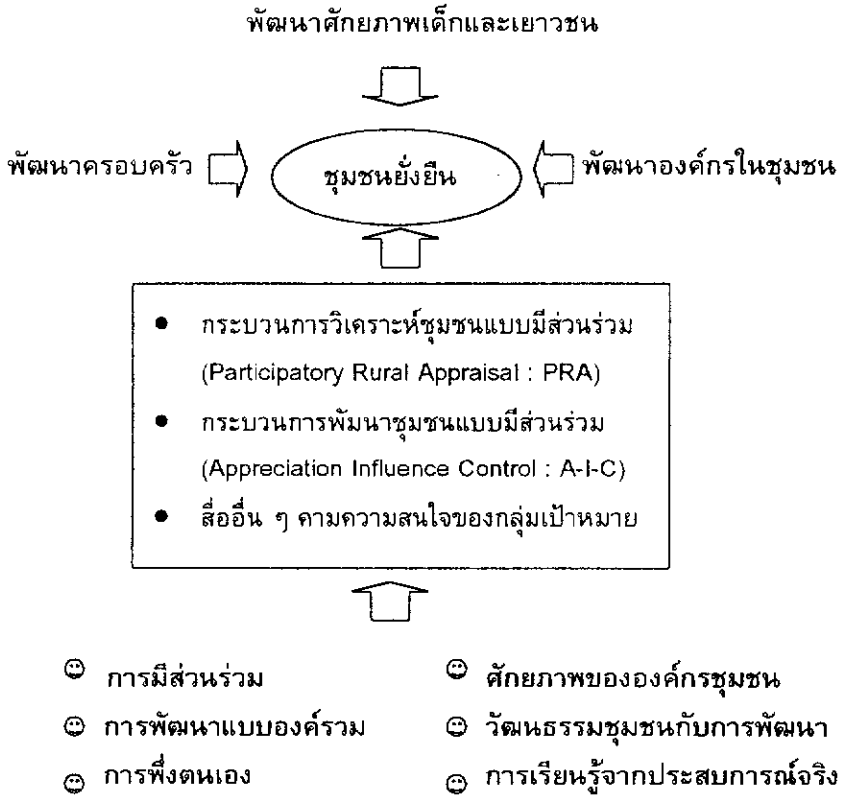

ผลที่เกิดขึ้น

1. เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดประโยชน์กับทางโรงเรียน ในด้านต่างๆ เช่น การแสดงละคร สื่อละครหุ่น

2. มีการสืบทอดระหว่างรุ่นพี่ต่อกับรุ่นน้องให้ร่วมกิจกรรมเป็นทอดๆ และมีการขยายวิธีคิดสู่ต่างสถาบันต่างโรงเรียน
3. กลุ่มเยาวชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรข้างนอกหลายองค์กรทั้งในสังกัด ประชาสงเคราะห์ และสาธารณสุข ทำให้มีการขยายโครงการออกไป
4. โครงการได้รับการยอมรับจากชาวบ้าน ทั้ง พ่อ แม่ พี่น้อง และจากกลุ่มเยาวชน กลุ่มเยาวชนสัมพันธ์ มีการสร้างเครือข่ายเพิ่มมากขึ้น และ ทำให้ทราบปัญหาของโครงการโรคเอดส์ และมีการเพิ่มโครงการขึ้น คือโครงการกองทุนสวัสดิการชุมชน ผลประโยชน์ที่ได้ จะทำให้เด็กและผู้สูงอายุในชุมชนได้รับการดูแลรักษาพยาบาลต่างๆ ส่วนที่เหลือเป็นทุนดำเนินโครงการต่อไป
5. ได้ทราบผลของโครงการเยาวชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเอดส์ในชุมชน และมีการพัฒนาทั้งเด็ก ผู้สูงอายุและผู้ติดเชื้อเอดส์
6. ได้มีการเพิ่มโครงการสภาเด็กและเยาวชน และโครงการสัมพันธกิจ เพื่อขยายกิจกรรมไปในชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น

โครงการ "ศูนย์เด็กรู้เอง"
กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา

โดย นายสมบัติ บุญงามอนงค์

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กชาวเขาอายุตั้งแต่ 3-7 ขวบ ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

ความเป็นมา

พื้นที่ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีประชากรชาวเขาประมาณ 12,000 คน และชาวพื้นราบประมาณ 8,000 คน กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา ทำงานแบบบูรณาการในหลายประด็น โครงการใหญ่ที่ทำคือ เกี่ยวกับสถานภาพชาวเขา โครงการเกี่ยวกับยาเสพติด เป็นค่ายบำบัดยาเสพติดที่อยู่ที่ศูนย์กระจกเงา โครงการ E-Commerce สินค้าชาวเขา และโครงการด้านการเกษตร ศูนย์ดูแลและพัฒนาเด็ก

ศูนย์เด็กรู้เอง เริ่มต้นเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านเป็นคนสร้างขึ้นมาเอง เนื่องจากผู้ปกครองชาวเขาไม่มีพื้นที่ทำกินต้องออกไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมืองไม่สามารถดูแลเด็กได้เอง จึงต้องการจัดตั้งศูนย์เด็ก และคณะกรรมการชุมชนมาขอให้กระจกเงาเข้าไปช่วยทำ "ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก" ซึ่งตลอดระยะ 10 ปี ที่กระจกเงาทำงานมา เราจะจัดกิจกรรมสั้น ๆ กับเด็ก แต่ไม่เคยจัดเป็นกระบวนการระยะยาว

ปรัชญาและแนวคิดการจัดการเรียนรู้

"เด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ จึงไม่มีเด็กก่อนวัยเรียน เด็กสามารถจะเล่นอะไรได้พี่เลี้ยงหรือครูจะค้นหาและให้โอกาสในการเล่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ของเด็กโดยไม่เข้าไปแทรกแซงแต่อย่างใด"

จากการที่เรามองเห็นว่าเด็กเรียนรู้กับธรรมชาติ ของเล่นของเด็กเป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และในชุมชนมีผู้ที่มีศักยภาพทำให้เด็กเรียนรู้ได้ เช่น เด็กชายตาบอดเขาเล่นดนตรีมีสารพัดแบบ สิ่งใดที่มีเสียงเด็กชายคนนี้สามารถนำมาเล่นเป็นเครื่องดนตรีได้หมด

กิจกรรม

กิจกรรมจะเริ่มจากทักษะเดิมที่เด็กมีอยู่ เช่น

1. ทักษะในการแบกของด้วยหัว ที่แต่เดิมมาชาวอาข่าและเด็กอาข่าจะมีการแบกของด้วย "ก๋วย" ซึ่งเป็นตระกร้าไม้ไผ่สานที่ใช้แบกฟืน หน่อไม้ ซึ่งนำมาใช้ถุงผ้าแทน และในช่วงหน้าหนาวอย่างนี้เด็กจะเก็บฟืนกันไปใช้ก่อไฟเพราะอากาศหนาว
2. การเก็บและต้มหน่อไม้ ซึ่งหน่อไม้จะมีอยู่ในชุมชนบริเวณรอบๆ ศูนย์ ซึ่งเด็กๆ จะมีทักษะในการขุดหน่อไม่เป็นอย่างดี
3. การว่ายน้ำเล่นน้ำ ที่ศูนย์จะมีบ่อน้ำที่มีน้ำใส ก็มักจะเป็นสระน้ำให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะว่างน้ำและเล่นในสิ่งที่เกี่ยวกับน้ำ
4. การเรียนรู้จากการท่องเที่ยวนอกสถานที่ ที่พี่เลี้ยงอาจจะพาเด็กขึ้นรถไปที่อื่น หรือเมื่อมีแขกมาเยือนและต้องพาแขกไปที่ใดก็จะพาเด็กไปด้วย
5. การเก็บข้าวโพดและผลิตภัณฑ์จากข้าวโพด ข้างๆ ศูนย์จะมีแปลงข้าวโพดที่ชาวบ้านปลูกไว้ เมื่อข้างโพดได้ที่ จะไปขออนุญาตเจ้าของและให้เด็กลุยเก็บ ตกบ่ายก็จะปิ้งข้าวโพดกินกันและเอาหนวดข้าวโพดมาเล่น

6. การเขียนรูปบนกล่องเครื่องมือ การเขียนรูปของเด็กไม่จำเป็นต้องทำบนกระดาษเพียงอย่างเดียว
7. การเล่นปั่นยางล้อรถยนต์ การปั่นยางล้อเป็นกีฬาที่ต้องใช้ทักษะมาก เช่น ต้องมีความแข็งแรงที่จะวิ่งไปกับยางล้อ การต้องควบคุมทิศทาง
8. จินตนาการกับวัสดุ เด็กหยิบอิฐแตกมาทำเป็นกล้องถ่ายรูป
9. การเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เมื่อเจ้าหน้าที่จะไปทำอะไร เช่น ไปธนาคาร ไปสนามบิน ไปจ่ายตลาด ก็จะนำเด็กไปเรียนรู้และเปิดโลกทัศน์ของเด็กไปด้วย

เป็นการเรียนรู้โดยไม่เน้นด้านการศึกษาตามหลักสูตรกับชาวเขาในวัยต่างๆ โดยที่เป็นการให้ความรู้โดยใช้ประสบการณ์ในท้องถิ่นและต่างถิ่น เป็นการเรียนรู้ด้วยตัวเองมากเป็นส่วนใหญ่ จะมีเพียงบางกิจกรรมที่มีการสรุปเพื่อให้เกิดความชัดเจนของสิ่งที่เรียนรู้โดยใช้การพูดคุยกัน แต่จะไม่ใช้ทุกกิจกรรม บางกิจกรรมเด็กจะเรียนรู้ไปเองจากประสบการณ์ซ้ำ ๆ ของเด็กเอง

ผลที่เกิดขึ้น

เด็กอายุ 3-7 ขวบ ส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากการแนะนำของผู้สอนและได้รับความรู้ส่วนใหญ่จากการเรียนรู้ด้วยตัวเองและจากประสบการณ์

โครงการ "ศูนย์การศึกษาพัฒนาตลาดทางเลือกในชุมชน"
กลุ่มคนเฒ่าคนแก่

โดย นายวีรพงศ์ กังวาลนวกุล

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ในสังคมและกลุ่มคนชรา หมู่ 3 บ้านป่าแดด ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

แนวคิดการทำงาน

1. การพัฒนางานอาชีพและตลาดทางเลือกโดยเน้นที่การนำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาเป็นการระดมทุนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว
2. การลงทุนและการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมโดยคนทุกวัย

ปรัชญาการเรียนรู้

1. เด็กเรียนรู้จากการเล่นและการมีส่วนร่วม
2. คนเฒ่าคนแก่กับภูมิปัญญาการประดิษฐ์ของเล่นที่สร้างสรรค์ปัญญา และก่อให้เกิดการเรียนรู้

ความเป็นมา

เนื่องในปัจจุบันเทคโนโลยีที่ทันสมัยได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคน ทำให้บทบาท หรือวิถีชีวิตศีลธรรม ความเป็นอยู่แบบเก่าได้ถูกแยกส่วน ทำให้เกิดช่องว่างในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นเริ่มขาดหายไป ทั้งประสบการณ์ด้านเด็กที่เคยมีมาทำให้เห็นว่าเด็กไม่มีพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ ไม่มีพลังในการกำหนดทิศทางและอนาคตของตนเองอย่างแท้จริง ในขณะที่นโยบายก็เปลี่ยนไป ไม่ค่อยมีใครทำงานกับคนเฒ่าคนแก่ ทั้งที่คนเฒ่าคนแก่ก็มีคุณสมบัติมีพลังค่อนข้างมากเคยเป็นนักพัฒนาสังคมก็มีหลายคน คนหนุ่มสาวที่ไปเรียนอยู่ที่อื่น หรือทำงานอยู่ที่อื่นก็มักถูกคาดหวังจากผู้ปกครองและสังคมที่บ้านว่าจะต้องมีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี ไม่ประสบความสำเร็จกลับมาก็จะเป็นเป้าสายตากับคนในชุมชน จึงมองว่าคนหนุ่มสาวน่าจะประสบความสำเร็จในอาชีพได้โดยไม่ต้องออกไปนอกชุมชน ซึ่งในอดีตชาวไร่ชาวนาจะมีวิธีประดิษฐ์ของเล่นให้ลูกหลานเล่นจากสิ่งรอบข้างจากธรรมชาติรอบตัว และน้อมไปกับวัฒนธรรมอันดีงามที่มีมา

กิจกรรม

การเรียนรู้ผ่านการเล่นของเล่นที่ประดิษฐ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเช่น ของเล่นที่เป็น "งูไม้ไผ่สาน" ในมิติของการเรียนรู้วัฒนธรรมนั้น สมัยก่อน "งูไม้ไผ่สาน" เอาไว้ใช้จีบสาว เมื่อเวลาเอานิ้วใส่เข้าไปในปากงูจะดึงนิ้วไม่ออก จึงสามารถใช้เป็นสัญญาณบอกได้ว่าในสมัยก่อนการเล่นของหนุ่มสาวจะไม่ให้มีการถูกเนื้อต้องตัวกัน ดังนั้นเมื่อสาวใดที่มีใจให้หนุ่มก็จะสอดนิ้วเข้ามาในปากงู ในมิติของการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ เด็กมักจะต้องหาเหตุผลว่าทำไมจึงเอานิ้วออกไม่ได้ เนื่องจากแรงดึงดูดระหว่างนิ้วและผิวภายในของไม้ไผ่สานที่เป็นช่องปากงู เหล่านี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการเล่น การมีส่วนร่วม เกิดการผ่อนคลาย เกิดความสัมพันธ์ในครอบครัว และเด็กสามารถเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม การดำรงชีพต่างๆ

ผลที่เกิดขึ้น

1. มีการฟื้นฟูของเล่นจากภูมิปัญญาพื้นบ้านได้มากกว่า 40 ชิ้น เป็นของเล่นที่สามารถบ่งบอกฤดูกาลเล่นได้

2. เกิดวิธีการเรียนจากการเชื่อมโยงของเล่นกับเรื่องที่ต้องการให้เรียนรู้ ได้มากมายหลายแบบ
3. คนทุกวัยได้มามีปฏิสัมพันธ์กัน และมีส่วนร่วมในการที่จะรับผิดชอบต่อชุมชน
4. การตั้งศูนย์พัฒนาการศึกษาทางเลือกในชุมชนขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ
5. เกิดหลักสูตรท้องถิ่น โดยนำองค์ความรู้จากภูมิปัญญาผู้สูงอายุแขนงต่างๆ ไปปรับ
6. เกิดโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับ "ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ" ที่เป็นการนำผู้สูงอายุมาดูแลเด็กเล็ก ซึ่งผลที่เห็นคือ เด็กได้เรียนรู้ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม คำพูดจา
7. เกิดพิพิธภัณฑ์เล่นได้ ที่คล้ายกับศูนย์เด็กรู้เอง ที่จะมีของเล่นมากมายที่จะให้ผู้คนเข้าไปสัมผัสได้

โครงการ "พัฒนาเด็กเร่ร่อน" กลุ่มอาสาพัฒนาเด็ก

โดย นายอนุชน หวลทรง

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเด็กและเยาวชนเร่ร่อนในจังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้การช่วยเหลือและการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน
2. เพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กเร่ร่อน
3. เพื่อประสานงานกับองค์กรในการช่วยเหลือกลุ่มเด็กเร่ร่อน

ความเป็นมา

เนื่องจากในปัจจุบันเด็กและเยาวชนเร่ร่อนในจังหวัดเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเด็กเหล่านี้ มีทั้งเด็กที่มีลักษณะไม่เข้าใจถึงอนาคตของตน ใช้ชีวิตไปวันหนึ่งๆ เพื่อความสนุกสนาน มีปัญหาในด้านต่างๆ เช่น เมื่อเป็นเด็กเล็กจะขอทาน หรือขายดอกไม้ และเมื่อโตขึ้นก็จะเข้าสู่บาร์เบียร์เข้าสู่การขายบริการทางเพศทั้งหญิงและชาย ใช้สารเสพติด โดยเริ่มจากบุหรี่ กาว ยาบ้า และเฮโรอีน ปัญหาด้านสุขภาพเป็นโรคหิด เกิดแผลตามตัว การถูกหลอก และเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ซึ่งทำให้องค์กร ต่างๆที่มีอยู่น้อยไม่สามารถที่จะเข้าไปดูแลได้อย่างทั่วถึง จึงไม่สามารถที่จะควบคุม หรือให้ความรู้ในด้านต่างๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนได้อย่างเต็มที่ จึงได้มีการจัดตั้งโครงการนี้ขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ

ขั้นตอนกระบวนการ

1. **เข้าพบปะสร้างสัมพันธภาพกับเด็ก** โดยเข้าไปพูดคุยกับเด็ก สร้างความสัมพันธ์และความคุ้นเคยกับเด็ก
2. **ให้ความช่วยเหลือในปัญหาเร่งด่วน** เมื่อพบว่าเด็กมีปัญหาใดที่ต้องการการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน เช่น เรื่องของการรักษาพยาบาล การส่งไปบำบัดยาเสพติด
3. **การพัฒนาทักษะชีวิต** จุดประสงค์หลักของโครงการคือการป้องกันโรคเอดส์ และยาเสพติด จะทำยังไงให้เด็กลดพฤติกรรมเสี่ยงต่อโรคเอดส์ และป้องกันตัวเอง
4. **บ้านพักฟื้นฟู** ขณะนี้ได้มีการให้ที่อยู่อาศัยกับเด็กเร่ร่อน และบ้านพักฟื้นฟู
5. **ฝึกอาชีพ** โดยการประสานกับองค์กรที่จัดการฝึกอาชีพ
6. **ประสานกับครอบครัวเพื่อส่งเด็กกลับบ้าน** มีการประสานงานกับครอบครัวที่เด็กหนีออกจากบ้าน และเป็นตัวกลางในการพูดคุยและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เด็กออกจากบ้านกับผู้ปกครอง

การพัฒนาทักษะชีวิต

โดยมีหลักการที่เน้นอยู่ 3 ทักษะ คือ

ทักษะที่เน้นพัฒนา

1. พัฒนาที่ระบบความคิดของเด็ก
2. การแก้ไขปัญหา คือพยายามให้เด็กสามารถมีทักษะในการแก้ไขปัญหา
3. การสื่อสาร คือ จากปัญหาที่เด็กความกล้าพูด ไม่กล้าสื่อสาร ไม่กล้าบอกใคร เด็กจะปฏิเสธเพื่ออย่างไร

เป้าหมายของการพัฒนาทักษะชีวิต

เพื่อให้เด็กเกิดศักยภาพในการพัฒนาตนเองที่จะรู้จักป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ เช่น เอดส์ ยาเสพติด

กระบวนการ

1. **สร้างคุณค่าในตนเอง** เราจะเริ่มต้นจากการให้เด็กสร้างคุณค่าในตนเอง จะมีกิจกรรมทบทวนชีวิต และวางเป้าหมายของชีวิต ชีวิตที่เป็นอยู่มีความเสี่ยงอย่างไร ทำอยู่อย่างไรให้ไม่เสี่ยง โดยใช้สถานการณ์จริงที่เกิดกับเด็ก เช่น การขายบริการ เป็นบทเรียน

2. **การฝึกทักษะการคิด และการตัดสินใจ การสื่อสาร** จะมีการหยิบยกสถานการณ์จริงที่เด็กสะท้อนออกมาไปผูกเป็นเรื่องราวให้เด็กลองคิด ฝึกตัดสินใจ โดยผ่านเกม จะไม่ใช้วิธีการสอน พี่เลี้ยงจะเป็นคนกระตุ้นโดยการพูดคุยกับเด็ก เกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ การชี้ถูกชี้ผิดในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการพัฒนาของเด็ก และพี่เลี้ยงจะเป็นผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในสิ่งที่เด็กขาด

3. **สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง** เมื่อเด็กคิดเป็นวิเคราะห์สถานการณ์เป็น ก็จะให้เด็กเชื่อมั่นตนเองว่าเขามีสิทธิในการเลือกเพื่อตัวของเขาเอง ซึ่งการเข้าไปทำงานกับเด็กกลุ่มนี้คนทำงานต้องยอมรับในความแตกต่างของเด็ก เด็กแต่ละคนมีพื้นฐานที่ต่างกัน ไม่ควรตัดสินเด็กจากสายตาเห็น เด็กคนนี้สกปรก คนนี้มีพฤติกรรมไม่ดี เราต้องให้คุณค่า เคารพในความเป็นบุคคลคนหนึ่งของเขา เด็กทุกคนมีศักยภาพในตนเอง หากได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างถูกทางเขาจะมีศักยภาพในการดำเนินชีวิต การให้อิสรภาพทางความคิดไม่ปิดกั้นว่าคิดอย่างนี้ถูก คิดอย่างนี้ไม่ถูก

เทคนิคการปฏิบัติงานกับเด็กเร่ร่อน

1. ***การเข้าถึงพฤติกรรมของเด็ก*** คือ การเข้าถึงพฤติกรรมในเบื้องลึกของเด็ก ว่าเขามีพฤติกรรมเสี่ยงรุนแรงอย่างไร

2. ***การเข้าถึงจิตใจเด็ก*** การทำกิจกรรมกับเด็กเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้เราเข้าถึงจิตใจเด็กได้ และหากเขาไม่ไว้วางใจเราแล้ว เขาจะไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เราต้องสร้างความไว้วางใจระหว่างตัวครูและตัวเด็กเองทั้งสองส่วน จะใช้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับเขาเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นจะใช้เกม และการแสดงละคร

3. ***การส่งเสริมให้เด็กตัดสินใจเลือกเองตามแนวทางที่เหมาะสมของตน*** โดยครูเป็นเพียงพี่เลี้ยง

ผลที่เกิดขึ้น

1. เด็กเกิดความตระหนักถึงอนาคตของตนเองมากขึ้น มีการตัดสินใจที่จะเข้ามาอยู่ในบ้านพัก มีความตั้งใจที่จะเรียนหนังสือมากขึ้น ซึ่งถ้าเด็กไม่ผ่านกระบวนการเข้ามา จะกลับออกไปพบเพื่อนและใช้ยาเสพติดหรือไม่เร่ร่อนอีกครั้ง
2. มีเด็กเลิกใช้ยาเสพติด
3. เด็กกล้าคิดกล้าแสดงออกมากขึ้น
4. เด็กมีความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมอื่น ๆ ที่เราจัดขึ้น

การวิเคราะห์-สังเคราะห์เบื้องต้น
องค์ความรู้จาก 6 โครงการตัวอย่าง

โดย ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร

เรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ทำกันมานี้ มีอะไรที่เป็นสิ่งเรียนรู้บ้าง การตั้งประเด็นโดยเอากรณีของโครงการมาสังเคราะห์ ขณะนี้เรารู้ว่าการเรียนรู้นอกระบบนั้นมีกระบวนการอย่างไร? มีนวัตกรรมอย่างไร? สิ่งที่ผิดพลาดมาตลอดในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา เพราะว่าความรู้เป็นสิ่งเรามักจะหยิบยื่นให้หมด ครูเข้าไปทำกับกลุ่มเป้าหมายจนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ในเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาก็คือจะต้องให้กลุ่มเป้าหมายทั้งหลายเป็นคนที่มีกระบวนการเรียนรู้ เด็กที่อยู่ในชุมชนให้เด็กเหล่านี้ได้มีพื้นที่ในการแสวงหาความรู้ มาได้คิดกันเองแล้วก็ทำอะไรด้วยกัน การเรียนรู้นอกระบบนี้เป้าหมายก็คือคิดเป็นหรือไม่ และทำเป็นหรือไม่ คิดแล้วก็ทำจริงๆ อันที่จริงธรรมชาติของเด็กผู้ใหญ่เราคิดแล้วเราทำแล้วเราเรียนรู้จากสิ่งที่เราคิด นี่คือธรรมชาติทีมนุษย์มีอยู่ แต่ที่ผ่านมาจะพบว่าการคิดการทำของเราไม่เป็นระบบ คิดแล้วก็ไม่ทำ หรือทำแล้วไม่เอากลับมาคิดต่อ นี้เป็นธรรมชาติของสิ่งที่เกิดขึ้น เหตุผลที่เป็นแบบนั้นอาจเป็นเพราะระบบการศึกษาของเราไม่ได้เกิดการคิด หรือเน้นแต่การท่องจำไม่เคยให้ผู้ที่ถูกพัฒนาได้คิด มีแต่ว่าผู้สอนคิดให้เขาทำให้เด็ก แล้วพยายามเชื่อว่าเด็กมีส่วนร่วมอยู่ แต่ที่เราคิดว่าอาจจะไม่มีสาระสำคัญเลย นั่นคือการคิดต้องโยงไปกับการทำ

กลุ่มเรียนรู้เป็นใครก็แล้วแต่ ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่จังหวัดตาก เด็กเร่ร่อนในเมือง เด็กในชุมชน หรือเด็กในโรงเรียน เด็กเหล่านี้เขาคิดอย่างไร และการคิดของเขาโยงไปสู่การทำหรือไม่ เมื่อทำเสร็จแล้วได้ย้อนไปสู่การคิดที่มันละเอียดมากขึ้นอีกระดับหนึ่งต่อไปหรือไม่ คนคิดกับคนทำต้องเป็นกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มเรียนรู้ และข้อสำคัญคือควรจะเรียนรู้จากของจริง หากเรียนรู้ในสิ่งที่แปลกปลอม นอกจากเขาไม่คิดแล้ว เขาก็ทำไม่เป็นด้วย ในสิ่งนี้ เมื่อมองในรายละเอียดเด็กในกลุ่มเป้าหมายที่เราทำเขาคิดเป็นระบบหรือไม่ ความจริงอาจคิดเป็นระบบแต่อาจไม่ต่อเนื่อง เขาคิดจากคำถามอะไรที่อยู่ในใจของเขา ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้เฒ่าผู้แก่เขาตั้งคำถามที่คิดมาจากอะไร

เราจะพบว่า กระบวนการของอาจารย์สุมาลี เด็กเหล่านั้นตั้งคำถามว่า "ทำไมเขาจึงถูกผู้ใหญ่ในชุมชนตีตราว่าเขาเป็นเด็กไม่ดี ?" เขาคิดต่อว่าเขาจะทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาเหล่านั้น แล้วการค้นหาความจริงจากที่ใดและหาอย่างไร กระบวนการของอาจารย์สุมาลีก็คิดจากความจริงก็คือให้เด็กใช้กระบวนการวิเคราะห์ พอคิดเสร็จแล้วจะทำอย่างไรซึ่งตรงนี้ก็คือเรื่องของการวางแผนซึ่งมีการระดมทุกอย่างได้ดีหรือไม่ ? หมายถึงว่ากลุ่มคิดได้เอาเรื่องของทุกอย่างในที่นี้หมายถึงว่าจะเป็นรายงานในกลุ่มของเขาจะเป็นวัฒนธรรมจะเป็นของเล่นของหนูหริ่งอย่างของที่อาจารย์บารเมศเขาได้ใช้ทรัพยากรใช้เงินใช้ อบต. ใช้ทุกอย่างมาทำให้ความคิดเขานำไปสู่การปฏิบัติมีการฟันฝ่าอุปสรรคมากน้อยเพียงใด ดังที่อาจารย์บารเมศพูดว่า ความล้มเหลวเนี่ย มันไม่สำคัญ แต่มันอยู่ที่ว่า เขาได้พยายามแก้ไขอุปสรรคของเขามากน้อยเพียงใด แล้วก็ได้เรียนรู้ตรงจุดไหน ทำอย่างนี้แล้วไม่สำเร็จก็เอาความไม่สำเร็จเข้าไปสู่วิธีคิดที่จะทำในรอบใหม่ให้ดีขึ้น ข้อสำคัญก็คือว่า มันสนองตอบต่อสิ่งที่คิดมากเพียงใด ซึ่งตรงนี้ถ้าเรามองทั่วๆ ไป ก็คือเรื่องของการคิดไปและวางแผนไป แล้วก็มีการสนับสนุนว่าพอหรือไม่ ในขณะที่อาจารย์สุมาลีก็พยายามที่จะขอการสนับสนุนจาก อบต. ตรงนี้ค่อนข้างจะสมบูรณ์กว่าคนอื่น

การทำงานไม่ว่าสำเร็จหรือล้มเหลว หากมีการคิดต่อในเรื่องเดิมให้เข้มข้นในทุกรอบ หรือคิดในปัญหาใหม่ต่อไป ตรงนี้เราอาจจะตั้งคำถามว่าในงานที่เราเข้าไปทำหรือเรื่องเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เราตั้งคำถามในลักษณะใด คิดง่ายๆ คิดเป็นระบบหรือไม่ คำถามนั้นคิดมาจากอะไร ถ้าเกิดภาพอย่างนี้ขึ้นมา ถึงแม้มันจะเป็นตัวอ่อนเล็กๆ อยู่ในกลุ่มเป้าหมาย ก็ถือว่านี่คือหนทางแห่งความสำเร็จ ตรงนี้ก็คือผลที่ตีโจทย์ให้แตกเป็นกระบวนการเรียนรู้ และเมื่อมีองค์กรสนับสนุนมากขึ้น ก็จะเกิดการเรียนรู้ของกลุ่มต่อไป ทีนี้อันนี้มันคือสิ่งซึ่งเราอยากให้มันเกิด และถ้าเกิดกระบวนการแบบนี้ขึ้นมาจริงแล้ว ในเชิงอุดมคติมันก็คือสิ่งที่เป็นเป้าหมายที่เราอยากจะเห็นร่วมกัน

กระบวนการเรียนรู้นอกระบบ

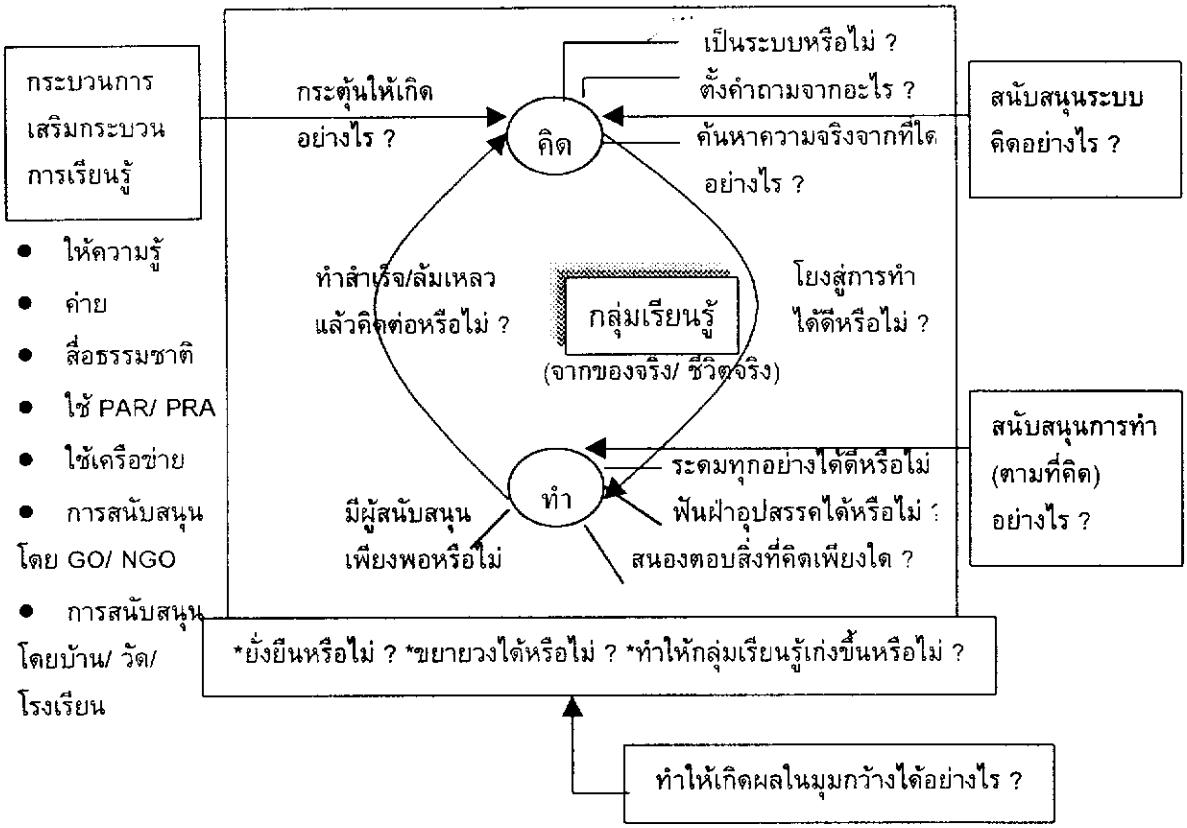

เรียนรู้ ⟶ เพื่อรู้ เพื่อเกิดความตระหนัก-เพื่อใช้ในชีวิต
เรียนรู้ ⟶ เพื่อ แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม

ขณะนี้เราเริ่มเห็นประสบการณ์บางอย่างจาก 6 โครงการนี้ กรอบนอกสี่เหลี่ยมนี้หมายถึง มีโครงการ อย่างเช่น 6 โครงการ ทำให้เห็นภาพของทั้ง 6 โครงการดังนี้

1. **การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความตระหนัก และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันในระยะต่อไป** โครงการของกลุ่มกระจกเงาก็พยายามที่จะให้เรียนรู้เพื่อให้เกิดความตระหนักกับตัวเด็กและเพื่อให้เด็กเอาไปใช้กับชีวิตประจำวันโครงการรักเรารักษ์โลกก็เป็นการเรียนรู้จากของจริงเพื่อให้เขาเกิดความตระหนักในสิ่งนั้น ในส่วนนี้ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องทำในเรื่องของการแก้ปัญหาไปด้วยแต่มันจะมีประเด็นที่น่าสนใจมากกว่านั้นคืออาจจะตั้งประเด็นเอาไว้แล้วค่อยมาคุยต่อในกระบวนการเรียนรู้

2. **การเรียนรู้สู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่ม** แต่ถ้าเป็นการเรียนรู้อีกประเภทหนึ่งอันนี้ยากกว่าการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาอันนี้ภาพที่ชัดเจนก็คือของ อาจารย์บารเมศเห็นภาพที่แก้ปัญหาในกลุ่มเด็กบ้าง และที่เด่นชัดมากๆก็คือโครงการของอาจารย์สุมาลี ซึ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวเด็ก แล้วก็เริ่มได้ผลขึ้นมา ในส่วนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหานั้นเห็นภาพของการกระทำมากพร้อมไปกับการเรียนรู้

3. **การหนุนเสริม ขณะนี้มีความชัดเจนหรือเห็นความสำคัญแล้วว่าเราจะแก้ปัญหาให้กับเด็กหรือทำ**

ให้เด็กและเยาวชนเรามีศักยภาพมากขึ้นใช้กระบวนการเรียนรู้ สิ่งสำคัญที่สุดเราจะต้องมีตัวเสริมโดยการให้ความรู้ การเข้าค่าย การให้สื่อธรรมชาติ ใน PAR ก็คือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การใช้เครือข่ายการสนับสนุนโดยกลุ่มภายนอกเช่น PO CO มีการสนับสนุนโดยใช้บ้านวัดโรงเรียน ใช้ชุมชนเป็นพื้นฐาน โครงการได้ใช้ระบบเข้าไปเสริมกระบวนการเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างเช่น โครงการของกลุ่มกระจกเงา กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ โครงการรักเรารักษ์โลก จะเน้นในเรื่องของการให้ความรู้ และเป็นความรู้แบบที่มาจากของจริงจากชีวิตจริง อาจใช้ค่ายเป็นหลักในการสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ใช้สื่อธรรมชาติ ที่พบเห็นว่าเราทำพอสมควรรวมทั้งของกลุ่มอาสาพัฒนาเด็กก็พยายามใช้เรื่องของค่ายทักษะชีวิตกลิ้งไปสู่กลุ่มเป้าหมาย แต่ที่เห็นชัดมากๆเลยว่าใช้ได้มากกว่านี้แต่ไม่เน้นเรื่องของการให้ความรู้ค่ายหรือสื่อธรรมชาติก็คือของอาจารย์สุมาลีเน้นไปที่เรื่องของการใช้ PAR กระบวนการ PRA ทำให้เด็กคิดเป็นกระตุ้นให้เด็กคิดแล้วก็ขยายวงออกไปทั้งคิดทั้งทำ เป็นการสร้างเครือข่ายสร้างให้เกิดความยั่งยืนค่อนข้างจะครบถ้วนในแง่ของการแก้ปัญหาในเรื่องของการใช้เครือข่าย การหนุนเสริมโดยเอาประชาสงเคราะห์ไปช่วย เอา อบต.ไปช่วย เอาสาธารณสุขเข้าไปช่วย แล้วเกิดการเรียนรู้ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มในโรงเรียนมันเกิดการเรียนรู้จากอาจารย์สุมาลีแล้วก็ทีมงานซึ่งเอาเยาวชนเอาคนในหมู่บ้านเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญของโครงการด้วย อันนี้ก็ค่อนข้างจะชัดเจน

กระบวนการที่ใช้

กระบวนการที่แต่ละโครงการใช้ น่าจะแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 ให้ความรู้โดยการจัดค่ายใช้สื่อธรรมชาติ

กลุ่มที่ 2 การใช้กระบวนการ PAR และ PRA ก็จะเป็นของอาจารย์สุมาลี และอาจารย์บารเมศ และมีของกลุ่มอาสาบ้าง ที่พยายามจะใช้เรื่องของ PAR และในเครือข่ายการสนับสนุนด้วย

การกระตุ้นให้เกิดความคิด

หากมองให้ละเอียดลงไปอีก การทำให้เกิดความคิดนั้นจะต้องมีการกระตุ้นให้กลุ่มเกิดความคิด ซึ่งก็มีเทคนิคที่หลากหลายที่เรียนรู้ขึ้นมา

1. การใช้วิธีการหรือสื่อทางธรรมชาติเป็นตัวกระตุ้น ถ้าเป็นเด็กกลุ่มซึ่งมีศักยภาพนิดหน่อยก็ใช้วิธีกระตุ้นแบบธรรมชาติ มีการใช้วิธีการทางธรรมชาติ ซึ่งน่าจะได้ผลดีสำหรับเด็กซึ่งมีไฟอยู่บ้าง มีความพร้อม มีศักยภาพ ซึ่งเป็นสิ่งดีมากมีเป้าหมายไปไกลว่าให้เขาไปแก้ปัญหาอะไรบางอย่าง อย่างน้อยเด็กก็เกิดการเรียนรู้เพื่อจะเกิดความตระหนักหรือเพื่อไปใช้ในชีวิต ตรงนี้เริ่มต้นจากมีปัญหาการกระตุ้นให้คิด แล้วการคิดตรงนี้ก็ต้องมาจากการตั้งโจทย์ค้นหาความจริงจากการที่เขาได้สัมผัสและเรียนรู้จริงๆ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดกระบวนการเรียนรู้ การสนับสนุนระบบคิดอย่างไรในกรณีของโครงการรักเรารักษ์โลกก็ดี โครงการของกระจกเงาก็ดีสื่อออกมาให้เห็นไม่มาก

สิ่งที่ต้องค้นหาเพิ่ม แต่ที่ลึกไปกว่านั้นคือเขาเรียนรู้อะไร และมันโยงเข้ากับชีวิตอย่างไร แล้วมีผลอย่างไรต่อตรงนั้น มีการสนับสนุนให้เขาคิดอย่างไร ตรงนี้น่าจะมีการถอดในอนาคตข้างหน้าการถอดประสบการณ์ว่าเทคนิคแบบใดที่นำเข้าสู่การคิดหรือการให้เด็กวิเคราะห์เองโดยที่เราไม่ต้องไปสอนเขา ที่ลึกไปกว่าสื่อคือมีการเชื่อมโยงกับปัญหาอย่างไร เชื่อมโยงกับตัวเองอย่างไร

2. การใช้ตัวปัญหาที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวกระตุ้นสำหรับกรณีของอาจารย์สุมาลี ของอาจารย์บารเมศ และของครูเอกบางส่วนมีการกระตุ้นในตัวปัญหาที่ชัดเจน เริ่มจากมีปัญหาให้เด็กคิดโดยใช้กระบวนการ PRA วิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมแบบธรรมชาติที่สุดโดยเอาคนที่อยู่กับปัญหามานั่งคุยมานั่งคิดกัน พยายามให้เด็กตั้งโจทย์ขึ้นมาเอง ซึ่งตรงนี้เราเริ่มพบความจริงว่าถ้าทำถูกต้องจะเกิดระบบคิดขึ้นมา มีการไปค้นหาข้อมูล มีการตั้งโจทย์ใหม่ และถามโจทย์เดิมแบบลึกโดยเด็กเอง ตรงนี้คือการปรับระบบคิดให้เด็ก แล้วให้คิดเป็นระบบ แต่จะให้ดีไปกว่านั้น อาจารย์สุมาลีพูดเมื่อกี้ว่าพอให้เด็กคุยไปคุยมาบางครั้งมันพูดกันไม่ได้แล้ว นั่นคือต้องสร้างวัฒนธรรมให้เขาคิดอย่างหนึ่งคือไม่ใช่คิดแบบนักการเมืองต้องเข้าไปหาของจริงด้วย ถ้ากล่าวในเชิงวิชาการก็ต้องมีวิจัย แต่ธรรมชาติของเด็กๆ อาจจะกล่าวว่า การวิจัย

นั้นคือ "เอ๊ะ ! อะไร" กับ "อ๋อ ! เข้าใจล่ะ" "เอ๊ะ" กับ "อ๋อ" นั้นทำบ่อยๆนั่นคือการเพิ่มระบบคิด ตรงนี้ก็คือว่า PRA เริ่มมีองค์ความรู้ ซึ่งคำถามหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็คือทักษะของพวกเราที่จะเข้าไปทำ PRA มีมากน้อยเพียงใด อย่างเช่นงานวิจัยของกลุ่มนักวิจัยเครือข่ายวิจัยและพัฒนาเด็กและเยาวชนภาคเหนือนั้น ทุกโครงการพยายามใช้ PRA แต่เมื่อลงไปทำแล้วขัดเขินไม่รู้จะสานต่ออย่างไร กระบวนการมันยังไม่เป็นธรรมชาติ

สรุปประเด็นที่ควรดำเนินการต่อไป

1. การถอดบทเรียนทักษะกระบวนการที่ใช้ในการเรียนรู้ทั้ง 2 กลุ่ม เป็นอย่างไร ?

โครงการของอาจารย์สุมาลีทำอย่างไรเราจึงจะถอดออกมาให้รู้ว่า ทักษะที่จะทำ PRA ว่าควรเป็นอย่างไร เช่นเดียวกับอีกกลุ่มโครงการหนึ่งซึ่งไม่ต้องใช้ PRA เลยใช้สื่อใช้การเข้าค่ายมาสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ทักษะสองประเภทเราน่าจะถอดบทเรียนมากกว่านี้เพื่อจะได้ให้เกิดภาพ

2. การตอกย้ำกระบวนการหรือการทำให้เกิดกระบวนการต่อเนื่องอย่างไร ?

อีกประเด็นหนึ่ง ถ้าเด็กคิดไปแล้วไม่ได้โยงไปสู่การทำ ก็อาจไม่เกิดอะไรเช่น โครงการรักเรารักษ์โลกถ้าเด็กไม่เอาไปทำอะไรต่อ นานไปแม้จะอยู่ในความสำนึก แต่ถ้าไม่มีการปฏิบัติ (action) ก็จะจางหายไป และถ้าจะมีปฏิบัติจะปฏิบัติอย่างไร ให้เด็กมองดู อาจจะลองไปประสานงานกับทีลอซู หรือไปทำเรื่องของท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เข้าไปเคลื่อนไหวต่อก็จะทำให้คิดแล้วทำ ทำแล้วคิด ซึ่งจะเป็นกระบวนการขยายตัวในกลุ่มแรกที่ใช้สื่อใช้ค่าย ถ้าเราคิดต่อการปฏิบัตินี้ ไม่จำเป็นต้องเข้าไปแก้ปัญหา แต่ต้องเรียนที่จะไปสานต่ออย่างไร

3. การสนับสนุนควรทำอย่างไร ?

สิ่งหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ควรมีการสนับสนุนอย่างไรในเรื่องของกระจกเงาของกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ของโครงการรักเรารักษ์โลก ได้มีการสังเคราะห์อย่างไร ปฏิบัติอย่างไรในชีวิตจริงหรือในลักษณะนอกห้องเรียนในห้องเรียน เราจะมีวิธีการสนับสนุนอย่างไร แต่สำหรับกรณีของอาจารย์สุมาลีเราจะเห็นภาพชัดมากๆปรากฏว่าเขาทำ PRA เสร็จ ได้ผลออกมาเป็นการวิเคราะห์เสร็จแล้วเขาลองทางแก้ต่างๆที่มันเกิดขึ้นเอามากำหนดเป็นกิจกรรมและการสนับสนุนระบบของอาจารย์สุมาลีค่อนข้างจะสมบูรณ์ มีการสนับสนุนแบบเป็นธรรมชาติหลายอย่าง ในขณะนี้ก็คือการใช้เรื่องเครือข่าย ใช้เรื่องของบ้านพักโรงเรียน และกิจกรรมอย่างเช่นสภาเด็กก็จะมีกองทุนส่งเสริมอาชีพ ของครูเอกก็มีเรื่องของการทำส่งเสริมอาชีพการประสานงานกับการส่งต่อเด็ก การสนับสนุนให้เกิดการกระทำลงไปตอนนี้ก็ยังไม่มากเท่ากับการสนับสนุนให้คิดเองสนับสนุนให้ทำเองอย่างไร

ปัจจุบันเท่าที่ทราบการสนับสนุนให้กลุ่มคิดแล้วทำต่อยังไม่100% จะสนับสนุนอย่างไรถึงจะเกิด 3-4 อย่างที่กล่าวไปแล้ว? มีการทำทุกอย่างได้ดีหรือไม่? ทุกอย่างที่ขวางหน้าทั้งภายในเด็กเองในโรงเรียนในชุมชนนอกชุมชนเขาฟันฝ่าอุปสรรคขวากหนามแต่ละขั้นตอนอย่างไร? ตรงนั้นสำคัญกว่าการเกิดกลุ่มเด็กอย่างไร? เขาได้รับการสนับสนุนอย่างไรบ้าง? และคิดตลอดเวลาว่ามันสนองต่อสิ่งที่คิดไว้เพียงใด? และกระบวนการเรียนรู้ของพวกเราคนทำงานเองเราเรียนรู้มากน้อยเพียงใด? ซึ่งงานวิจัยของ CY-Net.ทั้ง 8 โครงการ เราได้เริ่มระแวดระวังเรื่องนี้มากขึ้น

4. เกิดความยั่งยืนเพียงใด?

คำถามสุดท้ายก็คือว่ายั่งยืนหรือไม่? กระบวนการนี้ขยายวงได้หรือไม่? หมายถึงว่าจากเด็กที่มาทำกิจกรรมเยาวชน การเข้าค่ายมักจะได้เด็กขาวคือเด็กที่ไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงอะไรมาร่วม จะทำอย่างไรเด็กขาวจึงจะไปช่วยเด็กเทาดึงมาเป็นพวกหรือถ้าเก่งก็คือไปเอาเด็กดำมาเป็นเด็กเทา ขยายวงจากในแกนไปนอกแกน สิ่งนี้เรากำลังเริ่มคิด และเริ่มมีอยู่ในวิธีคิดของเรา แต่วิธีทำนี่ยังไม่รู้เหมือนกันว่าจะทำอย่างไรจึงจะสำเร็จ ขณะนี้ขยายเฉพาะจากแกนออกไป แต่ที่เรากำลังทำคือเราเริ่มขยายจากกลุ่มๆหนึ่งไปยังกลุ่มอื่นในลักษณะเครือข่าย โครงการของอาจารย์สุมาลีได้บอกว่ามันเกิดเครือข่าย ซึ่งเกิดได้อย่างไรเป็นเรื่องที่น่าสนใจ การเกิดสภาเด็กทำอย่างไร ในกระบวนการเรียนรู้คนทำงานอย่างพวกเราเราเรียนรู้อะไรบ้าง เราสามารถที่จะไปถอดกระบวนการเรียนรู้ของคนทำงานด้านเด็กหรือเกี่ยวกับเรื่องชุมชนขยายวงได้หรือไม่ หรือทำให้คนเรียนรู้กลุ่มชุมชนได้หรือไม่ หมายถึงว่าเยาวชนเรียนรู้กลุ่มหนึ่งพอโตขึ้นแต่งงานไปก็

เกิดมีตัวตายตัวแทนเรียนรู้มากขึ้นกระจายวงมากขึ้น หลังจากที่เราเลิกค่ายทิศทางน่าจะมีต่อเหมือนเราโยนลูกข่าง ตอน เราโยนหมุนติ้วพอเราไม่โยนมันเบาลงและล้มไป ตรงนี้คือการเรียนรู้เราต้องมองประเด็นนี้ด้วย ตั้งความคิดต่อว่า ทำอย่างไรถึงจะเกิดการเรียนรู้ คำตอบง่ายๆแต่ทำยากก็คือต้องทำให้ระบบคิดในการทำเกิดการเชื่อมโยงกันตลอดเวลา ให้ลูกข่างปั่นตลอดเวลา ให้มีพลังจากข้างในปั่น แต่ว่าด้วยวิธีใด ทำให้เกิดผลในมุมกว้างได้อย่างไร

ผลการสนทนากลุ่มย่อย

กลุ่มย่อย 1 : กลุ่มปฏิบัติงานกับเด็กและเยาวชนพฤติกรรมเสี่ยง

ดำเนินรายการโดย นายสมบัติ บุญงามอนงค์ และ
สรุปประเด็นโดย นางสาวจิตติมา หนูทอง

ประเด็นพูดคุย :

1. มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อะไร? และจัดอย่างไร?
2. เพราะอะไรจึงได้จัดกิจกรรมนั้น?
3. ผลที่ได้เป็นอย่างไร? โดยเฉพาะสัมฤทธิผลในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย (เด็กเกิดการเรียนรู้อะไร? ดูจากอะไรว่าเด็กเกิดการเรียนรู้นั้นขึ้น?)

สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย

สมาคมจะมีโครงการที่ทำกับเด็กและเยาวชนอยู่ 4 โครงการ โดยได้รับการสนับสนุนจาก UMFPA

<u>โครงการที่ 1 โครงการเพื่อนเยาวชนเพื่อพัฒนาการเจริญพันธุ์ในประเทศไทย</u>

พื้นที่ปฏิบัติงาน : เป็นโครงการนำร่องที่มีพื้นทำงานอยู่ที่อำเภอเมือง และอำเภอฝาง ซึ่งกลุ่มวัยรุ่นที่ฝางจะเป็นกลุ่มที่แต่งงานเร็ว

กลุ่มเป้าหมาย : เป็นเยาวชนทั้งในและนอกโรงเรียน

วัตถุประสงค์ : เพื่อมุ่งเน้นให้เยาวชนเกิดความตระหนักในเรื่องการป้องกันตนเองจากภาวะเสี่ยงต่างๆ

กิจกรรม :

1. การให้ความรู้ในด้านอนามัย อบรมทักษะชีวิต และทักษะอื่นๆ ตามสถานศึกษา และสถานที่วัยรุ่นมาชุมนุมกัน เช่น ดิสโก้เธค คลับ บาร์
2. การฝึกกลุ่มแกนนำอาสาสมัครเกี่ยวกับอนามัย โดยให้อาสาสมัครเข้าไปขยายแนวคิดในกลุ่มเพื่อนก่อน แล้วจะมีการขยายไปในโรงเรียนและชุมชน ให้บริการถุงยางอนามัยและคุมกำเนิด
3. การให้คำปรึกษาทางโทรศัพท์ ซึ่งจะมี 2 หมายเลข

<u>โครงการที่ 2 โครงการพัฒนาประชากรด้านอนามัยการเจริญพันธุ์</u>

พื้นที่ปฏิบัติงาน : อำเภอเมือง อำเภอดอกคำใต้ อำเภอเชียงคำ และอำเภอปง จังหวัดพะเยา

กลุ่มเป้าหมาย : เป็นชาวบ้านในชุมชน เนื่องจากมีกลุ่มชาวบ้านใกล้ชิดกับเด็กมาก

กิจกรรม :

1. การส่งเสริมอาชีพ
2. การจัดตั้งศูนย์อนามัย

<u>โครงการที่ 3 โครงการสร้างความตระหนักรู้ในการป้องกันพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศ โรคเอดส์ และยาเสพติด</u>

พื้นที่ปฏิบัติงาน : อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

กลุ่มเป้าหมาย : เยาวชน

กิจกรรม : ให้ความรู้และการฝึกอบรม และให้เยาวชนขยายผล

โครงการที่ 4 โครงการส่งเสริมสุขภาพวัยรุ่นด้านอนามัยการเจริญพันธุ์

พื้นที่ปฏิบัติงาน : จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย และจังหวัดพะเยา

กลุ่มเป้าหมาย : เยาวชน

กิจกรรม : การตั้งเครือข่ายใน 3 จังหวัด ให้เกิดการมีส่วนร่วมให้มากที่สุด

เหตุผลที่ทำกิจกรรมดังกล่าว : ปัญหาหลักของวัยรุ่นปัจจุบันคือการมีสัมพันธ์ทางเพศ ซึ่งมีผลกระทบทำให้เกิดการท้อง → ทำแท้ง → ฆ่าตัวตาย

รูปแบบ : ใช้อาสาสมัครจากการชักนำเยาวชน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มWY กลุ่มนักศึกษาพยาบาล กลุ่มเยาวชนที่ฝางเราจะอบรมให้กับแกนนำอาสาสมัครที่เข้าทางโรงเรียน และเด็กกลุ่มเสี่ยงที่เพื่อนดึงกันมา

กระบวนการ :

1. จัดสร้างหลักสูตรอบรมอาสาสมัคร
2. อบรมแกนนำอาสาสมัครกลุ่มเสี่ยงและไม่เสี่ยง ในกรณีของการอบรมอาสาสมัคร ครั้งแรก 3 วัน ซึ่งแล้วแต่ว่าเรื่องอะไร การอบรมครั้งแรกคละกันหมดกลุ่มกันหมด และบทเรียนที่ได้ก็คือ เด็กที่โรงเรียนส่งมาจะเป็นนักกิจกรรม ไม่ใช่เด็กที่กล้าเข้าไปสู่กลุ่มเป้าหมายซึ่งจะพูดเรื่องนี้ไม่ได้ พอปีที่สองกลุ่มที่เสริมเข้ามาคือเพื่อนของอาสาสมัครที่อยากช่วยเพื่อนจริงๆ อาสาสมัครจะได้รับการอบรมปีละ 7 ครั้ง
3. อบรมตามธรรมชาติ (กลุ่มเสวนา)
4. เข้าห้องอบรม

การขยายเครือข่าย เด็กจะขยายเครือข่ายออกไปโดยธรรมชาติ ซึ่งเราตั้งวัตถุประสงค์ว่าในแต่ละเดือนอาสาสมัครน่าจะให้ความรู้กับเยาวชนจำนวนกี่ครั้งก็ได้ ซึ่งเขาก็จะเลือกไปแบบธรรมชาตินั่งคุยกัน เดินเข้าหาเอง นี่คือรูปแบบหนึ่ง ซึ่งอุปกรณ์ที่อาสาสมัครใช้ประกอบคือ ยาคุม ถุงยางทุกชนิด หนังสือคู่มือ อุปกรณ์คุมกำเนิดทุกชนิด และอีกรูปแบบหนึ่งก็จะมีประกาศว่าชั่วโมงกิจกรรมนั้นเขาจะพูดเรื่องนี้ใครสนใจก็เข้าฟังจะเป็นลักษณะแบบนี้ อีกรูแบบหนึ่งติดต่อทางโรงเรียนเลยว่าเราขอให้ความรู้เรื่องนี้

แรงจูงใจของอาสาสมัคร : การอยากช่วยเพื่อน

ผลจากการติดตาม :

ผลที่เกิดขึ้นมีในระดับหนึ่งโครงการของเรา 5 ปีนี้ก็กลยุทธ์จะแตกต่างกันไป เป็นการปรับไปตามกระแสวัยรุ่น เนื่องจากเขาเป็นเป้าหมายของโครงการ ซึ่งจะทราบได้จาก 1) เราเห็นเด็กมารับบริการอย่างต่อเนื่องและยังปลอดภัย 2) การติดตามของอาสาสมัคร

1. เด็กเกิดความตระหนักยิ่งขึ้น
2. เด็กกลุ่มเสี่ยงหันมาใช้ถุงยางอนามัย (ลดพฤติกรรมเสี่ยง)

ข้อสังเกต

1. ความต่อเนื่องเรื่องของอาสาสมัครยังไม่แน่นอน
2. ความต้องการช่วยเพื่อนเป็นแรงจูงใจให้เกิดอาสาสมัคร

กลุ่มเราคือเพื่อน (WY) *โดย นางสาวรัชนี ศรีอ่อนศรี*

ความเป็นมา :

กลุ่ม WY เกิดจากตัวผู้ประสานงานรับจ้างเก็บข้อมูล ได้พบเด็กรู้จักเด็ก และช่วงเวลาที่ผ่านมาก็จะมีแบ่งเป็นยุค ยุคปี พ.ศ.2537 ก็จะมีดิสโก้เธคชื่อเดอะริเวอร์ ยุคต่อมาก็มีแมมมอธ หลังจากนั้นก็จะมีกินรี สองปีที่แล้วจะเป็นจีจี้ส์ ยุคนี้ก็จะเป็น RCA ที่เชียงใหม่ เมื่อโครงการจบแต่เด็กไม่จบ คือเมื่อเขารู้จัก "พี่หล้า" ตั้งแต่รู้จักมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตอนนี้เรียนวิทยาลัยปี 1 พอโครงการจบก็ยังมีการมาคุยกัน หรือเมื่อมีปัญหาก็จะมาปรึกษา มาคุยที่บ้านว่าตอนนี้เรามีปัญหาอยู่นะ ก็เลยมารวมกลุ่มกันเพื่อปรึกษาหารือกันเวลามีปัญหาและทำงานร่วมกัน เรียกว่าเป็นกลุ่ม WY WY เป็นชื่อของยาบ้าซึ่งขณะนั้นจะมีปัญหายาบ้ามาก จากนั้นเราก็มาตั้งวัตถุประสงค์ว่าเราจะทำอย่างไรกันดี สมาชิกมีหลายกลุ่มทั้งคนกลางคืน กลางวัน เนื่องจากขณะมีกองทุนเพื่อสังคม เราก็ไปรวมกลุ่มกันกับเขา ในขณะที่เขาร่วมกันเขียนโครงการ ก็มีคนบอกว่าเราน่าจะเขียนโครงการเพื่อให้ได้เงินมาทำกิจกรรม เราก็เริ่มรวมกลุ่มเด็กที่มีปัญหา ซึ่งมาจากกลุ่มดิสโก้เธค เนื่องจากสมัยก่อนเราทำงานกับคนกลางคืนเท่านั้นที่เป็นกลุ่มเสี่ยงเป็นนักศึกษาเป็นลูกมีพ่อมีแม่ เราใช้วิธีบำบัดทางสังคมใครจะเสพ จะท้อง จะแท้งไม่เป็นไรเราคุยได้หมด ไม่มีประธาน จากนั้นสมาชิกคนหนึ่งเรียนอยู่วิทยาลัยอาชีวะมาเป็นประธาน ซึ่งในวันนั้นเขาเสพยามาด้วย และเขาก็บอกว่าเขาได้เป็นประธานแล้วเขาจะเลิกยานะ แล้วเขาก็เลิกเลย เพื่อนแต่ละคนก็ทยอยเลิก บางคนก็เล่นน้อยลงไม่เหมือนสมัยก่อนขนาดคนนี้เป็นเอเยนต์เป็นเมียเอเยนต์ก็ยังเลิกได้ ซึ่งตรงนี้ใช้การเปลี่ยนบทบาท ใช้กระบวนการกลุ่ม

วัตถุประสงค์ของกลุ่ม :

เพื่อสร้างความสามัคคี ให้คำปรึกษากับวัยรุ่น

วิธีการ :

วิธีการของเราก็คือ

1. เราใช้วิธีเข้าไปบาร์เกย์เข้าไปคุยกับเขาเข้าไปคุยที่หอ ว่าวันนี้แขกให้เขาทำอย่างไร ปัญหาคือเขาขายบริการไม่ได้จะทำอย่างไร ต่อมากิจกรรมของเราได้งบประมารจาก สกว. เป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาแกนนำวัยรุ่นกลุ่มต่างๆ ซึ่งเราจะพบปะกันทุกสัปดาห์ ปัญหาที่มักเป็นหัวข้อพูดคุยกัน เช่น วันนี้ไม่ไปโรงเรียนเพราะอะไร วันนี้ประจำเดือนไม่มาทำอย่างไร ใครมีปัญหาก็จะมาเล่าให้กันฟังเพื่อช่วยกันหาทางออก สิ่งที่ได้เห็นว่าเด็กวัยรุ่นใช้ถุงยางอนามัยมากขึ้น ต่อมา สวท.อยากทำงานกับกลุ่มเสี่ยงอาสาสมัครซึ่งเป็นสมาชิกของเราจึงได้เข้าร่วมโครงการด้วย

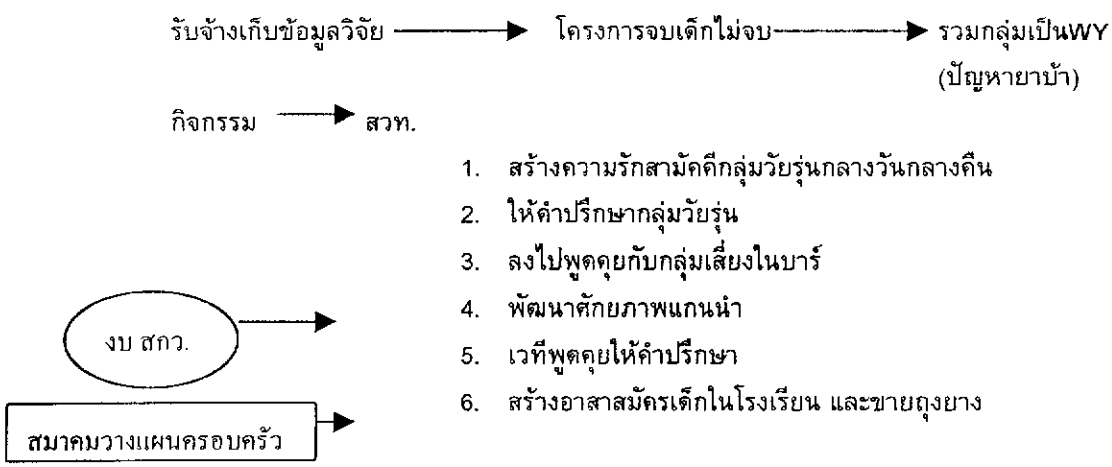

ผล ที่ได้ :

1. เด็กหันมาใช้ถุงยาง (ตัวชี้วัด : ยอดถุงยางที่จำหน่าย)
2. เกิดกลุ่มวัยรุ่นเพิ่มขึ้น

การขยายเครือข่าย :

ที่เห็นผลอีกอย่างหนึ่งคือ การเกิดกลุ่มวัยรุ่นขึ้นมากมาย เมื่อมีกลุ่มWYเกิดขึ้น ก็จะมีกลุ่มเกิดขึ้นต่อมากมายหลายกลุ่ม เนื่องจากสมาชิก WY มักจะเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นด้วย สมาชิกชวนเพื่อนที่อยู่กลุ่มอื่นเข้ามาร่วม เครือข่ายจึงขยายเป็นร่างแหออกไป เช่น มีกลุ่มเหล้าตอง กลุ่มดิสโก้เธค กลุ่มนาฏศิลป์ และกลุ่มนักเลงสองพัน ที่เราเจอที่สเปซโรลเลอร์ เป็นกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมากที่สุด และขณะนี้เขาใช้ชื่อว่า "กลุ่ม NDR" หรือ "หน้าดารา" ส่วนหนึ่งนั้นการขยายเครือข่ายเกิดจาก การลงพื้นที่ซึ่งเราจะเจอกลุ่มต่าง ๆ ช่วงนั้น NDR ยังไม่เกิดการรวมตัวกัน ก็มีจะมีกลุ่มกาดเวียง กลุ่มเชียงมั่น กลุ่มสันป่าข่อย และจะมีชื่อภาษาอังกฤษที่เขาเรียกตัวเขาเองว่า SVK หรือ "เด็กเซน" การเข้าไปคุยกับเขาในชุมชนเขาตรงนั้นที่จะมีร้านที่ขายน้ำ เล่นเกม ใครอยู่ที่ใดเราก็เข้าไปคุยตรงนั้นกับเขาทำตัวกลืนกับเขา ขอเบอร์โทรศัพท์ที่พักอยู่ที่ใด และเมื่อเขามีปัญหาที่โรงเรียน เราก็จะไปเป็นผู้ปกครองให้และไปที่โรงเรียนกับเขา

ข้อสังเกต :

1. WY ใช้วิธีลงไปพูดคุยในการสร้างความสนิทสนมกับกลุ่มเสี่ยง
2. มีการเริ่มต้นมาจาก SIF รวมเด็กกลุ่มเสี่ยง (นักเรียนเป็นส่วนใหญ่)
3. ใช้วิธีบำบัดทางสังคม(กระบวนการกลุ่ม ให้ข้อมูล)
4. มีการพูดคุย/ เข้าถึงผู้ปกครอง
5. มีการเสริม/ ประสานกับ สวท.

กลุ่มเอื้องหมายนา

ความเป็นมา

"เอื้องหมายนา" เป็นชื่อของกล้วยไม้ กลุ่มเด็กเกิดขึ้นจากคนทำเรื่องความสวยความงาม เสื้อผ้า ตอนนั้นเรามีความรู้สึกว่าอยากทำอะไรเพื่อสังคม เราอยู่ทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย เราเอกเด็กประปลายมารวมกลุ่มกัน และได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ยงยุทธ

พัฒนาการ

1. *ทำธนาคารเด็ก* เราเริ่มต้นทำธนาคารเด็กมีสมาชิกเพิ่มขึ้น พอสักพักเด็กเริ่มหายเพราะเราไม่มีกิจกรรม ปัญหาที่เด็กเริ่มหาย เราจะดึงแนวร่วมจากที่ไหน จากผู้ปกครอง จากโรงเรียน

2. ***เข้าหากลุ่มชุมชน*** หลังๆเราก็เริ่มแทรกซึมเข้าชุมชน กลุ่มสมุนไพร เราทำกิจกรรมร่วมกันเป็นการระดมทุนมาพลิกฟื้นประเพณีทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม หลังจากนั้นเมื่อมีโครงการอะไรเข้ามาเราก็ร่วมกับเขาด้วย จากนั้นก็ยังไม่ดีขึ้น

3. ***เข้าสังเกตเด็กที่โรงเรียน*** เข้ามาดีขึ้นต่อเมื่อบังเอิญเราไปทาบทามที่โรงเรียนหลังเลิกเรียนที่มีเด็กมาเล่นกัน ก็พบว่าเด็กบางคนมีพฤติกรรมแปลก ๆ เดาเอาว่าเขาต้องเสพยา แล้วก็ใช่จริงๆ เด็กประถม 4 –ประถม 5 เริ่มเสพยาบ้า เราคิดหาทางช่วยเหลือจึงให้เด็กเขียนเรียงความ เด็กก็เขียนว่าเขาลองยา ที่เราสัมผัสเด็กประมาณ 10 กว่าคน เด็กกลุ่มนี้เรียนด้วยเสพยาด้วย

4. ***เขียนโครงการขอทุน*** ต่อมาเราถูกโจมตีว่าเรามั่วเด็ก เราก็เลยเขียนโครงการขอทุน และก็ได้รับคำแนะนำ เราก็เข้าไปพบ อบต. อนามัย โรงเรียน เราก็บันทึกไว้ ในเมื่อโรงเรียนติดป้ายว่าโรงเรียนสีขาว แล้วมันอะไร เขาก็เลยเปิดโอกาสให้เราทำ แต่เป็นการอยู่กับกลุ่มเสี่ยงช่วงเวลาสั้นๆ

5. ***มีที่นัดพบ*** ซึ่งจะมีที่ของกรมป่าไม้ที่มีที่พักเป็นที่นัดหมายกันของกลุ่มเสี่ยง เป้าหมายของเราไม่ใช่แก้ไขปัญหายาเสพติดเพราะเราไม่มีกำลังทำตรงนั้น เราทำแค่ว่าจะทำอย่างไรให้เกิดการรวมกลุ่มแบบมีส่วนร่วมเท่านั้น

ผลที่ได้

1. ***เด็กมีความรับผิดชอบขึ้น*** หลังจากนั้นเด็กมีความรับผิดชอบจากทำธนาคารเด็กรู้จักอดออม
2. ***ชุมชนให้การตอบรับ*** พอเริ่มมีกิจกรรม ในชุมชนก็เริ่มหันมามอง เราก็เริ่มทำเป็นรูปเป็นร่าง
3. ***เด็กที่มีพฤติกรรมปกติเป็นแบบอย่างให้กลุ่มเสี่ยง*** เด็กกลุ่มใสก็จะทำกิจกรรมต่อเนื่อง เป็นตัวอย่างให้กลุ่มเสี่ยง

แนวคิดและหลักการ

ที่เราไม่เข้าไปช่วยแก้ปัญหากลุ่มเสี่ยงเนื่องจากว่า

1. เราเริ่มที่กลุ่มใส
2. เพราะเราเล็กเกินไป
3. เพราะเราไม่มีประสบการณ์กลุ่มเสี่ยงหรืออะไร

สิ่งเราพบคือเมื่อมีเด็กมัธยมปลายตั้งกลุ่มมาดูแลกลุ่มเสี่ยง มีคนในชุมชนเป็นแกนนำมาดูแลตรงนี้ และเขาทำได้ชัดเจนกว่า

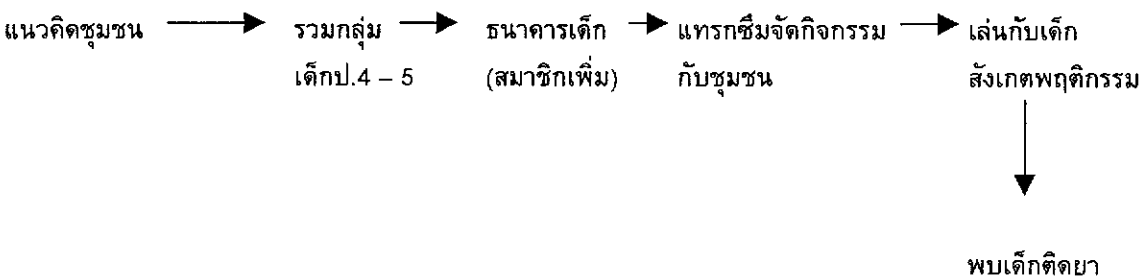

กิจกรรม

1. พูดคุยพบปะเล่นกับเด็ก
2. ทำโครงการ ขอสนับสนุนงบ ปปส.
3. ให้คำปรึกษา

ผลกระทบ : ชุมชนมองในแง่ไม่ดี

ผล (output)

1. เด็กมีความรับผิดชอบขึ้น (ธนาคารเด็ก)
2. ชุมชนเริ่มหันมามองในทางบวก
3. เด็กกลุ่มใสมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง

ข้อสังเกต

1. กลุ่มมีการเรียนรู้และสานกับกลุ่มอื่น
2. กลุ่มเป้าหมายขยายเป็นทั้งตำบล
3. มีการสนับสนุนงบจาก ปปส. / SIF
4. เกิดทิศทางขยายเครือข่าย

ศูนย์กิจกรรมอิสรชน

ความเป็นมา

ศูนย์กิจกรรมอิสรชนนี้อยู่ที่กรุงเทพฯ ลักษณะงานเริ่มจากคนที่ทำงานด้านเด็กที่ทุกคนมีงานประจำแต่มีแนวคิดอยากทำงานอิสระไม่ขึ้นกับองค์กรที่เขาทำอยู่ จึงเลยมาทำโครงการร่วมกัน

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นเด็กรักอิสระ คนทำงานก็อิสระ 5 โมงเย็นถึงตี 4 คือเวลาทำงาน ทำงานอยู่ข้างถนน กับอินเตอร์เน็ต

ลักษณะกิจกรรม

มี 5 กิจกรรม คือ

1. ละครหุ่นสัญจร
2. ค่ายอาสาสมัคร
3. การเฝ้าระวังในเรื่องอินเตอร์เน็ต ซึ่งเป็นงานที่แพงที่สุดในการเก็บข้อมูล คือเข้าไปนั่งคุยกับเด็กผู้หญิงที่ขายบริการในอินเตอร์เน็ตพบว่าอายุต่ำสุดที่ขายบริการคือ 11 ปี มาขายบริการวันแรกคือวันที่ใส่เฟิร์สบาร์ บางคนก็เป็นลักษณะส่งข่าว ที่กรุงเทพจะมีนัดเด็กเข้ามาคุยกันในอินเตอร์เน็ตใช้เวลาสัก 3-5 ชั่วโมงในการคุยแต่ละครั้ง วันหนึ่งไม่เกิน 2 ราย เขาจะมาเจอเราค่อนข้างยากบางรายอยู่เชียงใหม่ เราใช้วิธีเปิดตัวเป็นคนซื้อบริการ และถามว่าขายเท่าไร สัดส่วนเท่าไร ซึ่งถ้าเป็นถามคำถามอื่นเขาจะไม่คุยกับเรา เพราะเขารู้เลยว่าไม่ใช่ผู้จะซื้อบริการ เราจะใช้วิธีคุยให้เขาเชื่อแล้วนัดเจอจากนั้นก็จะไปเปิดห้องนั่งคุยแล้วก็จ่ายเงิน เด็กก็งงว่าไม่ใช่บริการหนูหรือ ซึ่งเด็กถึงกับนุ่งกระโจมอกออกมานั่งคุย เราก็นั่งคุยถึง 3 ชั่วโมง เขาถามว่าไม่ทำอะไรหนูจริงหรือพี่ ดูของหนูก่อนก็ได้นะ เราก็ไม่ทำอะไร เมื่อเราคุยกับเด็กก็พบว่าสาเหตุหนึ่งคือเด็กโดนกระทำตั้งแต่ 8 ขวบเขาบอกว่าในเมื่อพรหมจรรย์ขาดไปแล้วและฟรีด้วย แต่หลังจากเขาทำอย่านี้แล้วได้เงินมันก็ยุติธรรมแล้ว
4. สโมสรข้างถนน เราจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องเอดส์ทักษะชีวิต เราเอาเวลาว่างมาเป็นอาสาสมัคร ละครหุ่นก็จะเป็นลักษณะเดียวกัน เราเปิดรับอาสาสมัคร กลุ่มนี้จะเจอกันในหน้าจออินเตอร์เน็ต ก็ไปเชื่อมกับงานเฝ้าระวังอินเตอร์เน็ต
5. กิจกรรมให้คำปรึกษา (Counseling) หลังจากการนัดคุย คือส่วนใหญ่เขาก็สงสัยว่าทำงานอย่างเราได้ประโยชน์อะไร เวลาเราไปเจอเขาก็จะทิ้งนามบัตรไว้เด็กก็จะโทรศัพท์มาเองเมื่อเกิดอะไรขึ้น

เหตุจูงใจ ส่วนใหญ่เด็กก็มีฐานะบางคนบอกว่าช่วงนี้อยากเปลี่ยนมือถือใหม่ 3500 เหล่านี้เป็นแรงจูงใจของเขา พอเราคุยกัน เราจะบอกว่ามันมีช่องทางอื่นที่เด็กน่าจะได้ประโยชน์มากกว่ามาขายบริการ จากการขายบริการวันหนึ่งประมาณ 3 คน หลังจากพบเราก็เหลือ 1 คน เด็กบางคนเลิก ที่เลิกเพราะคิดว่าการมานั่งหน้าคอมพิวเตอร์ มาทำอะไรเขารู้สึกว่าทำไมตัวเรามีค่าแค่หน้ากากมือถือหรือมือถืออันเดียว มีรายหนึ่งเด็กกำลังจะไปทำแท้งท้อง 3-4 เดือนเราก็บอกว่า ถ้าอยากทำแท้งก็มาบอกเรา เราก็พาไปนั่งคุยที่แมคโดนัล เด็กก็เปลี่ยนใจ ผู้ชายไม่สนใจแต่เขารู้ว่าใครเป็นพ่อเด็ก จนกระทั่งคลอดออกมาลูกก็หน้าตาน่ารัก เด็กเกิดความตระหนัก ที่น่าเสียใจกับทีมงาน ก็คือมีเด็กที่เสียชีวิตเพราะ

เอดส์ เพราะใช้ยาเสพติด เราก็ยกเป็นอุทาหรณ์ว่าเพื่อนเขาตายอย่างไร เด็กก็เกิดความกลัว เด็กหลายคนส่วนใหญ่เขากลัวแล้วไม่ใช้บริการอินเตอร์เน็ตอีกเลย

ซึ่งการลงทุนจ่ายเงินให้เด็กไปประมาณ 30 คน แต่มีเด็กมานั่งคุยกับเราเป็น100 คน เพราะเรามี key person คือเด็กที่ผันตัวเองมาเป็นอาสาสมัครมีเครือข่ายมีเพื่อนมาก เขาไว้ใจก็จะแนะนำเพื่อนเขามาคุยกับเรา เราจะจ่ายครั้งเดียวกับคนที่ตามข้อมูล

ข้อสังเกต : เยาวชนส่วนใหญ่มีฐานะความอยากมีความอยากได้จนเกิดพฤติกรรมเสี่ยง

ผลที่ได้

1. หลายคนเริ่มตระหนัก / มีสำนึกดีขึ้น / สุขภาพดีขึ้น
2. เกิดอาสาสมัครช่วยเพื่อน โดยการพาเพื่อนมาพบผู้ช่วยเหลือ

คำถาม

ถาม เมื่อเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม WY คุณรัชนีเขากลืนกลุ่มมาก ในขณะที่คุณมาแบบปัญญาชนแล้วก็ปัจเจกมาก คุณเข้าถึงโดยการหลอกให้เขาขายบริการหลังจากนั้นเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้วิจัย คุณชนะใจเขาได้อย่างไร

ตอบ คือจะเป็นกฎของเด็กเขาเลยว่าถ้าแขกเปิดประตูห้องรับ จะต้องอยู่ถึง 3 ชั่วโมง จะทำหรือไม่ทำคุณต้องจ่ายให้ 1,500.- 2,000.- หรือ3,000.- ก็แล้วแต่ บางคนยินดีด้วยซ้ำแค่นั่งคุย

ถาม ทราบได้อย่างไรว่าข้อมูลที่คุณได้มาเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของเด็กจริง

ตอบ เราใช้วิธีการเช็คข้อมูล 2-3 รอบ เอามานั่งเทียบกันดูว่าจริงหรือไม่ ชื่อถูก ภูมิลำเนาถูก แรงจูงใจในการค้าบริการใกล้เคียงเพียงใด ถ้าข้อมูลมันมีเช็ค 2-3 ครั้ง เราถึงจะปักใจเชื่อ

ถาม หลังจากเก็บข้อมูลแล้ว เอาข้อมูลเหล่านี้มาทำอะไร

ตอบ ล่าสุดเราสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นแล้วส่งไปหนังสือพิมพ์มติชน ซึ่งเขาสะท้อนสังคมว่า ณ วันนี้เป็นอย่างนี้ บางครั้งเราใส่ข้อมูลลงอินเตอร์เน็ต

ถาม มีมากหรือไม่จำนวนแม่เล้าจิ๋วอย่างนี้

ตอบ เขาเรียกว่าเอเย่นต์ หน้ามหาเวชรามคำแหง 5 คน นนทบุรี-ปากเกร็ด 2 คน มีเด็กในเครือข่ายประมาณ 5-7 คน

ถาม แล้วมีวิธีติดต่อพ่อแม่เขาเพื่อแจ้งให้ทราบหรือไม่

ตอบ ส่วนหนึ่งเราอยากให้พ่อแม่รับรู้ แต่จะเกิดผลเสียกับเด็ก เราจึงใช้วิธีบำบัดเด็ก เราชี้ให้เห็นคุณค่ามากกว่า พอเขาไม่รับแขกสักเดือน-สองเดือน สุขภาพเขาดีขึ้น

องค์กรเพื่อนเยาวชน (ฮอด - สันป่าตอง) *โดย นายไชยมงคล จันทร์ดา*

ความเป็นมา

องค์กรเพื่อนเยาวชน กิจกรรมที่ทำกับเด็กและเยาวชนจะเกี่ยวกับเอดส์และยาเสพติด กลุ่มเป้าหมายที่ทำจะเป็นเด็กบ้านนอกพื้นที่แถวอำเภอฮอด และอำเภอสันป่าตองในเชียงใหม่ ในส่วนของสันป่าตองเป็นงานพัฒนาวิจัยแบบมีส่วนร่วม เราเคยมีอดีตกับพื้นที่นี้คือทำงานพัฒนาอย่างเดียวโดยได้รับทุนจากองค์การนานาชาติแพลน ก็ทำงานตามกระแสปัญหาตามเรื่องตามนโยบายขององค์กร ได้มีโอกาสทำงานในพื้นที่สันป่าตอง 3 ปี PLAN จะทำงานแบบองค์รวมทุกเรื่องหลากหลาย หลังจากนั้น PLAN ก็ได้ย้ายไปที่เชียงรายด้วยความที่ผมมีความผูกพันกับพื้นที่จึงขออยู่ต่อ และก็ได้ขอการสนับสนุนจากสกว.ทำโครงการพัฒนาและวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ชื่อโครงการว่าการสร้างความร่วมมือของ

ชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนด้านยาเสพติด ซึ่งอันที่จริงแล้วทุกๆคนมักจะกลัวและไม่อยากเข้าไปแตะเรื่องนี้ เราก็คิดว่าคนในชุมชนก็ผูกพันและรู้สึกดีกับเรา น่าจะร่วมมือกับเรา

เหตุที่ทำ

1. พื้นที่เป็นเส้นทางขนถ่ายยาเสพติดจากหลาย ๆ พื้นที่เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ เกิดผลกระทบต่อเยาวชน
2. กลุ่มเด็กในพื้นที่นี้เป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบท จึงคิดว่าเราน่าจะมาเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตเดิมเขา เพื่อเข้ามาพัฒนาศักยภาพเขา

กระบวนการ

1. สำรวจปัญหาระดับตำบลหาแนวทางแก้ไขส่วนใหญ่ประเด็นยาเสพติด
2. จัดเวทีวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไข
3. หาหมู่บ้านนำร่อง 2 หมู่บ้าน และหมู่บ้านขยาย 9 หมู่บ้าน
4. พัฒนาศักยภาพเยาวชน โดย การใช้กระบวนการทักษะชีวิต ส่งเสริมอาชีพ ตั้งกลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน ใช้สื่อดำเนินกิจกรรมวิทยุ
5. พัฒนากลุ่มผู้นำชุมชน มีการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์
6. สร้างเครือข่ายองค์ชุมชน ในส่วนขององค์กรชุมชนในพื้นที่และนอกพื้นที่มีการประสานเครือข่ายหนุนช่วยซึ่งกันและกัน

แนวคิดและหลักการ

1. เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก ซึ่งส่งผลให้ชาวบ้านรู้ปัญหาของตัวเองชัดขึ้นด้วยการมีส่วนร่วมของเขาทำให้เขาได้เรียนรู้กับเรา ปัญหาของเด็กเป็นปัญหาร่วมของหลายครอบครัวในชุมชน จึงเป็นที่สนใจของชุมชน

2. ใช้กลุ่มเยาวชนที่เป็นกลุ่มขาวดึงกลุ่มเทาและดำ เริ่มที่ที่กลุ่มขาวคือกลุ่มที่ยังไม่มีประสบการณ์ทางลบ และกลุ่มเทามีประสบการณ์บ้าง และกลุ่มดำ เราพัฒนาศักยภาพกลุ่มขาวและกลุ่มเทาให้มีความคิดความเข้าใจในการพัฒนาและสร้างเป็นแกนนำ เมื่อได้แกนนำแล้วเราก็ให้ไปดึงกลุ่มดำเข้ามาเป็นกลุ่มเทา ลักษณะการทำงานเราเชื่อมเครือข่ายประสานไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้าค่ายอะไรต่างๆ เราจะส่งเด็กและเยาวชนเข้ามาเป็นทีมเวิร์คจะมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ต่างๆ

3. องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนได้ และช่วยให้เด็กและเยาวชนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้

ผลที่ได้

1. ชุมชนรู้ เข้าใจ เรื่องยาเสพติดมากขึ้น และเห็นว่าเป็นปัญหาร่วม ตลอดเวลา 1 ปีกว่า พบว่า ผลจาก
2. การดำเนินการ ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องยาเสพติดมากขึ้น ตระหนักว่าเป็นปัญหา
3. ชุมชนให้ความร่วมมือ ช่วงหลังเขามีความยอมรับและให้ความร่วมมือดีมากสถานการณ์ยอมรับและให้ความร่วมมือมากขึ้น คืนคนดีสู่สังคม
4. เยาวชนมีการใช้สารเสพติดลดลงระดับหนึ่ง จากการพูดคุยกับเด็กกลุ่มดำและกลุ่มเทา
5. ทัศนคติชุมชนดีขึ้น

ข้อสังเกต

1. มีการเรียนรู้กับ CY – Net.

2. กระบวนการ PAR ทำให้คนรับรู้และเรียนรู้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
2. สื่อวิดีโอทำให้ชุมชนตระหนักได้ดี
3. ทักษะชีวิตทำให้เด็กปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ดี

คำถาม

ถาม ใช้การเข้าค่ายใช้สื่อไซ้วิทยุใช้วีดีโออยากถามว่าอันไหนมีอิทธิพลในการปปรับเปลี่ยนเด็กมากที่สุด

ตอบ ถ้าพูดถึงความตระหนักและทัศนคติ วิดีโอ จะให้ชุมชนเริ่มตระหนักมากขึ้น แต่ในเยาวชนจะเป็นเรื่องของการส่งเสริมทักษะชีวิต

กลุ่มย่อยที่ 2 : กลุ่มปฏิบัติงานกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

ดำเนินรายการโดย นายอนุชน หวลทรง และ
ผู้สรุปประเด็น นางสาวปิยฉัตร เสนศักดิ์

☒ โครงการแนวทางพัฒนาเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง

กลุ่มเพื่อเด็ก โดย นายอดุลย์ ดวงดีทวีรัตน์

กลุ่มเป้าหมาย

เป็นเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์

สภาพปัญหา

พื้นที่ดังกล่าวมีเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์เป็นจำนวนมาก ปัญหาของเด็กเหล่านี้คือ ไม่มีเพื่อน

เป้าหมายการทำโครงการ

ทำอย่างไรให้เด็กที่ติดเชื้อหรือได้รับผลกระทบได้รับการยอมรับ ?

กระบวนการ

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเด็กที่ได้รับผลกระทบ โดยให้ครูที่สอนเด็กเหล่านี้เป็นผู้เก็บข้อมูลระดับลึกว่าเด็กมีการต่อสู้กับปัญหาที่เขาได้รับอย่างไร แล้วนำเสนอในห้องเรียน
2. ครูเยี่ยมบ้านเด็ก เพื่อดูความเป็นอยู่ และให้คำปรึกษากับเด็กและครอบครัวที่บ้าน ครูจะให้เด็กเตรียมตัวที่จะเล่าเรื่องของตนเองในห้องเรียน โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องครั้งนี้ และบอกเด็กว่า ปัญหานี้เป็นปัญหาของเขา เขาจะต้องมีส่วนร่วมในหารแก้ปัญหาของตนอง และให้ตัดสินใจด้วยตัวเองว่าจะเล่าหรือไม่เล่า
3. การประเมินสถานการณ์และปฏิกิริยาของเด็กที่ร่วมห้องเรียนกับเด็กที่ได้รับผลกระทบฯ เมื่อจะมีการพูดคุยเปิดใจกัน
4. จัดกิจกรรมเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ได้เปิดเผยปัญหาของตนต่อเพื่อนนักเรียนคนอื่น ซึ่งนักเรียนคนอื่นมองเห็นเพียงแต่ว่าเพื่อนที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์เหล่านี้ว่าพ่อแม่เป็นเอดส์ เมื่อมีการเปิดใจเด็กที่ได้รับผลกระทบ ฯ ก็จะบอกเล่าถึงความรู้สึกของตนที่ถูกเพื่อนล้อ ทำให้เด็กเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น
5. ใช้กระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ A-I-C ให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมกันกับครูและชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเอง
6. การดูงาน เพื่อนำมาสิ่งที่ได้จากการดูงานมาปรับใช้ในการจัดการแก้ปัญหาของตนเอง
7. การประเมินการปฏิบัติการตามแผน แผนการจะวางไว้ 12 เดือน แต่ทุก 3 เดือนจะมีการประเมินว่าได้อะไรจากกิจกรรมที่ทำ และควรจะทำอย่างไรต่อไป
8. ปรับแผนงานตามที่ได้ประเมิน

แผนงาน → ปฏิบัติ → ประเมินทุกระยะ → ปรับแผนงาน

** กิจกรรมคิดอย่างต่อเนื่อง

ผลที่เกิดขึ้น

1. เด็กที่ได้รับผลกระทบได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนมากขึ้น และให้การช่วยเหลือเพื่อนที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ เช่น การรวบรวมเงินเพื่อซ่อมหลังคาที่รั่วให้กับเพื่อนที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์
2. เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์และเด็กคนอื่น ๆ ที่เป็นเพื่อนร่วมกันทำกิจกรรมรณรงค์ในหมู่บ้านของตน
3. ครูเห็นปัญหาเด็กในเชิงลึกมากขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจในพฤติกรรมของเด็ก และให้การช่วยเหลือ
4. ชุมชน และสังคมเข้าใจปัญหาของเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์มากขึ้น และจัดกิจกรรมช่วยเหลือ

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าเมี่ยน จังหวัดเชียงราย

ทำเกี่ยวกับเด็ก สิ่งแวดล้อม เอดส์

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กชายขอบ เด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส เป็นเด็กไร้สถานะไม่มีสัญชาติ บางคนไม่รู้ว่าพ่อแม่คือใคร

กิจกรรม

1. สร้างกิจกรรมทักษะชีวิต สิทธิเด็ก การส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร ให้เด็กได้เรียนรู้
2. การจัดบ้านให้มีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ ให้เด็กอยู่ร่วมกัน 3-4 คน มีเด็กโตทำหน้าที่เหมือนเป็นพ่อแม่คอยดูแลน้องๆ ทำอาหารกินกันเองในบ้านแต่ละหลัง
3. แต่ละบ้านจะเตรียมอาหารมากินร่วมกัน เพื่อจะได้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน
4. กิจกรรมที่เด็กโตทำ จะเกี่ยวกับค่ายสิ่งแวดล้อม ค่ายสิทธิและการเมือง
5. ทำละคร
6. การทำวิทยุชุมชน จัดโครงการนี้ขึ้นมาเพราะว่าข่าวคราวไปไม่ถึงชุมชนที่มีอยู่รวมกันหลายเผ่า รายการวิทยุจะจัดเป็นภาษาของแต่ละเผ่า เช่น ปกาเกอะญอ ม้ง ลาหู่ เด็กจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การเข้าไปร่วมกันจัดรายการเราเรียกว่า "กลุ่มเพื่อนเจอเพื่อน" โดยจะมีการอบรมให้ก่อน จากนั้นให้เด็กจัดโดยมีเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือให้จัดได้ ทุกครั้งที่ไปจัดรายการ เมื่อกลับมาที่หมู่บ้านก็จะมาเล่าให้เพื่อน ๆ ในหมู่บ้านฟัง ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีการจัดประชุมทุกเดือนเดือนละ 1 ครั้ง เรียกว่า "สภากาแฟ" เด็กจะเข้าร่วมประชุมกับผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน

มูลนิธิเข้าถึงเอดส์ เชียงราย (ACCESS)

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์ และเด็กที่ติดเชื้อเอดส์ และครอบครัวของเด็กหรือผู้ดูแลเด็ก

กิจกรรม

1. ทักษะชีวิต การแก้ปัญหา
2. พบปะกันร่วมพูดคุยแสดงความคิดเห็นในชุมชน ในครอบครัว
3. ให้คำปรึกษา
4. ค่ายครอบครัว การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างเด็กกับปู่ย่าตายาย ภายหลังจากที่พ่อแม่เด็กเสียชีวิตไปแล้ว เป็นการทำให้เด็กเข้าใจและสามารถดูแลตนเองได้ในระยะยาว โดยมีผู้สูงอายุช่วยดูแล
5. ผลักดันให้ชุมชนมาทำงานร่วมกัน
6. การดูแลเรื่องสุขภาพสำหรับเด็กที่มีอาการเจ็บป่วย

ผลที่เกิดขึ้น

1. เด็กเรียนรู้วิธีการดูแลสุขภาพ
2. กล้าพูด กล้าเสนอสิ่งที่ตัวเองอยากทำ

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กเร่ร่อนฯ สมาคม YMCA เชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมาย

เด็กเร่ร่อนมาจากกรุงเทพมาทั้งในแบบสมัครใจมาเองและถูกส่งตัวมา

เป้าหมาย : ฟื้นฟูสภาพจิตใจเด็ก

วิธีการ

1. เด็กที่มาอยู่จะอาศัยและคลุกคลีอยู่ในวัดให้ซึมซับการใช้ชีวิตแบบธรรมมะ
2. ทำให้เด็กไว้ใจ
3. ใช้หลักพระพุทธทาส
   - สังฆศาสตร์ : การอยู่ร่วมกัน การปรับตัวเข้าหากัน
   - ธรรมศาสตร์ : การดำเนินชีวิตอย่างมีธรรมะ

ข้อสังเกต

เด็กเรียนรู้สิ่งที่อยากทำจากชุมชน

มูลนิธิหมอเสม พริ้งพวงแก้ว

1. ฝึกอาชีพให้เด็กกลุ่มแกนนำ
2. จัดแสดงละคร เกี่ยวกับเอดส์ ยาเสพติด

กลุ่มย่อยที่ 3 : กลุ่มที่ปฏิบัติงานกับเด็กและเยาวชนปกติทั่วไป

ดำเนินรายการโดย นางสาวปิ่นทิพย์ ชะเอม และ
สรุปประเด็นโดย นางสาวนิภา เซ็มมี

ตารางสรุปการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กลุ่มเด็กปกติทั่วไป

ชื่อองค์ก / ลักษณะกิจกรรม	วัตถุประสงค์	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
ชมรมอาสาพัฒนาศักยภาพเยาวชนชาวเขา และ สโมสรดอยมูเซอ 1. ฝึกทักษะชีวิต 2. การวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน 3. การออกร้านค้าของเยาวชน ใช้กระบวนการทางพุทธศาสนา ปริยัติ : ความรู้ (ทฤษฎี) ส่งเสริม ปฏิบัติ : การลงมือทำ (สนับสนุน) ปฏิเวธ : การสรุปผล / บทเรียน	- เด็กมีปัญหาแต่ไม่มีที่พึ่งสังคมไม่ยอมรับ - เด็กใฝ่รู้มีความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม	จิตวิสัย : คิดเป็นวางแผนเป็น ทักษะวิสัย : ทำเป็น พุทธิวิสัย : พัฒนาองค์ความรู้ สามารถพัฒนาตน"คิดเองทำเอง" **สิ่งที่ได้เรียนรู้** 1. การทำงานต้องมีความจริงใจ 2. การทำงานต้องมีความยืดหยุ่น 3. ต้องทำให้เขาเชื่อมั่นและยอมรับในตัวเรา (ยอมรับ) 4. ต้องรู้จักบริบทของชุมชนนั้นๆ
เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค - ให้ความรู้กับเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคโดยผ่านผู้นำเยาวชน - ให้ความรู้กับเด็กในโรงเรียน - รณรงค์ผ่านสื่อเช่นวิทยุ - ตรวจสอบสารปนในอาหาร - จักรยานรณรงค์	- เห็นภัยอันตรายจากการบริโภค	- การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้บริโภคโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน - การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ค้า
กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน - จัดรายการวิทยุ - จัดกิจกรรมเพื่อสังคม - ให้เด็กเรียนรู้สภาพความเป็นจริงของสังคมโดยใช้กระบวนการ RRA	- เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้เด็กและเยาวชน - ต้องการให้เด็กเห็นศักยภาพของตนเอง - เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสนับสนุนเยาวชน "รู้จักตนเอง รู้จักสังคม"	- เกิดจิตสำนึกทางสังคม และจิตสำนึกทางจริยธรรม **สิ่งที่ได้เรียนรู้ในการทำงาน** - ต้องมีความจริงใจ - อย่าเรียกร้องมาก - ต้องเรียนรู้ร่วมกัน
โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าเมี่ยน - ละครหุ่นภาษาเมี่ยน - ดนตรีภาษาเมี่ยน - จัดค่ายวิเคราะห์ปัญหาเอดส์และยาเสพติดในชุมชน - การใช้สื่อนันทนาการ	- ปัญหาเอดส์และยาเสพติดในชุมชนได้รับผลกระทบและมีโอกาสเสี่ยงสูง - เห็นศักยภาพ(พลัง)เยาวชน	เยาวชนเกิดความตระหนักและนำสื่อมาใช้ประโยชน์

มูลนิธิ YMCA สาขาพะเยา การป้องกันเด็กเกี่ยวกับเรื่องค้าประเวณีเด็กในระบบ , นอกระบบ **กิจกรรม** - การศึกษา / ให้องค์ความรู้ - ออกเยี่ยมบ้าน - พูดคุยกับผู้ปกครอง **เนื้อหา** - การเกษตร - การเสริมทักษะชีวิต - การป้องกันทางเพศ - การเฝ้าระวังร่วมกันในชุมชน	เด็กมีพฤติกรรมเสี่ยง(ชายแดน)	- มีความสามารถในการใช้ชีวิตในสังคม - มีการส่งต่อข้อมูล - เด็กกล้าพูดมากขึ้น - เด็กกล้ารู้จักปฏิเสธคนแปลกหน้า - สามารถใช้ชีวิตอย่างระมัดระวังมากขึ้น

ชมรมอาสาพัฒนาศักยภาพเยาวชนชาวเขา และ สโมสรดอยมูเซอ *โดย พระสมศักดิ์ ถาวโร*

ความเป็นมา

เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวไทยภูเขา โดยเน้นกลุ่มผู้ใหญ่ แต่ช่วงหลังจะเกิดสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด และการติดเชื้อเอชไอวี โดยเฉพาะเผ่ามังและมูเซอ อีกด้านหนึ่งนั้นเด็กที่เรียนอยู่ใฝ่รู้อยากทำกิจกรรมร่วม

กิจกรรม

1. ***ชมรมอาสาพัฒนาศักยภาพเยาวชนชาวเขา*** โดยใช้งานเขียน สิ่งแวดล้อม ดนตรี กีฬา การแข่งขันตอบปัญหาธรรมมะทุกๆ1เดือน เป็นการใช้การศึกษาเป็นตัวขับเคลื่อน
2. ***สโมสรเยาวชนบนพื้นที่สูง*** เป็นการรวมชาวเขาบนดอยมูเซอมารวมกันโดยใช้งานเอดส์เป็นตัวขับเคลื่อน

เป้าหมาย

การฝึกทักษะชีวิต สิ่งที่ทำระหว่างสองงาน คือการฝึกทักษะชีวิต มีการวิเคราะห์ปัญหาโดยเด็กและเยาวชนเอง เยาวชนมีส่วนร่วมในการคิดเองทำเอง

เหตุผลที่ทำ

เด็กส่วนหนึ่งมีปัญหาแล้วถูกทอดทิ้ง ชาวบ้านก็ไปหาพระ พระจึงมีหน้าที่ชำระสะสาง และอีกส่วนหนึ่งนั้นมีเด็กที่อยากฝึกงานด้วย จึงเกิดกิจกรรมนี้ขึ้นมา

วิธีฝึก

ให้เด็กวิเคราะห์กิจกรรมและผลของกิจกรรมร่วมกับพระและพี่เลี้ยง ซึ่งผลระยะที่ผ่านมามีทั้งรูปธรรมและนามธรรม แต่ส่วนใหญ่เราเน้นจิตใจนามธรรมที่เด็กควรมีแต่เราไม่เห็นเราจึงต้องค้นหา เช่น เอาฟุตบอลไปให้เด็กเล่น ดูเขาเล่นเป็นหรือไม่ เขาชนะหรือแพ้ เขาแพ้เขาได้อะไร สิ่งที่เขาได้มีอะไรบ้าง การวิเคราะห์ลักษณะนี้ทำให้ได้ "จิตวิสัย" เมื่อเด็กคิดเป็นและคิดเอง ส่วนเราก็จะวิเคราะห์ร่วมกับเขา สิ่งที่เราวัดได้ก็คือเขาเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เคารพในเรื่องของสิทธิของเพื่อน ซึ่งเราคิดว่าตรงนี้คือตัวชี้วัด ส่วนที่สองคือ"ทักษะวิสัย" คือทำเป็น จากการช่วยกิจกรรมของวัด สิ่งที่เขาสละคือทรัพย์ กาย สติปัญญา เขาจะมาช่วยงานวัดตลอดมาร่วมคิดร่วมทำ ส่วนที่3คือ "พุทธิวิสัย" เขาเริ่มพัฒนาของเขาเองคิดเองคุยเอง ซึ่งจะมีเยาวชนที่ได้เรียนสูงเขาจะชวนน้องๆทำกิจกรรม

ชิ้น สามารถตรวจสารปฏิกูลในน้ำแข็งหลอด เพราะปฏิกูลพวกนี้ทำให้เป็นนิ่ว เด็กสามารถเรียกร้องให้ร้านค้าในโรงเรียนตระหนักและรับผิดชอบได้ เด็กสามารถกระตุ้นครอบครัวได้ในการซื้อสินค้าบริโภค เด็กสามารถสร้างอาชีพจากการเรียนรู้ทำขนมกินเองปลูกผักปลอดสารพิษ การดูป้ายราคาสินค้า

เหตุผลที่ทำ

เริ่มจากตัวเองเห็นว่าที่ กทม.เริ่มรณรงค์เลิกซื้อน้ำจากขวดพลาสติก จึงคิดว่าทำไมหน่วยงานราชการไม่เผยแพร่ข้อมูลตรงนี้ ว่ามีอันตรายและเกิดผลเสียต่อผู้บริโภค จึงพยายามทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในการค้นหาความรู้เอง

คำถามจากผู้ร่วมเสวนา

ถาม ทำอย่างไรจึงสามารถขยายอาสาสมัครได้

ตอบ กลุ่มเป้าหมายที่ทำเป็นนักเรียนในโรงเรียน 20 โรงเรียน เราทำกับแกนนำที่เป็นคณะกรรมการนักเรียนซึ่งอันที่จริงจะมีแกนนำประมาณ 20 คน แต่ที่เข้าร่วมจริงๆ 4-5 คน แต่ 4-5 คนตรงนี้เข้าไปหาจุดอ่อนของเด็กคนอื่นๆ และเขาสามารถขยายผลถ่ายทอดความรู้กับเพื่อนกับครอบครัวได้

ถาม หมายถึงว่าเราเลือกเฟ้นเด็กที่มีภาวะความเป็นผู้นำ

ตอบ ใช่ โดยเราไปกระตุ้นแกนนำบ่อยๆ อาทิตย์ละ 2-3 ครั้ง โดยเราใช้วิธีร่วมกับแกนนำไปที่ร้านขายอาหารในโรงเรียนโดยเราไม่ได้บอกก่อนว่าจะไปตรวจ เมื่อเข้าไปตรงนี้เราจะเตรียมเด็กก่อนว่า ต้องไปคุยในลักษณะใดย้ำความระมัดระวังไม่ให้กระทบกัน แต่ใช้วิธีเอาราคาเอาเอกสารไปให้ดูแล้วชี้ให้ร้านค้าเห็นว่าได้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งตรงนี้ใช้เด็กเป็นสื่อ เด็กก็จะมีส่วนร่วม และมักได้รับการตอบสนองดี

ถาม ทางโรงเรียนมีบทบาทอย่างไรในการทำงานเรื่องอาสาสมัคร

ตอบ สำหรับทางโรงเรียนเป็นเครือข่ายที่สำคัญมาก ตอนนี้ก็เป็นปีที่ 2 แล้ว ที่เราทำในเขตอำเภอเมือง เขตเทศบาล มีเด็กชนเผ่า และเด็กต่างจังหวัดด้วย

ถาม ในกรณีโครงการแบบนี้ในโรงเรียนถ้าเด็กไปตรวจสออาหารในโรงเรียนแล้วเจอเด็กแจ้งผู้บริหารแล้วมีการตอบยังไง

ตอบ สำหรับในโรงเรียนมีการสาธิตให้ดูโดยนักเรียนแกนนำ จะมีการตรวจสอบอาหาร เด็กตรวจพบเด็กก็กลับไปเล่าให้ผู้ปกครองฟัง ขณะนี้ผลอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นคือกลุ่มแม่บ้านเขาทำเป็นกล้วย รสต่างๆ ออกขายแทนอาหารแพ็คจากโรงงาน เราใช้วิธีให้เด็กตระหนักเองและไม่ไปซื้ออาหารแบบนั้น ผู้ที่รับเทคนิคคือ สภานักเรียนและถ่ายทอดให้นักเรียน ในการที่ผมจะเข้าร่วมกิจกรรม ผมก็จะเล่าให้ครอบครัวฟัง ผมมีหลานผมก็จะคุยให้หลานฟัง ใช้การพูดคุย ตอนนี้มีการจัดรายการวิทยุเยาวชน เป็นรายการวิทยุที่กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วนจัดอยู่ เราให้เด็กกระจายไปทั่วทุกสถานีหลังจากให้การอบรมก็มีการให้ความรู้ผ่านเสียงตามสาย สื่อวิทยุ และเราเองมีรายการผู้บริโภคสัมพันธ์อยู่ เราอยากให้มีสื่อมากกว่านี้เพราะสิ่งนี้เป็นเรื่องอันตรายของชีวิต

ชมรม "คลื่นเด็ก" ของ กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน *โดย นายพรศักดิ์ สุคงคารัตนกุล*

แนวคิดและหลักการ

เราทำเรื่องวิทยุเด็ก และเน้นเรื่องของ self esteem และการพัฒนาความเชื่อมั่นในตัวเองของเด็กให้กลับคืนมา เราเชื่อว่าเด็กไทยมีศักยภาพมีจินตนาการมีความคิดสร้างสรรค์อยู่ มีความใฝ่ดี แต่ปัจจัยแวดล้อม เช่นโรงเรียนและสังคมมีส่วนทำให้ศักยภาพนี้ของเด็กหายไป เราก็เลยทำโครงการ โดยสนใจในแง่ของการป้องกันเยาวชนในเรื่องของการค้าประเวณีเด็กโดยเด็กเอง

กระบวนการที่ทำ

1. ***ปริยัติ*** เราจะให้ปริยัติ คือส่งเสริมวิชาการกับเด็กจัดหาเอกสารให้เขา

2. ***ปฏิบัติ*** เราจะสนับสนุนให้เขาปฏิบัติกับเราตลอด เพื่อเขาเกิดทักษะ เช่น การติดต่อสื่อสาร เขาจะต้องพยายามจะติดต่อเพื่อให้ได้รับความร่วมมือในการทำงานกับคนอื่นๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของงาน ดังนั้นจะหาวิธีการในการสื่อสารว่าสื่อสารอย่างไรจึงจะเกิดผลทางบวกและได้รับความร่วมมือ

3. ปฏิเวธ คือบทเรียนที่เขาได้ เราจะให้เด็กมาร่วมถอดบทเรียน เราก็ให้วิจัยและวิจารณ์ว่ามีผลเสียอย่างไร ผลดีอย่างไร

บทเรียนการทำงาน

1. ***ต้องจริงใจ*** การทำงานกับเยาวชนต้องมีความจริงใจ โดยเฉพาะกับชนเผ่าต้องจริงใจอย่างมาก เรามีบทเรียนตรงนี้มาก
2. ***ต้องยืดหยุ่น*** การทำงานกับเยาวชนต้องยืดหยุ่นได้ เราจะมุ่งตายตัวไม่ได้ เขายังต้องมีภารกิจอื่น
3. ***ต้องครองใจเขา*** เราต้องมีความเมตตากรุณาที่จะครองใจเขาได้
4. ***ศึกษาบริบทของเขา*** สุดท้ายคือศึกษาบริบทของเขาให้ตรงกับเขา

คำถามจากผู้ร่วมเสวนา

ถาม ที่ท่านทำงานกับเยาวชนมีทั้งหญิงและชาย ในการทำงานกับหญิงมีวิธีการอย่างไร เพราะโดยปกติของชาวมังนั้น กลางคืนห้ามผู้หญิงออกจากบ้าน ถ้าถูกฉุดต้องแต่งงานทันที บทบาทเยาวชนหญิงจะน้อยกว่าบทบาทชายตามบริบท ซึ่งวัฒนธรรมนี้ทำให้เยาวชนหญิงมักไม่ออกจากบ้าน

ตอบ 1) ส่วนใหญ่เด็กที่จะมาร่วมทำงานกับเราจะเป็นเด็กที่เรียนอยู่ และนี้คือตัวชี้วัดอีกตัวหนึ่งคือเด็กจะกระตือรือร้นกับงานมาก 2) การดูแลรักษา เขาจะดูแลเพื่อนกันเอง 3) เขาจะดึงเพื่อนมาดึงพ่อแม่มารู้มาเห็นว่าเขากำลังทำอะไร 4) การใช้ชีวิตเขาเปลี่ยนไปในทางที่ดี สิ่งนี้วัดได้ในโรงเรียน

ถาม เมื่อพัฒนาความคิดเด็กเปลี่ยนไปหรือไม่ และมุมมองเรื่องวัฒนธรรมเปลี่ยนไปหรือไม่

ตอบ เขาเปลี่ยนไปมาก วิสัยทัศน์ก็เปลี่ยนไป เช่น ขณะนี้มีเด็กผู้ชายมาบอกว่าเด็กผู้หญิงไปเรียนหนังสือเขาจะไม่คบเลย เพราะเขามองว่า เด็กที่ไปไปเรียนหนังสือ ช่วงกลางคืนตู้โทรศัพท์จะเป็นแหล่งเลือกคู่ ซึ่งทัศนคติเขาเปลี่ยนไปมาก

เครือข่ายผู้บริโภค

สถานการณ์ปัญหา

กิจกรรมของคุ้มครองผู้บริโภคส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค ไม่ได้เริ่มต้นจากกลุ่มเยาวชน เริ่มต้นเราทำกับผู้สูงอายุ ซึ่งเราเห็นว่าการบริโภคเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่เรามักมองข้าม เมื่อได้เข้าไปทำกับเด็กนักเรียน การที่สื่อต่างๆ มีโฆษณาเกี่ยวกับสินค้าบริโภค แต่ในขณะผู้ปกครองบางท่านทำงานนอกบ้านไม่ได้ดูแลการบริโภคของลูกหลาน

วิธีการ

เด็กทดสอบอาหารเองได้ เด็กตระหนัก และมีการกระตุ้นชุมชนให้ระแวดระวัง ซึ่งอันที่จริงขนมและอาหารที่ขายก็จะมีระบุว่าใส่สารอย่างไร เท่าไร เราก็จะให้เด็กเห็นว่าตรงนี้นะมีส่วนผสมอยู่เด็กก็ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จากขนมถุง 5 บาทก็เป็นกล้วยแขกที่มีงามีแป้ง และเป็นของชาวบ้านทำเอง เด็กสามารถตรวจสอบสารได้บอแรกซ์ในลูก

กระบวนการ

1. รับสมัครเด็กที่สนใจจะร่วมกิจกรรม เริ่มต้นจากการรับสมัครเด็กเข้ามา ซึ่งโดยแนวคิดจะใช้กิจกรรมเป็นตัวพัฒนาความคิดเด็ก เรื่องการจัดรายการวิทยุเป็นสิ่งที่เด็กสนใจอยู่แล้ว เด็กที่เข้าร่วมงานกับเราจะเป็นเด็กทั่วไป ส่วนใหญ่มาจากระบบการศึกษา ที่สมัครเข้ามาอยู่ในโครงการในนามชมรม ซึ่งตั้งชื่อชมรมขึ้นมาว่า "ชมรมคลื่นเด็ก" ชมรมนี้จะเกี่ยวกับวิทยุ

2. ฝึกอบรมการจัดรายการวิทยุ เมื่อรับสมัครเด็กเข้ามาแล้ว จะมีการฝึกอบรมการจัดรายการวิทยุเมื่อเด็กผ่านกระบวนการตรงนี้เด็กเด็กสามารถจัดรายการวิทยุได้เป็นอย่างดี ซึ่งที่จริงแล้วกิจกรรมการจัดรายการวิทยุนั้นเป็นเพียงอุบายเท่านั้น เพื่อให้เด็กค้นพบว่าทำสิ่งที่ยากให้สำเร็จได้ ซึ่งจะทำให้เด็กเกิดความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจในตนเอง

3. การเข้าค่าย การเข้าค่ายจะมีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ คือ การพูดคุยกับบุคคลน่าสนใจ มีการทำคอลัมน์เด็กให้เด็กเข้าไปคุยกัน มีกิจกรรมด้านศิลปะ

4. การจัดรายการวิทยุคลื่นเด็ก ซึ่งจะมีคลื่นเด็กพบประชาชน

5. ส่งเสริมกิจกรรมสาธารณะที่เด็กต้องการทำ เมื่อเด็กทำงานไปแล้ว เขาอยากมีกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งเราร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ว่า ในเชียงรายกิจกรรมที่เป็นลักษณะครอบครัวมีน้อยมาก ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมจังหวัด เราจึงมีกิจกรรมเล็กเป็นลักษณะงานวัฒนธรรมร่วมสมัย งานหนังสือทำมือ ตนตรีเยาวชน กิจกรรมที่เด็กทำขนมกินเอง ซึ่งพ่อแม่ก็พาลูกๆ มาร่วมกันมากมาย งานประสบความสำเร็จดีมาก เด็กก็เกิดความเชื่อมั่น ตอนนี้เกิดแรงร่วมขึ้นมาที่จะสนับสนุนเยาวชนอื่น เราจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เด็กรู้จักตัวเองรู้จักสังคม เนื่องจากเด็กที่เรารับสมัครมาค่อนข้างมีความพร้อมมากในทุกด้าน เพราะฉะนั้นเขาจะคิดถึงความสำเร็จของตนเองในแง่เชิงปัจเจก เช่น สอบเอนทรานซ์ไม่ได้จะรู้สึกล้มเหลวมาก ดังนั้นการใช้กิจกรรมลักษณะนี้ดึงเด็กมาทำกิจกรรมเพื่อสังคม เพื่อจะได้เรียนรู้ว่าสังคมเป็นส่วนที่สัมพันธ์กับเขา และเขาควรจะหันกลับมาดูด้วย นอกจากนี้ยังเห็นความสัมพันธ์ของการเชื่อมโยงเด็กกับสังคม ซึ่งเป็นชี้ให้เขาเห็นว่าตัวเขามีโอกาสแบบนี้นั้น เป็นการอยู่บนโอกาสของระบบด้วย เราจะมีกิจกรรมให้เด็กเรียนรู้ความจริงของสังคมตรงนี้ด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้ทำเพื่อให้เกิดจริยธรรมในตัวเด็ก เพื่อให้เด็กรู้จักเสียสละและช่วยเหลือคนอื่น ขณะนี้ทำโครงการนี้มา 1 ปี หากพบเด็กคนใดที่มีจิตสำนึกเราจะส่งเสริมมากขึ้น เช่น ขณะนี้เราคิดว่าเราจะมอบเกียตริบัตรให้เด็กที่เสียสละเพื่อเป็นรางวัลส่วเสริม แม้จะมีเด็กบางคนที่ยังเห็นแก่ตัวอยู่

ผลที่เกิดขึ้น

ขณะนี้มีเด็ก 26 คนไปจัดรายการวิทยุเป็นทีมทุกวันเสาร์ เด็กกลุ่มนี้เข้าไปจัดกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยความต้องการและความรับผิดชอบของตนเอง และมีพัฒนาการขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่เด็กบางคนจะไม่มาทำและไม่รับผิดชอบ ซึ่งตรงนี้เรากำลังคิดหาวิธีการอยู่ว่าจะอย่างไรให้เด็กมีจิตสำนึกเพิ่มขึ้นมา เด็กส่วนใหญ่อายุอยู่ระหว่าง 13-18 ปี

บทเรียนการทำงาน

1. จริงใจ สิ่งหนึ่งที่เราได้เรียนรู้ ซึ่งตรงกับพระอาจารย์สมศักดิ์กล่าว คือทำงานกับเยาวชนต้องมีความจริงใจที่ต้องมีไม่เช่นนั้นเด็กจะถอย

2. อย่าเรียกร้อง เราเรียนรู้ที่จะไม่เรียกร้องจากเขามาก หากไม่เข้าใจธรรมชาตินี้เขาจะไม่ยอมรับเราอีกต่อไป

3. ยืดหยุ่น และยุทธศาสตร์หนึ่งนั่นคือ การทำงานต้องยืดหยุ่นสิ่งนี้แท้จริงเลย ซึ่งเป็นบทเรียน

4. ค้นหาศักยภาพ อีกบทเรียนหนึ่งคือเยาวชนมีความสามารถกันทุกคน เราต้องชนะตัวเองก่อน และเรียนรู้ธรรมชาติของเขาให้มาก

สื่อสร้างสรรค์พระจันทร์พเนจร *โดย นางสาวมณฑาทิพย์ สุขโสภา*

แนวคิดและหลักการ

สื่อสร้างสรรค์พระจันทร์พเนจร เราทำเรื่องของสื่อ มีการอบรมกับเด็กเยาวชนเกี่ยวกับสื่อ ในช่วงเริ่มต้นกลุ่มนี้เป็นกลุ่มอิสระส่วนตัว แต่ทำไปทำมากลับเป็นกลุ่มเพื่อสังคม และเราได้มุมมองว่า เด็กต้องการโอกาส และเราต้องเสนอโอกาสบางอย่างให้เขา และด้วยการสร้างกำลังใจให้กับเด็ก

วิธีการ

ใช้สื่อละครเป็นกิจกรรมเรียนรู้ เป็นเรื่องของการเรียนรู้โดยใช้สื่อละคร เช่น ละครหุ่น โดยแท้จริงแล้วต้องการให้ตัวเด็กคิดเอง จึงเปิดโอกาสให้เขาเข้าร่วมนำเสนอโดยใช้ละครด้วย เป็นการทำให้เด็กมีโลกทัศน์กว้างขึ้น การใช้สื่อละครนั้นคนส่วนใหญ่จะชอบดูละคร จึงใช้ละครปลุกเร้า สร้างความตระหนัก เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ปัญหาที่พบ

เด็กในโรงเรียนจะมีน้ำเสียงที่พัฒนาแนวคิดเด็กได้ดีกว่านักศึกษามหาวิทยาลัย

ผลที่ได้

1. มีเยาวชนเข้าร่วมมาก ขณะนี้ทำโครงการมา 3 ปี มีเยาวชนเข้ามาร่วมจำนวนมาก ทั้งการร่วมงานเป็นครั้งคราวและร่วมงานเป็นประจำ ในเชียงใหม่เด็กก็จะมาพบกันที่บ้านอาจารย์เทพศิริ สุขโสภา

2. เด็กในโรงเรียนจะสืบทอดเจตนารมณ์ โดยการมีกิจกรรมต่อในโรงเรียน

คำถามจากผู้ร่วมเสวนา

ถาม มีการประเมินโครงการอย่างไร

ตอบ เราจะติดตามว่าเขาทำโครงการอะไรต่อที่ใดและทำอย่างไร เราจะเฝ้ามองกลุ่มเป้าหมายตรงจุดนี้ และเป็นที่น่าสนใจมากว่านักศึกษามหาวิทยาลัยบางคนยังค้นหาตัวเองไม่พบ เราจะใช้การพูดคุยอธิบายและการแลกเปลี่ยนแนวคิด ซึ่งเราเห็นประกายบางอย่างว่าเขาทำได้ในเรื่องของการแลกเปลี่ยนแนวคิดและเรียนรู้จากความคิดและประสบการณ์ของกันและกัน

ข้อเสนอแนะ บางทีน่าจะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามปัจจัยตามเด็กตามพื้นที่ และตรงนี้จะทำให้เห็นผลจริง

โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าเมี่ยน เชียงราย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายเราจะมีทั้งเด็กที่เรียนอยู่มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และเด็กไม่ได้เรียน

แนวคิดและหลักการ

ที่เราเน้นปัญหาเอดส์และยาเสพติด เพราะว่าชนเผ่าเมี่ยนที่เราทำงานด้วย มีการแพร่ระบาดของเอดส์และยาเสพติดในชุมชนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การยอมรับในชุมชนน้อยมากและเยาวชนมีโอกาสเสี่ยงในการติดเชื้อมาก จึงอยากให้เยาวชนได้วิเคราะห์สถานการณ์ของตัวเอง ที่เลือกทำกับเยาวชนเพราะเห็นว่าสามารถเปลี่ยนความคิดได้มากกว่าผู้ใหญ่และเชื่อว่าเยาวชนมีพลังที่จะทำอะไรต่อไปได้

กิจกรรม

กระบวนการค่าย เยาวชน

1. ให้กลุ่มเป้าหมายวิเคราะห์สถานการณ์เอดส์และยาเสพติด
2. ให้เด็กคิดว่าเขาคิดอย่างไรกับสถานการณ์นั้น
3. จะถามว่าเขาอยากทำอะไรต่อเพื่อหมู่บ้านของเขา ซึ่งพอถึงตรงนี้เยาวชนจะช่วยกันคิด
4. เราถามเขาว่าเขาทำอย่างไรเพื่อจะไปสู่จุดนั้นให้ได้ ก็กลับมาคุยกัน

ผลที่ได้

จากการประเมินผลกิจกรรมภายหลังการทำกิจกรรม เราพบว่าเยาวชนตระหนักรู้ในสถานการณ์ของตัวเองและพยายามแก้ไข

ละครหุ่น

หลังจากค่ายวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาแล้ว จะมีการนำเสนอเป็นละครหุ่นโดยเยาวชนจะผู้แสดงกิจกรรมตรงนี้ทั้งหมด โดยใช้เป็นภาษาเมี่ยน และลงไปแสดงในพื้นที่เชียงราย พะเยา และน่าน ซึ่งจะมีอาสาสมัครของเราไปด้วย เพื่อที่จะไปกระตุ้นให้เยาวชนในพื้นที่ได้คิด เรียกว่าเอาละครหุ่นเป็นสื่อเข้าไปให้เด็กเกิดแนวคิดเกิดการตระหนักและใช้การให้เยาวชนคิดต่อเป็นกระบวนการต่อเนื่อง เมื่อเยาวชนคิดจะทำอะไรขึ้นเราก็มาจะให้คำปรึกษา ซึ่งการแสดงละครหุ่นนี้ เราไม่ได้จำกัดเฉพาะให้เยาวชนชมเท่านั้น เราจะให้ชาวบ้านมาร่วมชมด้วย ในขณะเดียวกันเราจะมีดนตรีที่แต่งขึ้นมาเป็นภาษาเมี่ยน

คำถามจากผู้ร่วมเสวนา

ถาม ก่อนที่เยาวชนจะมาตระหนักในกระบวนการตรงนี้ เด็กผ่านกระบวนการอะไรมาก่อนหรือไม่

ตอบ เราจะใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวคิดกับเด็กเป็นส่วนใหญ่ เด็กที่ทำตรงนี้เป็นเด็กที่กำลังได้รับผลกระทบ พ่อแม่ติดยาเสพติด เด็กจึงเข้าใจถึงปัญหาเป็นอย่างดี และต้องการแก้ไขปัญหา

ถาม จะไปศึกษาดูงานได้หรือไม่ ในช่วงที่เด็กที่ประสบปัญหาวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง โยมทำมากี่ปีและจะทำอีกกี่ปี

ตอบ ตอนนี้เป็นปีสุดท้ายที่งบประมาณกำลังจะหมด จริงๆเราอยากทำในสถานศึกษาเพิ่มขึ้น เพราะชนเผ่าเมี่ยนพ่วงอยู่ในระบบการศึกษา เราจะเข้าไปช่วยจัดแกนนำออกมาทำ เมื่อเขาทำได้ก็กลับไปทำในชุมชน หลังโครงการสิ้นสุดเราคงเข้าไปติดตามต่อ

มูลนิธิ YMCA สาขาพะเยา *โดย นางสาวสมทรง อ่วมบุญ*

กิจกรรม

เด็กที่ทำเราทำทั้งเด็กในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา เพราะฉะนั้นงานที่ทำก็จะมีความยืดหยุ่นกันไป แล้วงานเราจะเน้นเรื่องการศึกษา การติดตามเยี่ยมครอบครัว รูปแบบงานจะหลากหลายมีเรื่ององค์ความรู้ เรื่องคุณภาพชีวิต เรื่องทักษะชีวิตเข้ามาเกี่ยวข้อง คือเรามุ่งมาสู่การเฝ้าระวังในชุมชน การเข้าค่าย จนถึงมีเด็กเข้าไปพักบ้านพักที่เราจัดขึ้น เราทำในพื้นที่ชายแดน ถ้ามีเด็กที่มาเข้าค่ายและเราพบว่าเด็กคนใดที่มีแนวโน้มจะถูกค้าตามชายแดน เราก็จะเอาเด็กมาพักในบ้านพักก่อน เพื่อชะลอการถูกค้า เด็กที่มาอยู่กับเราเด็กมีความกล้าพูด เมื่อกลับไปเขาจะสามารถกำหนดตัวเองได้ เขาสามารถต่อรองกับครอบครัวเขาได้ เขาอยู่ในสังคมได้ จะมีการติดตามมีการส่งต่อข้อมูล เราจะ

ประสานไปทางโรงเรียนและกำลังพยายามสร้างความระแวดระวังให้มากขึ้นปัจจุบันมีการส่งต่อเคสกันอยู่ และการประสานงานเริ่มชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นยูนิเซฟ หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง แต่ละหน่วยงานจะมาคุยเรื่องประเด็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในอำเภอหรือจังหวัดมากขึ้น

เด็กในระบบจะเน้นเรื่องของพฤติกรรมและความเป็นผู้นำ เด็กในศูนย์เป็นเด็กในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาอยู่ร่วมกัน เด็กที่ไปเรียนจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้เกิดขึ้น บางคำถามที่เขาถาม แสดงว่าเขามีความเข้าใจเรื่องการค้าประเวณีมากขึ้น ในเรื่องของศึกษาความเข้าใจ เราจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนดังกล่าวก่อน จากนั้นเราจะสอนการวางตัว

ผลที่ได้

ผลที่ได้ออกมาขณะนี้ที่เราประเมินเป็นช่วงๆ ก็คือ

1. ***เด็กกล้าพูด กล้าคิด กล้าทำ*** ความกล้าที่จะดำเนินชีวิตกับสังคมข้างนอก เขากล้าที่จะคุยกล้าที่ถามเริ่มมองว่าตัวเองต้องปลอดภัย
2. ***สามารถต่อรองกับครอบครัวได้*** เพื่อไม่ให้ครอบครัวส่งไปขาย
3. ***มีการตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อเฝ้าระวัง*** เด็กบางคนเริ่มอยากกลับไปบอกเพื่อน ตั้งกลุ่มในชุมชนเพื่อเฝ้าระวังสิ่งเหล่านี้ และมีการส่งต่อข้อมูลตลอดระยะ
4. ***มีความระแวดระวังในการเข้าสังคม*** และกล้าที่จะปกป้องตนเองมากขึ้น

ข้อสรุปจากกิจกรรมและกระบวนการการสร้างการเรียนรู้ของเด็กกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่ม

กลุ่มปฏิบัติงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนพฤติกรรมเสี่ยง

◆ *วิธีเข้าถึงกลุ่มเด็กที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย*

จุดที่น่าสนใจมีสองวิธีการหลักๆคือ

1. การปฏิบัติงานผ่านเครือข่ายหรือองค์กรที่เด็กอยู่ตรงนั้น
2. การเข้าไปกลมกลืนกับกลุ่มเด็ก อย่างเช่น WY หรือ อิสระชน คือใช้วัฒนธรรมวิถีเดียวกันเข้าไปกลมกลืนและใช้การพูดคุยมักจะพบว่าคนเหล่านี้ใช้กระบวนการธรรมชาติมากๆ การทำงานกับกลุ่มเสี่ยงอย่าทำอะไรที่ซับซ้อน เช่น การจัดฝึกอบรม จัดสัมมนา อย่างนี้อย่าไปทำจะเข้าถึงยาก แต่สิ่งที่คนกลุ่มนี้พยายามจะทำคือเขามีฐานอย่างไร เราเข้าไปอย่างนั้น ไปสร้างความไว้วางใจ เข้าไปประชิดตัว ใช้กระบวนการที่จะสร้างเวทีพูดคุยแบบธรรมชาติค่อยๆเปลี่ยนแปลงไป และติดตามผลว่ามันเป็นความเรียบง่ายที่สวยงามในการพูดคุยส่วน

◆ *เครื่องมือที่ทำให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย*

เครื่องมือนั้นคือบุคลิกที่เขามั่นใจ และเขาสามารถสื่อสารกับคนกลุ่มนั้นได้ ซึ่งวิธีการทำงานแบบอื่นจะเข้าไม่ได้

◆ *ตัวชี้วัดของผลที่ได้*

ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพฤติกรรม คือเด็กมีพฤติกรรมเปลี่ยนไป ยาเสพติดก็เป็นเรื่องของปริมาณ ในเรื่องของเพศสัมพันธ์บางคนก็ลดลงต่อวัน

◆ *องค์ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์เด็กและยาวชนกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง*

จากที่นั่งฟังคือจะมีสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งคือเด็กมีพฤติกรรมเสี่ยงพอสมควรไม่ว่าจะค้าบริการ ยาเสพติดส่วนหนึ่งจะเป็นกลุ่มที่ทำงานหรืออยู่ในจุดเสี่ยงในชุมชน ผู้ปฏิบัติงานลงไปจับกับกลุ่มที่มีพฤติกรรมอย่างนั้นโดยตรง เราเห็นว่าเดี๋ยวนี้สถานการณ์ร้ายกว่าเดิมมาก สิ่งที่เราไม่รู้ก็คือข้อมูลเชิงปริมาณเท่านั้นเอง แต่ว่าเชิงคุณภาพที่มีต่อชีวิตเด็กและเยาวชนอยู่ในระดับที่เลวร้ายมาก และคิดว่าในเชิงนโยบายความตระหนักตรงนี้ยังมีค่อนข้างน้อยค่อนข้างชื่นชมคนทำงานที่เป็นคนทำงานตัวเล็กๆ ที่พยายามจะทำในปัญหาค่อนข้างจะพึ่งตัวเองอย่างมาก

◆ *ลักษณะการทำงาน*

ซึ่งสองสิ่งที่เห็นเห็นว่าการทำงานของแต่ละกลุ่มไม่สามารถทำงานเบ็ดเสร็จในตัวเองได้ เรื่องการได้รู้จักกับกลุ่มอื่นๆทำให้เกิดการหนุนช่วยกัน แต่ว่าแต่ละฝ่ายก็มีความอิสระในการทำงานของตัวเองการที่ได้เชื่อมโยงกลุ่มคนทำงานซึ่งเป็นการช่วยให้งานของกลุ่มในพื้นที่ได้ขยายผลได้ แต่ลักษณะการทำงานเดี่ยวยังมีอยู่ในหลายกลุ่ม

กลุ่มปฏิบัติกิจกรรมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส

- กลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็น 5 กลุ่ม

  กลุ่มเป้าหมายที่เข้าไปทำกระบวนการเรียนรู้มี 5 กลุ่ม คือ

  1. เด็กนักเรียนในชุมชน
  2. เด็กได้รับผลกระทบเอดส์
  3. เด็กเร่ร่อน
  4. เด็กชนเผ่า
  5. เด็กติดยาเสพติด

- กระบวนการที่ใช้มี 10 กระบวนการ

  ในส่วนกระบวนการเราสรุปได้ 10 กระบวนการ คือ

  1. การพูดคุยกลุ่มย่อย
  2. การสัมภาษณ์ส่วนตัว
  3. การรวบรวมข้อมูล
  4. เปิดเวทีให้เด็กสะท้อนปัญหาตัวเอง
  5. อบรมให้ความรู้เด็กในเรื่องต่างๆ
  6. การจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม
  7. การให้คำปรึกษา
  8. การใช้หลักศาสนาพุทธ
  9. การให้เด็กเรียนรู้จากสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในชุมชน
  10. การฝึกอาชีพ

- ผลที่ได้

  ผลที่ออกมาสรุปมาได้ดังนี้

  1. ผลที่เกิดขึ้นในกลุ่มเด็กสรุปร่วมกัน ว่าเด็กสามารถคิดวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นมากขึ้น
  2. ชุมชนเห็นศักยภาพเด็กมากขึ้น
  3. เด็กได้เรียนรู้กระบวนการและรู้จักเชื่อมโยง
  4. เด็กมีความเป็นผู้นำและกล้าแสดงออกมากขึ้น

  โดยสิ่งเหล่านี้สังเกตจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปของเด็ก เป็นการสังเกตโดยตนที่จัดกระบวนการเอง

- เหตุผลที่ทำให้เลือกจัดกิจกรรมนี้

  ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นคือ

  1. เริ่มจากคนในองค์กรเป็นผู้เห็นปัญหาและสะท้อนปัญหา ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง
  2. จากนั้นใช้แนวคิดเดิมของตัวเองเป็นตัวตั้ง และหาวิธีการกระตุ้นเด็ก
  3. เมื่อเด็กเริ่มคิดต่อได้แล้วให้เด็กคิดกิจกรรมที่อยากทำต่อเอง

กลุ่มองค์กรที่ปฏิบัติงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนสภาวะปกติ

◆ ลักษณะการจัดกิจกรรม

องค์กรที่เข้าในกลุ่มย่อยของเราเป็นกลุ่มที่ทำงานกับเด็กภาวะปกติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การป้องกันมากกว่าการแก้ปัญหา กิจกรรมต่างๆ เป็นเรื่องของการพัฒนาความคิดของเด็กให้คิดเป็น ทำเป็น และจัดการปัญหาตัวเองได้ โดยใช้วิถีชีวิตประจำวันเข้ามาเป็นตัวเรียนรู้ จะมีสโมสรเยาวชนดอยมูเซอ มูลนิธิคุ้มครองผู้บริโภค กลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน สื่อสร้างสรรค์พระจันทร์พเนจร โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าเมี่ยน และมูลนิธิ YMCA กรุงเทพ สาขาพะเยา

◆ กระบวนการ

ส่วนใหญ่กระบวนการที่สมาชิกทั้งหมดเสนอมามีดังนี้

กระบวนการที่ 1

1. การสร้างกิจกรรมแล้วผลักดันให้เด็กทำกิจกรรมอันนั้นโดยคิดเองแก้ปัญหาเอง โดยที่คนทำโครงการเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาและช่วยหนุนเสริมในส่วนที่เด็กไม่สามารถทำเองได้
2. เด็กเรียนรู้ที่จะจัดกิจกรรม และทำงานส่วนของตัวเองให้สมบูรณ์เป็นระยะๆ สิ่งที่ทำให้เด็กจะเรียนรู้เพิ่มขึ้นก็คือ รอบของการทำงานที่ซ้ำกันหลาย ๆ รอบหลายครั้ง เด็กก็จะเรียนรู้ได้อย่างละเอียดอ่อนขึ้น
3. การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เข้ามา หรือฝึกการคิดเชื่อมโยงกิจกรรมนั้นกับการใช้ชีวิตด้านอื่นๆ

กระบวนการที่ 2

1. วิธีการใช้ความคิด โดยการค้นหาสภาพปัญหาที่พี่เลี้ยงเห็นว่าเป็นปัญหาของเด็ก
2. ให้เด็กได้ทดลองค้นคว้า โดยพี่เลี้ยงเพียงให้ความรู้ และให้แนวคิด เด็กเหล่านี้จะมีแรงกระตุ้นที่จะให้ตัวเองได้ทำกิจกรรม
3. นำเสนอความรู้หรือข้อมูลที่ตนค้นพบ อาจจะด้วยสื่อละครหุ่น ซึ่งเป็นการใช้คำถามให้เยาวชนตระหนักมองทางแก้ และผลักดันให้เกิดกิจกรรมนั้นในชุมชนต่อไป
4. น้ำหล่อเลี้ยงที่เป็นชาวบ้านหรือชุมชน จะมีรับรู้และให้การสนับสนุน
5. การวิเคราะห์เชื่อมต่อระหว่างเด็กกับครอบครัว งานที่ชุมชนก็จะเข้ามาช่วยในระดับหนึ่ง คือการเชื่อมต่อเด็กกับครอบครัว ซึ่งทำให้มองเห็นว่าปัญหาเด็กและครอบครัวมีส่วนสำคัญ โดยการวิเคราะห์ปัญหาเยาวชนและวางแผนการจัดการแก้ไข
6. การจัดการเฉพาะหน้า จะมีเด็กส่วนหนึ่งที่ค่อนข้างจะล่อแหลมในการถูกครอบครัวค้า จะมีการนำเด็กมาไว้ในบ้านพักเพื่อชะลอการถูกขาย และให้การอบรมเรื่องการใช้ชีวิต เรื่องอันตราย และการตระหนักถึงสิทธิของตัวเอง

◆ ผลที่เกิดขึ้น

ผลที่เกิดกับเด็ก

คือเด็กกล้าที่จะต่อรอง ในการดำเนินชีวิตในทางที่ตัวเองเลือกเองได้ ดังนั้นเด็กต้องลุกขึ้นมาเพื่อเรียนรู้และพึ่งตัวเอง โดยการมองเห็นว่าอันตรายต่างๆที่แวดล้อมเด็กมันมีมากมาย ดังนั้นจึงต้องสร้างให้เด็กมีภูมิต้านทานที่เข้มแข็งขึ้นมา และมีการมองที่ชัดเจนกับสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวเด็ก เกิดความกล้าที่จะป้องกันตัวเองมากขึ้นกล้าที่จะสื่อสารกับคนอื่นถึงสิ่งที่ตนเองต้องการ และก็สิ่งที่เป็นสิทธิของตัวเองในการที่ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข และห่างไกลความเสี่ยงต่างๆ

ผลที่เกิดกับองค์กร

เกิดกระบวนการที่มันเสริมซึ่งกันและกันอยู่ด้วย คือว่า YMCA เชียงราย ในส่วนงานคุ้มครองผู้บริโภคเขาจะมีกลไกการสร้างอาสาสมัครในโรงเรียน โดยเขาจะเลือกเด็กที่มีภาวะเป็นผู้นำสูง เด็กที่เป็นคณะกรรมการโรงเรียน และใช้ความเป็นผู้นำของเด็กเข้าไปรณรงค์ในชุมชน เห็นชัดที่โรงเรียนสหศาสตร์ศึกษาเป็นโรงเรียนที่อยู่ในเครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภค เขาก็จะได้รับกลไกแบบนี้เด็กไปรณรงค์ในชุมชนแล้วเผยแพร่ผ่านสื่อ ซึ่งสื่อที่ใช้ก็คือสื่อวิทยุชุมชนของกลุ่มศิลปะเด็กรุ้งอ้วน ซึ่งตรงนี้เราจะเห็นว่ามีเกื้อหนุนกันอยู่ในลักษณะที่ต่างคนต่างทำกระบวนการอยู่แล้ว แต่ละกระบวนการมันกลับมาต่อเชื่อมกันโดยมีเครือข่ายอยู่แล้ว ซึ่งเป็นลักษณะการทำงานที่เข้มแข็งและต่อยอดได้ดีมาก

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย

โดย ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

เราพูดถึงผลว่า มันเกิดอะไรขึ้นบ้างกับเด็ก คิดเป็นระบบ มีความสำนึก มีอุปนิสัยดี ฯลฯ ที่จริงคงมีอีกหลายกรณีและคิดว่า มี 2 ประเด็นที่ยังไม่ได้พูดกัน

1. **แกนกลางหรือแก่นแท้ของการเรียนรู้** เรื่องสุนทรียภาพ ที่อาจารย์เตือนใจ ศรีมารุต มักพูดถึง และที่พระคิดเรื่องการเข้าถึงสัจธรรม ซึ่งมีคนบอกว่าการพัฒนาจิตใจหรือการเรียนรู้ของคนจะต้องมีอะไรเป็นแกนสักอย่างพบแก่นหรือยังว่านี่คือ "การเรียนรู้สูงสุด" แต่ว่าเราอาจจะไปจับอย่างอื่นที่เป็นเปลือกรอบๆ นี้เป็นประเด็นหนึ่ง การที่จะเดินเข้าสู่แก่นเราได้เข้าถึงเพียงใด เพราะสัจธรรมสูงสุดของคนก็คือการหลุดพ้น แต่ว่าหากเราผลักการเรียนรู้ขึ้นไปได้ทุกมิติและเราชอบทุกกระบวนการ แต่ถ้าไม่มีแกนหมุนกลางเราก็อาจจะต้องลองแลกเปลี่ยนและลองทบทวนกันดูว่า จะทำอย่าไรกระบวนการของสิ่งที่ทำ หรือการผลักให้เกิดกระบวนการที่ว่าน่าจะเป็นสิ่งที่ให้เราเกิดผลอย่างที่เราอยากได้ในการพัฒนาในแนวล่าง สิ่งที่เราทำอยู่ เรามองกลไกนี้คือสิ่งที่ริเริ่มจะทำของใครไกลศูนย์กลางหรือแก่น แต่ในขณะเดียวกันก็มองไม่เห็นเลยว่าระบบเข้ามาสนับสนุนตรงไหน เพราะฉะนั้นจึงควรสนับสนุนให้ความริเริ่มเช่นนี้มันเกิดขึ้นมาเรื่อยๆ แล้วค่อยออกแบบระบบมาหนุนกันทีหลัง

2. **การสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย** ส่วนที่น่าพัฒนาก็คือ ส่วนที่เป็นเครือข่าย ซึ่งได้ก่อตั้งมาระยะหนึ่ง กิจกรรมวันนี้คือรูปธรรมอย่างหนึ่งของงานเครือข่าย ซึ่งคิดว่าน่าจะทำในเรื่องเครือข่ายหน่วยต่างๆ ทั้งของรัฐวิชาการ หน่วยทุน หน่วยพัฒนา ที่จะเข้ามาหนุนยุทธศาสตร์ที่จะทำตรงนี้น่าจะเน้นเครือข่าย การเติบโตของกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยทันกัน และค่อยไปตามพลวัตของมัน และถ้าหน่วยสนับสนุนอย่าง สกว.ภาค น่าจะผลักดันกระบวนนี้ให้คนที่อยู่ไกลศูนย์กลางมีมากขึ้นเปิดโอกาสให้จุดเล็กจุดน้อยทำการค้นหารูปแบบที่ตนจะทำเพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมาย สิ่งนั้นคือโจทย์วิจัยเชิงท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาระบบเครือข่ายส่วนของ สกว.กลางฝ่าย 4 อาจต้องเข้ามาร่วมทำงานกับ สกว.ภาค ในการที่จะคิดและช่วยกันพัฒนาเรื่องเครือข่ายให้มันเป็นจริงมากขึ้นถามว่า "หากจะทำเครือข่ายจะต้องทำอย่างไร"

กิจกรรมของเครือข่าย กิจกรรมที่ต้องทำก็คือทำให้เครือข่ายทำงานได้ แนวคิดนี้คือ

1. การจัดการเครือข่ายโดยใช้ mapping อันนี้พูดถึงเครือข่ายพื้นที่
2. จัดเวทีแลกเปลี่ยนบทเรียนบทเรียนของแต่ละฝ่ายจะเป็นประโยชน์
3. การยกระดับความรู้ ซึ่งยังไม่บังอาจจะเรียกว่ายกระดับความรู้เสียทีเดียว อาจต้องยกขึ้นมาอีกระดับหนึ่งเพื่อให้คนอื่นจับหลักได้ว่าสิ่งที่เราทำมีอะไรบ้าง และอะไรบ้างที่เราไม่ได้ทำ
4. การเชื่อมโยงทรัพยากร แนวทางการพัฒนาพวกนี้ต้องมาจากข้างล่างขึ้นข้างบน คือหมายถึงจากจุดเล็กจุดน้อยที่เริ่มมาเป็นเครือข่าย จึงจะออกแบบระบบสนับสนุนได้ ถ้าระบบสนับสนุนเข้าเร็วเกินไปพวกนี้จะล่ม เพราะฉะนั้นระบบสนับสนุนจะต้องมาทีหลังเรื่องการเชื่อมโยงทรัพยากรคือการเป็นพี่เป็นน้องใครมาก่อนมาหลัง ตรงนี้มาแลกเปลี่ยนกันได้

นี่คือหน้าตาของทิศทางที่จะไปข้างหน้าจากฐานที่เราได้เริ่มพูดคุยกันเกาะตัวกันมา เส้นโยงระหว่างกันมันจะต้องเหนียวแน่นและอาจจะซับซ้อนยิ่งขึ้นเพราะเครือข่ายเป็นระบบที่ซับซ้อน ต้องยอมรับไว้เลยว่าโลกจะไม่ง่ายสำหรับเราอีกต่อไป ไม่ได้ทำในกรอบในกล่อง ซึ่งจะเจอคลื่นลมรุนแรง แต่ว่านั่นคือทิศทางที่ต้องไปเพราะว่าปัญหาที่เราสู้กันอยู่นั้นซับซ้อนนัก

การแลกเปลี่ยนบทเรียนเพื่อยกระดับความรู้เห็นอย่างไรบ้าง จะเป็นตัวร่วมของทั้ง 3 กลุ่ม หลักสำคัญซึ่งคนทำงานจริงๆ อาจเห็นอยู่แล้ว แต่ว่ายังไม่มีแนวทางของการจัดหลัก ก็คือวิเคราะห์กลุ่มที่จะทำงานด้วยเชื่อว่าทุกกลุ่มทำ

แต่สิ่งที่น่าประหลาดใจมาก กระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างนี้โรงเรียนไม่ทำ หากระบบการศึกษาที่ใหญ่ที่สุดไม่ทำ นั่นคือจุดต่าง เพราะฉะนั้นกลุ่มที่เป็นความริเริ่มไกลส่วนกลางเป็นผู้ทำ อย่าคิดว่าไม่สำคัญอันนี้เป็นความคิดเรื่อง child centered ในขณะที่โรงเรียนพยายามหาวิธีการทุกอย่างที่จะเป็น child center แต่มักพบว่าไม่ได้ดูว่าเป็นกลุ่มที่ต้องไปจัดการด้วยการเปิดพื้นที่ให้เด็กยืน การเปิดพื้นที่นั้นจะสร้างความมั่นใจ สร้างศักดิ์ศรีให้เด็กได้คิดได้ทำเพื่อนำไปสู่การสร้างความเป็นผู้นำ การเห็นคุณค่าในตัวเอง ถ้าฐานตรงนี้แน่นเด็กจะทำอะไรได้มากมาย ศักยภาพชุมชนสามารถทำให้เขาเดินไปได้ เรื่องการเปิดพื้นที่ให้เด็กยืนก็เปิดผ่านกิจกรรมหลายอย่าง มีวิธีการมากมาย เรียนแบบเล่นลักษณะเป็นการกระตุ้นมากกว่าสอนทำให้เขารอบด้านมากขึ้นในการตัดสินใจ การที่ได้เรียนจากของจริงปัญหาจริงได้ลองผิดลองกระบวนการกลุ่ม ที่หลายโครงการพูดถึงเด็กเชิงปัจเจก แต่น่าสนใจที่จะมีการเรียนรู้กันแบบกระบวนการกลุ่มว่าอะไรเหมาะกับการพัฒนาคุณสมบัติด้านใด เพราะว่าในเชิงอุปนิสัยใจคอเป็นกระบวนการกลุ่มจะดีกว่าหรือไม่ แต่ถ้าบางเรื่องเช่นความสัมพันธ์กลุ่มปัจเจกจะดีกว่าหรือไม่ เมื่อตอนเด็กๆเรายังไม่ค่อยรู้เท่าไรว่าโรงเรียนเล่นเด็ก เป็นบางคนก็มีส่วนที่ดี แต่จุดถ่วงตรงนี้อยู่ที่ใด กับเรื่องที่การดึงชุมชนเข้ามาร่วมเห็นในบางกระบวนการ และไม่เห็นในบางกระบวนการ

แต่ 2 ประเด็นหลักนี้ อาจเป็นทิศทางข้างหน้าสำหรับกลุ่มวันนี้ การที่ได้พยายามเชื่อมเครือข่ายต่างๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้สิ่งที่วันนี้มันอยู่จุดใด อยู่ในจุดการแลกเปลี่ยนบทเรียน หรือกำลังจะเคลื่อนมาสู่การสังเคราะห์ ดร.สิทธิณัฐ ประพุทธนิติสาร ก็เป็นท่านหนึ่งที่จะช่วยในการสังเคราะห์ และก็น่าจะเปิดเป็นเวทีสังเคราะห์ด้วยไม่ใช่สังเคราะห์ตัวบุคคลแล้วจบที่รายงาน แต่เราต้องกลับมาพูดคุยกันมากถกเถียงกันทำให้มันแหลมคมยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันมันต้องการความเหนียวแน่นของเส้นที่เชื่อมโยง สกว. ฝ่าย 4 มีโครงการที่ทำเรื่อง mapping อยู่ เป็นของคุณสุชาดา เป็นทำเนียบของคนทำการศึกษาทางเลือกต่างๆทั่วประเทศ นี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะเข้ามาหนุนตรงนี้ได้ สกว.ฝ่าย 4 กับ สกว.ภาค ตั้งเป้าว่าเราจะหนุนเครือข่ายให้แน่นได้อย่างไร ตรงนี้ใครจะเข้ามาเป็นแกนหมุนที่อยู่ตรงกลางได้ ซึ่งคงไม่ใช่คนๆ เดียว Network Management เป็นสิ่งที่ยังไม่มีความรู้ว่าจะทำอย่างไรในแง่ของวิธีการจัดการ สกว.เองพยายามจะหาคำตอบตรงนี้ เครือข่ายนี้จะมีพลังถ้าเรามีเป้าหมายร่วมกัน จึงน่าจะมีทิศทางร่วมเพราะไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถต่อเชื่อมกันได้

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้ร่วมเวที

คุณสมบัติ บุญงามอนงค์ :

รู้สึกว่าสิ่งที่เราต้องการไม่ใช่เครือข่าย แต่เป็นการทำให้องค์กรแต่ละองค์กรมีศักยภาพสูงขึ้น และศักยภาพที่สูงขึ้นจะทำให้การจัดการงานในพื้นที่ได้ดีผลประโยชน์ตกอยู่กับชุมชนและเด็ก

อาจารย์เรณู อรรถฐาเมศวร์ :

เรามองกระบวนการเรียนรู้คือมาเพิ่มให้ตัวเองมองเห็นว่าเป้าหมายการเรียนรู้ไปสู่อิสรภาพ ซึ่งบางครั้งที่ทำงานวิจัยไปก็รู้สึกว่า "สุนทรียภาพหายไป" คนทำก็เหนื่อยกลุ่มเป้าหมายก็เหนื่อย ก็อยากได้สุนทรียภาพคืนมาให้ตัวเอง และส่วนที่เราให้แนวทางกับเด็กก็จะตามมา เหมือนเป็นการซื้อใจแล้ว ท้ายที่สุดกระบวนการสุนทรียภาพก็ทำให้มีความหวังและเป็นกำลังใจที่จะทำ ทำให้กลุ่มเป้าหมายไม่แห้งแล้ง ในเรื่องเครือข่ายมีการล้มและลุก เครือข่ายที่ติดอยู่จิตสำนึกข้างในเราเชื่อมกันได้ตลอดเวลา ซึ่งเห็นได้ว่ามีการอาสาไปช่วยกัน ซึ่งนั้นเป็นเครือข่ายธรรมชาติที่มันไม่ใหญ่

อาจารย์เตือนใจ ศรีมารุต :

ขณะนี้ยังไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหากันได้อย่างไร และอีกเมื่อไรจึงจะสำเร็จ แต่อยากฝากไว้ว่า ถ้าเราจะเผยแพร่แนวคิดที่เราอยากให้สลายกระบวนการแห่งความมักได้และความเห็นแก่ตัวถ้าเราเอาตรงนี้ช่วยตีเหมือนโจทย์ถอดสม

การให้ได้แล้วก็มาร่วมกันทำจะใช้สื่อแนวจริยศาสตร์ขององค์การศาสนาแต่ที่เตือนใจทำอยู่คือใช้จริยศาสตร์ทางดนตรีคือใช้แนวของดนตรีเลยแต่ดนตรีจะเรียนอย่างไรให้มีจริยศาสตร์แล้วเกิดความสนุกสนาน ก็ฝากไว้ว่าเรามาช่วยกันสลายตรงนี้แต่ละหน่วยปัจเจกชนถือว่าสำคัญความสำคัญคือภาพของแต่ละหน่วยเราเคารพอยากให้ช่วยสลายความมักได้ในสังคมเด็กก็คือเหยื่อที่บริสุทธิ์ของสังคม

คุณพรศักดิ์ สุคงคารัตนกุล :

ที่เชียงรายจะมีเครือข่ายเด็กอยู่ 2 องค์กร จะมีวัฒนธรรมมาประชุมร่วมกันอยู่ แต่ว่าลักษณะกิจกรรมที่เครือข่ายทำอยู่รายงานสถานการณ์กันว่าทำอะไรกันอยู่ และค้นพบอะไรบ้างในบรรยากาศค่อนข้างจะสบายๆ เราจะมีวัฒนธรรมไปเยี่ยมบ้านกันตรงวันี้เราเรียนรู้การทำงานและเรียนรู้เรื่องชีวิตมนุษย์ที่ต้องการความห่วงหาอาทรความเข้าใจชีวิตมุนษย์ เป็นการปูฐานเครือข่ายที่แน่นแต่ต้องใช้เวลา และมีวิธีการที่สร้างเครือข่ายได้ถ้าเราไม่รีบร้อนเกินไป ใน 22 องค์กร เราจะดูว่าใครมีความถนัดเรื่องอะไรก็จะชวนมาเรียนรู้กันในเรื่องเดียวกัน เราจัดกิจกรรมที่ไม่ได้เป็นเรื่องของปัญหาตลอด หากเราเคร่งเครียดกับปัญหาเกินไปก็จะไม่เกิดเครือข่าย เพราะความจริงพื้นฐานความต้องการของมนุษย์คือเพื่อนสองคนเข้าใจกัน

พระสมศักดิ์ ถาวโร :

จะขอฝากไว้ถ้าเราจะเทียบสิ่งที่เราคุยกันอยู่นี้ว่าเป็นขยะเป็นปฏิกูล ถ้าเอามากองไว้จะมีบางองค์กรเป็นขยะบางองค์กรเป็นถังขยะ ซึ่งจริยศาสตร์ที่ว่านั้นต้องไปขวนขวายเพิ่มเติมกันต่อ

ดร.เพิ่มศิริ นิติมานพ :

จาก unicef เชียงใหม่ สิ่งที่เราพูดกัน เราพูดกันถึงเรื่องเชิงคุณภาพแต่ปริมาณมีเท่าไรไม่รู้ และมาตรฐานนั้นเราต้องการอะไร ดิฉันเป็นคนมาจากฝ่ายสาธารณสุขเวลาเราพูดถึงโรคตปลิโอทุกคนเข้าใจเหมือนกันหมดว่ามันคืออะไรโรคโปลิโอ เมื่อเราพูดถึงมาตรฐานที่จะเกิดโรคโปลิโอว่ากี่เปอร์เซนต์ที่เกิดในประเทศไทยและเราจะรับไม่ได้เราบอกว่า 0% เลยนะเรารับไม่ได้แต่อหิวาเราไม่ใช้คำว่าอหิวาเราใช้คำว่าท้องร่วง อุจจาระร่วงมันเป็นวิกฤติของคำที่เกิดขึ้นมาในกระบวนการของการพัฒนาเด็กเรามีการสร้างข้อมูลพื้นฐานกันมากน้อยแค่ไหนดีขึ้นเคยไปร่วมกับเชียงรายครั้งนึงเขาพูดถึงการเก็บข้อมูลร่วมกันถ้าไม่มีตรงนี้มันคงวัดยากว่ามาตรฐานคุณภาพของเราไปถึงแค่ไหน มาตรฐานของอะไรอยู่ตรงไหน ดิฉันคิดว่าตรงนี้เรายังไม่มีอะไรที่มันเป็นสื่องายๆที่เราจะเข้าใจร่วมกันที่ทำกันอยู่เราทำด้วยวัตถุประสงค์เดียวกันจริงหรือเปล่าคุณภาพเด็กเรามีมาตรฐานเดียวกันหรือเปล่าถ้าทำตรงนี้ได้ดิฉันคิดว่าเราจะทำอะไรเป็นระบบมากขึ้น

วันนี้ได้เห็นภาพของผู้ที่ทำงานเกิดขึ้นทำมายาวนานมันอยู่ในจิตสำนึกสาธารณะค่อนข้างสูงเราเห็นการทำงานในปัจเจกในครอบครัวเห็นองค์ความรู้ในเรื่องจริยธรรม เรื่องสิ่งแวดล้อม self esteem มากมายโดยการใช้สื่อดิฉันคิดว่าเวทีนี้จะนิยามอย่างไรก็ได้ ซึ่งเป็นนวัตกรรมมีคนหลากหลายประสบการณ์หลากหลายความคิดได้มาแลกเปลี่ยนกันจะทำอย่างไรให้ตรงนี้มันไม่มีขอบเขต ให้ทุกคนเรียนรู้ด้วยตัวเองเรียนรู้ด้วยความสุขเขาบอกว่าสิ่งที่สังคมผลิตซ้ำแสดงว่ามันดีเพราะฉะนั้นเราก็จะผลิตซ้ำแต่สิ่งดี ผลิตซ้ำอย่างไรให้เหมาะกับบริบท

น่าจะต่อยอดการมีเวทีที่พบกันให้มีอยู่บ่อยๆ และสิ่งที่น่าจะต่อยอดคือการสังเคราะห์กระบวนการในการทำงานแล้วก็การดูแนวทางที่จะพัฒนาเด็กว่าเราต้องการจะทำไปถึงจุดใด อะไรที่เป็นจุดสำคัญ ต้องการการสังเคราะห์ลงไปอีกการสังเคราะห์คนทำงานเอง และสิ่งที่ยังไม่ค่อยมีก็คือการเริ่มจากฐานความคิดของเด็กที่มีอยู่และยกระดับไปทีละขั้นๆ เราทำงานพยายามให้เด็กเรียนรู้ก็คือการให้เด็กมีส่วนร่วมหรือทำประโยชน์ทางสังคมเด็กที่มีปัญหาไม่ใช่เด็กที่ไม่มีศักยภาพที่จะทำอะไรเพื่อสังคม ตรงนี้คิดว่ามันมี 2 step คือ step ที่ทำให้เด็กตระหนักคุณค่า และอีก stepเด็กเห็นว่าตัวเองสามารถที่จะทำอะไรได้เป็นรูปธรรมในการขับเคลื่อนทางสังคมแล้วก็อยากเห็นเวทีที่มีการร่วมสังเคราะห์

การจัดเวทีอยากให้ครั้งต่อไป การจัดเวทีไม่น่าจะจำกัดการเปิดวงพูดคุยเท่านั้น น่าจะมีทั้งกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยน และในขณะเดียวกันน่าจะมีนิทรรศการ และเห็นว่าน่าจะมีการเพิ่มเวลาอีก 1 วัน

อาจารย์ขวัญดี อัตวาวุฒิชัย :

จะทำอย่างไรข้อมูลที่ได้วันนี้น่าจะถูกสังเคราะห์และรวบยอดขึ้นไปโดย สกว. แล.ค่อยๆ แตกออกมาว่า จะแก้ไขปัญหาอย่างไร ผู้ที่ติดกับปัญหาจะไม่มีทางเห็นทางแก้

ความต้องการสานต่อของผู้ร่วมสัมมนา

จากการตั้งคำถามว่า : อยากเห็นอะไรเกิดขึ้นหลังจากเวทีนี้ หรืออยากทำอะไรต่อไป ผู้ร่วมสัมมนาแสดงความต้องการดังนี้

เครือข่ายเรียนรู้

- แลกเปลี่ยนข้อมูลภาคสนามในการทำงานร่วมกัน
- อยากให้มีการเคลื่อนขององค์กรต่างๆแบบนี้ต่อไปเป็นระยะเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- สถานภาพ (การพัฒนา) เด็กและเยาวชนภาคเหนือ
- ร่วมกันทัวร์แต่ละองค์กรเรียนรู้ถึงวิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้นอกระบบกับเด็กเพื่อยกระดับองค์ความรู้ให้กับองค์กรและตัวเอง
- จัดอบรมอย่างที่องค์กรบางองค์กรที่ (ปฏิบัติ) แล้วประสบผลสำเร็จสู่องค์กรอื่นๆโดยวิธีการธรรมชาติ
- เราเหมือนเป็นผู้ผลิตน้องใหม่ที่ไกลศูนย์กลางซึ่งผู้บริโภคจัดกลุ่มเด็กที่เราใส่ใจต้องการให้พวกเขาได้รับสินค้าที่มีคุณภาพวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตบางครั้งในชุมชนยังค้นไม่พบและยังไม่มีเทคนิคในการนำมาใช้จากเวทีนี้ทำให้ได้รับทราบถึงเทคนิคการใช้วัตถุดิบทั้งในชุมชนและแหล่งอื่นคิดว่าเวทีต่อไป"เอื้องหมายนาคงได้รับการเข้าร่วมอีก"
- น่าจะมีการจัดเวทีร่วมกันอีกหลายๆครั้ง

เครือข่ายปฏิบัติงาน

- จะเกาะเกี่ยว/ เชื่อมโยง/ หนุนช่วยกันได้อย่างไร ไม่เฉพาะในจังหวัดที่ทำงานเท่านั้นเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งคนทำงานและกลุ่มเป้าหมาย (ไม่จำเป็นต้องมองความสำเร็จ) เราจะขับเคลื่อนกันอย่างไรต่อไป
- การเชื่อมโยงข้อมูลองค์กรที่ทำงานร่วมกัน
- ภาพรวมของแนวทางในการทำงานแบบประสานความร่วมมือ(องค์รวม)พูดถึงความจริงเพื่อความหลากหลายในพื้นที่และวิธีการทำงาน
- เครื่องมือที่เป็นปัญหา , ทรัพยากร , สื่อ , บุคลากร , งบประมาณ เพื่อแบ่งปันกันและกัน
- ให้มีการแลกเปลี่ยนกระบวนการของเครือข่ายธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อมองหาปัจจัยและเงื่อนไขที่เป็นตัวทำให้เครือข่ายธรรมชาติเกาะกุมกันอยู่
- แลกเปลี่ยนแนวคิดกระบวนการทำงานร่วมกัน

สังเคราะห์องค์ความรู้

- สังเคราะห์องค์ความรู้กระบวนการเรียนรู้จากการทำงานครอบครัวและเยาวชน
- เวทีการสร้างสถานภาพและการสังเคราะห์ให้ชุมชนได้รับรู้ประชาคมเด็กและเยาวชน

- เห็นด้วยกับการนำกระบวนการจัดการเรียนรู้นำมาสู่การสังเคราะห์เพราะเชื่อแน่ว่ากระบวนการนี้ย่อมต้องการการชี้แนะเพิ่มพูนความชัดและแนวทางการดำเนินงานต่อไป
- นำกระบวนการ / วิธีการในการพัฒนาเด็กเยาวชนมาวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อหาแนวทางการแก้ไขต่อไป
- การสังเคราะห์องค์ความรู้ของคนทำงาน
- อยากให้มีการถอดบทเรียนองค์ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของแต่ละองค์กรจัดพิมพ์เผยแพร่
- ถอดบทเรียนองค์กรให้เป็นชุดความรู้แลกเปลี่ยนเผยแพร่เพื่อเพิ่มการเรียนรู้ให้กับองค์กรอื่นๆ
- ถอดบทเรียนในกลุ่มย่อยมากขึ้นให้มีผู้ช่วยเจ้าของกระบวนการถอด(ถอดเองอาจไม่ชัดเจน)
- แลกเปลี่ยนบทเรียนหาข้อมูลจุดอ่อน จุดแข็งแต่ละองค์กรนำเสนอกันและกัน

กำหนดเป้าหมายการจัดการเรียนรู้เพื่อเด็ก

- ร่วมค้นหาเป้าหมายที่แท้จริงร่วมกันเพื่อที่จะได้เดินสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างมีความหวัง

การสนับสนุน

- การพัฒนาศักยภาพการทำงานเฉพาะด้าน
- ศึกษารูปแบบการจัดการการสนับสนุน

ข้อเสนอเกี่ยวกับเวที

- ขอเสนอแนะแนวความคิดทางด้านจิตใจเด็กไทย เพราะที่ประชุมขาดการเล็งเห็นศักยภาพของเด็กมีแต่การปรับปรุงและปฏิบัติไปอย่างเดียว
- เวทีการแลกเปลี่ยนในอนาคตควรเพิ่มเวลาปรับรูปแบบเสริมให้ดีทั้งการสัมมนาแลกเปลี่ยนและมีการจัดแสดงนิทรรศการหรือการนำเสนอ/ การแสดงกิจกรรมของแต่ละกลุ่มที่ทำงานตามความถนัด
- สร้างบรรยากาศแห่งการแลกเปลี่ยนเพิ่มขึ้น เสริมให้การเรียนรู้สนุกสนาน จะเกิดพลังในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น
- สกว.ต้องการให้เกิดกระบวนการแบบไหน ? หนุนช่วยคนทำงานอย่างไร ? (นอกจากสนับสนุนงบประมาณ) เปิดใจถึงความต้องการ/ แนวคิดจริงๆ คนทำงานจะได้เข้าใจไม่คลุมเครือไม่คิดว่าเป็นการฉกฉวย DATA เพราะทำงานหลายด้านเหลือเกิน
- รูปแบบการพูดคุย (เพื่อความสัมพันธ์และเอื้ออาทรระหว่างเพื่อน)
- เสียดายที่เวลาไม่พอสำหรับการสังเคราะห์กระบวนการว่ากระบวนการเรียนรู้นอกระบบมีอยู่หลากหลายที่รูปแบบแต่ละรูปแบบมีจุดอ่อนจุดแข็งอย่างไรแต่เป็น 1 วันที่ได้รับประโยชน์พอสมควร

****

แนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์การเรียน"[1]

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ส่วนที่ 1 : การรวบรวมสถานการณ์และองค์ความรู้เบื้องต้น[2]

การรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้วางแนวในการนำเสนอข้อมูลใน 4 ประเด็นหลัก คือ

1. การจัดการศึกษาของภาคประชาชนภายใต้บริบทใหม่ของสังคมและภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2. ประมวลและวิเคราะห์การจัดการศึกษาทางเลือกที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อให้เห็นภาพรวมของ "การศึกษาทางเลือกทั้งระบบ"

3. ตั้งคำถามเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกับองค์ประกอบอื่นๆ ของสังคมอันประกอบด้วย อบต. ชุมชนและเครือข่ายชุมชน สถาบันการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนหน่วยงานของรัฐ

4. ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายและกฎกระทรวงที่อาจมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาทางเลือกชุมชน

---

[1] จัดขึ้นเมื่อวันที่ 22-23 สิงหาคม 2545 ณ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ โดยมีองค์กรร่วมจัด ได้แก่ : สภาการศึกษาภาคประชาชน, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. และโครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ สกว.

[2] มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานให้กับผู้เข้าร่วมสัมมนา และใช้เปิดประเด็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่อง แนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์การเรียน" ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเน้นศูนย์การเรียนที่จัดตั้งโดยชุมชนเป็นสำคัญ

1. การศึกษาภาคประชาชนในบริบทใหม่ของสังคม

การพัฒนาคนและการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการแก้วิกฤติของสังคมและประเทศ ระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนยุทธศาสตร์ดังกล่าว แต่ในอดีตที่ผ่านมา การศึกษาในระบบของไทยไม่เข้มแข็ง ไม่เอื้อ และไม่เพียงพอต่อการสร้างคนและสร้างฐานความรู้เพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งจากฐานราก

อย่างไรก็ตาม ในช่วงสามทศวรรษ พัฒนาการและความเคลื่อนไหวของภาคประชาชนได้นำไปสู่การสรุปและทบทวนตนเอง เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ชุมชนในระดับรากหญ้า และเป็นเครือข่ายการศึกษาทางเลือกที่มีพลวัตรต่อการขับเคลื่อนสังคมระดับฐานราก

พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ระบบและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของไทย มีหลักการสำคัญเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับคนไทยในทุกระดับ สนับสนุนการเรียนรู้ที่มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมไปถึงการปรับโครงสร้างการบริหารให้เกิดเอกภาพเชิงนโยบาย แต่มีความหลากหลายในทางปฏิบัติ (มีการปรับโครงสร้างกระทรวงและการจัดตั้งเขตการศึกษาเพื่อให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและทิศทางการศึกษาของท้องถิ่นมากขึ้น) การระดมสรรพกำลังเพื่อการศึกษา และการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้

ถึงแม้ว่าแรงเฉื่อยที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะมาจากภาคการเมือง ความล้าหลัง และความหวงอำนาจของฝ่ายราชการบางพวก ความอ่อนแอของ ครู และการไม่ได้รับการสนับสนุนจากสังคมที่แรงและมีพลังเพียงพอ ทำให้หลายฝ่ายมีข้อวิตกกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงสู่อนาคตที่พึงประสงค์ กระนั้นก็ตาม แรงผลักดันตาม พ.ร.บ.การศึกษา จะมีส่วนสำคัญต่อการขยายพื้นที่และโอกาสการจัดการเรียนรู้ให้กับภาคประชาชนหรือชุมชนที่มีความพร้อมและมีศักยภาพในการสร้างทางเลือกทางการศึกษาที่จะปั้นแต่งอนาคตของชุมชนและเพื่อลูกหลานในอนาคต

1.1 การศึกษาภาคประชาชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเชิงแนวคิดและโครงสร้าง

เพื่อให้เห็นพัฒนาการของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงใคร่ขอนำเสนอข้อมูลบางประเด็นพอสังเขปดังนี้

- **แนวคิดและหลักการสำคัญในการปฏิรูปการศึกษา ประกอบด้วย**

(1) เน้นการพัฒนาคนไทยให้มีศักยภาพสูงขึ้น เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม วัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต และความสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

(2) การจัดการศึกษาไทย เป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและให้มีการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต

(3) การจัดการศึกษามีเอกภาพด้านนโยบาย มีความหลากหลายในทางปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจ และมีมาตรฐานคุณภาพการศึกษาสูงขึ้น

(4) ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา เป็นครู คณาจารย์ และบุคลากรมืออาชีพ

(5) มีการระดมสรรพกำลัง เพื่อการจัดการศึกษา

(6) บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น

(7) จัดการศึกษาอย่างหลากหลาย มีการใช้สื่อ เทคโนโลยี และนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างเหมาะสม

- ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 75 ให้จัดตั้ง**สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (สปศ)** ซึ่งเป็นองค์กรมหาชนเฉพาะกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาออกตามความในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชนเพื่อทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

(1) เสนอการจัดโครงสร้าง องค์กร การแบ่งส่วนงานตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 5 ของพระราชบัญญัตินี้

(2) เสนอการจัดระบบครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาใหม่ตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 7 ของพระราชบัญญัตินี้

(3) เสนอการจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาตามที่บัญญัติไว้ในหมวด 8 ของพระราชบัญญัตินี้

(4) เสนอแนะเกี่ยวกับการร่างกฎหมายเพื่อรองรับการดำเนินงานตาม (1) (2) และ (3) ต่อคณะรัฐมนตรี

(5) เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ และคำสั่งที่บังคับใช้อยู่ในส่วนที่เกี่ยวกับการดำเนินการตาม (1) (2) และ (3) เพื่อให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัตินี้ต่อคณะรัฐมนตรี

(6) อำนาจหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยองค์การมหาชน

ทั้งนี้ให้คำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนประกอบด้วย

โดยในขณะนี้ สปศ. ได้ทำร่างเสนอคณะรัฐมนตรีตามภารกิจใน พรบ.การศึกษาฯ เรียบร้อย แล้ว ตั้งแต่วันที่ 25 เมษายน 2544

- **เพื่อรองรับการปรับโครงสร้างกระทรวงใหม่ กระทรวงศึกษาธิการในขณะนี้ได้จัดเตรียมกฎหมายที่เกี่ยวข้องไว้ 9 เรื่อง ดังนี้**

(1) ร่าง พรบ.การศึกษาภาคบังคับ

(2) ร่างกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุเด็กเพื่อเข้ารับการศึกษาภาคบังคับ

(3) ร่างกฎกระทรวงเรื่องหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(4) ร่างกฎกระทรวงกำหนดระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(5) ร่างกฎกระทรวง เรื่องสิทธิของคนพิการในการได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา

(6) ร่างกฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งระดับและประเภททางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(7) ร่างกฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(8) ร่างกฎกระทรวง ว่าด้วยการแบ่งระดับและการเทียบระดับการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

(9) ร่างระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย การเทียบโอนผลการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระดับต่ำกว่าปริญญา

- คณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา ได้เห็นชอบ **20 แผนงานในการปฏิรูปการศึกษา** ของทุกกรม โดยให้มีศูนย์ปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานประสานงาน ประกอบด้วยแผนงานดังนี้

(1) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี

(2) แผนงานจัดการศึกษาเพื่อคนพิการ ผู้ด้อยโอกาสและผู้มีความสามารถพิเศษ

(3) แผนงานการจัดการศึกษาและพัฒนาเด็กปฐมวัย (อายุ 0-5 ปี)

(4) แผนงานปฏิรูปการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ

(5) แผนงานจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา

(6) แผนงานปฏิรูปและส่งเสริมการศึกษาของเอกชน

(7) แผนงานส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

(8) แผนงานส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

(9) แผนงานส่งเสริมการพลศึกษาและการกีฬา

(10) แผนงานพัฒนาหลักสูตรและการบริหารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

(11) แผนงานประกันคุณภาพการศึกษา

(12) แผนงานเทียบโอนผลการศึกษาทุกระดับการศึกษา

(13) แผนงานปฏิรูปครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

(14) แผนงานปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

(15) แผนงานการปฏิรูปทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

(16) แผนงานส่งเสริมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

(17) แผนงานส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

(18) แผนงานประชาสัมพันธ์การปฏิรูปการศึกษา

(19) แผนงานปรับปรุงกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

(20) แผนงานปฏิรูปการเรียนรู้

- **กองทุนทางการศึกษา** ตาม พรบ.การศึกษาแห่งชาติฯ ได้บัญญัติให้มีการจัดตั้ง 6 กองทุน ด้วยกัน ประกอบด้วย

(1) กองทุนพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ตามมาตรา 52 วรรคสอง
(วัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพบุคคลากรทางการศึกษา)

(2) กองทุนส่งเสริมครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ตามมาตรา 55 วรรคสอง
(เพื่อสนับสนุนผู้ที่มีผลงานเด่น และเสียสละ)

(3) กองทุนกู้ยืมให้แก่ผู้เรียนที่มาจากครอบครัวที่มีรายได้น้อย ตามมาตรา 60(2)
(เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษา)

(4) กองทุนกู้ยืมให้สถานศึกษาเอกชน ตามมาตรา 60(6)
(เพื่อให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาและพึ่งตัวเองได้)

(5) กองทุนเพื่อพัฒนาการศึกษาของรัฐและเอกชน ตามมาตรา 60(7)
(เพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งกองทุนต่างๆ นอกเหนือจากที่บัญญัติใน พ.ร.บ.การศึกษาฯ)

(6) กองทุนพัฒนาเทคโนโลยเพื่อการศึกษา ตามมาตรา 68
(เพื่อให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการศึกษา)

- **แนวทางการจัดโครงสร้างบริหารจัดการ**
  - **การปรับโครงสร้างระดับมหภาค**

เปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารจากกระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะราชการรวมศูนย์ไปสู่การเป็นกระทรวงการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้มีองค์กรหลักที่เป็นคณะบุคคลในรูปสภา หรือในรูปคณะกรรมการจำนวน 4 องค์กร ได้แก่ สภาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมแห่งชาติ คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการการอุดมศึกษา และคณะกรรมการการศาสนาและวัฒนธรรม

มีสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ทำหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ รวมทั้งพิจารณากลั่นกรองกฎหมายและกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติ

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา มาตรฐานและหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

คณะกรรมการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอนโยบาย แผนพัฒนา และมาตรฐานการอุดมศึกษา การติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผล โดยคำนึงถึงความเป็นอิสระและความเป็นเลิศทางวิชาการ

คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม รับผิดชอบดูแลด้านศาสนา ศิลปะและ วัฒนธรรม

- **การจัดการศึกษาระดับเขตการศึกษา**

ในการปรับโครงสร้างและระบบบริหารการศึกษาใหม่ได้ ยึดหลักความมีเอกภาพ การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชน อย่างแท้จริง โดยเฉพาะเรื่องการกระจายอำนาจนั้นต้องให้หน่วยปฏิบัติในระดับพื้นที่สามารถสะท้อนศักยภาพและความต้องการของชุมชนและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การแบ่งเขตการศึกษามีแนวคิดที่จะยึดพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตละม้ายคล้ายคลึงกันเพื่อความสมานฉันท์ของชุมชนและประชาชน และต้องมีจำนวนประชาชนที่มีความเหมาะสมในระดับหนึ่ง (ประมาณ 120,000-200,000 คน) เพื่อให้การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนเป็นไปอย่างดีที่สุด อย่างไรก็ตาม ในตอนหลังได้มีการเปลี่ยนแนวคิดโดยยึดเอาเกณฑ์การแบ่งเขตโดยใช้อำเภอเป็นสำคัญ และเพิ่มเติมความสะดวกด้านการคมนาคมขนส่ง

เขตพื้นที่การศึกษาและคณะกรรมการจะมีบทบาทที่สำคัญต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาระบบการศึกษาและสาระทางการเรียนรู้ที่ดี สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

- **ระดับโรงเรียน**

การเปลี่ยนแปลงในระดับโรงเรียนมีสาระที่สำคัญ 2 ประการ

ประการที่หนึ่ง โรงเรียนหรือสถานศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาจะต้องมีคณะกรรมการสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของชุมชนหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมและการเรียนการสอนของลูกหลานในโรงเรียน

ประการที่สอง คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็นผู้กำหนดหลักสูตรแกนกลาง ให้สถานศึกษาทำหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของครอบครัวและชุมชน ทั้งนี้ คณะกรรมการสถานศึกษาจะเป็นผู้ให้การตรวจสอบและรับรองสาระที่โรงเรียนได้จัดทำขึ้น

- **การมีส่วนร่วมของอบต.**

พรบ.การศึกษาฯ ยังเปิดโอกาสให้อบต.มีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับก็ได้ตามความพร้อมและความเหมาะสมของท้องถิ่น แต่ทั้งนี้จะต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินจากกระทรวง

นัยยะการมีส่วนร่วมของอบต.นี้ สะท้อนให้เห็นช่องโอกาสที่เครือข่ายการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นในระบบหรือการศึกษาทางเลือกต้องพยายามทำความเข้าใจและยกระดับความสามารถของอบต.ให้ทำหน้าที่เป็น "อบต.ศึกษา" ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ "อบต.รับเหมา" ที่เน้นสร้างวัตถุมากกว่าสร้างความรู้

กล่าวโดยสรุป การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างการศึกษาทั้งในระดับแนวตั้ง และในระดับแนวนอนเป็นเรื่องที่มีความจำเป็น ทั้งนี้เพื่อจะได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายทั้งในสองระดับ

เพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางการศึกษาที่เพิ่มขีดความสามารถการเรียนรู้และความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนและชุมชน

นอกจากนั้น ยังอาจกล่าวได้ว่า **รูปแบบและแนวทางจัดการศึกษาทางเลือกนั้นมีหลายรูปแบบ** ทั้งที่เป็นการจัดการศึกษาโดยชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนในรูปของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในรูปของการเรียนในระบบโรงเรียน หรือแบบกึ่งในระบบ กึ่งนอกระบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อม ศักยภาพ และความต้องการของชุมชนภายใต้หลักคิดและปรัชญาที่สมาชิกของชุมชนตั้งไว้ร่วมกัน รวมไปถึงความสามารถในการสื่อสารกับองค์ประกอบ อื่น ๆ (เช่น อบต. โรงเรียน)ให้ทำความเข้าใจและมีโลกทัศน์ที่กว้างเพื่อรวมหัว รวมแรง รวมเงิน สร้างอนาคตที่พึงประสงค์ของท้องถิ่น

◆ **เปรียบเทียบโครงสร้างของกระทรวงศึกษาธิการกับโครงสร้างใหม่ของกระทรวงศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม** (ยังอาจมีการเปลี่ยนแปลง)

กระทรวงศึกษาธิการ	กระทรวงการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
• หน่วยงานระดับกรม 14 กรม • หน่วยงานส่วนภูมิภาค 1,962 หน่วยงาน ระดับเขต 12 หน่วยงาน ระดับจังหวัด ได้แก่ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด สำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด รวม 300 หน่วยงาน ระดับอำเภอ ได้แก่ สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ และสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอรวม 1,650 หน่วยงาน • บุคลากรในหน่วยงานบริหารการศึกษาเฉพาะส่วนภูมิภาคมีทั้งสิ้น 29,875 อัตรา • งบประมาณเพื่อการบริหารรวม 9,700 ล้านบาท • ในระยะยาวตามธรรมชาติของระบบราชการก็จะมีการขยายอัตราที่จะทำให้งบเพื่อการบริหารเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง	• หน่วยงานระดับกรม 5 กรม • หน่วยงานส่วนภูมิภาค 295 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานการศึกษาศาสนา และ วัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา • บุคลากรใน 295 เขตพื้นที่รวมทั้งสิ้น 20,650 อัตรา • งบประมาณเพื่อการบริหารลดเหลือ 5,600 ล้านบาท • ในระยะยาวตำแหน่งหลายตำแหน่งที่คงไว้ในช่วงเปลี่ยนผ่านเพื่อไม่ให้กระทบบุคลากรเดิมก็จะยุบตามการเกษียณอายุทำให้ค่าใช้จ่ายจะลดลงอย่างต่อเนื่อง

• **ตามแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งเขตการศึกษา 4 ประการ ประกอบด้วย (หมายเหตุ : ยังไม่มีข้อสรุป)**

(1) จำนวนประชากรในเขตน่าจะตกราว 150,000-200,000 คน

(2) จำนวนสถานศึกษาในเขตประมาณ

(3) เขตการปกครองใช้เขตอำเภอเป็นหลัก

(4) ลักษณะทางภูมิศาสตร์ การคมนาคม และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งประกอบไปกับการพิจารณาไปถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วย

(มีการเสนอว่า น่าจะกำหนดออกมาเป็น 295 เขต แต่ละเขตมีลักษณะโดยเฉลี่ย คือ ประชากร 193,209 คน จำนวนสถานศึกษาที่ดูแลเฉลี่ย 126 แห่ง จำนวนเขตที่คลุม 2-5 อำเภอ มี 225 เขต คลุมทั้งอำเภอมี 26 เขต คลุมทั้งจังหวัดมี 7 เขต คลุมถึง 7 อำเภอมี 1 เขต สำหรับกรุงเทพฯ แบ่งเป็น 6 เขต)

- **งบประมาณด้านการศึกษาของประเทศ** มีประมาณ 200,000 ล้านบาท หรือประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ของงบประมาณแผ่นดิน มีหน่วยบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการอยู่เกือบ 2,000 แห่ง **ใช้คนร่วม** 30,000 คน

- **คณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์** มี 55 แห่ง มีบัณฑิตปีละ 29,000 คน ในระดับปริญญาตรีเข้าใหม่ปีละกว่า 44,000 คน อัตราว่างแค่ปีละ 4,500 คน และบรรจุจริงแค่ประมาณ 2,000 อัตรา 5 ปีข้างหน้าจะมีครูเกินสะสมถึง 20-25 เท่า ครูของครูหรือจำนวนอาจารย์ในคณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์มี 4,400 คน จะเกษียณอายุภายใน 10 ปี (2554) 2,263 คน (ร้อยละ 51.4) เฉพาะปริญญาเอกจะเกษียณถึงร้อยละ 63.5 ปัจจุบันมีครูกว่า 500,000 คน

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างการศึกษา มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญบางประการที่ควรกล่าวเปิดประเด็นไว้ ได้แก่

- ***การกระจายอำนาจและทรัพยากรสู่ส่วนท้องถิ่น*** อบต. จะเป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดของการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ของท้องถิ่น ถ้า อบต. มีความเข้าใจและสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของท้องถิ่น ระบบการศึกษาของท้องถิ่นก็จะเอื้อต่อการพัฒนาคนและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น แต่ถ้า อบต. ขาดวิสัยทัศน์ ก็อาจเป็นตัวขัดขวางกระบวนการเปลี่ยนแปลง แต่ทั้งสองกรณี ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้ยังคงขึ้นกับความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านหรือเครือข่ายชุมชนเป็นสำคัญ

- ***การริเริ่มจัดตั้งสถาบันวิสาหกิจชุมชน***โดยความร่วมมือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมูลนิธิหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการวิจัยพัฒนา การทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง และส่งเสริมการทำวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ

- ***ที่ประชุมอธิการบดีแห่งประเทศไทย (ทปอ.)*** ร่วมมือกับทบวงมหาวิทยาลัยจัดทำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มุ่งหวังให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยของรัฐทั้ง 24 แห่ง นำความรู้และเทคโนโลยีไปถ่ายทอดและปรับแต่งให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน มีการดำเนินงานใน 5 โครงการ ประกอบด้วยโครงการสร้างเครือข่ายมหาวิทยาลัยกับชุมชน โครงการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากร ความรู้และทักษะชุมชน โครงการพัฒนาประสิทธิภาพของบุคลากรอุดมศึกษาเพื่อสร้างความเข้มแข็งชุมชน โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยี ระบบต้นแบบ โรงงานต้นแบบ และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ และโครงการพัฒนาบัณฑิต โครงการนี้จะสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้าน

- ***การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ*** ที่จะเอื้อต่อการเข้าถึงข้อมูลความรู้และการแลกเปลี่ยนข่าวสารความรู้ระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้ในประเทศและวิทยาการความรู้จากต่างประเทศ มีกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องที่ภาคประชาชนต้องติดตาม ได้แก่ พ.ร.บ.องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2543 พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 หมวด 9 ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และ พ.ร.บ.การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศให้ทั่วถึงเท่าเทียมกัน

ที่สำคัญคือ การจัดทำกฎหมายและกฎกระทรวง ที่จะเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของภาคประชาชน ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ซึ่งกำลังดำเนินการอยู่

1. 2 สิทธิและการมีส่วนร่วมในการจัดและบริหารการศึกษาของภาคประชาชน ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

หากเราพิจารณากฎหมายการศึกษาฉบับใหม่ที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ จะพบว่า กฎหมายได้ระบุถึงสิทธิและการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองก็ดี ชุมชนก็ดี ตลอดจนองค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และอื่นๆ ที่นอกเหนือ

จากหน่วยงานรัฐส่วนกลาง ในการที่จะมีสิทธิมีเสียงเข้ามาร่วมจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตัวเอง ตามแนวทางที่ต้องการมากขึ้น ซึ่งสามารถประมวลออกมาได้ ดังนี้

<u>ด้านหลักการของการจัดการศึกษา</u>

- **มาตรา 9(6)** การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ***ให้ยึดหลัก การมีส่วนร่วม*** ของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

<u>ด้านสิทธิและสิทธิประโยชน์</u>

- **มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น** ***มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*** **ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง**

- **มาตรา 13** บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง ***มีสิทธิได้รับประโยชน์*** ดังต่อไปนี้

(1) การสนับสนุนจากรัฐ <u>ให้มีความรู้ความสามารถ</u>ในการอบรมเลี้ยงดู และการให้การศึกษาแก่บุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล

(2) <u>เงินอุดหนุน</u>จากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตรหรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายกำหนด

(3) การ<u>ลดหย่อนหรือยกเว้นภาษี</u>สำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษาตามที่กฎหมายกำหนด

- **มาตรา 14** บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุนหรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ***มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์*** ตามควรแก่กรณี (รายละเอียดกฎหมายกำหนดเช่นเดียวกับมาตรา 13 (1) (2) (3)

- **มาตรา 18** การจัดการศึกษาปฐมวัยและการศึกษาขั้นพื้นฐานให้จัดในสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

(1) สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของสถาบันศาสนา ศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่มของเด็กพิการและเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ หรือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่เรียกชื่ออย่างอื่น

(2) โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น

(3) ศูนย์การเรียน ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด

- **มาตรา 61** <u>ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนการศึกษาที่จัดโดยบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ตามความเหมาะสมและความจำเป็น</u>

<u>ด้านแนวทางการจัดการศึกษา</u>

- **มาตรา 29** ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน

สังคมอื่น *ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน* เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

<u>ด้านการบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ</u>

- **มาตรา 33 วรรค 2** ให้ คณะกรรมการสภาการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกอบด้วย รัฐมนตรีเป็นประธาน กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง *ผู้แทนองค์กรเอกชน* ผู้แทนองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และกรรมการ *ผู้ทรงคุณวุฒิ* ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

- **มาตรา 35** องค์ประกอบของคณะกรรมการตามมาตรา 34 (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน) ประกอบด้วย กรรมการโดยตำแหน่งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง *ผู้แทนองค์กรเอกชน* ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรวิชาชีพ และ *ผู้ทรงคุณวุฒิ*ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกว่าจำนวนกรรมการประเภทอื่นรวมกัน

- **มาตรา 38 วรรค 2** คณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา ประกอบด้วย *ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน* ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา *ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู ผู้นำทางศาสนา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม*

- **มาตรา 40** ให้มี คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย *ผู้แทนผู้ปกครอง* ผู้แทนครู *ผู้แทนองค์กรชุมชน* ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และ*ผู้ทรงคุณวุฒิ*

(หมายเหตุ มาตรานี้ไม่ใช้บังคับกับมาตรา18(1) และ (3) คือสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย และศูนย์การเรียน และใช้บังคับได้กับโรงเรียนของรัฐ โรงเรียนเอกชน และโรงเรียนที่สังกัดสถาบันพุทธศาสนาหรือศาสนาอื่น)

<u>ด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา</u>

- **มาตรา 48** ให้หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัด ให้มีระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง *โดยให้มีการจัดทำรายงานประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเปิดเผยต่อสาธารณชน...*

<u>ด้านบุคลากรทางการศึกษา</u>

- **มาตรา 57** ให้หน่วยงานทางการศึกษา ระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา *โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าว* มาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

2. การศึกษาทางเลือก : รูปธรรมในการจัดการศึกษาภาคประชาชน

2.1 นิยามและความหมายของ "การศึกษาทางเลือก"

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังไม่คำนิยาม "การศึกษาทางเลือก" ที่ชัดเจน แต่ใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้คำนิยามของการศึกษารูปแบบต่างๆ ไว้ดังนี้

- **มาตรา 15** การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) ***การศึกษาในระบบ*** เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

(2) ***การศึกษานอกระบบ*** เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

(3) ***การศึกษาตามอัธยาศัย*** เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

อย่างไรก็ตี ได้มีการให้นิยามและความหมายของการศึกษาทางเลือกไว้ในหลายที่หลายแห่งดังนี้

" การศึกษาทางเลือก คือ การศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ"

" การศึกษาทางเลือก คือ การจัดการศึกษาที่ไม่ใช่การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน และไม่ใช่การจัดการโดยรัฐ"

" ปรัชญาการศึกษาองค์รวม และการศึกษาทางเลือก เป็นความพยายามสร้างสรรค์กระบวนการเรียนรู้ที่ต่างออกไปจากเดิม เพื่อการค้นพบพื้นที่ที่เป็นอิสระของตน ท่ามกลางการอยู่ร่วมอย่างไม่แปลกแยกกับสังคมสมัยใหม่"

" การศึกษาทางเลือกเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและธรรมชาติ เพราะธรรมชาติและชุมชนเป็นขุมทรัพย์มหาศาลที่เราสามารถค้นพบความรู้ได้ไม่รู้จักหมด"

โครงการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น ได้จัดสัมมนาผู้ที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ 26-27 พฤษภาคม 2545 และได้ประมวลข้อคิดเห็นจากที่ประชุมเพื่อสร้างความชัดเจนขึ้นมาอีกระดับหนึ่งว่า "การศึกษาทางเลือก" หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ ที่อยู่ในขอบข่าย ดังต่อไปนี้

1. เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สัมพันธ์-เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน
2. มีกระบวนการเรียนรู้ หรือเป็นการเรียนรู้ที่มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้ และมีความต่อเนื่อง
3. มีการจัดการ และกระบวนการจัดการที่เกิดการมีส่วนร่วม

4. มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องหรือชุมชน
5. มีเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายแตกต่างกันไป
6. เป็นการเรียนรู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ และไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็น ทางการ
7. มีเจตนาการเรียนรู้เพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ วัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายด้านคุณภาพชีวิต ด้านศักยภาพตัวตน ด้านโลกทัศน์-ความรู้ ด้านสังคม-ชุมชน เป็นต้น
8. เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนรู้

ในที่นี้ จะใช้ความหมายของการศึกษาทางเลือกที่อาจเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบโรงเรียนก็ได้ แต่มีพื้นฐานสำคัญที่การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยชุมชนท้องถิ่น ต้องมุ่งหาแนวทางการสร้างทางเลือกของการเรียนรู้สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข

2.2 การจัดกลุ่มการศึกษาทางเลือก

ปัจจุบันมีกลุ่มที่จัดการศึกษาทางเลือกอยู่หลายกลุ่ม กระจัดกระจายตามที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็มีแนวทางการดำเนินงานที่แตกต่างกันไปตามแนวคิดและปรัชญาของตน การจัดการเรียนการสอนก็มีหลายลักษณะหลากหลาย มีทั้งในระดับอนุบาล ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา บางกลุ่มยังจัดการศึกษาให้ผู้ใหญ่ด้วย ซึ่งในที่นี้จะเน้นที่การศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนเป็นหลัก ซึ่งเราสามารถจำแนกกลุ่มที่จัดการศึกษาทางเลือกออกได้เป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ ตามลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.2.1 กลุ่มโรงเรียนทางเลือกและนวัตกรรม

(จัดตามเอกสารร่างรายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือกโดยสถานศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ โดย นพ.พร พันธุ์โอสถ)

เป็นกลุ่มที่นำแนวคิดทางการศึกษาใหม่ ๆ มาสู่ระบบการศึกษาของไทย มีทั้งที่จัดแนวการสอนในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนในรูปของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ มีการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง กระจายทั่วประเทศ แต่ละแห่งจะมีแนวคิดและปรัชญาการศึกษาที่เป็นของตน สถานศึกษาในกลุ่มนี้ เช่น

1) **โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก** ก่อตั้งเมื่อปี 2522 โดยพิภพ-รัชนี ธงไชย สองสามีภรรยา ผู้บุกเบิกการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย ใช้แนวทางของโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ แห่งประเทศอังกฤษ ถือเป็นโรงเรียนเอกชน สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดสอนระดับอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 หลักการของโรงเรียน คือ ให้เสรีภาพและประชาธิปไตย มีความเชื่อว่าเด็กจะเรียนรู้ได้ถ้าเด็กมีความพร้อมและมีความสุขที่จะเรียน ดังนั้นจึงให้อิสระแก่เด็กในการเลือกกิจกรรมโดยอยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของผู้อื่น นอกจากนี้โรงเรียนหมู่บ้านเด็กยังได้นำหลักการจากพุทธศาสนามาปรับใช้กับแนวคิดแบบซัมเมอร์ฮิลล์และเกษตรกรรมธรรมชาติอีกด้วย

สำหรับเด็กที่เข้ารับการศึกษาที่นี่มีจำนวน 140 คน ทั้งหมดเป็นเด็กด้อยโอกาสหรือเด็กกำพร้า ที่ได้รับการช่วยเหลือมา

2) **โรงเรียนสัมมาสิกขา** แนวความคิดของโรงเรียนกลุ่มนี้คือ ศีลเด่น เป็นงาน ชาญวิชา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มสันติอโศก ประมาณ 8 ปีมาแล้ว โดยได้รับอนุญาตจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ปัจจุบันมี 6 สาขา มีเด็กนักเรียนประมาณ 500 คน จัดการศึกษาในระดับมัธยมต้นและปลาย ยกเว้นที่ ศรีสะเกษ รับนักเรียนตั้งแต่ประถมถึงมัธยมต้น แนวทางของโรงเรียนนี้ให้ความสนใจต่อเรื่องคุณธรรม จริยธรรม การพึ่งพาตนเอง ผ่านการปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังขยายขอบเขตการพึ่งพาตนเองไปสู่การช่วยเหลือชุมชน และสังคมภายนอก การเรียนรู้ในหลาย ๆ ส่วนจะเป็นการลงมือปฏิบัติที่ใช้วิธีคิดใหม่ เช่น การเกษตรปลอดสารพิษ

3) **โรงเรียนสัตยาไส** เป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ก่อตั้งเมื่อปี 2535 โดย ดร.อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยาและคณะ โดยได้รับแรงบันดาลใจจากท่านศรีสัตยาไส บาบา โรงเรียนสัตยาไสให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ในด้านคุณธรรมไปพร้อมๆ กับความรู้ เพราะตระหนักว่าในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จะต้องมีสำนึกทางจิตวิญญาณ มีอุปนิสัยที่ดีงาม ควบคู่กันไปด้วย

ปัจจุบันมีนักเรียนประมาณ 150 คน ทั้งหมดเป็นนักเรียนประจำ เปิดสอนระดับประถมและมัธยมต้น และมีโครงการขยายไปถึงระดับมัธยมปลาย และอาจจะถึงระดับอุดมศึกษา

4) **โรงเรียนอนัตมรรค** รู้จักกันในเมืองไทยว่า นีโอ-ฮิวแมนนิสต์ เป็นกลุ่มที่มีแนวคิดแบบขยายจิตใจให้มีความรักและเอาใจใส่ ดูแลทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมทั้งใช้ชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

กลุ่มที่ใช้แนวคิดนี้ในไทย คือ มูลนิธินวมนุษยธรรม กรุงเทพฯ และมีหน่วยงานที่ทำงานกับเด็กอยู่ 2 แห่ง คือ ที่กาญจนบุรี และชุมพร มีเด็กประมาณ 70 คน เป็นเด็กด้อยโอกาสที่รับมาจากมูลนิธิสร้างสรรค์เด็กและมูลนิธิคุ้มครองเด็ก และกรมประชาสงเคราะห์

นอกจากนี้ยังมีอีกกลุ่มที่นำบางส่วนของแนวทางนี้มาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาไทย คือโรงเรียนอมาตยกุล ซึ่งก่อตั้งโดย ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดสอนอนุบาลถึงมัธยมศึกษา

5) **แนวพุทธธรรมประยุกต์** มีอยู่หลายกลุ่มด้วยกัน แต่ละกลุ่มมีทิศทางที่แตกต่างกันไปตามความรู้ความเข้าใจของตน เช่น ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิตร เปิดรับระดับอนุบาลและเริ่มสอนในระดับมัธยมต้น โรงเรียนมีนประสาท สำหรับต่างจังหวัดก็มี เช่น บ้านสวนเด็ก-ชุมชนสายรุ้ง จ.ชัยภูมิ ซึ่งอิสรา คงคารัตนกุล เป็นผู้เริ่มต้น ปัจจุบันมีผู้เข้าร่วมและขยายตัวออกเป็นหลายกลุ่มดำเนินงานด้านต่างๆ รายรอบชุมชนที่ตั้ง

6) **การศึกษามอนเตสซอรี่** ดูเหมือนจะเป็นแนวคิดที่รู้จักกันมาที่สุดในหมู่นักการศึกษาของไทย โรงเรียนที่นำแนวคิดนี้มาใช้อย่างจริงจังคือ โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เปิดตั้งแต่ปี 2527 มีเด็กประมาณ 90 คน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนตามแนวคิดนี้ที่ตั้งเป็นโรงเรียนทางเลือกอีกที่เชียงรายและภูเก็ต

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีสถานดูแลเด็กก่อนวัยเรียนอีกหลายแห่งอ้างว่าใช้แนวทางการศึกษานี้ แต่ในความจริงได้ถูกปรับเปลี่ยนจนไม่เหลือหลักการเดิม

7) **กฤษณมูรติ** เป็นกลุ่มที่ใช้ปรัชญาความคิดขอ ให้ความสำคัญกับอิสรภาพที่แท้ ซึ่งปราศจากพันธนาการทั้งปวง ไม่ให้ความสำคัญกับรูปแบบ พิธีกรรม แต่ให้ความสนใจกับการขบคิด การเฝ้าสังเกต เพื่อความเข้าใจด้วยตนเอง รวมทั้งการสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็นที่นำไปสู่ข้อสรุปทางความคิด ปัจจุบันกลุ่มที่จัดการศึกษาตามแนวคิดนี้ คือโรงเรียนริมแม่น้ำของไพบูลย์ ทีปกร ที่กาญจนบุรี และที่สวนสายน้ำ จ.สงขลา ซึ่งอยู่ในระหว่างการจัดตั้ง

8) **การศึกษาวอลดอร์ฟ** เป็นแนวทางตามดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ชาวออสเตรีย ปัจจุบันมีโรงเรียนวอลดอร์ฟกว่า 600 แห่ง และโรงเรียนอนุบาลนับพันแห่ง ในกว่า 50 ประเทศ สำหรับประเทศไทยมีมูลนิธิวอลดอร์ฟปัญโญทัย ที่จัดการศึกษาตามแนวทางนี้ในระดับอนุบาลถึงประถมศึกษา มาตั้งแต่ปี 2539 มีนักเรียนประมาณ 33 คน นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนไตรทักษะ ศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์วัดศิริพงษ์ธรรมนิมิตร ที่พยายามนำวิธีการบางส่วนไปประยุกต์ใช้ตามเงื่อนไขของตน

9) **โรงเรียนใต้ร่มไม้** เกิดขึ้นโดยสาทร-จินตนา สมพงษ์ สองสามีภรรยาที่ จ.พัทลุง มีลักษณะเป็นโครงการในช่วงวันหยุดสำหรับเด็กทั่วไป ไม่ได้ยึดแนวทางใดเป็นการเฉพาะในการจัดการศึกษา แต่มีแรงบันดาลใจมาจากท่านระพินนาถฐากูรที่มองเห็นว่า การศึกษาคือการพัฒนาคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ และการศึกษาที่สมบูรณ์แบบอยู่ที่การรู้แจ้งถึงสภาวะสูงสุดของการมีชีวิต

ปัจจุบันขยายการดำเนินงานออกไปสู่การให้การศึกษาพ่อแม่ และมีการร่วมมือกับกลุ่มองค์กรการศึกษาทางเลือกอื่นๆ

10) **กลุ่มเด็กรักป่า** ดำเนินงานโดยเข็มทอง โมราษฎร์ และภรรยา ที่จ.สุรินทร์ ตั้งแต่ปี 2532 โดยเริ่มจากการจัดกิจกรรมให้เด็กในวันหยุด บางช่วงก็อาจจะรับเด็กที่จบประถมศึกษา 6 แล้ว มาอยู่ใช้ชีวิตและทำกิจกรรมด้วยกัน แนวคิดของกลุ่มนี้คือใช้ศิลปะและธรรมชาติเป็นสื่อในการเรียนรู้ของเด็ก ปัจจุบันงานส่วนใหญ่ของกลุ่มจะเป็นการจัดกิจกรรมวันหยุดให้เด็กนักเรียนในหมู่บ้าน และจัดค่ายให้กับหน่วยงานด้านเด็กต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

11) **กลุ่มศิลปะการแสดง** กลุ่มนี้จะใช้การแสดงละคร ละครหุ่น เป็นสื่อในการพบปะ หรือเข้าถึงเด็กๆ เพื่อนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ที่ตนอยากจะสื่อให้กับผู้ฟัง เช่น กลุ่มกระจกเงา กลุ่มกะจิดริด เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีโรงเรียนที่มีนวัตกรรมการศึกษาอื่นๆ อีก อาทิ โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนละออ อุทิศ โรงเรียนดรุณสิกขาลัย (e-School) เป็นต้น

2.2.2 กลุ่มพ่อแม่ซึ่งจัดการศึกษาที่บ้าน หรือ Home School

ในระบบ Home School ผู้ปกครองจะเป็นผู้วางพื้นฐานและวิธีการเรียนรู้ให้กับลูกหลานของตน ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่าพ่อแม่ย่อมทำในสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรหลาน พ่อแม่หลายคนก็มีความรู้และประสบการณ์ที่จะเป็นครูให้กับกลุ่มนักเรียนได้ ทั้งนี้ผู้ปกครองอาจจะจัดการศึกษาให้กับลูกของตัวเอง หรือรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อจัดการเรียนการสอนให้กับกลุ่มลูกหลานของสมาชิก

ในกลุ่มของนักเรียน Home School จะมีการเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาใน 2 ลักษณะคือ การสอบเทียบโอน เมื่อเด็กถึงวัยที่จะเข้ารับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เด็กจะทำการสอบวัดผลเทียบโอนเพื่อให้สามารถเข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงได้ และการลงทะเบียนกับโรงเรียน เด็กกลุ่มหนึ่งจะลงทะเบียนเรียนกับทางโรงเรียนไว้ แต่จะไม่เข้ารับการเรียนตามระบบหรือหลักสูตรเช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่นๆ ในโรงเรียน แต่จะต้องมีการวัดผลโดยครูและผู้ปกครองจะวางแนวทางการวัดผลร่วมกันให้สอดคล้องกับหลักสูตรและความมุ่งหวังของหลักสูตร ความสัมพันธ์กับโรงเรียนในรูปแบบนี้ โรงเรียนจะทำหน้าที่เป็นสถานที่เรียนรู้การร่วมสังคม (social interaction) มากกว่าจะเป็นสถานที่เรียน (teaching classroom)

2.2.3 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

(สังเคราะห์เบื้องต้นจากข้อมูลของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก สกว. ดูรายละเอียดในเอกสารผนวก) เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของเอกสารที่นำเสนอนี้

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีอุดมคติในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน เกิดกระบวนการทบทวนความรู้ของกลุ่มภูมิปัญญาของท้องถิ่น แล้วจึงขยายไปยังผู้สนใจคนอื่นๆ รวมทั้งอาจเกิดเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ ด้วย ปัจจุบัน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เกิดจากกระบวนการสรุปบทเรียนของชุมชนเองหรือการพัฒนาโดยองค์กรภายนอก พอจำแนกกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ดังนี้

1) *ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน* ส่วนใหญ่จะเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน อาจมีองค์กรพี่เลี้ยงหรือไม่มีก็ได้ เนื้อหาการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการสืบสานด้านอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาของชุมชน ไม่มีการจัดทำหลักสูตรชัดเจน เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันในเนื้อหาที่สมาชิกสนใจ

จุดแข็งของการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ คือ การสร้างความเข้มแข็งและสร้างความร่วมมือกันของชุมชน เพื่อสร้างพลังจากความภูมิใจและภูมิปัญญาในอดีตเพื่อการยืนอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพึ่งตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทิศทางการพัฒนาการเรียนรู้และการสร้างนวัตกรรมต่อไปขึ้นกับความสามารถในการต่อยอดหรือบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ ดังนั้นปฏิสัมพันธ์กับกระแสสังคมภายนอกจึงเป็นเหมือนกับชุมชนตั้งรับต่อกระแสโลก มากกว่าจะวิเคราะห์และทำการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเข้าใจมิติสังคมภายนอกและกระแสโลกาภิวัตน์ที่

เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างของศูนย์เรียนรู้ในกลุ่มนี้จะพบเห็นได้โดยทั่วไป โดยเฉพาะศูนย์เรียนรู้เพื่อสืบสานอาชีพและศิลปะชุมชน

2) *กลุ่มชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนที่สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ชุมชนจากพลังทางวัฒนธรรมที่มี* พลวัตรการเรียนรู้ในกลุ่มนี้จะมีลักษณะที่เหมือนกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั่วไป ที่เริ่มจากความสนใจที่ร่วมกันของสมาชิกที่มีพื้นฐานมาจากประเด็นปัญหาปากท้อง การดำรงชีวิต หรือการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจให้ลึกไปในบริบททางวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกนอกชุมชน ทำให้เกิดความพยามยามทำความเข้าใจกับการต่อสู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกระแสวัฒนธรรมชุมชนกับกระแส โลกาภิวัตน์ การเรียนรู้ทางเลือกในแบบนี้สมาชิกจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตรที่ชัดเจน มีเนื้อหาหลักสูตรเกี่ยวกับการศึกษาองค์ความรู้ของท้องถิ่นและสืบสานศิลปวัฒนธรรม ขณะเดียวกันมีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่จะมีผลกระทบต่อชุมชน ตัวอย่างของการเรียนรู้ในกลุ่มนี้เช่น มหาวิชชาลัยชุมชนศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย เครือข่ายชุมชนไม้เรียง

3) *โมเดลการเรียนรู้ของชุมชนปฐมอโศก* เป็นอีกรูปแบบของการศึกษาทางเลือก เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพ แต่มีความเชื่อเชิงปรัชญาหรือพันธกิจที่คล้ายกัน เนื่องจากสมาชิกอยู่ร่วมกันโดยพื้นฐานความคิดเชิงนามธรรมและความศรัทธาที่คล้ายคลึงกัน การเรียนรู้ของสมาชิกจึงถูกผูกร้อยร่วมกันและมีลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย ให้อภัยซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจากสมาชิกมีภูมิหลังที่แตกต่าง มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ กระบวนการและเนื้อหาการเรียนรู้จึงมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งมิติด้านศาสนา การบริหารจัดการการพึ่งตนเอง และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น

4) *ศูนย์การเรียนรู้ที่สนับสนุนโดยหน่วยงานภายนอก* มีองค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มบุคคลให้การสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายการศึกษาภาคอีสาน ที่ดำเนินการโดย กป.อพช. ภาคอีสาน สนับสนุนให้เครือข่ายชุมชนมีความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาของท้องถิ่นด้วยศักยภาพของตน มีการประสานงานกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นเพื่อให้เป็นพี่เลี้ยง ช่วยชาวบ้านในการวิเคราะห์ปัญหาให้เป็นระบบ ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา เป็นกลุ่มบุคคลอาสาสมัครจากหลากหลายอาชีพส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่ถูกเอาเปรียบจากสังคม รูปแบบการเรียนรู้มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเสริม มากกว่าจะเป็นการจัดหลักสูตรเนื้อหาการเรียนการสอนที่มีลักษณะประจำ

2.2.4 วิทยาลัยชุมชน (community college)

เป็นระบบการศึกษาทางเลือกอีกประเภทหนึ่งที่จะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เป็นการศึกษาในระดับอนุปริญญาและจัดทำหลักสูตรที่มุ่งตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมทั้งเพิ่มโอกาสในการศึกษาต่อระดับอุดมศึกษา โดยทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมประชาชนที่อยู่ในวัยศึกษาและวัยทำงานให้สามารถเรียนรู้ในลักษณะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้สามารถวัดประเมินผลและสามารถเทียบโอนไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเมื่อผู้เรียนประสงค์และมีความพร้อมจะศึกษาต่อ ในอดีต สถาบันราชภัฏหลายแห่งเกิดขึ้นจากพื้นฐานแนวความคิดที่ให้เป็นวิทยาลัยชุมชน แต่ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องทำให้สถาบันไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้

ปัจจุบัน มีตัวอย่างของวิทยาลัยประชาคมหนองคาย ที่มีอาจารย์ปราโมทย์ นาครทรรพ เป็นผู้อำนวยการ เปิดทำการเรียนการสอนให้กับเด็กที่ด้อยโอกาสในพื้นที่จังหวัดหนองคายและพื้นที่โดยรอบ กลุ่มเด็กที่ต้องการความดูแลพิเศษ

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาทางเลือกอื่นๆ อีกที่จัดทำขึ้นเพื่อกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของเด็กพิการหรือเด็กที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ กลุ่มการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เป็นต้น

2.3 สิ่งที่การศึกษาทางเลือกพยายามเสนอต่อทิศทางการศึกษาไทย

ปรัชญาและแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกได้เกิดขึ้นมานานแล้วในหลายประเทศทั่วโลก สำหรับประเทศไทยเกิดขึ้นมาครั้งแรกที่ชัดเจนที่สุด คือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก และได้มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จัดการศึกษาทางเลือกในหลากหลายแนวคิดและรูปแบบตามมา ซึ่งต้องถือว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกดังกล่าวนั้น เป็น นวัตกรทางสังคม ที่พยายามเสนอสิ่งใหม่ที่เชื่อว่าจะดีกว่าสิ่งเดิม โดยมีความพยายามที่จะเสนอแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อเปลี่ยนทิศทางการศึกษาของไทย ดังนี้

1. การศึกษาทางเลือกพยายามเสนอ **จุดมุ่งหมาย ปรัชญาที่แท้จริง** ของการศึกษาว่าการศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ (ไม่ใช่มองมนุษย์เป็นแค่เพียงต้นทุนของระบบการผลิต)

2. ในเชิงของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ จะต้องเป็นกระบวนการของการศึกษาเรียนรู้ที่อาจจะเรียกว่าบูรณาการอย่างมีความเป็นองค์รวม ทั้งวิทยาการต่างๆ กับวิถีแห่งการดำรงชีวิต

3. การเสริมแรงจูงใจในการศึกษาเรียนรู้ จะไม่ใช้วิธีการให้รางวัล การแข่งขัน แต่จะใช้ความสุขของการเรียนรู้ ใช้ความรู้สึกของการใฝ่รู้ ไปจนถึงว่ายิ่งมีปัญหายิ่งท้าทาย ภาวะแห่งการท้าทาย คือ ภาวะแห่งการที่จะต้องอยากทำให้สิ่งที่เป็นปัญหานั้นให้ได้รับการแก้ไขที่ดีขึ้น และก่อให้เกิดความสุข

4. การวัดประเมินผล การศึกษาทางเลือกพยายามจะนำเสนอการวัดผลประเมินผลที่ไม่ใช่ระบบการสอบ แต่ต้องสามารถวัดดูความเป็นจริงในการพัฒนาตัวเด็ก ที่สำคัญที่สุดต้องเป็นการวัดผลประเมินผลที่นำไปสู่การค้นพบศักยภาพที่เป็นจริงของตัวเด็ก

5. หน่วยงานสังกัด ขององค์กรที่จัดการศึกษาทางเลือก เป็นสิ่งที่การศึกษาทางเลือกคัดค้านมาตลอดว่าไม่ให้การศึกษาทางเลือกอยู่ภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของส่วนกลาง หรืออยู่ภายในการกำกับของรัฐหรือระบบราชการ แต่จะต้องให้การศึกษานั้นเข้าไปอยู่ในมือของพ่อแม่และชุมชน

3. การศึกษาทางเลือก : เส้นทางเดินในอนาคต

สิทธิและการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือภาครัฐตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น ยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนากระบวนการการจัดการศึกษาทางเลือกอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีความยืดหยุ่น ตอบสนองต่อผู้เรียนที่มีความหลากหลาย เป็นต้น แต่ก่อนที่จะได้เดินหน้าต่อไปนั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สนใจเรื่องนี้จะต้องช่วยกันวิเคราะห์เงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ ให้เกิดความชัดเจน เพียงพอที่จะก้าวเดินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เอกสารชิ้นนี้จึงพยายามเสนอประเด็นเพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ร่วมกันต่อไป

3.1 การวิเคราะห์เงื่อนไขเพื่อการพัฒนาการศึกษาทางเลือก

เงื่อนไขภายนอกที่เป็นอุปสรรค

- ปัญหาวิธีคิดของคนในสังคมไทย ที่ไม่กล้าทำในสิ่งที่แตกต่าง และมักรอให้คนอื่นทำจนประสบความสำเร็จก่อนจึงค่อยเข้าร่วม แต่ไม่นิยมร่วมลงมือพัฒนาให้ดีขึ้นร่วมกัน
- แนวคิดเรื่องการแข่งขันเพื่อสถานภาพทางสังคมยังเป็นกระแสที่คนในสังคมยึดมั่นอยู่ ทำให้ไม่กล้ามาร่วมในขบวนการซึ่งไม่เน้นการแข่งขันเพื่อใบปริญญาแม้ว่าอาจจะเห็นด้วย
- สังคมยังมีความเข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกน้อยมากเพราะเป็นแนวคิดใหม่ในสังคมไทย และรูปธรรมของการศึกษาทางเลือกยังไม่ได้ถูกนำเสนอออกสู่สังคมมากนัก

- สถานภาพทางกฎหมายขององค์กรหรือชุมชนที่จัดการศึกษาทางเลือกยังถือว่าเป็นองค์กรเถื่อน แม้แต่ในพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับที่ให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมก็ยังไม่มีคำว่า "การศึกษาทางเลือก"

เงื่อนไขภายนอกที่เป็นโอกาส

- รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้บุตรหลานและบุคคลต่าง ๆ มากที่สุดเท่าที่เคยมีกฎหมายในเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นมา
- ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเปิดโอกาสให้การจัดการศึกษาทางเลือกเป็นไปได้สะดวกมากขึ้น
- โครงสร้างพื้นฐานทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งจัดให้โดยรัฐมีทิศทางลงสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ดาวเทียม เป็นต้น

เงื่อนไขภายในที่เป็นข้อจำกัด

- ในขณะนี้อยู่ในระยะเริ่มต้นที่จะพยายามประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อสามารถสร้างความเข้าใจกับสังคมได้มากขึ้น
- ยังขาดแนวคิดและเครื่องมือในการสื่อสารกับสังคม ถึงประโยชน์ที่แท้จริงของการศึกษาทางเลือกซึ่งเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต
- เนื่องจากการจัดการศึกษาทางเลือกส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะต้องการแก้ปัญหาของเด็ก เยาวชน และชุมชน ทำให้การจัดการศึกษาจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของเด็ก เยาวชน และชุมชน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และทัศนคติ และประกอบไปกับการแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ควบคู่กันไปด้วย ทำให้การจัดการศึกษาทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ
- องค์กรหรือชุมชนที่จัดการศึกษาทางเลือกมีขนาดเล็กตั้งอยู่กระจัดกระจายไปทั่วประเทศ จึงเป็นอุปสรรคต่อการร่วมมือกัน
- ขาดแหล่งทุนและการสนับสนุนจากภาครัฐ สังคม และแหล่งสนับสนุนอื่นๆ
- ขาดแคลนบุคลากรที่มีใจและมีความพร้อม

เงื่อนไขภายในที่เป็นโอกาส

- ศรัทธาและความตั้งใจของผู้จัดการศึกษาทางเลือกซึ่งปรากฏให้เห็นในหลายกรณี จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับผู้ที่ร่วมเดินตามทางสายนี้
- ตัวอย่างของความสำเร็จในการจัดการศึกษาทางเลือกจะเป็นพลังที่ดีของการผลักดันขบวนการต่อไป
- ความตื่นตัวของผู้จัดการศึกษาทางเลือก ที่จะแสวงหาความร่วมมือเป็นเครือข่ายในการพัฒนาเรื่องต่างๆ ร่วมกันมีมากขึ้น

3.2 ประเด็นคำถามเชิงยุทธศาสตร์

ในการกำหนดจุดยืนและข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือกภาคประชาชนและชุมชน ควรมีคำถามหลักดังนี้

- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการสืบสานอาชีพ ภูมิปัญญาและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างไร
- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกการเรียนรู้เพื่อการสืบสานอดีตกับปัจจุบันเพื่อมุ่งสู่อนาคตของเยาวชนได้อย่างไร
- การศึกษาทางเลือกจะช่วยสร้างสะพานเชื่อมให้กับเยาวชนและประชาชนวัยทำงานของท้องถิ่นที่ประสงค์จะเรียนและมีศักยภาพที่จะเรียนต่อระดับสูงขึ้น(อุดมศึกษา)ได้อย่างไร

- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกเพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเป็นองค์ความรู้ของมวลมนุษยชาติ หรือเป็นองค์ความรู้ระดับ world class จากภูมิปัญญาฐานรากหญ้าไทยได้อย่างไร
- การศึกษาทางเลือกจะจัดระบบความสัมพันธ์อย่างไรกับ
  - โรงเรียนที่อยู่ในชุมชน
  - สมาชิกชุมชนและเครือข่ายชุมชน
  - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
  - องค์กรพัฒนาเอกชน
  - สถาบันอุดมศึกษาทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลาง
  - หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาภาครัฐ

3.3 ข้อเสนอในด้านสาระที่ควรบรรจุไว้ในกฎกระทรวง

(ข้อเสนอตามเอกสารร่างรายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือกโดยสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ โดย นพ.พร พันธุ์โอสถ)

กฎกระทรวงควรมีสาระที่จะช่วยเกื้อหนุนต่อการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน เพื่อให้สมกับเจตนารมย์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ดังนี้

1. ให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนในเขตพื้นที่และส่วนกลาง เพื่อดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการ จัดการศึกษาทางเลือกในเขตพื้นที่และส่วนกลาง โดยในเขตที่ยังไม่มีการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือก อาจยังไม่จำเป็นต้องจัดตั้ง แต่ให้จัดตั้งได้เมื่อมีการร้องขอจากชุมชน

2. คณะกรรมการศูนย์การเรียนพื้นที่หรือส่วนกลาง อาจจะมีลักษณะไตรภาคี และจะต้องประกอบด้วยผู้แทนของบุคคล ครอบครัว ชุมชน หรือองค์กรเอกชนที่จัดการศึกษาทางเลือก ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 12 ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาทางเลือกอีกจำนวนหนึ่ง

3. สถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียน ต้องเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร จำนวนเด็กที่เข้ารับการศึกษาทุกระดับรวมกัน (ปฐมวัย 3 ปี และการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี รวมเป็น 15 ชั้นเรียน) ต้องไม่เกิน 450 คนใน กทม. และไม่เกิน 250 คนในเขตพื้นที่อื่น

ทั้งนี้หลักเกณฑ์ในการคำนวณมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า จำนวนนักเรียนต่อชั้นเรียนของศูนย์การเรียนควรจะไม่เกินห้องละ 30 คน และศูนย์การเรียนที่ใหญ่ที่สุด ไม่ควรมีเด็กมากเกินกว่าชั้นเรียนละ 1 ห้อง

4. การยื่นขอจัดตั้งศูนย์การเรียน ให้ยื่นจดทะเบียนต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

5. ข้อกำหนดเกี่ยวกับอาคารสถานที่และพื้นที่ใช้สอย ให้ดูจากจำนวนเด็กนักเรียน โดยคิดเป็นสัดส่วนพื้นที่ต่อคน

6. ให้มีคณะกรรมการประจำศูนย์การเรียน ซึ่งประกอบไปด้วยผู้แทนครู ผู้แทนผู้ปกครอง และผู้ทรงคุณวุฒิ (ยกเว้นศูนย์การเรียนขนาดเล็กในครอบครัว)

7. ให้ศูนย์การเรียนมีอำนาจออกใบรับรองจบการศึกษาให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษา ที่ผ่านการทดสอบตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การทดสอบในระหว่างที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับให้เป็นวิจารณญาณของแต่ละศูนย์การเรียน หากในระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว มีการโยกย้ายสถานศึกษาของผู้รับการศึกษา สถานศึกษาแต่ละแห่งอาจจะดำเนินการทดสอบตามที่เห็นสมควรได้

8. ในกรณีที่ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กในปกครองได้รับการศึกษาต่ำกว่ามาตรฐาน จนอาจเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตในอนาคต อาจจะร้องขอต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนเขตพื้นที่รับผิดชอบ ให้จัดการทดสอบเทียบมาตรฐานได้

สำหรับผู้ปกครองบางรายที่ไม่ประสงค์ให้เด็กของตนศึกษาต่อในศูนย์การเรียน สามารถจะนำเด็กเข้ารับการศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ โดยสถานศึกษาของรัฐอาจจะทำการทดสอบความรู้ความสามารถของเด็ก เพื่อจัดเข้าชั้นเรียนตามที่เห็นสมควร

9. การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่ศูนย์การเรียน ให้คิดคำนวณเป็นรายหัว ในอัตราไม่ต่ำกว่าการสนับสนุนที่รัฐให้ต่อสถานศึกษาตามมาตรา 18(1) และ(2)

10. การสนับสนุนด้านงบประมาณ จะต้องไม่เป็นเหตุให้รัฐเข้าแทรกแซง การจัดการเรียนการสอน จนศูนย์การเรียนสูญเสียคุณลักษณะของความเป็นสถานศึกษาทางเลือก

11. การรับการสนับสนุนด้านงบประมาณของศูนย์การเรียน ให้เป็นไปตามความสมัครใจของศูนย์การเรียนแต่ละแห่ง

<u>เอกสารประกอบการเรียบเรียง</u>

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
2. ปฏิรูปการศึกษา : ก้าวอย่างมั่นใจ
   (ศูนย์ปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ 2544)
3. รายงานการศึกษาเบื้องต้น การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย
   (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สำนักนายกรัฐมนตรี)
4. ปฏิรูปการศึกษาไทย...ในมุมประชาชน
   (สำนักงานปฏิรูปการศึกษา-สปศ.)
5. รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การศึกษาทางเลือก : การศึกษา คือ วิถีชีวิต
   (กลุ่มงานปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ)
6. รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือกโดยสถานศึกษารูปแบบต่าง ๆ โดย นพ.พร พันธุ์โอสถ
7. รายงานการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ในกรอบภารกิจของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา
   (กลุ่มงานกฎหมาย สำนักงานปฏิรูปการศึกษา)
8. เอกสารเบื้องต้นของงานวิจัยในโครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ โดย คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์
9. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ : โครงการตัวอย่างเพื่อการศึกษาดูงาน กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

ส่วนที่ 2 : แนวทางการการจัดการศึกษา "ศูนย์การเรียน"

1. ความเป็นมา

โดย คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

ที่ผ่านมาในเรื่องการศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นกระแสของการปฏิรูประบบการศึกษาที่มีมาก่อนรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ต่อมาจึงมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ออกตามมา แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนเกิดขึ้นว่า **กระบวนการเรียนรู้ของฐานรากที่จัดกันขึ้นโดยชาวบ้าน** เช่น ศูนย์การเรียนนอกระบบ กศน. มหาวิชชาลัยชาวบ้าน เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีหลากหลายมิติ หลายกิจกรรม และมีลักษณะจิ๋วแต่แจ๋ว แต่กระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศนั้น **ไม่ได้อยู่ในสายตาของรัฐเท่าที่ควร** จึงเกิดคำถามว่า แหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านตามกระแสการปฏิรูปนี้ มีนวัตกรรมอย่างไรและจะเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบได้อย่างไร

"คำถามต่อมา คือ แหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ที่อยู่นอกสายตารัฐนั้น **จะจัดความสัมพันธ์ในแง่กฎหมายอย่างไรกับรัฐ** ตลอดจนความไม่ชัดเจนอีกหลายๆ ประเด็น "การจัดการศึกษาระหว่างการจัดโดยรัฐ" และ "การจัดโดยภาคประชาชน" นั้น พิจารณาได้ใน 3 มิติ คือ

(1) **มิติผู้ทำหน้าที่จัดการศึกษา** พิจารณาจาก พรบ. ได้เปิดให้ผู้มีสิทธิจัดการศึกษาขยายวงออกไปมากขึ้น เช่น บุคคล องค์กรเอกชน สถานประกอบการ เป็นต้น

(2) **มิติด้านเป้าหมาย** ถ้าพิจารณาถึงเป้าหมายสุดท้ายของการจัดการศึกษาคงไม่แตกต่างกัน คือ ต้องการความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจริยธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หรือ เรียกว่า เก่ง ดี มีสุข ทั้งกายและใจ

(3) **มิติด้านรูปแบบ** สิ่งนี้ต่างหากที่จะเป็นตัวชี้ขาดความแตกต่าง โดยหากพิจารณาตาม พรบ. ใน มาตรา 15 จะแยกให้เห็นว่าการจัดการศึกษามีอยู่ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ดังนั้น หากเราจะนำแหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ที่จัดโดยภาคประชาชนมาเทียบเคียงก็จะเข้าได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ แต่ปัญหาคือ **จะใช้มาตราไหน กับอะไรบ้าง** ซึ่งยังไม่มีความชัดเจน เรากำลังทำ**วิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้**ในเนื้อหาและรูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกโดยภาคประชาชน และเมื่อเราได้ข้อเท็จจริงมาแล้วต่อไปรัฐจะมองความสัมพันธ์เหล่านี้อย่างไร จะเป็นประโยชน์ต่อการยกร่างกฎกระทรวงให้เข้ามาหนุนเสริมได้อย่างไรภายใต้ธรรมชาติของพวกเราที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างเช่น อาจจะต้องจัดองค์กรกันใหม่ (Self organizing) เพื่อให้เชื่อมต่อกับทรัพยากรของรัฐได้ เป็นต้น ทั้งนี้ประโยชน์ของการจัดสัมมนาในครั้งนี้ ได้แก่

- **ด้านรัฐ** เช่น สกศ. ถ้าจะมีการออกกฎ กติกา ต่างๆ ก็จะได้นำข้อมูล และความเข้าใจที่ถูกต้องไปเชื่อมโยงกับกติกาของรัฐ และอาจจะมาดูร่วมกันว่า ยังมีอะไรที่ต้องทำร่วมกัน
- **ด้านโครงการวิจัย** ของคุณสุชาดา ก็จะได้นำข้อมูลไปดำเนินการต่อ
- **ด้าน สกว. และนักวิจัย** จะได้ส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และเสริมกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. ภาพรวมของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์

โดย คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์

ในฐานะหัวหน้าคณะวิจัยโครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ภายใต้การสนับสนุนการวิจัยของ สกว. ได้นำเสนอเนื้อหาใน 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อขบวนการชาวบ้าน

(1) การเคลื่อนไหวเรื่อง รัฐธรรมนูญ 2540 ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนทุกระดับ และทำให้เกิดพื้นที่ใหม่สำหรับกระบวนการพัฒนาของคนฐานล่าง

(2) ทรัพยากร ไหลลงสู่ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลและกระแสการปฏิรูปในเรื่องต่างๆ ได้แก่ นโยบายประชานิยม กองทุนหมู่บ้าน การกระจายอำนาจ การปฏิรูปสุขภาพ การปฏิรูปสื่อ การปฏิรูปการศึกษา การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้น

(1) เกิดกลุ่มที่อ้างอิงได้มากกว่า **60,000 กลุ่ม** (ข้อมูลจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน-พอช.) ที่มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ทำให้กระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านโดยรวมสูงขึ้น

(2) เกิดการยกระดับความร่วมมือ การเรียนรู้ ที่ข้ามพื้นที่ ข้ามข่าย ข้ามประเด็น เกิดเป็น **"การเคลื่อนไหวภาค ประชาชน"** (People movement) ที่มีการยกระดับใน 4 ด้าน คือ

- ด้านพื้นที่ มีการเรียนรู้ร่วมกันโดยไม่ยึดติดกับพื้นที่
- ด้านการวิจัยสร้างองค์ความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้ขบวนการเข้มแข็งยิ่งขึ้น
- ด้านการจัดองค์กร (Self organizing) ทั้งในระดับภูมิภาค และข้ามภูมิภาค
- ด้านนโยบาย เกิดการขับเคลื่อนเพื่อผลักดันนโยบายรัฐ เพื่อให้กฎหมายเปิดช่องให้ดำเนินการได้

2. ลักษณะการจัดการเรียนรู้

ในระหว่างกระบวนการวิจัย คณะวิจัยฯ ก็ได้ค้นพบลักษณะการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ลักษณะ (setting) ด้วยกัน ได้แก่

(1) **การศึกษาทางเลือกผ่านแหล่งเรียนรู้** ผ่านกลไกที่มีอยู่แล้ว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร เว็บไซต์ที่มี เนื้อหาดีๆ เป็นต้น

(2) **การศึกษาทางเลือกโดยครอบครัว** จากการสำรวจพบว่ามีหลายครอบครัวที่จัดการศึกษาให้บุตรหลานเอง แต่บางครอบครัวมีการจัดการศึกษาให้โดยไม่รู้ตัว

(3) **การศึกษาทางเลือกอิงระบบรัฐ** พบว่า มีโรงเรียนในสังกัด สปจ. สปก. จำนวนไม่น้อย ที่สร้างเนื้อหาหลักสูตร ให้สอดคล้องกับเด็ก ซึ่งมีลักษณะการเรียนที่เด็กเป็นศูนย์กลางก่อนที่จะมีกระแสเรื่องนี้ด้วยซ้ำ

(4) **การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา** พบว่าในหลายโรงเรียนเปิดให้ปราชญ์ชาวบ้านเข้าไปสอน แต่ จำนวนมากที่สอนโดยไม่ได้รับการสนับสนุน บางทีก็เก็บค่าเล่าเรียนเพิ่ม

(5) **การศึกษาทางเลือก สถาบันนอกภาครัฐ** เป็นการจัดการศึกษาที่มีแบบแผน คล้ายรัฐ แต่ก็ยังไม่ค่อย ได้รับการยอมรับ เช่น สถาบันพัฒนาการเกษตร มหาวิชชาลัย โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เป็นต้น

(6) **การศึกษาทางเลือกสายศาสนาปฏิบัติธรรม** เช่น สันติอโศกที่ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสู้กับกระแสบริโภคนิยม มีหลักสูตรเป็นของตัวเอง อาจจะไม่ใช่วิชาการแบบการศึกษาในระบบ แต่เป็นองค์ความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง

(7) **การศึกษาทางเลือกผ่านกิจกรรม** พบว่ามีเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่มากมาย จากแบบสอบถามที่ตอบกลับมาพบว่า ได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่เข้าร่วม สามารถเรียงลำดับความมากจากปริมาณและนัยสำคัญได้ดังนี้

- การพัฒนาอาชีพ
- ออมทรัพย์สวัสดิการ
- ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
- วัฒนธรรม ภูมิปัญญา การศึกษา
- สิทธิชุมชน ประชาสังคม
- สาธารณประโยชน์

เปรียบเทียบฐานคิดแบบการศึกษากระแสหลัก กับ ฐานการคิดแบบการศึกษาทางเลือก

การศึกษากระแสหลัก	**การศึกษาทางเลือก**
พ.ร.บ. 2542 แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ - การศึกษาในระบบ - การศึกษานอกระบบ - การศึกษาตามอัธยาศัย มาตรา 8 – เน้นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน - ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา - มีการพัฒนาสาระ/กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง	มีความหลากหลาย ไม่ยึดติดรูปแบบ สัมพันธ์กับชีวิตจริง เน้นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตัวเอง-ชุมชน-สังคม
ฐานคิด **- เน้นการแข่งขัน**	ฐานคิด **- ยืดหยุ่น**
เน้นระบบโรงเรียน	กระจายอำนาจ (มีส่วนร่วม)
Content based	Problem based

<u>ความคาดหวังหลังจากเก็บข้อมูล</u>

เมื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจากการจัดเวที การประชุมกลุ่มย่อย หรืออื่นๆ ตามวิธีการของแต่ละภาคได้แล้วนั้น จะนำข้อมูลมาพิจารณาในด้านต่างๆ ดังนี้

- รูปแบบการจัดกลุ่มและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น
- เนื้อหาหลักสูตร
- รูปแบบกระบวนการ
- เครื่องมือและการวัดผล

หลังจากนั้นจะจัดทำเป็นฐานข้อมูลรายชื่อและบทคัดย่อ ประมาณ 200 รายชื่อที่อ้างอิงได้ ซึ่งโครงการนี้จะแล้วเสร็จภายในเดือนเมษายน 2546

3. กรณีศึกษา "การศึกษาทางเลือก"

กรณีที่ 1 โรงเรียนชุมชนอีสาน

วิทยากรโดย : ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

<u>ปรัชญาและแนวคิด</u>

"โรงเรียนชุมชนอีสาน คือ ยาขมหม้อใหญ่ที่ก่อการเพื่อรักษาไข้ใจของคนอีสาน

เราจะอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานชี้นำ

เราจะอาศัยข้อชี้แนะจากผู้อาวุโส เป็นส่วนสร้างเสริมความคิด

เราจะอาศัยเทคนิคจากนักวิชาการ เป็นส่วนสร้างเสริมความรู้

เราจะอาศัยสำนึกใหม่ของพวกเรา เป็นฐานปฏิบัติการ

เราจะเอาการนอนหลับฝันดี เป็นตัวชี้วัด"

<u>การขยายเครือข่าย</u>

"ต่อมาเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี จัดตั้งโครงการ **วปอ.ภาคประชาชน**

วปอ. หมายถึง วิทยากรกระบวนการป้องกันความอดอยากยากแค้นของคนอีสาน

มี **เป้าหมาย** ว่าจะเติมภูมิคุ้มกันลงในสติปัญญาของคนอีสานให้ได้ 1 ล้านครอบครัว ภายใน 18 ปี ต้องการจิตสำนึกที่หาญกล้ามาพึ่งพาตัวเองและกันเองให้มากที่สุด ด้วยกระบวนการเรียนรู้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ ให้เกิดการเรียนรู้ความจริง เพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง"

"และเมื่อเร็วๆ นี้ได้เปิด **มหาวิชชาลัยไทอีสานคืนถิ่น** เพื่อหาทางเอาลูกหลานกลับคืนสู่ท้องถิ่น"

<u>วิชาที่เปิดสอน</u>

วิชากลับบ้านเถอะลูก

วิชาความรู้ที่จะอยู่ในชนบท

วิชาออกแบบชีวิต

วิชาการสร้างงานแทนการเรียนวิชาหางานทำ

วิชาสร้างเสริมทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวิต

วิชาบริหารสังคมชนบทให้รู้เท่าทันภายนอก

วิชาพึ่งตนเอง

วิชาพึ่งพากันเอง

วิชาจัดการปัญหาด้วยตนเอง

วิชาเลิกกระจองอแง

วิชาไม่โง่เอาเท่าไหร่

วิชาจะอมทุกข์หรืออมยิ้ม

วิชาจะไซโยทำไมต้องรอลีโอ

วิชาหัวใจเสริมใยเหล็ก

วิชาธรรมะกับธรรมชาติ

วิชาเรียนจนเข้าโลง

วิชาน้ำตาหรือจะแก้ปัญหาใจ

วิชาไม่มีงานอะไรเหมาะกับคนขี้เกียจ

<u>วิชาสายสามัญ</u>

วิชาคอมพิวเตอร์

วิชาระบบสารสนเทศ

วิชาวิทยาศาสตร์สายพันธุ์ไทย

วิชาภาษาต่างประเทศ

วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์

วิชาภาษาไทย

วิชาเลือกตามอัธยาศัย

นอกจากนี้ในหลายๆ ครั้งจะจัดเป็นค่ายการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ

ยุทธศาสตร์

"ต้นไม้จะต้องคืนสู่ไร่นา
ปู่ปลาจะต้องคืนหนองน้ำ
ความชอบธรรมต้องคืนประชาชน
สมัชชาคนจนจะคืนถิ่น"

นโยบาย

"ถึงฝันดีก็อย่าตีเป็นเลขหวย
เร่งปลูกกล้วย ปลูกป่าภักษาหาร
เลี้ยงหมู ไก่ ปลา อย่าช้านาน
ชวนแม่บ้านจู๋จี๋อยู่ที่นา"

กรณีที่ 2 บ้านเรียนดวงตะวัน จ.ขอนแก่น
วิทยากร : นายแพทย์เกรียงศักดิ์ ลาภจตุรพิธ

ความเป็นมา

บ้านเรียนดวงตะวันเริ่มต้นมาจากครอบครัวลาภจตุรพิธ ซึ่งมีบุตร 2 คน คือ

1. น้องไอซ์ ขณะนี้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีปัญหาคือ เป็นเด็กที่สมาธิสั้นและเป็น LD (Learning difference) เช่น อ่านหนังสือกลับหัว
2. น้องเทียม เรียนอยู่ชั้นอนุบาล 1 มีปัญหาคือ เกิดอาการซึมเศร้าเมื่อพบครูที่โรงเรียน

เมื่อเป็นเช่นนี้ครอบครัวลาภจตุรพิธ จึงตัดสินใจจัดการเรียนการสอนเอง แต่เป็นลักษณะที่พ่อแม่จัดให้มีครูมาสอนที่บ้านแทน ผลปรากฏว่าน้องไอซ์มีพัฒนาการที่ดีขึ้น เพียง 1 เทอมผ่านไป ก็สามารถสอบข้อสอบของโรงเรียนที่ไปขอความร่วมมือ ได้คะแนนทุกวิชาอยู่ในระดับปานกลางของห้อง มีเพียงวิชาเดียวที่ได้อันดับสุดท้าย

บ้านเรียนดวงตะวันยังได้เปิดรับเด็กจากครอบครัวอื่นให้มาเรียนร่วมกันอีกด้วย

จุดมุ่งหมายการเรียนของเด็ก

เริ่มต้นจากแนววอล์ลดอฟ (คนเต็มคน) แล้วปรับมาเป็นแนวพุทธ (เป็นชาวพุทธที่ดี โดยใช้มรรค 8 เป็นตัวตั้ง) เพื่อสร้างจุดมุ่งหมายสุดท้ายคือความเป็นเลิศ

วิธีการดำเนินงาน

เมื่อเริ่มตกผลึกทางความคิดก็ประกาศหาบุคลากร คือ ครู ผ่านทางวิทยุ เมื่อได้มาแล้วก็คัดเลือกและจัดฝึกอบรบให้ ขณะเดียวกันก็หานักเรียนมาเรียนเพิ่ม เมื่อพร้อมจึงเปิดเป็นบ้านเรียนดวงตะวัน ปัจจุบันมีนักเรียนระดับชั้นประถม 2 คน ระดับอนุบาล 3 คน และเด็กเล็ก 2 คน

สิ่งที่บ้านเรียนดวงตะวันจะต้องทำด้วยคือ จัดทำกรอบการวางแผนทางการเงิน และขยายแนวคิดให้กับ อบต.

การประเมินผล

- ตามวัตถุประสงค์

- ตามสภาพความเป็นจริง
- ตามเสียงสะท้อนของพ่อแม่
- ตามผลงานของเด็ก

กรณีที่ 3 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
วิทยากร : คุณเดชา เปรมฤดีเลิศ

ประสบการณ์ 20 ปี ของเอ็นจีโอไทย

ในช่วง 10 ปีแรกในการทำงานของเอ็นจีโอ ใช้วิธีการทำงานแบบแนวราบตามแนวทางของอาจารย์ป๋วย เพราะเห็นว่าชาวนาถูกเอาเปรียบและไม่มีโอกาส พอราวปี พ.ศ. 2533–34–35 เริ่มเป็นแนวดิ่งนิดหน่อย เพราะเริ่มเห็นการแย่งชิงทรัพยากรโดยภาครัฐและทุน เอ็นจีโอและชาวบ้านจึงรวมตัวกันสะสมความรู้และเจรจากับภาครัฐ กรณีของลำน้ำมูลที่เกิดการทำลายวิถีชีวิตชาวประมง เราจึงเข้าไปจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ ก็เรียกว่าเป็นแนวดิ่งนิดหน่อยเพื่อที่จะบอกกับรัฐ พอปี พ.ศ. 2537–2538 เห็นว่าต้องทำงานกับคนในเมืองมากขึ้น เป็น Public Communication

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เป็นโครงการเล็กๆ ที่ทำงานกับโรงเรียนโดยตรง ประมาณเกือบ 10 โรงเรียนที่อยู่ในเมือง มีนักเรียนบางส่วนที่เรียนจบไปแล้วก็กลับมาช่วยเป็นอาสาสมัคร แบบพี่กับน้อง ต่อมาเมื่อมีเพื่อนเราได้เป็นเทศมนตรีก็ชวนเราไปทำให้กับโรงเรียนเทศบาล ก็จะเลือกเฉพาะโรงเรียนที่ตั้งใจแล้วรับแนวคิดไปดำเนินการโดยครูและนักเรียนกันเองและร่วมกันกับโครงการ ไม่ใช่ให้โครงการไปทำให้

เราถือว่ากระบวนการเหล่านี้รวมถึงการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน การเข้าใจของชาวบ้านว่าเขามีศักยภาพดูแลลำน้ำมูลได้ เป็นเรื่องการศึกษาแม้ว่าจะไม่ใช่โดยตรงก็ตาม ซึ่งเป็น **กระบวนการเรียนรู้ที่เอาฐานปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem base)**

วิธีการทำงาน

- ทำงานกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านทำกันเอง
- ทำงานกับโรงเรียน ให้ครูและนักเรียนทำกันเอง

กรณีที่ 4 โครงการ "budpage.com"
วิทยากร : คุณอิศรา สุคงคารัตนกุล

ความเป็นมา

เริ่มต้นจากการที่เห็นคนมีความทุกข์ คนคิดฆ่าตัวตาย สนใจแต่เรื่องส่วนตัวและวัตถุ สังคมมีแต่อบายมุข วิกฤตสถาบันสงฆ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงเกิดความคิดว่าต้องการจะฟื้นฟูสภาพสังคมที่ดีขึ้นมา จึงเสนอให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของพุทธศาสนา และให้เห็นมิติทางสังคม ให้มองเห็นสุขภาวะของสังคม และรู้ว่าโครงสร้างของสังคมอะไรที่ทำให้เราเกิดทุกข์

<u>วัตถุประสงค์</u>

1. ให้หลักธรรมและด้วยภาษาของเขาเอง
2. แนะวิธีแก้ปัญหาชีวิตของเขาเอง เพื่อนำไปสู่ความศรัทธาในหลักธรรมทางศาสนา

<u>เนื้อหา</u>

- จะนำเสนอหลักธรรมที่ใช้ได้กับชีวิตประจำวัน
- มีธรรมะจากข่าว โดยนำความคิดดีๆ ของคนในข่าวมาเทียบให้เห็น

<u>วิธีการ</u>

- ตอบปัญหาชีวิต แบบปุจฉา วิปัสสนา
- ตั้งคำถามท้าทายให้ตอบกัน
- สร้างบทความที่ขัดแย้งให้คิด และถามตอบอย่างมีเหตุผล

<u>ผลการดำเนินงาน</u>

- มีผู้เข้าชมเว็บวันละประมาณ 200–300 คน บางวันมากถึง 800 คน
- มีเสียงสะท้อนว่า จะฆ่าตัวตายก็เปลี่ยนใจ หรือ บางคนก็มีศรัทธาจะออกบวช
- สมาชิกจดหมายข่าว 10,000 คน

<u>กลุ่มเป้าหมาย</u>

จากการตรวจสอบผู้เข้ามาเยี่ยมชมเว็บ ปรากฏว่าเป็นคนช่วงอายุ 20–30 ปีสูงที่สุด

<u>กิจกรรมในอนาคต</u>

จะเพิ่มเนื้อหาที่เห็นมิติทางสังคม เพื่อที่จะให้คนชั้นกลางเข้าใจคนจนมากขึ้น

กรณีที่ 5 โรงเรียนชาวนา จ.น่าน

วิทยากร : คุณสำรวย ผัดผล

<u>ความเป็นมา</u>

ปัญหาของเกษตรกรที่ไม่มีทางออก ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีและระบบตลาดที่ไม่เป็นธรรม ทำให้ชาวนาไม่เป็นอิสระ จึงมีการทำกิจกรรมต่างๆ มากมาย แต่พบว่า การเปลี่ยนวิธีคิดของคนเป็นเรื่องยาก จึงต้องมาสร้างคนจากการศึกษา และสัมพันธ์กับสิ่งที่เขาทำอยู่แล้ว คือ อาชีพเกษตร โดยให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย จึงได้บทสรุปว่าต้องมี "โรงเรียนชาวนา"

<u>กลุ่มเป้าหมาย</u>

- นักเรียนไม่เกิน 30 คน/ รุ่น/ ชุมชน ปัจจุบันมี 4 ชุมชน
- อายุของนักเรียน อยู่ในช่วง 20–60 ปีหลักการและแนวคิดผสมผสานองค์ความรู้ 2 ส่วนเข้าด้วยกัน คือ **องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่** (เช่นการคัดเลือกสายพันธุ์ การปรับปรุงพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) กับ **ภูมิปัญญาพื้นบ้าน** (เช่น ความเชื่อ การอนุรักษ์) โดยผ่าน **กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม**

<u>กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม</u>

เป็นเทคนิคการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่เริ่มจากการกำหนดความคาดหวัง กำหนดวัตถุประสงค์ วางแผน/ออกแบบกระบวนการ (เนื้อหา วิธีการ หลักสูตร) จัดกระบวนการ จัดปรับกระบวนการ ประเมินผลระหว่างและสิ้นสุดกระบวนการ ติดตามผล ประเมินผล

<u>การดำเนินงาน</u>

ขั้นเตรียมงาน ได้แก่ ประสานชุมชน เก็บข้อมูลพื้นฐาน อบรมผู้นำเกษตรกร คัดเลือกแปลงทดลอง เตรียมเมล็ดพันธุ์ และอุปกรณ์การเรียนรู้

ขั้นปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาในแปลงทดลอง การศึกษาระบบนิเวศเกษตร องค์ความรู้/แบบฝึกหัด

ขั้นประเมินผล/ วางแผนงาน ได้แก่ จัดงานวันเกษตรกร การประเมินเกษตรกร การประเมินอาสาสมัคร การวางแผนงานอนาคต

กรณีที่ 6 โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

วิทยากร : คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

<u>ความเป็นมา</u>

สืบเนื่องมาจากการจัดงาน "สืบสานล้านนา" ประจำเดือนเมษายนของทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี 2540 เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่พบว่าไม่สามารถก่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความต่อเนื่องและหลากหลายได้ ดังนั้นโครงการ "โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา" จึงเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย

<u>วัตถุประสงค์</u>

1. เพื่อรวบรวมผู้รู้ พ่อครู แม่ครู ช่างพื้นบ้านในแขนงต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนล้านนา
2. ศึกษารวบรวมข้อมูล องค์ความรู้พื้นบ้านในรูปของตำราให้คนรุ่นใหม่ศึกษาได้
3. จัดทำหลักสูตรและจัดอบรมระยะสั้น
4. เผยแพร่ให้ความรู้แก่สาธารณชนเพื่อให้เห็นความสำคัญของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ประสานเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

<u>โครงสร้างกิจกรรม</u>

แยกได้เป็น 4 ส่วนหลัก ดังนี้

1. *การเรียนรู้ภูมิปัญญาของเยาวชน* โดยจัดให้มีการเรียนรู้ทั้งที่โฮงเฮียน ที่สถาบันการศึกษา ที่บ้านพ่อครู แม่ครู และค่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา

2. *สถาบันวิชาการพื้นบ้านล้านนา* ได้มีกลุ่มนักวิชาการจัดทำตำราภูมิปัญญา ทำสื่อภูมิปัญญา (เทป วีซีดี ฯลฯ) และสืบสานเสวนา

3. *สนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญา* เช่น เครือข่ายพ่อครูแม่ครู ชมรมใบลาน ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ ชมรมฟื้นฟูกวีล้านนา ชมรมกาดหมั้ว เครือข่ายอาสาสมัครวัฒนธรรม ชุมชนคนรักป่า เครือข่ายหมอเมือง ฯลฯ

4. *โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือกภาคเหนือ* ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาโดยภาคประชาชน

การคิดค่าเล่าเรียน

เดิมคิดเป็นค่าไหว้ครู เช่น 12 บาท 36 บาท แต่ต่อมาขอเป็นคนละ 500 บาท รวมทั้งค่าวัสดุ

ผลที่เกิดขึ้น

พ่อครูแม่ครูที่เคยไปสอนตามโรงเรียน ก็เริ่มมีความมั่นใจ จึงเปิดสอนที่บ้านของตัวเอง หรือที่ยุ้งฉางบ้าง ซึ่งจะทำให้เกิด **จุดเรียนรู้ในชุมชน** มากขึ้น

กรณีที่ 7 โรงเรียนมอนเตสเซอรี่ จ.เชียงราย และโฮมสคูลของ ด.ช.ยิ่ง อายุ 12 ปี

วิทยากร : คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู

แนวความคิด

จากทฤษฎี คนเราได้เรียนรู้จากโรงเรียนเพียง 5 เปอร์เซ็นต์ แต่จดจำได้เพียง 5 เปอร์เซ็นต์ แต่เราเรียนรู้จากชีวิตถึง 95 เปอร์เซ็นต์และสามารถจดจำได้ถึง 100 เปอร์เซ็นต์ "เพราะความทรงจำของมนุษย์เป็นปาฏิหาริย์ ความจริงมนุษย์จำทุกอย่าง แต่ปาฏิหาริย์ คือ โรงเรียนสอนให้เราจำไม่ได้" จึงไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนเพราะโรงเรียนเป็นที่ที่ทำลายความอยากเรียนรู้ของเด็ก และมาจัดการเรียนการสอนที่บ้านเอง

แนวทางการเรียนการสอน

หาข้อมูลจากโฮมสคูลของอเมริกา และเลือกตามแนวทางที่สุดขั้ว คือ เรียนแบบไม่มีหลักสูตร ใช้ความสนใจของเด็กเป็นตัวบอกว่าจะเรียนอะไร ขณะนี้สิ่งที่น้องยิ่งเรียนเป็นประจำ คือ ภาษาอังกฤษที่โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษเอยูเอ เปียโน ทำเว็บเพจ ในทุกๆ วัน ช่วงเช้าพ่อจะเขียนหนังสือ น้องยิ่งจะเลือกบทความที่มีสาระมาอ่าน บ่าย ไปทำซาลาเปาที่ร้านเพื่อนของพ่อ เย็นขี่จักรยาน (ประมาณอาทิตย์ละ 30–40 กม. เพราะอยากหล่อ) หลังทานข้าวเย็นก็ไม่มีโทรทัศน์ให้ดูแต่จะอ่านหนังสือแทน

ความคาดหวัง

1. ต้องไม่ให้มีอะไรมาทำลายความรักในการเรียนรู้ของเด็ก
2. การสร้างวินัยชีวิตของตัวเอง
3. การรู้จักจับประเด็น และวัฒนธรรมการจับประเด็น

ซึ่งถ้าได้ 3 อย่างนี้แล้วเขาอยากจะเข้ามหาวิทยาลัยหรือไม่ ก็แล้วแต่

ตั้งประเด็นปัญหา

การศึกษาในโรงเรียนเน้นเนื้อหา **(Content base)** ถ้าเป็นชาวบ้านก็มีการเรียนรู้จากปัญหาที่เผชิญ **(Problem base)** แต่กรณีน้องยิ่งใช้กระบวนการ **(Process base)**

Joseph Chilton Pearce เขียนเรื่อง Magical Child Magical Parents The Optimum Learning Relationship เขียนว่า มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้ ค้นหาว่าอะไรที่เราเรียนรู้ได้ดีที่สุด ที่เรามั่นใจว่าเราทำได้ดีที่สุด เช่น ทำขนม ทำงานบ้าน การศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นต้น และการเรียนรู้แบบนั้นเรียนรู้ด้วยความรู้สึก แบบไหน ในทางวิทยาศาสตร์บอกว่าความรู้สึกแบบนั้นจะทำให้เราเรียนรู้ได้ง่าย เช่นการเรียนรู้ในอารมณ์ที่ผ่อนคลาย ขี้เล่น แสดงความเป็นตัวตนออกมา

กรณีที่ 8 ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน

วิทยากร : อาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระแส Modernize

ชื่อเดิมของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน คือ ชุมชนสาคลี เป็นชุมชนเล็กๆ ที่ถูกผูกโยงเข้ากับกระแสการทำประเทศให้ทันสมัย พบว่า 40 ปีที่ผ่านมา สิ่งที่ชุมชนเคยมีและเป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านนั้นได้สูญเสียไปใน 3 เรื่องสำคัญ คือ

1. การพึ่งตนเองได้ในเรื่องปัจจัย 4 ซึ่งชาวนาเคยเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง
2. ทรัพยากร ผืนดิน ผืนน้ำ ที่เคยสมบูรณ์ ขณะนี้เหลือแต่ขยะและหนี้สิน
3. สถาบันชุมชน ที่เคยผูกพันกัน ความเป็นชุมชนอ่อนกำลังลง เพราะการแย่งกันแสวงหาเงินตรา แล้วคนในชุมชนส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ได้ เพราะอิทธิพลภายนอกเข้มแข็ง

การรวมพลังต่อสู้ของคนในชุมชน

เมื่อกระแสภายนอกเข้ามาทำลายวิถีชุมชนเช่นนี้ ชุมชนสาคลีก็ได้เกิดมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงขึ้น เช่น ครู พระ ผู้นำชุมชน ได้มาคิดร่วมกันว่าจะชะลอรั้งความล่มสลายของชุมชนได้อย่างไร จึงช่วยกันคิดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเป็นเครื่องมือให้การเรียนรู้แบบชุมชนและสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ใน 7 เรื่อง ดังนี้

1. เกษตรยั่งยืน
2. การแปรรูปสินค้าเกษตร
3. กองทุนชุมชน กลุ่มออมทรัพย์
4. กลุ่มเยาวชนกับวัฒนธรรม
5. กลุ่มพัฒนาไก่พื้นบ้าน
6. แพทย์แผนไทย
7. สื่อชุมชน

กระบวนการ

1. ฐานอยู่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้หันมาเชื่อมั่นศักยภาพของตนเอง เชื่อมโยงประวัติศาสตร์กรุงเก่า ว่าเรามีศักดิ์ศรีแห่งสามัญชนอย่างไร หรือเรียกว่าเป็น "ภูมิปัญญากรุงเก่า"
2. เน้นการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชน เราต้องเป็นตัวละครเอง
3. เชื่อมโยงกิจกรรมเป็นองค์รวม แต่ต้องไม่ใช้คำที่ชาวบ้านฟังแล้วเข้าใจยาก ไม่เช่นนั้นชาวบ้านจะตกอยู่กับ "ทะเลแห่งถ้อยคำ"

กรณีที่ 9 โรงเรียนธรรมชาติม่อนแสงดาว จ.เชียงราย

วิทยากร : คุณประนอม ใจหมั้น

ความเป็นมา

สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชนบทและชุมชนพื้นที่สูงของพี่น้องชนเผ่ามากว่า 10 ปี ได้ค้นพบว่าโครงการต่างๆ ที่ลงไปสู่ชุมชนนั้น เมื่อหมดโครงการกิจกรรมนั้นก็ไม่ได้รับการสานต่อ

เพราะโครงการยังไม่สามารถเปลี่ยนวิธีคิดของคนได้ จึงได้วิเคราะห์กันว่าปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชุมชนจำเป็นที่จะต้องแก้ไขที่ "การศึกษา"

ปรัชญาของโรงเรียน

โรงเรียนธรรมชาติม่อนแสงดาว คือ บ้านและศูนย์การศึกษาทางเลือกตามวิถีธรรมชาติและพึ่งตนเองของเด็กที่ยากจนและด้อยโอกาส มีปรัชญาและจุดมุ่งหมายให้เด็กเคารพธรรมชาติ สืบสานภูมิปัญญา พึ่งพาตนเอง เก่งคิด กล้าทำ มีคุณธรรมชีวิต จิตวิญญาณไท รับใช้สังคม

แนวทางการเรียนการสอน

ม่อนฯ เปิดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 รับเฉพาะเด็กหญิงที่ด้อยโอกาส เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อปัญหาต่างๆ มากที่สุด เนื้อหาหลักสูตรใช้ตามแนวของ กศน. แต่ก็มีปัญหาที่เนื้อหาไม่สอดคล้องกับชนเผ่า และยังมีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาไทยอีกด้วย จึงพยายามเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของชนเผ่านั้นๆ เอง เช่น ด้านกิจกรรมก็จะเน้นงานปักผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า งานเกษตรธรรมชาติ เป็นต้น

กระบวนการที่ยังอยู่ระหว่างดำเนินการ

การปรับความคิดความเข้าใจกับ บุคลากรของ กศน. ที่มาร่วมสอนด้วย เช่น วิธีการสอนจะไม่ต้องมีการเก็บคะแนนได้ไหม หรือปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม เป็นต้น

ความคาดหวังต่อนักเรียน

อยากให้เกิดการรักท้องถิ่น เห็นคุณค่าภูมิปัญญาของเผ่า ไม่คิดว่าตัวเองถูกเหยียดหยาม มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความชื่นชมในศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง และไม่ว่าจะไปเรียนต่อที่ไหนก็ขอให้กลับไปพัฒนาถิ่นตัวเอง

แนวทางการศึกษาต่อของนักเรียน

หลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ถ้าเด็กอยากศึกษาต่อ ก็จะติดต่อกับศูนย์ชาติพันธุ์ฯ ซึ่งจะช่วยเรื่องการสอบเข้าและทุนการศึกษา

กรณีที่ 10 ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา จ.สงขลา

วิทยากร : อาจารย์กรรณิการ์ ปานดำรงค์

ความเป็นมา

เริ่มต้นความคิดจากบุคคลและกลุ่มที่ทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับงานพัฒนามาก่อน โดยเฉพาะครูและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการมีส่วนร่วมของเด็กด้วย ได้วิเคราะห์แล้วเห็นว่าน่าจะมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและให้เกิดผลอย่างแท้จริง จึงรวมกลุ่มกันเป็นศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา

แนวทาง

1. นำเสนอทางเลือกการจัดการเรียนรู้
2. แสดงออกถึงความไม่เพิกเฉยต่อปัญหาสังคม
3. มีสำนึกต่อชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้

มีความหลากหลายทั้งเนื้อหาประเด็น เช่น เรื่องทรัพยากร การสร้างเสริมภูมิปัญญา/วัฒนธรรม ปัญหา ชุมชน อาชีพ และมีความหลากหลายในด้านรูปแบบ เช่น การสอนรายวิชาในห้องเรียน การจัดค่ายศึกษา การรณรงค์ การจัดทำสื่อ และเวทีแลกเปลี่ยน เป็นต้น

ปัจจัยสนับสนุนประการหนึ่งในการเรียนรู้ คือ ในชุมชนต่างๆ จะมีแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้เด็กได้เข้าไปสัมผัสกับของจริง ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของเด็กเอง และเป็นไปอย่างมีส่วนร่วม มีชีวิตชีวา

<u>ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น</u>

1. ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านถึงองค์ความรู้ที่ตัวเองมี
2. ปรับทัศนคติของครูที่คิดว่าตัวเองรู้ทุกเรื่อง
3. ช่วยเสริมพลังการต่อสู้ของชาวบ้านในด้านเอกสารข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจ ทำให้ชาวบ้านมั่นใจเพราะมีเอกสารยืนยันกับภาครัฐถึงทรัพยากรในชุมชนที่ต้องช่วยกันรักษาไว้ ถือเป็นกลไกการเรียนรู้ของเด็กที่ตอบสนองชุมชน

<u>การขยายผล</u>

ได้ขยายความร่วมมือไปยังโรงเรียนในระดับประถม มัธยม และมหาวิทยาลัย รวมทั้งสิ้นประมาณ 23 แห่ง และมีครูที่ร่วมทำงานด้วยประมาณ 30 คน

มีบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกับโรงเรียนว่า บางกิจกรรมเคลื่อนตัวไปได้เร็ว บางตัวติดที่โครงสร้าง จึงทำให้พลเมืองเด็กจะต้องเคลื่อนไหวให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างด้วย

กรณีที่ 11 โรงเรียนใต้ร่มไม้ จ.พัทลุง

วิทยากร : คุณสาทร สมพงษ์

<u>เจตนารมณ์</u>

ต้องการให้เด็กมีความรักที่จะเรียน มีความสุข และค้นพบศักยภาพของตัวเอง

<u>วัตถุประสงค์</u>

1. สร้างองค์รวมของชีวิต
2. ประสานกับฝ่ายต่างๆ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้

<u>กลุ่มเป้าหมาย</u>

เริ่มต้นจากระดับหมู่บ้านเล็กๆ ในจังหวัดสงขลา ต่อมาขยายไปถึงโรงเรียน 9–10 แห่งในจังหวัดพัทลุง และปัจจุบันร่วมกับภาคีขยายไปถึง 4 จังหวัดภาคใต้ นักเรียนรุ่นแรกๆ เรียนจบมหาวิทยาลัย 1-2 ปีแล้ว และบางคนกลับมาเป็นอาสาสมัคร

<u>เนื้อหา-หลักสูตร</u>

1. สถานการณ์ (อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นวัตกรรมทางการศึกษา และภูมิปัญญา)
2. ความสนใจ เช่น ศิลปะ วรรณกรรม จิตใจ
3. การค้นหา-ค้นพบสิ่งที่รักและทำอย่างจริงจัง
4. ปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ศิลปการดำเนินชีวิต สุขภาพองค์รวม เกษตรยั่งยืน

<u>รูปแบบ-กระบวนการเรียนรู้</u>

ประกอบด้วยหลาหลายรูปแบบ เช่น ค่ายการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การเสวนา วาทะพิจารณ์ การทำงานศิลปะ การภาวนา และห้องสมุด

<u>กระบวนการที่สำคัญ</u>

1. มีส่วนร่วมในการคิด
2. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

3. มีส่วนร่วมในการลงมือทำ

การวัดผล

- ความเป็นตัวของตัวเอง
- ความคิดสร้างสรรค์ในชีวิต-สังคม
- ความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง
- ใจกว้าง ยอมรับความต่าง การรู้จักฟัง
- การดูแลสุขภาพ
- ความสุขในชีวิต

กรณีที่ 12 กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ จ.สุราษฎร์ธานี

วิทยากร : คุณลำยอง เดียสกุล

ความเป็นมา

เริ่มต้นจากความเป็นเพื่อนนักศึกษาที่ทำกิจกรรมมาร่วมกันที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คือ กลุ่มลานสนสัมพันธ์ และได้ก่อตั้งกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์ขึ้นเมื่อปี 2539 หลังจากที่เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ มาตั้งแต่ปี 2534

วัตถุประสงค์

1. พัฒนาเด็กและเยาวชนโดยการจัดการของเด็กและเยาวชนเอง
2. พัฒนากลุ่มและเครือข่ายเยาวชน
3. ร่วมงานกับเครือข่ายประชาคมในพื้นที่

กิจกรรมในช่วงปี 2545

กลุ่มยุวชนสร้างสรรค์สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับครู เพื่อนๆ น้องๆ ในกลุ่ม และประชาคมได้มากขึ้น โดยมีงานหลัก 3 ด้าน คือ

1. งานเครือข่าย ร่วมมือกับเด็กในโรงเรียนและชุมชน ช่วยกันจัดกระบวนการเรียนรู้ในช่องทางต่างๆ
2. งานวิจัยการเรียนรู้ เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานให้ชัดเจนและพัฒนารูปแบบ และแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. การจัดกิจกรรมทางเลือก เช่น กลุ่มศึกษา สโมสรเยาวชน กิจกรรมลานปัญญา งานสื่อ งานค่ายฝึกอบรม เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความสนใจ

ผลที่เกิดขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ได้พัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเยาวชนให้มีสำนึกที่ดีขึ้น ได้เห็นการแสดงออกถึงความคิดเชิงองค์รวม มีแกนนำกลุ่ม มีคนทำงาน แม้ไปศึกษาต่อก็ยังติดต่อสื่อสารกัน ภายในโรงเรียนก็เกิดกลุ่มน้องๆ ที่ทำกิจกรรมในด้านต่างๆ เช่น กลุ่มเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสื่อเสียงตามสายในโรงเรียน กลุ่มสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ริเริ่มโดยคนในท้องถิ่นเอง เช่น กลุ่มการเรียนรู้ที่อำเภอคีรีรัฐนิคม การจัดกิจกรรมต่างๆ และร่วมเป็นเครือข่ายกับกลุ่มยุวชนสร้างสรรค์

วิถีทางของกลุ่ม

รูปแบบของหน่วยการการศึกษาที่ทางกลุ่มฯ ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ คือ กลุ่มการเรียนรู้เล็กๆ มีความสัมพันธ์ที่ดี สามารถร่วมมือกับโรงเรียน ชุมชน พ่อแม่ วางแผนการศึกษาของตนเองได้ ทั้งการเรียนรู้จากกิจกรรม จากปัญหาในชุมชน หรือจากหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนได้ดี ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของภาคสังคมในการสร้างสติปัญญา เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงที่คาดการณ์ได้ยากในอนาคต

กรณีที่ 13 โรงเรียนสัมมาสิกขา จังหวัดกรุงเทพฯ

วิทยากร : อาจารย์ขวัญดี อัตวาวุฒิชัย

ความเป็นมา

เริ่มมาตั้งแต่ปี 2533 ใช้หลักสูตรของ กศน. แต่พบว่า เป็นการเรียนเป็นก้อนๆ และเด็กเล็กก็ไม่สามารถเรียนได้

ปรัชญาการศึกษา

ถือเป็นความแตกต่างอย่างมากที่สุดกับการศึกษาตามระบบ สำหรับกลุ่มสัมมาสิกขาจะไม่มุ่งเน้นแยกเด็กเก่ง-ไม่เก่ง แต่จะมี **ลำดับการสร้างเสริมเด็ก** ดังนี้

ลำดับที่ 1 สร้างจริยธรรมขึ้นในตัวเองก่อน

ลำดับที่ 2 ทำให้เด็กไม่เป็นปัญหาสังคม คือ ต้องเลี้ยงตัวเองได้

ลำดับที่ 3 ทำให้เด็กช่วยสังคมได้

ลำดับที่ 4 ให้ด้านวิชาการ

ดังนั้น จริยธรรม – งาน – วิชาการ ต้องไปด้วยกัน

กลุ่มเป้าหมาย

ระดับการศึกษาที่เปิดสอน มีทุกระดับตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษา (วิทยาลัยชุมชน)

ระดับอุดมศึกษามีชื่อเรียกว่า **"วังชีวิต"** เรียนทางด้าน (คณะ) เทคโนโลยีทางการเกษตร และ (คณะ) พุทธชีวศิลป์ (ศิลปะการใช้ชีวิต)

เกณฑ์การรับเด็กเข้าเรียน อย่างน้อยเด็กที่เข้ามาเรียนจะต้องยอมรับการรักษาศีล 5

ภาพลักษณ์ของเด็ก เหมือนชาวนา คือ ใส่ชุดม่อฮ่อม ไม่สวมรองเท้า ตัดผมสั้นเกรียน สมถะเรียบง่าย แต่ไฮเทค

รูปแบบการเรียนรู้

จะใช้การจัดเป็นฐานการเรียนรู้ให้เด็กที่สนใจได้เข้าไปเรียนรู้จากการทำจริง เช่น ฐานเต้าหู้ ฐานปุ๋ย ฐาน กสิกรรม เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้น

งานล้นมือเด็ก ทำให้มีเวลาในการเรียนในห้องเรียนน้อย จึงต้องเรียนรู้จากการทำงาน

กรณีที่ 14 หอดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี

www.kirdkao.org

วิทยากร : น.ท.ฐากูร เกิดแก้ว

<u>ความเป็นมา</u>

เป็นความใฝ่ฝันและความสนใจทางด้านดาราศาสตร์ของนาวาอากาศโทฐากูร เกิดแก้ว ที่ต้องการสร้างหอดูดาวที่มีคุณภาพระดับประเทศขึ้นมา แต่ก็ไม่มีหน่วยงานไหนสนับสนุน จึงใช้เงินทุนส่วนตัวของครอบครัวมาจัดตั้ง ต่อมาจึงมีผู้ให้การสนับสนุนมากขึ้น เช่น การปรับปรุงหอดูดาว การสร้างบ้านพักให้ผู้มาทำกิจกรรม เป็นต้น

<u>กิจกรรม</u>

- ทดลองกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์
- มีเว็บไซต์ซึ่งมีสื่อการสอนที่ครูสามารถโหลดไปใช้งานได้
- เปิดให้นักเรียน และบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าเยี่ยมชมและศึกษาได้
- เชื่อมต่อกับองค์กรด้านดาราศาสตร์ระดับโลกเพื่อพัฒนาการศึกษาดาราศาสตร์ไทย
- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเด็กต่างโรงเรียน

"ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์ แต่เน้นการทำกิจกรรมที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยแต่ได้บำรุงสมอง"

<u>**ความสัมพันธ์กับชุมชน**</u> ต้องมีการจัดกิจกรรมสร้างการยอมรับจากชุมชน เช่น งานวันเด็ก และประสานกับ อบต. เพื่อให้เข้าใจและสนับสนุน และการให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การเก็บข้อมูลปริมาณน้ำฝน การจัดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างโรงเรียน เป็นต้น

<u>**ประโยชน์ของการศึกษาวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์**</u>

ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ (ทักษะสมัยใหม่) กับ ความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาชาวบ้าน) จะเกื้อหนุนกันได้อย่างไร เช่น ถ้าเด็กรู้จักภูมิประเทศของเขาจากการศึกษาภาพดาวเทียมหรือการเก็บข้อมูลตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เขาก็จะรู้ว่าเขาควรจัดการกับบ้านเขาอย่างไร เช่น ทำอย่างไรไม่ให้น้ำท่วมบ้านเรือน เป็นต้น

สรุปกรณีศึกษา

กรณีที่นำเสนอ สามารถแยกผู้ทำหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. จัดการโดยปัจเจกบุคคล เช่น budpage.com
2. จัดการโดยครอบครัว เช่น บ้านเรียนดวงตะวัน
3. จัดการโดยชุมชน เช่น โรงเรียนชุมชนอีสาน ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน
4. จัดการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ซึ่งจะเห็นได้ถึงความหลากหลาย แต่ทุกกรณีเกิดมาจากการวิเคราะห์สภาพปัญหา และยังต้องมีพัฒนาการต่อไป ในด้านการขยายผลที่ต้องทำต่อไป ได้แก่ การจัดระบบตัวเอง การสร้างหรือขยายเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรและการบูรณาการ

ส่วนที่ 3 : นานาทัศนะต่อการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน

1. จากภาครัฐในด้านกฎหมายและนโยบาย

ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่

ที่ปรึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ได้นำเสนอภาพบางส่วนในด้านกฎหมายและนโยบายทางด้านการศึกษาของรัฐ ดังนี้

"ขณะนี้พรบ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 **เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในหลายระดับ** โดยไม่ผูกขาดการจัดการศึกษาว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น โดยมาตรา 12 เปิดให้มีการจัดการศึกษาได้ถึงระดับมัธยมปลาย **โดยให้**บุคคลหรือกลุ่มหรือหน่วยงานต่างๆ ที่กฎหมายระบุนั้น สามารถดำเนินการได้ในรูปของ organizer หรือ provider **ดังนั้น**พวกเราจะต้องร่วมกันแสดงพลังออกมาให้ภาครัฐเห็น

"**ปัญหาเรื่องการสื่อสาร** จำเป็นต้องทำความเข้าใจกันให้ดี เช่น พวกท่านพูดว่าอยู่บ้านจัดการศึกษาให้ลูกได้ แต่ภาครัฐที่รับผิดชอบการออกกฎกระทรวงก็จะต้องระวังพวกที่ไม่อยากจัดการศึกษาให้เด็กแต่ใช้ข้ออ้างอันนี้**ทำให้เด็กไม่ได้เรียน** เราจึงต้องมีกฎที่คุ้มครองเด็กด้วย นอกจากที่คุ้มครองสิทธิของพ่อแม่และชุมชน

"**การถ่ายทอดประสบการณ์สู่โรงเรียน** ขอชื่นชมกรณีที่นำมาเป็นตัวอย่างว่าสามารถจัดการได้ดีมาก แต่จะทำอย่างไรให้ประสบการณ์ส่วนตัวและภูมิปัญญาของแต่ละท่านนั้นได้ถ่ายทอดเข้าไปสู่โรง เรียนด้วย ส่วนหนึ่งนโยบายอาจจะต้องหนุนช่วย

"**การเตรียมความพร้อมของครูในระบบโรงเรียน** เรากำลังฝึกอบรมครูให้สอนโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง เราพยายามเปลี่ยนความคิดว่าแทนที่โรงเรียนจะเป็นผู้จัดการเรียนรู้ทั้งหมดให้เอง ให้มาสู่การเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้ที่อยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในส่วน พรบ. ก็ให้มีการจัดหลักสูตรแยกเป็นหลักสูตรแกนกับหลักสูตรท้องถิ่นอยู่แล้ว ซึ่งส่วนนี้ปราชญ์ชาวบ้านจะช่วยได้ดี

"**วิธีการเรียน** การจะเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนไม่สำคัญ **เช่น แฟชั่น** การพาเด็กออกไปทัศนศึกษานอกสถานที่ถ้าไม่ได้มีกระบวนการอะไรใหม่ก็ไม่มีประโยชน์ บางทีการให้คนเข้าไปสอนในห้องเรียนก็อาจจะมีประโยชน์กว่า

"**เงินอุดหนุนจากภาครัฐ ตามมาตรา 14** บุคคลหรือองค์กรตามมาตรา 12 ที่จะได้รับเงินอุดหนุนนั้น จะต้องเป็นการจัดการศึกษาที่เทียบกับกระแสหลัก ซึ่งก็คือ **การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น**

- **โฮมสกูล** เช่น กรณีบ้านดวงตะวัน ชัดเจนว่าน่าจะได้รับการสนับสนุน
- **ชุมชน** ที่จัดการศึกษาให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปโรงเรียนก็น่าจะได้รับการอุดหนุน
- **กรณีการศึกษาทางเลือก** ที่นอกจากการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่รัฐกำหนด ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้เสริมนั้น น่าจะสัมพันธ์กับโรงเรียน เช่น ถ้าโรงเรียนไม่จัดให้เด็กแต่ให้เด็กมาเรียนที่นี่แทน ที่นั่นก็ควรได้รับค่าใช้จ่ายจากทางโรงเรียน
- **การศึกษาที่อยู่ในข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิต** คงไม่ได้รับการอุดหนุน

- **การศึกษานอกระบบ (กศน.)** เช่น แรงงานเข้ามาเรียนต่อมัธยมที่ กศน. น่าจะได้สิทธินี้ รวมถึงพวกอาชีวะศึกษาด้วย ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องคิด
- **ด้านภาคเอกชน** ถ้าจัดให้ลูกคนงานได้เรียนในโรงงานก็น่าจะได้รับการลดหย่อนภาษีตามมาตรา 14 (3)

"เหตุที่ พ.ร.บ. กำหนดให้การอุดหนุนเฉพาะการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น มาจาก **รัฐธรรมนูญ ที่กำหนดให้รัฐต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย** เป็นหลัก และเมื่อผู้จัดการศึกษาไม่ใช่รัฐ ก็มาอิงกับเกณฑ์นี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าหากว่ารัฐเห็นความสำคัญของ **การเรียนรู้ตลอดชีวิต** รัฐก็ควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายใน **อีกโปรแกรมหนึ่ง** ไม่ใช่โปรแกรม 12 ปี รัฐเองมองว่าการจัดการศึกษานอกภาครัฐก็คือการจัดการศึกษาแบบของ **กศน.** นั่นเอง ดังนั้นงบที่ให้ กศน. ก็น่าจะให้กับชุมชนที่จัดเรื่องนี้ แล้ว กศน. ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (FC) มากกว่า

"**ด้านเขตการศึกษา** จะมีพื้นที่การบริหารจัดการเล็กลงมา จึงอยากให้ชุมชนเข้าไปเป็นกรรมการ เพื่อผลักดันทิศทางให้เป็นอย่างที่ควรจะเป็น (กรณีของ กศน. อยากให้อยู่ในเขตพื้นที่ด้วยแต่ กศน. เองมีความต้องการที่จะขึ้นอยู่กับส่วนกลางมากกว่า) และสำหรับการออกกฎกระทรวงขอให้ส่งตัวแทนภาคประชาชนเข้าไปร่วมด้วย

"ถ้ารัฐต้องการเห็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (แม้ว่าความคิดของเราจะต่างจากภาพของท่านนายกฯ ก็ตาม) **เราต้องสร้างกระแส** สมัชชาให้ใหญ่ ทำอย่างไรที่จะสื่อสารเรื่องดี ๆ เหล่านี้ออกไปให้สังคมได้รับรู้ อาจจะจัดร่วมกับสภาการศึกษาก็ได้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสภาการศึกษาด้วยในด้านของการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต"

คุณอรุณี สถานุพงษ์

สำนักนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

"**ความก้าวหน้าในเรื่องการออกกฎกระทรวง** ตลอดช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา คือการพยายามทำพันธกิจตามมาตรา 12ที่เปิดให้บุคคลหรือกลุ่มหรือสถาบันมีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ซึ่งจะต้องมีกฎกระทรวง แต่ความหมายของมาตรา

นี้หมายความถึงเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีเท่านั้น

"การออกกฎกระทรวงในเรื่องต่างๆ จะต้อง **ใช้ถ้อยคำและข้อกำหนดให้สอดคล้องกับกฎหมาย** ที่เกี่ยวข้อง กฤษฎีกา พ.ร.บ. ตลอดจนรัฐธรรมนูญ เช่น เรื่องสิทธิหรือการประเมินผลการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับสถานศึกษาประเภทอื่นด้วย

"**ความหมายของ "ศูนย์การเรียน"** ตาม พรบ. ในความเห็นส่วนตัว รัฐคิดแค่ กศน. ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีเท่านั้น

"**รูปแบบของการสนับสนุน** ทางภาครัฐยังไม่เคยมีการคิดร่วมกัน

"**ระยะเวลา** การออกกฎกระทรวง **ขณะนี้ยังไม่มีกำหนดที่แน่นอน**"

2. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

ข้อคิดเห็นด้านศูนย์การเรียนของภาคประชาชน

- ควรจะมีการตกลงร่วมกันว่า **"ศูนย์การเรียนในแบบประชาชน"** มีกี่แบบ อย่างไร ประเด็นจึงไม่ใช่อยู่ว่ารัฐคิดอะไร แต่อยู่ที่เราคิดอย่างไรมากกว่า งานวิจัยใหม่ที่จะมีขึ้นจะรับใช้งานวิจัยเดิมอย่างไร (คุณลำยอง เตียสกุล)
- ศูนย์การเรียนภาคประชาชนมีพัฒนาการที่ไม่ได้ตีบตันด้วย พ.ร.บ. แต่คนที่ต้องการสู้เชิงนโยบายก็มี ซึ่งนี่คือพัฒนาการของศูนย์การเรียนอย่างหนึ่งที่ได้นำเสนอไปแล้ว จึงต้องมีการนำตัวอย่างมาสังเคราะห์ให้ชัด ให้เห็นกระบวนการ มีการประเมินผล ซึ่งจะทำให้การสร้าง **เครื่องมือมีความสอดคล้อง** (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ศูนย์การเรียนของภาคประชาชนในขณะนี้มีหลายลักษณะ เช่น ศูนย์การเรียนที่อิงรัฐ ศูนย์การเรียนที่ผสมผสานและศูนย์การเรียนที่ไม่ผสมกับรัฐ หรือเรียกว่านอกภาครัฐ เราอยากให้**ศูนย์การเรียนที่อยู่นอกภาครัฐสกัดออกมาให้เห็นว่าเป็นอย่างไร** (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- รัฐไม่มีจินตภาพด้านศูนย์การเรียน เราจึงควร **ช่วงชิงนิยามให้ครอบคลุมการศึกษาทางเลือกหรือศูนย์การเรียนแบบที่เชื่อมโยงการศึกษาภาคประชาชน** (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ศูนย์การศึกษาทางเลือกมีการเปลี่ยนแปลงเร็ว การจัดการโดยกฎกระทรวงไม่สอดคล้อง เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเขียน **กฎกระทรวงที่ไม่ล็อคมากเกินไป** (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย)
- การกำหนดอายุและระดับของการให้การสนับสนุนโดยรัฐนั้น เกิดคำถามว่าแล้วเราจะสนับสนุนการเรียนรู้ที่เรารับรู้กันอยู่ว่าดี เช่น การศึกษาด้านดาราศาสตร์ ได้อย่างไร ในด้านกฎระเบียบจะมีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะ **เพิ่มเนื้อหา พ.ร.บ. แก้ พรบ. หรือออกกฎหมายลูก ขึ้นมารองรับแหล่งเรียนรู้** เหล่านี้ ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้การออก พ.ร.บ. ต่าง ๆ ในอนาคตตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย)

ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐ

- รัฐจะทำกฎกระทรวงเรื่อง **"การจัดการศึกษาตลอดชีวิต"** ได้หรือไม่เพื่อรองรับการศึกษาแบบที่เราจัดกันอยู่ซึ่งไม่ใช่การศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี (อ.ขวัญดี อัตวาวุฒิชัย)
- กรณีของเกษตรทางเลือกที่เข้าไม่ได้กับเกณฑ์อายุและระดับตาม พรบ. เราจึงน่าจะเสนอความคิดของเราชุดหนึ่งแล้วไปคุยกับภาคราชการออกมาทำเป็น **โครงการนำร่องร่วมกัน** เป็นการให้การศึกษารูปแบบใหม่ที่การศึกษาในระบบให้ไม่ได้ (คุณเดชา เปรมฤดีเลิศ)
- กรณี **มหาวิชชาลัยภาคใต้** ถ้าหากเราจะกำหนดให้การเรียนรู้แบบที่พวกเราทำกันอยู่นี้เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ก็จะเหมือนกับว่าเรียนก็ได้ไม่เรียนก็ได้ ในขณะที่พวกเขายืนยันว่าเขาได้เรียนรู้และอยากเทียบโอนแล้วจะมี **กลไกอะไรที่จะให้ศักดิ์และสิทธิ์ของความรู้ที่เกิดขึ้น** (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ถ้าเป็นไปได้อยากได้ **สื่อสาธารณะ** ให้ทีมงานพวกเรานำเสนอแนวคิดและรูปธรรม ไม่จำกัดแค่เรื่องการจัดการศึกษาแต่รวมถึงฐานการพัฒนาชุมชนด้วย
- **ท่าทีการพูดคุยระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน**น่าจะตั้งอยู่บนฐานของความเป็นมิตร ซึ่งเป็นท่าทีของความไว้วางใจกัน เป็นเพื่อนกัน มีท่าทีของการเรียนรู้ เปิดเงื่อนไขของกฎให้กว้างๆ ไว้ แล้วช่วยกันทำ การออกกฎระเบียบเพื่อป้องกันคนที่จะใช้ประโยชน์จากช่องว่างของกฎหมาย (abuse) **พื้นฐานความกลัวของภาครัฐอันนี้กลับมาเป็นอุปสรรคกับคนทำงาน แต่กลับไม่สามารถป้องกันคนที่จะหาช่องได้** เช่น พวกใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น ถ้าเราออกแบบดี ๆ แล้วอุดช่องว่างด้วยกระบวนการจะดีกว่า (คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู)
- รัฐควรจะเปิดให้มีโรงเรียนของชุมชนแต่อยู่ในกำกับของรัฐ ให้ **ทำพร้อมกัน** แล้วค่อยมาดูว่าแบบไหนเป็นทางออกของประเทศชาติได้ (คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู)

- **การทำงานของภาครัฐ**ในการจัดศูนย์/แหล่งเรียนรู้ ทำไมไม่เชิญคนที่ทำอยู่แล้วไปร่วมงานกัน เช่น เรื่องท้องฟ้าจำลอง แทนที่รัฐจะทำเองโดยต้องเริ่มศึกษาใหม่ ซึ่งนี่จะเป็นการปูพื้นฐานที่จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในอนาคต และเป็นกระแสทางเลือกที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน
- ถ้ารอการออกกฎหมายก็อาจจะไม่รองรับกับความหลากหลายในการจัดการศึกษาของภาคประชาชน ดังนั้น **สกศ.ร่วมกับภาคประชาชน** ช่วยกันทำ คือ มา **จำแนก** ว่าการศึกษาทางเลือกหรือนอกระบบ มีกี่ประเภท มีกลุ่มที่ต้องดูแลกี่ประเภท

<u>ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มการศึกษาทางเลือกภาคประชาชน</u>

- ควรพิจารณาว่าการจัดการศึกษาทางเลือกจะ **สัมพันธ์กับรัฐได้ในกี่มิติ** (ศุเรนทร์ ฐปนางกูร)
- ใน พ.ร.บ. คิดแค่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จึงสรุปได้ว่าหลายเรื่องของเราไม่สอดคล้อง จะสามารถตีความให้ครอบคลุมได้ไหม ถ้าไม่ได้ก็จบ และมาตั้งกระบวนของเรากันใหม่ คู่ไปกับ พ.ร.บ. เช่น อาจจะมี **คณะกรรมการจาก 7 setting** มาดูเรื่องพัฒนาคุณภาพ กระบวนการประเมินผล ซึ่งเมื่อชัดเจนแล้วจึงดูว่า พรบ. ในระบบจะเชื่อมกับการศึกษาทางเลือกได้อย่างไร (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- **กลุ่มที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน** ก็ควรจะคุยกันว่าจะผลักดันภาครัฐอย่างไร ส่วน **กลุ่มที่นอกระบบ** ไม่เข้าตาม พรบ. น่าจะสร้าง **โครงสร้างทางเลือกภาคประชาชน** ออกมา เช่น เชิญผู้หลักผู้ใหญ่มาร่วม มีกองทุนสนับสนุนการเคลื่อนตัวที่หลากหลายของพวกเรา แต่ละ setting ใช้กระบวนการกลุ่มคุยกันให้ชัดมากขึ้นหน่อย กรณีของโฮงเฮียนสืบสานฯ ยังต้องการเวลาเพราะมีพลวัตรสูง การติดระเบียบจะทำลายกระบวนการเรียนรู้ (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- ขณะนี้เรามีการเคลื่อนใน 2 ขบวนอยู่แล้ว (1) **ต่อกับด้านกฎหมาย** เช่น ที่คุณรัชนี ธงไชย (แม่แอ๋ว) มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม และสถาบันราชภัฏ กำลังดำเนินการอยู่ (2) **การจัดกลไกความสัมพันธ์กันภายในเครือข่าย** และกลไกการเชื่อมต่อด้วย ซึ่งมีการทำเครือข่ายเล็กๆ เหล่านี้อยู่ในภูมิภาคที่สัมพันธ์กับประเด็นท้องถิ่น จึงขอเสนอให้มีโครงการประสานงานภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ **การสถาปนากลไกภาคประชาชน เป็นกลไกกลาง** ที่ทำงานสนับสนุน เช่น จัดหา FC ให้เครือข่าย หรือเป็นพี่เลี้ยงให้ข่ายทำงานวิจัยเอง หรือสภาผู้รู้ทั้งหมดมาใช้กลไกกลางอันนี้เป็นน้ำมันหล่อลื่น (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ควรมี **กองทุนเพื่อการศึกษาดูงาน** เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องทางสังคมมากขึ้น เช่น กลุ่มที่ทำโฮม สคูลไปเรียนรู้ที่แม่มูลก็จะเข้าใจคนจนมากขึ้น หรือแม่มูลมาดูงานสันติอโศกก็จะได้ความเข้าใจทางศาสนาและการอยู่ร่วมกัน (คุณอิศรา สุคงคารัตนกุล)

<u>ข้อเสนอแนะด้านอื่นๆ</u>

- ศูนย์การเรียนตาม มาตรา 18 (3) หมายความเฉพาะการศึกษา 12 ปี แต่ส่วนที่พวกเราทำกันอยู่อาจจะเข้าตาม **มาตรา 25 เรื่องแหล่งเรียนรู้ที่รัฐต้องส่งเสริมและจัดตั้งอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ** (คุณทรงพล เจตนาวณิชย์)
- การศึกษาทางเลือกแบ่งตามกลุ่มเป้าหมายได้เป็น **2 กลุ่ม** คือ (1) กลุ่มที่เป็น **โฮมสคูล** (จัดการศึกษาโดยครอบครัว และ (2) กับแบบที่อยู่ในข่าย **การศึกษาตามอัธยาศัย** หรือตลอดชีวิต (จัดการศึกษาโดยชุมชน) (คุณศุเรนทร์ ฐปนางกูร)
- พ่อครูแม่ครูที่ภาคเหนือ จบแค่ชั้นประถมปีที่ 4 แต่มีลูกศิษย์เป็นพัน เขาก็ยังคิดว่าตัวเขาเองไม่มีความรู้ แล้วแบบนี้เราจะ **นิยามคำว่า "ความรู้"** ว่าอย่างไร (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)

- ถ้ามีคน **ไปเรียนดนตรีมาก่อน** แล้วค่อยกลับมาเรียนจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แบบนี้เขาจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐได้ไหม (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- นอกจาก 7 setting ที่เสนอมาแล้ว ยังอาจจะมี **set การศึกษาทางเลือกผ่านผู้รู้** ที่เป็นตัวบุคคล เช่น หมอประเวศ คุณฐากูร เป็นต้น (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ในวันนี้ขาด **เครือข่ายพระสงฆ์** มาเข้าร่วม (คุณทรงพล เจตนาวณิชย์)
- การจัด**เวที** สังเคราะห์องค์ความรู้ หรือเวทีสัมมนาต่างๆ เราสามารถ **สื่อสารกับสังคม** ได้ เพื่อเป็นการสร้างกระแสการผลักดันกฎหมายต่อไป (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- **การสร้างการยอมรับจากรัฐ** เราจะให้หลักประกันอะไรกับรัฐได้ว่าเขาหนุนเราเขาจะไม่สูญเปล่า เราต้องแสดงตัวออกมาเป็นเรื่องสำคัญ (น.ท.ฐากูร เกิดแก้ว)

<u>ข้อเสนอแนะต่อการจัดงานมหกรรมการศึกษาทางเลือก</u>

- จัด **D-Day ประกาศศัพท์** "การศึกษาทางเลือก" มีฐานข้อมูลนำมาแสดง และผลงาน (ผลลัพธ์) ของแต่ละ setting พร้อมทั้งมีเวทีวิชาการ สร้างการรับรู้ให้กับคนทั่วไป
- ในชั้นต้นทีมวิจัยโครงการคุยกันเองก่อน แล้วไปคุยกับสภาการศึกษาทางเลือก และเครือข่ายพ่อแม่ ออกแบบงานให้ได้ชุดหนึ่งก่อนแล้วจึงเชิญแหล่งทุนและนักคิดผู้อาวุโสเข้าร่วม
  แหล่งทุน ได้แก่ สกว. สสส. อโชก้า สศช. พอช. เป็นต้น

ภาคผนวก

โครงการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้
เรื่อง แนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์การเรียน"
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

1. ความเป็นมา

สืบเนื่องจากเวทีสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาคประชาชน จัดโดยโครงการวิจัยเรื่องการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ซึ่งมีคุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ จากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นหัวหน้าโครงการฯ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับองค์กรพันธมิตรอื่นอีก 3 องค์กร ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ องค์การอิโซก้าประเทศไทยและสภาการศึกษาภาคประชาชน เมื่อวันที่ 25 - 27 พฤษภาคม 2545 ณ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ ผลสรุปจากที่ประชุมในวันนั้น ได้ก่อให้เกิดกลุ่มบุคคลอาสาสมัครที่จะร่วมเป็นภาคีคณะทำงานเพื่อการวิจัยและสนับสนุนการพัฒนาเรื่องการศึกษาทางเลือกขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะหน้าคือแสวงหาความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องช่วยกันผลักดันและ ติดตามเรื่องกฎหมาย/นโยบายที่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ในมาตรา 12 มาตรา 15 และมาตรา 18 (3)** ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องการศึกษาทางเลือก

ด้วยขณะนี้ รัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ในระหว่างการยกร่างกฎกระทรวงฯ จำนวนหลายฉบับที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เช่น กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษารูปแบบ **"โฮมสคูล"** **กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดย "สถานประกอบการ"** และกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาศูนย์การเรียนในรูปแบบต่างๆ โดย **"ภาคประชาชน"** เป็นต้น การยกร่างกฎกระทรวงว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาในรูปแบบ **"ศูนย์การเรียน"** ดังกล่าว นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชนที่ปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามบริบทเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่หรือภูมินิเวศน์ และกลุ่มเป้าหมาย (จากรายงานผลงานวิจัยเบื้องต้นของคุณสุชาดา ปรากฏว่า ขณะนี้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยภาคประชาชนทั่วประเทศ นับ 1,000 แห่ง) ดังนั้น จะทำอย่างไรที่จะให้กระบวนการยกร่างกฎกระทรวงดังกล่าว มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลายดังกล่าว เพื่อที่กฎกระทรวงที่บัญญัติออกมาจะได้เป็นกฎหมายที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรค ขณะเดียวกันก็สามารถเอื้อประโยชน์และสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชนอย่างแท้จริง

จากการประชุมวันที่ 25–27 พฤษภาคม ที่ผ่านมา ได้เกิดคำถามหลายประการที่ยังไม่มีคำตอบ เช่น ความหมายหรือการให้คำนิยามที่จะบ่งบอกถึงคุณลักษณะหรือรูปแบบการจัดการศึกษาที่เรียกว่า "ศูนย์การเรียน" ตามเจตนารมย์ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นั้นควรจะเป็นอย่างไร ถึงจะสอดคล้องและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทั้งในแง่ปรัชญา เป้าหมาย รูปแบบ เนื้อหา หลักสูตร กระบวนการ ลักษณะของผู้เรียน และวิธีการวัดผล ตลอดจน ภาครัฐควรจะมีบทบาทและให้การสนับสนุนอย่างไรต่อ "ศูนย์การเรียน" เหล่านั้น ทั้งในด้านการกำกับดูแลมาตราฐาน ด้านการเทียบโอนผลการเรียน การรับรองศักดิ์และสิทธิ์ ด้านทรัพยากร และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งประเด็นคำถามที่ได้กล่าวมานี้ นับได้ว่า เป็นภารกิจหลักที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายควรจะร่วมมือกันเพื่อแสวงหาคำตอบให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาภาคประชาชน และภารกิจหลักที่มุ่งเน้นแสวงหาความร่วมมือในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมในเชิงสร้างสรรค์ ในนามของภาคีความร่วมมือ องค์กรร่วมจัด 4 องค์กร ได้แก่ (1) สภาการศึกษาภาคประชาชน (2) โครงกาวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ (3) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และ (4) โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. จึงเห็นพ้องตรงกันว่า สมควรจัดเวทีสัมมนาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ต่อยอดจากการประชุมครั้งที่แล้วในหัวข้อเรื่องแนวทางการจัดการศึกษา "ศูนย์การเรียน" ขึ้น ในวันพฤหัสบดีที่ 22 ถึงวันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2545 ณ อาคาร น.ม.ส. สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ถนนพิชัย กรุงเทพฯ โดยในการสัมมนาในครั้งนี้จะเน้นการแลก

เปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การจัดการศึกษาภาคประชาชนที่มีอยู่แล้วของแต่ละแห่งที่จะถูกหยิบยกมาเป็นกรณีศึกษา การทบทวนตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การระดมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ได้มาซึ่ง ข้อเสนอแนะในการยกร่างกฎกระทรวง รวมทั้งประเด็นศึกษาวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการยกร่างกฎหมายหรือกฎกระทรวงฯ ว่าด้วยเรื่อง "ศูนย์การเรียน" ตลอดจน แนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ภาคประชาชน เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเปิดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่จัดโดยกลุ่มบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ

2.2 เพื่อทำความเข้าใจกับตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน

2.3 เพื่อระดมความคิดเห็นให้ได้แนวคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ๆ กลไกจัดการใหม่ๆ ข้อเสนอแนะใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัด "ศูนย์การเรียน" ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

3. แนวทางการจัดสัมมนา

3.1 <u>การเตรียมการก่อนจัดเวทีสัมมนา</u>

(ก) ประสานงานติดต่อกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการศึกษา/ด้านกฎหมาย วิทยากรนำเสนอกรณีศึกษา ผู้เข้าร่วมสัมมนา องค์กรร่วมจัดเวทีสัมมนา

(ข) การเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ในการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ฯลฯ เป็นต้น

(ค) รวบรวมข้อมูล ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เบื้องต้นว่าด้วยเรื่อง "ศูนย์การเรียน" และ "กฎหมายที่เกี่ยวข้อง" เพื่อใช้ข้อมูลเป็นเอกสารประกอบการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

(ง) ประเด็นการนำเสนอข้อมูล และประเด็นเพื่อการสังเคราะห์เชิงนโยบาย งานวิจัยและงานพัฒนา

3.2 <u>กระบวนการประชุม</u>

(ก) ชี้แจงวัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจภาพรวมและเป้าหมายระยะสั้น ระยะยาวในการสังเคราะห์องค์ความรู้ และการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการยกร่างกฎหมายหรือกฎกระทรวงว่าด้วยเรื่อง "ศูนย์การเรียน" ตามมาตรา 18 (3) รวมทั้งมาตรา 12 และมาตรา 15 ที่เกี่ยวข้อง

(ข) แนะนำตัวเองและองค์กร เพื่อทำความรู้จักและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในอนาคต

3.3 <u>นำเสนอบทสรุปสังเคราะห์เบื้อง</u> องค์ความรู้เกี่ยวกับ

(ก) รูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งจัดโดยกลุ่มบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ (ตามมาตรา 12)

(ข) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.4 <u>ตั้งประเด็นการพูดคุย</u> เพื่อระดมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

(ก) ในส่วนที่ยังไม่ชัดเจนทั้งที่เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติ (เช่น ความหมายของศูนย์การเรียน หลักสูตร การวัดผล มาตรฐาน การประเมินผล การเทียบโอนสิทธิในการรับการสนับสนุนจากรัฐ ฯลฯ

(ข) อุปสรรค และโอกาส ที่มีอยู่ในกฎหมายปัจจุบัน

(ค) สาระที่ควรบรรจุ/ไม่ควรบรรจุไว้ในกฎกระทรวง

(ง) การสร้าง/พัฒนาเครือข่าย

ฯลฯ

4. กำหนดการจัดสัมมนา

วันที่ 22 - 23 สิงหาคม 2545 ณ อาคาร น.ม.ส. สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ

5. องค์กรร่วมจัด

5.1 สภาการศึกษาภาคประชาชน

5.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)

5.3 โครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

5.4 โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้เอกสารรวบรวมข้อมูล ประมวล วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ "สถานการณ์ ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเบื้องต้น เกี่ยวกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้" ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการประชุม

6.2 ได้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นต่องานวิจัยและงานพัฒนา รวมทั้งการยกร่างกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องจากผู้เข้าร่วมประชุม

6.3 ได้ขยายเครือข่ายภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาและการวิจัยเรื่องการศึกษาทางเลือก

ความเป็นมา
โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น

1. ภูมิหลังของปัญหา

นับแต่ที่ประเทศไทยมีระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการซึ่งจัดขึ้นโดยรัฐ จากรัชสมัยรัชกาลที่ 5 มาถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่าร้อยปีที่การศึกษาไทยมุ่งเน้นในการสร้าง 2 สิ่งขึ้นในสังคมไทย อย่างหนึ่งคือ การสร้างรัฐชาติที่เป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียว อีกอย่างหนึ่งคือ การสร้างคนเข้าสู่ระบบการผลิตอุตสาหกรรม จนอุตสาหกรรมได้กลายเป็นนโยบายพัฒนาประเทศในห้วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

จากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่การศึกษาไทยถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์แห่งรัฐ โดยผ่านแบบเรียนและกระบวนการบ่มสอนในโรงเรียน เพื่อผลิตพลเมืองที่เหมาะแก่การปกครองแบบรวมศูนย์ของรัฐราชการกับเพื่อปรับแต่งคนป้อนเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ในนามของความทันสมัยเทียบทันนานาอารยะประเทศ ตามมาด้วยนโยบายสร้างความเจริญแก่ภาคเมืองเป็นหลัก เป้าหมายของการศึกษาสมัยใหม่ 2 ประการข้างต้น ยังนำมาซึ่งความเข้าใจว่า การจัดการศึกษานั้นเป็นหน้าที่และเป็นบริการแห่งรัฐเท่านั้น พลเมืองไทยพึงมีหน้าที่เข้ารับการศึกษาภาคบังคับตามที่รัฐจัดให้

และด้วยเป้าหมายการศึกษาเช่นนี้ เจตจำนงในการศึกษาเล่าเรียนก็ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปสู่ความเข้าใจและค่านิยมในการเรียนเพื่อเป็นเจ้าคนนายคนกับเพื่อประกอบอาชีพในเมืองแห่งความเจริญ สุดท้ายคนส่วนใหญ่ก็คิดว่า "การศึกษาคือการไปโรงเรียน ถ้าไม่ไปโรงเรียนก็ไม่มีความรู้" สิ่งที่เกิดขึ้นคือ กระบวนการบ่มสอนในโรงเรียนที่เน้นไปในทางท่องจำ"ความรู้"จากตำราเรียน ฐานการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในรั้วโรงเรียน กลายเป็นระบบความรู้ที่ไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนและสังคมนอกรั้วโรงเรียน บ้าน ชุมชน วัด และสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกต่อไป ในที่สุด การศึกษาเพื่อรัฐชาติและการแข่งขันทางธุรกิจส่งออก จึงเป็นการศึกษาบนทางสายเดี่ยวที่หยุดนิ่ง (static) แยกส่วน และเน้นความเหมือนกันด้วยแบบแผนเดียว (uniformity) ไม่สามารถผลิตประชากรที่คิดเป็นทำเป็นมาเป็นเวลาช้านาน จนกล่าวได้ว่าการศึกษาที่ผ่านมานั้นมีปัญหาในตัวของมันเองอย่างมาก

ด้วยเหตุดังนั้น เมื่อสังคมไทยต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ที่นำมาซึ่งวิกฤตการณ์หลายๆ ด้าน การศึกษาแบบที่เคยผลิตประชากรผู้ไม่อาจเรียนรู้ได้เมื่อจบจากรั้วการศึกษา จึงถึงคราวต้องปรับตัว ด้านหนึ่งเพราะสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือการแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุด อีกด้านหนึ่งคือการอ่อนแอลงของระบบอุตสาหกรรมและการเกิดเทคโนโลยีใหม่ที่ก้าวล้ำนำยุคอยู่ตลอดเวลา ได้นำมาซึ่งตลาดแรงงานที่ต้องการคุณภาพคนอันต่างๆ หลากหลายขึ้น ตามความซับซ้อนหลากหลายของสังคมยุคใหม่ที่ก้าวสู่ความเป็น พหุลักษณ์ (pluralistic society) และเป็นโจทย์ท้าทายระบบการศึกษาไทยที่มีอยู่ว่า จะทำให้ประชากรไทยมีคุณภาพเพียงพอสำหรับรับมือต่อความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วนี้อย่างไร ในท่ามกลางปัญหารอบด้านและความเสื่อมทรุดล่มสลายของสถาบันทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมทั้งกระแสโลกที่เริ่มการแข่งขันด้านทุนมนุษย์และคุณภาพของพลเมือง

จะโดยเหตุผลใดก็ตาม ประเทศไทยภายหลังรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและวิกฤตเศรษฐกิจ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีการระบุปรัชญาการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนแตกต่างไปกว่าเดิม และมีสาระสำคัญที่พูดถึงการทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้าสู่ชีวิตจริงและเกิดการคิดเป็น เป็น "คนเก่ง ดี มีความสุข" การนำความรู้จากชาวบ้านและชุมชนเข้าสู่โรงเรียน รวมถึงการทำให้การศึกษาเป็นของคนในสังคมทั้งมวล ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ ด้านได้

2. หลักการและเหตุผล

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาฉบับนี้ กล่าวได้ว่ายังถูกคงชี้นำโดยกลุ่มทุนและทิศทางเศรษฐกิจ โดยยังคงวางเป้าหมายการศึกษาไว้ที่ ***"การแข่งขัน"*** ทางเศรษฐกิจและการเทียบชั้นในสากลโลก หาใช่เป้าหมายการศึกษาเพื่อ***"การเรียนรู้"*** แต่อย่างใดไม่ และยังคงเน้นความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ดังเดิม เมื่อรัฐและหน่วยงานปฏิรูปการศึกษาพูดถึงการจัดการศึกษาให้ประชาชน จึงมักพูดถึงการลงทุนที่เป็นตัวเงินและงบประมาณจำนวนมหาศาล หรือพูดถึงการปฏิรูปที่เป็นวัตถุปัจจัยและบุคลากรการศึกษา ที่ไม่ได้ให้ผลสักกี่มากน้อยต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ทว่าเมื่อมองการศึกษาที่มีอยู่นอกรั้วโรงเรียนในมิติที่การศึกษาก็คือ"การเรียนรู้" จะพบว่า มนุษย์เราเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว มากเสียยิ่งกว่าการ"เรียนความรู้"ในห้องเรียน ตั้งแต่การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากการงานอาชีพ การเรียนรู้จากสื่อสาธารณะ การเรียนรู้จากครอบครัวเครือญาติ-เพื่อนฝูง การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เป็นต้น จนกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในโลกหรือที่ผ่านเข้ามาในชีวิตคน ๆ หนึ่ง สร้างการเรียนรู้ได้ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งทั้งสิ้น ดังนั้น ความรู้ที่มีอยู่นอกระบบโรงเรียนจึงสำคัญและมากมายมหาศาล อยู่ในความเป็นจริงของชีวิต เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ จากสิ่งหนึ่งสู่สิ่งหนึ่งสั่งสมขึ้นเป็นความรู้และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต จึงเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้คน "คิดเป็น"

สังคมไทยที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ระบบนิเวศอันแตกต่างและทุนทางสังคมที่สมัยหนึ่งเคยเป็นฐานแก่การเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมของบุตรหลาน นั่นคือครอบครัวเครือญาติและชุมชน วัด ตลาด โบราณสถาน ประเพณี ฯ ซึ่งได้หมดหน้าที่ลงเพราะการศึกษาสมัยใหม่เข้าแทนที่ แท้จริงคือความรู้ที่มีชีวิตชีวา อุดมสมบูรณ์และมีพลวัตร สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้คน ทั้งไม่ต้องใช้ทุนหรืองบประมาณที่เป็นตัวเงินก็ได้

การศึกษาในชีวิตจริง ทั้งโดยผ่านกิจกรรมในวิถีชีวิต ภูมิปัญญา ระบบธรรมชาติ การงานอาชีพ ฯ จึงเป็นการศึกษาที่ต้อง"มี"และขยายตัวให้มากขึ้น เป็นทางเลือกการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบทางการ ซึ่งแท้จริงเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในท่ามกลางทางเลือกของการเรียนรู้อันหลากหลายเช่นเดียวกัน หรือแม้ในที่สุด ทางเลือกของการเรียนรู้ที่ประชาชนหรือผู้เรียนได้เลือกเองนั้น ก็อาจกลายเป็นการศึกษาทางหลักที่ต้องเลือกต้องปฏิบัติไปจนตลอดชีวิต

เช่นที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี นักคิดคนสำคัญของประเทศ ได้เขียนข้อเสนอ ***"ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา"*** ว่าด้วย "การสนับสนุนการศึกษาทางเลือก" ว่า

> *"ในขณะที่การศึกษากระแสหลักแยกตัวจากความเป็นจริงของสังคม มีการศึกษาทางเลือกต่างๆนานาที่ริเริ่มโดยครอบครัว ชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรเอกชน และกลุ่มคนต่างๆ ควรมีโครงการศึกษาสำรวจโดยรวดเร็วทั่วประเทศว่า การศึกษาทางเลือกที่คนไทยทำอยู่ในเวลานี้มีอะไรบ้าง จะได้พบนวัตกรรมแปลกๆและมีประโยชน์ รัฐควรเข้าไปเรียนรู้สนับสนุน เชื่อมโยงการศึกษากระแสหลักกับการศึกษาทางเลือก ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ปรับระบบการศึกษาเข้าหาสังคม"*

ดังนั้น ***โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น*** จึงเกิดขึ้นโดยหวังจะให้คุณค่าและความหมายแก่การเรียนรู้ที่มีอยู่ในชีวิตจริงของผู้คนทั่วประเทศ ซึ่งแท้จริงแล้ว มีขนาดและปริมาณมากเสียยิ่งกว่าการเรียนความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียนมากมายนัก อีกทั้งหวังที่จะสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชน อันเป็นการศึกษาในความหมายที่แท้จริง ขึ้นเป็น "วาทกรรม" เพื่อการสื่อสารและรณรงค์ความเข้าใจแก่สังคมต่อไป

3. กรอบแนวคิด

ในการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามเป้าหมาย ได้ใช้กรอบแนวคิด (working definition) สำหรับการวิเคราะห์ว่ากิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ใด จัดอยู่ในขอบข่าย"การศึกษาทางเลือก"หรือไม่ ดังนี้

3.1 เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์ – เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน

3.2 มีกระบวนการเรียนรู้หรือเป็นการเรียนรู้ที่มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้และมีความต่อเนื่อง

3.3 มีการจัดการและกระบวนการจัดการที่เกิดการมีส่วนร่วม

3.4 มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง หรือชุมชน

3.5 มีเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายแตกต่างกันไป

3.6 เป็นการเรียนรู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ และไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็นทางการ

3.7 มีเจตนาการเรียนรู้เพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายด้านคุณภาพชีวิต ด้านศักยภาพตัวตน ด้านโลกทัศน์-ความรู้ ด้านสังคม-ชุมชน เป็นต้น

3.8 เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ (interactive)ระหว่างผู้เรียนรู้

4. วัตถุประสงค์

4.1 เพื่อจัดทำฐานข้อมูล-ทะเบียน (Directory) กลุ่ม-องค์กร-กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ในขอบข่ายการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชน ในปริมณฑลทั่วประเทศ

4.2 เพื่อค้นหานิยามและความหมายของ"การศึกษา" ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของภาคประชาชน

4.3 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บริบทการศึกษาไทยให้ชัดเจน ว่ามีทางเลือกอันหลากหลายอยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ

4.4 เพื่อเผยแพร่ข้อมูลความรู้ ในประเด็นการศึกษาทางเลือกแก่สาธารณะ อันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสื่อสาร ถ่ายทอด ระหว่างภาคประชาชนเองหรือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน

4.5 เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการศึกษาทางเลือก ไว้เป็นฐานแก่การศึกษาวิจัยในหัวข้ออื่นๆ ต่อไป

5. กลุ่มเป้าหมาย

คือ *"ภาคประชาชน"* อันหมายถึง กลุ่ม ชุมชน ท้องถิ่น เครือข่ายและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่นอกภาครัฐ ซึ่งดำเนินการอย่างหลากหลายในบริบท (Setting) ต่างๆ ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย ดังนี้

5.1 การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือ "โฮมสกูล" ครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัวหรือเครือข่าย ซึ่งปัจจุบันมีอยู่เกือบ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ

5.2 การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัตินอกตำราเรียน

5.3 การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ไม่ได้สังกัดกลุ่ม แต่ดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่ายในความรู้ด้านศิลปะการช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น

5.4 การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกในสังกัดทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิหรือการปฏิบัติธรรมในแนวทางต่างๆ หลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนัก

5.5 การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีการจัดกระบวนวิชาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ของ

องค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรมฯ อาทิ สาวิกาสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เสมสิกขาลัย เป็นต้น

5.6 การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมออมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

5.7 การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และเว็บไซต์ รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะ ที่มีความต่อเนื่องก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง

6. โจทย์การวิจัย

6.1 กลุ่มเป้าหมายมีการจัดกระบวนการเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างไร?

6.2 กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรม หรือการจัดการศึกษาทางเลือกดังกล่าว ใครเป็นผู้จัด จัดให้แก่ใคร ที่ไหน?

6.3 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในเรื่องใด? มีรูปแบบและวิธีการอย่างไร?

6.4 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนและสังคมในด้านใดด้านหนึ่งหรือไม่ อย่างไร?

6.5 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีแบบแผนการจัดการหรือมีโครงสร้างการดำเนินงานหรือไม่? อย่างไร?

6.6 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีกระบวนการระดมทรัพยากรและการมีส่วนร่วมอย่างไร?

6.7 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีแนวคิดและวิธีการในการวัดหรือประเมินผลทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมหรือไม่? อย่างไร?

6.8 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีการเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ หรือไม่? อย่างไร?

6.9 ปัญหา อุปสรรค และระบบสนับสนุนที่ต้องการจากรัฐและสังคมคืออะไร? อย่างไร?

6.10 กลุ่มเป้าหมายมีการวางแผนอนาคตอย่างไร?

6.11 กลุ่มเป้าหมายอยากมีบทบาทอะไร? อย่างไร? ในระบบการศึกษาที่มีอยู่

6.12 มีข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อประเด็นวิจัยอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร?

7. ระเบียบวิธีวิจัย

7.1 การสำรวจเอกสารและข้อมูลทั่วไป

โดยการค้นคว้า การเปิดรับข้อมูลจากสาธารณะ ด้วยการกระจายข่าวผ่านสื่อต่างๆและเครือข่ายวิทยุชุมชน ผ่านกลไกการประสานงานของ สกว. ตลอดจนการประสานข้อมูลเครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชน

7.2 การจัดทำและเผยแพร่แบบสอบถาม

โดยเผยแพร่แบบสอบถามที่ระบุกรอบแนวคิดของการศึกษาทางเลือก ไปยังองค์กรชุมชน ผู้นำชาวบ้าน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายตอบกลับข้อมูลชั้น ต้นว่า ตนจัดอยู่ในขอบข่ายการศึกษาดังกล่าวหรือไม่ เพื่อกลั่นกรองเป็นข้อมูลสำหรับการตรวจสอบ โดยนักศึกษาในพื้นที่แล้วประมวลเป็นข้อมูลพื้นฐานหรือฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยภาคสนาม โดยผู้วิจัยภาคสนามต่อไป

7.3 การวิจัยภาคสนาม

โดยผู้วิจัยภาคสนามลงพื้นที่ค้นหาข้อมูลเชิงลึกจากฐานข้อมูลชั้นต้นที่ประมวลแล้ว โดยการสัมภาษณ์ สังเกตการณ์และบันทึก ด้วยเครื่องมือการวิจัย อันได้แก่แบบวิเคราะห์ (เอกสารแนบหมายเลข 2) ตามโจทย์ของการวิจัย

7.4 การสังเคราะห์ประเด็น แยกประเภทและหมวดหมู่ (category) เพื่อการจัดทำทำเนียบและ รายงาน รวมถึงการสังเคราะห์ประเด็นสำหรับการวิจัยในระยะต่อไป

8. ขอบเขตการวิจัย

8.1 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (ตามระเบียบวิธี ข้อ 7.1 และ 7.2)

8.2 การกลั่นกรอง ตรวจสอบและรวบรวมข้อมูล การวิจัยภาคสนามและการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการจัดทำทำเนียบ (directory)

8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย

9. ระยะเวลาการวิจัย รวม 18 เดือน

พฤศจิกายน 2544 ถึง เมษายน 2545

10. ผลลัพธ์ที่ต้องการ

10.1 ระยะ 6 เดือนแรก รวบรวม***ข้อมูลดิบ***ได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งเพียงพอแก่การค้นหาข้อมูลเชิงลึกภาคสนาม

10.2 ระยะ 9 เดือนต่อมา จัดทำและแล้วเสร็จ***ทำเนียบข้อมูล (Directory)*** ซึ่งประกอบด้วยรายชื่อรายละเอียดและบทคัดย่อกลุ่มการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศจำนวนหนึ่ง ซึ่งอ้างอิงได้

10.3 ระยะ 3 เดือนสุดท้าย จัดทำและแล้วเสร็จ***รายงานการวิจัย*** พร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อส่งมอบ สกว.

11. ผู้วิจัย

1) คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ หัวหน้าโครงการ
2) คุณชัชวาล ทองดีเลิศ นักวิจัยภาคเหนือ
3) คุณลำยอง เตียสกุล นักวิจัยภาคกลาง
4) คุณอิสรา สุคงคารัตนกุล นักวิจัยภาคอิสาน
5) คุณสาทร สมพงษ์ นักวิจัยภาคใต้

12. ที่ปรึกษา

1) ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักวิชาการ
2) อาจารย์รัชนี ธงไชย นักการศึกษา
3) ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ปราชญ์ท้องถิ่น
4) คุณสุภาวดี หาญเมธี สื่อมวลชน
5) ดร.รุ่งเรือง สุขาภิรมย์ ผู้บริหารการศึกษา สกศ.

ศูนย์เรียนรู้ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน*

ภายใต้กระแสการปฏิรูปการศึกษาชาติ ขณะที่รัฐบาลและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหลาย ยังคงตกอยู่ในกับดักของปัยหาเชิงโครงสร้างและกระบวนทัศน์การศึกษาแบบเดิมๆ ปรากฏว่ามีภาคประชาชน อันได้แก่ ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายสถาบันทางสังคม ฯลฯ ทั้งประเทศ ได้มีความพยายามที่จะนิยามและให้ความหมายของการศึกษาใหม่ หรือการศึกษาที่แท้จริงที่จะสามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหาของตนเอง และการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและบริบทที่แตกต่างกันไป และได้ริเริ่มลุกขึ้นมาจัดการศึกษาหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมๆ กันเป็นจำนวนมาก

การจัดการศึกษาของภาคประชาชนเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นศูนย์การเรียนที่ดำเนินการเป็นเอกเทศ และที่ดำเนินการเกาะเกี่ยวเป็นเครือข่าย อาทิ กลุ่มพ่อแม่ที่จัดการศึกษาที่บ้าน (Home School) กลุ่มโรงเรียนทางเลือก เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนสัมมาสิกขา โรงเรียนสัตยาไส ฯลฯ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เช่น โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสาน โรงเรียนใต้ร่มไม้ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน สาคลี ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา โรงเรียนม่อนแสงดาว ค่ายดูดาวเกิดแก้ว มหาวิชชาลัยชุมชนปักษ์ใต้ ฯลฯ กลุ่มศิลปะการแสดงและดนตรี เช่น โรงเรียนดนตรีบ้านดรุณบทเพลง กลุ่มมะขามป้อม กลุ่มละครหุ่นยายอุ่น กลุ่มกระดานหก กลุ่มยายกับตา กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา ฯลฯ

รูปแบบการศึกษาส่วนใหญ่ จะเป็นการศึกษานอกระบบ ในภาพรวมเนื้อหาจะครอบคลุมเกือบทุกมิติ อย่างไรก็ตาม ความริเริ่มอันทรงคุณค่าทางการศึกษาเหล่านี้ ยังทำกันอย่างกระจัดกระจาย ขาดการเชื่อมโยงกันเอง และขาดการเชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของสังคม โดยเฉพาะกับการศึกษาในระบบ ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ให้เกิดเป็น "พลังแห่งการเรียนรู้" ของสังคม และนำพาประเทศไปให้พ้นจาก "วิกฤติทางปัญญา" ที่เราประสบกันอยู่ในปัจจุบัน

เวทีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับเรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว จึงได้จัดเวทีสัมมนาเรื่อง "ศูนย์เรียนรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน"

---

* สาระจากการประชุม เวทีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2545 ณ ห้องประชุมรพินทร โรงเรียนรุ่งอรุณ สนับสนุนโดย โครงการภาคีเพื่อเด็กไทย มูลนิธิแม็กไซไซ, โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ สกว., โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. และโรงเรียนรุ่งอรุณ

เปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการศึกษาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทที่แตกต่างหลากหลาย เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงความรู้และหนุนเสริมกันและกันในการศึกษาเรียนรู้ตลอดจนการพัฒนาองค์ความรู้จากการดำเนินงานและจากงานวิจัย เพื่อนำไปสู่สาธารณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายที่จะเอื้อต่อการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

ทั้งนี้ในการสัมมนาดังกล่าวได้มีการนำเสนอประเด็นและเนื้อหาสาระที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ปาฐกถานำเรื่อง "จากวิกฤติทางปัญญาสู่สังคมแห่งการเรียนรู้"
   โดย *ศ.นพ.ประเวศ วะสี*
2. ภาพรวมของการจัดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนทั่วประเทศ
   โดย *คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์*
3. กรณีตัวอย่างการจัดศูนย์การเรียนรู้
   - ว.ป.อ. วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก
     โดย *ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์*
   - มณฑลแห่งพลัง
     โดย *คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู*
   - โรงเรียนใต้ร่มไม้
     โดย *คุณสาทร สมพงษ์*
   - โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่
     โดย *คุณชาลิสา บุญศิริ*
   - ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนคลองขนมจีน ชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
     โดย *อาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์* และ *คุณปรีชา ดัสดุลย์*
   - หอดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี
     โดย *นท.ฐากูร เกิดแก้ว*
   - การทำนา ปลูกข้าวด้วยตนเอง
     โดย *คุณวรวิทย์-คุณชูจันทร์ เสถียรราษฎร์*

เวทีภาคีความร่วมมือ
เพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ครั้งที่ ๑

เรื่อง "ศูนย์เรียนรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน"
วันพุธที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๕ ณ ห้องประชุมรพินทร โรงเรียนรุ่งอรุณ

อ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวต้อนรับภาคีและกัลยาณมิตรทุกท่าน ไม่ใช่ของใหม่ แต่มีรากเหง้ากันมาก่อน มีฐานที่มาสนใจในเรื่องการศึกษาในรูปแบบต่างๆ และมาวันนี้เพื่อรวมตัวเพื่อหาวิธีให้ได้ผลมากขึ้น และดีขึ้น เรื่องมาร่วมมือกันทำเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย หากแต่ของโลกด้วย วาระสำคัญที่สุดของโลกคือ การปฏิรูปการเรียนรู้ เพราะปัญหาการอยู่ร่วมกันเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษย์ ทุกๆ ระดับ ทั้งในระดับโลก ครอบครัว สังคม ทั้งที่โลกมีความเจริญขึ้นมากมาย แต่ก็ยังมองเห็นความขัดแย้ง เห็น ๑๑ กันยายน เห็นสงคราม เห็นอเมริกันกำลังจะบุกอิรัก ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดสงครามลามไปทั่วโลก มุสลิมพันล้านคนคงจะรวมตัวกันต่อต้าน เนลสัน เมเดลลา กล่าวว่า ถ้าอเมริกาบุกอิรัก โลกทั้งโลกจะรวมตัวกัน

ขณะนี้มีการประชุม Earth summit ที่โจฮันเนสเบิร์ก เพราะมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่มีท่าทีว่าจะ ตกลงกันได้ เป็นเรื่องรุนแรงที่กำลังทะเลาะกัน ดังนั้นปัญหาใหญ่ของมนุษย์คือการอยู่ร่วมกันทุกๆระดับ ทั้งครอบครัว ชุมชน สังคมในประเทศ และสังคมโลก เป็นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสรรพสิ่งต่างๆ เมื่อเห็นเช่นนี้ก็มีคำถามว่า มนุษย์ได้รับการศึกษาทั่วโลกเลยหรือ หรือที่เรียกว่ามีชื่อเสียง สถานศึกษาดีๆ แคมบริด อ๊อกฟรอ์ด ฮาร์เวิร์ด มีคนได้รางวัลโนเบลก็เยอะ แล้วภูมิปัญญามนุษย์เป็นอย่างไร จึงไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ มีอะไรผิดไปอย่างฉกรรจ์ในการเรียนรู้ของมนุษย์ ผมคิดว่าถ้าเราดูตรงนี้ต้องตั้งคำถามที่แรงมาก อย่าตั้งอ่อนๆ เบาๆ การเรียนรู้ Child center เดี๋ยวก็โดนว่าควายเซ็นเตอร์ ต้องตั้งว่ามนุษย์มีปัญหาอะไร แล้วการเรียนรู้มันผิดอะไรไป ผมคิดว่าโครงสร้างทางปัญญาผิดไปอย่างสิ้นเชิง โครงสร้างทางปัญญาหมุนอยู่โดยเอาความรู้เป็นที่ตั้ง เอาวิชาเป็นหลัก และหมุนอยู่อย่างนั้น หมุนอยู่ในนภากาศ สุญญากาศ ไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ไม่มีจุดมุ่งหมาย ผมว่าเริ่มจากจุดมุ่งหมายแล้ว ไม่มีจุดหมายว่าศึกษาไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ตรงกันข้ามพูดทั่วกันไปหมดว่าศึกษาเพื่อไปแข่งขัน เป็นคำพูดที่ไพเราะ แท้จริงแล้วเพื่อ แย่งชิง และโลกทุกวันนี้ โดยเฉพาะที่มาจากตะวันตก พื้นฐานตะวันตกมาจากการแย่งชิง หากลองดูตั้งแต่ใช้เทคโนโลยีสร้างอาวุธ หรืออื่นๆ เพื่อแย่งชิงหมดทั้งโลก ทั้งแอฟริกา อเมริกา ทั้งเอเชีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ บนพื้นฐานเหล่านี้และเอามาพัฒนามาเป็นวิชาการ ต้องดูว่าฐานวิชามาจากไหน ดูที่มา ดูประวัติศาสตร์ หาก

คนไทยเรียนมาโดยไม่เข้าใจ root และเมื่อนำมาใช้ในประเทศ คนที่มีวิชาตรงนี้ก็ไปทำกับคนในชนบท เหมือนจักรวรรดินิยมที่มีในประเทศอื่นๆ ก็ทำลายชนบทลง ถึงตอนนี้ก็ไม่ได้เปลี่ยน หากแต่เปลี่ยนวิธีแย่งชิง ซึ่งหนักกว่าเดิมอีกใช้ระบบการค้าเสรีการเงินเสรีซึ่งขณะนี้เงินจำนวนมหึมาที่หมุนรอบโลกด้วยความเร็วแสงเพียง ๐.๒ % เท่านั้นที่ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ อีก ๙๙ % กว่าใช้เพื่อการแย่งชิง แล้วโลกอยู่ได้อย่างไร

เงินมหึมา แล้วยังมีองค์กรที่คอยส่งเสริมแนวทางแบบนี้อีก IMF WTO WORLD BANK พลังแรงมากเพื่อการแย่งชิง เห็นว่ามนุษย์ต่างกันมากขึ้นเมื่อใช้วิธีการอย่างนี้ คนอเมริกากันที่รวยที่สุด ๒๐๐ กว่าคน มีทรัพย์สินมากกว่าคนในโลกกว่าสองพันล้านคน ทำให้เกิดความแตกต่าง เกิดความไม่ยุติธรรม เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสังคม ทำลายประชาธิปไตย ทำลายสิทธิมนุษย์ชนต่างๆ หมด ที่เรียกว่าประชาธิปไตย ไม่มีจริงแล้วเคยมีอยู่ในระยะสั้น โดนทำลายโดยระบบพวกนี้ ประชาธิปไตยจริงๆ ไม่ใช่การเลือกตั้ง คือการปกครองตัวเองใช่ไหม เมื่อโลกเป็นเช่นนี้ พลังขับเคลื่อนที่ไม่ใช่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ถ้าปฏิรูปการศึกษาแล้ว วัตถุประสงค์จะต้องเพื่อการอยู่ร่วมกัน วัตถุประสงค์ต้องไม่ใช่เพื่อการแย่งชิง คุณโสภณ สุภาพงษ ใช้คำพูดที่ค่อนข้างแรงว่า

"เวลาเราไปทำงานอะไรเหนื่อยๆ เราอยากไปไหน เราอยากกลับบ้าน เพราะในครอบครัวบ้านมีความเป็นมนุษย์ ไม่ได้ใช้หลักการแย่งชิงเสรี ใช้เรื่องเงินเป็นใหญ่ อาศัยความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน แม่รักลูก ลูกรักแม่ ไม่ได้คิดเป็นเงิน และไม่ได้คิดหลักการแข่งขันเสรีถ้าหลักการแบบนั้น เราคงตายกันไปหมด"

การแข่งขันเสรีเป็นธรรมชาติของสัตว์ ไม่ใช่มนุษย์ สัตว์ตัวไหนแข็งแรงตะปบตัวเล็กที่อ่อนแอ สำหรับมนุษย์คนที่แข็งแรงต้องเอื้อเฟื้อคนที่อ่อนแอ ตรงนี้สำคัญ ถ้ามีความเชื่อคุณค่าแบบนั้น ว่าการแข่งขันเสรีนั้นดีเราเข้าไปสู่ธรรมชาติของสัตว์ ต้องพิจารณาดูมิใช่ตามเขาไปเรื่อย เราต้องมีวัตถุประสงค์ใหม่ในการศึกษา นั่นประการหนึ่งและประการที่สองเรื่องโครงสร้างทางปัญญามีปัญหา ต้องเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แล้วก็เอาวิชามาหมุนกันอยู่ที่วิชา ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง ตรงนี้พระไตรปิฎกพูดมานาน น่าเอามาพิจารณาว่ากันสูตรท่านพูดว่า การศึกษาทุกวันนี้ทำแบบแยกส่วน ว่าชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง การศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง แต่ทางพุทธศาสนาแล้วอยู่ที่เดียวกัน ชีวิตคือการศึกษา การศึกษาคือชีวิตอยู่ที่เดียวกัน โครงสร้างทางปัญญาจะต้องหัน ๙๐ องศา ต้องเอาโครงสร้างชีวิตจริงและการปฏิบัติเป็นตัวตั้ง คือว่าในชีวิตและการปฏิบัตินั้นสร้างความรู้ขึ้นมา แต่ขณะนี้เราเอาความรู้มาจากตำรา ตำราต้องมาจาก ต่างประเทศ เอาวิชาเป็นตัวตั้งหมุนอยู่อย่างนั้น ถ้าถือว่า ชีวิต การดำรงชีวิต การปฏิบัติ การทำงานต่างๆ เป็นการสร้างความรู้ เช่นนั้นความรู้ต้องมาจากดิน หมายถึงชีวิตจริง ไม่ใช่มาจากฟ้าลอยอยู่ในนภากาศ สุญญากาศ เอาความรู้ที่ได้จากชีวิตจริงจากการปฏิบัติจริงขึ้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นปัญญาที่สูงขึ้น ขึ้นมาจากดิน สังเคราะห์เป็นอย่างไรแล้วหมุน หมุนกลับไปใช้อีก เรียกว่าจากดินสู่ฟ้า ฟ้าสู่ดิน หมุนไป ตั้งแต่อนุบาลยันมหาวิทยาลัยนี่เป็นอีกประเด็นที่เสนอถ้าทำอย่างนี้ง่ายขึ้นเยอะทุกอย่างจะเป็นไปตามธรรมชาติ ตามความเป็นจริงและเป็นศีลธรรม

ท่านอาจจะไม่ได้คิดตรงนี้ว่าระบบการศึกษาทุกวันนี้ เป็นระบบที่ทำลายศีลธรรมเชิงสถาบันทั้งหมด และเราก็จะมาเรียนวิชาศีลธรรมกัน ซึ่งก็ไม่ขึ้น เพราะตัวโครงสร้างของการศึกษานั่นเอง เป็นตัวทำให้เสื่อมศีลธรรมในตัว ศีลธรรมพื้นฐานสำคัญที่สุด คือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน โดยเฉพาะคนเล็ก คนน้อย คนยาก คนจน ตอนนี้เราไม่มีสังคมไทย ไม่ได้เคารพคุณค่าความเป็นคนโดยเฉพาะ คนเล็ก คนน้อย คนยาก คนจน ถ้าไม่มีตรงนี้ก็จะแก้ปัญหาต่างๆ ไม่ได้ แก้ปัญหาความยากจนไม่ได้ ความยุติธรรมในสังคม เรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี ต่างๆ เหล่านี้ถ้าขาดศีลธรรมพื้นฐานตัวนี้ แล้วระบบการศึกษาที่มีทั้งหมดในเนื้อในตัวมันทำให้เสียศีลธรรมตัวนี้เองโดยไม่ต้องพูดเพราะคนทั้งหมดที่เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาจะรู้สึกตลอดเวลาว่าสถาบันของเรามีเกียรติ ชาวบ้านไม่มีเกียรติ ชาวไร่ชาวนา คนขายของชำ ช่างเสริมสวย ช่างผสมปูนจะมีเกียรติได้อย่างไร เฉพาะครู เฉพาะโรงเรียนเท่านั้นที่มีเกียรติ คนเรียนรู้มาเอง เป็นคนบ้านนอกหาบกระบุงตะกร้า แบกฟืน แจวเรือจ้าง และอื่นๆ มาเข้าโรงเรียน ไปๆ มาๆ คนที่หาบกระบุงตะกร้ากับพ่อแม่ไม่กล้าจะมาเข้าโรงเรียน เพราะโรงเรียนสอนโดยไม่รู้ตัวเป็นการทำลายศีลธรรมตลอดเวลาของการศึกษาทั้งระบบเลย เพราะตัวโครงสร้างทางปัญญา หากเราเอาโครงสร้างดินสู่ฟ้า ฟ้าสู่ดิน หมุนอย่างนี้

ชาวบ้านทุกคนที่ทำงานเป็นผู้สร้างความรู้ เป็นผู้มีเกียรติ ไม่ยากเลยบางโรงเรียนทำแล้ว ได้ผลทันที เช่นโรงเรียนจอมสุวรรณอุปถัมภ์โรงเรียนวัดพนังเชิง จังหวัดอยุธยา เด็กได้เรียนการช่างเสริมสวย คนขายก๋วยเตี๋ยว

คนขายของชำ คนผสมปูน คนเหล่านั้นรู้สึกมีเกียรติขึ้นทันที เขาเป็นครูได้ สิ่งที่เขาทำครูในโรงเรียนทำไม่ได้ การที่นักเรียนเรียนกับใครก็จะเคารพคนนั้นเป็นครู จะเกิดศีลธรรมตรงนี้ เพราะตัวโครงสร้างทางปัญญาสำคัญ กระบวนการฟ้าสู่ดิน ดินสู่ฟ้า หมุนอย่างนี้ แต่ละรอบความรู้จากการปฏิบัติเป็นความรู้ทางปัญญาสูงขึ้น เอามาใช้การปฏิบัติก็ดีขึ้น และทฤษฎีก็จะดีขึ้นเพราะอยู่บนฐานความเป็นจริง ทุกวันนี้มันลอย ท่านอาจจะไม่รู้สึก ผมเป็นประธานสภามหาวิทยาลัย จะรู้สึกกลุ้มใจมากเวลามีการเสนอหลักสูตรต่างๆ หลักสูตรปริญญาโทถามว่าเรียนแล้วเป็นอย่างไร เรียนแล้วรู้เรื่องอะไรกับสังคมไทยไหม ถ้ารู้เรื่องสังคมไทยมันมีเรื่องที่น่าทำหลักสูตรมากมาย แต่ก็ไม่ได้ทำ เพราะเขาไม่รู้จักแผ่นดินไทย แล้วเราก็มีมหาวิทยาลัยมากมาย มันลอยตัว อยู่ในสูญญากาศ เลย ไม่มีพลังทางปัญญาตรงนี้ก็เป็นวิกฤตทางปัญญา ประเด็นที่ ๓ เราต้องดูความเป็นไปในโลกก็มีคนสังเกตกันว่าท่านอาจารย์พุทธทาสพูดไว้เมื่อ ๒๔๗๕ ว่าเกิดวิกฤตแล้ว และก็วิกฤตขึ้นเรื่อยๆ หลังจากที่ท่านพูด และท่านก็ฝากข้อความไว้ เหมือนเป็นพินัยกรรม ๓ ข้อ

๑. ขอให้ศาสนิกของทุกศาสนา เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน

๒. มีความร่วมมือระหว่างศาสนา

๓. ขอให้ช่วยให้มนุษย์ถอนตัวออกจากวัตถุนิยม

ไอน์สไตน์บอกว่า ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้ ต้องการวิธีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง นักปราชญ์ของโลกมองเห็นถ้ามนุษย์มีวิธีคิดเหมือนเดิม มนุษย์ไปไม่รอด พูดเมื่อ '๕๖-๕๗ ก่อนท่านตาย แต่ถ้าหากจิตสำนึกเหมือนเดิม จิตสำนึกจะกำหนดวิธีคิด จิตสำนึกแบบช้างคิดแบบช้าง จิตสำนึกแบบแมวก็คิดแบบแมว ถ้าจิตสำนึกเล็กมันก็คิดแบบแคบ แต่จิตสำนึกมนุษย์ใหญ่ได้ ร่างกายคงจะไม่วิวัฒนาการอีกแล้ว แต่จิตมนุษย์เปลี่ยนได้อีกไกล วิวัฒนาการเปลี่ยนไปได้ไกล มีตั้งแต่จิตของมหาโจรจนกระทั่งจิตของพระพุทธเจ้า แปลกว่า สเปคตรัมของจิตมันกว้างใหญ่มหาศาล โอกาสที่พัฒนามีอีกมาก

นักปราชญ์ ๓ คน ลาสโล้ โกสและปัสโซ คุยกันที่แคลิฟอร์เนีย ก่อนเกิด ๑๑ กันยายน คุยถกกันสองวันสองคืน นำมาพิมพ์ไว้ บอกว่าอารยธรรมตะวันตก western civilization กำลังจะนำโลกทั้งโลกเข้าสู่วิกฤต เพราะเป็นอารยธรรมบริโภคนิยม มันไปไม่ได้ แปลว่ามันติดแล้ว อยู่ในภพกลุ่มเดิมของมันที่ตรงนั้น ท่านทะไลลามะ ซึ่งขณะนี้ popular มากในอเมริกามีคนฟังเป็นหมื่นๆ สอนคนอเมริกันเรื่องความสุข ท่านเป็นคนบ้านแตกคนอเมริกันเป็นคนร่ำรวย แต่ท่านไปสอนเรื่อง The Art of Happiness มีหนังสือชื่อเดียวกัน บอกว่าปัญหามนุษยชาติในปัจจุบันคือเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นวาระของมนุษย์ ในศตวรรษนี้คือการปฏิวัติทางจิตวิญญาณ ซึ่งนักปราชญ์ ๓ คนก็บอกคำตอบว่า ต้องปฏิวัติ เพราะจิตสำนึก มันเล็กก็ได้ แคบอยู่กับตัว จนถึงจิตใหญ่จนใหญ่เท่าจักรวาลก็ได้ ตรงนี้น่าสนใจมาก ถ้าต้องการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ

๑. จุดมุ่งหมายของมนุษย์ จุดหมายของการศึกษาเพื่อการอยู่ร่วมกันหรือไม่ การอยู่ร่วมกันด้วยดีคือบรมฐานระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

๒. ตัวโครงสร้างทางปัญญาว่าแทนที่จะหมุนเวียนในนภากาศ น่าจะเป็นจากฟ้าสู่ดิน ดินสู่ฟ้า

๓. ความต้องการที่จะปฏิวัติจิตสำนึก ปฏิวัติจิตวิญญาณ คือการเข้าสู่จิตสูงสุดได้ ลดละความเห็นแก่ตัวลง และเห็นแต่ศาสนา หรือถ้าไม่มีศาสนาก็ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งก็จะเจอกันได้ การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นเรื่องที่ใหญ่ที่สุดของมนุษย์ หากไม่ได้ทำจะน่าเสียดายมาก เพราะเรามีธรรมชาติ มีขุมทรัพย์ภายในขุมทรัพย์ในตนที่มีอยู่เป็นแสนล้าน เราอาจจะมีเงินน้อย แต่สิ่งที่เรามีมากและสำคัญกว่าเงิน เรามีเซลสมองอยู่แสนล้านตัวทุกคนไม่ต้องนึกไกล นึกที่ตัวท่านนั่นแหละ มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงเหลือเกิน ทำไมจะใช้เพียงกินกับแกก กิน ขี้ ปี้ นอน ในเรื่องรกโลกแค่นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์ๆ เท่านั้น ทำอย่างไรจะดันให้ได้พบการเรียนรู้ที่ดีที่สุด มันคืออะไร แล้วช่วยให้เพื่อนมนุษย์ได้พบกับการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

ตรงนี้ที่เรียกว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ เมื่อพูดแล้วต้องมีการจัดการ ให้เรื่องก้าวหน้าขึ้นเป็นระดับ การจัดการตรงนี้ใช้ ๔ เรื่อง เป็นเรื่องเดิม ที่จริงคือเรื่องเดียว แต่แตกเป็น ๔ คือ

๑. การวิจัย วิจัยว่าขณะนี้รู้เรื่องอะไรกันแล้วบ้าง ใครกำลังทำอะไรอยู่ที่ดีๆ ให้รู้กันหมด ทั้งอดีตและปัจจุบัน ถ้าไม่วิจัยให้รู้กัน เหมือนเราเริ่มต้นเอง เหมือนสัตว์ต้องเริ่มต้นเองแต่ละตัวทุกทีไป แต่มนุษย์น่าจะวิจัยให้รู้ รู้ว่ามีอะไรดีๆ ในโลก ในเมืองไทย ในขณะนี้

๒. การสื่อสาร วิจัยแล้วต้องทำการสื่อสาร คนทำดีจะมีกำลังใจ แล้วมีการเกิดการเชื่อมโยง รู้ถึงกัน สื่อสารทุกรูปแบบ วิทยุ โทรทัศน์ อินเตอร์เนต ทำอย่างจริงจัง

๓. Net Working การเป็นภาคีจะได้เรียนรู้จากกัน ๒ ข้อแรกมาหนุนเรื่องภาคี

๔. Training บางโรงเรียนต้องการตรงนี้ ต้องมีคนคิด Training Model เป็นยังไง Learning Material เป็นยังไง คนเป็นครูเป็นยังไง

ขอฝากเป็นเรื่องสุดท้าย องค์การการจัดการ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ คนที่จะจัดการต้องปูฐานหรือเพิ่มเวลา นานๆ ประชุม หลายปีแล้วที่เป็นแบบนี้ ตั้งแต่มูลนิธิสดศรีเคยประชุมเดือนละครั้งและหายไป หากทำเป็นระบบ มีคนจำนวนหนึ่ง ต้องมีการลงทุนตรงนี้ และอาจต้องมีความเป็นสถาบัน ถ้าเป็นแค่โครงการอาจไม่ค่อยมีคนอยากมาทำงานด้วย เพราะความไม่แน่ใจ ผมเสนอว่าตรงนี้มีสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ สกว. สนับสนุนตรงนี้ และได้เคยเสนอที่สภาการศึกษาแล้ว สภาการศึกษาก็ร่วมได้ กรมวิชาการ กรมสามัญ มาร่วมก็ได้ เป็นภาคีร่วมกัน ร่วมกันแล้วดีทำให้ไม่ติด สมมุติบางครั้งติดช่วงนโยบาย สภาการศึกษามาช่วยให้หลุดเชิงนโยบาย และหากติดเรื่องกฎระเบียบของกรมอะไร กรมก็มาช่วย เราเพิ่งมีปลัดกระทรวงศึกษาคนใหม่เป็นผู้หญิง เป็นเรื่องที่น่าดีใจเป็นคนดีด้วย เป็นโอกาสที่จะมีอะไรดีๆ เยอะ ฉะนั้นกรมวิชาการก็มาเป็นพาร์ทเนอร์ เพราะบางครูจะบอกว่าทำไม่ได้ เพราะติดระเบียบทางวิชาการ กรมวิชาการบอกไม่ติดหรอก หากติดอะไรจะได้แก้ให้หลุด เป็นภาคีแล้วดี สถาบันนี้เป็นเจ้าของร่วมกัน ทุกๆ ฝ่ายเป็นกลไกแห่งการร่วมเรียนรู้ด้วยกัน ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารไม่ใช้อำนาจ ต้องเป็นผู้มาร่วมเรียนรู้ด้วย เรื่องนี้ก็จะเดินต่อไปได้ ต้องลงทุนในส่วนนี้อย่าให้ช้า ภาคีต้องเป็นคนทำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นใน ๔ เรื่อง

ผู้เข้าร่วมสัมมนา (อ.อารี สัณหฉวี)

ชาบซึ้งและประทับใจที่คุณหมอกล่าวมา คิดว่าถึงเวลาต้องปฏิรูปการเรียนรู้อย่างที่คุณหมอบอก อยากเสนอให้ทางโรงเรียนรุ่งอรุณรับในส่วนนี้ คือควรจะเป็นในส่วนของเอกชน หรือจะเป็น กรมวิชาการ ที่จริง ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ก็อยู่ที่นี่ อธิบดีกรมวิชาการเก่า หากว่าก็ยังเป็นระบบวิชาราชการ และขอให้มูลนิธิสดสีอุปถัมภ์ เริ่มจากกลุ่มที่เป็นเอกชนทั้งหลายที่มาวันนี้รวมถึงวิธีการสอนแบบต่างๆ ช่วยได้ วันนี้น่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดี ไม่ทราบว่าอาจารย์ประภาภัทรจะรับไหวหรือไม่ แต่คิดว่าคงมีพรรคพวกช่วยกัน

คุณหมอประเวศ

ขอบคุณท่านอาจารย์ ไม่ว่าใครต้องรวมตัวกัน ทั้งรุ่งอรุณ สดศรี ราชการมาร่วมด้วยได้ แต่ตัวสถาบันต้องเป็นอิสระ ไม่เช่นนั้นจะติดกับระบบราชการ คงปรึกษาอาจารย์ว่าน่าจะทำได้

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

เป็นนิมิตรที่ดีที่เรามาเรียนรู้แบบต่างๆ เอาภูมิความรู้ปัญญาชาวบ้านเขามา แล้วก็แม้กระทั่งเด็กที่ไหว้คนขายก๋วยเตี๋ยวเป็นครู เราเรียนรู้จากชาวบ้านจากเลี้ยงปลา ทำนา แล้วก็มีแนวโน้มที่จะเอาพระราชดำริทำนาด้วยใช้ปุ๋ยชีวภาพ ต่อไปค่อยๆ เอาเข้ามาในหลักสูตรโรงเรียน ที่จะหวังจากกลุ่มนี้เป็นผู้นำ ตอนนี้สภาพบ้านเมืองค่อนข้างจะพร้อม เพราะมีภูมิปัญญาชาวบ้านดีๆ มากๆ หลายท่าน ที่มาเป็นรูปแบบนำมาใช้ได้

พิธีกรกล่าวเชิญคุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์

กราบสวัสดีอาจารย์ทุกท่านและท่านผู้ร่วมเสวนาทุกท่าน ขอเริ่มจากชวนให้คิดถึงเรื่องเหตุปัจจัยและสถานการณ์การขยายตัวของชุมชนและภาคประชาชนอย่างมาก ชนิดที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นี่เป็นการวิเคราะห์ในช่วง ๕ ปีนี้ เฉพาะปัจจัยภายในประเทศ

เงื่อนไขที่ ๑ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้เปิดพื้นที่ใหม่ๆ ทางความคิดให้เราคงจะมีจุดสั่งสมปริมาณมาก่อนหน้านี้ ๒ ปี เช่น การเปิดโอกาสให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมต่างๆ

เงื่อนไขที่ ๒ เวลานี้มีปรากฏการณ์ทรัพยากรเริ่มไหลไปสู่ชุมชน ด้วยเหตุอะไรก็ตาม แต่ปรากฏการณ์ที่

เกิดขึ้นก็คือว่า นโยบายประชานิยมของรัฐบาลปัจจุบันที่รวมเอากองทุน งบประมาณต่างๆ ในการกระจายอำนาจ รวมถึงงบประมาณใหม่จากองค์กรระหว่างประเทศ ภายในประเทศ ที่รัฐจัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะ เช่น พอช. สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน กระแสการปฏิรูปสื่อ การปฏิรูปสุขภาพและการปฏิรูปการศึกษา ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนหนุนให้ท้องถิ่นอ่อนตัว ทำให้เกิดชุมชนดิฉันเรียกว่า "ชุมชนโดยเจตนา" เกิดการรวมกลุ่มกันด้วยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ข้อมูลนี้ยืนยันได้จากฐานข้อมูลของพอช. มีชุมชนแบบนี้อยู่กว่า ๖๖,๐๐๐ ชุมชน หรือมากกว่านี้ เวลานี้มีกิจกรรมระดับต่างๆ ในส่วนที่มองพัฒนาการในภาคประชาชน ซึ่งคุณหมอบรรยายว่าเป็นทางออกที่เสนอไว้

ประเด็นที่ ๑. คือว่า เริ่มมีกิจกรรมและการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ ข้ามประเด็น เช่น เหล้าเสรี จากเหนือจรดใต้ก็รวมเป็นเครือข่ายเหล้าเสรีได้ เป็นต้น หรือกรณีสุขภาพและอาจจับมือเรียนรู้ร่วมกันกับสิทธิชุมชน สิทธิผู้ด้อยโอกาสเป็นต้น รวมถึงเรื่องการวิจัยสร้างองค์ความรู้ในระดับชุมชนเอง เช่น งานวิจัยไทบ้าน สมัชชาคนจน และงานวิจัยอีกหลายท้องที่ มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย บางส่วนจัดตั้งเป็นสถาบันด้วยซ้ำ อย่างสถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาชุมชนภาคเหนือ รวมถึงมีการขับเคลื่อนในระดับนโยบาย การเข้าสู่การเสนอกฎหมาย และกลไกรัฐ การเข้าเป็นคณะกรรมการชุดต่างๆ สว. สป.รวมถึงเริ่มจะเรียนรู้ที่จะสื่อสารกับสังคม ทำอย่างไรที่จะให้ Massage ที่ตัวเองทำถูกบอกเล่าไปสู่สังคมด้วย ด้วยความเคลื่อนตัวทั้งหมดนี้ ส่วนหนึ่งคือเหตุปัจจัยการเปิดโครงการนี้ขึ้นมา ในส่วนอื่นๆ จะมีรายละเอียดในเอกสาร ในส่วนโครงการวิชาการสานทางเลือก ค้นพบจากการเป็นกลุ่มชุมชนต่างๆ กรอบแนวคิดที่วางไว้คือ ในการรวมตัวกัน ก่อเกิดการเรียนรู้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แล้วก็พบว่าเป็นไปตามกรอบนี้จริงๆ เป็นข้อสังเกตว่า การศึกษาทางเลือกทั้งหมด define ออกมาได้ ๗ setting ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การเรียนรู้หรือการศึกษาทางเลือกที่ผ่านกิจกรรมจะเป็นกระบวนการอะไรก็ตาม ในเนื้อหาสาระอะไรก็ตาม แต่กลุ่มนี้มีมากที่สุด จากแบบสอบถามขั้นต้นออกไป ๑๑๐,๒๐๐ ชุด ตอบกลับมา ๖ %

พบว่ากลุ่มนี้มากที่สุด เป็นลำดับการรวมกลุ่มมากที่สุด คือการพัฒนาอาชีพ เรื่องของการออมทรัพย์ สวัสดิการ สุขภาพ ตามลำดับ ส่วนทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นกลุ่มหนุ่มสาว เยาวชน ที่มักจะมีกิจกรรมในเรื่องของการฟื้นฟูท้องถิ่น รวมถึงเคลื่อนไหวในประเด็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและการศึกษา รองลงมาประเด็นสิทธิชุมชน การรวมกลุ่มประชาสังคม อันนี้คงจะพบได้ในชุมชนภาคกลางมากกว่า ส่วนเรื่องการเคลื่อนไหวในเชิงสิทธิชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการขอมีส่วนร่วมในการรับรู้โครงการในท้องถิ่น การขอมีส่วนร่วมในเป็นคณะกรรมการในท้องถิ่น หรือในเรื่องของผู้ด้อยโอกาส จะเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ส่วนการรวมกลุ่มในการทำสาธารณประโยชน์ ตามกรณีนี้จะน้อยที่สุด ช่วงที่ผ่านมาทางโครงการมีการจัดกิจกรรมการขับเคลื่อนการศึกษาภาคประชาชนขึ้นมาทั้งหมด ๓ ครั้ง ปลายเดือนพฤษภาคม ปลายเดือนกรกฎาคม ปลายเดือนสิงหาคม ที่ผ่านมา เราสรุปนิยามความหมาย แยกเป็นภาคต่างๆ

ภาคเหนือ นิยามว่า เป็นการเรียนรู้ที่เห็นองค์รวม อิสระ หลากหลาย สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่ความสุข ความสำเร็จ ของบุคคลและชุมชน

ภาคใต้ นิยามว่า คือการศึกษาที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่เป็นจริง นำความสุขสู่ชุมชนและสังคม บนพื้นฐานวิถีไทย

ภาคกลาง นิยามว่า คือทางออกจากวิกฤตการศึกษาเดิมอยู่บนความหลากหลาย ธรรมชาติและชีวิตจริง นำไปสู่การมีส่วนร่วม และความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ภาคอีสาน นิยามว่า คือการศึกษาที่ตอบสนองและศักยภาพของมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ศักยภาพและเป็นปฏิบัติการเชิงวิถีชีวิตของชุมชน นิยามความหมายที่สะท้อนถึงแนวคิด ว่าจริงๆ แล้ว นอกเหนือจากการศึกษาตามความหมายกระแสหลักที่เราพูดกันอยู่ชุมชนเองรู้ตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่ามีการเรียนรู้ มีพัฒนาการและการรวมกลุ่มกัน ทั้งกับตัวเอง กับชุมชน เพียงแต่ว่าเขาอาจถูกทำให้สูญเสียความมั่นใจไปมาก ชาวบ้านที่จบ ม.๓ ก็ยังบอกว่า ตัวเองไม่มีความรู้ เพราะเราให้ความหมายในเรื่องความรู้เป็นอย่างอื่น

สรุปแล้ว ฐานการคิดในการศึกษาทางเลือกในภาคประชาชนมองว่าเป็นการศึกษาปัญหาที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มีความหลากหลาย เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักยภาพตัวตน ชุมชนและสังคม โดยที่ผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้นี้ก็คือว่า ได้เรียนรู้ ได้แก้ปัญหา เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หรือของภาคประชาชน จะเอาตัวปัญหาเป็นตัวตั้ง คือเป็นการ

เรียนรู้จากตัวปัญหา เพื่อที่จะได้แก้ทุกข์ โดยสะท้อนได้ว่า เพื่อจะแก้ทุกข์ จึงแสวงหาทางรอดจากทางตันเดิมๆ เพราะฉะนั้น ในการเรียนรู้ของภาคประชาชน ลักษณะเป็น Problem Base ยืดหยุ่น หลากหลาย มีการกระจายอำนาจเข้าสู่การมีส่วนร่วม ในนิยามของภาคต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ลองหันมาดูการศึกษาในกระแสหลัก พรบ.การศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จำแนกการศึกษาของชาติเป็น ๓ ระบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยระบุว่าการศึกษาที่ภาคประชาชนทำอยู่ไม่ว่าการรวมกลุ่ม การทำกิจกรรมที่ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนทัศนศึกษา การดูงาน รวมกลุ่มกันเฉพาะกิจ จัดเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ดูผลลัพธ์การเรียนรู้ในกระแสหลัก เป้าหมายเพื่อที่จะเรียนความรู้ อย่างที่เราทราบกันดี ผู้ปกครองหลายท่านจึงส่งลูกมาที่นี่

เด็กไทยไอคิวต่ำลง ความสามารถบนเวทีโลกก็ลดลงเรื่อยๆ แต่เราก็ยังเน้นปรัชญาการศึกษาไปที่การแข่งขัน โดยที่อาศัยการเรียนรู้จากตำราเป็นหลัก ก็คือการใช้เนื้อหาเป็นตัวตั้งและยังคงเน้นที่ระบบโรงเรียน จึงเห็นการปฏิรูปการศึกษาทุกวันนี้ เน้นไปที่โครงสร้างการจัดสรรงบประมาณและบุคลากรการศึกษาเป็นหลัก สุดท้ายจากการรวบรวมข้อเสนอ จากการทำโฟกัส กรุ๊ป และกลุ่มชุมชนที่ลงไปเก็บข้อมูล กับข้อเสนอของเวทีขับเคลื่อนทั้ง ๓ เวทีผ่านมา รวบรวมข้อเสนอการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชนได้อย่างนี้ คือ เรามีข้อเรียกร้องและคิดว่า เราจะสถาปนาการศึกษาทางเลือกหรือการศึกษาของภาคประชาชนได้จริงๆ ต้องมีการพัฒนาหลักสูตร ของกลุ่มชุมชนและท้องถิ่น มีการจัดตั้งเครือข่าย มีการขยายเครือข่าย เป็นทางออกอันหนึ่งที่คุณหมอประเวศเสนอไว้ มีการสร้างพื้นที่ต้นแบบ เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาต่อไป มีการจัดกิจกรรมขับเคลื่อน และในช่วงที่ผ่านมา มีการเสนอเรื่องมหกรรมการศึกษาทางเลือก ที่จะจัดเป็นงานใหญ่ดั้นด้นประจำปีทุกๆ ปีไป มีการจัดตั้งกองทุนโดยใช้ทุนของสังคมและของรัฐ มีการเสนอกฎหมาย กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง มีข้อเสนอให้เปลี่ยนการรับรู้ของสังคมด้วย ว่าการศึกษาไม่ใช่การเรียนความรู้ การศึกษาไม่ใช่การไปโรงเรียน รวมถึงจะมีการปรับปรุง การสถาปนาการศึกษาของภาคประชาชนขึ้น ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๖ ทั้งหมดนี้เป็นภาพรวม ตอนนี้โครงการยังอยู่ในระยะ ๑๐ เดือนแรก เรายังมีเวลาลงไปเก็บข้อมูลเชิงลึก จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและทำโฟกัส กรุ๊ป ในระดับท้องถิ่นอีก คงฉายภาพรวมเพียงเท่านี้

พิธีกร

จากภาพรวมที่ได้กล่าวมา เราจะลองไปศึกษากรณีศึกษาจริง ที่หลายๆ ท่านได้ทำ เรามีวิทยากร ๗ กลุ่ม ขออนุญาต แนะนำวิทยากรประจำกลุ่ม และให้ท่านนำเสนอ สั้นๆ ว่าท่านจะพูดถึงอะไร เริ่มจากภาคเหนือ กรณีศึกษาที่เราได้เรียนเชิญมา โฮงเฮียงศึกษาภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งคุณชาลิสา บุญศิริ กลุ่มที่ ๒ จากภาคใต้ โรงเรียนใต้ร่มไม้ จังหวัดพัทลุง คุณสาทร สมพงษ์ ภาคกลาง ท่านอาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ จากศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนคลองขนมจีน ชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มที่ ๔ มณฑลแห่งพลัง คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู กลุ่มที่ ๕ ค่ายดูดาวเกิดแก้ว นท.ฐากูร เกิดแก้ว กลุ่มที่ ๖ จากผู้ปกครองโรงเรียนรุ่งอรุณ การทำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง คุณวรวิทย์คุณฐจันทร์ เสถียรราษฎร์ ทางภาคอีสาน ครูบาสุทธินันท์ กลุ่มที่ ๖ ครูบาสุทธินันท์ ในห้องประชุมรพินทร ใช้เวลาถึง ๑๑.๓๐ เพื่อกลับมาสรุปและแลกเปลี่ยนความคิด เห็นที่ ห้องประชุมรพินทร (แยกเข้าห้องย่อย) •

ว.ป.อ. (วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก)

โดยครูบาสุทธินันท์

จริงๆแล้วเรื่องนี้มีร่องรอยมาแล้วตั้งแต่ในอดีต เพราะในอดีตสังคมไทยอยู่ได้เพราะมีขบวนการเรียนรู้เป็นของตนเอง จะเห็นได้ว่าเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้วสังคมไทยก็มีความเข้มแข็ง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ สังคมไทยทำการวิจัยทุกเรื่อง บ้านทรงไทย อาหารไทย สมุนไพรไทย ทั้งหมดก็คือวิถีความเป็นไทย พัฒนามาจนเป็นของศิลปะขึ้นมาถึงเป็นวัฒนธรรม และสิ่งที่ทำมาทั้งหมดมาถึงก็เรียกรวมๆ ว่าภูมิปัญญา พอเข้าสู่ยุคใหม่ เราก็ทิ้งของเราเลย

๓๐ ปีที่ผ่านมา สังคมไทยไม่ได้สร้างชุดความรู้ใหม่ที่เป็นของตนเอง แต่เราก็เสียสละเวลาทุกอย่างไปเรียนเอาความรู้ ของตะวันตก ทั้งหมด ตรงนี้คือสิ่งที่พลาดไป ว่าทำไมถึงไม่ได้ทำคู่กันไป และการที่เราไปเรียนของเขาเราไม่ได้เรียนจากจุดเริ่มต้น ทำให้เราตามความรู้เขาโดยตลอด เห็นว่าต่างกันกับความรู้ที่เราทำเอง คิดเอง เวลามีปัญหาเราแก้ได้เอง พอมาถึงวันนี้มันเป็นวิกฤตการที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และมาดูว่าถ้าเราจะรอระบบต่างๆ รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาต่างๆ ถ้าวิเคราะห์ให้ดีแล้วก็ยังเป็นไปได้ยาก เมื่อปลายเดือนที่แล้วมีการประชุมเรื่องการจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนก็เป็นวิทยาลัยชุมชนระบบราชการ เพราะการที่จะให้คนราชการทิ้งวัฒนธรรมราชการยอมปรับอะไรต่างๆ ไม่ง่ายเลย แม้แต่เรื่องครูบาอาจารย์ที่สอนกันอยู่เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะอธิบายว่า ณ วันนี้เราจะตั้ง โฟกัสของเราจากไหน ต้องวิกฤตของชาติเป็นตัวตั้งก็จะง่ายในการประมวลความรู้ ความคิดว่าทำไมเราต้องมาทำเรื่องนี้ ถ้าไม่ทำเรื่องนี้จะเป็นอย่างไร ถ้าทำเรื่องนี้จะได้อะไร และถ้าจะทำจะทำอย่างไรและข้างล่างจะต้องเห็นความสำคัญเราคงต้องฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ในระดับชุมชน และทดลองทำมีการตั้งโรงเรียนนอกระบบ ทำมาเรื่อยจนถึงวันนี้ก็เห็นว่า สามารถเชื่อมโยง ข้างบนได้

เราได้ทำการอบรมครูระดับประถม มัธยม จนถึงระดับอุดมศึกษา แต่ก็มีหลักสูตรปริญญาโทลงไปเรียนรู้เพราะข้างบนมีชุดความรู้การเรียนรู้ที่เป็นตะวันตกเกือบ ๙๙ % เขาอยากรู้ว่ากระบวนการเรียนรู้สายพันธ์ไทยคืออะไร ลงไปกันเยอะเลย โชคดีที่เมื่อ ๗ ปีที่แล้ว เราได้ทำเรื่องนี้ ปฐานกันมาตลอด อ.เสน่ห์ จามริก อ.ประเวศและคนอื่นๆ ลงไปและได้คุยเรื่องนี้กัน และทำกันมาตลอด

เราก็ได้เป็นโรงเรียนชุมชนอีสาน เอาชาวบ้านมาเรียน เพื่อจะฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ แบบดั้งเดิมของเราประยุกต์กับสิ่งใหม่ แล้วมาถึงวันนี้เรา ก้าวมาถึงขั้นที่ว่า เราสร้างหลักสูตรเอง ชื่อหลักสูตร ว.ป.อ.ภาคประชาชน

คือ หลักสูตรที่ชาวบ้านจะสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยชาวบ้านเอง การที่เขาอยากจะอยู่ในชนบทเขาต้องเรียนรู้เรื่องอะไร และน่ากลัววิกฤตนัก มันเสียหายจนกระทั่งคนในชนบทต้องมาเรียนรู้วิธีที่จะอยู่ในชนบท ตรงนี้มีตัวประเมินอยู่ จะเห็นว่าเกิดกระแสทิ้ง และอะไรอื่นๆ เมื่อเร็วๆ นี้ มีการเข้าคิวเพื่อจะผ่อนหนี้ตั้ง ๒ ล้านคน เห็นได้ว่าระบบข้างล่างโดนทำลาย โดนกระทำจนเขาอยู่ไม่ได้ และถ้าจะอยู่ให้ได้ต้องทำอย่างไร เป็นเรื่องใหญ่และเป็นวิกฤตของชาติ เราเริ่มมองหาว่าจะมีคนมาแก้ปัญหา แนะนำ หรือมาบอก แต่จริงๆ ไม่ใช่เลย ตัวข้างล่างเองต้องพัฒนาเอง ต้องอยากรู้ อยากเห็นเพราะเมื่อก่อนเราทิ้ง ๓๐ ปีสังคมไทยรับรู้อย่างเดียว ไม่ยอมเรียนรู้ ซึ่งน่ากลัวมาก

แล้วเราก็มาหากลอุบายว่าทำอย่างไรคนไทยอยากเรียนรู้ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนได้ทำในจุดนี้ ทุกคนอยากรู้อยากเห็น เราเห็นศักยภาพว่าข้างล่างที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่อายุหกเจ็ดสิบปีมาเรียนร่วมกัน เกิดอะไรเยอะแยะเลย ก็กำลังประมวลตรงนี้อยู่ แล้วในชั้นนี้จะทำชุดความรู้ที่เหมาะสมกับคนข้างล่าง พยายามเก็บประมวลมา และเห็นว่าสิ่งที่ข้างล่างทำ มันเชื่อมโยงไปได้ถึงข้างบน จนถึงต่างประเทศได้ เพราะเรื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสากล ไม่ได้เป็นสูตรสำเร็จ มันมีชีวิต มีเลือด มีน้ำตา และวันนี้จะเสนอเค้าโครงหยาบๆ และอยากขอคำติชมว่าน่าจะเพิ่มเติมอะไรให้มันสมบูรณ์ขึ้น เราก็ปรับตลอดเวลา ยิ่งทำก็ยิ่งเห็นทำไปแก้ไปก็จะไม่มีวันสิ้นสุดที่จะแก้ คงแก้ไปเรื่อย และเราก็จะเห็นว่าถ้าเราสามารถฟื้นฟู ให้สังคมรักการเรียนรู้ สังคมนี้ถึงจะอยู่ได้ ถ้าวันใดยังเหมือนเดิม พัฒนาให้ตายก็ไม่ได้ เอาเงินมาถมหมู่บ้านละร้อยล้านก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีความรู้ที่จะจัดการ โชคดีที่เราทำเรื่องนี้ขึ้นมา ก็มีการคุยเรื่องการจัดตั้งสถาบันความรู้เพื่อการพัฒนา สถาบันตรงนี้จะช่วยเราได้เยอะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านเองก็ไม่ได้เก่งกาจอะไร จำเป็นจะต้องได้เรียนรู้ ได้พัฒนา ได้เติมความรู้ต่างๆ เพราะความรู้โลกยุคใหม่มีเยอะ และเร็วมาก ซับซ้อนมาก

ครูบามากรุงเทพก็เรียน ติดต่อกับนักศึกษาธรรมศาสตร์บ้าง จุฬาบ้างให้ช่วยมาสอน ว่าอยากรู้เรื่องนี้ เรื่องนั้น ก็เรียนกันในที่พักที่โรงแรมนั่นแหละ คือพร้อมที่จะเรียน เรียนวิธีว่าตอนนี้เขาชอบให้ชาวบ้านมานำเสนอเรื่องความรู้ความคิดอะไรบ้าง วิธีที่เสนอให้ง่ายที่สุดก็คือต้องใช้สื่อ ก็มาเรียนวิธีทำ power point ชาวบ้านก็อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องเรียน มาดูว่าชาวบ้าน เรียนแล้วเป็นผลอย่างไร

(เสียงจากสไลด์มัลติวิชั่น)

การศึกษาทางเลือก ทางออกของสังคมไทย การสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบ ๓ รอบของการปฏิรูปการศึกษาไทย วันเสาร์ที่ ๗ กันยายน ๒๕๔๕ ในศูนย์ประชุม impact เมืองทองธานี นนทบุรี โดยครูบาสุทธินันท์

ขอแนะนำวิทยากร

เป็นชาวบ้านธรรมดาธรรมดา ถิ่นที่มา.....แนะนำ
มือที่กำ..... ทำงานน่ามาทุกงาน
อยู่กลางดินกินการแดนนอนฝันเฟื่อง อยู่กับเรื่องปลูกป่าภักษาหาร
เลี้ยงไก่ปลา หมูแพะ แยะเอาการ ตั้งใจทานหน้าดำหากำไร
ก่อกิจการบ้านเรือนโฮมสคูล เปิดเป็นศูนย์ศึกษาปัญหาใหม่
ตั้งชื่อว่า มหาวิชาลัย สอนลูกหลานให้พ้นคนเซยๆ
แต่ก็มีปัญหาคนที่สอน ครูดีๆ เขาก็มองทำเฉยๆ
ชวนคนไหนก็ไม่สนใจเลย มีไหมเอ่ยครูอกหักขอสักคน

ถ้าเราปฏิรูปการเรียนรู้ไปได้อย่างเที่ยงแท้ สภาพการพัฒนาของสังคมไทยก็คงยักแย่ยักยันเหมือนภาพนี้

ถ้าเราสร้างกำหนดการเรียนรู้ใหม่ไม่สำเร็จ ลูกหลานไทยคงไม่ต่างกับแพะตัวนี้ ใครๆ ก็จับไปบูชายันไม่ลงทุนลงแรงกันจริงๆ อนาคตไทยก็คงไม่ต่างกับภาพนี้ อัลเบร์ต ไอน์สไตรด์ บอกว่า เราต้องมีวิถีคิดใหม่อย่างสิ้นเชิง มนุษยชาติจึงอยู่รอดได้ นักคิดบางคนก็ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมตะวันตกกำลังดึงโลกเข้าไปสู่สภาวะวิกฤต ผมเห็นว่ามนุษย์กำลังเปลี่ยนทุกอย่างจากคุณค่าไปเป็นมูลค่าจนหมดสิ้น เรากำลังอยู่ในสงครามความคิด ค่ายตะวันตกคิดที่จะไปสนองกิเลส ค่ายตะวันออกคิดจะกำกับและควบคุมกิเลส ศีล สมาธิ ปัญญา

จะสู้ไวอากร้าได้หรือไม่ กระบวนการเรียนรู้ของไทยในอดีต ถ้าสังคมไทยไม่มีการเรียนรู้ คำว่าภูมิปัญญาไทยจะโผล่มาจากไหนกัน นั่นก็หมายความว่าเรามีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นสายพันธ์ของเราเอง สร้างชุดการเรียนรู้มาสนองตอบการดำเนินชีวิตของเรา จึงมีความเข้มแข็ง ถึงระดับที่พึ่งตนเองได้ทุกเรื่อง เมื่อ ๓๐ ปีที่ผ่านมา คนไทยสร้างชุดความรู้ได้เองอย่างเป็นระบบ การสร้างบ้านเรือน สร้างวัด สิ่งสาธารณะประโยชน์ต่างๆ การทำมาหากิน การประกอบอาหารไทย การใช้สมุนไพร กล่าวโดยรวม คือ มีปัจจัย ๔ อย่างครบเครื่องครบครัน สมัยนั้นเราอยากได้อะไร เราก็ค้นคว้ากันเอง เรียนรู้กันเอง ถ่ายทอดกันเอง ไม่ไผ่กอเดียว คนไทยเอามาคิดประดิดประดอยเป็นเครื่องใช้ไม้สอยได้นับร้อยอย่างพันอย่างแต่มาถึงวันนี้เราแทบจะไม่ได้ผลิตชุดความรู้ของเราเองได้เลย เราพอใจที่จะเพิ่งคนชาติอื่น รอรับรู้จากคนอื่น นำเข้าทุน นำเข้าความรู้ นำเข้าวัฒนธรรม อยากได้อะไรก็สั่งซื้อเข้ามา ทำเสมือนตัวเองร่ำรวย ผลสุดท้ายต้องจ่ายค่าโง่กันจนเข็งไปเลย ไม่มีประเทศใด ในโลกใบนี้ที่จะพัฒนาประเทศได้สำเร็จ ถ้าไม่ให้การศึกษากับคนของตัวเอง

กรณีตัวอย่างการศึกษาภาคชีวิตนอกระบบ พะเยาว์ สักทองขาว จะมีสักกี่คนที่ตำน้ำพริกขายแล้วรวยเป็นร้อยล้าน น้ำพริกแม่พะเยาว์ เจ้าของสูตรน้ำพริกกว่าร้อยสูตร จบป.๔ รับปริญญานิติศาสตร์มหาบัณฑิต กิตติมศักดิ์ การตำน้ำพริกขายก็เหมือนการปลูกต้นไม้ใหญ่ ต้องรอให้มันแตกกิ่ง ให้ออกดอก ออกผล ช้าแต่มั่นคง เรามั่นใจ เพราะเรามีความอร่อยเป็นรากแก้ว สงไท บุญเจริญ ซื้อขยะมา ๓๐ ปี ซื้อเมืองไทยไม่พอ ต้องข้ามไปถึงลาว เขมรและเวียดนาม ปัจจุบันทำธุรกิจที่มี ISO รับรอง มี ๓๓ สาขา และเครือข่ายอีก ๖๐๐ แห่งทั่วประเทศ เป็นคนแรกที่มองเห็นขยะเป็นขุมทรัพย์หมื่นล้าน เรียนจบมศ.๓ รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาบริหารธุรกิจ เก็บขยะจนได้เป็นดอกเตอร์

สมชาย บุญประกอบกว่า ๒๐ ปี ที่ยึดอาชีพตัดผม เริ่มที่เงินเดือน ๒,๕๐๐ บาท แต่วันนี้เลยทะลุ ๑๑ ล้านบาทตั้งนานแล้วจบป.๔ เป็นแชมป์ออกแบบผมชนะระดับโลก ซึ่งหมายความว่าเรียนมาระบบไม่สูง แต่เขาเหล่านี้ก็เรียนมาในตลาดวิชาชีวิตสูงมาก การที่ประชาชนทุกคน ได้รับการศึกษาถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกำจัดความยากจน เรากำหนดความสำคัญของการศึกษาให้เป็นหัวใจของการพัฒนาทุกด้าน นักเรียน นักศึกษา ยังห่างความเป็นจริงเรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย เราต้องช่วยกันแก้ไขให้เด็กรุ่นใหม่ มีค่านิยมและความคิดเป็นของตนเอง เรียนรู้จากสื่อต่างๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย คนที่เรียนรู้ไม่ควรที่จะรู้เพียงแคบๆ อยู่ในกรอบวิชาที่เรียนตอนนั้น ควรจะรู้รอบในเรื่องต่างๆ ที่จำเป็นเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานการคิด การตัดสินใจจากการพิจารณาทุกมุมมอง และสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมเพียงพอ

การสร้างเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ส่งเสริมให้เด็กที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน รวมกลุ่มกันเรียน เน้นความหลากหลายในสิ่งที่เขาต้องการรู้ ส่งเสริมในเรื่องเทคโนโลยี สถานที่ งบประมาณ ในมหาวิทยาลัยส่งเสริมการเป็นผู้นำแห่งการเรียนรู้ โดยเป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างพรหมแดนความรู้โลกกับความรู้ท้องถิ่น ในชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มประชาคมต่างๆ ตามความสนใจ สร้างเสริมให้เป็นชุมชนแห่งความเรียนรู้ ในองค์กรสร้างเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การสร้างลักษณะชีวิต บริบทครอบครัว โรงเรียน และสังคมทั่วไปควรส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน รักการค้นคว้า เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนในห้องเรียน ควรเน้นการค้นคว้าทั้งจากตำราและเรื่องต่างๆ ที่สนใจ นำมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในห้องหรืออภิปรายกัน ส่งเสริมให้คนเรียนรู้ ในสิ่งที่ตนชอบ เพื่อให้เกิดการจูงใจ กระตุ้นการเรียนรู้ เช่น เปิดให้เรียนหลากหลายวิชา ทั้งเรียนลึก เรียนกว้าง เรียนไกล ให้มีความชำนาญในเรื่องต่างๆ และเรียนรู้ตลอดชีวิต

เคยสังเกตปรากฏการณ์ เงินกำลังจะหมุนไปๆ แต่ความรู้ไม่หมุนมาสักทีถ้าจะพัฒนา เงินกับความรู้จะต้องควบคู่กันมา ไม่เช่นนั้น ก็คงไม่ต่างกับสามล้อถูกหวย เมื่อกระบวนการต่างๆชะงักงันทำให้สังคมขาดแคลนความรู้ สิ่งที่ต้องเร่งด่วนแก้ไขก็คือ เปิดพื้นที่ทางสังคม เปิดพื้นที่ทางปัญญา อย่างกว้างขวางไปทุกหย่อมหญ้า สาเหตุแห่งการวิกฤติทั้งหมด คือ คนไทยความรู้ไม่พอใช้ ก็ทำอะไรไม่ถูก คนไทยจึงจำนน จนใจจนความคิดจนสติปัญญา

ในอดีตกาล บรรพชนคนอีสานในนามเรียกกันว่า กุลา ได้เดินตัดท้องทุ่งไปทำนาค้าขาย เนื่องจากความกว้างใหญ่ไพศาลของผืนแผ่นดินแห่งนี้ ประกอบกับไม่มีเส้นทางสัญจรที่แน่นอน ไม่มียานพาหนะ ไม่มีมอเตอร์ไซค์ หรือรถอีฑุก อีแต๋น ทำให้กุลา เหน็ดเหนื่อย หิวข้าว หิวน้ำ อิดโรย อ่อนระโหยจนกระทั่งหมดแรงล้มพับ พื้นขึ้นมากุลาเอาแต่นั่งร้องไห้ พร่ำรำพัน กล่าวโทษที่บ้านนี้เมืองนี้ ไม่กระจายความเจริญสู่ท้องถิ่น แต่

มาบัดนี้ มาถึงยุคที่อ้างว่าบ้านเมืองพัฒนา มีไฟฟ้า มีถนนลาดยาง มีโทรศัพท์ โทรทัศน์ มีประปาหมู่บ้าน มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี มีวิทยาลัยชุมชน มีผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล มีร้านค้าชุมชน รักษาโรคเป็นราคาเหมาจ่ายเป็นหรือตายก็สามสิบบาท มีกองทุนให้กู้ยืมเป็นล้านๆ แต่ลูกหลานอีสานก็ยังทิ้งถิ่น ทิ้งพ่อ ทิ้งแม่ ทิ้งลูก ทิ้งเมีย คนอีสานทำแต่เรื่องทิ้งๆ ขว้างๆ ทิ้งทุกอย่างจนไม่เหลืออะไร กุลาเอย ชะตากรรมของข้าและชะตากรรมของเจ้าช่างตลกสิ้นดี เจ้าร้องไห้เพราะว่าหลงทาง แต่พวกข้าร้องไห้เพราะตาบอดมองไม่เห็นทาง คนที่มีประเทศเป็นของตนเอง ไม่รับผิดชอบ ไม่ดูแล ไม่พัฒนา จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร คนที่มีศาสนา มีธรรมะ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นยุทธศาสตร์ จะเรียกว่าคนจนได้อย่างไร คนที่มีสถาบัน พระมหากษัตริย์ให้เคารพเทิดทูน จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร คนที่มี ผู้อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิคอยเมตตาชี้แนะ ชี้นำ ให้กำลังใจ จะเรียกว่าคนจนได้อย่างไร คนที่มีนักเทคนิค นักวิชาการ นักวิจัย คอยแนะนำ ให้ความรู้จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร

ประเทศนี้พัฒนาบริเวณศีรษะมานาน สมัยช่วงท่านผู้นำก็ยุ่งอยู่กับการบังคับให้สวมหมวก มาสมัยนี้ก็บังคับให้สวมหมวกกันน็อก แต่เรื่องที่ลึกลงไปในหัวกะโหลก ไม่ค่อยจะคิดกัน จะป้องกันสมองโง่ๆ ไปทำไม เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะทำการวิจัย ความรู้คู่ขนาน ให้มีการวิจัยความรู้สายพันธุ์ไทย เทียบเทียมกับการวิจัยสายพันธุ์เทศ แล้วให้วิ่งคู่ขนานกันไปเหมือนรางรถไฟ อย่างน้อยจะได้พัฒนางานวิจัยที่เป็นของเราเองบ้าง ดูของคนอื่นบ้าง จะไม่ดีกว่าหรือ ภาพนี้ได้อธิบายคำว่าวิจัยสายพันธุ์ไทยได้เป็นอย่างดี เห็นว่าคนไทยในอดีตได้ทำการวิจัย ไม่อย่างนั้น คงไม่เอาช้างป่ามาใช้งานได้ มีการวิจัยสิ่งซับซ้อนและรู้จริง สามารถนำมาใช้ในชีวิตจริง การเรียนรู้จริงการวิจัยอย่างจริงจัง นำมาสู่รากฐานการฟื้นฟูวิถีชีวิตไทย เหตุทุกอย่างเริ่มต้นจรากชีวิต ความรู้ความคิด ผลงาน เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและชุมชน ได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน

การจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยชุมชน ที่กรมราษฎร์สงเสริมกัน ที่นี่ พยายามที่จะฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ของชุมชนที่เคยมีในอดีต ให้กลับมีชีวิตชีวาพื้นคืนมา คนเราอยู่ที่ไหนต้องทำให้ที่ตรงนั้นน่าอยู่ร่มรื่น สมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติ โลกนี้จึงจะมีสภาพที่เอื้อต่อการอยู่อาศัย ที่นี่มุ่งที่จะค้นหากระบวนการที่จะพึ่งตนแอง อย่างเช่นเรื่องของโปรตีน เราก็มองไปที่การเลี้ยงปศุสัตว์ ที่นี่มีการเลี้ยงวัว หมูพันธุ์พื้นบ้าน สัตว์ปีก จำพวกไก่ต่างๆ ไก่ต๊อก ไก่งวง ไก่ชน ไปจนถึง แพะ แกะ นอกจากงานอาชีพที่เหมาะสม ในพื้นที่แล้ว ก็เป็นลู่ทางให้เห็นว่า การพึ่งตนเองด้านเชื้อเพลิงก็สามารถทำได้ ที่นี่ปลูกไม้ ก็มีกิ่งไม้ ปลายไม้ เอามาเผาถ่าน ปีหนึ่งผลิตถ่านได้มหาศาลทีเดียว ในเรื่องวัสดุก่อสร้าง วัสดุใช้สอย กองทุนชุมชนสนับสนุนให้ ที่นี่อัดดินซีเมนด้วยระบบไฮดรอริก เมื่อเราผลิตอิฐ ดินซีเมนต์ได้แล้ว ก็เอามาทำเป็นแทงค์ เป็นบ้าน ต่อห้องน้ำห้องครัว สารพัด นี่เป็นผลพวงจากการปลูกต้นไม้

คณะก่อการโรงเรียนชุมชนอีสาน โรงเรียนชุมชนอีสาน คือยาขมหม้อใหญ่ ที่ปรุงแต่งขึ้นมา เพื่อรักษาไข้ใจของคนอีสาน หลักการโรงเรียนชุมชนอีสาน ได้อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานชี้นำ ได้อาศัยข้อชี้แนะ ผู้อาวุโสเป็นส่วนสร้างเสริมความคิด ได้อาศัยเทคนิคของนักวิชาการเป็นส่วนสร้างเสริมความรู้ ได้อาศัยสำนึกใหม่ของพวกเรา เป็นพลังปฏิบัติการ เราจะเอาการนอน หลับฝันดีเป็นตัวชี้นำ ภาพที่เห็นเป็นกลุ่มปราชญ์ ชาวบ้านและกลุ่มภาคีภาคอีสานที่เป็นจ้าวสำนัก ๑๑๒ สถานี การเรียนรู้ในภาคอีสานตอนใต้

กรณีตัวอย่าง เครือข่ายการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชนบทประกอบไปด้วยเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ยึดโยงไขว้กันไปมา ในพื้นที่ของเขตอีสานใต้ จำนวน ๑๑๒ สถานี วปอ. หมายถึง วิทยากรกระบวนการป้องกันความยากแค้นของคนอีสาน มีเป้าหมายว่าจะเติมภูมิคุ้มกันลงไปในสติปัญญาของคนอีสานให้ได้หนึ่งล้านครัวเรือน ภายใน ๑๑๘ ปี เป็นการปลุกสำนึกให้หาญกล้าในการลุกขึ้นมาหาทางพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองให้มากที่สุด ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ พัฒนาการเรียนจากรู้จักไปสู่การรู้จริง ให้เกิดการเรียนจริงเพื่อให้รู้ความจริง แล้วไปใช้ในชีวิตจริง รูปแบบการเรียนรู้แบบชาวบ้านก็จะเห็นว่าไม่มีเงื่อนไข ง่ายๆ สบายๆ ยังไงก็ได้ขอให้ได้ความรู้ ถ้าเราให้โอกาสกับเขา เห็นได้ว่าศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่นในตัวผู้นำ ได้แสดงออก ได้แสดงให้เห็นถึงความพร้อม เราก็กระตุ้นให้เขาคิดของเขาเอง คงไม่มีใครไปปวดท้องแทนเขาได้ ไม่มีใครปวดฟันแทนได้ นั่นหมายความว่าปัญหาของใคร จะต้องคิดหาทางออกกันเองให้พบ หาจุดพอดีของชีวิตให้ได้

เมื่อเร็วๆ นี้ เราได้เปิดประตูมหาวิชาลัยอีสานคืนถิ่น เพื่อจะหาทางเอาลูกหลานกลับคืนถิ่นให้ได้ และได้รับความเมตตาจากท่านอาจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กรุณามาเป็นประธาน มหาวิชาลัย สอนวิชากลับบ้านเถอะลูก วิชาความรู้ที่จะอยู่ในชนบท วิชาออกแบบชีวิต วิชาการสร้างงาน วิชาการเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติ วิชาบริหารและพัฒนาสังคมชนบท วิชาพึ่งตนเองพึ่งพาคนอื่น วิชาจะไขโยทำไมต้องรอลีโอก่อน วิชาจะอมยิ้มหรืออมโรค ในภาพเป็นการจัดเสวนาปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ที่จัดขึ้นทุกปี เป็นการชุมชนจอหงวนจากทุกสารทิศ เรื่องของการขยายผลการเรียนรู้ เราพยายามให้เกิดฐานการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนฝึกฝนการสร้างฐานอันนี้ด้วยตัวเอง สนามการเรียนรู้ของที่นี้ เรียกว่าเป็นสากลไปแล้ว มีผู้บริหารการศึกษาของ ๔๐ ประเทศของหน่วยสันติภาพอเมริกา ได้มาจัดประชุมสัมมนาที่นี่ บางครั้งเราก็เชิญคุณครูทั้งหลายมาเข้าค่ายการเรียนรู้ของครูไทยเพื่อให้ทันต่อการปฏิรูปการศึกษา บางครั้งก็จัดอบรมเฉพาะถิ่น เช่นค่ายครูวิทยาศาสตร์ พยายามให้เห็นว่าในระบบสังคมไทย ในวิถีไทย ก็มีระบบของการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ อย่างในภาพ คุณครูมุดเข้าไปในเตาถ่านเพื่อจะไปดูว่าความรู้มันอยู่ที่ไหนแน่ และวิทยาศาสตร์สายพันธุ์ไทยเป็นอย่างไร บางครั้งเราก็ช่วยกรมสามัญศึกษาอบรมครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อ ในระดับเยาวชน เราก็จัดค่ายหลายครั้ง เด็กๆ ได้มาเรียนรู้ที่นี่ ได้มาอยู่ที่นี่ อย่างมีความสุข เพราะได้มาพบกับเนื้อหาของชีวิต วิชาชีวิต การจัดค่ายเยาวชนเรื่องวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิต การศึกษาทางเลือกอีกประเภทหนึ่งก็คือเครือข่ายการจัดการเรียนรู้โดยพ่อ แม่ ซึ่งถ้าได้รับการสนับสนุนก็จะเห็นว่า สิ่งเหล่านี้ก็จะดำเนินการไปได้โดยตัวของเขาเอง อบรมการเขียนแผนการสอนหลักสูตรวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

แม้แต่พระสงฆ์ ท่านก็ได้จาริกมาจากหลายพื้นที่ จากหลายภูมิภาค ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์งานด้านการพัฒนาร่วมกัน เครือข่ายชาวบ้าน องค์กรชาวบ้านได้มาเป็นประจำ เพราะที่นี่คือสนามเรียนรู้ของ ชาวบ้านนั่นเอง ที่นี่คือสนามเรียนรู้ของนักศึกษาเป็นอย่างดี ถ้าจนักศึกษามาเรียนที่นี่ เรียนแล้วไม่หายโง่ เรียนแล้วไม่ลดความเห็นแก่ตัว เรียนแล้วไม่บรรเทาความทุก ไม่ทราบว่าจะเรียนไปทำไม

สรุปแบบลูกกลุ่ม การฟังอย่างเดียวเรียนรู้ได้ ๒๐ % การเห็นอย่างเดียวเรียนรู้ได้ ๓๐ % การได้ฟังได้เห็นได้ ๕๐% การได้ฟัง เห็น พูด เรียนรู้ได้ ๗๐ % การได้ฟัง เห็น พูด ได้กระทำเรียนรู้ได้ ๙๐ %

ยุทธศาสตร์ ต้นไม้จะต้องคืนสู่ไร่นา ปูปลาจะต้องคืนหนองน้ำ ความชอบธรรมจะต้องคืนประชาชน สมัชชาคนจนจะคืนถิ่น นโยบายถึงฝันดีก็อย่าดีเป็นเลขหวย เร่งปลูกกล้วยปลูกป่าภักษาหาร เลี้ยงหมูไก่ปูปลาอย่าช้านาน ขวนแม่บ้านจู๋จี๋อยู่ที่นา ขอขอบคุณ สนง. ปฏิรูปการศึกษา สนง. คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สถาบันทีนันแห่งเอเชีย องค์กรธุรกิจอเมริกาเพื่อประเทศไทย สถาบันแห่งชาติราชครูภูมิปัญญาไทย โครงการวิจัยหลักสูตรวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนรุ่งอรุณ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและกลุ่มภาคีภาคอีสาน

อันที่จริงเรื่องของหมู ที่มันจะหมูหรือไม่หมูนี่ก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องพูดเล่น ไม่เชื่อลองไปถามผู้ใหญ่ลีดูก็ได้ว่าเรื่องสุกรนี่เป็นอย่างไร บางคนก็พูดไปถึงเรื่องหมูไม่กินน้ำร้อน มันเป็นอย่างไร หมูพันธุ์ไหนไม่กลัวน้ำร้อน เรื่องหมูๆ นี่มีเหตุมาตั้งแต่นู้น...พ.ศ.๒๕๐๔ ผู้ใหญ่ลีแกมาบอกลูกบ้านว่า รัฐบาลต้องการ ส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงสุกร สุกรก็คือหมูพันธุ์พระราชทาน แต่เรื่องของหมูสายพันธุ์พื้นบ้านเราก็มีกันมานานแล้ว เลี้ยงกันมาเห็นกันทั่วไปตามชนบท เลี้ยงกันใต้ถุนบ้าน แต่พอมาปัจจุบันสภาพแบบนั้นก็หายไปหมด หมูถูกจับเข้ามาเลี้ยงในคอกในฟาร์มเกือบทั้งหมด ก็เลยคิดว่าการเลี้ยงหมูนี้จะฟื้นกลับคืนมาเหมือนเดิมได้หรือไม่ คงจะต้องมาดูเหตุผลกัน ดูความเหมาะสม ถ้าเกษตรกรรายย่อยจะหันมาเลี้ยงสุกรกันอีกครั้งหนึ่ง เรามาดูสภาพโดยรวมแล้วก็จะเห็นว่า การเลี้ยงหมูเป็นช่องทางหนึ่งที่พึ่งตัวเองด้านโปรตีน ที่ชาวบ้านยังพอที่จะจัดการเองได้ตามสมควร เพราะว่ามีศักยภาพที่จะทำได้ การเลี้ยงหมูเป็นการสร้างงาน แล้วก็เป็นอาชีพเสริมได้อย่างดี การเลี้ยงหมูไว้กินเองเป็นการเอาเศษอาหารมาเพิ่มมูลค่า การสอนลูกหลานให้เลี้ยงหมูยังเป็นการฝึกวินัยความรับผิดชอบ ความอดทน เป็นการเรียนเชิงประหยัดฝึกฝนให้เด็กเกิดทักษะ ไม่ต้องไปหาซื้อหมูป่ามาบริโภค ตอนนี้ได้ข่าวว่าหมูป่าเต็มไปด้วยยาปฏิชีวนะ สารเร่งเนื้อแดง แล้วอย่างอื่นที่เราไม่ทราบได้ว่าเขาใช้อะไรมากน้อยแค่ไหนที่น่ากลัวเขาบอกว่าสารเหล่านี้เป็นต้นตอของโรคมะเร็งครับ เท็จจริงแค่ไหนลองไปศึกษากันดูครับ แต่การเลี้ยงหมูแบบพื้นบ้านจะเป็นการเริ่มต้นของการแสวงหางานและอาชีพใหม่ตามเจตนารมย์ของผู้ใหญ่ลี แสดงว่าหมูมันก็สำคัญนะครับ ตราบใดที่คนไทยยังกินหมู

ตัวอย่างว่า ความรู้ที่เรามีอยู่เป็นซึ่งมีปัญหา จะต้องพัฒนาอีกเยอะแยะเลย แม้แต่ชาวบ้านจะเลี้ยงหมูก็ยังต้องมาเรียนวิธีใหม่เลย เพราะความรู้ที่เลี้ยงหมูอยู่ทุกวันนั้นเป็นวิธีการเลี้ยงหมูอีกของคนอีกระดับหนึ่ง เพราะความรู้ในทุกเรื่องจะมีเรื่องแบบนี้ซ้อนๆ กันอยู่ แล้วเราก็เห็นความสำคัญว่า ถ้าจะคุยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เนี่ยมันต้องยกเครื่องหลักสูตรการเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็น แล้วก็ปรับจูนให้สอดคล้องกัน มีเรื่องให้ทำมีเหตุมีผลที่จะต้องทำ จะเห็นว่ามันมีความหมายมีคุณค่าที่จะต้องมาคิดร่วมกัน

เพราะฉะนั้นในเวทีของเรา เมื่อเห็นประเด็นต่างๆ ขึ้นบ้างแล้ว เราคิดว่าเราจะสรุปกระบวนการศึกษาการเรียนรู้ ซึ่งผมคิดว่าเราทุกคนมีส่วนร่วมส่วนพัฒนาได้หมดเลย แต่ละหน่วยแต่ละจุดแต่ละพื้นที่แล้วเอามารวมกัน แล้วโรงเรียนรุ่งอรุณก็เป็นเวทีให้มาสังเคราะห์ความรู้ จัดเป็นระบบขึ้นมา ประเทศนี้ก็จะได้คำตอบครับตัวหัวใจของการศึกษาจริงๆ นั้นเป็นอย่างไรก็จะพัฒนากันต่อๆ ไป ผมว่าคำตอบที่นี่สำคัญครับ เพราะว่าจะได้บอกในระบบด้วย ในเรื่องที่กำลังจะปรับอะไรต่อมิอะไรกัน เพราะที่นี่คือศูนย์การเรียนรู้เชิงประจักษ์แล้วก็ทุ่มเทค้นหากระบวนการอย่างจริงจัง ผมก็ฝึกอบรมทั้งครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ก็จะเห็นว่าในส่วนภูมิภาคนี่ยากมาก ครูร้อยละ ๙๘ % ไม่เปลี่ยนเลย ก็ต้องโทษเราครับว่าจะออกอุบายอย่างไร คิดจนสมองแฉะครับ ว่าจะชวนครูให้เปลี่ยนได้อย่างไร ก็มีวิธีเดียว ผมบอกว่าครูไม่เปลี่ยนไม่เป็นไร ผมเอาชาวบ้านเปลี่ยนก่อนก็แล้วกัน แล้วถ้าชาวบ้านเปลี่ยน ผู้ปกครองเปลี่ยน ชุมชนเปลี่ยน เขาถึงจะเปลี่ยนครูเอง พรบ.ไม่สามารถเปลี่ยนครูได้ครับ แล้วที่มียุ่งอยู่ตอนนี้ก็เพราะว่า ตัวชาวบ้าน ผู้ปกครอง ชุมชนเองเป็นแบบเดียวกับครูครับ มันเป็นพลาสติกไปหมดเลย ไม่มีชีวิตชีวามันหงอยเหงาไปหมด เราก็เริ่มทำให้ชีวิตมีชีวิตได้อย่างไร ตัวนี้เป็นเรื่องยากแต่ก็ไม่เกินความสามารถ พอมีหลายคนมาช่วยลงขันความคิดกัน ก็เห็นว่าตัวหลักสูตร วปอ.มีคำตอบให้เราได้เยอะหน่อย แล้วชาวบ้านก็จะลุกขึ้นมาแล้วเป็นคนบอกเรา ตอนนี้เขาก็เริ่มวิจารณ์ครูแล้วครับ ผมบอกวิจารณ์ครูไม่ดี ไปกอดเอวครูเถอะ เอาครูมาเป็นเพื่อนเป็นพันธมิตร แล้วพรุ่งนี้ที่บ้านก็มีการอบรมเอาผู้บริหารเอาชาวบ้านในชุมชนมาคุยกันออกค่าย ๕ วัน ว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของครู ไม่ใช่เรื่องของชุมชน ไม่ใช่เรื่องของใคร แต่เป็นความรับผิดชอบร่วมกัน เราก็บอกว่าทุกคนมีสองหน้าที่ ครูก็มีหน้าที่สอน นั่นคือหน้าที่ที่หนึ่ง หน้าที่ที่สองคือพัฒนาชุมชน ชาวบ้านก็เหมือนกันเพราะถ้าไม่พัฒนาจะให้ใครพัฒนาสังคมเรา พยายามบรรจุหน้าที่ให้มันชัดและก็มีกระบวนการปฏิบัติด้วย ทุกฝ่ายก็เริ่มเข้าใจ ก็จะเห็นว่าถ้าพูดถึงการบวนการเรียนรู้ในสังคมไทย มันต้องเริ่มนับ ก ไก่เลยครับ ไม่รู้อีกนานเท่าไหร่จะถึง ฮ นกฮูก มันไกลแค่ไหนก็ช่าง แต่ว่าการเริ่มต้นมันก็ทำให้เรามี เป้าหมายในการที่จะจัดการเรื่องการศึกษาให้มีความเป็นไปได้ ไม่เช่นนั้นก็จะมานั่งรอว่า กรมนั้นว่าอย่างไร พรบ.ว่าอย่างไร รัฐมนตรีว่ายังงัย แล้วสิ่งที่ทำนั้นมีความหมายต่อนโยบายของชาติ

เมื่อวันที่ ๒๓ นายกฯทักษินมีจดหมายเชิญ แต่ก่อนหน้านั้นก็ได้ประชุมกันแล้วในวงเล็กว่า เขาจะจักการเรื่องความยากจนของคนในประเทศนี้ ก็เลยวางแผนว่า ๔ ภาคนี้เลือกจังหวัดกรณีตัวอย่าง อีสานเลือกศรีษะเกษกับขอนแก่น ประชุมกันหลายรอบข้าราชการสรุปออกมาเหมือนเดิมเลย จะทุ่มเทบุคลากร จะทุ่มเทเงินลงไป ไม่ได้พูดถึงความรู้แม้แต่อย่างเดียว ไปเสนอท่านนายก นายกก็เอาตามเนี้ย ผมก็เหมือนเดิมคุณแก้ปัญหาไม่ได้เพราะคุณไม่ได้พูดถึงความรู้เลยแล้วชาวบ้านเขาใช้เงินมากกว่าหมู่บ้านละล้านบาทบางหมู่บ้านใช้ถึง ๗๐ ล้านบาท ไปดูตัวเลขที่เขาเคยกู้ ธกส. หรือใครต่อใคร แล้วรัฐบาลให้ล้านเดียวนี่ขี้ผง ไม่เกิดผลเลย แต่เงินล้านหนึ่งถ้าเอามาทำกระบวนการเรียนรู้มันก็จะเริ่มเตาะแตะพอเห็นทิศทาง ผู้ปกครองพอเห็นทิศทาง ปัญหาอยู่ที่ต้องมาไขช่องให้มันเห็นทิศทางว่าจะร่วมกันเดินอย่างไร ตรงนี้ต่างหาก พวกเราอาจต้องช่วยกันทำเป็นกรณีตัวอย่างออกมา แล้วผมว่าสังคมรอบข้างก็คงจะตามเอง เพราะไม่มีเหตุผลที่เราทำดีแล้วเขาจะไม่รับ แล้วมาถึงยุคนี้ยิ่งเป็นเรื่องที่ดีเพราะมันปฏิรูปทุกเรื่องเลย เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สุขภาพ ช่วงจากนี้ไป ๒ ปีมันก็อาจจะฝุ่นตลบบ้าง คนที่จะมุ่งมั่นหาคำตอบหาเหตุผลก็ต้องรีบทำ อย่างที่เห็นกันตรงนี้ก็เร็ว คนที่มีหัวใจที่จะเรียนรู้ตอนนี้วิ่งกันควักไขว่ และเปลี่ยนเรียนรู้กันระเบิดเทิดเทิง เราอยู่ข้างล่างเราก็ตั้งรับกันไม่หวาดไม่ไหวเหมือนกัน แต่ก็เป็นเรื่องมงคล เหนื่อยแบบมีความหวังมันก็น่าเหนื่อย เหนื่อยแบบไม่มี ความหวังก็ไม่มีแรงที่จะทำ ต่อให้งานหนักเราก็ยังมีความตั้งใจแสดงว่าเราเดินมาถูกทาง ผมมีเรื่องนำเสนอเพียงเท่านี้ อยากได้ความเห็นความคิด ว่าควรมีอะไรปรับแก้ไขตรงไหนบ้าง เพราะเรื่องของการศึกษาทางเลือกเราก็จะค่อยๆ ปรับเสนอเป็นลำดับไป ยิ่งตอนนี้เรายิ่งมีเวทีเสนอความคิดมากขึ้นทั้งมหาวิทยาลัย ทั้งครู ยิ่งตอนนี้นายก ฟันธงเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้ระบบการศึกษาตื่นตัวมาก อย่างเช่น ครูที่จะสอนวิชาวิทยาศาสตร์

พอจะเริ่มสอนใหม่ก็ยังไม่มีใครอบรมครูเลย จะสอนจะเรียนกันอย่างไร เป็นเรื่องใหญ่เลย เราก็เลยทดลองดูว่าอย่างในบุรีรัมย์ให้คัดมาโรงเรียนละ ๒ คน เอาครูวิทยาศาสตร์มาอบรมก็ปรากฏว่า ไปยากมาก เลยเปลี่ยนแผนใหม่เอามาหมดโรงเรียนเลย เพราะว่าแต่ละภาควิชาต้องสัมพันธ์กัน ต้องไล่ตั้งแต่ ผู้บริหารถึงหน่วยวิชาต่างๆ ต้องเข้าใจว่าจะพาลูกศิษย์เราโรงเรียนของเรา พากระบวนการการเรียนการสอนผ่านด่านไปสู่โลกกว้างของการเรียนรู้แบบบูรณาการได้อย่างไร ก็เสนอมาข้างบนว่าที่ให้ออกนโยบายให้เลือกครูโรงเรียนละ ๒ คนนั้นไม่ได้ และอีกส่วนหนึ่งก็ไปคุยกับราชภัฏ ก็ให้ราชภัฏรวมกลุ่มกันเพราะไม่สามารถอธิบายได้ทีละราชภัฏ นัดกันมาแต่ละภาค และอีกส่วนหนึ่งเราก็ไปช่วยในเรื่องของอุดมศึกษาหลักสูตรปริญญาโท แต่การที่จะสอนมิติในทางตำรามันสอนไม่ออก ฉะนั้นผมก็ให้เขาคุยกับ วปอ. นี่แหละ ไปคุยกับพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ว่าเขาเรียนแล้วเขาเข้าใจอย่างไร เขาเห็นอนาคตและอยากจะทำอะไร การจัดสนามการเรียนรู้ที่มีชีวิต ผมว่าเวทีเหล่านี้ที่อาจารย์หมอประเวศพูด มีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง และมีความหมายมากในการที่จะช่วยกันทำ เพราะว่าทุกค่ายทุกกลุ่มที่ทำกระบวนการการเรียนรู้ก็มีความสำคัญเท่ากันหมด แต่วันใดที่สถาบันจัดการการเรียนรู้มาเชื่อมตรงนี้เข้าหากัน ก็จะเห็นว่าพลังของการเรียนรู้ในประเทศนี้ได้ขึ้นอย่างเป็นระบบ ไต่ระดับขึ้นไป และอธิบายได้ว่าตอนนี้ประเทศไทยได้ปฏิรูปการศึกษาได้จริงๆ หรือเริ่มไปแล้ว แต่ถ้าตรงนี้ไม่มีผมว่ายาก ถ้าจะมาทะเลาะกันเพราะ พรบ. ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ มันไม่มีชีวิตครับ มันยังวนอยู่ในอ่าง แต่ถ้าเริ่มจากชีวิตของการเรียนรู้แล้วบอกว่าทุกคนไม่เรียนไม่ได้ เพราะตอนนี้เราอยู่โลกใหม่แล้ว ความรู้ใหม่ ปัญหาใหม่ โจทย์ใหม่หมดเลย โจทย์ชีวิต สังคม สถาบัน ประเทศเปลี่ยนหมด ไม่สามารถเอาโจทย์เดิมๆ มาคิดได้และมันก็เร็ว แล้วก็บอกว่าที่ชาวบ้านทั้งหลายอยู่ในวิกฤตเพราะเราไม่เรียนเราไม่รู้ใช่ไหม

ผมอบรมครูวิทยาศาสตร์ให้กินมังคุด ๓ ลูกครับ ลูกที่๑ ให้ชิมกันไป ลูกที่ ๒ ให้ชิมอีก ถามว่าอาจารย์คนไหนกินมังคุดแล้วเจอเมล็ดบ้าง ก็มีคนยกมือ แจกรอบที่ ๓ ใครเจอเมล็ดให้เคี้ยวเมล็ด ถามว่าอร่อยไหม... อร่อย เห็นไหมเรื่องวิทยาศาสตร์ครูวิทยาศาสตร์ยังไม่รู้เลย ขมวดตรงนี้เอาเรื่องใกล้ตัวแล้วก็กินไปในกระเพาะแล้วก็เห็นว่าถ้ารู้จริงรู้เพิ่มขึ้นมันดีอย่างไร แจกข้าวสารให้ครูวิทยาศาสตร์เอาข้าวสารไปหว่านแจกให้ไก่กิน ครูแต่ละคนก็มองไก่ไม่เหมือนกัน ก็เห็นว่าจริงๆ แล้วกระบวนการเรียนรู้มันไม่มีกรอบ แล้วก็มาออกแบบแผนการสอนได้อาจจะเริ่มจากเรื่องง่ายๆ ฉะนั้นกระบวนการที่เราคิดเรื่องการเรียนกับชีวิตมันง่าย เอาแก้วน้ำมาเอามือแตะแก้วหมุนรอบแก้วแล้วมันก็มีเสียงดัง ก็เป็นสื่อการสอนรอบตัว ครูจึงต้องเป็นจอมยุทธ์หักไม้เรียวเอามาเป็นกระบี่ให้ได้ ถ้าเราได้ครูที่พัฒนาแบบนี้เด็กก็จะไปได้ ไม่งั้นเราจะมาคิดให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความสุขเป็นไปไม่ได้เพราะว่าครูยังทุกข์อยู่ ต้องให้ครูมีความสุขก่อนครูถึงจะสร้างกระบวนการสอนได้

คำถามจากครูอิ่ม ...แล้วถ้าเป็นคนกรุงเทพ อะไรที่เป็นจริงที่สุดสำหรับคนกรุง

ผมว่าไม่ว่าจะเป็นคนกรุงเทพหรือชนบท ก็จะมีวิถีชีวิตของตนเองอยู่

คำถามจากครูอิ่ม ... แล้วจริงๆ วิถีชีวิตของคนกรุงเทพเป็นอย่างไร

คนกรุงเทพเป็นคนที่น่าสงสารที่สุดเลย มีความสุขตรงมองเห็นไฟเขียว พอเห็นไฟแดงทุกข์ทันที ก็จะเห็นว่ามันมีเงื่อนไขไม่เหมือนกันกับสิ่งที่อยู่รอบตัว ผมว่านี่เป็นเรื่องคนกรุงเทพ อะไรก็มีหมดสามารถจัดการได้ มันเต็มไปด้วยเทคโนโลยี เราก็จะเรื่องพวกนี้ให้มีชีวิตแล้วสอดคล้องกับเราได้อย่างไร ไม่ใช่ว่าคนกรุงเทพต้องไปเลี้ยงหมู แต่เราว่านั้นคือกระบวนการชีวิตนั่นมันได้สอนเรื่องความอดทนอดกลั้น ความบากบั่นความพยายามที่เรื่องพวกนี้มันหายไปในกระบวนการเรียนรู้ สังคมไทยตั้งโจทย์เอาเรื่องสบาย เรื่องง่ายๆ เราก็อยากให้เป็นถ้ามันเป็นประโยชน์จริงๆ แต่มันไม่ใช่ มนุษย์เองต้องเรียนรู้และฝ่าฝันอุปสรรค แต่ตอนนี้คนกรุงเทพเห็นอุปสรรค ... ก็หลบครับ เห็นปัญหาก็ทำให้เป็นปัญหมดเลย ปัญหาในกรุงเทพจริงเยอะมาก สะสมมากขึ้นๆ ขนาดทำทางด่วนยังไปแน่นกันบนทางด่วนอีก ก็จะเห็นว่าเรื่องของเทคโนโลยีคนกรุงเทพจะต้องจัดการอย่างไร ถ้าสิ่งที่ทำมาดีสังคมเมืองหลวงคงไม่วุ่นวายอย่างนี้แต่ตอนนี้ชนบทก็วุ่นวายครับวุ่นวายทั้งประเทศเลยก็ต้องมาออกแบบ แต่คนที่ออกแบบจะต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจน และช่วยกันเสนอ ที่ผมเห็นว่าประเทศไทยพัฒนาไม่ได้

เป็นเพราะว่าคนไทยไม่พูดครับ มีอะไรเก็บไว้ในใจหมดเลย ถ้าสอนให้คนไทยพูดบ้างบ้านเมืองไม่เป็นอย่างนี้ ทีนี้พอไม่ออกความเห็นคนมีอำนาจก็เลยทำอีลุ่ยฉุยแฉก ถ้าเขารู้ว่าทุกคนสนใจงานเขาแล้วเข้าร่วมบ้านเมืองก็จะไม่เป็นอย่างนี้ จะไปได้

คำถาม ถ้าในอนาคตไม่มีครูบาแล้ว ไม่มีผู้นำชุมชนหลายๆ ท่าน แล้วสิ่งที่ได้สร้างจะมาเป็นอย่างไรต่อไป

สิ่งที่ผมทำนี้ถ้าดูภาพจะเห็นว่าผมเป็นสถานีการเรียนรู้ แล้วผมก็สร้างสถานีการเรียนรู้ในชุมชนให้ครูให้ชุมชนเขาเรียนกันเอง อย่ามาพึ่งเราอย่ามาแบกที่เรา ต้องรีบถ่ายทอดว่าคุณต้องพึ่งตังเอง ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้แล้วเขาก็ไปได้ ค่อยๆ เติบโต รับผิดชอบ ไม่มีใครปวดท้องแทนได้ เรียนรู้กันจริงๆ ได้ทดลองตอบให้ได้ เคยมีคนถามในการประชุมยุทธศาสตร์ชาติว่า อีก ๑๐ ปีในหลวงอายุเท่าไร หมอประเวศอายุเท่าไร ท่านประยุทธ์จะอายุเท่าไร อีก๑๐ปีนายกเปรมอายุเท่าไร แล้วถ้าท่านเหล่านี้หายไปคนรุ่นที่ ๒ ที่จะมารับต่อคือใคร... หนาวเหมือนกันนะครับ

ถ้าคิดประเด็นนี้ ผมว่าต้องรีบทำครับ แล้วศักยภาพคนไทยมีกันอยู่ทุกคน ในอดีตเรามุ่งเรื่องการให้เป็นบุญกุศล สังคมที่ให้จะอยู่รอดอยู่ได้ แต่มาถึงยุคนี้สังคมมีแต่จะเอาถ้าจะเอาอย่างเดียวมันไม่พอ ในโลกนี้จะให้คุ้มกับกิเลสคนคนเดียวยังไม่พอเลย พอสังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมอยากเอามันเลยพัฒนายาก ทีนี้เราจะทำอย่างไรให้ระบบสังคมไทยเริ่มเฉลี่ยกันบ้าง พอถึงเรื่องของการสร้างคน พอดีผมอยู่ข้างล่างผมก็ทำเรื่องข้างล่าง เราต้องคัดคนเพราะอย่างเข้าโรงเรียนชุมชนอีสานบางทีคัดคน คนเดียวยังไม่ได้เลย โดนระบบล้างหมด บางหมู่บ้านได้ ๒ คน ทีนี้พอมาเข้าโรงเรียนเสร็จ กลับไปสร้างชีวิตใหม่ เราจะเห็นว่าเวลาไปอีสานจะมีแต่แดดกับลม ไอ้ตัวที่บ่งบอกชีวิตโดนทำลายหมด แล้วมันก็น่ากลัวว่าในยุคที่ทรัพยากรเต็มประเทศเรายังพัฒนาไม่ได้ มาวันนี้ไม่เหลือต้นทุนอะไรเลย ถ้าไม่ทำเรื่องปัญญาเรื่องคน ว่าเขาต้องฟื้นคืนสิ่งต่างๆ กลับมาอย่างไร เราก็ไม่มีทางจะพัฒนาต่อไปได้ ให้คัด ๒ คนเรายังเอาแค่คนเดียว เราก็ให้บันทึกว่าไปอยู่ในไร่ในนาใช้ชีวิตใหม่มีใครมาคุยด้วย ใครสนใจงานของพ่อ เขาสนใจไหมว่าไปเรียนที่ไหน มีอะไรเปลี่ยน ถ้าใครมาข้างล่างที่ผมจะถามเลยว่ามาเรียนแล้วได้อะไร แล้ว จะให้ดูตัวอย่าง คนที่ทำ ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ๑๐ ปี ตัวอย่างที่ถูกต้องมันเป็นอย่างไร เขาก็ปิ๊ง เพราะชาวบ้านจะเรียนจากการประจักษ์การเห็น แล้วยุทธศาสตร์ก็คือให้ชาวบ้านบอกกันเอง สอนกันเอง มันก็จะไม่มีเงื่อนไข จับเข่าคุยกัน แลกเปลี่ยนกัน มันก็ได้ ตรงนี้ผมว่ามันฟื้นเพราะสังคมไทยในอดีตมีเรื่องแบบนี้หมดเลยแล้วมันหายไป ผมแค่ไปปลุกให้มันมีชีวิตขึ้น ก็จะเห็นได้ว่ามันมีขั้นตอน ว่ามันมาจากข้างล่าง แล้วจากข้างล่างก็มีผู้นำเป็นชั้นๆ ผมเอามา ๑๐๐ คน คัดแล้วได้เกรดเอ ๑๕คน เกรดเอก็คือเป็นวิทยากรกระบวนการสามารถสร้างตัวอย่างหน่วยชีวิตให้เห็น อธิบายให้เห็นบอกคนอื่นได้ ทำระบบสารสนเทศได้ เกรดบีได้ ๓๐ คน เกรดบีนี่ตั้งใจทำแต่ช้าหน่อย หวือหวา รีบให้เราไปดูผลงาน ไปดูก็เห็นต้นกล้วยเหี่ยวอยู่ ๑๐ กว่าต้น ก็ถีบตกคันนาเลยครับ บอกว่าไม่ใช่ ชีวิตมันไม่ใช่เรื่องเล่น พอมาถึงเกรดซี ยังอยากจะไปทำงานต่างประเทศจะเข้ากรุงเทพอยากรวยมากๆ รวยเร็วๆ ถ้ามีเวลาเราก็เอามาจูน ก็จะเห็นว่าทำยากมาก ๑๕ คนที่เห็นนี่เลือดตาแทบกระเด็นใช้เวลา ๕ ปี

ครูก็เหมือนกัน เราเอาครูในระบบนี่มาตั้งเป็นเครือข่ายครูที่จะทำเรื่องมิติทางสังคม ๕ ปีที่แล้วได้ครูมา ๓๐ คน ทำไปทำมาวันนี้เหลืออยู่ ๗ คน แต่ ๗ คนนี่ก็ถือว่าเกรดเอ ออกไปสร้างฐานการเรียนรู้ในชุมชนได้ เข้าใจมั่นใจในทุกเรื่อง ได้ ๗ คนก็ยังดีกว่าไม่ได้ ตรงนี้ก็รอว่าจะขยายขึ้น ส่วนที่ว่าได้ทุนจากไหน ทุกแรกก็ทุนของ ตัวเอง แล้วทุนที่ ๒ ก็จำเป็นต้องมีเวลาจะอบรม ในช่วงของทำโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่บ้านปากช่อง อำเภอสตึก จ.บุรีรัมย์ ก็ได้ทุนจากมูลนิธิชาซากาวา กับกองทุนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ แล้วตอนหลังมาเราก็ได้ทุนของซิบ(S.I.F.)บ้าง ให้มาอบรม ๒๕๐ หมู่บ้านภายในเวลา ๒ เดือน แล้วตอนหลังก็ขอไปทั่วไม่ว่าจะธนาคารโลกเขาให้ประกวดความคิด ก็ประกวดกับเขา ได้รางวัลมา ๗ แสนบาทก็เอามาซื้อคอมพิวเตอร์ แล้วก็เรียนวิธีทำสื่อทำอะไร ก็ไม่ง่ายแต่ว่ามีนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาช่วยงาน ทำเว็ปไซด์ ครูบาดอดคอม ที่คาดว่าจะเสร็จพร้อมให้ข้อมูลต่างๆ ได้ ประมาณกลางเดือนนี้

เราจะพยายามทำชุดความรู้ อย่างเช่นถ้านักศึกษาแพทย์ไปหาผม ผมจะนำเสนอเรื่องอะไร นักวิจัย นักพัฒนา กลุ่มพ่อแม่ เราก็จะมีชุดพวกนี้อยู่ ทุกเรื่องที่ทำเราก็ทำเพื่อสังคมเหมือนกัน ฉะนั้นสิ่งที่แต่ละชุมชน

เลือกทำผมว่าเป็นสิ่งที่ดีและเขาถนัด ท่านมีนโยบายอย่างนั้นก็ไม่ได้ต่างกับเรา เพราะว่าเป้าหมายก็คือทำให้คน ผมมองว่าอะไรก็ตามที่เรียนแล้วมันรู้จริง มันต้องพัฒนาจากรู้จัก รู้จริง ไปรู้แจ้ง ในชั้นเราเอาให้รู้จริงก่อน ถ้ารู้จริงแล้วไม่สงสัยแล้วมันจะไต่ระดับไปได้ ปัญหาว่าทำอย่างไรจะให้คนไทยอยากเรียนจริงๆ เป็นเรื่องใหญ่ ตอนนี้ในระบบการศึกษายังทำให้นักเรียนเป็นนักเรียนไม่ได้ เพราะคุณสมบัติของนักเรียนต้องอยากเรียน อยากค้น อยากถามครู ไม่ใช่ครูต้องสั่งให้หนูทำการบ้าน ต้องขยัน อย่างนั้นยังติดลบอยู่

ตอนนี้เวลาของเราหมดแล้ว เอาไว้พบกันใหม่เมื่อชาติต้องการครับ •

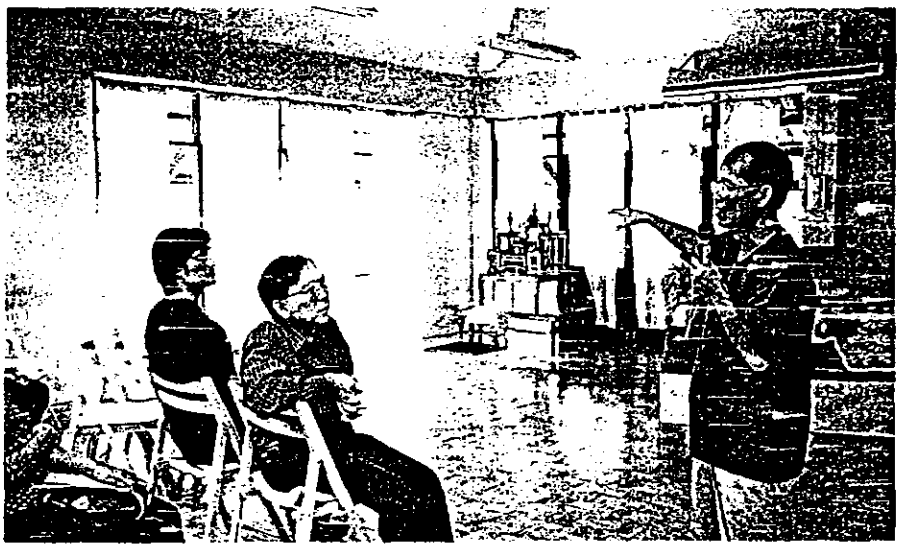

กลุ่มมณฑลแห่งพลัง

โดย คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู

ถ้าหากต้องการสูตรสำเร็จสูตรหนึ่งที่ใช้ได้กับทุกเรื่อง ก็คงเหมือนนักแปรธาตุในขุมทรัพย์ที่ปลายฝัน ที่สามารถแปรธาตุวัตถุธรรมดาให้กลายเป็นทอง แปรธาตุคนธรรมดาให้กลายเป็นคนพิเศษ เป็นเจไดแห่งสตาร์วอส์ เวลาเจไดจับดาบเลเซอร์ โยไดปรมาจารย์แห่งเจได้จะสอนว่า อย่าเพ่งสมาธิไปที่แขนเท่านั้น หากให้รับรู้กายทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวม และรับรู้ความเคลื่อนไหวรอบด้านทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวมเคลื่อนไปตามการเต้นรำของจักรวาลอย่างไร้ที่ติ

ไดเซท ไตตาโร ซุสุกิ อาจารย์เซนที่เป็นฆราวาสท่านหนึ่งจะพูดว่า "ให้รู้ตัวอย่างไม่รู้ตัว" และให้ "ไม่รู้ตัวอย่างรู้ตัว" ท่านเป็นคนเขียนหนังสือเล่าเรื่องอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนที่แทรกซึมเข้าไปในวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นพิธีชา การจัดดอกไม้ สวนเซน วิถีของนักรบ ศิลปะการเขียนตัวหนังสือ และอื่นๆ มันเป็นอย่างไรนะ "รู้ตัวอย่างไม่รู้ตัว" และ "ไม่รู้ตัวอย่างรู้ตัว"

ภาวะเช่นนี้เป็นอะไรที่เกิดขึ้นได้กับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนมอนเตสซอรี่ด้วย มาเรีย มอนเตสเซอรี่เรียกสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ว่า "ความเป็นปกติ" ภาษาอังกฤษว่า normalization สรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสั้นได้ว่า เมื่อเด็กได้ทำงานกับอุปกรณ์ที่ออกแบบขึ้นพิเศษที่ไปปลุกเร้าการเรียนรู้ซึ่งตอบสนองการเติบโตทางปัญญาของเขา เขาหรือเธอจะมีสมาธิกับสิ่งที่ทำนั้นได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ "ดังเช่นผู้พิพากษากำลังพิจารณาคดี" (คำของมาเรียเอง) เขาจะดื่มด่ำอยู่กับกิจกรรมนั้น ทำกิจกรรมนั้นซ้ำไปซ้ำมา ด้วยความอิ่มเอมและพอใจ เขาอยู่กับมันอย่างไม่ต้องการผลสำเร็จของงาน ทำซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่ใช่เพื่อจะพัฒนาขั้นตอนการทำงานเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพขึ้นหรือรวดเร็วขึ้น หากเขาทำกับมันด้วยความเร็วเท่าเดิม ไม่ช้ากว่านั้น ไม่เร็วกว่านั้น ที่แน่ๆ ขบวนการได้ทำเช่นนั้นมันได้ตอบสนองตัวตนของเขาภายในตอบสนองต่อการเรียนรู้อันเป็นพัฒนาการที่เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการแห่งความเป็นมนุษย์

งานทดลองทางการศึกษาของมาเรีย แรกๆ เกิดขึ้นกับเด็กยากจนในสลัม พร้อมกับอุปกรณ์การศึกษาแบบมอนเตสซอรี่นั้น มาเรียได้เอาตุ๊กตามากองไว้มุมหนึ่งด้วย เด็กๆ ในห้องเรียนแบบมอนเตสซอรี่ จะมีอิสระที่จะหยิบงานออกมาทำงานหรือเล่น ซึ่งเป็นขบวนการเดียวกัน แต่ไม่ค่อยมีใครลงใจจะเล่นตุ๊กตาเลย ต่อมาแม้มาเรียจะทดลองสอนวิธีเล่นตุ๊กตาให้เด็ก เด็กๆ ก็จะพากันเล่นสักหน่อยหนึ่ง แล้วก็จะถลันไปหาอุปกรณ์การศึกษาที่ท้าทาย และตอบสนองต่อการเรียนรู้ของพวกเขามากกว่า

"ความเป็นปกติ" ของเด็กในห้องเรียนมอนเตสซอรี่ เป็นมณฑลแห่งพลังหรือไม่ ถ้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือเด็กทั้งหมดเมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จัดเตรียมไว้อย่างเหมาะสม จะสามารถเข้าถึงมณฑลแห่งพลังได้ คุณลักษณะที่เอื้อต่อการเข้าถึงมณฑลแห่งพลังนี้ก็คือ ๑.สิ่งที่ท้าทายต่อการเรียนรู้ ๒. เด็กมีอิสระที่จะเลือกกิจกรรม ๓. เด็กอยู่กับงานนั้นตามลำพัง ๔. เด็กไม่ถูกกดดันในเรื่องผลสำเร็จของงาน

อีกด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่นั้น ในช่วงปีสองปีนี้ผมได้มีโอกาสทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ในงานฝึกอบรมสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นการรักษาคนป่วยเป็นโรคหลอดเลือดในหัวใจตีบตัน อีกพวกหนึ่งเป็นการอบรมผู้นำชาวพุทธ (ผู้เข้าร่วมมาจากภูมิหลังทางอาชีพที่หลากหลาย) เพื่อให้เท่าทันโลก และให้เกิดความสดใหม่ในวิถีพุทธธรรม ที่จะเต้นรำไปกับความเป็นไปของโลก

สิ่งที่เราค้นพบก็คือ "ความเป็นปกติ" ที่เกิดขึ้นกับเด็กในห้องเรียนมองเตสวอรี่ ก็เกิดขึ้นในการฝึกอบรมของเราทั้งสองแบบเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นเรายังค้นพบองค์ประกอบคล้ายคลึงกันอีกคือ

- ในการฝึกอบรมนั้นทุกคนจะอยู่กับตัวขบวนการมากกว่าเนื้อหา และความคาดหวังในผลสำเร็จ
- การฝึกอบรมนั้นเน้นกิจกรรมที่ทุกคนร่วมคิด ร่วมทำ โดยตัวตนของเขาทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม คือทั้งระดับกายอารมณ์ และความคิด
- ผู้เข้าร่วมมีอิสระในการสร้างองค์ความรู้ และสร้างสรรค์ขบวนการเรียนรู้
- มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมคุ้นเคยกับการดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะ เช่น มีโยคะ การเชิญระฆังแห่งสติ การทำสมาธิ การเดินอย่างมีสติเป็นต้น
- มีการสนทนาแบบเปิด ไม่มีวาระ ไม่มีการคาดคั้นผลได้
- สำนึกแห่งความเป็นชุมชนเกิดขึ้นได้ ได้แก่มิตรภาพ และการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

เราค้นพบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เรียนรู้ที่จะเข้าสู่มณฑลแห่งพลังได้ สำหรับคนที่สามารถนำไปพัฒนาขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจังในวิถีชีวิตของเขา (กว่าครึ่งของผู้เข้าร่วม) จะได้ผลทางสุขภาพเต็มร้อย และสามารถมีวิถีชีวิตที่ตื่นตัวต่อการเรียนรู้ คือเราเรียนรู้ว่าเรื่องราวของสุขภาพกับการศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน คือเมื่อเราจัดการกับสุขภาพของตนเองอย่างถูกต้อง โดยอัตโนมัติเราได้เปิดเนื้อที่แห่งการเรียนรู้ขึ้นด้วย และในทางกลับกัน เมื่อเราจัดการสร้างสรรค์ชีวิตให้เปิดออกเพื่อการเรียนรู้ เราก็จะได้มาซึ่งสุขภาวะอย่างเป็นอัตโนมัติ แต่ทั้งนี้ท่าทีของการเข้าหาเรื่องทั้งสองนี้จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง นั่นก็คือการเข้าถึงหัวข้อทั้งสองด้วยมิติของมณฑลแห่งพลังนั่นเอง

<u>แนะนำตัว</u>

ครูโน้ต : สอนระดับชั้นประถมปีที่ ๓ ทำงานที่นี่ประมาณ ขึ้นปีที่ ๕ แล้วค่ะ

ชื่อรัตนา สิริพูล บริษัทแปลนพับลิซซิ่ง มาร่วมสังเกตการณ์

ชื่อศิริวรรณ ศรุตานนท์ เป็นครูโรงเรียนรุ่งอรุณ

ชื่อครูแหม่ม มาจากโรงเรียนทอสี

เปรมใจ ศรีมารุต โรงเรียนดนตรีบ้านดรุณบทเพลงจริยศาสตร์การดนตรี ผู้จัดรายการโลกใบจิ๋ว เด็กๆ เขาเรียกป้าขวัญ ตอนนี้สงสัยต้องให้เรียกป้าขวัญด้วยเพราะอายุมากด้วย จริงๆ เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตอนนี้มาในนามของกลุ่มโรงเรียนสัมมาสิกขา

รุ่งเรือง สุขาภิรมย์ จากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คิดว่าตัวเองขาดพลังเลยเข้ากลุ่มนี้

มนฐิตา แซ่เจียงค่ะ จากกระดานหก

เปิ้ล จากโรงเรียนรุ่งอรุณ

ครูเอ กาญจนา บุญมี จากโรงเรียนรุ่งอรุณ อนุบาล

ครูแอน ขนิษฐา ดิลกภราดร จากโรงเรียนรุ่งอรุณ

ครูณี ปราณี สุภาภพ จากรุ่งอรุณ

ผมครูเป้งบ ศิลปะรุ่งอรุณ

อาจารย์วิศิษฐ์ : อยากจะเล่าที่มาว่าทำไมมาสนใจเรื่องนี้ และมองว่าอะไรเกี่ยวข้องอะไร อย่างไรบ้าง ตัวเองคงจะเป็นคนหนึ่งในช่วงการแสวงหา แล้วก็คงเป็นคนรุ่นที่เขาเรียกกันว่าคนเดือนตุลา เพียงแต่ว่าเลือกสันติวิธี และไม่เคยเข้าป่า หรือว่าไม่ได้เข้าไปในพรรค สนใจคานธี ในเวลานั้นก็สนใจกระบวนการชาวพุทธในเวียดนาม

ซึ่งเป็นทางเลือกที่สาม แต่ว่าเวียดนามก็ไปในทางสังคมนิยมในเวลานั้น และได้มีโอกาสได้พบท่านติช นัทฮันท์ โดยตัวท่านเองในช่วงเวลา ๒-๓ สัปดาห์ อันนั้นอาจจะเป็นครั้งแรกครั้งหนึ่งที่ได้สัมผัสกับมณฑลแห่งพลัง ความจริงคำว่ามณฑลนี้ถ้าอ่านแบบแขกมันก็คือมันดารา อันเดียวกันมณฑล มันดาราก็คือสนามพลังหรือว่าที่ที่เป็นสภาวะที่เราจะมีพลังสูงสุด ทีนี้โดยส่วนตัวชอบศึกษา คิดว่าสองสามอย่างไปด้วยกันนะ อย่างหนึ่งคือศึกษาในแง่พรมแดนความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นในเรื่องมณฑลหรือมันดาราของการเรียนรู้ก็เป็นอะไรที่มีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์รองรับด้วย ซึ่งผมเขียนหนังสือเล่มหนึ่งกำลังจะตีพิมพ์ แต่ตอนนี้อยู่ในลายมือแล้ว xerox มา เล่มเล็กๆ เขียนด้วยมือ เวลาเขียนหนังสือก็อยากให้คนอ่านเร็วๆ ยังไม่ได้พิมพ์เป็นเล่มก็กำลังดูอยู่ว่าจะพิมพ์ส่งให้เพื่อนดู ด้านหนึ่งก็เป็นด้านวิทยาศาสตร์ ด้านหนึ่งก็เป็นด้านธรรมะ แต่เวลานี้เวลาพูดเรื่องธรรมะกับคนรุ่นใหม่ก็พูดยาก บางครั้งในบางแวดวงก็จะไม่ใช้ศัพท์แสง บางแวดวงก็ให้เขาซื้อความคิดก่อนแล้วหลังจากนั้นเขาก็รู้ว่า อ้อ มันก็เป็นเรื่องธรรมะนี่เอง แต่ธรรมะบางทีเราอยู่กับมัน จนกระทั่งมันไม่มีชีวิต เราอยู่กับมันจนกระทั่งนิวรณ์ ๕ เป็นอย่างไรมันจบลงตรงนั้นนะฮะ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา จบลงตรงนั้นจริงๆ และบางคนอาจจะลืมคำแปลไปแล้วด้วย แต่ถ้าแปลให้เป็นพลังสนุกมาก นิวรณ์ คือจิต ไร้นิวรณ์ก็คือจิตที่มีพลัง ถ้าไม่มีแรงดึงตัวเราออกไปจากความเป็นตัวเรา พยายามจะไปไขว่คว้าอะไร เราเอา center อยู่ที่ท้อง จุดท้องต่ำจากสะดือ สักสองสามนิ้ว เรา center อยู่ที่นี่ และไม่ไขว่คว้าอะไร เราพอใจยืนอยู่ตรงนี้ สิ่งที่มีอยู่แล้วพอแล้ว ณ วันนี้ ไม่ว่าจะมีเงินเดือนเท่าไร มีหนี้จะต้องส่งเท่าไร ยืนอยู่ตรงนี้ สองก็คือว่าไม่หงุดหงิด ไม่รำคาญ ไม่ขุ่นเคือง ไม่โกรธ สามก็คือว่าไม่อยู่ในสภาวะไร้พลัง คือแทนที่จะพูดว่าง่วงเหงาหาวนอน เราลองพูดใหม่ว่าจิตไม่อยู่ในสภาวะไร้พลัง คือจิตมันจะมีพลัง มันตื่น มันพร้อมที่จะเรียนรู้ สี่นี่นะฮะเวลาเราซื้อของช็อปปิ้งเราได้อะไรมาเนี่ยมันจะรู้สึกตื่นเต้น ลองตามใจตัวเองดู ตามดูใจตัวเองดูว่าความตื่นเต้นนั้นมันจะไปอย่างไง ไปจบลงตรงไหน ของทุกชิ้นที่เราคิดว่ามีค่าที่สุดเลยนะพอถึงจุดหนึ่งไอ้ความตื่นเต้นมันก็หายไป ทีนี้ไอ้ความตื่นเต้น การฟุ้งออกไปกับเงาของมันเนี่ยเท่าๆ กัน ตื่นเต้นมากเท่าไรแล้วจากนั้นก็จะแห้งลงเท่านั้น เหี่ยวลงเท่านั้น เพราะมันเป็นความแกว่ง อันนี้ก็คืออุทธัจจะหรือกระเพื่อมพอง ฟู กุกกุจจะก็คือแฟบ กระจัดกระจาย ไร้ทิศทาง

วิจิกิจฉานี่คือสภาวะที่จิตแบ่งออกเป็นสอง และมีพลังเท่ากัน โดยเฉพาะวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว แม้กระทั่งถ้าเราไม่เรียนรู้กับมัน ในวัยที่เป็นผู้ใหญ่มากขึ้นเราก็จะจัดการกับมันไม่ได้ อันนั้นจะเอา อันนี้ก็จะเอา แต่ต้องเอาอันใดอันหนึ่งแล้วก็จะทำใจไม่ได้ จะไปนอกดีหรือจะรับตำแหน่งใหม่ดี มันจะสู้กัน และภาวะจิตใจแบบนั้นทำงานก็ไม่ได้ ทำงานก็ไม่มีความสุข อันนี้เป็นการขยับนิดนึงว่าทำอย่างไรให้ไอ้ตัวบาลีมันกลับมามีชีวิต คือสิ่งที่สนับสนุนทางวิทยาศาสตร์ ธรรมะคือการดำรงอยู่กับปัจจุบันและวิถีทางใหม่ๆ ที่คนพูดคุยกันมากมาย รวมทั้งดนตรีด้วย ดนตรีกับสมาธิ โยคะ รำมวยจีน จี้กง ทุกสิ่งทุกอย่างถ้าท่านมีโอกาสก็ควรจะเข้าสู่เป็นผลเอนกอนันต์

ทีนี้ในการเข้าหาเรื่องนี้ผมเข้าหาสองสามทางในทางปฏิบัติทางหนึ่งผมได้ร่วมกับคุณหมอเพื่อนๆ กันที่เชียงราย ทำโครงการใหม่ ทำโครงการหัวใจใหม่ชีวิตใหม่ รักษาคนเป็นโรคหัวใจแบบองค์รวม ก็เอาเรื่องอาหารเข้ามา เอาเรื่องออกกำลังกายเข้ามา เอาเรื่องโยคะเข้ามา แต่หัวใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้และเวลานี้คนคนเดียวกันที่เป็นฝรั่งที่ทำโปรแกรมนี้ประสบความสำเร็จ สามารถ revers การอุดตันคือกลับการอุดตันของหัวใจได้ คือ ดร.นีล ออนิสต์ เขาเขียนหนังสือออกมาอีกเล่มหนึ่งยืนยันว่า sector ที่สำคัญที่สุดก็คือเรื่องของจิตวิญญาณ เรื่องของการกลับมารัก รักให้เป็น ชื่นชมคนอื่นให้เป็น อยู่กับคนอื่นอย่างมีความสุขจริงๆ และไอ้ภาวะทำตรงนี้และไปทำที่อื่นมันมีความใกล้เคียงกัน เสาร์อาทิตย์ผมจะไปอยู่ที่แพร่ มันมีกลุ่มเสขิยธรรม ศึกษาเอาวิธีการอบรมเอาความรู้แบบมณฑลแห่งพลังไปทำในช่วงเวลาสามสี่วันแล้วก็ทำกันทั้งหมดหกครั้ง ครั้งที่ผมจะไปนี่เป็นครั้งที่สาม

สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือว่าเขาเริ่มมาสัมผัสได้กับสิ่งที่เรียกว่าพลังกับสิ่งที่เรียกว่ามณฑลแห่งพลัง เขารู้สึกชีวิตมันตื่นเต้น และคนเหล่านี้ซึ่งทำงานประจำธรรมดาเลยนะ ไม่ใช่เอ็นจีโอด้วย เป็นพยาบาล เป็นครู คนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้กลายเป็นคนที่แข็งขัน และเข้ามาอบรมเยาวชนในวัด ซึ่งวัดนั้นเป็นวัดที่อบรมเยาวชนเรื่องการปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว คือไม่เอาบาลีอย่างเดียว เอาวิธีการใหม่ๆ เอากิจกรรมเข้าไปทำกับเด็กซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ในโครงการอบรมของเสขิยธรรมศึกษา ไปปรับประยุกต์ใช้ เสาร์อาทิตย์ที่จะถึงนี่ผมจะไปทำเรื่องการฝึกผู้ฝึก

อีกทีหนึ่ง (Training of Trainer) คือในกลุ่มนั้นจะมีประมาณห้าหกคนที่ตื่นตัวขึ้นมาเป็นผู้ฝึกอบรม ทีนี้มันมีปัจจัยบางอย่างของสองกลุ่มนี้ที่ตรงกันที่เอาไปใช้แล้วได้ผลอันที่หนึ่งก็คือว่าทำอย่างไรจะเชื้อเชิญหาวิธีการต่างๆ นานาให้คนมาอยู่ในปัจจุบัน อยู่ที่นี่ นั่งอยู่ที่นี่อย่าเพิ่งไปที่อื่น นั่งฟัง คุยกันตรงนี้ ทำอย่างไรโดยวิธีการใดๆ ก็ตามอันนี้ของท่านคิช นัทฮันท์ เขามีวิธีการมากมาย เช่น การเชิญระฆัง การเดินจงกรมแบบประยุกต์ที่มันไม่ยากเกินไป ไม่ถึงขั้นนักปฏิบัติธรรม อันนี้คือองค์ประกอบที่หนึ่ง องค์ประกอบที่สอง เอาความรู้วิทยาศาสตร์มาอธิบายว่ามันคืออะไร ตัวนี้มันมีผลได้อย่างไรบ้าง อันนี้ก็เป็นชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่นำเข้ามา อันที่สามนี่ก็คือการสนทนา เพราะการสนทนามันมีความวิเศษและมีเสน่ห์ในตัวของมัน และมันเป็นตัวกระบวนการหาความรู้ร่วมกันที่มีประสิทธิภาพมาก มันเปิดโอกาสให้คนได้ทำความรู้นั้นๆ ให้เป็นของตัวเอง และในหลายกรณีเขาจะช่วยกันคิด ช่วยกันเสริมสร้างองค์ความรู้คือเรียนร่วมกัน

เพราะฉะนั้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้เอามาประสมกลมกลืนกัน เป็นกระบวนการฝึกอบรม ตอนนี้ผมอาจจะบอกได้ว่าถ้าให้คนผมกลุ่มหนึ่ง มีสิบห้าหรือยี่สิบคนหรืออะไรก็ตามและให้มีโอกาสเจอกันสักเดือนละครั้ง ครั้งละสักสองสามวันหรือสองเดือนครั้งก็ได้ ในช่วงระยะเวลาสองปี สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือว่าเท่าที่ประสบการณ์ผมผ่านมานะฮะไม่มีข้อยกเว้นใดๆ เลย ที่คนจะไม่เข้าสู่วิธีแห่งพลัง เพราะมันเป็นผลประโยชน์กับเขามาก และไม่มีความรู้สึกว่าเสียและเป็นการเรียนรู้ที่สนุก การเรียนรู้ต้องคือเวลาคุณเข้า zone ของพลัง มณฑลของพลังมันจะสนุก ผ่อนคลาย มันมีความขี้เล่น สร้างสรรค์ มันจะมั่นคง ถ้าคุณไปแล้วมันรู้สึกพูดผิดหรือเปล่า กลัว อันนี้คุณยังไม่เข้าสู่ zone ของพลัง แต่ถ้าคุณรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าความรู้และคุณเล่นกับมัน คุณรู้สึกสบายกว่าคนอื่น คุณรู้สึกว่าการพูดของคุณไม่ได้โจมตีใคร แต่เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตรงนั้นมันเริ่มต้นแล้ว ตอนนี้ผมคิดว่าจะคุยแล้วก็หยุด แล้วก็แลกเปลี่ยน แล้วก็เดินเรื่องไป อาจจะมีทั้งคำถาม ความคิดเห็น แล้วก็แลกเปลี่ยนกันเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนา

ผู้ฟัง : เท่าที่ฟังท่านวิทยากรพูดนี่คือหมายความว่าการขนส่งพลังเนี่ยเป็นเรื่องของการวางใจ เป็นเรื่องของการที่เราวางใจได้หรือเปล่าครับ คือ หมายความว่าในการที่จะรักคนอื่นเป็น ชื่นชมคนอื่นเป็นเนี่ยมันต้องเกิดจากการที่เรารู้จักวางใจหรือทำใจในระดับหนึ่งหรือเปล่า

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมขออนุญาตฟัง แล้วก็ท่านอื่นจะช่วยกันตอบก็ได้หรือจะถามคือไม่ต้องเรียงประเด็น ไม่มีวาระก็อยากให้ทุกคนพูดสักช่วงเวลาหนึ่งแล้วเดี๋ยวผมจะกลับเข้ามา

ผู้ฟัง : อาจารย์แต่ละท่านว่าอย่างไรครับ คือประเด็นสงสัยของผมเนี่ยคิดว่าอย่างไรครับ เพราะว่าประเด็นเรื่องของพลังหรือว่าการที่จะสร้างสรรค์พลังที่ดีๆ ผมก็มองว่าทุกๆ คนมีกันตรงนี้อยู่ แต่ทำไมมันไปไม่ค่อยถึงไหนเลยความคิดดีๆ ความคิดสร้างสรรค์ที่เรามี บางทีมันก็ทำให้เกิดการสะดุดหรือว่าทำให้มันเกิดการติดขัดบางอย่างมันเกิดจากอะไร ก็อยากชวนแต่ละท่านคุยตรงนี้ด้วยเหมือนกัน

ผู้ฟัง : ตัวเองไม่รู้สึกว่าเรารักตัวเองกันทุกคน แต่เรารักคนอื่นไม่เป็น บางทีมันทำให้พลังตรงนี้หายไป บางทีเรารู้สึกว่าเรารัก รักเด็ก เราอยากให้เด็ก แต่ว่าจริงๆ เรารักเขาในสิ่งที่เขาเป็นหรือเปล่า หรือว่าเราคาดหวังว่าเราอยากให้เขาเป็นอย่างนั้น แล้วเราก็บอกว่าเราให้ความรัก เอาคำว่ารักมาคาดคั้นเขา มันทำให้พลังหายไป แต่ถ้าเกิดเรารักตัวเอง รักในสิ่งที่เราเป็นด้วย รับรู้ความรู้สึกของตัวเองทั้งหมด ทั้งดีและไม่ดีของตัวเองเนี่ย เราก็จะเริ่มเรียนรู้ที่จะรักคนอื่นทั้งดีและไม่ดี มันทำให้พลังตรงนั้นมันเกิดขึ้น ทำให้เรารู้สึกเกิดความคิดสร้างสรรค์ สนุกแล้วก็ด้วยความที่เรามันไม่คาดคั้นว่าเขาจะต้องเป็นอย่างที่เราคาด มันทำให้เราสนุกไปกับทุกๆ สิ่ง แล้วพลังมันก็เกิดขึ้น เพราะว่านอกจากพลังของเราคนเดียวแล้ว พลังคนอื่นมันก็ออกมาด้วย กลายเป็นแบบกลุ่มพลังมันก็ทำให้รู้สึกตรงนั้นมันมีพลังและสนุก

ผู้ฟัง : อย่างของแอนนะคะรู้สึกว่าทุกคนมีพลังอยู่แล้ว แต่บางทีการที่เราจะเจตนาดีหรือว่ามุ่งให้เด็กหรือใครๆ ดีตามเรา หรือเราอยากทำอะไรให้เขา บางทีเหมือนกับว่ามันมีอะไรบางอย่างมาปิดกั้นตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นความ

ไม่มั่นใจ ความกลัวว่ามันจะถูกหรือเปล่า ทุกคนจะว่าหรือเปล่า มันก็เหมือนกับว่าเป็นกำแพงที่ทำให้พลังเราออกไปไม่ได้ พอเราแผ่ออกไปให้คนอื่นไม่ได้เขาก็ไม่สัมผัสกับเราเหมือนกัน มันก็เหมือนกับมีอะไรบางอย่างกั้นกันเอาไว้ ก็คืออคติ ใจของตัวเองนี่แหละ

ผู้ฟัง : ก็อยู่ที่รุ่งอรุณมา ได้สอนเด็กมาก็หลายๆ รุ่นแล้ว จะพบว่าตัวเองคือเรารักเด็กแต่มันไปปนด้วยความคาดหวังต่างๆ นานา คือมองไปที่ตัวเขา ทำไมเขาไปเป็นอย่างนี้ ทำไมเขาไม่ฟังเรา ทำไมงานไม่ได้ออกมา อย่างที่เราอยากให้เขาเป็น แต่พอมาในรุ่นนี้ รุ่นที่สอนมัธยมสาม ในเทอมนี้ คือแรกๆ ก็ยังเป็นอยู่ ก็ยังมีความคาดหวังต่อตัวเขา แล้วพอมาเจอเหตุการณ์ที่ให้เขาจัดงานนิทรรศการวันสุนทรภู่แล้วเห็นพลังของเขา แล้วเราได้ร่วมกันแก้ไขปัญหา จากการที่เราทำงานร่วมกัน พอหลังจากนั้นก็รู้สึกว่าตัวเองถึงจุดที่ตัวเองคิดไม่รู้ว่าภาวะตรงนี้มันคืออะไร แต่ว่าคือเราไม่เคยโกรธเด็กอีกเลยในห้อง คือประมาณ ๑ เดือน ก็คือว่าเราสอนเขาแล้วพอมีปัญหาในช่วงของวันงานวันสุนทรภู่แล้วเราก็ช่วยกันแก้ปัญหาผ่านมาแล้ว มาพูดคุยกันแล้วไปเจอทุกคนน่ารักหมด คือภาวะตรงนี้ แล้วเราก็สอนเขาอย่างมีความสุขจนกระทั่งจบเทอมรู้สึกว่าไม่ว่าจะเป็นคนที่เป็นเด็กพิเศษหรือว่าเด็กที่ก้าวร้าวในห้อง จะเห็นความน่ารักเขาหมดทุกคน ไม่ว่าจะพูดคือเด็กเขาก็รู้สึกได้ เราก็รู้สึกดีมาก แล้วภาวะตรงนั้นรู้สึกว่าตัวเองเป็นอิสระ คือไม่ได้ไปคาดหวังอะไรกับใคร แต่มองเขาที่เขาเป็น แต่ละคนมีภาวะตรงไหน ตรงนี้รู้สึกว่าเราก็รู้สึกดีกับตัวเองแล้วเขาก็รู้สึกดีกับเรา แล้วก็รู้สึกว่าเด็กก็รู้สึกดีกับตัวเอง

ผู้ฟัง : เรื่องกลับมารักคนอื่นให้เป็นหรือดึงความรัก หรือว่าดึงพลังที่มีอยู่ในตัวคือตอนแรกรู้สึกกับการที่มานั่งโต๊ะนี้ครั้งแรก แล้วกับการเลือกกลุ่มมณฑลแห่งพลัง คือมันเป็นจุดที่บางทีเดินมาแล้วเราบอกว่า จุดนี้แหละเป็นจุดที่เราจะปลุกขึ้นมา แล้วก็เดินมาเจอ อย่างเจอพี่เปิ้ลแล้วคิดว่าทำไมเราต้องรู้สึกตรงกับคนนี้ตลอดเวลา แล้วก็มาเจออาจารย์ ตอนแรกจะเกร็งเดินวนไปวนมารอบๆ ก่อน ถามตัวเองว่าเกร็งหรือตื่นเต้น เพราะอะไร เขาก็คือคน เราก็คือคน และเขาคงมีความต้องการหรือมีความอยากที่จะมาสัมผัสตรงนี้ คือทุกคนเป็นหนึ่งคนหมด แต่ว่าสภาวะปัจจุบัน หลายคนแบกอะไรมาเต็มไปหมดก็ไม่รู้ บางคนก็จะแบ่งกลุ่ม เช่น หน้าเด็กเรียนรู้ได้หรือหรือไม่ก็คิดว่ามาเรียนรู้กับคนระดับนี้เลยหรือ เราจะไปสื่อสารกับเขารู้เรื่องไหม ทั้งที่จริงๆ แล้วมันมีจุดที่ได้เห็นในมุมมองของชีวิตที่แตกต่างกัน เรามั่นใจว่าเราสามารถแลกเปลี่ยนพลัง ถ่ายเทพลังกันได้ อย่างไปนั่งใกล้ๆ คนแก่บางครั้งเขาก็สื่อพลังอะไรบางอย่างมา หรือว่าเรานั่งใกล้เด็กคนหนึ่งมันมันก็มีพลังอีกแบบหนึ่ง อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งตรงนี้เรารู้สึกหรือเราทำให้มันยากขึ้น เพียงแค่เรามานั่งแล้วเราก็ยิ้มทุกคนนี่คือกลุ่ม คือเพื่อน คือเพื่อนร่วมโลกอย่างน้อยๆ ให้เปิดใจกันแค่ตอนต้นๆ จากนั้นมันจะมีอะไรก็ร่วมกันยิ้ม หรือร่วมกันแก้ไขหรือร่วมกันฟัง บางครั้งการที่ดึงมาอยู่กับปัจจุบัน บางครั้งหลายคนมีภาระหน้าที่เยอะแยะมากมาย ไม่ว่าจะเด็ก ไม่ว่าจะผู้ใหญ่ เด็กอาจจะห่วงเล่น ดึงเขามานั่งเขาอาจจะห่วงตรงนั้น แต่ว่าทำอย่างไรให้มาตรงนี้แล้วฟัง สมมติว่าฟังเสียงนก บางคนอาจจะไม่ชอบก็ได้ บางคนอาจจะจู้ฮู พูดเยอะมาก หรือว่าบ่นอะไรวะไม่เห็นจะได้ไปใช้อะไรกับชีวิตเราเลย แต่ว่าบางครั้งให้เราปล่อยใจแล้วก็ลองฟังดู บางครั้ง บางช่วง บางจังหวะ มันอาจจะเข้าไปแก้ไขในจุดที่เรากำลังต้องการอยู่ก็ได้ หรือว่าไม่ต้องคาดหวังแบบนั้นเลยก็ได้ให้มันผ่านไป มันอาจจะเคยเหมือนกับว่าทำโดยคาดหวังกับทำไม่คาดหวังผลมันก็แตกต่างกัน

อาจารย์วิศษฐ์ : คือมีสองอันเข้ามาสะดุด ผมแค่จะเสริมเข้ามาแล้วอยากจะฟังต่อคือ **"ความกลัว"** เมื่อเรากลัวประตูของมันดาราปิด เข้าไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่กลัว กลัวสอบเข้าไม่ได้ กลัวว่าคนจะว่าอย่างไร กลัวว่าเราเป็นเด็กเกินไปหรือเปล่า ความกลัวเยอะแยะไปหมดความกลัวเป็นอุปสรรคอีกอันหนึ่ง ผมอยากให้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์แล้วอยากจะฟังต่อคือว่ามนุษย์นั้นมีคลื่นของหัวใจแรงกว่าคลื่นสมองสี่พันถึงห้าพันเท่าและกระจายอยู่รอบตัวเราอย่างเข้มข้นพอสมควร ประมาณสามเมตรครึ่ง และคลื่นนี้เรียกว่าคลื่นธอรัสและโลกนี้มีคลื่นธอรัส จักรวาลก็มีคลื่นธอรัส เพราะฉะนั้นปัญญาของมนุษย์ ความรู้สึกของมนุษย์ปฏิสัมพันธ์ตลอดทั้งโลกและจักรวาล และเวลาเรานั่งอยู่ด้วยกันเมื่อเรารู้สึกดีพลังทั้งหมดมันจะเหนี่ยวนำซึ่งกันและกัน เวลานั้นทุกคนไม่มากก็น้อยกำลังอยู่ในมันดาราหรือมณฑลแห่งพลัง เชื่อไม่เชื่อไม่เป็นไร

ผู้ฟัง : เราเชื่ออย่างอาจารย์วิศิษฐ์พูด เราเชื่อว่าเมตตาจิต ความคิดที่ดีมีพลัง เราเชื่อพันเปอร์เซ็นต์เลย ตอนนี้ตรงนี้การวางใจรักผู้อื่นไม่เป็นเราก็เชื่อว่าทำอย่างไรเราถึงจะพยายามรักคนอื่นให้เป็นเราก็มาตรงที่ฉันและของฉัน ตรงนี้ที่รักคนอื่นไม่เป็น เพราะมันให้ตัวฉันกับของฉัน แล้วเราไม่สามารถจะสลายความมักได้ในตนเองได้ ความมักได้เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวแล้วมักได้ เราลองมองไปเถอะถ้าเราสลายพื้นฐาน พื้นฐานแห่งการศึกษาทุกวันนี้ พื้นฐานตรงนี้ที่เป็นปัญหาใหญ่ คอรัปชั่นหรืออะไรมันมาจากตรงนี้ เมื่อตอนเด็กๆ สลายไม่ได้ความมักได้ ความเห็นแก่ตัว ตราบใดที่เราสลายฉัน ของฉันไม่ได้แล้วเราไม่พยายาม พื้นฐานบทเรียนบทแรก lesson ๑ เลยนะ บทเรียนที่หนึ่งสลายความมักได้ภายในตนเองไม่ได้และบทเรียนที่สองก็คือคนรอบตัว แล้วพ่อ แม่ พี่ น้องเรา บทเรียนที่สองขั้นต่อไปเราต้องทำตรงนี้ก่อน ฉันและของฉันถูกใจไหม

ผู้ฟัง : อยากจะอภิปรายในเรื่อ **"รักเป็น" "รักไม่เป็น"** เหมือนกัน สำหรับตัวเองมีความรู้สึกว่าคือไม่ค่อยเกลียดใคร ความรู้สึกที่จะเกลียดใคร โกรธใคร และถ้าถามว่ารักหรือเปล่าก็ยังไม่แน่ใจว่า คำว่ารักมันจะกินความแค่ไหนอย่างไร แต่ถ้าถามรักลูกไหม และเราก็รู้สึกว่าที่บอกรักเป็นทุกข์นั้นก็ใช่ ที่นี้รักอย่างไร แค่ไหน มันรักแล้วไม่เป็นทุกข์ เอาแค่เมตตาปรานีหรืออย่างไร ตรงนี้ถึงจะทำให้เกิดพลัง อยากเจาะประเด็นนี้

อาจารย์วิศิษฐ์ : การเลี้ยงลูก ลูกผมอายุ ๑๒ เรียน home school ส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งก็อยู่โรงเรียนที่ทำขึ้นมากับเพื่อนๆ คนคนหนึ่งที่น่าสนใจ เขาทำคลินิกบำบัดความเครียดอยู่ในโรงพยาบาลแมซซาชูเซส ซึ่งเป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่มีหมอสองพันคน และคลินิกทุกแห่งที่มีคนไข้ที่เจ็บปวดเรื้อรัง conic pain เจ็บปวดที่มันไม่หายสักที ปวดหลัง มะเร็ง เอดส์ คนไข้ที่ทั้งหลายทั้งปวงที่รักษาหมอก็รักษาอยู่แล้ว แต่ต้องการช่วยเรื่องความเครียดก็ส่งมาคลินิกนี้ คลินิกนี้ก็ทำแบบนี้ แต่ตรงนี้ชั่วโมงครึ่งเลยไม่ได้เล่นโยคะ ถ้าสามชั่วโมงอาจจะเล่นโยคะด้วย แล้วก็อาจจะเดินชมธรรมชาติด้วย แล้วก็กลับมาคุยกันก็ประมาณนี้ คนคนนี้เขียนหนังสือสองเล่ม เล่มหนึ่งก็คือว่าทำอย่างไรจะเผชิญกับภัยพิบัติของชีวิตและคนคนนี้ก็เป็นลูกศิษย์คิช นัท ฮันท์ด้วย และทั้งหมดที่เขาเขียนก็เหมือนกับเอาคิช นัท ฮันท์ เข้าไปในจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์ และเอาไปให้คนธรรมดาปฏิบัติได้เลย แต่ไม่ต้องใช้ภาษาบาลีเลยทางหนึ่ง อีกเล่มหนึ่งเขาเขียนการเลี้ยงลูก เขียนกับภรรยา

อาจารย์วิศิษฐ์ : นิทานเรื่องนี้เขาสรุปว่าอาณาจักรเป็นของเด็ก ผมอยู่ในการศึกษามอนเตสซอรี่ส่วนหนึ่ง คบกับเพื่อนวอลดอร์ฟส่วนหนึ่ง ในมอนเตสซอรี่เด็กเข้าถึงวิถีพลังตั้งแต่อายุสามขวบ เข้าในโรงเรียน ความจริงเข้าได้ตั้งแต่เกิดเลย เราให้เด็กอยู่ในวิถีพลังได้ตลอดเลย ความจริงผมเตรียมมา ประสบการณ์ของเด็กมอนเตสซอรี่คือในห้องเรียนเด็กจะเข้าไปเลือกวัสดุอุปกรณ์เข้ามาทำ ครูก็จะสาธิตให้ดู เด็กก็จะทำอุปกรณ์เหล่านั้นด้วยตัวเองโดยไม่ถูกแทรกแซง พอเด็กทำแล้วครูก็จะปล่อย คำว่าไม่แทรกแซงมีความหมายในมอนเตสซอรี่ลึกมาก ผมขอสงวนว่ามันพูดยาวมากตรงนี้แต่ว่าเน้นว่ามันลึกมาก การไม่แทรกแซงเราต้องฝึกใจตัวเองมากเลยในฐานะพ่อแม่ที่จะไม่แทรกแซง ผมเป็นพ่อคนแล้วก็เลยรู้สึกได้ เพราะว่าบางทีเราอยากจะแทรกแซง สิ่งที่เกิดขึ้นมันตอบสนองความต้องการภายในคือ development ของเด็ก อุปกรณ์ตัวนั้นกับเด็กซึ่งกันและกันและเด็กเขาเลือกเอง เขาจะรู้ว่าช่วงนี้เขาคัน มอนเตสซอรี่จะเรียกว่า sensitive period เด็กจะคัน ช่วงบางช่วงเด็กจะเปิด ปิดลิ้นชัก คุณพ่อคุณแม่ที่ไม่เข้าใจก็จะดีมือเด็ก ผิดเลย ต้องปล่อยให้เขาเปิด - ปิด จนกระทั่งอิ่ม เขาจะเปิด - ปิด นานมากจนกระทั่งอิ่ม และสักพักเขาจะไปเปิด - ปิด ประตู เปิด - ปิด ประตูจนกระทั่งการเปิด - ปิดประตูมันเข้าไปข้างในปัญญานั้นมันเข้าไปข้างใน มันคัน เขาคัน เขาต้องทำ

ทีนี้พ่อแม่ที่ไม่รู้เรื่องพวกนี้เสียดายมากไปสกัดกั้นศักยภาพของเด็กช่วงหนึ่งเขาก็จะขึ้นบันไดปีนขึ้นบันได พ่อแม่ต้องตามลูกปีนขึ้นบันได ยกตัวอย่างในบรรยากาศของมอนเตสซอรี่ไม่ถูกกดดันด้วยเวลา กรอบของเวลา ความคาดหวัง ผลได้ กระบวนการที่เด็กเรียนรู้นั้นเด็กเขาจะทำซ้ำสี่สิบครั้งเป็นอย่างน้อย ในอุปกรณ์ชิ้นหนึ่งไม่ใช่วันเดียวเขาจะทำหลายวัน ทำซ้ำไปเรื่อยๆ ทำซ้ำอย่างไม่คิด ไม่ใช่คิดอย่างผู้ใหญ่ว่าจะให้มันเร็วขึ้น เขาจะทำในความเร็วเท่าเดิม ในความแม่นยำเท่าเดิม และซึมซับความเคลื่อนไหวภายนอกเข้าไปสู่การเรียนรู้ภายในและทั้งหมดมาเรียนใช้คำๆ เดียวกันกับทางพุทธเลย normalization ความเป็นปกติ ศีลคือความเป็นปกติ ความเป็นปกติของมาเรียมอนเตสซอรี่นั้นสำหรับผมคือมณฑลแห่งพลัง ตรงที่เด็กมีสมาธิสูงมาก บางทีเขาจับ

เด็กอุ้มไปพร้อมกับของที่เด็กทำ พอวางปั๊บเด็กก็ทำต่อเลย ไม่ได้สนใจสิ่งแวดล้อมภายนอกเพราะ concentration สูงมาก อันนี้ replease ทั่วโลก ทุกห้องเรียนของมอนเตสซอรี่ repeat เหมือนกันหมด ดุจดั่งผู้พิพากษาพิจารณาความ ไปดูมอนเตสซอรี่ที่ทำกันจริงจังจะเห็นอันนี้และเด็กทุกคนมีโอกาสได้รับอันนี้ ถ้าไม่ได้รับต้องมีอะไรบางอย่างมัน damae ต้องช่วยเขา เด็กสามขวบถึงหกขวบมีแล้ว อยู่ในมนุษย์ มณฑลแห่งพลังมีอยู่ในตัวมนุษย์ มีอยู่ในตัวพวกเราทุกคน

ผู้ฟัง : มากลุ่มนี้เพราะมีสัญญาติดพัน สัญญาที่แปลว่าความจำ ความระลึกได้ สัญญาว่าเราเคยรู้จักชื่อ รู้จักหน้าวิศิษฐ์ เราเคยรู้ผลงานไม่ได้ห่างไกลจากกลุ่มนี้ กลุ่มนี้ก็ไม่ได้ห่างไกลจากเรานัก ก็อยากจะรู้เหมือนกันว่าเขาก้าวกันไปถึงไหน ปรากฏว่าก้าวขึ้นไปเหลือหลายเลย แต่ก้าวออกไปเมื่อแยกตัวจากกลุ่มใหญ่ๆ ไปอยู่ถึงเชียงราย ถามว่าอันนี้คุยอะไรก็ได้ใช่ไหม ถามว่าเมื่อสักครู่ฟังคุณวิศิษฐ์พูดนี้สังเกตลูก แล้วก็อ่านหนังสือหลังจากที่สังเกตแล้ว อ่านหนังสือเยอะๆ สะท้อนกลับหรือเปล่าว่ามองตัวเราอย่างไร เด็กวัยสามขวบหรือ ห้าขวบก็คือเราเคยเป็นอย่างนั้นใช่หรือเปล่า น่าจะใช่นะคิดว่า เข้าระบบหรือเปล่า

อาจารย์วิศิษฐ์ : พระพุทธองค์เมื่อจะทรงตรัสรู้นั้นนึกไปถึงตอนที่นั่งอยู่ปลายคันนาใต้ร่มไม้ คือท่านไปไถนาแรกนากับพระเจ้าแผ่นดินแล้วผานไถไปโดนหอยทากอะไรต่ออะไรตาย ตัวขาดกันเป็นแถว ท่านก็เลยสลดใจ ท่านถอนตัวออกมา คงไม่ถึงกับเลิกละเลยทีเดียวเพราะต้องประนีประนอมความกับธรรมเนียมของขัตติยะในสมัยนั้น แต่ว่าท่านถอนตัวมาพักและในช่วงพักผมจำอายุเปะๆ ไม่ได้ อาจารย์ขวัญจำได้ไหมตอนเป็นเด็กเป็นช่วงอาจจะแปดหรือเก้าขวบและท่านรู้สึกมันปลอดโปร่งแล้วตอนตรัสรู้เนี่ยท่านนึกไปถึงความรู้สึกตรงนั้นเมื่อผมอยู่กับท่านติช นัท ฮันท์ แล้วเกิดภาวะของพลังหรืออารมณ์นั้น เวลานี้มีคนเขียนหนังสือออกมาแล้ว โจเซฟ ชินดั้น เพียซ นักการศึกษาที่เขียน magicle child ตอนนี้เขาเขียนอีกเล่มหนึ่ง เล่มล่าสุดเลย magicle child and magic parents เป็นเรื่อง parenting และพูดเรื่องนี้โดยตรงเลย เขาใช้คำว่าเจได ใช้คำว่า zone คำว่า zone ก็คือพื้นที่พลัง

เพียซพูดเกี่ยวโยงกับคำว่าเล่นมาก ท่านพุทธทาสก็พูดเกี่ยวกับคำว่างานเยอะ งานเป็นเล่น เล่นเป็นงานและก็เป็นการปฏิบัติธรรมด้วย และงานเสร็จทุกครั้งที่ทำคือไม่สนใจผล ท่านอาจจะพูดเรื่องการฟันดิน ซึ่งบางทีอาจจะเห็นพระสวนโมกข์ฟันดินคือการฟันดินแต่ละครั้งก็คือเสร็จแต่ละครั้ง คือไม่ว่าเราจะทำนาให้เสร็จกี่ไร่แต่ว่าทุกครั้งเสร็จนะแล้วท่านก็ไปโยงกับจิตว่างเป็นเรื่องเดียวกันหมด มณฑลกับจิตว่างก็เป็นเรื่องเดียวกัน ทำงานด้วยจิตว่าง อยู่ด้วยจิตว่าง กินข้าวด้วยจิตว่าง ความเป็นเด็กแม้กระทั่งช่วงอายุหนึ่งผมนึกถึง เวลาเราไปเจออะไรใหม่ๆ อย่างในฐานะเด็กแล้วเรารู้สึกเสียว ความเสียวอันนั้นเป็นความรู้สึกที่ดีนะ ไม่ใช่เลวร้ายนะ จะไปเจอประสบการณ์ใหม่ มันไม่ใช่เสียวแบบกลัว เสียวแบบมันมาที่ฝ่าเท้าแล้วมันรู้สึกมันดีกับชีวิต เป็นพลัง คือเราไปสรุปทุกอย่างเป็นความคิด เป็นคำจนกระทั่งประสบการณ์ตรงหลายๆ อย่างมันหายไป

ผู้ฟัง : กลับมาว่าเวลาคุณวิศิษฐ์ดูลูกก็เหมือนดูตัวเอง อ่านหนังสือก็เหมือนเห็นตัวเองใช่ไหม

ผู้ฟัง : อาจจะไม่ใช่อยู่ในประเด็นนี้แล้ว ไม่ใช่ประเด็นรักคนอื่น ป้าขวัญเป็นคนที่อายุมากแล้ว ผ่านชีวิตมาเยอะ เห็นความทุกข์เยอะ คนที่เห็นความทุกข์มามากๆ บางทีเราจะเจออย่ายาย ถอนหายใจแล้วก็พูดว่า อย่าพูดดีกว่าไม่ใช่เพราะเขาไม่อยากพูด แต่บางทีมันเกินกว่าเขาจะพูดในสิ่งที่เขาผ่านมา แต่มันน่าเสียดายอยู่ตรงที่ว่าสิ่งที่เขาผ่าน ทางที่เขาแก้ ผลที่ออกมามันไม่ได้ส่งทอดมาสู่เด็กข้างหลัง ไม่ต้องเดินในทางนั้นซ้ำรอยมากนัก วันนี้ที่คุณวิศิษฐ์ตั้งเอานิวรณ์ห้ามาไม่ทราบว่าคนอื่นเหมือนกันกับป้าขวัญหรือเปล่า

นั่นก็คือฟังคุณวิศิษฐ์พูดไปมองตัวเองแล้วว่าจุดไหนหนอที่เราอ่อนเหมือนกันหรือเปล่า แม้กระทั่งในบันทึกของตัวเองที่เขียนตามที่น้องวิศิษฐ์ หรือถูกปลุกขึ้นแล้ว โดยคุณวิศิษฐ์นั้นได้อย่างไร อันนี้อาจจะไม่อยู่แต่คิดว่ามันน่าจะมีส่วนสำคัญก็คือการที่ยอมรับว่าจุดอ่อนของป้าขวัญจะเป็นจุดอ่อนที่คนทั้งหมด บอกว่าเป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวสูง กล้าพูดบนเวทีระดับไหนก็ได้ แต่เขาไม่รู้ความจริง บางทีสิ่งที่คนมองเห็นไม่ใช่สิ่งที่มันเป็นอยู่ สิ่งที่มันเป็นอยู่ บางทีกว่าจะออกไป หลุดออกไปให้มันพ้นขึ้นไปแล้วกล้าพูดออกมาได้มันสั่น มันสั่นใจมันเต้นแรง ป้าขวัญก็ยังเป็นเลยต่อให้อายุมากก็ยังเป็น แต่จุดที่ป้าขวัญอ่อนแอจริงๆ เข้าใจว่าเป็นจุดที่เมื่อ

ชีวิตต้องเจอกันกับทางเลือกซึ่งอยู่ในข้อห้าที่คุณวิศิษฐ์พูด อาจจะมากกว่าคนอื่นๆ แล้วดูเหมือนจะเป็นในทุกๆ ประการด้วย

สมมติว่าตัดสินใจจะทำอย่างไร ในจิตมันมีสิ่งอื่นเกิดขึ้นมา เคียงขึ้นมาเลย และในบางครั้งการที่พุ่งออกไปทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะถูกหรือผิดไม่ทราบ แต่ว่ามันถูกบังคับให้ทำออกไปเพราะสถานการณ์บังคับก็ได้ และบางครั้งคนผู้ใหญ่อย่างนี้ยังอ่อนแอถึงขนาดที่ว่าต่อให้เด็กตัวนิดเดียวบอกเอาทางนี้เถอะป้า เอาทางนี้เถอะพี่ เอาทางนี้เถอะน้อง จะทำจนกระทั่งในที่สุดเลยได้รับแนะนำว่าอย่ากลัว เพราะว่าชีวิตเนี่ยเป็น Dilemma ตลอดมี ๒ ทาง จงเลือกไปเถอะเลือกด้านใดก็ตามต้องไปเจอ Dilemma แตกออกไปเสมอเลย อันนี้อยากจะฟังคุณวิศิษฐ์ช่วยกรุณาให้พลังหน่อยเถอะ

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมฟังพี่ขวัญแล้วมีความคิดสองเรื่อง ซึ่งสำหรับทุกคนเลย เรื่องหนึ่งของการก้าวไปสู่มันดาราก้าวไปในมันดาราคือ ก้าวเข้าในดินแดนที่เราไม่รู้ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ คือสิ่งที่ล่วงรู้แล้วเนี่ยผมแบ่งการรับรู้ความจริงอันนี้ก็เกิดจากวิญญาณวาทของมหายาน แบ่งการรับรู้ออกเป็นสาม อันนี้จะช่วยมาก โดยเฉพาะคนที่เล่นเรื่องความรู้ เพราะด้วยเหตุที่เราคิดว่าเรารู้นั้น อันนั้นคือปัญหา แล้วผมว่ากฤษณะมูรติก็พูดเรื่องนี้ไว้ได้ดีนะ และรู้สึกว่าอ่านเป็นหนังสือเล่มหนึ่งเลยว่าต้องไปพ้นจากสิ่งที่รู้ go beyond the known ทีนี้วิญญาณวาทใช้คำดีมาก มีคำอยู่สามคำ การรับรู้สามแบบ แบบที่หนึ่งและแบบที่สองนี่เป็นสิ่งที่เราใช้มากและเคยชินและเป็นสิ่งที่เรียกว่า the known สิ่งที่เรารู้แล้ว และบางครั้งสิ่งที่เรารู้แล้วว่ามันซ้ำซากและมันตายไปแล้วมันเป็นซากมันไม่มีชีวิตมันไม่ใช่ประสบการณ์ตรงเขาใช้คำว่าตัวแทน และอันที่สองคือภาพลักษณ์ และอันนี้มีปัญหามากนะ ผมยกตัวอย่างการคบคน บางทีบางคนบอกอาจารย์วิศิษฐ์ อ๋อวิศิษฐ์เขาเป็นคนแบบนั้นเธอ คือ หนึ่ง สอง สาม สี่ และทุกคนโดนไม่มีใครรอดพ้นนี่คือภาพลักษณ์ เราพูดเรื่องพระพุทธศาสนา หนึ่ง สอง สาม สี่ ใช่ไหม ทุกอย่างทุกกระบวนการ ใครก็ตามก็จะมีภาพลักษณ์ ภาพลักษณ์มันทำให้เราหยุดและก็ยึดอยู่ที่ภาพลักษณ์ ไม่สนใจที่จะเปิดรับประสบการณ์ตรง ถ้ามีใครบอกผมว่าพี่เดือนใจเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ ผมไม่เจอตรงนี้ ผมไม่มีโอกาสรู้จักพี่เดือนใจ เพราะผมติดไปแล้วที่ภาพลักษณ์ ติดไปแล้วที่ตัวแทน

บางทีเราบอกไปแล้วว่า นี่ชาวนา นักวิชาการบางคนบอกว่านักวิชาการไม่ฟังอันนี้ก็ติด เขาอาจจะมีอะไรเขาก็เป็นมนุษย์ด้วย บางคนบอกฉันเป็นนักปฏิบัติทฤษฎีไม่เอา อันนี้ก็เป็นตัวแทนคือคำว่าทฤษฎีก็เป็นตัวแทน ก็มีตัวแทนกับภาพลักษณ์ อันที่สามบาลีว่าแต่ท่านพุทธทาสเอามาเขียนไว้เป็นเล่มเลย ตะ ถะ ตา ตะถาตา มันเป็นเช่นนั้นเอง ก็คือมันเป็นสิ่งที่ทะลุทะลวงไปจากตัวแทนและภาพลักษณ์ พอเห็นหน้าคนคนหนึ่งบางทียังไม่มีชื่อเลยเราต้องสัมผัสและพยายามรับรู้คลื่นของเขาโดยตรง โดยปราศจากความคิดล่วงหน้า แล้วก็ขอบคุณความกล้าหาญของพี่ขวัญที่แสดงตนนะฮะ ถึงแม้จะเป็นนักวิชาการ บางทีเราก็สั่นเพราะเราไม่ได้รู้ทุกเรื่อง

ทีนี้ในการที่จะเข้าไปสัมผัสกับมันดาราเข้าไปเดิน เข้าไปในโซนของพลังเราจำเป็นจะต้องเสียวเล็กๆ แล้วก้าวออกไป ก้าวไปสัมผัสเขา เรื่องมังกรสองตัวในตัวเรายังสู้กันเอง วิจิกิจฉา ผมด้วยประสบการณ์ผมจัดการกับมัน คืออย่าตัดสินใจในภาวะที่มังกรสองตัวในตัวเรายังสู้กันอยู่ ให้ตัดสินใจหลังจากที่มันเลิกสู้กันแล้ว แล้วเวลานั้นทางจะปรากฏชัดเจนกับเรา หนังสือเล่มหนึ่งในทำนองนี้ในเรื่องการบ่มเพาะและการสดับเงียบลง เพื่อสดับเสียงของหัวใจนั้น หนังสือที่ผมให้เครดิตที่สุดอาจารย์ชัยวัฒน์สถาอานันท์แปล อ่านให้ลูกฟังได้สนุกมาก ผู้ใหญ่ก็อ่านได้ร้อยเที่ยวพันเที่ยว ขุมทรัพย์ที่ปลายฝัน ภาษาอังกฤษเรียก The Unchemist นักเล่นแร่แปรธาตุ อาจารย์ชัยวัฒน์แปลได้ดี เราต้องหาเวลาหาโอกาส เพราะหลายๆ ท่านมองมณฑลแห่งพลังแล้วเดินเข้ามาเนี่ยจริงๆ ต้องการฟังเสียงหัวใจตนเอง

ผู้ฟัง : ฉันคิดว่าตัวแรกที่ต้องตีฝ่านี่ (วัดจากใจตัวเองและวัดจากประสบการณ์) คือความยึดติด แล้วมันติดหลายอย่างไปติดข้างนอกก็มี เช่น ติดภาพลักษณ์คนอื่น คนนี้หรือตระกูลนี้หรืออะไรอย่างนี้ มาแบบนี้ สำนักนั้น ลัทธิโน้นอันนั้น อันนี้มีติดแบบติดข้างนอก ที่ติดที่สุดคือมันติดอยู่ข้างในคือมันติดตัวเอง ยึดในความคิดของตัวเองหรือคล้ายๆ กลัวคนเขาจะว่า ถ้าเราพูดเราต้องแน่นะ พูดผิดไม่ได้ ถ้าพูดผิดจะถูกมองว่ามันขนาดนี้แล้วมันยังพูดผิดลึกๆ ของความกลัวมันคือความเอาตัวเองเป็นใหญ่ จะเรียกว่าอะไร มันยึดถือ Supremacy ของความรู้ของเราเองแล้วพอติดตรงนี้มันซ้อนหลายตัวเลย แต่ฐานรากสุดนี่คือมีตัวเองก่อน แต่ถ้าปลดปล่อยตัวนี้ได้แล้วการเรียนรู้

นั้นในทุกเวทีมันจะเปิดได้ แต่ถ้าเมื่อไรมันมีตัวนี้จะพูดดี ไม่พูดดี กลัวผิด กลัวพลาดอะไรอย่างนี้นะคือกลัวคนวิจารณ์ เดี๋ยวกลัวโน่นจะมอง คนนี้ว่าการเรียนรู้จะน้อย จะก้าวเข้าไปแลกกับคนก็น้อย จะฟังคนอื่นก็น้อย แล้วตรงนี้จะเป็นจุดที่แต่ละคนมีไม่เท่ากัน

กาวที่แต่ละคนมีเอาไว้แปะของแต่ละอันมันไม่เท่ากัน บางคนติดเยอะแล้วปลดไม่เป็น แทบจะเรียกว่าฟังคนอื่นไม่ได้เลย ใครพูดอะไรก็ฟังแต่มันไม่เข้า มันไม่ไหลผ่านเข้ามาเลย มันกระเด้งกลับออกไปหมด แล้วบางคนถ้าพอเปิดได้แล้ว o.k. รับรู้ก็จะดีขึ้นหน่อย ถ้าเปิดได้มากยิ่งมากมันก็ยิ่งไหลเข้า ประสบการณ์ตรงตอนไปอยู่สำรวม ไปปฏิบัติธรรม พระท่านเก่งมากเลย อ่านไว้เยอะ ท่านคงอ่านออกว่ายายคนนี้มันเป็นอย่างไร ดีพรวดเดียวตั้งแต่วันแรกเลยทำให้เรารู้สึกว่าเราโง่ อะไรมันก็ไม่เข้า

ดิฉันคิดว่าการจะเข้าไปในเขตพื้นที่ที่เราจะเรียนรู้ได้ฐานเบื้องต้นเลยต้องเปิดใจ แต่บนฐานของคำว่าเปิดใจบนฐานของคำว่าไม่กลัวคือการวางตัวตนลง คือถ้าวางตัวนี้ลงได้มันถึงจะเดินเข้าไปได้ แต่ถ้าวางไม่ได้เดินเข้าไปก็เหมือนเจอหนามเต็มไปหมด รวมทั้งการที่เราจะไปเรียนรู้คนอื่น ไปฟังแล้วติดภาพลักษณ์เพราะอย่างที่คุณวิศิษฐ์พูด เราเองก็เป็น อ้าพี่ขวัญเหรอสันดิอโศกอย่าง เนี้ยหรือมาโน้นอย่างนี้ วิธีคิดต้องเป็นอย่างนั้นแนวประมาณอย่างนี้ แต่มันมีสิ่งที่เรียกว่า Prejudgment ใส่เข้าไปก่อน โดยตัวจริงไม่สนใจไปเอาสมมติของเขาหรือว่าสิ่งที่คนพูดถึงซึ่งเรียกว่าภาพลักษณ์เอาไว้ก่อน ทั้งที่ตัวจริง แล้วดิฉันเชื่ออีกอย่างหนึ่งก็คือคนเปลี่ยนได้คือ พอถ้าเมื่อไรวางตัวเองได้ วางตัวตนลงไปได้มันจะก้าวขึ้นไปอีก Step หนึ่งแล้วมันจะค่อยดีขึ้นเรื่อยๆ ถ้าวางบ่อยๆ ต้องคอยตีมือตัวเอง นี่เราเกร็งหรือเปล่า ถ้าเกร็งแสดงว่ามีอะไรผิดปกติแล้ว มันผิดปกติว่าเราไม่ควรอยู่ในสภาวะเกร็ง ถามว่าอะไรเกร็ง จะเกร็งเพราะอะไร ดิฉันทำจนเป็นนิสัยแล้ว ประเภทที่จำเลยตัวแรกมันต้องถือตัวถือตนแน่ๆ คือคิดถึงข้างในจำเลยตัวแรกตัวนี้ก่อนเลยตัวอื่นช่างมันเถอะ แต่ตัวนี้มันตัวใหญ่สุดคือเพ่งเล็งมันก่อนว่าใช่ตัวนี้หรือเปล่า ถ้าเราเพ่งเข้าไปตัวนี้ แล้วพบว่ามันใช่เราจะวางลงมันเหมือนเราตอนจับไม่รู้นี่มันงูไง แต่พอเอามาดูอ้องูโว้ย เราจะวาง เราก็ปล่อย ถ้างั้นเราจะเริ่มเดินออกไปได้ ไม่อย่างนั้นมันจะเดินไม่ได้อันนี้ประสบการณ์

ผู้ฟัง : คิดว่าตัวภาพลักษณ์เป็นตัวปัญหาหลายๆ เรื่อง โดยเฉพาะเราเป็นครูเนี่ย เราลองสังเกตดูเวลาเราไปติดภาพลักษณ์กับใครว่า มีคนบอกเราว่าคนนี้เป็นอย่างไร เป็นอย่างๆ แล้วพอเวลาเราได้ไปสัมผัสตัวเขาจริงๆ แล้วเราจะเกิด ความรู้สึกว่ามันก็ไม่ใช่อย่างนั้นทั้งหมด คือเราจะรู้สึกว่า สิ่งที่มาปิดกั้นเราคือตัวภาษาต่างๆ ที่มาอธิบายตัวเขาทั้งหมด แล้วทีนี้เราเป็นครูจะมีการพูดคุยถึงเด็กว่าเด็กคนนี้มันเป็นอย่างนี้ๆ ตรงนี้คือบางทีมันอันตรายที่จะทำให้เราไม่ไปเข้าถึงตัวเด็ก สังเกตเห็นจากที่รุ่งอรุณจะใส่ใจการเข้าใจเด็ก รู้ว่าเด็กมี Background อย่างไรรู้ที่มาที่ไปอย่างไร แต่พอไประบุตัวเด็กเขาอย่างนั้นแล้วมันไปสร้างภาพลักษณ์ที่ชิงสำหรับครู

ผู้ฟัง : ประเด็นที่จะพูดเนี่ยใจตรงกันกับมิ คือภาพลักษณ์ที่เรามีต่อเด็กด้วยความที่เห็นตรงนี้มีครูอยู่หลายท่าน เด็กบางคนมีภาพลักษณ์เช่นนั้นว่ามันพูดไม่ฟังแล้วมันซนเป็นบ้าตั้งแต่ป.๑จนขึ้นม.๑ ทำไมมันยังอยู่ไม่รู้นะ เป็นเรื่องที่แปลกประหลาดมากเลย เพราะฉะนั้นถ้าเราจะทำกันในเรื่องว่าเราต้องการรู้ Background เด็กแล้วเล่าต่อๆ มาเนี่ย Background นั้นมันควรเป็นหมายในใจเฉยๆ ว่าบางเรื่องของเขาเรายังต้องแก้ แต่ไม่ใช่เขาเป็น ถ้าทำแบบนั้นมันจะทำให้มองเด็กในอีกมุมหนึ่งนะ แล้วถ้าเขาไม่เป็นก็ปล่อย ปล่อยไปเลย อันนี้อาจจะทำให้เรากับเด็กคือครูจะบ่นกับเด็กในเรื่องว่าทำไมเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เราก็ตั้งเป้าหมายเหมือนกันนะ ตั้งเป้าหมายกับเขาไปเยอะ แต่ว่าในส่วนของพลัง เนี่ยรู้สึกว่าถ้าเราได้มีเวลา นั่งคุยกันอย่างนี้ คือคุยเรื่องที่มันดีๆ คุยที่บอกความรู้สึกคือคนเรานี่ประหลาดทำไมไม่บอกความรู้สึก หรือว่ารอแฟนกลับบ้านเนี่ยสามทุ่มไม่มา พอมาเที่ยงคืนจริงๆ แล้วนะความรู้สึกแรกคืออะไร ความรู้สึกแรกคือห่วงนะ แล้วพอโผล่หน้าเข้าบ้านมา ไปไหนมา! มันเป็นคนละเรื่องกันแล้ว

เพราะฉะนั้นก็มาคุยกันเรื่องพวกนี้มักจะถูกบอกว่าให้จับความรู้สึกแรกให้ได้ก่อนแล้วบอกจริงๆ เมื่อลูกกลับบ้านผิดเวลาความรู้สึกแรก หรือว่าเด็กหายไปจากห้องความรู้สึกแรกคือห่วงนะก่อนแล้วค่อยไปถึงเรื่องอื่นแล้วบอกว่าอะไรที่ไม่อยากให้ทำ อะไรที่อยากให้ทำ เพราะฉะนั้นถ้าเราฝึกที่จะจับความรู้สึกแรกได้หรือว่าฝึกที่จะบอกความรู้สึกข้างในของตัวเรา วางใจที่จะเล่าให้คนอื่นฟังแล้วก็มีกลุ่มที่จะนั่งคุยกันเรื่องดีๆ อย่างนี้ อย่าง

น้อยเรากำลังสร้างมณฑลแห่งพลังเล็กๆ ของเราเองขึ้นมาได้กลุ่มหนึ่ง ก็จะเป็นสิ่งที่ดีมากเลยแล้วเราก็ค่อยๆ โยงสิ่งนี้เข้าไปแล้วก็สร้างตัวของเรา แล้วก็ตั้งมันขึ้นมาได้

อาจารย์วิศิษฐ์ : ท่านคิดว่าสิ่งที่กำลังจะพูดตรงนี้จะตอบสองคำถาม จะเชื่อมโยงกับของสามท่านที่พูดมาคือมันมีสิ่งหนึ่งและมีคนเขียนหนังสือออกมาเล่มหนึ่ง คนเขียนเป็นภรรยาของเดเนียล โกลด์แมนที่เขียนเรื่อง E.Q. นะ พาราเบเนค โกลด์แมน เขียนคำนำโดยทะไลลามะ และ unchemist เหมือนกันเป็น emotion หรือ emotional ผมจำชื่อประเภทเนี้ย emotional unchemist การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในฐานะที่เราเป็น machanism หนึ่ง ซึ่งทุกคนจะมี ทุกคนจะเป็นทาสมันมากน้อยไม่เท่ากัน ผมแปลว่าร่องอารมณ์ คือเราจะตกร่องคือมันเป็นร่องอารมณ์ แล้วผมกำลังคิดเล่นๆ ว่า ที่ท่านหนึ่งนำเสนออาจจะตกมันมีอารมณ์หลายแบบ ที่จะตกได้ เช่น ฉันเก่ง ฉันเก่ง นี้เป็นอารมณ์หนึ่งร่องอารมณ์หนึ่ง ไม่มีใครรักฉันเป็นร่องอารมณ์หนึ่ง คนทิ้งฉันไป สมมติว่าตอนเด็กๆ เราถูกทิ้งแย่แล้วมันจะมีอยู่เราจะตกเข้าไป พอตกเข้าไปตรงนี้แล้วเราจะแย่จริงๆ มันจะมีอาการแย่หรือรุนแรง อาจจะมีอาการก้าวร้าว ในทาง machanism ของสมอง ผมจะพูดคร่าวๆ ว่า สมองมี ๓ ชั้น คือสมองกลาย คือสมองเดิมเป็นสมองสัตว์เลื้อยคลาน เราเป็นสัตว์เลื้อยคลาน แล้วเราโตขึ้นมาเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีสมอง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชั้นกลาง แล้วก็มีมนุษย์เป็น NEO CONTRACT แต่ที่จริงมี ๔ มี pre-fontenlope อีกอันหนึ่งซึ่งเป็นตาที่สาม แต่ในเรื่องของอารมณ์มีสมองอีกอันหนึ่งเรียกว่า อมิกดารา คือปกติสมองจะวิ่งผ่านสมองชั้นต้น ไปสู่สมองชั้นกลาง ขึ้นไปสู่สมองมนุษย์ ทีนี้คือสมองชั้นกลางอันหนึ่งก็คือ อมิกดารา มันจะเก็บความทรงจำร่องอารมณ์ แล้วเวลามันเกิดอะไรคล้ายๆ กัน คือเดิมทีมันใช้สำหรับปกป้องตัวเองจากอันตราย ถ้าเห็นอะไรวูบวาบเตรียมตัวสู่ ท่าทางไม่ดีแล้ว เพราะฉะนั้นสมองส่วนนี้มันจะจัดสรรข้อมูลอย่างรวดเร็ว อย่างคร่าวๆ มาก ไม่ลงรายละเอียดแล้วจะเข้าสู่ แล้วมันจะ lock มันทำให้การใคร่ครวญ พิจารณาอย่างรอบคอบหมดไป ในช่วงนั้นเราอาจจะต่อยหน้าคนได้ เราอาจจะทำอะไรที่ปกติจะไม่ทำ อันนี้จะเป็นร่องอารมณ์ที่เราตกไป เด็กก็จะมีร่องอารมณ์ของเขาเหมือนกันที่เขาจะตกลงไป ที่ทางคุณครูพูดว่าคือเราสัมพันธ์กับคนอื่น อย่างไป อย่าไปเอาคำที่ไปแตะร่องอารมณ์เขาได้ไหม พอไปแตะเหตุผลเขาจะหายไป โอกาสจะเข้าสู่มณฑลแห่งพลังก็จะหายไป เป็นไปได้ไหมเราต้องไม่ไปแตะส่วนที่เข้มแข็งของเขา อย่างที่แนะนำมาก็คือว่าฉันเป็นห่วงเธอนะ และที่โกรธๆ อะไรเอาไว้ก่อน แล้วก็กินข้าวมาหรือยัง ดูแลกันเรียบร้อยก่อน หรือกับเด็กดูแลเขาก่อน และบางทีก็อาจจะไม่จำเป็นเลย ผมว่าเราทุกคนอย่างผมกับลูกบางทีก็ตกลงไปในร่องอารมณ์ แล้วก็เอาส่วนที่แย่ที่สุดของผมออกไป ปะทะลูก ลูกก็เอาส่วนที่แย่ของผมออกมาปะทะกับผม เวลามีสติรู้ตัว ร่องอารมณ์ของเรามันไปตกอยู่ในลูกเรากำลังขุดอารมณ์ของเราไปในตัวลูก แต่ก็พอเริ่มมีสติแล้วเราก็พยายาม เวลาเจอสถานการณ์แบบนี้เราพยายามอย่างยิ่งเลยที่จะไม่าตกลงไปในร่องอารมณ์นั้น เวลาคงใกล้แล้ว

ผู้ฟัง : คือสองข้างเนี่ยเขาจะยอมรับในความเป็นมนุษย์ของคนอื่นได้ดีขึ้น เป็นพื้นฐานในชีวิต แล้วก็ตรงนั้นนำไปสู่การเข้าใจผู้อื่น รักผู้อื่น คิดว่ามันจะเป็นทางที่ไม่ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น เป็นอีกตัวหนึ่งที่เราพูดกัน คือว่าให้ตามดูตัวเอง ตามจิตตัวเอง อันนี้ฟังง่าย แต่จริงๆ มันยาก เพราะว่าเราทำไปทุกอย่าง เราจะไม่รู้ตัวว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ ในขณะที่เราพูดหรือขณะที่เราฟัง เราก็อาจจะคิดเรื่องอื่น ได้อีกสักร้อยแปดพันเรื่อง เราก็คิด เราไม่รู้ตัวว่าเราคิดเรื่องอื่นอยู่ เพราะเรากำลังสนุกกับความคิดของเรา เพราะฉะนั้นตัวที่จะต้องฝึก คือ เราจะต้องหยุดให้เป็น เราต้องหยุด ไม่คิดก็คือไม่คิด ทำใจให้ว่าง สมองให้ว่าง ก็ถ้าเราหยุดคิดเป็น เราก็จะเริ่มรู้ทันตัวเองมากขึ้น มีบางท่านบอกว่าถ้าเราจะฝึกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมมติว่าจะฝึกว่าวันนี้ฉันจะเป็นคนขี้โมโห วันนี้จะไม่โมโห หรือว่าจะตามความโมโหของตัวเองให้ทัน ถ้าเริ่มโมโห หยุดมัน ให้หยิกตัวเองหรือตีตัวเองแรงๆ แล้วลองเช็คซิว่าวันหนึ่งเจ็บไปกี่ครั้ง ตีไปกี่ครั้ง แล้วมันจะน้อยลง น้อยลงหรือเปล่า เอาทีละเรื่อง แล้วมัน แล้วค่อยๆ ตามดู

อาจารย์วิศิษฐ์ : คืออันนี้อยากให้กระจัดกระจายหลายๆ กลุ่ม แล้วไอ้ความคันของนักเขียนก็เลย xerox เอามาแบบคิดเฉพาะค่า xerox ห้าสิบบาทสำหรับเพื่อนฝูง

ผู้ฟัง : อันที่จะพูดกับหนูเนี่ยนะอันนี้เปิดใจพูด ไม่ใช่เพราะ doctor ค่ะ แต่มีความรู้สึกว่าตอนนี้สังคมไทยอะไรๆ ที่

ไม่ดีทั้งหมดออกมาจากตะวันตก ซึ่งถ้าใครไปอยู่ตะวันตกนาน อาจจะคิดไม่ถูกนักที่ว่าอย่างนั้นนะคะ อาจารย์ขวัญก็เห็นด้วยกับหนูในส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งคิดว่าคนไทยจะมีลักษณะอย่างหนึ่งที่แปลก คือสิ่งที่แสดงออกกับสิ่งที่เป็นจริงบางทีไม่ใช่อันเดียวกัน ที่หนูพูดว่าอ่อนน้อมถ่อมตนก็อาจจะจริงในรูปลักษณ์ที่ออกไปปรากฏข้างนอก แต่บางส่วนไม่ค่อยแน่ใจนัก โดยเฉพาะเวลาที่พูดกับหนูในฐานะที่เป็นครู เมื่อวานนี้ที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ เขาเอาตัวอย่างของคนที่ทำปริญญาเอกที่คณะครุศาสตร์ ออกมาในเรื่องของ child center ไม่ทราบว่าเขาแอบถ่ายได้อย่างไร ครูโรงเรียนอนุบาลอายุสามถึงห้าขวบ

แล้วจากการศึกษาปริญญาเอก บอกมาว่าจุดต่ำสุดของการเรียนด้านนี้อยู่ที่ครู แล้วเขาก็แสดงได้ภาพออกมา ครูคนนั้นกำลังสอนอยู่ในห้องเรียนแล้วแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่ม คือพยายามให้เด็กเป็น child center แล้วก็ให้เด็กส่งตัวแทนมาเอาของอย่างหนึ่งจากครู แล้วปรากฏว่าอาจจะมีเด็กกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในนั้นซึ่งจะตกลงกันไม่ได้ว่าจะส่งใคร ครูก็ตวาดว่า "ถ้าเธอหาคนที่ตกลงกันเองไม่ได้แล้วใครจะออกมา ไม่ต้องมาเอา" อะไรอย่างนี้นะคะ ดูอย่างนี้ก็ออกมา คนที่ได้ดูวีดีโอก็จะรู้สึกขำ ขำด้วยแล้วปนด้วยความรู้สึกว่านี่แหละครู ครูที่ต้องพัฒนามากที่สุด แต่ขณะเดียวกันเนี่ยความรู้สึกของอาจารย์ขวัญเกิดขึ้นณเวลานั้นว่ามีหนังสือเด็กของฝรั่งหลายๆ เรื่อง ที่เราอ่านแล้วเราจะเห็นว่าเป็นตัวอย่างที่ดีว่า ครูเรียกว่าอ่อนน้อมถ่อมตนหรือไม่ ไม่ทราบว่าใช่แต่เข้าใจสภาวะจิตใจของเด็กได้ดีกว่า หาอ่านได้ง่ายๆ ที่แปลเป็นไทยแล้วเช่น ราโมนา ที่นี่อ่านไหม ครูของเขาเข้าใจเด็กมากเลย อย่างนั้นใช่ไหม ไม่ว่าราโมนาจะออกฤทธิ์แผลงฤทธิ์มากน้องเพียงไร หรือไม่มีใครร้ายเท่าน้องเล็กที่เราอ่าน เขาจะเข้าใจเด็ก แต่ทีนี้ผู้ใหญ่เราทำอย่างนั้นไหมกับเด็ก ยอมให้เด็กทำอย่างนั้นหรือเปล่า แล้วที่เราที่จริงแล้วที่เขามองไปเขาลึกลงไปถึงว่าไม่แน่นะคนไทยแท้จริงอ่อมน้อมหรือเปล่า เพราะคนไทยนี่แหละที่เป็นกลุ่มที่หวงวิชามากที่สุดเลย ไม่ปล่อยความรู้ของตัวเองออกไป ไม่บันทึก ไม่เหมือนจีน ไม่เหมือนกรีซ ไม่เหมือนอะไรต่ออะไรที่เขาบันทึกแล้วส่งต่อ ไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น เดี๋ยวอยากฟังคุณวิศิษฐ์ นิดหนึ่งว่าเราอ่อนน้อมหรือไม่อ่อนน้อมกันแน่

ผู้ฟัง : ที่จริงอยากจะฟังเฉยๆ มากกว่าแต่พอมาถึงจุดนี้ก็ชักอยากจะพูดขึ้นมา บังเอิญคุณวิศิษฐ์ลืมบอกที่ประชุมอย่างหนึ่งเวลาพูดช่วยบอกชื่อด้วย ผมอยากจะรู้จัก **ผมนายแพทย์สังเกต** จริงๆ อยากจะมาฟังมากกว่า แต่พอฟังสองสามท่านหลังพูดแล้วเกิดอยากพูดบ้าง

ผมว่าทุกท่านที่พูดเมื่อกี้ ผมเองทั้งต่อต้านและนิยมตะวันตก เอาข้อแรกก่อนที่ว่าคนไทยอ่อนน้อมถ่อมตนไม่จริงครับ จำได้ไหมสมัยเราเด็กๆ เพื่อน คนไหนที่มีปมด้อยทางร่างกาย คนคนนั้นอยู่ในสังคม สังคมเพื่อนด้วยความลำบากยากแค้นแค่ไหน ไอ้ดำ ไอ้เหร่ ไอ้เข ไอ้ค่อม เราสนุกกับความเจ็บปวดของเพื่อน คนไทยโดยพื้นฐานยอมรับเถอะแต่กับผู้ใหญ่ ที่มีอำนาจนอกเหนือกว่าที่เราสู้ไม่ได้เราจะสยบ อ่อนน้อมถ่อมตนแล้วก็เอาคุณสมบัติข้อนี้มาอวด เราเอาคุณสมบัติ ข้อนี้เป็นโทษมาอวดว่าเราอ่อนน้อมถ่อมตัว

ความจริงไม่ใช่ คนไทยมีวิธีคิดแบบคนอินเดียพวกแบ่งวรรณะ สังคมจะจูบเท้าผู้ใหญ่แล้วถีบหัวคนเด็กยอมรับเถอะ ฉะนั้นตรงนี้ไม่ใช่อ่อนน้อมถ่อมตัว คนไทยไม่อ่อนน้อมถ่อมตัว แต่สยบผู้มีอำนาจและกระทืบคนด้วยอำนาจ เป็นอย่างนั้นมานานแล้วหลายร้อยปี แล้วถ้าเอา concept นี้ไปสังเกตพฤติกรรมของคนไทย จะพิสูจน์ความจริงของผู้พูดทุกประการ โดยเฉพาะในทางราชการ อันนี้เป็นกฎเหล็ก สังคมจะจูบเท้าผู้มีอำนาจกระทืบหัวผู้ต่ำต้อย ต้องยอมรับตรงนี้ก่อน ในแง่พวกตะวันตกมีสองประเด็น ทางจุลภาคกับทางมหภาคต้องแยกแยะ ฝรั่งทางตะวันตกนั้นมีอะไรดีๆ มากมาย ในทางจุลภาคเขามีวินัย เขาขยัน เห็นแก่ส่วนรวมมากว่าส่วนตัวโดยทั่วๆ ไป เขาเคารพกฎเกณฑ์ กฎหมายเขียนมาแล้วไม่ละเมิด

ผมไปที่แอลเอที่สามแยกสี่แยก เขาเขียน one car per green แปลว่าทุกครั้งที่ไฟเขียวไปได้คันเดียวจริงๆ ไม่มีตำรวจเลย แต่มันไปคันเดียวจริงๆ คันที่สองจอดสนิทเลย ถนนโล่งเลยไม่มีตำรวจมันก็จอด one car per green พอเขียวใหม่ก็ไปได้อีกคันหนึ่ง คันที่สามก็จอด อันนี้เป็นข้อดีทางจุลภาค แต่เมื่อมันมีจุลภาคแล้ว สังคมมันเข้มแข็งแล้วสังคมมันไปรังแกสังคมอื่น อันนี้ความเลวร้ายต้องประนาม ต้องต่อสู้ ต้องต่อต้าน ต้องปะทะมัน ถ้าจำเป็นต้องฆ่าก็แล้วไป ผมเว้นวรรคไว้ตรงนี้เฉยๆ นะครับ ต้องขอแยกแยะจุลภาคกับมหภาค ฝรั่งมีอะไรดีมากมายอเมริกาเรียนที่นี่ ๔๒ ปี คนไทยเพิ่งมาเรียนไม่นานเลย งบประมาณการศึกษาของตะวันตกและอเมริกามันเกิน ๒๐ % ของงบประมาณประชาชาติ

แต่คนไทยเมื่อสี่สิบห้าสิบปีก่อน งบประมาณกระทรวงศึกษาเท่าไร ท่านจำได้ไหม รองสุดท้ายครับ สุดท้ายคือสำนักพระราชวัง และเด็กที่เรียนหนังสือ เมื่อสี่สิบห้าปีก่อนนี้ใครล่ะ ก็ไอ้นักการเมืองสมัยนี้แหละ เห็นไหมของดีๆ ของเราไม่เอาอย่าง แต่เขาเลวๆ เราเอามาซูว่า แล้วเอาคำว่าเลวๆ แล้วมาเอาอย่างเขาอย่างที่อาจารย์ว่านั้นแหละครับ ฉะนั้นต้องแยกแยะจุลภาคกับมหภาค อังกฤษนี่มันสร้างสังคมขึ้นมาด้วยกลไก ที่เราน่าศึกษาอย่างยิ่ง คนอังกฤษโดยทั่วไปรู้ประวัติศาสตร์ดีเยี่ยม และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เจาะลึก คนเรียนประวัติศาสตร์ของอังกฤษ ไม่ตอบคำถามเพียงแค่ใครทำอะไรที่ไหน เมื่อไร แต่มันตอบคำถามอีกสองคำถามด้วย ทำไมและอย่างไร พอมันได้แล้วก็เอาผลสรุปจากการตอบคำถาม ทำไม และอย่างไร ไปหามาตรการวิธีการในการป้องกัน ไม่ให้เหตุการณ์ร้ายๆ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก

สังคมอังกฤษซึ่งดูเหมือนอนุรักษ์นิยม แต่จริงๆ มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา แต่ช้าๆ มันใช้เวลาเจ็ดร้อยปีในการพัฒนาจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย นี่คือความเข้มแข็งของอังกฤษใช้ประวัติศาสตร์ในการขับเคลื่อนสังคมและก็ใช้การสร้างสปิริตส่วนบุคคล คนอังกฤษเรียนหนังสือแค่ประมาณหกสิบเปอร์เซ็นต์ อีกสี่สิบเปอร์เซ็นต์ต้องเล่นกีฬา เด็กทุกคนต้องเล่นกีฬา ต้องรู้กติการ และเล่นให้เป็น มีสปิริต อันหนึ่งของการเล่นกีฬาคือ การสร้างสุขภาพ อันดับสองคือการสร้างสปิริต และอันดับสามก็คือแข่งขันจะชนะหรือแพ้ก็ช่าง แต่สังคมไทยทุกอย่างเพื่อการแข่งขันใช่ไหม ผมสมัยเด็กๆ ผมชอบเล่นกีฬาแต่ผมเล่นไม่เก่ง ผลปรากฏ ครูพละก็ไม่สนใจ ไม่สังเกตเลยแต่คนเก่งๆ ประมาณสิบกว่าคน มันก็เอาเงินบำรุงกีฬาที่พ่อผมจ่ายให้โรงเรียนไปเสียให้สิบคนเพื่ออะไร เพื่อการแข่งขันเอาชนะ ดีใจแค่วันเดียวแล้วก็จบ เห็นไหมความล้มเหลวสองอย่างคือ เรื่องประวัติศาสตร์และการกีฬา คนอังกฤษใช้สองกระบวนการนี้ในการสร้างประเทศ แต่มันอัปรีย์ว่ามันเอาความเจ๋งของสังคมมันนั้นไปรังแกชาติอื่น มันไปค้าทาส ไปค้าฝิ่นในเมืองจีน ไปเบียดเบียนรังแกแม้ทุกวันนี้ก็ยังรังแกอิรักอยู่ อิรักก็เลวเท่าอังกฤษเมื่อสมัยเมื่อร้อยปีก่อนนั้นนั่นแหละ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าจะต้องแยกแยะระหว่างจุลภาคกับมหภาค ถูกทั้งคู่ ต้องศึกษาฝรั่ง ทำตามสิ่งดีและต่อต้านต่อสู้มันในสิ่งที่มันไปรังแกชาวโลกครับ

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมขออนุญาตปิดการประชุมพร้อมๆ กัน คือสิ่งที่ได้ก็คือผมว่าเราพบกันจริงๆ ถึงแม้จะยังเก็บได้ไม่หมด แต่ได้สัมผัสตัวตนของแต่ละคน ได้สัมผัสความคิดที่เราพยายามไปพ้นตัวแทนและภาพลักษณ์ก็ขอให้เก็บความรู้สึกดีๆ และช่วยทำงานต่อไปขอบคุณครับ •

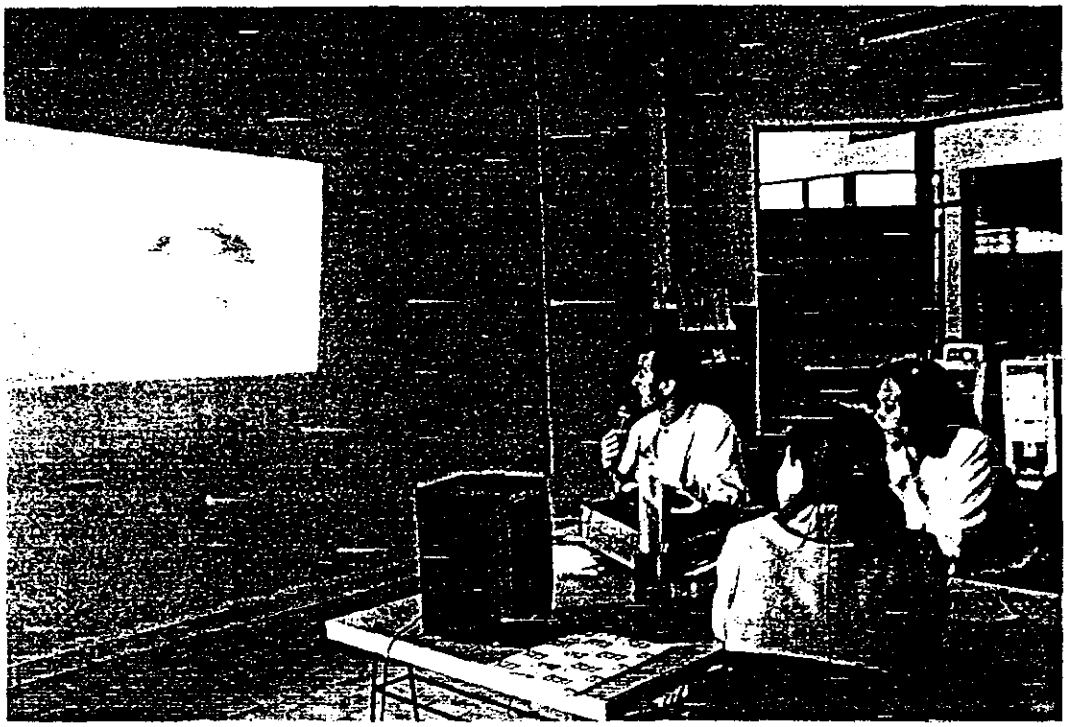

กลุ่มโรงเรียนใต้ร่มไม้

โดย คุณสาธร สมพงษ์

คุณสาธรได้เล่าเรื่องโรงเรียนโดยบรรยายประกอบสไลด์ดังนี้ เราไม่ได้คิดว่าที่โรงเรียนเหมือนกับโรงเรียนในระบบทั่วๆ ไป แต่โรงเรียนในที่นี้เรา หมายถึงเป็นเวทีที่จะเอื้อให้เด็กได้เรียนรู้ เป็นที่จัดกระบวนการให้เด็กเกิดการเรียนรู้มากกว่า ภาพนี้เป็นสะพานทางเข้าแล้วมีลำน้ำล้อมอยู่สามด้านของโรงเรียน ซึ่งตั้งอยู่ที่เชิงเขาบรรทัด จะเป็นเทือกเขาบันทัดตอนล่าง ซึ่งปกติแล้วจะครอบคลุมเนื้อที่อยู่ในพื้นที่ ๔ จังหวัด คือจังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล สงขลา พื้นที่เทือกเขาบรรทัดนี่มีทั้งหมด ๗ แสนกว่าไร่ (สำหรับพัทลุงประมาณ ๓ แสนกว่าไร่) จะตั้งอยู่ที่เชิงเขาพอดี บรรยากาศที่จะเอื้อเหมาะสำหรับให้เด็ก เข้าไปเรียนรู้ มีบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ ลำน้ำจะมีสายใหญ่ล้อมอยู่สองด้าน อีกด้านหนึ่งจะมีลำธารสายเล็กไหลมาลงที่คลองสายใหญ่สายนี้ อีกด้านหนึ่งริมลำธารจะมีต้นไม้อยู่ จะเป็นที่ๆ เด็กได้เรียนรู้ เด็กได้ออกกำลัง

ต้นหว้าเป็นไม้ที่อยู่ตามริมน้ำทั่วๆ ไป เด็กจะขว้างลูกหว้าในช่วงที่ลูกหว้าสุก และนกจะมาลงเยอะ เด็กก็จะได้ดูนกในช่วงโอกาสนั้นด้วย ลูกชายผมเขาเรียน Home School เป็นเด็กที่จะเรียนอยู่กับบ้าน เขาก็จะสนใจเรื่องของแมลง เรื่องของสัตว์ ชีววิทยา นี่จะเป็นตัวอ่อนที่เขาจะถอดคราบออกไป เด็กจะถ่ายรูปเอาไว้ เห็นข้างๆ มั้ยฮะ มันจะเป็นตัวดักแด้ นี่เขาเพิ่งออกจากดักแด้ใหม่ๆ เลย ยังบินไม่ได้ก็ต้องรอสักพักหนึ่ง จนกระทั่งว่าปีกเขาเริ่มจะแข็งนะ ตอนนี้ยังอ่อนทั้งตัวเลย ก็จะมีเวทีริมลำน้ำนะครับ ตรงนี้จะเป็นหาด เป็นหัวแหลมยื่นออกไป มันจะมีสายน้ำโอบอยู่รอบ และก็มีเวทีมีลานใต้ร่มไผ่ ให้เด็กๆ มานั่งเรียนรู้กัน ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์หรือในช่วงปิดเทอม หรือถ้าหากว่ามีการประสานกับ โรงเรียนบางโรงเรียนก็จะมากันในเวลาปกติได้ ซึ่งเนื้อหาก็อาจจะขึ้นอยู่กับความสนใจ เดี๋ยวจะคุยตรงรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ในส่วนของเนื้อหาต่างๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้นะครับ

<u>บรรยายพร้อมฉายสไลด์</u>

ภาพนี้ไม่ใช่กิ้งก่าจากแอฟริกาแต่เป็นกิ้งก่าที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียนใต้ร่มไม้ ซึ่งกิ้งก่าสีเขียวนี่จะมีอยู่น้อยมาก แล้วในบรรยากาศโดยทั่วๆ ไป และในภูมิประเทศทั่วๆ ไปของที่อื่นแทบจะไม่มีเหลืออยู่ แต่ที่นี่ยังหลงเหลืออยู่ซึ่งปกติแล้วชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ากิ้งก่าสีเขียวนี่เขาจะเอาไปใช้ทำยานะครับ มันก็เลยยิ่งจะหาย

มากไปอีก มีโอกาสจะสูญพันธุ์มากขึ้นไปอีก แต่ถ้าหากว่าเขาถูกยิง ตกลงมากับพื้น สีก็จะเปลี่ยนทันทีเลย สีก็จะเปลี่ยนเป็นสีกิ้งก่าปกติไปเลยฮะ

ภาพนี้เป็นภาพทะเลสาบในจังหวัดพัทลุงแต่ว่าชื่อกลับเรียกเป็นทะเลสาบสงขลา เนื้อที่ประมาณหกแสนกว่าไร่ เป็นทะเลสาบที่มีคุณภาพน้ำสามคุณภาพ น้ำเค็ม น้ำจืด น้ำกร่อย ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของทะเลสาบนี้สูงมาก เมื่อหลายสิบปีก่อนมีฝรั่งเขาบันทึกเอาไว้ว่าทะเลสาบสงขลานี่มีความหลากหลายโดยเฉพาะในเรื่องของกุ้งจะมีความหลากหลายของสายพันธุ์ของกุ้งมาก โดยเฉพาะสัตว์น้ำในที่นี่ในทะเลสาบสงขลาจะมีสัตว์น้ำอยู่ไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ ชนิดนะครับ เมื่อก่อนนะ หลายสิบปีก่อน ก่อนแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับที่ ๑ แล้วในช่วงหลังมานี่เหลืออยู่ค่อนข้างจะน้อย คิดว่าคงไม่ถึง ๕๐๐ ชนิดนะฮะ ลดลงไปมากทุกๆ อย่าง

โยงมาสู่เรื่องการของการเรียนรู้ เล่าให้ฟังนิดหนึ่งก่อนว่าเด็กที่มาทำกิจกรรมกับโรงเรียนใต้ร่มไม้นี่นะครับ มีทั้งส่วนที่เป็นเด็กนอกระบบและเด็กในระบบ ก็จะเป็นเด็กหลายๆ ส่วนเข้ามาทำ ซึ่งก็มีทั้งที่เราติดต่อผ่านครู ผ่านผู้ปกครองหรือเด็กติดต่อมาเอง ก็มีหลากหลายนะครับในส่วนนี้ เป็นการจัดเวทีให้เด็กได้ไปเรียนรู้นอกสถานที่

ตรงนี้คือสระมรกตที่จังหวัดกระบี่ อำเภอคลองท่อม เด็กได้มีโอกาสไปเรียนรู้ในสภาพป่า ที่นั่นเป็นป่าที่ราบต่ำผืนสุดท้าย อาจจะเป็นของประเทศก็ว่าได้นะครับ ส่วนใหญ่แล้วป่าจะอยู่สูงขึ้นกว่าระดับน้ำทะเลมากๆ แต่ที่สูงขึ้นมาจากระดับน้ำทะเลไม่มากนี่ ก็เหลืออยู่ที่เดียวนะครับ แล้วก็มีสภาพที่เฉพาะออกไป ซึ่งจะไม่เหมือนสภาพของสัตว์ของพืชในป่าที่มีระดับสูงขึ้นไป ตรงนี้ตัวที่เป็นตัวเอกที่สุดของที่นี่ก็คือ นกแต้วแล้วท้องดำ ซึ่งคิดว่าเหลือไม่ถึง ๑๐ ตัว ซึ่งใกล้จะสูญพันธุ์เต็มที่ ก็มีโอกาสได้พาเด็กไปดูที่นี่ แล้วนี่เป็นสระน้ำที่อยู่ที่จะขึ้นไป คุณภาพของน้ำที่นี่เป็นน้ำหินปูนนะครับจะใสอยู่ตลอดเวลา

มาถึงกิจกรรมที่เราทำกับเด็กๆ จะเป็นเด็กในช่วงเริ่มต้นของครั้งแรกสุดที่เราลงไป ก่อนที่จะมาอยู่ที่พัทลุงนี่ครับ ครั้งแรกสุดเราลงไปอยู่ที่ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มาก่อนและก็จะทำกิจกรรมกับเด็กในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งนะฮะ ก็จะเป็นค่ายเด็กประถมปลาย ก็จะมาจัดในพื้นที่ของอุทยาน ที่จังหวัดพัทลุงนะครับ

ซึ่งเนื้อหารูปแบบของค่ายนี่ก็จะให้เด็กได้เรียนรู้ตั้งแต่เรื่องพื้นฐานของการกิน การอยู่ เรื่องที่จะให้เด็กได้รู้จักเรื่องของการทำงานด้วยมือด้วยเท้า รู้จักที่จะก่อไฟหุงข้าวด้วยตัวเอง ปรุงอาหารด้วยตัวเอง ซึ่งแน่นอนว่าเด็กนี่ บางครอบครัวหรือบางคนไม่เคยเปิดโอกาสให้เด็กได้หุงข้าวเอง ทำกับข้าวเอง ซึ่งถ้าหากว่าในค่ายในกิจกรรมหรือเด็กได้มีโอกาสทำในสิ่งเหล่านี้เองแล้วมันเป็นสิ่งที่ทำให้เขาได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์นั้นคือ การกิน การอยู่ ซึ่งต้องรู้จักกระทำด้วยตนเอง ไม่ใช่ว่าต้องหวังพึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ต้องสามารถทำได้ด้วยตนเอง ตรงนี้ก็เป็นเรื่องที่เด็กเองเขาอยากจะเรียนรู้อยู่ โดยเฉพาะการเรียนรู้ร่วมกันหลายๆ คน เด็กจะรู้สึกสนุกนะครับ เด็กบางคนไม่รู้ว่าการหุงข้าวด้วยหม้อสนามนี่หุงอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องการใช้ไม้ฟืนซึ่งเป็นเรื่องยากมาก บางคนอาจจะต้องใช้เวลา ๒ - ๓ ชั่วโมงกว่าจะได้กินข้าว

แต่นั่นก็คือการเรียนรู้ให้เด็กจะได้พัฒนาตัวเองได้เติบโตจากสิ่งที่เขาลงไปปฏิบัติบางครั้งถ้าหากว่าฝนตกฟืนเปียกก็จะเป็นความยากลำบากอีกแต่ในความยากลำบากอันนั้นเด็กได้เรียนรู้มากมายมหาศาลเลย ก็คงจะเป็นกิจกรรมในความสัมพันธ์ที่เด็กจะได้สนิทสนมแนบแน่นกัน และก็เรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์กันในค่าย เราคิดว่าถ้าหากว่าเด็กได้มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกันแล้ว การเรียนรู้จากระหว่างใจถึงใจต่อกัน เด็กเขาจะได้เรียนรู้อะไรเยอะ

กิจกรรมทางศิลปะ เราก็มองว่าศิลปะเองก็คงจะมีส่วนที่ได้ขัดเกลาจิตวิญญาณของเด็กๆ นะครับ ในส่วนนี้ก็อาจจะมีหลากหลาย อาจจะมีในรูปของการเขียนรูป การปั้นดิน ซึ่งการเรียนรู้ของเด็กๆ ก็คงต้องทำรูปแบบที่สนุกสนานหรือโลดโผนบ้าง เพราะวัยของเด็กนี่เป็นวัยที่มีพลัง เป็นวัยที่กำลังเบ่งบาน เป็นวัยที่ต้องการที่จะท้าทายอะไรหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกันในช่วงของการเรียนรู้ของเขา

นี่ก็เป็นบรรยากาศในค่ายก็เป็นช่วงที่เด็กกำลังสรุปในสิ่งที่ตัวเองได้ไปทำกิจกรรมมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนๆ นะครับ

อีกกิจกรรมหนึ่งก็คงจะเป็นกิจกรรมลำน้ำศึกษา การศึกษาเรียนรู้คุณภาพของน้ำจากสัตว์น้ำ จากปลา จากระบบนิเวศที่อยู่ริมฝั่ง ซึ่งเด็กที่นั่นจะศึกษาคุณภาพของน้ำใช้เวลาหลายวันมาก ประมาณ ๕ - ๖ วัน ครั้งแรกสุดก็จะขึ้นไปดูคุณภาพของน้ำจากต้นน้ำก่อน จะไปนอนหนึ่งคืน จากต้นน้ำก็จะขี่จักรยานลัดเลาะไปตามริมลำน้ำไปเรื่อยๆ นะฮะ แล้วส่วนใหญ่จะพักไปตามวัด จนกระทั่งไปออกที่ทะเลสาบสงขลา จะใช้เวลาสัก ๕ - ๖ วัน ซึ่งในช่วงของการเดินทาง ในช่วงของการลงไปสำรวจน้ำแต่ละจุดที่ผ่านชุมชน เด็กจะทำบันทึกในการศึกษาของแต่ละจุดๆ เริ่มตั้งแต่เรื่องของปริมาณออกซิเจน PH ของน้ำและสัตว์น้ำที่อยู่ตามบริเวณแต่ละจุด ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าคุณภาพน้ำเปลี่ยนไปอย่างไร เมื่อผ่านสิ่งแวดล้อมอย่างนั้นๆ นะครับ

เด็กจะมีสวิง มีคู่มือที่ช่วยให้เขาได้เรียนรู้ละเอียดละออขึ้นในช่วงขณะที่เด็กได้เรียนรู้ตรงนี้ เด็กก็จะได้สนุกสนานไปด้วยนะครับ

เป็นขบวนจักรยานที่พูดถึงเมื่อตะกี้นะครับ ว่าเด็กจะต้องขี่จักรยานกันไป ในกระบวนการของการทำงานนี่ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนด้วย อาจจะต้องหาตามสัตว์ที่อยู่ในน้ำ ตามกอหญ้า อยู่ใต้ ก้อนหิน แล้วก็อยู่ในหลายส่วนทั้งอยู่กลางน้ำ ริมน้ำ ตรงนี้ก็ได้ฝึก ให้เด็กรู้จักสังเกต รู้จักที่จะใส่ใจให้มีความละเอียดอ่อนในชีวิตมากขึ้นนะครับ

โยงมาถึงเรื่องศิลปะเมื่อกี้อีกหน่อยหนึ่งนะครับว่า บางครั้งเราก็ได้เชิญศิลปินบางท่านที่มีชื่อเสียงไปพูดคุยกับเด็กๆ ไปแนะนำวิธีการทำงานศิลปะกับเด็กๆ ตรงนี้ในภาพก็เป็นอาจารย์ประเทือง เอมเจริญ (ศิลปินที่มีชื่อเสียง) ก็ได้แวะไปที่ โรงเรียนใต้ร่มไม้ และก็คุยกับเด็กๆ ถึงแรงบันดาลใจที่อยากทำงานศิลปะ หรือว่าถึงเบื้องหลังของงานศิลปะแต่ละชิ้นๆ นี่มันออกมาจากอะไร ตรงนี้เด็กจะได้เห็นว่า ศิลปะจริงๆ แล้วบางทีต้องเป็นคนพิเศษเท่านั้นถึงจะทำได้ แต่ทุกคนสามารถที่จะ รังสรรค์งานศิลปะออกมาได้ไม่แตกต่างกันนะฮะ ในงานตรงนี้จัดร่วมกันทั้งในส่วนที่เป็นงานศิลปะของอาจารย์ประเทืองกับเด็กๆ มาแล้ว ในเรื่องของการสื่อความหมายธรรมชาติ กับเด็กๆ เพราะว่าเรื่องของการสื่อความหมายธรรมชาตินี่เป็นเรื่องที่เด็กจะต้องอ่านให้ได้ว่าธรรมชาติเขาบอกอะไรกับเรา ฝนจะตกมีอะไรที่จะแสดงออก แดดจะออก ฝนจะแล้งมีอะไรที่เป็นตัวสื่อหรืออะไรหลายสิ่งหลายอย่างที่จะสามารถเป็นตัวบ่งชี้หรือจะเป็นตัวที่สื่อสารระหว่างปรากฏการณ์ในธรรมชาติกับสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งเราจะต้องแสดงความใส่ใจ การรู้จักสังเกตเราถึงจะเห็นมัน

ครับส่วนหนึ่งก็จะประสานออกมาทางงานศิลปะด้วยจากการสังเกตของเด็กๆ

นอกเหนือจากการเรียนรู้ รู้เวทีที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่จังหวัดพัทลุงแล้ว นอกเหนือจากนั้นเด็กจะมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนกับเด็กในพื้นที่อื่นๆ ภาคอื่นๆ

ในภาพนี้เด็กมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนกับเด็กหลายๆ พื้นที่ ไปจัดที่เชียงใหม่ เด็กจะเอาหนังตะลุงมาประยุกต์ในเรื่องของน้ำ สิ่งแวดล้อมศึกษาจะถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของหนังตะลุง ซึ่งเด็กๆ จะเล่นหนังตะลุงได้ก็จะมีสีสันมากขึ้นในการที่จะนำเอาเรื่องราวต่างๆ ที่จะบอกเล่าไปสู่สังคม นอกจากนั้นก็จะเป็นเรื่องละคร เด็กก็จะใช้ละครซึ่งเป็นรูปแบบของสื่อสมัยใหม่ นอกเหนือไปจากสื่อพื้นบ้านอย่างหนังตะลุงแล้วเด็กก็ต้องรู้จักที่จะนำการแสดงอย่างละครมารับใช้กับสังคม

นี่ก็เป็นมโนราห์ ศิลปะพื้นบ้านในหลายๆ จังหวัดของภาคใต้ นี่คือเด็กกลุ่มแรกๆ สุดที่เราลงไปทำงานในจังหวัดสงขลาตอนนี้ก็ยังมีกลุ่มอยู่แต่ว่าเราประสานอยู่ห่างๆ หรือส่วนใหญ่องค์กรชุมชนเขาจะประสานต่อนะครับ เราเห็นว่ามโนราห์เองก็มีพลังอยู่เหมือนกัน พลังที่จะสร้างให้เด็กได้เห็นพลังภายในของตนเอง ตอนนี้มีกลุ่มอยู่กลุ่มหนึ่งที่จังหวัดสงขลา ซึ่งก็ประสานอยู่กับเราเหมือนกัน ก็จะใช้มโนราห์เป็นตัวบำบัด เรียกว่า "มโนราห์บำบัด" ซึ่งเด็กที่มาเข้ารวมกลุ่มกันเพื่อฝึกมโนราห์ คือครูเขาเห็นพัฒนาการของเด็ก เด็กที่มาเริ่มกิจกรรมนี่

เห็นว่าเด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างไรในเรื่องของการแสดงออกในเรื่องของความมานะอดทน ในเรื่องของการรู้จักที่จะทำงานรวมกับคนอื่นและนอกจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของความร่วมไม้ร่วมมือกันของเด็กกับผู้ใหญ่ที่มาส่งเด็ก นอกเหนือจากพ่อแม่แล้วก็ปู่ย่าตายาย คือ คนหลายวัยนี่จะมาสัมพันธ์ด้วยในกระบวนการที่เด็กมาฝึกมโนราห์ ตรงนั้นซึ่งไม่ใช่เฉพาะกับเด็กที่จะได้ผลจากตรงนี้ แต่จะได้เชื่อมโยงกันจากคนหลายวัยก็เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อีกส่วนหนึ่งคือ "การปั้นดิน" ก็เป็นศิลปะอีกส่วนหนึ่งที่คิดว่าจะมีส่วนที่จะขัดเกลาจิตวิญญาณของเด็กให้ละเอียดอ่อนขึ้น ให้หลอมรวมกันได้กับธรรมชาติมากขึ้นครับ

อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องของการสังเกตธรรมชาติ เรื่องดูนกก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เราทำอยู่ เห็นได้ชัดว่าเด็กที่ผ่านการดูนกหลายๆ ครั้งเขาเปลี่ยนแปลง อดทนมากขึ้น เด็กรู้จักรอคอย เด็กรู้จักจะฟังผู้อื่น มากขึ้น นิ่งมากขึ้น สงบมากขึ้น นี่เป็นส่วนที่เด็กหลายๆ คนอาจจะฟังไม่เป็น และมีแต่สิ่งที่จะแสดงออก มีแต่ที่จะให้ผู้อื่นฟังตนเอง แต่เขาฟังคนอื่นไม่เป็น ซึ่งการที่ต้องไปนั่งเฝ้านกอยู่นานๆ ทำให้เด็กเห็นคุณค่าของการฟัง เขาได้เรียนรู้อะไรเยอะเลยจากการฟัง จากการนั่งฟังนก เด็กสามารถแยกนกออกว่านี่ตัวผู้ ตัวเมีย เสียงชนิดนี้เป็นนกอะไร แล้วลูกชายผมเขาเก่งกว่าผมมากในเรื่องนก เขาแยกแยะได้ละเอียดมากเสียงนก ความจริงแล้วเสียงนก เราฟังไม่ค่อยออก มันคล้ายๆ กันไปหมดเลย แต่เด็กหลังจากเขาผ่านประสบการณ์ไปสักช่วงหนึ่ง เขาแยกได้ การดูนกจะทำให้คนละเอียดอ่อนมากขึ้นเลย ตรงนี้จะเห็นได้ชัด นอกเหนือจากให้เด็กดูนกในพื้นที่แล้วแล้วบางทีก็อาจจะมีโอกาสไปดูนกในพื้นที่ต่างออกไป มีความหลากหลายทางชีวภาพออกไป เด็กทางใต้ก็บางครั้งเราพยายามจะสร้างโอกาส ให้เขาได้ไป ดูทางเหนือบ้าง ไปดอยอินทนนท์ นกจะแตกต่างกันออกไปเลยนะครับ ผมไม่ค่อยรู้จักนกเท่าไรหรอกครับ ลูกชายรู้จักมากกว่า

นี่จะเป็นเด็กรักษ์นกจากชัยภูมิลงมาเยี่ยมเราประมาณสัปดาห์หนึ่งสังเกตดูอาการที่กำลังดูนกอยู่นะครับ

นี่เป็นสภาพป่าที่คลองท่อม เป็นป่าที่ราบต่ำที่มีความหลากหลายอยู่พอสมควรครับ

นี่เป็นต้นมะเดื่อที่ลูกดกมากเลย เป็นอาหารที่สำคัญของนก ชุกชุมมากช่วงฤดูกาลที่มะเดื่อสุก เป็น Supermarket ของนก

บรรกาศของเด็กที่ขึ้นไปศึกษาป่าต้นน้ำ น้ำสายนี้ผ่านหน้าโรงเรียนใต้ร่มไม้ ชื่อน้ำตกโตนสะตอ คือ จะมีสะตอมากมาย รอบๆ น้ำตกสายนี้ คำว่าโตนนี่จริงๆ ก็แปลว่าน้ำตก เป็นภาษาพื้นบ้านภาคใต้

นี่ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของโรงเรียนใต้ร่มไม้ที่จัด ในภาพที่เห็นตัวขาวๆ คือคุณเบนจาก Australia ก็มาช่วยฝึกอบรมแนวการศึกษาของวอลดอฟมาหลายครั้ง ตั้งแต่ปี ๒๕๓๙ ก็จัดมาทุกปี

ภาพนี้เป็นอาคารที่อยู่หลังบน มีอาคารอยู่ ๓ - ๔ หลัง เป็นส่วนที่จะใช้ในการอบรม เสวนากับเด็กๆ คนที่มาเข้าร่วมนี้มีทั้งคนที่สนใจเข้าร่วม เป็นพ่อแม่ เป็นครู และก็เป็นกลุ่มเด็กเยาวชนที่เขาทำงานร่วมกับเด็กเยาวชนก็มีครับ

วกมาอีกกิจกรรมหนึ่งที่เราทำกับเด็กเล็กลงมา ระดับประถมปลาย เป็นกิจกรรมธนาคารขยะครับ ซึ่งตอนนี้ทำอยู่กับเด็ก ๓ ชุมชนในอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง ก็พยายามให้เด็กๆ เขารู้จักที่จะดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชนของตัวเอง โรงเรียนของตนเอง ขยะในส่วนไหนที่สามารถหมุนเวียนมาใช้อีกได้หรือเอามาส่งกลับเข้าโรงงานได้ เด็กก็จะต้องรู้จักที่จะแยกว่าอะไรควรอยู่กับอะไร เช่น ขวดพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ หรือบางอย่างก็อาจจะหมุนเวียนกลับมาใช้ในกลุ่มได้ อย่างเช่นน้ำมันพืชที่ใช้แล้ว ใช้ทอดหมู ทอดไก่ ทอดปลาแล้ว เด็กก็จะเอามาทำสบู่ ผสมกับโซดาไฟก็จะได้สบู่ออกมา แต่ถ้าให้มีคุณภาพดีสักหน่อยนึง ก็ต้องกรองน้ำ

มันที่ค่อนข้างจะมีสีคล้ำ กรองให้มันสีใสขึ้น ใช้ถ่าน ใช้วัสดุที่กรองก็จะได้เป็นสบู่ที่มาใช้ในครัวเรือนได้ ล้างห้องน้ำได้ ยังไม่ถึงขั้นเอาไปฤตัวนะครับ ถ้าทำเป็นฤตัวนี่ก็อาจจะต้องทำจากน้ำมันที่ยังไม่ใช้ ก็ยังจะทำอยู่เหมือนกันตอนนี้

เป็นส่วนที่เด็กกำลังแยกขยะกันอยู่ และพื้นที่ตรงนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากเทศบาลด้วย คือจะใช้สถานที่ของเทศบาลด้วย เป็นเวทีที่ให้เด็กได้มาใช้เป็นจุดรวมขยะ

ทั้งหมดเป็นภาพต่างๆ ให้พวกเราเห็นกันโดยทั่วๆ ไปก่อนว่าทำอะไรบ้าง มีกิจกรรมอะไรยังไงบ้าง นอกเหนือจากนั้นที่ไม่ได้มีอยู่ใน slide เป็นภาพของโรงเรียนสมุนไพร ทำกับคนอายุ ๒๐ - ๓๐ จนกระทั่งถึง ๗๐ ปี •

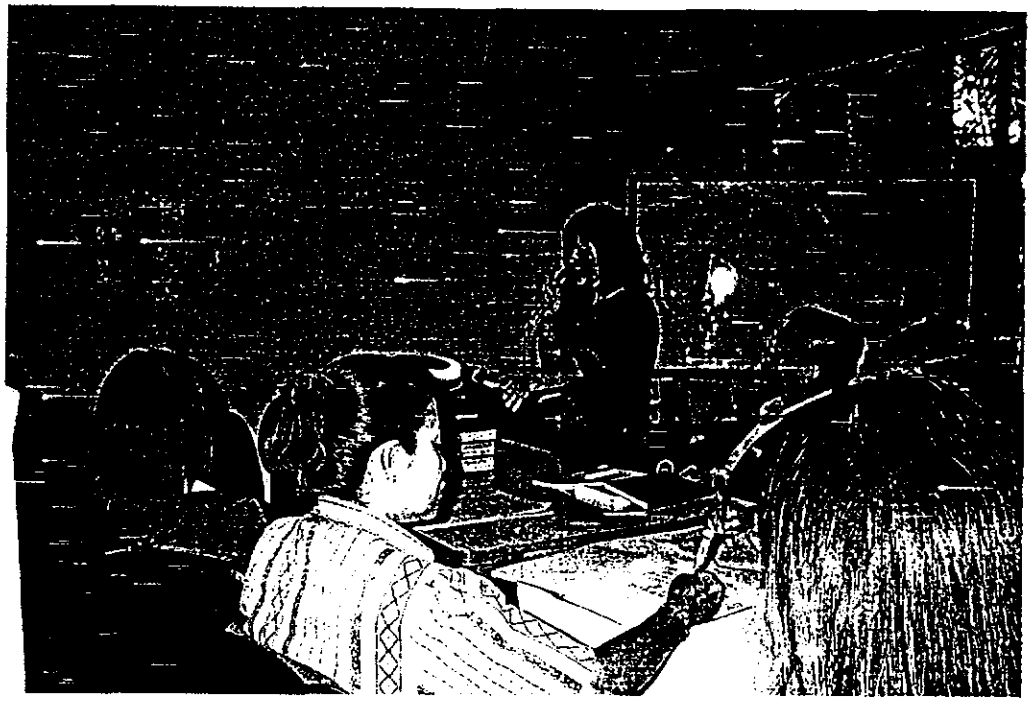

กลุ่มโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

โดย คุณชาลิสา บุญสิริ

สถานที่ติดต่อ ๓๕ ถนนรัตนโกสินทร์ ตำบลวัดเกตุ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๑-๘๘๒๒๔๑๓

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมกล่าวแนะนำตัวเองแล้ววิทยากรจึงกล่าวแนะนำตัวเองและนำเข้าสู่การบรรยาย

สวัสดีค่ะ ชื่อ ชาลิสา นะคะ ชื่อเล่นชื่อ เอ๋ เป็นคนกรุงเทพ แต่ว่าคลั่งไคล้และหลงไหลทางเหนือมาก จึงไปอยู่ที่นั่นสิบกว่าปีแล้วค่ะ เอ๋จบสังคมสงเคราะห์ ธรรมศาสตร์ค่ะ ตอนนี้อายุ ๓๕ ปี มีบุตร ๑ คน พยายามที่จะทำ Home school แต่ทำไม่สำเร็จเพราะว่าตัวเองเป็น NGO ก็ไม่มีเวลาแต่ก็สนใจด้านการศึกษา จบมาก็เป็น NGO มาโดยตลอด ตอนนี้ก็เข้าไปช่วยงานที่โฮงเฮียน เราใช้ ฮ นกฮูก นะคะ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย และในฐานะที่เป็นกรรมการของโรงเรียน ก็เข้าไปช่วยบริหารจัดการในตำแหน่งของผู้จัดการ แต่จริงๆ แล้วตัวเองทำงานอยู่ที่มูลนิธิกองทุนไทย ตัวมูลนิธิอยู่ที่กรุงเทพ มูลนิธิกองทุนไทย หรือ DSC เป็นมูลนิธิที่ทำงานเกี่ยวกับการระดมทุนและทรัพยากรให้กับ NGO และองค์กรชุมชนเพื่อที่จะได้นำไปทำงาน แต่ว่าเอ๋อยู่ที่เชียงใหม่ก็เลยไปช่วยงานที่ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ในเรื่องของการบริหารจัดการแล้วก็การระดมทุนค่ะ

ช่วงแรกนี้เตรียมสไลด์มา อยากจะให้ชมกันว่าเรามีการเรียนการสอนและกิจกรรมอะไรกันบ้าง...

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เริ่มตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เราได้ที่ดินนี้มาจากตระกูลล่ำซำ เขาให้เราใช้ประโยชน์ แต่ไม่ได้ให้เลยเพราะเดิมเขาให้ไว้กับหลวงพ่อพระธรรมดิลก วัดเจดีย์หลวงอยู่ที่เชียงใหม่ หลวงพ่อพระธรรมดิลกท่านก็เป็นพระนักพัฒนา ทำงานที่มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าดาราภิรมย์ แล้วก็พวกเราที่เป็น NGO ก็ได้ท่านอุปถัมภ์ในหลายๆ เรื่อง รวมทั้งเรื่องของการใช้ที่ดินผืนนี้ในการทำโฮงเฮียน ซึ่งกว่าจะมาเป็นโฮงเฮียนสืบสานได้ก็เกิดจากการที่เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เราได้รวบรวมองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน แล้วก็ร่วมกันจัดงานสืบสานล้านนาขึ้น จากการจัดงานนี้เองก็เลยพัฒนาตัวมาเป็นโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เพราะเรารู้สึกว่าการจัดงานปีละครั้ง ครั้งละ ๔ วันมันไม่สามารถที่จะทำให้การสืบสานต่อเนื่องได้ แล้วก็แต่ละกลุ่มที่เข้ามาร่วมนี้ก็มีภาระกิจเฉพาะของตัวเอง บางคนทำเรื่องเกษตรธรรมชาติ บางคนทำเรื่องหมอเมือง หมอพื้นบ้าน ก็ทำเฉพาะด้านนั้น ทำให้เรานึกถึงโฮงเฮียนที่เป็นศูนย์ประสานงานของความรู้พวกนี้ แล้วก็ประสานคนที่จะเรียน

ในปีที่เราจัดงานสืบสานล้านนาปีที่สาม ปีนั้นจะมีพ่อครูแม่ครู คือทางเหนือนี่เราเรียกคนที่มีความรู้ ที่มี

อายุว่า พ่อครู แม่ครู เป็นครูที่มีลูกศิษย์ แล้วลูกศิษย์ของตัวเองไปสอนต่อ อย่างนี้จึงจะเรียก พ่อครูแม่ครู แต่ถ้าแค่มีลูกศิษย์เฉยๆ แล้วลูกศิษย์ยังไม่ได้ไปสอนต่อ เราจะเรียกว่า ครู เฉยๆ แล้วก็ยังมี ปู่ครู ก็คือ เก๊า เป็นคำทางเหนือ หมายถึงต้นเรื่อง ในปีที่สามนั้นมีพ่อครู แม่ครู มาร่วมในงานกันค่อนข้างมาก แล้วเราก็จัดประกวด ตอนนั้นมีประกวดกลองสะบัดชัย การแสดงศิลปวัฒนธรรม ปรากฏว่าเมื่อแสดงเสร็จแล้วก็มีแม่ครูแก่ๆ คนหนึ่งท่านออกมาฟ้อน แล้วก็ปรากฏว่าคนดูที่อยู่แถวนั้นหลายๆ คนที่เป็นลูกศิษย์ของแม่ครูที่ออกมาฟ้อน โดยไม่ได้นัดหมายกัน ก็เข้าไปกราบ เป็นภาพที่คนจัดงานที่พวกเราเห็นแล้วขนลุก และรู้สึกว่านี่คือภาพของการสืบสาน เป็นภาพของลูกศิษย์ที่เข้ามาหา แล้วเราก็ได้ยินประโยคหนึ่งของแม่ครูว่า "แม่ครูเป็นไม้ใกล้ฝั่ง มีความรู้เนี่ยก็ไม่ได้อยากให้ตายไปกับตัวเอง อยากที่จะให้มีคนสืบ แต่แม่ครูก็ไม่รู้ว่าคนที่จะมาสืบเนี่ยอยู่ที่ไหน" และบางทีเราก็ได้ยินเด็กรุ่นใหม่ๆ เขาพูดกันว่าจริงๆ ก็อยากรู้ว่าภูมิปัญญาเหล่านี้มันคืออะไร มันมีอะไร จริงๆ ก็ไม่ได้อยากไปเล่นเกมคอมพิวเตอร์ ๒๔ ชั่วโมง หรือว่าอยากจะไปอยู่กับสังคมบริโภคนิยมตลอดแต่เขาก็ไม่รู้เหมือนกันว่าคนที่จะสอนอยู่ที่ไหน เราก็เลยคิดว่าตัวโฮงเฮียนน่าจะเป็นตัวที่จุดประกายตรงนี้ แล้วก็เป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้สอนกับผู้ที่อยากเรียน

ภาพนี้เป็นภาพอาคารเรียน เรารู้สึกว่าเรื่องอาคารเรียนหรือเรื่องสถานที่ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ดังนั้นตัวสำนักงาน หรืออาคารเรียนเราจะไม่เน้นมาก เราใช้วัสดุธรรมชาติมุง ทางเหนือเรียกว่าใบตองตึง ผู้ปกครองหลายคนที่พานักเรียนมาสมัคร เขาก็บอกว่าเหมือนบ้านที่เขาเคยอยู่ตอนเด็กๆ เลย เด็กๆ ที่มาเรียนเขาก็รู้สึกว่าเหมือนได้อยู่บ้านตัวเองเหมือนกัน เรามีสถานที่เรียนอยู่ตามใต้ร่มไม้ หรือไม่ก็ทำเป็นซุ้มเล็กๆ

ภาพนี้เป็นสถานที่เล่นของเด็กๆ เพราะเด็กเขาจะมีความสนใจสั้นมาก เราสอนเฉพาะเสาร์ อาทิตย์ เพราะว่าเราเป็นโรงเรียนทางเลือก ก็คือเน้นให้เขาได้มาเรียนรู้ในช่วงที่เขาว่าง คือเสาร์ อาทิตย์ แล้วก็ช่วงปิดเทอม เด็กๆ เรียนได้สัก ๑๐ นาที ๒๐ นาที พ่อครูแม่ครูก็จะปล่อยแล้วค่ะ "ไป...ไปกินไอติม ไป...ไปเล่น" แถวๆ นั้นก็จะเป็นที่เล่น เราก็พยายามหาวัสดุธรรมชาติมาให้เขาเล่นกัน

ภาพนี้พ่อแม่บางคนพาลูกมาเรียน พอนั่งอยู่ว่างๆ พ่อก็เลยมาเรียนวาดรูป แม่ไปเรียนดนตรี ลูกก็มาเรียนฟ้อน ก็เลยมากันทั้งครอบครัวแล้วก็เล่นกันใช้ชีวิตกันที่นั่น ตัวโฮงเฮียนของเราอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสภาพก็คล้ายๆ กรุงเทพล่ะค่ะเชียงใหม่เดี๋ยวนี้

นี่เป็นซุ้มกลางในโฮงเฮียนนะคะ เราเรียกว่า ซุ้มครูบาศรีวิชัย สำหรับให้นักเรียนมาไหว้พระกันก่อนเริ่มเรียน ครูบาศรีวิชัยท่านเป็นนักบุญแห่งล้านนาที่ทางเหนือนับถือกัน และถือว่าเป็นนักบุญที่ปฏิรูปและปฏิวัติเชิงชีวิตค่อนข้างสูง ก็เป็นศูนย์รวมจิตใจสำหรับนักเรียนที่จะไหว้ครู พิธีไหว้ครู พิธีดำหัวครูก็ทำที่ซุ้มนี้

ภาพนี้เป็นลักษณะของ ที่ทางกรุงเทพเรียกว่า สังฆทาน ทางเหนือเราจะมีวิธีบรรจุแบบธรรมชาติ ซึ่งเราก็สอนวิธีทำด้วย ทางโน้นเรียกว่า ก๋วย เป็นเครื่องสักการะ ซึ่งมีวิธีทำค่อนข้างง่ายมาก ทางเหนือยังใช้กันอยู่ ภาพนี้จะเห็นว่ามีทั้งแบบใหม่และแบบเก่ารวมกันอยู่แต่ตัววัสดุสังฆทานยังใช้แบบเดิม

นี่เป็นภาพที่เราจัดงานสืบสานล้านนา เราพยายามที่จะรวบรวมความรู้ รวบรวมกิจกรรมต่างๆ ที่ยังพอมีอยู่แล้วฟื้นฟู พยายามทำให้คนที่ได้มาร่วมงานเกิดสำนึก เกิดการกระตุ้น เป็นงานที่ใช้สำหรับเผยแพร่องค์ความรู้งานหนึ่ง

นี่เป็นภาพของกาบหมั้ว ไม่ใช่ "มั่ว" แต่เป็น หมั้ว ในที่นี้แปลว่ารวมกัน เป็นตลาดแบบสมัยก่อน เดี๋ยวนี้ก็ยังพอมีอยู่ถ้าเราไปต่างอำเภอ แม่ค้าก็จะกางจ้อง กางร่มแดง ด้านข้างของภาพนั่นเป็น ตุง ค่ะ ตัดตุงขาย ตอนนั้นที่เราจัดงานใกล้ปีใหม่ ใกล้สงกรานต์ ตุงนี้จะเอาไว้ปักเวลาก่อเจดีย์ทราย ส่วนกลุ่มที่ทำเรื่องสมุนไพร เรื่องข้าวซ้อมมือ เรื่องอาหารธรรมชาติ ก็มาออกร้านแสดงผลงาน จัดนิทรรศการกัน

นี่เป็นภาพบรรยากาศในงานทั้งของคนที่มาเที่ยว คนที่จัดงานจะเห็นว่าคนที่มาเขาก็อยากแต่งตัวพื้นเมืองให้เข้ากับบรรยากาศ ในช่วงแรกมันอาจจะเป็นแค่แฟชั่น แต่หลังๆ เราก็รู้สึกว่าเริ่มปลุกจิตสำนึกอะไรให้เขาได้บ้าง

ภาพนี้เป็นการแสดงผลงานของนักเรียน คือพอเรียนแล้วไม่ว่าจะการตัดตุง ทำโคม ซึ่งโคมกับตุงเรา ยังใช้กันอยู่ในพิธีกรรมต่างๆ ของทางภาคเหนือ พอเราจัดงานก็ให้นักเรียนเอาผลงานมาแสดง บางคนก็นำมาขายด้วย

ภาพนี้เป็นตุงไส้หมูค่ะ เด็กๆ ชอบกันมากเพราะเรียนง่าย ตัดๆ สวนไปสวนมาแล้วก็กลับด้านออกมาก็ได้ตุงออกมาสวยนำไปใช้ในพิธีได้ด้วย คือปักที่เจดีย์ทราย ส่วนตัวนั้นเป็นตุง ๑๒ ราศี หรือว่าตุงเป้ง นักษัตของไทยนั่นล่ะค่ะ

ภาพนี้เป็นบรรยากาศตอนกลางคืน โคมที่เห็นอยู่ตรงกลางนั่นเรียกว่าโคมผัด เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน เขาจะจุดเทียนไว้ข้างในแล้วใช้กระแสของความร้อนกับลม มันจะหมุน แล้วเขาก็จะตัดรูปเป็นรูป ๑๒ ราศีใส่เข้าไป บางคนก็ตัดเป็นรูปพระเจ้าใส่เข้าไป โคมนี้ส่วนใหญ่จะใช้บูชาตามวัด เวลาที่มีงาน พอจุดปุ๊บลมจะทำให้ตัวที่เป็นรูปนั้นหมุนสวยงาม

นี่เป็นภาพเครื่องสักการะทางล้านนา ตอนนี้นักเรียนเรียนกันเยอะมากเลย สนใจกันมากเราเรียกว่า เอื้องผึ้ง ที่เห็นเป็นดอกๆ นั่นแหละค่ะ ก็คือเขาเอาแผ่นเทียนขี้ผึ้งมาทำให้มันอ่อนตัว แล้วก็ปั้นให้เป็นดอก

หมากเป้ง คือเอาหมากสุกหรือหมากดิบก็ได้ มาเสียบแล้วก็ตัวที่เป็นก้านใช้ใบมะพร้าวสานไปสานมา

หมากสุก คือใช้หมากซี่ๆ ร้อยเป็นเครื่องสักการะ ซึ่งเครื่องสักการะนี้ใช้ได้จริง ก็คือไปถวายวัดแล้ว พระที่มีอายุท่านก็ยังฉันหมากอยู่ ตัวเทียนก็เอาไปจุดได้ จะใช้ในพิธีกรรมทั้งสองลักษณะ คือเวลามีงานบุญประเพณี แล้ว ก็เหมือนกับเราเอาไปถวายวัด ถวายพระ ทางเหนือเรียกเครื่องสักการะ กับอีกงานหนึ่งคือ เวลามีงานศพก็นำมาแต่งในงาน หรือนำถวายวัดไปเลย บ้างก็ใช้ในขบวนแห่ และเวลามีงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเรามีสอนที่โรงเรียนด้วย

ภาพนี้ทางเหนือเรียกว่า ส้วมดอก ตัวนั้นเราใช้ไม้ไผ่ หรือผิวไผ่สานเป็นดอกขึ้นมา แล้วก็เวลาที่จะไปประกอบพิธีกรรม เขาจะเอาดอกรัก หรือดอกตะล่อม (บานไม่รู้โรย) เสียบหัวข้างบนแล้วก็ไปแต่งบายศรี แต่งพานพุ่ม นี่ก็เป็นภูมิปัญญาที่ยังสืบทอดกันอยู่ ซึ่งนักเรียนสนใจกันเยอะมาก บางคนเอาไปดัดแปลงเอาไปเสียบผมเวลามวยผมเสร็จ เสียบเป็นปิ่นปักผมน่ารักเชียวนะคะ

ภาพนี้ทางเหนือเรียกว่า เฮว คือตัวก้านไม้ไผ่ หรือก้านไม้มะพร้าวก็ได้ เมื่อเรามีดขูดมันขึ้นไปข้างบน มันจะไปเกิดขุยอยู่ตรงปลาย เขาเรียกมันว่าเป็นดอกไม้ แล้วเขาก็เอาอันนี้ล่ะค่ะไปตกแต่งเวลาที่มีงาน ซึ่งเรารู้สึกว่ามันเป็นอะไรที่ใกล้ตัวแล้วก็ง่ายมากนะคะ แต่ก็เป็นงานศิลปะที่ยังคงเหลืออยู่ บางทีก็เอานก เอาอะไรที่ประดิษฐ์ขึ้นมาห้อยตกแต่งได้อีกด้วย

อันนี้เป็นงานปั้นดิน เด็กๆ ก็เรียนกัน เราจะปั้นเป็นพวกวัว พวกควาย บ้างก็เริ่มประยุกต์ขึ้นมา มีการติดราคาขายไว้ด้วย เริ่มประยุกต์ขึ้นมาเป็นวัวต่างๆ เพราะว่าทางเหนือจะมีการค้าขาย สมัยก่อนนี้เป็นพ่อค้าวัวต่างกันเยอะ ฉะนั้นชาวบ้านก็จะปั้นเป็นรูปวัวรูปควาย แล้วก็ปั้นเป็นถางประทีป คือที่จุดเทียน เวลาที่มีงานยี่เป็งหรืองานลอยกระทง เด็กๆ ก็จะชอบงานปั้นกันมาก

อันนี้เด็กนักเรียนกำลังเรียนทำโคม สังเกตว่าเราจะเรียนกันตามพื้นดิน มีเสื่อปูแล้วก็นั่งเรียนกันไป เพื่อที่จะให้ธรรมชาติ ช่วยให้เรากลับคืนสู่ธรรมชาติและสร้างสรรค์งานอย่างที่เราเคยทำกันมาตั้งแต่อดีต

ภาพนี้เรียนฟ้อน นักเรียนที่เรารับสมัครอายุต่ำสุดที่ผ่านมา เราเปิดมานี่ทั้งหมด ๗ รุ่นแล้ว มีนักเรียนที่เรียนไปแล้วประมาณ ๓๐๐ กว่าคน อายุต่ำที่สุด ๗ ขวบ แล้วก็สูงสุด ๖๗ ปี วันนี้จะเห็นได้ว่าช่วงฟ้อนจะมีตั้งแต่ตัวเล็กตัวน้อย แล้วก็มีผู้ใหญ่ด้วย บางคนเป็นครูค่ะ มาเรียนเพื่อที่จะไปสอนที่โรงเรียนต่อ คนที่ใส่เสื้อสีขาวที่ฟ้อนอยู่ปัจจุบันนี้ กลายมาเป็นเจ้าหน้าที่โฮงเฮียนแล้วนะคะ เมื่อก่อนเป็นลูกศิษย์มาเรียนหนังสือนะคะ ตอนหลังก็นำมาช่วยงาน

ภาพนี้เรียนวาดรูป เราจะทำซุ้มขึ้นมา ยกพื้นนิดหนึ่งแล้วก็เรียนวาดรูป ทางนั้นจะเป็นการวาดรูปแบบล้านนา ที่เป็นลายจิตรกรรมตามฝาผนัง แล้วก็กิจกรรมของนักเรียนกลุ่มวาดรูปนี้ก็คือ พอเราเห็นเราก็อึ้งในความสามารถของคนจริงๆ อย่างที่อาจารย์หมอประเวศ บอกว่าสมองของคนเรา มีเซลล์เยอะมาก แต่เราไม่ได้ใช้มันอย่างเต็มที่ ปรากฏว่าเราเห็นนักเรียนวาดรูปหลายๆ คน เขามาแบบเขาไม่เป็นเลย พวกเขาเรียนเสร็จหลักสูตรเราจะประมาณ ๒ เดือน คือ ๘ อาทิตย์ พอเรียนเสร็จแล้วเราเห็นผลงานเขาเราทึ่งมากเลย เพราะเราไม่คิดว่าเขาจะวาดได้ แต่พอเรียนแล้วครูก็จะไกด์แค่เทคนิคนะคะ แล้วก็มีการพาออกไปดูนอกสถานที่ แต่ดูผลงานแล้วเราจะรู้สึกว่าน่าชื่นชมมาก ด้านหลังนี่จะเป็นรูปพระบฏ ก็คือพระพุทธเจ้านะคะ เขาจะวาดแล้วนำไปถวายตามวัด คือไม่ได้ปั้นเป็นองค์ๆ อย่างเดียว แต่ละกิจกรรมของกลุ่มนักเรียนก็น่าสนใจ คือเขาจะออกไปคัดลอกลายที่มันกำลังจะหายไปตามวัด คัดลอกเอาไว้ บางทีก็ไปคล้ายๆ กับว่าซ่อมแซมบูรณะตามวัดต่างๆ ที่อยู่ไกล ก็เป็นกิจกรรมที่คนที่เขามาเรียนเขาคิดกันต่อ รวมกันเป็นอบรมแล้วก็ทำต่อ

ตัวอักษรล้านนาที่ป้ายนั้นอ่านว่า วาดรูปล้านนาค่ะ แต่ว่าไม่ได้พูดเป็นไทยของเราตรงๆ เขาจะพูดว่า ช่างแต้ม ช่างแต้มล้านนา ล้านนาทางภาคเหนือเขาจะมีเอกลักษณ์ตรงที่เขายังมีภาษาเขียนอยู่ และตอนนี้เขา

ก็มีชมรมที่ฟื้นฟูตัวเมืองขึ้น มีการเรียนการสอนขยายไป และการฟื้นฟูของเขาไม่ใช่แค่เอามาเขียนอย่างเดียว เขาเริ่มไปสืบ เขากลับไปที่ใบลานนะคะ ตอนนี้เขามีชมรมใบลานแล้วก็ไปตามวัดต่างๆ ไปดูหอธรรมตามวัดต่างๆ แล้วก็เอาใบลานเหล่านั้นขึ้นมา เขาเรียกว่า คัดธรรม คัดคือการเอาใบลานออกมาเช็ดแยกหมวดหมู่ มันไม่ได้อยู่ตามห้องสมุด แต่มันอยู่ตามวัด เขาก็ไปเช็ค ไปจัดหมวดหมู่ ไปหยิบเอามาแปลเป็นภาษาไทย เป็นสุภาษิต บ้างปรากฏว่าความรู้ที่มันอยู่ในใบลานนี่มันมีทุกอย่าง มีตั้งแต่ประเพณี พิธีกรรม จะทำอย่างไร ขึ้นบ้านใหม่จะทำอย่างไร ตัวไม่ดีตัวดีขึ้นบ้านเราจะแก้ไขอย่างไร ทางเหนือเรียกว่า ขืด ขืดก็คืออะไรที่มันไม่ดี เราจะแก้อย่างไรเขาจะมีบอกไว้หมด หรือจะเป็นประเพณีแต่งงานหรือ แม้กระทั่งยาสมุนไพร ตำรายาสมุนไพรก็อยู่ในใบลาน และยังมีอยู่ค่อนข้างเยอะ ตอนนี้ก็เลยเกิดการฟื้นฟูเรื่องพวกนี้ขึ้นมาด้วย

ภาพนี้ช่างฟ้อนตัวน้อยๆ อันนี้เป็นลูกศิษย์มาร่วมแสดงในงาน นี่เป็นรุ่นแรกๆ ที่มาเรียน รุ่นแรกๆ ก็เอาลูกเอาหลานเจ้าหน้าที่นี่ล่ะมาช่วยกันเรียน ลูกหลานกรรมการนี่เป็นนักเรียนซึ่ง นักเรียนคนนี้เดี๋ยวนี้เป็นครูแล้ว ๓ ปีผ่านไป ตอนนี้มาช่วยสอนที่โรงเรียนแล้วค่ะ ก็คือการสืบทอดแบบหนึ่งของเขานะคะ เวลามาเรียนนี่มันไม่ใช่เป็นแค่ในห้องเรียน มันเป็นวิถีชีวิตบางทีก็นั่งคุยกัน คุยไปคุยมามันก็เข้าไปถึงชีวิตส่วนตัว มีปัญหาอะไรกัน เราก็แลกเปลี่ยนกันไป ก็เลยอยู่กันเหมือนเป็นครอบครัวด้วย

ภาพนี้เป็นบรรยากาศของการเรียนวาดรูป เราจะเห็นว่ามีทั้งฝรั่ง แต่ว่าเป็นลูกครึ่ง ก็สนใจแล้วมาช่วย ทุกวันนี้ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องกันอยู่ เขาเรียนแล้วไม่เลิกค่ะ ตอนแรกเราวางหลักสูตรไว้แค่คอร์สเดียว ถ้าคนใหม่มาก็เรียนครอสนั้นไป ปรากฏว่าที่จบไปแล้วเขาก็มาบอกว่าอยากเรียนต่อ ถามครูครูบอกงั้นก็สอนต่อ ๓ ปีมาแล้ว รุ่นนี้เรียนต่อมาเรื่อยๆ ครูก็สอนเพิ่มไปเรื่อยๆ มันก็เลยคล้ายๆ กับว่า ป.๑ ป.๒ ขึ้นมัธยม ขึ้นมหาวิทยาลัย ก็เรียนกันไปต่อตามความต้องการของนักเรียน

อันนี้สอนเรื่องผ้า อันนี้หีบฝ้ายนะคะ เอาเม็ดในออกเพื่อที่จะเอาฝ้ายออกมาแล้วเดี๋ยวเอาไปปั่นเป็นด้าย ซึ่งทางภาคเหนือนี่ยังทอผ้ากันอยู่เยอะมาก แล้วก็มันเป็นจังหวะที่เราเข้าไปให้เด็กเรียนรู้พอดี ก็ค่อนข้างที่จะมีประโยชน์ เด็กๆ ก็เริ่มที่จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้า อย่างตัวเองก็เริ่มหัดเย็บผ้าใส่เอง ก็คือ นั่งเย็บเสื้อเสร็จ ๑ ตัว ตั้งใจว่าจะใส่มาอวด แล้วก็ซักไว้เมื่อคืนแต่ลืมตาก เช้ามาเลยยังเปียกอยู่ก็เลยอดใส่มาอวด เราก็เริ่มเย็บผ้าเอง เย็บกางเกงใส่กัน สนุก

ภาพนี้เป็นการแพทย์พื้นบ้าน แต่ว่านี่เริ่มผสมผสานนะคะ คนที่ใส่แว่นนั่นเป็นเจ้าหน้าที่ของศูนย์การแพทย์แผนไทยที่ไปเปิดที่เชียงใหม่ประสานงานกับหมอเพ็ญนภา นี่ก็เริ่มมีการตรวจสารต่างๆ ตรวจสารสเตียรอยด์ แล้วนำมาประยุกต์กับเรื่องสมุนไพรพื้นบ้าน เรามีวิชานี้สอนด้วย เป็นวิชาหมอเมือง หรือว่าหมอพื้นบ้านก็จะสอนนวดสอนยาสมุนไพร สอนหลายๆ อย่าง ซึ่งบางคนก็เอาไปเป็นวิชาชีพ บางคนก็เอาไปบำบัดรักษากันเอง อันนี้ก็ค่อนข้างเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ในภาคเหนือเหมือนกัน

ภาพนี้เป็นตอกเส้น เขาจะใช้ไม้นะคะ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านทางภาคเหนือ ใช้ไม้แท่งเล็กๆ แล้วก็ตอกตามเส้นเพื่อที่จะนวด รักษา มีน้ำมันด้วย

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครู พอเรียนจบแล้วก็ก็ไหว้ครูกัน คนที่นั่งตรงกลางใส่แว่นนั้น พ่อน้อยสิงห์แก้ว มโนเพชร พ่อของคุณจรัล มโนเพชร ก็เป็นพ่อครูสอนดุง โคม ให้กับเรา แล้วนั่นก็เป็นพ่อครู แม่ครูรุ่นเก่าๆ นะคะ ที่กำลังเริ่มสืบทอดออกมา ข้างหน้านั่นเป็นเครื่องสักการะที่เอามาไหว้ครูนะคะ มีทั้งของกินของใช้แล้วก็ดอกไม้ธูปเทียนเป็นพิธีไหว้ครู เมื่อเราเรียนเสร็จ

ภาพนี้เป็นวิชาหมอเมือง เขาเรียนว่า ย่ำข่าง ในกะละมังนั้นเป็นน้ำมันสมุนไพร แล้วก็ในเตานั้นเป็นเหล็กทำความร้อน หมอจะใช้เท้าอังความร้อน แล้วก็ไปเหยียบที่น้ำมัน แล้วก็มานวดตัวคนป่วยอีกทีหนึ่ง ทางเหนือเรียกว่าการย่ำข่าง ก็เป็นการนวดรักษาอย่างหนึ่ง อันนี้เริ่มผสมกับการนวดทางราชสำนัก หรือการนวดทางภาคกลาง

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครู ด้านหน้าเป็นลูกศิษย์ที่เรียนฟ้อนค่ะ เขาแต่งตัวกันมา เพราะในพิธีไหว้ครูจะมีการแสดงบูชาครู คือใครก็ตามที่เรียนอะไรมาก็จะแสดงสิ่งนั้นเพื่อบูชาครู ครูในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะครูที่เห็น แต่ทางเหนือเขาจะเรียนครูเก๊า (ต้นตระกูล) ครูปาย ครูต๋าย (ตายไปแล้ว) ครูยัง คือไหว้ครูทุกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และที่เสียชีวิตไปแล้วก็จะเป็นพิธีไหว้ครูทั้งหมด

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครูเช่นกัน ลูกศิษย์กับครูนั่งบนเวทีหน้าใกล้เคียงกันเลยนะคะ ภาพเครื่องของที่นำมา

ไหว้ก็จะมีทั้งขนมพื้นบ้าน และผลหมากรากไม้ ในพิธีเวลาไหว้กันนี่พ่อครูแม่ครูน้ำตาซึม คงจะรู้สึกตื้นตันนะคะที่เห็นคนสืบรุ่นต่อไป

นี่ก็เป็นพิธีผูกข้อมือจะรับขวัญ ภาพนี้เป็นตอนแรกเลยนะคะตอนที่ขอมาเรียน พอเรารับสมัครเสร็จเรียบร้อยแล้วพิธีที่จะรับก็คือการเอาดอกไม้ธูปเทียนมาขอเรียน แล้วครูก็จะเอาฝ้ายมัดมือ แล้วก็ประพรมน้ำมนต์ในงานรดน้ำดำหัว

ต่อจากนี้ก็อยากอธิบายให้ฟังถึงตัวความร่วมมือทั้งหมดของเราว่าโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนามีใครเกี่ยวข้องบ้าง

มันเริ่มมาจากงานสืบสานล้านนา คล้ายๆ งานแฟร์ที่ NGO เราพยายามรวบรวมภูมิปัญญาที่เราทำงานมาเกือบ ๑๐ ปี มาแสดงในงาน แต่ละปีก็จะมี concept ที่แตกต่างกันไปในแต่ละปี มีทั้งเรื่องปัจจัย ๔ เราเคยมาร่วมแสดงในงานวิถีไทยที่จัดร่วมกันกับ NGO ที่สวนลุมพินีเมื่อปีที่แล้ว พอเข้าสู่ปี ๒๕๔๓ เราก็ตั้งโฮงเฮียนขึ้นมา เราก็ได้เชิญท่านอาจารย์หมอประเวศ อาจารย์เอกวิทย์ ท่านที่ปรึกษาหลายๆ ท่านมาเป็นที่ปรึกษา แล้วก็เราก็เคยจัดเสวนาเรื่องการศึกษาทางเลือกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยได้รับการสนับสนุนทางมูลนิธิ โดยมูลนิธิทางปัญญาด้วยนะคะ มันจะมีอยู่ ๓ งาน

งานที่ ๑ กระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา จะเป็นการรวบรวมพ่อครูแม่ครูมาสอน พ่อครูแม่ครูก็จะอยู่กระจายตามที่ต่างๆ ปกติจะอยู่ตามบ้าน ตามชุมชน ตามสถาบันการศึกษา บางคนก็มีอาชีพปกติ บางคนรับราชการ แต่จะมาสอนให้พิเศษในช่วงที่เราจัดก็คือช่วงเสาร์-อาทิตย์กับช่วงปิดเทอม หรือบางทีถ้ารวมกันมาเป็นกลุ่มเราก็จะติดต่อไปเป็นระยะๆ เราจะมีทำเนียบ เราได้ทุนจาก สกว. สวทช. จัดทำทำเนียบพ่อครูแม่ครู ตอนนี้อยู่ในระหว่างจัดพิมพ์ พยายามรวบรวมว่ามีครูที่มีความรู้เหล่านี้อยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งในการเรียนการสอนที่จะมีอยู่ ๓-๔ รูปแบบ เราพยายามจัดให้มันหลากหลาย

ตอนแรกมีอยู่รูปแบบเดียว สอนที่โรงเรียน ปรากฏว่ามีนักเรียนบางคนไม่สะดวกมาเรียนตามเวลาที่เราจัดก็คิดกันว่าจะทำอย่างไร เราอยากให้เขาเรียนก็เลยเอาเวลาที่เขาว่าง ครูบางท่านก็สละเวลามาสอนต่างหาก บางคนก็เอาไปเรียนที่บ้านพ่อครูแม่ครูเลย นัดกันเองเลยว่าว่างวันไหน แล้วก็บางกลุ่มก็เขามากันประมาณ ๔๕๐ คน เราก็ว่าตายแล้วสถานที่เรารับไม่ไหว ก็เลยไปสอนให้ที่โรงเรียน เราก็พยายามจะทำหลายๆ วิธี บางทีก็ไปสอนตามมหาวิทยาลัยก็มี เช่น เขาอยากเรียนเรื่องโคม ตุง การทำอาหารพื้นบ้าน เขาก็จะบอกมา เราก็จะประสานไปว่าครูคนไหนว่างบ้าง วิชาหนึ่งหลักสูตรหนึ่งก็จะมีครูหลายคน ถ้าคนนี้ไม่ว่าเราก็จะตามเขาว่าถ้าครูจะแนะนำใคร เพราะว่าทางเหนือที่เขายังคือเรื่องสายครู เดี๋ยวจะข้ามหน้าข้ามตา เราต้องติดต่อพ่อครู แม่ครูก่อนแล้วให้ท่านแนะนำว่าจะให้ใครไปสอนแทน

ส่วนงานวิชาการเราจะเน้นไปเรื่องของการทำตาราตอนนี้เราก็ได้งบประมาณจาก พอช. เข้ามาช่วยในเรื่องของการทำหนังสือ ทำ VCD โปสเตอร์ ก็เป็นเรื่องของงานตำรา สื่อภูมิปัญญา แล้วก็มีเสวนาเป็นระยะๆ ตามที่เวลาที่เรามีงาน เราเรียกว่างานสืบสานเสวนา

ในงานนี้เราก็จัดเป็น ปฐกถา หรือว่าจุดประกายอะไรบางอย่างเป็นช่วงๆ ทั้งหมดทั้งมวลนี้เราก็มุ่งไปสู่เรื่องของการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาแล้วก็ท้องถิ่น

งานที่สามมันเกิดมาจากที่พวกเราจัดงานแล้วมีเครือข่ายที่เราทำงานด้วยเขียนนะคะ เข้ามาอยู่เรื่อยๆ เพิ่มอยู่เรื่อยๆ เราก็เลยต้องทำงานเรื่องเครือข่ายด้วยเป็นงานสนับสนุนเครือข่ายเราเรียกว่า เครือข่ายภูมิปัญญาเหมือนพวกเกษตรที่เขามีเครือข่ายเกษตรทางเลือก หรือเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านนะคะ อันนี้ก็จะเป็นเครือข่ายภูมิปัญญาก็จะมีเครือข่ายพ่อครูแม่ครู ชมรมใบลานที่เล่าให้ฟังแล้วว่าเขาพัฒนามาจากกลุ่มที่มาเรียนภาษาล้านนา แล้วก็มีชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ คือทางเหนือการแสดงศิลปะเขาจะออกมาทางการร้องขับขานกับซอ ซึ่งมีอยู่เยอะมาก เราจะเห็นว่ามีศิลปินแห่งชาติหลายท่านอย่างเช่น คุณสมรัตนัง เราก็รวบรวมเชิญมาเป็นสื่อพื้นบานอย่างหนึ่ง หาเวทีให้ท่านแสดงออก ชมรมฟื้นฟูกวีล้านนา ภาษาที่ของทางเหนือเขาจะเรียกว่า ค่าว เหมือนกลอนของเรานี่ล่ะค่ะ แต่ทางเหนือเขาจะเป็น ค่าว เป็นจ๊อย เป็นเครือ เขาเรียกคำค่าว คำเครือ จะมีลักษณะการเขียนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งยังใช้กันอยู่ เขาเอาคำค่าวคำเครือพวกนี้มาเป็นเนื้อร้องของทำนองวอ หรือใช้ในพิธีนำมาอ่าน

ชมรมกาบหมั้วพื้นบ้านเดิมไม่ได้เป็นชมรมก็มาค้ามาขายกัน แต่กรรมการสืบสานเข้มงวดเรื่องบรรจุภัณฑ์

หีบห่อ ไม่ใช้พลาสติก ไม่ใช้โฟม เราพยายามนำเสนอพวกนี้จนเขาไปประยุกต์ในกลุ่มเขา ก็เกิดการรวมกันเป็นชมรม

เครือข่ายเยาวชน ตอนแรกก็แค่มาแสดงศิลปวัฒนธรรมมาร้องมาฟ้อน แต่ตอนหลังรวมกันมาเป็นเครือข่ายแล้วก็เดือนดุลานี้ก็จะจัดค่ายให้กับพวกเขา เป็นค่ายแกนนำอาสาสมัครทางวัฒนธรรมสำหรับที่พวกเขาจะไปสานต่อ เครือข่ายอาสาสมัครวัฒนธรรม มาจากพวกเราจัดงานสืบสานแล้วเป็นงานใหญ่มาก เราต้องการอาสาสมัครมาช่วยจัดงาน มีนักศึกษาราชภัฏ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงเรียนต่างๆ มาสมัคร ตอนแรกก็ให้เข้าช่วยเป็นกองอำนวยการ ฝ่ายสวัสดิการ โบกรถบ้าง อะไรบ้าง พอจัดงาน ๔-๕ ครั้งก็เริ่มคุ้นเคยกัน เราก็มองว่าเด็กๆ เหล่านี้เขาน่าจะทำอะไรกันต่อ เราก็ลองคุยกับเขาดู เขาก็รวมกลุ่มกันขึ้นมา เราก็มีแผนที่จะพัฒนาเขาต่อในโครงการคนรุ่นใหม่

เครือข่ายพื้นที่ที่แม่แจ่ม เรามีพี่ๆ กรรมการที่ไปใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเลย หลายท่านอาจจะรู้จัก พี่นุสรา กับพี่เดชา เดียงเกตุ อยู่ที่แม่แจ่มเกือบ ๑๐ กว่าปีแล้ว ทำงานพัฒนาในพื้นที่ ไปช่วยกันสืบสานวิถีชีวิตที่แม่แจ่ม

นอกจากนั้นเราก็ยังมีกลุ่มเครือข่ายหมอพื้นบ้าน ก่อนจะลงมากรุงเทพฯ เราเพิ่งไปสรุปงานกันที่ลำพูน แล้วก็มีแผนออกมา ก็เลยเขียนเอามาฝาก แลกเปลี่ยนกับทางนี้ ที่เป็นความคิดที่เกิดจากเครือข่ายในระดับท้องถิ่นที่เราได้ร่วมงานกันมาประมาณ ๓-๔ ปี และก็มีโครงการที่จะใช้การศึกษาทางเลือก ทางภาคเหนือนี่โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาก็เป็นศูนย์ประสานงานในเรื่องของโครงการวิจัยตรงนี้ด้วย มีพี่ชัชวาลย์ทองดีเลิศเป็นผู้ประสานงานการวิจัย พอดีเราได้มีโอกาสไปนั่งคุยกัน ๒-๓ วัน สำหรับที่จะแลกเปลี่ยนกันในเรื่องที่ว่า เรามาทำงานสืบสานภูมิปัญญาล้านนากันเพื่ออะไร เราทำกันไปทำไม คุยกับพี่มาลาว่า เอ๊ะ พี่เป็นนักเขียนกวีซีไรต์ก็ดีอยู่แล้ว พี่มาทำอะไรตรงนี้ เราก็มานั่งคุยกันในเครือข่าย

แล้วก็ได้ออกมา อันนี้พยายามเขียนรวบรวมความคิดของเขาออกมาในระดับของเครือข่ายท้องถิ่นนี่เขาจะไม่ค่อยถนัดในเรื่องของการรวบรวมแต่เขาจะบอกได้ว่าเขาคิดอย่างไร ทำอย่างไร นี่ยังไม่ได้ให้เขาดูเลยนะคะว่าถูกหรือเปล่า ลองเขียนมาเสนอให้ที่นี่ดูก่อน เดี๋ยวจะกลับไปให้พี่มาลาดูว่าใช่ไหม

มันมาจากตัวคุณค่า อุดมการณ์ของเขาที่พยายามจะสืบนะคะ เวลาเราฟังคนเฒ่าคนแก่เขาพูด ว่าทำไมพ่อต้องสอนด้วยทำไมต้องสอนต่อไป แกจะพูดถึงปรัชญาตามเชื่อหรือว่าจิตวิญญาณอะไรบางอย่าง ไม่แค่เทคนิค แต่แก่จะบอกว่าทำไมต้องทำต่อไป หรือบางทีนี่เราคนทำงานเราเกิดการท้อแท้ เราบอก โอ๊ย พ่อ ยากหนูทำกันต่อไปไม่ไหวแล้ว พ่ออุ๋ย แก่ๆ ก็จะบอกว่าลูกเอ๋ย แผ่นดินพระเจ้ามีสุด ไม่สุดก็คือไม่สิ้นนะคะ เราต้องไปข้างหน้า เราฟังแล้วน้ำตาก็เกือบไหล ว่าเออจริงเนอะลึกๆ แล้วนี่ทุกคนที่เขาตามเพื่อที่ไปให้ถึงอุดมการณ์หรือถึงชีวิตนี่สงบสุขอะไรบางอย่าง สืบไปเพราะอะไร แล้วเราก็ตามในฐานะที่เราเป็นคนบอกว่า พ่อ พ่อรู้จักไหมทุนนิยม บริโภคนิยม มันมาทำลายสังคมเรานี่ พ่อคิดอย่างไร แก่ว่าเราไม่ต้องไปเอาชนะมัน เพราะถ้ายิ่งเอาชนะมันเรายิ่งแพ้ เราไม่เคยได้ยินแบบนี้ในวงการ NGO เอ๊ะ ปกติเราก็วิเคราะห์ปัญหากัน แต่พ่อบอกว่าเราไม่ต้องเอาชนะมัน แต่เรามาฟื้นฟูคุณค่า อุดมการของเราไม่ให้มันหายไป แล้วเมื่อนั้นไอ้ตัวนี้มันจะโตขึ้นมาค้านกันเอง เราไม่ต้องไปเสียเวลาไปเอาชนะ ไปรบเขา โดยที่บ้านเรายังไม่แข็งเองเลย

อันนี้คือความคิดในระดับพ่อครูแม่ครูนะคะ ในระดับคุณค่า อุดมการณ์ หลังจากนั้นมันก็จะเกิดการรวบรวมความรู้ของเขาขึ้นมา แล้วก็พัฒนา ทีนี้เรื่องการพัฒนาของเขานี้ทำอย่างไร อีกลักษณะหนึ่ง คือ การเผยแพร่ในรูปของการที่เขาไปแสดง ตามงานต่างๆ เขาจะแทรกอยู่ในบทคำร้อง ในวิถีชีวิต อีกวันหนึ่งที่เริ่มเห็นก็คือการปรับประยุกต์ใช้ระหว่างใหม่กับเก่า จะเห็นเลยว่ากลุ่มที่เขามาก็คือกลุ่มพ่อครู แม่ครู และคนเฒ่าคนแก่ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ๆ ที่เขาก็โตมาในสังคมปัจจุบัน บางคนสิเริ่มเอา VCD มาใช้กับตัวองค์ความรู้ อย่างก่อนมามีน้องคนหนึ่งเพิ่งเรียนจบมา เขาเป็นอาสาสมัคร เขาบอกจะมานำเสนอ พี่เอ๋เตรียมอะไร อย่างไร ก็บอกว่าพี่เอ๋เตรียมสไลด์กับแผ่นใส เขาบอกผมทำเป็น VCD มัลติมีเดียให้ได้นะ เลยบอกเอาไว้งานหน้าแล้วกัน ก็ถ้ามีโอกาสเราก็จะพัฒนาตรงนี้

อีกเรื่องที่เราเห็นคือวิถีปฏิบัติส่วนตัวของเขา เราจะเคยว่าตัวเขา บอกว่าเราไม่ควรใส่เสื้อยืดหรือกางเกงยีนส์ เขาไม่พูดนะคะ แต่เขาใส่เลย ใส่เสื้อผ้าพื้นเมืองมา ๑๐ กว่าปี จนเราก็รู้สึกว่าอยากใส่บ้าง เป็นความรู้สึกของคนสมัยก่อนของคนในท้องถิ่น ที่เราบอกว่าตื้อแพ่งหรืออย่างครูบาศรีวิชัยที่นั่นโดนจับมาสึก ท่านกลับไป มีกฎหมายสงฆ์ออกมาห้ามบวชพระ ท่านก็ยังบวช คือ ก็อยู่ในวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ อย่างไม่มีการบอก

ว่าอย่ากินผักนั้นมันมีสารเคมี แต่เขาก็เลือกกินผักพื้นบ้าน เขาปฏิบัติเลย ตอนนี้จากส่วนตัวเริ่มขยายมาเป็นกลุ่ม เริ่มรวมกลุ่มกันเย็บผ้าใส่เอง

นอกจากนี้เรายังเห็นในเรื่องของการฟื้นฟู พัฒนาควบคู่กันไปในเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นก็ดี ที่พยายามปฏิรูปการศึกษาภาคประชาชน บางคนเป็นครูบาอาจารย์ก็นำไปปรับเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สุดท้ายนี้ตอนที่เอ๋ไปประชุมได้ยินคำพูดจากคนของเขาเองถามว่า ทำไมถึงต้องมาทำ ทั้งหมดนี้ทำไปเพื่ออะไร เขาตอบว่าอยากให้มันเป็นทางออกให้กับคนในสังคมที่ยังหาทางไม่เจอ ทางที่มันลาดปูนซีเมนต์ แล้วมันไปได้สะดวกแล้วมีคนไปก็ไปให้เขาไป แต่ทางที่เราแผ้วถางเป็นดินที่เราอยากเดินนี่เราก็ต้องทำไปด้วยเพื่อที่จะหันหลังไปแล้วก็ดูว่ามีคนตามเรามา

แล้วเขาก็คิดว่าการที่เขาต้องมาทำก่อนเพราะคนที่ตามมาทีหลังจะได้เดินสะดวกขึ้น นี่คือคำพูดของคนในระดับรากหญ้าท้องถิ่น คนที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ที่เราไม่เคยไปนั่งคุยกับเขา ไม่คิดว่าเขาจะมีความคิดแบบนี้ พอรวมกันเขาจะพูดเหมือนกับว่าเขาจะเดินฝ่าน้ำนะคะ เขาจะเล่าว่ามันเหมือนน้ำท่วมน้ำป่าไหลมา ลองดูนะตัวเราเดินไปคนเดียวเราต้านกระแสน้ำไปไม่ได้ แต่ถ้าเราจูงมือกันเดินหลายๆ คนเราต้านกระแสน้ำได้นะ คือเราฟังแล้วรู้สึกว่ามันใช่นะ ใช่ในวิถีการทำงาน ใช่ในวิถีปฏิบัติ และนี่คือพลัง ที่เขาบอกว่ามันเป็นพลังแห่งการเรียนรู้ ก็สร้างทางออกให้แก่สังคม หลายๆ คนจะพูดอยู่เสมอว่าเขาไม่ได้รับเกียจสังคมภายนอก ไม่ได้รังเกียจวิถีแบบตะวันตก ไม่ได้รังเกียจทุนนิยม แต่ขอให้เยาวชนลูกหลานโตบนรากฐานของตัวเอง ใช่ค่ะ มีรากแล้วก็เอารากนั้นไปปรับประยุกต์ ลองไปคุยกับกลุ่มที่เขาเล่นดนตรี การที่พวกเขาเล่นสะล้อซอซึงนี่ เขาบอกว่ากลุ่มของเขานี่ก็พยายามที่จะพัฒนางานดนตรีของเขาจากเครื่องไม้เครื่องมือที่มันเป็นแบบพื้นฐานของเขาเอง และสุดท้ายคือ เราได้ยินกันมานานมากแล้ว คือ การพึ่งตนเอง นี่ก็เป็นปรัชญาและวิสัยทัศน์ของการทำเครือข่ายโฮงเฮียนสืบสานล้านนาค่ะ

ในเรื่องการสอนของครูนั้น เท่าที่เราเข้าไปสังเกต เขาไม่ได้เริ่มจากการสอนเทคนิค พ่อน้อยสิงห์แก้วช่างทำโคม จะเล่าเรื่องพระเจ้า สิบชาติ อีกหลายๆ เรื่อง มันเป็นการสื่อทางอุดมการณ์ ว่าทำไมเราถึงต้องทำกางประทีป เล่าเรื่องพระเจ้า ๕ พระองค์ เรื่องของพญากาเผือก เรื่องของตำนานต่างๆ นะคะ

ครูที่สอนวาดรูปเขาก็จะเล่าเรื่องตำนานที่วัดบวบครกหลวงลำปาง ซึ่งครูจะไม่ได้เน้นที่ตัวเทคนิค ไม่ได้เน้นว่าเด็กต้องทำได้ แต่เขากำลังสอนเล่าว่าสิ่งเหล่านี้มีที่มาอย่างไร มีคุณค่าของมันอยู่ ตรงไหน ทำไมเราจึงต้องเอาสิ่งเหล่านี้ไปทำต่อ ไม่ได้มีกระบวนการอะไรมาก ก็เล่าเหมือนเล่านิทานนี่ละค่ะ อย่างการเรียนกลองเขาก็จะเล่าถึงการออกสึก การปลูกจิตสำนึกต่างๆ ซึ่งทางเหนือนี่เขาจะเป็นเรื่องของครูค่อนข้างมาก จะมีพิธีกรรมหลายๆ อย่างที่ผูกความสัมพันธ์ระหว่างครู-ศิษย์ ไม่ว่าจะเป็นการรดน้ำดำหัวที่บ้าน การไปมาหาสู่ หรือการไหว้ครูร่วมกัน พิธีกรรมแต่ละครั้งจะยิ่งใหญ่ เท่าที่เราสังเกตมา ๒-๓ ปี เราจะเห็นว่าเขาพูดถึงอุดมการณ์ คุณค่าของมันให้เด็กๆ ค่อยๆ ซึมรับไป บางทีก็นึกเหมือนกันว่าเด็กมาที ๔๐๐-๕๐๐ แล้วเด็กจะได้อะไรไหม ปรากฏว่าพอกลับไปเด็กก็จะบอกว่าตัวมีโอกาสก็จะขอมาเรียนอีก ผู้เข้าฟังท่านหนึ่งเสนอให้มีการเก็บข้อมูลไว้ในรูปร่างๆ อาจทำในรูปของสารคดี เก็บไว้ด้วย เพราะจะเป็นประโยชน์มีคุณค่ามาก ซึ่งหลายท่านเห็นด้วย แต่ก็มีข้อแนะนำว่าควรทำทั้ง ๒ แบบ คือการเก็บข้อมูลผ่านการใช้สื่อต่างๆ และการถ่ายทอดข้อมูลแบบท้องถิ่นจากคนเฒ่าคนแก่สู่ลูกหลาน

ก็นำมาสู่การสืบทอด ทีนี้เท่าที่เราดูการสืบทอดของเขาก็จะมี ๒ ลักษณะ คือการสอน เขาจะสอนจะบอกว่าทำอย่างไร อันนั้น

ปลาบ้างอะไรบ้างก็ผสมผสานกันทั้งจากที่ของที่มีอยู่เดิมในชุมชน แล้วก็ของที่เรานำเข้ามาใหม่จากข้างนอก ก็เป็นส่วนที่เราทำกับผู้ใหญ่ อีกส่วนหนึ่งนะครับ ครับขอบคุณครับ

ก็อาจะกลับมาอีกนิดในส่วนของที่น้องเค้าถามคือ ความเป็นมาของโรงเรียนใต้ร่มไม้เนี่ย ความจริงต้องคุยก่อนนะครับตรงนี้เป็นการฉายย้อนหลังนะครับ ในส่วนของแรงบันดาลใจของการทำโรงเรียนใต้ร่มไม้เอง เราเริ่มทำแรกสุดเมื่อปี ๒๕๓๖ ผมลงไปอยู่ในสำนักสงฆ์แห่งหนึ่งที่ จ.สงขลา อ.รัตภูมิ คือจุดแรกสุดที่ลงไปทำเป็นสำนักสงฆ์ที่ร้างไปแล้ว เราก็ลงไปฟื้นฟูสภาพสำนักสงฆ์แห่งนั้นขึ้นมา แล้วก็นิมนต์พระไปอยู่ด้วย ก็ได้ช่วยกันทำงาน ฟื้นฟูทั้งสำนักสงฆ์และก็สัมพันธ์กับชาวบ้านได้พัฒนากับชาวบ้านด้วย ก็อาศัยพระบิณฑบาต เราเองก็อาศัยพระจากข้าวที่บิณฑบาตตรงนั้นด้วย ผมก็ไม่ได้ขอทุนจากข้างนอกในช่วงเริ่มต้นตรงนั้น แล้วก็ก่อน

หน้านั้นคือในส่วนของโครงการ พืชผักปลอดสารพิษ พืชผักปลอดสารเคมี ในพื้นที่ที่ค่อนข้างจะใช้สารเคมีมากที่สุดในจ.สงขลาก็เสร็จสิ้นโครงการไป จากโครงการตรงนั้นผมก็มาต่อโครงการตรงนี้ ทำเพื่อการศึกษา ก็มาทำในพื้นที่ตรงนั้นก่อน หลังแรงบันดาลใจจากความคิด ส่วนหนึ่งก็อาจจะมาจากในส่วนที่ทำงานกับผู้ใหญ่ด้วยนะคะ มีผลจากการทำงานกับผู้ใหญ่ในช่วงก่อนหน้านั้นที่เล่าให้ฟังเมื่อกี้ว่า ทำงานในเรื่องของการส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาให้วิทยาการทดแทนสารเคมีในพื้นที่ปลูกผักของ อ.ควนนียา จ.สงขลา เรารู้สึกว่าทำงานค่อนข้างจะยากเย็นมาก ดูเสมือนว่าเราอาจจะเปลี่ยนได้แค่เทคนิคกับผู้ใหญ่ อันนั้นส่งเสริมที่ให้เค้ากลับมาใช้สมุนไพร พวกสะเดา ข่า กำจัดศัตรูพืช กำจัดแมลงในสวนผักของเขา ก็เห็นว่าการทำงานกับผู้ใหญ่ ก็จะคล้ายกับว่าจะสามารถเปลี่ยนได้แค่เทคนิค เราจะได้แรงบันดาลใจจากเรื่องผลของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากกว่าที่ทำให้เค้าเปลี่ยน แต่การที่จะเปลี่ยนในระดับสำนึก ระดับจิตใจ หรือจิตวิญญาณจริงๆ ทำได้ยากมาก เราถูกชาวบ้านเดินขบวนด้วยซ้ำในช่วงนั้น มีม็อบที่ต่อต้านเอ็นจีโอ หรือต่อต้านคนทำงาน อย่างพวกที่ลงไปทำงานเนี่ย ชาวบ้านปลูกผักแลวใช้สารเคมี เค้ารู้สึกว่าเราลงไปทุบหม้อข้าวเค้านะครับ คือพอดีตอนนั้นเป็นช่วง ออกเดลินิวส์ไปว่าพื้นที่ตรงนั้นนะครับใช้สารเคมีมากจนกระทั่งว่าคนในหาดใหญ่ไม่กล้าซื้อผักกิน โดยเฉพาะผักจากตำบลบางเหรียง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เราลงไปทำงานอยู่ ซึ่งชาวบ้านเองก็หาว่าเราเนี่ยเป็นส่วนที่กระจายข่าวออกไปให้หนังสือพิมพ์ได้รับรู้ ชาวบ้านเลยตั้งม็อบประท้วงพวกเราในช่วงนั้น ก็ต้องเคลียร์กันซึ่งก็ต้องใช้เวลาอยู่ระยะหนึ่งนะครับ ก็จากผลพวงตรงนั้น รู้สึกว่าเราก็เลยอยากจะหันมาทำงานกับเด็กๆ กับเยาวชนเป็นส่วนหนึ่ง เพราะว่ามองเห็นชัดว่า ก่อนหน้านี้เราไปทำงานในเรื่องของเกษตรทางเลือกในเรื่องเทคนิคในเรื่องแนวคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลง รูปแบบวิถีการเปลี่ยนเท่านั้นเอง แต่มันลงไม่ลึก แต่มาคิดต่ออีกว่าหลังกระบวนการอะไรนะ ที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงคนได้อย่างถึงรากถึงแก่นจริงๆ ก็หันมาสนใจในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ลึกๆ ลงไปซึ่งโยงต่อไปอีกว่า การศึกษากับศาสนาน่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน การเรียนรู้ที่แท้จริงกับเรื่องของศาสนาเนี่ย ผมมองว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะว่าศาสนาเองก็หมายถึงการพิจารณาไคร่ครวญ การตรวจสอบ การสอบสวนลึกลงไปในมิติด้านในของชีวิต แล้วขณะเดียวกันก็ต้องไม่ใช่แค่บ่มเพาะความทรงจำให้กับมนุษย์ หรือการก่อให้เกิดองค์ความรู้เท่านั้นเอง แต่จะต้องส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงข้างในมนุษย์ด้วย โดยเฉพาะในระดับที่เป็นจิตวิญญาณของมนุษย์ จิตวิญญาณที่ไม่แตกแยกไปจากจิตวิญญาณของสากล ไม่แตกแยกไปจากธรรมชาติ สามารถที่จะเป็นส่วนเนื้อเดียวกันหลอมรวมกับจิตวิญญาณที่เป็นสากลได้ ก็สนใจตรงนี้ แล้วก็หันมาทำเรื่องการศึกษา ซึ่งจะคือผมมองว่าการศึกษา หรือการเรียนรู้เนี่ยมันเป็นสภาวะจิตมากกว่าไม่ใช่องค์ความรู้ มันตายแล้ว องค์ความรู้มันตาย ยิ่งไปจับยึดอยู่กับองค์ความรู้ใดองค์ความรู้หนึ่ง แล้วสำคัญว่าเรารู้ตรงนั้นแล้ว แล้วเราก็ตายอยู่กับองค์ความรู้ตรงนั้น แต่ถ้ามาพูดถึงการเรียนรู้เนี่ยมันไม่ตาย มันเกิดใหม่อยู่ตลอดเวลา มันเป็นสภาวะจิตที่ต้องเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา มันหยุดเคลื่อนเมื่อไหร่ มันหยุดเคลื่อนไม่ได้ ถ้าหากว่ารู้สึกว่าจบการศึกษาแล้ว หรือว่าไม่ต้องการศึกษาอะไรอีกแล้ว เหมือนกับว่าเราได้ตายจากการเรียนรู้แล้ว แล้วผมโยใยไปอีกจากมิติการศึกษาลึกไปกว่านั้นก็คือ การที่จะก่อให้เกิดปัญญา เกิดความเมตตากับผู้อื่นใสส่วนของความสัมพันธ์ในสังคมหรือแม้แต่ในครอบครัวเราเอง ถ้าเรามีความเข้าใจไปจากตัวเองแล้วเนี่ย เราก็มีความเข้าใจผู้อื่นเพราะว่าเราเองก็เป็นเหมือนคนอื่น เรามีปัญหามีความอยาก มีความโลภ และมีความรุนแรง ความอิจฉา อะไรต่างๆ ที่คนอื่นเค้าเป็นเหมือนเรา ถ้าหากว่าเราได้เรียนรู้ และเข้าใจสิ่งเหล่านี้แล้ว เราสามารถที่จะเข้าใจคนอื่นได้และก็มีความสัมพันธ์ดีๆกับคนอื่น ความรัก ความเอื้ออาทร ความเมตตานี้ก็จะงอกงามออกมาจากสภาวะของจิตที่มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เช่นนี้ ซึ่งตรงนี้ก็ต้อง ยิ่งการเรียนรู้ในระดับเด็กที่เล็กลงไปเนี่ย แน่นอนว่าเราไม่สามารถมาพูดคุยให้เค้าฟังได้ในเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่นนี้คือก็ต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้มให้เด็กได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้ อย่างทำอย่างไรที่จะให้เด็กนิ่งสงบลงมาได้บ้าง เด็กที่ตกค่ำเข้ามาแล้วก็มานั่งอยู่หน้าจอทีวี ทำอย่างไรที่จะให้เด็กสงบลงได้ รู้จักที่จะฟังมากขึ้น เด็กไม่เคยกล้าที่จะเผชิญหน้ากับตัวเอง ไม่มีโอกาสที่จะอยู่กับตัวเองเลย อันนี้เด็กจะอยู่กับตัวเองเมื่อไหร่ ก็ต้องหากิจกรรมมาให้เด็กทำ เด็กก็ต้องไปคว้านั่นคว้านี่มาทำ บางครั้งการที่จะให้เด็กได้อยู่กับตัวเองเงียบๆ บ้าง จะเป็นเรื่องดีครับ เราเคยให้เด็กเค้านั่งอยู่ตามต้นไม้ แยกกันนั่งต้นละคน คนแรกๆเด็กเหงา เด็กว้าเหว่มาก โดยเฉพาะอาจจะแกล้งให้เด็กได้นั่งในช่วงที่โพล้เพล้ และก็มีเสียงแมลงดัง เสียงจักจั่น เรไร หลายคนคิดถึงบ้าน ร้องไห้ก็มี เพราะว่าบรรยากาศมันวังเวง แล้วมันอาจจะทรมานจิตใจนิดๆ เริ่มต้นแต่พออยู่ไปสักพักหลังเนี่ย เด็กจะเริ่มสังเกต เริ่มเห็น เด็กจะเริ่มสงบลง แล้วโดยปกติ

แล้วเนี่ยธรรมชาติมีพลังที่จะสื่อเข้าไปในตัวเด็กอยู่แล้ว คือว่าเด็กที่วิญญาณที่บริสุทธิ์มากกว่าผู้ใหญ่ เค้าจะสามารถถ่ายทอดพลังกันระหว่างธรรมชาติกับเด็กได้ดีกว่าผู้ใหญ่ เด็กจะไปได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ ตรงนี้นะครับก็อาจจะนอกเหนือจากนั้น ให้เด็กเค้าได้สังเกตการเปลี่ยนแปลงช่วงรอยต่อระหว่างกลางวันกับกลางคืนด้วยว่ามีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง นกกลางวันเริ่มหายไปหรือเปล่า นกกลางคืนเข้ามาแทนที่มั้ย ท้องฟ้าเปลี่ยนสีมั้ย สีอะไรบ้างที่เริ่มเข้ามาในช่วงกลางคืน มีสีม่วง สีแดง สีเหลืองต่างๆ นี้เด็กได้สังเกตละเอียด แล้วหลังจากผ่านตรงนี้ไปแล้วเนี่ยนะครับ เด็กมาแลกเปลี่ยนกัน เด็กแต่ละคน ก็จะมีความละเอียดอ่อนแตกต่างกัน แล้วเด็กก็ได้ถ่ายเท แบ่งปันกัน ในความละเอียดอ่อนตรงนั้นด้วย ซึ่งตรงนี้จะเป็นการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดกันระหว่างเด็กต่อเด็ก เราอาจจะช่วยเสริมได้ในบางเรื่องบางอย่าง เดี๋ยวผมจะเว้นช่วงหน่อยหนึ่งนะฮะ มีใครจะแลกเปลี่ยนอะไรนี้มั้ยฮะ เด็กยังไม่ได้อยู่ประจำที่นี่นะฮะ เป็นเวทีการเรียนรู้ให้เด็กในช่วงเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงปิดภาคเรียนหรือถ้าประสานกับโรงเรียนได้จะมาวันปกติได้ก็มาครับ

สรุปงานจากลูกชายตัวเอง บางครั้งลูกพูดตรงๆ กับพ่อว่าพ่อสอนมากเกินไป เราก็อึ้งเลยนะครับ เอ๊ ทำไมพ่อไม่มีสิทธิ์สอนลูกหรือไร คือพ่อบอกมากไป อะไรอย่างนี้ เด็กจะสะท้อนหมด เราก็หยุดทบทวน เด็กเค้าก็อยากจะเรียนรู้ด้วยตัวเองบ้าง ไม่ใช่เราบอกหมดเลย บอกบทหมดเลยไม่สนุกฮะ เหมือนเราดูหนังสักเรื่องเนี่ย ยิ่งได้ยินเหมือนใครดูละครหรือลิเกสมัยก่อน ก็จะได้ยินเสียงคนหลังฉากเค้าบอกหมดเลย หรือหนังสมัยก่อนเค้ามีซึ่งไม่สนุกนะ ถ้าได้ยินคนบอกหมด ซึ่งตรงนี้ก็เหมือนกันนะ ชีวิตจริงก็เหมือนกัน เด็กเค้าต้องการจะทดลองความคิดตัวเอง ต้องการจะทดลองว่าอะไรผิดถูกก็ต้องการจะเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยเฉพาะเด็กในช่วงวัย ๙ ขวบ ๑๐ ขวบ ขึ้นไปตรงนี้แล้วเด็กอยากจะทดลองด้วยตัวเองมากเลยฮะ

อย่างการตากผ้า ยกตัวอย่างนะครับ หน้าบ้านของเราเนี่ยจะเป็นหาดทราย แล้วก็มีหญ้าบ้าง ต้นไม้บ้าง ซึ่งถ้าเป็นช่วงฤดูฝนคือบางทีถ้าไปตากผ้าบริเวณนั้นแล้วเนี่ย ผมก็อาจจะตากบนยอดหญ้าบ้าง ยอดไม้บ้างที่มันอยู่บริเวณชายหาด ซึ่งมีลำธารโอบล้อมอยู่ ก็ลูกชายเค้าคือเราบอกให้เค้าทำว่าอย่าตากเลยนะในช่วงฤดูฝน เค้าก็อยากจะตาก ซึ่งตรงนี้อยากให้เค้าได้เรียนรู้ บางครั้งถ้าฝนตกลงมา หรือว่ามันเปรอะเปื้อนบ้าง เพราะว่าใบไม้เนี่ย มันอาจจะเปรอะโคลนบ้างอะไรบ้าง ก็ต้องให้เค้าเรียนรู้ซึ่งตรงนี้เราก็ต้องอดทนที่จะให้เด็กเค้าได้ลอง...เพราะสิ่งที่เค้าได้ลองได้เรียนรู้แล้วเนี่ย เค้าจะจดจำไปจนวันตาย อยู่กับตัวเค้าไปตลอดไม่ใช่การเรียนรู้ที่เกิดจากการบอกเล่าซึ่งอยู่ชั่วครู่ชั่วยาม หรืออีกครั้งหนึ่งเนี่ยครับ จะเล่าให้ฟังนิดนึง ในส่วนที่เราเรียนรู้จากเด็กมีอยู่ครั้งหนึ่งนะครับ ตอนนั้นคือเรามีครัวที่แยกออกไปจากบ้าน แล้วก็หนูมันมารบกวน กัดถังข้าวสารเป็นพลาสติกรอบเลย เราก็เอ๊ผู้ใหญ่เนี่ยติดผลประโยชน์มากกว่าเด็กมากเลย เด็กเค้าจะไปพ้นไปกว่าผลประโยชน์ เรารู้สึกว่าเราถูกทำลายผลประโยชน์จากสัตว์ จากหนูอะไรเนี่ย ก็เลยคิดเอ๊สงสัยจะต้องดัก ต้องจัดการหนูซะแล้ว ก็เอาแมวเข้าไปก่อน ตอนแรกเอาหมาเข้าไปไว้ในครัว เพื่อจะได้จัดการหนู ก็ปรากฏว่าหนูตัวใหญ่ แมวกลัวหนู คืนแรกก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น พอคืนที่สอง ขี้แตกมาเลย แมวกลัวหนู ก็เปลี่ยนวิธีการใหม่ ใช้กรงดัก ก็ติดได้หนูมาตัวหนึ่ง ก็เลยคิดว่าต้องจัดการกับมันด้วยวิธีไดดี ไปถ่วงน้ำ หรือทุบ จะอย่างไรดี ผู้ใหญ่โหดร้ายนะครับ ลูกเข้ามาดูใกล้ๆ เค้าสังเกตเห็นว่าหนูมันมีอะไรตุ่ยๆ ในปากของมัน เขาสังเกตว่าหนูมันอมอาหารอยู่ แล้วสังเกตว่านมก็เต่งด้วย นี่สงสัยว่าหนูมันจะเอาอาหารเนี่ยกลับไปส่งลูกของมันที่รังนะครับ แล้วเขาเสนอเราเลยนะ บอกพ่ออย่าฆ่ามันเลยนะ ปล่อยมันไปเถอะ ซึ่งผู้ใหญ่เราเองเนี่ย เรายอมไม่ได้นะ ยังแค้นเคืองอยู่ มันทำลายข้าวของ คือเราค่อนข้างจะอยากในส่วนนี้ เราให้ค่ากับเงิน กับผลประโยชน์มากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชีวิตต่อชีวิต แต่เด็กเค้าไปพ้นจากตรงนั้น ก็เลยประนีประนอมหน่อยว่า พ่อจะเอาหนูไปปล่อยไกลๆ หน่อยนะอย่างน้อยก็สั่งสอนหนูหน่อยว่า ทีหลังอย่ามาทำลายข้าวของ หรือว่าให้กลับบ้านยากหน่อยนึง ก็นี่เราก็เรียนรู้ ฟังเหตุผลจากเด็กๆ

การวัดผลหรือการประเมินผลนี่เราคิดว่าการวัดผลหรือการประเมินที่ดีที่สุดต้องใช้วิธีการเฝ้าสังเกตคือผ่านความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิตด้วยกัน เราเฝ้าสังเกตเด็กรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมกับพวกเรา อย่างตอนนี้เด็กรุ่นแรกเค้าจบมหาวิทยาลัยไปแล้วประมาณสักปี แล้วก็ทำงานแล้ว ตอนนี้เห็นพัฒนาการ เห็นการคลี่คลายของเด็กที่ผ่านไปจากตรงนี้ เด็กบางคนออกมาทำเกษตร กับแม่ เด็กบางคนไปอยู่ในบริษัทซีพี แล้วสิ่งที่เราสังเกตเห็นคือ การเข้าไปอยู่ในระบบตรงนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายกับเด็กที่เติบโตมาอย่างอิสระ หลังผ่านการทำกิจกรรมที่พอสมควร เด็กจะปฏิเสธระบบ ถูกหัวหน้าบอยคอร์ท ตอนนี้จากเดิมที่วิ่งประสานอยู่กับเกษตรกรหลายๆ

จุด ตอนนี้ถูกบอยคอร์ทลงโทษให้ไปอยู่ในป่า ไม่ให้ออกไปข้างนอก ไม่ให้วิ่งอยู่ข้างนอกแล้ว รถยนต์ที่เคยให้ใช้ก็โดนยึดไว้ นี่เป็นส่วนหนึ่งที่เด็กเค้ากล้าที่จะกบฏ กล้าที่จะต่อสู้ กล้าที่จะไม่ยอมให้ระบบครอบ เพราะเค้าเห็นส่วนนี้ว่ามันมีคุณภาพของเด็กที่เค้าอยากจะสร้างสรรอะไรใหม่ๆ ขึ้นมา แม้นจะไปอยู่ในระบบที่คอ่นข้างแข็งตัวอย่างนั้น

ผู้ปกครองเนี่ยครับ ในเด็กบางคนเค้าอาจจะเห็นผลอยู่ว่ามันเปลี่ยนแปลง มันมีพัฒนาการแต่เด็กบางคนอาจจะไม่ส่งผลเปลี่ยนแปลงได้ในช่วงสั้นๆ จากการพูดคุยกับผู้ปกครองบางคน เค้าเห็นได้ชัด เด็กบางคนที่ค่อนข้างจะไม่กล้าแสดงออกเลยมีอยู่ตัวอย่างนึง ตอนนี้เค้ามาเรียนที่สถาบันแพทย์แผนไทย ระดับปริญญาตรี อยู่แถวปทุมธานี เมื่อก่อนเค้าเก็บตัวเงียบมากเลย ไม่กล้าแสดงออกด้วยซ้ำไป แต่ตอนหลังเนี่ยเค้ากล้าที่จะคิดต่างไปจากสิ่งที่ครูกำหนดให้ทำว่าต้องเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นอย่างนี้ ทีนี้พ่อแม่เค้าก็เล่าให้ฟังอยู่ว่า เค้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เราก็รับฟังตรงนี้อยู่ว่าอาจจะเป็นเด็กคนเดียวในชั้นที่เค้ากล้าถกกลับครู กล้าพูดคุยในสิ่งที่ครูเสนอให้ทำ และกล้าเสนอทางอื่นที่ไม่ใช่สิ่งที่ครูกำหนด ที่ต่างไปจากตรงนั้น ตรงนี้ก็เห็นว่า พ่อแม่เด็กเค้าเห็นว่าเด็กกล้าแสดงออกอย่างอิสระมากขึ้น (ม้วน ๒ หน้า เอ ไม่ใช้ไมค์) •

ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนคลองขนมจีน ชุมชนสาคลี จ.อยุธยา

โดย อ.สุรินทร์ กิตนิตย์ชีว์

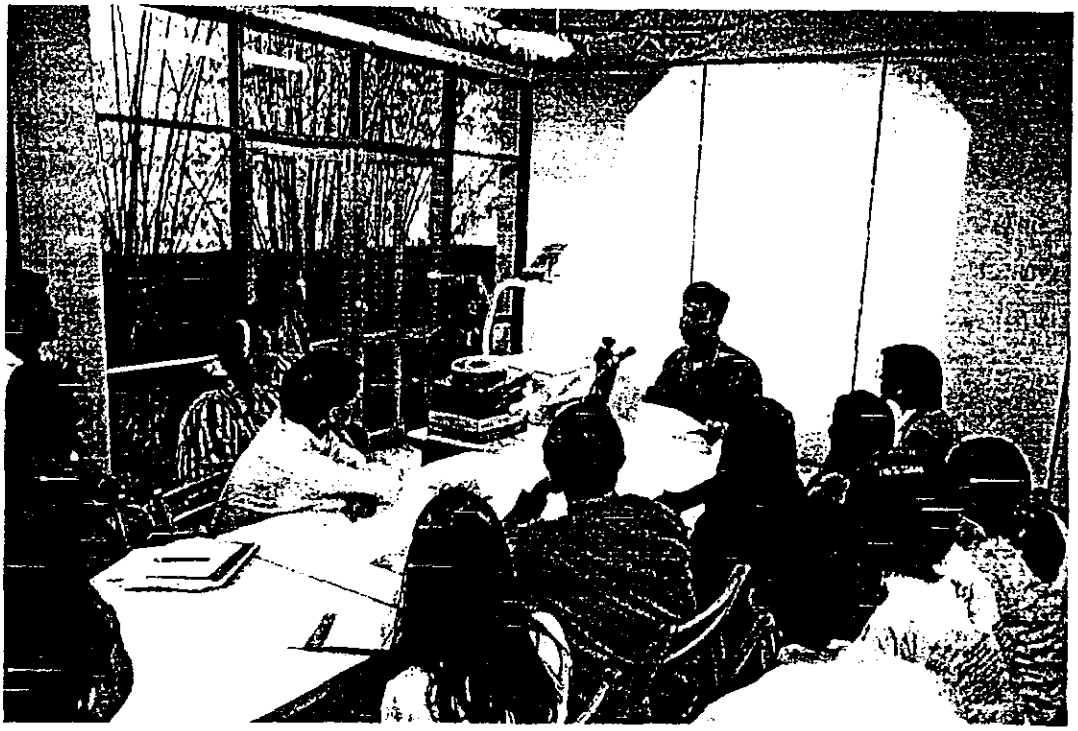

อ.สุรินทร์ :

*ก่อนที่จะให้คุณปรีชาได้พูดว่าชุมชนคลองขนมจีนกำลังทำอะไรกันอยู่ในเรื่องของศูนย์การเรียนรู้ ก่อน*ที่จะถึงตรงนี้อยากจะทำความเข้าใจเรื่องฐานคิดของพวกเราก่อนคือฐานคิดในเรื่องของการจัดศูนย์การเรียนรู้ตรงนี้ เรามีฐานคิดว่ามนุษย์เนี่ยมันมีวิธีการเรียนรู้ได้อย่างไร เรียนรู้จากอะไรบ้าง การเรียนรู้ของมนุษย์ต้องผ่านระบบโรงเรียนอย่างเดียวเท่านั้นหรือ หรือมันมีมิติอื่นๆ ที่มนุษย์เรียนรู้ได้ในยุคใดยุคหนึ่งสมัยใดสมัยหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยปัจจุบันมนุษย์เรียนรู้จากคอมพิวเตอร์หรือเปล่า เรียนรู้จากสื่อหรือเปล่า ห้างสรรพสินค้าหรือเปล่า ถนนหนทางหรือเปล่า สถานการณ์ มนุษย์เรียนรู้จากตรงนั้นหรือเปล่า นี่คือการตั้งข้อสังเกตการณ์
มนุษย์เรียนรู้จากอะไร ถ้าเราได้คำตอบนี้ เราอาจจะได้พังกำแพง พังความคิดว่าการเรียนรู้ของมนุษย์มันอยู่ในแค่รั้วใหญ่ๆ อาณาจักรใหญ่ๆ หรือสองมันเรียนรู้แบบไหนเพื่อให้ชีวิตเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม ซึ่งมันเป็นคุณค่าอย่างที่อ.ประเวศพูดว่ามันเป็นมิติหนึ่งที่เรียนรู้ร่วมกันอย่างสันติ แล้วการเรียนรู้แบบนี้มันเป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรเข้ามาเสริมให้เกิดทิศทางใหม่ ซึ่งต่างจากทิศทางเดิมที่เราเดินกันมาว่า การศึกษาเรียนรู้ของเรามันมุ่งไปที่ผลประโยชน์ แล้วผลสุดท้ายก็จะไม่พ้นเรื่องของการช่วงชิง มันมีปัจจัยอะไรตรงนั้น
ประเด็นสุดท้าย เป็นประเด็นฐานคิดจากชนบท คือลุงเองเติบโตมาในชุมชนหมู่บ้านจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านที่เกิดจากภายในและภายนอก ชุมชนหมู่บ้านมันกำลังล่มสลาย ทรัพยากรถูกดูดออกมาทั้งคน กุ้งหอยปูปลา ทั้งน้ำ หลายอย่าง รวมทั้งภูมิปัญญาด้วย แล้วมันกำลังล่มสลาย แล้วมันมีการศึกษาแบบไหนที่จัดการศึกษาเพื่อความคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน เพราะตอนที่ลุงเป็นหนุ่มๆ ลุงได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งของคานธี คานธีบอกว่าการพัฒนาประเทศคำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน
ลุงก็เลยมาคิดว่าชุมชนหมู่บ้านนี่มันเป็นฐานทางทรัพยากร แต่ถ้าฐานทรัพยากรตรงนี้มันถูกทำลายลง ฐานวัฒนธรรมถูกทำลายลง แล้วมารวมศูนย์อยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด ถามว่าอย่างนี้กรุงเทพฯ จะตั้งอยู่บนฐานของอะไรล่ะ และถ้ามันไม่มีฐานจะตั้งมันก็ต้องล่มสิเนอะ ถ้าอย่างนั้นทำอย่างไรจึงจัดการศึกษาเพื่อความคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสถาบันเป็นหน่วยการผลิตที่ค่อนข้างสมบูรณ์

จากทั้งสามอันนี้ ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีนเราก็ทำทั้งในระบบโรงเรียน ซึ่งในสมัยนั้นลุงยังเป็นครูอยู่ ทำอย่างไรเดี๋ยวเรามาคุยกันทีหลัง เพราะตอนนี้เกษียณแล้วก็เลยมาทำข้างนอกร่วมกับคนนอกระบบราชการ ไม่ใช่ภาครัฐ เป็นนอกภาครัฐ มันทำได้หรือเปล่า มันทำได้อย่างไร แล้วเราก็เรียนรู้ร่วมกันมาตลอดในช่วงที่ลุงเกษียณออกมาแล้ว ซึ่งจริงๆ ลุงก็ทำมาตั้งแต่ยังไม่ได้เกษียณ เดี๋ยวจะให้คุณปรีชามาพูดว่าคณะของคุณปรีชา

กำลังทำอะไรอยู่ แล้วทำอย่างไรบ้างกับศูนย์การเรียนรู้ ทำแล้วเกิดผลอะไรออกมาบ้าง

คุณปรีชา :

เรื่องการเรียนรู้ที่ผมทำอยู่ก็เริ่มต้นจากตัวผมเองด้วยคือ ผมขอย้อนว่าตัวผมเองก็ผ่านการศึกษาในระบบมาเรียนจบมหาวิทยาลัย แล้วประมาณปีพ.ศ.๒๕๓๐ ก็แบกความรู้แบกปริญญาเข้าไปในหมู่บ้าน เพราะคิดว่าตัวเองมีความรู้ แต่พออยู่ๆ กับชาวบ้านไปมันไม่ใช่ ความรู้ที่เราเรียนรู้มามันแก้ปัญหาชาวบ้านไม่ได้เลย ชาวบ้านมีปัญหาเศรษฐกิจ มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเรื่องเยาวชน เรื่องสุขภาพ เราให้คำตอบกับชาวบ้านไม่ได้เลย

แล้วอยู่นานๆ เข้าพอไปเข้าร่วมกิจกรรมกับครูบ้างเยาวชนบ้างก็รู้ว่ามันมีองค์ความรู้มีภูมิปัญญาในหมู่บ้านมากมายที่เขาเคยพึ่งตัวเองได้ แก้ปัญหาตัวเองได้ ก็เลยเรียนรู้ตรงนั้นมาตลอด แล้วก็ผมเองเคยปิดบังไอ้ส่วนที่ภูมิปัญญาเคยให้คือ ผมคลอดจากหมอตำแย เมื่อก่อนผมปิดบัง แต่เดี๋ยวนี้ผมไปไหนก็บอกว่าผมเกิดจากหมอตำแย นั่นคือมันมีองค์ความรู้ที่อยู่ในท้องถิ่นจริง มันช่วยให้เราเติบโตมาจนปัจจุบันแล้วมีการจัดการความรู้มา ดังนั้นผมจึงทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านมาตลอด แล้วสิ่งที่ทำคือพยายามเข้าไปแก้ปัญหาในบ้าน เช่นปัญหาปากท้อง ปัญหาเรื่องวัฒนธรรม ปัญหาเยาวชน ปัญหายาเสพติด ซึ่งปัญหาเข้าไปกระแทกหมู่บ้านแล้วหมู่บ้านล่มสลายพึ่งตัวเองไม่ได้ มันจึงมีเรื่องศูนย์การเรียนรู้เกิดขึ้นทำร่วมกับโรงเรียน ทำร่วมกับองค์กร

แต่การให้ได้มาซึ่งความรู้สมัยก่อนเราทำแบบสะเปะสะปะคือ จัดตั้งกลุ่มและก็พัฒนากลุ่มใหม่ แต่ที่ไหนได้พอทำได้สักพักมันก็ทนกระแสไม่ได้ ไปๆ มาๆ ครั้งนี้เราพยายามระบุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้จริงๆ เพราะฉะนั้นศูนย์การเรียนรู้เป็นอย่างที่อ.สุรินทร์อธิบายจริงๆ คือทำอย่างไรให้ศูนย์การเรียนรู้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตนเอง แล้วก็ใช้ศูนย์การเรียนรู้เป็นการเผยแพร่ให้เด็กรุ่นหลังมีความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

(ไม่ได้ใช้ไมค์)

ไม่ทราบว่าท่านเคยไปอ.เสนาหรือเปล่า อ.เสนาจะอยู่ทางตะวันตกของอยุธยา เป็นชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน ซึ่งถ้าใครเคยไปจะเห็นโรงงานรองเท้าแพน ๑๗ โรงงานอยู่ในนั้น สมัยก่อนอยุธยาจะเป็นท้องทุ่ง ถ้าใครเคยสัมผัสคำว่าท้องทุ่งมันจะมีความผูกพันมีมิติหลายๆ เรื่อง ชีวิตของคนภาคกลางได้อาศัยท้องทุ่งดำรงชีวิตมา แต่อยู่ดีๆ นโยบายของรัฐเอาโรงงานเข้าไปกระแทกที่ท้องทุ่ง สภาพของท้องทุ่งเปลี่ยนไปเลย จากที่เคยเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านก็ถูกทำลาย ดังนั้นเมื่อโครงสร้างเศรษฐกิจของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีนถูกทำลายด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่ร่อยหรอ มันก็ถูกกระตุ้นด้วยเรื่องของเงินเป็นส่วนใหญ่

เช้าตื่นขึ้นมา ชาวบ้านก็เงินเงินเงินวิ่งไปที่โรงงานไปหยิบเงิน พอได้เงินมาก็ไปซื้อของบริโภค ในภาพของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีนจึงเป็นกึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีรูปการทำนาเรียกว่านาปลัง เข้าใจคำว่านาปลังกับนาปีไหมครับ นาปีคือนาธรรมชาติที่สมัยก่อนที่อาศัยน้ำธรรมชาติ แต่ทุ่งที่บ้านผมเป็นทุ่งเกษตรกรรมแบบยับเยิน เกษตรกรรมเคมี เกษตรกรรมที่ต้องพึ่งจากปัจจัยภายนอก แล้วก็เป็นเกษตรกรรมที่ทำลายฐานทรัพยากรดิน อากาศ ดังนั้นที่นั่นถูกทำลายด้วยเกษตรเคมีและโรงงาน สภาพจึงต้องมีการมาเรียนรู้กันปรับความคิดกัน

เพราะฉะนั้นที่มันเกิดขึ้นมันเกิดจากปัญหา เราจับประเด็นนะครับว่าบริเวณชุมชนวัฒฯ เกิดจากปัญหานาปี นาปลัง แล้วทรัพยากรธรรมชาติสูญหาย ทำแล้วเป็นหนี้ ทำลายสูญเสียที่ดิน กับสองนโยบายของรัฐเอาโรงงานเข้าไป เอาเข้าไปคิดว่าดี คิดว่าโรงงานคือทางออก แต่ไม่ใช่ พอเอาโรงงานเข้าไปปุ๊บกลายเป็นปัญหาที่ซ้ำซ้อนขึ้นมา และปัญหาท้ายที่สุดคือปัญหาเศรษฐกิจชุมชนล่มสลาย อันนี้คือภาพของอยุธยาที่ไม่เหมือนสมัยก่อน อยุธยาเคยมีทรัพยากรธรรมชาติ เคยพึ่งตนเอง เคยมีความสัมพันธ์ระบบพี่น้อง สมัยที่ผมเป็นเด็กความสัมพันธ์ระบบเครือญาติสูงมาก ปัจจุบันอยู่ติดกันก็ไม่ถูกกันแล้วเหมือนกรุงเทพฯ แล้วก็หลังจากที่รวยจากการขายนาก็กลับมาจนเหมือนเดิม

อันนี้นำไปสู่วิกฤติ พอวิกฤติมันก็เกิดการรวมตัวกัน เรียนรู้กัน แลกเปลี่ยนกัน แล้วมันจึงนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของแต่ละกิจกรรม

อ.สุรินทร์ (พูดไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

ผมก็ไปนั่งคิดกิจกรรมกับเพื่อนๆ ว่า ถ้าเราปล่อยชุมชนให้ไปตามกระแสเรื่อยๆ นี่ไปไม่รอดแน่ เราคงต้อง

มารื้อฟื้นเรื่องการรวมกลุ่มรวมตัว และการมีกิจกรรมร่วมกัน ก็เลยไปชวนกลุ่มเพื่อนๆ ที่เขากำลังดำเนินการอยู่ เช่น กลุ่มแพทย์แผนไทย กลุ่มเยาวชนที่ทำละครต่อต้านโรคยาเสพติด โรคเอดส์ ชวนมาคุยกัน ชวนกลุ่มแปรอาหารครัวชุมชนที่ทำอาหารท้องถิ่น กลุ่มไก่พื้นบ้าน กลุ่มกองทุนชุมชน โรงสีข้าวชุมชน กับ กลุ่มเกษตรกรรมยั่งยืนที่กำลังปรับเปลี่ยนวิธีคิดเรื่องของการเกษตรกรรมยับเยินไปสู่การเกษตรกรรมยั่งยืน ก็มีกลุ่มเกษตรกรประมาณ ๔๐ ครัวเรือนที่เข้าโครงการที่จะรักษาแผ่นดิน รักษาเกษตรกรรมในรูปพึ่งตนเอง สุดท้ายคือเรื่องสื่อชุมชนคือ พยายามที่จะฝึกให้ชาวบ้านมีจิตในการเรียนรู้ของการรับสื่อ สร้างสื่อ แล้วพยายามรวบรวมสิ่งที่ราชการสร้างแล้วทิ้งแล้วรวบรวมเป็นศูนย์สื่อของชุมชน

ที่นี้วิธีการของเราคือเมื่อเราไปดูกิจกรรม เราก็จำเป็นที่จะต้องมีคน เราก็ไปชวนทั้ง ๗ กลุ่ม ตัวผมเป็นผู้ประสานงานก็จะวิ่งไปหาแกนนำ แกนนำก็จะมีกลุ่มละ ๕ คน ก็เรียกว่าพอไปเจอ ๕ คนของแต่ละกลุ่มแล้วก็จะมีกิจกรรมจับเข่าคุยกัน คุยว่าแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไร มีทัศนคติต่อการทำงานอย่างไร มีการรวมตัวกันตั้งแต่เมื่อไหร่ ก็คุยกันแล้วก็มีการปรับทัศนคติ เสร็จแล้วเราก็ขับเคลื่อนในเรื่องของการเรียนรู้เลย เราก็ไปดูไปสร้างคนอีก ๑๐ คนเพื่อขยายแนวความคิดแล้วก็พยายามสร้างความมีส่วนร่วม สร้างเครือข่าย เสร็จแล้วก็ให้กลุ่มเหล่านี้ทำวิจัยอย่างง่ายๆ เช่นทำแบบสอบถาม จัดเวที แล้วก็กำหนดการเก็บบันทึกของแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้น แล้วเรื่องจัดเวทีที่เราทำบ่อยๆ คือถ้าเป็นกิจกรรมที่เราอยากจะหาภูมิปัญญาพื้นบ้านคือจัดกิจกรรมเรื่องผู้เฒ่าเล่าความหลังเช่น ผู้เฒ่าเล่าเรื่องการแพทย์แผนไทย สุขภาพของหมู่บ้านในอดีต ถ้าเป็นกลุ่มเยาวชนก็จะเป็นผู้เฒ่าเล่าความหลังเรื่องเพลงพื้นบ้าน การละเล่นพื้นบ้าน ถ้าเป็นผู้เฒ่าเล่าความหลังเรื่องการแปรรูปก็จะเป็นเรื่องของอาหารคาวหวานในอดีตที่สูญหายไป แล้วก็รื้อฟื้นขึ้นมา

นี่เป็นเรื่องของกิจกรรมที่เราพยายามเข้าไปหาความรู้ แล้วพยายามจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มกัน แล้วทดลองเช่นเรามีภูมิปัญญาเรื่องแกงบอน ซึ่งตอนนี้สูญหายเด็กไม่รู้จัก จะมีก็แต่งงานบวช แล้วนานๆ ทีก็ได้กินที แล้วนานๆ เข้าก็จะสูญหาย ก็มีภูมิปัญญาคนนึงชื่อป้าเวก ซึ่งต้องยอมรับว่าแกทำอร่อย แล้วป้าเวกก็แก่แล้ว เราก็ให้คนไปสัมภาษณ์ไปคุยเรียกภูมิปัญญาเหล่านี้มา อ.สุรินทร์ก็ทำเวทีผู้เฒ่าเล่าความหลังรื้อฟื้นเรื่องแกงพื้นบ้าน ปรากฏว่ามีเป็นร้อยชนิดเลยที่หายไป แล้วเขาจะเล่าว่ามันสอดคล้องกับฤดูกาลอย่างไร อันนี้เป็นเรื่องของเล่า แล้วนำมาทดลองทำ แล้วดูว่าจะนำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลของชุมชนได้ไหม ซึ่งตอนนี้อยู่ในระหว่างบันทึก จัดทำสื่ออยู่

รายละเอียดของกิจกรรมอย่างแพทย์แผนไทย เราไปดูกลุ่มแพทย์แผนไทยก็มีกิจกรรมนวดแผนไทยที่อนามัย แล้วก็มีคนที่อยู่ในชุมชนไปนวดอยู่ในสถานีอนามัย ซึ่งเขาก็ไปเรียนรู้มาจากบุรีรัมย์ แล้วพอกลับมาเขาก็ทดลองทำแล้วมีคนสนใจมาก แล้วในอนามัยก็ทำเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องธาตุอาหาร เช่น ธาตุไฟมีผักชนิดใดบ้าง ธาตุน้ำกำลังรวบรวมอยู่ แล้วก็มีการรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้านเรื่องหมอกระดูก หมองู อย่างงูเห่ากัดสมัยก่อนในหมู่บ้านผมถ้าถูกงูเห่ากัดจะไม่ไปหาโรงพยาบาล แต่จะไปหาหมอชาวบ้านคนนึง แต่เสียดายตอนนี้ลุงคนนี้อายุ ๘๐ กว่าแล้ว แต่ก็ไม่มีใครได้รับถ่ายทอดไว้ เราก็ไปเก็บความรู้นั้นมา

เรื่องฤาษีดัดตน การออกกำลังกาย ระบบป้องกันตัวเอง ซึ่งตอนนี้นักกิจกรรมกลุ่มสุขภาพชุมชนกำลังรวบรวมข้อมูลและก็จะเอาข้อมูลไว้ที่อนามัยตำบลเป็นการให้ความรู้ ๒ ทาง กิจกรรมเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน เรามองเห็นว่าเกษตรกรรมในปัจจุบันเป็นเกษตรกรรมเชิงทำลาย เป็นพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคกลาง ทำนาแล้วเป็นหนี้ ทำนาแล้วสูญเสียที่ดิน ที่สำคัญคือทำนาแล้วต้องไปซื้อข้าวที่จังหวัดอื่นกิน อยุธยาทำข้าวส่งออกนอก แต่ต้องไปซื้อข้าวทางเหนือกิน แล้วก็ความมั่นคงอาหารในครัวเรือน ทำให้ต้องพึ่งตลาดไท โลตัส ดังนั้นเราต้องปรับวิธีคิด ต้องสร้างความมั่นคงอาหารในครัวเรือนให้ได้

ในกลุ่มของเราก็ทำสูตรความรู้ปรับปรุงดิน ผักปลอดสารพิษ การเลี้ยงปลาแบบปลาเลี้ยงคน หมายความว่า เมื่อก่อนเราเลี้ยงปลาดุกเพื่อให้ได้เงินเยอะๆ ก็คิดว่าเลี้ยงปลา ๑๐๐,๐๐๐ ตัวได้กำไรตัวละบาทก็พอแล้ว แต่ที่ไหนได้พอจับปลามาจริงๆ ก็ขาดทุน เพราะฉะนั้นเราจึงพยายามหาอะไรมาเลี้ยงปลาให้โต แต่ปัจจุบันนี้เราต้องกลับมาคิดการว่าเลี้ยงปลาอย่างไร ให้ปลาดุกเลี้ยงเราอยู่รอด เลี้ยงครอบครัวมีอาหารการกิน อันนี้ก็คือเป็นสูตรคิดตั้งแต่การเพาะพันธุ์ปลา แล้วก็สูตรอาหารแล้วก็เลี้ยง อันนี้เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ของท้องถิ่น

แล้วก็ภูมิปัญญาเกษตรกรรมแบบยั่งยืน เราไปดูรูปแบบของที่อื่นแล้วก็คิดว่าบ้านเราน่าจะเป็นศูนย์การ

เรียนรู้ได้ เช่น บ้านลุงแจ่มแกปลูกไร่นาส่วนผสม แล้วเลี้ยงลูกเมียมามีฐานะที่ดีพอสมควร แล้วปัจจุบันแกไม่ได้ซื้อของภายนอกกินเลย เพราะฉะนั้นเราไปจัดบ้านเกษตรกรรมยั่งยืนให้แกเป็นภูมิปัญญา ตอนนี้ก็จัดระบบข้อมูลอยู่

เรื่องแปรรูปนี่ก็ศึกษาเรื่องตำราอาหารพื้นบ้าน แล้วนำมาขายที่ครัวชุมชน คำว่าครัวชุมชนหมายถึงครัวที่รองรับการผลิตของเกษตรกรรมยั่งยืน รองรับกลุ่มต่างๆ นำมาแปรรูปแล้วขาย ขายอาหารเป็นกลุ่มธุรกิจกลุ่มคือขายข้าวแกงกันเป็นธุรกิจกลุ่มที่หมู่บ้าน พยายามรื้อฟื้นอาหารพื้นบ้านที่สูญหาย แล้วทดลองขายกัน อันนี้ก็เป็นกิจกรรมทั้งสาม

อีกสื่อย่างก็เป็นเรื่องของกองทุนชุมชน ซึ่งปัจจุบันมีปัญหามาก ชาวบ้านกำลังหาความรู้เรื่องการจัดการกลุ่มออมทรัพย์ การบริหารกลุ่มออมทรัพย์ การทำบัญชี การวิเคราะห์สินเชื่อซึ่งชาวบ้านไม่มีความรู้เลย ตรงนี้เราก็ส่งชาวบ้านไปหัดทำบัญชี หัดทำเรื่องการวิเคราะห์เรื่องธุรกิจชุมชน แล้วนำคนพวกนี้มาสอนคนในหมู่บ้านซึ่งมีตอนนี้มีกลุ่มแบบนี้มีปัญหามากมาย

เมื่อก่อนเราคิดว่าความรู้เรื่องบัญชีต้องมาจากมหาวิทยาลัย ต้องมาจากราชภัฏ แต่ปัจจุบันเราให้กลุ่มชาวบ้านสอนบัญชีกันเองได้ แล้วจัดระบบบัญชี ปัจจุบันพัฒนาไปสู่ระบบบัญชีที่เป็นมาตรฐาน

กิจกรรมต่อมาคือไก่พื้นบ้าน ในความรู้สึกของคนทั่วไปจะคิดว่าไก่พื้นบ้านคือการทรมานสัตว์ แต่ถ้าเราไปศึกษาจริงๆ ไก่พื้นบ้านมันมีสมมติฐานว่าไม่ดี แล้วเราให้คนไปหาองค์ความรู้เรื่องไก่พื้นบ้านมาชิ เขาก็ไปศึกษาเรื่องไก่พื้นบ้านในหมู่บ้านว่าเป็นมาอย่างไรทำไมคนจึงต้องผูกพันกับไก่ตั้งแต่เกิดจนตาย ห้ามเลี้ยงก็ไม่เชื่อ ทำไมคนเราต้องมีจิตผูกพันอยู่กับไก่พื้นบ้าน มีโทษไหม มีประโยชน์ไหม ประโยชน์นี้มีธุระเยอะแยะเลยเรื่องสุขภาพจิต ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

ผมมีกรณีศึกษาที่คนเป็นโรคทางสังคมคือ คนนี้เขาเมียทิ้ง ลูกขายยาบ้า แต่แกมาผูกพันกับไก่ทำให้เขามีชีวิตดีขึ้น ไก่สามารถเป็นเรื่องอาหาร ไก่สามารถอนุรักษ์พัฒนาเป็นภูมิปัญญาได้ แล้วปัจจุบันไก่กำลังถูกบริษัทซีพีไปทำลายสายพันธุ์เก่า แล้วทางบริษัทพยายามเอาไก่ลูกผสมไปแทน ซึ่งเราพยายามอนุรักษ์ตรงนี้ไว้ แล้วก็องค์ความรู้เรื่องการเลี้ยงไก่ การพัฒนาสายพันธุ์ตรงนี้คือให้ชาวบ้านเก็บข้อมูลมาแล้วเผยแพร่

กลุ่มเยาวชนครองแครงเป็นกลุ่มละคร ซึ่งปัจจุบันเข้าไปศึกษาเพลงพื้นบ้าน ซึ่งคนที่ยังล่องลอยทางความคิดเช่นเพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงกล่อมเด็ก เพลงรำวงพื้นบ้าน ซึ่งมีเด็กมัธยมสามสี่โรงเรียนเขารวมตัวกันเล่นละคร แล้วไปศึกษาเพลงพื้นบ้าน ปรากฏว่าพอไปศึกษาเสร็จก็ลองไปสร้างเวทีกันเอานักเรียนมาร้องรำแล้วบันทึก

อีกอย่างคือการละเล่นพื้นบ้าน เช่นตี่จับ ไม้หึ่ง กาฟักไข่ มันมีหลายประการที่เขาค้นพบมาโดยคนรุ่นเก่าเล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนมีการละเล่นแบบนี้ๆ คนที่ไปศึกษาบอกไม่รู้เล่นอย่างไร เขาก็เลยทำเวทีเล่นตี่จับ เล่นไม้หึ่งให้คนรุ่นเก่ามาเล่นกันแสดงให้ดู แล้วบันทึกเก็บไว้ อันนี้เป็นกิจกรรมของกลุ่มเยาวชน

อีกกิจกรรมคือสื่อชุมชน พยายามที่จะพัฒนาสื่อการเรียนรู้ของหมู่บ้านให้เป็นสื่อของหมู่บ้านจริง เพราะปัจจุบันกระแสสื่อนี่เรารับจากข้างบนจากวิทยุที่เป็นของรัฐ ของธุรกิจ แต่เราพยายามที่จะหาสื่อภายในบ้านที่พอตกกระไดขาหักก็ประกาศได้ตามวิทยุ ตรงนี้เราพยายามสร้างเครือข่ายประสานงานสื่อในระดับ คือวิทยุสามารถกระจายข่าวได้ใน ๒๐-๓๐ กิโลเมตร ถึงบางปะอิน ถึงผักไห่ ถึงราชบัวหลวง แล้วก็สร้างเป็นเครือข่ายนักจัดรายการชุมชนจัดทำสื่อ แล้วรวบรวมกระจายข่าวเพื่อให้องค์ความรู้ของอยุธยาของท้องถิ่นได้เผยแพร่ สามารถบริหารจัดการร่วมกันเป็นเครือข่าย และส่งเสริมให้นักกิจกรรมที่มีอยู่ในเครือข่ายได้เผยแพร่ความรู้ ซึ่งตรงนี้เราถือว่าเป็นการจัดศูนย์การเรียนรู้ของเราแล้วก็ทั้งหมดที่ผมเล่าให้ฟังกำลังอยู่ในขั้นตอนของการเก็บข้อมูล แล้ววันที่ ๑๕ จะมีเวทีสังเคราะห์เราจะเชิญนักวิชาการไปดูชุมชนวัฒนฯ พยายามไปศึกษาเรียนรู้ตรงนี้มา มันน่าจะทำเป็นชุดความรู้ได้ไหม แล้วในอนาคตโรงเรียน ๗ โรงเรียนซึ่งกำลังทำเรื่องปฏิรูปการศึกษา ถ้าชุมชนพร้อมชุมชนมีชุดความรู้แล้ว โรงเรียนไม่จำเป็นต้องจัดทำ

เพราะปัจจุบันโรงเรียนเสนาประสิทธิ์พยายามที่จะเข้าไปทำภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่โรงเรียนเข้าไปจัดทำเองไม่ใช้จัดกับชุมชน ตรงนี้คือเป็นภาพที่ผมพยายามนำเสนอว่าศูนย์การเรียนรู้ของเรามันอยู่ในประมาณนี้แหละครับ (เทปหมด)

อ.สุรินทร์ :

คืออย่างนี้นะครับ พอพวกเขาได้ข้อมูลไปก็เข้าไปในโรงเรียน พอเข้าไปในโรงเรียนแล้วก็อภิปรายกันว่าความรู้ต่างๆ ที่เขาได้มามันส่งผลกระทบต่อชีวิตเขาอย่างไร ถ้าเกิดจะพัฒนาให้ดีขึ้นจะต้องบูรณาการหรือต่อยอดอะไรบ้างอันนี้อยู่ในหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งตอนที่ลุงเป็นครูอยู่ในโรงเรียนก็นำออกมาเรียนรู้ตามสภาพจริงที่เป็นอยู่เสร็จแล้วก็คิดว่าถ้าจะทำให้ดีกว่าเขาจะทำได้อย่างไร อย่างนี้เป็นต้น ทีนี้เวลาที่เหลืออยากให้เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

(ผู้เข้าร่วมประชุมไม่ใช้ไมค์)

(คุณปรีชาไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

...ทีนี้ถามว่าองค์กรแบบนี้ความคงทนมันจะสามารถพัฒนาต่อไปได้ไหม บางทีคิดว่าล้มมันก็ไม่ล้ม พอล้มแล้วมันก็ลุกขึ้นมาอีกแล้วก็ทำพัฒนาต่อเนื่องกันมา แล้วรู้สึกว่าคนรุ่นใหม่ก็เข้ามาเยอะ แล้วเราก็ได้เครือข่ายได้คนได้หลายๆ อย่าง จนมันสามารถพัฒนาไปได้ระดับหนึ่ง แต่กิจกรรมนี่ก็ยังกระท่อนกระแท่นอยู่

อ.สุรินทร์ :

เดี๋ยวเสริมนิดเพราะเป็นประเด็นสำคัญ หัวใจของการกุมคนให้อยู่นี่อยู่ที่ตรงไหนเนี่ยนะครับ ก่อนอื่นข้อที่หนึ่งต้องยอมรับรู้ว่าการที่คนค่อยๆ ถอยออกถอยเข้าเป็นเรื่องปกติ ในภาวะที่สังคมเป็นอย่างนี้เพราะเราเป็นสังคมเปิด บางคนเข้ามาเบื่อแล้วก็ออก ต้องยอมรับ ข้อที่สองคำตอบที่เป็นหัวใจสำคัญคือ ไม่รู้จะใช้คำพูดอย่างไรใช้คำว่านวัตกรรมแล้วกันนะ ใช้นวัตกรรมไปพลางๆ ก่อน คือนวัตกรรมเนี่ยเช่นเยาวชนเขาแสดงละครละครเป็นนวัตกรรมที่บูรณาการทั้งหมดในเชิงมิติทางภูมิปัญญา วัฒนธรรมเชื่อมโยงอะไรต่ออะไรทั้งหมดเลย ไอ้ตัวละครมันจะปลุกเร้าสำนึกของเด็กให้เข้าถึงความจริง ความดี และความงาม เพราะฉะนั้นพอเราได้จับได้ว่าการละครมันผูกใจคน บางคนติดยาบ้าก็เลิกได้ แต่ไม่ใช่ทั้งหมด

เพราะฉะนั้นคำว่า "นวัตกรรม" นี่มันเหมาะสมกับวุฒิภาวะ แล้วมันอยู่ในบริบทของพื้นที่เหมาะสม เช่นบริบทของชุมชนเมือง กึ่งเมืองหรือชุมชนหมู่บ้าน ถ้าเหมาะคำว่านวัตกรรมจะไปได้ เดี๋ยวยกตัวอย่างอีกตัวอย่างนึงเช่น น้ำหมักยอเป็นนวัตกรรม ทางระบบสุขภาพอันใหม่ ชุมชนตอนนี้ทำน้ำหมักยอ ที่มันอยู่ได้เพราะทำแล้วกินเข้าไปแล้วดีขึ้น แล้วถูก ถ้าซื้อในกทม.มีราคา ๗๐๐ บาท ถ้ามาจากอเมริกาก็ ๑,๕๐๐ แต่ของเขาเนี่ย ขวดนึง ๒๐-๓๐ บาท

ประการที่สองพอออกไปจำหน่ายขายได้ต้องใช้เวลา พอขายได้คนมีรายได้ก็มีกำลังใจ อันนี้คือนวัตกรรมประเด็นที่สามคือกัลยาณมิตร ต้องคอยให้กำลังใจ อย่างนักเรียนของเราพอเขาดีขึ้นมาหน่อย ยกนิ้วขึ้นมาเลย เยี่ยมมากเธอ ยกตัวอย่าง ลุงมีเด็กอยู่คนหนึ่งเป็นเด็กมีปมด้อย แกไปโรงเรียนไม่ได้อยู่ในสายของครูและเพื่อนไม่มีสตางค์หิว ทีนี้วันหนึ่งเราก็จัดแสดงละครแล้วแกก็มาเล่นด้วย แล้วแกก็เสนอว่าให้เล่นพระเวสสันดรเพื่อนๆ ก็ถามว่าทำไมเธอถึงเสนอเรื่องนี้ เขาบอกว่าพวกเราทุกวันนี้มีแต่คนเอา ไม่มีคนให้ พระเวสสันดรท่านให้ อยากเห็นตรงนี้ เขาจะเป็นพระเวสสันดรเอง เพื่อนๆ เห็นด้วยเลย แล้วแกก็แสดง เพื่อนๆ ก็ปรบมือให้ ตั้งแต่นั้นมาแทนที่แกจะอยู่แบบหงอยๆ ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ ก็เริ่มมาเพราะแกได้รับการยอมรับ แล้วเรียนจบไปได้โดยไม่ต้องไปพัวพันกับยาบ้า

กัลยาณมิตรเนี่ยอยู่ต้องจับมือเลย เยี่ยมมากเธอแสดงได้สมบทบาทพระเวสสันดร เพราะมันอยู่ลึกๆ ในจิตวิญญาณของเขา เขาอยากแสดงออก เพราะฉะนั้นนี่คือกัลยาณมิตรที่เราจะพูดกันต่อไป

ตัวนวัตกรรม แล้วก็ครูต้องให้กำลังใจอย่างมากซึ่งลุงเองมีประสบการณ์ตรงนี้เยอะ มีคำถามอื่นไหมครับ

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

ตรงนี้ก็คือผมเริ่มต้นจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติสนับสนุน เราเข้าโครงการวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมแล้วได้งบมาจำนวนหนึ่งก็ขับเคลื่อนงานมาตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ ๒๕๓๗ แล้วในชุมชนก็พยายามให้มีงบประมาณตรงอื่นมาช่วยบ้าง แต่เป็นในลักษณะที่จัดทำในเรื่องกิจกรรมเรื่องสื่อการเรียนรู้ก็ล้มเหลวมาเยอะ ที่สำเร็จก็มีที่ล้มเหลวก็เช่นอย่างเรื่องการแปรรูป เรื่องน้ำยาล้างจาน คือคิดจะทำน้ำยาล้างจานขาย ยาสระผมขาย ก็

ปรากฏว่าขายไม่ได้เลย คนทำก็ไม่ใช้ ไปใช้รีจอยซ์

แล้วผมถามว่าถ้าทุกหมู่บ้านทำยาสระผมขายหมู่บ้านนู้น แล้วหมู่บ้านนั้นมันก็ขายเรา ปรากฏว่าทำแล้วก็ไม่มีใครซื้อกันเลย ก็เลยกลับวิธีคิดมาสรุปบทเรียนกัน ก็เอาน้ำยาล้างจานมาเป็นตัวต้นแบบ เราก็มีกลุ่ม ๓๐ คนก็ให้หุ้นมาทำน้ำยาล้างจาน แล้วให้ช่วยกันซื้อภายใน ๓๐ คน ปรากฏว่าเครือข่ายการซื้อยาสระผมเพิ่มขึ้น

สมัยก่อนเราทำแล้วตั้งขายรอคนมาซื้อ แต่ปัจจุบันเราเอาสมาชิกมาคุยกันว่าเราต้องซื้อทุกเดือนนะ เราขายขวดละ ๒๐ บาท ๒๐ บาทใช้ได้นานกว่าไลป้อน เอฟ ที่มีราคาเท่ากันแต่ของเขาประมาณ ๗ ลิตร ส่วนของเราประมาณ ๑๐ ลิตร นี่เป็นเรื่องการเรียนรู้ว่าถ้าทำ ๑ ผลิตภัณฑ์ ๑ ตำบลนี่ไปไม่รอดแน่ ดังนั้นเราต้องพึ่งกันเองก่อน ทำง่ายๆ ไม่ต้องทำใหญ่โต นี่เป็นการพัฒนาจากความรู้ตรงนี้ขึ้นมา

อ.สุรินทร์ :

เสริมนิดนึงครับว่าลำคลองของเราที่ชื่อว่าลำคลองขนมจีนก็เพราะว่าในอดีตคลองนี้ทำขนมจีนเป็นพื้นทำแล้วกินก่อน เหลือแล้วไปขาย แล้วขนมจีนมันเป็นวิถีชีวิต มันเป็นการแปรรูปซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน สมัยที่ผมเป็นเด็กกินขนมจีนที่ชาวบ้านทำเองนี่อร่อยแต่สีไม่ค่อยสวย สีคล้ำเพราะเป็นแป้งหมักสีธรรมชาติ แต่กินอร่อยมาก แต่เดี๋ยวนี้แป้งขาว

ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีใหม่ๆ เครื่องมือใหม่ๆ เข้ามามันเกิดเป็นโรงงานรวมศูนย์ ของเรานี่ทำทุกหมู่บ้านทุกครัวเรือนเลย ทีนี้ข้างนอกเขาทำเป็นโรงงาน เข้าไปทำลายเศรษฐกิจชุมชน แล้วเด็กรุ่นใหม่ก็ไม่กินเพราะมันคล้ำๆ สู้ขาวๆ ไม่ได้ มันขาวขึ้น ขาวขึ้น ขาวขึ้น แต่ที่ขาวเพราะอะไรเราไม่รู้ มันจะเป็นโทษหรือเปล่าเราไม่รู้ ก็เลยหมดเลย

ทีนี้เราเลยเอาคำว่าวัฒนธรรมเข้ามา คำว่าวัฒนธรรมคือความจริงในชีวิตที่เราจะต้องเป็นวิถีชีวิต เช่น อย่างทำน้ำยาล้างจานก็ต้องใช้ก่อน ยาสระหัวก็ต้องใช้ก่อน อย่างนี้เป็นต้น นี่คือที่มาของคำว่าชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน แล้วพอเราใช้ลำคลองเชื่อมโยงมันก็สามารถขยายเครือข่ายได้ เพราะเมื่อก่อนเราใช้ว่าชุมชนสาคลี ซึ่งมันเป็นกระจุกนิดเดียว บ้านหลวงก็ไม่เอา บางโพธิ์ก็ไม่เอา แต่พอใช้ลำคลองขนมจีนนี่มันเชื่อมใจเลย เพราะว่าชีวิตลำคลองมันเคยให้ความสุขหลายอย่างในชีวิต แล้วก็นำไปสู่การสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ชุมชน

พอปลุกสำนึกขึ้นมาได้ มันเคยพึ่งตนเอง มันเคยมีศักดิ์ศรี มันเคยมีความเชื่อมั่นในตัวเอง แล้วทำไมเดี๋ยวนี้ไม่เชื่อมันล่ะ เราก็ปลุกขึ้นมาว่าคนบรรพบุรุษเราเขาอยู่กันอย่างไร เรารู้หรือเปล่า

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

อย่างง่ายๆ เลยเรื่องของศูนย์สุขภาพชุมชน อันนี้ตัวขับเคลื่อนคือเจ้าหน้าที่อนามัยสองท่าน แล้วก็ไปเรียนรู้เรื่องการนวด เรื่องแพทย์แผนไทยนี่ หมอไปเรียนกันเองแล้วนำมาขยายผล ปัจจุบันนี่จันทร์ พุธ ศุกร์จะมีกิจกรรมแอโรบิก แล้วก็วันธรรมดามีกิจกรรมมีโยคะ ฤาษีดัดตน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่อนามัยที่ทำเอง แล้วก็ชวนกทม. แล้วปัจจุบันเขามาประจำทุกวันเลย

กลุ่มนี้จะมีครูซึ่งไปเรียนเรื่องอนามัย แพทย์แผนไทยที่ลพบุรีแล้วมาช่วยงานตรงนี้ แล้วอย่างผมตัวอบต.นี่เป็นตัวช่วยเลย ช่วยงานตรงไหนที่ขาดอบต.ก็เข้าไปเสริม กลุ่มวิทยุชุมชนจะมีเพื่อนอบต. ๓ กลุ่มเป็นตัววิ่งสื่อสาร ช่วยเครือข่าย แล้วก็มีอบต.บ้านหลวงทำเรื่องเกษตรกรรมยั่งยืน ทั้งตำบลจะมีกิจกรรมของตัวเอง แล้วทั้งหมดก็มารวมงานเป็นทีมเดียวกัน ตรงนี้จะเห็นว่ามีทั้งภาครัฐ ตัวเคลื่อนคือชาวบ้าน อบต.อยู่ทีหลังเป็นตัวหนุนเสริม

อ.สุรินทร์ :

หมายความว่ามีทั้งภาครัฐคือ หมออนามัย พยาบาล และครูในระบบโรงเรียน ส่วนภาคท้องถิ่นมีอบต. ภาคประชาสังคมคือภาคประชาสังคมมีประชาชนรวมตัวขึ้นมามีผู้นำ เท่าที่ลุงสังเกตดูภาครัฐกับภาคท้องถิ่นที่เข้ามายังไม่ได้เข้ามาเชิงระบบ แต่เข้ามาในเชิงปัจเจก แต่อย่างไรก็ตามปัจเจกที่เข้ามาเช่น ครู เขาก็ค่อยๆ ไปขยายความคิดอยู่ในรร. แล้วก็ภาคท้องถิ่นก็ไปขยายความคิดในอบต.ของเขา เราใช้วิธีนี้ก่อนนะครับ เพราะเรา

ไม่สามารถดึงสถาบันเข้ามาได้

(ผู้ร่วมประชุมไม่ได้ใช้ไมค์)

อ.สุรินทร์ :

อันนี้ลุงตอบเองนะ เพราะลุงเป็นครู ง่ายมากหนูแต่ว่าต้องพังความคิดเดิมก่อน ที่ง่ายเพราะว่า ขอยกตัวอย่างเป็นรูปธรรมเลย เช่น ก่อนที่เด็กจะเลือกวิชาเลือก เราจะไม่กำหนดว่า กลุ่มนี้เกษตรนะ กลุ่มนี้คหกรรมนะ ไม่ทำอย่างนี้ แต่เราพาเด็กๆ เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนเลย ที่โรงเรียนสาคลีเป็นรร.มัธยม เราพาเด็กเข้าไปดูที่เขาทำเกษตร เกษตรมีหลักๆ ก็เกษตรปลอดสารพิษ กับเกษตรปลอดสารพิษ เข้าไปดูโรงงาน ดูร้านค้ารอบๆ เมืองทุกบริเวณ เสร็จแล้วกลับมาพูดคุยว่าใครสนใจอะไร กลุ่มที่สนใจคหกรรมเลือกคหกรรม ใครสนใจเรื่องรองเท้าแพนเราไปฝึกงานที่นั่น ใครสนใจเรื่องเกษตรทำเกษตร

ทีนี้ก็ให้เขาเขียนแผน ครูกับนักเรียนมีส่วนในการเขียนแผนว่าตลอด ๑๘ สัปดาห์นี่ว่าจะทำอะไรบ้าง สร้างกิจกรรมเลย เสร็จแล้วบอกถึงตัวชี้วัดด้วยว่าอะไรคือสำเร็จอะไรคือล้มเหลว เสร็จแล้วก็เรียนภาคทฤษฎีก่อนแล้วเติมด้วยภาคปฏิบัติ ยกตัวอย่างกลุ่มที่เรียนแปรรูปสมุนไพร เราก็พาไปเรียนกับคนๆ หนึ่งที่ทำน้ำกระเจี๊ยบน้ำผลไม้ต่างๆ น้ำมะยม มะขาม สิ่งที่เรียนเราเรียกว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน เขาเป็นครูถ่ายทอดตรงนี้ เสร็จแล้วเด็กก็ทำได้ ทีนี้เราก็ตั้งคำถามว่าถ้าเราจะทำให้ดีกว่าเขาเราจะทำอย่างไร นี่ละครับเด็กจะต้องไปค้นคว้าว่าทำอย่างไรมันจึงมีอายุยืนโดยไม่ต้องพึ่งสารกันบูด อันนี้วิทยาศาสตร์ก็เข้ามาแล้ว แล้วบรรจุภัณฑ์อย่างไรถึงจะเตะตาแล้วคนก็อยากซื้อ ครูศิลปะจะเข้ามาแล้ว ครูอุตสาหกรรมเข้ามาแล้ว จะใส่ขวดอย่างไร กระป๋องอย่างไร สลากทำอย่างไร ตรงนี้เรียกว่าภูมิปัญญาสากล เราก็เอามาบูรณาการกัน

ตรงนี้ใช่ไหมครับที่อ.ประเวศบอกว่าองค์ความรู้ต้องยกระดับขึ้นมา ปฏิบัติให้เกิดทักษะ แล้วยกระดับขึ้นมาให้ทันกับยุคสมัยที่ลุงเรียกว่านวัตกรรม นี่คือบูรณาการ ซึ่งรายละเอียดมีเยอะและไม่ยากเลย การวัดผลก็ไม่ได้วัดว่าเขาทำตรงนี้สำเร็จ แต่เราดูพัฒนาการในสี่มิติของชีวิต พัฒนาการทางกาย เขารู้ไหมว่าต่อไปเขาต้องเลือกกินสิ่งที่ปนเปื้อน ตัดสินใจเลือกระหว่างขนมก๊อบแก๊บกับขนมตาล ใครจะกินอะไร เขาควรตอบได้จากการเรียนรู้ตรงนี้

พัฒนาการทางจิตใจ เขาเอาชนะจิตใจได้ไหม เพราะค่านิยมมันดูด ถ้าเขาเลือกกินขนมตาลเพื่อนๆ ล้อเขาจะรู้สึกอย่างไร เขามีความกล้าหาญทางจริยธรรมไหม มิติทางสังคมเขาพัฒนาอะไรขึ้นมาบ้าง อย่างที่อ.ประเวศบอกว่าเราต้องอยู่ร่วมกัน เขาเกื้อกูลในกลุ่มของเขาไหม เขาช่วยเหลือกันหรือเปล่า

สุดท้ายคือพัฒนาทางปัญญา เขาสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงเป็นระบบได้หรือไม่ระหว่างชีวิตกับสรรพสิ่ง เป็นองค์รวมไม่ได้แยกส่วนเช่นชีวิตของเขาต้องเชื่อมโยงกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคมครอบครัว ชุมชน เพราะเขาไม่สามารถอยู่ได้โดยเอกเทศ แต่ตรงนี้จะคิดได้ต้องขึ้นกับวุฒิภาวะของนักเรียนในระดับช่วงชั้น และจุดประสงค์การเรียนรู้

พัฒนาการของชีวิตเราเอากิจกรรมตรงนี้เป็นเครื่องกระตุ้นจุดประกายทางความคิดให้เมล็ดพันธุ์แห่งความคิดของเขาตื่นตัว เพราะฉะนั้นตรงนี้ลุงบอกว่าการจัดการเรียนการสอนตรงนี้ เราจะไม่เน้นเนื้อหาอย่างเดียว แต่เราเน้นตัวกระบวนการคือตัวกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของนักเรียนเป็นพื้นฐานเสียก่อน และครูเชื่อว่ามนุษย์มีเมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้อยู่ แต่ถ้าเขาเรียนความรู้จากครูหรือตำราฝ่ายเดียว เมล็ดจะฝ่อไม่ได้รับแรงกระตุ้น ไม่มีฉันทะ เขาไม่อยากเรียนรู้ เบื่อครู ทำอย่างไรให้กิจกรรมการสอนเข้าไปกระตุ้นให้เขารู้จักเรียนรู้จากสิ่งรอบๆ ตัวในชีวิตประจำวัน ให้มันตื่นตัวขึ้นมา เรียนรู้จากสื่อ คอมพิวเตอร์ ถนนหนทาง พ่อแม่ปู่ย่าตายาย และตัวเอง แล้วให้มองเห็นเป็นบูรณาการตรงนี้เองที่ลุงพูดกับครูสมัยที่ยังเป็นครูว่าทำอย่างไรเราจึงจะจัดการให้การเรียนการสอนให้เด็กของเราเป็นผู้มีอเอื้อมดาวแต่เท้าเหยียบดิน

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

เดี๋ยวผมจะเล่าถึงกลุ่มเยาวชนครองแครงที่มีกลุ่มมะขามป้อมไปสอนทำละครให้ แล้ววิธีทำละครของเขาคือดึงผู้ปกครองไปเล่นด้วย อย่างเช่นเรื่องยาเสพติด เขาจับพ่อแม่มาเล่น มาร้องไห้กับลูก เขามีวิธีการอย่างไร

สื่อตรงนี้เด็กก็พยายามไปต่อกับครอบครัวมา เยาวชนที่ทำมีประมาณ ๒๐ คน มี ๔ รร. แล้วที่ทำไปทำไปโดยไม่มีครูรับรู้ ทำเป็นกิจกรรมตอนเย็นแล้วก็ทำกันไป เขาไปศึกษาเรื่องเพลงพื้นบ้าน บทกลอน เพลงกล่อมลูก

แล้วกำลังทำเรื่องขององค์ความรู้ข้อมูลถ่ายวิดีโอ เหมือนการวิจัยให้ได้ความรู้ แต่ถ้าเด็กไปนำเสนอให้ครู แล้วครูจะยอมรับไหม ครูจะมองว่าเอามาจากไหน ไม่มีในตำรา ไม่เกี่ยวกับความรู้ในโรงเรียน

ผมเลยอยากตั้งคำถามกับครูว่า ครูเข้าใจการทำงานของเด็กไหม ในขณะที่ครูเรียนรู้จากตำราแล้วมาสอนเด็ก แต่เด็กไปทำอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งตรงนี้จะเชื่อมความคิดต่อความคิดอย่างไรระหว่างครูรุ่นใหม่กับครูรุ่นเก่า แล้วทำอย่างไรให้เด็กเข้าไปเชื่อมเอาไปเผยแพร่ให้พ่อแม่ปู่ย่าตายาย เรามีเพลงพื้นบ้านผู้เฒ่าเล่าความหลัง ให้คนมาร้องเพลงฉ่อย เพลงแซว ถ่ายทอดมาแล้วบันถ่ายวิดีโอ แล้วเก็บเด็กนำไปเผยแพร่ไปเล่นกันต่อ อันนี้ไปสัมพันธ์กับระบบครอบครัว ระบบโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนจะมีทีท่าต่อเด็กกลุ่มนี้อย่างไรผมก็ยังไม่รู้ ผมกำลังเฝ้าดูว่าเด็กกำลังคิดอย่างไรกับเด็กกลุ่มนี้

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

เรื่องศูนย์การเรียนรู้เราจะไม่หยุดนิ่ง เราจะขยายความรู้ออกไปให้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มที่มาศึกษาชุมชน ซึ่งตรงนี้มันมีแผนงานอยู่

(ผู้เข้าร่วมไม่ใช้ไมค์)

คุณปรีชา :

อยู่ดีๆ ชุมชนจะคิดเองทำเองโดยไม่มีคนเข้าไปช่วย เป็นพี่เลี้ยงเนี่ยยาก จะเกิดขึ้นมาต้องอาศัยคนข้างนอกเข้าไปช่วยเยอะเลย การเข้าไปในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กันไปช่วยกัน ตั้งคำถามกัน เรียนรู้กัน พัฒนาขึ้นมา ผมยินดีในฐานะผู้ประสานงานว่ายินดีต้อนรับทุกฝ่าย

อ.สุรินทร์ :

ผมอยากเสนอประเด็นสั้นๆ ๓ ประเด็น จากการทำงานของเราเราพบว่าชุมชนหมู่บ้านเป็นสถาบัน เป็นหน่วยการผลิตและการพึ่งตนเองในด้านเหล่านี้ ระบบการผลิตเศรษฐกิจ การบริโภคแลกเปลี่ยนเป็นหน่วยของการปกครอง นี่ในอดีตนะครับ วัฒนธรรมชุมชนและการปรับตัว ทีนี้ตัวที่สี่คือสิ่งที่สำคัญมากเลยคือตัวการเรียนรู้ คำตอบอยู่ที่การเรียนรู้คือนวัตกรรม คือการพึ่งตนเองในสุขภาพชุมชนซึ่งเรามีภูมิปัญญาตรงนี้อยู่ บนฐานทางทรัพยากรชุมชน เราพบตรงนี้

ประเด็นที่สองมนุษย์มีธรรมชาติของการเรียนรู้อย่างไร เราพบว่ามนุษย์เรียนรู้จากครอบครัว เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม มนุษย์เรียนรู้จากสถานศึกษา มีการเรียนรู้เป็นพลวัตรคือเคลื่อนไหวอยู่เสมอ จะมีประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นกับครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา ซึ่งรายละเอียดจะไม่พูด

ถ้าการเรียนรู้ของมนุษย์มีประสิทธิภาพ ครูเข้าใจตรงนี้แล้วช่วยเสริมเขา มนุษย์จะเข้าสู่มิติทางคุณภาพ เปรียบเหมือนตัวดักแด้ที่กลายสภาพเป็นผีเสื้อ แต่ถ้าให้ความรู้ในตำราอย่างเดียวเขาจะเติบโตเป็นดักแด้ไปเรื่อยๆ กินอาหารไปเรื่อยๆ แต่ไม่สามารถเป็นผีเสื้อได้ รู้เชิงปริมาณ คือต้องเปลี่ยนวิธีคิดเขาให้ได้ ถ้าครูในสถานศึกษาถ้าเป็นครูมืออาชีพจริงๆ จะต้องนำกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นเครื่องกระตุ้นให้เขาพึ่งตนเองในการเรียนรู้ แล้วพัฒนาไปสู่ศักยภาพที่เขาควรจะไปถึงได้ในชีวิตนี้ด้วยตัวของเขาเอง นั่นคือสร้างฉันทะการเรียนรู้

ประเด็นสุดท้ายคือเรื่องของกัลยาณมิตรที่ให้กำลังใจ ขณะนี้นร.ทุกระดับขาดกำลังใจในการเรียนรู้ เพราะครูใช้มิติเชิงอำนาจ ฝ่อหมดเลยเด็ก เมล็ดพันธุ์แห่งการเรียนรู้ฝ่อหมด โผล่ไม่ได้ เขาเบื่อครูเต็มที ถ่ายทอดความรู้ให้เขาเขาเบื่อเต็มที เขาอยากได้ความรู้ใหม่ๆ

ในส่วนตัวของลุงเองจะใช้ ๓ อย่าง หนึ่งใช้การตั้งคำถาม เช่น นักเรียนระหว่างขนมตาลกับขนมถ้วยแก้บเธอจะเลือกกินอะไร สองใช้นิทาน เล่านิทานอีสป นิทานเนี่ยนะครับใช้เถอะ ตั้งแต่เรื่องง่ายๆ ใช้ไปเถอะ สามใช้พลง เสียงเพลงทำให้พัฒนาการทางสมองซีกขวา เข้าถึงความงามของชีวิต เราจะสาธิตเรื่องลูกชาวนา (อ.สุรินทร์สีซอ และร้องเพลง)

ฉันเป็นลูกชาวนา *อยุธยาบ้านเกิดเมืองนอน*
ตื่นแต่เช้าแดดอ่อน *ฉันหาบกอง...(ฟังไม่ชัด)*
ไม้จากกระบุง *บำรุงเศรษฐกิจของไทย*

แดดกล้าลมแรง สายฝนกระหน่ำลงไป
ชาวนาภูมิใจ ข้าวไทยดีเด่น
เหนื่อยยากลำเค็ญ ใครจะเห็นใจเรา
โอละเห่ โอละเห่ เห่ เห่
ข้าวไทยช่วยไทยเป็นเอกราช สร้างชาติมองเห็นความดี
เราชาวนาหน้าแล้งสู่ลมเต็มที่ ความสุขนั้นมีตามวิถีชาวเรา •

ค่ายดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี

วิทยากร นท. ฐากูร เกิดแก้ว

ขอแนะนำตัวเองก่อนนะครับ ผม นท.ฐากูร เกิดแก้วครับ เป็นทหารอากาศและเป็นทหารอวกาศด้วย ทำหอดูดาวอยู่ที่กาญจนบุรี แต่เดี๋ยวค่อยแนะนำหอดูดาว ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๒ ที่ผมมาร่วมงานกับทาง สกว. ครั้งที่แล้วคุณทรงพลเชิญผมไปที่ ที่ไหนผมลืมไปแล้ว ไปแถวๆ ฝั่งโน้นนะฝั่งกรุงเทพ มาประชุมกันแล้วเขาบอกมาฝั่งนี้หน่อยก็แล้วกัน ก็เป็นครั้งที่ ๒ ที่มาร่วมกับที่นี้ นี้เขาก็เชิญมาให้มาพูดที่นี้ แต่ผมไม่รู้ว่าผู้ฟังเป็นใครบ้างจะได้พูดถูก ก็ขอเชิญแนะนำตัวสั้นๆ ชื่อ และทำงานอยู่ที่ไหน (ผู้เข้าร่วมฟังแนะนำตัวแต่ไม่ได้ยินเพราะไม่ได้พูดใส่ไมโครโฟน) ก็แนะนำนะครับนี้ WEB SITE ของหอดูดาวนะครับ ผมก็สร้างมันเองครับแต่ไม่ค่อยเปลี่ยนหรอก ๒-๓ เดือนจะเปลี่ยนที่จนกว่ากิจการจะคงที่ถึงจะให้เวลากับพวกนี้ได้ ก็ตัวหอดูดาวอยู่ที่ จังหวัดกาญจนบุรี นี้กรุงเทพ นครปฐม บ้านโป่ง เมืองกาญจนบุรี บ่อพลอย ก็เลยบ่อพลอยขึ้นไปทางอุทยานถ้ำธารลอด หรือมาทางสุพรรณ อู่ทอง บ่อพลอยก็ได้ ก็ ๑๘๐ กิโล ขับรถประมาณ ๓ ชั่วโมงครับ ผมทำเป็นอุทยานวิทยาศาสตร์ครับ แต่อุทยานของเราไม่การสร้างอาคาร สร้างอุปกรณ์ แต่เราปล่อยให้ธรรมชาติมันสร้างตัวเอง แล้วเราก็หนักไปทางกิจกรรม ไม่ได้หนักไปทางพวกสิ่งที่ตายแล้วนะครับ อันนี้ก็เป็นภาพถ่ายดาวเทียม จะเห็นว่าบริเวณไร่เนี้ย ๘๐๕ ไร่ อันนี้จะเขียวเพราะผมไม่ได้ทำอะไร มันก็คืนสภาพ ส่วนรอบๆ เขาทำไร่อ้อยกัน มันก็จะเป็นเตียนๆ ก็ตรงกลางมีสระน้ำใหญ่ ๔๐ ไร่ ก็สงวนไว้สำหรับการศึกษาและเก็บข้อมูล แล้วก็ทำกิจกรรมกับนักเรียนและก็ครู ตัวหอดูดาวจะอยู่บนภูเขาเล็กๆ เป็นตึกเล็กๆ นี้ผมก็พึ่งกลับจากหอดูดาว เมื่อคืนมีเด็กจากสถานพินิจนะครับเขาขอมาว่าให้เด็กมาพักผ่อนหน่อย ก็เลยสอนให้เด็กเขาดูดาวใต้สายฝน วันนี้ก็จะสอนให้ดูดาวใต้สายฝน เดี๋ยวเสร็จจากนี้ก็จะไปเป็นเด็กอนุบาลนะครับที่สวนสุนันทา วิ่งรอก ก็ข้างบนก็จะกล้องนะครับ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๖ นิ้ว กล้องนี้เขาเรียกตามเส้นผ่าศูนย์กลาง อย่างตัวใสนี้ขนาด ๔.๕ นิ้ว ใหญ่ที่สุดอยู่ที่เชียงใหม่เส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๐ นิ้ว อยู่ที่หอดูดาวสิริธร แต่ว่ามันมีปัญหาเราสร้างมันเอง ก็ตังค์ไม่มีนะ ถัดมาก็ที่จุฬา แต่ที่จุฬานี้แสงรบกวนเยอะ ถัดมาก็มีของผม แล้วก็ฝ่าแฝดอยู่ที่อุทยานว้ากอ อยู่ที่ ม. นเรศวร และที่ศูนย์วิทยาศาสตร์รังสิตมีอยู่ ๔ ตัวในประเทศไทย ก็เรื่องของเรื่องผมไม่ได้พิศวาสจะทำนักหรอกหอดูดาว แต่ว่าพ่อเนี่ยไปลงทุนทำสวนเกษตร เสร็จแล้วพ่อจะขายที่ ยุคน้ำซาตินะครับ เสร็จแล้วเศรษฐกิจไม่ดี แต่ก่อนที่เศรษฐกิจยังไม่ดีท่านก็ถามลูกๆ ว่าอยากมีอะไร ผมก็บอกว่าอยากมีหอดูดาว อย่างอื่นผมไม่สนใจ เสร็จแล้วมันก็เลยมีแต่หอดูดาว

แล้วเศรษฐกิจมันไม่ดี ที่ก็อยู่เปล่า ๆ ผมก็เลยปล่อยให้มันเป็นป่า สัตว์มันก็เลยอพยพมันก็มาอยู่ของมันเอง ก็ปลูกต้นไม้ไว้ให้นกอยู่ นกมันก็อยู่ ประมาณ ๖๐ ชนิด หมุนเวียนเปลี่ยนไป ก็หลังจากที่สร้างหอดูดาวคุณสุวิทย์ก็ไปชวนเพื่อนมาอยู่ที่กระทุ่มแบนนี้เองชื่อคุณเขียว แกมาลงทุนให้ ๒ ล้านกว่าบาท หอนี้สร้างมาล้านกว่าบาท ประมาณ ๖-๗ ปี เมื่อ ปี ๓๘ นะครับ แกก็ลงทุนทำสนาม ทำที่พัก ก็เอาบ้านแคปซูลพวกนี้มาทิ้งไว้ให้ ๒๐ กว่าหลัง คนนอนได้ หมานอนดี ถ้าพ่อ-แม่กับลูก ลูกตัวไม่ใหญ่ก็พอดีครับ พ่อแม่สองข้างลูกอยู่กลางพอดี ก็ถัดไปก็ตรงนี้ก็เป็นเขตหมู่บ้าน เช้า ๆ เราจะดูนกตรงนี้ครับ ตรงสระบัวนี้แหละ ถัดมาก็จะเป็นสนามบิน สนามบินก็มีแต่สนามบินจริง ๆ ครับ เครื่องบินเอาเงินไปซื้อกล้องหมดแล้ว ถัดไปก็เป็นสระ สระนกเป็ด มันอพยพมาอยู่เป็นร้อย ๆ ตัวเลย ในฤดูหนาว ก็กิจกรรมหอดูดาวมีอะไร เอาดูนี้ก่อน นอกจากกิจกรรมแล้วเรายังทำสื่อการสอนด้วยนะครับ คือทำเอง สอนเอง เสร็จแล้วหลวงก็ให้เขาไปใส่หลักสูตรบ้าง ก็มีวิธีดูมีด วิธีดูหิน แล้วก็พวกอะไรต่าง ๆ ก็ใส่ไว้ แต่ผมไม่ค่อยมีเวลาทำหรืออันนี้ WEB SITE แปลจากภาษาอังกฤษมา เด็กเขาเข้ามาค้นคว้า ดวงอาทิตย์คืออะไร ซึ่งเดี๋ยวจะพูดถึงโครงการแค้มป์มนุษย์ต่างดาวในตอนท้าย ของเรานี้มันหาเลี้ยงตัวเอง คือทำกับสปอนเซอร์ สปอนเซอร์มันจะอยากได้มากกว่าจะอยากให้ ผมเลยไม่ค่อยอยากดิว ก็เลยขายเอง ก็เอากล้องมาขาย บางอันก็สร้างเอง อย่างกล้องตัวนี้ก็เอง ก็หาเงินกันอย่างนี้หมุนไปหมุนมา แล้วก็มีซอฟแวร์ อะไรพวกนี้ครับ

อันนี้เป็นหนังตัวอย่างครับก่อนจะเข้าสู่เนื้อหา ผมได้มีโอกาสเข้าเฝ้าในหลวง ๒ ครั้งเมื่อปีที่แล้ว ท่านอยากจะถ่ายรูปดาวอังคารกับดาวหาง จริงๆ เข้าเฝ้ากลางคืนครับ แต่อันนี้กำลังประกอบกล้อง ท่านได้เสด็จลงมาทัก ท่านก็บอกว่าดาราศาสตร์เนี้ยน่าจะเอามาสอนกับเด็กๆ เพราะว่ามันจะช่วยให้เด็กมีจินตนาการ มีความคิดที่แตกต่าง ท่านเองก็ชอบดาราศาสตร์มาตั้งแต่เด็กๆ แล้ว ท่านก็บอกว่าเด็กสมัยนี้คิดไม่ค่อยเป็น อย่างเครื่องคิดเลขพอถ่านหมดก็คิดไม่ออกแล้ว ของท่านนี้ท่านชอบคิด ท่านบอกตอนท่านเด็กๆ ไปเดินเล่นในป่าเจออะไรแปลกๆ มาถามแม่ ถามแม่ฉันแม่ฉันก็ไม่บอก แม่ฉันจะให้ฉันคิด ท่านก็บอกว่า ถ้าแม่ฉันไม่เป็นอย่างนี้ฉันก็คงไม่เป็นอย่างนี้หรอก ฉันก็ดูดาวเพื่อนๆ ก็บอกจะดูไปทำไม แต่ว่าพี่ฉันทั้งสองคนก็ไม่ได้ดู แต่ว่าแม่ฉันไม่ว่าอะไร ท่านก็บอกว่า คือมันต้องคิดนะ คือท่านห่วงว่าอนาคตของชาติจะคิดไม่เป็น อีกหน่อยจะไม่ทันต่างชาตินะครับ อันนี้ก็คุณทองแดงนะครับ และปีหน้าอาจจะมีคุณประโตเรนีซึ่งมีแล้วแต่ยังไม่เปิดตัว ไม่ทราบว่าท่านจะเปิดหรือเปล่า คุณประโตเรนีเป็นนักดาราศาสตร์โบราณชาวกรีซ ปีหน้าดาวอังคารจะมาเยือนโลกอาจจะเปิดตัวพอดี ตอนนี้กิจกรรมของผมมี ๓ ลักษณะ อย่างแรก เสาร์-อาทิตย์รับแขกทั่วไปอันนี้เป็นการเอาตัวรอดแต่มันไม่คุ้มครับ เราก็ให้คนมาจองนะครับ เราเปิดได้แต่เสาร์-อาทิตย์ แต่ไม่ได้เปิดทุกอาทิตย์ บางอาทิตย์ก็มี ร.ร. เค้ามากันหรือบางทีก็มีเพื่อนเค้ามาจองให้บริษัทจัดงาน แต่บางอาทิตย์ก็ไม่มีอะไรหรอกผมไม่ว่างเอง มีธุระ มันยังไม่เป็นระบบอะไรสักเท่าไร จริงๆ แล้วเรื่องข่าวดาราศาสตร์จะโด่งดังมากก็จริง แต่มีคนที่สนใจน้อย ดูผมเช็คดูจากเรื่องนก คนดูนกเนี้ยมันเป็นอะไรที่ง่ายที่สุดแต่เอาเข้าจริงๆ ในสังคมวงการนกเนี้ยยังขาดแคลนบุคลากรหรือคนที่สนใจจริงๆ ก็ยังน้อย ที่นี้เค้าทำอะไรกัน ผมก็พาเค้าไปดูดาว เช้าวันรุ่งขึ้นก็ไปดูนก พาขึ้นบนภูเขา ดูเมฆ ดูหินอะไรไป สายๆ ก็ลงมา แต่มันอยู่ไม่ได้เพราะของวิทยาศาสตร์มันแพงเอามาทำธุรกิจไม่ได้ ไปพูดกับใครเขาก็ไม่เชื่อ คนเขาอยากให้ผมทำแค้มป์หาเงินให้เขา แต่ผมไม่ยอม ผมไม่ชอบคุณภาพและไม่ชอบปริมาณด้วย มาดูอันที่สองการอบรมครูและนักเรียน ตาเดี๋ยวก่อนนิดหนึ่ง กอจกรรมที่หอดูดาวมีอะไรบ้าง กลางคืนเราก็จะให้แขกดูของจริง คู่กับของปลอมเลย อันนี้เป็นซอฟแวร์ท้องฟ้าจำลองนะครับ ก็ดูในนี้ไปก่อนแล้วก็มีสนามให้เขาดู คือบางอย่าสงมันจินตนาการมันต้องอธิบายเยอะ บางอย่างกว่าจะเคลื่อนตัวก็ต้องล้านๆ ปี ไปรอดูก็ไม่ไหวต้องใช้ซอฟแวร์ช่วย สมมุตินี้ทิศตะวันตก อันนี้เป็นท้องฟ้าจริงๆ นะครับ แล้วเราปล่อยให้พระอาทิตย์ตกอันนี้ตกอย่างรวดเร็วนะครับก็จะมีดาวเยอะแยะ เอ้าหันไปทางทิศเหนือ เดี๋ยวผมให้มันวิ่งช้าๆ หน่อย เนี้ยดาวมันมีเยอะแยะคนก็จินตนาการไปต่างๆ นานา เป็นรูป หมี รูปหงส์ แล้วแต่ท้องถิ่นนะครับแล้วนักดาราศาสตร์ก็เลยแบ่งเป็น ๘๘ กลุ่ม อันนี้หมีเล็กก็ต้องมีหมีใหญ่ หมีใหญ่มันจะวิ่งไล่หมีเล็ก ถ้าพูดไวๆ ก็จะเป็น หมีใหญ่ไล่หมีเล็ก แต่ว่าหมีใหญ่จะชี้ไปที่หมีเล็กเสมอนะครับ วิธีการหาดาวเหนือ อันนี้ดาวเหนือ ศูนย์กลางมันจะอยู่ตรงนี้ เห็นเส้นดำ แดงไหมครับเนี้ยมันจะอยู่ตรงนี้ ที่นี้คนฝรั่งเค้าชอบเห็นหมี แต่คนไทยมองไม่เห็นเป็นหมีเลย เพราะฝรั่งสมัยโบราณเขาชอบล่าสัตว์เขาอยู่บนเขาแต่คนไทยนี้น้ำท่วมทุกปีก็จะเห็นเป็นสัตว์น้ำเห็นเป็นจระเข้ครับ แต่ทุกๆ ชาติ ทุกๆ ภาษาก็จะเห็นเหมือนกันเป็นกระบวยใหญ่ กระบวยเล็ก และการหาดาวเหนือก็คือเอาสองดวงของกระบวยใหญ่นี้ชี้ไปเป็นระยะทาง ๔ เท่า ที่นี้สุนทรภู่ท่านได้แต่งสักว่าไว้ ดาวจระเข้ก็เหหก ศีรษะตกหัน

หางขึ้นกลางหาว แต่จริงๆ แล้วดาวจระเข้ไม่ได้ศีรษะตกตลอดหรอกนะครับ ศีรษะก็จะหมุนไปเรื่อยๆ แต่ท่านคงกินเหล้าหนักไปหน่อย ตอนดึกๆ แล้วมาแต่ง คาดว่าตอนดึ ๓ ของฤดูร้อน ผมเช็คเวลาแล้วมันคงจะเป็นเวลานั้นทุกอย่างในจักรวาลมันเป็นโมเดลมันเช็ดได้ หรือดาวพวกนี้มันจะมีเราก็ให้ดู แบบนี้แล้วก็ประกอบกับของจริงอันนี้มันเป็นอันไหน อันไหน อันไหนเป็นจระเข้ อันไหนเป็นนายพราน ดูในจอและดูบนท้องฟ้าด้วยกล้องสนามคือว่าบนโดมมันเล็กมันต้องดูกันที่ ๑๐ กว่าคน ต้องพลัดกันไปดู ข้างๆ สนามก็จะมีกล้องเล็กๆ ดูของใหญ่ส่วนกล้องใหญ่ก็ดูของเล็ก บางอย่างมันใหญ่อยู่แล้วนะ ดวงจันทร์ ทางช้างเผือก ดูกล้องขยายไปก็ไม่รู้เรื่องดาวหางต้องใช้กล้องเล็ก แต่ดาวเสาร์มันเล็กก็ต้องใช้กล้องใหญ่ดู จริงๆ มันเห็นประมาณเท่านี้ แต่ถ้าเป็นกล้องสนามจะเห็นประมาณเท่านี้ อ้าวดูดาวพฤหัส วันนั้นผมเข้าเฝ้าในหลวงถวายอันนี้ไป เพราะวันนั้นมีฝนไม่มีดาวเนี่ยครับ กาลิเรโอเขาก็เห็นเท่านี้เอง แต่เขาดูตลอดก็เลยทำให้เขารู้ว่าโลกไม่ใช้ศูนย์กลางของจักรวาล เพราะฉะนั้น ๔ ดวงเล็กๆ มันน่าจะหมุนรอบโลก มันจะต้องมีเบื้องหลังไม่ใช้ดูแค่สวยๆ เหมือนการดูนกถ้าเราดูเห็นสวยแล้วก็ติ๊กๆ ไว้ เราไม่ได้ศึกษต่อว่ามันอยู่อย่างไร กินอะไร มันก็จะไม่มีความหมาย เดี๋ยวจบเรื่องดาวแค่นี้ก่อน ผมไม่ได้หากินแต่กับคนรวยอย่างเดียวนะกับคนจนผมก็หากิน แต่ผมต้องหาไปให้เขากิน สำหรับโรงเรียนท้องถิ่นเมื่อก่อนผมกับคุณสุวิทย์เอากล้องออกไปสอนตามโรงเรียน แต่ว่าบางครั้งกล้องก็พังกลับมา มันก็ไม่ไหวครั้นจะให้เขามาหามันก็ไม่ไหวเหมือนกัน มันเหมือนเป็นการพาคนเป็นร้อยมาเที่ยวที่บ้าน แต่ก็ยังไม่รู้จะยังไงก็ทำให้ได้เท่าที่ทำได้ ทำให้กับท้องถิ่นแล้วก็ข้างนอกบ้าง อันนี้เป็นตัวอย่าง โรงเรียนบ้านยังสูง อยู่ปากชอยที่ผมช่วยเขาอยู่ เด็กๆ จะเก็บข้อมูล โครงการชื่อว่า GROVE เดี๋ยวจะให้ดูรายละเอียดที่หลัง ก็ลงทุนเอาเศษไม้มาประกอบกันเองแล้วก็ซื้อเทอร์โมมิเตอร์ อันละ ๓๕๐ ใส่ไป เราเริ่มต้นอย่างนี้ จนเครื่องมือพัฒนาเป็นหมื่น ๆ นะครับ หวังว่าอีกหน่อยคงเป็นแสนเป็นล้านเนี่ยครับเด็กก็จะเก็บอุณหภูมิทุกเที่ยงจะจัดเวรกันมาว่าอุณหภูมิต่ำสุดเท่าไร สูงสุดเท่าไร เมฆปกคลุมกี่เปอร์เซ็น เอาเทอร์โมมิเตอร์ปักลงในดินดูว่าดินมันร้อนไหม แล้วกรอกเข้าคอมพิวเตอร์ คอมพิวเตอร์ก็จะไปรวมกันใน DATA BASE ทั้งโลกมันก็จะดึงออกมา แล้วก็pointกราฟออกมา ไม่ต้องใช้ EXCEL ผมเคยพูดเรื่องดาวเทียมแต่พูดกับครู แต่ครูเข้า WEBSITE ช่อง ๓ ช่อง ๗ อ่านละครกันใหญ่ มีผมบ้าเรื่องดาวเทียมอยู่คนเดียว ผมก็เลยต้องพิสูจน์ว่าผมไม่บ้า ก็สอนเด็กๆ ป.๕ ก็ดูเป็นแล้วครับ ที่ โรงเรียน สาธิตจุฬาฯ อันนี้ก็มาทำกับเด็กยังสูง ก็ทำเป็นเรื่องเป็นราว เราควรจะรู้ก่อนว่าโลกเราเป็นอย่างไร อย่างผมดูดาวก็จะมีบางคนบอกว่าดูไปทำไม มันไม่เห็นเกี่ยวกันอยู่นอกโลกแต่นอกโลกก็บ้านของเรา จักรวาลก็โลกของเรา

อย่างเด็กๆ ก็ควรจะรู้ว่าท้องถิ่นเป็นอย่างไร อยู่ที่ลุ่มหรือเปล่า ฝนตกเท่าไร เด็กๆ ก็จะเอาภาพถ่ายดาวเทียมไปเทียบกับภูมิประเทศจริงๆ ก็ตรวจวัดกันก่อนเข้าป่า ตรวจวัดว่ามุมต้นไม้สูงแค่ไหน พอเข้าพื้นที่ก็ตรวจว่าบนหัวเรามีใบไม่ปกคลุมกี่เปอร์เซ็น คือทุกแห่งที่ตรวจจะต้องแจ้งไปในคอม แล้วมันจะขึ้นสีขึ้นอะไรออกมา มันต้องรู้ว่าที่นั่นที่ไหนแล้วมันจะบอกได้ว่าที่นั่นเป็นอย่างไร ทำไปได้สักปีกว่าทางนาซ่ามาเยี่ยมของของตรวจดิน เขามาศึกษาในฐานะที่โลกเป็นดาวเคราะห์ดวงหนึ่ง เขาหาหาสิ่งมีชีวิตต่างดาว แต่ชีวิตในโลกยังไม่สนใจแล้วจะไปหาต่างดาวได้อย่างไร นาซ่าก็เลยขุดดินไป แล้วพอปีที่ ๒ โครงการขยายก็มีเด็กต่างโรงเรียน โรงเรียนดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ โครงการนี้เขาเรียนโครงการดอกฟ้ากับหมาวัด เจ้าของโครงการคือ สสวท. ดูดินแล้วยังให้ดูนก นี้ครับที่เรียกดอกฟ้ากับหมาวัดสังเกตนะครับดอกฟ้าหน้าจะขาว ฐานะมันคนละเรื่องโรงเรียนนั่นนะครับมีครู ๖๐๐๐ คน ครู ๓๐๐ กว่าคน โรงเรียนบ้านยังสูง นักเรียน ๓๐๐ กว่าคน ครู ๒๒ คน แต่เขาก็เข้ากันได้ อันนี้ผมอยากจะเชิญชวนนะครับ โครงการ GROVE มันเป็นของรับบาลนะครับ เรื่องของเรื่องคือ นักวิทยาศาตร์อยากจะดูว่าโลกเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหน โลกร้อนขึ้นจริงหรือเปล่า ก็ให้นักเรียนมาช่วยทำ ก็โรงเรียนไหนเป็นสมาชิกจะส่งรูปถ่ายดาวเทียมไปให้ ขนาด ๑๕x๑๕ ตารางกิโลเมตร ของโรงเรียนนั้น ๆ เราก็จะดูว่าอุณหภูมิเท่าไร ฝนตกเท่าไร น้ำขุ่นหรือใส แล้วก็กรอกเข้าคอมพิวเตอร์ แต่ผมว่าโลกนี้ไม่เป็นภัยเราได้มากกว่าเสีย ทำไมรัฐเสีย อังกฤษเขาถึงทำ จะมีก็แต่ประเทศโลกที่ ๓ ที่ไม่ทำ ผมว่ามันไม่ คือ ข้อมูลเราให้เขาข้อมูลเขาให้เรา ถ้าเรามีปัญญาดึงของเขามาได้ ถ้ากลัวว่าเขาจะรู้อะไรไม่ต้องกลัวครับ เพราะข้อมูลพวกนี้มันตื้นเราต้องรู้ทันเขา แล้วเราหนีไม่ได้ด้วย โลกของ INTERNET กระแสโลกมันเปลี่ยน ตอนนี้โรงเรียนที่เรา GROVE ด้วยก็มีประมาณ ๙๐ โรงเรียน แต่ข้อมูลมีแค่ ๑๐ กว่าโรงเรียน โรงเรียนที่เยอะ๑ ๒ ก็ โรงเรียนบ้านยังสูง โรงเรียนดาราเชียงใหม่ โรงเรียนที่ใช้ข้อมูลได้ก็มี โรงเรียนบ้านยังสูง โรงเรียนดาราเชียงใหม่ โรงเรียนมีนประสาท โรงเรียนก้องแก้วจงกลนี นอกนั้นข้อมูลไม่ต่อเนื่องใช้ทำอะไรไม่ได้ อันนี้ไปมากกว่า grove เรียกว่าgap คือเป็น

งานทางวิทยาศาสตร์จริงๆ ของนาซ่าเขาจะสร้างโมเดลความสัมพันธ์ของระบบบรรยากาศ พืช ดิน เขาจะดูว่าบรรยากาศสัมพันธ์กับดินอย่างไร การซึมของน้ำ โดยผ่านพืชเพราะพืชมันอยู่บนดิน มันมีอิทธิพลสูง น้ำจะลงไปได้แค่ไหน เพื่อทำนายการเปลี่ยนแปลงของโลก โลกร้อนขึ้นจริงหรือเปล่าตอนนี้ฝรั่งเขารู้เรา แต่เราไม่รู้เรา โลกเรามันต่างจากดาวดวงอื่นตรงมีสิ่งมีชีวิตอยู่สิ่งมีชีวิตเป็นกลไกที่ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงสมดุลของโลกคืออะไร ทำไมอุณหภูมิของมนุษย์จะต้อง ๓๗ องศาตลอด โลกก็เหมือนกันทำไมอุณหภูมิเฉลี่ยจะต้อง ๑๔ องศาที่ระดับน้ำทะเล อะไรคือกลไก หลักการง่ายๆ ก็คือ โลกเป็นดาวเคราะห์มันไม่มีพลังในตัวเอง มีพลังจากการหมุนพลังคนน้อยถ้าเทียบกับดวงอาทิตย์ โลกมันซับซ้อน อย่างตอนนี้กระแสเข้ามาบอกว่าต้องเรียนดาราศาสตร์กับโลกศาสตร์ แต่ไม่รู้ว่าเรียนอะไรเราก็เลยร่างหลักสูตรกัน ที่นี่ก็มีผู้เชี่ยวชาญมาก็มรดาราศาสตร์ ธรณีก็มาเยอะน้ำไม่มีเลย มันก็เลยเป็นหลักสูตรเอียงๆ ก็ทุกอย่างมันกลมกลืนกันได้ โดยมีชีวิตเป็นสำคัญ นี้ผมยกตัวอย่าง grove ทำอะไร พลังงานโลกรับจากดวงอาทิตย์ เมฆทำหน้าที่เป็นเกาะกำบังด้วยนะครับ แสงอาทิตย์เข้ามาโดยเมฆสะท้อน ส่วนหนึ่งสะท้อนออกไปไม่ได้ มันกระเด้งกลับมา เราเรียก green house effect นี้เป็นข้อมูลจาก grove สีแดงคืออุณหภูมิ อุณหภูมิตกแสดงว่าฝนตก ดูตรงนี้วันไหนเมฆโหว่วันนั้นอากาศจะร้อน มาดู green house effect แสงมันเข้ามา อาทิตย์เจอเมฆ คือโลกเรามันต่างจากชาวบ้านเขา โลกเรามีพวกมีเทน มีไอน้ำ มันเลยอมความร้อน ส่วนหนึ่งสะท้อนแสงเข้ามาส่วนหนึ่งโลกดูดซึมไว้ เสร็จแล้วมันไม่สะท้อนกลับไปในอวกาศเพราะเรามีไอน้ำมีคาร์บอนไดออกไซด์เราเลยดูดกลืน ดูหลักฐานนี้คือเรื่องของ green house effect การที่เขาจะหาสิ่งมีชีวิตต่างดาวเนี้ย เขาจะมองหา green house effect แต่คนไทยเราไปสร้างหลักสูตรจนเห็นว่า green house effect เป็นผู้ทำลายสิ่งมีชีวิต

แต่จริงๆ แล้วไม่ใช่มันทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้ ผมยกตัวอย่าง ดวงจันทร์กับโลก อยู่ห่างจากดวงอาทิตย์เท่ากัน คือ ๑๕๐ ล้านกิโลเมตร แต่ว่าโลกอุณหภูมิเฉลี่ย ๒๐ องศา แต่ดวงจันทร์กลางวันร้อนมา กลางคืนติดลบนะครับ แต่โลกเรามีบรรยากาศ กลางวันก็สะท้อนออกไม่ให้มันร้อนเกินไป พอกลางคืนก็รักษาความร้อนไว้อุณหภูมิก็เลยไม่แตกต่างกันมาก green house effect เป็นสิ่งที่สภาวะทีเอื้ออำนวยต่อสิ่งมีชีวิตแต่เราทำให้คาร์บอนไดออกไซด์มากไปมันก็ทำให้ร้อนขึ้น มีหลายอย่างที่เราสอนกันกลับตาลปัตรที่ประเทศไทยมันเลยไม่เข้าใจ อ้าวดูนี้ของเด็ก grove สีฟ้าคือที่เขาไปเก็บเขาไปเก็บตอนเที่ยง สีเขียวตอนเย็น ตัวร้อนสุดเป็นกลางคืนเป็นตอนบ่าย แต่ถ้าถามว่าตอนบ่ายทำไมร้อนกว่า มันเป็นอิทธิพลของ green house effect นะครับ มันอมความร้อนไว้ อันนี้ถ้าเราเก็บอย่างเดียงฝรั่งก็ได้ประโยชน์ แต่ถ้าเรารู้ว่าที่เราเก็บคืออะไรมันจะมีคุณค่า อย่างเด็กตอนแรกผมก็มีปัญหา ๖ เดือนแรกเด็กจะเบื่อจนเอากราฟมาให้เขาวิเคราะห์เขาถึงรู้ว่ามันมีค่า ผมก็บอกว่าที่เราเรียนหนังสือเป็นสิ่งที่สรุปมาจากธรรมชาติ แต่ไม่ใช่ว่าจะแน่นอน ฤดูกาล แกนโลกมันเอียงนะครับ ๒๓ องศาครึ่ง ถ้ามันตั้งฉากมันก็จะไม่เกิดฤดูกาลอะไร อย่างฤดูร้อนที่ขั้วโลกเหนือหันเข้าหาดวงอาทิตย์ ถ้าฤดูนาวขั้วโลกใต้หันเข้าหา อ้าวมาดูนี่ก่อน Grove เนี้ยเอาข้อมูลของชาวบ้านเขามาดูก็ได้ จริง แล้วประเทศหนึ่งนี้จะมีข้อมูลที่สมบูรณ์ไม่กี่โรงเรียน อย่างอเมริกามีไม่เยอะ ของผมจะมีปัญญาอย่างเดียวคือวันเสาร์-อาทิตย์เด็กจะต้องไปตัดอ้อย มาดูของไทย สีแดงคือกาญจนบุรี สีเขียวคือเชียงใหม่ เชียงใหม่อากาศจะเย็นกว่าสีมันอ่อนนี้กลางคืนเชียงใหม่ก็หนาว ยิ่งลงไปที่กรุงเทพยิ่งร้อน

จริงๆ ไม่ได้อยู่ที่ระดับสูงจากน้ำทะเลอย่างเดียวมันอยู่ที่ละติจูดด้วย มันอยู่สภาพภูมิศาสตร์ด้วย ดินเปลี่ยนแปลงน้อย ยิ่งลึกลงไป ๕๐ เมตรยิ่งไม่เปลี่ยนแปลงเลย สีฟ้าเนี้ยครับ ความชื้นมันไม่ใช่ยิ่งลึกยิ่งชื้นหรือยิ่งตื้นยิ่งชื้นอะไรอย่างนี้ เพราะดินแต่ละชั้นมันไม่เหมือนกัน กราฟมันก็เลยไขว้กันไปไขว้กันมา ผมพึ่งคิดได้เมื่อวานนี้ หลังจากที่คุยกับคุณทรงพล เครือข่ายข้อมูลเพื่อการสอนวิทยาศาสตร์ ผมจะเอาคอนเซปนี้ไปขอ สสวท. ว่าผมจะขอเป็น partner ทำ grove เอง เพราะผมรู้ว่าผมจะทำอย่างไรมันถึงจะรุ่งเรือง ข้อมูลพวกนี้เราจะทำสื่อของเราเองด้วย อันนี้เรามีแล้ว ยังสูง ดารา หอดูดาว ๓ อัน ที่เล็งไว้มีเซ็นจอห์น รุ่งอรุณสนใจไหมครับเจ้าภาพของเรียนรุ่งอรุณน่าทำ ดินก็มี และก็มีเบตง ที่ผมเล็งไว้ก็เพราะว่าผมมีเพื่อนที่ผมจะเทคแคร์เขาได้นะครับ ที่เบตงด้วยครับ แต่ไม่มีใครอยากจะช่วย นายกเทศมนตรีบอกว่าผมจะสร้างนักวิทยาศาสตร์ของผมเอง ถ้าใครมีเพื่อนอยู่อีสานให้แนะนำด้วยนะครับ grove จะสำเร็จได้ต้องมีครูไฟแรง ทั้งผู้ปฏิบัติและผู้บริหารจะต้องสนับสนุน ของสุดท้ายมนุษย์ต่างดาว แค้มป์ผมไม่เหมือนใครมันครับ แต่เรื่องเงินไม่มีครับ แต่มันก็ไม่ถึงกับฝืด เราไม่ได้ลอกลวงเด็กเรื่องมนุษย์ต่างดาว เราให้ไปค้นคว้าว่าดาวของตัวเองเป็นอย่างไร แล้วมาโชว์กัน โรงเรียนใคร

โรงเรียนมัน แล้วมาประกวดกัน ก่อนประกวดก็ให้ present ก่อน ปีที่แล้วทำกับครูขี้เกียจหาสปอนเซอร์ ก็จะมีวันที่ ๒๓ ตุลาคม วันปิยะเนี้ยจะทำกับครอบครัวจะเชิญพ่อ-แม่มารวมกัน ก็จะมีให้ความรู้ทั่วไปเรื่อง internet พิษภัย มีเชิญตำรวจมาคุยว่าอันตรายจาก net มันเป็นอย่างไร และก็จะมีเพื่อนผมมาสอนว่าการใช้จานวิทยุรับสัญญาณต่างดาวว่าเป็นอย่างไร แล้วก็วันพฤหัสกับวันศุกร์ก็จะมีพี่เลี้ยงมาสอนเด็กทำ web page หรือถ้าเราจะลดค่าใช้จ่ายก็ให้เด็กไปเขียนเรียงความ หาข้อมูลกันเอง แล้ววันเสาร์-อาทิตย์มาดูดาวแล้วมาประกวดกัน ผมมีที่พักสำหรับ ๒๐ ครอบครัว โดยที่พ่อ-แม่จะมากี่คนไม่รู้แหละ แต่หารเท่ากันแล้วค่าใช้จ่ายตก ๒๖๐๐ บาท ๕ วัน เนี้ย ค้างคืน ๑ คืนนะ แต่ได้จาก NETTEX แน่ ๆ ๒๐๐๐๐ ตอนนี้ผมทำได้แค่นี้ถ้าใครอยากมาร่วมก็ดีครับ นี่นามบัตรผมครับ ถ้าสนใจก็โทรมาหาผมก่อนแล้วกัน •

การทำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง

วิทยากร คุณวรวิทย์ - คุณชูจันทร์ เสถียรราษฎร์

คุณชูจันทร์ :

คุณครูเคยทำนาอย่างไรคะ ไถปักดำใช่ไหมค่ะ ไม่รู้จะเอามะพร้าวมาขายหรือเปล่า คือสองคนนี้จะแบ่งกันพูด คุณแม่จะพูดถึงเรื่องความเป็นมาว่าทำไมถึงอยากจะทำ เทคนิคการทำต้องขอให้วรวิทย์ช่วยอธิบาย เพราะตอนเริ่มต้นจริง ๆ วรวิทย์เป็นคนเริ่มค้นหาข้อมูล แต่จริงๆ แล้วตัวเองเป็นลูกชาวนาแต่ว่าไม่เคยทำ คือคุณแม่เคยทำนาแต่ตอนหลังคุณพ่อมารับราชการและต้องย้ายไปตามจังหวัดต่างๆ ก็เลยไม่ได้ทำ แล้วที่บ้านก็มีที่นา คุณแม่ได้มา ๕ ไร่ พอคุณแม่ไม่ได้ทำก็ไม่มีใครทำแต่พอวรวิทย์มาชวนทำก็เลยไปดูกันว่ามันอยู่ตรงไหน แล้วก็ไปหาวิธีว่าจะเริ่มลงมือทำกันอย่างไร นึกถึงโรงเรียนรุ่งอรุณเวลาครูเตรียมการสอนก็เคยอ่านในหนังสือนะคะว่า เวลาเตรียมการสอนครูจะต้องถามว่าจะสอนเรื่องนี้ไปทำไมไม่สอนได้หรือเปล่า เราก็คิดว่าเรื่องนาจำเป็นต้องทำสำหรับเราในตอนนั้น ไม่ทำได้ไหม ก็ได้แต่ถ้าทำก็จะดีต่อสุขภาพเรามาก เมื่อ ๕-๖ ปีที่แล้ว ตอนที่เริ่มทำ ทำไมถึงอยากทำ ปกติคุณวรวิทย์เป็นโรคแผลในกระเพาะอาหารแล้วก็ต้องหาหมอบ่อย หมอก็จะให้ยา ถ้าเราลืมกินหรือไม่สม่ำเสมอก็จะมีปัญหา บางครั้งก็จะมีอาเจียน อาจเกิดจากแผลอักเสบ เราก็เลยหาวิธีว่าทำอย่างไรที่จะไม่เป็นอย่างนี้ ก็นานมาแล้วที่คุณวรวิทย์สนใจเรื่องอาหารว่าทานอย่างไรที่จะทำให้สุขภาพดี แล้วก็มีอยู่ช่วงหนึ่งไปต่างประเทศชื่อเมืองบอสตันไปอยู่สักพักหนึ่ง มีเพื่อนญี่ปุ่นคนหนึ่งแนะนำว่า มีร้านอาหารดีอยู่ร้านหนึ่ง มีอาหารที่มีคุณภาพดี รสชาติดี เป็นอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และที่สำคัญมีพวกorganic ด้วย แต่เรายังไม่รู้ว่า organic เป็นอย่างไร ยังไม่สนใจ ก็ไปดู มีผักสด ข้าวกล้อง เราก็ซื้อมาปรุงเอง ทานได้สักพักหนึ่งรู้สึกร่างกายดีไม่มีปัญหาอะไรเลย แต่ในระหว่างนั้นเราก็ไปร้านเนื้อเพราะเขามีเอกสารให้ดู ปรากฏว่าร้านเนื้อส่วนใหญ่จะเป็นพวก organic คือเป็นพวกไม่มีสารเคมี เขามีกรรมวิธีทำที่ละเอียดมากมาย มีองค์กรควบคุมทุกอย่างที่ปักป้าย organic แสดงว่าจะต้องผ่านการตรวจสอบมาอย่างพิถีพิถัน พอเราอ่านแล้วเราก็คิดที่บ้านเราจะหาซื้อได้ที่ไหน ที่นี้เราก็หาว่าตรงไหนที่เขามีอาหารประเภทนี้ขาย เพราะเราคิดว่าเราทานแล้วดีกับเรา ที่นี้พอมาหา

ก็มาอ่านงานเขียนงานวิจัยแล้วก็ไปหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ งานเขียนที่เป็นแรงกระตุ้นให้อยากทำ คือ หนังสือเกี่ยวกับเรื่อง microbiotic คนที่เป็นเจ้าสำนักคือ ประเทศญี่ปุ่น คือประเทศญี่ปุ่นเนี้ยเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามีอาหารที่มีคุณค่าทางอาหารเนี้ยมีหลายอย่าง แล้วก็เรื่องของอาหาร microbiotic เนี้ยถูกบรรจุเข้าในสถาบันสวิตโซเนีย ในแง่ที่ว่า เป็นนวัตกรรมการรับประทานทานของคนรุ่นใหม่ และก็กลุ่ม microbiotic ก็ใช้ลักษณะนี้เหมือนกันคือรับประทานอาหารที่ไม่ใส่ organic และก็เน้นข้าวกับผัก อ่านอยู่ ๒ ปีได้กว่าจะเริ่มทำ เพราะภาพที่เรามองคือเราต้องไปดำนาเนี้ยเราจะเหนื่อยเกินไปหรือเปล่า อ่านอีกเล่มหนึ่งคือของหมอแมกดูกัน เป็นหมอคนแรกนี้ไม่ได้เป็นหมอเป็นนักกฎหมาย แมกดูกันนี้เขาใช้วิธีการการรับประทานข้าวกล้อง และผักในการรักษาผู้ป่วยโรคต่าง ๆ เขาก็มีวิจัยทางวิทยาศาสตร์ด้วยคุณหมอคนนี้นะคะ ดูแล้วน่าเชื่อถือ แล้วก็มาเจออีกคนชื่อดอกเตอร์วอเตอร์แคสเนอร์ คนนี้เป็นหมอชาวเยอรมัน เขาได้รับการเชิญมารักษาโรคที่อเมริกา คนไข้ที่รักษาก็จะเป็นพวกที่มีโรคร้ายแรงต่าง ๆ แต่ที่เขาค้นพบว่าข้าวสำคัญอย่างไร เขามีคนไข้อยู่คนหนึ่งเป็นโรคไตและความดันสูง เขาก็บอกว่ารับรักษาคนไข้คนนี้ แล้วให้คนไข้กินข้าวกล้องดูสัก ๒ อาทิตย์ แต่การสื่อสารไม่ค่อยดี ปรากฏว่าคนไข้คนนี้รับประทานข้าวกล้องไป ๒ เดือน แล้วก็พอกลับมาหาปรากฏว่าโรคต่าง ๆ หายไปหมด อันนี้ค้นพบโดยบังเอิญ เขาเลยทดลองใช้ข้าวใช้ผักรักษาคนอื่น ๆ ปรากฏว่าก็ดี ตอนนี้ก็ยังใช้รักษาอย่างนี้อยู่ และเป็นที่ปฏิบัติกันมาในเมืองที่เขาไปรักษา ในเมืองไทยก็จะมีคุณอุดร ฐาปโนสด ใช้วิธีนี้เหมือนกันใช้อาหารข้าว อาหารผัก หรือดอกเตอร์สาธิตเกี่ยวกับเรื่อชีวจิต แล้วก็มีคนสนิทนะคะ พลโทสนิท แย้มบุญชู ท่านไม่ค่อยสบายเป็นมะเร็ง สุขภาพเสื่อมโทรมมาก แล้วท่านก็รับประทานข้าวกล้องอย่างเดี๋ยวเป็นเวลา ๒ เดือน ข้าวกล้องอย่างเดียวเลยนะคะ คือทานกับซอส น้ำปลาอะไรอย่างนี้ ตอนนี้ทราบว่าสุขภาพเนี้ยดี กระฉับกระเฉงเดินทางไปดูลูกทำผักได้ คือบ้านทานเนี้ยปลูกผักโดยที่ไม่ใส่ยาฆ่าแมลงเลย ท่านก็ออกไปดูได้ ตอนที่เริ่มรับประทานเนี้ยเราไม่รู้เรามารู้ตอนที่ท่านแข็งแรงแล้ว ท่านก็เล่าให้ฟังว่าท่านทำอย่างไร พวกนี้ก็เป็นข้อมูลที่ทำให้เราเห็นว่าสำคัญของข้าวมาก เราน่าจะลงมือทำนะ เราก็ตัดสินใจว่าจะทำเอง ทีนี้จริงๆ แล้วสิ่งที่คิดว่าสำคัญคือทั้งข้าวทั้งผัก แต่ลงที่ข้าวก่อนเพราะว่าเราคิดว่าเราต้องรับประทานทุก ๓ มื้อ เราเลยเจอะที่ข้าวก่อน เราก็หาความรู้จากศูนย์วิจัยข้าว ปทุมธานี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แล้วก็สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติอีลี่ ที่ประเทศฟิลิปปินส์ อันนี้เขาใช้สารเคมี แต่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมาก คุณวรวิทย์ก็ถามข้อมูลเขา ถามบ่อยๆ เข้าเขาเลยให้ทุน คุณไปเรียนที่โน้นเลยแล้วกัน ก็ไปเรียนที่อีลี่ เดี๋ยวคุณวรวิทย์คงจะเล่าให้ฟังนะคะ แล้วก็มีแหล่งที่ปลูกข้าวที่ไม่ใช้สารเคมีเลยนะคะ ก็มีที่ปฐมโคก ที่คุณคำเดื่อง ที่ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคมที่สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือเมล็ดข้าวให้เราด้วย ที่โรงพยาบาลโรคเรื้อน ที่อเมริกาก็จะมีบริษัทใหญ่อยู่ที่หนึ่งที่กุนเบริก เป็นครอบครัวที่มีพี่น้อง ๔ คน พอดีเราไปที่โน้นแล้วได้รู้จักกับคนที่จะเข้าไปติดต่อกันพอดีก็ขอเข้าไปดูด้วย ที่โน้นเขาหว่านด้วยเครื่องบินอะไรอย่างเนี้ยนะคะ ใช่เทคโนโลยีทันสมัยมาก แต่คนสุดท้ายที่อ่านแล้วคิดว่าวิธีของคนเนี้ยเหมาะกับเรา คือคุณมาโซโนบุนุโกกะ เป็นชาวญี่ปุ่นวิธีของเขาง่ายไม่ซับซ้อน ประหยัดเงิน เวลา การดูแลก็ง่าย ไม่มีโรคเลย แล้วก็ข้าวที่ได้มีคุณภาพดี ได้จำนวนมาก ถ้าเทียบกับเพื่อนบ้านที่จังหวัดกาญจนบุรีที่ไปปลูกเนี้ยนะคะ ข้าวเราจะได้มากกว่าเขา แล้วก็วิธีของเขาให้วัสดุที่บำรุงดิน คือมันจะรักษาสมดุลของธรรมชาติได้ดีดีต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งสองคนนี้ทำงาน เวลาที่ไปทำนาคือวันเสาร์-อาทิตย์เป็นส่วนใหญ่ ช่วงแรก ๆ ตอนเย็นเลิกงานก็ไปเลย ปีที่ทำปีแรกก็ลุ้นมากเลย เพราะวิธีที่เราทำเนี้ยคนอื่นเขาไม่ทำ เพราะว่าทำอะไรที่ไม่เหมือนคนอื่นส่วนใหญ่ก็จะมีปัญหา แต่ว่าด้วยการเตรียมการมาเป็นระยะเวลา ๒ ปี ก็คิดว่าวิธีนี้ได้แน่ ก็ลงมือปรากฏว่าข้าวหอมมะลิส่วนมาจะมีตั้งแต่ ๑๐-๒๐ ถังต่อไร่ แต่ปีแรกที่ทำเนี้ยได้ ๖๐ กว่าทั้ง เพราะเขาบอกว่าที่นาที่ไม่ได้ทำอะไรมานานเนี้ย ฮิวมัสมันจะเยอะมันจะดี แล้วก็ข้าวหอมมากเลย ทำแล้วเอาไปแจก แต่ถ้าคนอื่นทำเนี้ยเรื่องผลผลิตเป็นเรื่องความเป็นความตายของเขา เพราะปกติเขาทำใส่ยาฆ่าหญ้า ใส่ปุ๋ยเคมี ซึ่งตามความเห็นของเขาว่าเขาจะได้รับผลผลิตแน่ แต่วิธีของเราเนี้ยเขายังไม่มั่นใจ และอีกอย่างคือ เขาไม่ได้หาข้อมูลในวงกว้าง และอีกข้อมูลหนึ่งที่ได้ยินมาคือ เวลาเก็บเกี่ยวเสร็จจะมีข้าวเปลือกตกในนาเยอะเลย มีไก่ไปจิกกิน มีคนบอกว่าไก่ที่จิกกินเข้าโรงพยาบาลไปเลย เนื่องจากว่าสารเคมียังตกค้างอยู่มาก ในแง่เราก็ถ้าทำอย่างนี้ได้ข้าวที่อร่อยผลผลิตที่ปลอดภัยแต่มันช่วยอะไรเราบ้าง เช่นดีกับสุขภาพอย่างไร อย่างตัวเองนี้รู้สึกว่า เริ่มมีสายตายาว มันก็ยาวมาเรื่อย ๆ หลังจากทานข้าวมันก็เริ่มหยุด มันไม่เพิ่ม ขั้นตอนการทำขอให้คุณวรวิทย์ให้ข้อมูล

ครูโม :

อยากเรียนถามเพื่อเราจะได้คุยกันและเพื่อการเรียนรู้ด้วยนะคะว่า คือเข้าใจว่าคุณชูจันทร์ คงไม่ได้มองว่าผลมันจะเป็นอย่างไรกับเราใช่ไหมคะ แต่ว่าเรารู้สึกว่าถ้ามองเริ่มต้นเนี้ยเราเกิดปัญหาขึ้นในการที่เป็นโรคแล้วก็คิดว่าอาหารก็เป็นส่วนหนึ่งที่ไปช่วยแก้ปัญหานี้ได้ จนไปพบปัญหาจริง ๆ แล้วว่าอาหารที่ไม่มี สารเคมีเนี้ยมันมีน้อยมากเลย เลยคิดว่าทำเองซะจะดีกว่าจนในที่สุดก็เริ่มจากข้าว แต่ช่วงที่ไปค้นหาความรู้อยากทราบบรรยากาศช่วงนั้นนิดหนึ่งนะคะ ช่วยขยายได้ไหมคะ

คุณวรวิทย์ :

ทำไมถึงทำ จริง ๆ แรงจูงใจมันมีหลายอย่างนะครับ คงทราบว่าปี ๑๙๙๗ เศรษฐกิจมันพัง กระแสพึ่งตนเองมันสูงมาก กระแสเกษตรกรรมมันก็สูง และก็อีกอย่างคือ ตอนเราไป ศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม เราไปได้ข้าวเขามา เป็นช่วงที่ข้าวกำลังออกใหม่ ข้าวเขาอร่อยมาก ทั้งหอม ทั้งนุ่ม ถ้าเป็นข้าวกล้องจะแข็งมาก แต่ข้าวของศูนย์เทคโนโลยีจะนุ่ม ทั้งที่รำยังอยู่ครบ หอมมากเวลาหุง และเราพบว่าข้าวเนี้ยเป็นอาหารที่ดีวิเศษ คนกินข้าวกล้องอย่างเดียวก็จะมีโปรตีนไขมันครอบถ้วนไม่จำเป็นต้องกินอย่างอื่นเลยก็อยู่ได้ แม้แต่ฝรั่งในวิถีชีวิตเนี้ยไม่ต้องทานข้าวเขาก็ยังค้นพบเลยว่าเรื่องนี้เป็นอย่างไร ในขณะที่เราต้องทานข้าวทุกวันก็ทานข้าวขาว ทานข้าวเคมี และในช่วงนั้นเนี้ย ๕-๖ ปีก่อน ถ้าเราต้องการข้าวที่เขาปลูกด้วยวิธีธรรมชาติเนี้ยจะยิ่งหาได้ยาก เราก็เลยทำ สรุปก็คือเราเห็นความสำคัญของข้าวนะครับแล้วก็เราอยากได้ของที่ดีจริง ๆ ตอนนั้นเราอ่านของคุณคำเดื่องด้วย ซึ่งคุณคำเดื่องเนี้ยทำตามวิธีของฟุฟุกะเหมือนกัน คุณคำเดื่องบอกว่าตีหญ้าลงไปเลยเราก็เอาเลยครับไม่ต้องไถ เราเอาลูกกลิ้ง ๆ เลยครับแล้วก็หว่านและเอาฟางคลุม ปรากฏว่าหญ้าขึ้นครับ เราก็ไม่ไหว แต่ว่าเงื่อนไขอาจจะไม่เหมือนกัน ปีแรกเรายอมไถก่อน จากนั้นพอทำมาหลาย ๆ ปีเรามาสรุปได้ว่า เราไม่ไถก็ได้เราตัดหญ้าออก แต่ต้องคุมวัชพืชได้ คือแรงจูงใจอีกอย่างคือ ทำโดยไม่ต้องใช้แรงมาก และง่าย ครับนาหว่านครับ มันขึ้นอยู่กับว่าสถานที่ของเราคุมน้ำได้หรือเปล่า ถ้าเราเป็นพันธ์ข้าวนาปรังปลูกเมื่อไรก็ได้ แต่เราเลือกปลูกข้าวพื้นเมือง เพราะเราปลูกแล้วเราก็อยากจะปลูกของดีที่สุด และเป็นข้าวนาปีซึ่ง ผลผลิตอาจจะต่ำกว่าข้าวนาปรัง และมีระยะเวลาที่ปลูกได้ ถ้าช่วงกลางวันสั้นกว่า ๑๒ ชม. เขาถึงจะออกดอก ถ้าไปปลูกช่วงหน้าร้อนเขาจะไม่ออกดอกไม่ให้ผลเรา แต่ถ้าข้าวนาปรังจะอยู่ที่ระยะเวลาอย่างเดียว อย่างถ้าเป็นข้าวมะลิ ๑๐๕ เป็นข้าวนาปี จะต้องการช่วงแสงเหมือนกัน ช่วงแรกที่ทำเราทำตามปกติ คือฝนมาเราก็เตรียม แต่หลัง ๆ มาเรารู้สึกว่าทำสิงหาหรือกันยาก็ยังทัน แต่ขอให้มันโต ข้าวมันจะมีช่วงการเติมโตช่วงต้นและใบ และการสร้างเมล็ดใช้เวลา ๓๕ วัน และการสุกใช้เวลา ๓๐ วัน ส่วยช่วงต้นจะขึ้นอยู่กับพันธ์ ข้าวของเราจะใช้เวลา ๑๒๐ วัน หักช่วง ๒ กับ ๓ ออกไปก็จะเหลือ ๕๕ วัน แต่มีบางคนอย่างที่ศูนย์วิจัยข้าวทดลองปลูกเดือนธันวาคมเขาก็เก็บเกี่ยวได้เหมือนกันแต่ผลผลิตอาจจะมามากเท่าไรนัก ถ้าเป็นข้างนาปีจะได้หนเดียว ถ้าเป็นข้าวนาปรังด้วยก็จะได้ แต่การปลูกต่อเนื่องดินจะเสื่อมมาก ตอนนี้ที่เมื่อไทยใช้พืชที่ปลูกคลุมดินนี้จะมี คุณคำเดื่องเขาใช้ถั่วเขียว ที่ใต้เขาก็ใช้ถั่วเขียวที่ไหน ๆ ก็ใช้ ทำให้เราไม่มีผู้รักษาพื้นที่ไม่ให้หญ้ามันขึ้นปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญของเกษตรธรรมชาติในเมืองไทย ผมทำงานที่กรุงเทพครับ ที่นาอยู่ที่เมืองกาญน์ เราไม่สามารถดูแลมันดีได้อย่างมากเราก็โรยถั่วไว้ขั้น เราปลูกข้าวแค่ปีละครั้งเดี่ยวแต่ก็พอจะปลูกใหม่ก็ต้องตัดหญ้า ปกติปลูกถั่วเขียวแล้วก็โรยงาไปบ้างข้าง ๆ ให้มีพืชหลาย ๆ อย่าง หนูก็ไม่เห็นมีอาจจะเพราะแถวนั้นที่นาเยอะ ปัญหาคือ อย่างข้าวพันธ์หอมมะลิเนี้ยผลผลิตอย่างเก่ง ๖๐ แต่ข้างพันธ์นาปรัง ได้ ๑๑๐-๑๒๐ ส่วนราคาเวลาไปขายโรงสีก็ต่างกันไม่มาก เวลาเราสีเราก็ให้เข้าแยกข้าวธรรมชาติของเราได้ครับ ขั้นตอนนะครับผมจะเล่าเริ่มต้นนิดหนึ่ง คือพอเราอ่านของฟุฟุกะก็ได้ความรู้และวิธีการ พออ่านของคุณคำเดื่องแล้วเรายิ่งเกิดแรงบันดาลใจ ถ้าวิธีที่แนะนำครั้งแรกจริง ๆ เลยเนี้ยจะไถก็ได้จะปรับพื้นที่ให้เรียบ ไถตื้น ๆ ไม่ต้องลึก คือทำอย่างไรก็ได้ให้มันเรียบ ของไทยจะใช้แบบเปียกเพราะใช้พลังงานน้อยใส่น้ำลงไปช่วย ถ้าไม่มีเครื่องมือหนัก ๆ ก็แบ่งเป็นบิ้งเล็ก ๆและทุก ๆ ประมาณ ๓-๔ เมตรให้ทำร่องน้ำควรจะต่อเนื่องกับร่องที่อยู่รอบบริเวณเพื่อสามารถเราจะได้คุมน้ำได้ให้น้ำไหลเข้าออกได้หรือถ้าฝนตกก็ให้มันไหลออกไปได้ คือร่องเนี้ยเราเอาไว้เดินเวลาไปนาด้วย ๘-๖ นิ้วกว้าง ตอนผมทำ ผมอยากให้มันชัวร์ผมขุดคูใหญ่ ๆ รอบที่นาผมเลย เพื่อผมจะสามารถคุมน้ำได้ ๑๐๐ % พอผมปรับที่เสร็จผมหว่านเลยเข้าเรียกว่าหว่านคี่ไถ แต่เรามีท่อ DRAN เราหว่านได้เลย หว่านนี่ปกติถ้าทำครั้งแรกให้หว่านเยอะไว้ก่อนประมาณ

๒๐-๓๐ กิโลต่อไร่ก็ได้ ถ้าเราปรับโดยวิธีทำเถือกนี้จะเอาน้ำเข้าให้พอดีอยู่แล้ว คืออย่าให้มันท่วมมาก แล้วเราก็หว่านได้เลย นาดำนี้จะเพาะแปลงกล้าก่อน แล้วก็ถอดไปดำ แต่การถอนไปดำเนี้ยมันจะหยุดการเติบโตอยู่พักหนึ่ง ถั่วหว่านพร้อมกันเลย แต่อย่าผสม ถั่วนี้เราใช้ ๔ กิโลต่อไร่ เพราะฉะนั้นจังหวะในการหว่านก็ต้องเรียนรู้ไปเอง แต่ที่มาหว่านที่โรงเรียนนี้เยอะมากพระอาจารย์สายาห์คู่ว่ามดมาก เลยหว่านไว้ค่อนข้างแน่น มันจะโตกว่าด้วย คันนาจะต้องกักน้ำไว้ได้ด้วย พอเราหว่านข้าวหว่านถั่วปุ๊บเราก็คลุมฟาง สัก ๓-๔ นิ้ว ผมเคยเอาฟางเป็นก้อนมาแต่มันจะติดเม็ดข้าวพันธ์ที่เราไม่ต้องการมาด้วยมันก็จะปน พอเราคลุมฟางเสร็จ ฟางจะช่วยในการงอกได้ดีมาก ช่วยให้ดินชุ่มขึ้น ดินไม่แห้ง และก็ตัวมันเองก็จะย่อยเป็นสารอาหารก็จะได้ฟอสฟอรัสมากขึ้น แล้วเราก็จะได้ไนโตรเจนจากถั่วด้วย ถ้าเรามีขี้ไก่ขี้เป็ดเราก็เอามาหว่านบนฟางก็ได้เพื่อช่วยในการย่อยสลายได้ดีและเป็นปุ๋ยด้วย แค่นี้ก็เสร็จ แต่ต้องคอยดูอย่าให้นำท่วม อย่าให้แห้งเกิดไป มีหลานมาช่วยด้วยอีก ๓ คน วันหยุดผมก็ไปดู แต่เราต้องดูเรื่องน้ำอย่างเดียว ถ้าเราทำหน้าฝนแถบจะไม่ต้องทำอะไร และข้าวพันธ์พื้นเมืองจะแข็งแรง เราไม่ให้น้ำขังด้วยตอนเจริญเติบโต ถ้าอยากให้แข็งแรงมาก ๆ ในช่วง ๖๐ วันแรกก็ให้มันแห้งนิด ๆ เปียกหน่อย ๆ แต่พอแทงรวงออกมาต้องระวังน้ำมากเลยถ้าน้ำน้อยมันอาจไม่ให้เมล็ด พอ ๕ วันจะเห็นข้าวพ้นฟางแล้ว จากนั้นปล่อยเขาไป ๔๐ วัน แล้วให้ปล่อยน้ำเข้าไปจากนั้นถั่วก็จะเริ่มตาย ให้มีสัก ๑๐-๒๐ เซ็น ก็พอสำหรับน้ำ ที่เราหว่านข้าวยอะ และหว่านถั่วก็เพื่อไม่ให้หญ้าขึ้น อาจจะมีบ้างนิดหน่อย เราแทบไม่ทำอะไรเลยนอกจากดูเรื่องน้ำอย่างเดียว ผมลืมไปช่วงที่เราทำครั้งแรกเราหว่านข้าวพร้อมกับสะเดาบด เพื่อป้องกันหนอนกอ หนอนกอนี้มันทำให้เกิดข้าวหัวหงอก คือ แทงรวงออกมาแต่ไม่มีเมล็ด จะขาวหมดเลย เราทำครั้งแรกแต่ครั้งต่อไปเราก็ไม่ต้องใส่ก็ไม่มีปัญหาอะไร เมล็ดสะเดาบด ระยะเวลาช่วงการเติบโตพอสัก ๒-๓ วันมันจะเริ่มงอกราก ๕ วันพ้นฟางขึ้นมา ๒๐ กว่าวันเริ่มแตกกอมีหลายหนอขึ้นมา ประมาณ ๕๐ กว่าวันมันจะเริ่มเป็นรวง ถ้ามีขี้ไก่ก็หว่านไปอีกก็ได้ถ้าไม่หว่านก็ไม่เป็นไร ตอนแรกเราจะเกี่ยวด้วยมือ เราก็ไปช่วยที่หนองจอกก่อนเพราะหนองจอกเขาเกี่ยวก่อนไปช่วยเขาเกี่ยวอยู่วันหนึ่งแล้วเราไม่ไหวเพราะว่าพื้นที่เราจะน้อย แต่ถ้าเราเกี่ยวเองไม่ไหวก็เอารถเข้ามาเกี่ยว ตอนแรกอยากทำเยอะ ๆ แต่พอทำไปแล้วไม่ไหวอยากจะเปลี่ยนเป็นทำแค่ ๑๐๐ ตารางวาพอ คือทำแค่พอกินครอบครัว

ครูโม :

เรามีเวลาอีก ๑๐ นาที ใครมีอะไรจะถามไหมคะ ขอสัก ๒ คำถาม เดี๋ยวเราจะได้สรุปแล้วก็จะได้นำเสนอในที่ปประชุมถึงการเรียนรู้ของเราในวันนี้

คุณวรวิทย์ :

ครั้งแรกใช้เครื่องไถนาเล็ก ครั้งต่อไปไม่ไถเลยเราทำแบบคนเมือง เราไม่ใช้ชาวนาจริงๆ เราทำแบบง่ายที่สุด ถ้าคิดค่าใช้จ่ายแบบชาวนาคงไม่มาก แต่เราขับรถไปขับรถมา แต่จริงๆ แล้วก็ไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายอะไร เพราะพันธ์ข้าวเราก็เอามาจากศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม ถ้าตอนนี้ใครจะทำใครต้องการพันธ์ข้าวผมแจกฟรีเลยครับ ผมมีอยู่เยอะ ถ้าเราทำแบบอีสาน ถ้าคนพื้นที่เขาทำแบบนี้ได้เราก็ทำได้ คือของเขาเนี้ยถ้าน้ำน้อยเขาจะกักน้ำไว้ เรื่องพันธ์ข้าวนี้ผมพูดจริง ใครจะเอาให้รวบรวมมาผมจะได้เอามาให้ทีเดียว ที่ผมทำเก็บไว้ไม่ดีมากเพราะจริงๆ พอเราได้มาเราต้องทำความสะอาดเอาสิ่งเจือปนออก โดยเฉพาะเกี่ยวด้วยเครื่องเนี้ยมีเยอะ เราเกี่ยวด้วยมือจะสะอาดกว่า ถ้าเราจะเก็บพันธ์จริงๆ มีวิธีง่ายๆ ก็คือพอเริ่มออกดอกเราเห็นว่าอันไหนไม่เหมือนคนอื่นนี้ให้เก็บทิ้งไปโดยเฉพาะในบริเวณที่เราต้องการจะเก็บพันธ์ เราทำปีแรกอาทิตย์ละหน หลังๆ เดือนละหน อาจจะเป็นเพราะฟางที่เราคลุมไว้ งานที่ต้องทำหลังจากหว่านคือเอาน้ำเข้า ๔๐ วัน เพื่อให้ถั่วตาย พอถั่วตายเสร็จอีกทีคือตอนข้าวออกรวงไปดูน้ำว่า ดินชื้นดี ไหม ถ้าดินชื้นดีเราก็ไม่ต้องให้น้ำ ทำแบบนี้มันง่าย เราหว่านไว้แล้วเราก็ไปรอเกี่ยว แต่ต้องมีความชุ่มชื้นของดิน สำหรับการสีเราก็ให้โรงสีทำ

ครูโม : ขออนุญาตสรุปนะคะ แต่พี่สายาห์มีอะไรไหมคะ

คุณสายาห์ :

มีนิดหนึ่งนะคะ จากที่ได้ไปค้นคว้าหนังสือนะคะ ที่คุณพ่อให้ไปหาถั่วพันธ์ที่พุ่มไม่โตนักนะคะ พอไปหา

ก็มีถั่วพร้ากับปอเทืองที่พอจะใช้เป็นพืชคลุมดินไม่ให้วัชพืชขึ้น เมล็ดพันธ์นี้ทางโรงเรียนเคยได้พันธ์มาจาก วพช. มาเมื่อ ๔ ปีที่แล้ว แต่ไม่รู้ว่าตอนนี้ยังหาพันธ์ได้อยู่หรือเปล่า แต่พุ่มของมันก็ยังไม่รู้ว่าขนาดไหน ก็ถ้าได้พันธ์แล้วจะส่งไปให้ลองคะ

คุณวรวิทย์ :

คือถั่วที่เราปลูกเนี้ยเราปลูกร่วมกับข้าว และอีกประการหนึ่งที่เราต้องการพืชตระกูลถั่วเพราะเราต้องการไนโตรเจน งานี้เราปลูกรอบ ๆ แปลง ตอนเราไปโรยไว้คนหัวเราะกันใหญ่เลย

ครูโม :

จากที่เราฟังวิทยาการเล่ามาโมมีความรู้สึกว่าการปลูกข้าวเป็นเรื่องยากสำหรับพวกเราอยู่เหมือนกัน แต่ท่านทำแล้วเป็นวิธีที่ง่าย ๆ ทำสบาย ๆ เวลาก็ไม่เสียเวลามาก ไม่ต้องดูแลมา ใช้พื้นที่ไม่มาก เห็นพวกเราก็สนใจในจุดเดียวกัน และก็ไม่อยากให้การคุยกันในวันนี้มันเสียประโยชน์ไปโดยเปล่าประโยชน์ถ้าพวกเราสนใจอยากจะก้าวต่อไปก็ไม่ทราบว่าจะมีแนวทางอย่างไหนบ้างตอนนี้เราก็มีแปลงนาอยู่แล้วด้วยนะคะ

พี่สายาห์ :

เดี๋ยวอาจารย์ทานข้าวเสร็จเดี๋ยวจะเชิญไปชมนะคะ ก็ประมาณสัก ๕ งานคะ มันเป็นพื้นที่ที่ไม่สมบูรณ์เพราะเดิมเป็นพื้นที่เตรียมทำการก่อสร้าง เสร็จแล้วเราก็โดนคุณลุงทำสวนประท้วงว่าจะปลูกต้นไม้ที่ไหนอาจารย์ก็เลยเฉลี่ยพื้นที่ออกไป พื้นที่บางส่วนก็เป็นที่กลบหลุมขยะก็มีเพราะฉะนั้นเรื่องขังน้ำอาจจะมั่นใจไม่ได้ ๑๐๐% แต่ช่วงนี้เป็นช่วงหน้าฝนต้นกล้าของถั่วกับข้าวเนี้ยก็ขึ้นกันค่อนข้างหนาแน่น ก็มีคุณพ่อ-คุณแม่มาช่วยดูแลด้วย อันนี้คุณพ่อให้มา ๓ ถุง ยังพอมีเหลืออยู่ ส่วนถั่วนี้ซื้อจากแมคโครก็ลองเพาะดูว่างอกหรือเปล่า ต้องปรับทั้งหมดก่อน ก็เราเรียกว่าประยุกต์ รอบแรกเรายอมไถปรับพื้นที่เพื่อให้เกิดความเหมาะสม

ครูอร : มีที่ดินให้เขาเช่านะคะ ที่นี้ผลผลิตเนี้ยเราไม่ได้หวังแต่เราต้องการให้ดูแลในส่วนที่ว่า ปรากฏว่าเราให้ทำนาหว่าน หญ้าขึ้นที่นามากว่าต้นข้าวเสียอีก ก็เลยสนใจว่าทั้งทีคุณพ่อยู่ในเมืองเนี้ยทำนาทำไม่ได้ผล และเขาเป็นชาวนาทำไมทำแล้วไม่ได้ผล แต่ตัวอรเองก็ไม่ได้ไปดูกลับบ้านทีถึงออกไปดู เรื่องวิธีการเนี้ยไม่ค่อยรู้แต่ว่าเดี๋ยวจะเอาวิธีการนี้ไปเสนอให้เขาลองทำดู

ครูโม :

ความจริงทุกคนก็สนใจนะคะ ยิ่งบางคนเป็นครูก็สามารถนำเรื่องนี้ไปท่ายทอดได้ โมเอาอย่างนี้ดีไหมคะเดี๋ยวเราจบตรงนี้กันแล้วเราพากันไปดูนาที่รุ่งอรุณพร้อมๆ กัน •

สัมนารวมช่วงสุดท้าย ผลของการประชุมกลุ่มย่อย

๑. ครูปุ๋ : (จากกลุ่มโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา)

ได้รับคำตอบมาตลอดทางจากตัวรูปธรรม ตัวภูมิปัญญาที่เราเข้าไปรู้จัก พยายามเรียนรู้สืบสาน แล้วเราได้ตัวภูมิปัญญา ข้อมูลเหมือนที่ได้ถูกบันทึกไว้ โดยการสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น แล้วคนรุ่นใหม่ก็พยายามฟื้นฟู สืบสานกันต่อแล้วก็ได้ไปรู้จักมีส่วนร่วมที่จะเรียนรู้ในเรื่องของคุณงามความดีนั้นมีมาตลอดแล้วเท่าที่ฟังจากวิทยากรคนทางล้านนาอยู่ในวิถีชีวิต จิตสำนึก อุดมการณ์ ตลอดเวลาที่ฟังเราได้ทุกอย่าง คิดถึงหน่วยตัวเองที่จะสอนเทอมหน้า แล้วถ้าเราลงไปจะได้ทันที ไปอยู่กับพ่อครูแม่ครูไปอยู่กับที่ท่านสอนอย่างสบายๆ มีวิถีมีสำนึกที่จะสอนเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา แล้วเป็นการสอนที่ไม่ต้องใช้สื่อ ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกัน แล้วทางล้านนานี่จะเป็นเรื่องของมุขปาถะ ซึ่งอาจารย์เอกวิทย์ก็แนะนำว่าเรื่องมุขปาถะนี่ต้องเก็บเอาไว้ด้วย จะเป็นตัวถ่ายทอดสืบต่อไปได้อย่างดี ขณะเดียวกันเรื่องของการประชาสัมพันธ์ เรื่องของการใช้สื่อทำให้โลกภายนอกรู้จักก็ต้องทำไปด้วย โดยส่วนตัวจึงรู้สึกดีมากที่จะได้สอนหน่วยภาคเหนือในเทอมหน้า

ในส่วนเรื่องเครือข่ายทางการศึกษาก็ดีใจที่มีคนที่คิดเหมือนเรา เราพยายามที่จะรู้จักเขาเขาพยายามที่จะฟื้นฟูตัวเอง ตัวเราแข็งแรงเขาก็แข็งแรงแล้วเรามาเป็นเครือข่ายร่วมกันนี่จะเป็นเรื่องที่ดีมากต่ออนาคตการศึกษาของเยาวชนไทย

๒. ครูน้อย : (จากกลุ่มโรงเรียนใต้ร่มไม้)

ได้เข้าไปครูกลุ่มโรงเรียนใต้ร่มไม้ อาจารย์สาธรพูดได้เย็นมาก มีความรู้สึกที่ได้จากการเข้ากลุ่มนี้ ๓ อย่าง อย่างแรกคืออยากไปเป็นนักเรียนของอาจารย์มาก ๒.ดีใจกับคนที่ทำงานการศึกษาที่ได้มีมุมมองมีกระบวนการที่สำคัญ ๓.รู้สึกอิจฉาแล้วก็โมโหตัวเองที่เกิดก่อน ที่สำคัญที่ได้ก็คือในเรื่องของกระบวนการ ที่อาจารย์สาธรบอกก็คือพาเด็กไปเรียนมากว่าที่จะไปสอนเด็ก พาเด็กไปเรียนที่ลำน้ำ ที่เทือกเขาบรรทัด โดยเริ่มเรียนรู้จากเรื่องกินอยู่เป็นเรื่องแรก ให้เด็กแลกเปลี่ยนความคิดของกันและกัน แล้วสิ่งวิเศษสุดคือการเรียนรู้จากการหมั่นสังเกตุเราต้องมีความละเอียดอ่อนให้มาก การให้เด็กรู้จักสื่อความหมายตามธรรมชาติต่างๆ ดูปรากฏการณ์ดูช่วงเวลา กลางวัน เย็น เมื่อไรฝนตก ปรากฏการณ์ของท้องฟ้าเป็นอย่างไร การสื่อความหมาย แล้วทุกกระบวนการสำหรับเด็กก็คือ การใช้ศิลปะเข้ามาช่วยในการสื่อความหมาย ความคิดสร้างสรรค์ ความกล้าแสดงออก เป็นการละครมโนราห์ต่างๆ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อให้มีพลัง ก็อยากจะฝากว่า ที่เราเป็นครูเราจะพาเด็กให้เกิดการเรียนรู้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับว่าให้เขาได้เรียนมากกว่าที่เราจะสอน

๓. นลินี วิสุทธิภรณ์ : (จากกลุ่มหอดูดาวเกิดแก้ว)

กรณีของหอดูดาว มีองค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นมากซึ่งเราได้มาเปิดโลกทัศน์กันใหม่ จึงอยากสรุปเนื้อหาว่าอาจารย์ฐากูรได้เล่าให้ฟังว่าหอดูดาวเกิดแก้วกว้างใหญ่มากเป็นอุทยานวิทยาศาสตร์ที่ไม่ใช่ลักษณะของมิวเซียมแต่ออกไปทางการทำกิจกรรม มีทั้งในส่วนของหอดูดาว ทีพักที่เป็นบ้านแค้ปซูน สระขนาดใหญ่ที่เป็นที่อพยพของนกเปิดน้ำ แล้วยังเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของนกมากกว่า ๖๐ ชนิด กิจกรรมที่เปิดให้เข้าชมก็มีทั้งการดูดาวดูนก แต่คนที่สนใจในเรื่องนี้จริงๆ ยังมีไม่มาก เพราะฉะนั้นกิจกรรมนี้จึงยังไม่ใช่กิจกรรมหลัก แต่อาจารย์จะทำการจัดอบรมในส่วนของครูและนักเรียน มีการประสานงานร่วมกับทาง สสวท.ชื่อว่าโครงการโกลบด์ เป็นโครงการที่ให้โรงเรียนเก็บข้อมูลให้เด็ก เรื่องอุณหภูมิ อากาศ ดิน น้ำ ความชื้น พืชพรรณ ปริมาณน้ำฝนแล้วก็บันทึกไว้ตลอดเวลาเพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่เกิดขึ้น ซึ่งใช้เวลานานมากและเด็กก็ต้องทำกัน ซึ่งขณะนี้มีโรงเรียนเป็นสมาชิกกว่า ๙๐ โรงเรียน แต่ว่าที่ใช้ข้อมูลได้จริงตอนนี้มีอยู่ ๔ โรงเรียน ซึ่ง ๒ โรงเรียนเป็นโรงเรียนในความดูแลของอาจารย์ฐากูรเอง คือโรงเรียนดาราวิทยาลัยและโรงเรียนยางสูง ที่เหลือ ๒ โรงเรียนเป็นโรงเรียนมีนปราสาทและโรงเรียนแก้วจงกล แต่จะเห็นได้ว่าโครงการยังไม่ได้นำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ได้จริงๆ เพราะมีเพียง ๔ โรงเรียนที่ทำได้ อาจารย์เลยมีความคิดว่าอยากเอามาทำเอง เพื่อที่โครงการจะได้เจริญงอกงามขึ้นจะได้มีโรงเรียนที่ใช้ข้อมูลเหล่านี้ได้มากขึ้น อาจารย์จึงอยากเชิญชวนผู้ที่จะร่วมเป็นภาคี ขอชื่อโรงเรียน เพราะว่าเด็กที่จะมาทำตรงนี้ต้องหาข้อมูลอย่างมาก จริงจัง ตลอดเวลาหลายปี จึงต้องการครูที่ไฟแรง และผู้

บริหารสนับสนุน ซึ่งโรงเรียนรุ่งอรุณนั้นมีความน่าจะเป็นมาก นอกจากนั้นก็มีโรงเรียนเซ็นต์จอห์น แต่อาจารย์บอกว่ายังขาดโรงเรียนทางภาคอีสาน

เรื่องของโครงการนี้เด็กสามารถเอาไปใช้ได้ ไม่ใช่เพื่อเอาไปให้ต่างชาติเป็นข้อมูลของโลกเท่านั้น แรกๆ เด็กอาจจะไม่รู้ว่าเอาไปใช้อะไร แต่พอนานไปเขาก็จะเห็นความสัมพันธ์ของดิน น้ำ ป่า โลกที่เกี่ยวข้องกับชีวิต โดยที่ชีวิตของเขาเองเป็นตัวตั้ง เพราะฉะนั้นเขาจะเห็นคุณค่าของมันขึ้นมา โครงการนี้จะทำให้เด็กได้เรียนรู้ชุมชนที่เป็นอยู่ของเขา รู้จักตัวตนของเขา และเห็นคุณค่าของงานที่เขาทำ

นอกจากนี้ยังมีเรื่องของค่ายมนุษย์ต่างดาว ค่ายนี้เป็นค่ายที่เด็กๆ จะได้รู้จักค้นคว้าดวงดาวที่สามารถจองเองได้ แล้วจะมีเรื่องมนุษย์ต่างดาวสอนเรื่อง Astrobiology คือสิ่งมีชีวิตจากต่างดาว ให้ออกแบบมนุษย์ต่างดาว แล้วเอามาประกวดกันเสริมสร้างจินตนาการ แล้วค้นคว้าหาความรู้ ครอบครัวไหนสนใจก็สามารถติดต่อกับอาจารย์ได้โดยตรงค่ะ

๔. อาจารย์สมพงษ์ : (จากกลุ่มครูบาสุทธินันท์)

หากศีล สมาธิ ปัญญา หรือมรรค ๘ นี่เป็นภาคปฏิบัติของพุทธศาสนา วันนี้ครูบาสุทธินันท์ได้นำเสนอสิ่งที่เป็นสาระเรื่องการศึกษาให้เราอย่างดีเยี่ยมเลย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมคือ ท่านได้คิดว่าทำอย่างไรให้ผู้ยากไร้ได้มีอยู่มีกิน ผมเคยพูดในฐานะความเป็นครูกับลูกศิษย์เสมอว่า ชาวนาเกษตรกรเป็นผู้ผลิตคนแรกและเป็นผู้บริโภคคนสุดท้าย เพราะฉะนั้นคำถามที่ถามว่า ทำไมเขาถึงจน จึงเป็นคำถามที่ไม่น่าจะถาม มันชัดแจ้งอยู่แล้ว สิ่งจะช่วยเขาได้ไม่มีกระบวนการทางลัด นอกจากการศึกษาเท่านั้น วันนี้ครูบาได้นำเสนอสิ่งที่เป็นรูปธรรมว่า วันนี้เราไม่ต้องพึ่งพาใครเราพึ่งพาตนเองได้ด้วยกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ เป็นปกติธรรมดาวิสัยแต่จิตใจดีงาม ผมอยากเรียนที่ประชุมว่าอยากจะเชิญชวนให้ไปต่อคิวที่จะไปเยี่ยมเยียนท่าน และขอชื่นชมยินดีในพลังปัญญาพลังความคิด ที่ท่านได้ทุ่มเทให้สังคม และเชื่อมั่นว่าสิ่งเหล่านี้จะเกิดในชุมชนสังคมไทยต่อไป

ครูอิ่ม : (จากกลุ่มครูบาสุทธินันท์)

แนะนำว่าควรได้ดูผลงานของครูบาไว้ประดับหัวใจ เพราะว่าชาวอีสานเริ่มจากความจริงที่กุลาเดินมาแล้วหลงทางเพราะว่าทุ่งหญ้ากว้างใหญ่ เหนื่อยหมดแรงหลับไป พอตื่นขึ้นมาก็ร้องไห้ว่าหลงทาง ครูบาบอกว่า ณ ขณะนี้ที่เราวิ่งตามวิทยาการที่ไม่ใช่ของพื้นบ้านเราก็คล้ายกับว่าถูกทำให้ตาบอด อยู่ไปอยู่มาทำทำนาทำไร่แล้วไม่มีกินปลูกเองแต่ไม่มีกิน เพราะของที่ปลูกยังขายไม่ได้ วิทยาลัยของครูบาชื่อ วปอ. วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก ทุกคนน่าจะได้ดูแล้วลองหาว่าความจริงคืออะไร

อย่างชาวอีสานเคยใช้ผืนดินเพาะปลูกได้ เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ได้ เราต้องมาแชร์ความรู้กัน เพราะการเลี้ยงหมูครั้งโน้น ไม่เหมือนการเลี้ยงหมูครั้งนี้ เนื่องจากโจทย์เปลี่ยน สังคมเปลี่ยน พันธุ์หมูอาจจะเปลี่ยนบ้าง เพราะว่าสภาพแวดล้อมเปลี่ยน ชวนให้ต้องมาศึกษากันอีก ชาวบ้านต้องมาทบทวนวิธีการทำมาหากินของตัวเองที่จะทำแล้วมีกินจริงๆ เลยเรียนถามว่า แล้วโจทย์ของคนกรุงเทพคืออะไร ว่าความจริงของชีวิตเราคืออะไร จึงอยากจะฝากเรื่องให้ไปช่วยคิด ถ้าถ้าจะสร้างความรู้ให้คนกรุงเทพพันทุกข์จริงเราจะสอนเด็กๆ เรื่องอะไรดี อาจจะเป็นเรื่องเวลาและความกระเสือกกระสนต่อจากนั้นก็มีคำถามว่าการได้ทำสิ่งดีๆ อย่างครูบาแบบนี้จะทำทันไหม จะมะคนที่มารับข้อมูล แล้วขยายฐานต่ออย่างไร คำตอบคือเลือกขึ้นมาเพียงรุ่นเดียว จับต้องได้จริง ขยายเครือข่ายได้จริง แล้วรุ่นหนึ่งก็จะไปเลือกรุ่นสอง สองไปเลือกสาม คือแต่ละคนพอมีองค์ความรู้ของตัวเองแล้วก็จะไปขยายเครือข่ายความรู้ได้ เพราะฉะนั้นสูตรก็คือ ปลุกขึ้นมาให้รับรู้ว่าเราพึ่งตนเองได้ แล้วก็จะไปปลุกกันต่อได้ การที่จะไปสอนใครเยอะ หรือสอนคนเดียวหลายๆ รุ่นมันเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเรามีอาการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ถ้าเจอก็ไปปลุกคนรุ่นต่อไป ต่อไปเรื่อยๆ

๕. ครูโม : (จากกลุ่มปลูกข้าวด้วยตัวเอง)

วิทยาการของเราทั้งสองท่านผิวขาวละเอียดอ่อนมาก เลยสงสัยว่าท่านทำนาอย่างไร ถึงได้บอกว่ามีกินมีใช้ตลอดปี แถมมีเหลือ ทำนาแล้วเก็บผลผลิตไว้เป็นข้าวเปลือกเวลาจะรับประทานในครัวเรือนค่อยเอามาสีทีละครั้ง เราก็จะได้เห็นเลยว่าความรู้ของคนแต่ละคนที่จะสร้างขึ้นมาได้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นมาเอง เป็นความรู้มือสองก็ได้

แต่การที่จะเอาความรู้มือสองลงมาให้แตะดินนี้ก็ต้องเกิดจากความรู้ที่ตัวเองทำแล้วก็เห็นว่ามีประโยชน์ เริ่มจากที่ตัวท่านเองมีสุขภาพไม่ดี แล้วการที่รับประทานอาหารจากผลผลิตที่ไม่ได้ใช้ยาหรือสารปราบศัตรูพืช ทำให้เรามีสุขภาพที่ดีขึ้น ก็เลยหันกลับมาปลูกข้าวด้วยตัวเอง แต่การปลูกข้าวนั้นก็ต้องหาความรู้จากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะต่างประเทศ ชาวนาไทย หรือองค์กรของรัฐ แล้วก็พยายามเชื่อมโยงความรู้นั้นเอามาเป็นตัวของตัวเอง ลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง พอได้ทำเองก็จะเห็นกระบวนการ ได้ทดลอง ลองผิดลองถูกวิจัยไปตลอดเวลา ก็ปรากฏว่าท่านก็พอใจในผลผลิตข้าวที่ได้ ข้าวนั้นเป็นพันธ์พื้นเมือง เพราะคนส่วนใหญ่ปลูกข้าวในเชิงพาณิชย์ แล้วท่านก็เป็นหนึ่งเดียวท่ามกลางชาวนาที่ทำนาเชิงเศรษฐกิจ ถามว่าไม่มีใครเห็นดีตามท่านด้วยหรือที่ใครคิดว่าการทำนาเป็นเรื่องยากแต่กลับทำให้เป็นเรื่องง่าย ทำไมคนถึงไม่ทำกัน เนื่องจากเราอยู่ในระบบบริโภคนิยม ต้องใช้เงิน ชาวนาหลายคนอยู่กับความเคยชินแล้วต้องใช้เงินในการจับจ่ายใช้สอย แล้วความไม่มั่นใจกับสิ่งที่ทำมาจากสมัยปู่ย่าตายายที่เริ่มจากการใช้ความไถนามาวันนี้ใช้รถไถก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ พอไม่มั่นใจก็เลยไม่ลงมือทำนาตามวิธีง่าย แรกๆทำนาก็หวานไปไม่ต้องไปดู ทิ้งไว้แล้วไปดูเป็นระยะๆ พอหลังก็เป็นเดือนค่อยไปดู แล้วข้าวก็ออกรวงออกผล ผลที่เกิดขึ้นกับท่านก็เลยสุขภาพดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โรคที่เคยเป็นก็ไม่เป็น ลูกก็แข็งแรงถ้าเทียบกับเด็กวัยเดียวกัน เราก็เห็นว่าความรู้จริงที่จะเกิดขึ้นได้ต้องทุ่มเท ปฏิบัติเพื่อเจอกับอุปสรรค หรือเรียกว่าปล้ำผีลุกปลุกผีนั่งอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้มันดีขึ้นเรื่อยๆ แล้วปัจจัยที่ทำก็คือเหมาะกับตัวเองตอบสนองความต้องการ ก็กลายเป็นความรู้ที่น่าเผยแพร่หรือให้คนอื่นได้เรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสถานที่จริงของท่านอยู่ที่ท่ามะกา จ.กาญจนบุรี เราก็จะรอดูความเป็นไปได้ต่อไป

๖. ครูบัวลอย : (จากกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน)

เมื่อก่อนบ้านของผมเป็นสวนทุเรียน ผมเกิดมาผมเห็นทุเรียนต้นใหญ่ๆ ลูกทุเรียนกระดุมลูกกลม ทุเรียนก้านยาว เห็นเครื่องไม้เครื่องมือ เห็นล่องสวน เห็นสายบัว ชอบกินแกงสายบัว เล่นน้ำในท้องล่อง งมหอยขม ได้ทำกิจกรรมต่าง ไปวัดกับย่าทำบุญตอนเช้า ที่วัดก็มีญาติพี่น้องเต็มไปหมดเลย ต้องเจอทุกคน ต้องสวัสดีทุกคน จับกลุ่มพูดคุยกัน ผู้ชายคุยกันเรื่องหนึ่ง กลุ่มแม่บ้านอยู่ในครัว กลุ่มเด็กๆ ก็จะเล่นแถวท่าน้ำ พอได้ฟังการคุยในกลุ่มของลุงสุรินทร์ มันคล้ายกันที่เกิดวิกฤต ตอนนั้นรู้สึกดีใจ ถนนจะมาแล้ว ไฟกำลังจะมา น้ำประปามา ถนนเริ่มมีแก่นอิฐต่อทางเข้ามา ถนนลูกรัง สุดท้ายนายทุนก็เข้ามาซื้อที่ บ้านผมก็ต้องขายที่ เพราะมันอยู่ในที่ที่ไม่มีทางออก ชีวิตของผมแบบนั้นก็ต้องจบลง กลายเป็นต่างคนต่างอยู่ เลยนึกถึงที่อยุธยาก็คล้ายๆ กัน ทุ่งนาต้นข้าวสูงเต็มทุ่ง ชาวนามีความสุขกับการใช้ชีวิต ชุมชนมีความสุขกับวิถีชีวิตในคลองขนมจีน สุดท้ายก็มีโรงงานรองเท้าเข้ามา มีโรงงานรองเท้าผ้าใบแพน มีโรงงานเบียร์ช้าง คุณลุงเล่าว่าชุมชนเดิมในคลองขนมจีนมีอยู่เพียง ๒๐๐๐ กว่าคน พอทุกอย่างเข้ามามีคนถึง ๓๐๐๐๐ พอคนมากขึ้นชีวิตที่เคยเกื้อกูลกัน เคยอยู่อย่างปกติก็เปลี่ยนไป ข้าวกับข้าวเคยแลกเปลี่ยนกัน กลายเป็นแกงถุง ทรัพยากรถูกใช้จนหมดก็ แล้วรู้สึกดีใจที่มีคนมองเห็นปัญหานี้ แล้วก็ตั้งใจร่วมกันจับกลุ่มเพื่อที่จะทำศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน พลิกปัญหาขึ้นมาเพื่อที่จะสู้กับมัน ผมคิดว่าภาพจินตนาการว่าคงเริ่มจากคนไม่กี่คนที่มีความคิดว่าเป็นปัญหาสำคัญ แล้วก็เริ่มจับกลุ่ม มีความเชื่อที่คล้องกันมากๆ อย่างผมทำงานที่รุ่งอรุณตอนแรกไม่รู้ว่าต้องเชื่อแบบนี้ ว่ามนุษย์นี่เรียนได้ มาทำงานที่นี่ที่นี่บอกอย่างนี้ มันจริงหรือเปล่า รู้สึกตัวเองเติบโตก็เพราะความเชื่อแบบนี้ว่า มันทำได้ มันเรียนได้ วิทยากรของเราก็ใช้ความเชื่อนี้ แล้วก็เข้าไปทำกับชุมชน พูดความจริง ความดี ความงาม รุ่งอรุณก็พูด เอาดีอะไรบ้าง วิทยากรยกมาให้ดู ๗ อย่าง มีดีแล้วทำดีให้ได้ เข้าไปทำกับมันให้ได้ เริ่มเป็นกลุ่มเป็นก้อน ชัดเจน ซึ่งเชื่อว่ามันไปได้แน่ๆ

๗. ครูชาลี : (จากกลุ่มมณฑลแห่งพลัง)

เพราะความอยากรู้ว่ามันเป็นอย่างไรจึงเข้าไปอยู่ในกลุ่มนี้ ถ้าพวกเราได้นั่งนิ่งๆ หายใจลึกสักหน่อย เราจะสัมผัสได้ถึงพลังที่มี เมื่อพลังที่คิดดี ความมุ่งมั่น หลายๆ พลังที่มีมารวมกันมันจะเกิดเป็นมณฑลแห่งพลังที่ยิ่งใหญ่ เพราะแต่ละคนมีพลังที่เป็นมณฑลของตัวเองอยู่ วิทยาการบอกว่าทุกสรรพสิ่งมีพลังมีมันมารวมกันก็เป็นการสร้างสรรค์ที่ดี เชื่อไหมว่าที่ผมพูดเป็นสิ่งที่ทุกคนมีแต่น้อยคนจะรู้จัก และสัมผัสมัน แล้วในเมื่อทุกคนก็มีพลังแห่งความรัก ความปรารถนา ความเมตตา ความหวังดี แล้วทำไมพลังแบบนี้ถึงไม่ไปไหนเท่าไร เราไป

ติดขัดอะไรกัน สุดท้ายก็มาลงที่เราทุกคนนี้น่าจะมี พลังความดีเป็นพื้นในตัวแต่มีความมีตัวตนหรือความมานะเป็นตัวติดขัด ทำให้ไปไม่ถึงตั้งแต่ยึดติดในภาพลักษณ์ของแต่ละคน ยึดติดในความเก่งของตัวเอง ความรู้ ความไม่รู้ บางคนก็มีความกลัว กังวล พวกนี้ทำให้มณฑลแห่งพลังของเรามันแผ่ออกไปไม่ได้ พอไปใกล้ใครก็พลอยทำให้คนอื่นเขาแฟบไปด้วย เป็นการส่งผลถึงกันและกัน แต่เมื่อใดที่เรามีมณฑลแห่งพลังที่มันขยายใครที่อยู่ใกล้ตัวเรามันก็ขยายต่อกันไปได้อีกมากมาย ในแต่ละท่านที่จะไปมองหาตัวเองจริงๆ ต้องต้องการที่จะหลุดพ้น แล้วมีพลังของตัวเองขึ้นมาจริงๆ เมื่อนั้นท่านจะได้รู้เอง ซึ่งตอนนี้ผมก็กำลังพยายามอยู่ สักวันหนึ่งก็คงมีพลังเกิดขึ้นในตัวผม แต่จะมากหรือน้อยผมไม่กล้าระบุเพราะผมไม่กล้าคาดการณ์ แต่เราเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความใฝ่ดีเรียนรู้ได้ ซึ่งผมก็เชื่อเช่นนั้นครับ

ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง ผมได้รับมอบหมายอย่างกระทะทันหันให้ทำงานที่ยากที่สุด เกินสติปัญญาที่ผมทำได้ แต่อย่างไรก็ดีผมก็ดีใจที่ผมได้กลับมาเป็นนักเรียนอีกวันหนึ่งในวันนี้ เพราะจากที่ทุกกลุ่มที่รายงานให้พวกเราทราบ เราก็ได้รู้ว่าทุกคนลงขันความรู้ความคิดความเข้าใจ สติปัญญา เราก็เลยเรียนรู้กันมากมากจนทุกคนรวยหมด รวยความคิดความรู้ สติปัญญา และประสบการณ์ และนี่คือวิถีการเรียนรู้ที่พวกเรากำลังแสวงหาโดยอัตโนมัติ จากการเรียนกันและกันอย่างมั่งคั่งหลากหลาย

ตั้งแต่กลุ่มแรกคือกลุ่มสืบสานภูมิปัญญาล้านนา คุณชาลิสา ได้เล่าอะไรอย่างลึกซึ้งในเวลาจำกัด ผมเพียงแค่ช่วยตั้งคำถาม และหลายอย่างยังไม่ทันตอบเราก็ได้เรียนรู้ไปเองจากการบอกเล่า แต่ข้อสรุปที่ได้จากกรณีตัวอย่างก็คือว่าการสืบสานภูมิปัญญาล้านนานั้น ไม่เพียงแต่สืบสติปัญญา อุดมการณ์ ปณิธาน ระบบคุณค่าของโบราณเท่านั้น แต่เป็นการกระตุ้นให้ลูกหลาน คนหลายๆ รุ่น ที่ใช้คำว่าแม่ครูปู่ครูพ่อครู ถ่ายทอดกับลูกหลานตามอัธยาศัยที่เป็นธรรมชาติ มันเกิดการส่งต่อ ผมเลยคิดว่ามันเหมือนการวิ่งผลัดที่มีการส่งไม้ต่อแล้ววิ่งต่อไปเพื่อประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ บริบทใหม่ ดังนั้นจึงไม่แปลกใจที่จะเชื่อมโยงได้กับการบวชป่าลีบชะตาแม่น้ำของเมืองเหนือ หรือการฟื้นฟูเหมืองฝายที่ทำให้สติปัญญาดังเดิมประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้ ทั้งนี้เพราะมีการสืบสานภูมิปัญญาล้านนาเป็นอย่างดี นี่ก็เป็นบทเรียนที่ยกเป็นตัวอย่างเท่านั้น

ทั้งหมดที่เราคุยกันนอกจากจะเป็นการลงขันแล้ว ประเด็นสำคัญคือ เราไม่เอาวิชาเป็นตัวตั้งอย่างที่หมอประเวศน์เตือนทีแรก แต่เราเอาชีวิตจริง คนจริง ฉากจริง เสียงจริง ธรรมชาติจริงเป็นฐานแห่งการเรียนรู้ ซึ่งมนุษยชาติสั่งสมอารยธรรมมาก็ด้วยวิธีที่เรากำลังใช้อยู่นี้เป็นสำคัญ การเรียนรู้แบบสมัยใหม่ด้วยโรงเรียนมหาวิทยาลัยนั้นเป็นการนำเข้าจากโลกตะวันตก ขณะที่เขาส่งออกแล้วเรานำเข้ามาเป็นยุคอุตสาหกรรม โดยที่ตอนนี้เราอยู่ในยุคหลังอุตสาหกรรมเป็นยุคข้อมูลข่าวสารแล้ว เห็นภัยอันตรายใหญ่หลวงจากการที่เราเดินตามฝรั่งใช้ระบบโรงเรียนที่เป็นของยุคอุตสาหกรรม มาตอนนี้เราตื่นแล้ว เราตกใจ แล้วเรารวมกันตั้งหลักคิดใหม่ เรากำลังหาแนวทางของเรา ผมจึงคิดว่าสิ่งที่เรากำลังทำอยู่ในขณะนี้นั้น พอจะถือได้ว่าเป็นการปฏิรูปการศึกษาตัวจริง ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนเอง เมื่อกล่าวอย่างนี้ถามว่า แล้วเราแอนตี้ระบบการศึกษาที่กำลังปฏิรูปอยู่แล้วการที่การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น รู้วิทยาศาสตร์ รู้สังคม พอได้เรียนรู้จากภูมิปัญญาล้านนาก็คือว่า ไม่ลุกขึ้นคัดค้านหรือต่อต้าน เขาก็จะต้องเปลี่ยนตัวเองอยู่แล้ว แต่เราฟื้นฟู เราสานตัวเรากลับไปสู่ธรรมชาติ กลับไปสู่จักรวาล ไปสู่วิถีชีวิตที่เราคุ้นเคย เป็นฐานคิดในการพิจารณาไตร่ตรอง แล้วนำความรู้ต่างๆ ฟื้นฟูกลับมาอย่างที่ทั้งเจ็ดกลุ่มได้รายงานไปแล้ว

เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ถือว่าเราเอาชีวิตจริงเป็นตัวตั้ง เป็นเอกฉันท์ทั้งเจ็ดกลุ่ม กลุ่มมณฑลแห่งพลังก็คงจะทราบชัดดีว่าเราเอาความจริงของชีวิตมาเป็นตัวตั้งมากเพียงใดเมื่อเป็นอย่างนี้ก็นำไปสู่การเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวามากเป็นความรู้ที่มีคุณค่ามีประโยชน์ต่อชีวิตต่อบุคคลแต่ละกลุ่มเป็นอย่างมาก ตรงนี้เองท่านจะทราบหรือไม่ว่ามันมาพร้องรับกับกระแสใหม่ของโลก กระแสนั้นเป็นกระแสที่ได้รับความทุกข์อย่างแสนสาหัสจากทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม ที่เรากำลังวิจารณ์กันอยู่ แล้วความทุกข์เช่นนี้ทำให้คนเกิดปัญญา อย่างเดียวกับที่เราเกิดปัญญาทั่วโลกกำลังไปสู่กระแสเดียวกันเรียกว่ากระแสแห่งการสร้าสรรค์วัฒนธรรม Cultural Creative โดยไม่รู้ตัวและก็ไม่คิดว่าจะเป็นอย่างนั้น เมื่อเร็วนี้เรามีการจับกลุ่มคุยกัน ใช้คำที่ไพเราะมากว่า บุพนิมิตรของกระบวนทัศน์ใหม่หมดทั้งห้องนี้และอีกร้อยเท่าพันทวีเรากำลังเดินสู่วิถีใหม่ คุณค่าใหม่ และทัศนะใหม่ แต่มันน่าประหลาดและพิศวงว่ากระบวนทัศน์และวิถีใหม่นี้ มันพร้องรับกับสิ่งที่ปู่ย่าตาทวดเรารู้จักมา เราสานต่อได้เป็นอย่างดี กลุ่มดู

ดาวที่ศึกษาจากธรรมชาติ ดาว นก ธรรมชาติ ตัวเรา ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนมากว่าเราเดินทางถูกแล้ว ตรงนี้ทำให้ผมเกิดความคิดที่อยากสรุปว่า

ความทุกข์และวิกฤตการณ์ทำให้เกิดปัญญา และเมื่อเกิดปัญญาแล้วเราเอาปัญญามาลงขันกัน เราก็เลยได้ปัญญาใหม่ที่เป็นการศึกษาที่ดีงาม ลึกซึ้ง และตรงกับชีวิตความเป็นจริงของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชนโดยแท้จริง

ขออนุญาตยกท่านมหาตมะคานธีมาพูดอีกครั้งหนึ่ง ท่านพูดมานานแล้วว่าหยดน้ำทำให้เกิดมหาสมุทร ความรู้ประสบการณ์ของเราทุกคน พลังใจ ความถูกต้องที่เรามองเห็น เมื่อรวมกันใหญ่หลวงและลึกซึ้งนัก และจะนำไปสู่ความสำเร็จ ข้อสำคัญคือกลับไปแล้วอย่าต่างคนต่างอยู่ แต่หาโอกาสหากิจกรรมหาวิธีที่จะเชื่อมโยงสื่อสารและลงมือทำจริงด้วยความสุขจากความสำเร็จที่ได้ทำที่ละเล็กละน้อย ท่านพุทธทาสสอนว่า ทำทุกวันสำเร็จที่ละเล็กละน้อยทุกวัน แปลเป็นภาษาอังกฤษโดยอาจารย์กษมา ปลัดกระทรวงคนใหม่ว่า We won many small victory . ดังนั้นการที่หยดน้ำทำให้เกิดมหาสมุทรจากท่านมหาตมะคานธี ผมคิดว่าสิ่งที่ทำให้เราพบกันวันนี้จะงอกงามขึ้นเป็นกระแสใหม่ที่ดีงาม บนฐานของความเข้าใจความทุกข์ยากที่เราประสบอยู่ในปัจจุบัน แล้วนำไปสู่ทางใหม่ที่เป็นไปได้จริง เพื่อชีวิตที่ดีกว่าของพวกเราทุกคน และนี่ก็คือการศึกษา ตัวจริง... •

4

ความรู้เพื่อชีวิต : เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา ในงานวิจัย สกว.

1 เด็ก เยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์
18 การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา
35 การพัฒนาการเรียนรู้/ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน

เด็กเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ : ปัญหา ทางเลือก ทางออก[1]

วิทยากร : พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ,
ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ, สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์,
คุณสุภาวดี หาญเมธี, คุณกิตติพันธ์ กันจินะ
ผู้ดำเนินรายการ : พ.ญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล

พญ. จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ :

โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) กระทรวงสาธารณสุข และองค์การอนามัยโลก เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงของเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนเด็กโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์อายุ 24 ปี ที่ผ่านในสังคมไทย เราจะสนใจเรื่องขององค์ความรู้ค่อนข้างจะน้อยมาก งานวิจัยส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับเรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นงานวิจัยขนาดเล็กและทำการศึกษาแบบเจาะเฉพาะเรื่อง อาทิเช่น เรื่องสุขภาพ เรื่องการศึกษา ที่เน้นเฉพาะสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ แต่ว่าเรายังไม่มีความรู้เรื่องที่ว่า เด็กไทยมีศักยภาพอย่างไรและเหมือนกับคนต่างประเทศไหม รวมทั้งสภาพการเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยมีผลต่อเรื่องการเจริญเติบโตกับพัฒนาการของเด็กไทยเราอย่างไร นี่คือวัตถุประสงค์หลักของโครงการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อที่จะตอบคำถามว่า ถ้าเราเลี้ยงลูกแบบไทยท่ามกลางกระแสหลายกระแสที่มีความหลากหลายมาก ตั้งแต่กระแสโบราณ กล่าวคือในชนบทที่ห่างไกลจำนวนมากก็ยังเลี้ยงลูกแบบไทยเดิม ในต่างจังหวัดและในเมืองก็จะปนๆ กันระหว่างไทยเดิมกับสมัยใหม่ โดยการเลี้ยงลูกสมัยใหม่เราได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มพ่อแม่ที่เลี้ยงลูกอยู่ในเมือง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลการเลี้ยงดูเด็กแบบตะวันตก

นอกจากนี้ มีการพูดกันว่า ควรจะตีเด็กดีไหม ตีหรือไม่ตีเด็กจะเป็นอย่างไร เรื่องนี้ยังไม่มีคำตอบ ถึงแม้ต่างประเทศก็จะมีแนวโน้มว่าจะไม่ชอบให้มีการตีเด็กเพราะถือว่าเป็นการทารุณ แต่ว่าเราจะต้องถามว่า ถ้าสังคมไทยที่ผ่านมาพวกเราก็โตด้วยการถูกตีมาทั้งนั้นแต่เราก็เติบโตมาได้ ถามว่าการตีมันมีอิทธิพลกับเด็กอย่างไร เพราะฉะนั้นเราจะต้องหาความรู้ตรงส่วนนี้เพื่อจะนำไปสู่วิธีการ กลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ หรือนโยบายที่เหมาะสมกับการเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ ทั้งทางกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ที่สำคัญก็คือในเรื่องของจริยธรรม เรามีงานวิจัยเกี่ยวกับ

---

[1] จากเวทีเสวนาทางวิชาการ "ครอบครัวสดใส" ว่าด้วยเรื่อง เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา เนื่องในงาน "ความรู้เพื่อชีวิต" 10 ปี สกว. วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุม Meeting Room 1-2 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

เรื่องจริยธรรมน้อยมาก แม้แต่ประชาคมวิจัยของโลกก็มีการวิจัยเรื่องจริยธรรมน้อย ประเทศไทยเป็นประเทศแรกที่สนใจทำวิจัยเรื่องการพัฒนาทางจิตวิทยาของเด็ก

ผลการศึกษาวิจัยในภาพรวมพบว่า ในแต่ละปีเด็กเกิดน้อยลง เนื่องจากนโยบายการคุมกำเนิดและการพัฒนาบุคลากรในประเทศไทย สมัยก่อนเราจะมีเด็กเกิดประมาณปีละหนึ่งล้านกว่าราย แต่ขณะนี้เราจะมีเด็กเกิดลดลงเหลืออยู่ประมาณปีละแปดแสนกว่าราย ฉะนั้นในช่วง 5 ปีแรกของชีวิตเด็กถือว่า เป็นรากฐานของการเติบโตที่สำคัญ เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แบบไหนอยู่ที่การเลี้ยงดูเด็กในช่วงอายุ 5 - 7 ปีแรก ซึ่งในทางวิทยาศาสตร์หรือทางการแพทย์เราเห็นพ้องตรงกันว่า เด็กจะเติบโตเร็วมากคือในช่วงแรกเกิด - 2 ปีแรก และจะค่อยๆ เติบโตช้าลงหลังจากอายุ 7 ปี นอกจากนั้นจะเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนและปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม แต่ถ้าเป็นเรื่องของเซลล์สมองเราจะต้องช่วยพัฒนาเด็กตั้งแต่เล็กๆ เพราะฉะนั้นที่เขาเขียนหนังสือเล่มหนึ่งว่า *"กว่าจะเข้าอนุบาลก็สายเสียแล้ว"* ก็เป็นเรื่องจริง เพราะหากเราไปพัฒนาเด็กตอนเข้าโรงเรียนก็ไม่ทันแล้วเพราะว่าเด็กผ่านกระบวนการเริ่มแรกตรงนี้ไปแล้ว

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ปีหนึ่งเราจะมีเด็กในช่วงอายุ 4 ปีแรก ประมาณ 5 ล้านกว่าราย และปัจจุบันมีเด็กที่รอดชีวิตเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับเด็กที่เกิดในสมัยก่อน ซึ่งจะมีเด็กตายเยอะมาก เพราะเหตุว่า เรายังมีปัญหาเรื่องการเข้าถึงระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มเด็กที่อยู่ห่างไกล เช่น ชาวเขาหรือกลุ่มที่ยังนิยมที่จะคลอดเองที่บ้านก็ยังมีอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้จะมีอัตราการคลอดบ้านประมาณ 10 – 30 % โดยเฉพาะในกลุ่มมุสลิม ส่วนชาวเขาที่จะคลอดบ้านประมาณ 50 % เพราะว่าเขามีความเชื่อว่าคนอื่นไม่ควรจะมาทำคลอดให้กับภรรยา เขาจะคลอดกันเองโดยสามีทำคลอดหรือว่าแม่สามีก็แล้วแต่ ส่วนใหญ่แม่ที่อยู่ในเมืองและในชนบทที่เข้าถึงโรงพยาบาล จะคลอดโรงพยาบาลเป็นส่วนใหญ่ เรามีอัตราการตายของเด็กในช่วงกำเนิดนี้ลดลง เรายังมีภาวะน้ำหนักแรกเกิดต่ำกว่า 2,500 กรัม ซึ่งเรายังถือว่า ตัวเลข 2,500 กรัม เป็นตัวเลขที่บอกว่า ถ้าเด็กที่เกิดมามีน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม จะมีความเสี่ยงต่อการเกิดโรคต่างๆ มากมาย และมีความเสี่ยงต่อการตายได้มากกว่าเด็กที่มีน้ำหนักเกิน 2,500 กรัม แต่ก็ขอให้คำแนะนำว่าเรื่องคุณภาพของเด็กแล้ว เด็กควรจะต้องมีน้ำหนักในช่วงแรกเกิดเกิน 3,000 กรัม

เราค้นพบว่ามีเด็กที่เป็นโรคทางพันธุกรรมก็คือ โรคเลือด โรคทารัสซีเมียส ปีหนึ่งค่อนข้างเยอะมาก เพราะว่าประเทศเรามีการระบาดเรียกว่า "โรคประจำถิ่น" เราอาจจะเคยเห็นเด็กที่หน้าตาแปลก ๆ และพุงโต จะเป็นเด็กที่มีตับโต ม้ามโต มีปัญหาเรื่องการติดเชื้อมากมาย และมีความพิการตั้งแต่กำเนิด ปีหนึ่งก็มีเด็กที่เป็นโรคทางพันธุกรรมเกือบหมื่นราย และที่สำคัญคือ การติดเชื้อเอชไอวี ก็ยังไม่ได้ลดลง ยังคงอยู่ในอัตราคงที่ ปีหนึ่งประมาณ 4,000 กว่าราย เด็กที่ติดเชื้อเอชไอวี ส่วนใหญ่จะมีชีวิตอยู่ได้ไม่ถึงอายุ 2 ปี 5 ปี หรือ 10 ปี ขึ้นอยู่ว่าเขาจะดูแลกันอย่างไร เรามาดูปัญหาเรื่องสุขภาพของเด็กประถมวัยในภาพรวมใหญ่ของประเทศ ส่วนใหญ่จะมีปัญหาในเรื่องการติดเชื้อระบบหายใจและทางเดินอาหาร อุบัติเหตุในบ้านจะทำให้เกิดการบาดเจ็บ แต่ที่จะทำให้การเกิดการตายมากในเด็กวัยเตาะแตะที่กำลังหัดเดินในช่วงวัยประถม จะเป็นเรื่องของการอุบัติเหตุจมน้ำ ซึ่งประเทศยังไม่มีนโยบายป้องกันเด็กจมน้ำ เราจะมีเด็กจมน้ำตายปีหนึ่งเยอะมาก แล้วไม่ค่อยเป็นข่าวเท่าไร

นอกจากนี้ เด็กอายุต่ำกว่า 5 ปีหรืออายุ 5 ปี ยังไม่มีฟันแท้เลย มีแต่ฟันน้ำนม แต่ฟันน้ำนมผุ เรื่องนี้เป็นปัญหาเรื่องสุขภาพเด็กในอนาคต และเมื่อฟันผุเด็กจะไม่ชอบเคี้ยวอาหารมากมาย เพราะฉะนั้นจะมีปัญหาเรื่องโภชนาการตามมา มีการสำรวจเด็กในระดับประเทศ จนถึงอายุ 13 ปี มีเด็กอยู่ประมาณ 10 % กว่าที่ไม่เคยฟันผุเลย แสดงว่า 80 % กว่าฟันผุมาแล้วทั้งนั้น พวกเราก็คงจะเคยฟันผุตอนเด็กๆ ตอนสมัยก่อนยังไม่มีการรณรงค์เรื่องการการดูแล สุขภาพฟันเท่าไร และมีเด็กที่ศรีษะเล็กและมีระดับการเติบโตไม่ค่อยดี จะพบว่า จากการสำรวจเด็กไทยในระดับประเทศในปี 2539 เทียบกับปี 2544 นั้น ในช่วงปี 2539 นั้นเราพบว่า มีเด็กผอม 11 % คำว่า "ผอม" หมายความว่า ผอมกว่ามาตราฐานที่ไม่ควรจะผอม ที่เป็นตัวบ่งชี้ว่าได้รับอาหารไม่เพียงพอ ขณะเดียวกันเด็กอ้วนก็ไม่ดี เราต้องการเด็กที่พอดีๆ และเรามีเด็กอ้วน 6 % พอในช่วงปี 2544 เรามีเด็กผอมน้อยลงเหลือ 3 % กว่า แต่เด็กอ้วนเพิ่มขึ้น 8 % และหากอ้วนแต่ตัวเล็กก็ไม่ดีเพราะว่าในอนาคตโตขึ้นไปแล้วจะเกิดโรคเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรค

ต่างๆ สิ่งนี้เป็นการวิจัยระดับโลกที่เขาค้นพบมาแล้ว การที่เราเกิดโรคเรื้อรัง มันไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมของเราเพียงอย่างเดียว แต่จะถูกกำหนดมาตั้งแต่ตอนมารดายังไม่ได้ตั้งครรภ์ เป็นทฤษฎีที่พบโดยโปรเฟสเซอร์บาสเกอ ซึ่งได้รับรางวัลเจ้าฟ้ามหิดล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานรางวัลนี้ โดยได้ศึกษาวิจัยพบว่า แม่ที่ขาดอาหารมาตั้งแต่เป็นสาว เมื่อตั้งครรภ์จะส่งผลให้ลูกไม่ได้รับอาหารที่เพียงพอ ถือว่าเป็นเรื่องของการให้อาหารกับไข่ของแม่ เมื่อเด็กโตขึ้นและอ้วนจะมีความเสี่ยงมากกับการเกิดโรคความดันสูง โรคหัวใจหลอดเลือด และโรคเบาหวาน

นอกจากนี้ เราพบว่ามีเด็กเตี้ย 5 % ซึ่งเราถือว่าเด็กเตี้ยไม่ดี เพราะว่าจะมีปัญหาในเรื่องของพัฒนาการอีกหลายด้าน ในการสำรวจระดับประเทศเมื่อช่วงปี 2544 เราพบว่าเด็กประถมวัยอายุต่ำกว่า 5 ปี มีระดับพัฒนาการค่อนข้างดี ยังอยู่ในค่าเฉลี่ยพอๆ กับต่างชาติ ประมาณที่ 100 จุดกว่า ๆ เมื่อนำมาบวกลบ 14 จุด ก็ยังมีต่ำกว่า 100 จุดบ้าง แต่ว่าเด็กในชนบทจะมีพัฒนาการต่ำกว่าเด็กในเมือง เด็กในชนบทจะมีอยู่ที่ประมาณ 98 จุด และเด็กภาคใต้จะมีพัฒนาการดีกว่าเด็กภาคอื่น ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่าวิธีเลี้ยงดู พอเด็กอยู่ในช่วงวัยเรียนระดับประถมศึกษาหรือเด็กมีอายุเกิน 5 - 7 ปี เรามีค่าเฉลี่ยของสติปัญญาต่ำกว่าที่ควรจะเป็น คือค่าเฉลี่ยจะอยู่ที่ 90 - 110 จุด ถ้าเด็กมีสติปัญญาต่ำกว่า 90 จุด คุณภาพของประชากรเราไม่ดีแน่ เรามีเด็กถึง 44 % ที่มีระดับสติปัญญาต่ำกว่าปกติ แต่เราจะต้องคอยดูแลเด็กเหล่านี้ เพราะเด็กที่มีสติปัญญาต่ำจะถูกชักจูงง่าย จะเชื่อถือในเรื่องบางเรื่องโดยอาจจะมีวิจารญาณน้อย เพราะเหตุว่าสภาวะทางสมองของเขาไม่เติบโตเต็มที่ เรื่องนี้จะเป็นปัญหาของเราในอนาคต

จากการศึกษาพฤติกรรมของเด็กพบว่า เด็กต่ำกว่า 5 ปีจะได้ดูภาพที่รุนแรง 501 ครั้งต่อวัน ซึ่งใช้วิธีการเก็บข้อมูลประมาณ 50 ครั้งต่อวันที่จะได้เห็นภาพรุนแรงที่เกี่ยวกับเรื่องฆ่ากันและตีกัน นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลสถิติพฤติกรรมของเด็กประถมศึกษาในช่วงปี 2539 เด็กจะชมรายการโทรทัศน์ทั้งวันหยุดและวันธรรมดา และเล่นกีฬาไม่มาก แต่พอช่วงปี 2544 จะพบว่าในวันธรรมดาเด็กจะดูรายการโทรทัศน์เฉลี่ยวันละ 2 ชั่วโมงกว่า สำหรับรายการโทรทัศน์ที่เด็กวัยประถมชอบชมก็คือ *การ์ตูนเป็นอันดับ 1* ซึ่งการ์ตูนสมัยนี้กับการ์ตูนสมัยก่อนไม่เหมือนกัน การ์ตูนสมัยนี้จะเห็นว่ามีภาพที่แสดงถึงความรุนแรงกับเรื่องเซ็กซ์ เช่น เรื่องการแต่งตัวของตัวการ์ตูน สมัยนี้แต่งตัวล่อแหลม ใส่ผ้าโป๊ สมัยก่อนจะใส่ชุดราตรี *ละครเป็นอันดับสอง* (28 %) และ*เกมส์โชว์เป็นอันดับ 3* (41 %) พออายุเข้าสู่เป็น*วัยรุ่น* เด็กจะชม*ละครเป็นอันดับ 1 เกมส์โชว์เป็นอันดับ 2* และ*ฟังเพลงเป็นลำดับ 3* ส่วนรายการการศึกษาไม่ติดอันดับหรืออาจจะอยู่ในอันดับที่ 5, 6 ซึ่งเด็กไม่สนใจเลย นั่นอาจจะเป็นเพราะว่ารายการเกี่ยวกับการศึกษาไม่น่าสนใจ หรืออาจจะเป็นเพราะว่าเราไม่ได้ปลูกฝังให้ลูกของเราสนใจเรื่องสาระต่างๆ แทนที่จะไปดูเพื่อความบันเทิง ปัจจุบันนี้เรากำลังสนใจกันในเรื่องของยาเสพติด ขณะนี้ก็มีไข้โป้งเยอะมาก ทำให้ต้องไปศึกษาถึงสาเหตุการตายของคนไทยด้วย

นอกจากนี้ จะพบว่าเด็กเริ่มทดลองดื่มเหล้าดื่มเบียร์กันตั้งแต่อายุ 16 ปี ประมาณ 30 % ยังคงดื่มต่อไปจนติดเป็นนิสัย บุหรี่ก็เหมือนกันเด็กบางคนติดบุหรี่ตั้งแต่อายุ 10 ปีหรือตั้งแต่พอเริ่มเข้ามาเรียนชั้นประถม ก็เริ่มมาติดบุหรี่แล้วประมาณ 16 % และดื่มเครื่องดื่มบำรุงกำลัง ใช้ยาบ้า ผงขาวมาหลังจากสูบบุหรี่ เด็กเหล่านี้ถ้าสูบบุหรี่มาก่อนจะมีโอกาสติดยาบ้าและผงขาวได้ ปัญหาอีกอันหนึ่งคือเรื่องของพฤติกรรมทางเพศ เด็กสมัยนี้ยอมรับการอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานมากมาย และบอกว่าจะต้องทดลองอยู่ด้วยกันเพื่อจะเป็นแฟชั่น มีงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงว่าวัยรุ่นผู้ชายทดลองมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับโสเภณี ส่วนใหญ่ไม่ได้ทดลองกับเพื่อนเพราะฉะนั้นพวกนี้มีโอกาสติดเชื้อเอดส์มาก เราจึงจะเห็นว่าเด็กสมัยนี้คนที่ตายจากโรคเอชไอวี อายุน้อยลง สมัยก่อนคนที่ตายจากโรคเอดส์ อายุประมาณ 29 - 30 ปีกว่า แต่ปัจจุบันนี้เหลือแค่อายุ 20 ปีกว่า หรือช่วงวัย 22 - 23 ปี เราเคยพบกรณีศึกษาที่เด็กตายด้วยโรค HIV อายุ 16 ปี แสดงว่าเขาติดโรคมาตั้งแต่อายุ 11 ปี ฉะนั้นจะเห็นว่า ความล้มเหลวทางสังคมของเรา มันทำให้เกิดการแพร่ระบาด หากเราถามว่า เด็กและเยาวชนสมัยนี้ต้องการอะไรจากพ่อแม่ สิ่งที่เขาต้องการที่สุดคือ เด็กขาดความรักเพราะว่าพ่อแม่ไทยมองว่า ครอบครัวมีหน้าที่อบรมเลี้ยงดู เรื่องการให้ความรักเป็นเรื่องรอง ดังนั้น เราควรจะต้องปรับทัศนะกันใหม่ว่าเด็กต้องการความรักและเรื่องการอบรมเลี้ยงดูจะตามมาหลังจากที่ครอบครัวให้ความรักกับเด็กอย่างพอเพียง

เราจะทำการศึกษาวิจัยและติดตามพฤติกรรมของเด็กค่อนข้างถี่ กล่าวคือ เมื่อเด็กมีอายุขวบปีแรกเราจะติดตาม 4 ครั้ง หลังจากนั้นเราจะติดตาม 2 ครั้งต่อปี จะศึกษาทั้งเรื่องครอบครัว ชุมชนและตัวเด็กเอง เรามีเด็กทั้งหมดที่

เป็นกลุ่มเป้าหมายและคลอดในโครงการฯ ของเรา 5 พื้นที่ในประเทศไทย กล่าวคือ ทุกภาคจะมีจำนวนเด็กคลอดประมาณ 4,000 กว่าคน เป็นแฝด 28 คู่ และมีจำนวนพ่อแม่ 8,159 ราย มีหญิงตั้งครรภ์แล้วหย่าจำนวน 101 ราย และหลังคลอดแล้วหย่าร้างประมาณ 130 กว่าราย มารดาที่ตั้งครรภ์มีอายุตั้งแต่ 13 – 50 ปีกว่า โดยเฉลี่ยอายุของแม่ตั้งครรภ์ประมาณ 26 ปี ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายที่ยังอยู่กับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มีคนเลี้ยงดู 54 % อยู่กับครอบครัวเดียวคือมีแต่ พ่อ แม่ ลูกอย่างเดียว มีพ่อแม่เลี้ยงดู 40 % และก็มีที่เราเรียกว่า Singer Mother คือว่าแม่เลี้ยงฝ่ายเดียว ประมาณ 6 % มารดาในเขตชนบทจะมีการศึกษาต่ำกว่าในเขตเมือง อันนี้มันจะมีผลต่อเนื่องในเรื่องของการดูแลตัวเอง และที่สำคัญคือพ่อแม่ส่วนใหญ่ที่ตั้งใจจะมีลูกจริงๆ มีอยู่ประมาณครึ่งเท่า ส่วนอีกครึ่งเท่า ไม่ตั้งใจอยากจะมีลูกแต่ตั้งครรภ์แล้วก็ต้องเลี้ยงดูลูก

ความตั้งใจและไม่ตั้งใจมันเป็นเรื่องสำคัญ เพราะถ้าครอบครัวตั้งใจจะมีลูกแล้ว ความอิ่มเอมในความรู้สึกของความเป็นแม่นั้นจะทำให้ลูกได้รับความในเบื้องต้นขณะที่อยู่ในครรภ์ แต่ถ้าครอบครัวไม่ตั้งใจจะมีลูกแล้ว ปัญหาส่วนใหญ่ก็คือเรื่องคุณภาพการฝากครรภ์ เด็กของเราตายหลังคลอด 6.1 % ต่อ 1,000 ราย แสดงว่า เด็ก 1,000 ราย จะตายประมาณ 6 รายและเสียชีวิตประมาณช่วงขวบปีแรก ประมาณ 8 รายต่อ 1,000 ราย และในเขตเมืองมีการผ่าตัดคลอดเยอะมาก ประมาณ 27 % ซึ่งถือว่าผิดปกติ แล้วกลุ่มเด็กเหล่านี้มักจะมีภาวะแทรกซ้อนสูง และเด็กน้ำหนักแรกเกิดของเราต่ำสุด 855 กรัม คือว่าต่ำกว่า 1,000 กรัม แล้วสูงสุดคือ 5,000 กรัม และมีค่าเฉลี่ยประมาณ 3,000 กรัม ปัจจุบันเรายังมีเด็กที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 3,000 กรัมจำนวนมาก ความยาวของเด็กอยู่ที่ 32 - 36 ซม. มีทั้งเด็กหัวเล็กกับเด็กหัวโตประมาณ 23 - 50 ซม. เรื่องนี้มีความสำคัญเพราะว่ามันจะบอกขนาดสมองของเด็ก ถ้าเด็กมีขนาดโตเกินไปแสดงว่าในสมองมีปัญหาที่เราเรียกว่า เด็ก ไฮโดซีฟารัส และถ้าวัดรอบศรีษะของเด็กจะอยู่ที่ 22 - 48 ซม. เด็กที่เจ็บป่วยที่จะต้องนอนรักษาในโรงพยาบาลในระยะ 1 ปี ของเราประมาณ 12 % ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก นอกจากนี้มีอัตราการย้ายถิ่นฐานที่อยู่มากประมาณ 10 % ในทุกพื้นที่

สิ่งที่เราพบคือว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ไม่พร้อมที่จะมีลูก และไม่มีความเข้าใจว่าถ้าจะมีลูกจะต้องเตรียมตัวอย่างไร ซึ่งความจริงแล้วเราจะต้องเตรียมตัวตั้งแต่เราเป็นหนุ่มสาว เพราะว่าทฤษฎีที่ได้มีการพิสูจน์แล้วจากการวิจัยของต่างประเทศคือว่า หากแม่ขาดอาหารตั้งแต่เป็นสาวแล้วก็มามีครรภ์ ลูกที่อยู่ในครรภ์มีโอกาสขาดอาหารได้ ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยมันได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า มันเป็นการขาดอาหารแบบแฝงเร้นเมื่อแม่ตั้งครรภ์ พอคลอดลูกแล้วเด็กจะกลายเป็นโรคเรื้อรังในอนาคต ซึ่งทฤษฎีนี้ได้รับการยอมรับและก็เผยแพร่ในประเทศอังกฤษกับประเทศอินเดีย และส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายเรื่องการให้อาหารผู้หญิงเพื่อที่จะให้ลูกที่เกิดมามีคุณภาพ ตอนนี้กระทรวงสาธารณสุขก็ทำได้ดีทุกคนพยายามให้ได้ฝากครรภ์ 80 - 90 % แต่ปัญหาใหญ่ก็คือเรื่องของการฝากครรภ์ แม่ไม่มีความเข้าใจเพียงพอในการที่จะ ดูแลตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหารและโภชนาการ

เราจะมีข้อมูลชุดแรกของเด็กขวบหนึ่ง เราพบว่า ค่าเฉลี่ยเด็กของเรามีพัฒนาการหลายด้านแต่ช้ากว่าฝรั่ง โดยเฉพาะพัฒนาการทางภาษา เด็กอเมริกันพูดได้ตั้งแต่อายุ 8 เดือน เด็กไทยพูดได้ตั้งแต่อายุ 11 เดือน ซึ่งช้ากว่า 3 เดือน เรื่องนี้สำคัญเพราะว่าพัฒนาการทางภาษาจะเป็นพื้นฐานของสติปัญญาของเด็กในอนาคต เพราะฉะนั้นช่วงกลางปีจะมีการประชุมใหญ่ และก็จะเสนอผลการศึกษาตรงนี้เราจะศึกษาว่าพ่อแม่ไทยเลี้ยงลูกอย่างไร ทำไมพัฒนาการลูกเราถึงได้ต่ำกว่าประเทศอื่น ซึ่งอันนี้จะมีผลต่อการพัฒนาการต่อคุณภาพของเด็กไทย

และที่สำคัญเราจะต้องให้ความสำคัญกับเรื่องเด็กกับครอบครัว ซึ่งยังไม่เห็นนโยบายของรัฐบาลที่ชัดเจนว่าจะทำอะไรให้ครอบครัวไทยบ้าง เพราะว่าสังคมไทยใหญ่มากและพ่อแม่เอาแต่ทำมาหากินไม่มีเวลาดูแลลูก ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้เราจะเป็นแหล่งผลิตองค์ความรู้ และก็จะเป็นส่วนที่จะนำความรู้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ เพื่อให้เกิดนโยบายที่ดีสำหรับเด็กไทยต่อไป

ดร. อมรวิชช์ นาครทรรพ :

โครงการวิจัย Child Watch เป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนในจังหวัด คือเราอยากจะสร้างฐานข้อมูลและใช้ข้อมูลที่เป็นพลังในการผลักดัน ขับเคลื่อนเรื่องของการแก้ปัญหาเด็ก ส่วนแรก เราใช้ดัชนีตัวชี้วัดเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพคล้ายๆ ที่แพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ ใช้อยู่ประมาณ 30-40 รายการ ส่วนที่ สอง เราใช้ดัชนีตัวชี้วัดทางด้านการศึกษาและทางด้านสังคม เพื่อสำรวจพฤติกรรมเด็กและเพ่งทำเสร็จไปในช่วงนำร่อง ซึ่งวิธีการทำเหมือนกับการทำโพลในเด็กรอบ 1 สัปดาห์ที่ผ่านมา โดยใช้แบบสอบถามเด็กว่า เด็กใส่บาตรสักกี่ครั้ง ฟังเทศน์สักกี่หน ไปเที่ยวเธคกี่ครั้ง เดินห้างสรรพสินค้าและเที่ยวพับที่ไหนบ้าง ประมาณกี่ครั้ง ส่วนที่สาม เราให้นักวิจัยลงไปทำกรณีศึกษาด้วยว่า กรณีเฉพาะของเด็กในแต่ละพื้นที่คืออะไร และ ส่วนที่ 4 คือการไปสร้างกระบวนการในแต่ละจังหวัด ให้เขามีกลุ่มคนที่จะมาทำเรื่องเด็ก จะเป็นกลุ่มคนที่นำโดยเอ็นจีโอ นักวิชาการ ภาครัฐก็ได้ ซึ่งขณะนี้ได้ทำเสร็จนำร่องไปแล้ว 12 จังหวัด และมีข้อมูลที่น่าสนใจอยู่พอสมควร ถึงแม้ว่าดัชนีบางตัวไม่ค่อยให้ข้อมูลที่น่าเชื่อเท่าไรนัก เราก็ตัดทิ้งตอนไปทำวิจัยจริง แต่สรุปคร่าวๆ แล้ว ทำให้เห็นปัญหาเรื่องเด็กเยอะมาก เรื่องสุขภาพอนามัยก็มี

บางเรื่องที่น่าสนใจ เช่น เรื่องอุบัติเหตุจากมอเตอร์ไซค์ เด็กวัยรุ่นที่ประสบอุบัติเหตุถึงขั้นเสียชีวิตมีอายุราว 18 – 19 ปี ซึ่งเป็นเด็กวัยมัธยมเป็นส่วนใหญ่ แต่บางจังหวัดจะมีผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุมอเตอร์ไซค์ในช่วงอายุ 19 – 24 ปี ตอนนี้ตัวเลขบางจังหวัดออกมาใกล้เคียงกันมาก ทำให้เราเริ่มตระหนักเกี่ยวกับปัญหาเรื่องการดูแล สวัสดิภาพของเด็ก เรื่องการศึกษา และเรื่องทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนอีกมาก ที่เราทำการวิจัย 12 จังหวัด สำหรับตัวเลขที่ออกมา เราลบค่าซื้อหนังสือสำหรับเด็กประถมศึกษาในโรงเรียนต่างจังหวัด ผลลัพธ์ที่ได้ประมาณรายละ 28 บาท (ซื้อการ์ตูนยังไม่ได้อาจจะดีไปอย่าง) งบประมาณค่าคอมพิวเตอร์ต่อรายหัวผู้เรียนโรงเรียนประถม ผลลัพธ์ออกมาบางจังหวัดเฉลี่ย 1 เครื่องต่อ 200 บาทกว่า

หากพิจารณาเรื่องคอมพิวเตอร์ที่เข้าถึงมือเด็กน้อย ซึ่งเรื่องอินเตอร์เน็ต ยังไม่รวมถึงโรงเรียนประถม ซึ่งไม่ถึง 10 % ที่มีอินเตอร์เน็ตใช้ อย่างนี้เป็นต้น ตัวเลขเหล่านี้มันก็บอกอะไรหลายอย่าง เราดูแลสุขภาพทางร่างกายก็ดี ทางปัญญาของเขาก็ดี มันยังขาดอีกมาก ส่วนสุดท้ายที่ไปดูแล้วก็เป็นห่วงเหมือนกันคือว่า ดัชนีของปัญหาสังคม พื้นที่แห่งความดีและพื้นที่แห่งความชั่วนั้น แต่ละจังหวัดมันผิดกันลิบเลย พื้นที่ที่ดึงเด็กไปในทางที่ไม่ดีมันมีมากกว่าพื้นที่ที่จะดึงเด็กไปในทางที่ดี

ยกตัวอย่างเช่น จำนวนคาราโอเกะและผับในเขตอำเภอเมืองบางจังหวัด มีประมาณค่าเฉลี่ย 220 แห่ง เทียบกับพื้นที่แห่งความดีและพื้นที่จะช่วยให้เด็กได้พัฒนาไปในทางที่ดี ตัวอย่างเช่น สนามกีฬา สวนสาธารณะ อัตราส่วนมีน้อยกว่ากัน 10 เท่า คือมีประมาณ 20 แห่งเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นตัวเลขข้อมูลเหล่านี้เป็นเรื่องที่น่าวิตกมาก เมื่อรวมกับข้อมูลอีกส่วนหนึ่งที่เราไปทำโพลสำรวจพฤติกรรมเด็ก เด็กประมาณ 60 – 70 % ไม่ได้ไปใส่บาตรและฟังเทศน์เลยในรอบ 1 สัปดาห์ นอกจากนี้ มีตัวเลขบางตัวบอกว่า เด็กสมัยนี้รักสวยรักงามขึ้นทั้งเด็กผู้ชายและผู้หญิง เมื่อไปเดินห้างสรรพสินค้าจะเลือกซื้อเครื่องสำอางค์บำรุงผิว 60 - 70 % ไปจนถึงเรื่องการรับประทานอาหารประเภทฟาสต์ฟู้ด สัปดาห์ละ 2 – 3 ครั้ง ไปเที่ยวเธคและเที่ยวผับ สัปดาห์ละ 1 - 2 ครั้ง เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้น่าเป็นห่วงมากครับ โดยเฉพาะเรื่องพฤติกรรมการกินของเด็ก (You are what you eat.) กินอย่างไรเป็นอย่างนั้น เด็กของเรากินไม่เป็นตั้งแต่เด็ก โตขึ้นปัญหาสุขภาพจะตามมาอีกมาก

จากการศึกษาช่วงนำร่องของโครงการวิจัย Child watch มันทำให้เกิดคำถามและโจทย์วิจัยใหม่ๆ อีกมากมาย เช่น เรื่องเด็กกับเทคโนโลยี ได้แก่ อินเตอร์เน็ต เกมส์ต่างๆ เราอาจต้องการงานวิจัยทางจิตวิทยา ทางวิศวกรรมศาสตร์อีกมาก เพื่อศึกษาว่าเทคโนโลยีเหล่านี้ไปทำอะไรกับเด็ก เด็กเราใช้อินเตอร์เน็ต และเกมส์ต่างๆ อย่างไร มีผลกระทบอย่างไรเกิดขึ้นบ้าง ซึ่งทางต่างประเทศเขาได้ทำการศึกษาวิจัยแล้วเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก

การศึกษาวิจัยในระยะที่สอง คงจะพยายามตั้งคำถามเกี่ยวกับการใช้อินเตอร์เน็ต การใช้ในเรื่องของเทคโนโลยีรวมถึงสื่อต่างๆ ทางโทรทัศน์กับเด็กด้วย เรามีน้ำ 2 แบบกล่าวคือ น่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล ส่วนน่านน้ำไทยเรายังไม่มีปัญญา แต่น่านน้ำสากลยังไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร สำหรับข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยกับนักเทคโนโลยีปรากฏว่า

เว็บไซต์ทั่วโลกมีอยู่ประมาณ 7 ล้านเว็บ แต่มีเว็บไซต์โป๊อยู่ประมาณ 2 ล้านเว็บ และมีการผลิตธุรกิจภาพยนตร์โป๊ทางเว็บไซต์ประมาณ 4,000 พันล้านเหรียญ เมื่อเทียบเป็นเงินไทยประมาณหนึ่งแสนกว่าล้านบาท ประมาณการผลิตภาพยนตร์โป๊ทางเว็บไซต์ ปีละ 11,000 เรื่อง มากกว่าธุรกิจผลิตภาพยนตร์ของฮอลลีวู้ด ประมาณ 20 เท่า ส่วนเรื่องเกมส์ได้พูดคุยกับนักเรียนที่ชอบเล่นเกมส์มาก ปรากฏว่า เกมส์เลคหน้าล็อคควบคุมยาก เพราะเว็บ มันเปลี่ยนย้ายได้เรื่อยๆ และคนผลิตทำก็ได้กำไรมหาศาล เพราะมี Brandder มีโฆษณา เมื่อคลิ๊กเข้าดูเกมส์เมื่อไรก็จะเสีย 9 บาท ซึ่งธุรกิจนี้มีคนคลิ๊กเข้าไปดูวันละ 100 คน เดือนหนึ่งก็มีรายได้เป็นล้านบาท แล้วเราจะไปควบคุมเวลาและเกมส์พวกนี้ได้ยากมาก เพราะมันเป็นการใช้เวลาส่วนตัวของเขา ถ้าเราควบคุมปราบปรามหรือห้ามเล่นเกมส์เลคหน้าล็อค แต่อีกหน่อยเกมส์อื่นๆ ก็เข้ามาอีก เพราะฉะนั้นการห้ามจริง ๆ อาจจะต้องไปเริ่มในบ้าน เริ่มต้นที่ครอบครัว ส่วนเรื่องเว็บไซต์ไม่ทราบเหมือนกันว่าจะจัดการอย่างไร เดี๋ยวนี้พ่อแม่เริ่มฉลาดขึ้นไปเช็คดูประวัติการใช้เว็บไซต์ของลูก บางทีก็เช็คไม่ได้ เพราะเด็กเข้าไปเช็คผ่านการค้นหาหรือ Search Engine Yahoo ซึ่งมันไม่ปรากฏในประวัติการใช้เครื่อง ดังนั้นอาจจะต้องมีกฎหมายสากลที่ลงโทษรุนแรง เช่น ถ้าใครเข้าไปโฆษณาผลิตภัณฑ์ในเว็บไซต์ที่มีเกมส์และหนังโป๊ถือว่ามีความผิดทางกฎหมาย และถ้าคุณไม่กลั่นกรองเข้าไป Search recorder Yahoo ที่มีเกมส์และหนังโป๊ คุณก็มีความผิดเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ ปีหนึ่งๆ เด็กเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนประมาณ 900 – 1,000 ชั่วโมง แต่ดูทีวีประมาณ 1,000 – 1,200 ชั่วโมง จะเห็นได้ว่าดูโทรทัศน์มากกว่าเรียนหนังสือ ที่ประเทศอเมริกาได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาของรายการโทรทัศน์พบว่า เด็กอเมริกันก่อนอายุครบ 18 ปีจะได้ดูฉากความรุนแรงทางโทรทัศน์ประมาณ 1 แสนฉากต่อปี เป็นการฆ่ากันประมาณ 1 หมื่นฉาก เป็นฉากเลิฟซีน ประมาณ 14,000 ฉาก และใน14,000 ฉากนี้จะเป็นฉากที่เป็นเรื่องของการยับยั้งชั่งใจอยู่แค่ 100 กว่าฉากเท่านั้นเอง และเด็กอเมริกันในช่วงวัยรุ่นอายุ 13 - 17 ปี พบว่า ประมาณ 1 ใน 5 ที่เคยถูกชักชวนที่มีนัยยะไปในเชิงเพศสัมพันธ์ โดยการ Chat ผ่านทางอินเตอร์เน็ต และเมื่อปี 1998 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ต ประมาณ 710 กว่าคดี เมื่อเทียบกับปี 2,000 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ต ประมาณ 3,000 คดี ซึ่งในประเทศไทยยังไม่มีการเก็บตัวเลขเหล่านี้ ถ้าเรามองเรื่องอินเตอร์เน็ตและเรื่องคอมพิวเตอร์เป็นเรื่องดีสำหรับลูกๆ อาจจะต้องระมัดระวังและควรพยายามตั้งโจทย์และเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ และเมื่อพูดถึงยุทธศาสตร์ที่สนับสนุนความสามารถของเด็กนอกเหนือจากเรื่องของกฎหมายแล้ว น่าจะสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสทำวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาของพวกเขากันเอง และเคลื่อนไหวในการที่จะสร้างการเรียนรู้เองในกลุ่มเด็กและเยาวชนด้วยกัน เพราะเด็กเองเขามีขีดความสามารถในการที่จะคิดและสร้างกรอบคุ้มกันกลุ่มเขาเองขึ้นมาได้

คุณสุภาวดี หาญเมธี :

ก่อนหน้านี้ปัญหาเรื่องเด็กและเยาวชนเราพูดกันมาก แต่ลักษณะที่ค่อนข้างไปทางความรู้สึก ดังนั้น การให้ข้อมูลจากการวิจัยมารองรับจะช่วยให้เราคิดกันอย่างจริงจังมากขึ้น มีอยู่ 2 ประเด็นที่เราต้องยอมรับว่าเรื่องของโลกาภิวัตน์ มันกระทบกับเด็กทั้งโลกเหมือนกันหมด ตัวอย่างข่าวหนึ่งในภาพวิดิทรรศน์ที่ฉายเมื่อสักครู่นี้บอกว่า เด็กทั้งโลกสมัครใจขายตัว มันเป็นอย่างนั้นจริงๆ หรือว่าในนิตยสารต่างประเทศจะมีรายงานเรื่องสภาวะเด็ก ซึ่งมันสอดคล้องมันเป็นประเภทปัญหาเหมือนกัน เพียงแต่ว่าน้ำหนักสัดส่วนนี้อาจจะต่างกัน เรื่องของการที่จะพยายามที่จะเป็นตะวันตก เรื่องของการบริโภค เรื่องของการใช้ชีวิตที่มันเสรี ใช้คำว่า "เสรี" มากขึ้น เสรีทางเพศและเรื่องของยาเสพติด เรื่องของความก้าวร้าวรุนแรงในการผลิตสื่ออะไรเหล่านี้ มันเป็นไปทั้งหมดอย่างนั้นจริงๆ

ที่น่าห่วงสำหรับบ้านเราคือ ตรงข้อมูลที่ได้จากผลการศึกษาวิจัย มันมีรายละเอียด เพราะความเป็นสังคมไทยปัจจุบันเป็นระบบที่หลายอย่างที่พูดว่ามันมีความอ่อนแอ เพราะฉะนั้นไม่ว่า การศึกษาก็ดี สถาบันครอบครัวที่ถูกทำให้อ่อนแอลงไปก็ดี หรือว่าแม้กระทั่งระบบปกป้อง ป้องกันจากภาคสังคมเหล่านี้มันไม่มี มันก็ยิ่งทำให้เด็กไทยมันยิ่งแย่ แย่ไปกว่าเด็กอื่นนะ เด็กในญี่ปุ่นในอเมริกามันเป็นปัญหาเหมือนเรานะ เจอสื่อเหมือนกันเจอโฆษณาอะไรเหมือนกัน แต่ว่าเด็กไทยมันหนักกว่า เพราะว่าเราไม่มีระบบ ตัวกลไกหลายๆ ชนิดหรือว่า จะใช้คำว่ามีนโยบายกับการดูแลอย่าง

หน่วยงานอะไรต่ออะไรก็แล้วแต่ แม้กระทั่งหลักคิดค่านิยมหลายอย่างที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะฉะนั้นตรงนี้มันทำให้น่าเป็นห่วง อย่างตอนนี้ในโฆษณาของทีวีทั้งหมด ลองสังเกตดูว่า อะไรที่มีการโฆษณามากที่สุดในภาพลักษณ์ของเด็กปรากฏว่า เด็กเดี๋ยวนี้อายุ 12 -13 ปี เป็นพรีเซนเตอร์โฆษณาเกี่ยวกับหน้าขาวนวลผิวผ่องกันแล้วแต่งหน้าเป็นสาว ไม่ใช่น่าคนอายุ 20 - 21 ปี เพราะวัยนี้แต่งแล้วไม่นวล

สิ่งนี้มันสะท้อนคือ การใช้งบประมาณในการทุ่มโฆษณาและใช้พรีเซนเตอร์เป็นเด็ก กลุ่มเป้าหมายก็คือเด็ก โดยใช้โฆษณาผม ผิวสีขาว เหล้าเบียร์ มือถือ นี่คือ Top Hit ของกลุ่มเด็ก เพราะฉะนั้นมันสะท้อนค่านิยมเรื่องการแต่งเนื้อแต่งตัว เรื่องที่มันไม่เป็นสาระของชีวิตเท่าที่ควร เช่น ความขาวคือพลังของหญิงสาวอะไรทำนองนี่ คือสิ่งที่มันใส่เข้าไปในความคิดของเด็กไทย เด็กผู้หญิงไทย และเหล้า เบียร์ มือถือ ชีวิตเสรี นี่คือสิ่งที่ใส่เข้าไปทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชาย ถ้าถามว่าทางออกคืออะไรใน วิดิทัศน์กล่าวไว้ค่อนข้างชัดเจนว่าควรจะมองปัญหาแบบเป็นองค์รวม การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนเชื่อมโยงไปที่ครอบครัว ผู้ที่อยู่ในแวดวงครอบครัวก็จะร้องโอ้ยครอบครัวก็แย่จริงๆ อ่อนแอคนช่วยก็ไม่มีอะไรก็ไม่มี และทุกปัญหาก็บอกไป เด็กเกิดเรื่องกี่ครั้ง กี่ครั้งก็จะต้องครอบครัวจัดการ และครอบครัวมีอะไรที่จะไปจัดการ มีเครื่องมืออะไร รักลูกแล้วมีอะไรช่วยบ้างไหม นี่คือคำถามที่มาจากฝ่ายครู

ขณะเดียวกันคือว่าในฝ่ายปฏิรูปการศึกษา เวลาเข้าไปอยู่ในแวดวงนั้น ครูบาอาจารย์ก็บอกว่า "หากครอบครัวเลี้ยงดูลูกไม่ได้ ครูมาสอนต่ออย่างไรก็ไม่ได้ดีหรอก" ในขณะที่ครอบครัวบอกว่า "ก็ฝากฝังไว้ที่โรงเรียน ทำไมครูไม่จัดการ ทำไมไม่ช่วยเด็ก เพราะเด็กไปอยู่ที่โรงเรียนและถูกบังคับให้ไปอยู่ตั้ง 8 ชั่วโมง" ซึ่งตอนนี้ถูกบังคับเป็น 12 ปีแล้ว จะมีอะไรมั่นใจได้ไหมว่า ถ้าครอบครัวไม่ดีมา โรงเรียนช่วยได้เปล่า เรื่องนี้เป็นประเด็นทางออก มันเป็นประเด็น Classic คือว่า 1) สถาบันครอบครัว 2) สถาบันการศึกษา และ 3) ภาคอื่นๆ ในสังคมที่จะต้องปรับสภาพแวดล้อมที่จะต้องเข้ามาดู

จากประสบการณ์ทำงานกับเครือข่ายพ่อแม่ คิดว่า สังคมไทยไม่จัดการเรียนรู้ให้กับพ่อแม่ ปัญหาทั้งหลายไม่ว่าเรื่องการของการตั้งครรภ์ เรื่องของการที่แม่จะต้องมีไข่ที่สมบูรณ์ตั้งแต่เป็นสาว หรือว่าเรื่องเด็กคลอดแล้วตาย ธาลัสซีเมีย อะไรทั้งหลายเหล่านี้เป็นปัญหาสุขภาพ เรื่องพวกนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่เรียนรู้ไม่ได้เข้าใจไม่ได้ จากประสบการณ์ 20 ปีที่ผ่านมา เราผลิตสื่อประเภทนิตยสาร 3 ฉบับ รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ จัดอบรมกิจกรรมเพื่อให้ความรู้กับพ่อแม่ปีหนึ่งประมาณ 50 - 60 ครั้ง เรารู้สึกว่า เราเหมือนเป็นหน่วยเดียวจริงๆ ที่ทำต่อเนื่องในแง่ของการให้ความรู้ที่ต่อเนื่องและซ้ำจำเจอยู่อย่างนี้ ทำไมสังคมไทยทุกสังคมมันจะต้องมีองค์กรแบบนี้มากๆ ภาครัฐจะต้องทำเป็นหลักและภาคเอกชนจะต้องมาเสริมด้วยซ้ำไป ควรจะต้องมีโรงเรียนพ่อแม่ มีเวทีพ่อแม่ ทางโรงเรียนก็รู้อยู่แล้วว่า เด็กต้องจบไปเป็นพ่อแม่ บางคนจบแค่มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และอุดมศึกษา

ทำไมเราไม่เตรียมเรื่องครอบครัวศึกษา ให้เด็กได้รู้จักมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกันให้ พ่อเป็นอย่างไร แม่เป็นอย่างไร จะเป็นพ่อแม่ที่ดีอย่างไร ครอบครัวที่ดีควรจะเป็นอย่างไร เรื่องเหล่านี้มันหยุดไม่ได้ บทบาทผู้ชาย บทบาทผู้หญิง ปีหนึ่งให้เรียนกันทุกๆ ชั้นตามวัยของเด็ก เด็กเรียนรู้เรื่องพวกนี้ได้ เพราะว่าเป็นเรื่องพื้นฐานธรรมดา มีตัวอย่างไม่ต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญที่ไหนมาสอน เขาเห็นบทบาทพ่อ แม่ เขาพูดได้ บทบาทไม่ดี เขาก็หยิบมาพูดได้ว่า เขาไม่อยากจะเป็น บทบาทที่ดีอยากจะเห็นอยากจะเป็น เพราะฉะนั้นการจัดอย่างนี้ทำให้ได้ไหม นี่คือจะเตรียมคนไปเป็นพ่อแม่ไม่ใช่การเตรียมไปตั้งครรภ์ เราต้องเตรียมคุณภาพทางอาหารและโภชนาการสำหรับผู้หญิงที่จะเป็นแม่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือว่าจะต้องเตรียมความคิดของคนที่จะเป็นพ่อเป็นแม่ โรงเรียนบังคับเขาเรียนทุกคนและให้เรียนฟรีจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นไปได้ไหมที่จะจัดเรื่องของการเตรียมความเป็นพ่อแม่ เตรียมครอบครัวศึกษา อนาคตไม่เรียนไม่มีพ่อแม่ ไม่มีครอบครัวไม่เป็นไร แต่อย่างน้อยจะได้เข้าใจว่า "ครอบครัวคืออะไร" มันจะได้อุดมการณ์ต่างๆ อย่างไรได้บ้าง การเปิดโอกาสให้คนไปจดทะเบียนและตอนนี้คนจดทะเบียนน้อยลงมาก แต่เอาเป็นว่าวันที่เขาไปจดทะเบียนเป็นไปได้ไหม ต่อไปนี้เขตไม่ต้องรับจดทะเบียนทุกวันหรอก จดเฉพาะวันศุกร์ก็ได้หรือว่าทุกวันจันทร์ก็ได้ วันใดวันหนึ่ง แต่มาแล้วจะจดหรือไม่จดก็ได้ แต่ต้องเข้ารับฟัง การอบรม ไม่ใช่อบรมธรรมดานะ คือใช้คำว่า "อบรม" อาจจะดูแล้วมันเหมือนการยัดเยียด แต่ความหมายคือ ให้เปิดเวทีให้เขามาพูดคุยกันว่า คุณจะแต่งงานกันคุณเข้าใจไหม คุณเข้าใจจิตวิทยาอย่างนี้

ไหม ซึ่งกรมสุขภาพจิตมีหลักสูตรสาระพัดชนิด มีเกมส์สารพัดแบบ มีแบบทดสอบร้อยแปด ที่ว่าคุณจะเป็นครอบครัว คุณจะเจออะไรบ้าง จะต้อง Check List กันไหม จะทำอะไรก็แล้วแต่ อย่างน้อยให้เขาเตรียมตัว หรือเมื่อเขาเป็นพ่อแม่ ให้เขาฝากครรภ์

คุณภาพที่สำคัญอันหนึ่งคือ เรื่องของการให้ความรู้ความเข้าใจ มันไม่ใช่ทุกวันนี้คือเรื่องแค่อาหารการกินเราให้ไม่ครบไม่ทั่วถึง แต่นอกเหนือไปจากนั้นเรื่องของความคิด เรื่องของทิศทาง แม้กระทั่งนิยามของชีวิต นิยามความสำเร็จของชีวิต วันนี้คุณจะมีลูก ความสำเร็จชีวิตลูกของคุณ คุณวางตรงไหน สะกิดให้เขาคิดได้ไหม เขาตอบเอง เราไม่มีหน้าที่ตอบคำถามแต่เขาจะต้องได้คิด เขาจะต้องถูกตั้งคำถามและก็อย่างนี้ไปเรื่อยๆ เมื่อตั้งครรภ์และคลอดลูก เมื่อลูกอายุ 1 ขวบ เมื่อลูกจะเข้าอนุบาล คุณคิดอะไรอย่างไร ทุกวันนี้มันป่วนกันไปหมด

อย่างเช่น ในวงการการศึกษา โรงเรียนอนุบาลแบบเตรียมความพร้อม ซึ่งบอกว่าทำตามหลักพัฒนาการความธรรมชาติของมนุษย์ แต่ทุกวันนี้พ่อแม่ไม่เข้าใจ พ่อแม่ก็จะต้องเข้ามหาวิทยาลัยใช่ไหม ก็เห่อกวดวิชาตั้งแต่ลูกศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่อย่ากระนั้นเลยเราควรจะเตรียมเด็กตั้งแต่เนินๆ จนถึงอนุบาลจะสายแล้ว ตีความผิดอีกเอาลูกกวดวิชาตั้งแต่อนุบาลจะได้ไม่สาย เพราะฉะนั้นความคิดเหล่านี้มันต้องทำงานกับพ่อแม่ พอเด็กเข้าเรียนชั้นประถมพ่อแม่จะมีบทบาทอย่างไร เมื่อลูกเรียนชั้นประถมจะได้สบายใจว่า ลูกได้ที่นั่งแล้วหรือฝากมาได้เรียบร้อยหรือว่าสอบจับฉลากมาได้ เราจะสบายใจไม่ใช่ช่วงนั้นแต่เป็นช่วงเตรียมตัวก่อนเป็นวัยรุ่น ก่อนจะเข้าหัวเลี้ยวจะต้องชะลอ จะต้องดูหน้า ดูหลัง ดูซ้าย ดูขวา ดูกระจกหลัง ว่าจะเข้าโค้งมันจะเป็นอย่างไร แต่นี่เราไม่เตรียมเลย พ่อแม่ไม่ต้อง เราไม่เข้าใจนะ และก็ไปเจอวันที่ลูกมีปัญหาวันที่ลูกเป็นวัยรุ่น และเราก็โวยวาย คือพ่อแม่ก็โวย สังคมก็โวย แต่ถามว่าโดยกระบวนการตั้งแต่ต้นมาแบบนี้กว่าลูกจะพ้นอกคนเป็นพ่อแม่ กว่าเขาจะไปมีครอบครัวใหม่ สังคมไม่ได้จัดการเรียนรู้ให้พ่อแม่อย่างที่ควรเลย คิดว่านี่เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ดิฉันอยากจะเสนอว่า จะต้องทำเรื่องนี้จริงจัง และก็อย่าไปคิดแค่เรื่องที่คนมานั่งอบรมมา Lecture ไม่ใช่ การเรียนมันจะต้องเกิดขึ้นหลายอย่าง เกิดจากการที่ได้ถกได้คุยได้ตั้งประเด็นคำถามได้เกาะกลุ่ม มีกลุ่มมีพวกมีกลุ่มผู้หญิง กลุ่มพ่อแม่ กลุ่มทอผ้า ฯลฯ ทำอย่างไรที่จะสอดแทรกความคิดของการที่จะทำความเข้าใจในเรื่องของครอบครัวและในเรื่องของการพัฒนาเด็ก ซึ่งคิดว่าเป็นทางออกที่สำคัญ

สำนักส่งเสริมและพัฒนาครอบครัว ซึ่งมาจากคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ มีเจ้าหน้าที่ประมาณ 50 คน ผู้อำนวยการบอกว่า ยังสับสนอยู่เลยว่าจะเข้าไปทำงานอย่างไร เพราะว่าปัญหาในครอบครัวไม่มีเจ้าภาพ ประเทศสวีเดนมีกระทรวงครอบครัว อีกหลายๆ ประเทศอย่างน้อย จะต้องเป็นกรมจะต้องสำนักงานอะไรก็แล้วแต่ มีกลไกที่จะต้องมาจัดตั้ง มีงบประมาณที่เข้ามาจัดการ อย่างที่ผ่านมาตัวใครตัวมันคือว่าเป็นครอบครัวและรับผิดชอบตัวเอง

ประเด็นที่สำคัญที่สุดเมื่อเดือนที่แล้วที่ทางบริษัทฯ ได้เรียนเชิญผู้รู้ที่ทำงานด้านครอบครัวมาแลกเปลี่ยนมุมมองที่หลากหลายจากต่างจังหวัด ได้แก่ จากจังหวัดขอนแก่น จังหวัดน่าน และบรรดาผู้รู้ที่ทำงานภาคปฏิบัติในกรุงเทพฯ เรามีเห็นตรงกันว่า เรื่องใหญ่ของครอบครัวที่ต้องทำในขณะนี้ก็คือ การแก้ปัญหาเด็กและเยาวชนทั้งหลาย การวางรากฐานพลเมืองที่ดี การวางรากฐานการพัฒนามนุษย์ที่ดี โดยจะต้องจัดเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญนั่นก็คือ **การเรียนรู้ของครอบครัว**

อีกเรื่องหนึ่งคือ การเรียนรู้ โดยมีสถานลานกีฬาสำหรับเด็กควรจะต้องเชื่อมโยงเรื่องบูรณาการ กล่าวคือสถานที่ดีๆ ไม่เฉพาะเด็กเท่านั้น แต่จะต้องสำหรับครอบครัวด้วย

1) เรา *จัดการเรื่องการเรียนรู้สำหรับครอบครัวโดยผ่านสื่อทุกชนิด* ลองทำได้ไหมสัปดาห์ละ 2 วัน วันละ 3 ชั่วโมง เช่น อาทิตย์นี้จะเป็นเรื่องตั้งครรภ์ ประชากรทั้งหลายไปบ้านนอกบ้านนา ต้องการดูรายการโทรทัศน์ และรายการวิทยุอะไรก็แล้วแต่ ก็ไปฟังการเรียนรู้ นี่คือเรื่องระบบสื่อ โดยใช้สื่อของรัฐให้เป็นประโยชน์ ไม่ใช่เพียงแค่ 3 หรือ 5 นาที วันละ 2 - 3 ครั้ง ไม่ทราบว่าจะออกอากาศได้ช่วงเวลาไหน ทำไปเลยเหมือนที่นายกฯ พบประชาชนทุกวันเสาร์เช้าได้ไหม ตัวอย่างเช่น แจ้งว่าทุกวันอาทิตย์ภาคเช้า 9.00 – 12.00 น. เราจะมีเวทีพ่อแม่ ห้องเรียนพ่อแม่ ที่เหลือเป็น

เรื่องกลไกที่ทางกระทรวงมหาดไทยจะรับจดทะเบียน และกรมอนามัยแม่และเด็กจะรับหน้าที่ไปสานต่อ หรือแม้กระทั่งโรงเรียนไม่ควรทำงานกับเด็กเท่านั้น โรงเรียนควรจะตั้งหน่วยขึ้นมาเลยเพื่อจัดประชุมผู้ปกครอง จัดการ อบรมให้การศึกษาอะไรก็แล้วแต่ เราจะปฏิรูปการศึกษาเราไม่เคยบอกพ่อแม่สักคำว่า ปฏิรูปการศึกษาแปลว่าอะไร และใครจะเป็นคนบอก โรงเรียนไม่บอกแล้วใครจะบอก และถ้าไม่บอกเขา เขาจะมามีส่วนร่วมได้อย่างไร ตอนนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มี 1 หมวดใหญ่ว่าด้วย การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ชุมชน แล้วเขาจะมีส่วนร่วมได้อย่างไร เขาตีความไม่ได้เข้าใจไม่ได้ เพราะว่าที่ผ่านมา 100 กว่าปี การศึกษาไล่เขาออกไปจากระบบ เพราะฉะนั้นวันนี้จะดึงเขามาจะต้องจัดให้มีการศึกษา

2) *การจัดพื้นที่เพื่อกิจกรรมส่งเสริม* เราทำงานที่พิพิธภัณฑ์เด็ก วันเสาร์-วันอาทิตย์ เราจะเห็นพ่อแม่จูงลูกเข้ามา ทุกคนมีความสุข เข้ามาแล้วลูกมีความสุขได้เห็นเลยว่าที่พูดว่า ลูกเรามีพัฒนาการแบบนี้ แบบนี้มันไปสะท้อนที่การเล่น การนั่งดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้านไม่มีทางเข้าใจว่า พัฒนาการเด็กเป็นอย่างไร เพราะเงื่อนไขและปัจจัยมันจำกัด แต่พอมาที่พิพิธภัณฑ์เด็กหรือไปที่สวนสาธารณะ หรือว่าไปที่อะไรก็ตาม พฤติกรรมการเล่นของเด็กมันจะสะท้อนพัฒนาการที่เป็นจริงของเขา และมันจะทำให้พ่อแม่เข้าใจว่า ลูกเราวัยนี้เป็นอย่างนี้ และเขาต่อในเรื่องพัฒนาการด้านอื่นได้ชัดเจนมากขึ้น มีความสัมพันธ์กันนะ จะต้องอยู่กับลูก ลูกก็อุ่นใจ พ่อแม่ก็มีความสุข ถือเป็นสถานที่หนึ่ง ซึ่งแทนการไปช็อปปิ้ง แทนที่การไปบริโภค เพราะว่า การไปบริโภค มันไปสะท้อนอีกหลายเรื่อง การปลูกฝังเด็ก เด็กเดี๋ยวนี้ 2 ขวบไปเมื่อไรก็ไปช็อปปิ้งด้วย เด็กจะเรียนรู้ที่จะหยิบอย่างเดียว นี่คือการเพาะนิสัยซึ่งการเพาะตั้งแต่ขวบ 2 ขวบ ไปแล้วมันฝังเข้าไปใน ดีเอ็นเอ (DNA)

เพราะฉะนั้นจึงคิดว่า เรื่องกิจกรรมครอบครัวเป็นสิ่งจำเป็น เรื่องพื้นที่อย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีการจัดการ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เรามีศูนย์เยาวชนในกรุงเทพฯ มากมาย แต่ไม่มีระบบการจัดการและขาดประสิทธิภาพในการจัดการ เพราะฉะนั้นศูนย์เยาวชนประมาณ 40 – 50 แห่งที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ มันเลยไม่ได้กลายเป็นที่พ่อ แม่ลูกได้มาใช้ชีวิตร่วมกัน ตรงนี้จะต้องถูกตั้งคำถามว่าควรจะพัฒนา นอกจากนี้การปฏิรูปการศึกษาก็คือว่า มันเป็นเรื่องเดียวกันกับเรื่องเด็ก เยาวชนและครอบครัว ถ้าเราไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปการเรียนรู้ ระบบการเรียนรู้ เรามีครูต้นแบบ ครูแห่งชาติ ผู้บริหารต้นแบบ แต่มันคือต้นแบบจริงๆ มันมีอยู่ไม่ถึง 10 % ของการศึกษาไทยที่ได้รับการเปลี่ยนแปลง ส่วนที่เหลืออีก 90 % จะเป็นอย่างไรนั้น ควรจะต้องช่วยกัน แค่การปฏิรูปการศึกษามันไม่เปลี่ยนยังคงเหมือนเดิม แข่งสอบ เร่งเรียน แยกออกจากชีวิตจริง เด็กไม่ได้ปฏิบัติมีแต่ทฤษฎี มันจะเป็นวงจรที่เชื่อมกันไปถึงปัญหากับครอบครัว เพราะว่าพ่อแม่จะไม่มีส่วนเข้าไปร่วม พ่อแม่ไม่มีส่วนที่จะเข้าใจที่จะคิดที่จะทำ เด็กจะไม่รู้สึกว่าตัวเองอยากจะมีความสัมพันธ์กับครอบครัว เรียนก็เพื่อไปเรียน เพื่อที่จะไปอะไรก็แล้วแต่ เพื่อความสำเร็จของชีวิตเรา แต่เด็กจะไม่มีความรู้สึกเชื่อมโยงกับพ่อแม่และในที่สุด มันจะกลับมากระทบกับครอบครัวเมื่อวันที่พ่อแม่แก่

การเรียนแบบนี้อาจจะทำให้เด็กหลุดออกจากครอบครัว และเด็กจะละเลยครอบครัวต่อไปอนาคตด้วย เพราะว่าไม่ได้เข้าใจอะไรเลยที่เกี่ยวกับชีวิตที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นถ้าเราอยากจะเห็นครอบครัวดีและโดยที่ครอบครัวแข็งแรงและจะดูแลเด็กต่ออีกรอบหนึ่ง ครอบครัวก็จะต้องมองเห็นว่ามันมีการปฏิรูปการศึกษาจริง เรื่องที่มันเป็นวงจรที่มันจะต้องหมุนไปพร้อมๆ กัน และมันเชื่อมกับตัวเด็ก นอกจากนี้ ยังมีเด็กด้อยโอกาสอีกสาระพัดชนิดซึ่งจะต้องมีวิธีแก้ไขและดูแลอีกแบบหนึ่ง การเรียนรู้ของพ่อแม่เป็นเรื่องสำคัญ การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งสองเรื่องนี้มันเกิดขึ้นจริงและรายละเอียดอื่นๆ ที่สังคมจะต้องดูแล อาทิเช่น เรื่องสื่อลามก หนังสือจะต้องมีโป๊แข่งกันโป๊มากขึ้นเรื่อยๆ สังคมควรจะจัดการได้ไหม ร้าน Internet ที่เปิดทุกวันและเด็กหนีเข้าไปมั่วสุมกันอยู่จนถึงดึกดื่นเที่ยงคืน บางคนให้เด็กนอนที่ร้านได้ด้วย เรื่องนี้มีกฎหมายคุมครองได้หรือไหมว่าช่วงเวลา 8.00 – 22.00 น. ห้ามเปิดอินเตอร์เน็ตสำหรับเด็กนักเรียน ทางร้านจะให้ใครเข้าได้แต่ว่าเด็กนักเรียนห้ามเข้า เพราะว่าเป็นเวลาเรียน หรือเปิดได้ตั้งแต่เวลาเท่าไรแต่ไม่ควรเกินเวลา 20.00 น. เราน่าจะมีข้อระเบียบสังคมที่เข้าไปจัดการ แต่อย่างไรก็ตาม เรื่องใหญ่ที่สำคัญและควรจะเข้าไปจัดการคือ เรื่องการเรียนรู้ของพ่อแม่และการปฏิรูปการเรียนรู้ของเด็ก

สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ :

ประเทศไทยเป็นยุคโลกาภิวัตน์จริงหรือเปล่า พิจารณาดูแล้วน่าจะเหลื่อมกันอยู่ 3 ยุค เหมือนวงกลม 3 วงมาทับกัน ก็คือมียุคโบราณคือ ยุคเกษตร ยุคอุตสาหกรรม และยุคโลกาภิวัตน์ นั่นเป็น 3 มุมมันเหลื่อมกันอยู่ บางจังหวัดจะอยู่ในยุคเกษตร ยุคอุตสาหกรรม แต่กรุงเทพฯ อาจจะใกล้เคียงกับยุคโลกาภิวัตน์ ถ้าเรามองเป็น 3 ยุคแบบนี้และมี 3 มุมมันเหลื่อมกันอยู่ก็จะเห็นว่า ปัญหามันก็ขับเคลื่อนมาเป็น 3 ยุค คือ ยุคแรกเป็นปัญหาพื้นฐาน กล่าวคือว่าเด็กขาดอาหาร เด็กไม่ได้เรียนหนังสือ เด็กเป็นโรคคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก ตายง่าย ๆ อย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีปัญหาอยู่ ยุคที่สองคือ ยุคอุตสาหกรรม เด็กเปลี่ยนจากปัญหาพื้นฐานมาเป็นการใช้เครื่องมือ กล่าวคือ การใช้แรงงานเด็ก มาเป็นโสเภณีเด็ก ซึ่งปัจจุบันยังมีปัญหาแรงงานเด็กและเด็กค้าประเพณีอยู่เช่นกัน ส่วนยุคที่ 3 ยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือเป็นปัญหาเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของผู้ใหญ่ เช่น เป็นเหยื่อในทางเพศก็ยังเป็นอยู่ การข่มขืนการกระทำชำเรา การนำเด็กมาถ่ายภาพโป๊ การนำเด็กมาถ่ายโฆษณาในเชิงลามกอนาจารเริ่มเฉียดไปใกล้แล้ว เด็กวัยรุ่นอายุประมาณ 12 13 ปีเริ่มทำท่าอึดแล้ว รวมทั้งเป็นเหยื่อทางอารมณ์ของผู้ใหญ่ เช่น ระบายอารมณ์กับเด็กๆไม่พอใจก็ทุบตีเขา กักขังเขา หน่วงเหนี่ยวเขาก็ยังเป็นปัญหาอยู่ในยุคนี้ เป็นเหยื่อทางธุรกิจอันนี้ชัดเจน ได้แก่ เกมส์อินเตอร์เน็ต หรือเกมส์ออนไลน์ โทรศัพท์มือถือที่โหลดข้อความลามก หรือภาพลามกใส่เพลงเข้าไปทีละ 15 บาท ปีหนึ่งก็เป็นรายได้หมื่นล้านบาท นี่คือรายได้ทั้งนั้น และนี่คือเด็กตกเป็นเหยื่อของธุรกิจ แล้วก็เป็นเหยื่อของความผิดพลาดของผู้ใหญ่ เด็กที่ติดเชื้อเอดส์ก็เป็นความผิดพลาดจากผู้ใหญ่ก็มาลงที่ลูกอย่างนี้เป็นต้น หรือว่าพ่อแม่แตกแยกหย่าร้างแรง ๆ ก็มาลงที่ลูก หรือว่าการขายยาเสพติดก็มาลงที่เด็ก เป็นยุคที่เด็กตกเป็นเหยื่ออย่างรุนแรงและส่งผลมาถึงปัญหาใหญ่ที่เราจะพูดแทนเด็กได้ว่าเป็นปัญหาในเชิงพฤติกรรม

ปัญหาในเชิงพฤติกรรมเป็นเรื่องใหญ่มาก สมัยก่อนเราพูดถึงว่า ประเทศไทยนี้โง่ จน เจ็บ นักวิชาการพูดจนมันโง่จริงๆ จนและมันเจ็บจริงๆ เขารู้สึกว่าที่นักวิชาการที่พูดถูกทั้งๆ ที่เขาไม่ได้เป็นอย่างนั้น เขานึกว่าเขาโง่จนเจ็บจริง แต่ในยุคปัจจุบันเด็กมีปัญหาพฤติกรรม มันเป็นปัญหาของเด็กไทยที่เป็นเด็กฉลาด มันส์ และก็ทุกข์ ยุคนี้เด็กไทยฉลาดคือว่าฉลาดจริง ๆ ครับ ฉลาดกว่ายุคเรา ที่ว่า "มันส์" ก็คือว่าเด็กเขาเอาทุกเรื่อง ตั้งแต่นอนกัน ไม่รู้ว่าเป็นใครหลับตาก็นอนได้ อย่างนี้เป็นต้น อย่างนี้เขาเรียกว่ามันส์ และทุกข์ก็คือ ท้อง แท้ง ทิ้ง กล่าวคือ เมื่อทุกข์มันท้อง เมื่อท้องก็แท้ง เมื่อคลอดลูกแล้วทิ้ง นี่คือภาพแรกที่เหลี่ยมกันอยู่ มีอีก 2 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก ถ้าเรามองปรากฏการณ์ปัญหาเป็นแบบนี้ เราคงจะต้องทำสงครามแย่งชิงเยาวชน คำว่า "สงคราม" กำลังฮิตมาก รัฐบาลประกาศสงครามกับยาเสพติด ประกาศสงครามความยากจน แต่ไม่เคยประกาศสงครามแย่งชิงเยาวชน เพราะว่ารัฐบาลได้ประโยชน์จากเยาวชน ได้ผลประโยชน์จากเด็กที่เป็นเหยื่อ การจะแปรสัญญาธุรกิจคมนาคมเป็นตัวบอกได้ชัดเจน แต่ที่นี้เราทำสงครามแย่งชิงเยาวชน เราจะทำอย่างไร เห็นได้ชัดว่าขณะนี้ความเลวมันล้อมเด็กเราหมดเลย ออกจากบ้านปั๊บมันก็ถูกมือซ้ายดึงไปโน้น มือขวาดึงไปนี้ เอาเท้าเขี่ยไปโน้นที ไม่รู้จะไปไหน ไปไหนก็เจอแต่พวกที่ดูดทั้งนั้นแหละ คือว่าสิ่งแวดล้อมมันกลายเป็นพลังที่ดูดมากกว่าครอบครัว เราไม่อยากจะโยนปัญหาไปที่ครอบครัว เพราะว่าครอบครัวก็มีทั้งพ่อทั้งแม่ดึงลูกไว้คนละแขนคนละข้างแต่เอาไม่ไหวอยู่แล้ว และเราออกจากบ้านก็ดูดไปที่นั่นที ดูดไปที่นี่ที เพราะฉะนั้นสงครามแย่งชิงเยาวชนเป็นเรื่องใหญ่ที่จะต้องทำกัน ถามว่า ทำอย่างไร

ประเด็นแรก จะต้องปัดกวาดหรือว่าจัดระบบให้สิ่งเลวไปอยู่รวมด้วยกัน คือว่าเป็นธุรกิจแบบหนึ่ง ต้องปัด คือว่าจะใช้ภาษาแบบกฎหมายคือว่า เป็นการโซนนิ่ง ตอนนั้นคุณปรุชัยทำเรื่องระเบียบสังคม ท่านก็คงจะฝ่าฝืนโซนนิ่งจนประกาศระเบียบได้ ตอนนี้ประกาศหลายจังหวัดแล้ว แต่ปรากฏว่าสิ่งที่ทางจังหวัดเสนอมาที่ท่านปรุชัยเอาทั้งจังหวัดเป็นโซนนิ่งหมดเลย คิดอย่างนี้มันบ้าเพราะว่าเอาทุกอย่างขอให้มีประโยชน์จะเอาให้ได้ บางจังหวัดขอครึ่งเมืองเป็นโซนนิ่งหมด อย่างนี้เป็นต้น ก็ต่อสู้กันอย่างหนัก ที่นี้บางจังหวัดเมื่อประกาศก็ไปอยู่แทบหนึ่ง และการประกาศบังเอิญมันเป็นการประกาศโซนนิ่งเฉพาะสถานบริการ หลายเรื่องซึ่งไม่เข้าข่ายสถานบริการจะต้องรีบเปิดก่อนเพราะกฎหมายยังไปไม่ถึง แสดงว่า ธุรกิจของเขามีนักกฎหมายคอยแนะนำ เช่น ร้านเกมส์ที่หลายท่านเป็นห่วงเปิดได้หมด เคยมีพ่อแม่ยื่นฟ้องในเรื่องร้านเกมส์ว่า เข้าข่ายผิดกฎหมาย แต่ศาลพิพากษาว่าไม่ผิดกฎหมายเปิดได้ เพราะว่าไม่มีกฎหมายบังคับ

เขาเป็นธุรกิจ เพราะฉะนั้นเปิดถึงเช้าก็ได้ เพราะว่ากฎหมายยังเปิดช่อง นี้คือตัวอย่างว่า การทำสงครามแย่งชิงเยาวชน อย่างไรเสีย จะต้องปัดกวาดสิ่งที่มันเลวๆ ไปอยู่ที่เดียวกันให้ได้ ยกตัวอย่างเช่น สมมุติแถวเยาวราชมีปัญหาเกิดขึ้นก็ย้ายเยาวราช ตำรวจไม่ดูแลก็ย้ายโรงพักเดียว ตอนนี้ทุกโรงพักทำผิดหมดเลยไปตรวจทีก็เจอทุกที เพราะฉะนั้นจะต้องใช้วิธีหนึ่งคือว่าปัดสิ่งเลวไปอยู่รวมกันให้ได้ เรื่องนี้จะต้องใช้พลังประชาชนช่วย เพราะว่ารัฐมนตรีดีๆ อยู่ไม่นานก็ไปหมด เพราะว่าไม่มีคนแบกไม่มีคนหนุนเขาอยู่ไม่ได้ เพราะว่าการไปต่อสู้เรื่องนี้มันไปกระทบหัวคะแนน กระทบทุกอย่าง ประเด็นที่สอง พอเราปัดกวาดไปอยู่ในแทบเดียวกันได้ เราก็ส่งเสริมกิจกรรมดีๆ ขึ้นมาในสังคม โดยจะต้องทำอย่างอย่างเต็มที่ ถามว่าทำได้ไหม ถ้าในการเมืองแบบไทยทำไม่ได้ เพราะว่ามันคอรัปชั่นไม่ได้

ประะเด็นที่สอง จะต้องส่งเสริมให้เยาวชนรวมกลุ่มกันให้ได้ทั้งประเทศ เพราะว่าเยาวชนมีศักยภาพที่แสดงออกในทางที่ถูกต้องแต่ว่าเราไม่เปิดทางให้เขาคิดเองว่าอยากจะทำอะไรกับบ้านกับเมืองนี้ กับเรื่องตัวเขาเอง และรัฐก็กระจายงบประมาณให้เขาโดยตรง เขาอาจจะคิดถึงเรื่องเอดส์ เรื่องไปดูแลผู้สูงอายุ เรื่องไปดูพระสงฆ์ที่อาพาธ เรื่องไปดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชนเขา เขาสามารถคิดอะไรมากมายที่จะส่งเสริมให้เขาเติบโตกับสิ่งเหล่านั้น เรื่องที่สอง เรื่องปัญหาใช่ว่าประเทศไทยจะสิ้นไร้ไม้ตอก จะมีคนโน้นคนนี้ทำโน้นทำนี่เต็มไปหมดประเทศเหมือนกัน ที่บอกว่ามีทั้งหมด 12 จังหวัด ที่ไปลองทำดูมันมีคนเล็กคนน้อยทำเต็มไปหมด ข้างล่างก็มีหลายกลุ่มที่ทำแบบนี้ แต่เราไปถามเขาเถอะ เขาเป็นขอทานบรรดาศักดิ์ คือว่าจะต้องเที่ยวแบมือไปของบประมาณทำเอง น้องบางคนมาจากวิทยุ ชุมชนเป็นหนี้ไม่รู้กี่ล้านบาท ยอมเป็นหนี้เพื่อทำวิทยุชุมชน เราไม่ต้องพูดเรื่องการปลดหนี้ ยังเป็นหนี้อยู่คนเล็กคนน้อยแบบนี้ ล้วนแต่เป็นนวัตกรรมทั้งนั้น เป็นแนวคิดใหม่ๆ ทั้งนั้นในการดูแลปกป้องเรื่องเด็ก ส่งเสริมเด็กและเยาวชนเต็มไปหมดทั้งแผ่นดิน ถามว่าเราส่งเสริมเขาหรือเปล่า เจ้าหน้าที่รัฐจะมีมากมีน้อย 10 คน 20 คน 30 คน หรือ 50 คนก็ได้ และเปลี่ยนแนวคิดที่ว่าทำเองมาเป็นส่งเสริมคนอื่นให้เขาได้ทำ เช่น ส่งเสริมให้เขาได้มาเจอกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เด็กที่ไม่เก่งมีโอกาสได้ไปศึกษาดูงานกับคนอื่นที่เก่งกว่า มันจะเกิดการเติบโตของคนเหล่านี้ว่า ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร ค่อย ๆ เติบโตแลกเปลี่ยนเป็นเครือข่ายไปเรื่อยๆ ก็จะมีคนขึ้นมาทำงานกับเราเต็มไปหมด แต่ขณะนี้คนที่ทำงานแบบนี้ตายไปทีละกลุ่ม เพราะไม่มีคนสนับสนุน รัฐก็คิดจะทำเอง

ดังนั้น รัฐควรจะต้องเปลี่ยนวิธีคิด ส่งเสริมคนที่ทำให้เขาทำได้มากขึ้น ส่วนรัฐก็กลับมาทำในเชิงบริการสำหรับกลุ่มด้อยโอกาสจริงๆ นั่นเป็นหน้าที่ของรัฐ ซึ่งเป็นบริการเชิงรุก ตัวอย่างเช่น ใต้สะพานทางด่วนแจ้งวัฒนะอยู่ในกรุงเทพฯ มีชุมชนเล็กๆ สานเข่งปลาทู เก็บเศษไม้เศษหินที่เป็นยุคเกษตรตามใต้ทางด่วน มีประมาณ 40 - 50 ครอบครัว ซึ่งทางสาธารณสุข การศึกษา และประชาสังคมไม่เคยลงไปดูแลเลย ที่นั่นมีตั้งแต่คนแก่ มีเด็กตั้งแต่ในครรภ์มารดาแรกคลอดจนถึงอายุ 13 ปี มีเด็กผู้หญิงประมาณ 2 – 3 คน อายุประมาณ 11 - 12 ปี ทาแก้มแดงแต่งตัวสวยมีอาชีพขายตัว พอขายตัวเสร็จรัฐค่อยตั้งโครงการโป้งให้เด็กออกมาจากซ่องและมาให้เอาชีพ อันนี้คือปัญหาความเป็นจริงว่ารัฐจะต้องรุกไปหาพวกเขาที่ด้อยโอกาส ไม่ใช่นั่งเฉยๆ เพื่อรอคนอุ้มมาหาเรา วิธีคิดแบบนี้มันแก้ปัญหาไม่ได้

คุณกิตติพันธ์ กันจะนะ :

ขณะนี้กี่โมงแล้วลองหลับตานึกภาพดูว่า ตอนนี้เด็กทำอะไรบ้าง เด็กหลายๆ คนในเวลานี้อาจจะถูกข่มขืน เด็กชาวเขาอาจจะวิ่งเล่นบนดอย เด็กบางคนอาจกำลังเล่นอินเตอร์เน็ต อันนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทุกที่และทุกเวลาในสังคมไทยของเรา

ประการแรก ปัญหาเด็กกับครอบครัว ในเรื่องของครอบครัวเป็นเรื่องที่พ่อแม่ต้องสอนเด็ก ถามว่าทุกวันนี้พ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูกของเราหรือยัง เราสอนลูกว่าอย่าดื่มเหล้านะ อย่าสูบบุหรี่นะ แต่พ่อทำต่อหน้าลูก พ่อใช้ลูกไปซื้อบุหรี่และซื้อเหล้ามากิน มาสังสรรค์ดื่มกันอย่างเฮฮามีความสุข และสุดท้ายลูกติดยาก็จะโทษใครกัน

ประการที่สอง เรื่องของการตอบปัญหาหรือว่าการตอบคำถามของลูก หากลูกถามพ่อแม่ว่าคนเราเกิดมาได้อย่างไร พ่อกับแม่ตอบว่าเพราะว่าพ่อกับแม่รักกัน เมื่อลูกอายุย่างเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นกำลังมีความรักกับแฟน เรารักกันเราอยากจะมีลูกบ้าง แต่ผู้ใหญ่ไม่ได้บอกว่า พ่อกับแม่มีเพศสัมพันธ์กันอย่างไรจึงมีลูกได้ ครูในโรงเรียนบอกด้วยหรือเปล่า

ว่า ทุกวันนี้เราเกิดมาได้อย่างไร วิชาสุขศึกษาสอนเรื่องฮอร์โมนเอสโตรเจน ทำงานอย่างนั้นอย่างนี้ แต่พอเวลาคนที่จะมีอะไรกัน เขาบอกหรือเปล่าว่ามีวิธีการอย่างไร และถ้ามันเป็นอย่างนี้มันจะเกิดอะไรขึ้นมา เด็กหลายคนไม่ทราบว่า เวลาถ้าเราทำแบบนี้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้นเด็กบางคนทำไปเพราะว่ารักแฟน ความรักที่พ่อแม่สอนไว้ว่า เรารักกัน แต่เกิดอะไรขึ้น เด็กท้อง ท้องแล้วแท้ง แท้งแล้วทิ้ง เรื่องเด็กจะต้องย้ายครอบครัวจากชนบทเข้ามาอยู่ในเมือง อย่างเขื่อนปากมูลจะต้องอยู่ในสังคมเกษตร สังคมโบราณ ที่นี้จะต้องมาอยู่ในเมือง ที่นี้มันก็เป็นสถานที่เสี่ยงมาก เมื่อมาอยู่กับพ่อแม่ในชนบทในเมืองหลวง การเรียนก็ไม่ได้เรียนหนังสือ ต้องมาอยู่กับพ่อ พอมาอยู่นี่เสร็จ มีโรงเรียนก็ทุบถูกเผาถูกทำลาย และเด็กจะเรียน เด็กจะพัฒนาได้อย่างไร เมื่อปัญหานั้นนะ เด็กเห็นว่าผู้ปกครองหรือว่าพ่อของตัวเองถูกกระทำ และที่นี้เด็กก็ฝังความคิดมาเรื่อย ๆ ว่าพ่อแม่เราถูกกระทำมาแบบนี้ ทำไมรัฐจะต้องทำแบบนี้กับพ่อแม่เราด้วย

ประการที่สาม เรื่องของเด็กในโรงเรียนทุกวันนี้ คุณภาพเด็กในโรงเรียนคิดว่า โรงเรียนหลายๆ แห่งก็เป็นโรงเรียนที่ดี สอนเน้นการมีส่วนร่วมของเด็ก ให้เด็กเป็นศูนย์กลาง (Child Centered) นี่เรากำลังฮิตฮือฮามากเลยในช่วงปีที่ผ่านมา มีเด็กคนหนึ่งที่พูดเรื่องของ Child Centered ขึ้นมา เขาบอกว่าประเทศไทยส่งบุคลากรทางการศึกษาไปศึกษาข้อมูลในเรื่องของ Child Centered ประมาณ 3 ปีและกลับมาที่เมืองไทย เผยแพร่ในการสัมมนาแบบนี้ 3 วันและนำไปใช้เลย พอเป็นอย่างนี้แล้วเป็นอย่างไร ครูนำชีทให้นักเรียนทำ ไม่ถาม นักเรียนไปดูเองครูไม่สอนแล้ว

ประการที่สี่ เรื่องของความรุนแรงของเด็ก บางทีเด็กที่อยู่ในโรงเรียนถูกความรุนแรงที่ๆ ผู้ใหญ่เป็นผู้สร้างขึ้นและก็บางทีเด็กถูกข่มขืนในโรงเรียน โดยทางโรงเรียนจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น แล้วอย่าบอกว่าเด็กคนนี้อยู่ในโรงเรียน และก็อีกกรณีหนึ่ง สำหรับเด็กที่ทำกิจกรรมก็มีปัญหาในโรงเรียน ครูบางคนก็ยังไม่ค่อยสนใจเด็กที่ทำกิจกรรม เวลาที่เด็กทำอะไรออกไปแล้วไม่ดี ทางโรงเรียนจะบอกว่าเด็กคนนี้ไม่ได้อยู่ในโรงเรียนนี้ แต่ถ้าเด็กทำดีขึ้นมาเมื่อไรทางโรงเรียนก็จะยอมรับว่าเด็กคนนั่นเป็นนักเรียนของโรงเรียน ทำรายงานผลงานไปยังกรมสามัญ

ประการที่ห้า ในสถานการณ์โลกเรามีโอกาสได้เข้าร่วมประชุมกับเด็กหลายประเทศในเรื่องของการศึกษา เรื่องการเรียนการสอน เราเสนอว่าประเทศไทยการศึกษาแย่มาก เด็กนักเรียนห้องหนึ่งมีจำนวน 40 คน แต่พอเด็กนักเรียนที่มาจากประเทศทางแอฟริกา เขาบอกว่า ประเทศของเขาห้องหนึ่งมีนักเรียนจำนวน 100 กว่าคน ปรากฏว่าประเทศไทยของเราดีกว่าในเรื่องการศึกษา สื่อการเรียนการสอนของเราก็ดีกว่าในระดับสากลหรือในระดับโลก แต่ถ้าเปรียบเทียบระดับไทยมองไทยกันเอง ผู้ใหญ่หลายท่านรู้ว่ามันเป็นอย่างไร ครูหลายท่านทำแบบผักชีโรยหน้า ครูบางท่านก็ทำตามหน้าที่ครูให้ดีที่สุดเท่านั่นเอง ยิ่งระบบการศึกษาใหม่ที่ออกมาบอกว่า เด็กต้องเรียนภาคบังคับ 9 ปี แล้วจะมีใบวุฒิบัตรให้เด็กตอนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่ตอนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ไม่มีวุฒิบัตร

ประการที่หก ถ้าตอนนี้ระบบเศรษฐกิจหรือว่าอะไรต่างๆ ของประเทศไทยที่บอกว่าจะรวยขึ้นจะดีขึ้นภายในกี่ปีแล้วไม่เป็นจริง แต่เด็กต้องการทำหรืออยากได้อยากมีแบบเพื่อนและตามแฟชั่น อาทิเช่น มีแฟน มีโทรศัพท์มือถือ อยากมีผิวขาว อยากเที่ยวเตร่ดื่มเหล้ายา เพราะว่าผู้ใหญ่บอกว่า เราจะมีเศรษฐกิจดี เด็กอยากจะอยู่ในเมืองหลวง ไม่มีใครสอนเด็กให้รู้เท่าทันและรู้จริงแล้วเด็กจะเป็นอย่างไร เด็กอาจจะก่ออาชญากรรมต่างๆ เด็กอาจได้รับความรุนแรงต่างๆ ประการสุดท้าย เรื่องของความต้องการของผู้ใหญ่ อยากจะเห็นเด็กพึ่งตนเองได้ นโยบายรัฐบาลบอกว่า ยาเสพติดหมดไป 3 เดือน ตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 คนตายไปแล้วหลายร้อยกว่าศพ และบางทีคนที่ตายมีฐานะครอบครัวยากจน กองทุนหมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท เขากู้มาซื้อยาเสพติดเพื่อขายต่อได้เงินดีมาก เมื่อพ่อแม่ติดคุกเพราะค้ายาเสพติดและลูกจะอยู่กับใคร ลูกจะต้องออกจากที่เชียงราย เด็กจะต้องออกไปอยู่กับแม่หน้าคุก เพราะว่าไม่มีใครที่จะเลี้ยงดูและไม่ได้เรียนหนังสือ ปัญหาต่างๆ ก็ตาม

ตามที่กล่าวไว้ว่า หน่วยงานภาครัฐน่าจะทำหน้าที่สนับสนุนให้เด็กมีการตั้งกลุ่มเยาวชน ปัจจุบันนี้บอกได้เลยว่าประเทศไทยมีกลุ่มเยาวชนที่ทำงานด้านสิทธิเด็ก ยาเสพติด สิ่งแวดล้อม สื่อวิทยุและโทรทัศน์ ประมาณ 500 กว่ากลุ่มทั่วประเทไทย เราทำงานกันเป็นเครือข่ายที่เด็กติดต่อกันเอง ผู้ใหญ่บางท่านบอกว่า อยากจะให้เกิดการรวมตัวของเด็ก เพื่อทำให้เกิดกลุ่มสภาเด็กและเยาวชน ทำปุ๊บเสร็จปั๊บเลิกปั๊บไม่มีการติดต่อประสานกันอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น เครือข่ายเด็กที่ทำเรื่องวิทยุชุมชน เด็กหลายคนอยู่ในกลไกรัฐบาลที่จะถูกจับได้ เพราะว่าขัดขืนต่อมาตรา 40 ว่า

ด้วยสื่อภาคประชาชน ที่ระบุไว้ว่าเด็กทำสื่อไม่ได้ แต่ทุกวันนี้เด็กหลายกลุ่มก็ทำสื่อได้ กรุงเทพมหานครมีวิทยุเด็กและเยาวชน มีโครงการตาสับปะรด มีศูนย์ข่าวเยาวชนไทยที่ออกอากาศทุกวันพฤหัส ช่อง 11 ช่วง 16.00 น. เป็นรายการที่เด็กผลิตเองไปสัมภาษณ์นายกรัฐมนตรีและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ นี่เป็นสิ่งที่รัฐควรจะสนับสนุนต่อไป

ถ้าหากว่าเด็กเปรียบเหมือนปลาที่ว่ายอยู่ในน้ำ แล้วน้ำเป็นสังคมหรือบ้านเมืองของเรา โดยผู้ใหญ่เป็นคนดูแลน้ำ ถ้าน้ำเสียปลาอยู่ไม่ได้แต่ถ้าน้ำดีปลาอยู่ได้ ก็เหมือนกับถ้าผู้ใหญ่ดูแลน้ำดูแลสังคมบ้านเมืองเราให้ดียิ่งขึ้น เด็กคงจะเป็นปลาที่แหวกว่ายในน้ำอย่างสวยงาม และเป็นเด็กเยาวชนไทยที่มีความสามารถและแสดงศักยภาพให้ผู้ใหญ่ได้รู้ว่าเราทำได้

เรื่องของนโยบายของรัฐก็เช่นกันเป็นปัญหาที่หลายประเทศเผชิญมาก็คือ นโยบายของรัฐมีแผนแม่บทว่า จะทำอย่างไรต่อเด็ก แต่พอเปลี่ยนรัฐมนตรีและปฏิรูประบบราชการแผนงานก็เปลี่ยนหมด เยาวชนที่จะทำงานก็ต้องหยุดชะงักทำอะไรต่อไม่ได้ จะต้องเริ่มนับ 1 2 3 ใหม่หมด บันไดการมีส่วนร่วมของเด็กมี 8 ขั้น ประเทศไทยอยู่ในขั้น 2 นั่นก็คือ เด็กเป็นไม้ประดับ เด็กไม่มีโอกาสได้ร่วมคิดและวางแผน สุดท้ายประมาณ 4 – 5 เดือนที่ผ่านมา มีการประชุมสมัชชาแห่งชาติด้านการพัฒนาเด็กครั้งที่ 4 มีเด็กมาร่วมประชุมกัน และมีการพูดคุยกันว่า เด็กไทยในอุดมคติของเราเป็นอย่างไร นั่นก็คือ เด็กดีมีความกล้า พลานามัยสมบูรณ์ เพิ่มพูนความรู้ ควบคู่คุณธรรม นำชาติพัฒนา เป็นสิ่งที่เด็กกระทำไม่ได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ใหญ่ใจดีทั้งหลาย แต่เชื่อว่าผู้ใหญ่ใจดีในที่นี้พร้อมที่จะทำเพื่อเด็กของเราทุกคนแล้ว

ช่วงซักถามและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม

คุณเกรียงกมล เลาหะไพโรจน์ :

เราพูดถึงปัญหาเหล่านี้มาตั้งแต่เป็นนักศึกษา ถ้าเป็นสงครามเราก็กำลังแพ้ เพราะโลกไม่มีที่พึ่งไม่มีที่หวังไม่มีอุดมการณ์จริงๆ ถึงแม้ว่าอาจารย์จะทำวิจัย หรือเอ็นจีโอ (NGOs) ไปทำงานพัฒนา ก็จะได้มีผลพวงต้องทำกันต่อไป แต่ถ้าเราต้องการชนะสงครามมันน่าจะเริ่มกันที่ "ยุทธศาสตร์" เพราะอีก10 หรือ 20 ปีข้างหน้านักวิจัยปัจจุบันหรือนักวิจัยในอนาคตก็จะบอกว่าเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ตัวเลขมันเป็นแบบนี้ตอนนี้มันแย่ลงแบบนี้ๆ

สังคมไทย มีรัฐที่มีความแข็งแรง มีความมั่นคงในตัวรัฐเอง ไม่มีปัญหากับชนกลุ่มน้อย ที่สำคัญคือไม่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ว่าความเข้มแข็งนี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคเลยที่ประชาชน ปัญญาชนของสังคมนั้นจะเสนออะไรเพื่อที่จะบังคับทางใหม่ ยกตัวอย่างบุคคลที่ดีที่สุด ซึ่งออกแรงเงียบๆ มาเป็นเวลานาน คือ ศ.นพ. ประเวศ วะสี ท่านฉลาดมากและสามารถบังคับทางสังคมได้ เพราะฉะนั้น พวกเราปัญญาชน หรือเอ็นจีโอทั้งหลาย ลองมาช่วยกันคิดว่าเรามีความรู้พื้นฐานพอสมควรแล้ว เป็นไปได้ไหมที่เราจะกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อคิดบังคับทางสังคมต่อไป ประมาณเมื่อ 2–3 เดือนที่ผ่านแล้ว ได้มีการจัดกิจกรรมของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรที่จังหวัดนครนายก เป็นกิจกรรมของนักศึกษาทั่วประเทศ ได้มีการลองชักชวนนักศึกษาปฏิวัติวัฒนธรรม ปรากฏว่า นักศึกษายกมือเห็นด้วย นั่นคือผู้นำนักศึกษาของสังคมไทย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเป้าหมายที่เราต้องการปฏิวัติวัฒนธรรม คือ สื่อมวลชน เพราะว่าสื่อมวลชนได้ทำสิ่งที่เลวร้ายกับสังคมไทยมานานแล้ว ผมเลี้ยงลูกมาผมไม่ยอมให้ลูกเห็นข่าวหน้าหนึ่งหัวสีในหนังสือพิมพ์ พอลูกโตขึ้นผมจะดึง Section กีฬาให้ลูกอ่าน ผมกล้าฟันธงว่า สื่อมวลชนมีสิทธิอะไรมาทำร้ายสังคม แม้กระทั่งสื่อทางโทรทัศน์ที่เข้าไปทำร้ายลูกหลานทุกคนในบ้าน เพราะฉะนั้น ปัญญาชนต้องรวมกลุ่มกันเพื่อบอกว่า เราต้องการสื่อที่ดีทั้งทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์และวิทยุ ดังนั้น เราควรเสนอวิธีการในทางยุทธศาสตร์ มีอีกตัวอย่างหนึ่งคือ กรณีกองทุนหมู่บ้านฯ เงินงบประมาณ 78,000 ล้านบาท รวมกับ 4,000 ล้านบาท โดยเริ่มแรกไม่ได้เป็นอย่างนี้ แต่ในการต่อสู้ของบางท่านเราควรจะยกเครดิตให้กับ นพ.พลเดช ปิ่นประทีป และคุณเอนก นาคะบุตรกับเพื่อนๆ กับคนในรัฐบาล 2 คนที่ทำให้กองทุน

หมู่บ้านมีความแข็งแรง จุดมุ่งหมายก็คือ ป้องกันเศรษฐกิจ แต่เอ็นจีโอบางท่านคิดว่า นอกจากกระตุ้นเศรษฐกิจแล้วจะต้องทำให้ยั่งยืนและสู้ความยากจนได้แบบนี้ ผมคิดว่าได้ผลดีพอสมควรจากพื้นฐานประชาชนที่มีอยู่ขณะนั้น เอ็นจีโอบอกว่า ประมาณ 10 % ของหมู่บ้านไทยที่รู้สึกแข็งแรง 20 % สามารถที่จะดูแลเงินได้ดี ตัวอย่างนี้ถือว่าเป็นตัวอย่างที่ดี เห็นว่าเราเป็นวิศวกรสังคม เราคิดเชิงยุทธศาสตร์และสู้จนชนะได้ เพราะฉะนั้น เรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัวก็เช่นเดียวกัน เราจะลองคิดเชิงยุทธศาสตร์ใหญ่ ๆ แล้วบังคับทางรัฐบาลและบังคับทางสังคมให้เคลื่อนไปให้ได้

คุณหวัน (มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม) :

จากภาวะการณ์ปัจจุบันเกี่ยวกับเรื่องสงครามยาเสพติด มันส่งผลกระทบกับเด็กในชุมชน ตอนนี้คิดว่าการขายยาเสพติดมันลุกลามถึงการใช้เด็กในการซื้อขาย อยากจะทราบข้อคิดเห็นเกี่ยวกับรัฐว่า จะมีวิธีการป้องกันอย่างไรบ้างหรือเปล่าก่อนที่จะประกาศสงครามออกมา เพราะว่าตอนนี้เด็กในชุมชน กฎหมายได้ระบุว่าเด็กเล็กทำผิดแล้วตำรวจไม่จับ และตอนนี้ในส่วนของงานวิจัยได้มีการวิจัยเรื่องนี้ไหมเพื่อที่จะนำเอาข้อมูลมาเสนอกับรัฐบาล ส่วนทางด้านสื่อมวลชนมีการสร้างกระแสเรื่องนี้ให้สื่อมวลชนรับทราบ เพื่อที่จะช่วยกันป้องกันปัญหาร่วมนี้ไว้บ้างหรือเปล่า

สว.วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์ :

ได้ตอบคำถามว่า เรื่องเด็กระทำผิดตำรวจสามารถจับได้ แต่ไม่ได้นำตัวไปฝากขัง แต่จับเด็กเพื่อสืบเสาะไปถึงใครเป็นคนให้เด็กมาขาย หลายรายตำรวจก็สืบไปถึงพ่อแม่ สืบไปถึงครู และตำรวจก็ดำเนินการตามกฎหมาย หากใครทราบเบาะแสต้องแจ้งตำรวจเหมือนกับที่จังหวัดโคราช เด็กมามอบตัว 8 – 9 คน ก็สืบไปจับได้ตั้งเป็นขบวน ซึ่งการใช้เด็กเดินยาเป็นวิธีที่ใช้กันมานานแล้วตั้งแต่ก่อนประกาศสงครามยาเสพติด

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

ได้กล่าวว่า มีคำถามจากผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งว่า เรื่องของต้นแบบในสังคมที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาก ดังนั้น ต้นแบบควรจะเป็นอย่างไร เพราะว่าคนในรุ่นก่อน ต้นแบบจะเน้นถึงคุณงามความดี ความขยัน ความรับผิดชอบ แต่สิ่งเหล่านี้ดูเหมือนว่ามันค่อนข้างเชยสำหรับเด็กในยุคปัจจุบันที่ต้องการอะไรที่รวดเร็วขึ้นและเห็นผลทันที จึงอยากจะขอให้วิทยากรช่วยขยายความคำว่า ต้นแบบคืออะไร

พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ :

เรื่องนี้เป็นสิ่งที่สังคมจะต้องพูดกัน เพราะว่าถ้าเราถามว่าใครในรัฐบาลที่เป็นต้นแบบ เราคงจะต้องชื่นชมบุคคลที่มีชื่อเสียง ซึ่งส่วนหนึ่งก็ยังคงมีนักการเมืองน้ำเน่าเหลืออยู่ นักการเมืองที่พยายามทำความดี ก็จะถูกเขี่ยไปที่ละคนสองคนอะไรอย่างนี้ ดิฉันคิดว่าการฟื้นฟูความดี ความรับผิดชอบ และความซื่อสัตย์คือว่าตอนนี้เรานึกถือสังคมเราว่าไปตามกระแสก็ยึดถือเรื่องเงินทองเป็นหลัก พ่อแม่ก็ต้องกาเงิน หากเราอยากจะเป็นพ่อแม่ที่ดี ดิฉันคิดว่า เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือเรื่องความรัก เราอาจจะรักลูก แต่ว่าวัฒนธรรมไทยที่เราเห็นกันก็คือ พ่อแม่รักลูกแต่ไม่ค่อยแสดงความรักให้ลูกเห็น เรื่องนี้จะเป็นปมปัญหาติดตัวเด็กไปจนโต เด็กจะรู้สึกมากเลยว่า เขาไม่เข้าใจว่าพ่อแม่รักเขาขนาดไหน อาจจะรักเขาต่อเมื่อเขาทำความผิดคือว่ามาจำจี้จำไชเขาอะไรทำนองอย่างนี้ เราควรจะรู้จักวิธีแสดงความรักที่ถูกต้องกับลูกของเรา เราก็ไม่ใช่แสดงเฉพาะตอนเขาเป็นเด็กด้วย อย่างพวกเราเองวัฒนธรรมไทยเราไม่ค่อยกอดลูกเท่าไรเวลาที่ลูกโตแล้ว แต่เราจะต้องเข้าใจกันว่า เราจะต้องการการสัมผัสกันโดยเฉพาะระหว่างสมาชิกในครอบครัว

ในส่วนที่คุณเกรียงกมล ได้เสนอเรื่องการคิดเชิงยุทธศาสตร์ ดิฉันคิดว่าในแวดวงวิชาการมีความพยายามเรื่องนี้มาสมควร ดิฉันเองพูดเรื่องเด็กมานานตั้งแต่มาเริ่มทำงาน ก่อนอื่นเราพูดเรื่องปัญหาให้ฟังก่อนว่า คุณคิดว่าปัญหาของเด็กไทยคืออะไร ยกตัวอย่างเมื่อเราพูดถึงกระแสเรื่องอีคิว (EQ) เราก็ไปทำกันแต่เรื่องอีคิว แล้วเราก็ละเลยเรื่องสติปัญญา เรื่องศักยภาพของเด็ก โดยเราคิดในลักษณะที่แยกส่วนและไม่เข้าใจว่า ความเป็นมนุษย์มีองค์ประกอบอะไรบ้าง ปัจจุบันเด็กไทยมีสติปัญญาและศักยภาพต่ำกว่าประเทศอื่น แล้วเราจะให้ใครพัฒนา แต่ปรากฏว่าคนในรัฐบาลเอง

ออกมาปฏิเสธตั้งแต่เรื่องปัญหาแล้ว ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่า ความรับรู้ของคนในรัฐบาลที่มีความรับผิดชอบตรงนี้ยังไม่เข้าใจสภาพปัญหาฉะนั้นเราเป็นนักวิชาการจึงจำเป็นต้องพยายามออกมานำเสนอ ถ้าเพื่อว่ามีใครในแวดวงรัฐบาลก็อยากจะให้กลับไปตระหนักด้วยว่าจริงๆ แล้วท่านมีความตั้งใจจะกระทำกับเรื่องของครอบครัวกับเด็กแค่ไหน เพราะว่ายังไม่เห็นนโยบายเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน และครอบครัวชัดเจนเลย ซึ่งการต่อต้านยาเสพติดก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่ายังเป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ เพราะว่าเรายังไม่ได้แก้ปัญหาที่รากฐาน

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ :

เรื่องปัญหาเราสามารถนำเสนอได้มากกว่าเรื่องยุทธศาสตร์ ผมมี 2 ประเด็นเกี่ยวกับ

1) *เรื่องยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้* ทำความเข้าใจกับปัญญานั่นเอง ซึ่งคล้ายๆ กับที่ พญ.จันทร์เพ็ญ นำเสนอไปแล้ว แต่ว่ายุทธศาสตร์ของการผลิตเพื่อน เพื่อที่จะเอาความรู้ไปแก้ปัญหา ซึ่งตรงนี้ผมคิดว่าประสบการณ์ที่ผ่านมาหลายๆ ปี ผมคิดว่าจะต้องเปลี่ยนวิธีคิดยุทธศาสตร์ใหม่ว่า เดิมซึ่งเรามองว่า มีวิศวกรทางสังคมบางอย่างได้จริงในระดับหนึ่ง แต่ว่าในภาวะที่รัฐบาลหรือว่าการเมืองเป็นแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมคิดว่า จะคิดยุทธศาสตร์ให้ชัดขึ้นนั้นจะคิดแต่เพียงในระดับบนอย่างเดียวไม่ได้ สมัยท่านนายกรัฐมนตรีอนันต์ ปัญญาชุน มีความริเริ่มที่ดี มีคณะกรรมการแห่งชาติ ที่ทำเรื่องเด็ก ซึ่งผมได้มีโอกาสเข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย เขามีการแต่งตั้งคณะกรรมการหลายชุด เช่น ชุดเด็กเล็ก ชุดเด็กโต ชุดที่ดูเรื่องพ่อแม่จะทำอย่างไร ชุดที่ดูเรื่องเด็กด้อยโอกาส โดยเฉพาะเด็กในสลัม มาถึงชุดที่ดูเรื่องสื่อโดยเฉพาะ สื่อจะเป็นสื่อที่ดีอย่างไรสำหรับเด็ก ได้ทำข้อมูลออกมาจนมีข้อเสนอ แต่พอเปลี่ยนรัฐบาลใหม่ก็เริ่มนับ 1 ใหม่เลิกกันเลย จากประเด็นตัวอย่างแบบนี้ผมคิดว่า ถ้าขืนมัวไปรอให้มีใครสักคนที่งคิดดีคิดชอบและมีพลังภายในพอทางการเมืองมาปฏิวัติวัฒนธรรมหรือว่าการมีชีวิตในสังคมนี้ให้มันดีขึ้น ผมคิดว่าเราคงจะหวังยากอยู่ ผมคิดว่ายุทธศาสตร์ฐานล่างหรือการสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญและเชื่อมโยงนำความรู้ไปเคลื่อน ประสบการณ์ในการทำยุทธศาสตร์ที่สร้างกลุ่มคนกลุ่มเด็กกลุ่มเยาวชน ให้เขาเข้ามามีส่วนเคลื่อนไหวในเรื่องนี้เอง เชื่อมอยู่กับการทำความเข้าใจให้สังคมเริ่มรับรู้ด้วยสำคัญมาก ซึ่งหลายเรื่องมันเคลื่อนไปได้อย่างน่าแปลกใจ เมื่อเทอมที่แล้วผมมีลูกศิษย์ไปทำวิจัยเรื่องวัฒนธรรมการโกงข้อสอบของเด็กสมัยนี้ พอเปิดเผยข้อมูลออกไปในเวทีทั้งผู้ใหญ่และเด็ก ก็เห็นว่ามีคนเข้ามาจัดการปัญหาหลายเรื่อง ผมจึงเรียนว่า ยุทธศาสตร์ของการสร้างความรู้สำคัญ

2) *การสร้างความรู้แต่ไม่รู้ว่าจะเคลื่อนอย่างไร* ใครควรจะเข้ามารับรู้บ้าง ใครควรจะมีส่วนได้ส่วนเสียบ้าง หลายเรื่องเราพบว่า เราให้เด็กเป็นผู้นำเสนอเรื่องปัญหาเอง มันมีพลังทำให้นโยบายและสังคมสะเทือนได้ ผมเห็นด้วยกับคุณเกรียงกมล ในเรื่องยุทธศาสตร์ของการที่เราจะปฏิวัติควรมีอะไรบ้าง เช่น การมีชีวิตอยู่ในสังคม การมียุทธศาสตร์สร้างความรู้ ก็เป็นเรื่องสำคัญ แต่เรื่องที่สำคัญที่สุดคือ วิธีที่จะนำความรู้ไปขับเคลื่อน และขอย้ำว่ายุทธศาสตร์เด็ก น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ซึ่งน่าจะได้ผล ก็อยากจะให้ทุ่มลงไปมากๆ เพราะว่า ความล้มเหลวเชิงยุทธศาสตร์มักจะเป็นยุทธศาสตร์ที่ผู้ใหญ่ทำกันเองและไม่ต่อเนื่อง

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

ได้กล่าวว่า มีคำถามจากผู้เข้าร่วมประชุม 2 ข้อ คือ 1) เวลาเวลาพูดถึงเรื่องการมีส่วนร่วมของเด็กไทย ตอนนี้เด็กไทยอยู่ในระดับเป็นไม้ประดับ ในฐานะที่น้องกิตติพันธ์ เป็นตัวแทนเยาวชน คิดว่าจะมีส่วนกระตุ้นเรื่องนี้ให้กับเยาวชนไทยอย่างไร จึงจะทำให้กลุ่มของเยาวชนนั่นยั่งยืน และ 2) ทำอย่างไรเด็กและเยาวชนไทยจึงจะมีแรงจูงใจและสนใจกับปัญหาส่วนร่วมอย่างที่น้องกิตติพันธ์กำลังทำอยู่ และถามถึงตัวน้องกิตติพันธ์เองว่า มีอะไรเป็นแรงบันดาลใจให้มาทำตรงนี้ และอะไรเป็นจุดเริ่มต้นของน้องกิตติพันธ์

คุณกิตติพันธ์ กันจินะ :

สำหรับข้อแรกนะครับที่ในเรื่องของเด็กที่เป็นไม้ประดับ ก็คืออย่างสังคมไทยทุกวันนี้ ก็มองคนที่เสียมากกว่าคนดี อย่างเด็กที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่ใช้ซามุไรฟันกัน ข่าวจากสื่อต่างๆ จะเผยแพร่ข้อมูลว่ากลุ่มเด็กที่ใช้ซามุไรที่มีอาวุธมีกี่คน ผู้สื่อข่าวบางคนจำว่ามีเพศชายเพศหญิงกี่คน แต่พอเด็กที่ทำกิจกรรมหรือว่าเด็กที่ทำอะไรดีๆ ให้สังคม สื่อต่างๆ ก็จะไม่เผยแพร่และสังคมจะมองไม่เห็นความดีของเด็ก แต่ถ้าเด็กทำผิดพราดหรือทำไม่ได้อย่างที่ผู้ใหญ่จะให้ทำก็จะซ้ำเติม สำหรับเรื่องที่อยากจะให้เด็กมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ ก็คือการยกย่องหรือว่าชมเชยเด็กเมื่อเด็กทำความดี และให้กำลังใจกระตุ้นให้เด็กทำความดีและพัฒนามากขึ้นอีก นอกจากนี้ ผู้ใหญ่ควรให้คำชี้แนะที่ดีและบอกเด็กว่า ถ้าเด็กทำดีแล้วและมีการชี้แนะที่ดีจากพ่อแม่ด้วยแล้วเด็กจะยิ่งดีขึ้น ผู้ใหญ่บางคนควรจะอยู่เคียงข้างเด็กมากกว่าเป็นตัวของเด็กเองที่จะเดินขึ้นบันไดแต่ละขั้น ผู้ใหญ่บางคนไปครอบงำเด็กมากกว่าการแนะนำ เป็นการชี้นำและการครอบงำเด็กโดยสวมบทบาทเป็นเด็กเอง แต่เขาไม่รู้ปัญหาเหมือนเด็ก แต่เด็กถ้ารู้ปัญหาและผู้ใหญ่ให้คำแนะนำร่วมกันก้าวเดินขึ้นบันไดไปด้วยกันในสังคม คิดว่าปัญหาต่างๆ หรือว่า ยุทธศาสตร์ หรือว่าอะไรต่าง ๆ ที่เราจะร่วมกันวางแผน ผมคิดว่าควรจะดียิ่งขึ้น 2) เรื่องของเครือข่ายที่ผมได้ดำเนินกิจกรรมอยู่ เป็นเครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน 7 จังหวัด ตามความเป็นจริงจะมีเครือข่ายเด็กและเยาวชนภาคเหนือตอนบน 9 จังหวัด ยกเว้น จังหวัดอุตรดิตถ์และจังหวัดแม่ฮ่องสอนไม่ได้ประสานไป โดยมีประเด็นเรื่องเอดส์ ยาเสพติด สิทธิเด็ก สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งมีตัวแทนเด็กและเยาวชนในแต่ละประเด็น

เราตั้งเป็นคณะกรรมการเครือข่ายมีจำนวน 14 คน ส่วนเป้าหมายของเครือข่ายเราคิดว่ามันเป็นเหมือนดาวเหนือ เรามีการวางแผนว่าเราจะไปถึงดาวเหนือได้อย่างไร นั่นก็คือการผลักดันให้เกิดการดำเนินการในเชิงนโยบายและการพัฒนาสังคมให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนและก็ทำงานอย่างเป็นบูรณาการ ในเรื่องของบริบทชุมชนหลายๆ อย่าง เรามีองค์กรพี่เลี้ยงที่ทำงานด้านเด็ก อาทิเช่น มูลนิธิต่างๆ เรามีการเชื่อมร้อยเครือข่ายกันระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ และอีกอย่างหนึ่งเรามีการสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกลุ่มเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ และเครือข่ายเด็กและเยาวชนอาจจะอยู่ในพื้นที่แต่ผู้ใหญ่หลายๆ คนที่อยู่ในระดับนโยบาย เวลามองเด็กบางส่วนจะมองระดับตรง สายตาของเราจะกว้าง 180 หรือว่า 360 องศาก็ตาม ผู้ใหญ่จะมองระดับตรง แต่ระดับที่อยู่ข้างล่างจะไม่มอง เด็กบางคนที่ผู้ใหญ่ดึงเข้ามาร่วมกิจกรรม เป็นเด็กที่ปัญญาเลิศ เป็นเด็กที่ไม่ได้พบกับปัญหาแต่ว่ามีความสามารถในการพูด

นอกจากนี้ การที่จะทำอย่างไรให้เด็กมีส่วนร่วม ดังที่กล่าวมาข้างต้นคือการย่องยกและให้คำแนะนำเด็กในบางอย่างนั้น ยังมีอีกประเด็นที่สำคัญคือ เรื่องสื่อ จะทำอย่างไรหากเด็กชื่นชอบการ์ตูนและอยากจะเป็นอุลตร้าแมนท์ หรือซุปเปอร์แมน จะเป็นไปได้ไหมที่สังคมไทยของเราจะมีสื่ออะไรสักอย่างหนึ่งที่จะทำให้เด็กไทยคิดว่า อยากจะเป็นคนที่พัฒนาสังคมบ้าง เรามีละครหลายๆ เรื่องจะเน้นไปในเรื่องของสามีฆ่าเมีย การทิ้งกัน การฆ่ากันตาย แต่ทำไมเราไม่มีละครที่สะท้อนแนวชีวิตหรือว่าละครเกี่ยวกับสังคมบ้าง เพราะกระบวนการของละคร จะช่วยทำให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้อย่างถูกต้องและก็อย่างมีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆ มันจะเป็นการหล่อหลอมจิตใจของเด็ก และก็คิดอยู่เสมอว่าเราสำคัญเหมือนกันนะ เราเป็นพลังของชาติที่ผู้ใหญ่บอกว่าเด็กเป็นอนาคตของชาติ เพราะว่าเด็กได้เริ่มต้นทำอะไรหลายอย่างบ้างแล้ว เราไม่รู้ว่าเราจะตายวันไหนเวลาใด ฉะนั้นหากผู้ใหญ่ต้องการทำอะไรเพื่อเด็กก็ควรจะเริ่มทำตั้งแต่เวลานี้ เช่น ถ้าเราอยากจะสอนลูกหรือว่าอยากทำอะไรควรเริ่มต้นตั้งแต่วันนี้ สมมุตว่าวันนี้เราอยากจะบอกว่า สุขสันต์วันเกิดนะลูก ก็อย่ารอบอกในวันพรุ่งนี้เพราะเราอาจจะไม่มีโอกาสได้บอกก็ได้ สำหรับแรงบันดาลใจหนึ่งที่ทำให้ผมได้มาอยู่ในกระบวนการของเยาวชนและเข้ามาทำกิจกรรมเหล่านี้ก็คือ เรารู้วันเกิดแต่เราไม่รู้วันตายครับ

พญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล :

เราใช้เวลามากกว่า 2 ชั่วโมง ที่อยู่ร่วมกันในเวทีสัมมนาแห่งนี้ และขอสรุปสุดท้ายสิ่งที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันจากเวที

ประการแรก เราได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องของการทำยุทธศาสตร์การสร้างความรู้ ซึ่งอาจารย์อมรวิชช์ ได้นำเสนอนั้นยังคงเป็นโจทย์ที่มีความสำคัญมากว่า เราจะมียุทธศาสตร์การสร้างความรู้ในเรื่องของการติดตามปัญหาของเด็กอย่างรู้จริงและ ต่อเนื่อง เราจะนำเอาความรู้ที่เกิดขึ้นเคลื่อนไปสู่การแก้ปัญหาเพื่อไปสู่ทางเลือกและทางออกของปัญหาได้อย่างไร อันนี้จะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งก็มีหลายๆ ท่านได้นำเสนอหลายสิ่งหลายอย่าง

ประการที่สอง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่จะพูดถึงเรื่องการทำให้คนที่ทำความดีได้มีโอกาสมาร่วมกันทำความดี และการทำความดี มันเกิดขึ้นเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในสังคมเต็มไปหมด ทำอย่างไรจะเห็นภาพรวมของกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยเหล่านี้ปรากฏชัดขึ้น เพื่อที่จะไปสู่สังคมที่น่าอยู่สำหรับเด็กที่มีต้นแบบที่ดี ที่คุณหมอจันทร์เพ็ญได้กล่าวถึง

ประการที่สาม สังคมที่มีอุดมการณ์ร่วมกันภายใต้ความร่วมมือของการทำความดีร่วมกันเพื่อกำหนดทิศทางของสังคมได้อย่างไร หรือว่าอาจจะไปถึงขั้นปฏิวัติวัฒนธรรมบางอย่าง เพื่อที่จะเกิดสังคมที่น่าอยู่สำหรับเด็กจริง ๆ เป็นน้ำที่ไสสะอาดจริง อย่างที่เด็กต้องการ

ประการที่สี่ ทำอย่างไรที่เราจะสนับสนุนการเรียนรู้ทางเลือกสำหรับเด็ก คิดว่าเป็นสิ่งที่น้องกิตติพันธ์กำลังทำอยู่และกลุ่มเพื่อนๆ อีก 500 เครือข่าย เขากำลังทำการเรียนรู้ทางเลือกของตัวเขาเอง และเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าไม่เฉพาะกับตัวเองเท่านั้นยังทำเพื่อสังคมอีกด้วย มันมีคุณค่ากับเด็กที่จะเข้าไปมีโอกาสในการเรียนรู้ทางเลือกของเขาเอง แต่เขาต้องการการสนับสนุนที่จะได้ทำกิจกรรมเหล่านี้ ไปเป็นไปตัวเคลื่อนของการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง

ประการที่ห้า คุณสุภาวดี ได้กล่าวถึงสถาบันหลัก 2 สถาบัน ที่เราควรจะต้องช่วยกันดูแล นั่นคือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ดังนั้น ควรจะทำอย่างไรที่จะช่วยให้ทั้งสองสถาบันเข้าใจคำว่า กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อให้เกิดการจัดการการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ สามารถที่จะไปจัดการการเรียนรู้ให้กับเด็กได้เช่นเดียวกัน

ประการสุดท้าย อาจารย์อมรวิชช์ ได้กล่าวถึงเรื่องน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล อันมีสื่อเป็นตัวเชื่อมโยงเข้ามา ดังนั้นจะมียุทธศาสตร์อย่างไรระหว่างน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากลที่เป็นความเป็นจริง เพราะเด็กไทยจะต้องเผชิญกับสังคมเหล่านี้ต่อไป ขอบพระคุณค่ะ.

วิทยากร :

พ.ญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คุณวัลลภา ตั้งคณานุรักษ์	สมาชิกวุฒิสภา
คุณสุภาวดี หาญเมธี	บริษัท แปลนพลับลิชชิ่ง จำกัด
คุณกิตติพันธ์ กันจินะ	ตัวแทนเยาวชน

ผู้ดำเนินรายการ :

พ.ญ.พรรณพิมล หล่อตระกูล	สำนักงานสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เด็กและเยาวชนไทยจะไปทางไหนท่ามกลางกระแสบริโภคนิยม

สุทิน ศิรินคร
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการไหล่บ่าทางวัฒนธรรมเข้าสู่สังคมไทย หรือยุคสมัยของข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนนั้น เป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญอย่างหนึ่งที่นำสังคมไทยไปสู่พัฒนาการของการประดิษฐ์คิดค้น การให้บริการด้วยการผลิต และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันทั่วโลก ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกและตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างรวดเร็ว เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเตอร์เน็ต โทรทัศน์ และวิทยุ ฯลฯ โดยเครื่องมือการสื่อสารเหล่านี้ได้สร้างความพึงพอใจและสร้างค่านิยมให้กับผู้บริโภคอย่างกว้างขวางและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ซึ่งนับวันยิ่งมีบทบาทและมีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิตของคนทั่วโลก

แม้ว่าสังคมไทยจะอยู่ในยุคของกระแสความเปลี่ยนแปลงที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นยุคทุนนิยมหรือวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยมก็ตาม แต่เราควรตระหนักถึงการสร้างความรู้และการทำความเข้าใจถึงคุณประโยชน์และโทษที่จะเกิดขึ้นจากผลพวงของการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัยเหล่านั้น เนื่องจากอาจจะส่งผลกระทบก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมายตามมาทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมต่อเด็ก เยาวชน ครอบครัว ชุมชนและสังคมไทย หากเราลองย้อนกลับไปในอดีตสมัยก่อน เราจะมองเห็นภาพของความรักความผูกพันสายใยสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารถึงกันหรือการเยี่ยมเยือนไปมาหาสู่กันด้วยการสัมผัสรับรู้ได้ด้วยกาย วาจา และจิตใจอย่างแท้จริง โดยมีจารีตประเพณี วัฒนธรรมเป็นตัวร้อยเชื่อมโยงความสัมพันธ์เหล่านั้นระหว่างเครือญาติกับกัลยาณมิตรของเรา

แต่ในปัจจุบันนี้ เราจะมองเห็นภาพได้ชัดเจนว่า ผลพวงจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลและแทรกกลางขวางกั้นระหว่างสายใยสัมพันธ์เหล่านั้นด้วยการใช้เครื่องมือเทคโนโลยีหรือวัตถุเป็นตัวกลางเชื่อมโยงในการติดต่อสื่อสารถึงกัน ซึ่งเราไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าเครื่องมือเทคโนโลยีเหล่านั้นล้วนมีส่วนช่วยให้เราสามารถติดต่อสื่อสารถึงกันได้มากขึ้นและสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าเราจะอยู่แห่งใดไกลแค่ไหนก็ตาม แต่ทว่าการสัมผัสรับรู้หรือสายใยสัมพันธ์นั้นยากที่จะหยั่งรู้และเข้าถึงความรู้สึกทางด้านจิตใจได้ ส่งผลให้สังคมไทยทุกวันนี้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและมีการสร้างระบบความสัมพันธ์ใหม่กลายเป็น "สังคมเทียมไม่ใช่สังคมแท้" ดังเช่นคำกล่าวของ ศ.สุมล อมรวิวัฒน์ ที่เคยกล่าวไว้เมื่อครั้งประชุมภาคีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้กับเครือข่ายปันความรู้สู่กระบวนทัศน์ใหม่ เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2546 ณ วัดญาณเวศกวัน จังหวัดนครปฐม

ผลจากการสรุปภาพรวมของการจัดเวทีเสวนาทางวิชาการในวันครอบครัวสดใสงาน "ความรู้เพื่อชีวิต 10 ปี สกว." ในหัวข้อเรื่อง "เด็กและเยาวชนในยุคโลกาภิวัตน์ : ปัญหา ทางเลือก ทางออก" ณ ห้องประชุม Meeting 1-2 ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ เมื่อวันอาทิตย์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ที่ผ่านมานั้น ได้มีการนำเสนอข้อมูลสถิติจากผลการศึกษาวิจัยในเบื้องต้นของโครงการวิจัย 2 โครงการ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้แก่

(1) *โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย* โดยมี แพทย์หญิงจันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของเด็กตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์อายุ 24 ปี เพื่อหาคำตอบของโจทย์วิจัยที่ว่า คนไทยควรเลี้ยงดูลูกอย่างไรหรือว่ารูปแบบใด คนไทยควรเลี้ยงลูกแบบไทยโบราณหรือแบบตะวันตก หรือควรผสมผสานทั้งสองรูปแบบเข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ก็คงต้องพิจารณาถึงปัจจัยเงื่อนไขที่เป็นบริบทและพื้นที่ของแต่ละภูมิภาคเป็นหลัก นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาในหลากหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของเด็กไทย เช่น เรื่องสติปัญญา เรื่องพัฒนาการของเด็ก เรื่องสุขภาพ เรื่องโภชนาการ เรื่องสาเหตุการตายของเด็ก เรื่องจริยธรรม และเรื่องการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งสื่อประเภทต่าง ๆ ของเด็ก ฯลฯ เป็นต้น

และในประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับเรื่องการใช้เทคโนโลยีของเด็กนั้น การวิจัยชี้ให้เห็นภาพรวมของผลกระทบต่อค่านิยมการบริโภคสื่อหรือการใช้เทคโนโลยีของเด็กไทยในชีวิตประจำวัน โดยเริ่มต้นจากการสำรวจกลุ่มเป้าหมายของโครงการวิจัยฯ พบว่าเด็กไทยอายุต่ำกว่า 5 ปี จะได้ชมภาพความรุนแรงที่เกี่ยวกับเรื่องฆ่ากันและตีกันประมาณ 501 ครั้งต่อวัน เด็กวัยประถมจะชมรายการการ์ตูนที่ส่อให้เห็นพฤติกรรมการแต่งกายของตัวการ์ตูนที่สวมใส่เสื้อผ้าโป๊และเน้นเนื้อหาไปในเรื่องเซ็กซ์ เป็นอันดับหนึ่ง ชมรายการละครเป็นอันดับสอง และชมรายการเกมส์โชว์ เป็นลำดับสาม ส่วนเด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น จะชมรายการละครเป็นอันดับหนึ่ง เกมส์โชว์เป็นอันดับสอง ฟังเพลงเป็นอันดับสาม และมักไม่สนใจรายการเกี่ยวกับการศึกษา เพราะเราไม่ปลูกฝังให้เด็กสนใจเนื้อหาสาระต่างๆ แทนการเลือกชมแต่รายการที่มีความบันเทิงเพียงอย่างเดียว อีกทั้งสื่อโฆษณาที่เผยแพร่ก็เป็นปัจจัยเงื่อนไขที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของเด็กไทยพบว่า เด็กวัยประถมเริ่มทดลองสูบบุหรี่ตั้งแต่อายุ 10 ปี ดื่มเหล้าเบียร์และเครื่องบำรุงกำลังตั้งแต่อายุ 16 ปี ซึ่งเด็กที่เคยสูบบุหรี่จะมีโอกาสติดยาบ้าและผงขาวได้ง่าย และยังมีปัญหาเรื่องพฤติกรรมทางเพศ เนื่องจากมีค่านิยมเลียนแบบแฟชั่น นั่นคือการยอมรับการอยู่ด้วยกันก่อนแต่งงานของวัยรุ่น และวัยรุ่นชายเริ่มทดลองมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกกับโสเภณี ทำให้เกิดปัญหาการติดเชื้อเอชไอวี เป็นโรคเอดส์ตายตั้งแต่อายุยังน้อย ล่าสุดพบว่ามีเด็กวัยรุ่นอายุ 16 ปีเป็นโรคเอดส์ตาย นั่นแสดงว่าเด็กติดเชื่อโรคเอชไอวี ตั้งแต่อายุ 11 ปี ซึ่งเป็นเรื่องที่เด็กถูกกระทำและตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

(2) *โครงการวิจัย Child Watch* โดยมี ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งโครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนใน 12 จังหวัดของภาคเหนือ โดยใช้ตัวชี้วัดทางด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ฯลฯ เป็นเครื่องมือเพื่อสำรวจพฤติกรรมเด็ก รวมทั้งมีการทำวิจัยกรณีศึกษาในทั้ง 12 จังหวัด จากข้อมูลสถิติบางส่วนที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับสภาวการณ์ของเด็กในระดับน่านน้ำไทยและน่านน้ำสากล เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญอย่างหนึ่งที่พยายามสะท้อนให้มองเห็นภาพของการใช้เทคโนโลยีประเภทอินเตอร์เน็ต รวมถึงสื่อต่างๆ ทางโทรทัศน์ที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก โดยพบว่า ปัจจุบันมีเว็บไซต์ทั่วโลก 7 ล้านเว็บ มีเว็บไซต์โป๊ประมาณ 2 ล้านเว็บ มีการผลิตหนังโป๊ผ่านเว็บไซต์ประมาณ 11,000 เรื่อง คิดเป็นมูลค่าทางธุรกิจประมาณ 4,000 ล้านเหรียญ ซึ่งเป็นการผลิตหนังโป๊มากกว่าการผลิตภาพยนตร์ของฮอลลีวูดประมาณ 20 เท่า ในแต่ละวันจะมีเด็กคลิ๊กเข้าไปเล่นเกมส์ประมาณ 100 คน ทำให้ธุรกิจผลิตเกมส์มีรายได้ประมาณ 1 ล้านบาทต่อเดือน และในปีหนึ่งๆ เด็กจะต้องเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนประมาณ 900 - 1,000 ชั่วโมง แต่เด็กดูโทรทัศน์ประมาณปีละ 1,000 – 1,200 ชั่วโมง แสดงให้เห็นว่า เด็กเรียนหนังสือน้อยกว่าชมรายการโทรทัศน์ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีการวิเคราะห์เนื้อหารายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศพบว่า เด็กอเมริกันก่อนอายุครบ 18 ปี จะได้ดูฉากความรุนแรงทางโทรทัศน์ประมาณ 1 แสนฉากต่อปี เป็นฉากการฆ่ากันประมาณ 10,000 ฉาก เป็นฉากเลิฟซีน ประมาณ 14,000 ฉาก และเด็กอเมริกันในช่วงวัยรุ่นอายุ 13 – 17 ปี พบว่า ประมาณ 1 ใน 5 เคยถูกชักชวนแบบที่มีนัยยะไปในเชิงเพศสัมพันธ์ โดยผ่านวิธีการแช็ต (Chat) ผ่านอินเตอร์เน็ต เมื่อปี ค.ศ.1998 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ตประมาณ 710 กว่าคดี เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 2000 มีคดีล่อลวงเด็กทางอินเตอร์เน็ตประมาณ 3,000 คดี ซึ่งประเทศไทยยังไม่มีการศึกษาวิจัยในเรื่องเหล่านี้เลย

จากข้อมูลสถิติของโครงการวิจัยที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นตัวอย่างรูปธรรมที่ได้สะท้อนถึงพฤติกรรมของเด็กไทยในยุคปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นพลวัต รวมทั้งต้องเผชิญกับ

กระแสบริโภคนิยมและทุนนิยมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญและคุณค่ากับตัวเงินเป็นหลัก ดังนั้น หากพ่อแม่-ผู้ปกครอง-ครูอาจารย์ปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่เท่าที่ควรหรือขาดความรู้และความเข้าใจไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสื่อหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิตของเด็ก รวมทั้งสังคมก็ปล่อยให้มีสถานประกอบการที่ขาดความรับผิดชอบ มุ่งหวังแต่ผลประโยชน์หรือกำไรสูงสุดทางธุรกิจเพียงอย่างเดียว ขาดจรรยาบรรณและขาดความรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเด็กไทย ตลอดจน ยังไม่มีกฎหมายเข้ามาควบคุมหรือปกป้องคุ้มครองเด็กแล้ว เราจะหวังว่าเด็กไทยในวันนี้จะเป็นอนาคตที่ดีของประเทศชาติได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษานั้น หากพิจารณาในเชิงระบบโครงสร้าง นับได้ว่าเป็นหน่วยหนึ่งของระดับฐานรากที่สำคัญของประเทศ เพราะมีบทบาทหน้าที่ในการผลิต เลี้ยงดู และให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นอนาคตของประเทศชาติให้เจริญเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

กล่าวคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องมีบทบาทหน้าที่และมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบ่มเพาะให้เด็กและเยาวชนได้เติบใหญ่เป็นผู้นำที่ดีหรือเป็นคนดี มีความสุข มีจริยธรรม มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะพร้อมจะช่วยเหลือสังคมและพัฒนาสังคมไทยให้ดียิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้ทั้งสองสถาบันจะอ่อนแอลงก็ตาม ความเพียรพยายามของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และทุกภาคส่วนในสังคมที่เกี่ยวข้องก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญและเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นทั้งสองสถาบันหลักนี้

ยกตัวอย่างรูปธรรมที่มีหลายหน่วยงานได้จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้น เช่น กิจกรรมค่ายเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน กิจกรรมค่ายครอบครัวเพื่อส่งเสริมและสร้างความสัมพันธ์สายใยในครอบครัว กิจกรรมการพัฒนาโรงเรียนผู้นำหรือโรงเรียนต้นแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้ ฯลฯ เป็นต้น แต่ความเพียรพยายามดังกล่าวคงจะไม่เป็นเรื่องที่ง่ายนัก เพราะการตระหนักและการรับรู้หรือการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สังคมจะต้องสร้างความรู้และทำความเข้าใจ เพื่อนิยามความหมายของคำว่า "การมีส่วนร่วม" ว่าคืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน ต้องทำอย่างไร และมีกฎหมายหรือมาตรการใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษาหรือการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อทุกคนจะได้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบร่วมกันอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และนี่คือประเด็นคำถามหรือโจทย์วิจัยที่ต้องการแสวงหาหรือค้นหาคำตอบ นอกจากนี้ ยังมีประเด็นคำถามของสังคมว่า เราจะมียุทธศาสตร์และยุทธวิธีอย่างไรในการสร้างความรู้และใช้ความรู้เพื่อสร้างความความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนให้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในสังคม ใครจะเป็นผู้ตอบคำถามนี้แก่สังคม

ยุทธศาสตร์การสร้างความรู้และการใช้ข้อมูลหรือชุดความรู้เพื่อก่อให้เกิดสติปัญญาและเพิ่มขีดความสามารถในการแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบด้านและยั่งยืนนั้น เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาหรือสร้างกลไกใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมหรือที่เรียกว่า "หน่วยจัดการความรู้ (Unit of Knowledge Management)" อย่างอิสระ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือ และใช้กระบวนการเรียนรู้มาบูรณาการกับการสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนไปสู่การผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เป็นไปตามทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมและยั่งยืน ตลอดจน การพัฒนาศักยภาพและการยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนของชาติให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความสุข และมีความมั่งคงยั่งยืนอย่างแท้จริง.

การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา*

วิทยากร : รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี, ผศ.จำลอง คำบุญชู,
คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์, รศ.ประภาภัทร นิยม,
คุณสมพร พึ่งอุดม และคุณแป๊งค์ งามอรุณโชติ
ผู้ดำเนินรายการ : คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

ก่อนการการเสวนา เป็นการแสดงของเด็กๆ จาก โรงเรียนใต้ร่มไม้ และโรงเรียนบ้านเหมืองตะกั่ว จ.พัทลุง ในเรื่อง "โรงเรียนในฝัน" โรงเรียนใต้ร่มไม้ เป็นจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน ให้กับเด็กๆ ซึ่งเป็นเด็กในระบบโรงเรียนที่มาจากหลายโรงเรียน ก่อตั้งโดยคุณสาธร-จินตนา สมพงษ์ ซึ่งทำโฮมสกูลให้ลูกๆ และเป็นนักวิจัยในโครงการการศึกษาทางเลือก โดยมองว่า การเรียนรู้ในรั้วโรงเรียน ไม่พอที่จะทำให้เด็กคนหนึ่งเติบโตมาเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ จึงจัดกิจกรรมเสริม โดยประยุกต์ศาสนธรรมกับการเรียนรู้ มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โลกธรรมชาติ และการศึกษาตัวตนภายใน เพื่อยกระดับความคิดของเด็กๆ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ละครของเด็กๆ สะท้อนบรรยากาศการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเรื่องการศึกษามีคนหลายฝ่ายมองด้วยความคาดหวังที่แตกต่างกัน เราพูดถึง "การปฏิรูป" แสดงว่ามันมีปัญหา หรือสถานการณ์ บริบทเปลี่ยนไป ทำให้ต้องคิดใหม่ ขณะนี้คงมีมุมมองที่หลากหลายจากคนหลายส่วนของประเทศ ที่ผ่านมาเราบรรลุอะไรแค่ไหน และปัจจุบันภายใต้ พ.ร.บ.การศึกษา ซึ่งเปิดโอกาสให้ภาคสังคมเข้ามามีส่วนจัดการศึกษา สิ่งที่ปรากฏใน พ.ร.บ. กับความจริง จะเป็นอย่างไร งานวิจัยหลายส่วนกำลังพยายามตอบคำถามนั้นอยู่

คุณแป๊งค์ งามอรุณโชติ :

ในละครพูดถึงการตี ปัญหาการวางไม้ของครู ยังเป็นที่ถกเถียงว่าครูควรวางไม้หรือไม่ ผมสงสัยว่า จะเถียงกันไปทำไม ทำไมเราไม่มองว่า บทบาทของครูควรจะถือไม้อย่างไร การตีเด็กไม่ใช่ปัญหา แต่ตีอย่างไร ตีด้วยความรักหรือเพราะอยากให้เขาดีหรือไม่ต่างหากที่เป็นประเด็น

ทีนี้ถ้าหันมามององค์ประกอบของคนในวงการศึกษา เริ่มต้นที่ **เด็ก** การปฏิรูปการศึกษา เราพูดกันมานานมาก เด็กรู้มานาน แต่เด็กมองว่ามันคือการปฏิวัติ เพราะเราเปลี่ยนกันทุกอาทิตย์ **นโยบายเปลี่ยนบ่อยมาก จนละเลย**

---

* จากเวทีเสวนาทางวิชาการ "ครอบครัวสดใส" ว่าด้วยเรื่อง เด็ก เยาวชน ครอบครัว และการศึกษา เนื่องในงาน "ความรู้เพื่อชีวิต" 10 ปี สกว. วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2546 ณ ห้องประชุม Meeting Room 1-2 ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์.

การมองภาพรวมการศึกษา จึงเบื่อที่จะต้องตามกระแส วันนี้ประกาศว่าจะใช้นโยบายแอดมิสชั่นแบบนี้ พรุ่งนี้ประกาศขอปรับใหม่ อีกอาทิตย์บอกจะสอบตรงแล้ว เด็กรู้สึกถึงความไม่แน่นอนเชิงนโยบาย จึงไม่สนใจ เพราะตามไม่ทัน การวางแผนเชิงนโยบายที่ไม่แน่นอน ทำให้ระบบการศึกษาแกว่ง เด็กเลยเลิกสนใจไปด้วย

ทางด้าน **ครู** ก็รับนโยบายอย่างกำกวม เพราะไม่ชัด **การนำมาสานต่อให้เกิดประสิทธิผลจึงยาก** ที่จริงโครงสร้างนโยบายที่ออกมา ค่อนข้างจะผ่านการกลั่นกรองจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิมาก ก่อนออกมาเป็นวาระแห่งชาติให้ครูใช้ จึงมีประสิทธิภาพพอสมควร แต่กระบวนการนำไปใช้สำคัญ เพราะจะวัฒนะหรือหายนะก็ขึ้นกับกระบวนการนำไปใช้ ถ้าโครงสร้างถูกต้องเหมาะสม แต่คนใช้ผิดวิธีหรือไม่ได้ศึกษาเชิงลึก ก็ไม่เกิดผล

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

หมายความว่า ครูไม่เข้าใจปรัชญาและเป้าหมายของการปฏิรูป เป็นปัญหาสำคัญที่สุดของระบบการศึกษาปัจจุบัน

คุณแบ๊งค์ งามอรุณโชติ :

เราพยายามดำเนินนโยบายเพื่อให้ครูมีส่วนร่วมกับเด็กมากที่สุด โดยให้ครูเป็นผู้กำหนดหลักสูตรเอง หากครูไม่เข้าใจ มีบรรทัดฐาน มาตรฐานที่ไม่เท่ากัน องค์ประกอบของหลักสูตรที่ออกมาก็ต่าง การที่ครูมีคุณภาพต่างกัน ทำให้ระบบการศึกษาที่อิงจีพีเอหรือพีอาร์ ออกมามีบรรทัดฐานที่ต่างกัน แล้วเด็กจะทำอย่างไร ก็ต้องไปหาอาจารย์ที่เก่งๆ มาเสริม เกิดการสอนพิเศษ ผมถาม เขาตอบว่าในแต่โรงเรียนมีกระบวนการกลั่นกรองค่าจีพีเอหรือพีอาร์ โดยการให้สอบจากข้อสอบกลาง แล้วประเมินภายใน-นอก แต่ตรงนั้นมันแค่บอกว่า คุณผ่านเกรดศูนย์ คือคุณผ่าน ฉะนั้นทุกโรงเรียนมีมาตรฐานไม่เท่ากัน แล้วความเป็นธรรมของเด็กอยู่ตรงไหน

ทำให้ต้องหันกลับมามองว่า **องค์ประกอบที่มากเกินไปของโครงสร้างทางการศึกษามีไว้ทำไม โครงสร้างทางการศึกษาที่เหมาะสม สวยงามที่สุด น่าจะเรียบง่ายและประณีต เพราะการศึกษาที่เป็นการนำร่องการปฏิรูป ถ้ามีองค์ประกอบมากเกินไป ถ้าผิดพลาด เราจะไม่ทราบว่า องค์ประกอบไหนที่ผิดพลาด** สมมติเรื่องเอนทรานส์ระบบใหม่ ใช้องค์ประกอบ 6 องค์ประกอบ คือ ค่าจีพีเอ ค่าพีอาร์ สมุดพกความดี ใช้ national test หรืออื่นๆ ถ้ามีการบอกว่า มันไม่มีประสิทธิภาพ เรารู้ไหมว่า 6 องค์ประกอบนั้น ตรงไหนไม่มีประสิทธิภาพ มันทดสอบได้ยาก เราควรลดให้เหลือสิ่งที่จำเป็นจริงๆ โครงการนำร่องจะเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว เช่น อเมริกาทำโครงการเอพี สรุปผลภายใน 2 ปี เพราะโครงสร้างของเขาเล็กเรียบง่าย แล้วทำเลย

พอหันมาทางด้าน **พ่อแม่** องค์ประกอบการศึกษาปัจจุบัน พ่อแม่เข้ามามีส่วนสูงขึ้น ไม่ใช่เฉพาะครูกับเด็ก พ่อแม่ทุกวันนี้มีเจตคติที่ให้ลูกแข่งขันกันสูง ทำให้เด็กเครียด เช่น เอพีโปรแกรมบอกว่า เด็กสามารถเรียนได้ก่อน 1 ปี แต่น่าเป็นห่วงว่า พ่อแม่อาจจะผลักลูกไปอยู่ในจุดที่ไม่พร้อมรึเปล่า โดยที่เด็กไม่รู้ตัวว่าควรจะอยู่จุดไหน เพราะทำตามความมุ่งหมายของพ่อแม่ เขาจะรู้สึกว่าโดนปล่อยให้เผชิญชะตากรรมด้วยตัวคนเดียว อันนี้เป็นปัญหาของเด็กไทยที่พบมา และเป็นในระดับมันสมองหรือเด็กเก่งด้วย ทำให้เจตคติ ศักยภาพในการเรียนรู้ลดลง เกิดความไม่อยากเรียน ทำให้เราสูญเสียทรัพยากรไปโดยไม่รู้ตัว กลายเป็นว่า **พ่อแม่เป็นคนผลักไสลูกไปสู่เส้นทางของการสูญเสียโอกาสทางการศึกษารึเปล่า**

นี่คือ 3 ปัญหาใน 3 องค์ประกอบของการศึกษา ถามว่า เด็กออกมาปกป้องตัวเองอย่างไร ทางหนึ่งคือไม่เอาเลย เลิกหวังกับการศึกษา และเกเรไป ทั้งๆ ที่เขามีศักยภาพ กับอีกส่วนที่ออกมาต่อสู้เรียกร้องสิทธิทางการศึกษา ถามว่าส่วนไหนมากกว่ากัน ซึ่งถ้าเราไม่สนใจเสียงเรียกร้องอันหลังนี้ เขาจะกลายเป็นประเภทที่ 1 ไปในที่สุด เราจะยอมให้อนาคตการศึกษาไทยมีจุดจบแบบนั้นรึเปล่า ถ้าเราไม่ยอม เราก็ต้องมาคิดกระบวนการแก้ไขหรือเป็นกระบอกเสียงให้เด็กเหล่านั้นว่า ทำอย่างไรให้เข้าขึ้นมามีบทบาทเรียกร้องสิทธิทางการศึกษาที่ถูกต้องในทางอันสมควรให้กับสังคมได้

คุณสมพร พึ่งอุดม (ครูส้ม) :

พ่อแม่ที่คาดหวังลูกเป็นเรื่องธรรมชาติ เราเรียนวิชาที่โรงเรียน ถามว่ามีวิชาว่าด้วยการเตรียมพ่อแม่ เตรียมเราเป็นสามี เป็นพ่อ หรือแฟนที่ดีไหม มันไม่มี เพราะหลักสูตรที่วางกันมา เราเตรียมเพื่อไปประกอบอาชีพเพื่อสร้างตัวเลขรายได้ประชาชาติ ให้ไปพ้นจากการเป็นประเทศโลกที่ 3 แต่เราไม่เตรียมคนของเรา ให้เป็นเมีย พ่อ แม่ที่ดี สามีที่น่ารัก จริงๆ เราถูกเตรียมอย่างไม่รู้ตัว ให้เป็นพ่อแม่ที่พยายามสร้างลูกให้เก่ง ตอนที่ร่าง พ.ร.บ. ฉบับร่างได้ไปร่วม จะมีคำแปลกๆ เช่น อยากให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งก็มีความขัดแย้งว่า สมบูรณ์มีจริงไหม อย่างไร ในมุมมองหรือบริบทไหน ต่อมาก็เอาแค่ เก่ง ดี มีสุข แต่ไม่ได้ตีความลงไป พ.ร.บ.นี้ต้องผ่านไปที่สภา ทาง สส. สว. เขาก็ไม่รู้ว่าจะให้เก่งอย่างไร ยังคิดแบบเก่งคณิตศาสตร์ เก่งภาษา เก่งวิทยาศาสตร์ แต่นี้คือคนเก่ง หลังๆ มีคำว่า "พหุปัญญา" (multiple intelligence) เลยยอมให้เด็กที่เต้นเก่ง วาดรูปเก่ง เล่นกีฬาเก่ง ได้รวมอยู่ด้วย แต่มีเด็กอีกกลุ่มที่ถูกละเลย เช่นเคยมีคุณแม่มาปรึกษาว่า ทำอย่างไรลูกเขาไม่เอาไหนเลยสักด้าน ค้นหาความเก่งไม่เจอสักอย่าง ไม่ว่าดนตรี กีฬาไม่เอาสักอย่าง เรียนดนตรีก็ไม่ได้เรื่อง แต่คุยไปคุยมา มีเพื่อนรักเขาเยอะนะ เพราะเขาใจดี พอเรามองย้อนมาที่เพื่อนร่วมงาน มีคนแบบนี้อยู่เยอะนะ อย่างอื่นไม่เก่ง แต่เขาเป็นผู้ประสานงานที่ดี ประสานรอยร้าวได้เก่ง เขามีทักษะตรงนี้ ที่หลังๆ เรามาเรียก "อีคิว" แต่เราก็ไม่ได้ลงไปลึกๆ ว่า เราจะหาอีคิวของเด็กได้อย่างไร เรามองแค่ว่าอีคิวของเด็กคือ พูดเก่ง เข้ากับคนเก่ง เต้นเก่ง ไม่อาย กล้าแสดงออก ยังไม่มีใครลงมาบอกพ่อแม่ว่า จริงๆ ลูกทุกคนเก่งเหมือนกันหมด มีสิทธิ์มีโอกาสเป็นคนเก่ง แต่เก่งคนละด้านไม่เหมือนกัน

การที่พ่อแม่ไม่ได้ลงไปถึงความเข้าใจตรงนี้ ส่วนหนึ่งเพราะรัฐละเลยที่จะใส่ใจกับการพัฒนาพ่อแม่ในบริบทที่ลึกซึ้งลงไป อาจมีบ้าง เช่น ด้านสาธารณสุขจะเสริมด้านการกอด ความรัก การให้ความรู้สึก หรือไปมองเรื่องการอยู่กิน อาหาร สุขภาพ เดี๋ยวนี้มีการแข่งกันว่า ลูกใครตัวโตหรือตัวเล็ก ถ้าตัวเล็กจะอับอายขายหน้า แต่ยังมีหลายบริบทที่ละเลย

เมื่อเช้าลูกสาวอายุ 8 ขวบโทรมา เขาเพิ่งจะหัดเขียนหนังสือปีนี้ เขาก็มีแผ่นกระดาษมาสอดไว้ในกระเป๋าสตางค์ให้ ที่แม่จะมาเมื่อวาน เขาเขียนว่า นะโมตัสสะ 3 จบ และต่อด้วย นะโมโพธิสัจโต อาคันติมายะ ปิติภควา—หลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด จงมาช่วยคุ้มครองข้าพเจ้าด้วยเถิด เขาบอกให้ท่องก่อนขึ้นเครื่องบิน ก่อนขึ้นรถแท็กซี่ ก่อนนอนที่โรงแรม แม่ท่องนะ เขาจะสั่งไว้ เขากลับมาสั่งเรา เขาเขียน-อ่าน ถ้าเทียบกับเด็กทั่วไปจะช้ากว่า แต่ในฐานะที่เป็นแม่ ก็พยายามมองทุกกิจกรรม ซึ่งมันไม่ได้สะท้อนว่าเขาเพียงแค่สนใจการเขียน-อ่านเท่านั้น แต่รู้สึกได้ว่า เขาพยายามจะบอกเราว่า เขาเป็นห่วง เขาไม่รู้จะเอาอะไรมาช่วยเราได้ เลยเอาหลวงพ่อทวดมาช่วย ก่อนหน้านี้ก็ไม่มีใครสอนเรานะคะว่า เด็กแต่ละวัยเขามีความคิด มีโลกที่แตกต่างกัน สาเหตุที่เราเอาเด็กเล็กๆ ไปเข้าอนุบาล แล้วไปติวเข้า ป.1 หรือตอนขึ้น ป. 1 แล้วเราพยายามจะอัดวิชาการเข้าไป เป็นเพราะว่าไม่มีหลักสูตรสอนพ่อแม่ว่า เด็กอายุขนาดนี้เขามีโลกของเขาเป็นโลกหนึ่ง **อันนี้เป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องวิเคราะห์ หาความรู้ที่ดีที่สุด** ทางรัฐก็จะต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดี โรงเรียนเองก็ต้องให้ความรู้ ไม่ควรเปิดเพื่อจะสอนความรู้อย่างเดียว ไม่ควรปิดประตูและให้พ่อแม่ส่งเด็กแค่หน้าโรงเรียน ควรจะสอนพ่อแม่ด้วย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

เรายังมีปัญหาเกี่ยวกับการให้ความหมายเรื่อง ความเก่ง ความดี ความสุข เยอะเลย แม้ว่า พ.ร.บ.จะวางเป้าไปสู่สิ่งนั้น และคนรอบตัวเด็กๆ ทั้งครู พ่อแม่ ต่อการมองสิ่งเหล่านี้ คงต้องคุยกันอีกมาก โดยเฉพาะฐานคิดของพ่อแม่เองต่อความเข้าใจในพัฒนาการของเด็ก และการจัดกิจกรรมหรือสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งคงไม่ใช่หลักสูตรที่แข็งตัวแบบในโรงเรียนอย่างเดียว ในฐานะพ่อแม่ก็อยากเห็นการสร้างเด็กให้เป็นคนดี คนเก่งหลายๆ ด้าน มีความหลากหลายของความเก่ง แต่หลักสูตรที่ผ่านมา ไม่ค่อยเห็นการสร้างสิ่งเหล่านั้น เท่ากับการเตรียมเด็กไปสู่การประกอบอาชีพ การแข่งขันมากกว่า

รศ.ประภาภัทร นิยม :

ชอบที่เด็กๆ เขาสะท้อนภาพของโรงเรียนในมุมมองของเขา และเขาก็สะท้อนความเป็นธรรมชาติของตัวเขา เด็กเขาคิดอะไรตรงไปตรงมา พอฟังแบ็งค์เขาก็เป็นเด็กที่เป็นเรื่องเป็นราว ถ้ามีอย่างนี้เราคงสบาย ไม่ต้องมานั่งแก้ปัญหาอะไรกันมากมาย พอดูแล้วเลยคิดว่า ไม่เห็นจะต้องทำอะไรกันมากมาย จะห่วงอะไรกันนักหนา เด็กเขาก็คิดได้ เขารู้ว่าเขาทำอะไรอยู่ เขาไม่อยากทำอะไร และเขาควรทำอะไร ถ้าให้ความเคารพกันตรงนี้บ้าง จะเป็นเรื่องที่สบายขึ้นอีกเยอะ รู้สึกว่าผู้ใหญ่วุ่นวาย ทำอะไรกันเยอะ ยุ่งจัง โครงสร้างอะไรรุงรัง ขนาดเรื่องเดียวก็จะแย่อยู่แล้ว ให้มันง่ายๆ ทำให้พอเข้าใจได้อย่างปกติธรรมดา มันจะลดปัญหาลงไปเยอะ อยากให้คุยกันอย่างสบายๆ เรื่องของโรงเรียน การศึกษา ไม่ต้องมีคำว่า "โรงเรียน" ก็ได้ ให้มาพูดในฐานะโรงเรียน ก็ไม่อยากพูดเท่าไร

คำว่า "โรงเรียน" เป็นเพียงเศษเสี้ยวของการที่มนุษย์ยุคนี้เผอิญทำอะไรแบบนี้ ชอบทำรูปแบบอย่างนี้ ที่จริงเราไม่ต้องทำก็ได้ มีอีกหลายรูปแบบที่มนุษย์จะเรียนรู้ อยากจะเรียนรู้อะไรล่ะ อยากจะเรียนเทคโนโลยีหรือความทันสมัย สมัยนี้ยิ่งง่ายใหญ่เลย เครื่องมือสื่อสารที่เราจะคิดตามความรู้ได้มีมากมาย ไม่ได้มีขีดจำกัดอยู่ในห้องเรียนสักหน่อย ทำไมต้องมาทำแบบนี้ แล้วการศึกษาทำไปเพื่ออะไรล่ะ เพื่อให้เขาเรียนกันเป็นชั้นๆ หรือ โดยที่ครู พ่อแม่ ก็ไม่รู้ว่า วัยนี้เขาจะทำอะไร เขาจะรู้อย่างไร แต่ขอจัดเป็นชั้นๆ ไว้ก่อน ตามที่เขาทำตามกันมา นี่ก็แย่แล้วนะ เพราะเด็กต่างอายุกันได้อยู่ด้วยกัน เขากลับเรียนรู้ด้วยกันดี พอเราจับมาอยู่เป็นชั้นๆ ก็ฝืนธรรมชาติไปหนึ่งอย่างแล้ว แต่ทำไมทำกันจังเลย และยังทำกันอยู่ และยังคิดว่าต้องทำแบบนั้น ผู้ใหญ่จะเอาอะไรกับการศึกษา เรามองการศึกษาว่าจะช่วยผู้คนให้เป็นอย่างไร มองกว้างไปอีกนิด ขยายคำว่าการศึกษาให้กว้างออกไปอีกหน่อย พอพูดถึง "การศึกษา" ปุ๊บ นึกภาพ "โรงเรียน" ทันที อย่าได้เป็นเช่นนั้น **การศึกษาจะเอาอย่างไร อยากให้คนเป็นอย่างไรหรือ** แล้วเชื่อได้อย่างไรว่า เอาเด็กมาทิ้งไว้ 8 ชม.ในโรงเรียน แล้วคิดว่า โลกนี้จะดีขึ้น ทำไมต้องทำอย่างนั้นด้วย อยากจะตั้งคำถามแบบนี้ แล้วมาช่วยกันคิดว่าจะทำอย่างไร

การพัฒนาคนให้ไปถึงสติปัญญาของเขาอย่างเต็มศักยภาพที่เขาจะได้ใช้เต็มๆ มันมีวิธีอื่นอีกมากมายและเป็นธรรมชาติดีกว่านี้ด้วย ดีกว่าการทำ "โรงเรียน" ด้วย แม้โรงเรียนรุ่งอรุณพยายามจะทำให้เป็นธรรมชาติ แต่มันก็ยังแข็งตัวอยู่ดีโดยรูปแบบการจัดการ แม้เราจะเปิดห้องเรียนไปสู่ธรรมชาติ เรียนเรื่องต่างๆ เชื่อมโยงกับตัวเองกับธรรมชาติ มันก็ยังมีความแข็งตัวอยู่ดี ครูจะนึกว่า เมื่อมีชั้นเรียน เขาก็ต้องจัดการชั้นเรียน จัดการเด็ก ฉะนั้นเรื่องอำนาจจะเข้ามาโดยเลี่ยงไม่ได้ ครูกลายเป็นผู้มีอำนาจอยู่ในชั้นเรียน บางทีก็เผลอใช้ไปในทางที่จะจัดสิ่งที่เอื้ออำนวยให้เกิดสติปัญญา พออำนาจแพร่ซ่าน เด็กก็ซึมซับเข้าไปและหงอไปเลย มันเป็นไปโดยอัตโนมัติ พอมีลักษณะ (setting) ของโรงเรียนเกิดปุ๊บ

ถ้าเราไม่พูดถึงโรงเรียนบ้าง ลองคิดหาวิธีการอื่นๆ ดีไหม หันไปทางไหนไม่มีใครเอาด้วย พ่อแม่ก็ไม่เอาด้วย พ่อแม่บางกลุ่มเริ่มช่วยกันทำ "โฮมสกูล" ขึ้นมา ก็นับว่าเป็นรูปแบบที่เริ่มหันเข้ามาสู่เรื่องของการพัฒนาบุคคลจริงๆ ให้มีความรู้ ไม่มีใครปฏิเสธว่า เราก็เรียนความรู้ทางโลกไปด้วย ไม่ใช่พอเราไม่ทำรูปแบบ "โรงเรียน" ปุ๊บ กลายเป็นว่าเราปฏิเสธความรู้ ความรู้ที่ควรรู้ มันมีอยู่ และเราควรตามให้ทันโลกเขาด้วย **แต่ทีนี้เมื่อลดรูปแบบโรงเรียนลงไป ก็จะทำให้ความรู้อีกส่วนหนึ่งที่หายไป ได้กลับเข้ามา** เช่น ครูสัมจัดโฮมสกูล ก็ได้อีกส่วนหนึ่งขึ้นมา คือ ความรู้ทางด้านใน ที่แบ็งค์ใช้คำว่า มันต้องลึกซึ้งเป็น แต่ถ้าอาศัยแค่โรงเรียน **มันไม่เกิด และความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งหลายต้องเกิดจากการฝึกฝนภายในเสียก่อน** ถ้าเป็นรูปแบบแข็งๆ การฝึกฝนภายในจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ พ่อแม่ก็นึกว่ามันอยู่ที่โรงเรียนหมดแล้ว ที่แท้มันไม่มี และพ่อแม่ก็ไม่ได้ทำ ไม่ได้สื่อสารกัน ไม่มีความเป็นห่วงเป็นใยอย่างที่ลูกสาวครูสัมทำ คือ **การเข้ามาสัมผัสความรู้สึกแท้ๆ ของตัวเอง มันขาดหายไป** และพยายามจะไม่พูดถึงด้วยซ้ำ บางทีกลายเป็นว่าหากนำเรื่องความรู้สึกแท้ๆ มาพูดกันแบบตรงไปตรงมา กลายเป็นความอ่อนแอไป และพยายามไปพูดกันเรื่องอื่นนอกตัว ที่เถียงกันไปไม่มีวันจบ

ถ้ากลับมาหาความรู้ของตัวเอง ที่เป็นความจริงแท้เสียบ้าง บางทีเรื่องที่เป็นปัญหาทุกวันนี้อาจจะน้อยลงไปเยอะ เช่นเรื่องการที่ต้องไปเอาสิ่งเสพติดเป็นที่พึ่ง หรือไปหาสภาพแวดล้อมภายนอก ความบันเทิงเป็นที่พึ่ง หรือหากลุ่มเพื่อนเป็นที่พึ่ง อาจจะลดลงไปได้ เพราะเราเริ่มหันมาเรียนรู้ สนใจตัวเราเองมากขึ้น อันนี้น่าจะเป็นส่วนที่หายไปเยอะเลยในคำว่า "การศึกษา" ก็อยากจะขยายความหมายของ "การศึกษา" ให้หันมาสนใจทางด้านนี้บ้างเถิด มิฉะนั้นจะไปไม่รอดแน่นอน จะได้แต่รูปแบบของการเรียนความรู้นอกตัว ทั้งๆ ที่จริง มันไม่ได้ยากอะไร **มันขึ้นกับความพร้อมภายใน เครื่องไม้เครื่องมือรับรู้ที่เรามีอยู่ ทีนี้ถ้าเราไม่สนใจตัวเราเอง เครื่องไม้เครื่องมือในการรับรู้กลับพร่ามัว ไม่มีประสิทธิภาพ กลับรู้ได้ช้า และเจออุปสรรค ตกร่องเสียก่อน โดยที่เราไม่สามารถจะรับรู้ได้อย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมา**

เป็นเรื่องที่อยากพาออกนอกโรงเรียน อยากให้เปลี่ยนมุมมอง ปลดปล่อยตัวเราเองออกไปบ้าง เอาอะไรนักหนากับเรื่องการจัดการศึกษาแบบที่เป็นกันอยู่ ให้มันผ่อนปรนกันบ้าง เมื่อครู่แบ็งค์พูดถึง กระบวนการที่ครูจะนำลงใช้ใช่ไหม ก็เช่นเดียวกับกระบวนการเรียนรู้ มันก็คือสิ่งนี้แหล่ะ ไม่ว่าเราจะทำอะไร ก็ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ มันต้องเกิดจากการลงมือกระทำ ดังนั้นถ้าเราเน้นธรรมชาติของการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการของมนุษย์ที่แท้จริง มันจะใกล้เคียงกับเรื่องการพัฒนาสติปัญญาไปเลย เป็นทางลัดทางตรงไปเลย เราลองดูซิว่า **เราเอากระบวนการเรียนรู้กลับมาสู่วิถีชีวิตของเราทุกคนได้ไหม** อยู่ในชีวิตประจำวัน ไม่ต้องไปแบ่งแยกว่า พอเดินเข้าโรงเรียน ฉันจะเรียน พอพ้นโรงเรียนไม่เรียน มันไม่ใช่ ที่จริงมันอยู่ในธรรมชาติทุกอณูของเรา มันไม่มีที่เราจะหยุดการเรียนรู้ได้ ไม่เช่นนั้นชีวิตมนุษย์มันไม่รอด ถ้ามันไม่ทำการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มันเป็นไปไม่ได้

เมื่อ 2-3 อาทิตย์ก่อน คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู เอาเอกสารภาษาอังกฤษมาให้ ที่เขาไปค้นมาจากอินเตอร์เน็ต เป็นบทความของดีแพท ชอปป้า เขาพูดถึงเซลของมนุษย์ว่า เซลแต่ละเซลมันทำหน้าที่ของมัน มันมีเป้าหมายร่วมกันที่เหนือกว่าตัวของมันเอง ก็คือมันยอมตาย เพื่อที่จะรักษาร่างกายทั้งร่างกายเอาไว้ ตัวมันจะอายุสั้นกว่าร่างกายของเรา ฉะนั้นแสดงให้เห็นว่า มันมีเป้าหมายที่เหนือกว่าตัวมันเอง ไม่ว่าจะเป็นเซลที่เป็นภูมิคุ้มกันหรือเซลอะไรก็แล้วแต่ เขาบอกให้ดูว่า มันมีการประสานเป็นหนึ่ง มันไม่เคยที่จะไม่สื่อสารกัน เซลทุกเซลมันสื่อสารและส่งต่อความต้องการ เจตจำนง ไปจนถึงเซลที่ห่างไกลที่สุด และมันมีการตื่นรู้หรือปรับตัวอยู่เสมอ เขาบอกว่า ให้เราเรียนรู้จากความจริงที่อยู่ใกล้ที่สุดของตัวเรา เราจะเห็นว่า วิถีของการเรียนรู้ มันเกิดขึ้นอยู่แล้ว ถ้าเราไม่มองข้ามไปเสีย

นอกจากนั้นเขาพูดถึงการยอมรับกัน ความเท่าเทียมของเซลทุกเซล ให้ความสำคัญเท่าเทียมกันหมด มีการสร้างสร้างสรรค์ หมายความว่า มันทำเรื่องใหม่ๆ ได้เสมอ โดยไม่ได้ตกไปสู่การที่ต้องทำอะไรตามความเคยชินไปเรื่อยๆ สมมติถ้าเราเคยกินอาหารบางอย่างที่เราไม่เคยกิน กะเพาะเราก็ไม่เคยปฏิเสธ เขาก็ย่อยให้ มันจะมีการทำอะไรที่ไม่ใช่เฉพาะตามความเคยชิน ซึ่งเป็นพฤติกรรมโดยทั่วไปของเรา และเราจะไม่มีโอกาสในการเรียนรู้ ถ้าหากเราทำตามความเคยชิน **บางทีระบบพฤติกรรมของเรา เรานึกว่าเราเรียนความรู้อยู่ แต่เรากลับไม่เป็นผู้เรียนรู้ นี่คือ** กระบวนการ ฉะนั้นถ้าไม่ไปดูที่รูปแบบโรงเรียน หรือผล ว่าใครต้องจบชั้นอะไร ต้องอยู่มหาวิทยาลัย กลับมาดูเรื่อง **"กระบวนการเรียนรู้"** เรื่องการศึกษาจะสนุกมาก และจะทำได้หลากหลายรูปแบบมาก ไม่จำเป็นต้องขังตัวเองในระบบแบบเดียว เหมือนกันไปหมด ทำอย่างนั้นทำไมก็ไม่รู้

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

ฟังตั้งแต่น้องแบ็งค์พูดมา เด็กก็ไม่มีปัญหา ฟังพ่อ-แม่อย่างครูส้มก็ไม่มีปัญหาอีก ฟังโรงเรียนแบบ อ.ประภาภัทรพูด เราก็กลับบ้านได้แล้ว ดูเหมือนว่าไม่มีปัญหา ทุกคนเข้าใจดี และรู้ว่าจะทำอะไร อย่างไร ถ้าปล่อยให้เขาทำอย่างอิสระเสรี ก็จะทำกันได้ อย่างท่านอาจารย์ประภาภัทรพูดว่า วิถีการเรียนรู้มันเป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ว่าเราไปจัดการศึกษา จนมันไปบล็อกธรรมชาติของการเรียนรู้ จริงๆ แล้วมันมีเป้าอยู่ 2 ตัวเท่านั้น คือให้รู้จักตัวเองและรู้จักโลกให้ดี แต่การศึกษาที่ผ่านมา สอนให้รู้จักโลกเสียเยอะ แต่ไม่รู้จักตัวเอง ทีนี้ถ้าจะให้บรรลุตรงนั้น เราอาจต้องมาดูรูปแบบการจัดการศึกษาที่ต่างจากเดิม รูปแบบที่มันเป็น setting ของโรงเรียน ก็มีจุดอ่อน-แข็งของมัน รูปแบบโฮมสกูล อย่างที่

ครูสัมทำ ก็เริ่มมีความยืดหยุ่น ให้ทำในสิ่งที่โรงเรียนอาจทำไม่ได้ในเงื่อนไขที่ละเอียดอ่อน ตรงนี้เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้อีกแบบ หัวใจอยู่ที่ว่า เราจะสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างไร ให้ไปตอบสนองกับวิถีการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ขณะนี้รูปแบบการเรียนรู้มีหลากหลาย เดี๋ยวคุณสุชาดาอาจจะให้ข้อมูลได้ แต่ก่อนที่จะไปตรงนั้น เนื่องจากเราเดินแวะมาที่โรงเรียน ต้องโยนให้ อ.ทิศนา ซึ่งไปทำวิจัยเรื่องปฏิรูปโรงเรียน ไม่ทราบว่าท่านไปเจออะไรมาบ้าง

รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี :

ความจริงก็คือ มีปัญหาอย่างที่หนูๆ สะท้อนในการแสดงเมื่อครู่นี้ เป็นสิ่งที่ยังพบเห็นโดยทั่วไป ภาพนี้มีมานานและยังมีอยู่ให้เห็น ปัญหามันเกิดขึ้นเพราะอะไร ถ้าเรามองดู ละครนี้เป็นมุมมองของนักเรียนที่แสดงออก ว่าเป็นผู้ถูกกระทำ ถ้ามีละครต่ออีกเรื่อง คราวนี้ให้ครูแสดงบ้าง คงสนุกดี คุณครูก็จะบอกว่า ครูก็มีเจตนาดีดี อยากให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้ อยากให้มีผลสัมฤทธิ์ดี เป็นคนดี ที่ครูทำทั้งหมดก็หวังดีทั้งนั้น แต่คุณแม่ส้มมีลูกสัก 2-3 คน ใช่ไหมคะ ก็ต้องเผชิญกับลูกที่มีความแตกต่างกัน คุณครูอยู่ในห้องยิ่งกว่า เพราะเหมือนมีลูก 40-50 คน ปวดหัว จะช่วยเด็กคนไหนอย่างไร แถมยังมีคำสั่งจากผู้บริหารอีก วันๆ ครูก็เหนื่อย ฉะนั้นในจุดนี้สิ่งที่ครูทำไป คงเป็นด้วยเจตนาดี แต่วิธีการอาจยังไม่เหมาะสม ก็คือขาดความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของเด็ก กระบวนการเรียนรู้ทางธรรมชาติอย่างที่ อ.ประภาภัทรพูด หรือจิตวิทยาต่างๆ ซึ่งน่าจะรู้ แต่พอไปปฏิบัติก็ทำไม่ได้ ถามว่าครูได้รับการพัฒนาในเรื่องนี้ไหม ได้เรียนรู้เรื่องการจัดสาระหลักสูตรที่จะช่วยให้เด็กสนุกสนานและเรียนรู้ได้จริงๆ ไหม ครูก็ได้รับน้อยมากค่ะ ถามว่าทำไม เพราะผู้บริหารก็ไม่ดูแล ฉากของท่านผู้บริหารก็คงส่งต่อไปรัฐ ซึ่งไม่ค่อยให้ความสนใจ ที่ผ่านมาครูถูกทอดทิ้งตลอด รัฐไม่ได้ให้ความสำคัญเลย แต่ไปให้กับเรื่องเศรษฐกิจ ด้านการศึกษาถูกทอดทิ้งทุกระดับ จนกระทั่งรัฐได้บทเรียนในเรื่องวิกฤติเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เห็นบทเรียนว่า จะพัฒนาเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่ได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้ทุกสิ่งดำเนินไปได้ จึงกลับเป็นว่า ตอนนี้ผู้คนให้ความสนใจ เดี๋ยวนี้คุณหมอก็มาเล่นทางนี้ นักธุรกิจก็เข้ามา คนที่อยู่ในวงการอื่นๆ หันมาดูเรื่องนี้ เพราะเห็นแล้วว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ

นับเป็นนิมิตหมายที่ดี เรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้น ก็ไม่ได้เป็นปัญหาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว แต่โยงใยไปหมดและกว้างมาก ดังนั้นการแก้ปัญหาหรือขับเคลื่อนเรื่องนี้ มันจึงไม่ง่ายนัก เพราะการศึกษาในอดีต ไม่ว่าพฤติกรรมของครู ผู้บริหาร หรืออื่นๆ จะถูกหล่อหลอมด้วยวัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ทุกคนพยายามเรียนรู้เพื่อจะอยู่รอดภายใต้กรอบตัวนั้น ขณะนี้เราต้องหันกลับมาคิดใหม่ทำใหม่ช่วยกัน แต่การแก้พฤติกรรมมันยากยิ่งกว่า การพัฒนาพฤติกรรมให้เกิดใหม่ ไม่ได้ยากเพราะครูต่อต้าน ทุกคนพยายามเปลี่ยน/ ปรับ แต่มันยาก เพราะเขาไม่เคยได้รับประสบการณ์อย่างนั้นมาก่อน ครูที่สอนในปัจจุบันก็เคยถูกสอนมาก่อนด้วยระบบ teacher-centered จะให้เขาเปลี่ยนปุ๊บปั๊บเป็น child- centered คงต้องใช้เวลาพอสมควร การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่ถ้าต้องการผลที่แท้จริงแล้ว เป็นเรื่องที่ต้องค่อยๆ เปลี่ยน/ ปรับไป

ปัจจัยที่จะช่วยเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างได้ผลและชัดเจน จะขึ้นกับ 3-4 อย่างคือ **การวางระบบให้เหมาะสม** ซึ่งจะต้องเป็นระบบที่เกื้อหนุนในสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้น เช่น เราต้องการให้ครูช่วยพัฒนาเด็ก ฉะนั้นระบบการเสริมแรงหรือระบบการให้รางวัลต้องอยู่ที่ตัวนี้ **ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ มีการร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง** ความรู้ตรงนี้ไม่ได้มีอยู่ หรือมีอยู่แต่ไม่ได้ดึงออกมาให้เห็นชัดเจน ต้องช่วยกันค้นหา กระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบไฟไหม้ฟาง มันถึงจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ตอนนี้ทางรัฐเริ่มเห็นความสำคัญ พอมี พ.ร.บ.ออกมา ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ทำให้เรามีกฎหมายการศึกษาขึ้นมา และทำให้วงการศึกษาสามารถได้รับการสนับสนุนมากขึ้นกว่าเดิม และทุกฝ่ายเริ่มมาช่วยกัน ถ้าเราช่วยกันต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยใช้กระบวนการทางธรรมชาติ มีกระบวนการที่เกื้อหนุนกัน และทำให้เกิดการพัฒนา ทำให้เป็นอยู่อย่างต่อเนื่อง อย่างที่ อ.ประภาภัทรพูด ซึ่งก็เอามาใช้กับการเรียนรู้ทุกระดับได้ เซลภูมิคุ้มกันยอมตายเพื่อรักษาสิ่งที่เหนือกว่านั้น แต่ข้อนี้ก็ไม่รู้จะรอดไหม อันนี้มาสู่เรื่องจุดมุ่งหมายของการศึกษา ในทางพุทธศาสนา ถ้าเราวิเคราะห์ การศึกษาเป็นกระบวนการขัดเกลาความเป็นเดรัจฉานที่อยู่ในกมลสันดาน เรามีกิเลสอยู่ในตัวเองเยอะ การศึกษาต้องขัดเกลาให้ละเอียดอ่อน เป้าหมายสูงสุดของ

การศึกษาคือการลดละกิเลสตัวนี้ หรือลดละความเห็นแก่ตัวลงเรื่อยๆ เราก็จะรักษาโลก รักษาเผ่าพันธุ์ของเราหรืออะไรๆ ไปได้อีกเยอะ แต่แค่นี้ก็ไม่ใช่เรื่องเล็กแล้ว

ฉะนั้นกระบวนการทางการศึกษาที่จะช่วยตรงนี้ เกี่ยวข้องกับอะไรที่โยงใยมาอีกเยอะ ทั้งเรื่องสาระ วิธีการ คุณงามความดี การปลูกฝัง สิ่งแวดล้อม ถ้าเราทำได้ก็วิเศษสุด แต่มันคงไม่ง่าย สิ่งที่เรากำลังอยู่ขณะนี้ คือการพยายามหาวิธีการที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ แต่วิธีการนั้น ถ้าเราศึกษาดูแล้วจะพบว่า ไม่ว่าวิธีการใดก็ตาม ที่ทำกันมาตั้งแต่อดีต มันได้อย่างเสียอย่าง การศึกษาในระบบโรงเรียน ทำไมมันถึงเป็น เพราะมันได้ความเสมอภาค ถ้าเราสอนแบบสมัยก่อนที่มีพระเจ้าตา พระฤาษี ท่านก็ฝึกฝนอบรม มีศิษย์ที่ดูแลตัวต่อตัว แต่พอมีคนเยอะ ก็เริ่มมีระบบเข้ามา ได้อย่างหนึ่ง แต่ก็เสียความใกล้ชิด ความเป็นกันเอง ก็ขึ้นกับการเลือกว่าอยากได้อะไร เสียอะไร ทางที่ดีก็คือ หาวิธีที่ได้โดยไม่เสีย ซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของพวกเราทุกคนค่ะ

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

อาจารย์ทิศนาพูดถึงเป้าหมายการศึกษาที่ลดความเห็นแก่ตัว ยกระดับจิตวิญญาณ แต่การศึกษาปัจจุบันทำตรงกันข้าม ทำให้แข่งขัน เห็นแก่ตัว ชิงดีชิงเด่น ฉะนั้นการจัดการศึกษามันคงมีปัญหาอยู่ อาจารย์บอกว่า คนมันมากขึ้น ทำให้ต้องมีคนดูแลจัดการศึกษา แต่ผมคิดว่า อาจเป็นเพราะรัฐไปผูกขาดการศึกษารึเปล่า ว่ารัฐต้องเป็นคนดูแล แต่ถ้าปล่อยให้ทุกภาคส่วนจัดการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษาก็คงมีได้หลากหลาย นอกจากนี้อาจารย์ได้พูดถึงว่า สิ่งที่ยากคือการแก้พฤติกรรมของครู สร้างใหม่อาจจะง่ายกว่า ซึ่งการปรับพฤติกรรม โดยมีการจัดเงื่อนไขและสถานการณ์การเรียนรู้แบบใหม่ๆ ขณะนี้ก็เกิดขึ้นบ้างอยู่แล้ว เช่นที่ อ.จำลอง ทำเรื่องการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อาจารย์คงให้ข้อมูลตรงนี้ได้

อ.จำลอง คำบุญชู :

ผมมาจากลำปางตั้งแต่เมื่อวาน สิ่งที่ผมจะพูดในวันนี้ จะพูดจากสายตาของคนลำปาง ประสบการณ์เกือบ 50 ปีที่เรียนหนังสือมา ตั้งแต่จำความได้ อายุ 10 ขวบเรียน ป.4 และตั้งแต่วันนั้นทำให้ผมอยากเป็นครู เพราะว่าศรัทธาครูใหญ่มากและครูอีกหลายคน พอมาถึงวันนี้ ครูที่ผมเคารพนับถือในวันนั้น พอไปเยี่ยม ทั้งๆ ยังสามารถเป็นครูได้อีกตั้ง 5 ปี แกบอก ครูเออรี่แล้ว ไม่ไหวแล้ว ปฏิรูป พอถามตัวเลขออกมา ลำปางเป็นจังหวัดไม่ใหญ่นัก ปีที่แล้ว 300 กว่าคน อำเภอที่ผมอยู่ ประมาณ 1 ใน 3 เท่ากับตอนนี้ครูที่อำเภอขาดไป 100 คน แล้วตัวรวมของประเทศล่ะจะมีครูเออรี่ไปเท่าไร คงประมาณหมื่นสี่หมื่นห้า ตรงนี้เป็นผลอันหนึ่งที่สะท้อนออกมา

ผมอยากจะบอกความในใจนิดหนึ่งว่า เมื่อครู่น้องแบ็งค์พูดถึงความยุติธรรมขึ้นมา ในเรื่องการเอนทรานส์เพื่อจะเข้าไปสู่มหาวิทยาลัยที่ดีที่สุด ถ้าพูดแค่นี้ เด็กของผมจะมีแบบดับเบิลยุติธรรมอีกเยอะมาก แค่เขาจะเลือกครูภาษาอังกฤษมาสอนเขา เขาเรียนมานับ 10 ปี ไม่มีครูที่จบเอกภาษาอังกฤษเลย ในโรงเรียนที่ผมไปทำวิจัย และไม่ใช่มีโรงเรียนเดียว ไม่มีครูเอกภาษาไทย เอกคณิตศาสตร์เลย คอมพิวเตอร์ไม่ต้องถาม ในโรงเรียนนั้นมี 5 หมู่บ้าน มีโรงเรียน 4 โรงเรียน โรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในตำบลนั้นมีคอมพิวเตอร์ 2 เครื่อง เครื่องหนึ่งครูใช้กับงานธุรการ อีกเครื่องให้เด็กใช้อินเตอร์เน็ตถามหาไม่ได้เลย เพราะไม่มีโทรศัพท์ แล้วความยุติธรรมอยู่ตรงไหน เสร็จแล้วเรามาประเมินกันว่า คุณภาพต้องอยู่ตรงนี้นะ แต่เวลาประเมินใช้เกณฑ์เดียว

มันจะไม่มีปัญหาเลย ถ้าเรายอมรับความแตกต่าง ผมเป็นครูภาษาไทย ถ้าให้ผมมาบอกว่า เขาควรจะได้คะแนนภาษาไทยเท่าไร *"ผมไม่ได้ตำการบ้านมา ครูจะดีไหมคะ"* ผมก็จะบอกว่า เขาบอกความในใจของเขาได้ถูกไหม เขาสื่อได้ไหม ผมไม่อยากหักคะแนนเขา ขณะที่ครูคนอื่นบอกว่าเรียนภาษาไทยต้องพูดภาษาไทยให้ชัดซิ ก็ผมยังพูดไม่ชัดเลย ฉะนั้นต้องยอมรับความแตกต่าง อย่าบอกว่า คนพูดภาษาไทยจะต้องพูดควบกล้ำชัด ผมไม่เห็นด้วย ผมคิดว่าต้องนิยามใหม่ว่า ภาษาไทยมันมีหลากหลาย ฉะนั้นพูดภาษาไทย ต้องพูดให้คนทุกกลุ่มรู้เรื่อง แต่อย่าให้ทุกคนพูดเหมือนกัน ถ้ายอมรับอันนี้ ปัญหาของผมก็ไม่มี แต่ถ้าถามจริงๆ ว่ามีไหม ก็มีครับ อย่างครูสั่งพูดถึงคนเก่ง ผมเจอ

คนเก่งอีกแบบหนึ่งครับ ผมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาเด็ก และตอนหลังมาเป็นประธานกลุ่ม เขาให้โควต้า ทั้งสถาบันผมเด็กผมมีตั้งหมื่นกว่า ได้เงินกองทุนกู้ยืมน้อยกว่าโยนกไม่รู้ว่ากี่เท่า ทั้งๆ ที่โยนกมีเด็กประมาณพันกว่าคน แล้วโควต้าภาษาไทยเอาไป แบ่งกันทุกโปรแกรมทุกเอกแล้ว ภาษาไทยเอาไป 4 คน เด็กของผมสมัครขอกู้ยืมเงิน 30 คน ผมจะให้ใครล่ะครับ ผมก็มานั่งล้อมวงกันอย่างนี้ ถามเขาว่าทำไมคุณถึงขอ ทุกคนฟังนะ ทำอะไร จำเป็นแค่ไหน ทุกคนเลือกซิครับ ในที่สุดทุกคนก็จะเลือก บางคนก็ขอถอนตัวบอกว่า เพราะเพื่อนเขาจำเป็นกว่า

คนเก่งที่ผมเจอคืออะไรครับ เงินที่เขาได้ เขาไม่ได้ใช้เลย เขาส่งไปให้แม่ที่แม่ฮ่องสอน เขาเล่าว่า บ้านที่ไปจำนองไว้ จะถูกยึดแล้ว พอตอน 4 โมง เขาขอไปก่อนได้ไหม เขากล้าขอผม เพราะเดี๋ยวหนูได้เพิ่มชั่วโมงที่เคเอฟซีหนูได้ชั่วโมงละ 22 บาท ต้องไปก่อน 5โมง พอตอนเช้าก็ไปเรียนสาย แกบอกว่าเมื่อคืนนี้อยู่ถึง 3 ทุ่ม แต่เด็กคนนี้เขาเก่ง ถามว่าเขาเก่งอย่างไร เขาสามารถทำได้ทั้ง 2 อย่าง เขาแก้ปัญหาของเขาได้ถูกวิธี และเด็กแบบนี้มีเยอะ แต่ผมก็มาเจอปัญหาอีกอัน ผมอึดอัดที่จะต้องมาตัดเกรดว่า คุณ A หรือ B หรือ C ถ้าให้เลือกได้ ผมไม่อยากตัด ถามว่าเด็กคนนี้เป็นคนเก่งไหม ถ้ามาตัดเกรด เขาไม่มีทางได้หรอกครับ เพราะเขาเหนื่อยมาก เขาต้องทำงานด้วยเรียนไปด้วย และเขามาจากโรงเรียนแบบนั้น พอมาทดลองให้เขาเปิดพจนานุกรม เขาก็มีปัญหาแล้ว พอสอบถามไป เขาไม่มีครูภาษาไทยเลย และห้องสมุดเขาก็เป็นอีกแบบ ถ้าหากเอาความรู้ตรงนี้ไปวัด ก็จะมีปัญหา ผมเลยเห็นว่า **ทำอย่างไรเราจะพัฒนาเขามากกว่าที่จะไปวัดที่มูลค่าของเขา** เด็กของผมจะมีลักษณะอย่างนี้มาก จริงๆ เขามาตรงนี้เขาคาดหวังว่า เขาต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพตัวเขา พัฒนาครอบครัวของเขา ให้มันดีขึ้นหลายอย่าง และพ่อแม่ก็หวังว่า การศึกษาจะทำให้เขาเป็นอย่างนั้นได้ เป็นคนดีได้ และเราเป็นครูเราก็คิดอย่างนั้น

ทำอย่างไรให้เรามอง โดยไม่ต้องมาเปรียบเทียบหรือลำดับจัดกลุ่ม มองที่ว่าใครมีความรู้มากกว่ากัน แต่น่าจะมองที่ว่าใครที่จะสร้างคุณค่าให้ตัวเองมากกว่ากัน ใครที่สร้างคุณค่าให้กับครอบครัวและลงไปสู่สังคมชุมชน ตรงนั้น ผมจะโยงเข้ามาเรื่องชุมชน จริงๆ ผมชอบใจคำว่า "ประชาบาล" นะ มันมีความหมายดีมาก ผมจำได้ว่าตอนผมอยู่ ป. 4 ในตำบลผมมีโรงเรียนอยู่ 4 โรงเรียน ไปวัดกับคนเฒ่าคนแก่ เวลาประชุมผู้ใหญ่บ้านก็มาประชุมล้อมกัน ครูใหญ่เป็นครูในหมู่บ้าน อาทิตย์หน้าเขาจะมีงานวันเด็ก เด็กจะมาจาก 4 โรงเรียน เขาก็คุยกันว่า เราจะช่วยเด็กพวกนี้ได้อย่างไร ชาวบ้านเขาก็บอกว่า ห่อข้าวมาให้เด็ก แจกเด็ก ความรู้สึกแบบนี้มันมีอยู่แล้ว ระหว่างโรงเรียนกับชาวบ้าน มันเป็นอันเดียวกัน แต่มาตอนไหนไม่รู้ มันเริ่มเปลี่ยนไป

พอผมเริ่มทำวิจัย ก็ไปนึกถึงชุมชนอีกแบบหนึ่งที่ลำหลังกว่าชุมชนอื่นสัก 10-20 ปี อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ เป็นหมู่บ้านชายขอบเลย โรงเรียนก็เป็นโรงเรียนขยายโอกาสจากที่เคยผลิตเด็กประถม มาผลิตมัธยม ฉะนั้นเขามีครูไม่ครบสาขาหรอก และไม่ครบคนด้วย ผมเห็นว่าการจัดการศึกษามันทำให้อันหนึ่งหายไป คือแทนที่จะสร้างให้เขาเห็นคุณค่าของตัวเขา ว่าตัวเขาพูดไม่เหมือนคนกรุงเทพฯ เขาก็มีคุณค่าของเขาอยู่ มันหายไป และทำให้เห็นว่า ชุมชนของเขามันไม่ทันสมัยเลย และทำให้เห็นว่า สิ่งที่พ่อแม่ทำๆ มานั้น น่าจะเลิกได้แล้ว ผมเอาสิ่งหนึ่งมาเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน คือ ก่องข้าว เป็นงานที่มีมาดั้งเดิมของหมู่บ้านนั้น มีลักษณะพิเศษมาก ครูก็ชื่นชมว่าเขาน่าจะทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้เห็นเป็นเอกลักษณ์ต่างจากที่อื่น ฉะนั้นเขาต้องเอาเด็กมาเรียน แต่พอทำจริงเราก็พบว่า ถ้าครูทำคนเดียว ครูจะทำในมิติของครู แต่พอเราไปชวนชาวบ้านออกมา ก็มาตั้งโจทย์ร่วมกัน มามองหาความต้องการด้วยกัน จากครูอยากได้หลักสูตรท้องถิ่น ผมอยากรู้เรื่องก่องข้าว แต่ชาวบ้านไม่สนใจทั้งสองอย่าง เขาสนใจว่าทำอย่างไรก่องข้าวเขาจะขายได้อย่างต่อเนื่อง มีคนเข้ามาสั่งซื้อตลอด ราคาไม่ตก ครูช่วยได้ไหมล่ะ แต่เรื่องที่จะสอน ครูไม่ต้องสอนก็ได้ เขาจะสอนเอง ครูมีหน้าที่ให้คะแนนเด็กก็พอ เสร็จแล้วต่อมา ชาวบ้านบอกว่า ขอให้คะแนนด้วยได้ไหม เขาก็มีวิธีคิดของเขา ถ้าเปิดแบบนี้ ชาวบ้านที่เรามองว่าเขาไม่มีการศึกษา เขียนหนังสือไม่เป็นอ่านไม่ออก เขาจะหมดคุณค่าไปทันที แต่พอเราเปิดรั้วโรงเรียน หรือเอาใต้ถุนบ้านเป็นโรงเรียนหรือเชิญเขาเข้ามาโรงเรียน มันทำให้คนแก่มีความสุข และลูกหลานเข้าไปสัมผัส แต่พอทำไปๆ เขาบอกว่าถ้าลูกหลานเขามาทำแบบนี้ มันไม่ทันกิน จะดักดานอยู่แบบนี้เอาอย่างนี้ได้ไหม ให้เขารู้ว่าเขาเกิดในชุมชนแห่งนี้ เขาควรจะเรียนรู้ว่ามีก่องข้าวอะไร ชื่ออะไร พอทำได้ แต่ไม่ต้องทำเป็นอาชีพก็ได้ ในที่สุดเขาก็สรุปกันอย่างนี้

ถ้าโรงเรียนแยกไป ไม่เข้ามากับชุมชน สิ่งที่จะตามมาคือ การละทิ้งถิ่นจะเกิดขึ้น ละทิ้งอาชีพพ่อแม่ ละทิ้งภูมิปัญญาท้องถิ่น ในที่ที่ผมไปทำ ทั้งตำบลมีคนจบ ป.ตรีไม่เกิน 15 คน ขณะนี้อยู่ปี 4 ก็เยอะ ส่วนใหญ่จบ ปวช. ปวส. จบแล้วไปไหน ก็ไปทำงานข้างนอก แต่ก่อนเขาจะแต่งงานกับคนในหมู่บ้านเดียวกัน ตอนหลังมาแต่งกับคนข้างนอก บางคนทิ้งลูกไว้ที่บ้าน แล้วมาทำงานกรุงเทพฯ ก็มี พอมาทำตรงนี้ จริงๆ ความรู้หลายอย่างชุมชนเขามี แต่ครูไม่มี และครูก็ยึดอยู่ในกรอบคำสั่ง อย่างโครงการผักสวนครัว จังหวัดจะมาติดตามนะ ต้องมีอาหารกลางวันให้เด็ก เชื่อไหมครับในชุมชนนั้นเป็นชุมชนป่าเขา โรงเรียนก็ต้องเจียดที่ปลูกผัก ปกติชาวบ้านอาศัยน้ำห้วย หน้าแล้งก็แห้ง เวลาชาวบ้านเขาปลูกผักเขาจะไปปลูกริมห้วยหรือใกล้ๆ แต่โรงเรียนปลูกข้างบน แล้วจะเอาน้ำที่ไหนรดผัก ในที่สุดก็เอาน้ำฝนมารด ปีนั้นโรงเรียนเลยอดน้ำ

ถ้าเปิดรั้วโรงเรียนคุยกัน เอาภูมิปัญญาชาวบ้านเข้ามา ครูไม่จำเป็นต้องสอนบางอย่าง ให้มาเรียนกับพ่อแม่ ครูเพียงคอยติดตาม อันนี้เป็นทัศนะที่ชาวบ้านเขาสะท้อนออกมาให้เห็น การที่เราจะสร้างคุณค่าให้คนพัฒนา ให้เกิดครอบครัว เกิดคนที่ดีได้นั้น ระบบการเรียนการสอนของครูต้องสนองทั้งชาวบ้านและโรงเรียนด้วย เพราะชาวบ้านเขาอยากจะขายก่องข้าว ครูฝึกเด็กได้ไหมล่ะ ให้สามารถช่วยพ่อแม่เขา นำสินค้าตัวนี้ไปขายได้ไหม ถ้าจัดการศึกษาแล้วให้โรงเรียนสนองชาวบ้าน ชาวบ้าน สนองโรงเรียนด้วย มันจะไปด้วยกันได้ ซึ่งที่ผมไปทำวิจัย สิ่งที่ชาวบ้านต้องการ โรงเรียนทำไม่ได้ ผมขอสรุปว่า จริงๆ แล้วมีคนเก่ง แต่การศึกษาจะเอาคนเก่งตรงนี้ให้เขามามีคุณค่าได้อย่างไร เพราะบางคนเขาไม่เก่งเรื่องการตอบข้อสอบ แต่เขาเก่งเรื่องการแก้ปัญหา ทำให้ไม่ต้องไปขายตัว เขาไม่มีเงิน แต่เขาสามารถรับจ้างขุดดิน รับจ้างอาจารย์ แล้วเรียนไปด้วยได้ แถมส่งเงินไปให้ทางบ้านด้วย

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

อาจารย์จำลองช่วยขยายประเด็นเรื่องเป้าหมายการศึกษาเพิ่มขึ้นว่า อยากให้กระบวนการศึกษาไปสร้างคุณค่าต่อตัวเอง ต่อชุมชน สังคม ไปสร้างจิตสำนึกให้เด็กไม่ดูถูกพ่อแม่ ไม่ดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น และอาจารย์ได้ทำให้ดูแล้วโดยเอาโรงเรียนออกไปเรียนรู้กับชุมชน ทำให้เห็นศักยภาพของชุมชนเยอะแยะ ตรงนี้ผมจะโยนไปที่คุณสุชาดา เพราะได้ไปทำงานวิจัย สำรวจว่าขณะนี้ชุมชนทั่วประเทศเขามีศักยภาพของการเป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างดี มีอยู่ไม่ใช่น้อย และมีรูปแบบที่หลากหลาย

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ :

จากโจทย์ของการเสวนาเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา อยากจะชวนคิด ก่อนที่จะไปสู่งานวิจัยของดิฉัน ดิฉันคิดว่า "การปฏิรูปการเรียนรู้" ไม่ว่าเราจะเรียกมันว่าอะไรก็แล้วแต่ เราต้องการมนุษย์ที่มีอิสรภาพทางปัญญา ลองมาคิดดูว่ามันต้องเริ่มจากอะไรบ้าง **ถ้าพิจารณาจากปรัชญาและเป้าหมายของการศึกษาแห่งชาติหลาย ๆ ท่านคงตอบในใจตัวเองได้ว่า ไม่มีทางนำไปสู่เป้าหมายนั้นได้** เพราะปรัชญาและเป้าหมายอย่างที่ครูสัมเล่ามา มันไม่ตอบสนองความหลากหลายของผู้เรียน ลูกสามคนก็ยังแตกต่าง ตัวระบบการศึกษาที่เป็นทางการอย่างที่รัฐจัดให้ มันเป็นระบบการศึกษาที่มีปรัชญาเป้าหมายแห่งชาติ เพื่อชาติเพื่อรัฐ เพื่อเป็นของชาติ แค่นี้เราก็รู้แล้วว่า มันต้องมีเป้าหมายเพื่อผลิตประชากรที่มีความเหมือน เพื่อเป้าหมายอันหนึ่งอันเดียวของชาติ แค่คิดว่า การศึกษาต้องการผลิตคนหลายล้านคนในประเทศนี้ให้เหมือนกัน ก็ผิดแล้ว มันไม่สามารถให้อิสรภาพทางปัญญาได้แน่นอน เพราะมันจะต้องมีระบบ หลักสูตร เกณฑ์มาตรฐานที่ทำให้เราเหมือนกันออกมา คุณจะเป็นใครที่ไหนก็ตาม และสิ่งที่เราพูดกันว่าเป็น "การศึกษา" พอมาตีโจทย์ว่ามันคืออะไรกันแน่ มันมีตั้งแต่ การรู้ (knowing) เรื่องของการเรียนรู้ (learning) เรื่องของการสำนึกรู้ (cognition) เรื่องการหยั่งรู้ (intuition) อย่างพระพุทธเจ้าสังเคราะห์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง

ฉะนั้นมันมีหลายระดับของตัวความรู้และการเรียนรู้อยู่มาก แต่ระบบการศึกษาแห่งชาติสร้างไว้ เป็นระบบเพื่อความเหมือน ที่เป็นการสร้างให้เรารู้ (knowing) ข้อมูลความรู้เป็นชุด ๆ สิ่งที่การศึกษาไทยทำอยู่ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา เมื่อก่อนนี้อาจจะมีจุดประสงค์อย่างหนึ่ง ก็มีความจำเป็นที่ต้องเอาเด็กมารวมกัน เราพัฒนา

เศรษฐกิจไปสู่ทิศทางการเป็นสังคมสมัยใหม่ พ่อแม่ออกไปทำงานหลากหลายอย่าง เลยต้องเอาเด็กไปรวมไว้ในที่แห่งหนึ่ง มีคนทำหน้าที่ให้การศึกษาแห่งชาติ ก็เกิดเป็นโรงเรียน มีอาชีพครูขึ้นมา อันนั้นเป็นเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ แต่พอมาถึงตอนนี้ การศึกษาของเรายังทำหน้าที่ที่จะให้เด็กรู้ เพื่อการ knowing อยู่นั่นเอง แต่นี้ก็คงเป็นคำถามที่ใหญ่มากเลยว่า ขณะที่สังคมพัฒนารวดเร็วมาก โลกอย่างนี้ อาชีพที่หลากหลาย มีอาชีพใหม่เกิดขึ้นมากมาย เช่น ที่เชียงใหม่มีอาชีพรับจ้างชำระบิลให้กับคนที่ไม่มีเวลา อาชีพเหล่านี้เขาต้องไปจบการศึกษาคณะอะไรมาล่ะ ถึงจะทำได้ ความหลากหลายของผู้คน อาชีพ เทคโนโลยี ระยะทางกับเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปหมด แค่นี้เราก็ผลิตความเหมือนไม่ได้อีกต่อไป ฉะนั้นก็ต้องมาตั้งคำถามว่า ในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายแบบนี้ ระบบการศึกษาจะต้องปรับตัวอย่างไรบ้าง ที่จริงดิฉันมีคำตอบอยู่ในใจว่า เราไปหวังการปรับตัวจากความเหมือน ให้กลายเป็นความต่างและความหลากหลายด้วยระบบที่ถูกทำมาอย่างนี้ 100 ปี มันเป็นไปไม่ได้ เราอาจจะมีครูอย่างครูจำลอง ครูประภาภัทร แต่จำนวนน้อยเหลือเกิน เด็กจำนวนมากในระบบการศึกษาถูกทำให้เป็นสัตว์ประหลาด นี่คือศัพท์ของ อ.นิธิ ตื่นเช้ามาก็รีบๆ ตาลีตาเหลือกไปโรงเรียน กลับมาก็กัมหน้ากัมตาทำการบ้าน แปลกแยกจากพ่อแม่ ครอบครัวและชุมชน ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าพ่อแม่ทำงานอะไร หรือยากลำบากอย่างไรกว่าจะได้สตางค์มาเสียค่าเทอม และให้เงินลูกไปโรงเรียนวันละ 30-50 บาท นี่คือสัตว์ประหลาดที่ตัดตัวเองจากระบบครอบครัว ชุมชน **เป็นการศึกษาที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเฉพาะตัวปัจเจก**

ส่วนที่ดิฉันพยายามค้นหาก็คือ จากคำถามอันใหญ่นั้น ดิฉันคิดและเชื่อว่า มันมีความรู้และความหลากหลายอยู่นอกรั้วโรงเรียนมากมาย ตัวอย่าง อ.จำลองยกมาว่า ชาวบ้านมีความสามารถเรื่องการทำก่องข้าว บางอำเภอลวดลายวิจิตรพิสดารมากนะคะ สิ่งเหล่านี้ถามว่าเด็กเรียนรู้แล้วจะเอาไปประกอบอาชีพได้ไหม เราก็ไม่ได้ต้องการให้เป็นแบบนั้น แต่เป็นความรู้ที่มีประโยชน์ในแง่ที่ทำให้เด็กมองโลกกว้างออกไป มากกว่าตัววิชาและหลักสูตรที่มีอยู่ในรั้วโรงเรียน ความหมายของมันคือ เราถูกทำให้ลืมมา 40-50 ปีแล้วว่า การจัดการศึกษาไม่ใช่หน้าที่ของโรงเรียนอย่างเดียว และความรู้ก็ไม่ใช่มีอยู่แต่ในโรงเรียน ไม่เช่นนั้น เราเป็นประเทศมาแบบนี้ไม่ได้ วิกฤติเศรษฐกิจเราก็รอดพ้นมาได้ด้วยต้นทุนอะไรอย่างหนึ่ง นั่นคือชุมชนและวัฒนธรรรมไทยที่เรามีอยู่ ตรงนั้นเป็นแหล่งที่มาของความหลากหลายและความร่ำรวยทางวัฒนธรรมเยอะมา ซึ่งเวลานี้มีหลายคนเริ่มคิดได้และหันกลับไป วิกฤติเศรษฐกิจทำให้หลายคนไม่เหมือนเดิมนะคะ เราเริ่มมองอะไรออกนอกระบบ เราเห็นว่าทางสายหลักเดิมมีความตีบตันอะไรบ้าง และมองหาทางเลือก

งานวิจัยที่ดิฉันทำคือ จากความเชื่อดังกล่าว ก็ไปดูว่า ความรู้ที่อยู่นอกโรงเรียนมันมีอยู่จริงไหม อยู่ที่ไหน และเขารู้อะไรกันบ้าง เท่าที่เก็บข้อมูลมาทั่วประเทศนั้นพบว่า มีความพยายามของกลุ่ม ชุมชน ชาวบ้าน อาจจะเรียกว่าชุมชน ท้องถิ่น รากหญ้า หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่มีการรวมตัวกันเกิดขึ้นเพื่อที่จะทำอะไรอย่างหนึ่งในเชิงที่จะพึ่งตัวเองและแก้ปัญหา กลุ่มเหล่านี้มีถึง 6 หมื่นกว่า เอาเฉพาะที่มีกิจกรรมหรือปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องยาวนาน แต่ตัวอย่างที่ไปคัดเลือกมาทำวิจัยเพื่อจะดูว่าเรารู้อะไร เรียนรู้อะไรกันอยู่ มีประมาณ 300 ตัวอย่าง โดยไปดูตั้งแต่ว่า ความรู้ การเรียนรู้ การศึกษา ในความหมายของชาวบ้านเป็นอย่างไร คำว่า "การศึกษา" อย่างที่เราพูดกันนี้ มันเป็นความหมายที่ชาติหรือรัฐสร้างให้เรา เป็นการไปศึกษาแบบเป็นทางการ หลักสูตรมาตรฐานอันใดอันหนึ่ง และเราได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความรู้เรื่องนั้น เช่น วารสารศาสตร์ พาณิชยศาสตร์ แต่การศึกษาและความรู้แบบที่ชาวบ้านเขาเข้าใจ ตอนที่ลงไปสำรวจข้อมูลชาวบ้านเขาก็คุ้นเคยกับความหมายอย่างที่ทางการมอบให้ คือเขาคิดว่าเขาไม่มีความรู้หรอก เพราะจบแค่ ป. 4 ไปถามอะไรเขาก็บอกไม่รู้ พ่อจบแค่นี้แค่นั้น ไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ปรากฏว่า**พ่อที่บอกว่าไม่มีความรู้ เขาตัดตุงด้วยกรรไกรอันเดียวในเวลา 1 นาที แต่ออกมาวิจิตรพิสดารมาก**

โครงการวิจัยพยายามที่จะไปบอกว่า นั่นคือความรู้มหาศาล **หรือเกษตรกรคนหนึ่งที่รู้วิธีปลูกผักปลอดสารพิษ และกำจัดศัตรูพืชด้วยการเอากิ่งไม้ต่อจากรังมดแดงลงไปกินเพลี้ยขาวในแปลงผัก** ถามว่าเราต้องใช้เวลาจบดอกเตอร์สักกี่ปี ถึงจะค้นพบความรู้อันนี้ ซึ่งอาจจะไม่พบเลย เพราะเราเรียนอีกระบบหนึ่ง สิ่งเหล่านี้คือสิ่งที่โครงการพยายามลงไปบอกชุมชน ชาวบ้านว่านี่คือความรู้ วิกฤตเศรษฐกิจทำให้คนรวมตัวกัน สามารถที่จะจัดสวัสดิการชุมชน ด้วยต้นทุนวัฒนธรรมที่ตัวเองมีอยู่ในระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนที่ทำให้เขาออมเงินกันได้เป็น

ร้อยๆ ล้าน เขาจัดสรรแบ่งปันผลประโยชน์อย่างไร เขามีความสำเร็จล้มเหลวอย่างไร สิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ทั้งสิ้น นี่คือตัวอย่างที่โครงการวิจัยลงไปค้นพบและลองจำแนกดู ว่าความรู้เหล่านี้แบ่งได้สักกี่ประเภท

เราไปพบพ่อแม่อย่างครูส้ม ที่คิดว่าระบบการศึกษาแบบที่ทำให้เหมือนกัน ไม่เหมาะกับลูกเขา ก็พยายามจัด**การศึกษาให้ลูกเอง** ก่อนหน้าที่จะมี พ.ร.บ.การศึกษา 2542 ที่เปิดโอกาสให้พ่อแม่จัดการศึกษาได้ด้วยซ้ำ ครูส้มถือเป็นพ่อแม่รุ่นบุกเบิกเลยทีเดียว ตอนนี้มีประมาณ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ ทั้งแบบที่เป็นครอบครัวเดี่ยวและเครือข่ายครอบครัว ลำดับต่อมาที่ไปพบก็คือ **มีการจัดการศึกษาแบบที่มีหลักสูตรด้วย** ถ่ายทอดกันให้คนแต่ละรุ่น ทั้งแบบบอกเล่าและมีลายลักษณ์อักษร มีตำราด้วย **คือการเรียนรู้แบบสายครูภูมิปัญญา** โดยเฉพาะทางภาคเหนือจะเยอะมาก วิชาที่เวลานี้ถูกการท่องเที่ยวเข้ามาหยิบฉวยเด็ดยอดไปใช้ เช่นการฟ้อนเจิง กลองสบัดชัย หมอเมืองสมุนไพร มีพ่อครูแม่ครูที่ยังเก็บรักษาความรู้เหล่านี้ไว้และทำการถ่ายทอด หลายแห่งพยายามทำออกมาเป็นสื่อด้วย เช่น อัดเทป ทำเป็นวิดีโอ อย่างพ่อครูคนหนึ่งที่เชียงใหม่ มีอาชีพหลักในการถีบสามล้อหาเลี้ยงชีพ แต่แกสอนมา 32 ปี มีลูกศิษย์ 3,500 คน ถามว่า เขาเป็นผู้ให้การศึกษาได้หรือไม่ ความรู้ที่เขามี สมควรที่จะสืบทอดถูกจัดระบบ และฟื้นฟูไหม มันเป็นความรู้ที่มีความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งในสังคมไทยทั้งสิ้น หรือทางอีสานมีโรงเรียนหมอลำ นั่นเขาเก็บค่าเล่าเรียน แต่ผู้เรียนสามารถเอาไปประกอบอาชีพได้ ดิฉันถือว่าความรู้เหล่านี้เป็นอุดมศึกษา คือความรู้ที่ต่อยอดเมื่อคุณออกจากรั้วโรงเรียนแล้ว หรือกรณี**โรงเรียนชาวนา** ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศปลูกข้าว แต่เราเก็บรวบรวมความรู้เหล่านี้ไว้น้อยมาก เรามีโรงเรียนชาวนาเกิดขึ้น เป็นโรงเรียนนอกระบบ พูดภาษาของรัฐก็คือเป็นโรงเรียนเถื่อน เป็นโรงเรียนที่พยายามแสวงหาความรู้แบบที่ไม่ได้มีในโรงเรียน แต่มีอยู่ในชีวิตจริง เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง มีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างหลากหลายไปตามความต้องการของผู้เรียน **มีโรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา** เอาเด็กๆ มาสืบทอดวิชาฟ้อนเจิงของพ่อครู ตีกลองสะบัดชัย ซึ่งโรงเรียนไม่สอน

ความหมายของความรู้เหล่านี้ก็คือว่า เมื่อมีการสืบทอดความรู้เหล่านี้ให้คนรุ่นหลัง เด็กๆ ในโรงเรียนของอ.จำลอง สามารถที่จะไปไหว้ตาแก่ในหมู่บ้านที่ขี้เล็บดำเขอะ ให้สอนวิชาทำก่องข้าวให้เด็กได้ โลกทัศน์ของเด็กจะเปลี่ยนไป โลกทัศน์และความรู้ความเข้าใจว่าอะไรคือความรู้จะเปลี่ยนไป ซึ่งเป็นสิ่งที่ระบบโรงเรียนทำตรงกันข้าม เราไปมองคนขี้เล็บดำทำก่องข้าว ว่าเป็นคนไม่มีความรู้ **โครงการวิจัยที่ทำนั้น เป้าหมายจริงๆ คือ เสนอข้อมูลชุดหนึ่งให้สังคมรับรู้ว่า มันมีความรู้และการเรียนรู้อยู่นอกรั้วโรงเรียน และรู้ว่าการเรียนรู้นั้นควรมีทางเลือกต่างๆ โรงเรียนก็เป็นทางหนึ่ง แต่โรงเรียนไม่ควรจะปฏิเสธวิธีการเรียนรู้ที่อยู่ในชีวิตจริง ที่เอาปัญหาเป็นตัวตั้ง** ฉะนั้นคุณสมบัติของการศึกษาแบบที่ดิฉันเรียกว่า "การศึกษาทางเลือก" หรือนอกระบบที่เราไปพบ ปรัชญาและเป้าหมายที่ชัดเจนอันหนึ่งคือว่า เป็นการเรียนรู้แบบที่ชาวบ้านเขาเอาตัวปัญหาของเขาเป็นตัวตั้ง เอาสิ่งที่เขาต้องการรู้เป็นตัวตั้ง เช่น การปลูกผักแบบใช้สารเคมี ทำให้เขาขาดทุนมากขึ้น เขาต้องมาคิดว่า เขาจะปลูกอย่างไร ทำให้หวนกลับไปคิดถึงภูมิปัญญาเดิม สมุนไพรที่มีอยู่ เป็นต้น และเกิดทางออก เกิดความรู้ชุดหนึ่งที่เกี่ยวกับสมุนไพรที่จะใช้ป้องกันโรคแมลง ความรู้นอกระบบที่ไปพบทั้งหมด พยายามที่จะให้นิยามใหม่ พบว่ามีกลุ่ม ชุมชน ชาวบ้าน จากการทำสนทนากลุ่ม (focus group) เขาให้ความหมายว่า **เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญา เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวม ที่ทำให้มนุษย์มีความสมบูรณ์ทั้งกาย ใจและจิตวิญญาณ** ซึ่งสอดคล้องกับท่านพระธรรมปิฎกพูดไว้ว่า *การเรียนรู้หรือการศึกษาคืออะไรที่พ้นไปจากสัญชาตญาณ มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยสัญชาตญาณ อะไรที่พ้นไปจากสัญชาตญาณ คือการเรียนรู้หรือการศึกษาทั้งหมด*

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

นั่นเป็นการให้ความหมายจากอีกมุมมองของชาวบ้าน เป็นการศึกษาเพื่อชีวิตจริงๆ มีเรื่องการสร้าง การถ่ายทอดความรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีของเขา อยู่ในบริบทของฐานทรัพยากร เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละแห่ง ซึ่งเชื่อมโยงกัน

ช่วงคำถาม-แลกเปลี่ยน

คำถาม :

โรงเรียนรุ่งอรุณกับโรงเรียนนานาชาติบรรยากาศคล้ายคลึงกันไหม, เสรีภาพกับการกระตุ้นศักยภาพของเด็กมีทิศทางคล้ายๆ กันใช่ไหม และ ทำไมพ่อแม่ที่นำลูกมาเข้าโรงเรียนรุ่งอรุณ จึงเป็นคนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่ ลูกที่พ่อแม่การศึกษาน้อย แม้มีฐานะ ก็ยังไม่นิยมหรือกล้าพาลูกเข้าเรียนเท่าไรนัก

รศ.ประภาภัทร นิยม :

ของเราเป็นแบบไทย เป็นโรงเรียนแนวพุทธ คงไม่มีอะไรเทียบเคียงกับโรงเรียนนานาชาติได้เลย บรรยากาศเป็นแบบธรรมชาติมากๆ แท็กซี่แถวนั้นเรียก โรงเรียนป่า บางคนบอกเหมือนค่าย รีสอร์ต ส่วนเรื่องอิสรภาพ เราตีความเรื่องอิสรภาพการเรียนรู้ไปที่ความสามารถที่จะพึ่งพาสติปัญญาของตัวเองได้ มากกว่าจะเป็นเรื่องการมีอิสระที่จะทำอะไรก็ได้ คนละเรื่องกัน อิสระแบบเด็กเป็นใหญ่คงไม่ใช่ แต่สามารถที่จะรู้วิธีพึ่งพาสติปัญญาของตัวเองในการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ โดยที่ไม่รู้สึกว่าตัวเองแปลกแยกหรือลังเล หรือไม่อาจจะรับรู้เรื่องต่างๆ ได้โดยปกติ คนส่วนใหญ่มีความเคยชินที่จะรับรู้เรื่องต่างๆ ตามสไตล์ของตัวเอง แต่ถ้าเรารับรู้วิธีการที่ปกติๆ เราก็รู้เรื่องอะไรโดยที่ไม่ต้องทุกข์มากสักเท่าไร

ครูสมพร พึ่งอุดม :

อ.ประภาภัทร ชอบพูดว่า มัชฌิมาปฏิปทา ความจริงแม้แต่การศึกษาทางเลือกเอง เมื่อครู่ว่าจะถามพี่สุชาดาเรื่อง เราถูกนิยามเป็นการศึกษาของรัฐ เมื่อก่อนตอนที่เสนอไปมี 4 แบบ คือ (1) ในระบบ หรือในโรงเรียน รัฐดูแลเต็มที่ (2) นอกระบบ รัฐก็ยังดูแล (3) ตามอัธยาศัย คือใครใคร่เรียนอะไรก็ไปเรียน และ (4) การศึกษาทางเลือก แต่ถูกตัดทิ้งไป บอกว่าก็คือตามอัธยาศัย ทั้งหมด 3 อันนั้นที่อยู่ในการศึกษาที่รัฐดูอยู่ ก็คือรัฐกำกับ ซึ่งก็เป็นไปเอง ว่ารัฐต้องมาติดตาม รัฐเองก็เหมือนครูเจตนาดี ไม่อยากให้เด็กถูกหลอกลวงไปใช้งาน ก็ต้องติดตาม กำกับ ตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความเหมือนกัน ฉะนั้นต้องมีมาตรฐานเกณฑ์การวัดเดียวกัน ทีนี้เด็กพวกเถื่อนจะทำอย่างไร คือดิฉันได้รวมกลุ่มกับพ่อแม่กลุ่มหนึ่งพยายามจะทำโรงเรียน ก็อดที่จะกลับมาที่โรงเรียนไม่ได้นะคะ เพราะมีเรื่องของกฎหมายเข้ามา คือโรงเรียนปิดศึกษา เมื่ออาทิตย์ที่แล้ว อ.ประเวศไปเปิด ท่านก็ให้ข้อคิด ก่อนหน้าที่ อ.ประเวศมา 1 วัน มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานรัฐ ซึ่งรับมอบหมายมาดูแลเรื่องหลักสูตร ก็มาอ่านดู กรรมการที่ช่วยกันกับกลุ่มพ่อแม่ที่ร่างหลักสูตรมา คือ อ.นพมาศ เป็นอาจารย์อยู่ในระบบมานาน ก็เขียนหลักสูตรช่วยกันร่างขึ้นมา ปรากฏว่า เจ้าหน้าที่บอกว่า อันนี้มันใช้ไม่ได้ มันไม่ใช่หลักสูตร ไปแก้มา เล่าให้ อ.ประเวศฟัง ท่านพูด เรามาสรุปว่าอาจารย์หมายถึง เราต้องไม่รบในที่ลับใช่หรือไม่ อาจารย์บอกว่า ใช่ หมายความว่า ที่เราทำกันเนี่ย เราทำเงียบๆ เราก็ถูกเขาเล่นงาน เพราะจะว่าไปแล้ว เจ้าหน้าที่ก็เป็นเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เขาก็กลัว ถ้าเกิดอะไร ผมก็รับไม่ไหว ถ้าเจ้านายทางกรุงเทพฯ ตรวจแล้วรับไม่ได้ อาจารย์แนะนำให้ข้อคิด โรงเรียนนี้มีชมรมครอบครัวเกื้อกูล เอาพ่อแม่มา เอาสื่อมา ถ้าเขามาตรวจปั๊บ จับมาเข้าวงแบบนี้เลย เราไม่รบในที่ลับ จริงๆ ตอนที่เอาลูกออกมา ตอนนั้นยังไม่มี พ.ร.บ. ก็ใช้วิธีนี้เหมือนกัน โดยที่ตอนนั้น ทางหนังสือนิตยสาร พี่สุภาวดีก็ช่วยให้รบในที่แจ้ง มีคนให้กำลังใจ เพราะตอนนั้นมีคนโทรศัพท์เข้ามาว่า คุณกำลังทำผิดกฎหมาย เราก็โทรไปถามว่าโดนปรับเท่าไร 2,000 บาท แต่ก็ไม่โดน

ถ้าถามเรื่องลูกต้องไปสอบเทียบ ส่วนหนึ่งลูกอยู่ในสังคมโลก แม้ว่าเขาจะเรียนรู้ทั้งโลกและตัวเอง แต่เขาก็จะยังต้องอยู่ในสังคม ถ้าเขาจะเรียนต่อ ก็ต้องไปสอบ แต่วิธีการตรงนี้ซิคะ ที่จะต้องรบในที่แจ้ง คือเราจะต้องไม่สูญเสียตัวเองไป ถ้าเราสูญเสียตรงนี้ไป เราก็จะผลักดันให้ลูกไปเรียนมาตรฐานการสอบกลาง ไปติว แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่จะต้องช่วยกัน

ติดใจอยู่เรื่องหนึ่งคือเรื่องการตี ในฐานะที่เป็นแม่และทำงานกับเด็กมา 10 กว่าปี ก็ยังคิดว่า ไม่จำเป็น **เมื่อไหร่ที่มีการตี แสดงว่าความผิดปกติเกิดขึ้น** เมื่อไหร่มียาเสพติด แสดงว่าความผิดปกติเกิดขึ้น ความที่เราไม่เข้าใจ ช่วงความเป็นปกติธรรมดาตามธรรมชาติของช่วงวัย เด็กไม่มีดื้อ ถ้าเขาปกติ วัยรุ่นจะไม่มีเพี้ยน ถ้าเขามาแบบปกติ และผู้ใหญ่จะไม่มีนอกลู่นอกทาง ไม่มีคนแก่ตัณหากลับ ถ้าเขาปกติ ในเรื่องการแข่งขัน เป็นความไม่ปกติ แต่เป็นธรรมชาติ เรื่องนี้มีการพูดกันเยอะ คือมีการถกเถียงกับแนวคิดแบบฝรั่งเยอะ แต่โดยความเห็นส่วนตัว การแข่งขันเป็นเรื่องที่มันมาเป็นธรรมชาติ เป็นความก้าวร้าว เหมือนเรื่องเพศ ฉะนั้นเราไม่จำเป็นต้องไปเสริมแรงมัน มันมีอยู่ มันเป็นสมองสัตว์เลื้อยคลานก็ว่าไป

มีเรื่องของเจตนา ก็อยากจะพูดในบริบทของบ้านด้วยว่า เจตนาว่าพ่อแม่ที่เราเลี้ยงลูก เรามักจะมีเจตนาของการจัดการ มันก็โยงมาที่เรื่องอำนาจ ที่อาจารย์ประภาภัทรพูด มีเจตนาในการจัดการทุกอย่าง แสดงว่าอำนาจมันเริ่มที่บ้าน ไม่ใช่เริ่มที่โรงเรียน เด็กหงอมาจากบ้านแล้ว และมาหงอซ้ำที่โรงเรียน และมาหงอซ้ำด้วยอำนาจรัฐ ฉะนั้น**ทุกบริบทของชาติมันเป็นเรื่องของการพยายามจัดการ ไม่ใช่การพยายามโอบอุ้ม** จริงๆ **เด็กไม่ได้ต้องการเสรีภาพแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไปทำอะไรก็ได้ อันนี้เป็นความคิดของผู้ใหญ่** อย่างลูกคนกลาง ตอนเขาเล็กๆ เขาบอกว่า นกบนฟ้าเป็นของใคร พ่อเขาคิดแบบผู้ใหญ่ คิดแบบอุดมคติ พ่อบอกว่า นกไม่ได้เป็นของใคร มันเป็นตัวเองเป็นอิสรภาพ ลูกตกใจ รู้สึกเคว้งคว้างแฮะ และเราล่ะเป็นของใคร สายเมฆเป็นของใครล่ะ เราก็ฟังเขา ดวงตาเขาเริ่มขาดความมั่นใจ พอสังเกตลูกก็เลยได้คิดว่า **ความจริงเด็กเขาต้องการเป็นของเรา เขาต้องการให้เราคล้องหลวมๆ ตอนเล็กๆ เขาต้องการกอดแน่นๆ โตขึ้นเขาต้องการคล้องหลวมๆ วัยรุ่นต้องการให้คล้องบ้างเป็นบางเวลา แต่เรามักเข้าใจว่า วัยรุ่นต้องการให้ปล่อย เอาลูกไปอยู่โรงเรียนประจำซะ แต่บางคนคล้องตลอดเวลา ที่จริงวัยรุ่นต้องการพึ่งพาพ่อแม่ ต้องการพ่อแม่ดึงเขากลับมา พอคล้องกันหลวมๆ มันจะไปสู่บริบทของการเป็นผู้ใหญ่ที่เราคล้องกันหลวมๆ มันไม่เป็นปัจเจกเสียทีเดียว ขณะเดียวกันก็ไม่พึ่งพาเกาะกันเสียทีเดียว แต่ไปด้วยกัน ในการพึ่งพาซึ่งกันและกัน** พอมีตรงนี้มันจะยอมรับความแตกต่าง เพราะเราต่างก็ต้องพึ่งพา ถ้าเราเหมือนกันปั๊บเราจะไม่พึ่งพากัน เราจะแข่งกัน

คำถาม :

ข้อดีของระบบโรงเรียน กับข้อดีของการเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน มาช่วยเสริมศักยภาพซึ่งกันและกันอย่างไร

อ.จำลอง คำบุญชู :

ช่วยได้เยอะ และผมขอยืนยันว่า ที่ครูสัมพูดเป็นความจริง ขณะที่ผมไปทำวิจัยผมก็หลงตัวเองเหมือนกันว่าเรากำลังไปเป็นพัฒนากรรีเปล่า เอ๊ะ! เราสอนอยู่ในสถาบัน ทำไมไม่ชวนเด็กไปด้วย เด็กในระบบไปด้วยกันได้ มันจะเสริมกันได้ เด็กในระบบของผมเขาต้องเรียนภาษาถิ่น ผมเข้าไปในหมู่บ้านก็ชวนเขาไปด้วย ให้เขาช่วยเก็บข้อมูลภาษาถิ่น แต่ขณะนั้นเขาก็เกิดการเรียนตามอัธยาศัยเกิดขึ้น บางคนขับรถเข้าไปทีหลัง มีคนหนึ่งเทอมนี้เขาเรียนการเขียนสารคดี เขาบอก *อาจารย์! ผมจะไปเขียนที่หมู่บ้านนั้น* คราวก่อนนั้นเข้าไป เขาไปพบภูมิปัญญาหนึ่ง ในหมู่บ้านนี้เขาทำข้าวไร่ เขาถามว่าในหมู่บ้านนี้ใช้ยาฆ่าแมลงอะไร ชาวบ้านบอกไม่มี เขาใช้ต้นไม้ต้นนี้ตัดแล้วเอาใบทิ้ง เอาหัวมาทุบๆ ผสมน้ำ แล้วไปรดมด แล้วมดจะกลายพันธุ์ไม่มารบกวนข้าว เขาบอกเขาจะมาเขียน แล้วเขาบอกว่าจะมาขอสมัครเป็นอาจารย์จ้างที่โรงเรียนนี้ และผมจะทำเรื่องยาตัวนี้ อันนี้คือนอกระบบของเขา มันเสริมกัน จากจุดเล็กๆ ที่เราเอาในระบบของเราเข้าไปสอนตรงนั้น และชวนเด็กเข้าไป เด็กเขาจะเกิดอะไรขึ้นมา และเขามองเห็นความต่าง ความที่มันผสมผสานกัน

ขณะเดียวกันมีเพื่อนอีกคน สนใจว่า ตรงนั้นมันเป็นป่าสงวน เขาบอกว่าเขาจะไปทำเรื่องพราน ให้เขาทำเรื่องภาษาและวรรณกรรมของพราน เสร็จแล้วก่อนจะมา เขาต้องส่งรายงานผม ผมก็บอกว่า ลองดูซิว่ามันเห็นอะไร ในที่สุด

แกก็บอก *อาจารย์ผมว่าที่นี่แปลกนะ เขามองสัตว์ในป่านั้นว่า มันมีเจ้าของ ไม่ใช่ใครก็ไปยิงได้* เพราะภาษาวรรณกรรมนั้นมันบอก อย่างเวลาเข้าป่า เขาต้องบนก่อนว่า ขอให้ได้สัตว์ พอเข้าไปแล้วไม่ได้ แสดงว่าเจ้าของไม่อนุญาต ไปแล้วเจอแต่รอยเท้า แสดงว่าเจ้าของเขาหวง ฉะนั้นต้องทำพิธีขอว่า *ขอผักที่บ่ดีบ่งามสัก 2 ยอด ถ้าได้แล้วจะพากันปี๊กบ้าน* เขาไม่พูดว่าสัตว์ เขาใช้สัญลักษณ์ว่า ยอดผัก เสร็จแล้วจะได้ พอยิงได้ 2 ตัวก็กลับ เขาบอกอาจารย์ว่า *นี่แสดงว่าเขาเป็นสังคมมีสัจจะ* อันนี้ผมว่าเด็กเขาเรียนรู้นอกระบบ ผมว่ามันไปด้วยกันได้ เสริมกันได้ อยู่ที่ว่าเราจะจัดกระบวนการอะไร โดยเฉพาะประเด็นที่เด็กของผมเขาได้มา โดยที่เขาเกิดคำถามขึ้นมาเองและเขาไปศึกษาต่อ ผมว่ามันไปด้วยกันได้เลย

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์ :

ดิฉันคิดว่า ในระบบโรงเรียนก็มีจุดดีหลายเรื่อง ทั้งความรู้ที่มีแบบแผน มีหลักสูตร และมีการจัดการ มีสถานที่มีห้องสมุด มีความรู้/ วิทยาการสมัยใหม่อยู่ ขณะเดียวกันความรู้แบบที่ชุมชน ชาวบ้านมีอยู่ เป็นความรู้ที่ไม่ค่อยถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ค่อยเชื่อมกับความรู้สมัยใหม่ ถ้ามีการเชื่อมโยงตรงนี้ขึ้น ดิฉันเชื่อว่าจะเกิดพลังของความรู้ที่จะวนกลับมาเป็นประโยชน์กับการพัฒนาได้เยอะมาก **ในตัวโรงเรียนหรือตัวระบบจะเน้นที่ตัวความรู้ ขณะที่ความรู้ของชุมชนเน้นกระบวนการเรียนรู้** มันจะต่างกัน "กระบวนการ" หมายถึงว่า จะต้องมีการทดสอบ ทดลอง ลองถูกลองผิด ลองแล้วลองเล่า จนกว่าจะได้ดีที่สุด คำว่า "กระบวนการ" เป็นพลวัต มันเปลี่ยนแปลงไปตามปัญหา เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของผู้เรียน ฉะนั้นจุดดีของชุมชน ถ้าเน้นเรื่องกระบวนการ แล้วมาเชื่อมโยงกับความรู้สมัยใหม่หรือวิทยาการที่โรงเรียนมีอยู่ มันน่าจะเป็นประโยชน์ได้มาก และมันจะตอบคำถามเรื่องการลงทุนทางการศึกษา ที่พอ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติฉบับนี้พูดเรื่อง การศึกษาภาคบังคับ 12 ปี นั่นหมายความว่า รัฐต้องทุ่มเทงบประมาณหรือลงทุนเรื่องการศึกษาภาคบังคับเยอะมาก และการศึกษาหลัง 12 ปี จะปวกเปียกเพราะว่ามันลงทุนน้อยไปหน่อย ถามว่ามันจำเป็นไหม ยังจำเป็นมาก ซึ่งตรงนี้ถ้ารัฐให้โอกาสชุมชนจัดการศึกษา หรือแม้แต่ให้สามารถที่จะเป็นศูนย์การเรียน ที่จะไปเสริมพวกการศึกษานอกโรงเรียน ให้สามารถมาเรียนรู้จากศูนย์การเรียนของชุมชนได้ มาเรียนรู้จากกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มสมุนไพรได้ ราชภัฏเปิดรั้วโรงเรียนออกมา รัฐจะใช้งบประมาณน้อยลง เพราะไม่ต้องจ้างบุคลากร หรือแม้แต่พาเด็กออกไปเรียนในชุมชน ชาวบ้านเขาทำข้าวหม้อแกงหม้อมาเลี้ยงก็ยังได้เลย ใช้ทุนตรงนี้น้อยมาก ถ้าประสานเชื่อมต่อตรงนี้ได้ และจะตอบคำถามด้วยว่า ประเทศไทยจะยืนอยู่ตรงไหนในทศวรรษหน้า ถ้าเราจะยืนอยู่โดยที่เรามีภูมิปัญญาความรู้ของเราเองด้วย มันต้องถูกสืบทอด เชื่อมโยงเข้ากับโลกสมัยใหม่

ผู้เข้าร่วมประชุม :

จากประสบการณ์ของตัวเอง คิดว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนก็จำเป็น แต่น่าจะเป็นเพียงพื้นฐานของสติปัญญา ไม่ใช่ปริญญา แต่ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การแก้ปัญหาในการทำงาน ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน น่าจะเป็นการจบของปริญญามากกว่า

ผู้เข้าร่วมประชุม :

เมื่อวานนี้ผมมาอยู่ในห้องเรื่องการเมืองภาคประชาชน ส่วนวันนี้มาเรื่องการศึกษา เพราะผมมองว่าเป็นเรื่องเดียวกัน และได้มีการพูดพาดพิงถึงว่า การศึกษาเป็นของรัฐ และรัฐทำอะไรบางอย่างอยู่ ผมกำลังทำวิจัยอยู่เรื่องหนึ่ง ว่าทำอย่างไรถึงจะลดลักษณะอำนาจนิยมที่อยู่ในระบบการศึกษาได้ ผมก็ใช้ใช้ทฤษฎีอำนาจนิยมเข้ามาช่วย และใช้เครื่องมือเข้าไปวัด 1 ปี ปรากฏว่าอยู่ที่เดิม ซึ่งแปลกดี เพราะช่วงที่ทำ ตอนนั้นเรื่องยาเสพติดกำลังแรงมาก แล้วก็กำลังประกาศนโยบายเรื่องจัดระเบียบสังคม ทุกโรงเรียนขึ้นป้ายหมด เมื่อเรามองดูกับเด็ก การจัดระเบียบสังคมคืออะไร คือการเข้าไปควบคุมเด็กให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะแก้ปัญหาอะไรบางอย่าง เช่น เกเร ยาเสพติด เที่ยวกลางคืน ผมพยายามจะเผยแพร่แนวคิดแบบมนุษยนิยมเข้าไปในโรงเรียน เพื่อจะไปลดลักษณะอำนาจนิยมแบบนั้น ใช้เครื่องมือ

เข้าไป เป็นบทความทางปรัชญาบ้าง เป็นนิทานทางตะวันตกที่เกี่ยวกับความรัก อิสรภาพ ความฝันบ้าง พร้อมๆ กับการวิเคราะห์ทางจิตวิทยา วัดสเกลออกมา ปรากฏว่าไม่ลดลง ลักษณะอำนาจนิยมของครูอยู่ที่ 4 สูงสุดคือ 6 ถ้าอยู่ที่ 2 เป็นเสรีนิยม ถ้าอยู่ที่ 1 ก็สุดโต่งเป็นเสรีนิยมมากๆ ทำนองนี้ สเกลนี้ผมเคยวัดสมัยที่เรียนอยู่ที่ครุศาสตร์ ถูกอาจารย์ประกอบวัด ปรากฏว่าของผมต่ำมากเลย ซึ่งก็ไม่แปลกอะไร เพราะผมเรียนศิลปะ ลักษณะของคนที่เรียนทางศิลปิน จะต้องอิสระมากๆ และตอนนั้นผมเรียนดนตรี แต่สำหรับครูประถม ตอนนั้นวัดออกมา แม้กระทั่งวัดนิสิตเนี่ย ก็พบว่าอำนาจนิยมกันตั้งแต่สมัยเป็นนักศึกษาเลย

ผมก็ใช้ทฤษฎีนี้และดูว่าบทบาทของการเป็นนักปรัชญาจะทำอะไรได้บ้างกับการศึกษา สิ่งที่ผมกำลังพยายามทำกับโรงเรียนก็คือ พยายามเข้าใจครู ผู้ปกครอง ครูไม่รู้ตัวหรอกว่า ตัวเองอยู่ในอำนาจรัฐหรือกำลังทำอะไร ครูมีเจตนาดี เพื่อที่จะกล่อมเกลาเด็ก เยาวชนให้เป็นคนดี แต่ผมกำลังจะบอกว่า เราเข้าใจอะไรผิดเยอะทีเดียว อย่างน้อยเราให้นิยามการศึกษาต่างกันแล้ว นักปรัชญาก็แบบนี้ มักพาคนมองอะไรที่ต่างไป หรือที่คนเขาไม่ชอบ ผมมองว่า การศึกษาไม่ใช่การกำจัดความเป็นเดรัจฉาน มนุษย์ไม่ได้เป็นเดรัจฉาน เด็กมีธรรมชาติที่ดีงาม การศึกษาคือ ทำอย่างไรให้เด็กคงธรรมชาติที่ดีงามของเขาไว้ได้ ทำอย่างไรจะหลุดจากสภาพที่เลวร้ายที่สังคมใส่เข้าไปให้ได้ การศึกษาต้องทำแบบนั้น เสรีภาพคือสิ่งสำคัญ แต่ความผูกพันก็สำคัญอย่างที่พูดกันเมื่อครู่ เด็กต้องการความรัก ถ้าไม่มี เขาโตไม่ได้ แต่ความรักนั้นต้องให้เสรีภาพที่ควรจะให้ และสิ่งที่ควรจะสอน ไม่ใช่เรื่องการเข้าไปควบคุมเขา ไปขจัดความเป็นเดรัจฉานหรือสัตว์ร้ายอะไรตรงนั้น แต่สิ่งที่ควรจะให้คือ สอนให้เขารู้ว่าเขาต้องรักคนอื่นตอบ และมันไม่ยากอะไร เพราะถ้าเรารักเขา เขาก็จะรักเราตอบ แต่ว่าเราต้องสอนเขาว่า ให้เขามีความรับผิดชอบต่อเรา เหมือนกับที่เรามีความรับผิดชอบต่อเขา และเขาต้องมีความรับผิดชอบต่อคนอื่นด้วย และเหมือนกับที่ครูสัมพูดเมื่อครู่นี้ เด็กที่เติบโตมาอย่างปกติ จะไม่มีปัญหาอะไร ตอนนี้ลูกสาวผมมีปัญหา ปัญหาง่ายมาก ที่เด็กทุกคนจะต้องเจอ ก็คือเขามีน้อง ทันทีที่เขามีน้อง เขามีปัญหาแล้ว เขาอิจฉาน้อง เขาจะแสดงความก้าวร้าวกับน้องอยู่เรื่อยๆ ถามว่าเขารักน้องไหม ก็รัก แต่นี่คือ สภาพธรรมชาติ ความอิจฉาเกิดขึ้นกับทุกคนที่มีใครมาแย่งความรักจากตัวเขาไป แล้วเราเข้าใจเรื่องนี้ได้ไหม ง่ายมาก ถ้าเรามีความรู้เรื่องไซโคอนาลไลซีสอย่างลึกซึ้งเพียงพอ ก็คือเด็กทุกคนที่มีน้องจะต้องเป็นเด็กที่มีปัญหา เพราะว่าต้องเผชิญกับความรู้สึกขาดความมั่นคงในความรักตรงนั้นไป

บางทีปัญหาไม่ได้อยู่นอกบ้าน ปัญหาไม่ได้อยู่ที่พ่อแม่ ปัญหามันเกิดจากความจริงง่ายๆ ของชีวิตแบบนี้ ก็ต้องหาวิธีแก้ไป แต่ประเด็นคือ ตอนนี้สังคมไทยเข้าใจการศึกษาผิด เราเข้าใจว่าการศึกษาคือการไปขัดเกลา ซึ่งตรงนี้มาจากโลกทัศน์ที่มองว่า ธรรมชาติของมนุษย์คือความชั่วร้าย แต่เรามีโลกทัศน์ได้อีกแบบหนึ่งคือ ธรรมชาติของมนุษย์คือความดีงาม สังคมต่างหากที่ทำให้มนุษย์ชั่วร้าย การแข่งขันคือความก้าวร้าวอย่างที่ว่า แต่มันได้รับการสนับสนุนขึ้นมาจากสังคม ในสภาพธรรมชาติ มนุษย์ไม่ต้องแข่งกับใคร สิ่งนี้รุสโซพูดมาแล้วตั้งแต่ปี 1700 เศษๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า การศึกษากับการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน เราจะสร้างการเมืองที่เข้มแข็งได้ เราก็ต้องสร้างเด็กที่มีวิญญาณอิสระ และให้ความรักของเขาออกมาจากข้างใน และให้เขาเป็นอิสระจากสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ตอนนี้ความคิดของรุสโซออกมาในวิชาการ อย่างเช่นของทางจิตวิทยา ซึ่งพัฒนาจากฟรอยด์ ต่อมาจนกระทั่งฟรอม ผมมองว่าครูทุกคนควรจะได้อ่านหนังสือที่ สมบัติ พิศสะอาด แปลไว้ คือเรื่อง "หนีไปจากเสรีภาพ"ของฟรอม จะได้เข้าใจว่า การศึกษา สังคมของเรา มันอยู่ภายใต้ระบบความคิดแบบโซดิด มาโสกริส ก็คือ เราใช้อำนาจเข้าไป เขายอมหงอต่ออำนาจ แต่เมื่อใดก็ตามที่เขามีอำนาจ เขาจะใช้อำนาจนั้นต่อไป เรามองดูก็ได้ครับ เด็กถูกทำให้หงอที่บ้าน ที่โรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัยปี 1 ถูกทำให้หงอกับรุ่นพี่ พอปี 2 เขาจะใช้อำนาจกับรุ่นน้อง และทุกปีมีคนตายโดยโซดัส แต่ทำไมเราถึงแก้ไม่ได้ เพราะนี่คือสังคมไทย เรามีความเชื่อแบบนี้ว่า การใช้อำนาจคือการทำให้คนเป็นคนดี ซึ่งมันตรงกันข้ามกับแนวคิดเรื่องภูมิปัญญา ซึ่งไม่ต้องไปถึงตะวันตกก็ได้ อย่างกฤษณะมูรติ ชี้ให้เห็นว่า สังคม ครอบครัว ระบบการศึกษาเอย เป็นระบบที่ทำให้คนสูญเสียซึ่งอำนาจและจิตวิญญาณ เด็กจะต้องสร้างอิสรภาพทางจิตวิญญาณของเขาให้ได้ ให้เขามีชีวิตด้วยจิตวิญญาณ ไม่ใช่ที่สังคมอยากให้เขามี

เราพูดถึงการทำให้เหมือนกัน รัฐพยายามทำให้ทุกคนเหมือนกัน ผมพูดพาดพิงถึงการศึกษาต่างประเทศนิดหนึ่ง ตอนนี้ลูกผม ผมก็เอาออกมาอยู่โฮมสกูลของฝรั่ง พอจบ ป.6 ผมก็ไปเทียบกับโฮมสกูลของฝรั่ง ซึ่งอยู่แถวบ้าน เขาก็บอกว่าเรียนกับระบบโฮมสกูลของฝรั่งได้เลย ผมก็ได้เรียนอะไรกับหนังสือของลูกเยอะ เพราะต้องช่วยลูกทำการบ้าน มันเป็นภาษาอังกฤษ จึงยาก เขาสอนเรื่อง conformist ตั้งแต่ ป. 5 แล้วว่า ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง มันทำให้เราสูญเสียความเป็นตัวของเรา เรามีสิทธ์ที่จะบอกว่า เราเชื่อแบบนี้ เราคิดแบบนี้ และโฮมสกูลที่ผมพาลูกไปเรียน เขาน่าสนใจ เขาใช้หลักสูตรของโบสถ์ รู้สึกจะเป็นของโปแตสแตนท์ พอผมไปดูของพวกคาทอลิคก็เหมือนกันว่า เขามอง individual อย่างไร เขาบอกเลยว่า เขายอมรับว่าในอดีต ศาสนาเคยเป็นตัวหนึ่งของอำนาจ แต่เขาก็เรียนรู้แล้วจากการปฏิบัติ จากความคิดของรุสโซ ใครต่อใคร ไปดูในเอนไซโคปิเดียของแคทอลิค คำว่า individual เขาจะยอมรับความแตกต่างของเด็ก เขาจะบอกว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้แตกต่างกัน ตรงนี้เป็นสิ่งที่ขาดหายไปในความเชื่อและการศึกษาของสังคมไทย คือความแตกต่างของ individual ซึ่งไม่ได้แปลว่าเห็นแก่ตัว แต่คือให้เขาคิดอิสระ ให้เขารู้สึกต่างๆ ด้วยข้างในของเขาเอง ให้เขาคิดได้ด้วยตนเอง ฉะนั้นถ้าเรามองกลับเข้าไปไม่ได้ว่า ระบบของเรามันถูกครอบงำอยู่ด้วยความคิดที่ว่ามนุษย์มีธรรมชาติที่ชั่วร้าย มันแก้ไม่ได้ครับ มันต้องกลับไปหาความคิดแบบรุสโซครับ

รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี :

ที่พูดบอกว่า การศึกษามันเป็นการขัดเกลาความเป็นเดรัจฉาน หรือกิเลสของมนุษย์ ถ้าพูดในภาษาเพราะๆ คือความไม่ดีของมนุษย์ อันนี้ดิฉันเอา (code) มาจากหลักพุทธศาสนา ความหมายน่าสนใจ ดิฉันลองศึกษาดู ความคิดของทางตะวันตกเขามีความเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาชั่วร้าย (bad) เริ่มต้นตั้งแต่ยุคกรีกโบราณก็ว่า คนเกิดมาชั่วร้ายต้องควบคุมกำกับ ต่อมาเกิดมีอีกแนวคิดที่ตรงข้ามคือ good แล้วต่อมาก็ไม่ทั้งดีและร้าย เกิดมา neutral เป็นผ้าขาวมาเลย ดิฉันลองวิเคราะห์ทางหลักพุทธศาสนา ก็เชื่อว่าเกิดมาตามแรงกรรม เพราะฉะนั้นตรงจุดนี้ เด็กๆ เกิดมาจึงมีความดีในตัวเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีความอิจฉาติดมาด้วย ฉะนั้นศึกษิต ศึกษา หรือสิกขา มันจึงเป็นกระบวนการที่จะช่วยในส่วนที่ยัง bad ให้เข้ากลับมาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งกาย วาจา จิต และความรับผิดชอบต่อสังคมหรืออื่นๆ แต่ที่พูดถึงว่าคนเราเกิดมาชั่วร้าย ก็เป็นความเชื่อที่มีมาแต่ละสมัยนะคะ

คำถาม :

ที่ไปรณรงค์เรื่องสิทธิการศึกษาของเด็ก รูปธรรมเป็นอย่างไร

คุณแบ็งค์ งามอรุณโชติ :

ลักษณะของรูปธรรม อย่าง child-center ที่เราบอกว่า เรา miss concept กันมานาน เพราะว่าในกระบวนการจัดการศึกษา หรือการร่างหลักสูตรก็ตาม เขาบอกว่าเป็นหลักสูตรที่ทำ**เพื่อ**เด็ก แต่ไม่ใช่**โดย**เด็ก ฉะนั้นมันไม่ใช่เยาวบาล การตั้งหลักสูตรการศึกษาปัจจุบัน child-center โดยเอาเด็กมาปิดท้าย คือเอามาให้ครบองค์ประกอบ ในการจัดตั้งให้เป็นของของเด็ก เราไม่ได้นำเด็กมาเป็นตัวตั้น **ถ้าเราบอกว่าเป็นการจัดการศึกษาที่เอาเด็กเป็นศูนย์กลาง เราควรนำเด็กมาเป็นตัวเริ่มต้น** เพื่อปะทุปัญหา อย่างที่เรียกว่า knowledge based on problem ปัญหานำมาซึ่งองค์ความรู้จริงๆ และเด็กเป็นตัวตั้นในการปะทุปัญหานั้นให้ผู้ใหญ่ได้เห็น

ตรงนี้คือประเด็นว่ารูปธรรมอยู่ตรงไหน เด็กไม่ใช่ตัวแปรในการก่อให้เกิดรูปธรรมนั้นอย่างเดียว เด็กได้แต่เรียกร้องผ่านทางกระบอกเสียงหรืองานที่ผู้ใหญ่จัดให้ แต่ผู้ใหญ่ต้องฟังและนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม

คุณทรงพล เจตนาวณิชย์ :

เราพูดกันในประเด็น "การปฏิรูปการเรียนรู้สู่อิสรภาพทางปัญญา" ถามว่า อิสรภาพทางปัญญา ของอะไร วิทยากรของเราได้ขยายความว่าคือ ปัญญาในการรู้จักตัวเองและโลก การลดละเลิกการเห็นแก่ตัว การสร้างคุณค่าของตัวเอง และต่อชุมชน-สังคม การสร้างจิตสำนึก ศักดิ์ศรี ไม่ดูถูกพ่อแม่ หรือดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น

เราพูดกันถึงเป้าหมายของการศึกษา ที่ควรจะนำไปสู่ความเป็นคนเก่ง คนดี มีสุข ซึ่ง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้ก็จริง แต่ต้องไปสร้างความเข้าใจกันอีกมาก เพราะต่างมุมมองกัน จากเป้าหมายนี้ ความเข้าใจเรื่องการศึกษา ผู้ที่ต้องทำความเข้าใจอย่างมาก เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ ครู ตัวรัฐ สังคมโดยรวม เพราะคนยังมองการศึกษาแบบเดิมๆ อยู่มาก แต่การศึกษาที่เป็นวิถีชีวิต ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ที่มีความเป็นพลวัต ที่ต้องสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เราอาจจะมีความรู้ในสิ่งเหล่านี้น้อย รวมทั้งวิถีแห่งการเรียนรู้ของแต่ละกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน เรามักจะมีชุดความรู้สำเร็จและยัดเยียดลงไปในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

อย่างไรก็ตาม เราได้พูดกันว่า การศึกษาที่แท้จะสร้างขึ้นได้ จะต้องสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่มีความเป็นอิสรภาพ ปัญญาจึงผุดบังเกิดได้ คงไม่ใช่เรื่องการจัดการ เรื่องอำนาจนิยม การ setting เป็นระบบที่แข็งตัว ซึ่งมันไม่สามารถจะสร้างปัญญาได้ แต่ต้องใช้การโอบอุ้ม รักษา พัฒนาธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก นี่คือปัจจัยสำคัญ แต่จะทำอย่างไร เป็นเรื่องใหญ่ที่แต่ละฝ่ายจะต้องมาเรียนรู้วิธีที่หลากหลาย เรียนรู้ข้ามกันระหว่างในระบบและนอกระบบ ว่าที่จริงเราอาจจะมีวิธีการที่หลากหลาย เพียงแต่เราไม่ได้เชื่อมโยงกัน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน รวมทั้งการสร้างวิธีการใหม่ๆ ซึ่งวันนี้เราได้อะไรเยอะทีเดียว และได้เปิดโลกทัศน์ของการศึกษา ซึ่งการปฏิรูปการศึกษาคงไม่สามารถบรรลุได้ถ้าหากเราไม่ทำความชัดเจนกับประเด็นเหล่านี้.

วิทยากร :	
คุณแป้งค์ งามอรุณโชติ	โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน, เครือข่ายสภานักเรียน 20 โรงเรียน
คุณสมพร พึ่งอุดม	พ่อ-แม่ผู้ทำการศึกษาโดยครอบครัว (โฮมสกูล) ที่เชียงราย
รศ.ประภาภัทร นิยม	ผอ.โรงเรียนรุ่งอรุณ
ผศ.จำลอง คำบุญชู	ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏลำปาง
รศ.ดร.ทิศนา แขมมณี	โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน
คุณสุชาดา จักพิสุทธ์	โครงการการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์

เรียนรู้และเชื่อมโยง : ประตูสู่อิสรภาพทางปัญญา

อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์
โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม

การปฏิรูปสังคมในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงที่ผ่านมา เรื่องที่ดูว่าจะมีความซับซ้อน สับสน เกิดการเปลี่ยนแปลงรายวัน เห็นจะได้แก่การปฏิรูปการศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก และเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนากำลังคนของประเทศ อาจเป็นด้วยฐานคิดที่แตกต่างกันหลายฝ่าย การมีโครงสร้างที่รุงรัง เกี่ยวข้องกับการศึกษาในหลายระบบหลายระดับ รวมทั้งอาจตีโจทย์หรือให้ความหมายกับ "การศึกษา" ด้วยมุมมองและความคาดหวังที่แตกต่างกัน

ในงานความรู้เพื่อชีวิต 10 ปี สกว. มีการตั้งประเด็นเรื่องการปฏิรูปการศึกษาขึ้นมาพูดคุยกัน แต่ไม่ใช่การเข้าไปสู่เรื่องนั้นโดยตรงในเรื่องของการปรับเปลี่ยนเชิงนโยบาย โครงสร้างต่างๆ ในทางกลับกันเป็นการตั้งประเด็นเพื่อที่จะถอยกลับมามองกันใหม่ ทั้งในเรื่องความหมายของการศึกษา และเป้าหมาย ว่าเราต้องการพัฒนาคนให้เป็นอย่างไร ซึ่งประเด็นนี้คงเป็นสิ่งที่มีการพูดคุยกันมาพอสมควรในแวดวงเสวนาทางการศึกษาต่างๆ แต่ก็คิดว่า เป็นเรื่องสำคัญที่น่าจะต้องคุยกันต่อไปเรื่อยๆ เพื่อสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ให้ชัดขึ้นๆ เพราะการเข้าใจความหมายและเป้าหมายของการศึกษานั้น หากคับแคบเกินไป ย่อมไม่นำไปสู่เป้าหมายที่แท้ของการศึกษา และการปฏิรูปการศึกษาคงไม่สามารถบรรลุได้ ถ้าหากเราไม่ทำความชัดเจนกับประเด็นเหล่านี้.

ประเด็นหลักที่พูดคุยกันคือ เป้าหมายของการศึกษา ซึ่งมีการพูดคุยกันมากว่า น่าจะนำไปสู่อิสรภาพทางปัญญา ประเด็นนี้มีการขยายความและยกตัวอย่างรูปธรรม โดยผู้เป็นพ่อแม่ ที่ได้เรียนรู้และสัมผัสจากประสบการณ์ตรงในการจัดการศึกษาให้กับลูกด้วยตนเอง แบบที่เรียกว่า โฮมสกูล หรือประสบการณ์จากคุณครู ที่สะท้อนให้เห็นระบบความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันระหว่างโรงเรียน พ่อแม่หรือกับชุมชน ในการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก ที่สะท้อนการให้ความหมายเรื่องปัญญาในการรู้จักตัวเองและโลก การลดละเลิกความเห็นแก่ตัว การเห็นคุณค่าของตัวเอง มีศักดิ์ศรี การมีจิตสำนึกต่อชุมชน-สังคม การไม่ดูถูกพ่อแม่ หรือดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งการจะพัฒนาปัญญาเช่นนั้นได้ จะต้องมีการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ด้วยการศึกษา ซึ่งจะต้องมาจากการมีสัมมาทิฏฐิเป็นฐานหรือเป็นแกนนำของกระบวนการเรียนรู้นั้น

หากเป็นดังนี้กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ นำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องหรือดำเนินชีวิตพอดีที่จะให้บรรลุจุดหมายแห่งการเป็นอยู่อย่างมีความสุขที่แท้จริง ดังที่ รศ.ประภาภัทร นิยม วิทยากรท่านหนึ่งได้สะท้อนว่า เรามีเครื่องไม้เครื่องมือรับรู้ ที่เป็นธรรมชาติติดตัวมาทุกคน แต่เพราะเราไม่สนใจ ไม่ฝึกฝนเครื่องไม้เครื่องมือนี้กลับพร่ามัว ขาดประสิทธิภาพไป กลายเป็นรับรู้ได้ช้า พอเจออุปสรรคก็ตกร่อง โดยไม่สามารถรับรู้ได้อย่างง่ายๆ ตรงไปตรงมา หรือในสิ่งที่เป็นปกติธรรมดา

ประเด็นที่สอง เมื่อหันมามอง ผู้ที่เกี่ยวพันกันในองค์ประกอบของการศึกษา ทุกวันนี้ ไม่ใช่เรื่องเฉพาะครูกับเด็กเท่านั้น พ่อแม่ก็เข้ามามีส่วนกำหนดความเป็นไปมากขึ้น คำถามคือ ไม่ว่าจะเป็นพ่อ-แม่ ครู โรงเรียน สังคมโดยรวม มีความเข้าใจต่อการศึกษาอย่างไร ซึ่งก็ขึ้นกับเจตคติ โลกทัศน์ ค่านิยม วิธีคิดของแต่ละฝ่าย บางครั้งถึงแม้ว่าจะทำด้วยความปรารถนาดีก็ตาม แต่ก็อาจกำลังผลักดันลูกหรือเยาวชนของชาติไปสู่จุดที่ไม่พร้อมทางการศึกษาก็ได้ ด้วยความไม่เข้าใจอะไรหลายๆ อย่างทำให้เกิดปัญหากับกำลังสำคัญของชาติตามมา ไม่ว่าจะเป็นในด้านศักยภาพในการเรียนรู้ที่ลดลง การสูญเสียโอกาสทางการศึกษา การสูญเสียทรัพยากรต่างๆ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่าทั้งพ่อแม่ ครู หรือบุคลากรทางการศึกษา ต่างล้วนเป็นผู้ที่เติบโตและถูกเตรียมขึ้นมาเป็นพลเมือง ภายใต้ระบบการศึกษาแห่งชาติ ที่เตรียมคนที่มีความพร้อมไม่เท่ากันและมีศักยภาพที่หลากหลาย ให้เหมือนกันหมด นั่นคือเพื่อไปประกอบอาชีพ เพื่อสร้างตัวเลขรายได้ประชาชาติ และไปให้พ้นจากประเทศโลกที่ 3 แต่มักไม่มีใครพูดถึง การเตรียมคนให้เป็นพ่อแม่ เป็นสามีที่ดี หรือเป็นคนดี มีศีลธรรม รู้ถึงคุณค่าของตนเองและตระหนักในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อันเป็นการพัฒนาคนในมิติที่ลึกซึ้งขึ้น แม้ทุกวันนี้จะมีการพูดถึงอีคิวหรือความฉลาดทางอารมณ์ ก็ดูเหมือนจะยังมีความหมายที่คับแคบ เพียงให้เด็กพูดเก่ง เข้ากับคนเก่ง เต้นเก่ง กล้าแสดงออกเท่านั้น ซึ่งในจุดนี้สะท้อนให้เห็นประเด็นการพัฒนาหรือการเตรียม ในส่วนของพ่อ-แม่ ครู ในอีกหลายบริบทที่ถูกละเลยไป ส่วนใหญ่มักไปเน้นทางด้านกายภาพ แต่ขาดด้านจิตใจและปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก ทำให้มีผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็ก

ความจริงที่เป็นอยู่ทุกวันนี้คือ เป็นการจัดการศึกษาในระบบที่แข็งตัว และทำให้มิติที่ลึกซึ้งขาดหายไปในการพัฒนาคน สิ่งที่เวทีเสวนาพยายามชี้ชวนให้หันกลับมามองคือ โรงเรียนเป็นแค่เศษเสี้ยวเดียวของรูปแบบในการที่มนุษย์จะเรียนรู้เท่านั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์ยุคนี้ชอบทำกัน คำถามที่น่าจะช่วยกันคิดคือ การศึกษาที่เราพูดๆ กันนั้น อยากจะพัฒนาคนให้ออกมาเป็นอย่างไร วิทยากรหลายท่านพูดถึง การศึกษา ที่เป็นการทำให้มนุษย์สามารถใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ หรือพึ่งพาสติปัญญาของตัวเอง ในการคิด ปฏิบัติ หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ระบบความสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถจัดการกับสถานการณ์ที่เผชิญได้ ซึ่งในวัฒนธรรมของอำนาจ ที่อาจเกิดมาตั้งแต่ระดับครอบครัว ระหว่างพ่อ-แม่กับลูกเอง และมาเจอที่โรงเรียน ระหว่างครูกับเด็ก ไม่เอื้อให้เกิดการพัฒนาตรงนี้ หนำซ้ำกลับทำให้หงอไปเลย ฉะนั้นแม้ใน พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ จะกำหนดเป้าหมายของการศึกษาไว้ว่า ควรจะนำไปสู่ความเป็นคนเก่ง คนดี มีสุข แต่ก็ต้องไปสร้างความเข้าใจกันอีกมาก เพราะต่างมุมมอง ต่างวิธีคิดกัน แถมยังต้องเข้าใจบริบทหรือโครงสร้างที่แวดล้อมอยู่ อย่างเช่น ที่มีการพูดถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ ท่านพระธรรมปิฎกเคยกล่าวไว้ว่า เราก็มักจะไปเน้นเหตุผลกันที่ว่า เพราะปัจจุบันนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร โลกเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว การที่เราจะอยู่รอดได้ก็ต้องปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ทัน ถ้าเราไม่เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เราก็จะไม่สามารถอยู่รอดได้ ทำให้ดูเสมือนสถานการณ์บังคับ และก็มักจะไปมุ่งเน้นการเรียน "ความรู้" เป็นสำคัญ ถ้าไม่ระวังก็จะก้าวพลาดจากความหมายของการศึกษาความจริง ทั้งๆ ที่การเป็นผู้ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น เป็นการหันเข้าหาหลักความจริงของธรรมชาติ เพราะมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์แห่งการเรียนรู้ หรือเป็นสัตว์ประเสริฐด้วยการฝึก นั่นคือ การดำเนินชีวิตที่จะให้รอดหรือจะให้ดีก็ตาม มนุษย์ไม่ได้มาเปล่าๆ เพียงด้วยสัญชาตญาณ แต่จะได้มาด้วยการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา

ฉะนั้นในประเด็นที่สาม ที่เราลงลึกไปอีกก็คือ การชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่ระบบการศึกษาปัจจุบันให้ไม่ได้คือ ความรู้ภายในหรือความรู้ที่ลึกซึ้งทั้งหลาย ที่ต้องเกิดจากการฝึกฝนภายใน ซึ่งถ้าเราหันมาสนใจแสวงหา เรียนรู้ ในสิ่งที่ใกล้ตัวมากที่สุด คือภายในตัวของเราเองมากขึ้น การที่จะต้องไปหาที่พึ่งภายนอก ไม่ว่าจะเป็นยาเสพติด ความบันเทิงต่างๆ ก็จะลดลงไป เพราะเราจะหันมามองชีวิตของตัวเรามากขึ้นและเรียนรู้จากตรงนั้น มีการยกตัวอย่างให้เห็นว่า เซลภายในร่างกายของคนเรา เซลแต่ละเซลต่างก็ต้องทำหน้าที่ของตัว แต่มันมีเป้าหมายร่วมกันที่เหนือกว่าตัวของมันเอง นั่นคือมันยอมตาย เพื่อที่จะรักษาร่างกายทั้งร่างกายเอาไว้ นอกจากนี้เซลต่างๆ ยังมีการประสานกันเป็นหนึ่ง มีการสื่อสารส่งต่อเจตจำนงต่อกัน จึงมีการตื่นรู้หรือปรับตัวอยู่ตลอด และมีการสร้างสรรค์ ทำเรื่องใหม่ๆ ได้เสมอ ไม่ตก

ไปสู่สภาพหรือการที่ต้องทำอะไรตามความเคยชินไปเรื่อยๆ เช่นสมมติถ้าเรากินอาหารบางอย่างที่เราไม่เคยกิน กระเพาะของเราก็ไม่เคยปฏิเสธที่จะย่อยให้ เป็นต้น หากเราทำตามความเคยชิน โอกาสในการเรียนรู้ก็น้อย

ฉะนั้นหากการศึกษามุ่งที่ "กระบวนการเรียนรู้" มากกว่ารูปแบบโรงเรียน หรือผล ว่าใครต้องจบชั้นอะไร หรือต้องอยู่มหาวิทยาลัย แต่หันกลับมาดูเรื่องกระบวนการหรือวิถีการเรียนรู้ เรื่องการศึกษาจะเป็นเรื่องที่สนุกมาก และจะทำได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งปัจจุบันมีผู้คนหลายกลุ่มได้จัดการศึกษาในรูปแบบต่างๆ มากมายที่เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ ที่กำลังพยายามหาหนทางปลูกพืชผักอย่างไรโดยไม่ใช้สารเคมี แต่หันกลับมาใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือใช้สมุนไพร กลุ่มพ่อ-แม่ที่จัดการศึกษาแบบโฮมสกูล กลุ่ม องค์กรชาวบ้านที่ทำเรื่องสัจจะสะสมทรัพย์และสวัสดิการชุมชน และบางแห่งมีการจัดเป็นหลักสูตร มีถ่ายทอด สืบสานไปยังคนรุ่นต่อไปด้วย เช่น โรงเรียนชาวนา โรงเรียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เป็นต้น

ที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านเหล่านั้น ปรัชญาและเป้าหมายที่ชัดเจนก็คือ เป็นการเรียนรู้จากการเอาปัญหาของเขาเป็นตัวตั้ง แล้วค่อยๆ สืบสาวหาต้นสายปลายเหตุ หาวิธีแก้ไข หาวิธีพัฒนาต่อไป ทำให้เห็นแง่มุมหลายด้าน และมีทางเลือกที่จะไปต่อ หรือมีความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งจะว่าไปแล้ว เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความเป็นพลวัต และสอดคล้องกับบริบทของคนกลุ่มนั้นๆ

ดังนั้นเราคงต้องย้อนกลับมามองที่ปรัชญา เป้าหมาย วิธีคิดในการจัดการศึกษา กับคำถามที่ว่า แล้วเราต้องการพัฒนาคนให้เป็นอย่างไร หากเป็นไปเพื่ออิสรภาพทางปัญญา ก็จำเป็นจะต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้กระบวนการของการศึกษาภายในตัวบุคคลเริ่มต้นและดำเนินไปได้ ซึ่งส่วนหนึ่งต้องอาศัยความติดต่อเกี่ยวข้องกับอิทธิพลจากภายนอกเป็นแรงผลักดันหรือเป็นปัจจัยก่อตัว เช่น การได้รับการแนะนำ ถ่ายทอด ชักจูง เรียนรู้จากแหล่งความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง ก็จะสามารถเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย รู้เท่าทันโลกและชีวิต เป็นอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระเบิกบานด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ซึ่งไม่ใช่เรื่องการจัดการ เรื่องอำนาจนิยม หรือการจัดตั้งให้เป็นระบบที่แข็งตัว แต่ต้องใช้การโอบอุ้ม รักษา พัฒนาธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งนี้การจะทำให้บังเกิดผลดงต้องอาศัยหลักปฏิบัติที่แต่ละฝ่ายจะต้องมาเรียนรู้ร่วมกัน เชื่อมโยงกัน เพื่อเปิดโลกทัศน์ มุมมอง และจุดประกายการสร้างสรรค์ใหม่ๆ ซึ่งทุกวันนี้ เส้นทางในการแสวงหาวิถีการเรียนรู้ในบ้านเรา ก็มีการริเริ่มและทำให้เห็นเป็นรูปธรรมขยายออกไประดับหนึ่ง ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ ในเครือข่ายการเรียนรู้ระดับต่างๆ โดยเฉพาะระดับชุมชน ตลอดจนการบุกเบิกทดลองของผู้นำและนักปฏิบัติการจำนวนไม่น้อย.

ข้อสรุปการประชุมจากกลุ่มย่อย :*

การพัฒนาการเรียนรู้/ การศึกษาเพื่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน

ความรู้จากการวิจัยในชุดโครงการต่างๆ

- ชุมชนมีความรู้และวิธีเรียนรู้ของตนเอง แต่กำลังหมดพลัง และยังไม่เป็นที่เข้าใจและยอมรับในภูมิปัญญาที่มีจากสังคมโดยรวม
- การศึกษาเรียนรู้ยังติดรูปแบบโครงสร้างของระบบโรงเรียน และปฏิเสธความเป็นจริงและความต้องการในชุมชน
- ครู/ ผู้บริหาร เป็นหัวใจของความสำเร็จแต่ยังขาดการพัฒนาอีกมาก
- มีตัวอย่างที่ดีเกิดขึ้น แต่ยังขาดช่องทางขยายผลและประยุกต์ใช้

ปัญหาเด็กและครอบครัวชายขอบยังมีมหาศาล

เด็ก

- เด็กขาดพื้นที่ทางสังคม เช่น เด็กจากสถานพินิจ เด็กอาชีวะ เด็กถูกละเมิดสิทธิ์ เด็กไร้สัญชาติ
- เด็กที่มีปัญหาเร่งด่วน เช่น เด็กติดเอดส์ แก๊งค์เด็กโสเภณีเด็กต่างด้าว เด็กในสภาพมลพิษจากสารเคมี แก๊งค์มอร์เตอร์ไซค์ เด็กขายยาเสพติด

ครอบครัว

- ครอบครัวที่มีแม่คนเดียว
- ครอบครัวเด็กพิเศษ
- ครอบครัวโรคเอดส์
- ครอบครัวที่พ่อแม่ถูกฆ่าตัดตอน

โจทย์วิจัยสำคัญ

- งานวิจัยเพื่อค้นหาและพัฒนาพื้นที่ต้นแบบชุมชน-โรงเรียนเข้มแข็ง ทางภูมิปัญญา → ทำแผนที่แหล่งเรียนรู้ทางเลือกในจังหวัด
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อประยุกต์ใช้/ ขยายผลตัวแบบโรงเรียน/ ชุมชน
- งานวิจัยเพื่อพัฒนาฐานข้อมูล/ ความรู้เรื่องปัญหาเด็ก
- งานวิจัยศึกษาความพร้อมและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการจัดการศึกษา โดยใช้แนววิจัยแบบมีส่วนร่วมเฉพาะพื้นที่ที่เน้นมุมมองจากชุมชนท้องถิ่น
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อค้นหาวิธีการทำงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชน และการเชื่อมเครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อสร้างและขับเคลื่อนการใช้องค์ความรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรมฐานรากในการสร้างสำนึกท้องถิ่น

---

* การประชุมผู้ประสานงาน/ หัวหน้าชุดโครงการ ฝ่ายชุมชน ครั้งที่ 2/2546 หัวข้อ "เหลียวหลัง แลหน้า ชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้นโยบายรัฐบาลปัจจุบัน" วันที่ 2-3 พฤษภาคม 2546 ณ โรงแรม เดอะ รอยัล เจมส์ ลอดจ์ 2000 จังหวัดนครปฐม

- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อเชื่อมโยงการศึกษาทางเลือกกับระบบการศึกษา และงานวิจัยพัฒนาเพื่อปรับแปลงองค์ความรู้ของการศึกษาทางเลือกให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจจากสังคม
- งานวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพและกระบวนการทำงานของกลุ่มเยาวชน
- งานวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางพัฒนาครอบครัวเข้มแข็ง รวมทั้งการพัฒนานโยบายเกี่ยวกับครอบครัว
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อหาวิธีการพัฒนาครูและสร้างเครือข่ายพัฒนาครู
- งานวิจัยสำรวจเครือข่ายและศักยภาพการทำงานด้านเด็กในพื้นที่
- งานวิจัยปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางนำโรงเรียน ครู และนักเรียนไปรับใช้ชุมชนผ่านกระบวนการวิจัยในชั้นเรียน
- งานวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และวิธีทำงานเรื่องเด็กที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย
- งานวิจัยเพื่อศึกษาภัยคุกคามใหม่ๆ ต่อเด็กที่เจาะลึกถึงสาเหตุ
- งานวิจัยประเมินผลประสิทธิภาพของหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่ดูแลเด็ก เช่น สถานพินิจและคุ้มครองเด็ก
- งานวิจัยกรณีศึกษาเด็กในภาวะเสี่ยงที่สามารถอยู่รอดได้ในสังคม โดยเน้นการศึกษาปัจจัยเงื่อนไขที่เกี่ยวข้อง
- งานวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบของสื่อที่มีต่อเด็ก และค้นหากระบวนการทำงานในการควบคุมและปราบสื่อเลว
- งานวิจัยชุด "เด็กของชุมชน" สร้างกำลังใจและตัวอย่างที่ดี
- งานวิจัยเพื่อนิยามพื้นที่ คน หน่วยงาน เครือข่าย ในการทำงานด้านเด็กในระดับต่างๆ
- งานวิจัยศึกษาเด็กติดยาด้วยเหตุต่างๆ "อยากลืม" หรือ "อยากลอง"

วิธีทำงานใหม่ๆ

- สร้างกลไกรับฟังเด็ก เน้นหลัก positive thinking และ participation ฟังมุมมองเด็ก และใช้ศักยภาพที่ยังมีในการแก้ปัญหาแต่ละกลุ่ม
- ไม่แบ่งแยกเด็กเป็นกลุ่มๆ แต่บูรณาการกับความเป็นชุมชน
- ตัวอย่าง Child Line ของอินเดีย สายด่วนปัญหาเด็กที่มีกระบวนการรองรับที่ดี เช่น ระบบอาสาสมัคร บ้านพักฉุกเฉิน ระบบการให้คำปรึกษา ระบบตำรวจเฉพาะกิจเรื่องเด็ก ระบบสนับสนุนจากเอกชน ระบบบรรเรงค์ทางสังคม ระบบการคืนเด็กกลับบ้านกลับสังคม
- เวทีประชุมทีมประสานงานวิจัยเรื่องเด็กอย่างสม่ำเสมอ

ความเห็นที่ประชุม

- ให้ software กับ อบต. ที่พร้อมจะทำงานเรื่องเด็ก
- กระทรวงศึกษาธิการมีหลายโครงการพร้อมเข้ามาร่วมสนับสนุนได้ หรือน่าจะเข้ามาร่วมเรียนรู้กันได้ เช่น โครงการโรงเรียนแนวพุทธ
- เชื่อมโยง software ของภาคีต่างๆ ที่ทำงาน
- สกว.อาจจะเปิดชุดโครงการด้านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษา เรื่องอื่นๆ ที่กลุ่มเสนอหลายเรื่องอยู่ในกระบวนการที่ สกว.จะสนับสนุนอยู่แล้ว
- วิจัยวิธีสอนและกระบวนการสอนของครูเก่งๆ

- วิจัยสภาพปัญหาเด็กบางกลุ่มและให้สังคมร่วมรับรู้ เช่น เด็กกำพร้าเนื่องจากพ่อแม่ตายหรือติดคุก
- เน้นการลงไปช่วยเด็กเล็ก เพราะเป็นพื้นฐานการพัฒนาสำคัญ
- ต้องทำคู่ขนานคือ ในขณะที่ช่วยเหลือเด็ก ก็ต้องทำให้ผู้ใหญ่เปลี่ยนทัศนคติมาให้ความสำคัญกับเรื่องเด็กให้มากขึ้น เพราะเด็กยังไม่เป็นลำดับสำคัญในวิธีคิดของรัฐ
- การจัดลำดับความสำคัญ ไม่ควรจัดตามวัย แต่จัดตามปัญหา
- การทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมวิธีคิดของเด็กเฉพาะกลุ่ม อย่าใช้รูปแบบเดียวกันกับทุกกลุ่ม ผู้ใหญ่อย่าเหมาว่าตนเข้าใจ
- งานวิจัยปริญญาโท-เอก เป็น Software ได้อีกมหาศาล
- สกศ. จะจัด symposium ประมวลการวิจัยทางการศึกษา อาจเข้าไปวิเคราะห์ดูว่า มีประเด็นสำคัญกี่ cluster แล้วค่อยเข้าไปสังเคราะห์องค์ความรู้แต่ละเรื่อง
- เรื่องสวัสดิการเด็กและการคุ้มครองเด็ก จะผนวกไปอยู่ในเรื่ององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยหรือไม่
- เน้นเรื่องกระบวนการภาษีท้องถิ่น จะเป็นเงื่อนไขให้ อบต. มีทรัพยากรมากขึ้น และรับผิดชอบต่อท้องถิ่นมากขึ้น รวมทั้งหาวิธีให้ประชาชนเข้าไปตรวจสอบ อบต.ได้มากขึ้น
- ยุทธศาสตร์การนำพ่อแม่และชุมชนเข้ามาร่วมดูแลเด็กเล็กเป็นเรื่องน่าสนใจ เพราะการปล่อยให้ อบต.ดูแลลำพังไม่ได้ผล ที่เป็นอยู่พี่เลี้ยงในศูนย์เด็กเล็กของ อบต. ก็ไม่มีคุณภาพและขาดความมั่นคง
- ทำให้ อบต. มีเนื้อหาความรู้ท้องถิ่น และไปใช้เป็นแก่นสารสาระในบทบาทการจัดการศึกษาในท้องถิ่น

การจัดการเครือข่ายที่น่าจะดี

- พบกันเรื่อยๆ ในรูปแบบหลากหลาย เป็นกลุ่มเล็กกลุ่มใหญ่ กลุ่มเฉพาะ กลุ่มทั่วไป แต่รู้ความเคลื่อนไหวของกันและกัน
- สรุปความรู้ด้วยกันเป็นระยะๆ ในแต่ละขั้นตอนที่มีความก้าวหน้าของความรู้ หรือมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในเครือข่าย
- มีฐานข้อมูลร่วมกันที่มีคนใดคนหนึ่งประสาน และบำรุงรักษา
- ไปดูงานซึ่งกันและกันให้เห็นจริงและเข้าใจและผูกพันงานกัน
- มีวิธีให้แต่ละคนริเริ่มงานใหม่ๆ ที่ต้องไปต่อกับงานคนอื่น
- มีคนช่วยวิ่งเชื่อมงานแนวดิ่งกับระดับนโยบายเพื่อขยายผล